

חיים לראש דף ט"ב הדיבא להרב פרמ"ג ולהרב המליץ"ץ הדעלו לאסור ע"ש. וע"ע להרב החבי"ף בס"ה מועד לכל חי דף כ"ב ע"א. ושוב ראיתי שהביא כן הרב ישירי לב דף ט' ע"ב ע"ש. וע"ע בשו"ת מעט מים סי' [ב"ן], ובס' בית הבחירה בדיני ערב פסח שחל להיות בשבת דף ס"א ע"א אות כ"ד.

[בציעה על ב' ככרות]

עד. **שבת**. כתב מרן ריש סי' רע"ד³⁰ ובוצע על שתי ככרות ע"ש. ראיתי באשל אברהם פרשת וישב דף י"ב ע"ב על פסוק³¹ ויבא הביתה וכו', ששמע משם הר' העשל ז"ל כי שני פעמים לחם בגימטריא יוסף ע"ש, ונ"ל שעל כן צריך לבצוע על שני ככרות

לענין אוירופלף²⁶ המונהג ע"י נכרים עש"ד וכמה דברים שנתחדשו בעולם עתה. ועיין מ"ש על דבריו לקמן סי' נ"ד בס"ד ושלחתי להרב המחבר, לך נא ראה בתשו' לאו"ח הנק' ירך יעקב²⁷.

[בדין חימום מאכלים על גבי תיבה שעל האש]

עא. **שבת**. ראיתי בס' בארות המים סי' י"ג שהעלה להקל להלכה ולמעשה להסיר הפאנוס²⁸ מעל הנר בליל שבת ושהניחו ג"כ ע"ש. וראה אני ג"כ בדבריו הללו יצא עת'ק הרב זכור לאברהם ח"א דף קמ"ח ע"א בלתי שום חולק ע"ש. כי מזה נ"ל פשוט דיש להתיר בשופי ע"מ שנהגו מקרוב כדי לחמם את המאכלים ביום ש"ק מניחים לאמפה א' וע"ג תיבה א' של מתכת והוא רחב הרבה שאין

[אמירת פטום הקטורת במוצאי שבת אחר ההבדלה]

סו. **שבת**. נהגו דבליל מוצאי שבת אחר ההבדלה ואמירת ויתן לך לומר פטום הקטורת, ולא הייתי יודע למה ירמזון מיליו, והן עתה חזי הוית להתשב"ץ בס"ה זוהר הרקיע במצות עשה סוף אות נ' דף כ"ד ע"א שכתב וז"ל, עבודת הקטורת היתה מהודרת ומביאה לידי עושר, על כן כשהיו מפסיים עליו היו אומרים חדשים לקטורת לפי שהיא מעשרת מאומרו ישימו קטורה וכו' וסמך ליה ברך ה' חילו, ולזה נהגו לקרוא בבית הכנסת ברייתא של פטום הקטורת מוצאי שבת אחר פסוקי ויתן לך האלהים, עכ"ד. והנה בעתה ראיתי בס' אוצר ישראל הנק' אנציקלופדיא באות קטורת דף קע"ג ע"א דהביא כן בשם ספר המנהיג²⁹ דמנהג פרויבניצא בצרפת כן ולומר ג"כ אין כאלהינו ע"ש. גם הר"ד אבודרהם דף נ"ב ע"ב³⁰ וארחות חיים³¹ ותוצאות חיים³² כתבו כן. אבל כתב במחבר"ר סי' קל"ב³³ דקבל מגדולים שלא לאומרו ע"ש, והובא בזכור לאברהם ח"א דף כ"ו ע"ב וע"ש עוד, והובא דברי המחבר"ר גם בדמשק אליעזר ערך הבדלה אות מ' ע"ש.

[איסור השמעת קול בשבת]

סז. **שבת**. אם מותר לשורר במכונה הנק' פאנאגראף³⁴ ביום ש"ק, עיין להמאסף ש' תער"ג סי' ע"ב דף ע"ה ע"א שכתב³⁵ בתוך דבריו דאסור משום השמעת קול ע"ש. וכ"כ בס' בית יצחק חיו"ד במפתחות סי' ל"א שהובא בס' מנחת שבת בקונ' מנחה חדשה דף קל"ד ע"ג וד' ח"ל, וכן אסור להשמיע הקול מהפאנאגראף משום משמיע קול ע"ש. וע"ע בהמאסף ש' תער"ד דף קכ"ט ע"א סי' ח"ן אות כ"ב³⁶. ועיין ג"כ עוד בס' בני אהרן מרבני אשכנז בקונ' נחמדים מזהב דף ס' ע"א אות ה' דאסור וגם פאטאגראף³⁷ ע"ש.

[בדין פתיחת וסגירת דלת הגורמת להדלקת אור]

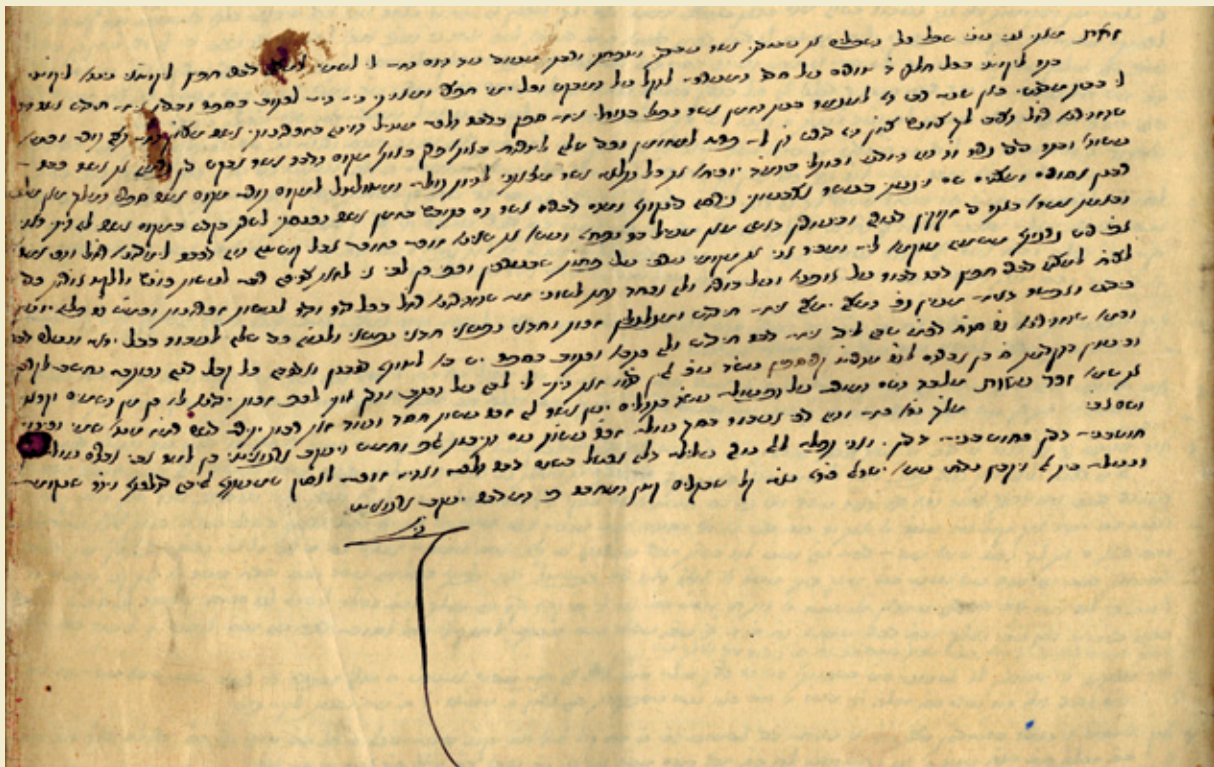
סח. **שבת**. זכורני דמזה רבות בשנים שאול שאלו איזה בעה"ב ההולכים בקרית חוצות יש פתחים דכשפותחים בשבת יוצא האור וכן להפך אם יכולים לעשות בשבת לסגור ולפתוח. וראה אני דבש"ע או"ח סי' רע"ז כמעט מבואר שם נדון הלזו עש"ד. והנה עתה מצאתי עוד הדבר מפורש על עיקר שאלתם בס' מנחת שבת שם שה"ד לקמן דבתים שעושים העלעקטרישטי בהדלת באופן שכאשר יפתח הדלת יתמלא החדר אורה ובעת יסגור הדלת יכבה האור העלעקטרישטי, אסור לישראל ליכנס בשבת לחדר זה ולצאת ממנה משום דבכניסתו הוא מבטיר ובצאתו הוא מכבה ע"ש. וע"ע בהמאסף התרע"א סי' נ' ע"ש שאסר הרב³⁸ גם כן. וע"ע בס' יד יוסף מרבני אשכנז נראה דיש שם בזה וכעת אינו בידי. וע"ע להרב מהר"י אסאד באו"ח סי' ע"ד הובא בס' כף החיים סי' של"ח אות כ"ו, וע"ע באות כ"ח. וע"ע בס' אוצר ישראל הנק' אנציקלופדיא ערך הירשענאוהן בסופו צד קמ"ד ע"ג ע"ש. וע"ע בס' משפטי עזיאל בהשמטות דף רכ"ו ע"ד ודף רכ"ז ע"א עש"ד.

[דיבור בטלפון בשבת]

סט. **שבת**. אם מותר לדבר ע"י הטלפון ביום ש"ק, עיין בהמאסף ש' תער"ג סי' פ"א סעיף ג' אות ב'³⁹ לספרי דבי רב דבא לציון לזה דכעת אינם מצוים בגבולינו. ושוב ראיתי בס' מנחת שבת בקונ' מנחה חדשה דף קל"ד ע"ג וד' שהביא מהרב בית יצחק במפתחות סי' ל"א דאסור, כי מלבד מה שמוכרח המדבר להכות מקודם בפעמון עת ירצה לדבר ויש בזה משום השמעת קול, עוד יש טעם לאסור בזה משום דע"י סגירת זרם העלעקטריק נולד כח העלעקטרי, ואף אם מכה הפעמון ע"י נכרי יש לאסור. ואף שבשבת יעקב ח"ג סי' ל"א התיר לדבר בשבת ע"י כלים המיוחדים לדבור ומשמיעים קול בריחוק מקום, י"ל דודאי כלי אחר היה לפניו שלא היו בה חששות הללו ע"ש. וע"ע בהמאסף ש' תער"ג כרך ב' סי' ח' דף ל' ע"ג שאסר⁴⁰, ובכרך א' סי' כ"ב אות י"ד דף כ"א ע"ג⁴¹. וע"ע בש' תער"ד סי' ח"ן דף קכ"ט ע"א אות כ"ב דאסר⁴². וע"ע בש' תער"ג חוברת ה' סי' ע"ב דף ע"ה ע"ב⁴³. וע"ע בס' אוצר ישראל הנק' אנציקלופדיא מערכת טילפון מ"ש בזה, ובערך הירשענאוהן בסופו צד קמ"ד ע"א ע"ש. וע"ע בס' כף החיים סי' של"ח אות כ"ח ע"ש. וע"ע בס' בני אהרן מרבני אשכנז בקונ' נחמדים מזהב דף ס' ע"א אות ה' דכ"כ וכן אסור לדבר ע"י טילפון מלבד מה שמצלצל בפעמון ומשמיע קול שיר יש חשש שמא יתקלקל ויתקן אותו עכ"ד. ולא ידע דיש איסור ג"כ הבערה בעת שמסלק הפעמון ודוק.

[לעלות ע"י מעלית בשבת]

ע. **שבת**. אם יכול לעלות ביום ש"ק ע"י אסאנסור⁴⁴, עיין בהמאסף ש' תער"ג סי' ע"ב דף ע"ה ע"א דחכם אחד אסר והכותב⁴⁵ התיר עש"ד. והן עתה יצא לאור ספר ים הגדול⁴⁶ ובתחילת הראיה שראיתי אותו הסתכלתי דכתב בזה ע"ש בס' כ"ו באו"ח, והיה לי לעמוד על דבריו אלא דאין הספר אצלי. וע"ע שם סי' כ"ח

הקדמת ספר זכר עשות בכ"י הגאון רבי יעקב ארגואיטי זלה"ה

לזכור זכות יוסף, עכ"ד.

[אמירת שלום עליכם ופרקי שבת ביו"ט שחל בשבת ובשבת חוה"מ]

עה. **שבת**. כשחל יו"ט בשבת אין אנו נוהגים לומר שלום עליכם ודברי זוהרה לא בלילה ולא ביום ולא בסעודה ג', וגם הפרקי שבת, ולא בשבת חוה"מ, כך ראינו מאבותינו ואין אתנו יודע טעם לדבר הזה. ועיין ש"ע או"ח סי' ר"ע סעיף ב' ומור"ם שם לענין פרק במה מדליקין. והן עתה ראיתי בכרם שלמה האאס סי' תרס"ט שכתב, מה שאין אנו אומרים פרקים בשבתות שחל בהם יו"ט, היינו משום דקיי"ל בכל הימים טובים חציו לה' וחציו לכם וכיון שהוא במנחה שהוא אחר חצות היום שהוא בחצי שלנו אין אומרים כלום, משא"כ בשאר שבתות השנה דהם כלם שבת לה', וכיון שצריכים להפסיק מלומר בשבת כשחל ביו"ט עצמו לכך אין אומרים כלום גם בשבת חוה"מ ושבתות שבנתים כגון בין ר"ה או בין יוה"כ לסוכות, עיין לבוש ושאר מחברים, עכ"ד. ואנו אין נוהגים כן בשבת שבין ר"ה ליוה"כ או בין יוה"כ לסוכות, אלא אומרים כסדר שאר שבתות השנה. אלא דלפי"ד היה לנו לומר בלילה, אלא ודאי דצריכים אנו לומר כמ"ש הרב טעם לשבתות שבנתים דאגב וכו' כיע"ש, כן צריכים אנו לומר להטעם שכתב הרב משום דב"ט כשהוא בשבת היינו חציו לה' וחציו לכם, ומאחר דאין אנו אומרים הפרקים אחר חצות כמו כן אין אנו אומרים גם בזה השבת כלה כנ"ל לפי"ד הרב ז"ל. ועיין חיים לראש דף מ"א אות ז' ע"ש. ובס' טהרות המים בשירי טהרה מערכת אלף אות ס"ח נראה דמנהג הרב לומר פרקי שבת עש"ד.

[אם יש איסור חפירה ושחיקת סממנין בליקחת טאבאק מהתיבה]

עו. **שבת**. כתב הרב כסא אליהו והביא דבריו הרב דברי מנחם ח"ב סוף סי' ד"ש בהגהות הטור אות ד', דיש מי שרצה לומר שאסור ליקח אבק הטאבאקו מהתיבה בשבת משום דעביד חפירה, ואין בזה בית מיחוש לפי מ"ש הר"ן בפרק כירה⁴⁷ דמותר ליקח מן הקמח ב"ט דאין חפירה באוכלין ופירות, והביא דבריו מור"ם בס' תקי⁴⁸. וכתב עוד, ומותר לדחק בין אצבעותיו הצרות אם מפרק ביד ושואף לאלתר, עיין בס' טל אורות דף ג"ן, זכור לאברהם דף קל"ח ע"א. וע"ע ביד אהרן סי' שכ"ח בהגהות הטור שהביא

מקום להסתפק דיבא ליגע בלאמפה ע"י הסרתו והנחתו, ומכאן יש לנו מקום לסמוך אם רוצים להסירו ולהניחו, והדבר יוצא בהינזמא להתירא בלי שום פקפוק, זולת דצריך והירות גדולה שלא ליגע בבר ההוא ע"י הסרתו והנחתו, והוא פשוט בעיני טובא. ועיין בס' נד"מ כף החיים ח"ד סי' רע"ז אות כ"ה עש"ד.

[חיוב אכילת פת בסעודות שבת]

עב. **שבת**. עיין למרן סי' רע"ד סי' ד' שכתב דסעודה זו של שחרית אי אפשר לעשותה בלא פת ע"ש. ועיין ג"כ בס' בית מנוחה דף רי"ב ע"ב אות ב' מ"ש מתשו' הרשב"א⁴⁹ סי' תרי"ד דחיוב אכילת פת בסעודת שבת הוא מדאורייתא. ועיין ג"כ בט"ז סי' תרע"ח סק"ב ומג"א סוף סי' רנ"א ומטה יהודה סי' קס"ו ע"ש. ואחר זמן רב נד"מ ס' כף החיים ח"ד, וראיתי בס"ה זה אות כ"ב דהביא בשם הכלבו דס"ל דאינו אלא מדרבנן, וע"ש מ"ש משם הר"ד אבודרהם ג"כ כן וארחות חיים ומדברי רבני האחרונים עש"ד. וראיתי בס' יפה ללב ח"ב בקונ' אחרון אות ד' שכתב וז"ל, ולפי"ד הרמב"ם בפ"ה דשבת ה' א' וביאר עליה ה"ה ז"ל נראה דיכול לעשותה אפילו בפת הבא בכסנין דלא צריך נט"י וכו' עש"ד. ומלבד דלא קא חזינא בפ"ה כי האי סימנא, זאת ועוד דכל בתר איפכא מתברר מפ"ל דה"ל שבת ה"ל ט' ומה"ה שם בהדיא דדעת הרמב"ם ז"ל דאינו יכול לעשותה בפירות עש"ד. אלא דיש חילוק לכאורה מפת הבא בכסנין לפירות, ואפשר דמשם דפרס אוכל הרב, דממ"ש דאינו יכול לעשותה בפירות מינה יוצא דיכול לעשותה בפת הבא בכסנין. ודבריו ה"ה הללו עיין להרב שער המלך בהל' סוכה פ"ו הל"ז דף פ"ט ע"ג, ובס' פתח עינים בחי' לשבת לדה' קי"ח ע"ב ודף מ"ה ע"ד מהספר ד"ה ועוד, ובס' ברכ"י סי' רצ"א אות ז' ע"ש. וע"ע בס' יוסף אומץ סי' מ"ח, וזרע אמת ח"א סי' כ"ח, ובס' קנין פירות א"ח, ובס' כף החיים ח"ד הנד"מ סי' רע"ד אות כ"ד עש"ד.

[בדין טלטול מצת מצוה בערב פסח שחל בשבת]

עג. **שבת**. אם מותר לטלטל מצת מצוה שיוצא י"ח בליל פסח ביום ש"ק שחל להיות בערב פסח, עיין להרב מטה אהרן ח"א דף קמ"ג עש"ב שאסר לטלטל, והובאו דבריו בס' יקהל שלמה סי' תמ"ד דף מ"ד ע"ב. גם הביא דבריו זכרנו לחיים ח"א ה"ל שבת ערך טלטול דף י"ב ע"ב. וע"ע בחי"ב בערך זו אות ו' דף י"ט ע"ב שהביא מס'

7. ב"ב צ"א ע"ב. 8. הלכות שבת סי' ע"ה. 9. סדר תפלות של מוצאי שבת. 10. סדר תפלת מוצאי שבת אות י'. 11. אות כ"א. 12. אות ט'. 13. =פטיפון. 14. רבי מרדכי ליב שווארץ ז"ל. 15. מכתב מאת רבי מנחם מענדל פנחס פערעוואזניק ז"ל בע"ס תשובות מנחם. 16. =צילום תמונה. 17. רבי שבת שפטייל ווייס ז"ל. 18. מכתב מאת רבי משה טענענעבויס ז"ל, מו"ל ספר נהרי אפרסמון מהדו"ת. 19. רבי יעקב יצחק ברוך ז"ל, הוא הגאון בעל כף החיים. 20. לרבי דוב בערל הלוי קיממעל ז"ל. 21. רבי מנחם מענדל פנחס פערעוואזניק ז"ל בע"ס תשובות מנחם. 22. לרבי מרדכי ליב שווארץ ז"ל. 23. =מעלית. 24. רבי מרדכי ליב שווארץ ז"ל. 25. לרבי יעקב משה טולידאנו, קהיר תרצ"א. 26. =איריון. 27. או"ח סי' נ"ד. 28. =פנס, והוא כיסוי זכוכית על שלהבת הנר. 29. ח"א. 30. סעיף א'. 31. בראשית ל"ט י"א. 32. דף י"ח ע"א מדפי הרי"ף ד"ה מיהו. 33. סעיף א'.

מהלקט"ט דהתיר ואין בו משום שחיקת סממנין ע"ש. וע"ע בתשו' מים רבים או"ח סי' כ"ח, ושם הביא דברי הלק"ט. ועיין ג"כ בברכ"י סי' שכ"ח אות י"ד שאחר שהביא דברי הלק"ט כתב, וכ"כ המקובל מהר"י צמח בתשו' כ"י והסכים עמו הרב מהר"י חאנדאלי וכן עמא דבר ודלא כמאן דאסר. ובמחבר"ר סי' ר"י אות ז' הביא מ"ש בברכ"י בשם הלק"ט דהתיר, וכתב ואמת הוא דבעת ההיא לא עיינתי בשו"ת הלק"ט רק סמכתי על הרב יד אהרן שהביאה בלשון הזה יע"ש, ואיברא דהרב יד אהרן לא דקדק בזה כמבואר. וע"ש בקונטרס אחרון שבא לציון בסי' תקי"א אות א' ואות ב'. וכעת גם בידי אינו מצוי ואיני יודע במאי קא מיירו, דלכאורה גם הלקט הקמח הביא כן בשם הלק"ט. ואחר זמן בא לידי שו"ת הלק"ט וראיתי לו בסי' ק"א ושקיל וטרי אם יש בו משום שחיקת סממנין דוקא, אבל לא בא בפיו משום חפירה באוכלין, והוא מתורתו של הרב מהר"ף והסכים עמו כמהר"י צמח והרב מהר"י חאנדאלי, וא"כ זהו מה שהתיר הרב חיד"א במחבר"ר על הרב יד אהרן. ושוב ראיתי עוד אחר החיפוש בסי' יקהל שלמה סי' של"ז דף מ"ד ע"א דאחר שהביא דברי הרב כסא אליהו כתב, ולעד"ן דיש לחלק קצת דאבק הטאבאקו לא דמי לאוכלין ופירות כדי שנאמר בזה דאין חפירה באוכלין כיון דלא חזי לאכילה כי אם לשאיפה בנחיריים, עכ"ל. באופן דבענין איסור זה יש ב' דברים אם מותר ליקח מהתיבה, או משום דאין חפירה באוכלין או משום שחיקת סממנין, ודוק היטב. וע"ע בן איש חי פרשת משפטים הל' שנה ב' דף כ"א ע"א אות נ' ע"ש.

[אם צריך כפרה על כבוי דליקה בשבת]

עז. שבת. בידי הוה עובדא דבשעה שקמתי מהמטה ביום ש"ק בבקר שכחתי וכבתי הנר כהרגלי בכל בקר בשעת הקמתי מהמטה. והנה לענין כבוי הדליקה בשבת ידוע המחלוקת שיש בין הרב חות יאיר סי' רל"ו ובין הרב מהר"י עייאש בספרו הבהיר לחם יאודה, דלדעת החו"י אם כבו הצבור א"צ כפרה משא"כ יחיד, והרב מהר"י עייאש חלק עליו וס"ל דאפילו יחיד א"צ כפרה ע"ש, והובא בזכור לאברהם ח"ג. וכן חזי היות להברכ"י בסי' של"ד אות ה' ע"ד מור"ם בהגה שכתב והזריז הרי זה משובח ע"ש. ועיין בזכרנו לחיים ח"א דף י"ב ע"ב דהביא תנא דמסייע ליה להרב מהר"י עייאש התשב"ץ ח"א סי' נ"ד שכתב דהרי זה משובח. וע"ע בשבות יעקב ח"א סי' י"ג דגם הרב מסייע ליה להרב מהר"י עייאש, והובאה תשו' הלזו ביפה ללב ח"ה סי' של"ד אות ד' דף כ"א ע"א, וע"ש בהשטמותיו לסי' שכ"ט דף ק"א ע"ד. וע"ע בס' רוח חיים שם אות כ"ח דף נ"ז ע"ד, ובס' עיקרי הד"ט סי' י"ג אות ל'. ועיין ג"כ ביפה ללב ח"ג בסי' של"ד אות ג' שזכר עשה לדברי הרב עיקרי הד"ט שכתב בפשיטות דאין לו להתענות ויקרא פ' ויקרא וכו', ואם לאו בר הכי הוא יתן צדקה ע"ש. וע"ע בס' ד"ה ואחר עביר עש"ד. ועיין בס' כף החיים הנ"מ סי' של"ד אות קמ"ד עש"ד ודוק היטב.

[בענין שותפות עם הגוי כדי לצאת ידי חובת איסור]

עח. שבת. לענין שותפות עם הגוי כדי לצאת ידי חובת איסור, עיין ברמב"ם וטושי"ע והחונים עליהם בזה. ובענין זה עיין בכתה"ק להרב מהר"ש הכהן נר"ו מ"ש לענין הלכה למעשה, ולהרב עבודת השם סי' ב'. וע"ע בס' פדה את אברהם מערכת זו אות ה' דף י"ט ע"ב ד"ה והנה, וע"ש עוד באות ו' תשו' שאלה להר' תנא דבי אליהו בהיר"ד בענין זה באורך וברוחב.

[בדין הליכה בספינה או בעגלה בשבת כדי להשלים מנין]

עט. שבת. לענין אם יש היתר לילך בספינה קטנה או גדולה בשבת כדי להשלים מנין ולהתפלל עם הציבור, עיין הרדב"ז ישנות והוא ח"ד סי' פ"ה, ושו"ת חות יאיר סי' ק"ב, עבודת הגרשוני סי' קכ"ג, ובשבות יעקב ח"ג סי' ט"ו, ובמחבר"ר סי' רמ"ח, ובס' יוסף אומץ סי' ט"ז אות ז' עש"ד. וע"ע בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' א' ב', והובא בבאה"ט א"ח סי' צ' סוף סק"י, ובאה"ט סי' רמ"ח סק"ט, וברכ"י סי' של"ט, ושערי תשובה שם סק"א ע"ש. והיכא שהוא רחוק מבית הכנסת אם רוצה לילך ע"י עגלה, עיין חתם סופר חלק השישי סי' צ"ז שהסכים לאסור אפילו בשימינדיפ"ר³⁶ לרכוב ביום ש"ק. וע"ע בס' אוצר ישראל הנק' אינציקלופדיא מערכת אש אברהם יוסף, דהביא דבשנת אלף ותתע"ח למנין הנוצרים כאשר נבנתה מסלת הברזל ממעל לרחובות העיר נשאלה שאלה על ידי רב ודרשן אחד מנויאקאם מותר לנסוע ביום השבת בעגלות המסלה בתעודות מסע שקנו מערב שבת, והדרשן הזה התפאר בהעתונים כי השיג היתר מר' יצחק אלחנן ספקטאר רב דקאוונא ברוסאי, אך הרב אש הורה לאסור משום מראית העין של חילול שבת נגד ההמון, ואח"כ חזר הרב דקאוונא והכריע להחמיר. וע"ע בס' כף החיים ח"ד סי' ק"ד אות ה' וז' עש"ד. וע"ע בס' לב מרפא בתשו' סי' ה' דף ס"ט ע"ש, ובפתח הדביר ח"ג סי' רמ"ח, וגם בהשטמות לח"א שם דף רצ"ד ע"ג ע"ש. וע"ע בשו"ת יאודה יעלה אסאד א"ח סי' ח"ן, וע"ש למר בריה של הרב דבא לציון תשו' התשב"ץ ח"א סי' כ"ב, מהר"י הלוי אחיו של הט"ז סי' י"א, הרדב"ז ח"ג סי' תקמ"מ, הריב"ש

סי' י"ז עש"ד. וע"ע בס' זבחי צדק ח"ב בסוף הספר בתשו' להל' שבת סי' כ"ג כ"ד ע"ש, ובשו"ת רע"א סי' י"ג עש"ב, ובשו"ת מהר"ם זיסקינד סי' א', ושו"ת יד אלעזר סי' כ"ד. וע"ע מג"א סי' תרל"ט סק"א, ובס' חיי אדם הל' ר"ה כלל ק"מ סי"ט והל' סוכה כלל קמ"ז סמ"ח, ובנשמת אדם שם אות ב', ובס' רוח חיים ח"א א"ח סי' של"ט אות א'. וע"ע תעלומות לב ח"ג סי' [כ"ה] ע"ש, ובס' נד"מ משה האיש בהשטמות דף קע"ח ע"א ואילך. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב מהדורא חמישאה הנק' דברי שאול ויוסף דעת סי' ג' ד"ה ומ"ש דף ג' ע"ב וג' לענין שימינדיפ"ר עש"ד דאסור. וע"ע לעיל אות ד"ן ע"ש. וע"ע בס' אשר יצא מחדש אחר זמן רב משפטי עזיאל בא"ח סי' ט' מ"ש גם לנסוע בקרוניות חשמליות עש"ד. ובס' נד"מ ישכיל עבדי ח"ג א"ח סי' י"ב לענין אוטומוביל ע"ש שהעלה לאסור. ועיין ג"כ בס' בני אהרן מרבני אשכנז בקונ' נחמדים מזהב דף ס' ע"א אות ה' דאסר לנסוע במרכבה של אינו יהודי של עלעקטריק עש"ד.

[בדין ברכה על הדלקת הנר לאחר שכבר בירכה חמותה או חברתה]

פ. שבת. זה היה מעשה בהיותי דר בבית אדוני אבי הרא"ש נר"ו שמעתי ממרת אמי תמ"א³⁵ דהיתה מדברת על נות ביתי שהיתה נוהגת לברך על הדלקת הנר בשבת גם היא אחר דכבר בירכה היא, והכי אמר לה א"א הרא"ש נר"ו דלא תחזור לברך מאחר דכבר בירכה מרת חמותך. ואנא זעירא נומיני לך דמה בכך מאחר דאירע להיות שלא נמצאת היא בשעת הברכה שבירכה מרת אמי ושמשום הכי הוא דהיתה מברכת אח"כ מה קפידא יש בדבר הזה. ויצאתי לחפשי וחזי הוית דשנוי במחלוקת הנהגות הזו בעצמו דאנו עסקין, והוא דחמותי ראיתי להמג"א בסי' רס"ג סק"ט שהביא מהש"ה דלא יברכו שנים במנורה אחת דיש לה קנים הרבה ע"ש, ומצאתי להש"ה שהוא בח"ב דף ג' ע"ב³⁶ ע"ש. ועיין להבאה"ט שם סק"ב דהביא משם הא"ר³⁷ בשם זקינו הגאון זצ"ל דהתיר לברך שנים אף במנורה אחת ע"ש. וכ"כ ג"כ הרב חיי אדם כלל ה' סי"ב בהל' שבת דף פ"ט ע"א וב' וז"ל, ועכ"פ לא יברכו שנים במנורה אחת, וגם בזה נוהגין לברך, וכ"כ אליה רבה, עש"ד.

שבת. וראה להרב חיד"א על הברכ"ים בשיורי ברכה שם שאחר שהביא מחלוקת זה כתב וז"ל, ונראה דלכו"ע כלה וחמותה אמה ובתה ואשה רעותה הסומכות על שלחן אחד והשמן והפיות כלם נדלקים לעולם אז הברכה אחת היא, ואם כל אחת מדלקת פיה פתחה בברכה היא ברכה לבטלה, וכן ראיתי שכתב (מהר"י) [מהר"ל] ואלי בהגהותיו כ"י. אך אם שני בני אדם חלוקים בעיסתם, ואם אחד מברך הוא נותן שמן ומדליק ב' פיות ואם השני מברך מוסיף שמן ומדליק ב' פיות אחרות, לדעת מהר"ל נראין דברי הא"ר דמצי כל אחד לברך כיון דפיות בידם לפי השמן ואם זה לא יברך לא יתן שמן ולא ידליק חבירו כל כך פיות ועתה שמברך מרבה בשמן ופיות א"כ ודאי אורה נוספת ושרי לברך לדעת מהר"ל, ואפשר שבנדון זה גם הש"ה מודה ולא איירי אלא כשודאי צריכין כל אחד ליתן שמן ולהדליק כל כך פיות אף דחלוקים בעיסתם יע"ש. ושוב כתב ולדידן בכל גוונא נקטינן כדברי מרן הן לו יהי שתי מנורות וחלוקים בעיסתם יהי שלחנם לפניהם וכו' עם כל זה ברכה אחת לכלן.

באופן דנמצא מפורש נדון דידן ממש ואינו יכולות לברך ואם מברכת הויא ברכה לבטלה ושם ואל תעשה עדיף. ומשם והלאה צויתי לנות ביתי שתבקש לשמוע הברכה ממרת אמי והיא לא תברך פעם אחרת משום חשש ברכה לבטלה ח"ו. אף דהיה לי לחלק בין כל הנז"ל למה שעשתה נות ביתי, שמה שברכה היא היא משום שלא נמצאת בשעת הדלקתה ולא שמעה הברכה, אפילו הכי לא ניחא לי לחלק בהכי דמאחר דכבר בירכו בבית הכל אחד. אלא דמאי דעומד לנגדי כעת הוא לשון הרב שלטי הגבורים בפרק במה מדליקין³⁸ והביאו הרב החב"ב בכנה"ג שם בהגהות הטור וז"ל, וכשיש נשים מחלוקת המצוה ביניהם ומברכות, ואם עומדות כלן זו אצל זו אפשר שיוצאות בברכה שמברכת אחת מהן דעשרה שעושים מצוה אחת אחד מברך לכלן יע"ש. הנך רואה בענין דזו היא ממש מה שהיה בדעת הקלושה הדטעם דהיתה מברכת גם היא היה ממש שמה שברכה נמצאת בשעת הברכה. אלא דלכאורה עמדתי בלשוננו מה הלשון אומרת אפשר שיוצאות, דהרי ודאי דיוצאות מהדין שמביא דעשרה וכו', וה"נ כן הוא, וכעת לא הבינתי מה מקום לספק יש בזה. דאפשר³⁹ דעשרה וכו' היינו שכלן עושים, משא"כ כאן דהשאר עומדות מנגד בלתי שום סיוע כלל, ואפילו הכי אין הסברה נותנת שיברכו כלן. והנה רואה אני דלשון זה היה דבר השמיטה מכל הרבנים מדלא העלו עדש"ק⁴⁰, ומלבד זה כבר העלה הרב חיד"א שם שלא לברך וסגר לנו את הדלת ומי יבא אחריו להכנס בחשש ברכה לבטלה דיש בו משום לא תעשה ויש מי שאומר דהוא דאורייתא וכמו שכבר הארכתי בסה"ק ירך יעקב בתשו' לא"ח סי' ט"ו ע"ש בס"ד. אף שלשון הרב שלטי הגבורים מפורש להדיא דיש לברך, לא שבקינן פשיטותיהו דכל הרבנים משום לישנא הדין, דאעיקרא דמילתא הלשון בעצמו מוקשה ועומד אף דישבתי דבריו קצת לע"ד כנז"ל ותל"מ כעת.

ואחר עבור זמן רב בא לידי קיצור שולחן ערוך להרב שלמה גאנצפריד וראיתי לו בסי' ע"ה סעיף י"ג לענין סומא שכתב דידליק הבעל, ואם אין לה בעל והיא דרה לבדה מדלקת ומברכת, ואם דרה עם אחרים בבית אחד והאחרים מדליקין מדלקת הסומא בלא ברכה, ואם היא עקרת הבית תדליק היא תחילה ותברך ואח"כ ידליקו האחרים ויברכו ע"ש. הנה פשיטא ליה להרב דיברכו כלן. אבל האמת הוא דמשם אין ראייה כלל כמו שיראה המעיין החילוק ודוק היטב, וראיה ממ"ש שם בסעיף יו"ד עש"ד. ועיין בס' שם אריה או"ח סי' ט"ו הובא במנחת שבת בקונ' שיורי המנחה דף קע"ו ע"א וב' שלדעתו הדבר פשוט דמותר להאיש לברך אף בחדר אחד עם האשה אם אינו רוצה לצאת שאשתו מדלקת עליו, ודמי לשנים בבית אחד דכל אחד מדליק ומברך על מנורה שלו וכו' עש"ד. הנה מדבריו יוצא לנדון שלנו דהיא האשה הכלה המדלקת דודאי דמברכת אם לא רצתה לצאת בברכת חמותה. אלא דלע"ד הדמ"ן אינן מודיעין וגבא טורא ביניהו ולא ידעתי איך ניחא ליה להרב לומר ודמי וכו' ודוק היטב. וע"ע בן איש חי פרשת נח הל' שנה ב' דף ד' ע"ב אות י"א דכתב להדיא דאם הדליקה חמותה כבר בברכה ותוצאה הכלה להדליק לא תברך ע"ש.

[אם מותר להעביר עצמות וקליפין מעל השולחן ע"י דבר אחר]

פא. שבת. כתב מרן באו"ח סי' ש"ח סעיף כ"ז עצמות שראוים לכלבים וקליפים שראוים למאכל בהמה ופרורין שאין בהם כוונת מותר להעבירם מעל השולחן, אבל אם אין הקליפים ראוים למאכל אסור לטלטלם אלא מנער את הטבלא והם נופלים וכו' יע"ש. ועל ידי דבר אחר אם מותר להעבירם לעצמות וקליפים שאין ראוים למאכל בהמה, עיין להט"ז שם סק"ח שכתב דמותר כיון דלא נגע בהם הו"ל טלטול מן הצד ומותר כמ"ש סי' ש"י, ע"כ. והק' האחרו' הרב יד אהרן שם בהגהות הטור דלקמן בסי' ש"א (כצ"ל סק"ב) כתב דאסור לדחוף וכו' ע"ש. ועיין להבאה"ט בסי' ש"א סק"ד ובס' תמ"ו סק"ה יע"ש. וכן הקשה ג"כ בס' נהר שלום בסי' ש"ח אות י"ג דף ע' ע"א ע"ש (ע"ש). ונ"ב יעוין להגאון פרי מגדים במשב"ז סי' ש"ח וסי' ש"א ע"ש. אבל הרב יד המלך ז"ל דף ק"ג ד"ה נשאל, אחר שהביא דברי הט"ז הללו כתב דלדעת הרא"ש ז"ל תורה יוצאה דאסור אף להעביר עצמות וקליפין מעל השולחן ע"י דבר אחר כגון סכין וכיוצא יע"ש. והו"ד בזכרנו לחיים ח"ב בא"ח מערכת הלזו אות ד' דף י"ט ע"ב. ושוב ראיתי להרב זכור לאברהם ח"ג ערך זו דף ע"ח ע"א ואילך שהאריך ליישב דברי הט"ז והביא ג"כ דברי הרב נהר שלום והרבה לתמוה עליו ע"ש היטב.

[חיוב ג' סעודות בשבת אם הוא דאורייתא או דרבנן]

פב. שבת. ג' סעודות דחייב אדם לעשות בשבת כמ"ש מרן בסי' רע"ד, כתב הרב ערך השלחן שם⁴¹ דלא הוה אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, וכ"כ הכלבו סי' ח"ן, וכ"כ הר"ד אבודרהם דף ז' בשם ר"ת, וארחות חיים דף ס"ג עמ"ש סי' רצ"א, וכ"כ הרב אליה רבה שם ובסוף סי' קס"ז בשם מהר"ל⁴² ומלבושי יו"ט⁴³ ע"ש. וז"ל ר' ישעיהו הראשון כ"י ריש פרק ערבי פסחים⁴⁴, וא"ת הרי גם בשבת איכא מצות ג' סעודות, אין כאן עשה מפורש כמו שיש באכילת מצה ואינון אלא מדרבנן ומדברי קבלה וקראת לשבת עונג, עכ"ל. מיהו י"ל דג' סעודות בשבת יש להם תשלומים ביום משא"כ אכילת מצה דאין לה תשלומים ביום דאתקש לפסח כמ"ש סי' תרל"ט ע"ש, ודלא כהט"ז סי' רצ"ז⁴⁵ וסי' תרע"ח⁴⁶ ומהר"ם בן חביב ספ"ג דר"ה⁴⁷ ע"ש. ועיין בס' חרדים דף כ"ג ע"א פ"ד שכתב שהוא דאורייתא ע"ש. וע"ע ג"כ בס' צפיתח בדבש סי' כ"ה דף נ"ט ע"ג. ועיין ג"כ להמב"ט בסי' קרית ספר פכ"ט מהל' שבת שכ"כ דג' סעודות דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא דפשיטה דקרא לאו להכי אתא ע"ש. ועיין להרב חיד"א בפ"י לספר החסידים לשם שבו' ברית עולם בסי' רס"ט אות פ"ב⁴⁸ עש"ד. ועיין שדי חמד ערך ברכות אסיפת דינים דף צ"א ע"א ד"ה ועל אכילת ג' סעודות, שזכר עשה לזה דלדעת ס' חרדים בפ"ד דף כ"ח ע"א דאכילת ג' סעודות ד"ת הוא ולא אסמכתא וכו' עש"ד, וע"ע בס' נד"מ שדי חמד כללים מערכת ת"ו כלל ל"ט וכבר רמזו הרב במערכת הס' כלל נ"ד. וע"ע בס' דברי מנחם ח"א סי' רצ"א הגהט"ו אות ד'. וע"ע בס' כף החיים ח"ד סי' רמ"ב סק"ו דגם הרב הביא מחלוקת בזה בשם המש"ז הלהבש ס"ל דהוא דאורייתא והרב אליה רבה לא ס"ל הכי ע"ש.

[אם קריאת פרקי שבת עולה]

גם למי שנוהג לקרוא ח"י פרקי משנה בכל יום]

פג. שבת. מי שנוהג לקרוא ח"י פרקי משנה ואירע להיות פרקי שבת ביום ש"ק שג"ז רגיל הוא לקרותם בשביל שבת, אי צריך לקרותם ב' פעמים או קריאה אחת עולה לכאן ולכאן. עיין להרב סמא דחיי בי"ד סי' ט' דהעלה דיוצא ידי חובת נדרו בקריאה אחת. והרב דרכי איש בדרשו' דרוש י"א ליציאת מצרים דף כ"ז ע"ב דחה דבריו והעלה דחייב לחזור ולשנות שנית אלו הפרקים. וע"ע להרב יד אהרן בסי' רפ"ח בהגהט"ו, וברכ"י שם אות א', ובס' בית מנוחה דף ר"ד ע"ב אות ב', ובס' יקהל שלמה סי' תקס"ח דף מ"ה

34. =רכבת. 35. =תבורך מנשים אמן. 36. מסכת שבת פרק נר מצוה ד"ה הבי". 37. ס"ק י"ח. 38. שבת דף י"א ע"ב מדפי הרי"ף אות ב'. 39. נדצ"ל: ואפשר. 40. =על דל שפתי קדשם. 41. אות ג'. 42. בתשו' סי' צ"ד אות ב'. 43. סי' קס"ז סק"י. 44. פסקי הרי"ד פסחים דף צ"ט ע"ב ד"ה ומקשה. 45. סק"ח. 46. סק"ב. 47. דף כ"ט ע"ב תוס' ד"ה ברכת. 48. מהדורת אהבת שלום, ירושלים תשס"ט. עמ' קנ"ו.

ע"א, ובאשל אברהם אשר סביב הש"ע א"ח סי' רל"ח אות א', עש"ד דרבנן דמידי פלוגתא לא נפקא.

[בדין נגיעה במחובר כדי להריח]

פד. **שבת.** אם מותר ליגע בוורדים הזורעים ולהריח ביום ש"ק או להריח בלא נגיעה מאחר דמחוברים בקרקע. עיין מרן סי' של"ו דנראה להדיא דגם בנגיעת עצו שרי להריח בו. ואמנם הט"ז שם לא כתב כן דלא הותר כי אם להריח דוקא בלא נגיעה. ושוב ראיתי בבית יהודה להרב מהר"י עייאש ח"א סי' י"א דמלכים מדיינים בזה ב' צנתרות הזהב, והרב הכריח להתיר אפילו בנגיעה, והר"ד ג"כ באשל אברהם שם. והרואה יראה בעיקרון של דברים דאחד מהכרחיותו הוא מדברי מרן דכן ס"ל. גם הרב חיד"א בברכת"ה דמר"ה ה"ד הרב הנז' כנר' דהסכימה דעתו כן. ועיין ביד אהרן דנראה דעתו כהט"ז ע"ש, ושוב ראיתי במ"ב שלו הנק' מטה אפרים שויא נפשיה הדרנא והעלה בכחא דהתרא משום מאי דעינו ל"ו ראה להרב בית יהודה הנז'. גם בס' דברי מנחם נראה דסובר כן. ועיין ג"כ בזכור לאברהם אלקלעי (ג"כ). כי מן הבאר יש לעמוד ע"ד הרב זכור לאברהם אביגדור סי' ל"ד דכתב בפשיטות דאם התירו להריח מן האילן במחובר היינו דוקא להריח בלא נגיעה וכו' עש"ד מ"ש לנדוננו. ואחר המחילה רבה לא היה לו להרב לכתוב כן בפשיטות מאחר דתליא בפלוגתא כמו שיראה הדברים בשרשן ורובם ס"ל דמותר להריח אף בנגיעה וכנ"ל ודוק היטב. וע"ע בס' זכור תורת משה הל' שבת דף כ"א ע"ב סי' י"ד אות ג' ע"ש ודוק היטב.

ובעיקר דברי הרב זכור לאברהם באם נשאר מעלי הדס על הארץ אם מותר לטלטלן ליקח אותם ולהריח בהן, וכן בציצים ופרחים וכו', עיין ג"כ מה שהאריך בזה בספר מאמר מרדכי בס"י של"ו סק"ז יעש"ד, וע"ע זכור לאברהם ח"ג דף מ"ז ע"א ע"ש.

[הפתוח חנותו בכל שבת אם נקרא מחלל שבת בפרהסיא]

פה. **שבת.** עיין להרמב"ם ריש פכ"א מהל' שבת ולהרב המגיד ולהלח"מ שם ובמרכבת המשנה אשכנזי מ"ש בדברי הרב המגיד ע"ש. והנה דברי הרמב"ן על התורה פרשת אמור דהביאו הרב

המגיד, עיין להגאון חתם סופר ח"מ סי' קצ"ה דהרב הביא דברי הרמב"ן הללו ג"כ, והיוצא מדבריו הוא דמי שקובע עצמו לפתוח חנותו בכל שבת כמעשהו בחול אף שאינו עושה מלאכה גמורה נקרא מחלל שבת בפרהסיא עש"ד. וע"ע בשו"ת חתם סופר א"ח סי' ר"ח ד"ה והנה עש"ד. ועיין למר שארינו כמהר"ר רפאל אהרן ביטראן זצוק"ל⁵⁰ בס"ה מדות טובות והוא פי' על המכילתא פרשת בא פ"ט ברייתא יו"ד בקונ' מדה גדושה והיא לא נדפס'ה⁵¹, אחר שהביא דברי הרבנים הללו כתב, ומכאן תוכחה מגולה שלא לכבד כת הללו וכל שכן שלא להעלותם לס"ת כי הרי הם פחות מגוי, והביא דברי הרב חיים ושלום ח"א סי' י"ב ריש דף ל"ה ע"א דאין להעלותם לס"ת, וגם דברי לב חיים ח"ב סי' קע"ה, ועוד הרבה להביא על זה עש"ד באורך וברוחב. האמנם עין רואה בס' רב פעלים ח"ג סי' י"ב הביא לנו מדברי הגאון פרי מגדים בפתיחתו להל' שבת שנסתפק בזה במחלל בעבירה דין תורה הוא דנעשה מחלל שבת בפרהסיא כמ"ש הפר"ח והתב"ש ב"ד סי' ב' לא בביטול מצות עשה דשבתה כמ"ש החת"ס בשם הרמב"ן וכו', ע"ש שכתב שגם לדעת החת"ס נוכל לצרפו ליו"ד ולהעלותו לס"ת בחובת היום עש"ד. הראת לדעת דבפלוגתא מתניא אי הני גברי דקבעו עצמם לפתוח חנותם כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת אף דא"ע מלאכה גמורה כי אם ביטול מצות עשה דשבתה ולא חילול עבירה דין תורה, אפילו הכי לדעת הרמב"ן והרמב"ם והחת"ס ודעי' דין מחלל שבת בפרהסיא נותנים לו. וא"כ לדעתם וגם דעת הרב החב"י בספריו הנז"ל שאין להעלותם לס"ת. ואולם לענין מחלל שבת באופן כזה, הגאון פרי מגדים מספקא ליה, והפר"ח והתב"ש פשיטא להו דאין דין מחלל שבת בפרהסיא לאנשים כאלו, ולדעת הרב פעלים יש להעלותם לס"ת ע"ש. וע"ז ידוע כל הדווים בדור הזה דידינו ל"ו אסורות ואין אתנו יכולת לעשות שום דבר, דבעונות פשתה המספחת ע"י שבשביל שפותחים חנותם כמו בחול ומה בידינו לעשות וקמי שמיא גליא. ויה"ר שה' יגן בעדינו ובמהרה יבא ויגאלינו וניצול מכל הדברים הרעים המתרגשות לבוא בעולם כיר"א. ועיין עוד להמאסף תשרי התרע"ד כרך ב' חוברת א' סי' ב' מ"ש בזה⁵² עש"ד.

[חקירה איך הקב"ה ממית בשבת]

קלא. **שבת.** עיין להרה"ג החב"י פ"ב בס"ה נפש חיים מערכת הש' אות כ"ז דף ר"ג ע"ג דיצא לחקור דמאחר דקי"ל אין מלקין ועונשין בשבת, וכמו שכן פסק הרמב"ם פכ"ד מהל' שבת ה"ז ממ"ש בסנהדרין דף ל"ה⁵³ משום לא תבערו אש וכו', א"כ איך הקב"ה ממית בשבת, וע"ש לספרי דבי רב דבא לציון. ומצאתי [הגהה] בגליון הס' והוא מהרב כמהר"ט קריספין בע"ס בגדי יו"ט⁵⁴ וכמו שבא על החתום וז"ל, ולי נראה דהמיתה כיון שהיא גזורה לאדם כמה ימי חייו מיום לידתו א"כ כיון שבא עתו הרי הוא מת מעצמו ואינו שממית אותו בשבת עכ"ד. וע"ע להרב החב"י שם במערכת זו אות כ"א דשם ג"כ כתב על גליונות וחתים עלה וז"ל, ולי נראה דהכוונה הוא דאין הדין מתבטל לגזור עליו מה דינו לעשות לו אבל אינו עושה לו דין בשבת עצמו ע"ש. וע"ע להרב החב"י גופיה בס"ה פני חיים פרשת ויקהל דף מ"ב ואילך דיצא לתרץ ד' תירוצים בזה. וע"ע להרב חלקו של יוסף דרוש ד' להספד דף ל"ז ע"ד מ"ש בזה. וע"ע בס' אבות הראש ח"ג דף קנ"ו ע"א אות לק"ח ע"ש.

[בדין שכר שבת על דבר מצוה]

קלב. **שבת.** אם יכולים הת"ח להשכיר עצמם אצל בעה"ב כדי לקבוע ישיבה ביום ש"ק או לשכור עצמו ביום יא"ר ציי"ט שאירע לבעה"ב בשבת וליטול שכר פעולתם דמחזי כשכר שבת, או דלמא דבדבר מצוה שהוא לימוד תורה שרי. עיין בזה בס' סוכת דוד בנימו' על הרמב"ם דף ג' ע"ב שכתב שיש לתקן הדבר שילמדו ג"כ פעם א' בחדש ובה אמרינן דמה שלוקחים השכר הוא בשביל אותה קריאה לבדה וכו' ע"ש, וה"ד ג"כ ביקהל שלמה סי' מ"ו בא"ח דף ל"ח ע"ב. ובסוף דבריו כתב, ועיין בשו"ג סי' תקפ"ו דנהגו עלמא להקל סו"ס סימן ברכה ליכא ע"ש. וע"ע בחינא וחסדא ח"א מדף ס"ו ואילך, ולהרב ישירי לב דף י"א ע"ג, ובשו"ת מעט מים סי' ט"ז. וע"ע חידושי דינים בזה בס' נד"מ כף החיים ח"ד סי' ש"ו מאות מ"א ואילך ע"ש. וע"ע בס' זכרון לנפש למהר"א דיין בתשו' אשר בסוף ספרו דף קי"ד ע"ב ואילך עש"ד דהעלה דמותר לענין יא"ר ציי"ט. וע"ע פתח הדברי ח"ג דף קפ"ג ע"ב ע"ש.

49. ברכי יוסף סי' של"ו אות ד'. 50. ראה עליו בקובץ אליבא דהלכתא גליון נ"א. 51. ועתה בדפוס, בהוצאת יד הרב נסים, ירושלים תשמ"ט, ראה שם עמ' רס"ו. 52. רבי יעקב גארדאן ז"ל. 53. ע"ב. 54. ראה עליו בקובץ אליבא דהלכתא גליון מ"ז.

גנזי הלכה

תשובות וחיידושים מנתי רבותינו נ"ע
עורך: הרב שלום הלל

הגאון רבי משה יחזקאל צאלח ז"ל מחור"ר בכל, ואב"ד נחלת יהודה

הגאון רבי משה יחזקאל ז"ל, מחור"ר בכל בדורות האחרונים, נולד בכגדאד בשנת תרנ"ו לאביו ח"ר יחזקאל בן צאלח ז"ל, ולאמו בת ח"ר מאיר חורש ז"ל. בנערותו קיבל תורה מפי הגאון המקובל רבי שמעון אגסי זלה"ה, ובעיקר מפי רבו המובהק המקובל מהר"י פתיא זלה"ה. כבר בהיותו כבן י"ז שנים בלבד נסמך להוראה ע"י גדולי חכמי ורבני בכל, המה הגאונים דיני מתא רבי אברהם משה הלל זלה"ה, רבי יצחק אברהם מג'לד זלה"ה, רבי משה חיים שמאש זלה"ה, ושאר חכמי בית הדין. עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה בשנת תרע"ד, ובעקבות גזירת הגיוס על בני הישיבות, ברח רבי משה ז"ל מעיר מולדתו בגדאד, יחד עם עמיתיו לתורה רבי סלימאן חוגי עבודי, רבי יהושע משה ורבי אליהו חבה ז"ל, ושמו פניהם אל עבר העיר בצרה. לאחר שנת תר"פ חזר לבגדאד, שם נתמנה למרביץ תורה לתלמידיו בישיבה הנוודת מדרש בית זלכה. בשנת תשי"א עלה לארץ ישראל, בה נתמנה לכהן כרב העיר המתחדשת 'נחלת יהודה', ובה שהה עד יום פטירתו עשרה בטבת תשכ"ו. רבי משה יחזקאל ז"ל חיבר חיבורים רבים בכמה מקצועות התורה, רובם באו בדפוס בשם הכולל 'תורת משה' ע"י הוצאת אהבת שלום, ירושלים תשמ"ט. בין כתביו הנותרים בכת"י נמצא חיבורו ערך לחם, כולל מערכות וזכרונות בהלכה ואגדה מסודרים ע"ס אלפא ביתא, ובהם שמועות רבות בשם חז"ר בכל. מתוך חיבורו זה ליקטנו כמה ערכים בעניני שבת והלכותיה, לתשוקת דורשי ומבקשי תורת חז"ר בכל זיע"א. תודתינו להר"ר אליהו אבו שליט"א על סיועו בהתקנת הדברים ועריכתן לדפוס.

ספר ערך לחם

דוד. כתב בעוד יוסף חי [בהלכות פרשת ויגש אות ד'] שדוד נתפש ביד אכיש מלך גת ביום השבת וניצול ממנו ולכן קוראים בשבת מזמור לדוד בשנותו את טעמו וגו', עכ"ד. ונ"ל זה רמז בשנות"ו עם הכולל גימטריא תש"ס"ה כמספר ביו"ם השב"ת, וזש"ה לדוד בשנות"ו וגו', בשנות"ו בגימטריא ביו"ם השב"ת, שדוד נתפס בידו בשבת וניצול ממנו בו ביום, ולכן תיקן מזמור זה. **הבדלה:** במוצאי שבת מברכין יבנה"ה יין בשמים נר הבדלה. ויש לשאול למה מברכין על נר קודם הבדלה, והלא אין יכולין להשתמש באור אלא עד אחר הבדלה, וא"כ מהראוי להבדיל תחילה ואח"כ לברך על האור שהותר לנו אז להשתמש בו ע"י ההבדלה, ולפ"ז צריך להקדים הבדלה לנר. ונ"ל לפי שהטעם של ברכת הנר לא עבור הנאתו ותשמישו, אלא עבור שנברא במוצאי שבת ע"י אדם הראשון שהקיש ב' אבנים זב"ז והוציא מהן אור, ולכן מקדימין לברכת הנר קודם הבדלה דאפוקי יומא מאחרינן ליה שחביב לנו השבת וכל מה שיש יכולת בידינו לאחר זמן הבדלתו שהות מה מאחרינן ליה. אבל לפי

זה קשה דבליל מוצאי יום הכפורים שמברכין על האור בשביל שהיה אסור והותר לנו, ולמה נתקנה ברכתו קודם ברכת ההבדלה. אלא העיקר הטעם הוא לפי שכיון שראה את האור אז נהנה ממנו ולכן צריך אז לברך עליו קודם ההבדלה. **הבדלה:** המבדיל בין קודש לחול. אומרים בתחילה בין קודש לחול, אע"פ שהבדלת האור מן החושך היתה קודם הבדלת בין קודש לחול, עכ"ז מקדימין הקודש למעלתו, ועוד שהוא העיקר במה ששייך לנו עתה בהבדלה שאנו עסוקין בו, לכן מקדימין העיקר ואגב מזכירין שאר הבדלות. ואח"כ או' ובין אור לחושך, לפי שהם נבדלו מששת ימי בראשית. ואח"כ או' ובין ישראל לעמים, לפי שהבדלתם היתה במתן תורה אחר בריאת העולם בשני אלפים ויותר. ואח"כ או' ובין יום השביעי לששת ימי המעשה, ואע"פ שהבדלת השבת היתה מעת בריאת העולם שהקב"ה קידשו משבת בראשית והבדלתו היתה קודם שנבדלו ישראל מאומות במתן תורה, וא"כ צריך להקדים הבדלת שבת להבדלת ישראל [וכמ"ש בביצה דף י"ז ע"א תני תנא קמיה דרבינא מקדש ישראל והשבת והזמנים, א"ל אטו שבת ישראל מקדשי ליה והא שבת מיקדשא וקיימא

מששת ימי בראשית, אלא אימא מקדש השבת וישראל והזמנים, ע"ש]. עכ"ז מקדימין ישראל לשבת כי לא היו האומות שומרין השבת משנברא העולם עד מתן תורה ולא היו יודעין מהו שבת עד שבאו ישראל וקיבלו התורה ואז הם קיימו את השבת מכאן ולהבא, א"כ הבדלת השבת לא נודעת עד שבאו ישראל לכן מקדימין ישראל לשבת. ועוד לפי שהבדלת ישראל היתה במתן תורה בחדא זימנא ובחד שעתא, אבל הבדלת השבת הוא הוה תמידי משנברא העולם עד סופו, ומעת שניתנה תורה לישראל שאז נבדלנו מן העמים בעת ההוא עד סוף העולם צריכין ישראל בכל שנה ושנה וכל שבת ושבת לקדש את השבת ולהבדילו תמיד עד סוף העולם, א"כ קדושת שבת והבדלתו היא הולכת ומתמדת תמיד ממתן תורה עד סוף העולם, משא"כ הבדלת ישראל היתה ממתן תורה, לכן או' בתחילה ובין ישראל לעמים [שהובדלו מהאומות כבר במתן תורה], ואח"כ או' ובין יום השביעי לששת ימי המעשה שקדושתו והבדלתו היא על ידינו תמיד עד סוף העולם. כנ"ל פשוט. אמנם לפי זה קשה אמאי לא אמרינן מקדש ישראל והשבת

1. תהלים ל"ד. 2. שו"ע או"ח סי' רצ"ו ס"א. 3. פסחים נ"ד ע"א.

והזמנים, כיון שע"י ישראל נודע השבת, וגם לפי שעתה מקדשין אותו אחר הבלדת ישראל עד סוף העולם. אלא העיקר הוא שצריך להקדים קדושת שבת קודם כמ"ש בביצה דף י"ז בענין חתימת הברכה של יו"ט ושבת, וה"ה לכל דבר ולכל ענין, ומה שאנחנו אומרים ובין ישראל לעמים ואח"כ ובין יום השביעי לששת ימי המעשה, לפי שצריך להיות בסוף הברכה מעין החתימה ממש לכן סמכין להדי' ובין יום השביעי לששת ימי המעשה [דהיינו יום השביעי קודש וששת ימי המעשה הוא חול] ברוך המבדיל בין קודש לחול. ועוד דהא אמרינן ליה בראש הברכה המבדיל בין קודש לחול, והשבת הוא קודש ושאר הימים הם חול, א"כ אנו הקדמנו קודם כל את קדושת שבת [גם להבדלת האור שהוא קדום לן] משום כבודו וקדושתו, א"כ אתי שפיר שבתחילה קודם כל פתחנו בקדושת שבת ומשום כבודו הקדמנוהו גם להאור, ואח"כ הבלדת האור של ששת ימי בראשית, ואח"כ הבלדת ישראל שהיתה אח"כ, ואחר שסיימנו כל ההבדלות כסדר הראוי להם אז חזרנו לכפול על קדושת שבת כדי לסיים סוף הברכה מעין החתימה, ולזה א"ש שראש הברכה וסופה הויא בקדושת שבת והבדלתו, ואלו דברים פשוטים וברורים, ואחרון עיקר.

מאורי האש. למה אומרים במוצאי שבת על הנר מאורי ולא מאור, לפי שהאור יש בו ג' גוונים לבן ירוק סומק, כ"כ הטעם בש"ס. אבל י"ל למה או' מאורי ואין או' אורות האש או אורי האש. ונ"ל ע"פ מ"ש בס' הברית שאור השמש ואור האש אינו בא מגוף האור וגוף השמש, אלא יש אור נברא בעולם ואינו יוצא לפועל כי אם ע"י תנועה המניעתו, ובכוח תנועת השמש או כוח הדולק אזי מתקבצים כל ניצוצי האור למול המניע ומאיר האור יעו"ש. ולכן אומרים מאורי שהם כוח המניעים שמאירין לאור, ואין אומרים אורי שהאור הוא חשוך בלתי כוח המניע, ודו"ק.

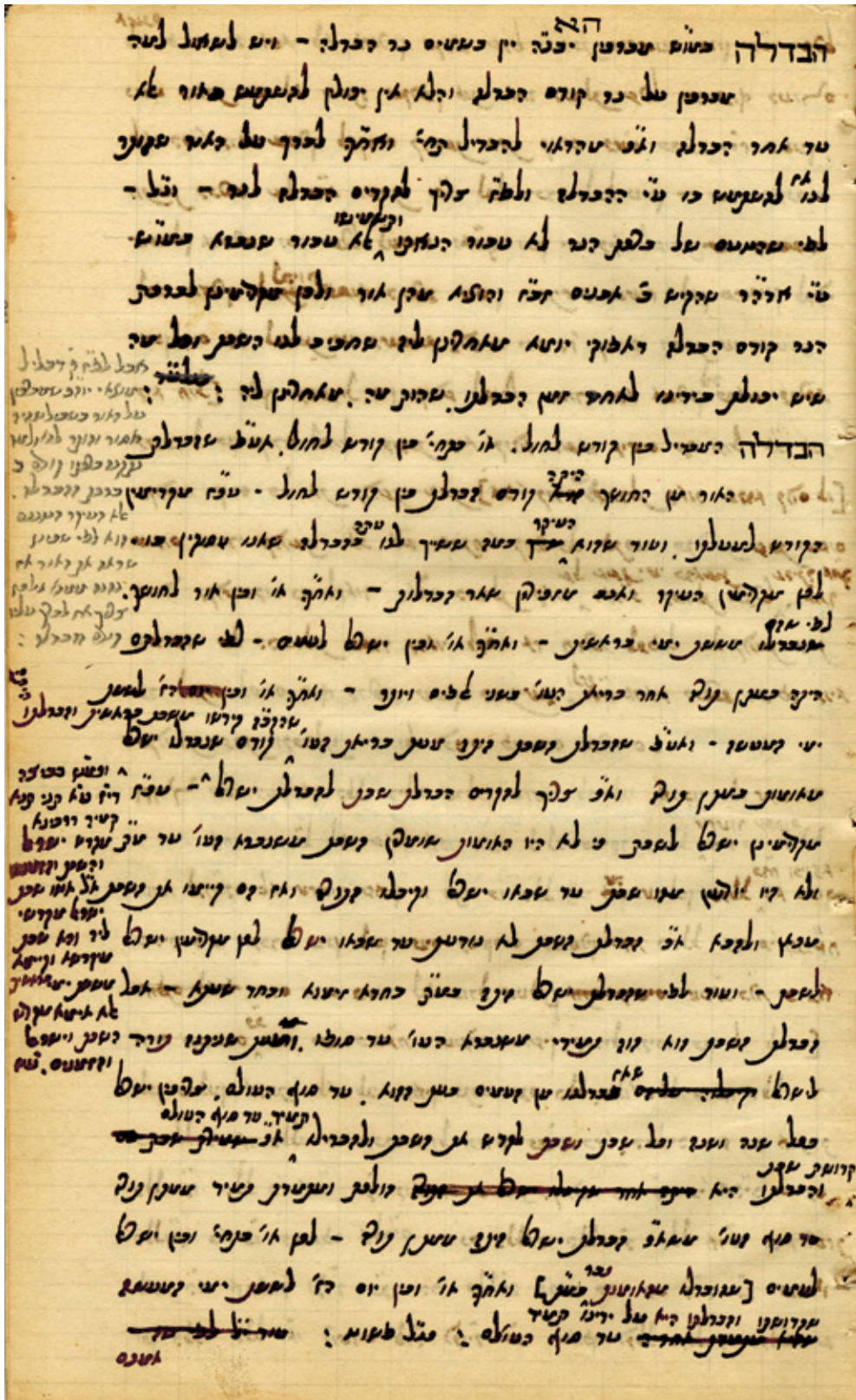
מ"ש שבידך. בשבתות ויו"ט אחר קריאת ס"ת מברך החזן לקהל מ"ש שבידך לאבותינו הקדושים וכו' וכו' ויטע ביניכם אהבה ואחוה שלום ורעות ויסלק שנאת חנם מביניכם וכו'. לכאורה ק"ל והלא היה ראוי להקדים ולומר ויסלק שנאת חנם מביניכם קודם שיאמר ויטע ביניכם אהבה ואחוה שלום ורעות, יען שבכלל מאתים מנה, דכיון שא' ויטע ביניכם אהבה ואחוה שלום ורעות ממילא השנאת חנם כלל כלל ליתא, כדמיון האור שבא לתוך הבית אפל, ממילא נסתלק החושך משם מכל וכל, שמיד שיבוא האור יעוף החושך. אבל אי הוה אמינא ויסלק שנאת חנם מביניכם קודם ויטע אתי שפיר, דשייך להיות שהשנאת חנם תסתלק מהעם אמנם נטיעת אהבה ואחוה לא יש ביניהם, דהיינו יהיה במונח לא יש שנאה ביניהם ולא יש אהבה ביניהם, לזה יצטרך לבקש ג"כ אח"כ גם על אהבה ואחוה שיהיה ביניהם. אבל מה הלשון אומרת ויטע ביניכם אהבה ואחוה שלום ורעות ואח"כ מבקש על סילוק שנאת חנם מביניכם. ועוד סילוק שנאת חנם הוא בסוג סור מרע, דהיינו שהשי"ת יעזרנו לסור מרע, ונטיעת אהבה ואחוה בינינו הוא בסוג ועשה טוב, דהיינו שהשי"ת יעזרנו לעשות טוב, ע"ד סור מרע בתחילה ועשה טוב אח"כ, וא"כ צריך לבקש על סילוק שנאת חנם קודם נטיעת האהבה. ועוד דבפרשת קדושים ג"כ כתוב בתורה בתחילה לא תשנא את אחיך בלבבך וגו' לא תקום ולא תטור ואח"כ כתוב ואהבת לרעך כמוך.

ונ"ל לתרץ לפי שרצו חז"ל לסמוך ויסלק שנאת חנם מביניכם אצל וישבור עול הגלות מעל צואריכם, ששני בקשות אלו הם ענין הסרה ועקירה דומה בדומה, דהיינו שישיר ויסלק ויעקור שנאת חנם מבינינו, וכן ישבור ויסיר ויעקור עול הגלות מעל צוארינו, לכן סמכום זה אצל זה. אבל אי הוה אמינא ויסלק שנאת חנם מביניכם ואח"כ ויטע ביניכם אהבה ואחוה שלום ורעות ואח"כ וישבור עול הגלות וכו', אז אינם עולים בסגנון א', דהיינו מאי דקא' בסמוך קודם זה ויפרוש סוכת שלומו עליכם היינו נתינת הטובה עלינו, ואח"כ אם או' ויסלק שנאת חנם מביניכם היינו סילוק מדה הרעה מבינינו, ואח"כ ויטע ביניכם אהבה ואחוה היינו נתינת מדה הטובה עלינו, ואח"כ וישבור עול הגלות היינו סילוק הרעה מעלינו, ואין זה דרך צחות הלשון, לכן הקדימו חז"ל ויטע ביניכם אהבה ואחוה דהיינו נתינת הטובה, וסמכו אותה אצל ויפרוש סוכת שלומו עליכם דהיא ג"כ נתינת הטובה, ואח"כ או' ויסלק שנאת חנם מביניכם אצל וישבור עול הגלות מעל צואריכם ששניהם ענין סילוק והסרה.

ואל תתמה ע"ז, כי מצינו דוגמא כזה בפירוט הקטורת, ת"ר פירוט הקטורת כיצד וכו' וכו' ואלו הן הצרי והציפורן וכו' משקל ע' ע' מנה, מור וקציעה וכו' משקל ט"ז ט"ז מנה, הקושט י"ב, קילופה ג', קינמון ט'. והלא לפי סדר המשקל

הי"ל להקדים קינמון ט' לקילופה ג', יען כפי הסדר מלמעלה למטה כן הוא, בתחילה נקט ע' ואח"כ ט"ז ואח"כ י"ב ואח"כ צ"ל ט' ואח"כ ג', ומה זה שהקדים התנא קילופה ג' לקינמון ט'. אלא שרצה התנא לסמוך ט' ט' להדדי, דהיינו קינמון ט' אצל בורית כרשינה ט' קבין. ועיין מ"ש ע"ז באורך בערך לחם אות פ' פירוט הקטורת א' בס"ד ע"ש.

וכו', עכ"ל. דע כי מעולם נכספה וגם כלתה נפשי לדעת למה לא אחז הכתוב כסדר הסעודות של שבי"ק ערב ובוקר וצהריים כסדרן, דהול"ל והרכבתך על במתי ארץ אז תתענג על ה' והאכלתיך נחלת יעקב אביך, יען כי בליליא דשבתא כתיב והרכבתך

ספר ערך לחם כ"י רבי משה יחזקאל צאלח ז"ל

על במתי ארץ כנגד סעודתא קמייתא דחקל תפוחין קדישין, ואח"כ אז תתענג על ה' כנגד סעודתא תניינא דע"ק שהיא בצפרא דשבתא, ואח"כ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כנגד סעודתא תליתאה דז"א שהיא במנחה דשבתא. והנה ימים הרבה הייתי נבוך בזה הענין ואיני מבין, וגם שאלתי מחכמים גדולים ע"ז ולא השיבו לי, אמנם אח"כ סייעני ה' ועזרני ומצאתי מפורש ויוצא ענין זה בדברי האר"י ז"ל עצמו בשער מאמרי רשב"י יתרו בד"ה אמר רבי אלעזר לאבוי וכו' וז"ל, הנה סוד הג' סעודות כך הם, הראשונה של הלילה היא כנגד חקל תפוחין קדישין, והשנית של הבוקר היא סעודת ע"ק, והשלישית היא סעודת ז"א וכו', וכנגד סעודה זו [של הלילה] נאמר והרכבתך על במתי ארץ, ע"ל דייקא, כי עולה למעלה מנצח הוהו, ועליה זו שהיא עולה למעלה מנו"ה היינו מנו"ה ידידה שהם במתי ארץ דייקא, ועולה על נו"ה של הזכר

הרוח ונשמה שגם הם מסתלקים, אלא כאשר תסתלק הנשמה קודם כל אז לא ירגיש האדם כ"כ כי עדיין יש לו רוח ונפש יתרים, וכאשר יסתלק הרוח ג"כ לא יצטער כי יש לו עדיין נפש יתירה, אבל כאשר תסתלק גם הנפש ולא נשאר לו שום מה אז ע"ז הוא מצטער ואו' וי אבדה נפש, יעו"ש. ובס' מעשה נסים דף כ"ב ב' נתן טעם אחר, לפי שהנשמה הולכת לבריאה והרוח ליצירה ולהם לא יש צער שאין שם קלי', אבל הנפש היא בעשיה ושם יש קליפות הרבה ולכן היא מרגשת בצערה ואו' עליה וי נפש ר"ל וי על הנפש ע"ש.

סעודות. כתב הזוהר יתרו דף פ"ח ע"ב וז"ל, אר"א לאבוי אלין סעודתי היאך מתתקנו, א"ל בליליא דשבתא כתיב¹² והרכבתך על במתי ארץ וכו'. עוד שם בזוהר הנו' דף פ"ח ע"ב וז"ל, ביומא דשבתא בסעודה תניינא כתיב¹³ אז תתענג על ה' וכו', בסעודה תליתאה דשבתא כתיב¹⁴ והאכלתיך נחלת יעקב אביך

4. ברכות נ"ב ע"ב. 5. מאמר ד' פרק ה' (פיעטרקוב תרע"ג, דף כ' ע"א). 6. שם ל"ד ט"ו. 7. ויקרא י"ט י"ד-י"ח. 8. כריתות ו' ע"א. 9. יומא ט' ע"ב. 10. תהלים ס"ט י"ד. 11. פסוק י"ג. 12. שמות ל"א י"ז. 13. ספר בשם זה ל"מ, אך כ"ה בספרו מוליד לימין משה (ביצה שם), ונדפס בתוך תורת משה ח"ב, ראה שם עמ' צ"ו. 14. ישעיה נ"ח י"ד. 15. שם. 16. שם.

דהיינו ת"ת, והם נקראים תפוחין קדישין וכו', וכאשר תעלה היא ותתדבק באבות בהכרח יתעלה ג"כ הזכר העליון על ידה וכו', ואין ספק כי שניהם [פי' הת"ת והמלכות] יתענגו בעדן העליון וכו', ושניהם שהם שם הווי"ה ושם אדני" שהם א"ז מתענגים על ה' ממש, וזהו אז תענג על ה', על ה' דייקא, אלא שאין זה השפע מגיע אלא להם ואנחנו מקבלים שפע מעל במתי ארץ לבד, ולפיכך סעודה זו היא כנגד והרכבתיך על במתי ארץ בערכנו, כי אין אנו מקבלים השפע כי אם מעל במתי ארץ בסעודה ראשונה עד בוא הסעודה השנייה כי אז היא סעודת ע"ק שאנו מקבלים שפע מע"ק ממש, ומפני זה נזכר בכתוב אז תענג על ה' קודם והרכבתיך על במתי ארץ שלא כסדר הסעודות, כי גם סעודה ראשונה יש בה קבלת שפע מע"ק אלא שהוא לעצמה ואנחנו מקבלים שפע מעל במתי ארץ, והיינו דקא' אז תענג על ה' ולא קא' אענגך על ה' כדקא' והרכבתיך על במתי ארץ, אלא אמר אז תענג סתם וקאי אחקל תפוחין קדישין שתקבל היא עצמה עונג מע"ק בסעודה ראשונה, ולפיכך נזכר קודם לוהרכבתיך וקאי נמי עלינו בסעודה שנייה שאנו מקבלים שפע מע"ק ממש בזו הסעודה השנייה וכו', עכ"ל. וכשמצאתי את שאהבה נפשי אז רבת שמחה לה נפשי.

עונה. כתב בס' חסידים ס"י תקס"ה ותקס"ו שצריך האדם ליהזר שלא לשמש מטתו לא בליל א' דש"ק ולא בליל ב' ולא בליל ג', פן יולד הבן בשבת ויבא לידי חילול שבת בשביל היולדת, וכן היו עושים הראשונים, ולפי שהיו נזהרים בזה היו זרעם צדיקים יעוש"ב. והוא ממסכת נדה¹⁷. נ"ל לזה רמז הכ"ס¹⁸ אם תשיב משבת רגליך, הנה שבת בא"ת ב"ש הוא אב"ש רמז לליל א' וליל ב' וליל שלישי, רגליך זו אשתך שהאשה נקראת רגל כמ"ש בזהר ח"א [ק"ג א', ועיין בניצוצי אורות דשם אות א']. וז"ש אם תשיב משבת רגליך ר"ל אם תזהר שלא לשמש מטתך בליל אב"ג שהם רמזים בשב"ת כנז', ורק עשות חפצין ביום קדש"י שהם רמזים לליל ד' וה' וליל וא"ו וליל שבת, כי קדש"י ד' וש' דקדש"י הם רמזים לליל ד' וליל שבת, נשאר קו"ף וי"ד דקדש"י בחילוף א"ב דאלב"ם וז"ץ ח"ק י"ש יהיו הק' וי"ד בחילופם ח' ש' רמזים לליל ח'מישי וליל ש"ש, הרי שנרמזו ד' לילות אלו ד' חמישי ששי שבת בתיבת קדש"י כנז', ור"ל שנזהרת שלא לעשות חפצין אלו חפצי עונתו כי אם בקדש"י בד' לילות אלו, וכל זה בעבור וקראת לשבת עונג שלא יתחלל השבת ע"י הלידה, ואתה זהיר בו לשבת שהוא נקרא קדוש ה' מכובד, וכיבדתו מעשות דרכיך ר"ל שמנעת עצמך בעתים אב"ג מהתשמיש שהוא דרכיך דייקא דרך גבר בעלמה¹⁹ עבור כבוד השבת שלא יתחלל, ואתה מונע עצמך ממצוא חפצין ודבר דב"ר, גם זה לשון תשמיש כמו²⁰ ראוה מדברת עם א' בשוק, ואז בשכר זה אז תתענג על ה' וגו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך, שיהיו לך בנים צדיקים כמו בני יעקב אבינו ע"ה שבטי יה שלא נמצא בהם ח"ט ופיסול. וכן רמז הפ"י²¹ ושמו בני ישראל את השבת, ר"ל שאם ישמרו עצמם בליל א' ב' ג' שהם רמזים בשבת כנז"ל, כדי לעשות את השב"ת לשמרו ולקיימו שלא יתחלל ע"י לידת הבן בשבת וכאמור, אז לדורותם ברית עולם, שיזכו לבנים צדיקים שמקיימים התורה שהיא ברית עולם, גם ברי"ת עם הכולל גימ' תרי"ג.

קידוש. בקידוש היין אומרים הקהל לחיים, פי' לחיים טובים שתיית כוס זה. וכן יש אומרים לחיי, והענין א' הוא כי תרגום לחיים²² לחיי, ולפי שאו' החזן סברי מרגן ל' תרגום לכן יש מהקהל או' בלי תרגום לחיי ופי' לחיים. וכן נראה מתקונים²³ שפי' לחיי לחיים. אבל **מו"ר נרי"י**²⁴ פי' לחיי טוב ויפה, והוא בלשון הש"ס²⁵. ולפי' יהיה הלמ"ד יסוד התיבה ולא שימוש.

קידוש ליל שבת. ידוע מ"ש האחרונים ז"ל²⁶ שהקידוש בליל ש"ק טוב שלא יהיה בשעה א' מן הלילה, אלא או קודם שעה א' או אחר כך, יען לפי שבשעה א' מן הלילה הוא שולט בה מזל מאדים. ונ"ל דהיינו דווקא בארץ ישראל, לפי שזמן קביעות המזלות וכוכבים הוא על זמן יום ולילה של ארץ ישראל, אבל לא על זמן אירי שבחול, ולכן אין לדקדק בזה כי אם בא"י דווקא ולא בחול ודו"ק. ואחר זמן רב נתראיתי עם פני **מו"ר הרי"ף הי"ד**²⁷, והגיד לי על ענין כזה בענין סגולת שם צמרכ"ד של חו' ניסן, וכמ"ש²⁸ באות צ' ד"ה צמרכ"ד ע"ש, ואז גם אני עניתי את חלקי והרציתי לפניו הדברים האלו, ונאם לי נכון הוא הדבר יען שסדר המזלות הוא על איר א"י ולא על חו"ל ויש הפרש בין בבל לא"י כמו חצי שעה ויותר, הרי שחצי שעה א' מן הלילה היא נחשבת לשעת י"ב ליום ששי ע"פ המזלות ששולט בשעה ההיא מזל צדק ודו"ק. ועי"ע באות

תי"ו בדברינו ד"ה תיקון יעו"ש.

שבת. טעם שביום ש"ק במנחה קורין בס"ת ב' השבוע הבא ואינם קורים ב' שחרית [בסופה]. ונ"ל שהוא דוגמת המשמרות שהיו במקדש כשהיו מתחלפות בכל שבת ושבת היו מתחלפים במנחה, שמעת מנחה ולמעלה היתה משמרת משמרה החדשה, ומשמרה הישנה היתה נשארת עד עת מנחה ואז הולכת ובאה החדשה במקומה, וכן על זה הדרך בכל שבת ושבת, כמ"ש במסכת סוכה דף נ"ו ע"ב שהמשמרות מתחלפות בשבת, זו עובדת תמיד של שחר [הישנה], וזו עובדת תמיד של בין הערבים [החדשה] יעו"ש, ולפי שתפילות כנגד תמידין תיקנום שחרית כנגד תמיד של שחר ומנחה כנגד תמיד של בין הערבים כמ"ש במסכת ברכות דף כ"ו ב' ע"ש, ולכן גם בפרשיות קורין כסדר העבודה של קרבנות, שחרית שהיא כנגד תמיד של שחר שהיה למשמרה הישנה קורין ב' הישנה [שעברה], ומנחה שהיא כנגד תמיד של בין הערבים שהיה בשבת למשמרה החדשה לכן בפרשה ג"כ קורין ב' החדשה [הבאה], כנ"ל נכון.

עוד י"ל כפי' מ"ש בס' בן איש חי הל' שנה ב' ב' ב' חיי שרה אות ג', שכתב טעם שקורין במנחת ש"ק בס"ת ג' לפי שהם כנגד חב"ד, ושבעה שעלו לס"ת בשחרית הם כנגד חג"ת נהי"ם, יעו"ש. ויש לחקור כי לפי' לכאורה הם שלא כסדר הספירות לא ממעלה למטה ולא ממטה למעלה, כי בשחרית הז' הם כנגד ז"ס חג"ת נהי"ם ובמנחה כנגד חב"ד, ומהראוי להיות בסדר זה חב"ד חג"ת נהי"ם ממעלה למטה או ממטה למעלה. אמנם זה יתיישב בשאלתינו שנית שזכרנו לעיל למה אנו קורין במנחה של ש"ק ב' הבאה ולא ב' שחרית שעברה [בסופה], ולמה קורין בשחרית ב' א' ובמנחה ב' ב' ואינם קורים ב' א' שחרית ומנחה [כי מהראוי להתחיל בפרשה בשחרית של ש"ק ובמנחה של ש"ק וביום ב' וה' שאחריהם חוזרים וקורין בסוף הפרשה, או להתחיל בפרשה ביום ב' וה' ולהשלימה בשחרית ובמנחה חוזרים וקורים בסופה, ולמה נשלים הפ' בשחרית ונתחיל במנחה האחרת]. ברם לפי האמור לעיל בס' בן איש חי נחא, שכ' שמעלת של ג' עולים במנחת ש"ק הם מעולים וחשובים יותר מעולים של שחרית, שהעולים של מנחה הם בחב"ד ושל שחרית בחג"ת נהי"ם, א"כ היא הנותנת שאנו נתחיל ב' במנחה בעבור שהיא מעולה יותר משחרית ומעלתה רמה מאוד כי הם בחב"ד, ונשלים בשחרית של ש"ק שהם בחג"ת נהי"ם, ואז א"ש שהיו העולים כנגד הספירות ממעלה למטה, ולכן שמתחילין במנחה ב' החדשה ונשלים בשחרית שאז הם כסדר הספירות ממש, וכן חוזרים חלילה, וזהו נכון מאוד כפי הסוד, אבל כפי הפשט הוא האמור לעיל.

שבת. אומרים ביום השבת ג' פעמים מזמור שיר ליום השבת²⁹ בג' תפילות ערבית ושחרית ומנחה, כנגד ג' פעמים שיש בוֹיכולו יום השביעי, ואלו הם, ויכל אלהים ביום השביעי³⁰, וישבות ביום השביעי³¹, ויברך אלהים את יום השביעי³², וכן במן נאמר בו ג' פעמים יום, כמ"ש³³ ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו וגו', לכן אומרים בשבת ג' פעמים מזמור שיר ליום השבת. ועיין בס' חסידים שהביא עוד ע"ז בענין אחר שהוא עסוק בו בס' תקס"ה ע"ש. ומה ששייך לענין שלנו הוא שא' שיש ג"פ שבת ביו"ד הדברות דשמות³⁴ וכן ביו"ד דברות דמשנה תורה³⁵ ע"ש, ולכן בשביל טעם זה ג"כ אנו אומרים ג' פעמים מזמור שיר ליום השבת. ונ"ל שכן הטעם בוֹיכולו ג"כ שאומרים אותו ג' פעמים, ב' פעמים בתפילת ערבית ופעם א' בקידוש, הוא מטעם שאמרנו על המזמור של השבת.

שבת. הזהיר האר"י את מהרח"ו ז"ל כשילבוש החלוק של שבת בע"ש לכוין בשם קדוש זהיר"ל, וכוונה זו מועלת להמשיך הקדושה אליו. כ"כ בן איש חי הל' שנה ב' פרשת לך לך אות י"ח ע"ש.

שבת. אחר מוסף של שבת אומרים כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא וכו'³⁶, אמר רבי יהודה אשרי וכו'³⁷, רבי חנניה בן עקשיא אומר וכו'³⁸. והטעם לפי שששת ימי החול הם כנגד עולם הזה ויום השבת הוא כנגד עולם הבא שהוא יום מנוחה כעולם הבא שהוא מנוחה, ולכן אומרים אגדות אלו בשבת אחר התפילה, שמספרים על עולם הבא ועל מעלת הצדיקים ונחלתם לעתיד לבא ליום שכולו ארוך. וזה דוגמא למ"ש רז"ל³⁹ הטעם שאומרים ביום השבת מזמור שיר ליום השבת, רמז מזמור שיר ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

שבת. בשיר שחרית של ש"ק של האר"י ז"ל, בחרוז אות י' של יצחק, וז"ל, יגלה לן טעמי, דבתריסר נהמי, דאינון אָת בשמיה, כפילא וקלישא. פי' דשנים עשר ככרי לחם שנותנים

על השולחן ביום ש"ק הם כנגד אות א' משם הוי"ה ב"ה, והוא אות ו' של שם הוי"ה ב"ה, כי ב' פעמים ו' הם י"ב. וזהו מה שסיים כפילא, ר"ל שהאות של שם הוי"ה ב"ה הנז' שרמזו ב"ב ככרי לחם הוא כפול, ר"ל כפליים במספר שאז נרמז בו, כי ב' פעמים ו' הם י"ב ולא ו' א' פשוט. וקלישא ר"ל שאת ו' הנז' שרמזו בו י"ב נהמי לא ו' במילואה ביו"ד או באלפי"ן כזה **ויו ואו**, אלא קלישא, כלומר בלא מילוי אות בתוך הו"ו אלא רק כפול דהיינו ו"ו וקלישא בלא מילוי אות בתוך הו"ו י"ב כנגד י"ב נהמי. ויש ראייה לפי' זה משיר של ליל ש"ק להאר"י ז"ל⁴⁰ דקא' שכינתא תתערט בשית נהמי לסטר בווי"ן תתקטר, שר"ל ווי"ן שהם ו"ו של הוי"ה ב"ה, ו' דהוי"ה ב"ה שהוא כפול.

שבת. בשיר שחרית של ש"ק⁴¹, צמאה נפשי אל ה' וכו' אל ההרים אשא עיני כהלל ולא כשמאי. פי' דאיתא במסכת ביצה דף ט"ז ע"א דאם נודמנה לשמאי בהמה נאה אומר זו לשבת וכו', אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שכל מעשיו היו לשם שמים (פירש"י⁴² בוטח בה' שתזדמן לו נאה לשבת) שנאמר⁴³ ברוך ה' יום יום. וז"ש הפייטן אל ההרים אשא עיני, כלומר אשא עיני אל ה', כלשון הכתוב⁴⁴ אשא עיני אל ההרים וגו' עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ, ור"ל שאני בוטח בה' מאד כהלל ולא כשמאי, שאני מבקש מה' ימלא שבע אסמי יום יום, ובוטח בה' כהלל הזקן שכל מעשיו לשם שמים היו, וכמ"ש ברוך ה' יום יום, ופשוט.

שבת. א) ביוצר של שבת בפיוט אל אדון על כל המעשים וכו' המתגאה על חיות הקודש וכו', נ"ל לרמזו ע"פ משרז"ל⁴⁵ דכסא הכבוד הוא נושא את חיות הקודש, כמ"ש רז"ל⁴⁶ על ארון שהיה נושא את נושאי, וכמ"ש הרב רבינו בחיי ז"ל בפרשת תרומה ע"פ ועשו ארון⁴⁷ וז"ל, ועל דרך הקבלה, הארון דוגמא לכסא הכבוד וכו' וכו', ויש לך להתבונן בנפלאות הארון, כי כשם שכסא הכבוד נושאים אותו החיות והוא נושא אותם, שכן דרשו רז"ל בפרקי רבי אליעזר⁴⁸ והחיות נושאות את הכסא, פירוש נושאות נראות כאילו נושאות והן נושאות, ומזה אמר הפייט חיות נראות כנושאות, והכפ בשו"א, וכן הארון היה נושא הכהנים הנושאים אותו על כתפיהם, שכן דרשו רז"ל במסכת סוטה דף ל"ה ע"א כשעברו ישראל את הירדן נשא הארון את נושאי ועבר הירדן וכו' ע"ש. ונ"ל זהו מה שא' המתגאה על חיות הקודש וכו', שר"ל שכסא הכבוד הוא נושא את חיות הקודש ולא חיות הקודש נושאים אותו. ונהדר בכבוד על המרכבה, שזהו הדר וכבוד גדול לש"י שכסא הכבוד הוא נושא את חיות הקודש ואת המרכבה כביכול, ואין הם נושאים אותו, ודוגמא לזה שארון הקודש הוא היה נושא את הכהנים וכו' נ"ל. כנ"ל שהחרוז הזה של הפיוט הוא רומז לזה.

ב) המתגאה על חיות הקודש ונהדר בכבוד וכו', עיין בס' יחזקאל ס"י א' (וא"ו) כתיב וארבעה פנים לאחת, ועיין בפירש"י ומצודות דוד שפי' שלכל חיה וחייה יש לה ד' פנים אדם אריה שור נשר לכל צד וצד לארבע צדדים, הרי לכל חיה שש עשרה פנים יש לה, וד' חיות הרי ס"ד פנים לכל ד' חיות בכללן עש"ב. וזה רמז ונהדר בכבוד על המרכבה, בכבו"ד קרי ביה ב' כבו"ד, כבו"ד גימטריא ל"ב, ב' כבוד ב' פעמים כבו"ד הרי ס"ד, לרמזו לס"ד פנים של ד' חיות הקודש. כנ"ל בתנומת לילה בחלומי.

ג) עוד י"ל כי ידוע שלכל חיה וחייה יש לה ס"ד כנפים, וכמ"ש ברש"י ומצודות שם, וכמ"ש בתרגום יונתן בן עוזיאל ע"ש. וגם לזה יש רמז זה במ"ש המתגאה על חיות הקודש ונהדר בכבוד וכו', ב' כבו"ד גימטריא ס"ד, שיש ס"ד כנפים לכל חיה וחייה ב"ה וב"ש לעו"ע"א. רבות עשית אתה ה' אלוהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך וגו'⁴⁹ לך דומיה תהלה⁵⁰.

שבת. ביוצר של שבת בפיוט אל אדון על כל המעשים וכו', טובים מאורות שבראם אלהינו יצרם בדעת בבינה ובהשכל, ר"ל בדעתו ובהשכלו של בורא עולם ית"ש, ופשוט. אמנם עוד יש לרמזו בזה ע"פ מ"ש הרמב"ם ז"ל בס' המדע פ"ג הל' יסודי התורה אות ט' וז"ל, כל הכוכבים והגלגלים כולן בעלי נפש ודיעה והשכל הם, והם חיים ועומדים ומכירין את מי שאמר והיה העולם, כל אחד ואחד לפי גדלו ולפי מעלתו משבחים ומפארים ליצרם כמו המלאכים וכו' ע"ש. וזהו טובים מאורות וגו', טובים המאורות שבראם להאיר לנו, יצרם בדעת וגו', כלומר וגם יצר נתן להם דעת ובינה והשכל שיהיו מבינים ומשכילים ויודעים ומכירים את בוראם להללו ולשבחו כמו המלאכים, שהמאורות היו טובים ושלמים בחומר ובצורה. כנ"ל.

17. דף ל"ח ע"א. 18. שם נ"ח י"ג. 19. משלי ל' י"ט. 20. כתובות ט"ז ע"א. 21. שמות ל"א ט"ז. 22. שמואל ב' ט"ו כ"א. 23. תיקוני הזוהר תיקון כ"ד דף ס"ט ע"א. 24. מהר"י פתייה הנ"ל. 25. ראה שבת דף ק"ג ע"ב, ועוד. 26. ראה מגן אברהם ס' רע"א סק"א. 27. ה"ר יהודה פתייה. 28. הרב המחבר בספרו זה, ערך לחם, לעיל מערכת צ'. 29. תהלים צ"ב. 30. בראשית ב' ב'. 31. שם. 32. שם ב' ג'. 33. שמות ט"ז כ"ה. 34. שמות כ' ז'-ז. 35. דברים ה' י"א-י"ג. 36. סנהדרין צ' ע"א. 37. ברכות י"ז ע"א. 38. מכות כ"ג ע"ב. 39. תמיד ל"ג ע"ב. 40. פיוט אומר בשבחין. 41. פיוט חי ה' וברוך צורי. 42. ד"ה לשם שמים. 43. תהלים ס"ח כ'. 44. שם קכ"א א-ב'. 45. במדבר רבה ב' ט'. 46. סוטה ל"ה ע"א. 47. שמות כ"ה י'. 48. פרק ד'. 49. תהלים מ' ו'. 50. שם ס"ה ב'.

גדולות אלישע

הגאון רבי אלישע נסים דגור זלה"ה אב"ד בגדאד

הגאון כמוהר"ד אלישע נסים דגור זלה"ה, אב"ד בגדאד, מתלמידי הגאון רב רבנן כמוהר"ד עבדאללה סומך זלה"ה. נודע בעוצם גאונו וחסידותו. כיהן כחכם באשי ואב"ד בגדאד בין השנים תר"מ-תרמ"ו; תרמ"ט-תרנ"ד. החכם אהרן ששון בספרו זכרון לחיים כתי"י (תולדות חור"ד בבל) כתב אודותיו: 'הרה"ג המופלא החריף והשנון כמוהר"ד אלישע נסים כה"ד ששון דגור ז"ל, היה לאב"ד בשנת ה"א תר"מ, אחר ח"ד ששון סמוחה הי"ו, ומשנהו היה הרה"ג ח"ד אברהם הלל הי"ו, והשלישי הרה"ג ח"ד יחזקאל משה הלוי הי"ו. ואחר פטירתו בשנת תרנ"ד היה הרה"ג ח"ד אברהם הלל לאב"ד, והשלישי הרה"ג ח"ד משה שמאש הי"ו. בשנת תר"מ היה הרה"ג ח"ד אלישע גם לחכם באשי אחר שהביאו לו מקושטא את כבוד וכו', ויעש הישר והטוב בעיני אלהים ובעיני אנשי האמת שונאי הבצע, ככל אשר הורהו רבו הרה"ג מוהר"ר ח"ד עבדאללה סומך זלה"ה, וכמוהו לא היה חכם באשי משליך את עצמו מנגד על טובות הקהל. הוא נלחם על האמת והצדק בכל עת, ולא נשא פני גדול, כי אם בצדק שפט את עמיתו. לכן לא ראה מנחה והשקט עד שכל ימיו היו מכאובים וכו', כי אנשי און ואוהבי החכם והבצע גלגלו עליו צרות רבות ודעות עד אשר שמו את כל הקהל כמרוקחה וכו'. ח"ד אלישע ז"ל כתב כמה ספרים, ומהם שיטה על מסכת ביצה, וספר ליקוטי דינים (בדיני התפלה של כל השנה וכדומה). ויתר דברי ח"ד אלישע ז"ל התלואות אשר עברו עליו, הלא המה כתובים על קונטרסי ה"ש צדקה ז"ל, וזכר צדק לברכה, ע"כ. מתוך כתביו אלו אשר הותרו אחרינו באו בדפוס: 'גדולות אלישע', הוצאת אהבת שלום, ירושלים תשל"ו, 'מעשה בית דין', שם תשמ"ח. נפטר ביום כ"ז אדר תרנ"ה. לפנינו ליקוטי דינים וחידישי הלכות על סדר שולחן ערוך הלכות שבת סימן שכ"ח.

אורח חיים

שכח דין חולה בשבת. ובו מ"ט סעיפים:

- א. מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא אסור לעשות לו שום רפואה ואפי"ן על ידי א"י גזירה משום שחיקת סמנים.
- ב. מי שיש לו חולי של סכנה מצוה לחלל עליו את השבת והזרזי"ו משובח והשואל הי"ו שופך דמים.
- ג. כל מכה של חלל דהיינו מהשינים ולפנים ושינים עצמו בכלל מחללין עליה את השבת ודוקא שנתקלקל אחד מהאברים הפנימים מחמת מכה או בועה וכיוצא בזה אבל מיחושים אין נקראים מכה. הגה מיהו מי שחוקק צנינו ומלטער עליו לכו"ל אומר לכו"ל (כ"י) צנס ח"ח וא"ה הארוך).
- ד. מכה של חלל א"צ אומר שאפילו אין שם בקיאים וחולה אינו אומר כלום עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול אבל כשיודעים ומכירים באותו חולי שממתין וא"צ חילול אסור לחלל עליו אע"פ שהיא מכה של חלל.
- ה. מכה שאינה של חלל נשאלין בבקי ובחולה ואין מחללין עליו שבת עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחילול או שיעשה אצל אחד מהם סכנת נפשות. (וע"ל סימן תרי"ח).
- ו. מכה שעל גב היד וגב הרגל וכן מי שבלע עלוקה וכן מי שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלים עפר הממיתים אפילו ספק אם ממית אם לאו הרי הם כמכה של חלל.
- ז. מחללין שבת על כל מכה שנעשית מחמת ברזל ועל שחין הבא בפי הטבעת ועל סימטא והוא הנקרא פונקר"ו בלע"ז ועל מי שיש בו קדחת חם ביותר או עם סימור.
- ח. מי שאחזו דם מקיזין אותו אפילו הולך על רגליו ואפילו ביום הראשון.
- ט. החושש בעיניו או בעינו ויש בו ציר או שהיו שותתות ממנו דמעות מחמת הכאב או שהיה שותת דם או שהיה בו רירא ותחלת אוכלא (פי' תחלת חולי) מחללין עליו את השבת.

גדולות אלישע

כיון דהנהר הוא כרמלית, שבות יעקב ח"ב (סי' י), הרב יד אהרון בהגב"י הביאו הרב באה"ט (סי' ג).

זו. שם. או עם סימור. אין זה בקדחת המצוי לא עלינו שידוע שאין זה סכנת נפשות אלא זה מיירי שבשעה אחת בא עליו החמימות והקריירות, ט"ז (סי' ב). יד אהרון בהגב"י, א"ר (סי' ח), ר"ז (סעיף ז), חיי אדם (כלל ס"ח אות ה).

יח. סעיף ט"ז: החושש בעיניו וכו'. ז"ל הרמב"ם החושש בעיניו והוא שיהיה בשתייהן או באחת מהן ציר או שהיו דמעות שותתות מהן מרוב הכאב או שהיה דם שותת מהן או שהיה בהם קדחת וכו' ה"ז בכלל חולה שיש בו סכנה ומחללין עליו את השבת ועושין לו כל צרכי רפואה עכ"ל. ופירוש דבריו ז"ל כך, החושש בעיניו, ומה הן החששה והוא שיהיה בשתייהן או באחת מהן ציר או שהיו דמעות וכו'. ובא להשמיענו הרמב"ם שלא יש הפרש אם החששה היא בשתי עיניו או אם היא בעין אחת, אלא אם יש בהם ציר או דמעות וכו' מחללין אף על עין אחת. אבל אם אין בהם ציר או דמעות וכו' אלא כאב בעלמא אין מחללין אפילו בשתי עיניו. אבל אין לומר מדברי הרמב"ם שיש הפרש בין שתי עינים לעין אחת ולומר דבשתי עינים אפי"ן בהם ציר ודמעות וכיוצא מחללין, ובעין אחת צריך שיהיה בהם ציר ודמעות, והכי יתפרש דברי הרמב"ם, החושש בעיניו והוא שיהיה בשתייהן דהיינו אם הוא ששש דוקא ולא יש בהם ציר ודמעות צריך שיהיה בשתי עיניו ואם הוא בעין אחת אין מחללין אלא א"כ יש בהם ציר ודמעות, דזה אינו, חדא דמנא ליה להרמב"ם חילוק זה, דמהגמרא בע"ז (דף כ"ח) אין משמע שיש חילוק בין עין אחת לשתי עינים עיי"ש. ועוד דא"כ למה בדמעות כתב שיהיו דמעות שותתות מהן דמשמע משתייהן, דמה יש הפרש בין ציר לדמעות, אלא ודאי צריך לפרש דבריו כמו שפירשנו בתחלה. אך הטור הביא דברי הרמב"ם בלשון אחר, שכתב הטור ז"ל: ז"ל הרמב"ם החושש בשתי עיניו או שהיה באחת מהן ציר או שהיו שותתות מהן דמעות וכו' ומפשיטות דברי הטור משמע שמחלק בין שתי עינים לעין אחת וכמו שפירשנו בפירוש השני. והקשה דתקשה על הרמב"ם כמו שהקשינו דמנא ליה חילוק זה וכו'. וצריך לומר או שיש טעות סופר בדברי הטור וחסר תיבות אלו והוא שיהיה בשתייהן, או שנדחק לומר שכן פירוש דברי הטור, דחושש בשתי עיניו או שהיה באחת מהן ציר וכו' דהיינו או שהיה בשתי עיניו או שהיה באחת מהם ציר וכו'. ואח"ך ראינו להרב פרישה ז"ל שפירש דברי הרמב"ם ז"ל כמו שפירשנו בפירוש הראשון וכתב שלשון הטור אינו מדוקדק עיי"ש. וכן נראה מדברי הרב ב"ח ז"ל שכתב ז"ל נראה דמה שהביא דברי רבי יאודה וחזר והביא דברי הרמב"ם משום דמלשוננו למדנו פירוש לדברי רבי יאודה, חדא דלא דוקא שתי עיניו אלא אפי"ן על עין אחת נמי מחללין, משמע מדבריו ז"ל דאין הפרש בין עין אחת לשתי עינים.

ומעתה מה שכתב הגאון מוהר"ר ברוך פרענקיל ז"ל והוא הגהות שבסוף ספר מגן אברהם הנדפס מחדש, דבריו אינם מובנים ואין צריך להאריך בהם עיי"ש.

ואח"ך ראינו להרב כרם שלמה שהביא דברי הרמב"ם והבין בהם כפירוש השני שפירשנו, והקשה עליו דמנא ליה להרמב"ם הא, ולפי הבנת דבריו הקשה ג"כ על הרב ב"ח. ואחר המחילה מכת"ר אשתמיט מינייה דברי הרב פרישה ז"ל.

יט. שם. בתחלת אוכלא וכו'. פירוש דאין מחללין אלא בתחילת החולי, אבל בסוף החולי של כל אלו דהיינו שכבר הוא קרוב להתרפאות ולא נשאר בה אלא מקצת חולי שקודחת מעט אין מחללין, וכ"כ הר"ן ז"ל פ' שמונה שרצים על הגמ' שאמרה ותחלת אוכלא לאפוקי סוף אוכלא ופצוחי עינא דלא, כתב ז"ל סוף אוכלא ופצוחי עינא, שקרוב להתרפאות הוא, ואינו כוחל אלא להאיר מאור עיניו עכ"ל, וכ"כ הר"י ע"ש (ס"ק ט') והביא ג"כ משם הר"ן, וכ"כ הר"י ר"ז (סעיף ט'). והוצרכתי לזה מפני שראיתי להר"י מש"ז (ס"ק ג'), שכתב ז"ל דוקא כשייסימנים הללו בתחילת החולי מיד או יש סכנה ע"כ,

י. חולה אומר צריך אני לתרופה פלוגית והרופא אומר שזיקהו, שומעין לרופא, כנה"ג בהגה"ט בשם הרדב"ז. ע"ש (ס"ק ז) בשם הנו"י, מ"א (ס"ק ו), ח"א (כלל ס"ח אות ו), ר"ז (סעיף י"ב), א"ר (ס"ק ט').

יא. כתב הרב יד אהרון בהגב"י ז"ל משמע לי דכל רפואה טבעית שרגילין לעשות, אעפ"י שהיא ספק רפואה יכולין להאכילו חולה אף שהוא דבר איסור או שצריכין לחלל שבת לעשות לאותה רפואה מחללין את השבת, דספק נפשות להקל, מהר"ם בן חביב ז"ל בספר שמו"ת בארץ בקונטרס תוספת יוה"ד (דף כ"א ע"ב), ועי' בס' קול בן ספק רפואה דוחה את השבת. ואע"ג שכתבנו לעיל (אות א') משם הרב מ"א ושאר אחרונים דאף חולה שיש בו סכנה בעינן שתהא רפואה ידועה או ע"פ מומחה עיי"ש, לא קשיא מידי, דהכא שאני דכיון שרגילין לעשות אותה רפואה בחול הו"ל כספק רפואה, ועל ספק פיקוח נפש מחללין שבת. אבל לעיל כיון דאינו ע"פ מומחה וגם אין רגילין לעשותה בחול חיישינן שמא תזיק לו, ומשום הכי אין מחללין עליה את השבת.

ועיין להרב אשל אברהם (אות א') שהקשה על הרב מ"א שהצריך שתהא הרפואה ידועה, כתב ז"ל צ"ע דבספק נמי פיקוח נפש להקל, ועי' (סי' תרי"ח) וב"י ז"ל דמיירי בחולה שאין בו סכנה דאיסור דרבנן אין מתירין כספק כהאי גוונא עכ"ל. וכוונתו להקשות על הרב מ"א דמנא ליה שצריך לתהא רפואה ידועה כיון דספק פיקוח נפש להקל. ומה שהביא ראייה הרב מ"א מי"ד י"ל אינה ראייה, דיש לומר דמיירי בחולה שאין בו סכנה. ודבריו תמוהים דדין זה כתבו הרב דרכי משה משם הרב הגהות מיימוניות, ומבואר בדבריו דאפילו חולה שיש בו סכנה צריך להיות דוקא רפואה ידועה שכתב ז"ל דנכפה הווי חולה שיש בו סכנה ומותר לבשל לו שרץ להאכילו אם הוא רפואה ידועה, אבל רפואה שאין ידועה אסור. הרי מבואר בהדיא דמיירי בחולה שיש בו סכנה ואפ"ה לא התיר אלא ברפואה ידועה. וכן הרב ד"מ הביא משם הרב א"ה (כלל נ"ט) דה"ה כל רפואה צריך להיות ידועה קודם שנתיר לו האיסור. והואהו יראה לדברי הרב א"ה במקומם דמיירי בחולה שיש בו סכנה, ואפ"ה לא התיר אלא ברפואה ידועה. ומעתה דברי הרב א"ה ז"ל לא זכינו להבינם ומה שהקשה על הרב מ"א דלמה לא ידחה ספק פיקוח נפש, י"ל כמ"ש כיון דהרפואה אינה ע"פ מומחה וגם אין רגילין לעשותה בחול לא מקרי אפי"ן ספק פיקוח נפש, דאפשר שתזיק לו אותה הרפואה כיון דאינה ידועה.

יב. סעיף יז: מחללין שבת על כל מכה וכו' ועל שחין הבא בפי הטבעת. נראה דהיינו מה שקורין בלשוננו נוואצ"ר דהטור קרי ליה עובתא, וכתב מרן ז"ל על זה משם הר"ן דהוא שחין הבא בפי הטבעת. ובגמ' ע"ז (דף כ"ח) הכי איתא אמר רב ספרא האי ענבתא פרוווקא דמלאכא דמותא וכו' אדהכי והכי לייתי ענבתא בת מינא וניגדר עלוי חיוורתא לחיוורתא ואוכחתא לאוכמתי ע"כ, משמע דזה השחין הוא דומה לענבים וזהו השחין שקורין נוואצ"ר הוא דומה לענבים, א"כ בודאי זה הוא שקורא אותו הגמ' ענבתא.

יג. שם. ועל מי שיש בו קדחת חם ביותר. לחלל שבת צריך בקי לידע אם זה הוא חם ביותר אם לא, בר"כ"י (אות ג') משם הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו בתשובותיו כ"י (סי' קי"ט).

יד. קדחת שנייה ושלישית המצויה אין בה סכנה אך הרביעית יש בה סכנה, הרב מו"ק. והוא דבר לפי מקומו. והאמת שאם הרופא אומר שיש בה סכנה ואינה דומה לקדחות הפשוטות המצויות מחללין, ולא מילתא פסיקתא היא ופשוט, מחב"ר (אות ב').

טו. כתב א"ה (כלל נ"ט סי' כ"ו) דמותר להקיז דם בשבת לקדחת עיי"גוי, עולת שבת (סי' ח), שיי"ר כנה"ג בהגב"י (אות י"ב).

טז. מי שחלה בחולי הקדחת ועשה לו רפואה קמיעא א' של עשבים לתלות עליו ימים במספר ובתשלום זמן מספר הימים צו לזרוק תוך הנהר מאחוריו והיה קמיע מומחה ונשלם הזמן בשבת יכול לזרוקה

סימן שכ"ח

א. סעיף ב': מי שיש לו חולי של סכנה וכו'. דוקא ברפואה ידועה לכל או ע"פ מומחה, מ"א (סק"א), חיי אדם (כלל ס"ח אות א'), ר' זלמן (סעיף ב'). וסיים שם רבינו זלמן ז"ל דכשהיא רפואה ידועה אף שאינו ידוע אם זה יתרפא בה אם לא מחללין מספק.

ב. וה"ה דשנים יכולים לעשות מלאכה א' כמו בחול, ע"ש (סק"ב) משם רמ"א (סי' ע"ו), שיי"ר כנה"ג הגה"ט (אות א') משם הנו"י, א"ר (סק"א).

ג. ואפילו החולה עצמו יכול לעשות ע"י הדחק מותר לבריא לעשות לו, ע"ש בשם הגהות או"ה, שיי"ר כנה"ג שם משם הנו"י, א"ר שם משם הנו"י.

ד. עיין באשל אברהם (סעיף ב') שכ' ז"ל הפרש יש בצפידנא אפי' החולה והרופא אומרים א"צ, שקר אומרים, כי מקובלני מיד החכמים ז"ל שסכנה הוא. ובשאר כאב השיניים דחשיב כמכה של חלל בסתם מחללין, וכשאומר הרופא או החולה שא"צ אין מחללין, ובמכה שאינה של חלל בסתם אין מחללין, וכשאומר הרופא או החולה שצריך מחללין, וכ"כ ב"ח בשם הרמב"ן בס' תורת האדם.

ה. סעיף ג': הג"ה, מיהו מי שחושש בשיניו ומצטער עליו להוציאו אומר לגוי וכו'. צ"ל שחלה ממנו כל גופו כמ"ש (סעיף י"ז) וכ"מ בד"מ. והוצאת שן מלאכה דאורייתא דהא חובל ברפואה, מ"א (סק"ג). ופי' דבריו הרב מחצית השקל דנותן טעם דע"כ מיירי שחלה ממנו כל גופו, דאי הוה הוצאת שן איסור דרבנן הוה אפשר לומר דמיירי אפי' לא חלה כל גופו ולא הווי רק מקצת חולי ואפ"ה הותר דבמקצת חולי מתירין שבות דשבות והיינו לומר לגוי לעשות שבות, ולכן כתב דהוי מלאכה דאורייתא, ולומר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא לא הותר כ"א בחלה כל גופו עיי"ש.

ו. שם. אומר לגוי להוציאו וכו'. עיין להט"ז שהאריך בזה והעלה מסייע כזה דומה לניקף ואסור. והרב ש"ך ב"ד (סי' קצ"ח) דחה דברי הט"ז עיי"ש, והביא דבריו הרב מחה"ש. וכן הרב נהר שלום והרב מאמר מרדכי דחו דברי הט"ז והעלו כדברי הרב הג"ה בשם א"ה, וכ"כ ר"ז (סעיף ג'). וכיון דרובא דרבוותא ס"ל דמותר הו"ל הרב ט"ז יחיד לגבייהו וכוותיהו נקטינן. אלא שהרב רש"ל הביא ה"ה אסר מטעם אחר שכתב ז"ל להוציא השן בשבת ע"י גוי אומן אין ראייה להתירו מטעם סכנת נפשות, דדוקא ע"י סם שהיא רפואה ודאית מחללין אפי' במלאכה דאורייתא, אבל הוצאת שן הוי סכנת נפשות ג"כ עכ"ל. ומדברי הרב"ח נראה דאינו מסכים לרש"ל, והרב שיי"ר כנה"ג בהגב"י (אות ד') הביא דברי רש"ל וכתב דכן המנהג, וכן הרי"ד אהרן בהגב"י כתב דמנהג כרש"ל, והרב אליה רבה (סק"ד) הביא דברי השי"ר וסיים ומ"מ יש להקל. ונראה דבזמנינו דהגויים שמוציאין השן הם בקיאים באומנותם ומוציאין השן והאדם אינו מרגיש בצער, נראה דיש להקל כסברת ההג"ה ז"ל וכמ"ש הרב אליה רבה.

ז. סעיף ד': מכה של חלל וכו' כל שרגילים לעשות לו בחול וכו'. משמע אעפ"י שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא, מ"מ וב"י, וכ"כ הרדב"ז ח"א (סי' ק"ל), מ"א (ס"ק ד'), כנה"ג בהגב"י בשם הרדב"ז, וא"ר (סי' ה') בשם הנ"ל. והרב ע"ש (ס"ק ו') הביא דין זה משם הרמב"ן ג"כ בס' תורת האדם, ואח"ך כתב וצ"ע לדינא. ולענין דינא כיון דרובא דרבוותא הכי סבירא להו, וגם דעת מרן שכתב כל שרגילין לעשות וכו', משמע דהכי סבירא ליה ודאי דהכי נקטינן.

ח. כתב העולת שבת ז"ל כתב הרדב"ז ח"א (סי' ס"ו) דאם לא רצה החולה לאכול או לעשות לו תרופה משום מידת חסידות, כופין אותו לפי שהוא חסידות של טעות דהתורה אמרה וחי בהם ע"כ, וכ"כ כנה"ג בהגה"ט בשם הנו"י, וכ"כ מ"א (סי' ו') בשם הנו"י וכ"כ ח"א (כלל ס"ח אות ח') א"ר (סי' ט').

ט. חולה אומר צריך אני לתרופה פלוגית ורופא אומר אינו צריך לו, לחולה שומעין, כנה"ג בהגה"ט בשם הרדב"ז, מ"א (סי' ו'), ח"א (כלל ס"ח אות ו'), ר"ז (סעיף י"ב).

י. כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה אע"פ שהוא על הברשר מבחוץ מחללין עליו את השבת ואם רופא אחד אומר צריך ורופא אחד אומר א"צ מחללין ויש מי שאומר שאין צריך מומחה דכל בני אדם חשובים מומחין קצת וספק נפשות להקל. הגה וי"א דוקא ישראלים אבל סתם א"י שאינן רופאין לא מחזקינן אותם כצדקאים (איסור והיתר הארוך) מי שרואים לאנשו שיעבור ענינה גדולה אין מחללין עליו השבת כדי להאילו (ע"ל סימן ק"ו). (ב"י נסס הרש"א).

יא. חולה שיש בו סכנה שאמדהו ביום שבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת שמונה ימים אין אומרים נמתין עד הלילה ונמצא שלא לחלל עליו אלא שבת אחת אלא יעשו מיד אע"פ שמחללין עליו שתי שבתות ולכבות הנר בשביל שיישן ע"ל סי' רע"ח.

יב. כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה משתדלין שלא לעשות ע"י א"י וקטנים ונשים אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת. הגה וי"א לאסר לנשות זלל לחיות וכלל איחור ע"י שני עושה ע"י שני ואם אפשר לעשות ע"י א"י זלל איחור כלל עושה ע"י א"י (א"י) וכן נוהגים אבל צמקום ד"ק לחוש שיתעצל הא"י אין לעשות ע"י א"י (תוס' ור"ן).

יג. כל הזריו לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה ה"ו משובח אפילו אם מתקן עמו ד"א כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים וכן כל כיוצא בזה.

יד. היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטים לו ואין אומרים נאכלנו נבילה אבל אם היה החולה צריך לאכילה לאלתר והנבילה מוכנת מיד והשחיטה מתאחרת לו מאכילין אותו הנבילה.

טו. אמדהו (פי' התבוננו במחלתו וקיערו) הרופאים שצריך גורגרת אחת ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גורגרת כלם פטורים ויש להם שכר טוב מאת ה' אפילו הבריא בראשונה.

טז. אמדהו לשתי גורגרות ולא מצאו אלא שתי גורגרות בשני עוקצין וג' בעוקץ אחד ורצו עשרה וקצין וג' בעוקץ אחד לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו שנים. הגה ואם הדבר כהול אין מלקקין כך שלא יבא לידו לחיות ועיכוב. (הגהות מרדכי פ' מפנין).

יז. חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה. הגה או שיש לו מיוח שמתעטע וחלה ממנו כל גופו שא"ל אע"פ שהולך כנפל למשכב דמי (המגיד פ"ב) אומרים לא"י לעשות לו רפואה אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא אפילו יש בו סכנת אבר ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידים יש מתירין אפילו אין בו סכנת אבר וי"א שאם יש בו סכנת אבר עושים ואם אין בו סכנת אבר עושים בשינוי ואם יש בו סכנת אבר עושים בלא שינוי וי"א אפילו יש בו סכנת אבר אין עושים לו דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא ודברים שאין בהם סמך מלאכה עושים אפילו אין בו סכנת אבר ודברי הסברה השלישית נראין. הגה מותר לומר לא"י לעשות תפסול לקטן שאין לו מה לאכול דסתם כרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי (ר' ירוחם נ"ב ח"ט ורמז"ו ורש"א) וכל שאסור לעשות ע"י ישראל אפילו ע"י החולה צעמו אסור לכל כעושה לו הא"י מותר לחולה לסייעו קצת דמסייע אין בו ממש. (ב"י).

יח. הקיז דם ונצטנן עושים לו מדורה אפילו בתקופת תמוז.

יט. חולה שאין בו סכנה מותר בבישולי א"י.

גדולות אלישע

וכ"ד הר"ן בפי' אין מעמידין הביאו מרן ז"ל (בסוף סי' קי"ג) שאחר שהביא דברי הרא"ה כתב אבל למעשה אני אוסר לפי שראיתי קצת מהגדולים שחלקו על הרא"ה ז"ל ובעל התרומה מכללם עכ"ל עיי"ש, וכ"ד הרב ט"ו בסימן זה (סקי"ד) ובי"ד (סימן קי"ג סקט"ו), וכ"ד הפר"ח ביו"ד (סקט"ו), וכ"ד הרב פ"ת שם (סקט"ו), וכ"ד הר' שיי"ר כנה"ג (בסימן שי"ח בהגב"י (אות ג'), וכ"ד הר' מנחת יעקב (כלל ע"ה סקט"ו), וכתב דכן משמעות מהרש"ל בפ"ק דחולין (סי' ל"ג) ומהר"א שטיין בביאוריו לסמ"ג, וכן האריך והוכיח בס' באר שבע (דף ל"ח ע"ב) כדעת הרשב"א. וכיון דרובא דרבנותא הסכימו לאסור במוצ"ש אף לחולה וכ"ש לבריא ודאי דהכי נקטינן, וכ"כ הרב ערך השולחן ביו"ד (סוס"י קי"ג) שכן הסכימו כל האחרונים ז"ל, וכ"כ פחד יצחק באות מבשל דלא כהרא"ה, וכ"כ הר' חיי אדם (כלל ס"ט אות ט"ז), וכ"כ הרב נהר שלום (בסי' שי"ח סק"ה), וכ"כ הרב בלי"י (בסי' קי"ג סקט"ב).

וכל זה אינו אלא בשל גוי בשבת בביתו, אבל אם בשל בבית ישראל נראה דיש להתיר התבשיל במוצאי שבת אפי' לבריא, דיש כאן ס"ס המתהפך, דאם בשל הגוי בבית ישראל כתב הטור ז"ל (סי' קי"ג) דהרי רבי אברהם היה מתירם דלא שייך בהו לא משום חתנות ולא משום שמא יאכילנו דברים טמאים, והגם דכתב הטור שם ור"ת חולק וכן נוהגים, וגם מרן ז"ל פסק דגם בבית ישראל יש בו משום בש"ג, מ"מ בבישול גוי בבית ישראל בשבת עבדינן ס"ס בפלוגתא דרבנותא, והכא איכא ס"ס, ספק שמא הלכה כהרא"ה ודעימיה דמתירין בשולי גוים בשבת ואת"ל הדלכה כהרשב"א ז"ל ודעימיה דאוסרים שמא הלכה כהרב ר"א ז"ל דכל שבשל הגוי בבית ישראל אין כאן משום בש"ג, והוא ס"ס המתהפך ספק הלכה כהרב ר"א ז"ל דכל שבשל גוי בבית ישראל אין בו משום בשולי גוים, ואת"ל הדלכה כהחולקים על ר"א דאפי' בשל הגוי בבית ישראל יש בו משום בש"ג, שמא הלכה כהרא"ה ז"ל ודעימיה דמתירי בש"ג בשבת, וכיון דקי"ל דבאיסור דאורייתא עבדינן ס"ס המתהפך כ"ש באיסור דרבנן דיש להקל, וכ"ש באיסור דרבנן דאין לו עיקר מדאורייתא, דבש"ג אין עיקרו מדאורייתא [אלא] עיקר איסור דרבנן. ועי' להרב כנה"י בס' בעי חיי ח"י"ד (בסי' קנ"ד) שעשה ס"ס והתיר התבשיל למוצ"ש אף לבריא, והגם דנידון הרב ז"ל היה שבשלה השפחה בבית ישראל בשבת והרמב"ן ס"ל דבשפחות אין בה משום בש"ג ויש שם ג' ספקות המתהפכים, מ"מ ודאי דמודה הרב ז"ל דהגם דליכא ג' ספקות אלא ב' ספקות ג"כ מתיר כיון דקי"ל דאפילו בדאורייתא עבדינן ספק ספיקא המתהפך, כ"ש בדרבנן וכ"ש באיסור דרבנן דאין לו עיקר מדאורייתא כמ"ש הרב שם, אלא המעשה שלו יש בו ג' ספקות. ומיהו הרוצה להחמיר על עצמו תע"ב דראוי לאדם לקדש עצמו במותת לו כמ"ש הרב ז"ל בנידון שלו עיי"ש.

ולענין הכלים נראה דאם בשל הגוי בבית ישראל דאין הכלים צריכים הכשר כיון דהתבשיל עצמו מותר, וכמ"ש הבי"ד (סי' נ"א) דלדעת הרא"ה שמתיר התבשיל למוצ"ש אפי' לבריא הכלי אינו צריך הכשר, וכתב דק"ו הוא אם המאכל גופיה שרינן, מאי דבלע הכלי ומתערב במה שמבשלים אח"כ בתוכו לכ"ש. אלא דאם בשל הנכרי בביתו בשבת כיון דלדעת רוב הפוסקים התבשיל אסור נראה לכאן דהכלים צריכים הכשר. אלא דיש להתיר ג"כ כאן מכח ס"ס, דהנה בעיקר הכלים שבשל בהם הגוי דברים שיש בהם משום בש"ג יש פלוגתא, דאיכא מאן דס"ל דאף בחול דגם דהתבשיל אסור הכלים אין צריכים הכשר וכמ"ש הטור (בסי' קי"ג) בשם הרא"ה ז"ל, והגם דמרן ז"ל סתם כהרשב"א דמצריך הכשר לכלים והביא דעת הרא"ה בשם י"א, מ"מ אם בשל גוי בשבת הוא ס"ס, ספק הדלכה כמ"ד דבשולי גוים הכלים צריכים הכשר כמ"ד דאין צריכים הכשר ואת"ל הדלכה כמ"ד דהכלים צריכים הכשר שמא הלכה כמ"ד דבשל גוי בשבת אין בו משום בש"ג. והוא מתהפך, ספק אם הלכה כמ"ד אם בשל גוי בשבת יש בו משום בש"ג ספק אם הלכה כמ"ד אין בו משום בש"ג ואם ת"ל הדלכה כמ"ד דאם בשל גוי בשבת יש בו משום בש"ג שמא הלכה כמ"ד דאף לדברים שיש בהם משום בש"ג הכלים אין צריכים הכשר. ועי' להרב עה"ש י"ד (סו' סי' קי"ג) שכתב כמ"ש דהגם דלענין התבשיל כתב דהסכימו האחרונים לאיסור, לענין כלים פסק דאין צריכים הכשר.

אח"ך ראינו דהר' חיד"א בשי"ב י"ד (סי' קי"ג אות י"ח) שהביא משם הר' בתי כהונה בשפחת ישראל שבשלה לחולה בשבת ועד שלא

כונן דלת בפני התינוק שובר הדלת ומוציאו אע"פ שהוא מפצל אותם כמין עצים שראויים למלאכה שמא יבעת התינוק וימות. (הרמב"ם, גמ') ולא אמרינן שאפשר דמקרקש ליה באגוזי מבחוץ, מ"א שם. וסיים הא"ר ודלא כמ"ש המ"א, דמשמע קצת בהגמרא דאין להקל בזה עיי"ש, וכ"כ הרב ר"ז (סעיף ט"ו).

זך. הרב מ"א כתב בשם הרמ"א דחולה שאין בו סכנה מותר לשתות סתם יינם עיי"ש. ומדברי מרן ב"י ז"ל שכתב ב"ה הגהות מיימוניות שכתב וז"ל ונראה דבחולה שיש בו סכנה הוא, דבחולה שאין בו סכנה למה נתיר לו יין שנתנסך ע"כ, נראה בפשיטות דדעת מרן ז"ל דבחולה שאין בו סכנה אסור ביי"ג. ועיין להרב ערך השולחן (אות ז') שכתב וז"ל ומ"מ הדבר ברור דחולה שאין בו סכנה אסור ביי"ג אע"ג דאינו אסור אלא מדרבנן וכמ"ש הב"י בפשיטות. ומ"ש הרב עה"ש וכמ"ש הב"י בפשיטות, כוונתו על דברי הרב מרן ז"ל שכתבנו. ועיי"ש שהביא כמה פוסקים שס"ל כמרן ז"ל דיי"ג אסור לחולה שאין בו סכנה.

כח. סעיף י"ז: חולה שנפל מחמת חולייו למשכב ואין בו סכנה אומרים לגוי לעשות לו רפואה וכו'. ודוקא כשצריך לה בשבת עצמו, מ"א (ס"ק י"א) בשם הרד"ך, וכ"כ הכנה"ג בשם הרד"ך בהגה"ט, ר"ז (סעיף כ"ג).

כט. ויש להסתפק אם צריך לה לרפואה זו במוצ"ש ובמוצ"ש הרופא הנכרי הנז' לא ימצא אם מותר לומר לו לעשותה בשבת ולהניחה למוצ"ש, דנימא כיון דאין צריך לה בשבת אסור או דילמא כיון שא"א לעשותה במוצ"ש דזה הנכרי לא ימצא במוצ"ש מותר לומר לו לגוי לעשותה בשבת. ונראה דיותר מסתברא לומר כיון שהתירו לחולה שאין בו סכנה לומר לגוי לעשות רפואה בשבת וזה א"א לו לעשותה במוצ"ש נראה דיותר לומר לו לנכרי לעשותה בשבת. וכן נראה מדברי הרב אש"א (ס"ק י"א) שכתב וז"ל דוקא כשצריך לרפואה זו בשבת הא כשאין צריך לה בשבת ימתין עד מוצ"ש ע"כ, משמע דהא דאסר הרד"ך היינו דווקא בדאפשר לו לעשותה במוצ"ש, אבל בנ"ד דאם ימתין עד מוצ"ש לא ימצא לנכרי משמע דמותר.

ל. שם. אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא וכו' ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידים. יש מתירין וכו', וי"א שאם אין בו סכנת אבר וכו' וי"א שאם אין בו סכנת אבר עושים ע"י שינוי וכו', וי"א אפי' יש בו סכנת אבר אין עושים דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא וכו', ודברי הסברה השלישית נראין. ודעת הלבוש והרב ב"ח ז"ל דפירוש דברי מרן ודברי הסברה השלישית נראין, היינו הסברה האחרונה דדבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא אפי' יש בו סכנת אבר אין עושים, ודברים שאין בהם סמך מלאכה אפי' אין בו סכנת אבר עושים. ולא חשיב מרן ז"ל דעה הראשונה דהיינו יש מתירין אלא קאי על ג' י"א. וכבר הרב ט"ו והרב מ"א דחו דברי הרב הלבוש והב"ח ז"ל ופירשו דקאי על הסברה השלישית שהיא סברת הרמב"ן ז"ל שאם אין בו סכנת אבר עושים ע"י שינוי, וכן דעת הרב א"ר (ס"ק ט"ז), וכן הרב א"ר הביא משם מ"ט ומשם צ"ל שפסקו כסברת הרמב"ן ז"ל, וכ"כ הרב ח"א (כלל ס"ט אות י"ב), וכ"ד ר"ז (סעיף י"ט), וכן עיקר.

לא. חולי שאין בו סכנה ואפילו סכנת אבר, כבר כתבנו דדעת הפוסקים כהרמב"ן ז"ל דעושה ישראל עצמו ע"י שינוי, ואם א"א ע"י שינוי ולא ע"י גוי מותר לעשות כדרכו, כ"כ הרב ח"א (כלל ס"ט אות י"ב).

לב. כל דבר שמותר לעשות ע"י ישראל בחולה שאין בו סכנה נראה דאפי' יכול לעשות ע"י גוי מותר, ח"א שם (אות י"ג).

לג. הגהה. מותר לומר לגוי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול. ומותר להאכילו מוקצה בידים אם א"א בענין אחר, מ"א (סי' ט"ו) בשם או"ה, ר"ז (סעיף כ"ב), ח"א שם (אות ט"ו).

לד. סעיף י"ט: חולה שאין בו סכנה מותר בבשולי גוים, אם נשאר מן התבשיל למוצ"ש יש בזה פלוגתא דרבנותא, דדעת הרא"ה הביאו מרן ז"ל בבי"ד י"ד (סוס"י קי"ג) דמותר אפי' לבריא ואין בו משום בשולי גוים כיון דבהיתר נעשה, וכ"ד הריטב"א בפ' אין מעמידין כהרא"ה, וכ"כ הגה"ה שם (בסוף סי' קי"ג), וכ"פ שם הלבוש, וכ"ד הרב ש"ך ביו"ד (סי' קי"ג סק"י), וכ"ד הר' מ"א (בסי' שי"ח סק"ז). אבל הרשב"א במש"ה הביאו הרב ט"ו ביו"ד שם (סקט"ו) כתב וז"ל וחלילה וחס שלא הותר אפי' לחולה עצמו אלא לעת הצורך בלבד דהיינו בשבת אבל למוצ"ש חוזר לאיסורו אף לחולה וכ"ש לבריא,

נראה מדבריו שהוא מפרש דהיינו דוקא אם בשעה שהתחיל החולי היו סימנים הללו מחללין שבת, אבל אם דרך משל התחילה עינו לכאוב ביום א' ולא היו סימנים הללו ואח"כ ביום ב' נעשה ציר או דמעות וכיוצא אין מחללין עליה את השבת. וכן נראה מדברי הר' חיי אדם (כלל ס"ט אות י"ד) שכתב וז"ל עין ששותת ממנו דמעות או דם מתחלת החולי יש בו סכנה ע"כ, נראה מדבריו שהוא מפרש כדברי המש"ו. ולא זכינו להבין טעם לדבריהם, דאם לא נעשה דיצא או ריאה בתחלת החולי ואח"ך ביום ב' ד"מ נעשה דיצא או ריאה וכו'אב לו הרבה למה אין מחללין, ואפשר דס"ל דדוקא אם נעשו סימנים הללו מיד כיון שתכף ומיד באו לו הסימנים הללו יש הוכחה שחולי זה הוא קשה ומש"ה מחללין, אבל אם תחילת החולי אינו קשה הגם שאח"ך נעשה קשה אין בו סכנה, כ"ז כתבנו לישב דבריהם. אבל מ"מ אין טעם זה מספיק. ובמחכ"ת אשתמיט מנייהו דברי רש"י ז"ל בע"ז (דף כ"ח ע"ב) שכתב וז"ל סוף אוכלא, שכבר נתרפא ועדיין קודחת מעט ע"כ, משמע בהדיא כמ"ש הרבנים הנז' ודלא כהר' מש"ז והרב חיי אדם.

כ. סעיף י"ד: כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה וכו' ויש מי שאומר שאין צריך מומחה דכל בני אדם וכו'. ועכ"פ צריך שיאמר שיהא מכיר באותו חולי כמ"ש (בסי' תרי"ח). ועכ"פ אינו נאמן להכחיש המומחה אפילו להקל, (ס"ק ז'), א"ר (ס"ק י"ד), ר"ז (סעיף י"ד), חיי אדם (כלל ס"ח אות ז').

כא. אפי' אם אומר שיש להסתפק אם הוא צריך לחילול מחללין והוא שאומר שהוא מכיר החולי, ר"ז שם.

כב. הגהה. ויש אומרים דוקא ישראלים אבל סתם גויים שאינם רופאים אין מחזיקין אותם כצדקאים. וכתב הרב א"ר (ס"ק י"ד) וכן עיקר. וכן נראה שכן דעת ר"ז שסיים וז"ל וכל זה בישראל אבל סתם עכו"ם שאינם רופאים וכו', מדלא כתבו בשם יש אומרים משמע דהכי ס"ל. וכן נראה שכן דעת הרב חיי אדם (כלל ס"ח אות ז') שכתב זה בסתמא עיי"ש.

כג. מדברי הרב ההגהה נראה דדוקא בסתם גויים שאינם רופאים לא מחזיקין אותם כצדקאים, אבל גוי שהוא רופא בקי שמכנין עליו לחלל את השבת. אבל ראינו להרב חיד"א בברכ"י (אות ד') שכתב וז"ל ודעת הרשב"ץ בתשובה ח"ג (סי' רע"א) דרופא גוי בקי שאומר שהוא מסוכן מסיח לפי תומו הכל לפי מה שאומר החולה ומכירים העומדים עליו, אם רואין שאינו מסוכן אין מחללין ואין סומכין על הגוי, ואם נסתפק הדבר מחללין עכ"ל, נראה דפליג על הרב ההגהה ז"ל, דלדעת ההגהה ז"ל דוקא בגויים שאינם רופאים לא מחזיקין אותם לבקיאים, אבל בגוי רופא ובקי ודאי סומכין עליו. והנה מרן ז"ל (בסי' תרי"ח) כתב וז"ל חולה שצריך לאכול אם יש שם רופא בקי אפילו הוא גוי שאומר אם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן מאכילין אותו על פיו וכו', ואפי' אם החולה אומר שאינו צריך שומעין לרופא עיי"ש, מזה נראה דמרן ז"ל לא ס"ל כדעת הרשב"ץ ז"ל. ומעתה לא זכינו להבין דברי הרב חיד"א ז"ל דממה שהביא דברי הרשב"ץ ז"ל כנראה שחושש לדבריו, ולא ידעתי למה חושש לדבריו כיון דמרן ז"ל פסק כן להדיא דלא כהרשב"ץ.

כד. סעיף י"ב: כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה וכו'. הג"ה, ויש אומרים דאם אפשר לעשות בלא דחוי ובלא איחור ע"י שני וכו' וכן נוהגים וכו'. כתב הרב כנה"ג בהגב"י שעל פי סברת ריא"ז סמכו בזמנינו לעשות התרופות ע"י נכרים היכא דאפשר אפי' בחולה שיש בו סכנה וכו' עיי"ש, וכן דעת הרב חיי אדם (כלל ס"ח אות ב') כסברת הרב הג"ה והריא"ז ז"ל. אבל הרב ט"ו (ס"ק ה') האריך והעלה דלאו מנהג ותיקין הוא אלא אם רופא סכנה בבירור אף שיש ספק הצלה, משובח העושה בעצמו, דאף שהעכו"ם לפנינו ועושה הצלה מ"מ הישראל יעשה בוריותו טפי עיי"ש, וכ"כ הר' א"ר (ס"ק י"ב) בשם הט"ו, וכן דעת התשב"ץ ח"א (סי' נ"ד) הביאו הר' חיד"א ז"ל בברכ"י, והביא ג"כ דעת התשב"ץ הר' נהר שלום ז"ל, וכ"כ הר' ר"ז (סעיף י"ג) דהעיקר כסברת מרן ז"ל. **ולענין הלכה** כיון דמרן ז"ל וכל הני רבנותא הכי ס"ל והדבר הוא פקוח נפש ודאי לא שמעינן למנהגא אלא עושים ע"י גדולי ישראל אף אם אפשר בנכרים.

כה. סעיף י"ג: כל הזריו לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה הרי זה משובח אפילו אם מתקן עמו דבר אחר וכו'. נפל תינוק לבור עוקר חוליא ומעלהו אע"פ שהוא מתקן בה מדריגה בשעת עלייתו, מ"א (ס"ק ח'), א"ר (ס"ק י"ג).

- כ.** אין נותנין יין לתוך העין וליתנו על גביו אם פותח וסוגר העין אסור ואם אינו פותח וסוגר מותר ורוק תפל אפילו על גביו אסור דמוכחא מלתא דלרפואה עביד.
- כא.** שורה אדם קילורין בע"ש ונותן ע"ג העין שאינו נראה אלא כרוחץ והוא דלא עמיץ ופתח ולא חיישינן משום שחיקת סמנים דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא מע"ש איכא היכרא.
- כב.** מעבירין גלדי המכה וסכין אותה בשמן אבל לא בחלב מפני שהוא נימוח ואפילו בגמר מכה דליכא אלא צערא שרי אבל אין נותנין עליה שמן וחמין מעורבים יחד ולא ע"ג מוך ליתנו עליה אבל נותן הוא חוץ למכה ושורת ויורד לתוכה.
- כג.** נותנין ספוג וחתכות בגדים יבשים וחדשים שאינן לרפואה אלא כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה אבל לא ישנים שהם מרפאים וה"מ ישנים שלא נתנו מעולם על המכה אבל אם היו כבר על המכה אפילו ישנים שרי דשוב אינם מרפאים.
- כד.** נותנים עלה ע"ג מכה בשבת שאינו אלא כמשמרה חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה. (ואין נותנין גמי על המכה שְׁחָוֹ מרפא) (טור).
- כה.** רטייה שנפלה מעל גבי המכה על גבי קרקע לא יחזירנה נפלה על גבי כלי יחזירנה וע"י אינו יהודי מותר להניחה אפילו בתחלה. הגה ומותר לומר לאינו יהודי לעשות רטייה על מכה או חצורה (א"ו הארוך) ואסור ליתן עליה אפר מקלה למרפא כ"א ע"י אינו יהודי. (מרמכי פ' ח' ג' ט"ו).
- כו.** מגלה קצת רטייה ומקנח פי המכה וחוזר ומגלה קצתה הב' ומקנחה ורטייה עצמה לא יקנח מפני שהוא ממרח.
- כז.** מכה שנתרפאה נותנין עליה רטייה שאינה אלא כמשמרה.
- כח.** המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאים עושים שהם מתכוונים ברפואה להרחיב פי המכה ה"ז חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא ואם הפיסה כדי להוציא ממנה הליחה שבה ה"ז מותר.

גדולות אלישע

נמי דאם קולפה להוציא ליחה דאפי' איסורא נמי ליכא דבגוונא דקתני אם לעשות לה פה חייב קתני סיפא להוציא ממנה ליחה פטור ומותר. והטעם דמותר ואפי' איסורא ליכא דדמי למ"ש מרן לקמן (סעיף ל"א) בצפורן וכו' דאם פירשו רובן בכלי פטור אבל אסור, וביד מותר. וזה דמי לפירש רובן כיון דיש תחתיו ליחה אינו יונק מן הגוף זה העור שעל הליחה, ודמי לפירש רובן ומיירי שקולפה ביד. איך שיהיה דברי הרב תוספות שבת שכתב דחייב חטאת לא זכינו להבינם. ואח"כ ראינו להרב מש"ז (סקכ"א) שהגרש בזה ע"ש.

מט. כתב הרב מ"א (ס"ק ל"ג) וז"ל ואותן שיש להם נקב בורוע שקורין אפטור"א (ובלשונינו קורין אותו כ"י) אם נסתם הנקב קצת צ"ע אם מותר לתת לתוכו קטנית שיפתח דהכא ודאי כוונתו שישאר פתוח, או דילמא כיון שהיה פתוח כבר שרי וכמ"ש סי' ש"ד ס"ג, וה"ה נקב שבמכה שכבר נפתח צ"ע כה"ג ע"כ. ופירש דבריו הרב מחצית השקל דמ"ש אח"כ וה"ה נקב שבמכה שכבר נפתח צ"ע כה"ג. היינו סיום דבריו בנסתם הנקב קצת. ומה שמסתפק הרב מ"א ואינו מדמהו לנקב שבכלי שכבר נסתם דמתיר שם (בסי' ש"ג), אפשר לחלק דהתם אם יהיה הסתימה שם לעולם מקומו ניכר שיש בו נקב ומש"ה מותר לפותחו, אבל הכא אם ישאר בלא קטנית יסתם לגמרי ויהיה שוה לשאר הבשר ומש"ה אפשר דלא דמי לנקב שבכלי. ומ"ש אח"כ ומלשון הש"ע משמע דאפי' יש בו נקב ובא להרחיבו אסור, אינו ענין לספק שלו אלא דזה דין אחר, והיינו דכיון דרוצה להרחיבו ממה שהיה מקודם פשיטא ליה דאסור. ודוקא בנסתם קצת ונותן בתוכו קטנית להחזירו כמו שהיה מסתפק, וכן נראה מהר"ו (סעיף ל"ד) דלהרחיבו אפי' כל שהוא אסור ובנסתם קצת ורוצה לתת לתוכו קטנית להחזירו כמו שהיה כתב שהוא ספק.

וענין הספק של הרב מ"א כתב הר"י חיד"א במחבר"ר (אות ד') משם הרב מר וקציעה דאם נסתם הנקב קצת אסור לתת לתוכו קטנית, והיינו דוקא אם לא היה בתוכו קטנית ונסתם קצת, בזה מסתפק הרב מ"א כיון שבנתנית הקטנית פותחו ומחזירו לכמו שהיה. והרב מחבר"ר בשם מו"ק פשיטא ליה דאסור, אבל אם הסיר הקטנית שבתוכו וגוחן לתוכו קטנית חדש דאינו פותחו ודאי נראה דמותר. ומעתה מ"ש הרב חיי אדם (בכלל ס"ט אות י"ט) וז"ל אם היה כבר נקב במכה ונסתם קצת אפי"ה אסור לפותחה ומכ"ש להרחיבה, ואותן שיש פונטינעלע מסתפק המ"א אם מותר ליתן לתוכו קטנית כדי שישאר פתוח ע"ש. לא זכינו להבין דבריו, דהרב מ"א לא נסתפק אלא בנסתם קצת אבל אם לא נסתם לא נסתפק בזה דודאי מותר וכמו שהבין דבריו הר"י מחה"ש ור"ז וכמ"ש. איך שיהיה. **לענין דינא** אם נסתם קצת אסור לתת לתוכו קטנית כיון דהר"י מ"א מסתפק בזה והרב מר וקציעה פשיטא ליה דאסור ודאי דנקטינן לאסור. אבל אם הסיר מתוכו הקטנית ונותן לתוכו קטנית חדש אין בזה שום פקפוק ודלא כמ"ש הרב חיי אדם ז"ל.

עוד כתב הר"י מ"א ז"ל שם וז"ל אבל מותר להחליף בגד אחר דאם לא יחליף יסריח דגדול כבוד הבריות וכו' ועיי' סי' ג', ועוד דאית ליה צערא ועיי' סי' ש"ז. ואח"כ סיים דבכנסת הגדולה כתב בשם ס' הזכרונות (דף נ"ב) דאסור להחליף הבגד או הנייר שמושך ליחה, וגם יש לחוש שיצא הדם ויצבע הבגד ע"ל סמ"ח מ"ש, ונ"ל דהכא שאני כיון שנקב בתוכה עכ"ל. פ"י דבריו, בתחילה כתב דמותר להחליף בגד אחר ולא חיישינן משום צובע כיון דאף אם יצבע מקלקל הוא ואינו אסור אלא מדרבנן כמ"ש הוא עצמו לקמן (בסי' נ"ב), ומשום כבוד הבריות התירו איסור דרבנן כמ"ש (בסי' י"ג) דהתירו איסור כרמלית משום כבוד הבריות ע"ש. ועוד משום דאית ליה צערא התירו איסור דרבנן במקום צער כמ"ש (בסי' ש"ז סס"א) בהג"ה במשום צערא התירו איסור דרבנן, אבל משום שמושך ליחה דמקרי מפרק ס"ל להמ"א דלא מקרי מפרק כיון שיש נקב בתוכה. ואח"כ הביא משם ס' הזכרונות דאסור להחליף בגד או נייר מב' טעמים, א' משום שמושך ליחה, ועוד שיש לחוש שיוצא דם ויצבע הבגד. ומה שסיים עיי' לקמן (סעיף מ"ח), כוונתו למימר דליכא להביא ראייה לס' הזכרונות ממ"ש הוא בעצמו (בסי' נ"ב) על דברי מרן בש"ע סמ"ח שהביא משם הגהות מיימוניות (פרק כ"א) דאם מניח דבר המושך דם וליחה הרי הוא מפרק וה"נ כיון שמושך דם וליחה מקרי מפרק, וזה שסיים דהכא שאני כיון שנקב בתוכה, ר"ל דדוקא במכה שאין בה נקב אסור להחליף הבגד או הנייר לפי שמושך ליחה בהמכה בנטילתו אותם מעליה ואסור משום מפרק, אבל אם יש בה נקב לית בה משום מפרק, ומה שאסר הרב ס' הזכרונות משום צובע, כבר הר"י מ"א כתב כיון דאין איסורו אלא מדרבנן משום כבוד הבריות ומשום צער התירו, וכן פ"י דבריו הרב מחה"ש, וכן נראה שהבין דבריו הר"י (סעיף ל"ד). נמצא לפ"ז דלהחליף הבגד הוא מחלוקת, לפי דברי הרב ספר הזכרונות אסור מב' טעמים א' משום

ס"ט אות ט'), וכ"כ ר"ז (סעיף ל'), וכ"כ הגר"א (סי' נ"ג) ע"ש, וכ"כ מאמ"ר (ס"ק ט"ו).

מד. וע"י גוי מותר להניחה אפילו בתחלה. הג"ה, ומותר לומר לגוי לעשות רטייה על מכה וחבורה. הנה הר"י מ"א (בסי' כ"ח) כתב על דברי מרן ז"ל שכתב וע"י גוי מותר להניחה, דוקא במקצת חולי. ובסי' כ"ט כתב על דברי ההג"ה שכתב ומותר לומר לגוי לעשות רטייה, כתב וז"ל דוקא כשחלה כל גופו או שיש סכנת אבר, דהא מירוח רטייה מלאכה דאורייתא היא דחייב משום ממחק ואסור כמ"ש (סי' ש"ז ס"ה) ע"ש. ומדבריו נראה דיש חילוק, דאם הוא מקצת חולי דוקא מותר לומר לגוי להניח כיון דאיסור הנחה הוא מדרבנן ואמירה לגוי הוא מדרבנן הו"ל שבות דשבות ומש"ה מתירין אפי' במקצת חולי. אבל לומר לגוי לעשות רטייה אינו מותר אלא דוקא כשחלה כל גופו או שיש סכנת אבר כיון דמירוח רטייה דאורייתא הו"ל שבות גמור ולא שרינן אלא כשחלה כל גופו, וכ"כ ר"ז (סעיף ל').

אך קשה דמרן ב"י ז"ל הביא משם המ"מ וז"ל וגם הרב המגיד כתב בפ"ב חולי שאין בו סכנה עושים כל צרכו ע"י גוי, ודוקא בדבר שיש בו חולי לכל גופו של אדם כגון חיה ל' יום וכגון לכחול בסוף אוכלא שהוא נופל למשכב או מצטער וחולה ממנו, אבל מתחוק והולך כבריא והוא חושש אין מתירין לו אפי' שבות דבריהם ואפי' ע"י גוי עכ"ל. וכחילת העין הוא איסור דרבנן כמ"ש הרב ב"י בזה הסימן ולא התיר אלא דוקא בנפל למשכב, ולפי דברי המ"א הו"ל להתיר אפי' בלא נפל למשכב אלא יש בו קצת חולי כיון שהוא דרבנן. וז"ל דהרב המגיד לא נחית אלא לאפוקי למי שהוא מתחוק והולך כבריא ויש לו מיחוש בעלמא אין עושים לו אפי' שבות דבריהם ואפי' ע"י גוי, אבל בנפל למשכב עושים לו ע"י גוי, ולא נחית הכא לחלוקי בין יש בו קצת חולי או נפל למשכב. ובסי' ש"ז ביאר דמקצת חולי אומרים לגוי לעשות דוקא דבר שהוא משום שבות, וכאן בסעיף י"ז בש"ע מבואר דאם נפל מחמת חליו למשכב אומרים לגוי לעשות לו רפואה, משמע דאפילו רפואה שיש בה איסור דאורייתא אומרים לגוי לעשות, מדכתב אח"כ אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא, משמע דדוקא אנו אין מחללין באיסור דאורייתא, אבל אומרים לגוי לעשות אפי' באיסור דאורייתא. נמצא לפ"ז דיש ג' דינים בחולה דאם הוא מתחוק והולך כבריא ויש לו מיחוש בעלמא אע"פ שמצטער קצת אין אומרים לגוי לעשות אפי' בשבות דרבנן כמ"ש בס"א. ואם אינו מתחוק והולך כבריא אלא יש בו חולי קצת אבל אינו נופל למשכב מחמת חולי הזה אומרים לגוי לעשות רפואה שהיא שבות דרבנן וכמ"ש בסי' ש"ז ס"ה. ואם נפל מחמת חליו למשכב או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו, שאז אע"פ שהולך בנפל למשכב דמי, אומרים לגוי לעשות לו רפואה אפי' במלאכה דאורייתא.

מה. **סעיף כ"ח:** המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה וכו' אדם מפיסה כדי להוציא ממנה ליחה שבה ה"ז מותר. ואינו חושש אם תחזור ותסתם מיד (רש"י). ולכן טוב לעשות ע"י גוי (אגודה סי' קכ"א), מ"א (סקל"ב). פירוש דבריו, דמדברי רש"י משמע דאם כוונתו שישאר פתוח אף להוציא ליחה אסור, ולכן הביא משם האגודה דטוב לעשות ע"י גוי דחיישינן דלפעמים יהיה ניחא ליה שישאר פתוח ומש"ה עושה ע"י גוי, וכ"כ ר"ז (סעי' ל"ב) דטוב לחוש לעשות ע"י גוי.

מו. מותר לטוול הקוץ במחט ובלבד שיזהר שלא יוציא דם דעביד חבורה, מ"א שם אליה רבה (סק"ל).

מז. אסור לחוך שחין ולהוציא דם ולא דמי לליחה דמיפקד פקיד, מ"א (ס"ק ל"ג), א"ר שם, ר"ז (סקל"ג), חיי אדם (כלל ס"ט אות י"ט).

מח. כתב הרב מחצית השקל (בסקל"ב) וז"ל כתוב בספר תוספות שבת דוקא לנקבה ע"י תחיבת מחט אבל לא ע"י צפורן דתולש קצת מעור המורסא ובוה יש חיוב חטאת וכמ"ש ט"ז (סוף סי' של"ו), ואע"ג דהוי מלאכה שאצ"ל, עיין מ"ש בס"ק ל"ה דליתא. ומה שציין על ס"ק ל"ה הוא דכתב שם בשם הריב"ש דבגוז אפי' אין צריך לצמר וכן בנטילת צפרנים אע"ג דאין צריך לצפרנים חייב, דהא מלאכת שבת ממשכן גמרינן ובמשכן היו גוזזים עורות תחשים משום העורות ולא היו צריכים לצמר ע"ש. ומש"ה כתב כאן הע"ש דאם מפיס המורסא ע"י צפורן דתולש קצת מהעור חייב אפי' למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. ויש להקשות על הרב ת"ש ז"ל דאין כתב דאם הסיר קצת מן המורסא בצפורן חייב חטאת, דהרי כתב רש"י בשבת (דף ק"ז ע"א) ד"ה פה לעשות לה פה וז"ל בתוספתא תני הכי את דמתקן לה פתח חייב משום בונה וכו' משמע של עכשיו עושין דמתקן לה פתח חייב משום בונה וכו' משמע דאף לקולפה אינו חייב משום גזיזה אלא דוקא אם מתכוין לעשות לה פה ויתחייב משום בונה, אבל משום קליפה ליכא חיובא. ומשמע

הוכשר הכלי בשלו בו, והתיר התבשיל בדיעבד מחמת טעמים הנז"ל משום דעיקר הכשר כלים הוא מחלוקת, וגם יש מחלוקת בביישל גוי בבית ישראל, וגם יש מחלוקת בשפחות שלנו, ובסוף דבריו כתב וז"ל וכבר היה נראה להתיר הכלי נמי מבלי הכשר מחמת כל הטעמים הנז', מיהו לכתחלה ראו למיחש לחומרא ולהכשירו ע"ש. והגם דהתם איכא ג' ספיקות לא סמך ע"ז לכתחלה. ונראה דס"ל דהגם דבסי' קי"ל דאפי' בסי' דאורייתא לקולא, היינו בדיעבד, אבל לכתחלה לא סמכינן אס"ס כיון שאפשר להכשירו. ולא ידענא דמנ"ל הא, הגם דהרא"ם בבאורייתא לסמ"ג הל' מגילה הביאו הרב פ"ר"ח בכללי ס"ס (סעיף ד') כתב דכי אמרינן ספיקא דרבנן או ס"ס בדאורייתא לקולא הני מילי בדיעבד אבל לכתחלה בין חד ספק בין ס"ס לחומרא עכ"ל, הני מילי בסי' דאורייתא, אבל בסי' דרבנן כולי עלמא מודו אף הרב הרא"ם מודה דמותר אף לכתחלה. ועוד דבעיקר דין הרא"ם רבו החולקים עליו, והרב פ"ר"ח ג"כ דחה דבריו והביא ראייה מתשובת הרשב"א (סי' קצ"ז) דבספק א' דרבנן ובתרי ספיקא בדאורייתא אף לכתחלה מותר. ועיין להרב זכור לאברהם ח"א (באות ס') שכתב וז"ל ספיקא דרבנן לקולא, וס"ס אפילו בדאורייתא אזלינן לקולא אם הוא דוקא בדיעבד, או אפילו לכתחלה יש מחלוקת בזה. והאחרונים כתבו דאפי' לכתחלה עבדינן עובדא עכ"ל. וע"ש מה שציין על דברי האחרונים, ועיין ג"כ להרב יד אהרן אה"ע (סי' ס"ח אות מ"ב) מה שציין על דברי האחרונים וכיון דאפי' בסי' דאורייתא דעת האחרונים דמותר לכתחלה ודאי נראה דבנ"ד ליכא למיחש כיון שהוא ס"ס דרבנן, ומה גם כיון דהכא יש הפסד דצריך להדליק אש להגעיל הכלים אפשר דמקרי דיעבד.

לה. **סעיף כ"ז:** אין נותנין יין לתוך העין וליתנו על גביו וכו' ואם אינו פותח וסוגר מותר. דאמרינן לרחיצה בעלמא הוא דקעביד, רש"י. והאידיגא שאין דרך לרחוץ בין אסור, מ"א (ס"ק י"ח), א"ר (ס"ק י"ט), ר"ז (סעיף כ"ה), חיי אדם (כלל ס"ט אות ח').

לו. ורוק תפל אפילו על גביו אסור וכו'. כתב הרב מ"א (ס"ק י"ט) וז"ל כל שלא טעם כלום משניעור (רש"י ומ"מ) ועיין ד"מ בשם א"י. ונ"ל דלענין כתם איתמר כדאיתא בנדה פ"ט עכ"ל, פ"י דהרב ד"מ בשם א"י התנה תנאים אחרים שיהא נקרא רוק תפל, ועל זה כתב הרב מ"א דלענין כתם דוקא נאמרו התנאים האחרים, אבל לענין שבת כיון שלא טעם משניעור מיקרי רוק תפל, וכ"כ ר"ז (סעיף כ"ו).

לז. אם משים אדם מים לתוך פיו ורוחץ בכל הצדדים ואח"כ רוחץ באותם מים את עיניו שגם הם לרפואה כיון שמעורב רוק תפל שרי, דלא מוכחא דלרפואה קעביד כיון דלא מאיס כרוק תפל בעיניה, ב"ח, ע"ש (ס"ק כ"א) בשם הנז', מ"א (ס"ק כ'), חיי אדם (כלל ס"ט אות ח'), א"ר (ס"ק כ') ר"ז (סעיף כ"ו).

לח. כתב הרב ב"ח בשם רש"י דמי שלא יכול לפתוח העינים דיכול ללחלחן ברוק תפל דאין זה חשוב רפואה, וכן כתבו הרב ע"ש והר"י מ"א והר"י א"ר והר"י חיי אדם והרב ר"ז בשם רש"י.

טל. **סעיף כ"א:** שורה אדם קלורין מע"ש ונותן על גב העין וכו' ולא חיישינן משום שחיקת סממנים כיון שלא התירו לו לשרותן אלא מע"ש איכא היכרא. כלומר לדידיה דידע שעושין לרפואה מאי היכרא אית ליה, לז"א דאית ליה היכרא כיון שלא התירו לו לשרותן אלא מע"ש, ולא דמי ליין דבסעי' כ' דלא הצריכו היכר, דיין שאני דדרך העולם הוא לרחוץ ביין על גבי העין משום נוי, אבל קלורין דאין עושין אלא לרפואה הצריכו היכר שלא יבא לטעות ויעשה רפואה בשבת ע"י שחיקת סממנים, ע"ש (ס"ק כ"ג).

מ. דוקא ברכה אבל בעבה אסור וכמ"ש (סי' רנ"ב ס"ה), מ"א (ס"ק כ"א), א"ר (ס"ק ר"א), ר"ז (סעיף כ"ו).

מא. **סעיף כ"ב:** מעבירין גלדי המכה וסכין אותה בשמן וכו'. כתב מרן ז"ל לעיל (בסי' שכ"ז), וז"ל נ"ל בזמן הזה דאין אנו רגילים לטוך בשום שמן כשאנו בריאים, אסור לטוך שום שמן על גבי המכה בשבת דודאי מוכחא מילתא דלרפואה עביד ע"ש. וא"כ לדידן דבחול אין אנו רגילים לטוך הבריאים בשום שמן גם בזה אסור, וכ"כ ע"ש (ס"ק כ"ו) ע"ש, וכ"כ ר"ז (סעיף כ"ח).

מב. **סעיף כ"ד:** נותנין עלה על גבי מכה בשבת וכו' חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה. וה"ה כל עלין שהם מרפאין, מ"א (ס"ק כ"ה), א"ר (סקכ"ה), ר"ז (סעיף ל').

מג. **סעיף כ"ה:** רטייה שנפלה מעל גבי מכה ע"ג קרקע לא יחזירנה, ע"ג כלי יחזירנה. דכהחלקה דמייא אבל הסירה במזיד אסור להחזירה, מ"א (ס"ק כ"ו) בשם ש"ל. וכתב הרב מחה"ש שם וז"ל אע"ג הרב ב"י כתב על דברי ש"ל הללו דלא ידע מנ"ל הא, מ"מ אין כוונת הרב"י לחלוק על הש"ל אלא דקשה ליה מנ"ל הא. והאחרונים כתבו שכדברי הש"ל מבואר ברש"י עירובין (דף ק"ב ע"ב), כ"כ הע"ש ות"ש עכ"ד, וכ"כ א"ר (סקכ"ז), וכן דעת הרב חיי אדם (כלל

- כט.** מי שנגפה ידו או רגלו צומתה ביין כדי להעמיד הדם אבל לא בחומץ מפני שהוא חזק ויש בו משום רפואה ואם הוא מעונג אף היין לו כמו החומץ ואסור.
- ל.** מי שנשמת פרק ידו או רגלו ממקומו לא ישפשפנה הרבה בצונן שזהו רפואתו אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא.
- לא.** צפורן שפרשה וציצין שהן כמין רצועות דקות שפרשו מעור האצבע סביב הצפורן אם פרשו רובן כלפי מעלה ומצערות אותו להסירן ביד מותר בכלי פטור אבל אסור בכלי חייב חטאת ופירש"י כלפי מעלה כלפי ראשי אצבעותיו ור"ת פי' דהיינו כלפי הגוף וצריך לחוש לשני הפרושים.
- לב.** החושש בשיניו לא יגמע בהם חומץ ויפלוט אבל מגמע ובוולע או מטבל בו כדרכו החושש בגרונו לא יערענו בשמן אבל בולע הוא שמן ואם נתרפא נתרפא.
- לג.** גונח מותר לינק חלב מהבהמה דבמקום צערא לא גזרו רבנן וי"א שאם אין לו אלא צער של רעב אסור לינק מהבהמה בשבת.
- לד.** לא תקל אשה חלב מדדיה לתוך הכוס או לתוך הקדירה ותניק את בנה.
- לה.** מותר לאשה לקלח מהחלב כדי שיאחזו התינוק הדד ויניק. הגה אכל אסור להחזו מחלצה על מי שצף בו רוח רעה ללית בו סכנה. (ב"י נכס שצולי לקט).
- לו.** אין לועסין מצטיכי (עסי' ר"ז ס"ג פירוט) ולא שפין בו השיניים לרפואה ואם משום ריח הפה מותר.
- לז.** כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן אע"פ שהם קשים לקצת בריאים ומוכחא מלתא דלרפואה עביד אפ"ה שרי וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכלו ולשתותו לרפואה ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא אבל אם אין לו שום מיחוש מותר. הגה וכן אם נפל למשכב שרי (ב"י).

גדולות אלישע

לשתותו כמ"ש מרן (סי' ר"ב סעיף ד') לענין ברכה, ואפ"ה לדעת מרן ז"ל ודעימיה אסור להשתותו, וא"כ ה"ה נמי שכן אף דרגלים לשתותו אסור.

וראיתי להרב חיי אדם (כלל ס"ט אות ג') שכתב וז"ל לפיכך מי שחושש בשיניו ומ"מ הולך כבריא שדרך רפואתו ליקח חומץ בפיו, כיון דמוכח מילתא שעושה לרפואה שאין דרך לשתות חומץ ולכן אסור ליקח חומץ בפיו ולפלוט וה"ה יין שרף לא ישהנו בפיו ויפלוט ואפי' לשהות ואח"ך יבלע אסור, ובמקום צער גדול אפשר לסמוך ביי"ש דמותר לשהות ולבלוע אח"ך או אפי' להפליט כיון דיי"ש הוא משקה גמור לכל לא מחזי כ"כ לרפואה, כ"כ א"ר בשם הגמ"י פ' כ"א וש"ג סוף ח' שרצים עכ"ל. והתימא עליו איך הביא משם א"ר בשם הגמ"י וש"ג דמתירים אפי' להשתותו, ואדרבא הרב א"ר הביא משם הרבנים הנז' דאסרי וכמ"ש דברי הא"ר לעיל עיי"ש בדברינו. ואם לא היה מביא דבריו משם הא"ר, היינו יכולים לידחק בדבריו ולומר דס"ל דיי"ש עדיף מאנגרון דהכל רגילים לשתותו יותר מאנגרון ומשו"ה לא מחזי לרפואה, אבל הוא תלה הדין בהר" א"ר והוא היפך דבריו וצ"ע.

נט. סעיף ל"ג: גונח מותר לינק חלב מן הבהמה דבמקום צערא לא גזרו רבנן. וי"א שאם אין לו אלא צער של רעב אסור וכו'. כתב מ"א (ס"ק ט"ל) וז"ל וי"א שאם צ"ע דאדרבא לסברא ראשונה אף ביו"ט אסור משום רעבון כמ"ש במלחמות ומשום תאוות המאכל אין מתירין שבות, ולי"א משום רעבון ביו"ט שרי בשבת לכ"ע אסור ע"כ. ולפי דברי הרב מ"א ז"ל לסתם מרן ז"ל לא שרינן משום רעבון אפי' ביו"ט. והרב ב"ח ס"ל דלסברא קמייתא דהיא סברת הר"ף שרינן משום רעבון אפי' בשבת, אלא שפסק סברת ר"ת ודעימיה דלא התירו משום רעבון אלא ביו"ט. והרב א"ר (ס"ק ל"ז) תירץ לקשייתא המ"א דלא כתב המלחמות דמשום תאוות המאכל אין מתירין שבות דוקא משום תאוות מאכל, אבל משום רעבון מתירין אפי' בשבת, ויש חילוק בין תאוות מאכל לרעבון, ולפי דבריו לסברא קמייתא מתירין משום רעבון אפי' בשבת, אלא שהוא ז"ל פסק כ"א דלא שרינן משום רעבון אלא ביו"ט. והרב נהר שלום (ס"ק ט') תי' ג"כ לקשייתא המ"א כמו שתי' הא"ר. ולפי דבריו לסברא קמייתא משום רעבון אף בשבת שרי עיי"ש. וכ"כ המאמר והרב ר"ז (סעיף מ') פסק דבצער של רעבון אסור בשבת, אבל ביו"ט מותר לינק משום רעבון. ועי' להגאון חיד"א במחבר"ר (אות ז') שכתב וז"ל ומיהו לדינא קיי"ל כהר"ף ודעימיה דבצער של חולי בין ביו"ט בין בשבת מותר, ובוזה מסכימים גם ר"ת וסיעתם, אלא לר"ת בצער רעבון מותר ביו"ט. ודברי מרן שכתב וי"א שאם אין לו אלא צער של רעב וכו' לאו למימרא דלפי הסתם מותר בצער של רעב, וכמו שביאר יפה הרב תוספת שבת עיי"ש.

ולענין הלכה בצער של רעבון בשבת כיון דרובא דרבוותא ס"ל דאסור בשבת והם ב"ח והא"ר והמ"א והר"ז והגאון חיד"א ז"ל ודאי דהכי נקטינן, אבל ביו"ט בצער של רעבון מותר דרובא דרבוותא הכי ס"ל. והא דשרינן משום רעבון ביו"ט דוקא אם אי אפשר לחלוב עיי' נכרי וגם אין לו מאכל לחלוב בתוכו כמ"ש הרב מ"א (ס"ק מ') וכ"כ הרב ר"ז שם.

ס. סעיף ל"ה: מותר לאשה לקלח מהחלב כדי שיאחזו התינוק הדד ויניק. הג"ה, אבל אסור להחזו מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה דלית ביה סכנה. וצערא יתירא נמי ליכא הא לאו הכי שרי דמלאכה שאצ"ל היא, מ"א (ס"ק מ"א), א"ר (ס"ק ל"ח), ר"ז (ס"ק מ"א).

סא. סעיף ל"ז: כל האוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלם ולשתותם לרפואה וכו' וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכלו ולשתותו לרפואה ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא וכו' אבל אם אין לו מיחוש מותר. הנה הטור כתב אבל אם אוכל או שותה אותו לרעבו או לצמא ואין לו חולי שרי, וכתב מרן ז"ל ומשמע דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלים ומשקים שאינם מאכל בריאים כיון שאינו חולה ליכא למגור מידי, הילכך אפי' שאינו לא רעב ולא צמא מותר לאכלם ולשתותם, והא דנקט לרעבו ולצמא לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט. וכן נראה מדברי המרדכי שכתב פיהו כמ"ש שמונה שרצים ומותר לאכול שרצים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול ואין בו משום רפואה כיון דאין לו מכה בגרונו עכ"ל. מפשיטות דברי מרן ז"ל נראה דאף אם אוכל אותו לרפואה כיון דהוא בריא שרי, וכן פי' דבריו הרב מחצית השקל.

אבל הרב עולת שבת (ס"ק מ"ב) כתב וז"ל פי' אפי' אינו אוכל מחמת רעבון אלא מחמת איזה צורך וכמו שמבואר בסמוך להנעים הקול עיי"ש. נראה מדבריו דגם מרן ז"ל מודה דלרפואה אסור ולא אתא לאפוקי אלא אם אוכל אותו שלא מחמת רעבו או צמא אלא מחמת איזה צורך כמו להנעים הקול זהו שרי, ומי"ש ב"י על דברי

מקרי פתח, וראיה לזה מהמפיס מורסא דאמרינן אם להוציא ליחה מותר והרי ממילא עושה פתח, אלא כל שאינו מתכוין לעשות פתח לא מקרי פתח ואינו חייב ומותר. יצא לנו מזה דאם עושה החומצא כדי להרחיב הנקב זה ודאי אסור ויש בו חיוב חטאת כמ"ש הרב ז"ל וכמו שדקדק הרב מ"א ז"ל (בס"ק ל"ג) בדברי מרן ז"ל שכתב בסעיף כ"ח המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פה המכה דאפי' יש בה נקב ובא להרחיבו אסור, אבל אם אינו רוצה להרחיב הנקב אלא אתרמי ליה חומצא גדולה והניחה, לא יש בו איסור, ומ"מ יותר טוב שיחזר אחר חומצא כמו החומצא שהיתה מונחת בנקב.

ג. סעיף כ"ט: מי שניגפה ידו או רגלו צומתה ביין וכו'. כגון שלא באה מחמת ברזל, דאלו באה מחמת ברזל אפילו שלא על גב יד או רגל מחללין עליה שבת כדלעיל סעיף ז', ט"ז (ס"ק כ"ב), א"ר (ס"ק ל"א), ר"ז (סעיף ל"ה), חיי אדם (כלל ס"ט אות ו').

גא. ואם היא ע"ג ידו או רגלו מותר אף שלא מחמת ברזל כמ"ש סעיף ו', מ"א (סקל"ד), א"ר שם, ר"ז שם, חיי אדם שם.

גב. סעיף ל"א: צפורן שפירשה וציצין וכו' אם פירשו רובם כלפי מעלה וכו'. פירוש פירשו רובן פרש"י בפ' המצניע (דף צ"ד) דהיינו שקרובין להנתק, וכ"כ ר"ז (סעיף ל"ז) והרב מש"ז (ס"ק כ"ג) פי' כל שדרך לקלוף שם הרוב ממנו כתלוש דמי עיי"ש.

גז. שם. אם מצערות אותו וכו'. סיים הרמב"ם ואם אין מצערות אותו אסור, פי' אעפ"י שהם כלפי מעלה, ט"ז (ס"ק כ"ג).

גד. שם. ואם לא פירשו רובם ביד פטור אבל אסור בכלי חייב. כתב הרב הלבוש מפני שהוא חובל ומוציא דם שהוא חייב משום נטילת נשמה, א"נ מפני שהוא תולש. ודקדק מזה הרב מש"ז (ס"ק כ"ג) דאף בפירשו רובן צריך להזהר שיטול בענין שלא יוציא דם.

הז. סעיף ל"ב: החושש בשיניו לא יגמע בהם את החומץ ויפלוט אבל מגמע ובוולע או מטבל בו כדרכו. החושש בגרונו לא יערענו בשמן אבל בולע הוא את השמן ואם נתרפא נתרפא. פשוט הוא שלא מיידי כאן אלא מיחוש בעלמא, אבל אם יש לו צער גדול מחמת הכאב ובשביל זה נחלש שאר הגוף שרי לעשות כל הרפואות כדלעיל ס"ג, ט"ז (ס"ק כ"ד). ופי' דבריו דשרי לעשות כל הרפואות עיי' גוי ומה שציינן על ס"ג הוא על דברי הגה"ה שכתב מי שחושש בשיניו ומצטער עליו להוציא אומר לגוי להוציא. וכ"כ ר"ז (סעיף ל"ח) וז"ל במה דברים אמורים במיחוש בעלמא, אבל אם יש לו צער כל כך עד שנחלש כל גופו מותר לעשות עיי' נכרי כל דבר [כיון] שאין איסורו אלא מדברי סופרים עיי"ש.

גו. שם. לא יגמע. וכ"ש שאסור לומר לגוי לעשות שום דבר, מ"א (ס"ק ל"ו) בשם הר"ן, ר"ז שם.

זן. מ"ש מרן ז"ל החושש בגרונו לא יערענו בשמן, פי' מ"א (ס"ק ל"ז) דברי מרן ז"ל שישנה השמן בפיו דמוכחא מילתא דלרפואה עביד. ונראה מדבריו שאעפ"י שאינו פולטו כיון דמשהה ליה ואח"כ בולעו אסור, וכ"כ ע"ש (ס"ק ל"ה), וכ"כ הא"ר (ס"ק ל"ד), וכ"כ הרב ר"ז (סעיף ט"ל) עיי"ש. ויש להסתפק גבי חושש בשיניו דכתב מרן ז"ל לא יגמע בהם חומץ ויפלוט, אם נאמר דדוקא אם פולט הוא אסור אבל אם משהה ליה ואח"ך בולעו אינו ניכר לרפואה ושרי, או נימא דאף אם משהה ליה ואח"כ בולעו אסור דגם זה מוכחא מילתא דלרפואה, והא דכתב מרן ז"ל ויפלוט הה"ד אי משהה ליה ובולעו. ומסתמות דברי הפוסקים משמע דלא כתבו איסור שהיה אלא בחושש בגרונו משמע דס"ל דדוקא גבי חושש בגרונו אסרינן אפי' שהיה, והיינו טעמא דהגמרא אמרה לא יערענו בשמן ופירש"י דהיינו שהיה, אבל לגבי חושש בשיניו דתניא בהדיא בבבב"א לא יגמע ויפלוט, משמע דאיסור תלי בפליטה אבל אם משהה ליה ואח"ך בולעו משמע דאינו אסור, אך הרב ח"א (כלל ס"ט אות ג') כתב דאף בחושש בשיניו אפי' להשתות ואח"ך יבלע אסור עיי"ש, וצ"ע.

חז. שם. אבל בולע שמן הרבה ואם נתרפא נתרפא. מדברי ב"ח נראה דדוקא שמן לבדו צריך לבלוע מיד, אבל עיי' אנגרון אפי' להשתותו מותר, וכ"כ הע"ש (ס"ק ל"ה). אבל כבר כתבנו משם מ"א (ס"ק ל"ז) דכתב דאם משהה אותו בפיו אפי' עיי' אנגרון אסור, וכ"כ הר"ז שם. וכתב הרב אליה רבה (סוף ס"ק ל"ה) וז"ל ונראה מסתימת ש"ע והרמב"ם דאף עיי' אנגרון אין היתר אלא בשבולע מיד וס"ל בזה דלא כפירש"י, וכן משמע בב"י ומ"א וש"ג וכן משמע בתוספות והגמ"י ורבנו יונה ולאפוקי מע"ש ע"כ דבריו. ולענין הלכה כיון דהאוסרים רבים וגם מסתמות הש"ע והרמב"ם משמע דס"ל דאף עיי' אנגרון אסור להשתותו הכי נקטינן. ולפי"ז נראה דאם אדם חושש בשיניו ומניח בפיו יין שרף ומשהה אותו אסור, אף דיין שרף הוא משקה הרגיל אצלנו ואינו מוכח כ"כ לרפואה אפ"ה אסור, דהא שמן עיי' אנגרון הוא משקה הרגילים

צובע וא' משום מפרק, ולפי דברי מ"א משום מפרק ליכא כיון שיש בתוכו נקב כמ"ש ומשום צובע נמי מותר כיון דהוא איסור דרבנן משום כבוד הבריות התירו. והרב ר"ז שם פסק כהמ"א. ועיין להר" יד אהרן בהגב"י סוף הסימן שהביא דברי הרב ספר הזכורות, וכתב דהרב מ"א מתיר להחליף בגד משום שמסריח וגדול כבוד הבריות, וסיים וכן שמעתי ממהר"ם חאגי"ז שהתירו בס' לקט הקמה עיי"ש, וכ"כ הר" חיי אדם שם. ולענין הלכה כיון דהרב מ"א והר" ר"ז והרב חיי אדם והרב יד אהרן משם מהר"ם חאגי"ז מסכימים להתיר הכי נקטינן.

וכל זה אם אינו מקנחה, אבל אם מקנחה ויודע שמוציא דם כשמקנחה לא יקנחנה דפסיק רישיה הוא וכמ"ש הר" מ"א ז"ל בסעי' זה. וכ"כ הר" ר"ז שם דאם יודע שמוציא דם כשמקנחה לא יקנחנה בשבת, וכ"כ הר" חיי אדם שם.

ואח"ך ראיתי להר"י משחא דרבותא שכתב וז"ל ראיתי ונתון אל לבי, שהיה לו חולי ואח"ך הוצרך לעשות לפתוח לו פה בזרוע או בשוק ועושה התימצי באותו פתח כדי שישאוב הליחה והדם אם מותר לעשות בשבת וי"ט וכו' עיי"ש שהאר"ך. והרואה יראה שאין דבריו מספיקים לאסור, דמה שאסר משום מפרק כבר כתבנו דהרב מ"א ודעימיה ס"ל דלית בזה משום מפרק כמ"ש. ומה שאסר משום צובע כבר כתבנו כיון דאין איסורו אלא מדרבנן משום כבוד הבריות התירו. ומן התימא עליו שסיים בסוף דבריו וכתב והרי יש בזה ג' חטאות משום מפרק ומשום צובע ומשום מכה בפטיש, דאין מלאו לכו לומר דיש בצובע חיוב חטאת כיון דהוא מקלקל ולא הוי אלא איסור דרבנן, וכבר כתב הרב מג"א (בסוסי" ש"ך) משם הרדב"ז (סי' קל"א) דעיקר דין זה חומרא יתירה כיון שהוא דרך לכלוך, והגם דמרון שם כתב צריך לזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה וכו', וגם בס"י זה כתב (בסעיף מ"ח) אסור להניח בגד על המכה מפני שהדם יצבע וכו', זהו איסור דרבנן, אבל לומר שיש בו חיוב חטאת זה לא ניתן ליאמר.

עוד כתב איסור שלישי משום שמקפיד שלא יסתם הפתח ואית ביה משום מכה בפטיש או משום בונה, וראיה ממ"ש בסוף פרק האורג המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב ואם להוציא ממנה ליחה פטור, ופירש"י המפיס מבקע לו מורסא אם לעשות לה פה חייב בתוספתא תני הכי אם לקולפה ולעשות כדרך שהרופאים של עכשיו עושים לתקן לה פתח חייב משום בונה וכו' ואם להוציא ליחה של עכשיו ואינו חושש אם תחזור ותסתום מיד פטור ומותר דאין כאן תקון ורבנן נמי לא גזרו בה שבות משום צערא עכ"ל. ומדקאמר אינו חושש אם תחזור ותסתום משמע הא אם חושש ג"כ לסיתום הו"ל מכה בפטיש או בונה ולא שרי אלא כשאינו מתכוין אלא להוציא ליחה בלבד הוא דשרי. ולנ"ד מתכוין כדי להמשיך הליחה וישאר הנקב פתוח שלא יסתם שאם יסתם לא יוסיף להמשיך ליחה ואל תשיבני לומר דשאני מורסא שאין לה פה והוא עושה לה פה, אבל בני"ד הפה הוא עשוי, דליתא, דנהי דאין עושה פתח מחדש מי"מ ה"ה מעמיד הפה ומחזי כבנין ודמי להא דכתב הרמב"ם (פי' כ"ב) דאין מחזירין מגורה של חליות וכיוצא בהם מפני שנראה כבונה ואם החזיר פטור שאין בנין וסתירה בכלים ע"כ, וא"כ כי היכי דהתם אין בו בנין ואסרינן להחזיר משום שנראה כבונה, ה"נ אסור לעשות החומצא אעפ"י שיש לה פה דכיון דהוא מקפיד על הפה שלא יסתם ועושה החומצא כדי להעמיד הנקב גם זה נראה כבונה עכ"ד.

והרואה יראה דמה שהביא ראיה ממגורה של חליות לא דמיא כעוכלא לדנא, דהתם באמת דהוא עושה מעשה, אלא משום דאין בנין וסתירה בכלים הוא דפטרי ליה, אבל אסור לעשות להחזיר מגורה של חליות משום דנראה כבונה בדבר שיש בו בנין, אבל הכא כיון דאינו עושה שום מעשה אלא מסיר הקטנית ומניח במקומו ואינו עושה שום מעשה מחדש מהיכן נראה כבונה, וזה פשוט וברור מדברי כל הפוסקים שהבאנו מוכח דלא חיישי להאי חששא דהרב ז"ל, דהרב מ"א ז"ל לא נסתפק אלא אם נסתם קצת, וכן שאר הפוסקים לא אסרו אלא בנסתם קצת, אבל אם לא נסתם קצת אלא מסיר הקטנית ומניח אותה במקומו פשיטא להא דשרי ולא חיישי להאי חששא כמ"ש. ומ"ש אח"כ מ"ש כשהנקב צר והחומצא גדולה ובהכרח יתרחב הנקב ויש בו חיוב חטאת והביא ראיה לזה עיי"ש, ומדבריו נראה דאף אם אינו מתכוין להרחיב הנקב אלא אתרמי ליה חומצא גדולה כיון שבהכרח יתרחב הנקב ג"כ יש בו חיוב חטאת, לא ידעתי מני"ל הא, דמהראיה שהביא לא משמע אלא אם מתכוין להרחיב הנקב. ואין לומר כיון שבהכרח יתרחב הנקב הוי פסיק רישיה משו"ה חייב חטאת, חדא דפסיק רישיה לא אמרו אלא לענין איסור לא לענין שיתחייב חטאת, ועוד דהכא ל"ד לפס"י דעלמא דכל שאינו מתכוין להרחיב הנקב או לעשות פה לא

לח. מותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול.

לט. אין עושיין אפיקטוזין (פי העגור אפיק טפי זון כלומר להוליא עורף המזון) דהיינו גרמת קיא אפילו בחול משום הפסד אוכלים ואם מצטער מרוב מאכל בחול מותר אפילו בסם ובשבת אסור בסם ומותר ביד.

מ. החושש במעיו מותר ליתן עליהם כוס שעירו ממנו חמין אע"פ שעדיין יש בו הבל.

מא. מי שנשתכר שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן (ומלח) מותר לסוכם בשבת.

מב. אין מתעמלין היינו שדורס על הגוף בכח כדי שייגע ויזיע ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי.

מג. מותר לכפות כוס מים על הטבור ולהעלותו ולעלות אונים בין ביד בין בכלי ולהעלות אונקלי דהיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים שכל אחד מאלו אין עושיין בסמנים כדי שנחוש לשחיקה ויש לו צער מהם.

מד. רוחצין במי גררה ובמי טבריא ובמים היפים שבים הגדול אע"פ שהם מלוחים שכן דרך לרוחץ בהם וליכא הוכחה דלרפואה קא עביד אבל לא במים הרעים שבים הגדול ובמי משרה שהם מאוסין ואין דרך לרוחץ בהם אלא לרפואה ודוקא ששוהה בהם אבל אם אינו שווה בהם מותר שאינו נראה אלא כמיקר.

מה. לוחשים על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו ואין בכך משום צידה.

מו. נותנין כלי על גבי העין להקר והוא שיהא כלי הניטל בשבת.

מז. עצם שיצא ממקומו מחזירין אותו.

מח. אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנו דם מפני שהדם יצבע אותו ואסור להוציא דם מהמכה לכך יש לרוחץ המכה במים או ביון תחלה להעביר דם שבמכה וי"א שכורך קורי עכביש על המכה ומכסה בהם כל הדם וכל החבורה ואח"כ כורך עליו סמרטוט.

מט. אסור לשום פתילה בפי הטבעת כדרך שנוהגים לעשות למי שהוא עצור אלא א"כ ישים אותה בשינוי שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת.

גדולות אלישע

הרבה בצונן שזהו רפואתו, והניח בצ"ע. והר' פר"ח בליקוטיו כתב עצם שיצא וכו' פ"י שיצא ע"י שבר אבל בנשמת כתבו לעיל סעי' ל' עכ"ל. נראה מדבריו שרוצה לתרץ דברי מרן דמ"ש עצם שיצא וכו' היינו ע"י שבירה יצא ממקומו. ולפי דבריהם אין היתר בנשמת אפי' נשמת לגמרי, ודוקא בעצם שנשבר מחזירין אותו למקומו, וכ"כ הר"ז (סעיף נ"ב). אבל הר' ב"ד (סי' קכ"ה) כתב לתרץ דברי מרן אהדדי דעצם שיצא ממקומו היינו שנעקר לגמרי אבל נשמת קצת אסור לתקנו בשבת אם אין בו סכנה. והיינו דין ל'. והביאו הרב חיד"א במחב"ר (אות י'). ולפי דבריו יש היתר בנשמת אם נשמת לגמרי.

ולענין דינא צ"ע וטוב להחמיר. והיינו דוקא אם אין בו סכנת אבר אבל אם יש בו סכנת אבר פשיטא דמותר.

עג. סעיף מ"ח: אסור להניח בגד על המכה שיוצא ממנו דם כיון שהדם יצבע אותו וכו'. ואע"ג דמקלקל פטור מ"מ אסור. ונ"ל דבבגד אדום פשיטא דאסור, מ"א (סקנ"ב), וכ"כ ר"ז (סעיף נ"ז). והרב א"ר כתב (בס"ק נ"ז) וז"ל עיין (סוסי" ש"ך) שהרבה חולקים בזה, ועיין בדבריו לעיל (סי' ש"ך סק"ד) שהביא דברי החולקים ע"ז וס"ל דעיקר דין זה חומרא בעלמא כיון דהוי דרך לכלוך, וסיים לכך נ"ל להקל עכ"פ באדום, ואפי' בלבן שא"א בענין אחר ע"י"ש. ומדבריו נראה דבגד אדום קיל טפי ומבגד לבן.

ולענין דינא כיון דמרן ז"ל ס"ל דאף בדברים אלו יש בהם משום איסור צובע ודאי שהכי נקטינו, ואף בבגד אדום יש לחוש לדברי הר' מ"א ור"ז, וכ"כ הרב ח"י אדם (כלל ס"ט אות כ"ג) דבבגד אדום כ"ש דאסור.

עד. שם. ואסור להוציא דם מהמכה לכך יש לרוחץ המכה במים וכו' וי"א שכורך קורי עכביש וכו'. הנה מרן ז"ל בבי"א אחר שהביא דברי הכל בו שכתב כיצד יעשה כורך עליו קורי עכביש וכו', כתב ואני חוכך בהנחת קורי עכביש משום דמסי ע"ש. ומשו"ה כתב זאת הסברא בשם י"א משום דס"ל דיש לחוש בקורי עכביש משום רפואה, וכ"כ בבאורי הגהות ר' אליהו ווילנא על הש"ע דמשו"ה הביא סברא זאת בשם י"א לפי שהוא חוכך בזה. וכן הרב ע"ש (סקמ"ח) הביא דברי ב"י שחוכך בהנחת קורי עכביש. וכ"כ הר' מ"א (סקנ"ד) וז"ל ויש מפקפקים לאסור משום שהוא מרפא. והרב א"ר (סקנ"ט) הביא משם הרב מ"ט דמניח קורי עכביש ואין לחוש דמרפא, וסיים ודלא כמ"א ע"ש. ולא זכינו להבין דבריו דמה לו עם הרב מ"א הלא ב"י כתב זה כנ"ל. ולענין דינא כיון דמרן ז"ל חושש להחמיר בקורי עכביש ודאי דיש להחמיר כדבריו.

אך קשה לי דמרן ז"ל למה חושש להחמיר משום דמרפא, תיפוק ליה משום מוקצה דקורי עכביש מוקצין הן ודוחק לומר דמיירי כשהזמינם מאתמול דזה היה לו לפרש בדבריו. וראיתי להרב ע"ש שאחר שהביא דברי ב"י ז"ל כתב ועיין לעיל סי' ש"ב. נראה שכוונתו לתרץ זאת הקו', והיינו דאמרינן שם משום כבוד הבריות התירו לטלטל אבנים לקנח, דטלטול מוקצה שהוא דרבנן הקילו משום כבוד הבריות, וכאן ג"כ אי לא משום דמרפא, משום טלטול מוקצה לא היו אוסרים, דיש בו ג"כ משום כבוד הבריות שידו מלוכלכת בדם. ואחר העיין נראה דזה אינו, דאם איתא דחשיב זה כבוד הבריות א"כ אף משום דמרפא הי"ל להתיר כיון דאיסור הרפואה אינו אלא מדרבנן, ומשום כבוד הבריות כל איסורים דרבנן התירו כמ"ש מרן ז"ל לעיל (סי' י"ג ס"ג) דאם נודע לו בשבת כשהוא בכרמלית שהטלית שעליו פסול לא יסירנו מעליו עד שייגע לביתו גדול כבוד הבריות ע"ש, משמע דלא דוקא איסור טלטול שרינן משום כבוד הבריות, אלא ודאי דזה לא חשיב כבוד הבריות, ומוכרחים אנו לידחק ולומר דמיירי בקורי עכביש שהכינם מאתמול. וכעין זה מצינו לעיל (סי' שכ"ג) שכתב מרן ב"י בשם ר"ד דהא דשרי בנתר וחול לחוף כשיחד מקום מבע"י לנתר וחול, דאלי"כ אסור לטלטלם. ואף דהגמרא אמרה סתם נתר וחול מותר, מוכרחים אנו לומר דבגמ' לא נחתה לדין מוקצה, ומיירי בענין שאין בו מוקצה. הי"נ הכל בו דכתב קורי עכביש וכן מרן ז"ל דחשש בו משום דמרפא לא נחית לדין טלטול מוקצה, דמיירי בענין שאין בו מוקצה. ודברי הע"ש שציינו על סי' ש"ב לא זכינו להבינם.

עה. המוצץ דם בפיו אסור דהוי חבורה (רש"י פי"ט). וא"כ אסור למצוץ דם שבין השיניים ואפשר דהוי אב מלאכה, מ"א (סקנ"ז), א"ר (סקנ"ח), ר"ז (סעיף נ"ד), חיי אדם (כלל ס"ט אות כ"א).

בשבת, ואיזה עימול שדורסין על גופו בכוח כדי שייגע ויזיע שאסור לחולה ליגע עצמו בשבת כדי שייגע שהוא רפואה, ע"כ. וכן הרב הלבוש כתב שאסור לחולה ליגע עצמו בשבת, משמע דדוקא לחולה אסור, אבל לבריא מותר, וכן דקדק הרב ע"ש (ס"ק מ"ד) מדברי הרמב"ם, והרב א"ר (ס"ק מ"ח) הביא דברי הלבוש וכתב דמדברי הלבוש משמע דלבריא מותר. וסיים הרב הא"ר מיהו בהרמב"ם גופיה (בפרק כ"א) ראיתי שלא כתב תיבת לחולה אלא כדי שייגע, אלא שאסור ליגע, ובטור ניתוסף תיבת לחולה, ולפ"ז אפי' לבריא אסור ע"כ. ומדברי המ"א (ס"ק מ"ו) שכתב וז"ל מסופקני בשפשוף שעושיין ליגיעי כוח כדי להשיב כוחם אליהם ולבטל מהם עיפותם צ"ע אי מקרי רפואה או תענוג. ולפרש"י וטור פשיטא דאסור דהא אפי' לתענוג אסור ע"כ, ועמ"ש סל"ז, עכ"ל. ומה שצייין על סעיף ל"ז פירש דבריו הרב אש"א דכוונתו עמ"ש בס"ק מ"ג דאפילו באדם בריא כל שמכוין לרפואה אסור אם אין רוב בריאים עושים כן. מוכח מזה דדעת המ"א לאסור בבריא. ועיין להרב נהר שלום שכתב דבהרמב"ם אינו כתוב לחולה. וכן נראה שכן דעת הר"ז ז"ל (סעיף מ"ז) שכתב וז"ל אסור לשפשוף על הגוף בכוח אפילו לתענוג בעלמא כמ"ש (סי' שכ"ז) ואין צ"ל כדי שייגע ויזיע ע"י"ש.

ולענין הלכה כיון שרובא דרבוותא ס"ל דלבריא אסור וגם סתמות דברי מרן דלא חילק משמע דס"ל דאף לבריא אסור, הכי נקטינו.

סח. ומ"מ נראה דוקא כשמתכוין להזיע לרפואה, א"ר (סוף ס"ק מ"ח), ר"ז (ס"ק מ"ז).

סט. שם. ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי. הטעם כיון דדרך להשקות סממנים כדי לשלשל אסור שמא יבא להשקותו סמנים המשלשלים, מ"א (ס"ק מ"ז), ר"ז (סעיף מ"ז).

ע. סעיף מ"ג: מותר לכפות כוס חם על הטבור ולהעלותו וכו' ולהעלות אונקלי וכו' שכל א' מאלו אין עושיין בסמנים כדי שנחוש לשחיקה ויש לו צער מהם. דוקא שיש לו צער מהם הא לאו הכי אסור משום עובדא דחול, מ"א (ס"ק מ"ח), ע"ש (ס"ק מ"ו). והרב אשל אברהם שחיבר הגאון אברהם אופנהיים כתב משם הרוקח (סי' כ"ו) מי שנפלה ערלת הגרון אסור להגביה בשבת. מי שחיכו ופיו מלא אבעבועות אין לו לילך לאילן המלצר' להניח עליו בפיו מן המחובר כי משתמש באילן ע"כ. ורבינו ירוחם (דף מ"ט) כתב מותר ליחנק, כלומר מי שנפל לו גרונו תולין לו בצווארו כעין שחונקין ונפשט צווארו ומתרפא ע"כ וצ"ע ועי' סוף סי' ש"ל. ובשבת (דף ס"ו) פרש"י מי שנפרקה חוליית של מפרקת צווארו ונפול בגרונו תולין אותו מראשו שיהא צווארו נפשט ודומה לחניקה ע"כ. וכן הביא זה הלשון בעצמו הרב א"ר (ס"ק נ"ו). וכוונתם להקשות על הרוקח שאסר מדברי רבינו ירוחם ומדברי רש"י. ובאמת דברי הרוקח תמוהים דמה מפרש דברי הגמרא שאמרה מותר ליחנק בשבת.

ולענין דינא נראה דודאי דמותר כדברי ר"ז ורש"י ז"ל, וכמ"ש מרן ז"ל לקמן (סוף סי' ש"ל).

עא. סעיף מ"ד: רוחצין במי גרר ובמי חמתן וכו'. הרב מ"א (בס"ק מ"ט) הוכיח מדברי הרמב"ם דאם רוצה לשתות משקה המשלשל אף שהוא בריא ואינו שותהו לרפואה מ"מ אסור משום צער וכתבי וקראת לשבת עונג ע"י"ש. וכ"כ הר"ז (סעיף מ"ט) וז"ל אין רוחצין במים המשלשלין ולא בטיט שטובעין בו ואין שותין משקה המשלשל אפי' הוא מאכל בריאים ואינו שותהו לרפואה כלל מפני שכל אלו צער הם וכתוב וקראת לשבת עונג. ועי' להרב א"ר (ס"ק נ"ב) שהביא דברי הרמב"ם והסמ"ג וכתב וכדומה שנוהגים היתר, נ"ל משום שכתב בש"ג בפרק שמונה שרצים דרוב המפרשים לא ס"ל טעם דהרמב"ם וסמ"ג במים הנ"ל אלא משום רפואה אמרו וכמ"ש בש"ע, וא"כ לא ס"ל איסורא דצערא בענין זה. וסיים ומ"מ טוב להחמיר דאין להקל נגד הרמב"ם וסמ"ג ע"י"ש. וכיון דהרב מ"א והר"ז ס"ל דאיסורא איכא וגם הא"ר כתב דאין להקל נגד הרמב"ם וסמ"ג הכי נקטינו.

עב. סעיף מ"ו: עצם שיצא ממקומו מחזירין אותו. הנה הרב מ"א (סקנ"א) דחה דברי מרן ז"ל וס"ל דדוקא עצם שנשבר מחזירין אותו אבל עצם שיצא ממקומו אסור דהא אפי' לשפשוף אסור וכמ"ש סעי' ל', וסיים לכן אין להקל. והר"י מהר"ש הלוי (סי' כ"ג) הק' דברי הטור אהדדי, דכאן כתב בסוף הסי' עצם שיצא ממקומו מחזירין אותו ולעיל כתב מי שנשמת פרק ידו או רגלו ממקומו לא ישפשופו

הטור דהא דנקט לרעבו או לצמאו לאו דוקא לאפוקי מחמת איזה צורך, אבל אם שותהו לרפואה מודה מרן ז"ל דאסור, וכן כתב הרב נהר שלום (ס"ק י"א) ע"ש.

ודעת הרב הלבוש דינו מותר אלא אם אוכל ושותה לרעבו ולצמאו או אפי' לתאוה, אבל לרפואה אסור, וכן דעת מ"א (ס"ק מ"ג), וכן דעת הא"ר (ס"ק מ"ג), וכן דעת הרב ר"ז (סעיף מ"ג), וכן דעת הרב ח"א (כלל ס"ט סי' י"ח).

ולענין הלכה כיון דרובא דרבוותא פליגי על מרן ז"ל וס"ל דאף בבריא כל ששתיתו לרפואה אסור וגם בדעת מרן ז"ל הרב עולת שבת והרב נהר שלום ס"ל דמרן ז"ל אסר ודאי דהכי נקטינו.

והנה בעירינו פה בגדאד יע"א יש בני אדם שנוהגים שביום שבת כשאוכל מאכל וכבד עליו המאכל ששותים הן נענ"ע וכיוצא כדי להקל מעליו כובד המאכל, ולפי דבריו צריך לאסור כיון דהוא בריא וזה עושה אותו משום רפואה. ונראה דסמכו על פשיטות דברי מרן ז"ל שמשמע מדבריו דבריא אפי' לרפואה מותר כמו שפי' דבריו הרב מחה"ש, ומ"מ ירא שמים יש לחוש לדברי האוסרים.

סב. הג"ה, וכן אם נפל למשכב שרי. דין זה הוא מדברי מרן ב"י ז"ל שכתב בד"ה כל האוכלין וז"ל וכבר כתבתי לעיל שכל הדינים האלו באדם שחושש ואינו נופל למשכב ולא חולה אלא שחושש והוא מתחזק והולך כבריא, אבל אם היה חולה שאין בו סכנה היה אמרו שצרכיו נעשים ע"י גוי, ומשמע דאוכל הוא אוכלין המרפאין אותו ולא חיישינן שמא ישחוק סמנים כיון שלא התירו לעשות מעשה הרפואה ע"י ישראל ואפי' ע"י החולה עצמו עכ"ל. ומפשיטות דברי מרן משמע דאפי' הוא בעצמו אוכל ושותה ואין הגוי מאכילו מותר. אבל הרב ב"ח הבין בדברי מרן ב"י דלא קשרי אלא ע"י גוי המאכילו והמשקהו, והוא ז"ל פסק דאפי' ע"י גוי אסור ע"י"ש בדבריו, וכן הבין דבריו הרב ט"ז דע"י גוי קאמר, והוא ג"כ פסק דלא כמרן ז"ל, וכן הבין הרב שירי כהנ"ג בהג"ב (אות ל') דלא שרי מרן אלא ע"י גוי, וכ"ד הר' יד אהרן בהג"ב כהב"ח והט"ז. והר' ע"ש (סקמ"ב) כתב דברי מרן ז"ל ותירץ מה שהקשה עליו הב"ח ז"ל, ומ"מ לענין דינא הסכים כהרב ב"ח.

אבל הר' מ"א (ס"ק מ"ד) כתב דלא כב"ח אלא החולה בעצמו מותר לאכול ולשתות. וכן נראה שהוא דעת הרב הלבוש שמותר אפי' לשתות החולה בעצמו שכתב דלא גרע מבשולי גויים שהתירו לו, וכ"ש זה שאינו אסור אלא משום שחיקת סמנים, וכיון שנפל למשכב לא גזור ביה אעפ"י שאין בו סכנה. משמע דדעתו להתיר שלא ע"י גוי. והרב א"ר (סקמ"ד) כתב דדעת הנ"צ ודעת המ"מ להתיר אפי' ע"י ישראל, וסיים שם מיהו בסי"ז נתבאר דדוקא במלאכה הנעשית ע"י שנוי, וכ"ד הר"ז (סעיף מ"ג), וכ"כ הר' נהר שלום (סעיף י'), וכ"כ הרב מאמ"ר (סקי"ט).

ולענין הלכה כיון דרובא דרבוותא ס"ל דאף ע"י עצמו שרי, והמנהג פשוט להתיר אף ע"י עצמו הכי נקטינו. מיהו יש לעשות ע"י שנוי אם אפשר כמ"ש הרב א"ר. ועיין לקמן (אות ס"ה) מ"ש בשם הרדב"ז.

סג. מכאן יש היתר לשאוף בחוטם אבק העשן הנקרא לבאק"ו, הר' הלק"ט ח"א (סי' ק"א), וכ"כ הר' המקובל כמהר"ר יעקב צמח בתשו' כ"י, והסכים עמו הרב מהר"ר יהושע חאנדאלי, וכן עמא דבר ודלא כמאן דאסר, ועי' בשו"ת מים רבים א"ח (סי' כ"ח), הרב חיד"א בברכ"י (אות י"ד).

סד. סעיף ל"ח: מותר לאכול שרפים מתוקים וכו'. הטעם שאין זה נקרא רפואה ולא גזרו על כיוצא בזה, הרב הלבוש.

סה. סעיף ט"ל: אין עושיין אפיקטוזין וכו' ואם מצטער מרוב מאכל וכו'. חולה בכל גופו אפילו שאין בו סכנה מותר לשתות משקה המשלשל, ואין חילוק אם מר הוא או מתוק, מחב"ר (אות ט') בשם הרדב"ז דפוס פיורדא (סי' תר"מ).

סו. סעיף מ"א: מי שנשתכר שרפואתו לסוך כפות ידיו וכו' מותר לסוכם בשבת. דמה שמפקח שכרותו ממנו אין זה רפואה. ואין ללמוד מזה היתר לאותם שנוהגים בקצת מדינות להשים תוך החוטם אפשר מעשב כחוש להפיק השכרות, כי אותו האפר פעולתו כרפואה לשאר דברים ג"כ אעפ"י שאינו שיכור ושייך בו גזירת שחיקת סמנים, ט"ז (ס"ק כ"ז), יד אהרן בהגה"ט בשם הנז', א"ר (ס"ק מ"ו), ר"ז (סעיף מ"ו).

סז. סעיף מ"ב: אין מתעמלין דהיינו שדורס על הגוף בכוח כדי שייגע ויזיע. בטור הביא משם הרמב"ם זה הלשון: אין מתעמלין

בינת שמחה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג זצלה"ה

רטיה קאי גם בחולה שאין בו סכנה, ובדברי הר"ן ג"כ איתא כן, אלא שא"כ הרי דבריו סותרים, וע"כ אולי אפשר לומר כנ"ל, אבל לענין דברי הרמב"ן לפי הנ"ל שלא מחלק שם בין סכנת איבר או לא, א"כ שוב אין נפ"מ למעשה, שהרי א"כ סוף סוף יוצא שמותר לצורך חולה, אלא שלפי דבריו בתורת האדם איכא למימר דלא גזרו כלל, ולפי דבריו כאן הוי כאילו שייך הגזירה, אלא שמ"מ מותר כמו כל שבותים.

ג. ביאור דעת הרמב"ן בהא דנתינת יין ושמן חוץ למכה

ואולם עיין שם ברמב"ן שממשיך להקשות מהא דרצו לפשוט בעיא דשינים [אם מקרי מכה של חלל] מכאיב טובא, ומצפידנא [שהתירו לגמוע בשבת], דאולי הוי שם בגדר חולי שאין בו סכנה [ולכן מותר גמיעה אף דליכא סכנה]. ועל צפידנא - סיים בסוף דבריו דשם לא נעשה חולה מזה, וע"כ או דהוי זה מיחוש בעלמא או דהוי זה סכנה ממש. ובהא דשינים - דמ"מ כיון דאפשר לבלוע לא היינו מתירים. וכתב גם לענין הא דנותנין חמין ושמן (שם ברמב"ן איתא **חומץ** ושמן, ואולי הוי ט"ס), שאין נותנין על גבי מכה אלא חוץ למכה, דהוא משום דאפשר לשנויי אזי צריך לשנות, משמע דמפרש הא **דמכה** בחולי שאין בו סכנה וצריך שינוי, וכדמסיים דהוה דוקא בדנפיש לה צערא דהוה מינה חולה א"נ בסכנת אבר, א"כ משמע דס"ל דגזרו, אלא היכא דא"א בשינוי מותר בלי שינוי, והיכא דאפשר בעינן שינוי, א"כ יתכן דברפואות הנצרכות להלקח בתורת אכילה א"א לשנות ולכן מותר, והיכן שאפשר לשנות צריך לשנות.

וא"כ לכאורה כאן מוכח כיסודו של החיי אדם שכתב דהא דבעינן שינוי, דאם א"א לשנות מותר, דהרי אם לרמב"ן בע"ז שייך גזירת שחיכת סממנים בחולה שאין בו סכנה, אלא שתלוי אם אפשר לשנות או לא, א"כ ה"ה בשאר שבותים. (ואולם לכאורה מדברי הב"ח ב"י וט"ז שס"ל לאסור לקיחת רפואה, ומשמע דגם באי אפשר ע"י שינוי אסור, משמע לכאורה דלא כה"י אדם, זולת שנימא אדרבא דלפי שיטתם שבות זה חמיר משאר שבותים, דכיון דנאסר בגלל חולים, אסור גם ע"י שינוי, אבל שאר שבותים אולי מותר ע"י שינוי, ולפ"י זה יהא כעין סברת האגלי טל דעוד חמיר בחולה משום דמבוהל, ע"כ לא התירו בזה גם ע"י שינוי).

ושמענו מכאן הא דהיתר שינוי בנתינת חוץ למכה, דהוא שינוי של חולה שאין בו סכנה, וע"כ משמע דמכמה של מיחוש בעלמא יהא אסור גם בנותן חוץ למכה (ועי' מש"כ במקום אחר דאולי באופן של לא מוכחא מילתא לא אסור [יעוי' בעיון הלכה ע"ד המ"ב ס"ק ע"ז]. אבל לפי הנ"ל יתכן דאין הדבר כן).

והנה דברי הרמב"ן שכתורת האדם בסידור הקושיות [מסתירת הסוגיות לענין שבות במקום חולי], נזכר מכוולת משום שבות המבואר בשבת דף צ"ה, והוזכר גם מהא דמחזירין את השבר (ובזה אפשר לומר כמי שכתב בחידושים וביאורים, ע"ש משום בונה, וכמו שכתב במג"א לענין נשמטה ידו). וכן הוזכר הא דטירוף יין ושמן אשר בתירוץ משמע שיש בזה משום עובדא דחול (אך לעיל [בקושיות] כתב דעמיץ ופתח הוא ג"כ מהשבות של כוחלת, ואח"כ בתירוץ הזכיר גם בזה עובדין דחול. ועיין שבת ק"ט פפועי בעיני אסור, דלרש"י זה רק לענין טירוף ביצים, אבל במג"א סימן שכ"א [ס"ק כ"ד] כתב בשם הגהות מיימוניות גם על טירוף יין וזיגרא, ובשלחן עצי שטים כתב משום לתא דלש - הועיר רמ"ג דאולי אפ"ל גם לרמב"ן כעין זה). ובחלוקה הג' נזכר שנאסר גם דבר המותר לבריאים [למיחוש משום גזירת שחיכת סממנים], והזכיר כמה אופנים, וביניהם הא דנותן יין ושמן חוץ למכה, משמע דמפרש דהוי רק מיחוש (ולא כמש"כ במסכת עבודה זרה), וא"כ שוב יהא מוכח דמותר כשלא מוכחא מילתא.

ד. ישוב דעת הרמב"ן ברפואה ע"י שינוי למכה של מיחוש

והנה לכאורה היה אפשר לומר ברמב"ן כעין מש"כ לעיל אליבא דר"ן, דהנה בקושיות הזכיר שאסרו גם דבר שמותר לבריאי, וכתב דוגמא של מי דקלים אשר לבריאי לצמא מותר ובחולה אסור, ואילו בחלוקה הג' שכתב "ולא עוד" [דאפילו גזירת שחיכת סממנים אסור במיחוש] הזכיר מהא דחומץ, וא"כ לכאורה צ"ע מדוע לא הזכיר כאן למש"כ לעיל בקושיות מהא דמי דקלים. ואולי היה אפשר לומר משום דהא דמי דקלים אסור גם לחולה שאין בו סכנה עכ"פ בלי שינוי, אבל במיחוש אסור אפילו הא דחומץ. (והזכיר כאן ג"כ מהא דה"ס במסכת ע"ז בכאיב ליה טובא, ובריש סימן שכ"ח עמוד הב"י ובי"ח על לשון הר"ן, ודברי הר"ן הם מהמבואר כאן ברמב"ן), ושוב הזכיר להא דסיכת מתנין, והא דערעור שמן בגרונן. וכ"ז עוד אפשר לומר שג"כ שייך לאופן הב' הנ"ל, דסו"ס שמן הוא דבר של בריאים, ורק איירי במוכחא מילתא ע"י צורת השמוש לסיכה או לערעור בגרון, וכן הא דחמין ושמן שמוכר אח"כ י"ל כן, אך שוב הזכיר **מהחזרת רטיה**, וזה הרי כבר לכאורה דבר שהוא לגמרי של חולה, והו"ל לאסור גם בחולה שאין בו סכנה, ודוחק לומר שכיון שהגידון לענין **חזרה**, ע"כ לא הוי אסרינן בחולה שאין בו סכנה אלא רק במיחוש, דזה דוחק.

והנה עיין בהגהות הגראמ"ה זצ"ל דף קל"ד מש"כ שיש ב' איסורים, **עשיה ושתייה**, ועיין חידושי בית מאיר סימן שכ"ח סעיף ל"ז שכנראה

צ"ע, דהרי הרמב"ן מוכיח מהא דטריפת יין ושמן דגם בחולי שאין בו סכנה בעי שינוי, הרי דגם בגזירת שחיכת סממנים בעינן שינוי בחולי שאין בו סכנה. - אך עיין שם בתורת האדם שמבואר דהגידון **בטריפת** יין ושמן משום דהוי עובדא דחול, וא"כ שפיר י"ל דעצם לקיחת הרפואה באמת לא אסור בזה, משום דבחולה שאין בו סכנה לא אסר זאת, וגם אם על עצם עשיית הרפואה יש דין גזירה זו, כדכתב הגאון ר' אלעזר משה הורביץ זצ"ל בהגהותיו שם דף קל"ד, מ"מ ג"כ נוכל לומר דזה לא אסור בחולה שאין בו סכנה, ורק דבעצם הטריפה של היין ושמן יש גזירה אחרת, דהיינו שנראה כעובדא דחול, ולזה בעי שינוי - ומהא אולי מוכח דכל **הרכבת** רפואה יש בה משום עובדא דחול, וא"כ שוב יצא דבחולה שאין בו סכנה סוף סוף יהא מותר רק הלקיחה ולא העשיה, דבעשיית תרכובת הוי עובדא דחול. - ואולי רק כשהרכבה היא ע"י טריפה כדכא. - וא"כ לפ"י יתכן דכשהרכבה ע"י טריפה הרי יש משום עובדא דחול, ע"כ בעינן שלא יטרוף, וא"כ אתינן עלה משום שינוי, ואם אופן עשייתה בלי טריפה כבר לא צריך שינוי, אלא הא גופא שלא הוי בדרך טריפה כבר אין בזה משום עובדא דחול, וא"כ גם בזה שעושים ע"י טריפה הרי כבר יוצא דכשאינו טרוף לא רק דיש בזה משום שינוי, אלא כבר אין בזה משום עובדא דחול.

ואולם עכ"פ כבר יתכן שאין מאכן קושיא ע"ד הדעת תורה, משום שכאן בלא"ה הגידון על העשיה, אך אכתי יקשה דהא בוחשין את השתית בשבת.

שבות לחולה שאין בו סכנה

א. גזירת שחיכת סממנים לחולה שאין בו סכנה

עיין בדברי הרמב"ן בתורת האדם [שער המיחוש אות ב' בדרך השלישית], ומשם משמע שגזירת שחיכת סממנים היא רק במיחוש, וכנראה שזהו יסוד דברי הרדב"ז עפ"י הרמב"ן - כמבואר בה"ל [סל"ז ד"ה וכן]. וכנראה ההוכחה ממה דבחלוקה הג' של מיחוש [שלא התירו בזה שבות], כתב "ולא עוד" שגזרו אפילו דבבר המותר לבריאים [-משום שחיכת סממנים].

ואולם בר"ן [בפרק שמונה שרצים ל"ט ע"ב מדפי הר"ף ד"ה ונמצאת] ג"כ כתב כן, אבל מאידך הר"ן כתב להדיא קודם לכן [שם ב"ה ומהא] להוכיח דבסכנת אבר מותר שבות, מדהותר בו שבות דשחיכת סממנים, וא"כ משמע דבחולה שאין בו סכנה בלי סכנת אבר אסור, וע"כ צריך עיון בסתירת דבריו. (ולכאורה משמע שם שמחזירין את השבר ג"כ יש בו משום גזירת שחיכת סממנים, אלא שמוותר משום סכנת אבר).

ואולי אפשר לומר לחלק בגזירת שחיכת סממנים גופא בין הא דמי דקלים [דבמתני' ק"ט ע"ב] וכיו"ב דהם בעצם **מאכל חולים**, ורק דיתכן לפעמים שבריא שותה לצמא, ולא אסרו לו זאת, ובין הא דחומץ [דבמתני' ק"א ע"א] דבריאים באמת ממש משתמשים בו, אלא כשמוכחא מילתא לרפואה אסור למי שיש לו מיחוש כהא דאסור לו **לפלוט החומץ**, ושונה מאכילה המרפאת שמותר אפילו במוכחא מילתא, דשם הרי סוף סוף אוכל בדרך השימוש של הבריאים, וע"כ אע"ג שעכ"פ אופן זה של פליטה אינו דרך שימוש הבריאים, מ"מ זה יותר חידוש בגזירה מהא דמי דקלים, ואפ"ל שלכן נשנה במשנה בפנ"ע לאשמועינן חידוש זה. וע"כ אולי אפ"ל בדעת הר"ן **שבחולה שאין בו סכנה** נאסר רק כהא דמי דקלים שהוי ממש מאכל חולים (ואולי אפ"ל גם כסברת האגלי טל דעוד אדרבה דבהא מבוהל יותר [-שהוא חולה] ולכן אסור), אבל כהא דחומץ נאסר רק במיחוש, אע"ג דהוא כמאכל בריאים, אבל בחולה שאין בו סכנה לא גזרו, וע"כ היה אפשר לומר שבתחילה איירי הר"ן בשאר רפואות ככחילת עין והחזרת שבר, ובזה מותר רק בסכנת אבר, אבל אח"כ בחלוקה הג' כתב אפילו דבר **שאוכל** לבריאים וכהא דחומץ, ואפשר לומר שלכן הדגיש הר"ן למשנה זו [שכתב בהא דמיחוש בעלמא אין מתירין כגון **חושש בשיניו**] ולא למשנה הקודמת [דמי דקלים וכיו"ב] - אך צ"ע מדוע נחלק בכך.

ב. דעת הרמב"ן בע"ז בהיתר שבות לחולה שאין בו סכנה

ועיין חידושי הרמב"ן מסכת ע"ז דף כ"ח ע"ב, ושם לכאורה שיטתו שונה במקצת משיטתו בתורת האדם, דשם לא כתב לחלק [לענין מה דמחללין באיסור דרבנן] בין סכנת אבר או לא, דהתחיל לומר [דמהא דעין שמרדה מחללין עליה את השבת משום דאיכא סכ"נ, משמע] דאפילו סכנת אבר אסור בחילול שבת דאורייתא, וסיים דמשמע נמי מיהא שמותר בדרבנן, והמשך דבריו הם בלי חילוק בין סכנת אבר או לא, דהרי [להוכיח שבדרבנן מחללין] מביא מיד המימרא של צרכי חולה נעשים ע"י גוי, וכותב דלא שאני לן בין שבות שיש בו מעשה או לא, וכן מביא מהא דגונח. - ואולם הזכיר בראייתו להיתר שבות דרבנן, מדהתירו בהא דעין שמרדה שבות דשחיכת סממנים גם כשלא הוי סכנת הגוף.

ובחידושים וביאורים ח"ב סימן ט' [בהוצאת] שבת סימן כ"א] כתב דמדברי רמב"ן אלו ודברי הר"ן הנ"ל ודברי הרא"ש בע"ז בספיקו [-שנסתפק אם הותר שבות לחולה שאין בו סכנה], משמע שיש איסור גזירת שחיכת סממנים בחולה. - והנה בדברי הרא"ש אמנם מוכח כן שעל זה מסתפק, וגם בסו"ד מסתפק אם איסור חזרת

תערובת מאכלים לצורך רפואה בשבת

בגמ' ברכות ל"ח ע"א: ע"ד רב חסדא דאמר דשתות רכה לרפואה קא עבדי לה, ורק עבה לאכילה עבדי לה. מתיב רב יוסף ושויין שבוחשין את השתות בשבת ושותין זיתום המצרי, ואי ס"ד לרפואה קא מכיין רפואה בשבת מי שרי, א"ל אביי ואת לא תסברא, והא תנן כל האוכלין אוכל אדם לרפואה בשבת וכל המשקין שותה, אלא מה אית לך למימר גברא לאכילה קא מכיין, ה"נ גברא לאכילה קא מכיין. לישנא אחרנא אלא מה אית לך למימר גברא לאכילה קא מכיין, ורפואה ממילא קא הויא, ה"נ לאכילה קא מכיין ורפואה ממילא קא הויא.

ובתוס' ב"ה ו"א ס"ד, מבארים קושיית רב יוסף דסובר דכיון **שעיקרו לרפואה** ואין רגילות לעשותו לצורך אכילה, אסור בשבת. ובד"ה והא תנן, כתבו דהוכחת אביי היא מהא דתנן **כל האוכלין** וכו', דמשמע **דאפילו שעיקרו לרפואה כיון שראוי לאכילה שפיר דמי**.

א. לכאורה יש כאן חידוש גדול, דאפילו בעיקרו לרפואה. - והנה עיין בחידושי הרשב"א שכתב "דמ"מ כיון **דתורת אוכל יש להן**, אע"פ שאינו אוכלן אלא לרפואה", ולכאורה צריך לומר שגם כונת תוס' כן. אך אכתי עוד צריך ביאור, הרי יש דברים כאלו שכל ענינם לרפואה, ויש להם תורת אוכל לקבל טומאה, ובכ"ז הם רק מאכל חולים (כי מסתמא גם מה שהוא רק למאכל חולים [תורת אוכל עליו והוא] מקבל טומאה).

אך כנראה שעיקר כונתם לכעין המבואר בשטמ"ק על ברכות "דשתייתא שאני מדבר שהוא מיוחד ממש לרפואה, מפני **שהיא גופה מזון גמור כשהיא עבה**, וכשהיא רכה **אין בה שינוי מזון אלא שמרבה בה מים**, וכיון שהיא גופה מזון גמור מותרת בשבת", ועיין שם שנתן דוגמא משתיית יין מזוג באופן שהבריאים כבר לא שותים כן [דודאי מותר]. (-ובתחילה כתב "חולה שאינו רשאי לשתות יין", ודוגמא זו קשיא דהא בזה לא הוי לרפואה, אלא שרק הוי באופן שלא יזיק לו, אלא כנראה בעיקר נתכוין למה שסיים "ואפילו **מתכוין בשתייתו לרפואה**, דיין גופא בכלל כל המשקין וכו"). ולפ"י את"ש בפשטות, וצריך לומר שזו היא גם כן כונת הרשב"א והתוס'.

ולפ"י ניחא מה דאמרין בשבת קל"ד ע"א דטריפת יין ושמן הוי רפואה [ולכן אסור לטרוף לחולה בשבת], והיינו כי שם לא הוי דרך לערבינהו, אבל קמח ומים דרכם לעשות מהם שתייתא, אלא שברוך כלל לא נותנים הרבה מים, והוי השתייתא עבה, וכשנותנים הרבה מים למטרת רפואה היא רכה.

וע"כ תמוה הא דבדעת תורה סימן שכ"ח עיין לדברי השטמ"ק, וכתב בשמו "דגם אם מערב המאכל דבבר אחר ואין דרך הבריאים בכך", משמע שכל עירוב של ב' מאכלי בריאים מותרים, והרי זה תמוה מהא דטריפת יין ושמן, וא"כ הרי בהכרח שהשטמ"ק נתכוין רק באופן הנ"ל, וכמבואר היטב בדבריו.

ואולם לענין התמיה מהא דין ושמן, היה אפשר ליישב עפ"י הרב המגיה (שליט"א) [זצ"ל] שם בשו"ת העמוד שכתב לחלק אם נעשה מר ונפגם טעמו או שרק נתערב ע"ש, אשר לפ"י אפשר לומר דתערובת יין ושמן היא תערובת לא טובה, וע"כ נעשה בזה דבר של רפואה. מ"מ לכאורה אכתי פשוט דברי השטמ"ק נראה שאמר רק באופן זה של שתייתא, שב' דברים אלו דהיינו מים וקמח או מים ויין רגילים תמיד לערב, ורק שכעת הרבה בכמות של א' מהם, אבל לערב ב' דברים שאין כלל רגילות לערבם לכאורה הוי כרפואה. (ולפ"י המהרש"ם היה אפ"ל שזה רק בתערובת ב' מאכלי בריאים. - אך אולי ביצים עם חלב דכמדומה רבים געלה נפשם מלשתות תערובת כזו, ע"כ יתכן שגם למהרש"ם הוי כרפואה, אבל לפי הנ"ל גם דבש וחלב יתכן דאסור אם אין דרך לערבם).

ב. והנה הא דאמרין שם בגמ' בתחילה ה"נ לאכילה קא מכיין ורפואה **ממילא** קא הויא, ואח"כ [בצריכתא דאמרין דאיצטריך רב ושמואל לומר דשתייתא אוכל הוא לענין ברכה, אע"ג דכבר אשמועינן בברייתא דאוכל הוא לענין שבת], אמרין "אבל **הכא כיון דלכתחילה** לרפואה קא מכיין", אשר לכאורה סתרי אהדדי, ויתכן לומר עפ"י הנ"ל מדברי השטמ"ק דהן עכשיו **כשאוכל** הוא ככונת אכילת כל שתייתא והרפואה היא ממילא, אלא **שלכתחילה** כמה שעשה התערובת בצורה זו היה משום שיועיל לרפואה כששתהו. - ודוגמא טובה להסביר זאת היה אם היו הדברים באופן כזה, כגון שכל א' בסוף אכילתו לוקח לאכילת קינוח שתייתא, אלא שלבריאים עושים עבה, ולמי שהוא חולה מרככים לו כדי שזה יועיל לו לרפואתו, והנה באופן כזה מובן מאוד שבשעת אכילתו ממש הרי זה משמש לו כסדר אכילה הרגיל, ורק הכנת המאכל היתה להכינו בצורה הזאת כדי שיהא לרפואה, וע"כ כבר אפשר להבין גם כן אפילו שלא באופן זה, אלא אפילו באוכלו לבדו שלא כדרך איזה סדר סעודה, מ"מ האכילה סו"ס היא אכילה של "שתייתא" כמו שאר בני אדם האוכלים "שתייתא", ורק לו בגלל צרכו הוכן בצורה כזו.

ולפ"י ג"כ מובן כעין מש"כ לעיל דרק באופן כזה הוא דכתב כן השטמ"ק, דבה שייך לומר שהוא לוקח בזה שתייתא ככל אדם, אבל זה שלוקח תערובת משונה שאין הבריאים עושים כן, הרי זה נקרא שהוא לוקח ענין מיוחד לשם רפואה.

ג. והנה לענין חולה שאין בו סכנה כתב בבה"ל סעיף ל"ז [ד"ה וכן] דהרדב"ז מוכיח מדברי הרמב"ן להיתר בלקיחת רפואות, ולכאורה

כרגיל, וכדבאמת השיב דמסייע אין בו ממש והתיר לכול כדרכו, וע"כ הקשה השואל והוצרך לתרוץ דאין במסייע ממש.

וכ"כ בגליון אחר [הובא לעיל בענין שבות לחולה שאין בו סכנה אות ה'] שהגרא"א ס"ל דדעת ר"ן כרמב"ן, ורק מחמיר באפשר על ידי גוי. וכ' שם לדון בזה אם הר"ן בעי עכ"פ שינוי כשאי אפשר ע"י גוי. וכ' שם מקושת הגרעק"א בשו"ת סימן ה' ע"ד תירוץ א' של הר"ן בגונח, שבא"א ע"י גוי דמותר ע"י ישראל, והקשה דהרי הר"ן מוכיח לאיסור מהא דאמימר, וכ' שם דרמ"ש הי"ו רצה לומר שהשקו"ט ביניהם אם הר"ן מודה רק ע"י שינוי, או שכבר ס"ל שמותר אפילו ע"י שינוי, שזה תלוי בהא דהגרעק"א, דהגרעק"א ס"ל דמודה לגמרי ולא בעיני שינוי, ע"כ מקשה דכיון ששם בעי לישראל שיהא עמיץ ופתח, שזה כבר לא יכול הגוי לעשות, א"כ מדוע לא מותר ע"י ישראל. אבל כשנסבור שההודאה של הר"ן היא רק ע"י שינוי אתי שפיר, משום דשם אי אפשר בשינוי, עכתי"ד. - ולפי"ז צ"ל שאם הר"ן ס"ל שרק ע"י שינוי, א"כ השינוי הוא לעיכובא, ואולם אי נימא כהחיי אדם שגם לרמב"ן לא הוא לעיכובא, א"כ אם הר"ן בהודאתו ס"ל כהרמב"ן, ולא יותר לקולא, א"כ ה"ה גם לא יותר לחומרא, אם כן א"כ זה כאי אפשר ע"י נכרי, א"כ הרי כבר לא מעכב השינוי. אבל אם נימא כנ"ל ששם היה אפשר ע"י גוי שיעשה הכל לבד, אם כן שוב את"ש גם אי נימא כהחיי אדם, ולא תקשי קושיית הגרעק"א, אך א"כ ג"כ קשה, דאי הכי הרי כבר אין הוכחה [מהא דאמימר] לנגד שיטת הרמב"ן, כיון דשם אי"א ע"י שינוי, ואפשר ע"י גוי, הרי פשוט דגם לרמב"ן עושים רק ע"י גוי, וא"כ למה נחלק הר"ן על הרמב"ן.

ואולם אם היינו נוקטים כדמשמע פשוט דברי הגרעק"א שהר"ן בתירוץ ב' של גונח מקבל לסברת הרמב"ן, אם כן לעיל בפרק שמונה שרצים לא נחית לענין שינוי של שבות של שלא כדרכה, ורק כתב דסתם שבות לא מתירים כדמוכח בהא דאמימר, ובפרק חבית בתירוץ א' כתב דאם אי אפשר ע"י גוי עושים ע"י ישראל, וכיון שעוד לא כתב לתירוץ ב' היה אפשר לומר דמיקל ביותר ואפילו בשבות כדרכה, וע"ז הביא תירוץ ב' אשר לפי"ז מתירים רק שלא כדרכה, ומאידך מתירים כבר גם באפשר ע"י גוי.

אך אכתי צ"ע, דמי"מ הרי מה שכתב בפרק שמונה שרצים להוכיח דאסור שבות כדרכה, לכאורה הרי פשוט דלא היה צריך לזה כשאפשר ע"י גוי, אלא כונתו לאסור גם כשא"א ע"י גוי, ומוכיח מהא דאמימר דהתירוץ רק ע"י גוי ולא במקום אחר. א"כ הרי אכתי קשה איך מוכח להוכיח זאת, דאולי רק שאני התם דהיה שם גוי, והיה אפשר לעשות הכל ע"י גוי, וכנ"ל שהגוי יעשה גם את פתיחת ועמוץ העין.

- זולת דבאמת כונתו להוכיח שאין מתירים אם יש גוי, דהרי באמת לשיטת המתירים שבות כדרכה ע"י ישראל, הרי אין צריך להדר לעשות ע"י גוי, וכמו שכתב המ"ב [ס"ק נ"א] בשם החיי אדם, ועל זה בא הר"ן להוכיח דלא אמרינן כן, אבל באמת כשאין גוי כתב לקמן בפרק חבית שמותר ע"י ישראל, והיה אפשר לומר דמתיר אפילו בלי שינוי, אלא שכתב אח"כ לתירוץ ה' שמתירים רק בשינוי ואפילו כשיש גוי. והיה אפ"ל שלמעשה לא יאה פלוגתא בין ב' התירוצים, דכיון דלפי"ד החיי אדם אין השינוי מעכב, א"כ תירוץ א' נשאר נכון להיכא דאי"א ע"י נכרי, דמתירים באמת אפילו בלי שינוי, ולא רק בגונח של הגידול של גונח, ורק בתירוץ ב' מוסיף דבכה"ג שזה שינוי מותר גם כשאפשר ע"י נכרי.

וכ' כל זה עפ"י פשוט דברי הגרעק"א, וגם עפ"י ליישב דלא תיקשי קושיית הגרעק"א בסתירת דברי הר"ן, אבל בבי" וביאור הגר"א מבואר דהר"ן פליג עם הרמב"ן, והיינו דלר"ן אסור אפילו בשבות שלא כדרכה כשאפשר ע"י גוי, אבל כשא"א ע"י נכרי אפשר לומר שאז הודאת הר"ן היא שנצריך עכ"פ שינוי וכמו להרמב"ן. אלא שלפי"ד החיי אדם שגם לרמב"ן השינוי לא לעיכובא, אפשר לומר שגם לר"ן יאה כן, דאם א"א ע"י נכרי השינוי לא מעכב, והיינו שבלי שינוי הן לרמב"ן והן לר"ן מותר רק כשאי אפשר ע"י נכרי, ואם אפשר ע"י שינוי גם כן לכו"ע ניבעי שינוי, וכל הפלוגתא רק כשאפשר ע"י שינוי אם מותר גם כשאפשר ע"י נכרי. וא"כ אי נימא שבהא דאמימר הוי בגדר אפשר ע"י גוי, הרי כבר אין מקור להוכחה (והרי כעת ק"ל לבי" והגר"א שיש פלוגתא, ולעיל כ' רק מה דהיה אפ"ל לפי"ד הגרעק"א).

ואולי נצטרך לומר שהרמב"ן ור"ן פליגי אם עמיץ ופתח הוי בגדר של שינוי, דהר"ן ס"ל שזה גדר של שינוי, דכוחל הוי כשעושה בעצמו כחילה ממש, אבל בסיוע גרידא אפילו אם מסייע יש בו ממש, מ"מ אין זה בגדר של שבות כדרכו (וכמו מי שעושה שבות שלא כדרכו דפשיטא שזה מעשה ממש, ולא כמסייע אלא שזה לא כדרכו). וכמדומה שראיתי סברא כזאת בקצות השלחן דאופן זה לא גרע משינוי [יעו"ש סימן קל"ד בדה"ש ס"ק י"ב], ע"כ מוכיח שאם אפשר ע"י גוי אסור שבות שלא כדרכה (והיינו כנ"ל שהיה אפשר לעשות הכל ע"י הגוי). אבל הרמב"ן ס"ל דאם מסייע יש בו ממש הרי"ז כדרכו, דהרי כך הוא הדרך תמיד בכחילה של עינים שהא' כוחל, והחולה מסייע באופן כזה, ולא עשה שום שינוי מהדרך בחול, ע"כ אסור כשאפשר ע"י גוי. ויפרש ששם היה באמת חולה כל הגוף (דאי לא"ה אסור גם על ידי גוי, וכשיטתו לאסור שבות דשבות ע"י גוי במקום הפסד), ובכל גוויי אסור כיון שאפשר ע"י גוי.

- וגם לפי הנראה בר"ן פרק שמונה שרצים שאתי עלה דכוחל משום שחיקת סממנים, מ"מ ס"ל דזה הוי כשינוי כיון שלא עושה הרפואה עצמה ממש. - ולהרמב"ן היה אפשר לומר דמ"מ זה הוא הדרך בחול, אלא דלרמב"ן כשנימא שגזירת שחיקת סממנים לא גזרו בחולה, והדיון הוא רק משום כוחל, וכדמשמע בתורת האדם, אם כן את"ש כנ"ל דבדין כוחל ג"כ ס"ל דזה הוי כהדרך בחול.

דליקה דלא התירו-], בתירוץ ה' כתב דיותר התירו שבות שלא כדרכה ע"י ישראל מאשר שבות ע"י גוי (כהא דאסור לכבות ע"י גוי אע"ג דהוי רק מלאכה שא"צ לגופה) - ועיין בחידושים וביאורים ח"ב סימן ט' [בהוצא"ח שבת סימן כ"א] שהקשה דזה דלא כדרך הר"ן שס"ל בהא דגונח שע"י גוי מותר יותר מאשר ע"י ישראל, ויישב דתירוץ זה קאי ע"פ תירוץ ב' דלעיל בשם הרמב"ן [דגונח הוי שבות הנעשה בשינוי]. - ולפי"ז אם תיקון הצינור [כדרכו] בלי שבות הוא איסור דאורייתא, הרי יצא הוספת חידוש דלא רק דלא אסור להרמב"ן שבות ע"י ישראל אפילו כזאת שנעשה מלאכה דאורייתא בשינוי (ועיין חו"ב שם ס"ק ג' וס"ק ה'), ודלא נימא שיעשה דוקא ע"י גוי, אלא עוד אדרבה זה **עדיף** יותר מאשר שבות כדרכה ע"י גוי, אלא דאם שם התיקון אסור רק מדרבנן כדרכו, א"כ הרי שם איירי בשבות ממש שנעשה ע"י שינוי. והנה עיין במ"ב [ס"ק ק"י] לגבי יו"ט שאם יש גוי יחלוב ע"י גוי, וצ"ע אליבא דרמב"ן דהרי ע"י גוי יאה זה כשבות כדרכה, ואילו כשהוא בעצמו יינק יאה זה שלא כדרכה.

שו"ר דהנה בחידושי הרמב"ן דף קמ"ד נוטה לסבור דחולב אסור רק מדרבנן (ע"ש) גם בדין צ"ד ושם בדין קמ"ד דמביא דעת הסוברים דאסור מן התורה, ושם בדין קמ"ד נוטה דהוי מדרבנן - ועיין חו"א שבת סימן ח' [-באו"ח מועד סימן נ"ט] ס"ק ד), וא"כ הרי את"ש דלא קשיא מש"כ בחו"ב, ובחוב"ב העמיד דבריו ע"פ מש"כ המשנ"ב בס"ק ק"ז דלדעת רוב הפוסקים הוי מן התורה, אבל עכ"פ בדעת הרמב"ן עצמו את"ש. ואולי אדרבה היה אפשר לומר שלכן בס"ק נ"ד כתב המ"ב שבות בדרבנן ע"י שינוי - אשר בחוב"ב מדייק שרק בדרבנן, וגם בהא דיונק כתב לטעם של הר"ן. - ויתכן לפי הנ"ל משום דכיון דנקטינן דחולב הוי מן התורה, א"כ ע"כ צריך לומר כטעם הר"ן, ולא כיון דעכ"פ ס"ל להרמב"ן דשבות ע"י שינוי מותר לכן נקטינן כן. אלא שקשה כמ"ש בחו"ב דהרי כל ראיית הרמב"ן הוא מהא דיונק.

ואולם עכ"פ צ"ע במה דהמג"א מייסד כלל לשבות שלא כדרכה, ומדייק מהא דסעיף ל"ג, וא"כ משמע גם באופן שליתא לטעם הר"ן, וכיון שמשוה להא דסעיף ל"ג, ולדין הוי כדאורייתא, א"כ יאה המשמעות שהמג"א מתיר אפילו בשינוי של הדאורייתא, ואפילו רק במצטער.

שבות ע"י ישראל במקום חולי ובמקום שא"א בשינוי

בענין ראיית הר"ן [בפרק שמונה שרצים דף ל"ט ע"ב מדפי הרי"ף] מהא דאמימר בגמ' ביצה [כ"ב ע"א] **שלא התיר לכול העין בשבת אף דלא הוי אלא שבות, כי"א ע"י גוי**, דאסור שבות על ידי ישראל.

הנה במג"א [ס"ק י"ב] בישוב דברי המגיד משנה, אשר ס"ל שהמג"מ מתיר שבות ע"י ישראל להרמב"ם אפילו באין סכנת אבר, אלא רק חולה בכל הגוף, כתב המג"א ליישב דהא דאמימר איירי בחולי של אבר א' ובלי סכנת אבר, וכן לקמן בס"ק [מ"ד] כתב ג"כ המג"א דהכי איירי שם. אך לכאורה כל זה אתי שפיר לדעת הרמב"ם דמותר שבות דשבות שלא ע"י נכרי לצורך מקצת חולי, אבל הרמב"ן הרי לא ס"ל כן דיש היתר כזה לצורך הפסד, וכמו שכתב הר"ן בשמו בסוף פרק ר"א דמילה [נ"ו ע"א מדפי הרי"ף], ומסתמא ה"ה במקצת חולי לא מתירין, דס"ל שהיה זה הוא רק בלצורך מילה, וא"כ הרי הדרא ראיית הר"ן לדוכתה.

ולכאורה הר"ן אזיל בזה לשיתו בסו"פ ר"א דמילה שמביא כן לדעת הרמב"ן, והגם דמביא שם גם לשיטת הרמב"ם, מ"מ כאן בפרק שמונה שרצים שמביא יסודות דשיטת הרמב"ן אזיל כשיטתו לגבי שבות דשבות ע"י גוי, וע"כ מכריח בזה להוכיח דעכ"פ בזה לא נוכל לסבור כוותיה להתיר שבות על ידי ישראל בחולי כל הגוף בלי סכנת נפשות, או דנוכח מכאן דאע"ג דבפרק ר"א דמילה הביא לב' השיטות, מ"מ הוא נוקט כרמב"ן.

- **ועיין** בפרק חבית [ס"א ע"א מדפי הרי"ף ב"ד"ה ובמקום] בב' התירושים שכתב לחלק בין צינור שעלו בו קשקשים להא דדליקה, ועיין בחוב"ב או"ח ח"ב סימן ט' [הו"ד לעיל] שכתב לפרש דתירוץ ב' דהתם הוא בשיטת הרמב"ן, וכדרך תירוץ ב' שכתב הר"ן לעיל בדין גונח, וא"כ לפי"ז בתירוץ א' כתב דשאני מלאכה שאינה צריכה לגופה דחמירא יותר ואפילו ע"י נכרי, ובסוף פרק ר"א דמילה כתב דהרמב"ן מחמיר בשבות דשבות ע"י נכרי מכה הא דדליקה, והרי לפי דרך הר"ן בתירוץ א' בצינור הרי כבר אין הוכחה, משום דשם שאני דמלאכה שאינה צריכה לגופה חמירא.

והנה לכאורה כדי ליישב קושיית הר"ן מהא דאמימר, היה אפשר לומר כיון דשם אין אפשרות לשינוי דעמיץ ופתח הוא שבות כדרכו, לכן אסור. ולפי"ז יצא **דשינוי** מעכב, ולא כמו שכתב החיי אדם. אך אולי אפשר לומר דשינוי לא מעכב, אלא דעכ"פ לגבי בלי שינוי עדיף יותר ע"י גוי, ורק בשבות שלא כדרכו ע"י ישראל ס"ל להרמב"ן דעדיף מכדרכה ע"י גוי.

וא"כ יתכן דאפשר לומר דשם גם אם לא עמיץ ופתח יכול הגוי להתאמץ ולעשות הכל לבד, בפרט אם ישכב החולה. - ויתכן דזה כבר לא הוי כלל בגדר מסייע, דרק מה שמסייע לו בעת הכחילה ממש הוי בגדר מסייע, דאי לת"ה אם כן גם הישיבה או העמידה אצלו נחשב כמסייע, והרי בגמ' אמרו רק משום דעמיץ ופתח (- והרי חזינן שרופאים עושים כן לבדיקת עינים של ילדים או טיפול בעינים, שגם למרות התנגדות של הילדים פותחים להם העינים בכח, וכש"כ כאן שלא צריך שהחולה יתנגד, ורק סגי שלא יפעול בתנועות עצמו לעמיץ ולפתוח).

ואין לדחות דא"כ הרי יכול אמיר לומר שמתיר באופן שלא מסייע, דזה אינו, דהרי בזה היה מעשה של אמיר שבאמת התיר לכול

מפרש בדעת הב"י שעשיה אסור ושתייה מותר (ועיין שם שכתב סברא ששתיה שרי משום שא"א בשינוי). ועיין חיי אדם כלל ס"ט דין י"א שכתב דמותר לשתות ובלבד **שיעשה ע"י נכרי**, וצ"ע אם כונתו לאופן שצריך מלאכה בעשיה, או שכונתו שצריך **היכר** כדמשמע מב"י ובה"ל לדעת הב"י, או שמחלק בין **עשיה לשתיה** כנ"ל, ועכ"פ אם נחלק בין עשיה לשתיה יתכן לומר דאת"ש לפשטות דברי הרמב"ן, דהיינו שטרפית יין ושמן הרי הוי עשיה.

ואולם מה שכתב הבית מאיר **עשיה**, יתכן רק עשיית רפואה, ואשר אח"כ צריך לשתותו, אבל היכא **שעשיה** הוא הטפול שע"ג המכה, א"כ זה גופא ג"כ דומה לשתיה, ואלא לפי מה שכתב הבית מאיר סברא [ששתיה שרין] משום שא"א ע"י שינוי, א"כ אפשר לומר לגבי כל הטיפולי רפואות חיצוניים שאפשר ע"י שינוי, דצריך לעשות ע"י שינוי, והוי את"ש ליישב כל הד' מקומות במשנ"ב. (וגם שפירט"ס בשינים [שאסור ליתנו במ"ב ס"ק ק"ב] הוי כדבר חיצוני לגבי זה כיון שאפשר בשינוי). וזה כבר כעין שכתב השואל באז נדברו [ח"ו סי' י"א] עפ"י דהערך השלחן [סעי' מ"ט] שכתב בביאור הא דסעיף ל"ז [שכתב הרמ"א להתיר סנפל למשכב לאכול מאכל שאין מדרך הבריאים לאכלו], שהיינו במאכל שטוב לאכילה, אשר משמע למעוטי שאר גוויי (ולכאורה לפי"ד הערך השלחן אפילו במה שאוכל, מותר רק בטוב לאכילה, ולא כשאינו ראוי לאכילה, א"כ לפי"ז בזה"ז שהרפואות בצורת טבליות ואבקות שאין ראיות לאכילה, אין היתר לחולה שאין בו סכנה - וצ"ע).

ולפי"ד הרמב"ן בע"ז הנ"ל שיוצא שבאפשר ע"י שינוי צריך שינוי, אתי שפיר ליישב כל הד' מקומות במ"ב, אלא קשה לומר כן, דהרי לא הובאו דבריו שם, ואדרבה כל המהלך בסימן זה בפוסקים כשיטת הרמב"ן הוא עפ"י דשבתות האדם.

והנה בשלמא אם נימא ש"כאיב ליה טובא" שבגמ' ע"ז הוא רק כאב השינים גרידא, אפשר לומר שלכן אם אינו סכנה היה אסור גם ברפואה של גזירת שחיקת סממנים, אבל לפי דעת הגר"א - לביאור המשנ"ב - שלמסקנא הוי חולה שיש בו סכנה, והיינו עם חולי כל הגוף כמש"כ המ"ב [ס"ק ה' ובשעה"צ], א"כ הרי גם בסלקא דעתיה הוי בחולי כל הגוף, א"כ מדוע אסור ברפואה לפי"ד הרמב"ן בתורת האדם שלא גזרו בזה (הערת רמ"ש הי"ו).

ה. בדעת הרמב"ן בהא דגונח יונק חלב מהבהמה - ובדעת הר"ן

ולדעת הרמב"ן שמותר שבות בשינוי, לכאורה מתפרש בדבריו שגונח הוי חולי שאין בו סכנה, ומשם הראיה שמותר ע"י שינוי, אולם לפי"ד המג"א סימן ש"ז ס"ק ז' **שבמצטער** מותר שבות שלא כדרכו, א"כ אם פירש כן בדעת הרמב"ן יצא שזה שהרמב"ן הזכיר זאת תוך החלוקה של חולי שאין בו סכנה וחולה כל גופו, אין לומר שגונח הוא בגדר זה, אלא אדרבה מוכיח במכל שכן דאפילו במצטער לא גזרו רבנן בשינוי של שבות שלא כדרכו, ואשר לפי"ז יוצא שבאופן יסודי לא נאמר שספיקו של הרא"ש [בהיתר שבות לחולה שא"ב סכנה] להר"ן לחומרא, ולהרמב"ם לטהור לקולא, ולהרמב"ן כפשרה שמותר רק ע"י שינוי, אלא גם להרמב"ן לחומרא, אלא שיש היתר של שבות שלא כדרכה שהוא מותר **אפילו** במי שאינו בגדר חולה אלא מצטער, וכש"כ בחולה שאין בו סכנה.

והנה הגר"א כתב דהר"ן מודה לרמב"ן באי אפשר ע"י נכרי, ולכאורה הודאתו הוא כיון דשיטת הרמב"ן דהיינו ע"י שינוי, אך רמ"ש [ר' משה שיינברגר] רצ"ל שהר"ן לא ס"ל חילוק בין שינוי או לא, ואם מודה בא"א על ידי נכרי אזי אפילו בלי שינוי, ואשר לכן בהא דגונח ההיתר לא דוקא משום שינוי, אלא כיון שזה דאורייתא הוצרכו לשינוי, אבל גם שבות כדרכה יתכן שמותר (אך זה אם הר"ן לא ס"ל כרמב"ן אלא דחולה הוי איסור מן התורה).

ואולם עיין בשו"ת הגרעק"א סימן ה' שהקשה סתירה בדברי הר"ן, שבפרק חבית כתב תירוץ א' שבאי אפשר ע"י נכרי מותר, ובפרק שמונה שרצים משמע שמחמיר גם בזה, דהא ס"ל להוכיח דלא מהני להתיר שבות מהא דאסור בעמיץ ופתח, והיינו דהגרעק"א מפרש שזה בגדר אי אפשר ע"י נכרי, דהרי הנכרי כוחל, ונשאר לישראל שהוא צריך לעשות עמיץ ופתח מה שכבר הגוי לא יכול לעשות זאת. והעיר רמ"ש שבה נוכל לומר שאם נפרש בדעת הגר"א כנ"ל שלהר"ן יאה מותר רק ע"י שינוי בא"א ע"י נכרי, אם כן את"ש דלא קשיא משום דגונח ההיתר דוקא משום דהוי בשינוי, ולכן מותר באי אפשר ע"י נכרי, אבל בעמיץ ופתח הוי שבות כדרכה, אבל הגרעק"א פירש בכונת הר"ן דמותר לגמרי, לכן הקשה. ע"כ תו"ד הנ"ל.

ולכאורה י"ל שהר"ן מתיר בכל גוויי, דהרי את תירוץו כתב בתחילה לפני שהזכיר בכלל את היסוד של שלא כדרכה, א"כ משמע דשבות נותר בא"א ע"י נכרי, ומשמע בכל גוויי, ורק אח"כ כתב ליסוד של הרמב"ן בשבות שלא כדרכה. (ובשלמא אם בתחילה היה כותב לחידוש הרמב"ן ואח"כ לתירוץו, היה אפשר לומר שסובר ליסודו של הרמב"ן, אלא שמוסיף חומרא שדוקא באי אפשר ע"י נכרי, אבל כיון שכתב בתחילה לתירוץו א"כ לכאורה משמע כנ"ל).

והנה עיין שו"ע הגר"ז סימן שכ"ח סעיף כ' דבמצטער מתיר שבות דשבות ע"י גוי וגם שבות ע"י ישראל בשינוי, ובמקצת חולי מתיר רק שבות דשבות, ולא שבות בשינוי ע"י ישראל, ובקצות השלחן בבדה"ש לבאר דדעת הגר"ז כהר"ן דשבות ע"י גוי יותר קיל משבות שלא כדרכה ע"י ישראל - ולכאורה צ"ע אם ס"ל כר"ן הרי כבר אין הוכחה להצריך דוקא שינוי, אלא ע"כ מוכח דס"ל כנ"ל.

ו. שבות שלא כדרכה ע"י ישראל ושבות ע"י גוי

והנה עיין בר"ן פרק חבית [ס"א ע"א מדפי הרי"ף] בהא דצינור שעלו בו עשבים [שהתירו למועכו ברגליו - והקשה מאי שנא מכבוי

עיון הלכה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג
זצללה"ה

רפואה ביום טוב למיחוש בעלמא

סימן שכ"ח. סעיף א'. בשו"ע. מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה ואפילו ע"י א"י, גזירה משום שחיקת סממנים.

לענין יום טוב, עיין מג"א ומשנ"ב סימן תקל"ב [סעיף ב' שמדייק המג"א מלשון השו"ע שמתיר אכילת רפואה בחוה"מ, דחולה שאין בו סכנה אסור לשתות רפואה ביו"ט גזירה משום שחיקת סממנים]. ועיין כאן בדעת תורה סעיף ל"ז [בשם ספר החיים שמיקל, דלדעת התוס' דבמקום צורך קצת אמרינן מתוך, א"כ לא שייך לגזור ביו"ט, ובדע"ת כתב אופנים שיש לסמוך ע"ז]. ועיין ערוך השולחן [בס"י תקל"ב שדוחה ראיית המג"א]. ועיין שו"ת אבני נזר הלכות יו"ט [ס"י שצ"ד שהאריך בזה, ומבואר תו"ד כמה אופנים שיש להקל]. ועיין בספר חשב האפוד [סימן קמ"ו שכתב לדחות דברי המהרש"ם שמיקל בזה, ומסיק שאין להקל נגד דברי המג"א]. - ועיין הגהות הגר"מ הורביץ זצ"ל שבת דף קל"ד ע"א [שכתב דביו"ט ליכא גזירת רפואה כלל], ועיין שלחן עצי שטים [כללי מלאכות סעי' א' וי' שכתב דביו"ט שני שרי. ועי"ש באבני"ז [מש"כ להקל ביו"ט שני].

רפואה לחולי אסטמה

בשו"ע. מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה וכו'.

בענין רפואה לחולי אסטמה רח"ל, שלוחצים על כלי [שיש בו כדורים קטנים ממולאים ברפואה] ועושים נקב בכדור הקטן - עיין שבט הלוי ח"ג סימן צ"ג אות א' [שגם לאלו שאינם בגדר חולי שיש בהם סכנה, וגם שלא בשעת התקפת האסטמה, מותר להשתמש בזה למניעה בעלמא כיון שהוא כחולה שאין בו סכנה, יעוי"ש].

רפואה שאינה ידועה

סעיף ב'. מ"ב ס"ק ה'. ועיין ביו"ד סוף סימן קנ"ה דבעינן שתהא הרפואה ידועה לאנשים או ע"פ מומחה.

עיין פרי מגדים א"א ס"ק א' שהקשה דבספק נמי, ספק פיקוח נפש להקל. - ועיין שו"ע הגר"ז סעיף ב' מש"כ בזה [שהרפואה צריכה שתהא ידועה, ובזה מחללין אע"פ שספק אם חולה זה יתרפא על ידה].

הנשאל הרי זה מגונה

מ"ב ס"ק ו'. ובירושלמי איתא הנשאל הרי זה מגונה, פירוש משום שהתלמיד חכם במקומו היה לו לדרוש בפרקא לכל כדי שידעו כל העם ולא יצטרכו לשאלו.

עיין פרישה ס"ק ד' [שמפרש פירוש אחר לדעת הטור, דר"ל מי שמקפיד שרק הוא יהיה הנשאל ושלא יורו אחרים, יעוי"ש].

כאב גדול של שינים

סעיף ג'. בשו"ע. כל מכה של חלל דהיינו מהשינים ולפנים, ושינים עצמם בכלל, מחללין עליה את השבת ודוקא וכו', אבל מיחושים אין נקראים מכה.

עיין שו"ע הגר"ז סעיף ג' בדין שינים דדוקא מכה ולא מיחושים, אפילו אם **כואב לו מאוד**. וכתב בשו"ת אמרי יושר ח"ב סימן מ"ג אות ד' דהיינו בנודע בבירור שאין שם מכה, אבל בספק יש להתיר (-בעצם דין זה ע"י כאן בבה"ל ד"ה ודוקא בסופו) - וכתב זאת עפ"י הגר"ז ביו"ד קו"א סימן קפ"ז ס"ק י"א שכתב עפ"י הב"ח כאן דכאב גדול הוא כמכה של חלל (הו"ד בפסקי תשובה סימן שכ"ב).

ועיין במשנ"ב ס"ק ח' ושעה"צ ס"ק ג' שכתב לענין שינים שסגי בכאב גדול גם בלי מכה (ועיין קצות השלחן סימן קל"ו בבדי השלחן אות ה' [מש"כ ליישב דברי המג"א והט"ז, ושכתב כדבריהם בשו"ע הגר"ז, מהא דמבואר בגמ' ע"ז כ"ח דבשינים כאיב ליה טובא מחללין אע"ג דאין שם מכה]) - אך עיין במ"ב ושעה"צ שם דדוקא אם ג"כ חלה כל גופו.

ועיין שו"ת חתם סופר קובץ תשובות (ח"ח) סימן י"א [אשר מבואר בדבריו דבמיחוש בלי מכה צריך לידע שהוא סכנה, משא"כ במכה בועה סירכא וכדו' שתמא סכנה].

חולי בחניכים

מ"ב ס"ק ז'. וכ"ש אם חלה מקום מושב השיניים דהיינו החניכים וכו'. **ובשעה"צ ס"ק ב'.** וכן בפירוש המשנה להרמב"ם יומא בדרך פ"ג פירש שם החושש בגרונו [ובגמרא איתא בפין] דהיינו מקום החניכים ע"ש.

בפירוש המשניות דידן [יומא פ"ח מ"ו] איתא בפיו.

כאב שיניים בלא מכה

מ"ב ס"ק ח'. ושיניים עצמם וכו'. דהיינו היכי דכאיב ליה טובא. **ובשעה"צ ס"ק ג'.** ולשון המגן אברהם דחוק בזה.

מג"א ס"ק ב' [דדוקא שיש בהם מכה מחללין]. ועיין שם ס"ק ג' [ע"ד הרמ"א דמי שחושש בשיניו ומצטער עליו להוציאו אומר לגוי להוציאו, שכתב דצ"ל שחלה ממנו כל גופו], דמשמע דבחלה כל גופו בזה ג"כ עוד לא הוא כחולה שיש בו סכנה, ולכן מותר רק ע"י גוי, אבל המ"ב לשיטתו כאן הוצרך לבאר שם בס"ק י"ב דהוצאת השן שאני שאינה רפואה ידועה. ועיין בה"ל ד"ה ודוקא ומש"ש בגליון.

חלה כל גופו מחמת כאב השיניים

מ"ב ס"ק ח'. ושיניים עצמם וכו'. דהיינו היכי דכאיב ליה טובא וחלה כל גופו ע"ז.

עיין ט"ז ס"ק כ"ד [ע"ד השו"ע בסעי' ל"ב דהחושש בשיניו לא יגמע בהם חומץ ויפלוט, כתב הט"ז פשוט שלא מיירי כאן אלא במיחוש בעלמא, אבל אם יש לו צער גדול מחמת הכאב, ובשביל זה נחלש בשאר הגוף, שרי לעשות כל הרפואות כדלעיל סעיף ג'], ועי"ש בפמ"ג דכנראה מפרש דכונת הט"ז דהוי חולה שאין בו סכנה, וע"ז העיר דתלוי בפלוגתא דסעיף י"ז [אם מותר ישראל לעשות שבות בעצמו]. וצ"ע דאם כן איך כתב הט"ז בפשטות דשרי [במיחוש בעלמא], והרי בס"ק כ"ה פסק דאסור לאכול רפואה כשהוא רק חולי שאין בו סכנה.

ולכאורה לולא דברי הפמ"ג אולי אפשר לומר דכונת הט"ז כיון דזה כאב השיניים ונחלש בשאר הגוף, א"כ הוא חולה שיש בו סכנה, דהרי מן השיניים ולפנים הוי סכנת נפשות, וע"ז הוא דציין הט"ז לסעיף ג'.

חלה כל גופו ע"י כאב שיניים

מ"ב ס"ק ח'. ושיניים עצמם וכו'. דהיינו היכי דכאיב ליה טובא וחלה כל גופו ע"ז. **ובשעה"צ ס"ק ד'.** כן משמע בבאור הגר"א בס"ג בהג"ה ד"ה ומיהו, ובס"ז בהג"ה ד"ה או, דמה שאמר שם (בהג"ה) שמצטער וחלה כל גופו היינו מה דאיתא שם בגמ' כאיב ליה טובא ומשמע וכו'.

אע"ג דשם [בסעי' י"ז] הוי רק חולי שאין בו סכנה, מ"מ כשחלה כל גופו וזה בגלל כאב גדול של אבר פנימי, נחשב כחולי שיש בו סכנה, וע"כ גם בכאב גדול של שינים וחלה כל גופו כבר נחשב כחולי שיש בו סכנה. - ועיין בה"ל ד"ה ודוקא ומש"כ שם בגליון.

ועיין חידושי בית מאיר בסוף הסימן מש"כ בזה [ביישוב דברי הגמ' בע"ז], ועיין מאמר מרדכי ס"ק א', ויתכן שהגר"ז פירש כהבית מאיר.

כאב שיניים חזק כשלא חלה כל גופו

מ"ב ס"ק ח'. ושיניים עצמם וכו'. דהיינו היכי דכאיב ליה טובא וחלה כל גופו ע"ז. **ובשעה"צ ס"ק ד'.** כן משמע בבאור הגר"א וכו' דמה שאמר שם שמצטער וחלה ממנו כל גופו היינו מה דאיתא שם בגמרא כאיב ליה טובא, ומשמע דאל"ה איננו רק בכלל חששא בעלמא.

לכאורה משמע דכונתו דאפילו בכאב חזק אם לא השפיע על כל הגוף הוי ממש רק כחששא בעלמא, שאסור אפילו ברפואה של גזירת שחיקת סממנים, ולא נימא דהוי עכ"פ כאין בו סכנה, וכדחזינו בגמרא שיש רק ב' גדרים או חושש או סכנה.

כשרופאים מקילים בחולי שאמרו בגמרא

אם אמרינן נשתנו הטבעים

מ"ב ס"ק ח'. והפרש יש ביניהו דבצפידנא אפילו החולה והרופא אומרים א"צ לחילול אמרינן דאין בקיאין בזה, כי מקובל ביד חז"ל שסכנה היא.

עיין ב"ח [שכתב כן], וצריך עיון אם זה רק כשרופא אחד או כמה רופאים אומרים כן לא מהימני, אלא הם טועים כמו שכתב הב"ח, אבל אם כולם אומרים כן ע"י נסיונם אולי אמרינן דנשתנו הטבעים.

שו"ר במ"ז ס"ק ב' שכתב "ולא אמרינן נשתנה הזמן". וע"ע שם בפמ"ג דכן הדין בכל הנאמר בגמ' ע"ש.

ועיין ב"י יו"ד סימן קל"ד במש"כ בשם שו"ת הרשב"א [שמוחה על מה שנותנים לחולים משקה הנעשה מחומץ של נכרים], וצריך עיון בכונתו בטענה הראשונה שם לענין חולה קדחת [דכל הרופאים הבקאים דנים אותם לחיים ולא למסוכנים].

שו"ר בסימן שלי"א פלוגתת ב"י ודרכי משה אם אמרינן

דהאינדא נשתנה הזמן לגבי רחיצת תינוק [אחר המילה] (-ועי"ש בחידושי הגהות שבגליון הטור) - ועיין ב"י יו"ד סימן רס"ו שכתב דבריו עפ"י הרמב"ם [בפ"ב מהלכות מילה ה"ח שכתב כל מקום שדרכן להרחיץ את הקטן וכו', דמשמע דאינו אלא במקום שדרכן לרחוץ הקטנים בחמין לפני מילה ואחריה]. - ואולי אפשר לדחוק שגם כונת הפמ"ג שלא נתרץ את דברי הרופא משום שינוי טבע, אלא אם כולם אומרים כן אולי אפשר לומר סברת שינוי הטבע.

המצטער בכאב השיניים שאומר לגוי להוציאו

מ"ב ס"ק י'. ומצטער וכו'. היינו דכאיב ליה טובא ומצטער כ"כ עד שחלה כל גופו ע"ז. **ובשעה"צ ס"ק ו'.** הגר"א וכן משמע ממ"א שכתב דבעינן שיחלה כל גופו ע"ז ומסתמא כאיב ליה טובא. וראיתי בפמ"ג שדחק עצמו לומר דמיירי דלא כאיב ליה טובא וכו'.

לכאורה אם חלה כל הגוף לא בעינן כבר דגם במקום השיניים יש כאב חזק, דלא גרע משאר חולי של כל הגוף דאיתא בסעיף י"ז להתיר ע"י גוי.

- ומה דהגר"א שם בסעיף י"ז ציין ע"ז מהא דכאיב ליה טובא, יתכן המכוון משום דמפרש **טובא** אין המכוון **לחזק הכאב** אלא **להשפעת הכאב**, דהיינו שתשפיע על כל הגוף, אלא דבשיניים נעשה ע"ז כחולה שיש בו סכנה, ובשאר חולי ילפינן מזה דכשהשפעה היא על כל הגוף הוי בגדר **חולה** אלא דאין בו סכנה.

- וא"כ גם כאן בעינא דשיניים אם חלה כל הגוף בגלל זה ג"כ לא גרע משם לגבי להתיר עכ"פ ע"י גוי שבזה איירי הרמ"א, ואלא דכאן בשיניים אם יש גם כאב חזק וגם השפיע על כל הגוף, ס"ל להמשנ"ב דהוי כיש בו סכנה, ורק הוצאת השן שאני, וכונתו כאן בשעה"צ להוכיח דלא כהפמ"ג (-א"א ס"ק ב') **דמסתמא** מש"כ המג"א [ס"ק ג'] שחלה כל הגוף הוא **בסתם** ע"י שכאיב לו **חזק** [ובמכה בשינים הוי כמכה של חלל], ובכ"ז לא התיר הרמ"א רק ע"י גוי אע"ג דבזה כבר הוי יש בו סכנה, מ"מ הוצאת השן שאני.

הסכנה שבהוצאת השן

שעה"צ ס"ק ו'. וראיתי בפמ"ג שדחק עצמו לומר וכו' ולא ראה דברי או"ה שכתב בהדיא דהוא חולי שיש בו סכנה, אך דההוצאה אינה רפואה דאדרבה סכנתא היא.

עיין איסור והיתר כלל נ"ט סעיף י"ח וכו"ד [דיש שיניים שהעיניים תלויים בהם והוי סכני - ולכן אין בזה טעם להתיר הוצאת השן בשבת].

ועיין כף החיים אות ט"ו מש"כ מפירוש רבינו חננאל פסחים קי"ג ע"א [שפירש שם דברי הגמ' "ולא תעקר ככא", דאם יכאב לך השן אל תעקרהו שמא תכחש עיניך].

רפואה בשן על ידי ישראל

מ"ב ס"ק י'. ואף דמתחילה מבואר דחולי השיניים מקרי של חלל, מ"מ אינו מותר ההוצאה ע"י ישראל, דהוצאת השן אינה רפואה ידועה.

עיין לקמן משנ"ב ס"ק ק' וק"ב ומש"כ שם בגליון [להקשות לפי"מ דמבואר כאן דברפואה ידועה מותר בשינים גם ע"י ישראל].

איסור הוצאת השן בשבת

מ"ב ס"ק י"ב. אבל לא ע"י ישראל לכו"ע, דהוצאת שן הוא מלאכה דאורייתא דהא חובל לרפואה.

עיין שו"ת אבני נזר חאו"ח סימן קל"א מש"כ אם יש בזה משום גזוז.

כאיב ליה טובא מבפנים אם מחללין עליו

בה"ל ד"ה ודוקא שנתקלקל וכו'. אבל מיחושים וכו'. הנה דין זה הוא מהרשב"א וכו' ומשמע מסתימת לשונו שם דאפילו היכי דכאיב ליה טובא מבפנים בחלל הגוף, אינם עדיין בכלל מכה של חלל כ"ז שלא נתקלקל אחד מאברים הפנימיים.

עיין חידושי בית מאיר סוף הסימן מש"כ בזה.

מיחוש וכאיב ליה טובא בשיניים ובשאר איברים

בה"ל באו"ז. אולם בבאור הגר"א ממה שציין המקור וכו' משמע היכי דכאיב ליה טובא מחללין. ואולי יש לדחות דגבי שינים דהם אקושי ואין שייך בהם שם מכה כ"כ כיון דכאיב ליה טובא, יצא מכלל מיחוש ודינו כמכה של חלל.

עיין חידושים ובאורים ח"ב סימן ט' [בהוצ"ח ס"י כ"א] ס"ק

אע"ג דממ"נ לדעת המגיד משנה הרי זה בדין של סכנה, מ"מ כיון דסו"ס אין בזה גופא סכנה ס"ל דדינו כפולגתא באין סכנה.

בדעת הריקנט"י בצרכי חולה לחולה ש"ב סכנה

בה"ל באו"ד. וגם בריקנט"י סימן ק"ד כתב וז"ל יש אומרים דהא דאמרינן דמסוכן דוחה שבת, היינו דברים שאם לא יעשה אותן יבוא לידי קלקול גדול, אבל בדברים שאין להם צורך הרבה אין מחללין את השבת. **יתכן** שכלל בזה מש"כ בשעה"צ ס"ק י"א [דצורך הרבה אפילו לדעת המחמירין שרי].

גדר מכה שעל גב היד והרגל

סעיף ו' בשו"ע. מכה שעל גב היד וגב הרגל וכו' הרי הם כמכה של חלל.

צ"ע אם רק באופן שעי"ז זה יש חתך ופצע או אפילו סתם מכה. והנה בגמ' איתא לענין היכא שחמור דרך על גב הרגל, ולכאורה לא פצעו, אך אפשר לומר שאיירי כגון שנפצע. ועיין תוס' ע"ז כ"ח ע"א ד"ה מכה שע"ג היד שכתב "פירוש היינו חולי שעלה שם מאליה או שלא ע"י מכת חרב", ולכאורה **חולי** היינו אפילו באינו פתוח ופצוע, אך אינו מוכרח. שו"ד בזה בקצות השלחן סימן קל"ו בדי השלחן אות ב' (2) שנסתפק בזה **לענין מכת ברזל** או עץ ונתפח העור או נצרך הדם, ולכאורה יש להסתפק בזה גם לענין **נידון של גב היד.**

מכה שעל גב אצבעות היד והרגל

בשו"ע. מכה שעל גב היד וגב הרגל. **"והיינו** היד והרגל שאחרי האצבעות בצד של הצפורניים". ערוך השלחן סעיף כ"ה. - ועיין קצות השלחן סימן קל"ו בבדי השלחן אות א' [שכתב דהאצבעות אינם בכלל סכנה, ומוכיח כן מהא דאיתא בירושלמי שבת פרק ט"ז ה"א דרבי נכשל באצבעיו ונתן עליה ספוג וכו', ובעירובין ק"ג ע"ב מבואר דכהן שלקה באצבעו אין נותן עליה גמי במדינה מפני שמרפא, הרי דגב האצבע אינו סכנה] - ואינו מוכרח, דהרי שפיר יתכן דגם בגב היד ממש יש מכה כזו שאין ספק שאין בה סכנה.

איברים שיש בהם משום פיקו"ג

בשו"ע. מכה שעל גב היד וגב הרגל וכו' הרי הם כמכה של חלל. **עיין** לקמן מ"ב ס"ק מ"ט. [דה"ה כיו"ב בשאר האיברים, אם הרופא אומר שאם לא ירפאו האבר יוכל לבוא לפיקו"ג ה"ה כחולי שיב"ס].

סימטא שמחללין עליו את השבת

סעיף ז' בשו"ע. מחללין שבת וכו'. ועל שחין הבא בפי הטבעת ועל סימטא והוא הנקרא פלונקרו בלע"ז. **עיין** ב"ח שהביא כמה פירושים בהא דענבתא וסמטא, וכתב להקל ככל הפירושים. - ועי"ש שכתב פירוש על סימטא **"נפח** העומד באדם" - ועיין רש"י ע"ז [ד"ה סימטא] שפירש כן (עיין בתיו יהושע [תורת רופא חולה בשבת - י"ג. הודפס בסוף ספר נזר ישראל] מש"כ תרגום פ"ה הא דסימטא).

קדחת כשאינו חם ביותר

בשו"ע. ועל מי שיש בו קדחת חם ביותר. **עיין** אג"מ חאו"ח ח"א סי' קכ"ט שכתב דאם החום בא ממחלה שבריא או ממחלת שאר איברים פנימיים הוא ממכה של חלל, ומחללין אף אם הוא רק חום קטן.

חילול שבת על מי שיש בו קדחת

מ"ב ס"ק כ'. לאפוקי קדחת המצוי שבא מתחילה הקרירות ואח"כ החמימות אי"ז בכלל חולה שיש בו סכנה. **עיין** ב"י יו"ד סימן קל"ד מש"כ בשם שו"ת הרשב"א במש"כ לענין קדחת [שהרופאים נותנים רפואה לחולים שמעורב בו מאיסור יין נסך וטועים להקל בזה]. - והנה בתחילה כתב מה שיתכן בטעותם, וכתב דאולי ס"ל דאשתא צמירתא הוי סכנה [כלישנא קמא בפסחים כ"ה], וזו מחלה הלזו. ועל זה כתב ד' טענות, טענה א' דלדעת הרופאים רוב חולים אלו לחיים. טענה ב' דאפשר לומר דכונת הגמ' לא לקדחת רגילה. טענה ג' דס"ל כאיכא דאמרי דלא הוי סכנה. טענה ד' דאפשר בהיתר עי"ש.

- אי"כ משמע לכאורה דטענה א' היא אפילו אם זו קדחת הנאמר בגמ', וג"כ נפסוק כלישנא קמא, בכ"ז כיון דלדעת הרופאים אין בזה סכנה לא נחלל, אי"כ משמע לכאורה דאמרינן בזה נשתנו הטבעים. - אך צ"ע במה שכתב **דרוב חולים**, בשלמא אם זה לא נזכר בגמ' יתכן שאין זה בגדר של אין הולכין אחר הרוב, אלא המכוון דזה לא נראה מהחוליים המסוכנים, אבל אם נאמר זה בגמ' וסו"ס לא כולם שוים, אי"כ מדוע נימא דנשתנו הטבעים.

ועל טענה ג' צ"ע דהא בגמ' ע"ז [כ"ח ע"א] אמרינן דהוא סכנה

עיין לקמן מ"ב ס"ק ל"ב. [ליישב מה דבסעיף י"א אין אומרים נמתין עד הלילה].

צורכי חולה לחולה ש"ב סכנה

בה"ל ד"ה כל שרגילים וכו'. זהו לשון הרמב"ן בת"ה, וכתב המגיד משנה דמזה משמע דאע"פ שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא, עכ"ל. **עיין** מגיד משנה [פ"ב הי"ד] שכתב כן מסברא דנפשיה, אלא שהמג"א העמיד את דברי המגיד משנה על לשון השו"ע. והנה המג"א בס"ק ד' סתם כהמגיד משנה, אבל לקמן ס"ק י"ז הביא גם לדעת רש"י (עי"ש במש"כ **אבל** ב"י כתב בשם רש"י וכו') - ועיין לעיל סימן רע"ח בה"ל ד"ה לכבות.

חולה שיש בו סכנה אם צריך אומד להאכילו ביוה"כ

בה"ל באו"ד. ועוד ראה ממתניתין חולה מאכילין אותו ע"פ בקיאי, ובלא אומדנא אין מאכילין כמבואר וכו', ומבואר בכמה ראשונים דמתניתין מיירי בחולה שיש בו סכנה, אלמא דצריך אומדנא אם מסוכן לו התענית. **לפי** המבואר בסימן תרי"ח ס"א ובה"ל שם, דשם מאכילין אפילו בחולה שאין בו סכנה, אלא יש חשש לשמא יכבד חליו, אי"כ לכאורה אפשר לומר דמתני' איירי בכה"ג, אבל ביש בו סכנה ממש אולי אין צריך אומד, ואשר לפי"ז י"ל גם בדין שבת שבאופן של שמא יכבד המבואר כאן מדברי המג"א ס"ק ה', לא יקל המג"א כהמגיד משנה שכתבו בס"ק ד'. ואולי כונת בה"ל דאליבא דרבינו ירוחם [דס"ל דאם אין עכשיו סכנה אין מחללין], אם ס"ל גם ביוה"כ גם בחולה ממש - עיין כאן מג"א ס"ק ה', ע"כ לפי דעתו מתניתין ביש סכנה ממש, ולית לן לאפושי פלוגתא, וע"כ כמו שלדעתו גם ביש סכנה ממש בעינן אומד, ה"ה גם לעיל גם לחולקים עליו בדינא של שמא יכבד. ועיין קובץ הערות יבמות אות צ' - צ"ו. [-סימן י"ח אות ה'-]. ועיין אבני נזר סימן תנ"ג אות ד' [בשם הרדב"ז דהא דמחללין על כל צרכי חולה דלפעמים יבוא לידי סכנה ע"י שאר צרכים שיחסרו לו]. ועיין חידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם ובקונטרס על יומא.

להאכיל לחולה ביוה"כ כשאינו אומר אסתכן בכך

בה"ל באו"ד. ועוד שהרי דעת ר"י שאין מאכילין אותו עד שנסתפק שמא ימות ואף לר"ת וכו'. **עיין** ב"ח דף ק' ע"ב ד"ה מחממין [שהביא מהגהות מרדכי בשבת מחלקותם של ר"י ור"ת].

עשיית מדורה לחולה לרוה"פ - אם הוא גם בחולה שא"ב סכנה

בה"ל באו"ד. וכן משמע לכאורה פשטיות הסוגיא בפרק אין מפנין דקאמר שם עושין מדורה לחיה, סבור מינה לחיה אין לחולה לא, אע"ג דבדודאי טוב הוא לחולה וכו', ובפרט לפי דעת הרמב"ם דגם למסקנא אין מחללין לחולה, ורק דוקא לחיה שהקור מזיק לה הרבה, אלא שהמג"מ כתב דמשמע דלחולה שיב"ס אפילו דבר שאין נחוץ לפיק"ג נמי עבדינן, ואוקמה לסוגיא דמיירי בחולה שאין בו סכנה. אמנם שיטה זו קשה, דאי"כ לרוב הפוסקים דסברי דמסקנת הגמרא דגם לחולה עושין לו מדורה, אי"כ יתחדש לנו דחולה שאין בו סכנה עושין לו מדורה ע"י ישראל, וזה לא נשמע משום פוסק. **צ"ע**, דלכאורה לפי"ד רוב הפוסקים אזי הגמ' איירי בחולה שיש בו סכנה. - ואם יקשה אי"כ מאי הוי הס"ד, אפשר לומר דאדרבא לפי"ד המגיד משנה אתי שפיר, דבס"ד סבר כיון דבזה לא הוי במניעה סכנה אסור, ומסיק להיתר. ורק לפי דרך הרמב"ם שגם למסקנא (מותר) [אסור], הוצרך המג"מ לאוקמי באין בו סכנה, ולפי"ז יצא דלדינא לא פליגי הרמב"ם ורוב הפוסקים. - אך עיין לקמן משנ"ב ס"ק ס"ב [מש"כ כדעת רוה"פ דה"ה לשאר חולי שיש בו סכנה אם קר לו עושין מדורה], וא"כ לפי"ד רוב הפוסקים י"ל דבס"ד ס"ל דאין בזה סכנה, ומסיק **דבסתם** הוי סכנה, אבל כשידוע שלא מסוכן לזה יתכן דאסור, ולא סברו כהמגיד משנה. ועיין לקמן סימן ש"ל סעיף ו' בה"ל ד"ה כל.

בדעת התשב"ץ בצרכי חולה לחולה שיב"ס

בה"ל באו"ד. וז"ל התשב"ץ וכו' מכאן נראה שאפילו משום ישוב דעתו של חולה, אפילו אי"צ לרפאותו אלא ישוב דעתו בלבד, וה"ה שאר מלאכות שהחולה מתיישב דעתו בהם שעושין אותן בשבת עכ"ל, ומשמע לכאורה דס"ל כהמגיד. **מה** שכתב **לכאורה**, יתכן משום דאפשר לומר דישוב דעתו שאני, וכנראה מדבריו לעיל סימן רע"ח בה"ל ד"ה לכבות.

במה דצריך להחמיר בצרכי חולה כשאין במניעתם סכנה

בה"ל באו"ד. אי"כ בודאי היה מהנכון להחמיר באיסורי תורה, ובפרט שהוא שלא במקום סכנה.

ג' ד"ה ודעת בסופו [שכתב דצ"ל דקים לגמ' דאין רגיל להיות חולה כל גופו ממיחוש השיניים].

בחילוק בין כאב שיניים לשאר אברים הפנימים - לדעת הגר"א

בה"ל באו"ד. אולם בביאור הגר"א ממה שציין המקור על דבריהם ממה שאמרו שם בגמרא חושש הוא דלא וכו', משמע היכא דכאיב ליה טובא מחללין. ואולי יש לדחות דגבי שיניים וכו', משא"כ בשאר איברים פנימיים כ"ז שלא נעשה מכה או בועה עדיין הוא בכלל מיחוש בעלמא, וצ"ע. **צ"ע** דהא הגר"א ציין כן על הא דאיתא "אבל מיחושים אין נקראים מכה", אשר קאי על ענין דאברים פנימיים, אי"כ הרי יוצא דמשוה זאת גם לענין דינא דכאיב ליה טובא. ואולם צ"ע, דאח"כ ע"ד הרמ"א **מיהו** [מי שחושש בשיניו ומצטער עליו להוציאו אומר לגוי להוציאו], כתב הגר"א להא גמרא דכאיב ליה טובא ודנקטינן כן, וציין גם לסעיף י"ז או וכו', וצ"ע דאי"כ משמע דהוי רק בגדר חולי שאין בו סכנה מדמתיר הרמ"א כאן רק ע"י גוי, וכן מציין הגר"א לסעיף י"ז, הרי שם איירי דהוי רק כחולי שאין בו סכנה, וזה צ"ע גם לפי חילוקו של הבה"ל, דהרי בזה כבר איירי לענין שיניים. ובמ"ב ס"ק י' יישב הא **דהוצאת** השן שאני - אבל מדברי הגר"א לכאורה לא משמע כן, אלא דסובר דהוי בזה כאין בו סכנה, כדמשמע בציונו בזה לסעיף י"ז. **ולענין** עצם דברי בה"ל אולי אפשר לומר **שכאיב טובא** עם **חולי כל הגוף** שהוי מן החלל ולפנים נחשב כחולי שיש בו סכנה, וכמש"כ במ"ב ריש ס"ק ח' לענין שיניים, וה"ה לענין שאר חולי שבחלל, אבל אם יש מכה או בועה באבר פנימי סגי בזה להחשיב ליש בו סכנה אפילו בלא חלה כל הגוף ולא נפל למשכב, אלא דבשיניים דאקושי לא שכח מכה או בועה, ע"כ הצריכו להזכיר את האופן של כאיב טובא עם חולי של כל הגוף, אבל איה"נ דאופן כזה הוי גם בשאר איברים פנימיים כחולי שיש בו סכנה, ולא נצטרך לומר דזה דוקא בשיניים כדברי בה"ל, ואולם הבה"ל לא הזכיר כאן כלל מהא דכל הגוף - ולכאורה אפשר לומר כנ"ל.

מסופק אם יש סכנה כשיש לו כאב באברים הפנימיים

בה"ל באו"ד. ומ"מ אפ"ל דאם כאיב ליה טובא באחד מאיברים הפנימיים, ומסופק לו שמא נתקלקל שם באיזה דבר וכו'. **עיין** מש"כ לעיל בגליון [ע"ד השו"ע] בשם שו"ת אמרי יוסר.

חיוב בהוצאת השן

בה"ל ד"ה ומצטער וכו'. במש"כ המ"א דהוצאת שן הוא מלאכה דאורייתא וכו', ור"ל דבזה חייב אפילו למ"ד מקלקל בחבורה פטור דזה מתקן הוא, הא הוא אינו מכוין רק להוציא השן והדם ממילא קאתי וכו', והנה למ"ד מקלקל בחבורה חייב **עיין** לעיל סימן שט"ז מ"ב ס"ק ל' שהביא דעות האחרונים בזה.

צרכיו של חולה שיש בו סכנה - כשיש בזה צורך הרבה

סעיף ד' מ"ב ס"ק י"ד. ומשמע אע"פ שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא, כיון שהחולי יש בו סכנה ויש בהדבר צורך קצת וכו'. [מ"מ]. **ובשעה"צ ס"ק י"א.** דאילו צורך הרבה אפילו לדעת המחמירים שרי, וכההיא דתניא ביומא פ"ג מחממין לו וכו'. **עיין** לקמן בה"ל ד"ה כל בסופו במש"כ בשם הרקנטי ומש"כ שם בגליון.

צרכי חולה שיש בו סכנה שאין במניעתם סכנה

מ"ב ס"ק י"ד. ועיין בה"ל שהבאנו מכמה פוסקים דס"ל שאפילו במקום שצריך חילול אין מחללים ע"י ישראל, אלא בדבר שיש לחוש בו שאם לא יעשוהו לו יכבד עליו חליו וכו', וע"כ בודאי מהנכון להחמיר באיסור של תורה, ועיין בה"ל מש"כ בסוף דברינו. **עיין** שו"ע הגר"ז סעיף ד' [בסוגריים - די ש לנהוג בדבר זה שאין במניעתו סכנה לעשותו לחולה ש"ב סכנה ע"י גוי, ואם אין שם גוי יש לסמוך על המג"מ לעשותו ע"י ישראל, ומ"מ כל בעל נפש יחוש וכו']. ועיין בחידושי בית מאיר סעיף י"ז ד"ה תו שלכאורה מצדד לשיטת המגיד משנה.

לסמוך על החולה שאומר שאפשר להמתין

מ"ב ס"ק ט"ו. כשיודעים. וכ"ש כשהרופא או החולה אומרים שא"צ שאין מחללין. **בזה** מסתמא דוקא כשאומר ע"פ ידיעה ברורה, ולא בסתם כשאומר שאין צריך.

להמתין בחילול שבת לחולה עד מו"ש

מ"ב ס"ק ט"ז. ומכירים באותו חולי שממתין. ר"ל שמכירים בכירור שלא יתגבר החולי יותר ע"י שנמתין עד הלילה במו"ש.

באישתא צמירתא, ומה שכתב מהא דגמ' פסחים, לכאורה לולא דק היה אפשר לומר שללישנא בתרא סברי' דלא היה שם אישתא צמירתא, לכן אמרינן שעשה שלא כדרך הנאתה - ועיין ביו"ד סימן קנ"ה בסוף הסימן ברמ"א ובביאור הגר"א שם.

הכאה שיש בה סכנה

בה"ל ד"ה מחמת ברזל. עיין תבואות שור הלכות טריפות סימן מ"ד שמסתפק אי מיירי בהכאה בכח, או אפילו חיתוך בנחת נמי הוי מסוכן.

ע"ע שם [ס"ק ד'] לענין הכאה בכח על ידי עץ. ועיין קצות השלחן סימן קל"ו ס"ב בבדי השלחן אות ב' (1) [מש"כ לדון בדברי התבו"ש, וכתב דמ"מ בסכין ישן שיש לחוש לחלודה או בחתך עמוק הוי ספק סכ"נ, ובכל ספיקא א"א להחמיר נגד התבו"ש בסכ"נ, אא"כ יש רופא צריכין לעשות על פיו].

הקזת דם למי שאחזו דם במקצת

סעיף ח' מ"ב ס"ק כ"א. מקיזין אותו. אפילו ע"י ישראל דסכנתא הוא. ואם אחזו דם במקצת ומנכר שהוא רק מיוחש בעלמא אסור [הגר"א].

ז"ל הגר"א. וההיא דשבת נ"ג ע"ג (-דמקשינן דאיכא משום שחיכת סממנים גבי אדם שאחזו דם) צ"ל דידוע שאינו רק מיוחש בעלמא.

לכאורה היה אפשר לומר דהתם אולא הברייתא כרבנן דפליגי על רבי מתאי בן חרש [דס"ל ביומא פ"ד ע"א מקיזין דם לסרוני בשבת] - עיין ב"ח דף ק"א ע"א ד"ה ענבתא [שהביא דברי האורחות חיים שכתב דמי שאחזו דם מקיזין לו דם מפני הסכנה, וכתב ע"ז דהני גדולים דשרו להקיז דם סבירא להו דהלכה כרבי מתאי בן חרש בפרק יום הכיפורים כדתניא מקיזין דם לסרוני בשבת].

והנה עיין רש"י יומא פ"ד ע"א שכתב דסרוני הוא חולי בון **מלנ"ט**, ובכתובות ל' ע"ב ד"ה סרוני כתב דזהו אסכרא בגרון מלנ"ט, ולכאורה אחיזת דם הוא חולי בדם שבכל הגוף, וא"כ צ"ע במה שהב"ח השוה אותם.

ואולם עכ"פ למש"כ האורחות חיים צריך ליישב דלא יקשה מדף נ"ג, וצריך לומר כמש"כ הגר"א.

ציר בעין לחלל עליו שבת

סעיף ט'. בשו"ע. החושש בעיניו או בעינו ויש בו ציר וכו' מחללין עליו את השבת.

עיין שו"ת אבני נור חיו"ד ח"ב סימן ש"כ [אם הוא דוקא כשיש גם מכה בעין או גם בלא מכה].

ועיין שו"ת דברי מלכיאל ח"ב סימן קל"א [שדן לענין תינוק שיוצא ריר מעיניו אם יש לדחות מילתו משו"ה]. ועיין שו"ת תשורת שי סימן שצ"ג.

אברים שמחללין עליהן את השבת

סעיף ט'. בשו"ע. החושש בעיניו וכו' מחללין עליו את השבת. **עיין** לקמן מ"ב ס"ק מ"ט [דה"ה כיוצא בזה בשאר האברים אם הרופא אומר שאם לא ירפאו האבר יוכל לבוא לפקו"נ, הרי הוא כשאר חולי שיש בו סכנה].

מכה בעין של סומא

מ"ב ס"ק כ"ב. ואע"ג דמשום סכנת אבר אין מחללין וכו', עין שאני דשורייקי דעינא בליכא תליא ואיכא סכ"נ [גמרא].

עיין זר זהב על האיסור והיתר כלל נ"ט אות י' מש"כ לענין סומא [שמצדד לומר דלפרש"י ותוס' דגרסי בע"ז שורייני דעינא, וקאי על מאור העינים, א"כ זה לא שייך בסומא, משא"כ לגירסת הרא"ש והא"ז שורייקי דפירושו גידי העין, א"כ לא שנא, ומסיים דאפשר דגם לרש"י ותוס' א"ז אלא טעם למה שהעין חמור משאר האברים, יעו"ש].

קידחא בחולי העין

מ"ב ס"ק כ"ג. רירא. בגמרא משמע דה"ה קידחא, וכן איתא ברמב"ם וכלבו [הגר"א].

עיין תשורת שי [סימן שצ"ג מש"כ בזה למה הושמט קידחא בשו"ע - ואם שייך לומר בזה נשתנו הטבעים, יעו"ש].

דעת רופא שבמקום רחוק

סעיף י'. בשו"ע. כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה וכו' מחללין עליו את השבת.

עיין רמב"ם שכתב עפ"י "רופא אומן של אותו מקום". ועיין ספר המפתח בשם צפנת פענח [המקור לזה, והגדר בזה, ושכסנה ידועה לכל מביאין ממקום אחר]. - ועיין כאן בבה"ל ד"ה ויש ומש"כ שם בגליון.

דעת בניא כנגד דעתו של החולה

בשו"ע. ויש מי שאומר שאין צריך מומחה, דכל בני אדם

חשובים מומחין קצת, וספק נפשות להקל.

עיין לקמן סימן ש"ל שעה"צ ס"ק י"א אם נאמנים נגד החולה שאומר אין צריך [דאין שומעים להם נגד החולה - ומ"מ לפי מה שמבואר בסימן שכ"ח סעיף י' בסופו אין דין זה ברור כ"כ]. - ועיין כאן בתהלה לדוד ס"ק י"ד מש"כ בזה, ובביאור דברי איסור והיתר.

תיקון בציון להמשנ"ב

מ"ב ס"ק כ"ו. מחללין. דספק נפשות להקל.

כנראה שקאי על הא דרופא א' אומר צריך וא' אומר אין צריך [ולא כמו שהיה מצויין ס"ק כ"ו בדפוסים הישנים על מחללין הא' כשהרופאים אומרים שהוא סכנה] - דאילו רישא הוי ודאי פיקו"נ.

חילול שבת ע"פ דעת בני אדם

כשאינם מומחים

מ"ב ס"ק כ"ט. דוקא ישראלים. דכיון שהוא מצווה על שבת ואומר לחללו ודאי סומך על המחאתו.

וא"כ דוקא בחרד על מצוות השי"ת.

לחלל שבת בכדי לינצל מג' עבירות שכופין עליו

מ"ב ס"ק ל"א. אך אם הכפיה היה בא' מג' עבירות ע"ג וג"ע וש"ד, והוא משער שהנאנס ימסור עצמו למיתה בשביל זה, אפשר דצריך לחלל כדי שלא יבוא לזה.

עיין פמ"ג מ"ז ס"ק ד' לענין האדם בעצמו.

בדעת הרמב"ם דמחללין דוקא ע"פ רופא

בה"ל ד"ה ויש. דז"ל בפ"ב מהלכות שבת לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין וכו' ע"פ רופא אומן של אותו מקום.

לכאורה המכוון שסגי ברופא של אותו מקום, ואין צריך לשאול לרופא יותר אומן הנמצא במקום אחר - ועיין סימן תר"ח מ"ב ס"ק א' [דרופא בקי היינו בקי באותו מקום].

לחפש דרך היתר כשאינו גורם עיכוב

אף במקום שהותר לחלל את השבת

סעיף י"ב. בשו"ע. הגה. וי"א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי עושה ע"י שינוי, ואם אפשר לעשות ע"י גוי בלא איחור כלל עושין ע"י גוי.

עיין סימן שכ"א סעיף י"ח במג"א ס"ק כ"ז ובפמ"ג שם, ועי"ש במ"ב ס"ק ע"ה [לענין מי שריית חלתית שמותר ליתנו בחמה ולהשקותו לחולה, כתב המג"א דאי ליכא חמה אפילו באור שרי מפני הסכנה, וכתב הפמ"ג דאף דפיקו"נ דוחה, מ"מ כל היכא שיכול לעשות בחמה ודאי עדיף]. ועיין ב"י [יו"ד] סימן קל"ד מש"כ בשם שו"ת הרשב"א [על מה שנותנים הרופאים לחולים משקים הנעשים ביד גוים מחומץ שלהם, וכתב דאסור מכמה טעמים וז"ל תו"ד, ועוד דאפילו תדין כל הקדחות כשעת סכנה, אין אומרים שהותרו כל האיסורים אצל חולי שיש בו סכנה וכו' אלא דחויים הם אצלו, וכל שאפשר להביא לו מן ההיתר אין נותנין מן האיסור וכו', יעו"ש].

ועיין יו"ד סימן קנ"ה ברמ"א [סעיף ג' דאין מתירין שום דבר איסור לחולה, אם יוכל לעשות הרפואה בהיתר כמו באיסור אע"פ שצריך לשהות קצת וכו'] וביאור הגר"א [ס"ק כ"ד שמדמה דבר זה לשבת, דקיי"ל דחוייה אצל פיקו"נ ולא הותרה, וה"ה בכל איסור, יעו"ש].

תיקון בציוני הראשונים ברמ"א

ברמ"א. הגה. וי"א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי עושה ע"י שינוי, ואם אפשר לעשות ע"י א"י בלא איחור כלל עושין ע"י א"י [או"ז]. וכן נוהגים. אבל במקום דיש לחוש שיתעצל הא"י אין לעשות ע"י א"י [תוס' ור"ן].

עיין דרכי משה ס"ק ג' שכתב בשם **האור זרוע** דס"ל כתוס' [דבמקום שיתעצל לא יעשה ע"י גוי, וכ"כ בשמו בס"ק ט"ו - ובשם אור זרוע רק להא דשינוי - ואם כן יתכן דהציון לאור זרוע צריך להיות אחר תיבת "שינוי", וכאן צ"ל ראב"ה, או דצ"ל כאן **ריא"ז**, והיינו מש"כ בב"ח משלטי הגיבורים בשם ריא"ז שס"ל לעשות ע"י א"י שנמצא שם (אך בדרכי משה לא הזכירו) - ועיין במציון שבשו"ע שצוין שם גם לשלטי גבורים.

עדיפות חכמי ישראל בהצלת חולה שיש בו סכנה

מ"ב ס"ק ל"ד. אלא ע"י וכו'. וכשיש שם במעמד זה חכמים מצוה לכתחילה לעשות חילול זה על ידיהם. [ר"מ בפיהמ"ש וכו'].

עיין ט"ז ס"ק ה' [שכתב לדחות מש"כ הב"י בפירוש דברי הרמב"ם בפ"ב ה"ג גדולי ישראל וחכמיהם, דהכונה לאפוקי קטן ומי שאינו בן דעת], ועיין שו"ת חתם סופר חאו"ח סוף סימן פ"ב.

חולה הצריך לבשר מיד

סעיף י"ד. במ"ב ס"ק ל"ט. י"א משום דשבת הותרה אצל פק"נ, ולכן שוחטין לו כדרך ששוחטין ביו"ט. ואפילו איסור דרבנן אין מאכילין אותו במקום שאפשר לו לשחוט מטעם זה.

עיין ב"ח [מש"כ מהרא"ש בשם הראב"ד דאם הנבלה מוכנת מיד והשחיטה מתאחרת, והחולה צריך לאכילה לאלתר, מאכילין אותו הנבלה] - ועיין חלקת יואב חאו"ח סימן י"ד [מש"כ בביאור שיטת הראב"ד].

לשחוט לחולה שהוצרך למרק בשר

מ"ב ס"ק ל"ט. אבל הרבה ראשונים כתבו דשבת רק דחוייה היא, אלא הטעם הוא דשמא יהיה קץ באכילת נבילה.

ואם סגי לחולה במרק - עיין חזו"א יו"ד סימן ט"ז ס"ק ה' ד"ה סי' צ"ח [דלא שייך לסמוך ע"ד המקילין בטעם כעיקר ולהחמיר לענין שבת, אלא בליכא כזית בכדי אכילת פרס, וכ"ז באיכא נבילה מוכנה וכו', ואף בליכא כזית בכא"פ ואיכא נבילה מוכנה אין הדין מוכרע, ונראה דהשוחט לחולה לא הפסיד, עכ"ל]. ועיין באפיקי ים ח"ב [-סימן ל"ב מש"כ בשם הגאון ר' דוד טעביל ז"ל שכתב לאסור לשחוט ע"י ישראל, ובשם הגר"ח שצוה לשחוט בשבת יעו"ש].

תיקון בציון לט"ז

במ"ב ס"ק ל"ט. עיין בט"ז בסק"ד.

אולי צ"ל בסק"ה.

בשעה"צ ס"ק כ"א. אך לפי מש"כ בסוף סק"ד.

נדצ"ל סק"ה.

בטעם הר"ן דמוטב לשחוט בשבת שהוא איסור א' מלאכול

הרבה כזיתים של נבלה

בבאר היטב ס"ק ז'. ולפי דעת הר"ן קשה למ"ד דמאכילין אותו טבל, הא על כל זית וזית חיבי, וא"כ מוטב שיפריש וכו', מ"מ מוטב שיאכילנו תרומה משום דקא ממעט באיסור ממה שיאכילנו טבל דמפיש באיסור וכו'.

עיין שו"ת חתם סופר חאו"ח סימן [ע"ט] מה שכתב בזה.

חולה שאין בו סכנה כשא"א ע"י גוי

סעיף י"ז. בשו"ע. חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה, אומרים לא"י לעשות לו רפואה, אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא.

עיין לקמן סעיף ל"ג ובמ"ב ס"ק ק"ז [דמה שמותר לגונח לינק חלב מהבהמה בשבת, אף דקיי"ל דבכל חולי שאין בו סכנה אומר לא"י ועושה, **הכא שאני** דרפואה שלו הוא לינק בעצמו].

איסור דרבנן בחולה שאין בו סכנה

בשו"ע. ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידיים יש מתירים. **עיין** סימן רע"ח ובביאור הלכה שם ד"ה מותר בסופו, דשאני כיבוי דאסור לכו"ע בחולה שאין בו סכנה [אף להפוסקים דמלאכה שא"צ לגופה דאינה אסורה אלא מדרבנן, מפני שהיא קרובה מאוד לאיסור תורה].

שבות שלא כדרכה באבר שאין בו סכנה

בשו"ע. וי"א שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי. **עיין** פמ"ג א"א ס"ק י"ד שכתב דאף בחולה באבר א' שלא כולל כל הגוף ואין בו סכנה, כל שעושה השבות ע"י שינוי שרי לישראל כמו במפיס מורסא. - ועי"ש עוד בסוף ס"ק י"ב [דשבות שלא כדרכה שרי במצטער]. ועיין מג"א סימן ש"ז ס"ק ז' [שכ"כ דשבות שלא כדרכה אפילו במצטער שרי]. ועיין לקמן סעיף כ"ח בה"ל ד"ה כדי שהזכיר ענין זה.

צרכי קטן כחולה שא"ב סכנה

ברמ"א. הגה. מותר לומר לא"י לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי. **עיין** שו"ת מנחת יצחק ח"ד סימן קכ"ד [אם דוקא צרכי אכילה כמש"כ בתהל"ד או כל צרכין]. ועיין בקצות השלחן ח"ז סימן קל"ה בדי השלחן ס"ק כ' בישוב הא דסעיף מ"ב [דמבואר דאסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי, שכתב דצ"ל דאי"ז בכלל צרכי קטן, דגם בעצמו יוציא הריעי אלא שעוזרין לו להקל עליו, יעו"ש]. ועיין שבט הלוי ח"ה סימן ל"א אות ג' [שמתייר נתינת משחה על בשר תינוק כשאינו ממרח, וא' מצדדי ההיתר הוא משום צרכי קטן].

ועיין שו"ת מנחת יצחק ח"א סימן ע"ח מש"כ עד איזה גיל יש היתר זה (עי"ש מה שצידד לדמות להא דיום כיפור בגיל פחות מט').

חולי שיכול להמתין - במכה של חלל, ובחולי שאין בו סכנה

מ"ב ס"ק מ"ו. אומרים וכו'. ודוקא וכו' הא כשאין צריך לה המתין עד מו"ש, אבל כשיש סכנה אסור להמתין [פמ"ג].

עירוב רפואה במאכל בריאים

בשרי. שורה אדם קילורין בערב שבת ונותן ע"ג העין בשבת, שאינו נראה אלא כרוחץ.

עין בפרש"י [שבת ק"ח ע"ב] שכתב "ומאן דחזינהו סבר דרחיצה בעלמא הוא, **דקסבר** שהוא יין" - צריך עיון דאולי עפ"יז אם **עירב** רפואה באוכל בריאים מערב שבת דאולי מותר, דמאן דחזי סבר שהוא מאכל בריאים, ולדידיה כיון דלא נתיר אלא אם עירב מערב שבת א"כ איכא היכרא - וצ"ע.

שו"ר בספר "שערים מצויינים בהלכה" [סימן צ"א ס"ק ב'] שהביא פלוגתא בזה לענין עירוב בשבת. - ולענין מערב שבת הביא משו"ת אגרות משה ח"ב [להיתר].

וענין בדעת תורה על סעיף ל"ז [שהביא מדברי השטמ"ק ברכות ל"ח ע"א ד"ה וש"י, דגם אם מערב המאכל בדבר אחר ואין דרך בריאים בכך אפ"ה שרי, כיון דגוף המאכל הוא של בריאים - וכתב ע"ז דמיהו י"ל דהיינו דוקא אם כל מאכל לבדו מאכל בריאים אלא שאין דרך בריאים לערבם יחד (וכהא דין ושתייתא), משא"כ אם מאכל א' אינו מאכל בריאים אסור]. ותמוה, דלכאורה כונת השטמ"ק רק באופן כזה שב' חלקי התערובת רגילים לערב, ורק שכעת עירבו יותר ממין א', אבל אם מערב ב' מינים שאין רגילות לערבם לא שרי. ובהכי ניהא הא דגמ' שבת קל"ד ע"א לענין טריפת יין ושמן, והיינו דאע"ג דכל א' מהם הוא מאכל בריאים, מ"מ אין דרך לערבם יחד'.

ואולי באמת פשיטא שב' מינים של מאכל בריאים שאין דרך לערבם אסור, וכל דבריו הם בב' מינים שדרך לערבם, ובזה מחלק שאם שניהם מאכל בריאים יכול גם לרבות לזה יותר מזה, אבל כשא' מהם אינו מאכל בריאים לא מהני מה שדרכו לערבם.

ובאגרות משה שם מתיר רק באופן שבאמת דרך לקיחתם ע"י שמערכת במאכל, אז מותר אם מערב מערב שבת, משא"כ כשאין בכלל דרך לכך אלא שהוא עושה כך בשביל היכר, לא יועיל לערב גם מערב שבת. - ועיין מש"כ בגליון המ"ב ס"ק ע"ז בענין זה. [וע"ע מש"כ בזה במדור בינת שמחה].

היכרא לדידיה כשאין חשש רואים - בצרכי רפואה

מ"ב ס"ק ס"ט. וצ"ל דהא דלא חששו בסעיף כ' משום הוא עצמו (כשנותן יין על גבי העין כשאין פותח וסוגר העין), שאני התם דכיון שדרך לרחוץ ביין לתענוג בעלמא לכך ליכא משום חשש.

ודומה זה להא דלקמן סעיף ל"ז באוכל מאכל בריאים דמותר אע"ג דכונתו לרפואה.

סיכת גלדי המכה בשמן

סעיף כ"ב. מ"ב ס"ק ע. וסכין אותה. דבזמנא היה דרך הבריאים בסיכה בשמן ולא מוכחא מלתא וכו', ומסתברא דבגמר מכה גם במדינתנו שרי בשמן.

והיינו דבזה דהוי לתענוג דומה ללקמן סעיף ל"ז דגם מאכל שאינו של בריאים מותר לבריא - ומ"מ אם יש בסיכתו זו משום חיזוק מזוג יהא אסור אם כונתו לכך לפי מש"כ לקמן במ"ב ס"ק ק"כ.

גזירת שחיקת סממנים בדבר שעושהו כדרך הבריאים

מ"ב ס"ק ע"ז. אבל נותן הוא חוץ למכה ושותת ויורד לתוכה. דלא מוכחא מילתא דלרפואה [רש"י].

צ"ע אם מוכח מכאן יסוד דאע"ג דבגזירת שחיקת סממנים לא מהני גם כשיעשה ע"י שינוי או שאכל ע"י שינוי, מ"מ אם השינוי הוא שכבר לא ניכר שנעשה כאן ענין רפואה כבר לא גזרינן, וזה הוי כבר כהיכר הן לדידיה והן לעלמא דלא מוכחא מילתא.

- אך ברפואה שנלקחת בצורת אכילה לכאורה לא משכחת אופן כזה, זולת דנימא ע"י שמערב אותה במאכל בריאים ואפילו בשבת עצמה, וא"כ יהא מזה סיוע לשיטת משפטי צדקה (הספרדי) שהובא בספר שערים מצויינים בהלכה. - ועיין באז נדברו [ח"א סי' ל"ג] מש"כ להשיג.

ולכאורה היה אפשר לומר דהטעם מפני שנראה כרוחץ - אך כיון דאיירינן כשהו מעורבים ע"כ קשה לומר כן. שו"ר בתהלה לדוד ס"ק ל"ה שכתב ליישב דהדרך הוא לרחוץ במעורבין דוקא שלא במקום מכה, אבל לא במקום מכה - וכמו בהא דין בתוך העין.

צינון חום שבעין

סעיף כ"ד. בשרי. נותנים עלה על גבי מכה בשבת שאינו אלא כמשמרה, חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה. **ובבאר הגולה** אות ו'. סמ"ג בשם הירושלמי פ"ו דשבת.

[כשנוטל את התינוק שבידו אבן] הוי ע"י שינוי - וככונת השעה"צ כאן, ואם כן ע"כ צ"ל כהפמ"ג דבעינן שינוי.

ואולם לפי"ד המשנ"ב בס"ק ק"ב בשם החיי אדם דאם אי אפשר בשינוי מותר, א"כ היה אפשר לומר דאם כונת המג"א כפשוטו בלי שינוי, א"כ איירי בנוגא שלא שייך שינוי. (אך לכאורה האחרונים המקשים על הא דסעיף ל"ז לא ס"ל כן [כהח"א. יעו"ש במ"ב ס"ק קכ"א ובשעה"צ ס"ק פ"ט].

טלטול תרופות

ביה לו חולה בין השמשות שהיה זקוק לסמי רפואה והבריא, לכאורה הוו הסמים מוקצה (באין ראויים רק לחולה), אך לפי"ד תוס' בחולין ט"ו ע"ב ד"ה כגון משמע שכיון שרגילות שחוזר לחלי לא הוי מוקצה, אך תירצו עוד תירוצ', וכנראה בתירוצ' זה לא סברי הסברא הנ"ל. אך בילדים קטנים אולי אפשר לומר כסברא הנ"ל גם לתירוצ' ב' של התוס' דשכיח טובא, ובפרט לפי מה דהביא החזו"א כמדומה דעד בן ד' או ה' הוי כחולה שאין בו סכנה. אך אולי סמים שאין ראויים אלא לחולה הוי כמוקצה מחמת גופו, אך מסתבר דאפ"ה שייך סברת התוס'. אך בחולה שנחלה בשבת והותר לטלטל עבורו הרפואה, יתכן דתיכף אחר השימוש אסור בטלטול עד הצטרפו בפעם שני' דהוי מוקצה.

עשיית מדורה לחולה בשבת

סעיף י"ח. מ"ב ס"ק ס"ב. וה"ה לשאר חולי שיש בו סכנה אם קר לו עושין מדורה להתחמם, דסתם חולה מסוכן הוא אצל צינה.

ענין לעיל סעיף ד' בה"ל ד"ה כל [מש"כ להוכיח דלא כהמג"מ מדעת רה"פ המתירים להחם לחולה ש"ב סכנה] ומש"כ שם בגליון.

עשיית מדורה לחולה שיש בו סכנה - לדעת הרמב"ם

מ"ב ס"ק ס"ב. וה"ה לשאר חולי שיש בו סכנה אם קר לו עושין מדורה להתחמם. **ובשעה"צ ס"ק ל"ו**. עיין בביאור הגר"א שכל הפוסקים חולקין על הרמב"ם שמחמיר בזה.

צ"ע, הרי להרמב"ם הנדון למעט חולה הוא באין בו סכנה, ולשיטת החולקים עליו איירי ביש בו סכנה, וא"כ לא פליגי בזה.

אך היה אפשר לומר שהמ"ב קאזיל לשיטתו לעיל סעיף ד' בה"ל ד"ה כל, שכתב בשם ספר הבתים ושלטי הגבורים לפרש דהרמב"ם מחמיר אפילו ביש בו סכנה. אך בדעת הגר"א צ"ע, דהא ציין [ע"ד השו"ע שכתב הקיז דם וכו' עושין לו מדורה, דמשמע דלחולה לא] "רמב"ם ומגיד משנה", והרי להמגיד משנה איירי הרמב"ם באין בו סכנה.

בישולי נכרים לחולה שא"ב סכנה

סעיף י"ט. מ"ב ס"ק ס"ג. ואע"ג דשאר איסורי דרבנן אסור לחולה שאב"ס וכו', שאני בישול א"י שאין איסורו מחמת עצמו [פמ"ג].

פמ"ג - א"א ס"ק י"א.

בישולי נכרים לחולה שאין בו סכנה

מ"ב ס"ק ס"ג. וגם החולה מברך עליו דבהתירא קאכיל. **ובשעה"צ ס"ק ל"ח**. שם.

- במשבצות זהב ס"ק ו' ד"ה עוד.

קדירה שבשלו בה לחולה בשבת

מ"ב ס"ק ס"ג. והכלים של בישולי א"י צריכים הכשר. **ענין** לעיל סימן ש"ח מ"ב ס"ק ד'. [דכשישראל מבשל בשבת לחולה הקדירה מותרת - אף שכשבשל באיסור הקדירה אסורה].

נתינת טיפות עינים

סעיף כ"א. בשרי. שורה אדם קילורין בע"ש ונותן ע"ג העין בשבת שאינו נראה אלא כרוחץ, והוא דלא עמיץ ופתח, ולא חיישינן משום שחיקת סממנים, דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא מערב שבת איכא היכרא.

מסתבר ד"מי-בור" לרפואת העין הוו כרוק תפל [דסעיף כ'], ואסור ליתן גם כן על גבי העין, אך אם ישרה קילורין ב"מי-בור" מערב שבת אולי יהא היתר, ובלבד דלא עמיץ ופתח. ולפי"ז יתכן דה"ה ברוק תפל, רק דדבר זה לא שכיח דיהא לו רוק תפל מערב שבת וישאר עד השבת, לכן לא נקטה הגמ' בזה.

עין פמ"ג בא"א ס"ק י"א. והנה בסעיף ד' איתא דכשודעים ומכירים באותו חולי שממתין אסור גם במכה של חלל, ואם כן הרי יוצא שבעיקר הדבר הן בסכנה והן שלא בסכנה כשאפשר להמתין ממתין.

אך יתכן דזה אינו, דהתם דוקא לענין **מכה של חלל** שבסתם אמרינן שהיא סכנה, אבל כשודע שממתין הרי זה כאין בו סכנה, ולשון **שממתין** הוא כאילו אמר שאין בו סכנה - עיין בטור שכתב רק שודע שאין צריך לחלל עליו, ורק לשון הרמב"ן הוא שהוא ממתין. אבל במה שנתחזק לסכנה יתכן דאסור כלל וכלל להמתין, ולא משערים לומר שאפשר להמתין. - ועיין סימן תצ"ו שעה"צ ס"ק י"א.

לחלל שבת באיסור דרבנן לחולה שאב"ס

במקום שאפשר ע"י גוי

מ"ב ס"ק נ"א. כתב בחיי אדם כל דבר שמותר לעשות ע"י ישראל בחולי שאין בו סכנה, אפילו **יכול** לעשות ע"י א"י מותר. **ענין** כף החיים ס"ק קי"ב שכתב דבמג"א סוף סימן זה משמע דאם אפשר ע"י גוי יותר טוב שיעשה על ידי גוי. - אך עיין שם במג"א שציין לסעיף י"ב [דמשתדלים לעשות ע"י ישראל], ואם כן זה משם חומרא לכתחילה אפילו בחולה שיש בו סכנה, אבל החיי אדם דן לענין עיקרא דדינא.

שבות בשינוי כשאין סכנה אבר ויש גוי לפניו

מ"ב ס"ק נ"ד. עושין בשינוי. היינו האיסור דרבנן וא"צ לחפש אחר א"י.

לכאורה לפי מה שכתב לעיל בס"ק נ"א בשם החיי אדם, אזי גם כאן אפילו **יכול** לעשות ע"י א"י יכול לעשות בעצמו ע"י שינוי. אך אולי בזה לדינא כדאי לעשות ע"י גוי בגלל דעה הב' אשר ס"ל דוקא ע"י גוי, ע"כ אע"ג דנקט כן כדעה ג', אזי אע"ג דיתכן דלדינא אין צריך להדר ע"י גוי כשהוא לפנינו, מ"מ כדאי בזה לחוש לדעה ב'.

שבות לחולה שאין בו סכנה

מ"ב ס"ק נ"ז. הסברה השלישית. היינו שמותר לעשות אפילו כל השבותים ורק ע"י שינוי אם הוא חולה כל הגוף וכו'. **ענין** לעיל סימן רע"ח מ"ב ס"ק ג' [שכיבוי הנר אף להפוסקים שהוא מלאכה שא"צ לגופו ואיסורו מדרבנן, אסור לחולה שאין בו סכנה].

חולה כל גופו לרפואתו ע"י ישראל כשא"א בשינוי

מ"ב ס"ק נ"ז. היינו שמותר לעשות אפילו כל השבותים ורק ע"י שינוי.

וכשאי אפשר ע"י שינוי עיין לקמן מ"ב ס"ק ק"ב מה שכתב בשם החיי אדם [דכשא"א מותר בלא שינוי].

אכילת מוקצה לחולה שאין בו סכנה

מ"ב ס"ק נ"ח. ואם אין התינוק רוצה לאכול כ"א ע"י אמו, מותר לאם להאכילו אפילו חלבו א"י ובשלו אע"ג דמטלטלת מוקצה.

לענין אכילת מוקצה לחולה שאין בו סכנה, עיין פמ"ג א"א ס"ק ט"ו [דמדברי המג"א משמע דשרי, ואפשר דבעי שינוי קצת], ובשו"ת הגרעק"א סימן ה' [שנו"ב בזה], ובישועות יעקב סוף סימן ש"ט [שהאריך בזה וסיים מדברי המג"א דמותר], ובחיי אדם כלל ס"ט סעיף ט"ז [שכתב לאסור להאכילו דבר מוקצה]. ועיין חזו"א סימן ט"ז [א-ו"ח מועד סימן מ"ד] ס"ק ה' [שכתב ליישב הראיה מגונח דיוק חלב שכתב הגרעק"א לדחות]. ועיין שונה הלכות דין כ"ג שפירש דעת החזו"א להיתרא. ועיין בשערים מצויינים בהלכה סימן צ"א אות ט' בשם ישועות יעקב [שמוכיח מדברי המג"א כאן דמוקצה מותר לחולה שאין בו סכנה, דקליש איסור מוקצה גביה דאין איסורו אלא מחמת היום], ועי"ש בנדון דעת הגרעק"א [דבפתחי תשובה כתב דדעתו להיתר, ובשו"ת לחם שלמה כתב דמלשון הגרע"א משמע לאיסור].

טלטול מוקצה לצורך חולה שאין בו סכנה אם בעי שינוי

מ"ב ס"ק נ"ח. מותר לאם להאכילו אפילו חלבו א"י ובשלו אע"ג דמטלטלת מוקצה [או"ה ומג"א]. ועיין בפמ"ג דמצדד קצת דבעי שינוי. **ובשעה"צ ס"ק ל"ד**. ולפי דבריו מיושב דלא תקשי מלעיל ש"ט ס"א עי"ש.

ענין ביאור הגר"א שכתב לבאר דכונת הרמ"א דבעינן שינוי [כשעושה ע"י ישראל] - ואם כן דינו כמו חולה שאין בו סכנה, שכתב מקור לרמ"א [דצרכי קטן כחולה שאב"ס] מהא דסימן ש"ט [דהתירו שבות ע"י שינוי בתינוק שיש לו געגועין] - וא"כ ע"כ צריך לומר דכונתו כמו שכתב בדמשק אליעזר שגם שם

1. אלא שלפי"ד הרב המגיה שליט"א [זצ"ל] שם בשולי העמוד אפשר ליישב זאת, והיינו דתערובת של יין ושמן היא פגומה ולכן הוא כרפואה. - אך לכאורה אכתי יש להעיר כנ"ל דדברי השטמ"ק הם רק באופן הנ"ל, ונפ"מ מזה לענין תערובת דבש בחלב לחולי צרידות הגרון, דאפילו תימא שאינה פגומה מ"מ אין הדרך לערבם יחד - אך אולי יש הממתקים את החלב בדבש, וא"כ כבר לא איכפת לן אם כעת מערב כמות יותר גדולה של דבש.

עיין בבלי ק"ט ע"א תוס' ד"ה עלין [דהא דאמר שמואל עלין אין בהם משום רפואה, איירי להשים על העין]. ועיין שם בפירוש רבינו חננאל שכתב "לצנן העין", משמע לכאורה שצינור לא הוא רפואה (נפק"מ מזה לכאורה לכל מידי אשר מצנן את העין מדלקת). ועיין חידושי הרמב"ן והרשב"א שס"ל כפירוש רבינו חננאל, ועיין חידושי הריטב"א (ר"ן). אך ברמב"ן וריטב"א איתא משום דנראה כמיקר - ועיין לקמן סעיף מ"ו היתר של להקר בנתינת כלי ע"ג העין.

להחזיר רטיה שהסירה במתכוין

סעיף כ"ה. מ"ב ס"ק פ"א. לא יחזירנה. שמא ימרח על גבה להחליק הגומות שיש בה, ומירווח רטיה מלאכה דאורייתא היא משום שהוא בכלל ממשק, אבל משום שחיקת סממנים ליכא למגור כיון דהיו מאתמול עלויה.

עיין ב"י [שהביא דעת רש"י בערובין ק"ב ע"ב שפירש טעמא גזירה שמא ימרח, ומש"כ התוס' דלשחיקת סממנים ליכא למיחש כיון דמאתמול הוה עליוה], וכ"כ הרא"ש, והיינו דלא כדעת ר"י פורת שבתוס' ערובין שם ובשבת ס"ג ע"ב [דחשש דרטי' הוא שחיקת סממנים ומירווח]. וצ"ע אליבא דרש"י אשר משמע לחלק בין נפל לבין שוגג [כמבואר בשעה"צ ס"ק נ"ג בשם הגר"א] (ונזכר ב"י בשם שבלי הלקט), אם ככהאי גוונא דליכא למיחש לשמא ימרח אם גם כן נחלק בין נפל למזיד.

ועיין בב"י דלכאורה משמע שמחמיר גם באופן זה, ומשמע דס"ל כדעת הר"י פורת שבתוס' דהאיסור גם במקום דלא שייך גזירת מירווח, אלא רק גזירת שחיקת סממנים.

להחזיר רטיה שנפלה מאתמול ע"ג כלי

מ"ב ס"ק פ"ב. וכ"ז כשנפלה הרטיה מעצמה, אבל אם הסירה במתכוין אסור להחזירה.

עיין ב"י בשם שבלי הלקט שאם פרשה מאתמול [או אם הזיד וסילקה בשבת] אסור - ולכאורה ה"ה כשיש רק גזירת שחיקת סממנים ולא גזירת שמא ימרח. - ועיין אגלי טל טוחן אות פ' [בשם רבינו ירוחם שכתב כן לענין פירשה ע"ג כלי, דבפירשה מבעו"י אסור להחזיר].

להחזיר רטיה שהיתה עליו מאתמול והסירה

מ"ב ס"ק פ"ב. אבל אם הסירה במתכוין אסור להחזירה ויש חולקים ומתירים בזה.

עיין פמ"ג (מ"ז) [א"א] ס"ק כ"ז מש"כ סברא דגם אם אסור להסיר לכתחילה, מ"מ בדיעבד מחזירין. - וצריך עיון לענין הא דמשנ"ב ס"ק פ"א כשיש רק גזירת שחיקת סממנים שכתב להיתר כשהיו מאתמול, אם נתיר בזה אפילו בהסיר במתכוין לפי"ד האוסרים ברטיה בזה או לא.

קשירת הרטיה בקשר של קיימא

מ"ב ס"ק פ"ב. וכשמחזירנה לא יאגדנה בשבת בקשר של קיימא אלא בעניבה. **ובשעה"צ ס"ק נ"ב.** וה"ה אם אגודו עשוי להתיר בכל יום.

על כרחך קאי על קשר כזה שהוא ודאי אינו של אומן, והגדון רק בענין קיימא, על זה קאמר שבעשוי להתיר בכל יום מותר, אבל **קשר כפול** שמה שהרמ"א מחמיר [בסימן ש"ז ס"א] הוא משום שלא בקיאיין בענין קשר של אומן, ודאסור להרי"ף והרמב"ם גם בעשוי להתיר ביומו, על זה לא שייך דברי שער הציון.

נתינת אפר מקלה על מכה

מ"ב ס"ק פ"ה. ואסור ליתן וכו'. אף דהוא רק איסור דרבנן, מ"מ ע"י ישראל עצמו אסור בלא שינוי אפילו אם חלה כל גופו, כיון שהוא חולה שאין בו סכנה.

והא דבסעיף ל"ז מתיר הרמ"א רפואה לחולה, יתכן שכאן הוי כעובדא דחול - וכעין שכתבתי ליישב בגליון דס"ק ק"ב וק"נ. ועיין לקמן סעיף ל"ז בה"ל [ד"ה וכן] שכתב סברא כעין זאת לענין אפר, אלא שאכתי כתב להוכיח דלא כרמ"א, מ"מ יתכן דלהלכה חיישינן באפר לסברא שכתב שם דדמי למלאכה, וע"ע במשנ"ב ס"ק ק"ל ובמש"כ שם בגליון.

מפס מורסא כדי להוציא ממנה הליחה

סעיף כ"ח. מ"ב ס"ק פ"ח. להוציא וכו'. ואינו חושש אם תחזור ותסתום מיד, וטוב לעשות ע"י א"י.

עיין מחצית השקל [ע"ד המג"א ס"ק ל"ב, שמפרש דיש לחוש שמא פעמים יהיה ניחא ליה שישאר פתוח].

שבות במקום צער

מ"ב ס"ק פ"ח. ואף דבשחין התירו איסור דרבנן משום צערא וכדלקמיה.

- מ"ב ס"ק צ'. **כנראה** המכוון לצערא יתירא כדלקמן מ"ב ס"ק ק"י"ג ולעיל סימן שט"ז מ"ב ס"ק מ"ו. - ועיין מש"כ בגליון דריש סימן ש"כ.

הוצאת קוץ באופן שיוצא דם

מ"ב ס"ק פ"ח. ואף דבשחין התירו איסור דרבנן משום צערא וכדלקמיה, הכא כיון דאפשר להוציא הקוץ בלי הוצאת דם אין לעבור איסורא בכדי. **ובשעה"צ ס"ק ס"ג.** הוספנו זה כדי להציל המ"א מקושיית החמד משה וכו', אמנם דעת המ"א דדוקא היכא דא"א להוציא הקוץ בלי חבלה כגון שנתחב בעומקו, דאז הוא דומיא דמפס מורסא, אבל היכא דאפשר אסור.

עיין תהלה לדוד ס"ק מ"ז ד"ה וכתב שג"כ כתב לבאר כן בכונת המג"א [שמש"כ ובלבד שזיהר שלא יוציא דם היינו היכא דאפשר], ונשאר בצע"ג מדברי הגר"ז סימן ש"ח סעיף ל"ח דלא ס"ל כן.

מפס מורסא להוציא ליחה למ"ד שמחייב במלאכה שא"צ לגופה

מ"ב ס"ק צ'. ואפילו למ"ד דמלאכה שא"צ לגופה חייב ג"כ יש לומר דכשעושה רק להוציא הליחה אינה גמר מלאכה, וא"א לבוא לידי חיוב מכה בפטיש. **ובשעה"צ ס"ק ס"ה.** מ"א. וסיים עוד א"ג דהוי דבר שאינו מתכוין [מ"מ].

וכונת פירוש הא' שבמגיד משנה הוא כפירוש הביאור הלכה בסימן שט"ז סעיף ז' ד"ה נחשים [דכיון שמבקע המורסא רק להוציא הליחה אינו מרחיבה, ע"כ א"י בכלל גמר מלאכה] - ועיין שם בה"ל שכתב על פירושו שם שזה הוא כונת המגיד משנה להמעין בו.

גזירת שחיקת סממנים במפס מורסא ובהוצאת קוץ

מ"ב ס"ק פ"ח. מותר ליטול הקוץ במחט.

לכאורה בקוץ אי אפשר ע"י סממנים (ודומה להא דמ"ב ס"ק ק"ל ושעה"צ ס"ק ק"ד), וגם מורסא יתכן דההכרח להוציא בידים, ורק יתכן דע"י סממנים מתרככת שיהא אפשר להוציאה, אבל סילוקה מן הגוף מוכרח לעשות בידים, וזה כבר לא מילתא דאפשר בסממנים, ולא גזרו אטו שחיקת סממנים של ריכוכה.

ליתן רטיה על האפטור"א

מ"ב ס"ק צ'. ורטיה מותר ליתן על האפטור"א כמ"ש סעיף כ"ז, ובספר ראב"ן משמע דאסור וכו'.

עיין לקמן סעיף ל"ז בה"ל ד"ה אבל [לענין אוכל לרעבון ולצמאון כשיש לו מיחוש שסיים בצ"ע למעשה] ומש"כ שם בגליון.

היתר שבות במקום צער

בה"ל ד"ה כדי להרחיב פי המכה. לכאורה לפה חייב היינו בכלי, דביד אין דרכה, ואפ"ה אם להוציא ליחה מותר, אבל ממ"א (ש"א) [ש"ז] סק"ז **ופה בט"ז אות כ"ג** משמע דמשום צערא לא הוי שרינן שבות כדרכו.

אולי צ"ל **ופה סעיף ל"ג.** עיין פרי מגדים מ"ז ס"ק כ"א - אך שו"ר בפמ"ג מ"ז ס"ק כ"ג שכתב כן, וס"ל לבה"ל דכיון דיסוד הדבר מבואר בט"ז שם דבעינן מצערות [גבי צפורן שפרשה], והרי שם איתא רק לענין יד, א"כ מוכח דשרי רק שבות בשינוי.

נצרך הדם ע"י מכה

סעיף כ"ט. בשו"ע. מי שנגפה ידו או רגלו צומתה ביין כדי להעמיד הדם.

עיין סימן תצ"ו סעיף ב' במ"ב ס"ק ח' ושעה"צ ס"ק י"א. [שכתב דמדברי השו"ע כאן יש סמוכין לדברי האיסור והיתר שכתב דמי שנצרך דמו במקום נפילתו או נגיפתו, דמאחר דאינו חולי הפנימי אם אינו מצטער כ"כ ויכול להמתין למחר אסור לו להקיז דמו, יעו"ש].

שריית יד שנצבטה במים קרים

בשו"ע. מי שנגפה ידו או רגלו צומתה ביין כדי להעמיד הדם. **כנראה** למה שקוראים "פקלמט", כגון שסגרו הדלת על האצבעות וכיו"ב, והרגילות להכניס האצבעות בכלי עם מים. - יתכן שזה רק להעמיד הדם. - אך גם משקיט הכאב, א"כ אולי זה רפואה, ויתכן ששייך גזירת שחיקת סממנים, דהרי יש כדורים להשקטת כאבים. אך אולי להשקטת כאב כזה מידי אין אפשרות בסממנים אלא רק ע"י מים. - ואולם אם נחלש כל הגוף הרי מותר רפואה.

תלישת שן מדולדלת

סעיף ל"א. בשו"ע. צפורן שפרשה וציצין שהן כמין רצועות דקות שפרשו מעור האצבע סביב הצפורן, אם פרשו רובן כלפי מעלה ומצערות אותו להסירן ביד מותר, בכלי פטור וכו'. **עיין** שבט הלוי ח"ה סימן ל"ט אות ד' לענין שן מדולדלת שתלויה כחוט השערה, שכתב להתיר לתלוש ביד במקום שאין חשש שיוציא דם.

ציצין וצפורן שפרשו רובן

בשו"ע. צפורן שפרשה וציצין שהן כמין רצועות דקות שפרשו מעור האצבע סביב הצפורן, אם פרשו רובן כלפי מעלה וכו', ופירש"י כלפי מעלה כלפי ראשי אצבעותיו, ור"ת פירש דהיינו כלפי הגוף, וצריך לחוש לשני הפירושים.

בקיצור שו"ע סימן פ' סעיף נ"ה משמע דענין של כלפי מעלה שייך רק בציצין, לכן מחמיר לדידן בכל גווני [שכתב ציצין וכו' אסור להסירן בין ביד וכו'], אבל בצפורן כתב לדין פירשה רובה (-הערת רצ"ג הי"ו). - וכן משמע בחיי אדם כלל כ"א ס"ד בסופו שכתב דהפלוגתא היא **בציצין ע"ש** - וצ"ע בזה בדעת סתימת שאר הפוסקים.

תלישת ציצין מעור שסביב הציפורן ביד

מ"ב ס"ק צ"ז. לא פרשו רובן. ה"ה דאפילו לא פרשו כלל פטור ביד, דאין דרך לתלוש ביד.

עיין לקמן סימן ש"מ סעיף ב' בה"ל ד"ה יבלת בסופו, שכתב דציצין שבשפתיו אסור גם ביד אפילו במצערות אותו.

ציפורן שפרשה רובה

מ"ב ס"ק צ"ט. לשני הפירושים. ולכן אפילו פירשו רובן אסור ליטול אפילו ביד.

עיין פרי מגדים מ"ז ס"ק כ"ג שכתב עד שיהיה קצת תלוש מלמטה וקצת מלמעלה, **ובין שניהם** באפשר רוב שרי.

עשיית דבר רפואה ע"י ישראל בחולי שע"י שינים

סעיף ל"ב. מ"ב ס"ק ק'. החושש בשינוי. ואסור לומר לא"י וכו' אך אם יש לו צער גדול מחמת הכאב ובעבור זה נחלש כל גופו, מותר לעשות על ידו אפילו מלאכה דאורייתא. **ובס"ק ק"ב.** עוד כתב דה"ה דאסור ליתן על השן וכו', דכל זה מוכח שהוא לרפואה אם לא דכאיב ליה טובא וכו'. **לפי** מה שכתב לעיל מ"ב ס"ק י' [דבחלה כל גופו ע"י כאב שינים היה מותר הוצאת השן ע"י ישראל אם היה רפואה ידועה] קשיא, דהרי מותר בשינים באופן כזה אפילו ע"י ישראל (רמ"ש ורי"ס הי"ו) - ועיין שונה הלכות סעי' ע"א [שסיים דצ"ע מש"כ בס"ק ק' על ידו].

רפואה לחולה ע"י ישראל אם צריך שינוי

מ"ב ס"ק ק"ב. עוד כתב דה"ה דאסור ליתן על השן נגעלע"ך או שפירטו"ס וסובין חמין, דכ"ז מוכח שהוא לרפואה אם לא דכאיב ליה טובא שמצטער כל גופו וכדלעיל בסי"ז [ח"א]. ועיין לעיל דע"י ישראל מותר דוקא ע"י שינוי. **לכאורה** ככה"ג הרי איתא לקמן סעיף ל"ז דמותר מה דאסור רק משום גזירת שחיקת סממנים - ואולי יש בזה עובדין דחול - וכעין שכתבתי ליישב לקמן בגליון ס"ק ק"ג.

נפל למשכב במקום שא"א בשינוי

וא"א ע"י גוי

מ"ב ס"ק ק"ב. ועיין שם לעיל דע"י ישראל מותר דוקא ע"י שינוי, אך הח"א מסיק שם דאם א"א בשינוי מותר שלא בשינוי. **עיין** ביאור הגר"א סעיף י"ז מש"כ אליבא דר"ן [דהא דבישראל אפילו ע"י שינוי אסור באין סכנת אבר הוא כיון שאפשר ע"י גוי, משא"כ גונח דא"א בע"א מותר לו בעצמו] - וצ"ע אם אפילו הר"ן יודה לכה"ג שגם ע"י שינוי אי אפשר. והנה ראיתי בתהלה לדוד שכתב לפרש דלא בעינן שינוי, וזה עפ"י דהגר"ז שמבאר היתר רפואה לחולה שאין בו סכנה משום דאי אפשר ע"י נכרי, והרי שם אין שינוי. - ואולם אם נסבור כהח"א דאם דבאי אפשר ע"י שינוי מותר, א"כ את"ש דבזה גם להרמב"ן מותר, וזהו באמת טעם הבית מאיר כאן משום דרפואה א"א ע"י שינוי, וא"כ לכאורה מוכח מהב"מ כהח"א - אך מאידך מדברי האחרונים שהקשו על הא דלקיחת רפואה, משמע דלא ס"ל כהח"א אדם.

חולה שנפל למשכב כשא"א ע"י שינוי

מ"ב ס"ק ק"ב. ועיין שם לעיל דע"י ישראל מותר דוקא ע"י שינוי. אך הח"א מסיק שם דאם א"א בשינוי מותר שלא בשינוי. **לכאורה** האחרונים המקשים על הא דסעיף ל"ז [שמתיר הרמ"א למי שנפל למשכב לאכול דבר שאין דרך בריאים לאכול, ומשמע בעצמו בלא שינוי - יעו"ש במ"ב ס"ק קכ"א ושעה"צ ס"ק פ"ט] לא ס"ל כן.

בהיתר רפואת גונח

סעיף ל"ג. בשו"ע. גונח מותר לינק חלב מהבהמה, דבמקום צערא לא גזרו רבנן.

עיין לעיל סעיף ד' בה"ל ד"ה שממתין מה שכתב מענין דהכא. [דבאיסור דאורייתא אסור לחלל שבת בשביל זה, דנהי דמסוכן הוא אם לא ישתה לעולם, אמנם עכ"פ אינו מסוכן בשביל פעם א'].

בהיתר יניקת חלב לגונח

בש"ע. גונח מותר לינק חלב מהבהמה, דבמקום צערא לא גזרו רבנן.

עיינן סימן תצ"ו שעה"צ ס"ק ט' שכתב דשינוי זה גרע מסתם שינוי בעלמא, דמשום דאין דרכו של מפרק בכך לא חשיבא מלאכה כלל.

לפי"ז אפשר ליישב מה דהקשה בחידושים וביאורים חאו"ח ח"ב סימן ט' [בהוצא"ח סימן כ"א], ואשר לפי"ז אתי שפיר מה דאפשר דזה מהני אפילו אם חולב הוי איסור תורה.

ולפי"ז יתכן לקיים דיוקו של החידושים וביאורים מלעיל ס"ק נ"ד שרק באיסור דרבנן מהני שינוי, משום ד"ל דשם מהני גם שינוי בעלמא. - ורק צ"ע מדוע כאן הוצרך המ"ב לטעמו של הר"ן [דשאני גונח דזהו רפואה שלן], ולא כטעם הרמב"ן [דהוא שבות הנעשה בשינוי שלא כדרך המלאכה].

אולם בשו"ע הגר"ז כאן סעיף כ' משמע לכאורה שמוותר כל שבות בשינוי ואפילו במלאכה - ומשמע שכונתו למלאכה דאורייתא בשינוי.

גונח - פירושו

מ"ב ס"ק ק"ו. גונח מכאב לבו שרפואתו וכו'.
כך פירש רש"י כתובות ס"י ע"א, ובר"ן פירש "שיש לו חולי בריאה".

תיקון במ"ב

מ"ב ס"ק ק"ז. דאף דעיקר חליבת הבהמה הוא מדאורייתא משום מפרק דהוא תולדה דדש, וכמו שכתבנו בריש סימן **שכ"א**.
- **ש"כ ס"ק א'.**

בהיתר של שבות במצטער - ביניקת חלב לגונח

מ"ב ס"ק ק"ז. ואף דקי"ל דבכל חולי שאין בו סכנה אומר לא"י ועושה, הכא שאני דרפואה שלו הוא לינק בעצמו [ר"ן].

עיינן מג"א סימן ש"ז ס"ק ז' משמע לכאורה שכאן אין זה גדר חולי שאין בו סכנה, אלא דמצטער מותר בשבות שלא כדרכה. ועיינן כאן בפמ"ג א"א ס"ק י"ב בסופו [שציינן לדברי המג"א שם], וע"ע שם ס"ק י"ד - וזה גם כן לכאורה יותר בדרך הרמב"ן [שהותר כאן משום שינוי] מאשר בדרך הר"ן - ובר"ן פרק חבית כתב דגונח יש לו חולי בריאה.

ועיינן שו"ת הגרעק"א סימן ה' ד"ה אמנם וד"ה וא"כ במוסגר. ועיינן עוד פמ"ג מ"ז ס"ק כ"א וכ"ג [דבמקום צער התירו שבות בשינוי, ובס"ק כ"א ציינן שכן משמע בסעיף ל"ג].

וע"ע פמ"ג א"א סוף ס"ק מ"א. [דצריך ליישב מאי שנא סעיף י"ז בחולה שאין בו סכנה (דלסברא השלישית הותר שבות בשינוי) ממפיס מורסא וכדומה (שהותר במקום צער מלאכה שא"צ לגופה גם בלי שינוי)].

[וע"ע מש"כ בזה ב"אליבא דהלכתא" בגליון ס' במדור בינת שמחה].

בטעם היתר יניקה לגונח

מ"ב ס"ק ק"ז. מ"מ בזה שהוא ע"י יניקה דהוא רק כלאחר יד לא הוי רק איסור מדרבנן והתירו בזה. ואף דקי"ל דבכל חולי שאין בו סכנה אומר לא"י ועושה, הכא שאני דרפואה שלו לינק בעצמו. [ר"ן].

עיינן בר"ן שהרמב"ן תירץ משום שהוא שבות הנעשה בשינוי שלא כדרך המלאכה. ולכאורה כעין זה כתב הרשב"א בסוף פרק מפנין, אם כן לכאורה לפי"ז אפילו בשבות של דאורייתא, מ"מ כיון דהשבות הוא מה דהוי ע"י שינוי שרי (ולעיל סעיף י"ז איתא לענין שבות דרבנן כשעושה ע"י שינוי, ובהו חידוש יותר אפילו שבות של דאורייתא כשעשייתו היא בשינוי יותר עדיף. - וצ"ע דכנראה דהמ"ב הכריע כהר"ן דרק כאן שאני).

ועיינן דרכי משה ס"ק ט' שנתכוין כנראה לדברי הר"ן הנ"ל [שכתב שמדבריו בפרק חבית משמע דיותר קיל שבות הנעשה ע"י ישראל בשינוי וכלאח"י מאמירה לגוי, וסיים אבל אינו נראה כן מדברי ההלכות והרמב"ם], וצ"ע דהרי פסקינן בסעיף י"ז כרמב"ן, זולת דנימא דלא פסקינן כ"כ עד כדי להקל בשינוי של דאורייתא - ועיינן חידושים וביאורים ח"ב סימן ט' [בהוצא"ח סימן כ"א].

עיינן חידושים וביאורים ח"ב סימן ט' [בהוצא"ח סימן כ"א] ס"ק ג' ובס"ק ה' שכתב דלייק מלעיל ס"ק נ"ד שפסקינן כן רק באיסור דרבנן, וא"כ לפי"ז ניחא דהמשנ"ב לשיטתו הוצרך כאן לפרש כר"ן - אך ע"ש בחידושים וביאורים ריש ס"ק ה' שהקשה דהרי כל מקורו של הרמב"ן להקל בשינוי הוא מהא דגונח, ושם הוי איסור דאורייתא כדלקמן מ"ב ס"ק ק"ז. - ועיינן מש"כ לעיל ע"ד השו"ע ליישב עפ"י דשעה"צ סימן תצ"ו ס"ק ט'.

ועיינן שו"ע הגר"ז סעיף י"ט **דבמצטער צער גדול** מתיר שבות דשבות ע"י גוי וגם שבות ע"י ישראל בשינוי, **ובמקצת חולי** מתיר רק שבות דשבות ע"י גוי, ולא שבות ע"י שינוי

ע"י ישראל, ועיינן קצות השלחן בבדי השלחן שכתב לבאר דסבירא ליה לר"ן (דלרמב"ן הרי קיל יותר שבות שלא כדרכה מע"י גוי). [-ועיינן מש"כ כאן במדור "בינת שמחה"].

יניקה מבהמה במקום צער רעבון

מ"ב ס"ק ק"ח. וי"א שאם וכו' [אין לו אלא צער של רעב אסור לינק מבהמה בשבת], האי לשון י"א אין מדוקדק, דמשמע דלסברא ראשונה מותר בשבת אפילו משום צער רעב וכו', ואפשר **דלדידהו אפילו ביו"ט אסור בזה**.

עיינן במלחמות פרק חבית שכנראה דס"ל כן (אך אולי שם איירי באופן שכתב שם הבעל המאור שתאותו מושלת עליו, אבל כאן הרי איירינן שיש צער של רעב). ושו"ר שבמג"א כתב לעצם הלכה זו, והסתייע מדברי הרמב"ן.

ועיינן בביאור הגר"א שמשמע דנקט כן דסברא הראשונה איירי בחולה, ולא בצער של רעבון.

שאיבה במשאבה למינקת במקום צער

סעיף ל"ד. בשו"ע. לא תיקל אשה חלב מדדיה לתוך הכוס או לתוך הקדרה ותניק את בנה.

עיינן מש"כ בגליון דריש סימן ש"כ לענין שאיבת החלב לתוך משאבה כשיש שם משקה המפסיד לחלב.

איסורא דלחלוב מאדם בשבת

סעיף ל"ה. מ"ב ס"ק ק"ב. לקלח מהחלב. לתוך פי התינוק. **ובשעה"צ ס"ק פ"א.** ומה שמשמע מהתור"ש דלחלוב מאדם אפילו לתוך כלי לא הוי כ"א מפרק כלאחר יד, דגבי אדם אין דרך רק לינק ודלא כלבוש, ליתא, **עיינן בשבת קל"ה תוד"ה מפני הסכנה**.

כנראה הראיה מדתוס' דנו שם [באיסור לחלוב האשה עצמה במקום צער שלא במקום סכנה] רק על מלאכה שאינה צריכה לגופה, משמע דמ"מ כי אורחיה הויא. (-ועוד, דכתבו דמלאכה שאינה צריכה לגופה חמיר ממוקצה, ואילו היה שם כלאחר יד יתכן דלא נחשב כחמיר ממוקצה).

שבות במקום צער

מ"ב ס"ק ק"ג. וצערא יתירא נמי ליכא שם, הא לא"ה שרי דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא.

עיינן לעיל סימן שט"ז מ"ב ס"ק מ"ו [דהא דמותר להרוג מזיקין שאינם ממיתים אם רצים אחריו, כיון דהוא מלאכה שא"צ לגופה הותר במקום צער כה"ג שנשיכתו עוקצת, אבל לא במקום צער של פרעוש וכדו]. ועיינן לעיל מ"ב ס"ק פ"ח [דבכגון שחין התירו איסור דרבנן במקום צער]. - ועיינן בגליון דריש סימן ש"כ לענין אם בעובדא דחול בעינן ג"כ צערא יתירא.

אכילת דבר המעביר ריח הפה

סעיף ל"ו. בשו"ע. אין לועסין מצטיכי ולא שפין בו השיניים לרפואה, ואם משום ריח הפה מותר.

עיינן בחידושי הגרעק"א שהקשה [על תוס' ס"ד ע"ב ד"ה ובלבד שלא תתן] על מש"כ באיסור נתינת פלפל בפה בשבת משום רפואת ריח רע. ואמר (-) שיתכן שבתפארת ירושלים מתרץ לחלק בין מרפא ריח רע שישנו, לעושה שלא יבוא [-יעו"ש בתפארת ירושלים ע"ד רעק"א בפיהמ"ש אות פ"ה].

[והא דבמלח מבואר בסימן ש"ג סעיף ט"ו שלא תתנם לכתחילה בשבת משום גזירת שחיקת סממנים, כמבואר במ"ב שם ס"ק מ"ט], לכאורה הטעם משום דמנחתו בפה ולא בולעת, וכמו דאסור בשמן לגרגר אפילו אם לבסוף בולעו, ולכן גם במלח יהא אסור לאחוז בפה אע"ג דלבסוף בולעתו. - ועיינן בשו"ע סעיף ל"ב ובמ"ב ס"ק ק"ג. ולמתירים שם בבולעו לבסוף, יתכן דהאיסור במלח רק אם פולטו לבסוף.

רפואה לבריא - תוך מאכלו - ובהתחיל קודם השבת

סעיף ל"ז. בשו"ע. כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן.

עיינן דעת תורה כאן לענין עירב רפואה במאכל, ועיינן מש"כ בגליון לעיל סעיף כ"א.

- ועיינן שם בדעת תורה מה שכתב ע"ד ספר החיים לענין ליקח רפואה לפני השבת [שמצדד להקל בהתחיל לשתות כמה ימים קודם השבת, כהא דרטיה שנפלה דסעיף כ"ה, ובדע"ת דוחה ראיותיו ומקשה ע"ד, וכן מקשה מגמ"ש שבת ק"מ ע"א, והובא לעיל בשו"ע סימן שכ"א סעיף י"ח גבי חלתית, דאם שתה ממנו יום חמישי ויום שישי וצריך לשתות גם בשבת מותר, שכך הוא דרך רפואתו, ומבואר דבליכא סכנה גם ככה"ג אסור].

- לכאורה אי משום הא אפשר לומר דהרי שם אין הנידון משום גזירת שחיקת סממנים, וכמו שכתב רש"י ד"ה לשתות, אלא הנידון על העשיה משום עובדין דחול, אי"כ יתכן דזה חמור יותר, ולא מתירים אפילו בהתחיל אלא אם יש הכנה,

אבל במה דהוי רק מגזירת שחיקת סממנים אולי שאני - אלא דבפשטות משמע דאין חילוק בזה בדין גזירת שחיקת סממנים בין התחיל או לא.

אולם עיינן ברמב"ם פרק כ"א הכ"ב, ולא הזכיר טעם של הכנה, ומפשטות דבריו משמע דהחשש בזה כמו בכל רפואה - ואולי כיון שנקט חלתית משמע רק בזה, וסתם הטעם, ושפיר י"ל משום סכנה, אך לכאורה לא משמע כן. - ועיינן באגלי טל טוחן סעיף כ"ג ובס"ק נ"ב שם.

וע"ע שם מש"כ לענין מה שצריך לבשל [דאם בשלו קודם השבת מותר לשתותו בשבת, דזה לא חיישינן שמא יבוא לבשל בשבת]. ועיינן אגרות משה או"ח ח"ג סימן כ"ד.

אכילת אוכלין המרפאים כשכונתו לרפואה

בשו"ע. כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן אע"פ שהם קשים לקצת בריאים, ומוכחא מילתא דלרפואה עביד.

אע"ג שאכלו כדי להתרפאות בהם. - רמב"ם פרק כ"א הלכה כ"ב, הו"ד בבה"ל כאן ד"ה אבל, ועיינן טור או"ח שמשמע כן.

אכילת אוכלין שעיקרן לרפואה

בשו"ע. כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן.

עיינן גמ' ברכות ל"ח ע"א ובתוס' שם ד"ה ואי וד"ה והא, ובמהרש"א שם, שיוצא לפי דבריהם דמותר אפילו **בעיקרו** לרפואה אם **ראוי** לאכילה (ע"ש בהגהות הב"ח אות ז' שנקט לישנא **דעומד** לאכילה ועיקרו לרפואה), ואם נימא כמש"כ ברמב"ם וטור כאן דאפילו באוכל לרפואה, אי"כ יצא חידוש גדול דאפילו במכוין לכך יהא מותר - וצ"ע.

וע"ש גם בחידושי הרשב"א שכתב "כיון דתורת אוכל יש לה", ועיינן שם בשיטמ"ק ההסבר דאיירי בדבר שהוא תמיד למזון, אלא שכעת מערב יותר מים לרפואה, וכנראה שכן צריך לומר בכונת תוס' והרשב"א. - ועיינן בדעת תורה ומש"כ בזה [הובא לעיל בסעיף כ"א].

ואם כן כונת התוס' אזי לא הוי תמיה כל כך שנימא שמוותר בזה אפילו כשמכוין לכך. [וע"ע] כאן במדור בינת שמחה [מש"כ בזה].

כדורים למינקת - ולתוספת תזונה

בשו"ע. כל אוכל שהוא מאכל בריאים מותר לאוכלן ולשתותן. **לענין** "שמרי בירה" למינקת, אם זה רק גושים בעלמא - ושמעתי שהם מאכל ל"טבעונים", אי"כ מסתבר דהוי כמאכל בריאים דמסתמא סגי גם במקצת בני אדם שנהוג זה אצלם כמאכל. אך צריך לעיינן לענין "כדורים" של שמרי בירה (באופן שהם כשרים - כי האידנא נשמע שאינם כשרים), והנה אם פעולת ה"כדורים" לחזק את הגוף כדי שלא יהא חלש, ואז כבר יהא מסוגל ליצר חלב בריבוי, אי"כ הרי"ז אסור לדעת המג"א כיון דהוי לחיזוק המזג, אבל אם המטרה בישירות כדי להרבות חלב, אי"כ זה כהא דנשמע שיש תרכיזי מזון בכדורים לצורך הנמצאים ושוהים במדברות וכדו', אשר לכאורה זה לא גרע מרפואה שמוותר לבריא לאכול לרעבו ולצמא. - וגם לפי"ד הט"ז [ס"ק כ"ז] בהא דאפר כתוש [שאסור ליתנו להפיג השכרות כיון שפעולתו ברפואה לשאר דברים ג"כ], מ"מ הרי אלו לא משמשים בתורת רפואה לשאר דברים.

ואלא דלפי מש"כ ב"אז נדברו" ח"א סימן ל' לדייק מדברי הגר"ז שסגי לאסור במה שזה נראה כסוגי הרפואות של מחלות, אי"כ הרי יוצא לכאורה הן לענין כדורי מינקת והן לענין כדורי תרכיזי מזון דכיון שדומים לרפואות שיהא אסור ללוקחן. - אך אין זה מוכח בדברי הגר"ז, כי לא מצאתי דיוק להני"ל אלא ממה ששינה מלשון הט"ז שכתב ברפואה וכו' "כרפואה", ואין זה מוכרח, דשפיר י"ל דגם לישנא דהגר"ז המכוון שאפר זה עצמה משמש לכמה דברים - ועיינן בתיו יהושע אות ס"ד שמפרש כפשוטו, ומפרש כן גם בכונת הגר"ז.

אכילת אוכל לרפואה כשניכר כונתו בזה

בשו"ע. כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאוכלן ולשתותן, אע"פ שהם קשים לקצת בריאים ומוכחא מילתא דלרפואה עביד.

עיינן שו"ע הגר"ז סעיף מ"ג שכתב וניכר קצת שמתכוין לרפואה.

עשיית רפואה לחולה שאין בו סכנה

בשו"ע. אבל אם אין לו שום מיחוש מותר. הגה. וכן אם נפל למשכב שרי.

עיינן שו"ת משכנות יעקב חאו"ח סימן קי"ז [שמוכיח דיש משום שחיקת סממנים לחולה שאין בו סכנה, מהגמ' ביומא פי"ד ע"א דר' יוחנן חש בצפידנא, עבד הכי בשבת ואיתסי וכו', ומסקינן דשאני צפידנא וכו'. ומשמע דבלא סכנה היה אסור לעשות לו רפואה בשבת].

ועיין חידושי הרמב"ן בע"ז כ"ח שבדבריו שם מתורצת קושיית המשכנות יעקב [שכתב דאיכא למימר דאי לאו סכנתא לא היה מותר לו ברפואות אלו א"כ היה בולע, כהא דחושש בשינוי דמגמע ובולע (שבת ק"י) ולקמן בסעיף ל"ב], **דכל היכא דאפשר לשנויי משנינן**].

דברים המשלשלין

מ"ב ס"ק ק"ח. ומפני זה אסור לשתות משקה המשלשלין כגון לענה וכיוצא בו [רמב"ם], אם לא שמצטער וחלה כל גופו ע"י.

עיין לקמן מ"ב ס"ק ק"מ [בשם הרמב"ם בפכ"א הכ"ט דאין רוחצין במים שמשלשלים וכו' מפני שכל אלו צער הם, וכתוב וקראת לשבת עונג, עכ"ל. (-וצ"ל דאירי שם בחלה כל גופו ע"י)].

רפואה לבריא שלא בדרך רעבון וצמאון

מ"ב ס"ק ק"כ. אין לו שום מיחוש. דהיינו שאוכל ושותה לרעבון ולצמאון [מ"א בשם הטור].

ובמחצית השקל. דלא כהרב"י שכתב דלאו דוקא לרעבו ולצמאון, אלא אורחא דמילתא נקט לזה.

אולי אפשר לומר שעיקר כונת הב"י רק לרבות את האופן שכתב אח"כ שם בב"י - וכאן בשו"ע סעיף ל"ח בעושה להנעים את הקול (דלא נימא דכיון שאינו ממש לצורך אכילה כבר דמי לרפואה), אבל בבולע ממש לשם רפואה אולי אפ"ל דגם להב"י אסור, ואת"ש מה דהמג"א לא כתב דדבריו הם דלא כב"י. (ע"ש בב"י דמיד שכתב הא דלאו דוקא, כתב "וכן נראה מדברי המרדכי", היינו הדין הנ"ל).

שו"ר בערוך השלחן סוף סעיף מ"ח שכתב דאין פלוגתא בין הב"י למג"א. שוב העירני רמ"ש הי"ו דכן מבואר להדיא בנהר שלום ס"ק י"א דאין כאן פלוגתא, ומבאר כונת ב"י כנ"ל, ודכן משמע בעולת שבת ס"ק מ"ב. - אבל באגלי טל ס"ק מ"ז כתב דפליגי.

דברים המחזקים לבריא

מ"ב ס"ק ק"כ. אבל אם הוא עושה לרפואה דהיינו כדי לחזק מזגו, כתב המג"א דאפילו בריא גמור אסור.

עיין פמ"ג א"א ס"ק מ"ט [לענין רחיצה בנהרות דאסור אף בריא אם עושה לשמור מזגו וכדומה שלא יחלש].

אכילת מאכל שאינו של בריאים לבריא

מ"ב ס"ק ק"כ. אבל אם הוא עושה לרפואה דהיינו כדי לחזק מזגו, כתב המג"א דאפילו בריא גמור אסור.

עיין בבה"ל ד"ה אבל במוסגר [דמש"כ הרמב"ם בהלכה כ' דאסור לבריא להתרפאות בשבת, ע"כ הכונה כשיש לו מיחוש, ונקרא בריא שאינו חולה שאב"ס, ונדחית ראיית המג"א].

ועיין בפמ"ג א"א ס"ק מ"ג [שכתב מהמג"א דכל שכוונתו להיות גופו בריא אסור אף בבריא], ולכאורה מה שכתב "כל שכוונתו הוא לאו דוקא, אלא כל היכא שאין לו כוונת רעבון וצמאון או תאוה, כבר הוי ככוונתו לרפואה, כדמוכח מראיית המג"א מרוחץ ששוהה.

מי שנפל למשכב אם מותר לאכול רפואותיו גם שלא ע"י גוי

מ"ב ס"ק קכ"א. אם נפל למשכב שרי. פי' לאכול ולשתות דברים שאין מדרך הבריאים לאכול. ומסתמת דברי הרמ"א משמע שא"צ אפילו שיהיה א"י מושיט לו, אלא מותר לו ליקח בעצמו. ואע"ג וכו'.

עיין ב"ח דף ק"ג ע"א ד"ה כל שאינו מפרש כן [אלא דהכונה ע"י גוי], וכתב גם ע"ז להשיג. - ועיין א"ר ס"ק מ"ד שגם כן מפרש כונת הרמ"א כשמושיט לו גוי.

שימת רטיה שהכין מער"ש לחולה שאין בו סכנה

מ"ב ס"ק קכ"א. ואע"ג דפסקינן לעיל סעיף י"ז כדעה ג' דשבות שיש בו מעשה אסור ע"י ישראל, ואינו מותר כ"א ע"י שינוי, צ"ל דשאני התם שמיידי במלאכות דרבנן או בדברים שמחזי כעין מלאכה, אבל הכא דאין בזה משום סרך מלאכה, דהא לבריא מותר, ורק למי שיש לו מיחוש גזרו משום שחיקת סממנים, בחולה גמור לא גזרו.

וצריך עיון לענין רטיה שהיה עליה משחה מערב שבת, ורוצה רק להשימה, דלכאורה משמע שיש בזה איסור דרבנן משום שמא יבוא להחליק, וכמו לענין נפלה רטיה [בסעיף כ"ה ובמ"ב ס"ק פ"ה], אם כן צ"ע בחולה שאין בו סכנה אם זה הוי כמו לענין רפואות ומותר בלי שינוי, או"ד דרק ברפואות דהגזירה משום שחיקת סממנים אמרינן שבחולה שאין בו סכנה לא גזרו כלל וכדברי המ"ב, דהא בבריא לא שייך כלל האיסור, אבל לענין רטיה דמסתבר דגם בבריא שייך כן דיש חשש של **החלקה**, הוי ככל השבותים וצריך שינוי.

חולה שנפל למשכב

אם מותר ברפואה למיחושים

מ"ב ס"ק קכ"א. צ"ל דשאני התם שמיידי במלאכות דרבנן או בדברים שמחזי כעין מלאכה, אבל הכא דאין בזה משום סרך מלאכה דהא לבריא מותר, ורק למי שיש לו מיחוש גזרו משום שחיקת סממנים, בחולה גמור לא גזרו.

צריך עיון אם לחולה כזה יש עוד איזה מיחוש אשר המיחוש גרידא לא הוי בגדר חולה, וגם כשלא מטפל בזה לא יכבד החולי אשר מחמתו נפל למשכב, אם נימא דמ"מ לאיש כזה כבר לא מחלקים בזה, דאולי גם לדעת המחמירים לעיל במ"ב ס"ק י"ד [החולקים על המג"מ] היינו רק לענין עשית מלאכה דאורייתא בחולה שיש בו סכנה בדבר שאין בו סכנה, אבל כאן שהנידון לענין גזירת שחיקת סממנים אולי כיון שיש כבר היתר לאיש הזה אולי לא מחלקים בין הרפואות. ועוד דאולי ג"כ אמרינן אע"ג דאין קשר ניכר בין החולי לבין המיחוש, מ"מ חישינן שמא ע"י שלא יטפל במיחוש יכבד להרפא מחליו, וא"כ כבר לא נכלל באיסור בכל גווני.

ומאידך אפשר לומר שאפילו לדעת המגיד משנה מקילינן רק בחולי שיש בו סכנה, שלדידיה הכל מותר, דלחומר הסכנה חשבינן שהכל הוי לו תועלת, אבל באין בו סכנה לא מקשרים את המיחוש עם החולי, וכל א' נידון בפני עצמו. ושו"ר באג"מ או"ח ח"ג סימן נ"ד שכתב לאיסור בזה.

מאכל שאינו של בריאים למי שיש לו מיחוש

כשכוונתו לרעבון וצמאון

בה"ל ד"ה אבל. עיין מ"ב מש"כ בשם א"ר וכו' אמנם אילולי דבריהם מפשטות המשנה משמע דלצמאון אף בחולה מותר כיון וכו'. ואח"כ מצאתי בעז"ה בהדיא בפירוש ר"ח שבסוף פרק ח' שרצים שכתב שם וז"ל הלכך אע"ג דשמן וורד ע"כ מסי, אם סך הוא כדרכו ואין מתכוין לרפואה וכו' שרי, עכ"ל.

עיין שם [שבת ק"י ע"א] בתוס' ד"ה למימרא [דלר"ת הא דמתיר ר' שמעון לטוך בשמן ורד הוא משום דהוי דבר שאינו מתכוין, דאין מתכוין לרפואה], וע"ע שם בפירוש רבינו חננאל בעמוד א' [שכ"כ דר"ש לטעמיה].

ועיין חידושי הרמב"ן [שהביא דברי התוס', וכתב דכן נראה מדברי ר"ח ז"ל].

והנה בתוס' כתב המהרש"א דלא הוי פסיק רישא [שמרפא כשנותן ע"ג המכה], ואם כן יתכן דהא"ר אסור רק בפסיק רישא, לכן לא הביא הבה"ל ראייה משם דלא כותיה, אבל בפירוש רבינו חננאל איירי בפסיק רישא כמו שכתב "ע"כ מסי", לכן מביא הבה"ל ראייה משם (ורק דלפ"ז פליגי הר"ח ותוס' אם שמן ורד הוי פסיק רישא או לא).

ועיין במג"א ס"ק ל"ג [שכתב להתיר ליתן רטיה על האפטורא כמ"ש סעיף כ"ז], ולכאורה דברי המג"א שם הם שלא כדברי הא"ר, דהרי משמע שיש מריחת סממנים ע"ג הרטיה, וא"כ בשלמא במכה שנתרפא כמו בסעיף כ"ז איכא למימר דדמי לבריא שלוקח רפואה לצמאון ורעבון, כיון דעיקר המטרה כדי לשמר מכתו, א"כ לגבי מה שכבר ג"כ נהנה ע"י הסממנים אמרינן דאינו בהול כל כך, כמש"כ המג"א בסעיף כ"ז ס"ק ל"א [הובא במ"ב ס"ק פ"ה], והרי זה כמו בבריא שלוקח לרעבון, דאע"ג שממילא מתחזק מזגו, ואפילו אם הוי פסיק רישא לא איכפת לן [היינו אע"ג דלמג"א אסור גם בבריא בלוקח לחזק מזגו], אבל כאן הרי משמע דאיירי באפטורא שלא נתרפאה, ובכ"ז כתב המג"א דמותר להניח כדי לשמר, והרי בזה כבר דומה לחולה שלוקח רפואה לרעבון, ואם כן לדברי א"ר שהם כדעת רש"י וטור צריך להיות אסור. וא"כ אולי מוכח שהמג"א לא ס"ל כן, אלא ס"ל כדעת הר"ח שהובא בבה"ל.

- ואם כן במ"ב סעיף כ"ח ס"ק צ' שהביא לדברי המג"א שבס"ק ל"ג דמותר להניח רטיה ע"ג האפטורא, צ"ע, דכיון שכאן במ"ב כתב כהא"ר, וכאן בבה"ל סיים בצ"ע למעשה, אי"כ למה סתם שם כהמג"א.

אך שו"ר דיתכן לומר מה שסיימו המג"א ובמ"ב בשם ראב"ן [דאסור ליתן רטיה עליה ומותר לקנחה וכו'], משום דס"ל כסברת הא"ר - אך עיין במחצית השקל דמבאר כונת ראב"ן דאסור משום דע"י הרטיה מוציא ליחה.

מאכל בריאים ככונת רפואה

בה"ל באו"ד. והנה מה שהכריח לרש"י לפרש כן נ"ל דיצא לו כן מסוגיא דברכות ל"ח ע"א שתיירץ שם אביי דלהכי כל האוכלין אוכל לרפואה, דגברא לאכילה קמכוין ורפואה ממילא הויא, ואפ"ה סיים המשנה דחוץ ממי דקלים, היינו אף דהוא יכוין לשתיה אפ"ה אסור וכו'.

משמע דס"ל דלפירש"י המכוון כפשוטו דגברא מתכוין לאכילה, אבל אם מתכוין לרפואה אסור, וא"כ לא ס"ל גם בזה כהרמב"ם שמתיר במאכל בריאים ככונת רפואה. (וצ"ע אם אפשר לתלות נידון זה בבי' הלשונות שבגמ' שם [דבלישנא

בתרא יש הוספה של "ורפואה ממילא הויא"] - וע"ע לקמן מ"ב ס"ק קל"ז.

בדעת הרמב"ן שמתיר לחולה בדברים שאין בהם סרך מלאכה בה"ל ד"ה וכו'. דהנה בשבת ק"ט איתא רבינא אשכחיה לר"א וכו' דצמית ליה בחמרא א"ל וכו', ושני ליה גב היד וגב הרגל שאני דאמר וכו' מחללים עליהם את השבת וכו', ולדברי הרמב"ן וסייעתו אפילו אם לא היה בזה סכנה נמי מותר לצמות, דהא אין בזה סרך מלאכה. [ואולי דלרווחא דמילתא קאמר וכו' א"נ, דשם לא הוי כאיב ליה טובא עד שיצטער מזה כל גופו, ולכן אי לאו דהיה ע"י אבר זה גופא חשש סכנה היה אסור].

מ"מ אכתי סגי בסכנת אבר בלי שכוואב טובא, ומגמרא משמע שיש סכנת כל הגוף, א"כ הרי שוב נצטרך לתי' הא' שנקט רווחא דמלתא, ואה"נ דסגי גם בסכנת אבר או בחולי של כל הגוף.

בהיתר רפואה לחולה שאין בו סכנה

בה"ל באו"ד. והנה עיקר סייעתא לדעת המקילין הוא מדאיתא בגמרא דצרכי חולה שאין בו סכנה עושין ע"י א"י והרי וכו', ע"כ השתיה של רפואה גופא הרי עושה הישראל בעצמו ואפ"ה שרי. והנה הפוסקים שהבאנו להחמיר, ע"כ יתראו דהכא כיון שהא"י מכין לו הרפואה ומושיט לו, איכא היכר שלא יבוא הישראל אח"כ לשחיקת סממנים [ועיין בב"י], משא"כ בעלמא שהישראל לוקח בעצמו הסממנים שחוקים שהוכנו מאתמול וליכא היכרא אסור.

בב"י - דף ק"ג ע"א ד"ה כל. שכתב סברא כזאת. - וע"ע שם בדף ק' ע"א ד"ה כל. וע"ע בב"ח דף ק"ג ע"א ד"ה כל שס"ל לאיסור, ופירש גם בכונת הרמ"א שמתיר רק ע"י א"י, וגם על זה משיג ע"ש. וכן דעת הא"ר ס"ק מ"ד בכונת הרמ"א (ועיין פמ"ג א"א ס"ק כ"ה).

והט"ז וב"ח אוסרים אפילו ע"י א"י כיון שהוא אוכל. ובא"ר שם כתב דדעתם לאסור, ודדעת **נחלת צבי ומג"א** להיתר - וכנראה דס"ל דגם למג"א ההיתר הוא רק במושיט גוי (דהרי בתחילה נקט כן כפשטות בכונת הרמ"א, ורק אח"כ כתב דט"ז וב"ח אוסרים בכל גווני, א"כ כששוב כתב דנחלת צבי ומג"א מתירים, היינו כנראה כעין שכתב בתחילה ע"י גוי המושיט לו).

עיין חיי אדם כלל ס"ט דין י"א שכתב דמותר לשתות ובלבד שיעשה הנכרי. **אולי** כונתו אם יש איזה איסור בעשיה, ולא לאסור ברפואה עשויה מערב שבת כדרך הב"י הנ"ל, או שסובר שעכ"פ **עשיית** הרפואה אסור. עיין הגהות הגראמ"ה זצ"ל דף קל"ד מש"כ שיש ב' איסורים של עשיה ושל שתיה.

עיין חידושי בית מאיר שלכאורה מחלק בין עשיה לבין שתיה, וכן עיין שם שכתב סברא משום שאי אפשר ע"י שינוי [ועיין בזה כאן במדור "בינת שמחה" מש"כ בזה].

עיין שו"ע הגר"ז סוף ס"ט שכתב "ולענין הלכה בד"ס הלך אחר המיקל", וע"ש שכתב סברא משום שא"א ע"י גוי. ועיין בשו"ת אבני נזר סימן שצ"ד אות ג' ובסימן שצ"ה אות ח'.

רפואה לחולה שאין בו סכנה

בה"ל באו"ד. הארכתי בכ"ז לבאר דעת הרמב"ן וסייעתו אינו מוסכם ליתר הפוסקים שהזכרתי.

עיין לקמן סימן של"ב בבה"ל דף קע"ד ע"ב בסופו [שכתב דבחולה שאין בו סכנה אסור לרוב הפוסקים לעשות שום רפואה משום שחיקת סממנים].

מה שהותר לטוך כפות הידים והרגלים של שיכור

סעיף מ"א. **מ"ב ס"ק קכ"ז**. לטוך. דמה שמפקח שכרותו ממנו אין זה רפואה [ט"ז וא"ר].

ובמג"א ס"ק מ"ה כתב הטעם בזה כהא של סעיף מ"ג [דאין לחוש לשחיקת סממנים בדבר שאין עושין בסממנים].

באיסור להתעמל בשבת

סעיף מ"ב. **מ"ב ס"ק ק"ל**. ואין להקשות כיון שאין כאן שייכות שחיקת סממנים היה לנו להתיר וכו'.

מדברי הט"ז ס"ק כ"ח.

באיסור ליקח רפואה

כדי שייגע ויזיע

מ"ב ס"ק ק"ל. ודע דלפי מה שפסקינן לעיל בס"י וכו' ה"נ בעניננו אפילו הגיע לכלל חולה שאין בו סכנה אין עושין ד"ז כ"א ע"י שינוי.

עיין רמ"א סעיף ל"ז [דבנפל למשכב שרי - ליקח רפואה אף בלי שינוי] - ואפשר לומר דכאן הוי עובדא דחול ע"כ בעינן שינוי, וכעין שכתבתי בגליון דס"ק פ"ה, ק"ב, וק"ג.

**באיסורא דאין מתעמלין
כאשר אין מזיע**

בה"ל ד"ה כדי שייגע ויזיע. זה הוא מלשון הרמב"ם בביאורו על אין מתעמלין, ורש"י שם פירש דהיינו שמשפסף בכח, ומשמע אפילו אם אינו מזיע, והעתיקו הטור ושו"ע לעיל בס"י שכ"ז ס"ב, ודברי השו"ע קשה לפי"ז.
עיינ דף ק"ג ע"א ד"ה כתב במש"כ לפרש שאין בזה פלוגתא לדינא [דזה וזה אסור]. - עיין מחצית השקל שכתב דס"ל להרב"י דשניהם אמת, ורש"י מודה להרמב"ם - ובמג"א משמע דהרמב"ם לא מודה לרש"י (וכנראה דעת מחצה"ש דהרמב"ם שהזכיר רק הא דצער, הרי רק בזה אסור, אבל לרש"י שפיר י"ל שרק בסיכה ומשמוש סגי לאסור כשעושה בכח, אבל כשסתם דורס על הגוף בעיניו כדי שיזיע, והב"ח ס"ל דגם הרמב"ם יכול לסבור לחומרא בסך וממשמש).

גזירת שחיקת סממנים ברפואה שאין עושיין בסמנים

סעיף מ"ג. מ"ב ס"ק קל"ו. ויש לו צער, דאל"ה היה אסור משום עובדא דחול.
עיינ עולת שבת ס"ק מ"ו שכתב דגם אסור משום גזירת שחיקת סממנים (וציין לב"ח. עיי"ש בב"ח שהקשה משום לא פלוג).

רחיצה במים היפים כשכונתו לרפואה

סעיף מ"ד. מ"ב ס"ק קל"ו. רוחצין וכו'. פ"א אף שכונתו לרפואה כיון שרוחצין בו בריאים מותר.
וכעין שכתב הרמב"ם דבמאכל בריאים מותר גם כשכונתו לרפואה.

שתיית משקה המשלשל לחולה

מ"ב ס"ק ק"מ. וא"כ אסור לשתות משקה המשלשל וכו' אם לא כשהוא בא לכלל שאין בו סכנה דאז מותר.
עיינ לעיל מ"ב ס"ק ק"ח.

לרחוץ בלא שיהי בחמי טבריה כשיש במקום גם מים טובים

מ"ב ס"ק קמ"ב. כמיקר. ואע"פ שהן עכורין אמרינן לא מצא מים יפים, ולעולם להקר קעביר.
צ"ע לפי"ז אם יש שם על יד מימות אלו גם מעין של מים טובים, אם אסור לרחוץ באלו אפילו בלי שיהיו. - ונפקא מינה בחמי טבריה כשרוחצין רק לרפואה לפי הנ"ל בס"ק קל"ו, דיתכן דבשיש שם מקום רחיצה של מים טובים כבר אסור לרחוץ בחמי טבריה אפילו בלי שיהיו.

רחיצה במים מלוחים בשבת כששוהה

בה"ל ד"ה אלא לרפואה. ואולי דהתוספתא מירי בבריאה, ולהכי מצריך הברייתא שיהא מכיון לרפואה דהיינו לחזק מזגו. וכן משמע במג"א סקמ"ג.
משמע דמבאר דלמג"א [לעיל סעיף ל"ז שאוסר לבריא לאכול מאכל שאינו של בריאים לחיזוק מזגו, ומוכיח דבריו מהא דהכא], אסור בבריאה הרוחץ במימות אלו באישתיהי רק כשכונתו לחיזוק מזגו. ועיין מחצית השקל מש"כ לאסור משום מוכחא מילתא.
ולכאורה במה שאינו מאכל בריאים, אם אוכל לצורך רפואה לא בעינן מוכחא מילתא, אלא זה גופא הוי רפואה לדידיה, ואע"ג דמאכל בריאים מותר לחולה אע"ג דלקחו לרפואה, וכמש"כ הרמב"ם בפכ"א הכ"ב, היינו כיון דסוף סוף הוא מאכל בריאים לא נכלל בהאי גזירה, אבל במה שאינו מאכל בריאים ע"כ הוא כרפואה, וכיון דהוא חולה יש בזה גזירה, וא"כ ה"נ בבריאה שלוקח דבר זה ואינו בשביל רעבון וצמאון, הוי כלוקח רפואה שאסור לדעת המג"א, דהוי כהוא יודע שלוקח לרפואה מאכל שאינו מאכל בריאים. והא דבעינן ברוחץ דאישתיהי, משום דבלי שיהוי הוי כמאכל בריאים, שגם בריאים רוחצים במימות אלו בלי שיהיו, אבל כששהה הוי כמאכל שאינו של בריאים, אבל במה שבעצם אינו מאכל בריאים לכאורה לא בעינן דיהא מוכחא מילתא. וא"כ בהא דקילור [בסעיף כ"א] אם רוחץ לרפואה לכאורה אסור לדעת תוס' גם כשלא מוכחא מילתא. - ועיין פמ"ג [כאן בסעיף מ"ד] א"א ס"ק מ"ט שהזכיר **מוכחא מילתא**, ואפשר לומר משום דאיירי שם בענינא דרחיצה וכנ"ל.

לחוש על נחש בשביל שלא יזיק

סעיף מ"ה. מ"ב ס"ק קמ"ג. ואין בכך משום צידה. אע"ג דע"י הלחש אינו יכול לזוז ממקומו עד שנוכל לתפסו, מ"מ מותר דאין זה צידה טבעית, ואע"ג דפסקינן בסימן שט"ז ס"ז דאפילו לצוד להדיא מותר וכו' [א"ר עיי"ש]. ועיין לעיל בסימן ש"ו ס"ז במ"ב שם.
עיי"ש בס"ק ל"ו [שכתב דגזירת שחיקת סממנים לא שייך בדבר שאין בו ממש]. ועיין פמ"ג א"א ס"ק נ' שכתב משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ובלי מעשה רק בפה לא גזרו.

נתינת כלי על העין להקר

סעיף מ"ו. בשו"ע. נותנין כלי על גבי העין להקר, והוא שיהיה כלי הניטל בשבת.
עיינ פמ"ג א"א ס"ק נ' משמע שנוטה דכלי שאין ניטל אלא לצורך גופו אסור, דנראה כרפואה, וסיים בצ"ע. ועיי"ש [שכתב "סנהדרין ק"א ורש"י משמע שאין ניכר לרפואה שדרך העולם להשים כלי שאין ניטל כ"א לצורך גופו"], ויתכן דיש ט"ס וצ"ל **"להשים כלי הניטל, אבל כלי שאין ניטל וכו'",** והיינו אפילו כלי אשר מלאכתו לאיסור שמוותר לטלטל לצורך גופו, בכ"ז אין דרך ששימו כלי זה בכדי להקר סתם, וכשמשים כלי כזה אסור משום רפואה (ולא משום טלטול, דהא הרי מותר לטלטל לצורך גופו).

דחיקת חבורה בסכין

מ"ב ס"ק קמ"ד. וכתב הח"א וה"ה דמותר לדחוק בסכין חבורה כדי שלא תתפשט. **ושע"צ ס"ק ק"ד.** ויותר נראה דהטעם הוא משום דאין דרך לעשות דברים אלו בסממנים, ולכך אין לגזור משום שחיקת סממנים, ועיין לעיל בסעיף מ"ג.
וגם כאן הרי יש התנאי של "יש לו צער מהם".

דחיקת נפיחות בסכין - והנחת חמאה - ובגזירת שחיקת סממנים

מ"ב ס"ק קמ"ד. וכתב הח"א וה"ה דמותר לדחוק בסכין חבורה כדי שלא תתפשט. **ובשע"צ ס"ק ק"ד.** ויותר נראה דהטעם הוא משום דאין דרך לעשות דברים אלו בסממנים, ולכך אין לגזור משום שחיקת סממנים, ועיין לעיל בסעיף מ"ג.
כמדומה שהנשים עושות טיפול של שימת חמאה או מרגרינה על הנפיחות (- הנה ודאי שצריך לזוהר ממירוה, אך צריך עיון דיתכן שזה אסור משום רפואה), ואם כן הרי צ"ע שאם יש לענין זה רפואה כזאת, נימא שכבר אסור גם ע"י סכין. אך אולי כיון שחמאה היא לא מ'צמח', א"כ לא שייך גזירת שחיקת סממנים, והוי כבר שוב כעושים זאת ע"י רפואה שאין בה שחיקת סממנים.
ואולם עיין בב"ח סימן שכ"ח שהקשה שנגזור אטו רפואה אחרת שיש בה שחיקת סממנים, א"כ אולי אפילו אם ס"ל כן ומתחשבים רק בחולי זה, יש ענין רפואה שהוא לא רק מעשים חיצוניים גרידא, אלא כעין הרפואות של הסממנים, אע"ג שאין רפואה זו מצמחים, בכ"ז בזה כבר ודאי ס"ל כב"ח עכ"פ לגבי רפואה זו עצמה, ואולי אפילו בכדי גם לאסור את הרפואה של המעשה חיצוני. ועוד צ"ע אם גזירת **שחיקת סממנים** דוקא, או אפילו מה דשייך איסור אחר כגון **בחמאה** נגזור אטו דש שיחלוב.
- וכן ברפואה של מיץ ענבים או סחיטת זיתים, כידוע יש שמניחים ענבים על מקום עקיצת דבורה וכמדומה שדוחקים שם, וא"כ יש בזה משום "דש" שסוחט הענבים וצריך **למשקה** לצורך הרפואה - ואין זה לאיבוד. (ואין לומר שלא המשקה מרפא אלא פנים הענב, והמיץ הולך לאיבוד, דמסתמא גם המיץ מרפא). **ומ"מ** אם זה בגדר סכנה גם זה מותר, אבל אם זה רק בגדר מיחוש - ואפילו בנחלש כל גופו אסור.

שן שיצאה ממקומה

סעיף מ"ז. בשו"ע. עצם שיצא ממקומו מחזירין אותו.
עיינ שו"ת אג"מ או"ח ח"ב סימן פ"א לענין החזרת שן תותבת.

זריית אבקה בשיניים תותבות ובמנעלים

רמ"ר הי"ו [ר' מרדכי רימר זצ"ל] העיר בזקן שיש לו שיניים תותבות ואינם נאחזים היטב, וע"כ זוהר אבק עליהם, ואח"כ ע"י הלחלוחית שבפה נדבקים, ואמר שהגר"פ אפשטיין (שליט"א) [זצ"ל] אסר זאת.
רמ"ר הי"ו [זצ"ל] העיר באבק ששמים בנעלים כדי שלא יזיעו הרגלים אם מותר, וכדומה שאמר שהגר"פ אפשטיין (שליט"א) [זצ"ל] אסר גם בזאת.

עצם שיצא ממקומו

מ"ב ס"ק קמ"ה. שיצא ממקומו. המ"א חולק ע"ז וס"ל דדוקא עצם הנשבר מותר להחזירו.
וגם הגר"א נשאר בצ"ע - ועיין פמ"ג א"א ס"ק נ"א.

להחזיר עצם שיצא לגמרי ממקומו

מ"ב ס"ק קמ"ה. ובספר שלחן עזי שטים חולק על המ"א, וכתב דכל שיצא ממקומו לגמרי שקורין או"ש גילענק"ט חשיב סכנת אבר כמו נשבר.
עיינ אגלי טל טוחן סעיף ל' ובס"ק ע"ב שכתב לחלק כן.

קינוח דם בבגד

סעיף מ"ח. מ"ב ס"ק קמ"ו. ובמקום הדחק הסכימו האחרונים דיש להקל שהוא דרך לכלוך.
עיינ לעיל סימן שי"ב מ"ב ס"ק נ"ט ומש"כ שם בגליון.

שימוש במכשיר חוקן

סעיף מ"ט. מ"ב ס"ק ק"ג. לשום וכו'. וכ"ש דאסור לשום קריסט"ר אף שהוכנה מאתמול.
עיינ דעת תורה מה שכתב לחלק בין אם נותן שם סממנים או רק מים גרידא. ועיי"ש שכתב דבמקום כאבי בטן שקורין קרעמפיין בלע"ז, בכל גווי יש להקל (אולי המכוון דבזה הוי כחלה כל גופו).

חיבור מכשיר החוקן

מ"ב ס"ק ק"ג. וכ"ש דאסור לשום קריסט"ר אף שהוכנה מאתמול, ובזה אסור אפילו ע"י שינוי גזירה משום שחיקת סממנים, אם לא בחולה וכו'.
עיינ קצות השלחן סימן קל"ח כדי השלחן אות י"ד ד"ה והנה מש"כ, לענין חיבור הברזא של הקריסט"ר לענין דין בונה. - עיין סימן שי"ג. ועיין ערוך השלחן סעיף נ"ח שכתב דקריסט"ר שקורין קאנ"א קרוב לבא בה לידי איסור דאורייתא.

**שינוי לחולה שאין בו סכנה
בסתירת דברי המ"ב בזה**

מ"ב ס"ק ק"ג. וכ"ש דאסור לשום קריסט"ר וכו' אם לא בחולה אף שאין בו סכנה וכמ"ש בסעיף י"ז, דאז מותר ע"י שינוי.
צ"ע. הרי לכאורה בזה יש רק האיסור של גזירת שחיקת סממנים, והרי לעיל בסעיף ל"ז מ"ב ס"ק קכ"א מבואר להתיר זאת בחולה שאין בו סכנה. ובשלמא אם שם היה ההיתר משום דא"א בשינוי (וכעין מ"ש בס"ק ק"ב), אזי היה אפשר לומר דמ"מ כאן דאפשר בשינוי צריך לעשות ע"י שינוי, אבל כיון דשם בס"ק קכ"א מבואר דלא גזרו זאת בחולה שאין בו סכנה, א"כ למה צריך כאן שינוי, ודוחק לומר משום דכאן הוי הרפואה ע"י עשיית מעשה מסוים.

ושר"ר דאולי לא גרע מהנ"ל בסעיף מ"ג [לגבי דברים שאין עושים בסמנים שאין לחוש לשחיקת סממנים] אשר מבואר בס"ק קל"ו שיש איסור משום עובדא דחול [- שלא במקום צער], וע"כ כאן שיש בזה מעשה מסוים הוי עובדא דחול. אך אכתי צ"ע, דהא מ"מ שם מתירים אפילו במקום צער, ואין צריך שינוי, ולמה יגרע כאן דהוי חולי שאין בו סכנה, וגם אם נימא דשם לא מתירים משום צער גרידא, אלא הם הוו ג"כ דברים שהם בגדר של חולי שאין בהם סכנה, וכדמשמע לעיל במ"ב ס"ק נ"ב, מ"מ גם כאן הוי חולי שאין בו סכנה. וזלת דנימא דאם שם הוו חולי שאין בו סכנה, ובכ"ז הוצרך הטעם של צער, משמע אי לא"ה היינו מחמירין בגזירת עובדא דחול אפילו בחולי שאין בו סכנה, ורק בצירוף שיש צער התיירו, וחמירא בזה מגזירת שחיקת סממנים, ולכן כאן דהוי רק חולי שאין בו סכנה צריך שינוי שלא יהא כעובדא דחול. אך לפי"ז אם יש לו צער מעצירות המעים, יהא מותר בזה אפילו בלי שינוי כשהוא בגדר חולה שאין בו סכנה.

ועיין רמב"ן בתורת האדם שכתב הטעם של איסור טריפת יין ושמן משום עובדא דחול - והרי שם ג"כ איירי בחולה שאין בו סכנה, ואין שם גזירת שחיקת סממנים, כדכתב בה"ל לעיל סעיף ל"ז ריש ד"ה וכן, ובכל זאת יש משום עובדא דחול בהכנה. - וכאן י"ל דהוי גם העשיה כעובדא דחול.
ועיין לעיל מ"ב ס"ק ק"ב ובמש"כ שם בגליון ליישב כעין הא דהכא. ועיין לעיל מ"ב ס"ק פ"ה ומש"כ שם בגליון. וע"ע מ"ב ס"ק ק"ל ומש"כ שם בגליון.

ושר"ר בתהלה לדוד שכתב דרך לומר שמחמירין רק כששייך ענין גזירת שחיקת סממנים וגם עובדין דחול, ורק גזירת שחיקת סממנים גרידא מתירים בחולה שאין בו סכנה, וכן עובדין דחול גרידא מתירים במקום צער. (ועיי"ש שהעיר ע"ד ב"י שמפרש הא דראב"ד בחולה עם צער, וכתב דמשמע דאיירי בצער לבד - וע"ע שם מש"כ לענין גזירת שחיקת סממנים במצטער גרידא).

ועיין אז נדברו ח"ז סימן י"א שכתב ליישב הא דהכא צריך שינוי בגלל חשש השרת נימין.

מכה בפטיש בדבר העשוי לשימוש חד פעמי

מ"ב ס"ק קנ"ב. אבל לעשות בשבת הפתילה הנ"ל ואפילו הוא עושה אותה מנייר שכורך אותו ומקשה אותו, יש בו איסור דאורייתא משום מכה בפטיש.

משמע מזה דאפילו דבר העשוי לשימוש חד פעמי שייך בו גדר מלאכת מכה בפטיש.

עשיית פתילה מחתיכת לפת

מ"ב ס"ק קנ"ב. אבל מה שעושיין מחתיכת לפת מותר, כיון שהוא מאכל בהמה אין בו משום תיקון כלי.
עיינ לעיל סימן שכ"ב סעיף ד'. - ועיי"ש במ"ב ס"ק י"ב דאפילו במקפיד על המדה אין בזה משום מחתך.

מתנה מועטת

עם הערות הגר"ח קניבסקי שליט"א

הגאון רבי אלעזר צדוק טורצ'ין זצלה"ה שותף בחיבור ספר שונה הלכות

דקדוק בלשון המ"ב אי ברפואה ידועה עפ"י מומחה סגי או בעיני ציווי ע"י מומחה

כ' השו"ע סי' שכ"ח ס"ב: מי שיש לו חולי של סכנה מצוה לחלל עליו את השבת, והזריז הר"ז משובח כו', ובמ"ב סק"ה בתו"ד כ' וז"ל: ועי' ביור"ד סוף סי' קנ"ה דבעי' שתהא הרפואה ידועה לאנשים או עפ"י מומחה, עכ"ל. לכא' מלשון זה משמע דבמומחה לא סגי שתהיה רפואה ידועה, רק בעי' מצווה עפ"י המומחה, ובמצווה להדיא סגי ביחיד מומחה ול"צ לרבים, או דנימא דגם ידועה עפ"י מומחה ואע"פ שאינו מצווה סגי, וקאי תיבת ידועה גם על מומחה, דהיינו או שידועה לאנשים או ידועה עפ"י מומחה סגי, ובזה חלוק מומחה דא"צ רבים, רק ידועה עפ"י מומחה יחיד סגי, ודו"ק.

כל כאיב ליה טובא להוי ספק נתקלקל ולשתרי לחלל שבת

כ' השו"ע סי' שכ"ח ס"ג: כל מכה של חלל דהיינו מהשינים ולפנים, ושינים עצמם בכלל, מחללין עליה את השבת, ודוקא שנתקלקל אחד מהאברים הפנימים מחמת מכה או בועה, אבל מיחושים אין נקראים מכה, עכ"ל.

ובביה"ל ד"ה ודוקא כ' וז"ל: הנה דין זה הוא מהרשב"א בשם ר"י ומובא במ"מ ע"ש, ומשמע מסתימת לשונו שם דאפי' היכי דכאיב ליה טובא מפנים בחלל הגוף אינם עדיין בכלל מכה של חלל, כ"ז שלא נתקלקל אחד מאברים הפנימיים, אולם בביאור הגר"א ממה שציין המקור על דבריהם ממה שאמרו שם בגמ' חושש הוא דלא וכו', משמע היכא דכאיב ל"י טובא מחללין, ואולי יש לדחות דגבי שינים דהם אקושי ואין שייך בהם שם מכה כ"כ, כיון דכאיב ליה טובא יצא מכלל מיחוש ודינו כמכה של חלל, משא"כ בשאר אברים פנימיים כ"ז שלא נעשה מכה או בועה עדיין הוא בכלל מיחוש בעלמא, וצ"ע.

ומוסיף הביה"ל: ומ"מ אפ"ל דאם כאיב ליה טובא באחד מאברים הפנימיים, ומסופק לו שמא נתקלקל שם באיזה דבר, ואין שם רופא בעיר לישראל, דמותר לחלל שבת וליסע אחר רופא, דאף במכה שאינה של חלל איתא לקמן בסוף ס"ה דאם נעשה אצל החולה ספק סכנה מחללין, עכ"ל.

ולכא' יל"ע, דא"כ לפי"מ שכ' הביה"ל בסוף שאם מסתפק מותר לחלל שבת כו', א"כ ה"צ"ע שכ' מקודם נפל בבירא, דלמה לא ניחוש אגן אע"פ שהחולה לא מסתפק שאינה עולה על דעתו, אבל כיון שאומר שכאיב ליה טובא ניחוש אגן שמא נתקלקל כו' ולישתרי, וכן מבואר בביה"ל ד"ה כל שרגילים דאינו תלוי כלל באמירתו.

ואולי אפשר דאה"נ דביה"ל לא כ' שני דברים, אלא מקודם כ' להעיר על ציונו של הביאור הגר"א, אמנם למסקנת הדברים מסיים מטעם אחר דשרי, וצריך אני לרב.

בספק שרי לאו דוקא ליסע אצל רופא אלא גם שאר מלאכות

והנה מש"כ הביה"ל בסו"ד דמותר לחלל שבת וליסע אחר רופא, יל"ע אי דוקא כהאי חילול בלבד שרי, או אפי' א' מל"ט מלאכות שרי, ולכא' ממאי דמיסתמך הביה"ל להוכיח כן מלקמן סוף ס"ה דאם נעשה אצל החולה ספק סכנה מחללין שם, לכא' מתפרש דאפי' מל"ט מלאכות שרי, דבשו"ע כ' סתם מכה שאינה של חלל נשאלין בבקי ובחולה כו', או שיעשה אצל אחד מהם סכנת נפשות, ובמ"ב סק"ז כ' דצ"ל ספק סכנת נפשות כו', עכ"פ משמע דכל חילול שרי.

ואולי כעין סמך לדבר דאף דנקט"י האי איסור שרי טפי, ג"כ יש להוכיח, דהנה בסי' ש"ו ס"ד נקט המחבר כהאי לישנא וז"ל: מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל, מצווה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה, ויוצא אפי' חוץ לשלש פרסאות כו', עכ"ל השו"ע. ובמ"ב סקנ"ז כ' וז"ל: חוץ לשלש פרסאות היינו אף דיש בזה איסור דאורייתא לאיזה פוסקים, וה"ה אם יצטרך לחלל שבת ע"י באיזה מל"ט מלאכות ג"כ שפיר דמי כו', עכ"ל. הרי דהשו"ע נקט בלשונו חוץ לג' פרסאות, ולדינא כ' המ"ב באיזה מל"ט מלאכות שיהיה.

האם הא דהתירו לחזק אבריו הוא רק משום דפעמים מוציאו מידי סכנה

כ' השו"ע סי' שכ"ח ס"ד: מכה של חלל אינה צריכה אומד, שאפי' אין שם בקיאים וחולה אינו אומר כלום, עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול כו', עכ"ל.

ובביה"ל ד"ה כל שרגילים הביא אריכות דפליגי בזה הראשונים, דמרש"י ור"ת ור"י ותוס' ישנים דיומא ותוס' בפ' מפנין ומאירי שם ורשב"א בתשו' והאור זרוע בשם הר"ר אליעזר ועוד, מוכח דכל היכא דאינו מסוכן לדבר זה אין מחללין, אבל המ"מ ומשמעות תשב"ץ ומשמעות המאירי דיומא כו' ועוד להקל, ובסו"ד כ' הביה"ל וז"ל: ולפי דברי המאירי הנ"ל ביומא משמע שאם ע"י פעולת החילול הזה יתחזקו איבריו ג"כ, אין למנוע דבר זה מאתו כיון שהוא חולה שיש בו סכנה, עכ"ל.

ויל"ע במסקנת הביה"ל דמשמע מדבריו דמשום שהוא חולה שיש בו סכנה הוא דהתירו לחזק איבריו, ואילו בתו"ד כשהביאו הביה"ל להמאירי בפעם הראשונה, וקשיא ליה דקסתר המאירי עצמו, כ' וז"ל: וכן מצאתי עוד למאירי שלהי יומא בד"ה [מחמין חמין] שכ' שאע"פ שרחיצה זו של חיזוק איבריו אין בה צורך למהירות, והו"ל למימר שנמתין לה כדי שלא יתחלל שבת, שמ"מ ממחרת היא בחיזוק איבריו, ואין משהין לה שום דבר תועלת לגמור רפואת החולה, עכ"ל. גם מזה משמע לכא' דס"ל כהמ"מ. איברא דצ"ע בדעתו, דהרי לעיל הבאנו אותו [להמאירי] בשיטת האוסרין, וכדמוכח בהדיא בדבריו בפרק מפנין, ואפשר דחיזוק איבריו נמי פעמים שמוציא אותו מחזקת סכנה, עכ"ל הביה"ל.

הרי דכ' הביה"ל לבאר דהסברא משום דאפשר דחיזוק איבריו פעמים מוציאו מידי סכנה, א"כ משמע דדוקא כשיש מקום לסברא זו, ואילו בסו"ד משמע שעצם דחולה שיש בו סכנה הוא אין למנוע ממנו חיזוק איבריו, ולא רק במקום שיש סברא דיוציאו החיזוק איבריו מידי סכנה. ואולי כיון דפעמים הוא כן, משו"ה סמכינן עלה דהאי טעמא ונתירו בכל דוכתא, שמא החולי הזה ג"כ חיזוק אבריו מוציאו מידי סכנה.

או דאף דבמסקנא סתם דהמשמעות הוא דמשום עצם הדבר שהוא חולה שאין בו סכנה שרי לחיזוק אבריו, מ"מ כונתו נמי דוקא כמ"ש בתחילה כשאפשר שע"י שיחזקו אבריו יצא מידי סכנה, וצריך אני לרב.

ביאור לשון צורך הרבה דשרי אף להמחמירין

והנה בעצם דעת המ"מ שמתיר שהעתיק המ"ב בסק"ד, שכ' ומשמע אע"פ שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא, כיון שהחולי יש בו סכנה ויש בהדבר צורך קצת ורגילין לעשות לו בחול, עושים גם בשבת.

והוסיף עלה בשה"צ אות י"א וז"ל: דאילו צורך הרבה אפי' לדעת המחמירין שרי, וכההיא דתניא ביומא מחממין לו חמין בין להשקותו בין להברותו, עכ"ל.

וכ' עלה הגר"ח שליט"א וז"ל: נראה דצורך הרבה דהכא ר"ל שסתמא חיישי' שיכבד עליו חוליו במניעת הדבר, וכדמשמע מהר"ה שהביא, עכ"ל.

היכא דאין בקיאים איכא עוד צירוף להקל - שיטת הרמב"ן

והנה היכא דאין שם בקיאים איכא עוד דעה להקל והוא הרמב"ן, כפי שביאר הביה"ל בדבריו וז"ל: גם מדברי הרמב"ן בעצמו אין ראיה כ"כ, דהא דכ' עושים לו כל שרגילין לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות, מסתברא שאין כונתו אפי' לדבר שאינו להעביר הסכנה, אלא כיון דמירי שאין כאן בקי, ואינם יודעים מה לעשות, להכי אמר שיעשו כל הדברים שעושים בחול להעביר הסכנה לפי הבנתם, אבל אה"נ דגם לפי הבנתם אינם רשאים לעשות לו דברים שאפי' בחול יודעים הם בעצמם שאינה להעביר הסכנה, ומשי"כ ממאכלים ורפואות היינו מאכלים הקלים שרגילים לתת לחולה שלא יתחלש, שגם מניעת דבר זה הוא לפעמים סיבה לחזק חליו, ויוכל לבוא לידי סכנה כו', עכ"ל.

והרי דבסיכום דבריו כולל הביה"ל להרמב"ן בהמחמירין, אמנם לענין זה הרי הוא מיקל כשאין שם בקיאים, וא"כ יש עוד דעה להקל בהאי גוונא, ודו"ק.

גונח מלבו אף דמסוכן חשוב חולי שאב"ס

בשו"ע שם כ' וז"ל: אבל כשיודעים ומכירים באותו חולי שממתין ואין צריך חילול, אסור לחלל עליו אע"פ שהיא מכה של חלל, עכ"ל.

וכ' הביה"ל בד"ה שממתין וז"ל: והיכי דגונח מלבו שהוא מסוכן, והרופאים אמרו שרפואתו היא שישתה חלב בכל

יום, אסור לחלל שבת באיסור דאורייתא בשביל זה, וכדלקמן בסעיף ל"ג, דנהי דמסוכן הוא אם לא ישתה לעולם, אמנם עכ"פ אינו מסוכן בשביל פעם אחת כו', עכ"ל.

ויל"ע דהנה כאן נקט הביה"ל בלשונו שגונח מלבו הוא מסוכן, ואילו לקמן בסל"ג כ' השו"ע גונח מותר לינק חלב מהבהמה, דבמקום צערא לא גזרו רבנן כו', עכ"ל. ובמ"ב ס"ק ק"ז כ' בתו"ד וז"ל: ואף דקיי"ל דבכל חולי שאין בו סכנה אומר לאינו יהודי ועושה, הכא שאני דרפואה שלו הוא לינק בעצמו, עכ"ל.

הרי דבס"ק ק"ז קוראהו המ"ב חולי שאי"ב סכנה, דמקשה דאע"ג כו', ואילו בביה"ל כאן כ' דגונח מלבו הוי "מסוכן", דמשמע דהוי חולי של סכנה.

וי"ל דהיינו טעמא דכיון שהוא חולי "שממתין", ואינו מסוכן בשביל פעם אחת, להכי חשיב כחולי שאי"ב סכנה. כ"ז דיברתי עם מו"ר הגר"ח שליט"א.

ביולדת עושין ע"י שינוי דווקא כשאין עיכוב יותר ע"י ז, וחלוק משאר חולה שיב"ס

כ' השו"ע סי' שכ"ח ס"ב: כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י אינם יהודים וקטנים ונשים, אלא ע"י ישראל גדולים ובני דעת, וכ' הרמ"א וי"א דאם אפשר לעשות בלא דחוי ובלא איחור ע"י שינוי עושה ע"י שינוי כו', עכ"ל. צריך אני לרב מה נקרא דחוי ומה נקרא איחור.

ובמ"ב סק"ה כ' וז"ל: ובלא איחור ע"י שינוי, דכל כמה דנוכל לעשות בהיתר לא שבקי היתרא ונעשה באיסור, ונראה דה"ה אם ע"י השינוי מתאחר הדבר מעט, רק דאין החולי בהול, נמי מתאחרים מעט כדי לעשות ע"י שינוי, דאינו אלא איסור דרבנן, עכ"ל.

והנה לקמן בסי' ש"ל ס"א כ' השו"ע: יולדת היא כחולה שיש בו סכנה, ומחללין עליה השבת לכל מה שצריכה כו', ומ"מ בכל מה שיכולין לשנות משנין כו', ובמ"ב סק"ה כ' וז"ל: משנין - ואפי' למ"ד בסי' שכ"ח ס"ב דגבי פקו"נ לא בעיא שינוי, הכא שאני מפני שכאב היולדת דבר טבעי הוא, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה, לפיכך החמירו בה לשנות. וכ"ז בדליכא עיכוב לחולה, אבל אם אינו נעשה בזריזות בשינוי כמו בלא שינוי, מצווה לעשות בלא שינוי למהר הדבר בכל כוחו, עכ"ל.

לכא' צ"ב, דשם מב' דאפי' דביולדת דבעי' שינוי לכו"ע, מ"מ הוא רק בדליכא עיכוב כלל, דצריך שיעשה בזריזות בהשינוי כמו בלא שינוי, ואילו כאן כ' המ"ב דאפי' אם ע"י השינוי מתאחר מעט נמי עושים, ומתאחרים מעט כדי לעשות ע"י שינוי, ומ"ש מיולדת, וצ"ע. וכ' הגר"ח שליט"א וז"ל: יפה העיר, וי"ל דביולדת אם יש סכנה הוא בהול, עכ"ל.

לאחר המילה האם גם צריך ע"י שינוי

והנה על עצם דברי הרמ"א דאם אפשר בשינוי עושים, נ"ב. עי' לקמן סי' של"א משנ"ב סק"ז בתו"ד שכ' וז"ל: ודע דאם נתודע לו לאחר המילה שאין לו כמון, בודאי מותר להביא אף דרך רשות הרבים ולשחוק, ומ"מ אם אפשר לו לשנות בכל זה מבלי שיגיע מזה היזק לחולה, צריך לשנות, וכמו שנתבאר בסי' שכ"ח ס"ב, עכ"ל.

ובשה"צ אות י"ח כ' וז"ל: אף דהא"ר העתיק דברי הבי"ח דלאחר המילה לא צריך שינוי, לענ"ד נראה דאין להורות כן למעשה, אחרי דהר"ן כ' בהדיא בשם הר"ז והרשב"א דמתני' מיירי לאחר המילה, ואפי' צריך לשנות, וכן מוכח מרש"י במשנה והתוס' [קל"ג ע"ב ד"ה לועס] דס"ל הכי, וגם הרמ"א סתם כן לעיל בסי' שכ"ח ס"ב, בודאי אין להקל. אולם אח"כ מצאתי ביור"ד סי' רס"ו בביאור הגר"א שמצדד כהב"ח, וע"כ צ"ע למעשה, עכ"ל.

האם על גוי כשמתאחר רק מעט עושין ע"י כמו שינוי, או אי דווקא באינו מתאחר כלל

כ' הרמ"א שם: וי"א דאם אפשר לעשות בלא דחוי ובלא איחור ע"י שינוי עושה ע"י שינוי, ואם אפשר לעשות ע"י א"י בלא איחור כלל עושים ע"י א"י, וכן נוהגים, אבל במקום דיש לחוש שמתעצל הא"י אין לעשות ע"י א"י, עכ"ל הרמ"א. ובמ"ב סק"ה כ' בתו"ד: ונראה דה"ה אם ע"י השינוי מתאחר הדבר מעט, רק דאין החולי בהול, נמי מתאחרים מעט כדי לעשות ע"י שינוי, דאינו אלא איסור דרבנן, עכ"ל.

דאיסור נסך הוי רק דרבנן, כמש"כ המ"ב דסתם יינם הוא רק מדרבנן, ויל"ע אי מה שכי' בתחילה דמוטב לעבור ולהושיט לו איסור דרבנן משנחלל שבת באיסור סקילה, הוא דבר השנוי במחלוקת דיש מקילין בזה.

ויש לומר דדוקא בנסך יש מקילין, דכל זה משום דהאיסור מדרבנן יהא רק כשיעשה ע"י גוי, דכשהוא יחם יהיה סתם יינם, לכך בכה"ג כיון דעצם הדבר הוא צורך להחולה, לכן ס"ל ליש מקילין דאין לנו לעשות ע"י גוי למעט באיסור, משא"כ בתחילת דבריו איירי המ"ב דנעשה ע"י הישראל, אלא דיש בו איסור דרבנן, בזה ודאי מוטב לעבור על דרבנן משנחלל שבת באיסור סקילה, דרק אם הדרבנן יהיה ע"י גוי הוא דהוי סיבה להקל לעשות הישראל אפי' איסור דאורייתא משנעשו ע"י גוי.

וכע"ז כ' הגר"ח שליט"א: במ"ב הביא מהט"ז שאין לעשות ע"י גוי, והיינו בצריך לעשות ע"י גוי, משא"כ לפני"כ, עכ"ד [א"ה]. לכא' כונתו דהרי יש מקילין הביא המ"ב שהוא הט"ז בסק"ה [המובא במ"ב לעיל סקל"ז], והט"ז הרי הטעם שמתיר הוא משום שעדיף לא לעשות ע"י גוי, וא"כ זה דוקא בנסך שהוא ע"י גוי וכנ"ל].

קושיא בדברי הגמ"ר דימלא ישראל, הרי א' נותן כו' וא' שופת כו' פטור אבל אסור

והנה בעצם הדבר שהביא המ"ב בשם הגמ"ר דימלא ישראל ויחם הא"י, ומוטב שיתנסך היין משיתחלל שבת כו', יל"ע מהא דאי' לקמן בס"ז דכ' הרמ"א מותר לומר לא"י לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי, עכ"ל. ובמ"ב הביא בסקנ"ח בשם החיי אדם וז"ל: כ' בחיי אדם צריך ליהזר שלא ליתן המאכל בעצמו לקדרה, דאחד נותן מים ואחד שופת את הקדירה הראשון פטור אבל אסור, עכ"ל.

ומבואר דיזהר שלא יתן המאכל בעצמו להקדירה, וא"כ כאן אמאי "ימלא הישראל" ויחם הא"י, אמאי לא ימלא הנכרי, דהרי להישראל יהיה איסור, דאחד נותן המים ואחד שופת הקדירה דפטור אבל אסור, ואולי בחולה שיב"ס שאני, וצ"ע. וכ' הגר"ח שליט"א ע"ז: זה קושיא נכונה, והתירוץ אינו כלום, שהרי הגמ"ר מתיר אפי' אם יתנסך היין, א"כ בלא"ה יתנסך, ולמה לא ימלא הגוי להנצל מאיסור דרבנן של א' נותן התבשיל, ואולי שלא יתנסך השאר היין שבחבית, אבל עצם הדין [שכ' המ"ב לקמן סקנ"ח] שהוא מהח"א לא הבנתי היכן מצא הח"א שא' נותן התבשיל בביתו, ואח"כ א' שופת הקדרה, הראשון אסור, דלעיל בס"י שי"ח [סיק קי"ח] לא נזכר אלא א' נתן קדרה ואחד הביא האור, דהיינו שנתן הקדירה על מקומה שמדליקין שם ולכן אסור, משא"כ כאן שנתן בביתו, ומהדין שם א' נותן האור וא' הקדירה כו' פשיטא שאין ראייה לכאן, וצ"ע, עכ"ד הגר"ח שליט"א.

הזכיר ואע"פ שמכיון לזה [ונשמט זה מהל"מ], וכן ברבינו ירוחם נתיב י"ב משמע ג"כ דלא מכיון לזה, אלא שבלא זה צריך לזה, וכ"כ במאירי סוף יומא שלא יכוין לזה כו', עכ"ל. וא"כ אולי זה תלוי בפלוגתא דהראשונים הנ"ל אי אף כשמכיון להדיא מותר או לא, ודו"ק, עכ"ד.

והנה מה שנקט המ"ב בסו"ד ואפי' אם היה צריך להחוליא כו' [והוא מהמ"א], לכא' היה צ"ל "להמדרגה", דאילו להחוליא ג"כ הוי עדיין מלשאצ"ל, וצריך אני לרב.

והנה עוד יש לדקדק בלשון המ"ב שכ' ואפי' "אם היה צריך להחוליא" כו', דלכא' יל"ע לפי המבואר בשה"צ לפי הרא"ש והר"מ והר"ף אי נקטי הכי להדיא לפי גירסתם בגמ', דאפי' אם צריך להחוליא ג"כ שרי אם אינו מכיון לזה, דלכא' רק לשון הרבינו ירוחם שהובא בשה"צ שם הוא דכ' כן, דכ' דלא מכיון לזה "אלא שבלא זה צריך לזה", אבל הני רבוואתא לא הזכירו לזה בהדיא, אלא מסתברא ליה להמ"ב דהכי הוא, וזה כונתו במ"ב ואם היה צריך להחוליא עפי"ד רבינו ירוחם, ומסתברא דגם לשאר ראשונים הוי כן, ודו"ק.

עוד יש להעיר, דהנה כל אלו הדברים שהזכיר המ"ב לכא' הם קילי מדוגמת המחבר של פריסת מצודה, דלכא' בעוקר חוליא ה"ז מלאשצ"ל ג [א"ה]. ע"י בהערה שלפנ"כ דהו"ל להמ"ב למימר "מדרגה" במקום "חוליא", ובשובר הדלת ה"ז מקלקל, משא"כ בדוגמת המחבר הרי יש בזה מלאכת צידה אם מכיון לזה, אבל גם בכה"ג ס"ל להני מקילין דמותר אפי' במתכוין, כמו שהביא השה"צ דג"י הבה"ג ביומא הכי הוא על דוגמת המחבר שגירסתו אע"פ שמכיון לצוד כוורי, ודו"ק.

האם טעם הר"ן דמוטב לעבור דרבנן מחילול שבת דסקילה, תלוי במחלוקת שאח"כ ביין נסך

כ' השו"ע סי' שכ"ח ס"ד: היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטים לו, ואין אומרים נאכילנו נבילה כו', ובמ"ב סקל"ט כ' וז"ל: שוחטים לו - הרבה טעמים נאמרו ע"ז כו', ובב"י עוד טעם בשם הר"ן דבנבילה עובר על כל כזית ממנה, וחמיר מאיסור לאו דשבת, ועוד טעם, עיי"ש. ולפי"ז בודאי מוטב לעבור ולהושיט לו איסור דרבנן, משנחלל שבת באיסור סקילה כו', עכ"ל.

ויל"ע דלכא' אם דבר זה שכ' המ"ב דמוטב לעבור ולהושיט לו איסור דרבנן משנחלל שבת באיסור סקילה, תלוי במה שהביא המ"ב בהמשך בהאי ס"ק וז"ל: כ' בהגמ"ר אם צריך להרתיח יין עבור חולה, ימלא ישראל ויחם הא"י, ומוטב שיתנסך היין משיתחלל שבת, והטעם ע"י בד"מ שכ' כיון דאיסור סתם יינם אינו אלא מדרבנן, וגם איסורו קל ואין החולה קץ בו, לא דמי לנבילה, ולכך מוטב שיחם הא"י אם הוא מזומן לפניו שלא ישא ע"י, וכנ"ל בס"י בהג"ה כו', ומי"מ המיקל בחולה שיש בו סכנה להחם בעצמו אין למחות בידו, דיש לו על מי לסמוך, ע"י בט"ז בסק"ה, עכ"ל.

הרי דהביא אח"כ יש מתירין לחלל שבת בעצמו, אפי'

ויל"ע במה שכ' הרמ"א דאם אפשר לעשות ע"י גוי בלא איחור כלל עושינן ע"י גוי, אם ר"ל דע"י גוי אין עושים כלל כשמתאחר, אפי' שאין מתאחר כ"א מעט, או דגם ע"י גוי הוי כמו ע"י שינוי דכ' המ"ב הנ"ל דאפי' מתאחר קצת נמי עושים ע"י שינוי. והנה אם נימא כהצד הראשון דע"י גוי אין עושינן כלל אפי' אם יתאחר אפי' רק מעט, צ"ע בטעמא דמילתא אמאי לא עדיף שיעשה ע"י גוי אפי' אם יתאחר מעט כמו ע"י שינוי.

ואולי דאז חיישי' טפי מהיכי דברור לן שלא יאחר כלל, והרי זה כמו שמוסיף הרמ"א בדמקום שיש לחוש שיתעצל הגוי אין עושינן ע"י גוי, והיינו דבגוי רק אם ברור שלא יאחר כלל שרי, אבל אם יתאחר אפי' מעט הוי כבר הדין דאם יש לחוש שיתעצל הגוי אין עושינן ע"י כלל.

וכ' הגר"ח שליט"א וז"ל: העיקר כמו שחילק ואולי כו', וכן משמע לשון הרמ"א [א"ה]. אולי כונתו דגבי שינוי לא הזכיר הרמ"א תיבת "כלל", וגבי גוי כ' בלא איחור "כלל".

כשמחלל שבת לדבר שיב"ס ומכיון להדיא לדבר אחר שרי או לא

בשו"ע סי' שכ"ח ס"ג כ': כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה הר"ז משובח, אפי' אם מתקן עמו דבר אחר, כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים, וכן כלכיוצ"ב, עכ"ל.

ובמ"ב סקל"ח כ': וכן כל כיוצ"ב - כגון נפל תינוק לבור, עוקר חוליא ומעלהו, אע"פ שהוא מתקן בזה מדרגה בשעת עקירתו כו', עכ"ל. ובשה"צ אות ט"ז כ' דהמג"א והא"ר חולקין בזה, עיי"ש. ולכא' הכונה הוא דהא ודאי דעצם עקירה מחויב לעשות, דהלא סכנת נפשות הוא, אלא הכונה שעליו להקפיד שלא יעשה מדרגה, ובזה הוא דפליגי המג"א והא"ר אי עליו להקפיד שלא יעשה מדרגה או לא, וצריך אני לרב.

והעירני מו"ר הגר"ח שליט"א דאולי זה תלוי בפלוגתא המובא בשה"צ אות י"ז על המשך דברי המ"ב, שכ' ננעל הדלת בפני התינוק שובר הדלת ומוציאו, אע"פ שהוא מפצל אותם כמין עצים שראוין למלאכה שנעשים כמין נסרים או קסמין להדלקה, אפי"ה מותר השבירה שמא יבעת התינוק וימות, ולא אמרינן שאפשר לקרקש להתינוק באגוזים מבחוץ עד שיביאו המפתח, ואפי' אם היה צריך להחוליא ולהנסרים והקסמין ג"כ שרי, כיון שאינו מכיון לזה, עכ"ל.

וע"ז מביא בשה"צ אות י"ז וז"ל: אולם בעיקר דבר זה [אי דווקא כשאין מכיון לזה] יש דיעות בין הראשונים, כי הנה בחי' רע"א הביא בשם הר"ן להקל בזה, וכן בבה"ג בפרק כ"ג מהל' שבת גורס בסוגיא דיומא אע"ג דמתכוין לצוד כוורי, וכן באידך כולהו, וכן ברוקח סי' ק"ט כ' אע"פ שמתכוין למלאכה ולהציל הר"ז משובח, אכן ברי"ף וברא"ש הגירסא ואע"ג דמתברר בשיפ"י, ואחר הרי"ף נמשך גם הרמב"ם שלא

שו"ת בהלכה

כשצריך לחלל שבת לחולה שיש בו סכנה, ויש כאן לפנינו נכרי שיכול לעשות המלאכה, אבל הנכרי דורש תשלום, האם צריך להוציא ממון מכיסו כדי שהנכרי יעשה המלאכה במקומו

דעת השו"ע (סי' שכ"ח ס"ב) כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלים שדוקא ישראל גדול בן דעת יעשה החילול שבת, ולא יתנו לנכרי לעשותו, דחיישינן שמא פעם אחרת כשלא יהא עכו"ם כאן יבוא לחפש עכו"ם, ומתוך כך יבוא החולה לידי סכנה. אבל הרמ"א חולק ע"ז, וס"ל דאם אפשר לעשות ע"י אינו יהודי בלא איחור כלל, עושינן ע"י אינו יהודי. והט"ז שם פסק כהשו"ע. אבל המנהג הוא כהרמ"א שכשיש עכו"ם לפנינו עושים החילול ע"י עכו"ם. [ובחילול שבת ליולדת י"ל דגם השו"ע והט"ז מודו דאם יש נכרי מזומן לפנינו עושינן כן ע"י נכרי, דכמ"ש המג"א (סי' ש"ל סק"ג) בשם המ"מ דגם להסוברים דכשמחללין שבת לחולה שיש בו סכנה א"צ להשתדל לעשות המלאכה בשינוי, מי"מ כשמחללין עבור יולדת צריך לעשות המלאכה בשינוי, כיון שכאב היולדת הוא דבר טבעי, ואין אפי' אחת מאלף שמתה מחמת לידה, עכ"ד, וא"כ ה"נ לענין נכרי, אף דבעלמא יש לעשות החילול דוקא ע"י ישראל, אבל ביולדת כיון שאין

פיקו"נ ממש שאין אפי' אחת מאלף שמתה, יש לעשותו ע"י נכרי כשאפשר].

וראיתי בספר "משנת פיקוח נפש" שחקר דלפי מה שאנו נוהגין כהרמ"א (ואם מחלל שבת ליולדת י"ל דכו"ע מודו להרמ"א וכמ"ש לעיל), מהו הדין כשיכול לעשות מיד ע"י אינו יהודי, אבל הנכרי דורש ע"ז תשלום, האם צריך לשלם כדי שלא יחלל שבת בפיקו"נ, וכגון מה שמצוי שצריך להסיע יולדת לביה"ח, והבעל יש לו מכונית ויכול להסיעה, ויכול למצוא מונית ע"י נכרי בתשלום, האם צריך ליקח המונית בתשלום או שיכול לחלל שבת בעצמו.

ומביא בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א שהורה שאם בעל המונית דורש כפי המחיר המקובל, צריך לשלם לו ולא לחלל שבת, אבל אם המונית דורשת מחיר מופרז, מותר לחלל שבת בעצמו לפיקו"נ, וא"צ לשלם לנכרי מופרז כדי שיעשה במקומו. וטעם הדבר דכמו כשצריך לחלל שבת לפיקו"נ א"צ לעשות מלאכה בשינוי כשיש טירחא בכך, וכמ"ש המ"ב סי' תס"ו ס"ק ב', ה"נ א"צ לחלל שבת לקרוא לנכרי כשיש טירחא בכך, והוצאת ממון יותר משווי חשיב כטירחא.

ולענ"ד נראה דאם חשיב שזהו טירחא לקרוא לנכרי או לא,

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א ראב"ד "העדה החרדית" ירושלים

אי"ז תלוי אם הגוי דורש תשלום כפי המחיר משווי המקובל או יותר מכך, אלא הכל תלוי אם קשה לו לשלם לנכרי הסכום שדורש, שאז חשיב כטירחא לקרוא לנכרי ומותר לחלל שבת בעצמו, או שאי"ז קשה. ולכן אם הגוי דורש מחיר מופרז, אבל לו אי"ז קשה להוציא מכיסו סכום כזה עבור הסעת היולדת, אי"ז חשיב טירחא, וצריך לשלם ולא לחלל שבת בעצמו. ובכל אדם תלוי כפי מצבו אם אצלו זה קשה הוצאת ממון כזה או לא. (וכן בנידון שהאשה ובעלה אין להם לשלם למונית, ומבקשים טובה משכן שסיעים בחינם לביה"ח, מי"מ אם לאותו שכן אינו קשה להוציא לשלם מכיסו למונית כדי להסיע יולדת לביה"ח, עליו לשלם מכיסו למונית נכרי, ולא לחלל שבת בעצמו).

ובפרט לפמש"כ בשו"ע הרב בביאור דעת הרמ"א, דאם יכול לעשותה ע"י אינו יהודי בלא איחור חייב מן התורה לעשות המלאכה ע"י נכרי (אלא דהשו"ע הרב מסיק דלא קי"ל כהרמ"א אלא כהשו"ע והט"ז עיי"ש), בודאי אין להקל שלא לקרוא לנכרי (היכול לעשות המלאכה מיד), משום שדורש מחיר יותר מהמקובל, אא"כ הנכרי דורש מחיר שקשה אצלו להוציא כזה סכום מכיסו.

בדין פיקו"נ בשבת אם זהו הותרה או דחיה

ידוע מחלו הרמב"ן והר"ה לענין אם קודם הברית נשתפכו המים חמין שצריך לרחוץ בהם התינוק אחר הברית, דלדעת הר"ה כיון שאם ימול יהא מוכרח אח"כ לחמם בשבת משום פיקו"נ, אסור למול התינוק, דמכשירי מילה אינם דוחים שבת, והרמב"ן סובר דשרי למול, ואחרי המילה ידחה פיקו"נ את השבת. והיינו שנחלקו הרמב"ן והר"ה אם מותר להכניס עצמו למצב שיצטרך לחלל שבת לפיקו"נ, וכבר ביארו (עיין קובץ הערות סי' כ"ג) שפלוגתתם הוא אי פיקו"נ בשבת זהו הותרה או דחיה, שלדעת הרמב"ן זהו הותרה, והיינו שמעיקרא כשאסרה התורה לא נאמר בכלל האיסור מלאכה שהיא לצורך פיקו"נ, ולכן מותר לכתחילה להכניס עצמו למצב שאח"כ יצטרך לחלל שבת לפיקו"נ, כיון דאח"כ כשמחלל שבת לפיקו"נ אינו עושה כלל איסור, אבל לדעת הר"ה הא דמחללין שבת לפיקו"נ זהו דחיה, והיינו שמלאכה לצורך פיקו"נ לא יצא מכלל האיסור, ומחמת ההכרח דפיקו"נ דחינו לאיסור, ולכן אם יש לו ברירה למנוע שלא יצטרך לחלל שבת לפיקו"נ, והיינו שמעיקרא לא יכניס עצמו למצב שיצטרך אח"כ לחלל שבת, אסור לו להכניס עצמו למצב דפיקו"נ. [והוא שעשה דציצית דוחה ל"ת דכלאים, ולא אמרינן שחייב לפשוט הבגד כדי שהעשה לא יצטרך לדחות הל"ת, היינו משום דבזה דגלי לן קרא דעשה דציצית דוחה ל"ת דכלאים קמ"ל קרא דאי"צ לפשוט הבגד כדי שלא יצטרך העשה לדחות הל"ת, אבל בפיקו"נ בעלמא אמרינן דכיון דהוא דחיה א"כ צריך לעשות שאר טעדיק שלא לעבור האיסור].

מיהו יש לתמוה דכיון דרוב הפוסקים ס"ל כשיטת הר"ה, וכך נפסק להלכה (עיין משנ"ב סי' של"א ס"ק כ"ד ובשעה"צ שם ס"ק ט"ז), והיינו דקיי"ל דפיקו"נ הוא דחיה, א"כ למה פסק השו"ע (סי' שכ"ח ס"יב) דכשצריך לחלל שבת לחולה שיש בו סכנה משתדלין שלא לעשותו ע"י גוי, אלא מותר ע"י ישראל גדול בן דעת, וכן פסק הט"ז שם. (ואף להרמ"א שכתב דאם יכול לעשות בלא דחיה ע"י שינוי או ע"י עכו"ם, יעשה כן, מ"מ משמע מלשונן שא"י חוב גמור מעיקר הדין, ואם יכול לעשות ע"י נכרי או בשינוי ועבר ועשהו בעצמו כדרכו הרי"ז מחלל שבת וחייב סקילה, אלא הוא רק חומרא בעלמא דעדיף שיעשה ע"י גוי או בשינוי, דלא שבקי היתר ונעשה באיסור). ותקשה דכיון דפיקו"נ דחיה אצל שבת, א"כ כשאנו יכולים להציל בלא לחלל שבת, והיינו שנעשה ע"י עכו"ם, הו"ל לאסור לחלל שבת, והיינו לעשותו ע"י ישראל. [ומה שביארו הראשונים דכשמחללין שבת לפיקו"נ יש לעשותו בדוקא ע"י ישראל ולא ע"י נכרי, משום דאם נעשה ע"י נכרי יש לחשוש דזמנין דלתניהו ואתי ג"כ לאהדורי בתרייהו, ומתוך כך יבוא לסכנה, כ"ז אינו אלא משום שמה"ת א"צ לעשותו ע"י גוי, לכן ס"ל להראשונים שראוי שלא לעשותו ע"י נכרי, אבל אי הו"ל פיקו"נ דחיה דלפ"ז אסור מה"ת כשיכול לעשותו ע"י נכרי, א"כ אין להתיר מחמת הטעם הנ"ל לעשותו ע"י ישראל, שטעם הראשונים ודאי שאינו מספיק כדי להתיר איסור תורה].

וי"ל עפ"מ ש"כ במק"א ליישב דברי הרמב"ם שכתב בפ"ב דהלכות שבת ה"א "דחיה היא שבת אצל סכנת נפשות", ומשמע דפיקו"נ דחיה בשבת ולא הותרה, ומאידך בה"ב כתב "כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך לה", ע"כ. ומבואר שבמקום פיקו"נ השבת הוא כחול, שאין בו כלל איסור לעשות מלאכה, והיינו דפיקו"נ הותרה בשבת. ותיצתי דמש"כ הרמב"ם בלשונן "דחיה היא", כוונתו דלא נימא דבמלאכה שהיא לצורך פיקו"נ הותר להרבות בשיעור בשבת (וכדעת הרשב"א (ביצה י"ז) שעושה מלאכה לצורך פיקו"נ מותר מה"ת להרבות בשיעור), ולזה כתב הרמב"ם דחיה היא שבת, והיינו שלא הותר בשבת רק המלאכה המוכרחת להצלת חיי החולה, ואסור להרבות יותר מההכרח, אבל המלאכה עצמה שהיא מוכרחת לצורך החולה, זהו הותרה והרי הוא כחול, שאין זה כלל איסור לעשות המלאכה, ולכן אפי' שיכול לעשותו ע"י עכו"ם או בשינוי מ"מ מותר לעשותו בישראל כדרכו, דהרי אין זה כלל מלאכת איסור כיון שהמלאכה הזאת לצורך פיקו"נ.

ועד"ז יש לבאר נמי הא דקיי"ל כהר"ה דפיקו"נ דחיה, ולא הותר להכניס עצמו למצב של פיקו"נ, ומ"מ פסק השו"ע כשצריך לחלל שבת לחולה א"צ לעשותו ע"י עכו"ם, והיינו כמשנ"ת דס"ל דפיקו"נ דחיה לענין שלא הותר לעשות המלאכה בשבת, רק משום שהמלאכה מוכרחת להצלת פיקו"נ, ולכן אמרינן דכיון דיש לו אפשרות למנוע הסכנה

בלא עשיית המלאכה ע"י שמעיקרא לא יכניס עצמו לפיקו"נ, חייב לעשות כן, ואסור להכניס עצמו לפיקו"נ. אבל המלאכה שהיא מוכרחת להצלת פיקו"נ, לא נאמר ע"ז כלל האיסור, ולכן א"צ לעשותו ע"י גוי וכמ"ש.

וכבר תמיהו הפוסקים שהר"ה סותר עצמו, דמהא דהר"ה התיר להפליג בספינה קודם ג' ימים לפני שבת, ולצורך מצוה מותר להפליג אפי' בע"ש, אפי' כשיודע שאח"כ יצטרך לחלל שבת בספינה לפיקו"נ, מבו' דהאיסור להכניס עצמו למצב של פיקו"נ הוא רק איסור דרבנן, דאי הו"ל איסור דאורייתא היה אסור אפי' קודם ג' ימים, וכן לא היה מותר במקום מצוה. ומאידך גיסא מהא דאוסר הר"ה למול התינוק שהוא מ"ע דאורייתא, כיון שיצטרך אחר המילה לדחות שבת לפיקו"נ, משמע לכא' דהוא איסור מה"ת מדמבטל משום זה מצות מילה.

ויש שכתבו לתרץ דבמילה כיון שיודע שבודאי שיצטרך לחלל שבת לפיקו"נ, זהו איסור מה"ת, אבל בהפלגת הספינה הוא רק ספק שמא יצטרך אח"כ לחלל שבת, ולכן אינו אסור אלא מדרבנן.

אמנם כתבו הדבר תלוי בפלוגתת הריב"ש עם המהריב"ל והרדב"ז, שהריב"ש כתב דמדברי הר"ה נלמד שמותר לצאת בשיירה למדבר (קודם ג' ימים לשבת או בע"ש לדבר מצוה), אף שיודע שבודאי יצטרך אח"כ לחלל שבת לפיקו"נ, והמהריב"ל והרדב"ז כתבו שהר"ה שלא התיר רק במקום שמכניס עצמו שזהו לספק אם יצטרך אח"כ לחלל שבת לפיקו"נ, אבל אם ודאי לו שיצטרך אח"כ לחלל שבת אסור (עיין שו"ע סי' רמ"ח ס"ד ובמשנ"ב שם). ולדברי הריב"ש

הדרן קושיין לדוכתיה שדברי הר"ה סותרין. ויש שכתבו לתרץ דחלוק אם בשבת גופא מכניס עצמו למצב של פיקו"נ כבמילה שזהו אסור מה"ת, או שקודם השבת מכניס עצמו שזהו רק איסור מדרבנן שהותר ג' ימים קודם השבת או לדבר מצוה. וביארו דאיסור מלאכה דשבת אינו עובר כשהוא אנוס בשעת עשיית האיסור מדין פיקו"נ, אף שהוא גרם לזה שהכניס עצמו למצב דפיקו"נ, מיהו בכלל המ"ע דשבתה בשבת היינו שלא יגרם שיצטרך לחלל שבת לפיקו"נ, ולכן בשבת גופא שכבר חל עליו המ"ע דשבתה הרי הוא מוזהר שלא להכניס עצמו למצב דפיקו"נ, אבל קודם השבת שעדיין לא חל עליו המ"ע דשבתה מותר להכניס עצמו למצב שיהא פיקו"נ בשבת, ואח"כ בשבת גופא כשמחלל השבת לפיקו"נ אין עובר שום איסור, כיון שבשבת לא גרם שיצטרך לחלל שבת לפיקו"נ.

אמנם במק"א ביארתי דחלוק המ"ע דעינוי יו"כ מהמ"ע דשבתה דשבת, דבמ"ע דעינוי יו"כ, כיון דבעי התורה שיהא מעונה מצום יום שלם, אינו יכול לקיים המ"ע אלא כשהתענה יום שלם, שאם אכל באמצע הרי גם בזמן שצם אינו מעונה כפי שמעונה הצם יום שלם, שהאכילה הועיל שבזמן שצם לא הרגיש קושי הצום כ"כ, אבל במ"ע דשבתה ממלאכה, הרי במה שעשה מלאכה באמצע אינו מקלקל מה שבזמן אחר ששבת ממלאכה שלא יחשב ששבת באותו זמן. וע"כ ביה"כ מפרשים גדר המ"ע, שחל עליו מ"ע להתענות יום שלם, ואם אכל ככותבת באמצע תו אינו יכול לקיים המ"ע, אבל בשבת הגדר שבכל רגע ורגע חל עליו מ"ע לשבות באותו רגע, ולכן אף אם חילל שבת עדיין מקיים המ"ע דשבתה במה שישבות בשאר הזמן. וא"כ א"א לתרץ דבכלל המ"ע דשבתה הוא שיגרם שלא יצטרך לחלל שבת לפיקו"נ, כיון דבשבת גופא עדיין לא חל עליו המ"ע דשבתה אלא שישבות באותו רגע, וא"כ אפי' בשבת גופא יהא מותר להכניס עצמו למצב שיצטרך אח"כ לחלל שבת לפיקו"נ, כיון שבאותו רגע שמכניס עצמו אינו מוזהר אלא לשבות באותו רגע, ועדיין לא חל עליו המצוה לשבות אח"כ. ולפ"ז עדיין צ"ע ליישב דברי הר"ה.

פיקו"נ בשבת ולפניו שני רופאים אחד שומר שבת ואחד מחלל שבת את מי עליו להעדיף

בתשובות והנהגות ח"ה סי' שצ"ט הבאתי דברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאמר דחולה שיש בו סכנה, ויש לפניו ברירה אם לקרוא לרופא שומר שבת או לקרוא לרופא מחלל שבת, עדיף לקרוא לרופא שומר שבת. וטעמו שיתכן דההיתר לדחות שבת במקום פיקו"נ הוא דוקא כשכוונתו לחלל משום פיקו"נ, ורופא מחלל שבת אינו מתכוון לחלל שבת כדי להציל חיים, רק כוונתו לחלל עבור מה שמשלמים לו על עבודתו. ועיי"ש מש"כ לדחות טעמו של הגרש"ז זצ"ל בדודאי בשעה שעוסק בחולה כוונתו להצילו, עיי"ש. וכן

כתבנו שם דאף דרופא מחלל שבת אינו מכוון לחלל השבת משום ההיתר דפיקו"נ, מ"מ אי"ז כנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, דזהו רק כשעושה מעשה רשות, אבל כשעושה מעשה מצוה ונתכוון למעשה עבירה א"צ כפרה.

אמנם נלע"ד דמטעם אחר יש להעדיף לקרוא לרופא שומר שבת, דהנה במק"א (מועו"ז ח"ב סי' קע"ז) ביארתי די ש לחלק בין מי שאנסוהו עכו"ם לעבור עבירה, לבין חולה שמתרפא באיסור, דמי שאנסוהו לעבור עבירה שורש ההיתר הוא מדכתיב "ולנערה לא תעשה דבר", דילפינן מינה דמעשה שנעשה מחמת אונס הוי כלא נעשה המעשה ע"י האדם, ולכן אי"ז מעשה איסור כלל. (וביארתי דמה דבג' עבירות חייב ליהרג ולא לעבור, אינו מצד שעצם העבירה אינו נדחה במקום פיקו"נ, שהרי עבירה באונס אינו עבירה כלל, אלא זהו מצד חילול השם). אבל חולה שמתרפא מחליו ע"י האיסור, הרי החולה עושה האיסור מדעתו ומרצונו, ולכן הרי"ז מעשה עבירה, ורק דילפינן מ"וחי בהם" דחינן איסור להצלת חיים. (ועיין כע"ז במנ"ח מצוה רצ"ו שדן בעכו"ם שעבר עבירה לאונסו, ומחלק בין אם עבר העבירה להתרפאות מחוליו לבין אם אנסוהו, עיי"ש).

ויסוד החילוק מבו' בש"ך (יו"ד קנ"ז סק"ג) שכתב שאם אנסוהו שאם לא יעבור עבירה יקטעו אחד מאבריו מותר לעבור האיסור, ותמוה דהרי מפו' בשו"ע (או"ח סי' שכ"ח) דלא שרינן לחלל שבת לסכנת איבר, וע"כ מוכח דס"ל להש"ך דמה שאסר בשו"ע לחלל שבת לסכנת אבר, הרי מיירי בחולה שרוצה להציל האבר ע"י חילול שבת, דבזה כיון שעובר מדעתו לא הותר לו אלא מדין וחי בהם, שזה לא נאמר אלא להצלת חיי אדם ולא להצלת איבר, אבל במי שאנסוהו, שבזה ההיתר הוא דכיון שעושה כן באונס אי"ז מעשה עבירה, בזה אמרינן דאפי' כשעושה כן מחמת שאנסוהו בקטיעת אבר ג"כ חשיב אונס. (ועפ"ז ביארתי שם מה שחילק הרמב"ם בעובר הג' עבירות דדינן ביהרג ואל יעבור במקום סכנת חולי שמענישים אותו, לבין כשעבר הג' עבירות במקום אונס שבזה פטור מעונש, עיי"ש).

ומעתה כיון דמעשה באונס אינו מעשה עבירה כלל, לכן עדיף לקרוא לרופא שומר שבת שמחלל השבת רק משום ציווי התורה לחלל שבת להצלת חיים, כיון דרופא מחלל שבת הרי מחלל השבת להצלת חיים מדעתו ומרצונו, ולא מחמת ציווי התורה לחלל שבת, ועל כן הרי הוא כחולה שרוצה להתרפאות מחוליו ע"י איסור שזהו מעשה עבירה, ורק שנדחה האיסור במקום סכנת חולי מדין וחי בהם. אבל רופא שומר שבת שמחלל השבת רק משום ציווי התורה לחלל שבת להצלת חיים, כיון שאינו עושה כן מדעתו ומרצונו אלא משום שמוכרח מחמת ציווי התורה, הרי"ז כעין מעשה באונס שאינו מעשה עבירה כלל. (והיינו דאף דהעושה מפני שמוכרח עפ"י ציווי התורה אי"ז אותו דרגת אונס כמו מי שאנסוהו באיום שיהרגוהו (דבאנסוהו ודאי דנחשב יותר כעושה שלא מרצונו), מ"מ עדיין גם בעושה מחמת ציווי התורה לא הוי שם מעשה עבירה עליה כמו שיש בעושה מרצונו). (מיהו טעם זה שייך דוקא ברופא חרדי שכואב לו חילול שבת, ומעצמו אינו רוצה בשופו"א לחלל שבת, ועושה כן רק משום שאנוס מחמת ציווי התורה, אבל יש רופאים דתיים, שאף שזוהרים מלחלל שבת, מ"מ במקום שהותר לחלל שבת לפיקו"נ, שוב אין כוונתם לעשות כן מחמת ציווי התורה, רק כיון שאין בזה איסור כבר הם בעצמם רוצים לרפאות, וד"ל, ובזה ל"ש הטעם דידן להעדיף רופא שומר שבת).

וביותר שגם בימות החול יש להעדיף הרופא חרדי על פני רופא חפשי, שמגלגלין זכות ע"י זכאי, ומהשמיים מסייעים לשומר תו"מ שיקיים מצות הצלת נפשות, וכן כשרופא שומתו"צ מצליח לרפא ותולים ההצלה בזכותו, מתקדש שם שמים.

מיהו כל זה דוקא אם יקרא לרופא שומר שבת לא יתבטל הרופא מעונג שבת, אבל אם יתבטל הרופא מעונג שבת, וכגון שמתקו בזמן הסעודה מבני משפחתו, וחסר לו ולהם בעונג שבת, עדיף לקרוא לרופא מחלל שבת שבלא"ה אינו מקיים מצות עונג שבת, שקיום הרופא ומשפחתו מצות עונג שבת עדיף מאשר למנוע שלא יהא כאן מעשה עבירה שנדחה לפיקו"נ.

וכל דברינו הוא במידה ששני הרופאים מומחין, ויצליחו לרפאות באותה מידה, אבל אם אחד מהם יותר מומחה, ויש יותר סיכויים שיצליח לרפאות, בכל גוונא ודאי שעלינו לקרוא למומחה יותר, ופשוט.

בדיני המלאכות והשבותים בחולה שאין בו סכנה דרגות חולה שאין בו סכנה ודיניהם

א. בשו"ע סי' שכ"ח סעיף י"ז: חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה - הגה או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו, שאז אע"פ שהולך כנפל למשכב דמי - אומרים לא"י לעשות לו רפואה (אפילו במלאכה דאורייתא), אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא אפילו יש בו סכנת אבר, ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידיהם, יש מתירים אפילו אין בו סכנת אבר, וי"א שאם יש בו סכנת אבר עושין, ואם אין בו סכנת אבר אין עושין. וי"א שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי, ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי. וי"א אפילו יש בו סכנת אבר אין עושין לו דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא, ודברים שאין בהם סמך למלאכה עושין אפילו אין בו סכנת אבר, ודברי הסברא השלישית נראין, ע"כ. והנה בגדר חולה שאין בו סכנה מצאנו ארבעה אופנים, ונפרטם אחד לאחד:

סכנת אבר

א. בגמ' ע"ז כ"ח ע"ב עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת, סבור מיניה הני מילי הוא דשחקי סמנין מאתמול, אבל משחק בשבת ואתווי דרך רה"ר לא [דלאו סכנת נפשות אלא סכנת עוורון. רש"י]. א"ל ההוא מרבנן ור' יעקב שמיה, אפילו משחק בשבת ואתווי דרך רה"ר מותר [כדאמרינן לקמן שורייני דעינא בלבא תלו, מאור העין מעורין ואחוזין בטרפשי הלב. רש"י], עכ"ל הגמ'. ומכאן הוכיחו הראשונים [ע"י רא"ש שם סי' י'] דבסכנת אבר הותרו כל השבותין גם הנעשים ע"י ישראל, אבל מלאכות דאורייתא אסור לפי שאין בזה סכנת נפשות, ושלא כדעת המאירי שם דסכנת אבר דינה כפיקוח נפש. ובומנינו דעת הרופאים דגם בכל סכנת אבר לפעמים יש בזה סכנת נפשות משום זיהום וכדו', וצ"ע.

אמנם בהא דמבואר בגמ' דסכנת עין הוי פיקו"ג, הורה מו"ח (שליט"א) [זצ"ל] דמי שעלול לאבד את ראייתו הוי רק סכנת אבר ולא יותר מזה, ומה שנאמר דהוי פיקו"ג הוא רק בזמנם, אבל בזמנינו שהרופאים יודעים הוי רק סכנת אבר, ומותר רק איסורים דרבנן.

ועי' בכ"מ פ"ב ה"י דגם שבות מדרבנן לא הותרה בסכנת אבר, ויתבאר להלן סק"ו, וכבר הקשה עליו הנשמת אדם כלל סי' ריש ס"ב מסוגיא זו.

חולה כל גופו

ב. בגמ' שבת קכ"ט ע"א וביצה כ"ב ע"א אמרו כל צרכי חולה נעשין ע"י נכרי, וכתבו הראשונים (ר"ן שבת דף ל"ט ע"ב מדפי הרי"ף) דהיינו נפל מחמת חוליו למשכב, והרמ"א שם הוסיף גם ביש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו אף במתהלך [והיינו כל היכא שיש חום גבוה ואפילו שאינו שוכב בפועל, ואי"צ אומדנא בזה], ודעת הכ"מ הנ"ל דגם חולי שאינו כולל כל גופו ולא נפל למשכב, בכלל חולה שאין בו סכנה הוא, אך לא קיי"ל כן.

ובמשנ"ב ס"ק מ"ו כתב דההיתר לומר לנכרי הוא דוקא כשצריך לרפואה בשבת עצמו, הא כשאין צריך לה בשבת ימתין עד מוצ"ש, אבל כשיש סכנה אסור. והוא מהפמ"ג. ולכא"ז מש"כ כשיש סכנה הכוונה שהדבר בעצמותו הוא מסוכן, ואע"ג שאין סכנה אם ימתין עד מוצ"ש. וצ"ע, דהרי מבואר בסעיף ד' דאף שמכה של חלל א"צ אומד, מ"מ אם יודעים ומכירים באותו חולי שלא יתגבר יותר ע"י שנמתין עד מוצ"ש, אסור לחלל עליו אע"פ שהיא מכה של חלל, אבל בלא"ה אפילו רק קצת חשש סכנת נפשות צריך לחלל שבת, וא"כ בא"צ לרפואה בשבת אין חילוק בין חולה שיי"ב סכנה או אי"ב סכנה, דשניהם צריכים להמתין, ומהו שכתב כאן דבחולה שיש בו סכנה אסור להמתין. וצ"ל דמש"כ כשיש סכנה, הכוונה שיש סכנה אם ימתינו, ולא רק שהדבר עצמו הוא מסוכן.

ונסתפקו הראשונים האם בחולי כל הגוף התירו רק אמירה לעכו"ם, דהוי שבות קלה שאין בה מעשה, או דלמא הוי כסכנת אבר שהותרו בו כל השבותין, וגם הנעשים ע"י ישראל. וברא"ש בע"ז שם נשאר בספק.

ונאמרו בדבר זה ד' שיטות, וכמבואר בשו"ע הנ"ל, א) דעת המ"מ והטור בשיטת הרמב"ם שהותרו כל השבותין גם אלו הנעשים ע"י ישראל, אבל רק בחולי הכולל כל הגוף ולא בחולי אבר. ב) דעת הרי"ן בפרק שמונה שרצים (ל"ט ע"ב) שרק אמירה לעכו"ם הותרה, ורק במקום שאין עכו"ם מודה לרמב"ן שמותר ע"י שינוי, כמבואר בדבריו בפרק חבית דף ס"א ע"א.

ג) דעת הרמב"ן בתורת האדם דשבות של שינוי [והיינו גם מלאכה דאורייתא ע"י שינוי, וכהוכחת הרמב"ן מגונח יונק חלב בכתובות ס' ע"א] מותר גם כשיש עכו"ם, אבל שאר שבותין אסור ע"י ישראל. ד) דעת הכ"מ בשיטת הרמב"ם דכל השבותין הנסמכים למלאכה דאורייתא [כגון כוחל שאסור משום כותב] אסור אפילו בסכנת אבר, אבל שבות שאינה נסמכת למלאכה מותרת בכל חולה.

מקצת חולי

ג. כתבו הראשונים [רמב"ם פ"ו ה"ט, מ"מ פ"ב ה"י, שו"ע סי' ש"ו ס"ה, ודלא כהרמב"ן ק"ל ע"ב] דבמקצת חולי החמירו יותר מבחלה כל גופו, ולא התירו אפילו אמירה לנכרי במלאכה דאורייתא דהוי שבות אחת, אלא רק אמירה במלאכה דרבנן דהוא שבות דשבות. ומקצת חולי היינו חולה שלא נפל למשכב ולא חולה כל גופו, וכן חולי באבר אחד, ועי' להלן.

בריא החושש

ד. מבואר בשו"ע סי' שכ"ח ס"א דמי שהוא בגדר "בריא החושש" [והיינו כאב בעלמא], גם שבות ע"י נכרי אסורה בו, והוא מהמ"מ שם.

דברי הרמב"ם והמ"מ בדין שבות ע"י ישראל

ב) כתב הרמב"ם בפ"ב ה"י וז"ל: "חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו ע"י גוי, כיצד, אומרים לגוי לעשות והוא עושה, לבשל לו ולאפות ולהביא רפואה מרשות לרשות וכיוצא באלו, וכן כוחל עיניו מן הגוי בשבת אע"פ שאין שם סכנה, ואם היו צריכים לדברים שאין בהם מלאכה, עושין אותן אפילו ישראל, לפיכך מעלים אוננים בשבת ומעלין אנקלי ומחזירין את השבר וכל כיוצא בזה מותר", ע"כ. והנה אף שהרמב"ם כתב סתם "חולה שאין בו סכנה", המ"מ (ד"ה חולה) פירש בדבריו כהרמב"ן, דהיינו חלה כל גופו או נפל למשכב. וסכנת אבר לא הוזכר בר"מ, כי לדעת המ"מ נפל למשכב וסכנת אבר דינם אחד.

ובאמת גם ממשמעות דברי הר"מ נראה כהמ"מ דחשב"ס הכוונה חולה כל גופו, דבפ' כ"א ה"כ כתב אסור "לכריא" להתרפאות בשבת, ובפ"ו ה"ט מתיר שבות ע"י עכו"ם במקום "מקצת חולי", ואילו כאן כשמתיר שבות ע"י ישראל כתב "חולה" סתם, ובע"כ היינו דהוא דרגה אמצעית, והיינו חלה כל גופו.

וכתב המ"מ כאן וז"ל: "וכבר נתבאר לך בדברי רבנו שכל שבות מותר בחולי שאין בו סכנה, כיון שהוא חולי הכולל כל הגוף, בין שבות דאמירה לגוי בין שבות הנעשה ע"י ישראל", ע"כ. ופשוט דלמד כן ממש"כ הר"מ ואם היו צריכים לדברים שאין בהם מלאכה עושין אפילו ע"י ישראל, ופירש דכוונתו לכל השבותין שהם דברים שאין בהם מלאכה דאורייתא. וכן הבין הטור בסי' שכ"ח שכתב וז"ל: "אבל בחולי שאין בו סכנת אבר, נסתפק א"א הרא"ש ז"ל אם מותר לחלל עליו בשבות דאית ביה מעשה (שבות ע"י ישראל), דשמא לא התירו אלא אמירה לגוי, אבל לא שבות דאית ביה מעשה אלא בסכנת אבר, אבל הרמב"ם ז"ל כתב חולה שאין בו סכנה אם היו צריכים לדברים שאין בהם מלאכה, עושין אותם אפילו ע"י ישראל וכו'", ע"כ. ומבואר דס"ל שהרמב"ם פשט את ספיקו של הרא"ש לקולא, והתיר גם שבות ע"י ישראל. ועי' כ"מ.

ועפ"ז הוקשה למ"מ מדוע בכוחל שכל איסורו מדרבנן, לא התיר הרמב"ם רק ע"י נכרי. וכתב ליישב וז"ל: "אבל באבר אחד כיון שאין בו סכנה לא הותר לישראל אפילו שבות גמור, וזהו שלא התירו לכחול אלא מן הגוי אע"פ שאין בכוחל אלא משום שבות, כנזכר פרק כ"ג", ע"כ. נמצא לדעתו דבסכנת אבר ובחלה כל גופו הותר שבות ע"י ישראל, ובמקצת חולי שהוא חולי של אבר אחד הותר רק שבות ע"י נכרי, ומ"מ אף שהוא מתחזק והולך כבריא, ואין שם רק מיחוש בעין, מותר להתרפאות על ידו. ועיין במרכה"מ ובבית מאיר ובחיי אדם ונשמת אדם כלל ס"ט.

ודברי המ"מ שבמקצת חולי התירו רק שבות ע"י נכרי, יסודם בדברי הרמב"ם בפ"ו ה"ט, וז"ל: "דבר שאינו מלאכה, ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה. כיצד, אומר ישראל לגוי בשבת לעלות באילן או לשוט על פני המים כדי להביא לו שופר או סכין למילה, או מביא לו מחצר לחצר שאין עירוב ביניהן מים חמין להרחיץ בהם קטן ומצטער, וכן כל כיוצא

בזה", ע"כ. והמ"מ שם ציין מקורו מעירובין ס"ז ע"ב ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה, אמר להו רבה נייתו ליה חמימי מגו ביתאי, א"ל אביי והא לא ערבינן וכו', נימרו ליה לנכרי ליתי ליה וכו', א"ל דתניא הזאה שבות ואמירה לנכרי שבות, מה הזאה שבות ואינה דוחה את השבת, אף אמירה לנכרי שבות ואינה דוחה את השבת, א"ל ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה, ע"כ הגמ', ופירשה הרמב"ם שלא ביום המילה אלא קודם לה או אחריה הרבה, ואעפ"כ התירו משום צער התינוק שהחמין יפין לו.

ועכ"פ גם להמתירין כל שבות הוא רק בחולי הכולל כל הגוף, וצ"ע מהא דהתירו בשבת דף ק"ז מפסי מורסא משום דהוי מלאכה שאצ"ל, ובמקום צערא לא גזרו, ומשמע דמקום צערא היינו אפילו בלא חלה כל גופו אלא רק צערא, והרי ידוע דמשאצ"ל חמורה מכל השבותין, ואעפ"כ התירו חכמים ואע"ג דלא חלה כל גופו. וכמו"כ צ"ע בהא דכתבו התוס' בשבת דף קל"ה ע"א ד"ה מפני הסכנה לענין חליבה - דהוי ג"כ משאצ"ל - דמותר במקום צערא בעלמא, וכמו במפסי מורסא. ועיין באגלי טל טוחן ס"ק ל"ח אות ל"א ובתהל"ד סי' שכ"ח ס"ק מ"ט ובבית מאיר סי' שכ"ח ס"ז בסוגריים. ועדיין צ"ע.

בקושיית הט"ז על הראשונים והמ"מ מהגמ' בביצה

א) והנה בביצה כ"ב ע"ב אמיר שרי למכחל עינא מנכרי בשבתא, א"ל רב אשי מאי דעתך כל צרכי חולה עושין ע"י נכרי בשבת, ואמר רב המנונא כל דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה, הנ"מ היכא דלא מסייע בהדיה, אבל מר קא מסייע בהדיה דקא עמיץ ופתח, א"ל מסייע אין בו ממש. ומבואר דאילו היה נחשב שהישראל עצמו עושה, היה אסור. ומכאן הוכיחו הרא"ש בע"ז והרי"ן בשבת לאסור שבות ע"י ישראל בחולה כל גופו [והעתקנו דבריהם להלן], והיינו דמבואר בגמ' דההיתר הוא משום דכל צרכי חולה וכו', ומשמע אף בחולה כל גופו, ועכ"ז הותר רק ע"י ישראל.

ולדעת המ"מ הטור [בדעת הרמב"ם] דגם שבות ע"י ישראל שרי בחולה כל גופו, צ"ל דמה שלא התירו לכחול גם ע"י ישראל הוא משום שחולי זה אינו כולל כל הגוף [ע"י כ"מ פ"ב ה"י]. והקשה הט"ז סק"ו דא"כ מה מוכיח רב אשי מהא דכל צרכי חולה עושין ע"י נכרי, וממימרא דרב המנונא, והרי שם איירי בחולה כל גופו, ואין נלמד משם להתיר בכוחל שאינו חולה כל גופו, ובע"כ שאין חילוק ביניהם, ודין חולה מקצת גופו כחולה כל גופו, וגם במקצת חולי שרי מלאכה דאורייתא ע"י גוי, ודלא כהמ"מ, או להיפך דעובדא דאמיר בחולי כל הגוף איירי, וא"כ אדרבה מדאסרינן התם ע"י ישראל נלמד דכל חולה שאב"ס אין היתר בשבות ע"י ישראל אלא רק ע"י עכו"ם, ודלא כהרמב"ם והטור. וכמו"כ קשה על הרא"ש בע"ז שמסתפק בזה, ועל הרשב"א בתשו' ח"ג סי' ער"ב שמתיר בודאות. [ובאמת הרמב"ן בדף ק"ל ע"ב והרי"ן בדף ל"ט ע"ב מדפי הרי"ף הוכיחו כן גם בלי הדמיון לסתם חולה, אלא מכוחל עצמו שאין איסורו אלא מדרבנן, וכמו שהקשו בגמ' והא מסייע, וכל עיקרו לא הוי אלא איסור שבות, ואפ"ה שרי רק ע"י נכרי].

עוד יש להעיר דלפירוש המ"מ מאי שייכא דין כוחל שכתב הרמב"ם באמצע ההלכה דמיירי במקצת חולי, לתחילת ההלכה (מלאכה דאורייתא ע"י גוי) וסופה (שבות ע"י ישראל) דמיירי במקום חולי כל הגוף.

ויש ליישב עפ"י המבואר באגלי טל טוחן (ס"ק ל"ח אות ז') דהגדר הוא דכל שבסכנה ממש מותר בחילול גמור ע"י ישראל, הרי באין בו סכנה נחתנין חד דרגא ומתירין רק ע"י עכו"ם או שבות ע"י ישראל, ובסכנת אבר שהתירו שבות על ידי ישראל, ומלאכה דאורייתא ע"י גוי, הרי באם חלה האבר ואין בו סכנה נחתנין חד דרגא, ומתירין רק שבות ע"י גוי. וזהו פירוש דברי הגמ' בביצה, דמהא דבחולה כל גופו מותר מלאכה דאורייתא ע"י גוי, נשמע לכוחל שהוא חולי אבר שיהא מותר עכ"פ שבות על ידו.

ובזה מבואר הא דכלל הרמב"ם חולי כל הגוף שמותר בו מלאכה גמורה ע"י עכו"ם, ושבות ע"י ישראל, יחד עם חולי אבר שהותר בו רק שבות ע"י עכו"ם, דילפינן חולי אבר אחד מחולי כל גופו דנחתנין בי' חד דרגא, דכמו דבכל גופו מותר דאורייתא ע"י עכו"ם, כך בחולי אבר אחד יהיה מותר שבות על ידו. ועי' להלן סק"ו.

בדין שבות ע"י נכרי במקצת חולי

ד) והנה במה שהתיר המ"מ בחולי אבר אחד שבות ע"י נכרי,

צ"ע מהא דהמ"מ בעצמו בתחילת דבריו הביא בשם הרמב"ן דמי שחושש ומתחזק והולך ככריא אין מתירין לו אפילו שבות דדבריהם ואפילו ע"י גוי, ואילו להמ"מ דוקא ע"י ישראל אסור, אבל נכרי מותר.

ועי' בלח"מ שתייר דמש"כ הרמב"ן אפילו ע"י גוי היינו מלאכה גמורה, אבל שבות ע"י גוי מותר כיון דיש בו מיחוש באבר אחד אע"פ שאין בו סכנה, ודבריו צ"ע, דהא לדעת הרמב"ן אין היתר בשבות ע"י ישראל אפילו בנפל למשכב, וא"כ בע"כ צ"ל דמש"כ המ"מ בשמו דהמתחזק והולך ככריא אין מתירין לו אפילו שבות דדבריהם, כוונתו ע"י גוי, דאף דבמקום חולי מותר עכ"פ בגוי, במתחזק גם זה אסור, דאילו ע"י ישראל גם בחולה גמור לא שרי, אלא בשבות בגוי דזה מותר במקום חולי ואסור במתחזק. ועי' אגלי טל טוחן ס"ק ל"ח אות ח'. ועי' בנשמת אדם כלל ס"ט (ד"ה ואמנם) שכתב דלהתיר בכריא החושש שבות ע"י עכו"ם, הוא נגד כל הפוסקים. וזה ג"כ דלא כהלח"מ.

עוד תירץ הלח"מ דמה שהתיר המ"מ באבר אחד שבות ע"י גוי, כוונתו להיבא שיש לו מיחוש באבר אחד וכולל כל הגוף, והיינו נפל למשכב, ובמתחזק והולך ככריא ג"ז אסור, וסתם חולי שהותר לו גם שבות ע"י ישראל מיירי בחלה כל הגוף. ועי' בנשמת אדם שהסכים לכך, וצ"ב הגדרת הדברים. וכן צ"ע ממש"כ הרמב"ם בפ"ו ה"ט וז"ל: "דבר שאינו מלאכה, ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי", ע"כ. וכתב במ"מ: "ואמנם כוונתו בכאן שאין כאן חולי כולל כל הגוף ולא בסכנת אבר, אלא קצת צער, וזהו שכתב מקצת חולי או מצטער", ע"כ. ומשמע דכל החולי הוא רק באבר אחד, והיה אפשר לפרש דבריו כהלח"מ דאיירי במיחוש באבר וכולל כל הגוף, אבל דוחק הוא.

ויותר מסתבר כדברי המג"א ס"ק י"ב שכתב וז"ל: "ואם אין בו סכנת אבר מותר ע"י עכו"ם, והיינו עובדא דאמימר, וכמש"כ ס"י ש"ז ס"ה שבות דשבות שרי במקצת חולי, ומיחוש בעלמא אפילו ע"י עכו"ם אסור", ע"כ. וכוונתו דמה שהתיר המ"מ שבות ע"י עכו"ם איירי במקצת חולי, ובהכי מיירי עובדא דאמימר, ובריש דבריו שאסר מדובר במיחוש בעלמא. והיינו דדברי הרמב"ם כאן הם לשיטתו בפ"ו, דבמקום מקצת חולי מותר שבות ע"י עכו"ם, משא"כ במיחוש בעלמא שאסור, וכמש"כ המ"מ בתחילת דבריו.

עכ"פ דעת הרמב"ם להתיר שבות ע"י גוי במקצת חולי, והבאנו לעיל מהמ"מ דמקורו מהגמ' בעירובין הנ"ל, אולם הרמב"ן בפרק ר"א דמילה ק"ל ע"ב חולק, וכתב וז"ל: "שאינ מתירין אמירה לגוי ואפילו בדבר שהוא משום שבות אלא לגבי מילה, לפי שניתנה תורה לדחות אצלה, אבל בשאר מצוות אין דוחין שבות כלל אפילו ע"י גוי, שאין לומר היתר בשבות דשבות יותר משבות דמלאכה חוץ מזו, וכן לענין חולה דאמרינן כל צרכי חולה נעשין ע"י ארמאי בשבת, בין במלאכה גמורה בין בשבות אמרו, כדמוכח לעיל ובכמה דוכתי כי ההוא דבפ' הדר דמחמין לאימיה ע"י גוי בשבת, ואמרינן נמי בפ"ב דביצה אמימר כחל עינא מגוי בשבת, וא"ל רב אשי מאי דעתך משום דצרכי חולה נעשין ע"י גוי, מר הא מסייע בהדיה דקא עמץ ופתח, א"ל מסייע אין בו ממש, והא כוחל אפילו בישראל שבות הוא, ואין נעשה ע"י גוי אלא גבי חולה שמלאכה עצמה מותרת בו", ע"כ. **ונמצא** לדעתו דההיתר בשבות ע"י גוי הוא רק בחולה בכל גופו, דגם מלאכה גמורה שרי, אך במקצת חולי דלא שרי בדאורייתא גם שבות אסור, ועובדא דאמימר בחולי בכל גופו איירי. ולכן בתורת האדם לא הזכיר הרמב"ן שום חילוק בין מיחוש למקצת חולי לענין שבות ע"י גוי.

ה **והנה** הרמב"ם קמ"ל שני דינים, ובתרווייהו פליג עליה (הרמב"ן, א) שבות ע"י ישראל בחולי כל הגוף, שהרמב"ם [לדעת המ"מ] מתיר והרמב"ן אסור. (ב) שבות ע"י גוי במקצת חולי, שהרמב"ם מתיר והרמב"ן אסור. ולהרמב"ם דברי אמימר מיירי במקצת חולי, ולהרמב"ן בחולה סתם. והשו"ע לענין חולי הכולל כל הגוף (סעיף י"ז) פסק כדעה השלישית המובאת שם, והיא דעת הרמב"ן, שאם אין סכנת אבר אין עושין בלי שינוי [ובמג"א עצמו משמע בכמה מקומות דתפס בשו"ע כשיטת הראשונים דשבות מותר גם בלי שינוי], ולענין מקצת חולי פסק בסי' ש"ז ס"ה כדעת הרמב"ם פ"ו דמותר שבות ע"י גוי, וכ"ה במג"א ס"י שכ"ח ס"ק י"ב ובשו"ע הגר"ז ס"י ש"ז סעיף י"ב וס"י שכ"ח סעיף י"ט כ"י ובחיי אדם כלל ס"ב סעיף ו' וכלל ס"ט סעיף י"ב וש"א, וכאמור אין בזה סתירה לפסק השו"ע בענין שבות ע"י ישראל, משום דתרי פלוגתות נפרדות הן.

היוצא לדעת המ"מ והטור: (א) כל חולה שאב"ס, בין בסכנת אבר בין בנפל למשכב, מותר כל השבותין אפילו ע"י ישראל. (ב) חלה באבר אחד ואין לאותו אבר סכנה, מותר שבות ע"י עכו"ם או כפי' הלח"מ או כפי' המג"א. (ג) מיחוש בעלמא והוא מתחזק ככריא, אסור אפילו בשבות ע"י עכו"ם כמבואר ברמב"ן.

ו **אבל** הדברים צ"ע מכמה פנים: **א.** דבגמ' מוזכר בכל מקום

ההיתר בחולה ע"י עכו"ם, ואילו לדבריהם הרי כל השבותין הותרו. **ב.** לפמש"כ לעיל סק"ג, סידור הדברים ברמב"ם בפ"ב הנ"ל דחוק, דהרי כל עיקרו לא בא אלא לפרש דין חולה שאב"ס בחולי הכולל כל הגוף, ומשמע דגם כוחל מיירי בכה"ג ולא בחולי אבר, ועיין כ"מ. **ג.** לדברי המ"מ להעלות אונים ואנקלי שכתב כאן הרמב"ם הוא מכלל כל השבותים, והותרו רק במקום חולי, והרי בפ"כ א"ל ה"ל ל"א כתב הרמב"ם דהטעם דהתירום הוא מפני שכל אלו וכיוצא בהן אין עושין אותן בסממנין כדי לחוש לשחיקה, ויש לו צער מהן, והיינו שרק דבר הנעשה בסם לא הותר אלא בחולה, לאפוקי אלו שאינם בסם אינם בכלל כל השבותין, ומותרים אפילו בצער לחוד. וביותר קשה שהמ"מ עצמו כאן בד"ה ואם היו כתב דהר"מ לא התיר להעלות אונים אלא ביד דוקא ולא בסם, ואמאי הרי במקום חולי כל השבותין הותרו ואפילו בסם, וצ"ע. ועיין היטב באגלי טל שם אות ט"ו.

ובכס"מ כתב באר דברי הרמב"ם באופ"א, וז"ל: "נ"ל דבכלל חולה שאב"ס הוי בין חולי שהוא כולל כל הגוף בין שאינו כולל, בין שיש בו סכנת אבר בין שאין בו, בכל גוונא לא התירו שבות הנעשה ע"י ישראל, מיהו הני מילי בשבות שיש בו עיקר מלאכה שהוא נסמך לה, כגון כוחל שהוא אסור מפני שהוא ככותב, או לעשות שום רפואה בסם דאיכא למיחש משום שחיקת סמנים, אבל שבות שאין לו עיקר מלאכה שהוא נסמך עליה מותר אפילו ע"י ישראל, ומטעם זה התירו להעלות אונים ולהחזיר השבר, שדברים אלו לא נאסרו מפני שהם דומים למלאכה, וגם ליכא למגור בהו משום שחיקת סמנים, שאין דברים הללו נעשים בסמנים, וזהו שכתב כאן ואם היו צרכים שאין בהם מלאכה עושין אותן ע"י ישראל, ובפכ"א כתב ומותר לכפות על הטבור בשבת ולהעלות אונים בין ביד בין בכלי ולהעלות אנקלי, שכל אלו וכיוצא בהן אין עושין אותן בסמנים כדי לחוש לשחיקה, ויש לו צער מהם, עכ"ל (הרמב"ם), ומעתה לא נפשט ספיקו של הרא"ש מדברי רבנו לקולא אלא לחומרא, ולא עוד אלא דמאי דפשיטא להרא"ש והר"ן דביש בו סכנת אבר הותר שבות הנעשה ע"י ישראל, לדעת רבנו כל שהוא דבר הדומה למלאכה או מידי דאיכא למגור ביה משום שחיקת סמנים, אסור ע"י ישראל, ולא הותר ע"י ישראל אלא דבר שאינו דומה למלאכה ואינו נעשה ע"י סמנין", ע"כ דברי הכ"מ.

ויוצא מדבריו דאין חילוק בין החלאים, כל הגוף או מקצתו וסכנת אבר או לא, וגם אין חילוק בין כוחל שאסרו משום כותב, לרפואה בסם שאסרו משום שחיקת סמנים (טוחן), אלא הכל תלוי בשבות אי יש בו עיקר מלאכה דאורייתא שהוא נסמך לה, כגון כוחל שנסמך לכותב או רפואה בסם שנסמך לטוחן (שחיקת סמנים), שלא התירו בשום אחד מן החלאים, והעלאת אונים ואנקלי והחזרת שבר וכפיית כוס על הטבור שאין איסורן משום שהן דומין למלאכה, וגם לא משום שחיקת סמנים לפי שאינם נעשים ע"י סמנים, אותם התירו כמ"ש הרמב"ם בפכ"א. ומה שהוסיף הרמב"ם בפכ"א ויש לו צער מהם - ומסתמא כוונתו למקצת חולי, וכמש"כ בפ"ו ה"ט י" דמצטער הוא מקצת חולי - כתב ע"ז בב"י על הטור (ק"ג ע"א) דבלא צער לא היו מתירים משום שיש בזה משום עובדין דחול וטורח, אך במקום צערא לא גזרו.

ולפי מש"כ דאין חילוק בסוגי החלאים, יוצא שההיתר לומר לגוי לעשות מלאכה דאורייתא הוא גם בחולי אבר אחד שאינו כולל כל הגוף. ומש"כ הרמב"ם וכן כוחל עיניו מן הגוי, אין לדייק מזה דמלאכה דאורייתא אסור בחולי אבר, דכוונת הרמב"ם להדגיש החומרא דאפילו שבות לא התירו רק ע"י נכרי, אבל אה"נ דע"י נכרי גם דאורייתא מותר, או דקמ"ל דאף בעמיץ ופתח אינו נחשב כנעשה ע"י ישראל, וכמ"ש בביצה כ"ב מסייע אין בו ממש.

ועוד למדנו שהאיסור להתרפאות ע"י סם או רפואה שדרכה להעשות בסם, הוא גם בסכנת אבר, וזה צ"ע מהסוגיא בע"ז בעין שמרדה כנ"ל.

ועיין באגלי טל שם מאות ט"ו ואילך שהאריך בפירושו דברי המ"מ והכ"מ, ועי' באור שמח בהלכה זו. ועיין בסימן הבא מה שהארכנו בדברי הכס"מ.

ההכרעה בדין שבות ע"י ישראל בחולה כל גופו

ז **הכרעה** השו"ע כדעת הרמב"ן שהתירו רק ע"י שינוי. והנה הרמב"ן הוכיח כשיטתו מגונח יונק חלב שהתירו שם רק בשינוי, וביונק הנידון הוא מצד מפרק, ושם האיסור הוא דאורייתא, ולפי"ז לכאן לדעת הרמב"ן שמתיר ע"י שינוי, ה"ה דבשינוי מותר לישראל לעשות אף מלאכות דאורייתא ולא רק דרבנן, וכ"כ להדיא בשו"ע הגר"ז דלהרמב"ן מותר בשינוי אף בדאורייתא, אבל פשטות דברי השו"ע משמע דההיתר הוא רק לגבי מלאכות דרבנן, וכן נראה מהמשנ"ב ס"ק נ"ד "עושין בשינוי - היינו האיסור דרבנן, וא"צ לחפש אחר הא"י"י [ואולי בא להשמיע הרבותא דאף בדרבנן בעינן שינוי], ועי' באגלי טל (טוחן ס"ק ל"ח סוף אות י') שתמה על השו"ע, דלדעת הרמב"ן

שרי אף במלאכה ממש, עיי"ש, ועי' בקצות השולחן שהאריך בענין זה.

והנה בהך שינוי דיונק כלאח"י, מבואר בשעה"צ סי' תצ"ו אות ט' דהוי שינוי באיכות המלאכה, דכל צורת המלאכה משתנית, דאין דרכו של מפרק בכך, ולא חשיבא מלאכה כלל, וגרע הדבר מסתם שינוי בעלמא, ויוצא לפי"ז דאין היתר לעשות סתם כלאחר יד במה שאין שינוי באיכות המלאכה, כמו לכבות החשמל ע"י מפרק דהוה מלאכה שאצל"ג, דאי"ז שינוי המותר, דלא שמענו להיתר אלא בשינוי שהוא באיכות המלאכה. [ורק בסכנת אבר מותר לעשות אף בלא שינוי]. וצ"ע, דמסתמת השו"ע משמע דמותר בכל שינוי.

ואם נימא דהרמב"ן מתיר בשינוי בין במלאכות דאורייתא ובין במלאכות דרבנן, י"ל דכל מה שבעינן שינוי באיכות המלאכה הוא דוקא במלאכות דאורייתא, אבל במלאכות דרבנן שרי אף בלי שינוי, ולכן השו"ע שאיירי בדרבנן סתם להתיר בכל שינוי. [אכן לענין הדלקת חשמל דהוי איסור דאורייתא, אף לפי"ז לא יועיל שינוי כיון שאין שינוי באיכות הפעולה, ורק בסכנת אבר שרי]. ומ"מ שפיר למה דהרמב"ן מגונח, דראינו שם את המושג שמתירים ע"י שינוי. אך אם נישא דהרמב"ן מתיר רק בדרבנן, אי"כ כיון שההוכחה מיונק, וגם השינוי באיכות המלאכה, אי"כ גם ההיתר איירי רק בכה"ג, וצ"ע.

והנה שיטת החי"מ דהיכא שצריך שינוי ואי אפשר לו בכך, מותר אפילו בלא שינוי, וכנראה דסמך על שיטת הרמב"ם שהתיר אפילו בלא שינוי, אף שכל הפוסקים הסכימו דלא כהרמב"ם. ובאמת המשנ"ב כאן לא זכר מזה כלום, ורק בסעיף ל"ב (ס"ק ק"ב) הביא דבריו לענין כאב שיניים, וצ"ב למה לא הביאו כאן בסעיף י"ז, ואפשר דשם מיירי בצער גדול מאד.

ועי' במשנ"ב ס"ק נ"א שהביא בשם החי"מ דכל דבר שמותר לעשותו ע"י ישראל בחולי שאב"ס, אפילו יכול לעשות ע"י א"י מותר. וצ"ע למה לא נאמר כאן הכלל דנותנים הקל הקל תחילה. וי"ל ע"פ מש"כ בקרית ספר דדינא דהקל הקל תחילה הוא רק מדרבנן, וכאן שבלא"ה הנידון הוא על מלאכות דרבנן, לא החמירו גם בדינא דהקל הקל.

***

בענין נטילת תרופות בחולה כל גופו

א **שו"ע** סי' שכ"ח סעיף ל"ז: כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים, מותר לאוכלם ולשתותם אע"פ שהם קשים לקצת בריאים (דברים), ומוכחא מלתא דלרפואה עביד, אפ"ה שרי, וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכלו ולשתותו לרפואה. ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך ככריא, אבל אם אין לו שום מיחוש מותר, הגה וכן אם נפל למשכב שרי.

ולמדנו מכאן כמה דינים: (א) מאכל ומשקה בריאים אף שמוכח שאוכלם לרפואה [בשו"ע הגר"ז סעיף מ"ג כתב "שניכר קצת"] מותר לאוכלם לשם רפואה, דלא אסרו אלא סם. (ב) סמים ותרופות שאינן מאכל בריאים אסור לבריא שיש לו מיחוש לאוכלם לרפואה, ולבריא שאינו חושש מכלום מותר לאוכלם ולשתותם להשביע רעבונו ולהרוות צמאונו. (ד) ואם הבריא שאין לו מיחוש נוטלם לרפואה, דהיינו כדי לחזק מזגו וכגון ויטמינים, במג"א ס"ק מ"ג אסור, ועיין אגרות משה ח"ג סי' נ"ד שהקשה ודחה ראיותיו, אבל למעשה מסיק (ענף ד' ד"ה ואחר) שיש לנהוג כדבריו, עיי"ש. (ה) מי שנפל למשכב מותר לו לאוכלם ולשתותם לרפואה.

ונבאר את הדין האחרון, והנה בדברי הכ"מ שהבאנו לעיל נתבאר דרפואה הנעשית בסם, שוה לזו שיש בה סרך מלאכה [כגון כוחל שאסרו משום כותב], ולא הותרה אפילו בסכנת אבר וכש"כ בחולה כל גופו, ולפי"ז יוצא שאסור לבלוע סם אפילו חלה כל גופו, ודלא כהרמ"א, וקשה דבפכ"א ה"כ כתב הרמב"ם אסור לבריא להתרפאות בשבת גזירה שמא ישחוק סמנים, ומונה והולך שם כל פרטי הדינים של רפואה, ומשמע דדוקא לבריא אסור, והיינו מקצת חולי, וכמש"כ במ"מ שכל הדינים האלו הם בבריא שלא נפל למשכב, והיינו דהשבות של תרופות לא קיים בחולה כל גופו.

ועוד, דבב"י סי' שכ"ח (ק"ג ע"א) הוכיח דחולה שאין בו סכנה מותר ליקח רפואה, מהא דאמרו עושין צרכיו ע"י עכו"ם, והיינו שרק הכנת הרפואה נעשית על ידו, אך לקיחתה היא ע"י החולה בעצמו. וכן מוכח מהרמב"ם בפ"ב ה"י שכתב שהגוי מביא הרפואה מרשות לרשות, ומשמע שהלקיחה נעשית ע"י הישראל.

והא דבהעלאת אונים ואנקלי התיר הרמב"ם בפכ"א ה"ל ל"א משום "שאינ עושין אותן בסמנים כדי לחוש בשחיקה ויש לו צער מהן", ומשמע דאפילו ביש לו צער ההיתר הוא רק בכה"ג שאין עושים אותם בסמנים, שם איירי גם בבריא שיש לו צער (מקצת חולי), ובדומה לשבות דשבות בפ"ו שהותר במקום צער, אבל בחולה שאב"ס שנפל למשכב מותר כל רפואה שהיא, ואפילו רפואה הנעשית בסם. ועי' להלן סק"ד.

ב **והנה** הר"ן בפ' שמונה שרצים (ל"ט ע"ב) האריך בדין שבות ע"י ישראל בחולה כל גופו, והביא את הסוגיא דעין שמרדה,

באפר מקלה מבואר ברמ"א שם דכל האיסור הוא מגזירת רפואה שמשום שחיקת סממנין, וא"כ כאן שחלה כל גופו וכנ"ל למה נאסר.

ועי' בביאה"ל ד"ה אבל שהאריך בעיקר דין זה דנטילת תרופה בחולה כל גופו, והוכיח מכמה מקומות בגמ' וראשונים לחומרא, ושדברי הרמ"א שהתיר בנפל למשכב - שמקורם מהרמב"ם בתורת האדם - אינם מוסכמים לכו"ע, ובתו"ד העיר מדברי המרדכי, ולהנ"ל הו"י סתירה בדברי הרמ"א.

ואולי י"ל ככל הנ"ל גם בדעת הרמ"א, דכל מה שהתיר בנפל למשכב הוא רק בתרופות של אכילה ושתייה, שהאיסור הוא על הגברא להתרפאות, אבל במעשה של רפואה אין היתר אף בנפל למשכב, וקצת נראה כן מהא דהרמ"א הביא את ההיתר של נפל למשכב בסעיף ל"ז שמדבר ברפואות של אכילה ושתייה, ולא בסעיפים הקודמים שמדברים על מעשים של ריפוי ממש, ולכן ברטיה שפיר אסר הרמ"א דהו"י מעשה רפואה.

והמעניין בדברי הביאה"ל בהוכחותיו נגד הרמ"א, יראה שחלק מראיותיו הם במעשה רפואה [לצמות מכה, לתת עליה חמין שמן ואפר מקלה], וחלקם באכילה ושתייה [ראיתו מהירושלמי, משבולי הלקט, מסיכת שמן ושתיית מי רגלים במרדכי]. ועפ"י הנ"ל אין סתירה לדברי הרמ"א מדברי האוסרים מעשה רפואה, דיתכן שבאכילתה ושתייתה גם הם מתירים, ורק מדברי האוסרים גם אכילה ושתייה קשה. [ולענין מ"ד ע"י מש"כ להלן].

ובדברי המשני"ב לכא"ו ג"כ יש סתירה, דבסק"א כתב בפשיטות דמותר כל רפואה לצורך חולה שאב"ס, ובסק"ב פ"ה פירש את דברי הרמ"א ברטיה הנ"ל, ובסק"ק"ב הביא מהחיי"א שמתיר אף המשני"ב הוסיף דדוקא ע"י שינוי [והחיי"א בנשמי"א חולק על הרדב"ז]. ולפמשנ"י י"ל דבסק"ב פ"ה וסק"ק"ב איירי במעשה רפואה (הנחת אפר מקלה וסובין על המכה), ומה שהתיר בסק"א הוא בסיכה, וכמו שהביא שם מסי' שכ"ז, וסיכה אינה מעשה רפואה אלא היא כשתיה. אכן לפי מש"כ לעיל בישוב דברי הרמ"א מהוכחות הביאה"ל, הרי א"כ הביאה"ל שהקשה ע"כ דלא חילק כן, וא"כ הסתירות במשנ"ב א"א ליישב ע"פ הנ"ל.

ובביאה"ל שם מסיק בסו"ד דאף שהוכיח לחומרא, מ"מ לא נוכל למחות ביד המקילין אחרי שבשו"ע סתם כוונתו, והמלתא דרבנן הוא, ופשוטות הסוגיא משמע יותר כוונתו, עיי"ש, ולהנ"ל יתכן דאף לחממירם מ"מ באכילה ושתייה יש להקל, וצ"ע. ועי' ברדב"ז תשובה אלף ס"ה שמותר לחולה לשתות רפואות, ויתכן דגם הוא לא התיר אלא באופן זה.

ובמש"כ לעיל ע"פ הנ"ל בישוב סתירת הרמ"א שהתיר נטילת תרופות בחולה כל גופו, ואסר באפר מקלה, הנה אף שמקור דברי הרמ"א שם הוא מהמרדכי פ' שמונה שרצים ס"י שפ"א שפ"ב, והמרדכי עצמו בסי' שפ"ג הרי אסר לחולה לשתות מי רגלים אף שהוא מעשה שתייה, מ"מ בדעת הרמ"א שפיר י"ל שמחלק כנ"ל בין אכילה ושתייה למעשה רפואה.

ויש ליישב עוד אף לדעת המרדכי, דכל מה שנתבאר ביסוד ההיתר משום שהוא בדרך אכילה ושתייה, היינו משום דהמעשה אינו מעשה של רפואה אלא מעשה של אכילה, וכל האיסור אינו איסור חפצא אלא איסור להתרפאות בהם, ובזה התירו בחולה כל גופו, וזה שייך רק בדבר דהו"י עלה שם "אוכל", משא"כ מי רגליים שאין אף אדם בריא ששותה אותם [ולא רק שאינם מאכל בריאים, אלא שאין עליהם שם אוכל כלל], ודאי דשתייתם לא מיקריא כלל מעשה שתייה, אלא הו"י מעשה רפואה ממש, ובזה אין היתר אף בחולה כל גופו.

ולפי"ז כל דברינו אינם שייכים לגלולות של תרופות שבימינו, דאין להתירם מצד דהו"י מעשה אכילה או שתייה, כיון שאין אף אדם בריא ששותה או אוכל אותם, ואין עליהם שם אוכל, והו"י מעשה רפואה גמור שאוסר הכס"מ, ורק באכילת עשבים ומרקחות וכדו' שהם דברים טבעיים ושם אוכל עליהם, חשיב מעשה אכילה. ובכדורים של היום בלא"ה יש לדון דאין להתיר מצד דהו"י מעשה אכילה, דהו"י רק "בליעה" בעלמא, ואין להתירם לזה כמעשה של אכילה ושתייה. ומ"מ הרי המנהג גם היום לקחת כדורים בחולה כל גופו, וצ"ל דכיון דסו"ס נעשה בצורה של אכילה גם זה חשיב אכילה. [וא"כ לא יתיישבו דברי המרדכי לענין מ"ד].

והרמב"ן בתורת האדם כתב דהא דאין טורפין יין ושמן (שבת קל"ד ע"א) הוא רק משום עובדין דחול, ומשמע דמשום מעשה הרפואה היה מותר, דלא גזרו במקום חולי, אע"פ שהוא מעשה מובהק של רפואה. אבל בביאה"ל הביא דעות שאוסרות גם לאכול ולשתות סמים במקום חולי, וכי"ה בנשמת אדם כלל ס"ט סוף ס"ב. ושורש פלוגתתם הוא במה שהבאנו לעיל סק"ג מהאחרונים, אם מה שהתירו לחולה עצמו לשתות הסם שהכין לו הגוי, הוא משום שיש היכר במה שהגוי הכינו, וכשלא יהיה היכר יהיה אסור לו לשתותו, או משום שלא אסרו רק הכנת הסם ולא שתייתו, ובכל גוונא שרי, וכי"ה הביאה"ל בסוה"ד.

ובשו"ע דבריא יכול לקחתם [וכן נשאר בביאה"ל (ד"ה אבל) בצ"ע דגם חולה יכול לקחתן לשם רוייה ושביעה], ולכן יתכן דאין כאן על החפצא שם של תרופה, ואין בזה סרך של מלאכה, רק דהבריא אסור **להתרפאות** בזה, ובזה התירו לחולה שאב"ס, ולכן היכא שאינו מתרפא בכך קורא לזה הרמב"ן היתר, כיון שאם היה מתרפא בכך היה אסור, אלא דכיון שבבריא אינו רפואה מותר, ומזה מוכח שאינו בגדר מלאכה, ולכן בחולה של כל גופו מותר אף במתרפא בכך כיון שנטלו בצורה של אכילה, אבל מה שלא נכנס בגדר אכילה ושתייה כלל, וכמו אפר מקלה ע"ג מכתו שאפשר לראות את האפר כחפצא של רפואה בדומה לסממנין עצמן, זה הו"י כשאר שבותין שלהלכה לא הותר אלא ע"י עכו"ם [וכמו שביאר הב"י דיש בזה היכר], או ע"י שינוי.

והנה הבאנו לעיל דברי הרמב"ם בפכ"א ה"כ דאסור לבריא להתרפאות בשבת גזרה שמא ישחוק סמנים, כיצד, לא יאכל דברים שאינם מאכל בריאים, וכן לא ישתה דברים שאין דרך הבריאים לשתותם, והוא מבואר ע"פ הנ"ל, דבנטילת התרופות בדרך אכילה גדר האיסור הוא איסור גברא על האדם להתרפאות ע"י לקיחת תרופות, ולא על עצם האכילה והשתיה של התרופות, דאף שאינו מאכל בריאים מ"מ סו"ס צורת אכילה היא, ובזה י"ל דכל גזירה זו היא רק על אדם בריא ומקצת חולי, ולא על חולה כל גופו או נפל למשכב, וכמש"כ המ"מ, אמנם האיסור של הכנת הרפואה ומעשה הריפוי, כגון הכנת הסממנין וכחול, בזה הגדר הוא איסור חפצא, והו"י ככל השבותים, וכל הנידון להתיר בזה הוא בדומה לשאר השבותים במקום חולי.

[ויל"ע בכל הדוגמאות שמפרט הרמב"ם, ומלבד הדין של רטיה נראה דהר"מ מיירי באוכלין ומשקין, שמן לסיכה יין וחומץ וכו', וגם סם המובא שם בהל' כ"ד בריאים משתמשין בו לריח הפה, אבל כל שאין בהן שום שימוש אחר אלא לרפואה אסור גם לחולה].

(ד) ולפי"ז מיושבים היטב דברי הר"ן הנ"ל, דבתחילת דבריו שאסר גם במקום חולי כל גופו, איירי בהנחת סמים על העין ובהחזרת השבר, שהם מעשים מובהקים של רפואה שאינם שייכים לבריא כלל, וזה נאסר גם בחולה משום שבות [והרא"ש בע"ז נסתפק בזה, ועי' להלן סוף סק"ה בשם הרמב"ן], משא"כ בסו"ד שאסר רק במיחוש בעלמא, ומשמע דבחולה מותר, איירי באיסור להתרפאות ע"י גמיעת חומץ, דאותה הפעולה עצמה אין בה שום איסור, דהא גם בריא עושה אותה פעולה, רק שהריפוי של הגברא נאסר כאן, וזה אסור רק לבריא וכמ"ש הרמב"ם, אבל בחולה כל גופו מותר. ועי' בבית מאיר שם שנחית לבאר כן בדברי הר"ן.

והיה אפשר ליישב את דברי הר"ן גם לפי מש"כ לעיל, דמפשוטות דברי הב"י נראה דההיתר הוא בנטילת תרופה שיש היכר בזה שנעשתה ע"י ישראל, ולפי"ז נימא דמה שברישא אסר הר"ן שבות ע"י ישראל הוא דוקא בכל שבותים, אבל בסיפא שאסר רק במיחוש בעלמא איירי בשבותים של נטילת תרופה, דיש היכר בזה שהגוי הכין או הביא את התרופה, אלא בכל גווי, וע"כ כמש"כ דאין זה איסור חפצא על התרופות כיון שנטולם בדרך אכילה, אלא רק על הרפואה בהם, וזה הותר בחולה כל גופו, וכל מה שנאסר אף בחולה הוא בדברים שאינם בדרך אכילה אלא מעשה מובהק של רפואה.

וע"פ הנ"ל יש ליישב את דברי הכס"מ שנתקשנו בהם לעיל סק"א, דמש"כ לאסור רפואה גם לחולה בכל גופו, י"ל דכוונתו ג"כ רק למעשה רפואה ע"י סממנין שאינם במציאות דבר שיכול לשמש לבריא, ולכן בהעלאת אונים ואנקלי שהם מעשים מובהקים של רפואה, צריכים היתר מיוחד שאין עושים אותן בסמנים כדי לחוש לשחיקה, וכמש"כ הרמב"ם בפכ"א ה"ל ל"א [ואמנם מעתה גם לבריא המצטער (מקצת חולי) שרו, ומשום שאינם בכלל גזירת שחיקת סממנים וכמש"כ לעיל סק"א, אבל אילו היו עושים את זה בסממנים היה אסור אף בחולה כל גופו], אולם אכילת ושתיית סמי רפואה לא אסרו במקום חולי כל הגוף כלל, לפי שאין כאן לא הכנת רפואה ולא מעשה ריפוי אלא מעשה אכילה. ולכן בהל' כ"י כתב הרמב"ם דהאיסור להתרפאות הוא רק לבריא, דהלכה זו היא הקדמה למה שאסר בהמשך הפרק לאכול ולשתות ולסוך ולרחוץ בסמים.

וכן מה שהקשינו מהב"י שהוכיח מעושי צרכיו ע"י עכו"ם, דמשמע שהנטילה ע"י ישראל, ומהרמב"ם שכתב שההבאה ע"י גוי, ומשמע כנ"ל, לפי דברינו לא קשה, דשם איירי ברפואות שבדרך אכילה ושתייה, ובזה שפיר מותר ע"י ישראל אף להכס"מ, וכל מה שאסר הכס"מ הוא במעשים של רפואה.

(ה) והנה הרמ"א בסעיף כ"ה הביא בשם המרדכי דאסור ליתן על מכה אפר מקלה דמרפא, כי אם ע"י עכו"ם, והנה בהמשך למש"כ הרמ"א לעיל הרי המדובר כאן על חולה כל גופו, וכן הבין שם המג"א והמשני"ב, וצ"ע דהרי דעת הרמ"א בסעיף ל"ז דאם נפל למשכב מותר ברפואה, וכמו שהבאנו לעיל, והלא

וכתב וז"ל: "דמהא שמעינן דכל היכא דאיכא סכנת אבר, אע"פ שאין מתירין בו מלאכות של תורה, מלאכות של דברי סופרים מתירין בו אפילו ע"י ישראל, שהרי אפילו היכא דשחיק סממנין מאתמול שבות של דבריהם יש בו גזירה משום שחיקת סממנין, ואפ"ה שרי ליה ע"י ישראל, והיינו נמי דאמרינן לקמן בסוף חבית הלכה מחזירין את השבר בשבת. ומיהו כי שרינן אפילו שבות ע"י ישראל, הנ"מ היכא דאיכא סכנת אבר, אבל חולה שאין בו סכנת נפש ולא סכנת אבר (והיינו חולה כל גופו), נהי דשרי ביה מלאכה גמורה ע"י נכרי, אין מתירין לו ע"י ישראל אפילו שבות דדבריהם. וראיה לדבר מדאמרינן בפ' יו"ט שראל אמימר שרא למחל עינא מנכרי בשבת, א"ל רב אשי מאי דעתך דאמר רב עולא בריה דרב עלאי כל צרכי חולה עושיין ע"י נכרי בשבת, ה"מ היכא דלא קמסייע בוהדיה, ומו"ק א קא מסייע בהדיה דקא עמיץ ופתח, ומשני מסייע אין בו ממש, והרי איסורו של חולא אינו אלא מדרבנן כדאיתא בפרק המצניע, ואפ"ה לא שריא אלא ע"י נכרי היכא דליכא אפילו סכנת אבר, אלמא דחולה שאין בו סכנת אבר אין צרכי נעשיין אלא ע"י נכרי, אבל לא ע"י ישראל כלל", ע"כ. וכי"ה ברא"ש בע"ז.

ואח"כ כתב הר"ן וז"ל: "ומסתברא דכי שרינן להו לומר ע"י נכרי, הנ"מ בחולה שהוא נופל מחמת חוליו למשכב, אבל במיחוש שאדם מתחזק בו והולך כבריא לא, ולא עוד אלא אפילו דברים שהם מותרין לבריא, אסורין לו כל היכא שמעשי מוכיחין שלרפואה הוא מתכוין, וזו היא ששינוי החושש בשינוי לא יגמע בהן את החומץ, ואמרינן נמי בפרק אין מעמידן דאפילו היכא דכייבי ליה טובא חושש קא קרי ליה, לפי שדבר זה אינו חולי אלא מיחוש בעלמא", ע"כ.

וקשה דדברי הר"ן סותרים מרישא לסיפא, דבתחילת דבריו כתב דגם חולה גמור שחלה כל גופו, ומתירין לו מלאכה גמורה ע"י נכרי, אע"פ שבות ע"י ישראל אסור, והרי רפואה הו"י שבות ככל השבותים, וא"כ גם זה יאסר ע"י ישראל, ואילו בסוף דבריו לגבי רפואות האסורות אסר רק במקום מיחוש, ומשמע דבחלה כל גופו מותר.

[ואפשר לומר דאין כוונת הר"ן במש"כ דבמקום מיחוש אסור, לאפוקי חלה כל גופו דבכה"ג מותר, אלא דבא לרבו"י בריא החושש, דס"ד דכיון שאינו בהול על רפואתו לא גזרו ביה, ובזה קמ"ל הר"ן דגם בכה"ג אסור, אבל ודאי שחולה בכל גופו ג"כ אסור שבותים של רפואה. וכן שמעתי ממו"ח (שליט"א) [צ"ל]. ועיין אבני נזר הלכות יו"ט ס"י שצ"ד אות ב' ואילך, ובתהל"ד ס"י שכ"ח ס"ק כ"א].

(ג) והנראה לומר בזה, ובהקדם דהנה הב"י כתב דבחולה שאין בו סכנה שרק צרכיו נעשים ע"י גוי, אך אכילת התרופה עושה הוא בעצמו, "ולא חיישינן שמא ישחוק סממנים, כיון שלא התירו לעשות מעשה הרפואה על ידי ישראל ואפילו ע"י החולה עצמו". ובפשוטות משמע דהוא ענין של היכר, דבעצם היה לחז"ל לאסור גם אכילת התרופה, רק דכיון שעשייתה לא הותרה ע"י ישראל אית ליה היכרא ולא אתי למשחק סממנים, וכ"ה בנשמת אדם כלל ס"ט סוף ס"ב, וע"ע בביאה"ל סעיף ל"ז סוד"ה וכן.

אבל ראיתי בבית מאיר בסעיף ל"ז שמפרש בב"י, דר"ל שדוקא את המעשה רפואה דהיינו מלאכת הרפואה - כמו להר"ן הכוחל, ולהרמב"ם אפילו תערובת הסממנים שנשחקו מער"ש - זה לא התירו ע"י ישראל, אבל לשתות הרפואה שעשה הגוי ע"י סמים, וכש"כ שתיית משקים שאינם מאכל בריאים, מותר לחולה שאין בו סכנה.

ונראה דהמכוון בזה, דבמה שגזרו חכמים על רפואה בשבת נאמרו ב' גזרות: **(א)** בסממנים של רפואה ממש אסרו את הסממנים עצמן, והיינו דברים שהם בגדר "רפואה", משום דהוא חשש קרוב לשחיקתן, ולכן הטילו איסור על החפצא של התרופות, וכן הוא גדר האיסור בכל דבר שאינו דרך אכילה ושתייה, אלא מעשה גמור של רפואה. **(ב)** ויתירה מזאת הוסיפו חז"ל לגזור עוד גזירה גם באוכלין ומשקין, אף שאין עליהם שם "רפואה", מ"מ אסור לגברא **להתרפאות** בהם כל זמן שמוכח שלקחתם היא רק לרפואה, ואמנם כאן הוא חשש יותר רחוק, ואין האיסור על המאכל והמשקה עצמו, אלא על הגברא להתרפאות בהם. [ועי' אג"ט ס"ק ל"ח אות כ'].]

והנה במש"כ הרמ"א וכן אם נפל למשכב, ציין הגר"א לדברי הרמב"ן בתוה"א שכתב וז"ל: "ואף דברים האסור לבריא מותר לו, כגון מלאכה גמורה ע"י עכו"ם, וכש"כ דבר המותר לבריא, ע"כ. וצ"ע מהו שכתב דנטילת תרופות הו"י דבר המותר לבריא, והא אין כאן "היתר" לבריא, אלא דלבריא אין לזה משמעות של רפואה כלל. ועי' במשנ"ב כאן ס"ק קכ"א בשם האחרונים שביאר "אבל הכא דאין בזה משום סרך מלאכה דהא לבריא מותר", עיישה"ט. וצ"ב.

וביאורו ע"פ הנ"ל, דכאן בשו"ע הרי המדובר הוא באוכלין ומשקין דלקחתן יכולה להתפרש לשביעה ולרויה, אלא שאין הבריאים משתמשין בזה לתשמישן, אבל הרי מבואר במשנה

מקור הלכה

הרה"ג רבי יצחק דרזי שליט"א
מח"ס שבות יצחק

גדרים ופרטי דינים בהלכות רפואה בשבת בדיני נטילת תרופה למיחוש בעלמא

א. איתא בשו"ע [סימן שכ"ח סעי' א' וסעי' ל"ז], דמי שיש לו מיחוש בעלמא [שלא נפל למשכב] והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה, ואסור לאכול ולשתות דבר שאינו מאכל ומשקה בריאים, גזירה משום שחיקת סממנים.

וכתב הגר"ש קלוגר בספר החיים, מרגלא בפומא דאינשי לומר דאם כבר התחיל לעסוק ברפואה קודם השבת מותר לו לעשותה בשבת, ולא נודע מנין יצא להם זה, ונראה דנלמד מדין רטיה שמותר להחזיר [כדאיתא בשו"ע סעי' כ"ה ובמשנ"ב שם], כי כבר הכין מה שצריך מערב שבת, ולא שייך חשש שחיקת סממנים אלא ברפואה חדשה שמא יבא לשחוק בשבת. והמהרש"ם בספר דעת תורה כתב דאין זה דמיון כלל, דהתם הרי היתה מונחת אותה רטיה גם בשבת עצמו.

צירוף נוסף כתב בספר החיים בדבר שצריך ביטול מותר לשתות בשבת, דליכא למיגזר שמא יעשנו בשבת ויבשל, ובפרט בשהתחיל בשתיה קודם שבת בודאי יש להקל בכהאי גוונא, עכ"ד. ועל זה כתב בדעת תורה דיש להביא קצת סימוכין לסברתו מדברי התוס' בחולין [דף י"ד. ד"ה מחתכין], שכתבו דליכא למיחש שמא יתלוש אלא בפירות האילן שהם קלים להשיר, ועוד דאדם מתאוה להם ושוכח, וכן במשקה שמא יסחוט שקל לסחוט, אבל בדבר דבעי מרא וחצינא לא חיישינן, עיי"ש.

עוד צירוף שיש לדון בו, דבזמנינו אין בקיאות בשחיקת סממנים, והרפואות נעשות ע"י הרוקחים, ויש שכתבו דלכן לא שייך למיגזר דלמא אתי לידו שחיקת סממנים, ודימו זאת לדברי התוס' [ביצה ל. ד"ה אין מטפחין], שכתבו דלדין דאין אנו בקיאים לעשות כלי שיר לא שייך למגזר, והו"ד ברמ"א [סי' של"ט סעי' ג'], והמג"א [סי' של"ח ס"ק א'] מצרף סברא זו לסניף להיתר, וכן הא"ר [סי' של"ח ס"ק ג']. [ויעו"י בקצות השלחן סי' קל"ד בדי השולחן ס"ק ז', ובשו"ת עולת נח סגל סי' ג', שהאריכו בענין זה ובגדר גזירות חז"ל באיזה מהם כשבוטל הטעם בטלה הגזירה].

ושמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל בתרופה שהתחיל מאתמול, ואם לא ימשיך ברצף גם בשבת יפסיד מה שלקח, דדמי קצת לרטיה, והיום שהדרך היא להכין התרופות בבית המרקחת ואין שוחקין בבית, והוי כתרופה שצריכה ביטול שדנו האחרונים הנ"ל להתיר, בצירוף כל זה אפשר להתיר כשאין די בכך שיקח קודם שבת ואחר שבת.

ב. בדינים והנהגות חזון איש [פרק ט"ו] כתב: תרופה שצריכים לקחתה זמן ממושך ברציפות, ואי אפשר להפסיק יום שלם, התיר ללוקחה בשבת [ואף במי שלולא זאת לא הותר לו רפואה בשבת].

וכמו"כ כתב בארחות רבינו [ח"א עמוד קנ"ה] בשם הגר"ג נדל זצ"ל, ששמע מהחזו"א דכל רפואה שצריכים לקחתה ברציפות כמה ימים [אף פחות מז' ימים], מותר להתחיל לקחתה מיד ולהמשיך לקחתה אף בשבת. וביאר הטעם דרק במיחוש בעלמא אסרו רפואה בשבת משום דיעבור מעצמו, אבל במחלה אף שאין בה סכנה לא אסרו לקחת תרופות, דחז"ל לא אסרו במקום מחלה, ואם צריך לקחת תרופות כמה ימים א"כ אין זה מיחוש בעלמא, רק בגדר מחלה ומותר.

ושמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל שהעיר על טעם זה, שהרי אפילו בחולה אין הדין מוסכם בראשונים לומר שהתירו לו תרופה, אלא יש ראשונים שאסרו זאת כמו כל איסורי דרבנן לחולה שאין בו סכנה [כמבואר בבה"ל סי' שכ"ח סעי' ל"ז בד"ה וכן, ומסקנתו דלא נוכל למחות ביד המקילים אחרי שבשו"ע סתם כוונתייהו עיי"ש], וגם המתירים לחולה זאת משום דבחולה לא גזרו, ולמי שיש לו מיחוש גזרו [כמבואר במשנ"ב שם], ומגלן להתיר במיחוש בגלל שהטיפול בו נמשך כמה ימים, ובפרט כשיכול להתרפא מזה בימות החול. **ושמעתי** מהגר"ח קנייבסקי שליט"א שכמדומה לו שההיתר של החזו"א היה רק כשהתחיל קודם שבת, ואם יפסיק יפסיד מה שלקח.

אם יש עצה לערב התרופה באוכל מערב שבת

ג. איתא בשו"ע [סעי' כ"א] שורה אדם קילורין בערב שבת

ונותן על גב העין בשבת, שאינו נראה אלא כרוחץ, והוא דלא עמיץ ופתח, ולא חיישינן משום שחיקת סממנים, דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא מערב שבת איכא היכרא.

והוסיף הערוך השולחן [סעי' ל'] והעיקר מפני שבימיהם היו גם הבריאים עושים כן לתענוג. וכן מצינו בחידושי המאירי [ק"ח:]: הקלורין אין הדברים ברורים בהם כל כך שהן לרפואה וכו', ולא עוד אלא שאמרו טובה טיפת צונן שחרית ורחיצת ידיים ורגלים בערבית מכל קילורין שבעולם, ולא עוד אלא שאף הרואה יאמר שדרך רחיצה הוא, ואינו מרגיש בו שהוא קילור, ולעצמו מיהא הואיל ומזיקים לשרותם מערב שבת אין כאן גזירה. [ועי' גם בתוס' בדף י"ח. ד"ה ומתרפאת שפירשו הגמ' דשרי קילורין במניח אותם לתענוג].

ומ"מ אין זה כמאכל בריאים דמותר אפילו במוכח לרפואה כמבואר בסעי' ל"ז, וגם לא דמי לין שהיה דרכם לרחוץ בו לתענוג, ולא הצריכו היכר, אבל אסור באופן הניכר כמבואר בסעי' כ', דקילורין אמנם ראוי הוא לבריאים, אבל הדרך להשתמש בו היא לרפואה, ולכן צריך היכר.

ובמשנ"ב [ס"ק ס"ט] כתב שאין עושין כן אלא לרפואה, משמע שגם היום שהבריאים אינם עושין לתענוג נמי שרי, כי ראוי הוא לבריאים כמבואר בראשונים, ובערוה"ש שם כתב: ונראה דאצלנו ודאי אסור, דאין בריאים רגילים בזה, ואין עושין זה אלא לרפואה.

ושמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל, דאם צריך ליקח ויטמינים בשבת, יערב אותם במשקה או במאכל מערב שבת, כיון שתערובת כזו אינה מקלקלת המאכל מלהיות ראוי לבריאים שעדיין ראוי הוא לבריאים, וגם אית ליה היכרא שלא הותר להכניס בשבת כדי לקחתם ע"י עירוב במאכל, אלא צריך לערבם מערב שבת.

כמו"כ יכול לעשות בקלי צום שצריך לקחתם בשבת כשהתענית ביום ראשון, ומה שאוכלם בשבת בתוך המאכל לא חשיב הכנה, כיון שהוא אוכל מאכל ראוי לבריאים. כן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל.

אבל אינו יכול לעשות כן בתרופה שמקלקלת המאכל מלהיות מאכל ראוי לבריאים, דמה ששם אותה בתוך מאכל הוא כעטיפה בעלמא, ולא התירו איסור רפואה בשבת בהיכר בלבד, וההיתר בקילורין אינו מפני השינוי הקל הזה, אלא מפני שהוא ראוי לבריאים וכמש"נ, וגם אם היא תרופה שרבים משתמשים בה כגון אקמול, אסור. כן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל.

ונראה דהכי מוכח מה שהרבה ראשונים סוברים שגזירת שחיקת סממנים חמורה שאפילו לחולה לא התירו, וגם המתירים לחולה למדו מזה גם לאיסורי דרבנן אחרים, ולא משמע שהוא איסור קל כל כך, שבהכנה מערב שבת וציפוי התרופה במאכל בטל איסור זה, ובדוקא נזכר היתר זה בגמ' רק בקילורין שהוא דבר שראוי גם לבריאים ולא בתרופות אחרות, וכמש"כ בערוך השולחן.

דעת האגרו"מ בזה

ד. כתב האגרו"מ [ח"ב סי' פ"ו] דמיני רפואה שצריך ליקחם ע"י שיערב באיזה מאכל ואיזה משקה, והדרך הוא שהוא בעצמו נותן לתוך המאכל והמשקה בשעה שצריך ליקח הרפואה, יהיה מותר ליתן למאכל והמשקה בערב שבת וליקח בשבת, אם לאחרים לא יהיה ניכר שהוא רפואה שיאמרו שהוא רק מאכל או משקה, דזה דמי ממש להא דשורה קילורין מערב שבת.

ותרופה שהדרך ליקח אותה שלא בתוך מאכל ומשקה, לא סמכו על ההיכר שישים בתוך מאכל מערב שבת, כי יש לחוש שיבואו ליקח גם בלא סימן.

מבואר דלא ס"ל כערוך השולחן שעיקר ההיתר בקילורין מפני שבימיהם היו גם הבריאים עושים כן לתענוג, אלא ס"ל שהתירו כל שהדרך להכין תרופה זו בשעת הלוקחה, ואסרו לו לעשות זאת בשבת, ולכן הוא שורה אותם מערב שבת, וזהו ההיכר שיזכירוהו, וגם לא ניכר לאחרים שהוא תרופה.

כשאחר עירב במשקה אם מותר לו לקחת

ה. כתב האגרו"מ שם פשוט שלקנות קילורין שרויין, והחולה לא יצטרך לעשות כלום אלא הנחה על העין לבד, יהיה אסור, דהוא כרפואה שלא חסר כלום להחולה לעשות שאסור.

ומהגר"ש אלישיב זצ"ל שמעתי דהאיסור בשריית הקילורין בשבת אינה בשביל ההיכר, אלא מבואר בגמ' [בדף ק"מ.] ובשו"ע [סי' שכ"א סעי' י"ח] שיש איסור לא רק בלקיחת תרופה אלא גם בהכנתה, ולכן צריך להכין הקילורין מערב שבת, וההיכר אינו במעשה ההכנה שהוא שינה מלהכין בשבת, אלא האיסור להכין בשבת הוא ההיכר. [וכן מבואר בתוס' ישנים י"ח. שפירשו ההיכר בקילורין, כי יודע שלא התירו לו קילור עצמו בתחבושת אלא בשריה, כלומר ס"ל דהאיסור בתחבושת הוא ההיכר].

ונראה דלשון הגמ' והשו"ע, דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא מערב שבת איכא היכרא, משמע כן שהאיסור הוא ההיכר.

ונפקא מינה, דגם אם אחר הכין לו הקילורין או קנה קילורין מוכנים נמי שרי, כי איסור ההכנה הוא ההיכר, ולא מעשה ההכנה מערב שבת. וכן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל.

וכאמור דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל דההיתר לערב במשקה מערב שבת אינו היתר של היכר בלבד, ולא היתר של שינוי, אלא עיקר ההיתר כי הוא דבר שראוי לבריאים רק שאין עושים אותו, ולכן היתר זה מועיל רק לויטמינים וקלי צום ולא לתרופות.

ובשש"כ [פרק ל"ד סעי' ה'] כתב בשם הגר"ש אויערבאך זצ"ל שמוותר להמיס מבעוד יום גלולות בתוך מים ולשתותם בשבת, ודבר זה התירו הואיל ואין רגילים לקחת את התרופה הזאת בצורה זו, והוא הכין אותה מבעוד יום, ובלבד שלא יהא ניכר לאחרים ששותה את המשקה הזה לרפואה.

וצ"ע שהרי איסור רפואה הוא איסור חמור, שהרבה ראשונים סוברים שאפילו לחולה לא הותר [כמבואר בבה"ל סי' שכ"ח סעי' ל"ז בד"ה וכן], ומגלן להתיר איסור חמור זה בהיכר קל כזה, וקילורין שאני שהוא ראוי לבריאים כדאיתא בראשונים, וזהו עיקר ההיתר כמש"כ הערוה"ש, והצריכו גם היכר קל כזה, ואין הכונה ליתן עצה כללית לבטל איסור רפואה בשבת ע"י היכר, וכמש"נ.

גדר רפואה

ו. דבר שלוקחים אותו לתיקון או שינוי בגוף הרי זה תרופה, אע"פ שלוקח אותם מי שאינו בגדר חולה, ולכן גלולת שינה למי שיש לו הפרעות שינה הרי זה תרופה, כיון שזה עושה איזה שינוי ותיקון בגוף, וגם אם רבים לוקחים אותו כגון אקמול, אסור, כי זה רפואה ולא אוכל, כן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל.

ז. ויטמינים לחיזוק הבריאות, כתב המשנ"ב ס"ק ק"כ בשם המג"א דאפילו בריא גמור שעושה כדי לחזק מזגו אסור. [וע"ע באגרו"מ או"ח ג' סי' נ"ד].

ח. נוזל דוחה יתושים אינו תיקון בגוף, ולכן אינו כתרופה, כן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל.

ט. מי שיש לו יובש בשפתיים אסור לסוך אותם בשמן או חומר אחר, והעצה היא לאכול קוגל או דבר שומני, כן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל.

דבר שהתירו משום צער

י. סעי' ל"א: ציפורן שפרשה וציצין שהן כמין רצועות דקות שפרשו מעור האצבע סביב הציפורן, אם פרשו רובן כלפי מעלה ומצערות אותו, להסירן ביד מותר, ופרש"י כלפי מעלה, כלפי ראשי אצבעותיו, ורבינו תם פירש דהיינו כלפי הגוף, וצריך לחוש לשני הפירושים. מבואר דגדרו את ההיתר משום צער בדרגת צער מסויימת, ובפחות מזה לא התירו, ומספק צריך לחוש אע"פ שיש ראשונים שסוברים שבצער זה התירו, ומזה מוכח שצריך התבוננות טובא בדימוי מילתא למילתא במה שהתירו משום צער.

צורכי קטן

יא. סעי' י"ז בהג"ה: מותר לומר לאינו יהודי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי.

וכתב התהלה לדוד [ס"ק כ"ד] דנראה דדוקא צרכי אכילתו, אבל לא שאר צרכיו, והביא ראיה לזה [שם בס"ק ע"א] מהא דסעי' מ"ב, דאסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא

הרעי, שמא יבא להשקות לו סממנים המשלשלים. מבואר דדינו כגדול לענין חולי.
ונראה דמוכח מכמה מקומות שאין דינו כגדול לענין חולי, אבל יש חילוק בין צרכי אכילה לצורכי רפואה עד איזה גיל הוא נחשב כחולה וכמשי"ת.

עד איזה גיל נחשב הקטן כחולה

יב. הנה הגר"א ציין מקור לדברי הרמ"א דקטן הוא כחולה, את דברי הגמ' דקטן שיש לו געגועין התירו לטלטלו ואבן בידו. וכן כתב השו"ע [סי' ש"ט ס"א] נוטל אדם את בנו והאבן בידו, והוא שיש לו געגועין ועצבון כשאינו עם אביו, שאם לא יטלנו יחלה. ופירש המשנ"ב בשם רש"י [דף קמ"א]: דלא אסרו טלטול שלא בידים במקום סכנת חולי. [ועיי"ש דגם זה לא התירו אלא באבן ולא בדינר בידו, דלמא נפיל ואתי אבוה לאתויי, וביאר המשנ"ב דזה לא התירו אפילו במקום שנוגע לחשש חולי הבן, כיון דלא הוי חשש סכנת נפש].
ומבואר מזה דהטעם שעשו צורכי קטן כצורכי חולה, הוא מפני שאם לא יעשו לו מה שצריך, יחלה. והכי נמי הרעבון יזיק לבריאותו. וממילא הגיל והצורך משתנה לפי הענין, וכמשי"ת.

יג. בשו"ת מלמד להועיל בהוספות מהמ"ל הביא הוראה בשם בעל השאגת אריה שנכתבה ע"י חתנו, דקטן חשיב כחולה שאין בו סכנה עד גיל ג' וד', ולא יותר מזה.

מאידך בספר איסור והיתר [דין פיקוח נפש בשבת אות כ"ח] כתב וז"ל: ואמרנין [במסכת יומא ע"ח]. כל מידי דאית רבותא לינוקא לא גזור ביה רבנן, והלכך יכול לומר לעכו"ם לעשות אש ושאר צרכי אפילו בשבת, וכן אם אין לתינוק מה יאכל יכול לומר לגוי שיעשה לו פאפ"א בשבת, עיי"ש. מבואר שמדמה נידון דידן לדין יום הכיפורים, וכתב הרמב"ם [בפ"ב משביתת העשור] דקטן שהוא פחות מבן ט' אין מענין אותו ביום הכיפורים, כדי שלא יבא לידי סכנה. ולפ"ז לענין צרכי אכילה, קטן עד גיל תשע דינו כחולה. והביא זאת בשו"ת מנחת יצחק [ח"א סי' ע"ח], וסיים דהכל לפי הענין, דאם אפשר ליתן לו מן המוכן אינו רשאי לבשל.
יד. ונראה דדברי הגר"א ודברי חתנו של השאגת אריה אתו שפיר עם דברי האיסור והיתר, וכמשנ"ת דיש חילוק באיזה צורך מדובר, דהאיסור והיתר מיירי שאין לו מה יאכל, והביא מקור מיום הכיפורים שאסור לענותו, וחשש זה שייך אף עד גיל תשע. והגר"א שציין מקור על דברי הרמ"א דסתם צרכי קטן כחולה, זה שייך רק בגיל כזה שאם לא יעשו עבורו דבר זה יחלה, וכמשי"ת.

וכמו"כ מצינו בהא דמבואר בשו"ע [סי' רע"ו ס"א] שמותר להדליק נר ע"י גוי לצורך חולה, והוסיף הרמ"א או לצורך קטנים שהוא כחולה שאין בו סכנה, כתב הגר"א דלצורך קטנים היינו מה שהם צריכין הרבה, אבל בלא"ה לא, וציין לר"ן ביומא דהתירו במידי דהוי רבתייהו, והביאו המשנ"ב. ונראה מזה דכשיחסר לקטן דבר שהוא צריך לו הרבה, הדבר יפגע בגידולו ובבריאותו.

וכן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל דשרי כל צרכי קטן שצריך הרבה במדה שאם לא יעשו עבורו יחלה, ולכן הוא כחולה שאין בו סכנה, ויש חילוק בגיל בין צרכי אכילה לבין צורכי רפואה, ומפחד מחושך זה עד גיל גדול יותר, עד חמש שש ויותר כשיש לו צורך שמפחד ויכול להשפיע חולשת עצבים, לא שסתם יותר נעים לו.

ואם הקושי הוא לאמא לחתל אותו או להכין מאכלו, ואין זה נוגע לבריאות הקטן, אסור [כגון שיכולה לעשות זאת בתאורה שבחדר המדרגות], כי גדר ההיתר אינו כל צורכי קטן אלא כמשנ"ת. וכן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל.

כלומר הדין שונה מדבר לדבר, צרכי אכילה, תרופות, ופחד מחושך, ובכולם הכלל הוא אם במניעת דבר זה יש חשש סביר שיתפתח חולשה או חולי.

והאיסור לדחוק על כריסו של קטן, כנראה מדובר שאין בזה כ"כ צורך, ולא יזיק אם לא יוציא עתה, כן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל. [או שמדובר ביכול להוציא, ואין לו צורך הרבה לסייע לו להוציא].

כשהקטן מתקשה להרדם בגלל האור, בדרך כלל אין זה צורך הרבה של הקטן לקרוא לגוי לכבות האור אלא של ההורים, כן שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל.

במושב זקנים אי שרי לחמם תבשיל ע"י גוי

טו. בשו"ת אור שמח [סי' כ"א] כתב, דבבית חולים אף העומדים ממשכבם בנקל לחזור לחוליים ע"י איזה מאכל כידוע, לכן לצורך החולים מצוה לבשל ע"י שפחות גויים.

טז. עוד שם, ובמושב זקנים, ברור שיש זקנים הרבה

וחלושים שדינם כחולה שאין בו סכנה והוי כקטנים, ולרוב שגור במשנה זקן וחולה [עיי"ש], אך בכל זאת אין לדמות כל היושבים במושב זקנים להדדי, יש אנשים שלא הגיעו לרתות מחמת זקנה ולא הגיעו לימי זקנה. ועיי"ש צירופי היתר לחימום התבשיל ע"י גוי, כשכבר נתבשל כל צורכו מערב שבת.

דברי החזו"א בצורך התבשיל לקטן בזמנו

יז. בחזו"א [סי' נ"ט ס"ק ד'] כתב וז"ל: שו"ע סי' שכ"ח סעי' י"ז בהגה מותר לומר לא"י לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול וכו', נראה דאירי ברעבון של שעה מועטת דודאי לית בו סכנה, ומ"מ מותר שבות, אבל רעבון של זמן שרגילין להקפיד עליו חשיבא סכנה, ובזמנינו שמצוי מאד חלאים מתרגשות בתינוקות נראה דכל שיש ספק שיגרום לו קלקול מעיים לעצור או לשלשל, או גרם כאב מעיים, או חם כל שהוא, הוא בכלל ספק סכנה, שכל קלקול אפשר שיגרום חולי, וכל חולי ספק סכנה. ואפשר דכונת השו"ע ביש לו מה להאכילו, אבל כפי הצורך יש להאכילו תבשיל שזהו מזונו הטוב, וגם בזה מתירין שבות של אמירה לנכרי, אבל גם בזה בזמנינו הוי חסרון התבשיל גורם לקלקול מעיים, ואם יודעים בנסיון על פי הרופאים שגורם לקלקול במעיים, יש לחושבו לספק סכנה, ומי שמיקל בדבר אין מזניחין אותו, ומי שבוטח בד' וקובע מזונות בנו באופן שאין מבשלין בשבילו בשבת וכבר הורגלו בכך, אין מזניחין אותו, ע"כ.

עוד כתב החזו"א בתשובות וכתבים [סי' מ"ח], על דברי הרמ"א דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי, דאינו אלא בדבר ברור שאינה סכנה, אבל האידנא דרבו מחלות ילדים מאד, והורגלו בדקדוק מאוד, כל שינוי קפדני באכילתו עלול לחולי, וכל חולי תינוק הוי ספק סכנה, כי עלול לנתק מחולי לחולי, ואי אפשר לקבוע בענינים אלו לא גיל ולא שאר דברים קבועים, אלא הלב יודע כפי אומץ הרגשתו לבריאות בנו, ואומץ חרדת גדר שמירת שבת, ופעמים נשתנה הדין לפי חזק בטחונו בבוא יתברך.

עוד כתב שם וז"ל: בכלל כל שינוי לתינוק בשבת יש להחזיק לפיקוח נפש, ואסור להחמיר, בין בסדר אכילתו, בין בשינתו בין ברחיצתו, כי הורגלו בהתפנקות ושינוי קל גורם להם צער, והצער גורם להעלאת חום, או גורם הפרעת שינה, וזה גורם ג"כ לחום וקלקול מעיים, ופעמים גורם לקלקול מעיים כשינוי וסת, והלכך צריכים להיות מזורזים לעשות כל צרכו דרך היתר, ואם אי אפשר יעשו כדרך.

מבואר דהחשיב עצירות מעים וכדו' בכלל ספק סכנה, אבל כתב דזהו בזמננו, וגם אי אפשר לקבוע בזה גיל. וצ"ל דמשי"כ הרמ"א דאסור לדחוק כריסו של תינוק שיש לו עצירות, הוא בידוע שאין בזה חשש חולי, וכמש"נ.

וכאמור כל זה בזמן החזו"א [המזון היה דל, ולא היו תנאי איחסון נאותים, ולא היה חיסונים וויטמינים כמו היום], משא"כ היום, והכל לפי הענין וכמש"נ.

כשיש ספק סכנה

יח. כתב החזו"א דפעמים נשתנה הדין לפי חזק בטחונו בבוא יתברך, ומי שמיקל בדבר אין מזניחין אותו, ומי שבוטח בד' וקובע מזונות בנו באופן שאין מבשלין בשבילו בשבת וכבר הורגלו בכך, אין מזניחין אותו.

כלומר יש מצבים שהם בגדר ספק במדה שהדין משתנה לפי חזק בטחונו, דוגמא לזה בס"י רמ"ח במשנ"ב ס"ק כ"ו הביא דברי הסוברים דיוצא בשיירא שיועד בודאי שיבא לידי חילול שבת, אסור לצאת גם ביום ראשון, וסיים: ועל פי זה סומכין עכשיו שמסכנים בעצמם קצת שלא לחלל שבת, כדי שלא יהיה איסור למפרע על מה שיצא.

וביאר האגרו"מ [ח"א סי' קכ"ז ד"ה ומשי"כ], דיש דברים שתלוי בטבע האדם, דאמיץ לב אין חושב זה לסכנה, ואינו ירא להשאר לבדו, ומוגי הלב חושבים זה לסכנה, ומותר להם לחלל אם יצטרכו, שהרי אין יכולין לערוב להם שלא יהיה סכנה, ודבר זה תלוי בדעת כל אחד בעצמו, ומאחר שאסור לילך בשיירא אם יהיו מוגי הלב ויצטרכו לחלל, מחליטים להבליג על דעתם שלא לחוש לדבר שהרבה אנשים אין חושבים זה לסכנה, ולא יצטרכו לחלל שבת ומותרין לילך.

ועי' גם בתשובות וכתבים מהחזו"א [סי' מ"ח] דיש מצבים רחוקים הרבה מפיקוח נפש, ותלוי כפי מדת הבטחון, ולפי המצב דאז, המחמיר במלאכות דאורייתא אינו רשאי להחמיר ולמנוע מלהודיע לאחרים האזעקה, רק רשאי להשתמט ושיעשה ע"י אחרים.

וראייתו מובא שהורה החזו"א במצבים הנ"ל דיכול להשתמט מלהפעיל האזעקה כשלאחרים מותר.

בגדרי הקל הקל

יט. ביומא פ"ג. הגמ' דנה אם קל יותר אכילת טבל או תרומה, והקשה הפרשת דרכים [לבעל המשנה למלך, דרוש י"ט], דיפריש תרומה ויבטלנה חד בתרי, ולא יאכל איסור חמור של טבל או תרומה, ותירץ דכיון שביטול האיסור אינו מרפא את החולה לא הותר. והפרי מגדים הביא דבריו [בסי' שכ"ח א"א אות ט'], וסיים: ולפ"ז החולה גופא יכול לערבו ולבטלו, וטוב יותר משיאכל איסור תורה בכמה לאוין.

וצ"ב מאי שנא החולה עצמו מאחרים, ושמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל דהחולה עצמו שצריך לאכול ולדחות האיסור, סובר הפמ"ג דמוטב שיהפוך המאכל לאיסור קל יותר, משא"כ אדם אחר שמכין לחולה צרכי רפואתו, לא הותר לו לעשות איסור שלא נצרך לרפואתו.

עשיית איסור עבור חולה שיש בו סכנה

כשאין במניעת דבר זה סכנה

כ. איתא בשו"ע [סי' שכ"ח סעי' ד']: מכה של חלל עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול, וכתב הבה"ל דזהו לשון הרמב"ן בתורת האדם, וכתב המגיד משנה דמזה משמע דאף על פי שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא, עכ"ל, ולעניות דעתי צריך עיון. עיי"ש.

ומסקנתו במשנ"ב דבדואי מהנכון להחמיר באיסור של תורה כהפוסקים שאפילו במקום שצריך חילול אין מחללין על ידי ישראל, אלא בדבר שיש לחוש בו שאם לא יעשהו לו יכבד עליו חוליו ויוכל להסתכן, אבל כל שברור שאין במניעת אותו דבר חשש סכנה, אף על פי שמכל מקום צריך הוא לו ורגילין לעשות לו, אין עושין אותו בשבת אלא ע"י אינו יהודי.

והנה בחידושי מרן רי"ז הלוי כתב, דאביו הגר"ח זצ"ל היה מורה ובא בכל חולה שיש בו סכנה, כגון מכה של חלל וכדומה, שיאכילו אותו ביום הכיפורים כל צרכו ולא פחות מכשיעור, ואמר הטעם דכיון שהוא כבר חולה שיש בו סכנה, הרי יום הכיפורים נדחה לו לכל המועיל יותר לרפואתו, שבכלל זה גם חיזוק גופו, וכיון דשיעור שלם יותר טוב להחולה, ממילא דגם זה בכלל פקוח נפש שדוחה יום הכיפורים, ודברי השו"ע דמאכילין אותו פחות פחות מכשיעור קיימי רק על החולה שעדיין אין בו סכנה, רק שהרופא אומר שאם לא יאכילו אותו ביום הכיפורים יכבד עליו החולי ויסתכן, כלשון השו"ע בתחלת הסימן שם, דנמצא דכל הסכנה היא רק מחמת מניעת האכילה בלבד, ובזה כיון דאפשר למנוע סכנה זו גם ע"י פחות מכשיעור אסור להאכילו שיעור שלם, אבל בחולה שכבר יש בו סכנה, כל מה שמועיל יותר להחולה לקירוב רפואתו ולחיזוקו להסיר ולמעט סכנת מחלתו, הכל בכלל סכנה ופקוח נפש שדוחה שבת ויום הכיפורים, ואין אנו צריכים לדון כלל אם מניעת האכילה תזיקהו ותביאהו לידי יותר סכנה, עכ"ד. וע"ע שם.

מבואר דמה שהתיר הגר"ח זצ"ל הוא דוקא בדבר שמועיל יותר לחולה לקירוב רפואתו ולחיזוקו להסיר ולמעט סכנת מחלתו.

וכמו"כ שמעתי מהגר"ש אלישיב זצ"ל, דמה שהתיר הרב המגיד הוא דוקא במי שהאכילה ללא שיעורים מחזקת בריאותו להתמודד יותר טוב עם המחלה.

ובקובץ תשובות [חלק ב' סי' כ"ו] האריך הגרי"ש אלישיב זצ"ל בשיטת המגיד משנה, וכתב שגם המתירים לא התירו אלא כשהפעולה ממחרת בחיזוק אבריו, ואין משהין שום דבר תועלת לגמור רפואת החולה, כלשון המאירי. אבל כשהוא ספק סכנה של עתיד, אע"פ שמחללים עליו שבת, כשאפשר לשנות לכו"ע חייב לשנות. וכשצריך לצורך הצלתו שתי גרוגרות, אסור לתלוש ג' גרוגרות, כדאיתא בגמ'. וחולה שיש בו סכנה, ואינו מסוכן בהמתנה למוצאי שבת, אין מחללין עליו את השבת, כדאיתא ברמ"א על פי ביאור הגר"א בס"י קנ"ה ס"ג. ואפשר לומר שגם הרב המגיד יסבור כן, דאם אפשר לחכות שוב הוי ליה כדבר שאין צריך לו. וע"ע שם במה שהאריך בזה.

וע"ע בבה"ל [סי' תרי"ח סעי' ח' ד"ה ואם אמדוהו] שכתב: עיין בתשובת בנין ציון סי' ל"ד דבכל אכילה ואכילה אף אם הותר לו לאכול פעם אחת יותר משיעור, מכל מקום על אכילה השניה אם היה די לו בפחות משיעור והוא יאכל כשיעור חייב כרת, לכן צריך לשער בכל אכילה ואכילה אם די לו בפחות, וקשה מאוד לשער כן, וצריך לזה זריזות ובקיאות, עיין שם [פתחי תשובה], עכ"ד.

אפשר לעשות ע"י גוי יותר כיון שאינו מומחה (ס"י וסקכ"ה כ"ז כ"ח ל' ובה"ל ד"ה ויש מי וע"ל סי' תרי"ח דין א').

טו אם רופא א' אומר צריך ורופא א"צ מחללין דספק נפשות להקל ודוקא אם שניהם שוים אבל אם א' מהם מופלג בחכמה שומעין לדבריו בין להקל בין להחמיר וע"י בסי' תרי"ח דין ו' [ט] (ס"י וסקכ"ו ובה"ל ד"ה ואם).

טז אם החולה אומר צריך אני לתרופה פלונית והרופא אומר א"צ שומעין לחולה [אם לא שרופא אומר שאותה תרופה תזיקהו אז שומעין לרופא] ודוקא כשהחולה אומר מרגיש אני חולשה באבר פלוני יעשו לי תרופה פלונית שמועלת לחולי אבר זה אפי' הרופא אומר שא"צ שום תרופה שומעין לחולה אבל אם המחלה ידועה והחולה אומר שתרופה זו מועלת למחלה זו והרופא אומר שאינו מועיל שומעין לרופא אך אם אומר החולה שידוע לו טבע גופו להתרפאות ממחלה זו כשנטול רפואה זו אפשר דשומעין לו ואם יש חשש שמא תטרף דעתו עליו אם יראה שאינם עושין כדבריו לעולם שומעין לחולה (סקכ"ה ובה"ל ד"ה ורופא וע"ל סי' ש"ל דין י"א).

יז חולה שיש בו סכנה ששיערו הרופאים בשבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת שמונה ימים אין אומרים נמתין עד הלילה ונמצא שלא לחלל עליו אלא שבת א' אלא יעשו מיד אע"פ שמחללין עליו שתי שבתות ואם יודע ומכיר שע"י המתנתו עד הערב לא יגיע לו שום רעותא להחולה צריך להמתין כנ"ל דין י"א (סי"א וסקל"ב).

יח מי שרוצים לאנסו שיעבור עברה גדולה אין מחללין עליו השבת כדי להצילו [וע"ל סי' ש"ו דין ז' ח] אך אם הכפי' הי' בא' מג' עברות ע"ז וג"ע וש"ד והוא משער שהנאנס ימסור עצמו למיתה בשביל זה אפשר דצריך לחלל כדי שלא יבא לזה (סי"י וסקל"א).

יט חולה שאין בו סכנת מות אבל יש בו סכנת אבר אסור לחלל עליו השבת ע"י ישראל במלאכה דאורייתא [מלבד האברים שיתבאר לקמן שנוגע לפ"נ וכן כיו"ב בשאר האברים אם הרופא אומר שאם לא ירפאו האבר יוכל לבא לפ"נ הרי הוא כשאר חולה שיש בו סכנה] אבל מותר לישראל לחלל עליו שבת בכל השבותים אפי' דבר שנסמך למלאכה דאורייתא וא"צ שינוי וא"צ לחפש אחר גוי ואפי' יכול לעשות ע"י גוי מותר לישראל לעשות וכ"ש דמותר לו ליקח כל הרפואות [ובכ"ז אפי' לא נפל למשכב ואינו חולה כלל בגוף מותר] וע"י גוי מותר לו לעשות אפי' מלאכה דאורייתא כדין חולה שנפל למשכב דבסמוך (סי"ז וסקמ"ה מ"ט נ"א נ"ד נ"ז ושה"צ וע"ל סי' רע"ו דין ה' ו' וע"ל סי' רע"ח בה"ל ד"ה מותר דבחולה שאין בו סכנה דמותר שבותים מ"מ אסור מלאכה שא"צ לגופה שהוא שבות חמור וצ"ע אם כונתו ביש סכנת אבר וע"ל דין כ"ט).

כ חולה שאין בו סכנת אבר ונפל מחמת חליו למשכב או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו אע"פ שהולך מותר לו ליקח כל הרפואות אפי' בדברים שאין דרך הבריאים לאכלן כיון שאין בזה שום סרך מלאכה אפי' דרבנן ויש מחמירין שלא יקח בעצמו אלא יושיט לו הגוי אם לא במקום סכנה ואין למחות ביד המקילין [א] אבל אסור לישראל לעשות עבורו שום שבות דרבנן אלא ע"י שינוי [ובזה א"צ לחפש אחר גוי] ואם א"א ע"י שינוי מותר בלא שינוי (סי"ק ק"ב) אבל מותר לומר לגוי לעשות לו כל צרכיו ואפי' מלאכה דאורייתא כגון לאפות ולבשל וכיוצא באלו אם צריך לכך וכן הרפואות במלאכה דאורייתא (ואם הגוי עבדו ע"ל סי' ד"ש דין ה') ודוקא כשצריך להרפואה בשבת עצמו אבל כשאין צריך לה בשבת ימתין למו"ש (סי"ז ל"ז וסי"א א' מ"ה מ"ו מ"ז נ"ד נ"ז קכ"א ובה"ל ד"ה וכן רפואות שיש בהן מעשה צריך שינוי כנ"ל דין ל"ג נ"ד ע"ג פ"ט אם אפשר ע"י שינוי כנ"ל ורק רפואות של אכילה ושת' א"צ שינוי וכ"ה בבית מאיר ע"ש).

כא כל שאסור לעשות ע"י ישראל אפי' ע"י החולה בעצמו אסור אבל כשעושה לו הגוי מותר להחולה או לאחר לסייעו קצת היכא שבלא"ה נמי נעשה אלא שמסייע מעט כגון גוי שכוחל את העין [בסוף החולי שאין בו חשש סכנה כדלקמן דין ס"ב] וישראל סוגר ופותח את העין שיכנס בו הכחול דמסייע אין בו ממש אפי' במלאכה דאורייתא אבל אם אינו יכול לעשות בלתי ישראל אסור (סי"ז וסקנ"ה נ"ט ס').

כב חולה שאין בו סכנה אסור לו לאכל שום איסור דרבנן חוץ מבישולי עכו"ם כיון שאין איסורו מחמת עצמו ומברך עליו (וע"ל סי' ר"ד דין י"ט) ומה שנשאר למו"ש אסור אפי' לחולה עצמו כיון שאפשר לבשל לו אז ע"י ישראל (ובסי' ש"ח דין ח' לענין חולה שיש בו סכנה לא פסק כן) והכלים של בישולי עכו"ם צריכים הכשר ואפי' כלי חרס דיו אם נגעו לג"פ כיון דאיסורו מדרבנן ובדיעבד אם בישל בו בלא הגעלה ויש רוב בתבשיל מותר ויש מקילין דא"צ הכשר כלל והסומך עליהן לענין כלים שבשיל בהן גוי לחולה בשבת לא הפסיד [יא] (סי"ט וסקס"ג וע"ל סי' ש"ח דין ז').

כג חולה שאין בו סכנה מותר לו לאכל מוקצה (חזו"א או"ח סי' מ"ד סק"ה וע"י בסמוך דין כ"ה וע"ע בד"ה טלטול מוקצה לצורך חולה בסי' תרנ"ח דין ג').

כד מותר לומר לגוי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכל דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי [אך שיזהר שלא ליתן המאכל בעצמו לקדרה דא' נותן מים וא' שופת קדרה הראשון פטור אבל אסור] (סי"ז וסקנ"ח) והיינו ברעבון של שעה מועטת דודאי אין בו סכנה ומ"מ מותר שבות אבל ברעבון של זמן שרגילים להקפיד עליו חשוב סכנה ובזמנינו שמצוי מאד חללים מתרגשות בתינוקות נראה דכל שיש ספק שיגרום לו קלקול מעיים לעצור או לשלשל או גרם כאב מעיים או חום כל שהוא הוא בכלל ספק סכנה שכל קלקול אפשר שיגרום חולי וכל חולי בתינוק ספק סכנה ואפשר דאפי' יש לו מה להאכילו אלא שכפי הצורך יש להאכילו תבשיל שזהו מזונו הטוב מותר שבות של אמירה לגוי מיהו בזמנינו הוי חסרון התבשיל גורם לקלקול מעיים ואם יודעים בנסיון או ע"פ הרופאים שגורם לקלקול במעיים יש לחשבו לספק סכנה ומי שמיקל בדבר אין מזניחין אותו ומי שבוטח בה' וקובע מזונות בנו באופן שאין מבשילין בשבילו בשבת וכבר הורגלו בכך אין מזניחין אותו (חזו"א או"ח סי' נ"ט סק"ד).

כה אם אין התינוק רוצה לאכל כ"א ע"י אמו מותר להאם להאכילו אפי' חלבו גוי ובשלו אע"ג דמטלטלת מוקצה והפמ"ג מצדד קצת דבעי שינוי (סקנ"ח).

כו סתם תינוק מסוכן אצל חלב ואפי' יש לו דברים אחרים להאכילו אבל אין לו חלב טהור מותר להאכילו חלב טמא דחסרון חלב סכנה הוא לו שיבא לידי חולי וכל חולי בתינוק ספק סכנה ושיעור תינוק הוא בן א' או ג' שנים (חזו"א או"ח סי' נ"ט סק"ג).

כז לא תיקל אשה חלב מדדיה לתוך הכוס או לתוך הקדרה ותניק את בנה דהוי איסור דאורייתא משום מפרק ואסור אפי' עבור חולה שאין בו סכנה אם לא ע"י גוי ולינק בפה מאשה משום רפואה צ"ע אם יש בזה איסור דאורייתא (סל"ד וסי"ק קי"א ובה"ל ד"ה ותניק וע"ל דין ע"ח אם מותר לינק מבהמה וע"ל סי' ש"ל דין כ' להוציא בידה החלב המצערה).

כח מותר לאשה לקלח מהחלב לתוך פי התינוק כדי שיאחזו התינוק הדר ויניק דהוי בכלל סכנה וצ"ע (סל"ה וסי"ק קי"ב ושה"צ).

כט אסור לאשה להתזין מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה שאין בו סכנה וגם לא צער יתירא [דאל"ה הי' מותר דהוי מלאכה שא"צ לגופה] (סל"ה וסי"ק קי"ג).

ל מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא ולא חלה כל גופו ע"י"ז וגם לא נפל למשכב אסור לעשות לו שום שבות דרבנן ואפי' ע"י גוי [יב] [וע"ל סי' ש"ז דין ט"ז שהקיל במקום מקצת חולי שבות ע"י גוי וכן כאן בסקנ"ב] וגם אסרו חכמים לעשות לו שום רפואה אפי' אין בו שום מלאכה ואפי' ע"י גוי גזרה משום שחיקת סממנים דאסור מה"ת משום טחון ואסור לו לאכל ולשתות שום אוכל ומשקה לרפואה שאין דרך הבריאים לאוכלו לכן אסור לו לשתות משקה המשלשל כגון לענה או מי דקלים וכיו"ב שאין דרך הבריאים לשתותן אם לא שמצטער וחלה כל גופו ע"י"ז או שנפל למשכב אפי' אין בו סכנה מותר כנ"ל דין כ' וע"ל דין ל"ו אבל כל האוכלים ומשקין שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן לרפואה ואע"פ שקשין לקצת דברים כגון טחול שיפה לשינים וקשה למעים ומוכח שעושה לרפואה אפי' מותר (ס"א ל"ז וסק"ב ג' קי"ז קי"ח ושה"צ וסי' שכ"ז סק"א וע"ל סי' שכ"ז דין ז' ח' [יג] וסי' תצ"ו דין ג' וע"ל סי' של"ב דין ג' דין רפואה לבהמה). **לא** אם יש לו שום מיחוש אפי' הוא אוכל ושותה [דברים שאין דרך הבריאים לאכלן] לרעבון ולצמאון אסור שיאמרו שעושה לרפואה ויש מתירין וצ"ע למעשה (סי"ק קי"ט ובה"ל ד"ה אבל).

לב אם אין לו שום מיחוש ואוכל ושותה לרעבון ולצמאון מותר אפי' דברים שאינם מאכל בריאים אבל אם עושה כדי לחזק מזגו אסור אפי' בבריא גמור [יד] (סל"ז וסי"ק ק"כ).

לג אין מתעמלין דהיינו שפושט ומקפל זרועותיו לפניו ולאחריו בכח [טו] כדי שייגע ויתחמם ויזיע [טז] דהוי בכלל רפואה [יז] ואפי' הוא חולה שאין בו סכנה אסור כ"א ע"י שינוי וכ"ש אם הוא בריא רק יש לו מיחוש דאסור אפי' ע"י שינוי וגם השפשוף שעושין ליגיעי כח כדי להשיב כחן ולבטל מהן עייפותו אין להקל [יח] (סמ"ב וסי"ק קכ"ט ק"ל ושה"צ וע"ל סי' שכ"ז דין ז' וע"ל סי' ש"א דין א' שאסור לרוץ להתחמם לרפואה ואפי' לרוץ כדי שיהא תאב לאכל צ"ע דאפשר שגם זה בכלל רפואה אבל מותר לטייל אפי' כונתו להתחמם משום רפואה דלא מוכחא מילתא ויש מחמירין בזה). **לד** מותר ללחוש על חולה ולמדוד אזורו ואין שייך בזה איסור רפואה אלא ברפואה שיש בה ממש כגון מאכל או משקה (סי' ש"ו ס"ז וסקל"ו וע"ל סי' ש"א דין מ') ודין לחישה על נחשים ועקרבים כתבנו בסי' שט"ז דין כ"ו (סמ"ה) ודין לשאול מן השד משום רפואה נתבאר בסי' ש"ז דין ל"ג ודין לצאת בקמיע וביציט חרגול וכן שועל ומסמר מצלוב נתבאר בסי' ש"א מדין מ' עד דין מ"ו ודין לצאת בקשר לעין הרע נתבאר בסי' ש"ג דין ו'.

לה אסור לרחוץ לרפואה במים ששורין בהן פשתן ובימה של סדום ובמים הרעים שבים הגדול דכיון שאין דרך בריאים לרחוץ בהם ניכר שעושה לרפואה [יט] [ואפי' אין מכוין לרפואה אסור וע"ל דין ל"א] ודוקא ששוהה בהן אבל אם אין שוהה בהן מותר אפי' לרפואה שאין נראה אלא כמיקר אבל מותר לרחוץ במים היפים שבים הגדול אפי' שוהה בהן ואפי' מי שיש לו חטטין בראשו וכונתו לרפואה ובמי גררה ובמי חמתן ובמי טבריא כיון שגם בריאים רוחצין בו ובזמן שאין דרך לרחוץ בחמי טבריא אלא לרפואה אסור אם שוהה [ואפי' אין מכוין לרפואה כנ"ל] (סמ"ד וסי"ק קל"ז קל"ח קל"ט קמ"א קמ"ב ובה"ל ד"ה אלא וע"ל סי' שכ"ז דין ב' ודין ה' ודין י').

לו אין רוחצין במים שמצננין את הגוף ובה' ודין לשלול ולא בטיט שטובעין בו מפני שכל אלו צער הן ואין זה עונג שבת וכן אסור לשתות משקה המשלשל אפי' אין מכוין לרפואה [דלרפואה

שערי הלכות

טו. בשו"ע הביא לשון הרמב"ם דפי' שדורס על הגוף בכח. טז. כ"כ בשו"ע מלשון הרמב"ם. ולעיל בסי' קכ"ז סעי' ב' לא התנה דוקא שיזיע, ועיין ביאור"ל כאן ד"ה כ"ד, ועמש"כ בענין זה בשע"ה לעיל בסי' קכ"ז אות א' דנראה להחמיר בזה לדעת מרן, יעו"ש. יז. ואף דדבר שלא נעשה ע"י סמנים שרי, וכדלקמן בדין ע"ז [יעו"ש בשע"ה], א"כ כיון שאפשר לעשותו גם ע"י סמנים חיישינן שמא יעשה ע"י סמנים ואסור, כ"כ הט"ז, וע"ע לקמן בשע"ה אות כ"ד. יח. היינו לשיטת המג"א לעיל בשע"ה אות י"ד, אבל לדעת המתירים מסתפק השלטי גיבורים אם דבר זה דומה לרפואה ואסור או לא, כ"כ המשנ"ב בס"ק ק"ל. וע"ל שם בשע"ה דלא ברירא מילתא לדעת מרן. יט. עיין לקמן בשע"ה אות ל"א מדברי המאמ"ר, וה"ה הכא. ואמנם כ"ז להטעם שכתב כאן משום רפואה, אבל הרמב"ם בפרק כ"א הכ"ט כתב הטעם מפני שרחיצה בכל אלו צער הן, וכתב וקראת לשבת עונג.

שהתירו במקצת חולי בסי' ש"ז, הרי הוא מותר במיחוש בעלמא, ועפ"י"ז כתב דבמקום דיש ספק במיחוש אם הגיע לכלל צער של מקצת חולי יש להקל, עכ"ד. וצ"ע אם יש להקל בזה לדידן, וגם בשבת הלוי שם מצדד בזה אחר שהביא תשובת הרשב"א כדעת מרן. ואפשר דסו"ס הו"ל ספק דרבנן ויש להקל, וצ"ע. יג. וע"ש בשע"ה אות ד' לענין התחיל ליקח תרופה קודם השבת אי שרי להמשיך ולקחתה בשבת, יעו"ש. יד. כ"ה דעת המג"א, אבל בבי" נראה דס"ל דכיון דאינו חולה ליכא למיגור מיד, וש"י אפילו אם אינו אוכלו לרעבון, ועיין בעו"ש ובנה"ש ס"ק י"א דס"ל דהשו"ע לא פליג ע"ד המג"א. וכתב בגדולות אלישע ס"ק ס"א דכיון דדעת מרן לא ברירא, והרבה אחרונים אוסרים, יש להחמיר בזה, ומ"מ הביא דהמנהג להקל בזה, דנראה דסמכו על פשטות לשון מרן להקל בזה, ושכ"פ בדבריו המחצית השקל, וכ"כ להקל בציץ אליעזר ח"י"א סי' ל"ז. וזה ההיתר של לקיחת ויטמינים בשבת בבריא לחזק מזגו. ועיין בשש"כ פרק ל"ד אות כ' שהביא הדיעות בדין זה.

וכו', אבל דברים שאינם צרכיו ממש כגון לרשום מדת חומו, אין לעשות בלא פיקוח נפש. ט. ועמש"כ שם בשע"ה על השה"ל בדין ו'. י. ובמאמ"ר ס"ק י"ט כתב דפשט המנהג כדעת מרן בבי" והרמ"א דשרי ליקח רפואות, ודחה דברי האחרונים דכתבו גם בדעת מרן והרמ"א דהתירו רק ע"י שהגוי יושיט לו. יא. ובברכ"י ביו"ד סי' קי"ג כתב דלכתחילה יחמיר בזה, והביאו ככה"ח שם ס"ק צ"ט, ועיין בא"ח פרשת בא אות ד' דסמך להקל בכלים רק בדיעבד. יב. עיין שבת הלוי ח"ח סי' ס"ט אות א' דדקדק מלשון המשנ"ב הזה (בסק"ג) דדוקא שבות דרבנן אסור ע"י גוי, אבל דברים שאין בהם משום סרך מלאכה מותר ע"י גוי, אך מלשון מרן בס"א שכתב מי שיש לו מיחוש בעלמא וכו' אסור לעשות לו שום רפואה, ואפילו ע"י אינו יהודי גזירה משום שחיקת סמנים, ומבואר דאפילו פעולות שאין בהם סרך מלאכה, ואסורים רק משום שחיקת סמנים אסור ע"י גוי, והביא שם דעת הלח"מ והגר"א והב"מ דכל מה

בלא"ה אסור כניל דין ל' אם לא שבא לכלל חולה שאין בו סכנה דמותר כניל דין כ' (ס"ק ק"מ וע"ל סי' שכ"א דין ז' אם מותר לשתות יין ומים ושמן אפרסמון מעורבין להצטנן מחום המרחץ וע"ל סי' שכ"ו דין ב' וסי' של"א דין ה').

לו מי שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי עפר הממיתים אפי' ספק אם ממית אם לאו מחללין עליו את השבת ודינו כמכה של חלל (ס"ו).

לח על סימטא הנקרא פלונקר"ו בלע"ז מחללין את השבת דהוי סכנה (ס"ז).

לט הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפי' בתקופת תמוז אפי' ע"י ישראל דבסתמא סכנה היא וכן כל חולה שיש בו סכנה אם קר לו עושים לו מדורה להתחמם דסתם חולה מסוכן הוא אצל צינה (ובסי' ש"ל דין י"ג כתב אם אומר שצריך) ואם אפשר ע"י גוי יעשה ע"י גוי (סי"ח וסק"ב ודין חולה שאין בו סכנה ע"ל סי' ש"ל דין י"ג).

מ מי שאחזו דם מקיזין אותו אפי' ע"י ישראל ואפי' הולך על רגליו ואפי' ביום הראשון דסכנה היא ואם אחזו דם במקצת וניכר שהוא רק מיחוש בעלמא אסור (סי"ח וסק"א וע"ל סי' שט"ז דין ל').

מא על מי שנעשה בו קדחת חם ביותר [כ] הנקרא בל"א טיפוס וכדומה או עם סימור הנקרא שוידערי"ן בל"א שבא הקרירות והחמימות בפ"א מחללין עליו שבת אבל קדחת המצוי שבא מתחלה הקרירות ואח"כ החמימות אין זה סכנה ומ"מ ע"י גוי מותר לחלל שבת (ס"ז וסק"ט כ' ולענין חום בתינוקות ע"ל דין כ"ד).

מב מי שבלע עלוקה מחללין את השבת (ס"ו).

מג המדבק שרץ עלוקה שקורין פייאוקע"ס או איגלי"ן שתמצוץ דם מצדד המג"א שיש חיוב בזה ולכן אסור לעשותו ע"י ישראל לחולה שאין בו סכנה אלא ע"י גוי (ס"ק קמ"ז).

מד מכה שעל גב היד וגב הרגל מחללין עלי' שבת ודינו כמכה של חלל (ס"ו) וכן מחללין שבת על כל מכה שנעשית מחמת ברזל אפי' אינה בחלל הגוף ושלא ע"ג היד והרגל ובתבואות שור מסופק אם דוקא בהכאה בברזל בכח או אפי' חיתוך מוציא דם (וע"ל סי' שט"ז דין כ"ט) ואסור לדחוק בידי על המכה להוציא דם מהמכה וכן כשכורך איזה דבר על המכה [אפי' דבר שאין בו משום צביעה כדלקמן דין נ"ב] אסור להדקה שיצא דם דהוי מלאכת חובל וי"א דה"ה אם מניח על המכה דבר שמושך ליחה ודם כגון צו"ק זאל"ב וכיו"ב ג"כ הוי מלאכה דאורייתא כיון שנתכוין לזה ועכ"פ איסור בודאי יש [וע"ל דין מ"ג] (סמ"ח וסק"צ קמ"ז).

מו כתב בח"א דמותר לדחוק בסכין אסורה כדי שלא תתפשט וע"י בשה"צ (ס"ק קמ"ד ושה"צ וע"ל סי' שכ"ז דין ו' אם מותר לסוך נפח בשמן).

מז המוצץ דם מן החבורה חייב ולכן אסור למצוץ דם שבין השינים (ס"ק קמ"ז).

מח המבקע שחין בשבת בכלי כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאים עושין שהם מתכוונים ברפואה להרחיב פי המכה אפי' יזהר שלא יתלוש מהעור רק יקלפנו לצד מעלה ה"ז חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא [ואם כבר נפתח ונסתם קצת צ"ע אם מותר לפותחו שוב ומלשון השו"ע משמע דאפי' יש בו נקב ובא להרחיבו אסור] ואם פתחה ביד פטור אבל אסור ואם פתחה כדי להוציא ממנה הליחה שבה ואין חושש אם תחזור ותסתם מיד ה"ז מותר [ובמ"א וט"ז משמע דרק ביד מותר ולא בכלי וצ"ע] ואפי' אם יש דם ג"כ עם הליחה מותר רק יזהר שלא ידחוק המכה להוציא דם מחדש וטוב לעשות ע"י גוי (סכ"ח וסקפ"ז פ"ח פ"ט צ' ובה"ל ד"ה כד').

מט מותר ליטול הקוץ במחט (וע"ל סי' ש"ח דין ע') ובלבד שיהיה שלא יוציא דם [ויש מקילין אפי' הוא פ"ר שיוציא דם] ואם א"א להוציא הקוץ בלי חבלה כגון שנתחב בעומקו מותר כמו בדין הקודם בשחין (סקפ"ח ושה"צ ובה"ל בסי' ש"ח סי"א ד"ה הקוץ).

נ מעבירין גלדי מכה וסכין אותה בחמין או בשמן בין בתחלת המכה שמרפא ובין בסוף המכה דליכא צער רק לתענוג בעלמא אבל לא בחלב ולא בשמן קרוש מפני שהוא נימוח ולא בשמן וחמין מעורבין יחד דניכר שהוא לרפואה אבל נותן שמן וחמין מעורבין חוץ למכה ושותת ויורד למכה ובמדינותינו שאין דרך בריאין לסוך בשמן אסור לסוך בשמן בתחלת המכה רק נותן שמן [או שמן וחמין מעורבין] חוץ למכה ושותת אבל בגמר מכה מותר וכשנותן חמין או חמין ושמן לא יתן ע"ג מוך ליתנו עלי' וכן אם המוך הי' נתון מקודם אסור ליתן עלי' משום סחיטה אבל בשמן לחוד מותר דאין דרך כיבוס בשמן (סכ"ב וסק"ע ע"ב ע"ג ע"ד ע"ה ע"ז וע"ל סי' שכ"ז דין ו').

נא נותנין על המכה ספוג אפי' ישן וע"ל סי' ש"א דין ל"ה דספוג ישן מרפא ואולי הוא דוקא בלח ודוחק וצ"ע (סכ"ג וסקע"ח ושה"צ).

נב נותנין על המכה חתיכות בגדים יבשים חדשים שאינן לרפואה אלא כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה אבל לא ישנים שלא ניתנו מעולם על המכה לפי שהם מרפאים ואם כבר היו על המכה אפי' ישנים מותר דשוב אין מרפאים וכשנותן בגד על המכה יש לרחוץ המכה במים או ביינ [וע"ל דין ע"ט] תחלה להעביר דם שבמכה מפני שהדם יצבע את הבגד וכ"ש בבגד אדום דאסור וי"א שכורך קורי עכביש על המכה [כא] ומכסה בהם כל הדם וכל החבורה ואח"כ כורך עלי' סמרטוט ובמקום הדחק יש להקל בזה בכל גווי ואין בזה משום צובע שהוא דרך לכלוך [כב] (סכ"ג מ"ח וסי"ק קמ"ו וע"ל סי' ש"ח דין נ"ז וסי' ש"כ דין כ"ט וע"ל סי' שד"מ דין י"א).

נג אין נותנין גמי בין לח בין יבש על המכה ואפי' אינו מוקצה כגון שהכינו לכך מפני שהוא מרפא אבל נותנין עלה ע"ג מכה שאינו אלא כמשמרה חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה או שאר עלים הידועים שהם מרפאים (סכ"ד וסקע"ט פ') וע"ל סי' ש"א דין ל"ה ל"ז בענין לצאת במלוגמא ורטי' וקליפת שום ובצל שע"ג המכה.

נד אסור ליתן על המכה אפר מקלה דמרפא ואפי' חלה כל גופו אסור בלא שינוי כ"א ע"י גוי כיון שאינו סכנה (סכ"ה וסקפ"ה).

נה אסור לעשות רטי' על המכה [דהיינו חתיכת בגד שפושטין עליו המשיחה לתת על המכה] ואפי' ע"י גוי אסור אם הוא רק מקצת חולה דהוי מלאכה דאורייתא שממרח על גבה להחליק הגומות והוי בכלל ממחק ואם חלה כל גופו ע"י המכה או שיש בו סכנת אבר מותר ע"י גוי (סכ"ה וסקפ"א פ"ג פ"ד ובה"ל ד"ה רטי') ואם הרטי' עשוי מותר להניחה ע"י גוי בתחלה אפי' אם הי' קצת חולה אבל אם הי' רק מיחוש בעלמא אסור אפי' ע"י גוי כניל דין ל' (סכ"ה וסקפ"ג).

נו היתה הרטי' על המכה מע"ש והוחלקה ממקומה או שנפלה ע"ג כלי מותר להחזירה ובלבד שלא יאגדנה בקשר של קיימא אלא בעניבה או בקשר שעשוי להתיר בכל יום ואין בזה משום רפואה כיון שהיתה מע"ש אבל אם נפלה ע"ג קרקע לא יחזירנה שמא ימרח וכ"ז דוקא אם נפלה מעצמה אבל הסירה במתכוין אפי' ע"ג כלי אסור להחזירה ויש מתירין [כג] ואפשר דכשהסירה ע"מ לתקן יש לסמוך עליהם להקל (סכ"ה וסקפ"א פ"ב ושה"צ וע"ל סי' ש"א דין ל"ה וסי' ש"ג דין ז' וצ"ע) ומגלה קצת הרטי' ומקנח פי המכה וחוזר ומגלה קצתה הב' ומקנחה ורטי' עצמה לא יקנח מפני שהוא ממרח (סכ"ו).

נז מכה שנתרפאה נותנין עלי' רטי' שאינה אלא כמשמרה ולא חיישי' שיבא לידי שחיקת סממנים ולמירווח שאינו בהול כ"כ אחר שנתרפאה (סכ"ז וסקפ"ו וע"ל סי' שד"מ דין י"א מה שצריך לזיזיה ברטי').

נח מי שנשתכר שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח מעורבין יחד מותר לסוכן בשבת דמה שמפקח שכרותו ממנו אין זה רפואה (סמ"א וסק"ק קכ"ז קכ"ח).

נט מותר לשאוף טאבא"ק בנחיריו בין שעושה כן לפי שעלול במיחוש הראש ובין להפיג השכרות דכיון שנתפשט שאיפת הטאבא"ק לגדולים ולקטנים משום תענוג וריח לא ניכר דלרפואה עושה (ס"ק קכ"ז).

ס מי שיש לו חטטין בראשו אם מותר לרחוץ נתבאר לעיל דין ל"ה ואם מותר לסוך נתבאר בסי' שכ"ז דין ו' וע"י לעיל סי' ש"א דין ל"ט בענין לצאת בעלי נגעים בראשן בצמר או פשתן (ס"ק קל"ח קמ"ב).

סא גידי אזנים שירדו למטה ונתפרקו מותר להעלותן בין ביד בין בכלי (סמ"ג וס"ג קל"ד).

סב החושש בעיניו או בעינו ויש בו ציר או שהיו שותתות ממנו דמעות מחמת הכאב או שהי' שותת דם או שהי' בו רירא או קידחא כל אלו בתחלת המחלה או באמצע מחללין עליו את השבת שהעין תלוי בלב ואיכא סכנת נפשות אבל בסוף החולי שכבר תש מחלתו אין סכנה ע"י סימנים הללו וכ"ש כשרוצה לעשות רפואה כדי להגביר אור עיניו בודאי אין מחללין משום זה (ס"ט וסקכ"ב כ"ג כ"ד) וע"ל דין כ"א בענין לכחול עין בשבת.

סג אין נותנין יין לתוך העין דהוי רפואה וליתנו על גביו אם פותח וסוגר העין כדי שיכנס לתוכו אסור שניכר שעושה לרפואה ואם אינו פותח וסוגר מותר דאמרי לרחיצה עביד והאידיא שאין דרך לרחוץ ביין אסור ורוק של אדם שלא טעם כלום משניעור שהוא חזק אפי' על גב העין אסור שניכר שעושה לרפואה ואם רוחץ פיו במים ואח"כ מעבירו על עיניו מותר אף שמעורב בו רוק דאמרי לרחיצה עביד (ס"כ וסקס"ד ס"ה ס"ו ס"ז).

סד אם לא יכול לפתוח עיניו יכול ללחלחן ברוק תפל שאין זה רפואה (ס"ק ס"ז).

סה שורה אדם קילורין בע"ש ונותן ע"ג העין בשבת שאינו נראה אלא כרוחץ ובלבד שלא יסגור ויפתח ולא חיישי' משום רפואה דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא מע"ש יש לו היכר ודוקא קילור צלול אבל בעבה אסור שמא ימרח (סכ"א וסקס"ח ס"ט וע"ל סי' רנ"ב דין ה').

שערי הלכות

מהפוסקים שכתבו כן. כא. בב"י כתב: ואני חוכך בהנחת קורי עכביש משום דמסי, עכ"ל. ולכן כתב דין זה ב"י, ועיין מחלוקת האחרונים בזה בגדולות אלישע ס"ק ע"ה ובכה"ח ס"ק ע"ר [ושם די"א דאסור משום מוקצה]. וכתב בגדולות אלישע דמכיון דמרחן חושש בזה משום רפואה, יש להחמיר בזה. כב. דעת מרן להחמיר בצביעה דרך לכלוך, וכנ"ל בשע"ה בסי' ש"כ אות כ"ג, והוא מצד פס"ר דלא ניח"ל בדברנו, יעו"ש, ועפמשי"כ בסי' שט"ז בשע"ה אות י' יש להקל במקום צורך. והמנהג פשוט להקל בזה בהפ"ט ושאר בדיקות ולי"ח לצובע, והאריכו בזה האחרונים ואכ"מ. כג. בב"י היקל בזה, ועיין שעה"צ אות נ"ג ונ"ד וביאוריה"ל ד"ה מגלה [ועמשי"כ באגרות משה ח"א מיו"ד סי' ק"א ענף א' ובבני ציון ס"ק כ"ט]. כד. עיין פמ"ג בא"א ס"ק נ' דכתב בדמלאכתו לאיסור ניכר שעושהו לרפואה, וע"כ אסור, וצ"ע, עכ"ד.

תרופה כדיון חולה שאב"ס. וכ"כ בשו"ת באר משה ח"ו סי' נ"ז שחלילה להקל כדברי האגרות משה, שהרי חזינן שבלקייחת כדור אחד החום יורד, אא"כ יש חום 102 [דהוא 38.9] פתאום ואין הצטננות או איזה דבר לתלות, דמעל 39 כשלא ידועה הסיבה חשיב סכנה. ובשבט הלוי ח"ח ס"י ע"ב הבי"ד התהלה לדוד הנ"ל דצ"ע שיעורו, ובח"ג סי' ל"ו כתב דמארבעים מעלות ודאי הוי ספק סכנה, וקרוב שהוא ממחלה פנימית, עכ"ד. סוף דבר דצ"ע לידע המידה של חם ביותר שכתב בשו"ע, וצריך לבדוק לפי עניינו. ולענין עצם מדידות החום, במד חום של כספית הו"ל מדידה של מצוה ושרי, וכפי שהסכימו הפוסקים (וע"ע בשש"כ פ"מ הערה ג' מש"כ בשם הגרשז"א זצ"ל בסברת ההיתר), אמנם להוריד את הכספית ע"י נענוע כדי שיוכל להשתמש בו, בשבט הלוי ח"א סי' ס"א אות ב' חשש מאיסור מכה בפטיש, וע"ע מש"כ בזה שם בח"ג סי' כ"ח וסי' ל"ג אות ב'. אך הרבה פוסקי זמנינו התירו, דכיון דדרך הוא לנענוע תמיד הו"ל ככלי שדרכו לפותחו ולסגורו תמיד. וע"י בשש"כ פרק מ' סעיף ב' הערה ז' שהביא חלק

כ. ע"י ברכ"י סק"ג דכתב דצריך בקי לידע איזהו חם ביותר, וע"י תהל"ד שהביא מהב"י דאי"צ מדברי הרשב"א דרוב חולי הקדחת דנים אותם לחיים, יעו"ש מש"כ בזה, וצ"ע לזה המג"א כאן בסק"א, וע"כ כאן פסק דוקא חם ביותר, וצ"ע השיעור של חם ביותר, עכ"ד התהל"ד. ולענין חום המצוי כתב בקצות השלחן סי' קל"ח בבדה"ש סק"א דמעל 38 מעלות הוי בכלל חולה שאב"ס, ומותר ליקח תרופה. ובשש"כ ריש פ"ג כתב דאין לקבוע כללים בזה, וכל למעלה מהרגיל אצלו הו"ל בכלל חולה שיוכל ליקח תרופה. ובפ"ל"ב אות י"א כתב דחום עם הרגשה רעה שלא הוברר סיבת החום, הרי הוא בכלל חולה שיש בו סכנה, וצ"ע לאגרות משה בח"א דאוי"ח סי' קכ"ט שכתב דחום שהוא קרוב ל-102 פרנהייט [שהוא 38.9 מעלות צלזיוס] חשיב כחולה שיש בו סכנה, ואם החום הוא ממחלה בריאות או שאר איברים פנימיים אף בפחות מכן הוי סכנה. ובציץ אליעזר ח"ח סי' ט"ו פ"ז אות ד' תמה ע"ז ביותר בעצם המציאות, וכ"ד רופאים מומחים דא"צ לחלל שבת ככה"ג, והסכים עם הקצוה"ש דאפשר ככה"ג ליקח

סו מי שחש בעיניו נותנין כלי מתכת על העין כדי לקרר והוא שיהא כלי הניטל בשבת (פרש"י שמלאכתו להיתר וצ"ע הא גם מלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו וע"י בפמ"ג שמיישב זה קצת[כד]) (סמ"ו וס"ק קמ"ד).

סז מקיפין בטבעת או בכלי את העין כדי שלא תתפשט הנפח (ס"ק קמ"ד).

סח מותר ללעוס מצטיכי [מין שרף היוצא מאילן שיש לו ריח טוב] או לשוף בו השינים מפני ריח הפה דמפני ריח לא מקרי רפואה (סל"ו וס"ק קי"ד קט"ז וע"ל דין ע"ד וע"ל סי' ש"ג דין ז' לענין פלפל ובושם שנותנת לריח הפה וצ"ע).

סט אין גורמין להקיא כדי שיהא רעב ויחזור אח"כ לאכל הרבה ואפי' בחול משום הפסד אוכלין ואם מצטער מרוב מאכל בחול מותר אפי' בסם ובשבת אסור בסם דדמי לרפואה ומותר ביד[כה] (סל"ט וס"ק קכ"ג וע"ל סי' ש"ל דין י"ט אם נפלה ערלת גרון התינוק).

ע מותר לאכל שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חי' כדי להנעים הקול דלאו לרפואה הוא (סל"ה וס"ק קכ"ב).

עא אם חלה מקום מושב השינים דהיינו החניכים וכן השינים עצמן אם כואב לו הרבה וחלה כל גופו עי"ז אף שאין לו מכה על השינים וגם לא נפל למשכב דינו כמכה של חלל ומחללין עליה השבת לרפואתו ע"י סמים ואם הרופא או החולה אומרים שאין צריך אין מחללין ועי"י גוי מותר לעשות אפי' מלאכה דאורייתא כיון שחלה כל גופו ואסור להוציא את השן ע"י ישראל אפי' חלה כל גופו [והרופא אין אומר שא"צ] דהוצאת השן י"א שהוא מלאכה דאורייתא דהוי חובל לרפואה (כנ"ל סי' שט"ז דין ל') ואין זה רפואה ידועה[כו] דאדרבה לפעמים יש חשש סכנה עי"ז אבל עי"י גוי מותר להוציא אף שהוא פותח פיו וממציא את שינו להוציאו ואפשר שיש להקל עי"י גוי אף בלא חלה כל גופו (ס"ג וס"ק"ז ח' י' י"א י"ב ק' ושה"צ ובה"ל ד"ה ומצטער וצ"ע מש"כ בס"ק ק' על ידו).

עב מחלת צפידנא שמתחלת בהפסד ומסיימת בבני מעיים וסימנה כשנותן כלום לתוך פיו סביבות השינים יוצא מבין השינים דם מחללין עליה שבת אפי' החולה והרופא אומרים א"צ לחלול דקים להו לחז"ל דסכנה היא (סק"ח).

עג החושש בשכנו מיחוש בעלמא ולא חלה כל גופו אסור לעשות לו שום רפואה ושום שבות אפי' עי"י גוי ואסור ליתן על השן נעגעלי"ך או שפירטו"ס וסובין חמין דכ"ז מוכח שהוא לרפואה [אם לא דכאיב ל"י טובא שמצטער כל גופו מותר ע"י ישראל ע"י שינוי ואם א"א בשינוי מותר בלא שינוי] ולא יגמע בו חומץ או ייש"ש ויפלוט אבל מטבל בו כדרכו או מגמע ובולע לאלתר אבל לשהות ואח"כ לבלוע אסור[כז] ובמקום צער גדול אפשר לסמוך ביי"ש דמותר לשהות בפיו ולבלוע אח"כ[כח] (סל"ב וס"ק ק"א ק"ב).

עד אין לועסין מצטיכי [הנ"ל בדין ס"ה] ולא שפין בו ולא בסם את השינים לרפואה (סל"ו וס"ק קט"ו) וע"ל סי' ש"ג דין ז' אם מותר ליתן גרגיר מלח לחולי שינים וע"ל דין ל' אם מותר לאכל טחול שיפה לשינים.

עה אסור למצוץ דם שבין השינים כנ"ל דין מ"ז (ס"ק קמ"ז).

עו החושש בגרונו לא יערענו בשמן [אפי' עירבו עם מי סילקא] לשהות השמן בפיו ואפי' אם יבלע לבסוף וכ"ש אם יפלטנו [ויש מתירין כשבולעו לבסוף] אבל בולע הוא שמן ואם נתרפא נתרפא ובמקום שאין דרך הבריאים לבלוע שמן אסור כנ"ל דין ל' (סל"ב וס"ק ק"ג ק"ד ק"ה).

עז תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים ומעכב את הנשימה מותר להעלותו שאין דרך לעשות לזה רפואה ע"י סממנים[כט] ויש לו צער מזה ולכן לא גזרו בזה (סמ"ג וס"ק קל"ה).

עח גונח מלבו שהוא מסוכן והרופאים אומרים שרפואתו הוא שישתה חלב רותח בכל יום אסור לחלל שבת באיסור דאורייתא בשביל זה דאינו מסוכן בשביל פ"א שלא ישתה אבל מותר לינק חלב מבהמה דבמקום צער לא גזרו על מפרק כלאחר יד דרך יניקה [ובאופן שרפואתו דוקא לינק בעצמו דאל"ה יש לחלוב ע"י גוי] ומי שאין לו אלא צער של רעב אסור לינק מהבהמה בשבת[ל] אבל ביי"ט מותר אם אין לו גוי לחלוב על ידו ואם יש לו מאכל לחלוב בו אסור לינק בפיו גם ביי"ט אלא יחלוב לתוך המאכל (סל"ג וס"ק ק"ו ק"ז ק"ח ק"ט ק"י ובה"ל ד"ה שממתין וע"ל סי' שכ"א דין ח' אם מותר לשתות חלתית ליוקרא דליבא).

עט מכה שעל גב היד והרגל אפי' שלא עי"י ברזל מחללין עליה שבת כנ"ל דין מ"ד ומי שלקתה ידו או רגלו שלא על גבה ושלא בברזל צומתה ביין כדי להעמיד הדם אבל לא בחומץ או ביי"ש שהוא חזק והוי רפואה ואם הוא מעונג שיעור בשרו רך וכל דבר שחזק קצת קשה לבשרו וצומת ומרפא אף היין לו כמו החומץ ואסור (סכ"ט וס"ק צ"ב צ"ג וע"ל דין מ"ה ודין נ"ב וע"ל סי' ש"א דין מי שיש לו מכה בפיסת רגלו וקשר עליה מטבע אם מותר לצאת בו ושם דין ל"ז אם חתך אצבעו וכרך עליה בגד ושם דין ל"ח לצאת במצנפת הקשורה בצוארו ובידו שיש בו מכה ובסמרטוטין הכרוכין עליה).

פ אותן שיש להן נקב בזרוע שקורין אפטור"א אם נסתם הנקב קצת צ"ע אם מותר ליתן בתוכו קטניות שיהי' פתוח [כנ"ל דין מ"ח ע"ש] ורטי' מותר ליתן על האפטור"א ויש אוסרין אבל מותר לקנחה ולהוציא ליחה שבתוכה ואם יודע שמוציא דם כשמקנחה לא יקנחה בשבת דפ"ר הוא ואם עי"י קינוחו לא יצא דם המובלע בבשר כ"א הדם הכנוס במכה מתחלה מותר ומותר להחליף חתיכת בגד אחר על המקום ההוא שאם לא יחליף יסריח וגדול כבוד הבריות וגם יש לו צער מזה וע"ל דין מ"ה נ"ב (סק"צ ושה"צ).

פא פרק ידו או רגלו או שאר עצם שיצא ממקומו[לא] שקורין אוי"ש גילענק"ט מחזירין אותו והמג"א אוסר אפי' לשפשפו הרבה בצונן א"כ הרופא אומר שנופרק בחזקה ויכול לבא לידי סכנת אבר שמוותר למשכו ולהחזירו למקומו כדרך שעושה בחול [וכ"ש אם נשבר שמוותר להחזיר] ועי"י גוי מותר בכל גוויי אבל בשלחן עצי שטים ובח"א מתירין בכל גוונא ע"י ישראל דכל שיצא ממקומו לגמרי מקרי סכנת אבר כמו נשבר אם לא יחזירנו ורק אם לא נשמט לגמרי ממקומו אז אסור אפי' לשפשפו הרבה בצונן[לב] שזהו רפואתו אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא (ס"ל מ"ז וס"ק קמ"ה).

פב התולש צפרניו או עור האצבע שסביב הצפורן בכלי חייב חטאת שהוא תולדה דגוזז וביד אסור מדרבנן [וע"ל סי' ש"מ דין ו' ז'] ואפי' אם פירשו רובן[לג] אסור מדרבנן לתולשן בין ביד בין בכלי בין שפרשו לצד הגוף ובין לצד ראש האצבעות ואפי' מצערות אותו אסור להסירן (סל"א וס"ק צ"ו צ"ז צ"ח צ"ט).

פג החושש במתניו אם מותר לסוך נתבאר בס"י שכ"ז דין ו'.

פד החושש במעיו מותר ליתן עליהן כוס שעירו ממנו חמין שכופהו על הטבור ואוחז הכוס את הבשר ומושך אליו את המעיים ומושיבן במקומן שקורין היי"ב מוטע"ר אע"פ שעדיין יש בו הבל ואין בזה משום רחיצה ולא משום רפואה (ס"מ מ"ג וס"ק קכ"ה קכ"ו קל"ג ושה"צ וע"ל סי' תצ"ו דין ד' בענין להעמיד באנקע"ס).

פה מותר ליתן בגדים חמין למי שחש במעיו ובבטנו או חרסים או לבנים חמין וע"ל סי' שכ"ו דין ח' בענין לתת וואר"ם פלא"ש (ס"ק קכ"ה).

פו אסור לדחוק כרסו של תינוק כדי להוציא הרעי שמא יבא להשקותו סמים המשלשלין (סמ"ב וס"ק קל"א וע"ל דין ל"ו אם מותר לשתות סמים המשלשלים וע"ל דין כ"ד בענין קלקול מעיים בתינוקות אם נחשב לסכנה).

פז על שחין הבא בפי הטבעת מחללין עליו את השבת (ס"ז).

פח אסור לשום למי שהוא עצור פתילה בפי הטבעת העשוי מחלב או גורית או מנייר ושאר דברים שמשייר השער[לד] [וצ"ע] אא"כ ישים אותה בשינוי שיאחזנה בשיני אצבעותיו ויניחנה בנחת שלא יבא עי"ז לידי השרת נימין וכ"ז אם הפתילה עשוי מע"ש אבל לעשות בשבת הפתילה אפי' אם עושה אותה מנייר שכורכו ומקשה אותו יש בו איסור דאורייתא משום מכה בפטיש אם לא לחולה שיש בו סכנה אבל מה שעושים מחתיכת לפת מותר כיון שהוא מאכל בהמה אין בו משום תיקון כלי (סמ"ט וס"ק קנ"א קנ"ב ובה"ל ד"ה לשום וע"ל סי' ש"ב דין י"ד טו"ו[לה]).

פט אסור לשום קריסט"ר אף שהוכנה מאתמול ואפי' עי"י שינוי אם לא בחולה שאין בו סכנה דמותר עי"י שינוי ויזהר שלא יבא לידי מלאכה דאורייתא וגם לא יערב מים ושמן כדרך שעושים אלא ישפוך הכל לתוך הכלי כדלקמן סי' של"א דין ה' וטוב לעשות הכל עי"י גוי אם אפשר (ס"ק ק"נ) וע"ל סי' של"א דין ד' ה' רפואות שעושים למילה ועי' בס"י של"ב דיני רפואה לבהמה.

שערי הלכות

אותם, אף שפסק בס"ל דאפילו לשפשפו במים הרבה אסור, דהתם מיירי כשלא נשמט לגמרי, וכמ"ש כאן בהמשך מדברי השלחן עצי שיטים, דכ"ה דעת השו"ע ודלא כמג"א, וכ"כ הבית דוד סי' קכ"ה והביאו במחבר"ר ס"ק. ועיין כה"ח ס"ק רס"ב שהביא כמה אחרונים כדעת מרן, ושם כתב דיש לתלות כפי עיקר הדין אם נפל למשכב או סכנת אבר, יעו"ש, וכ"כ בגדולות אלישע ס"ק ע"ג להקל דוקא אם יש סכנת אבר.

לב. ואף דאין עושין דבר זה ע"י סממנים, ולהנ"ל בשע"ה באות כ"ח צ"ל מותר, מ"מ כיון שעושים במים אתי למיחלף בסמנים. כ"כ במאמ"ר ס"ק כ"ה, ובוזה א"ש בכמה מקומות. וע"ל בדין ל"ה ובשע"ה שם אות י"ט, ובס"י שכ"ו דין ח'.

לג. הנה בבא"ח פרשת תצוה אות ה' התיר בציפורן שפירשה רובה ליטלה ביד, והקשו עליו הרי נחלקו מהו כלפי מעלה, ובשו"ע כתב לחוש לב' הפירושים, וא"כ ליכא צד היתר. וצ"ל דהבא"ח לומד שהמחלוקת רק כלפי עור ולא בציפורן, וכ"כ בשש"כ פרק י"ד סעי' ס' דמה שהחמיר בשו"ע ברובו שייך רק לגבי עור שסביב האצבע, מחמת המחלוקת בבא"ח כלפי מעלה, אבל בציפורן לא שייך, ועי"כ כשפירשה רובה ומצערות אותו שרי לנתקה ביד או בשיניו ולא בכלי, ועי"ש המקורות לזה מדברי האחרונים.

לד. ועפ"י אסור להסיר אספלגית במקום שער דפס"ר שיתלש, ומ"מ במקום צער כתב בשלחן שלמה ס"ק ע"ג דנראה דשרי, דהו"ל פס"ר דלא ניחיל בדרבנן, ועמ"ש בס"י שט"ז בשע"ה אות י' להקל במקום צורך.

לה. יעו"ש במש"כ בשע"ה שם.

דברי המשנ"ב כאן. והמשנ"ב השמיט זה, אפשר דס"ל דאם יפלוט יחא ניכר שעושהו לרפואה, או אפשר דלא מיירי כשנחלה כל גופו עי"י הכאב.

כט. כ"כ הטור, וביארו בב"י שכ"ד הרמב"ם דבזה לא גזרינן משום שחיקת סממנים, דלא שייך בזה. ומה שהוסיף שיש לו צער מזה, כתב הב"י דאל"כ יאסר משום עובדין דחול, וכן הסכימו רוב האחרונים. ועיין מאמ"ר ס"ק כ"ב דכתב דעפ"י נסתלקה תמיהת הב"ח דהקשה הלא גזרו על כל רפואה משום הך שנעשית בסמנים, וצ"ל דלא גזרו אלא דוקא ברפואה שנעשית ע"י סמנים, והוא יש לו סממנים שחוקים, דגזרינן אטו היכא שלא יהא לו סממנים ויבוא לשחוק, אבל בדבר שלא שייך בו שחיקת סממנים אטו רפואה אחרת דשייך בה לא גזרינן. ותמה שם ע"י העו"ש דכתב דהא דבעינן טעמא דצער, היינו משום דאלי"כ גזרינן משום שחיקת סממנים, ורצה להשוות דעת הב"ח עם הב"י, יעו"ש. וכן יש להקשות ע"ד הפת"ח הנ"ל בשע"ה באות כ"ד, דכתב כמ"כ בדעת מרן דבמקום דליכא צערא אסור אף במקום דל"ש בהם שחיקת סממנים. וצ"ע, דהוא היפך דברי מרן בב"י כאן דכתבו לטעמא דעובדין דחול.

ל. עיין משנ"ב ס"ק ק"ח דמשמע דדעת סתמא שבשו"ע להתיר, והביא דעת האוסרים ב"א, ומה שהקשה במשנ"ב ע"ד השו"ע בזה, כבר יישבו במאמ"ר ס"ק י"ח. ועי"ש דברי האחרונים בזה בכה"ח ס"ק קצ"ט. ומי"מ לדינא הסכימו האחרונים לאסור, וכמ"ש במשנ"ב וכה"ח שם.

לא. היינו שנשמט לגמרי, וע"כ פסק בשו"ע בסמ"ז שמחזירין

כה. ולכאורה סותר להנ"ל בדין ל"ג, וכביאור הט"ז הנ"ל בשע"ה אות י"ז, דדבר שאפשר לעשותו עי"י סם אסור גם בלא סם, צ"ל דהכא כיון דאין דרך כ"כ לעשותו בסמנים שרי ביד, כן הביא הפת"ח ס"ק א בשם הקרית מלך רב, ולא הסכים לזה, יעו"ש. ושם רצה הפת"ח לחלק דהכא כיון שמצטער שרי. ולכאורה נסתר חילוק זה מהב"י, וכמ"ש לקמן בשע"ה אות כ"ח, ובעי"כ דצ"ל כדברי הקרית מלך רב.

כו. כתב כן לטעמא דאסור לעשות ע"י ישראל, דלמד דמיירי כאן במקום סכנה, ועי"כ צריך להאי טעמא, ועיין משנ"ב ס"ק י' ושע"ה צ"ל ס"ק ו'. אך עיין במקור הדברים בב"י דכתב בטעם ההיתר דכל דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושהו, ומבואר דהא דשרי עי"י גוי בדוקא היינו כיון דאין בו סכנה, אבל אם יהא בו סכנה יהא מותר ע"י ישראל. וכ"כ בפמ"ג, ובשע"ה צ"ש שם דחה דבריו מכח דברי האו"ה, יעו"ש. ועיין שבת הלוי בח"ח סי' ע' אות ו' דהוכיח כדברי הפמ"ג ממקור הדברים מהב"י הנ"ל, וע"ש מה שביאר גם בדברי האו"ה, אך גם לעיקר הדבר שכתב דאינה רפואה ידועה, כתב בשבת הלוי שם, וכ"כ הגרשז"א בשלחן שלמה בס"ג ובציץ אליעזר ח"ח סי' ט"ו פ"י, דכהיום היא רפואה בדוקה ומנוסה וגם אין בו סכנה, ועפ"י ודאי דיש להתיר ע"י ישראל במקום סכנה.

כז. עיין גדולות אלישע ס"ק נ"ז שמצדד מסתימת הפוסקים ודעת מרן דשרי להשהות בשיניים, דרק על גרונו כתוב לא יערער כדלקמן בדין ע"י, ונשאר בצ"ע על הח"א שהחמיר בזה.

כח. עיין בא"ח פרשת תצוה דכתב דבמקום צורך גדול שרי אפילו לפלוט, והיינו כשנחלה כל גופו, וכ"כ להדיא בח"א דהוא מקור

בירור הלכה

הרה"ג נרדכי קרליבך שליט"א
רו"ח "תורת רפאל" - אהבת שלום

דברי המ"מ בעשיית צרכי החולה כשאין במניעתן סכנה

כתב הרמב"ם פ"ב שבת ה"ד, עושיין מדורה לחיה ואפילו בימות החמה, מפני שהצנה קשה לחיה הרבה במקומות הקור, אבל אין עושיין מדורה לחולה להתחמם בה.

במגיד משנה כ' וז"ל, אני הייתי סבור לפרש דחיה דוקא תוך שבעה, וחולה לדעת רבינו אפי" יש בחולי סכנה [אין עושיין מדורה] אין בצנה סכנה, ואפשר בבגדים, ומחממין לו חמין [ששנו בינוא פד:] מלתא אחרייתא, ואין דומה לעשיית מדורה, אבל אני מבטל דעתי מפני דעתו [של הראב"ד בדעת הר"מ דמייירי באיב"ס], לפי שאם הוא שיש בו סכנה, הא משמע דלכל צרכיו מחללין, ואע"פ שאין במניעת דבר שעושיין לו סכנה.

ובחזון יחזקאל על התוספתא [פט"ו ה"ב] פ"י מש"כ במ"מ 'אפשר בבגדים', היינו דמ"מ חימום ע"י האור יפה לו מחימום דבגדים, ובזה הוא שחידש המ"מ דכיון שיש שהוא יפה לחולי שרי אף שאין במניעתו סכנה.

ובכס"מ הביא שיטת המ"מ דלחולה לכל צרכיו מחללין, אע"פ שאין במניעת הדבר שעושיין לו סכנה, וכתב ע"ז דמדברי רש"י משמע דכל שאין במניעת אותו דבר סכנה אין מחללין עליו את השבת, שהרי רש"י [דף קכט. ד"ה דבר] כתב דדבר שאינו מסוכן למוט נידון כרפואה של חולה שאין בו סכנה, וסיים וז"ל, ואפשר שרבינו סבור כן, ומייירי בחולי שיש בו סכנה וכמו שהיה סבור הרב המגיד, ובכ"י סי' שכ"ח הביא פלוגתתם.

והרמב"ן [שער המיחוש] פירש מה שאמרו בע"ז [דף כח.]. דמכה של חלל [מחלל ולפנים שהיא סכ"נ] אינה צריכה אומד וז"ל, לומר שאפי" אין שום בקיאי, וחולה נמי אינו אומר כלום, עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות שהן יפין לחולה, ומחללין שבת ואין נשאלים כלל, והעתיקו בשו"ע סי' שכ"ח ס"ד, וכתב ע"ז המג"א סק"ד וז"ל, כל שרגילין משמע אע"פ שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא [מ"מ וב"י].

ובחידושי מרן ר"ז הלוי [פ"ב שביתת עשור] כתב וז"ל, הנה אאמור"ה הגאון זצ"ל היה מורה ובא בכל חולה שיש בו סכנה, כגון מכה של חלל וכדומה, שאיכילו אותו ביוה"כ כל צרכו, ולא פחות מכשיעור, ואמר הטעם, דכיון שהוא כבר חולה שיש בו סכנה, הרי יוה"כ נדחה לו לכל המועיל יותר לרפואתו, שבכלל זה גם חיזוק גופו, וכיון דשיעור שלם יותר טוב להחולה, ממילא דגם זה בכלל פיקו"נ שדוחה יוה"כ.

אכן נתקשה בזה ממש"כ בשו"ע [או"ח סי' תרי"ח ס"ז] שכששמאכילין את היולדת או את החולה, מאכילין אותו פחות מכשיעור, ומקורו בכריתות [דף יג.], וקשה למה לא יאכילוהו כשיעור שמועיל לחיזוק גופו.

וכתב ליישב הדשו"ע מייירי בחולה שעדיין אין בו סכנה, רק שהרופא אומר שאם לא יאכילו אותו ביוה"כ יכבד עליו החולי ויסתכן [כלשון השו"ע ס"א], דנמצא דכל הסכנה היא רק מחמת מניעת האכילה בלבד, ובזה כיון דאפשר למנוע סכנה זו גם ע"י פחות מכשיעור אסור להאכילו שיעור שלם, אבל בחולה שכבר יש בו סכנה, כל מה שמועיל יותר להחולה לקירוב רפואתו ולחיזוק להסיר ולמעט סכנת מחלתו, הכל בכלל סכנה, עכ"ל.

ובחינוך [מצוה ש"ג] כתב וז"ל, לפיכך מי שהוא חולה, אע"פ שאין בו סכנה גמורה, אם יהיה חלוש הרבה ראוי להאכילו ולהשקותו מעט מעט כשיעור שאמרו, ובמנח"ח תמה וז"ל, נראה מדברי הרה"מ דיש חילוק בין כשיעור דאין מאכילין אלא במקום סכנה, ופחות משיעור מאכילין אף במקום שאין סכנה, ובאמת לא ראיתי חילוק זה בשום מקום, דודאי אין שום איסור תורה ניתר בשאין סכנה, דח"ש אסור מה"ת, וצ"ע.

והגרי"ז כתב דפשוט שגם החינוך מייירי באופן שיש סכנה אם לא יאכל, אלא דבא לומר דאם הוא כבר חולה שיש סכנה גמורה באופן שניתן לידחות אצלו מחמת עצם החולי עצמו, ע"ז לא נאמר הדין דמאכילין אותו פחות מכשיעור, רק עושיין לו כל צרכיו כפי שיותר טוב לו, רק אם החולי עצמו אין בו סכנה גמורה, אלא שהוא חלוש הרבה שמניעת האכילה תוכל להביאו לידי סכנה, אז מאכילין אותו פחות מכשיעור, עכ"ל.

ובמאירי שלהי יומא [ד"ה בין להשקותו] כתב וז"ל, אע"פ שרחיצה זו של חיזוק אבריו אין בה צורך למהירות, והו"ל למימר שנמתין לה כדי שלא תתחלל שבת, שמ"מ ממהרת היא בחיזוק אבריו, ואין משהין לה שום דבר תועלת לגמור רפואת החולה, עכ"ל. וכתב בביאור"ה [סי' שכ"ח ס"ד] דמשמע מזה כדברי המ"מ, אלא שתמה ע"ז ממש"כ המאירי דילדת אין עושיין אלא מה שלא תסתכן, ולמש"נ מהגר"ז הרי יולדת שאני. אכן באמת עיקר דברי הגר"ח צ"ע מסתימת דברי הראשונים והשו"ע דחולה מאכילין אותו לשיעורין, ואף שהרמב"ן והשו"ע ס"ל כדעת המ"מ כמבואר במג"א הנ"ל, ואף המ"מ עצמו [פ"ב

שבית"ע ה"ח] כתב שמאכילין פחות מכשיעור, ויעוין בביאור"ה [סי' שכ"ח ס"ד] שהקשה על המג"א הנ"ל שהכריע כהמ"מ, דהלא הראשונים כתבו דלא התיירו לחולה לאכול ביוה"כ אם ודאי לא יסתכן, הרי להדיא דלא כדברי המ"מ, וצ"ע.

בקובץ הערות [סי' ט"ו סק"י] תירץ קושית הביאור"ה עפ"י שיטת הפוסקים דהשבת 'הותרה' אצל חולה, ואילו שאר איסורי תורה אין 'מותרין' במקום פיקו"נ אלא 'דחויין' הן, וא"כ י"ל דכל דברי המ"מ נכונים רק בחילול שבת, שהותרו במקום חולה, וכן לענין חילול שביתת יוה"כ הותר אצל חולה, אך איסור אכילה ביוה"כ הו"ל כשאר איסורין דנדחה אצל חולה ולא הותרו, ועמש"נ בפרשת לך לך בפלוגתת הפוסקים.

בישוב ההלכתא אוכל פחות מכשיעור אף לדעת המ"מ

והנראה ליישב קושית הביאור"ה לקושיין הנ"ל, דיסוד ההיתר שעושיין כל צרכי החולה בשבת, הוא רק משום דמאחר דהשבת נדחית מפניו הרי שהשבת נדחית לכל צרכיו כולם. [וכן ראיתי בספר שבת בשבתו].

וסמך לזה ממה דשו"ט בינוא [דף פד:] דחולה ביום השבת שאמדוהו לעשות לו רפואה ח' ימים, ואפשר להמתין להתחיל הרפואה עד מוצאי שבת, ואז לא תתחלל רק שבת אחת, עכ"ז מותר להתחיל הרפואה בשבת באופן דע"ז יתחללו ב' שבתות, וברש"ש תמה בזה טובא, ולכן פירש הרש"ש דבאמת מן הדין להמתין עד למוצאי שבת, אך מאחר שכבר דחה רפואתו שבת הבאה כבר נדחית אף שבת זו שלפניה, יעו"ש.

ומקור ענין זה מצינו במנחות [דף עב.]. אמר ר' שמעון בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי הקטר חלבים ואברים כשרים כל הלילה, ולא היה ממתין להן עד שתחשך, ומסיק דמה דמותר להקטיר האימורים בשבת הוא בצירוף מה שכבר דחתה שחיטה את השבת, דכיון שכבר הותרה מלאכת שבת לצורך הקרבן, הותר אף לענין הקטרה, ובדבר שמואל פסחים [דף סח:] העלה דענין זה תלוי בפלוגתת הסוגיות, יעו"ש.

ובחז"ט [או"ח סי' פ"ה] בסופו כתב דודאי לא ס"ד דמעלת 'חביבה מצוה בשעתה' דוחה שבת, דודאי דחייבת שבת מחמת לתא דהקרבן הוא, שהרי קרבן ציבור הקבוע לו זמן דוחה שבת, ואך דמ"מ כלפי הקטרה אפשר להמתין, ובזה אמרו דמאחר דחביבה מצוה בשעתה חשיב כמי שא"א להמתין, וממילא נכלל בכלל הדין דכל שקבוע לו זמנו בשבת דוחה שבת, וע"ז מסיק דאפשר לא אמרו כן לפני שכבר דחתה, רק לאחר שדחתה.

ובחולין [דף פד:] אמר רב עינא דהשוחט בשבת לחולה חיבי לכסות, ופרש"י [ד"ה חיבי] דהיינו אף בגוונא שיש בכיסוי איסור תורה וז"ל, דכיון שניתנה שבת לידחות אצל שחיטה זו, נדחית לכל מצותה של שחיטה זו, והשיג ע"ז הרמב"ן דהלא חילול שבת יש בו עשה ול"ת וכתא, והיאך ס"ד דעשה דכיסוי הדם היא דוחה לעשה ול"ת וכתא, [וגם דאם עשה דכיסוי הדם דוחה ל"ת, א"כ אף בשוחט באיסור יהא מותר לכסות].

ובחידושי חתם סופר כתב דכוונת רש"י עפ"י הבה"ג דיסוד מצות כיסוי הוא סיום וגמר למצות השחיטה, ולכן כיון שניתנה שבת לידחות מפני השחיטה לחולה, מותר לדחות את השבת לגמר מצוותה, וכמו שאמרו במנחות שם דמותר להקטיר אימורי הקרבנות בשבת משום שכבר דחתה השחיטה את השבת, וכיון דחביבה מצוה בשעתה להקטיר בשבת הרי"ז דוחה את השבת, ויעוין עוד בדברי החת"ס בהמשך דברי הש"ס.

והגרי"פ עשה ז' [ע' פח:] הוסיף בזה דשיטת רש"י מבוארת מתוך דברי הירושלמי, דכמו דשחיטה הותרה ביו"ט לצורך אוכל נפש, כמו"כ כיסוי הדם דוחה ל"ת דיו"ט, ופריך שם דהלא אין עשה דוחה ל"ת אם אין הל"ת כתובה בצידה, ומשני דכיון שהתחיל במצוה אומרים לו מרק, והיינו דכיסוי הדם הוא סיום מעשה השחיטה, וכל שהותר לו מעשה השחיטה לצורך אוכל נפש הותר לסיים כל המצוה, יעו"ש בארוכה.

הן הן הדברים שנתבאר לענין חולה, דיסוד מה שכל צרכיו דוחין את השבת הוא משום חלות שם חולה דאית ליה, ויל"ד דרק לאחר שכבר דחו את השבת, או דאף לפני כן, וזה תלוי בפלוגתת הסוגיות הנ"ל, אך הכל תלוי במה שיש חולה שדוחה שבת, כשם שלענין קרבן הקבוע זמן דיסוד ההיתר מחמת לתא דשם קרבן הקבוע לו זמן הוא זה, ורק לאחר שיש חלות שם מסוים הדוחה שבת דוחה שבת אף לשאר עניניו.

ובזה מבוארים היטב דברי הגר"ח לחלק בין חולה לבין יולדת, שכן למש"נ יסוד ההיתר הוא רק משום דחייב ביה שם 'חולה' לדחות את השבת, דכיון שחייב עליה שם חולה לחלל את השבת הותר לכל צרכיו, אך יולדת הרי בעצם סכנה לדחות את השבת, ואך דמחללין את השבת שלא תבוא לכלל סכנה, והרי

לכל אדם מחללין את השבת באם יארע לו מקרה, אך כ"ז שלא אירע לו אין בו עתה דין דחיה, ויולדת דכוותה.

הלא מעתה ניחא מה שחולה ביוה"כ צריך לאכול לשיעורין, דאף שנדחה איסור מלאכה לצרכו, מ"מ איסור אכילה דיוה"כ לא נדחה עד דאיתחזק להיות חולה אף לענין אכילה, וכל שיוכל לאכול פחות מכשיעור לא נדחה אצל איסור אכילה זו, ולכן ניחא מה דחולה אוכל פחות מכשיעור, וכשם שחולה אינו יכול לאכול שקצים ורמשים להשלים צרכיו, כמו"כ חולה שמחללין עליו יוה"כ אי"ז מתיר לו לאכול להשלים צרכיו.

[ודבר זה מחזור יותר למש"כ האחרונים דאיסור ח"ש איסור כללי הוא לכל איסורי תורה, וא"כ אף כשצריך לאכול ח"ש אין שום דחיית איסור יוה"כ באכילת ח"ש, עד שיאמדהו בחליו שצריך לאכול כזית שלם].

שו"ר בקובץ הערות [סי' ט"ו סק"ו] שביאר כן דברי המ"מ, דהנה לענין מילה בשבת קי"ל בשבת [דף קלג:] דאם לא סילק ידו ממעשה המילה, הרי אף הידורה של מילה דוחה שבת, והביאור בזה, דמאחר שניתנה שבת לידחות אצל מילה עושה אותה כדרך שהוא עושה בחול, והדחיה חלה על כל המילה עם כל צרכיה הבאים עמה, וא"כ ה"נ י"ל דמצות פיקו"נ היא הדוחה את השבת, והיא דוחה לכל מה שדרכו לעשות בחול.

ולעניותי הדברים עדיין צ"ע, דהדחיה במילה הרי תליא בחלות שם 'מילה', וכל פעולה אשר חוסה תחת כנפי המילה' הרי היא בכלל ההיתר, משא"כ צרכי חולה, דאין כאן חלות היתר כללית לרפואת החולה; אלא דכל המביאו לידי חשש מיתה נדחה מפני היתר וחובת וחי בהם, וא"כ היאך יכול החולה להכליל כל צרכיו יחד עם צרכי חוליו לדחות את השבת, והרי עיקר הדחיה תליא בהצלת ופיקוח נפשו בלבד, וצ"ע.

אף גם זאת צ"ע בד"ן חולה שיב"ס שצריך לאכול חלב, וכי יהא מותר לו להמשיך לאכול חלב ודם לפי צרכו, בודאי שצריך לדקדק ולא לאכול יותר ממה שצריך לפיקוח נפש, ומ"ש חילול שבת בזה, וצ"ע.

והנראה בזה לחדש עפ"י מש"נ, דכל סברת המ"מ לא שייכא אלא לענין דחיית שביתת השבת, כי כל שביתת יום השבת חדא שביתה היא, וכל איסורי המלאכות נולדו מחובת שביתת יום זה, ומאחר שכבר דחתה החולי את מצות השביתה, הותר לכל צרכיו, משא"כ בחולה שצריך לאכול חלב ודם וכדו', דאין פרשת חלב ודם דחוייה אצלו, ואך שאכילת החלב והדם בשעתה היא שדחוייה, ולכן אין היתר למה שיותר מותר כיום נפש.

ויסוד לזה נראה מהא דאיתא במכילתא בריש הפרשה, ריב"ב אומר הרי שהגויים הקיפו את ערי ישראל וחיללו ישראל את השבת, שלא יהו ישראל אומרים אויילו וחיללו נקצתה נחלל את כולה, ת"ל מחלליה מות יומת, אפילו כהרף עין מחלליה מות יומת, ע"כ המכילתא. ובפשוטו אין לזה שום מובן, דהיאך יעלה על הדעת שאם עשה מלאכה יחזור ויעשה שוב מלאכה, וכי משום שאכל שום יחזור ויאכל שום, והוא פלא.

אשר למש"נ הוא מחזור היטב, כי יסוד המלאכות כולם המה מחמת לתא דשביתת היום, ומאחר שכבר חילל את השבת הרי בלא"ה לית ליה קיום של שביתת היום כולו, והוה דצריך קרא דאסור לחלל עוד, ודוגמא לזה יעוין בבנין ציון ח"א סי' ל"ד ובערו"ל"נ כריתות יח. דמי שאכל ככותבת הגסה ביום הכיפורים שוב אין לו איסור לאכול עוד, שהרי עיקר המצוות הוא תענית, ומצות תענית אחת היא לכל היום.

ומעתה שוב חזרנו לדין חולה שצריך לאכול ביוה"כ, דהנה בפשוטו איסור אכילה ביוה"כ אינו שייך למצות שביתה, וא"כ צדקה סתימת דברי הראשונים והפוסקים שהחולה צריך לאכול לשיעורין, אכן בר"מ [פ"א שביתת עשור] חידש דאיסור אכילה ביוה"כ שייך למצות 'שביתת עשור', והאוכל ביטל מצות עשה ד'תשבות', וא"כ גדרו כגדר שביתת השבת, דכל שנדחית השביתה נדחית לכל צרכו, וצדקו דברי הגר"ח.

בדין מכה של חלל שאפשר להמתין לרפואתו למוצ"ש

וחילוק בין הכאה של ספק מיתה לבין חולה שיש"ס

והנה כתב הרמב"ן בתורת האדם שם לענין מי שיש בו מכה של חלל וז"ל, אבל כשיודעים ומכירין [נ"א ורגילין] באותו חולי שהוא ממתין ואי"צ חילול, ודאי אסור לעשות לו [בשבת], עכ"ד, וכ"ה בשו"ע ס"ד לדינא, והקשה ידידי הרה"ג יהודה גורליק בספרו ממה שנפסק לדינא בפמ"ג [סי' שכ"ח א"א סק"א] בשם שו"ת הרד"ך בדעת הרמב"ן, דחולה שיש"ס אסור להמתין למו"ש ועושיין רפואתו בשבת, וכ"ה במ"ב [סקמ"ו], וצ"ע.

והכריח הרב הנ"ל יסוד גדול לחלק בין חולה לבין מכה, דמי שגופו חולה חולי שיש"ס רפואתו דוחה שבת אף שאפשר

לא כן הוא, כי בבית יצחק חלק או"ח פסק בפשיטות דגם אם נכתבה הדעפישע [המברק] מערב שבת יש לאסור לשגרה בשבת ואפילו ע"י נכרי, יעו"ש, והביא גם שבש"ת שואל ומשיב תליתא ח"א סי' קצ"ד בסופו כתב דח"ו להתיר ענין זה. אכן שוב הביא המהרש"ם שהחיד"א בספר חיים שאל ח"ב סי' ל"ח ובספר כסא רחמים על מס' סופרים פ"ה הביא דבר חדש, שהרבינו פרץ כתב קמיע ליושבת על המשבר בשבת, ושגם הרמ"ה התיר לכתוב קמיע בשבת אי אתמחי גברא וקמיע ע"ש, והביא עוד כמה מקורות לזה, אבל בכל זאת צריך שיהא אתמחי אותו צדיק שיפעול בתפילותיו, עכ"ד, וא"כ ניחא הך מעשה דמרדכי, ד"ל שבטוח היה שבכוחו לפעול בהצלה בתפילותיו.

פלפול במעשה דאליהו הנביא שנטמא לכן האלמנה

והנה בשו"ת דובב מישרים ח"א סי' קי"ד וח"ג סי' ק"ו הביא דברי התוס' בב"מ קיד: [ד"ה אמר] שהקשו היאך נטמא אליהו הנביא לכן האלמנה, הרי אליהו כהן הוא כמבואר בב"מ שם, ואסור ליטמא למתים, ותיצו שהיה ברור לו שיחיהו, לכך הותר לו ליטמא משום פיקוח נפש, והקשה הגאון מטשעבין זצוק"ל לדעת הר"מ דס"ל דרפואה והצלה סגולית אינה בכלל היתר פיקוח, דא"כ אין להתיר לכהן לטמא עצמו כדי להציל בהצלה סגולית, וצ"ע.

וכתב ליישב עפ"י מה שכתב בשיטמ"ק שם ליישב קושית התוס', דבן האלמנה לא מת אלא רק נתעלף [והביא שבש"ת הרדב"ז ח"ה סי' ב' אלפים י"ג הביא הא דאיבעיא לן בנדה ע': אי בן השונמית אחר שקם לתחיה מטמא טומאת מת, וקשה למה לא מיבעיא ליה גם על בן הצרפית, וכתב ליישב דבן הצרפית לא מת רק נתעלף, ובדאי שאינו מטמא טומאת מת, וכ"כ במורה נבוכים ח"א סי' מ"ב].

אכן למש"נ דאף לשיטת הר"מ הותרה רפואה סגולית במקום שהרפואה ברורה, א"כ מיושבת היטב קושית התוס' אף לשיטת הר"מ, שהרי מפורש בדברי התוס' שברור היה לו לאלהיו שיכול להחיותו, וכיון שהיה ברור א"כ מותר אף ברפואה סגולית, וכפי הנראה דדעת הגאון מטשעבין דדעת הר"מ דרפואה סגולית לא הותרה אף בהצלה ודאית, וכן נראה מדבריו בדובב מישרים סי' קי"ט בסופו, ואכ"מ.

והנה בספר לימודי ה' סי' קי"ב וחיים שאל ח"ב סי' מ"ג ונחלת צבי יו"ד סי' ש"ע ס"א והנצי"ב בהעמק שאלה סי' קס"ז סק"ז, הקשו על דברי התוס' בב"מ שם שכתבו שהותר לאלהיו ליטמא לכן האלמנה לפי שהיה ברור לו שיחיהו, וקשה דהלא אף ספק פיקוח דוחה כל התורה [ובפרדס יוסף בשלח סי' י"ט כתב שההיתר ליטמא לכן האלמנה להחיותו, הוא כמו שהתירו קבורת מת מצוה, והוא חידוד].

ובנחלת צבי בגליון שו"ע יו"ד סי' ש"ע ס"א הביא בשם בית יעקב, שדייק מזה דשיטת התוס' דאסור לרופא כהן ליכנס לאהל הגוסס שמא לא יצליח לרפאותו, דהרי בתוס' מבואר דלא הותר לאלהיו ליכנס אלא משום שברור היה לו שיחיהו, והשיג עליו בנחלת צבי, דהלא בתוס' עצמו בנדה מד: [ד"ה איהו] כתבו דמותר לחלל שבת לרפואת הגוסס, הגם דרוב גוססים למיתה, כמבואר בימא פד: דאין הולכין בפיקוח אחר הרוב.

אשר למש"נ מיושב בפשיטות, דטומאת כהן לא הותרה במקום רפואה סגולית, אלא באם איתמחי גברא להחיות מתים, והוה שכתבו בתוס' שהיה ברור לו שיחיהו, ולכן הותר לו ליטמא משום פיקוח נפש, אך ברפואה טבעית י"ל דשרי בכ"ג.

והנה הנצי"ב שם כתב ליישב קושיתו על דברי התוס' באופן נפלא, דהנה איתא בימא פה: דכל התורה נדחית מפני פיקוח, מכמה טעמים, חדא מדינא דחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ושנית מדכתיב וחי בהם, אלא דמבואר שם דחלוקים המה, דבמקום שכל עיקר ההצלה מדין חלל שבת אחת וכו', הרי זה נאמר דוקא בהצלה ברורה, ואילו בספק הצלה אין היתר לעבור על מצוות התורה אלא מדינא דוחי בהם.

אשר עפ"י כתב שם, דהנה אחר שכבר מת הילד שוב אין כאן היתר משום וחי בהם להחיותו, דעיקר היתרא דוחי בהם לא נאמר אלא שיהא חי במצוות ולא ימות מהם, משא"כ הכא שכבר מת, ופשוט, אך מ"מ יש להתיר בזה מדינא דחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, דהך מילתא שייכא אף לאחר שמת, אלא דהך היתרא לא נאמר אלא בודאי הצלה, אשר לכן כתבו בתוס' שהיה ברור לאלהיו שיחיהו, והוא נפלא, ובפרשת וירא [פ"ח פ"א] הארכתה בהנך מילי מעלייתא.

ובכריתות ג: איתא מאן דבעי למיצמד זיבורא ועקרבא אסור [משום לאו דחובר חבר], ואי קאתו בתריה שרי, וברשי' סנהדרין סה: [ד"ה ואפי'] משמע דהיינו משום שיש בזה פיקוח נפש, וכ"כ בשו"ע יו"ד סי' קע"ט ס"ז מי שרודפים אחריו נחש ועקרב מותר לחבר כדי שלא יזיקוהו, וחזינן שהותר לו האיסור דחובר חבר אף להצלה סגולית, כדכתבו הב"ח הש"ך והט"ז דהוא משום דאין לך דבר העומד בפני פיקוח, ועי' בצפנת פענח פ"א ע"ז ה"י מה שרמז לדברי הר"מ, ויש ליישב.

בדרך סגולה, וחכמים סוברים כי אין עוברין על המצוות אלא ברפואה בלבד, ר"ל בדברים המרפאין בטבע, והוא דבר אמתי הוציאו הדעת והנסיון הקרוב לאמת, אבל להתרפאות בדברים שהם מרפאים בסגולתן אסור, כי כוחם חלוש, אינו מצד הדעת, ונסינו רחוק, והיא טענה חלושה מן הטועה, עכ"ד.

[והנה מש"כ מוהר"ש קלוגר דאף איסור דרבנן אין להתיר ברפואה סגולית, הנה הרדב"ז בח"ה סי' קנ"ג הוכיח לא כן ממה דתנן יוצאין בשבת בביצת החרגול ובשן של שועל משום רפואה, וביאר הרדב"ז דאין כאן איסור תורה כיון שאין זה כדרך המוציאין, ורפואה סגולית באיסור דרבנן שרי, וצ"ל דדעת המוהרש"ק כלשון רש"י שם דהוי תכשיטו, וא"כ אפשר דאף איסור דרבנן ליכא, ויעוין היטב מש"כ הרדב"ז, ואכ"מ].

ובחבצלת השרון מגילת אסתר על הכתוב [פ"ד פ"ז] ויעבר מרדכי, הבאתי הא דאיתא במגילה טו. שהעביר יום ראשון של פסח בתענית, והקשו המפרשים היאך הותר להתענות ביום ראשון של פסח, והלא מצות עשה דאורייתא לאכול כזית מצה, ובמדרש [פ"ח פ"ז] ובנו"כ שם מבואר שהוא כעין דינא דאיתא ביומא פה: דה"נ מוטב שיחלל פסח אחד כדי שישמור שבתות הרבה, וצ"ע דהלא זה כמו הצלה שאינה טבעית שלא הותרה.

והנה איתא בשבת פט. בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם מה לילוד אשה בינינו וכו', מיד כל אחד ואחד נעשה לו אוהב, ומסר לו דבר שנאמר עלית למרום שבת שבי לקחת מתנות באדם וכו', אף מלאך המות מסר לו דבר [שהקטורת מונעת מגיפה], שנאמר ויתן את הקטרת ויכפר על העם, ואומר ויעמד בין המתים ובין החיים וגו', אי לאו דאמר ליה מי הוה ידע, ע"כ.

ולכאורה מבואר מזה דמשה על פי עצמו צויה לאהרן להקטיר כדי לעצור המגיפה, ולא נאמר לו מפי הגבורה לעשות כן, אכן ברשי' מפורש שאהרן אמר לו למלאך המות שאין משה עושה כלום מלבד, אלא הכל ע"פ דבריו של הקב"ה, אמנם יעוין בתנחומא דמפורש וז"ל שם, א"ל אהרן משה שלחני והקב"ה שלחך, והרי הקב"ה ומשה באהל מועד נלך אצלם וכו', משמע שבתחילה היה שלוחו של משה בלבד לכך, ורק אח"כ הסכים הקב"ה על ידו בזה, והעירויני דמבואר מזה, דמותר לעבור על איסורי תורה לצורך פיקוח נפש, אף ברפואה שפעולתה בדרך סגולה, שהרי רפואה זו לא עשאה משה עפ"י הגבורה, אלא ממלאך המות שמעה, ובפרשת קרח הארכתי.

והנראה, דהנה בשו"ת הרדב"ז ח"ה סי' קנ"ג כתב דלשון רש"י בימא שם משמע דרפואה זו של חצר הכבד אינה רפואה גמורה אלא מספק, ולכן לדעת חכמים אסור לחולה לאכול אם ההצלה היא דרך סגולה, לפי שא"כ היו מתירים כל הבלי הרפואות שממציאים הנשים והטיפשים, אכן בלשון הר"מ בפיה"מ משמע דאף אם ההצלה ברורה, עכ"ז כל שהיא דרך סגולה אסור, ובאמת צ"ע הטעם בזה דהא כתיב וחי בהם ולא שימות בהם.

והנה הר"מ השמיט דין זה מהלכותיו בידו החזקה, והרדב"ז שם צידד דאפשר דחזרו בו ממש"כ בפיה"מ, וס"ל דהלכה כר' מתיא בן חרש, אך דחה דבריו, ובסוף הדברים העלה בדעת הר"מ, דס"ל דרפואות הסגוליות אינן רפואה כלל, ואפילו ספק רפואה אין בהם וכו', וכן יש לדקדק ממש"כ בפ"ט שבת הי"ג, יוצאין בכל דבר שתולין אותו משום רפואה, והוא שיאמרו הרופאים שהוא מועיל, ולא כתב שהוא מרפא, עכ"ד.

עוד כתב הרדב"ז דבאמת מעיקר הדין מותר לחלל את השבת אף בכל דבר סגולי משום יתובא דעתא דחולה, ככל דבר שהוא מיישב דעת החולה דשרי, ומה שלא התירו חכמים לאכול מחצר הכבד של הכלב, היינו לפי שממ"נ לא יועיל ליישב דעת החולה, דאם אינו יודע שהוא בשר הכלב ליכא ישוב דעת [שהרי אינו יודע שזהו רפואתו], ואם יודע שהוא מחצר הכבד של כלב, א"כ תהא נפשו קצה בו ויוסיף בחולי, עכ"ד.

ובברכי יוסף סי' ש"א סק"ו הביא דעת האדמת קודש ח"א יו"ד סי' ו' שהרמב"ן והרשב"א נחלקו על הכרעת הר"מ, ולא שאני להו בין כשהרפואה היא בדרך סגולה לכשהיא בדרך הטבע, וכתב דהלכה בזה כדברי הרמב"ן והרשב"א, עוד שם כתב דמי שחילל את השבת ברפואה סגולית כי היה סבור שמותר בכך, ודאי אין בכך עוון כההיא דמבואר במנחות סד. דבתר מחשבתו אזלינן [והגאון מוהרש"ק נקט שלא כדבריו].

נמצא, דלדעת הרמב"ן והרשב"א מותר לחלל את השבת ברפואה סגולית, ואף לדעת הר"מ הסכים הרדב"ז דאם יש בכך רפואה שרי אף בדרך סגולית, וכל מה שאין מאכילין חולה מחצר הכבד של הכלב, הוא לפי דברפואה סגולית לא התירו בספק [והוסיף דדעת הר"מ דכל הסגולות אין בהם מועיל כלל], ומה שאמרו בתענית יד. שאין לצעוק בשבת על הצרה, צ"ל דבספק רפואה לא התירו בדבר סגולי כדביאר הרדב"ז [וזה לכאורה דלא כהמהרש"ק הנ"ל], ומעתה מיושב מה שאהרן הקטיר הקטורת, לפי שרפואה בדוקה היא.

ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רכ"ה בסופו כתב וז"ל, ובדבר שילוח טלגרמה [מברק] בשבת לצורך חולה, מה שאמרו בשם הגאבד"ק פרעמישלא וכעת בלבוב שהתיר בספרו [בית יצחק],

להמתין למו"ש, ואילו מה שיש בו מכה של חלל אומדין אם רפואתו נצרכת בשבת, ובפשוטו הביאור בזה כמש"נ, דחולה שכבר הוחזק לחולה עושין כל צרכיו בשבת, ואילו מכה של חלל שעיקרו משום שהחולי יחלחל לגוף ויבוא לידי סכנה, כל שאמדהו שלא יבוא לידי סכנה עד הלילה אינו חולה בשבת, יעו"ש בטו"ט.

והנה חלוקים המה אף לענין מה שהתיר במ"מ לעשות כל צרכי החולה, דבמכה של חלל להדיא דלא התירו רפואתו בשבת אם אפשר להמתין למו"ש, אף דודאי לא גרעה רפואה זו משאר כל צרכי החולה, ואפשר דגם בזה החילוק הוא כמש"נ לעיל, דחולה שכבר נדחית השבת אצלו בשאר מילי, אזי אף רפואה שאפשר להמתין דוחה שבת, אך ההיא דמכה של חלל מיירי שאפשר להמתין עם כל רפואתו שלא לדחות השבת כלל.

והנראה להוסיף דחלוקים המה מהדדי, ה'חולה' לחוד, וה'מוכה' לחוד, דכל שנפל למשכב מחמת חוליו, הרי דחייל עליו בהגברא שם 'חולה' בנפילתו למשכב, אזי בו נקבע חוליו וסכנתו, שכן חוליו הוא גדר ומצב גופו, משא"כ במי שהוכה מכה של חלל [כגון מכה ע"ג היד והרגל שיש שם גידים מרובים ופתיחת הגידים סכנה], בזה אין 'הגברא' חולה כלל, ואך דמחללין את השבת לבל ימות הגברא מוזה הסכנה.

ומעתה נראה, דרק בחולה הוא זה שכתב המ"מ שעושין לו כל צרכיו, באשר צרכי הגברא המה צרכי הבראת הגוף החולה, ומאחר והסכנה קבועה ולופתת את גופו עד שנעשה חולה, הרי שכל תיקון הגוף מועיל לעצם החולי עצמו, שכל צרכי גופו המה רפואה ישירה להגברא החולה, משא"כ בחולי, דאין הסכנה אלא במקום ההכאה, שהמכה עלולה לגרור את האדם לידי סכנת מיתה, בזה עיקר הרפואה מתייחסת אל ההכאה עצמה.

ועפ"י דברינו חזרנו בזה לסברת הגר"ח לענין יולדת, דכל מכה של חלל הוה כיוולדת שלא הותר לעשות לה כל צרכה, שכן אין בעשיית צרכיו רפואת נפש, האמנם שהרמב"ן הזכיר בדבריו שמי שיש לו מכה של חלל עושין מה שרגילין לעשות לו, וכתב המג"א שם שהוא כדעת המ"מ, וכן הגר"ח הזכיר בדבריו שמי שיש לו מכה של חלל עושין לו כל צרכיו, לעניוית הדבר תלוי אם כל גופו חולה מחמת המכה, אך אם אינו חולה לא.

ונראה להוסיף, דהנה מקור הדין דפיקוח דוחה כל התורה, אמרו בימא [דף פה:]: דנלמד מדכתיב וחי בהם ולא שימות בהם, ומעתה י"ל דכל מה שנחלה גופו ובא לידי סכנה, הרי שכל פעולה מצטרפת לקיום הנפש, שכל המעשים כולם חשיבי קיום הנפש, משא"כ במוכה הכאה של חלל, דמה שמונע החולי להביא לידי סכנה הוא ניהו 'קיום הנפש', ואילו שאר צרכיו שעושה אינו מצטרף על מעשי קיום הנפש, ולכן אינו נדחה.

חילול שבת עבור חולה בדרך סגולה ותפילה

הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת ובחרת בחיים סי' פ"ז כתב, הציקתני רוחי על חילול שבת שנעשה על ידי הוראה רעה ומקולקלת בקהלת זלאטשוב, אשר הורה מורה אחד לכתוב בשבת קוויטל ולנסוע יותר משלש פרסאות שהוא דאורייתא וכו', ובאמת שהוראה זו מקולקלת מאוד מאוד, כי אע"פ שהדין פשוט שפקוח נפש דוחה שבת, מ"מ לא הותר אלא ברפואה שהיא דרך הטבע, וגם צריך שתהיה ע"י מומחה ידוע, בדוק ומנוסה, אבל בדרך נסי ותפילה לא הותר בשום אופן, אפילו אם יהיה המתפלל צדיק כרבי חנינא בן דוסא, שלא ניתן לדחות שבת עבור זה אפילו בשבות דרבנן, ומכל שכן באיסור דאורייתא.

[ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רכ"ה כתב, עובדא ידענא בעיר מולדתי בזלאטשוב שהי' חולה מסוכן, ובאותו זמן הי' מו"ר הגה"ק מוהר"ש אבד"ק בעלזא צ"ל בבראד, והתיר דיין א' לכתוב ע"י עכו"ם בש"ק שם החולה ואמו ושלח לבראד, והרעיש הגאון מהרש"ק ז"ל ופסל את הדיין מלהורות עוד, וכבוד מו"ר הגה"ק מבעלזא נתרעם ג"כ, ואמר עכשיו אני מחויב להתאמץ שישג החולה רפואה שלא יוגרם על ידי חילול ש"ק].

ויסוד לזה הביא מוהרש"ק מרש"י תענית יד. דר' יוסי ס"ל דמותר לזעוק בשבת לעזרה ולא לצעקה, כלומר, צועקים לבני אדם שיבואו לעזורם, אבל לא לתפלה, כי אין אנו בטוחים כל כך שתועיל תפלתנו לצעוק עליהן בשבת, ואם ר' יוסי היה אומר כן בדורו, כ"ש אנו יתמי דיתמי שאין אנו בטוחים בתפלתנו, וכן מבואר שם שאין מתריעין בשופר בשבת, הרי שאפי' תקיעה שהיא שבות ואינה מלאכה לא הותרה במקום סכנה.

עוד הביא בזה מה דתנן בימא פג. מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו, ודעת ר' מתיא בן חרש במשנה שם דשרי, ובפיה"מ שם מבואר דנחלקו האם מותר לעבור על איסורי תורה להציל חולה במקום שההצלה היא רק בדרך סגולה, וההלכה בזה כדעת חכמים כמבואר בפיה"מ שם, באופן דלפ"ז אין שום היתר לכתוב בקשה לצדיק להתפלל על החולה, כי היא דרך סגולה ונסיי, והעושה כן מחלל את השבת.

וכך הוא לשון הר"מ שם שאין הלכה כר' מתיא בן חרש בזה, שהוא מתיר להאכיל לאדם הכבד של כלב שוטה כשנשך וכו' שהיה שבות ואינה מלאכה לא הותרה במקום סכנה.

הוראת הלכה

חנני ורבי בית הוראה שני ישיבת "חברת אהבת שלום" בעריכת רה"ג רבי אשר חנניה שליט"א

מתי אומרים הזריז ה"ז משובח

שאלה: בשו"ע סי' שכ"ח ס"ב כתב דהזריז ה"ז משובח, ובמ"ב סק"ה הביא הא דיו"ד סו"ס קנ"ה שתהא הרפואה ידועה לאנשים, ורצינו לברר מהו הגדר בזה.

תשובה: בשו"ת שבט הלוי ח"א (סי' ל"ו סי' שכ"ח ס"א) כתב דהיינו שידוע שאנשים רגילים לקחת רפואה זו לצורך המחלה הזאת, ואפי' שיש ספק אם היא תרפא אדם זה, בכ"ז חשיב רפואה ידועה שמצוה לחלל עליה שבת כדי להביאה לחולה, אבל רפואה שיש ספק אם היא קשורה למחלה זו כלל, חשיב לרפואה שאינה ידועה, שאין מחללים עליה שבת, וכ"כ בס' חוט שני ח"ד (פפ"ט ס"ק ו') עיי"ש.

חילול שבת במקום ספק סכנת אבר

שאלה: במ"ב סי' שכ"ח סק"ז כתב דהאחרונים פסקו דהעיקר כהדעה השלישית דאם יש בו סכנת אבר אי"צ שינוי כלל באיסור דרבנן, ונסתפקנו מה הדין כשיש ספק סכנת אבר, וכן מה הדין כשלא יפסד האבר לגמרי אלא רק ינזק באופן קבוע.

תשובה: בשלחן שלמה (ס"ק כ"ט) נו"נ בזה מדברי הפמ"ג והפוסקים, והעלה דספק סכנת אבר דינו כודאי סכנת אבר, דמהיכי תיתי שרבנן החמירו בשלהם יותר משל תורה, ובהכרח שיש חילוק בין רפואה שאינה ידועה, לספק פיקוח נפש או ספק סכנת אבר עיי"ש"ב. ובאופן שאין חשש שהאבר יפסד לגמרי, אלא רק חשש שהאבר לא יתפקד כמו אצל כל אדם, כגון שיהיה צולע על ירכו, כתב בקצוה"ש (סי' קל"ח בבדה"ש סו"ק י"ח) דחשיב לסכנת אבר, והביאו להלכה בשש"כ (פ"ל"ג ס"א בכוכב), עיי"ש.

גדר מכה של חלל במחלת החניכיים

שאלה: בשו"ע סי' שכ"ח ס"ג איתא כל מכה של חלל וכו' ושיניים עצמן בכלל, מחללין עליו את השבת. ורצינו לברר מה הדין במחלת בשר השיניים והחניכיים הידועה בזה"ל, האם מקרי מכה של חלל. **תשובה:** בשו"ת שבט הלוי ח"ח (סי' ע' ס"ק א') כתב דכיון שלא שמענו שהיא מסתיימת בבני המעיים כמו הצפינדא, צ"ע רב לומר שמחללים עליה שבת, כשהחולה והרופא אומרים שלא צריך לעשות כן.

הוצאת השן בזמנינו

שאלה: ברמ"א סי' שכ"ח ס"ג כתב: מיהו מי שחושש בשיניו ומצטער עליו להוציאו, אומר לנכרי להוציאו. ובמ"ב כתב דאינו רפואה ידועה, ואדרבא לפעמים יש חשש סכנתא עי"ז. ונסתפקנו מה הדין בזמנינו שבקיאם בדרכי החיטוי, האם משתנה דין זה משום דאין בהוצאת השן סכנה.

תשובה: בשש"כ (פ"ל"ד הערה ל"ו) כתב בשם הגרש"א זצ"ל שבימינו שבקיאין בדרכי החיטוי, אין בהוצאת שן חשש סכנה, ולפי"ז נראה דמותר להוציאה אפי' עי"י ישראל, אם לדעת הרופא זוהי הרפואה שצריך לעשות למחלת השיניים, וכ"כ בהדיא בחוט שני (פפ"ט ס"ק ח'), ולזה נוטה בשבט הלוי בח"ח (סי' ע' ס"ק ד') דבימינו נשתנו הטבעים, וישנם אופנים שהוא בדוק ומנוסה שרפואתם היא הוצאת השן, וכשעושים את זה לפי כללי הרפואה אין בזה חשש סכנה, א"כ י"ל שמוותר אפי' עי"י ישראל, אלא שצ"ע למעשה, עכתו"ד עיי"ש. ולהלכה למעשה נר', שאם אין רופא גוי יש להקל לעקור השן עי"י רופא ישראל שאומר שזוהי הרפואה לחולי השיניים, אלא שיש לברר עם הרופא אם ניתן לדחות את עקירת השן עד מוצ"ש, וזה לא יגביר את החולי, דבכה"ג יש להמתין עד מוצ"ש, כמבואר בשו"ע (ס"ד) ובמשנ"ב (ס"ק ח'), דבשאר חולי השיניים מחוץ לצפינדא, אם הרופא אומר שאפשר להמתין ול"צ לחלל שבת שומעין לו, עיי"ש. ובינתים יקח כדור אופטלגין וכיו"ב להרגיע את הכאבים.

נטילת תרופות בזמנינו משום מיוחדים

שאלה: בשו"ע סי' שכ"ח ס"ג פסק דמיחושים אין נקראים מכה, ונסתפקנו האם בזמנינו נשאר הדין כן, משום דשמענו אומרים דבזה"ל הרבה בני"א בריאים לוקחים תרופות כדי למנוע הצטננות וכדו'.

תשובה: נר' דמאחר שרוב העולם נמנעים מלקחת תרופות אם אין להם מיוחדים, מאחר וכל תרופה מזיקה קצת לגוף, אינו נחשב למאכל בריאים אע"פ שיש בריאים שלוקחים תרופות כדי למנוע הצטננות וכדומה. והוא אפי' לדעת המקילים שמותר לקחת תרופות ויטמינים כדי לחזק מזגו שלא יחלה, שלא כדעת המג"א (ס"ק מ"ג) שכתב שאסור לקחת תרופות לחזק מזגו, וכ"ש לדעת האוסרים לקחת תרופות ויטמינים לחזק מזגו כדעת המג"א ודעמיה, וכ"כ המשנ"ב (בס"ק ק"כ), ודאי שאסור לקחת תרופות בשבת אפי'

שיש בריאים שלוקחים אותם בחול כדי שלא יחלו. שו"ר שכ"כ בשו"ת באר משה ח"א (סי' ל"ג) שהאריך למענייתו לומר דכיון שיותר משליש אוכלוסין בארה"ב אוכלין ויטמינים כל יום, ומיום ליום מתרבים יותר אוכלי ויטמינים, זה נחשב כמאכל בריאים, ואף למג"א מותר לאכול ויטמינים בשבת לחזק מזגו, והביא שהעידו לו על גאון עצום ובעל הוראה שהתיר לקחת אספרין בשבת משום שהרבה בריאים לוקחים אותו, ולא סמך עי"ז ואסר לקחת אספרין וכיו"ב בשבת, עיי"ש. והיינו כנ"ל. וכן משמע משש"כ (פ"ל"ד סט"ז) עיי"ש.

ומש"כ המשנ"ב (בס"י שכ"א ס"ק ע"ב) דכיון שהוא מאכל קצת בריאים ולא מינכר מילתא שהוא לרפואה, מותר לשתותו בשבת, היינו בדבר שנראה כמשקה ואוכל, אבל בתרופות שמינכר מילתא בסתמא שהוא לרפואה, אפי' שיש מקצת בריאים שלוקחים את זה אסור. וע"ע במש"כ (בסוף תשובה כ"ג) בשם חוט שני וס' אשרי האיש בזה לענין ויטמינים, עיי"ש.

נטילת תרופה לחש בראשו שיש לו נטיה שיגבר אצלו הכאב באם לא יקחנה

שאלה: בשו"ע סי' שכ"ח ס"ג פסק דמיחושים אין נקראים מכה, ויל"ע מה הדין באדם שאע"פ שכעת הוא רק חש בראשו, מ"מ יש לו נטיה שיגבר אצלו הכאב באם לא יקח את התרופה, האם שרי ליה בכה"ג או לא.

תשובה: באופן שיודע ודאי שאם לא יקח רפואה למיחוש זה, יגיע בשבת למצב של חולה שאין בו סכנה, כגון שיודע כן מפעמים שעברו שכן היה, כתב בשו"ת מנחת שלמה ח"ב (סי' ל"ד ס"ק ל"ז) שמותר לו לקחת תרופה בשבת כדי שלא יגיע למצב של חושאב"ס, דבכה"ג חשיב כבר כעת כחושאב"ס. וכ"כ בס' אשרי האיש (פ"ל"ו סכ"ח), ובחוט שני ח"ד (פפ"ט ס"ק כ"ח) עיי"ש, ובשש"כ (פ"ל"ד סט"ז) ובהערה שם ציין לרמב"ם (בפכ"ב מהל' שבת ה"ז) דמשמע מדבריו דבכה"ג מותר לקחת תרופה בשבת, עיי"ש. ובאופן שיש ספק שמא יחלה בשבת אם לא יקח כעת תרופה, בחוט שני הנ"ל צידד לומר דמ"מ למש"כ בשו"ע (בסכ"ז) דמכה שנתרפאה נותנים עליה רטיה, שאינו אלא כמשמרה, וביאר המג"א בטעם ההיתר משום דבכה"ג אינו בהול כ"כ, ואין חשש שיבוא לידי שחיקת סממנים, ומבואר מזה שלמנוע שלא יחלה אינו בהול ומותר, א"כ י"ל דה"ה בני"ד כיון שהוא למנוע מחלה מותר, אך במנחת שלמה הנ"ל כתב דבכה"ג אסור לקחת תרופה עיי"ש. וכן נר' לעני"ד העיקר לדינא, ולא דמי למכה שנתרפאה, שדרכה שהולכת ומתרפאה מאליה אפי' בלי רטיה, לכן אינו בהול ואין לחוש שיבוא לשחיקת סממנים, אבל בני"ד שחושש שיחלה י"ל שבהול, ויש בזה לגזירה שמא יבוא לשחיקת סממנים.

עשיית רפואות סגוליות בשבת

שאלה: האם מותר לחלל שבת עי"מ להודיע לת"ח וצדיק גדול שיתפלל עבור חולה שיש בו סכנה, ובכלל מה הדין לעשות רפואות סגוליות בשבת.

תשובה: לחלל שבת עי"י ישראל אסור מאחר ותפילה היא רפואה סגולית, ודעת הרמב"ם בפהמשי"נ שעל רפואה סגולית לא מחללים שבת, ועוד דאינה רפואה ידועה שתועיל, שאע"פ שתפילתו של הצדיק הועילה כמה פעמים לרפאות, עכ"פ מצוי גם שהרבה פעמים לא הועילה. ואף לומר לגוי לעשות מלאכות דאורייתא כדי להודיע לצדיק שיתפלל, אף שבמנחת שבת (סי' פ"ד סו"ק כ"ט) נטה להקל בזה, בשו"ת מנחת יצחק ח"י (סי' ל"א ס"ק ט"ו) הביא שהגרש"ק והמהרש"ם מחו בתוקף במי שהתיר לומר לגוי שיכתוב מכתב לצדיק, עכתו"ד עיי"ש, וא"כ אף עי"י גוי יש להחמיר שלא לעשות כן, מאחר והוא ספק אם זה יועיל, וכ"כ בס' נשמת אברהם (מהדורא ב' סי' ש"א ס"ק ט"ו) בשם הגרש"א זצ"ל, ובס' אשרי האיש ח"ב (פ"ל"ו סנ"ז) עיי"ש. אך אם החולה מצטער ודורש שיעשו כן, ויש חשש שאם יראה או ירגיש שלא שומעין לו, זה יכביד את חוליו, מותר לומר לגוי לעשות כן, כמש"כ בכה"ח (בס"י ש"ו ס"ק ע"ז) בשם פתח הדביר עיי"ש. ובאופן שנראה שאם לא ישמעו לו, זה ודאי יכביד את חוליו, נר' שמותר לחלל שבת עי"ז אפי' עי"י ישראל, כמבואר במשנ"ב (ס"ק י"ד) ובביה"ל שם, דבאופן שיש ספק גמור שאם לא נעשה לו את זה יכביד חוליו, מותר לחלל שבת אפי' עי"י ישראל.

ובתרופה סגולית, בכה"ח (סי' ש"א ס"ק קל"ח) הביא לברכ"י שנו"נ בזה, וכתב שאם הוא קמיע או סגולה בדוקה שהצילה כמה פעמים, שפיר דמי לחלל עי"ז שבת, מאחר וכמה ראשונים חולקים על הרמב"ם דס"ל שעל רפואות סגוליות לא מחללים שבת, ובפתח הדביר הביאו להלכה עיי"ש, וכ"כ בתשו' המהרש"ם. אך בשו"ת הרדב"ז (סי' קנ"ג) פסק כהרמב"ם, ואף שמעיקר הדין נר' שיש

לסמוך על שאר הראשונים, והברכ"י והאחרונים שהקילו בזה, עכ"פ בימינו שאין אתנו יודע עד מה, וקשה לדעת איזה קמיע וכיו"ב היא סגולה שודאי מועילה, יש להחמיר שלא לכתוב קמיע וכיו"ב בשבת.

מדת חום הגוף כדי להכנס בגדר חולה שיש בו סכנה

שאלה: כתב המשנ"ב סי' שכ"ח סק"כ דקדחת המצוי שבא מתחלה הקרירות ואח"כ החמימות, אין זה בכלל חולה שיש בו סכנה. ונסתפקנו מהי מדת חום הגוף כדי שיכנס בגדר חולה שיש בו סכנה, והאם יש חילוק בזה בין גדול לקטן ותינוק, ומה הדין במי שיש לו מעט חום שנגרם ממחלה שבאיברים הפנימיים, או כשלא הוברר ממה נובע החום, או שאינו יורד עי"י תרופות, האם חשיב בכל זה חולה שיש בו סכנה או לא.

תשובה: בשו"ת אג"מ או"ח ח"א (סי' קכ"ט) כתב דבחום הנגרם ממחלה באברים הפנימיים, יש לחלל שבת אפי' על חום של 38.9 מעלות צלזיוס, ואם החולה טוען שהוא בסכנה יש לחלל אפי' על 38.3 מעלות, עיי"ש. ובשו"ת שבט הלוי ח"ג (סי' ל"ו) כתב דבחום יותר מ-40 מעלות זה נחשב לסכנה, וכן א"ל מרן הגרש"א זצ"ל, וכעין זה כתב בחוט שני ח"ד (פכ"ט ס"ק ט"ו) דב-40 מעלות, והחום לא יורד עי"י תרופות להורדת החום, חשיב לחושיב"ס. ובאור לציון ח"ב (פ"ל"ו תשו"י ג) כתב דב-39 מעלות ולא נודע סיבת החום, חשיב לחושיב"ס. ובשש"כ (פ"ל"ב ס"יא) כתב דחום גבוה באופן ניכר, עם הרגשה רעה, וטרם נקבע סיבת החום, חשיב לסכנה. והנר' בזה דבחום של 39 מעלות הבא ממחלה באברים פנימיים, או הבא עם הרגשה רעה של חולשה ותשישות כח, יש להחשיבם כחושיב"ס, אבל בחום הבא מהצטננות וכדומה, רק בחום של יותר מ-40 מעלות, יש להחשיבו כחושיב"ס.

ובתינוקות, בחזו"א (סי' נ"ט ס"ק ד') כתב דבחום כל שהוא [נר' דהיינו קצת יותר מ-37 מעלות] חשיב לחושיב"ס, וכ"כ בשו"ת אג"מ הנ"ל, אך בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סי' ט"ו ס"ק ד') כתב בשם הרופאים שאינו כדבריהם, וכ"כ בסידור מנחת ירושלים בהגהות הגר"פ עפשטיין זצ"ל, ובחוט שני הנ"ל כתב דבחום גבוה שאינו יורד עי"י תרופות חשיב לחושיב"ס, ומ"מ הכל לפי הענין, עכתו"ד עיי"ש. ובמעט מאמרים של רופאים שקראתי, ראיתי שכותבים שאין להבהל אפי' מחום של 40 מעלות בקטנים ותינוקות, דהרבה פעמים זה רק וירוס בעלמא, ולכן נר' דאם רואים שהקטן או התינוק מתפקד ועירני כבריא, אין לדנו כחושיב"ס, ובפרט אם ידוע שיש בתקופה הזאת וירוס של חום גבוה בתינוקות וקטנים, אבל אם רואים שהתינוק רדום וחלש, אפשר דאף בחום לא כ"כ גבוה [בערך 38 מעלות], יש להחשיבו כחושיב"ס, והכל לפי הענין עד כמה התינוק או הקטן אינו מתפקד רגיל ואינו מגיב כ"כ ונראה חלש.

המתנה מנטילת תרופה בשבת

שאלה: בשו"ע סי' שכ"ח ס"ד כתב דבמכה של חלל אם יודעים ומכירים באותו חולי שממתין עד הלילה למוצ"ש. ורצינו לברר מה הדין באופן שעדיין א"צ חילול, אך אם לא יקח את התרופה יהיה מותר להתעסק ברפואתו בשבת, האם צריך בכה"ג להמתין או א"צ, ומה הדין אם בכה"ג הוא רק ספק אם יחלל.

תשובה: בחוט שני ח"ד (פצ"ד ס"ק ב') כתב, דכבר מעכשיו דינו כחושיב"ס, ומותר לחלל כבר מעכשיו שבת בשביל להכין או להביא לו את התרופה בשעה שיצטרך לה אח"כ בשבת, אך בשו"ת אג"מ או"ח (סו"ס ס"ט) כתב דאם הסכנה תתעורר רק אחר כמה שעות, אין לחלל שבת עד שתתעורר הסכנה, דרך כשיש בפועל חשש סכנה מותר לחלל שבת ולא לפנ"כ, א"כ נר' שאם ימתינו עד שתתעורר הסכנה, עלול להתגבר החולי של החולה עד שלא יוכלו לרפאותו עי"י תרופות, מותר להכניס ולהביא לפני שתתעורר הסכנה. ולענין הלכה נר' דכל שלדעת הרופאים נראה שהסכנה תגיע עוד כמה שעות, מותר להכין את התרופה סמוך לאותה שעה כדי שתהיה מוכנה בשעה שלדעת הרופאים תתעורר הסכנה, ולא צריך להמתין עד שתתעורר הסכנה כדי לחלל שבת להכנת התרופה.

ניתוח בשבת לחולה במחלה מסוכנת

שאלה: מה הדין במי שחולה במחלה מסוכנת שצריך לרפואתה ניתוח דחוף, אלא שגם בחול דוחים ניתוח כזה בכמה ימים מחמת ניתוחים דחופים יותר, האם מותר לנתחו בשבת.

תשובה: בשולחן שלמה (ס"ק ט') כתב דאף בכה"ג חייבים לנתח בשבת, כיון שיש אפשרות לנתח מיד בשבת, ומש"כ השו"ע שאם מכירין באותו חולי שממתין אין מחללין עליו שבת, מיירי בחולי

וניתוח שמצד עצמו לא צריך לעשותו מיד, וגם בלי איזה אונס דוחים אותו ליום אחר.

חילול שבת על דלקת עינים

שאלה: בשו"ע סי' שכ"ח ס"ט כתב החושש בעיניו מחללין עליו את השבת, ויש לברר מה הדין במי שיש לו דלקת עינים.

תשובה: בדלקת עינים קלה, נר' דהוא בגדר מיוחדים, ובדלקת עינים גמורה, או כאבי עינים קצת חזקים, אע"פ שלא נפל ע"י למשכב, ולא חלה כל גופו מזה, בכ"ז דינו כחולה שאין בו סכנה, ומותר לו לקחת תרופה בשבת, כמש"כ האגלי טל מלאכת טוחן (סי"ז) ע"י"ש, והביאו להלכה בשש"כ (פלי"ד ס"ח) ע"י"ש. וכ"כ בחוט שני (פפ"ט ס"ק ט"ז) ע"י"ש. ובדלקת עינים חריפה, חשיב למכה באבר שהנשמה תלוי בו, והו"ל ספק פיקוח נפש, ומותר לחלל שבת גם במלאכה דאורייתא, כמש"כ בחוט שני ובשש"כ הנ"ל.

חילול שבת על סמך נאמנות הרופאים

שאלה: בשו"ע סימן שכ"ח ס"י כתב דכל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה מחללין עליו את השבת, והוסיף במ"ב שם סק"ו שאפי' הרופא אינו יהודי כיון שהרופא אומן הוא. ונסתפקנו האם בכל גונוי סמכינן על נאמנות הרופאים, כי שמענו שיש בזה חילוקים בפוסקים בין גוי לישראל, ובישראל עצמו בין שומר תומ"צ לשאינו שומר תומ"צ.

תשובה: בביה"ל (בסי' תר"ח ס"א) בד"ה חולה, מסיק שהכל לפי ראות עיני המורה, ולכן אם החולה חש ברע ואין אפשרות להתייעץ עם רופא שומר תורה, יש לסמוך על רופא גוי או מחלל שבת, כמש"כ הברכ"י בשו"ב (ס"ק א'), דכיון שבדורות אלו יש עליהם פיקוח וביקורת חריפה, תלינן שלא מערי לאומנותיהו, ועוד דכיון שאין רופא אחר סוף סוף דבריו של הרופא עושים לנו ספק שמא זה נכון, והו"ל ספק פיקוח נפש, כמש"כ בס' תורת היולדת (בפ"ג ס"א) בשם הגרש"א זצ"ל, ובחוט שני ח"ב (פפ"ט ס"ק י"ח), ושאר חכמי דורינו הלא בספרתם.

מי חשוב מומחה לענין חילול שבת

שאלה: במ"ב סי' שכ"ח סק"ה כתב בשם הרדב"ז שאם חולה אומר צריך אני רפואה פלונית, והרופא אומר אינו צריך, שומעין לחולה. ונסתפקנו מה הם הכללים והגדרים בדין זה. וכן נסתפקנו במש"כ הרמ"א בס"י דלהסוברים דכל בני"א חשובים מומחים, ו"א דהיינו דוקא ישראלים, אם ה"ה באחד שחשוד לעבור על ד"ת ולחלל שבת או לא.

תשובה: במשנ"ב לעיל (סי' י"ז) כתב דאף בספק שמא יכבד עליו חוליו מחללין עליו שבת, א"כ אף בני"ד אפי' אם החולה אומר שרק חושש שמא יכבד עליו החולי, והרופא אומר שאינו צריך, בכ"ז מחללין עליו שבת, ובחוט שני ח"ד (פפ"ט ס"ק י') ביאר דהיינו שהחולה יודע שהיום שבת, ואע"פ מבין שמצבו מסוכן או ספק סכנה, ומבקש שיחללו עליו שבת, עכתו"ד ע"י"ש. ונר' דזהו דוקא בחולה שומר תורה, אבל בחולה מחלל שבת, כיון שהשבת קלה בעיניו, ויש לו נגיעה למעט צערו כמה שיותר, אין לסמוך על דבריו שאומר שצריך לחלל עליו שבת, כשהרופא אומר שאינו צריך. ובביה"ל בד"ה ורופא א', הוסיף לבאר דמה ששומעים לחולה זהו דוקא שאומר שהוא בסכנה מחמת שמרגיש חולשה גדולה באבר מסויים, ותרופה פלונית מועילה לו, והרופא אומר שלי"צ, בזה אמרינן דלב יודע מרת נפשו, אבל אם המחלה ידועה, והיכוח בין החולה לרופא הוא אם תרופה זו מועילה לחולי זה או לא, שומעין לרופא, אא"כ החולה טוען שידוע לו מהנסיון שטבע גופו להתרפאות מחולי זה כשנטול תרופה זו. ובשש"כ (פלי"ב) הערה כ"ה) כתב בשם הגרש"א זצ"ל דה"ה שהיכוח בין החולה לרופא הוא איזה סוג מחלה יש לחולה, שומעין לרופא כיון שהחולה אינו בקי בזה.

וברמ"א (בסי' תרי"ח ס"ו) כתב לגבי יוה"כ, דאם החולה נחלש מאוד עד שנראה לבני אדם שהוא מסוכן, מאכילין אותו, וביאר המשנ"ב שם (בס"ק ט"ז) דזהו אפי' שהרופא אומר שלי"צ, ע"י"ש, לפ"ז נר' דה"ה לגבי שבת, אם רואים שנחלש עד שנראה כמסוכן, מחללין עליו שבת לקחתו לבי"ח וכיו"ב, אע"פ שהרופא אומר שא"צ.

ובמש"כ ברמ"א ד"א דמה שסתם בני אדם חשובים כמומחים לחלל ע"פ שבת, היינו דוקא בישראלים ולא בגויים, כתב בחוט שני ח"ד (פפ"ט ס"ק י"ח) דיהודי מחלל שבת נחשב כגוי לענין זה, ע"י"ש. וכ"כ בשש"כ (פלי"ב ס"י), אלא שהוסיף שאם ניכר מתוך דבריו שמדבר בכנות, אפי' בגוי לא נפקא מידי ספק פיקוח נפש, ע"י"ש.

חילול שבת ע"י נכרי כשאפשר ע"י ישראל

שאלה: ברמ"א סי' שכ"ח ס"י כתב דנהוגין דאם אפשר לעשות החילול שבת ע"י נכרי בלא איחור כלל, עושין ע"י נכרי, וכתב במ"ב דהט"ז כתב דלאו מנהג ותיקין הוא, משום דמ"מ הישראל יזדרז בדבר יותר. ורצינו לברר כיצד יש לנהוג בזה למעשה, והאם יש אופנים דבהם לכו"ע יש לעשותן ע"י נכרי. ומה הדין לגבי הסעת חולה לבית חולים, האם גם בזה עדיף שיהיה ע"י ישראל או ע"י נכרי.

תשובה: בפעולות שאינן חלק מהטיפול הישיר בחולה, כגון כתיבת ממצאי המחלה, או כיבוי האור שיוכל לישון, או הדלקת חימום שלא יהיה קר לחולה וכיו"ב, כתב בשש"כ (בפלי"ח ס"ק ובהערה שם) דמבואר מהמשנ"ב (בס"ק ס"ב) דבכה"ג אם אפשר לעשותם ע"י גוי [באופן שזה לא יזיק לחולה בכלום], יש לעשותם ע"י גוי, וכ"כ בס' נשמת אברהם ח"ה (סי' שכ"ח ס"ק א') בשם הגרש"א זצ"ל, וכ"כ בשולחן שלמה (סי' י"ג ב') שאף לדעת השו"ע בכה"ג יש לעשותם ע"י גוי, ועע"ש בהערה מ"ד ע"י"ש. וכ"כ בחוט שני ח"ד (פפ"ט ס"ק כ') ועוד. ולגבי להסיע חולה לביה"ח, בחוט שני ח"ד (פפ"ט ס"ק כ"ג סוף אות ד') כתב דעדיף לטלפן לגוי שיסיע לבי"ח ויעשה רק איסור א', מאשר שיסיע ישראל ויעשה הרבה איסורים דהקל הקל תחילה. ואף שלדעת השו"ע נר' דכיון שהוא לצורך הטיפול הישיר בחולה, יש לעשותו ע"י ישראל, וכן משמע מדברי שש"כ (בפלי"ח ס"א) ע"י"ש, עכ"פ כיון שנסיעה לבי"ח ע"י ישראל קשורה בהרבה פרטים, שקשה מאד לנהג ליהרר בהם, ע"י שש"כ (פ"מ סס"א-סע"ז) מש"כ בזה, נר' שעדיף לטלפן לגוי שיסיע לבי"ח אם לא יגרם שעלול לסכן את החולה.

חילול שבת על חולה שאינו רוצה לאכול מהמאכלים של בית החולים

שאלה: בשו"ע סי' שכ"ח ס"ד כתב דהיה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטין לו, ואין אומרים נאכילנו נבילה, ובמ"ב הביא דעת הרבה ראשונים דהטעם שמא יהיה קץ באכילת נבילה ולא יאכל ויסתכן. ונסתפקנו אם הוא הדין כשאינו רוצה לאכול מהמאכלים של בית החולים כשאינם כשרים כל הצורך, ומה הדין כשהחולה אינו צריך לאכול אלא רק מרק וציר הבשר.

תשובה: בשש"כ (פ"מ הערה מ"ח) כתב בשם הגרש"א זצ"ל דבאופן שאפשר לסמוך על הכשר הבד"צ שיש למאכלים של ביה"ח, אלא שהחולה מחמיר שלא לאכול מהשגחה זו, נר' שאסור לחלל שבת בשביל להביא מאכלים לפי מה שהחולה מחמיר על עצמו, ורק אם היא כשרות מפוקפקת שאין לסמוך עליה, בזה מותר לחלל שבת כדי להביא לו מאכלים כשרים, ואין להטעותו ולומר לו שהם מאכלים כשרים, שמא יוודע לו ויקוץ ויקיא מה שאכל, ע"י"ש. אך נר' שדבר זה תלוי גם מהו החשש איסור שיש במאכלים, ואם החשש איסור שבהם הוא חשש אמיתי, ובהבחנת דעת החולה, עד כמה הדבר חמור בעיניו שלא לאכול חשש איסור זה והשגחה קצת מפוקפקת, דהרי כתב המשנ"ב (בס"ק ל"ט) בשם הד"מ דמוטב שיתנסך היין ע"י גוי, ממה שישאר יחלל שבת, כיון שסתם יינם אסור רק מדרבנן ואין החולה קץ בו ע"י"ש, ועל כן הכל תלוי לפי ראות עיני הדיין.

וכשהחולה צריך לאכול רק את המרק והציר של הבשר, בחזו"א יו"ד (סי' ט"ז ס"ק ה') כתב דאף בכה"ג מותר לישראל לשחוט, כדי שלא להאכילו מרק נבילה, אך אם אין במרק ציר ושומן בשיעור שיבוא לאכול כזית בכא"פ, כיון שלדעת הרבה ראשונים טעם כעיקר אינו אלא דרבנן, אין הדין מוכרע, והמיקל לשחוט לא הפסיד, אך בס' אפיקי ים ח"ב (סי' ל"ב) כתב בשם הגר"ח מבריסק דבכה"ג אין לשחוט, אלא יתנו לו מהמרק של איסור.

שחיטה לחולה באופן שאין שם נבילה והוא לא קץ

שאלה: במ"ב סי' שכ"ח ס"ד כתב במה שדנו האחרונים במי שאינו קץ באכילת נבילה, ויש נבילה מזומנת לפניו, אם מותר לשחוט עבורו, ובמ"ב מכריע שם דלגבי קטן טוב יותר להאכילו נבילה. ונסתפקנו מה הדין באופן שאין שם נבילה והוא לא קץ, מה עדיף, האם לומר לישראל לשחוט עבורו, או לומר לנכרי לנחור בהמה עבור הקטן.

תשובה: בחזו"א או"ח (סי' נ"ט ס"ק ב') כתב דבכה"ג ישחוט לקטן ע"י ישראל, אפי' לדעת הרמ"א (בסי"ב) דס"ל שכשאפשר עדיף לעשות ע"י גוי, עכ"פ כיון שמותר ע"י ישראל, בכה"ג עדיף לעשות ע"י ישראל, כדי שלא להאכיל את הקטן איסור בידים.

חולה ששחטו למענו האם צריך ג"כ מליחה

שאלה: בשו"ע סימן שכ"ח ס"ד כתב שאם היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטים לו, ואין אומרים נאכילנו נבילה. ונסתפקנו האם בכה"ג צריכים גם למלוח לו הבשר, או דילמא אין צריך ויאכל ללא מליחה.

תשובה: בשו"ת בית שערים או"ח (סימן קי"א) אסר למלוח את הבשר, כיון שקיי"ל שדם שבישלו אסור רק מדרבנן, אך בשו"ת מהר"ם שיק או"ח (סי' קל"ח) כתב שמותר למלוח את הבשר לפני הבישול, וכ"כ בדעת תורה (סי' שכ"ח ס"ד), והביאם להלכה בשש"כ (פלי"ב ס"ד) ע"י"ש. וכן נר' העיקר להלכה מכמה טעמים, ואכמ"ל.

להודיע לחבריו ע"י נכרי שכבר א"צ שיגיעו

שאלה: בשו"ע סי' שכ"ח ס"ו כתב דאם רצו עשרה לחלל שבת כולם פטורין, ויש להם שכר טוב מאת ה', וכתב במ"ב שכל אחד חשב שהוא יקדים. ונסתפקנו מה הדין כשיש לאחד מהם אפשרות להודיע לחבריו ע"י נכרי שכבר א"צ שיגיעו, האם צריך לעשות כן או לא.

תשובה: בס' נשמת אברהם ח"א (סי' של"ח ס"ק א') כתב בשם הגרש"א זצ"ל, דיש לומר לגוי שיצלצל ויודיע לרופא וכיו"ב שכבר ל"צ לחלל שבת בשביל החולה, והביאו בשולחן שלמה (סי' שכ"ח סוף הערה ס"ב).

גיל הקטן לגבי מה שדנים אותו כחולה שאין בו סכנה

שאלה: כתב הרמ"א סימן שכ"ח סעיף י"ז: מותר לומר לא"י לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי. ונסתפקנו עד מתי נקרא קטן לענין זה, ואיזה צרכי קטן נכללו בדין זה.

תשובה: באור לציון (ח"ב פלי"ה תשו"ד) כתב דמסתימת הפוסקים משמע שעד י"ג שנה דינו כחולה שאין בו סכנה, ובשו"ת מנחת יצחק ח"א (סי' ע"ח) כתב דעד גיל תשע דינו כחושאב"ס, דילפינן תינוק בשבת מתינוק ביהו"כ כמבואר באו"ח ע"י"ש, וכ"כ בשש"כ (פלי"ז ס"ב) ע"י"ש, ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סי' ט"ו פי"ב) כתב דהוא עד גיל שש ע"י"ש, אך מאידך גיסא בערוך השולחן (ס"כ) ובקצות השולחן (סי' קל"ד ס"ק י"ח) כתבו דאינו נחשב לחושאב"ס אלא אי"כ הוא זקוק למאכל מיוחד, ואינו יכול לאכול ככל האנשים ע"י"ש, ובחזו"א (סי' נ"ט ס"ק ג') כתב דעד שנתיים או שלוש דינו כחושאב"ס, וכ"כ בס' נשמת אברהם ח"א (סי' שכ"ח ס"ק נ"ד) בשם הגרש"א זצ"ל, ובס' אשרי האיש ח"ב (פלי"ז סכ"ו) ע"י"ש, וכן נר' העיקר להלכה.

וכל זה הוא לענין להכין מאכלים בשבילו במלאכות דאורייתא ע"י גוי, או במלאכות דרבנן בשינוי ע"י ישראל כדין חושאב"ס, אבל לענין שאר צורכי קטן, אע"פ שבתפלה לדוד (בס"ק כ"ד ועוד מקומות) כתב שאינו נחשב בזה כחושאב"ס, הסכמת הפוסקים שאף בזה נחשב כחושאב"ס כשיש לו צורך גדול בדבר, דכ"כ באו"ח (בכלל נ"ט הל' כ"ח), והגר"א (בסי"ז), שו"ע הרב (סכ"ב), שו"ת מנחת יצחק ח"י (סי' כ"ה), שש"כ (פלי"ז סו"ס ב' והערה ז') ע"י"ש, אור לציון הנ"ל, שו"ת שערי יושר ח"ג (סי' ע"ג), וע"י"ש במה שהאריך לדחות דעה זו, ושאר חכמי דורינו הלא בספרתם. ולגבי קטן שמפחד בחושך, כתבו הפוסקים דהוא עד גיל שבע שמונה, דכ"כ בשו"ת מהרש"ג ח"ב או"ח (סי' כ"ט), קצות השולחן (סי' קל"ד ס"ק י"ח), שו"ת ישכיל עבדי ח"ג (דף ק"ב) בשם הגר"פ עפשטיין, שש"כ (פלי"ז הערה ד'), ס' אשרי האיש הנ"ל, ושאר חכמי דורינו הלא בספרתם. ואם ידוע שיש לו רגישות גדולה לפחד בחושך, אף בגיל יותר גדול, נר' שחשיב כחושאב"ס. והגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א טענו שעד גיל תשע יש להקל אף לומר לגוי לעשות מלאכות דאורייתא לצורך רפואתו, לפי ראות עיני הדיין, כדין חושאב"ס.

ולגבי נתינת תרופות לקטן שיש לו מיוחדים וכאבים, בס' אשרי האיש הנ"ל כתב, דעד ג' ד' שנים מותר לתת לו תרופות, ובהערה שם כתב דגם בגיל חמש יש להקל, ע"י"ש. וע"ע בשולחן שלמה (הערה פ"ד) במש"כ בזה. ולענ"ד נר' דכשניכר שיש לו כאב וצער משמעותי, יש להקל לתת לו תרופות עד י"ג, מאחר ש"א דעד י"ג דינו כחושאב"ס, ועוד דבקצות השולחן (סי' קל"ד ס"ק ז' 2) כתב דבימינו לא שייך כ"כ הגזירה של שחיקת סממנים, ואע"פ שח"ו להקל בזה, עכ"פ במקום שיש צד אחר להקל, חזי לאיצטורפי סברא זו כסניף לקולא, עכתו"ד ע"י"ש. אי"כ כיון שקטן עד גיל י"ג יש לו רגישות לכאב וצער, דאין לו כח סבל כמו לגדול, י"ל שלענין נטילת תרופות בשבת דקיי"ל כנ"ל, יש להקל להחשיבו כחושאב"ס עד גיל י"ג. וכן משמע קצת מחוט שני ח"ד (פפ"ט ס"ק כ"ח בפרטי הדינים אות א') ע"י"ש.

מריחת משחה כשצריך שתבלע כולה בתוך הגוף

שאלה: בשו"ע סי' שכ"ח סכ"ב כתב דאין מעבירין גלדי המכה בחלב מפני שהוא נמוח, ורצינו לברר מה הדין מריחת משחה כשצריך שתבלע כולה בתוך הגוף, בחולה שאין בו סכנה שמותר לו לקחת תרופה בשבת, ומה הדין במריחת משחה על פצע לרפאותה.

תשובה: בס' אשרי האיש ח"ב (פלי"ו סל"ד) כתב דאף אם מקפיד להבליע אותה בעור אסור, דמה שהתיר המג"א (בסי' שט"ז ס"ק כ"ד) להבליע הרוק בקרקע, זהו משום שכוונתו שלא יהיה בעולם, אבל במשחה שרוצה שתהיה בעור אסור, ורק בשינוי שנותן לה ליפול באויר על הפצע מותר, ע"י"ש. אך בשו"ת מנחת יצחק ח"ז (סי' כ') וח"י (סי' ל"א ס"ק י"א) כתב שאם מקפידים שתבלע כולה בגוף, לפי שכך הוא דרך רפואתה, אין בזה איסור ממרח, ומותר לעשות כן, וכ"כ בשש"כ (פלי"ג הערה נ"ח) בשם הגרש"א זצ"ל ועוד פוסקים להקל בזה, והרוצה לסמוך על דבריהם יש לו ע"מ שיסמוך. ולהשליך את המשחה על הפצע וכיו"ב בלי מריחה, בחזו"א (סי' נ"ב ס"ק ט"ז) כתב שמותר ע"י"ש, וכ"כ בשש"כ (פלי"ג ס"י"ב) דליתן ישר על הפצע בלי למרוח מותר, וכ"כ באור לציון ח"ב (פלי"ו תשובה ו'), חוט שני ח"ד (פפ"ט ס"ק ל"ח), ושאר חכמי דורינו הלא בספרתם. ואף אם זה מתמרח אח"כ על הגוף ע"י בגד בצמוד לגוף, כיון שזה נעשה מאליה וכלאחר יד מותר. ולענ"ד נר' במקום צורך גדול, כגון לחינוקות הסובלים מקילופי עור, או לסובלים מטחורים, שקשה להבליע את המשחה בגוף, יש להקל למרוח את המשחה בשינוי כלאחר יד, כגון בגב היד או

בגב האצבע וכיו"ב, דמאחר שאין כוונתו להחליק את המשחה על הגוף, אלא רק לפזר אותה על מקום הפצע, זה אסור רק מדרבנן. וכיון שעושה בשינוי, הו"ל עשיית איסור דרבנן בשינוי, דקיי"ל שמותר לצורך חושאב"ס, כמבואר בשו"ע (סי"ז) בדעה שלישית שהלכה כמותה, עיי"ש.

זריקה תרופה לחולה שאין בו סכנה דרך השריר או הווריד

שאלה: במ"ב סי' שכ"ח סקפ"ח כתב לגבי מפיס שחין דמותר ליטול את הקוץ במחט, ובלבד שיזהר שלא יוציא דם דעביד חבורה, ורצינו לברר מה הדין לפ"ז להזריק תרופה לחולה שאין בו סכנה דרך השריר או הווריד או זריקה מתחת לעור.

תשובה: בזריקה מתחת לעור, כתב בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סי' ט"ו פ"ד ס"ק ט') בשם החזו"א שמוותר, וכ"ה הסכמת כל הפוסקים הלא בספרתם. ובזריקה בשריר, בחוט שני ח"ה (פ"ט ס"ק מ"א) כתב דכיון דאינו פס"ר שיצא דם מותר, אבל כשרואים שיצא דם צריך להפסיק, אך בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סי' מ"ב), וכן בשש"כ (פ"ג ס"ו) כתבו דכיון שאיסורו רק דרבנן, ואינו פס"ר שיצא דם, מותר בכל גוונא, וכ"כ באור לציון ח"ב (פ"ו תשו"כ), ושאר חכמי דורינו הלא בספרתם. ובזריקה בווריד, באור לציון ח"ב הנ"ל כתב דאע"פ שלדעת הרופאים צריך להוציא מעט דם לפני ההזרקה, כ"כ חשיב למשאצ"ל, ומותר לעשותה אף לחושאב"ס, ובשו"ת שבט הלוי ח"ח (סי' ע"ט) כתב דאף שלכחילה יש להחמיר, במקום צורך גדול יש לצדד להתיר, ד"ל דחשיב כמוציא קוץ, עיי"ש. ובשולחן שלמה (סי' ש"כ ס"ק ד' אות ב' ג'), וכן בשש"כ הנדמ"ח (פ"ב סנ"ח) כתבו דאין להזריק זריקה בווריד במקום שאפשר להזריק בתת העור או בשריר, ורק באופן שיעילותה של הזריקה בתוך הווריד טובה יותר, או השפעתה מהירה יותר, והזמן גורם חשוב לרפואת החולה, יש להקל בזה. ובהערה קנ"ח שם הביא שהגרשז"א זצ"ל נו"נ בזה באורך אי חשיב מלהצ"ל, ונשאר בצ"ע. אך עיי"ש בתחילת ההערה שהביא שדעת החזו"א והגר"י אברמסקי זצ"ל דהוי מלהצ"ל, ויש בזה איסור תורה, וכ"כ בחוט שני ח"ד (פ"ט ס"ק מ"א). דאין היתר לעשות כן רק ע"י גוי, עיי"ש. ולענין הלכה נראה שיש להחמיר כדבריהם, ואכמ"ל.

שימוש בפלסטר בשבת

שאלה: כתב המשנ"ב סי' שכ"ח סקפ"ב: וכשמחזירה לא יאגדנה בשבת בקשר של קיימא אלא בעניבה. ונסתפקנו לפ"ז מה הדין בשימוש בפלסטר בשבת, האם מותר להניחו על הגוף ולהסירו ממנו או לא.

תשובה: להדביק הפלסטר כמות שהוא על גוף האדם מותר, כמש"כ בס' אשרי האיש ח"ב (פמ"ג ס"ו), וכ"כ באור לציון ח"ב (פ"ו תשו"ט"ו). ושאר חכמי דורינו הלא בספרתם, אבל להדביק פלסטר על התחבושת, ואח"כ להדביקו על גוף האדם, או להדביק קצהו על קצהו, אף בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סי' ט"ו פ"ד ס"ק ו') כתב שכשיש הכרח לכך יש להקל, נר' שיש להחמיר בזה כמש"כ בשש"כ (פ"ב סנ"ה והערה ס"ד) בשם הגרשז"א זצ"ל, דכיון שכשמסיר את התחבושת, אינו מסיר את הפלסטר מהתחבושת, יש לחשוש בזה לאיסור תופר עיי"ש, וכ"כ בס' אשרי האיש הנ"ל עיי"ש. ולהסיר הפלסטר מהגוף, באור לציון הנ"ל כתב שמותר להסירו אם אינו פס"ר שיתלשו שערות בשעת הסרתו, אך בשש"כ (פ"ה סנ"ט והערה ע"ג) כתב שטוב שלא להסירה, שכן בעל כורחו יתלשו שערות בשעת הסרתה, אלא לשפוך חומר (שאינו מוקצה) שמרכך את הדבק, או מים חמים, ועיי"ז יוציאנה בלי לתלוש שערות, אך אם אין לו אפשרות לעשות כן ומצטער מהפלסטר, יש להקל להסירה כיון דהוי תלישת שערות כלאח"י ופס"ר דלא ניח"ל, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת שערי ישר ח"ה (סי' נ"ד ס"ק ו' עמוד ע"ד) עיי"ש.

לקחת תרופה בשבת כשצריך לקחתה כמה ימים ושבת ביניהם

שאלה: נסתפקנו במי שצריך לקחת תרופה ע"פ הוראת הרופא במשך כמה ימים רצופים, ושבת ביניהם, האם מותר לו לקחתה גם בשבת או לא.

תשובה: במנחת שבת (סי' צ"א ס"ק ט') כתב בשם ס' החיים להגרש"ק שמוותר, וכ"כ בשו"ת אמרי יוסף בסוה"ס (ס"ק צ"ז) בשם החזו"א עיי"ש, ואף שבדעת תורה (ס"ז), ובשו"ת באר משה ח"א (סי' ל"ג ס"ק ז'), ובשו"ת אג"מ או"ח ח"ג (סי' נ"ג) ועוד, פקפקו בהיתר זה, עיי"ש בדבריהם, עכ"פ מציינו להרבה פוסקים שסמכו על היתר זה. ובקובץ תשובות ח"א (סי' מ' ס"ק ב') ביאר דאע"פ שבשו"ע (סי' שכ"א ס"ח) לא התיר להמשיך לקחת חילטית בשבת אלא מחמת שאם לא ימשך לקחת יסתכן, התם הוא משום שהכנתה כרוך באיסורים דאורייתא, אבל כשיש כבר תרופות מוכנות, רק שיש בלקחתם איסור משום שחיקת סממנים, יש להתיר לקחתם אף כשאין סכנה. אך בשש"כ (פ"ד הערה ע"ו) כתב בשם הגרשז"א זצ"ל דזהו דוקא אם ההפסקה תגרום לו נזק, או שלא יתרפא אם לא יקחנה שמונה ימים רצופים, אבל בלא"ה אסור, ושכ"כ עוד פוסקים עיי"ש. וכ"כ באור לציון ח"ב (פ"ו תשו"ט) עיי"ש.

שתיית סודה לסובלים מצרבת

שאלה: כתב המ"ב בס' שכ"ח ס"ק ק"ח דאסור לשתות משקין המשלשלין כמו לענה וכיו"ב. ונסתפקנו לפ"ז האם לסובלים מצרבת מותר לשתות סודה לשתיה, או דילמא כיון שעושים כן משום רפואה אסור.

תשובה: בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח (סי' ט"ו סוף פ"טו עמוד קנ"א) הביא מירחון תל-תלפיות שכמה גדולים צידדו להתיר לשתותו בשבת, כיון שאינו מרפא רק מכבה מעט לאיצטומכא. אך העיר עליהם דגם זה נחשב למעשה רפואה ואסור, וכ"כ בקצות השולחן (סי' קל"ח ס"ק ל"א) דרק אם עירב אותו במשקה מע"ש מותר לשתותו בשבת, כמו בקילורין שעירב במים מע"ש, וכ"כ בשו"ת אז נדברו ח"א (סי' ל"א), שאסור לשתות סודה לשתיה בשבת, כיון דאינו מאכל בריאים, ושש"כ (פ"ד ס"ד), שולחן שלמה (סי' שכ"ח ס"ק ל"ו אות ב'), ס' אשרי האיש (פ"ו ס"ט), שו"ת שערי יוסף ח"ד (סי' ס"ט), ועיי"ש במה שהאריך להוכיח שאסור, שלא כדעת המקילין בזה, עיי"ש.

נטילת ויטמינים בשבת

שאלה: כתב המשנ"ב סי' שכ"ח סק"כ דאם הוא עושה לרפואה דהיינו כדי לחזק מזונו, כתב המ"א דאפילו בבריא גמור אסור, ונסתפקנו האם לפ"ז אסור לקחת ויטמינים בשבת, או דילמא יש חילוק ביניהם.

תשובה: באור לציון ח"ב (פ"ו תשו"י) כתב דכיון שהטבעוניים אוכלים אותם אע"פ שהם בריאים, חשיב למאכל בריאים, ואף למג"א מותר לקחת ויטמינים בשבת, וכ"כ בשו"ת באר משה ח"א (סי' ל"ג ס"ק ד') דכיון שלמעלה משליש האוכלוסיא בארה"ב לוקחים אותם חשיב למאכל בריאים, עיי"ש. ובשו"ת אג"מ או"ח ח"ג (סי' נ"ה ענף ד') כתב שדוקא ויטמינים הבאים לחזק מזונו של האדם החלש במזונו, כגון שחלש מחמת חוסר ברזל, ולוקח כדורי ברזל לחזק את מזונו, זה אסור לדעת המג"א, אבל רוב הויטמינים שרק מחזקים מעט את הבריא, אפי' שמועילים שלא יחלה, לא חשיבי כלחזק מזונו, ואף למג"א מותר לשתותם בשבת, עיי"ש. ובשש"כ (פ"ד הערה פ"ה) כתב בשם הגרשז"א זצ"ל, שדוקא ויטמינים שבאים כתחליפי מזון, לא חשיבי כלחזק מזונו, ומותר לקחתם בשבת אף למג"א, אבל בלא"ה אם באים לחזקו שלא יחלה, חשיבי כלחזק מזונו ואסור לדעת המג"א. ובחוט שני ח"ד (פ"ט ס"ק ב') כתב דאף ויטמינים הבאים כתחליפי מזון, כיון שאינם נראים כמאכל, אלא ככדורי רפואה, אסור לקחתם בשבת, וכ"כ בס' אשרי האיש (פ"ו סנ"ט) דבכל גוונא חשיב כלחזק מזונו, ואינו נחשב למאכל בריאים אפי' במקום שבריאים אוכלים אותם, ואסור לקחתו בשבת לדעת המג"א עיי"ש. וכן א"ל ידי"ב בנו הג"ד משה אלישיב שליט"א שדעת אביו זצ"ל, שמאחר שהויטמינים עשויים בצורה של כדורי רפואה, בכל גוונא אינו חשוב כמאכל בריאים, ואסור לקחתם בשבת, ושכ"ה דעת הגר"י קניבסקי זצ"ל. אלא דכל זה לבני אשכנז הנוהגים כדעת המשנ"ב (בס"ק ק"כ) שפסק את דברי המג"א להלכה, אבל לבני ספרד הנגררים אחר דברי מרן הב"י שבפשטות חולק על המג"א כמבואר באחרונים, יש להקל בכל זה, כמש"כ באור לציון הנ"ל, ושאר חכמי דורינו, ושו"ת שערי יוסף ח"ד (סי' ס"ח ס"ק ב', וח"ה סי' ס"ט ס"ק א'), ועע"ש במש"כ בלקיחת כדורים למנוע נשירת שער, וכדורים לסתום התיאבון, עיי"ש.

נטילת כדורי שינה בשבת

שאלה: כתב המשנ"ב סי' שכ"ח סק"כ דאם הוא עושה לרפואה דהיינו כדי לחזק מזונו, כתב המ"א דאפילו בבריא גמור אסור, ונסתפקנו לפ"ז האם אסור לקחת כדורי שינה, או דילמא יש חילוק ביניהם.

תשובה: בחוט שני ח"ד (פ"ט ס"ק ב' אות ה') כתב דכיון שדרך לנטולם כשחסר לאדם שינה וקשה לו לישון, חשיב כרפואה, ואסור ליטולם בשבת א"כ הוא בגדר של חולה שחלה כל גופו מחמת זה, אך בשש"כ הנד"מ (פ"ג ס"טו והערה ע"ד) הביא בשם כמה פוסקים שמוותר, ושכ"ה דעת הגרשז"א זצ"ל, עיי"ש [וע"ע בשולחן שלמה (סי' שכ"א ס"ק כ"ג והערה י"ז) במש"כ בשם הגרשז"א זצ"ל בזה עיי"ש], וכ"כ בס' אשרי האיש ח"ב (פ"ו סל"ח) עיי"ש. והמיקל בזה כשיש לו צורך גדול בכדור שינה, נר' שיש לו ע"מ שיסמוך.

להתקשר לבית חולים בשבת כדי לדעת אם המצב סכנה

שאלה: נסתפקנו באדם שבנו הקטן קיבל מכה וכיו"ב ואינו יודע אם הדבר מסוכן, ואין לו את מי לשאול כגון שנמצא במקום שאין שם רב או שקרה באמצע הלילה, האם מותר להתקשר לרופא או לבית חולים כדי לשאול על זה האם הוא סכנה.

תשובה: נר' שאם זה נראה מכה רצינית שייצר נפחיות או שינוי משמעותי בגוף [עיי"ן חוט שני ח"ה (פ"ט ס"ק י"א) במש"כ בזה], ולא סתם דמיונות של נשים מבוהלות, שהדרך בחול להתקשר לרופא או לבית"ח ולשאלו אם יש בזה סכנה, גם בשבת מותר לעשות כן, ככל ספק פיק"ו שמחללים ע"ז שבת, ומעין זה כתב בס' אשרי האיש (פ"ו סנ"ו), דילך שקיבל חום גבוה, ויש אפשרות

לנסוע לבית"ח, או לטלפן לרופא ולהתייעץ עמו אם כדאי לנסות להוריד לו את החום, ול"צ לקחתו לבית"ח, דאם כך הוא הדרך בחול להתקשר קודם לרופא, מותר לעשות כן בשבת, וא"כ גם בני"ד י"ל כן.

חילול שבת כשנחתך הווריד הסמוך לפרק כף היד ונוטף דם

שאלה: אדם ששטף כוס בשבת, והכוס נשברה במהלך השטיפה ונחתך בווריד הסמוך לכף היד והתחיל ליטוף לו דם משם, האם מותר לו לחלל שבת בכה"ג.

תשובה: בשש"כ (פ"ב ס"א ס"ק ד') כתב דאם עיי"ז נוצר שטף דם שאינו נעצר בלחץ של כמה דקות על מקום הפצע, יש בזה חשש פיקו"נ ומותר לחלל ע"ז שבת, אבל אם הוא דליפה ורידית איטית שנפסקת בלחץ של כמה דקות במקום הפצע, אינו נחשב לסכנה, עיי"ש.

חילול שבת באשה בהריון שאינה מרגישה תנועות העובר

שאלה: אשה בהריון שפתאום אינה מרגישה את תנועות העובר, האם מותר לה בכה"ג לנסוע לבית החולים ע"מ לבדוק זאת או לא, והאם יש חילוק בדבר באיזה חודש להריונה אירע הדבר.

תשובה: אם בערך בחודש הששי [עשרים וארבע שבועות להריונה] התחילה כבר להרגיש את תנועות העובר, ופתאום הפסיקה להרגיש אותם, נהנוח עד קרוב לשעה כדי להרגיש את תנועות העובר, ואם לא מרגישה תאכל דבר מתוק כשקולד וכיו"ב, ואם אחר כרבע שעה לא תרגיש את העובר, זה נחשב כספק שהעובר בסכנה, ויש לה לנסוע לבית"ח [כך שמעתי מרופא נשים מומחה].

הדרך העדיפה בשימוש בטלפון כשנצרך לכך בשבת

שאלה: א. נסתפקנו באדם שצריך לחלל שבת ועומדות לפניו שתי אפשרויות, או להתקשר מפלאפון שיש לו צג שרשומות בו הספרות, או להתקשר מטלפון ללא צג ולא רשומות בו הספרות אבל הוא אינו מחובר לשקע, במה עדיף לו להשתמש בכה"ג. ב. כשצריך לחלל שבת ע"י שימוש בטלפון, האם צריך להשתדל לצמצם ולמעט בדיבור ככל האפשר או אין צריך. ג. כשצריך לחלל שבת ע"י שימוש בטלפון, כשסיים לדבר האם מותר לו לנתק את הטלפון או לא, ואם כן האם צריך לנתקו בשינוי.

תשובה: בשש"כ הנדמ"ח (פ"ב ס"ו) נקט שלטלפן בטלפון רגיל יש בזה איסור דאורייתא, משום שעיי"ז נדלקת נורה במרכזיה, ואף שלא ניח"ל בכך, עכ"פ מאחר וזה פעולה הכרחית ליצירת הקשר טלפוני, חשיב כניח"ל, וכן ס"ל לעוד כמה מחכמי דורינו, ואף שיש חולקים וס"ל שחשיב כלא ניח"ל ואסור רק מדרבנן, עיי"ן בשו"ת נשמת שבת ח"ב (סי' נ"א) במש"כ בזה, עכ"פ הו"ל ספק איסור תורה, ואכמ"ל בזה, ואילו בפלאפון אע"פ שע"י החיוג נוצרים ספרות על הצג, כמדומה שלא נדלק ע"ז שום נורה, אלא זה זרחנים המאירים צורה של מספרים, ואינו כתב של קיימא [אינני בקי כ"כ במציאות], ואם כנים דברינו בזה יצא שבהתקשרות בפלאפון יש בו רק איסור דרבנן, ועדיף להתקשר מפלאפון מאשר להתקשר בטלפון ביתי. וכ"ש אם אינו מחובר לשקע, שאין לחברו כדי להתקשר בו. ולענין דיבור בטלפון, בשש"כ (פ"ב סמ"א) כתב בשם הגרשז"א זצ"ל שלא צריך לצמצם, אלא יאמר כל מה שנחוץ לומר בענין החולה, וכן מותר לומר תודה רבה בגמר השיחה, אבל ודאי שאין לומר דברים שאין להם קשר לטיפול החולה, והביאו להלכה כמה מחכמי דורינו, וכן העיקר להלכה. ובגמר השיחה כתב בשש"כ שם שלא ינתק את הטלפון א"כ צריך לקבל שיחה נוספת שיש בה פיקוח נפש, עיי"ש. וגם בכה"ג שמותר להחזיר את השפופרת, יחזירנה בשינוי, עיי"ש. אך שמעתי שכיום אף אם לא ינתק את הטלפון הוא מתנתק מאליו תוך דקות ספורות, ולפ"ז נר' שבכל גוונא אין להחזיר את השפופרת למקומה עד שהטלפון ינתק מאליו, ואז יחזירנה למקומה.

נסיעה חזרה מבית החולים בשבת עם הגוי החוזר בהיתר

שאלה: אדם שנצרך לנסוע לבית חולים בשבת, ולאחר סדרת בדיקות שעבר שם התירו לו להשתחרר לביתו, האם מותר לו לנסוע חזרה עם הגוי נהג האמבולנס שחוזר בהיתר לאותו מקום או לא.

תשובה: אם הגוי לא עושה שום פעולה של איסור לצורך הישראל, נר' שמותר לנסוע בחזרה עם הגוי, דאע"פ שיש איסור של עובדין דחול במה שיושב במכונית שנוסעת בשבת, עכ"פ במקום מצוה וצער, דבביה"ח אינו יכול לקיים סעודות שבת כ"כ, וגם מצטער הרבה להשאר בבית"ח בשבת, יש להתיר איסור דעובדין דחול, שהוא איסור דרבנן קל כמבואר בפוסקים, אבל אם הגוי עושה מלאכות דאורייתא לצורך הישראל, אין היתר לחזור עמו, א"כ הוא בגדר חושאב"ס דקיי"ל שצרכיו נעשים ע"י גוי, ובתנאי שהוא בתוך התחום, כמש"כ בשש"כ (פ"מ סנ"ג) עיי"ש. וע"ע במש"כ (פ"ל"ו ס"ו) לגבי מעוברת שנשתחררה בשבת מבית"ח, שמותר ע"פ הוראת מורה הוראה לחזור לביתה ע"י נהג גוי עיי"ש, וכעין זה כתב בס' אשרי האיש ח"ב (פ"ו ס"ח) עיי"ש.

הגוי עושה מלאכות דאורייתא בשביל זה, כדין חושאב"ס שמותר לומר לגוי לעשות בשבילו מלאכות דאורייתא, עיי"ש"ב.

האם צריך לימנע מלקחת כובע וחליפה וכי"ב בנסיעה המוכרחת בשבת

שאלה: כשצריך לנסוע לבית חולים בשבת, האם יש לו לימנע מלקחת כובע וחליפה וכי"ב מצד איסור תחומין, או דילמא אין צריך.

תשובה: בחוט שני ח"ד (עמוד רמ"ו אות ד') כתב דכל ששובשו דרך מלבוש, אין בזה משום איסור תחומין, עיי"ש. וכ"כ בס' אשרי האישי ח"ב (פ"ז ס"ב) של"צ לפשוט את הבגדים שאינם הכרחיים כשיוצאים מחוץ לתחום, דכיון ששובשם דרך מלבוש בטלים הם לאדם, עיי"ש במה שנו"נ בזה, ואף שכתב וצ"ע, לדינא התיר, עיי"ש.

נטילת ילדיו עמו לנסיעה המוכרחת בשבת כשאין מי שישגיח עליהם

שאלה: כשצריך לנסוע לבית חולים בשבת יחד עם אשתו, האם מותר לו לקחת עמו גם את ילדיו הקטנים כשאין מי שישגיח עליהם, או לא.

תשובה: נר' שמואל לקחת אותם עמו לבי"ח, דהו"ל כשאר צורכי קטן שכשצריך להם הרבה התירו לעשות שבותים דרבנן לצורכם, כדין חושאב"ס, כגון אמירה לעכו"ם ועוד, א"כ גם שבות של עובדין דחול [דהיינו מה שהילדים יושבים במכונית שנוסעת בשבת], דהוא שבות קל כנ"ל, מותר לעשות לצורך הקטנים. וגדולה מזו כתב בס' אשרי האישי (פ"ז ס"ו) דבאופן שהנסיעה לקרובי המשפחה כרוכה רק באיסורים דרבנן, מותר לומר לנהג הגוי להסיעם לקרובים, משום צער הקטנים, ויתובי דעת של היולדת עיי"ש, ובשו"ת נשמת שבת ח"ב (סי' תקכ"ח) כתב להקל אפי' אם

האם להעדיף נסיעה לבית חולים הקרוב למקום מגוריו כשצריך לכך שאלה: כשצריך לנסוע לבית חולים בשבת, האם יש להעדיף את הבית חולים היותר קרוב, או שמא מותר לנסוע לבית החולים אותו הוא מעדיף אפילו שהוא רחוק יותר. ומה הדין בכה"ג ביולדת שרוצה דווקא בית חולים פלוני המרוחק, האם יש בה צד נוסף להיתר משום יתובי דעתא.

תשובה: אם מעדיף את הבי"ח היותר רחוק מסיבה רפואית, מפני שהם יותר מומחים, או יותר מסורים לטפל במחלתו, או משום ששם נמצא הרופא שמטפל בו ומכיר היטב את מחלתו, ועוד כיו"ב, מותר לנסוע לבי"ח היותר רחוק, דהו"ל לצורך פיקוח נפש, וכ"ש ביולדת, אבל אם מעדיף את הבי"ח היותר רחוק מפני סיבות כספיות או נוחות, אסור לנסוע לבי"ח היותר רחוק, כמבואר בשש"כ (פ"ב ס"ח, ופ"ז ס"ח) עיי"ש. ושאר חכמי דורינו הלא בספרתם.

האיר המזרח

רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום" הגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א

הרה"ג נדב פרץ שליט"א בעהמח"ס נדבת פרץ על הש"ס

רובה דהוי כתלוש, מותר ליטלה ביד אם הוא מצטער בכך, ולכאורה זה דלא כמו שכתב מרן כאן שצריך לחוש לשני הפירושים. אולם האמת יורה דרכו שהבן איש חי סובר שכל ד' מרן כאן הם לענין ציצין, שהרי הבן איש חי עצמו כתב בפרשת תשא הלכה ט"ז שציצין שפירשו רובן, כיון שיש פלוגתא בין רש"י לרבינו תם בפירוש כלפי מעלה, לכן אסור ליטלם אפילו ביד, אלא ודאי שהבן איש חי מחלק בין ציפורן לציצין, וסובר שביציפורן לכו"ע לא נחלקו רש"י ור"ת. וכן ביאר בספר מעשה ניסים להגר"נ כדורי זצ"ל.

אכילת ויטמינים לבריא

כתב השו"ע סי' שכ"ח סעיף ל"ז שבריא שאין לו שום מיחוש, מותר לו לאכול תרופות. וכתב במ"ב ס"ק ק"כ בשם המג"א שכל זה אם אוכל ושותה לרעבוננו ולצמאוננו, אבל אם עושה לחזק מזגו אסור. וכתב בכה"ח ס"ק רכ"א בשם הנהר שלום שאף הבי"י מודה לאיסור. ולענין ויטמינים כתב באור לציון פרק ל"ו תשובה י' שיש להתיר [א' כיון שלהב"י נראה שלבריא מותר בכל אופן. ב' שאף להמג"א יש להתיר, משום שויטמינים הרי זה מאכל בריאים, שהרי אנשים בריאים האוכלים רק דברים טבעוניים אוכלים את זה].

התעמלות בשבת לא כדי להזיע

כתב השו"ע סי' שכ"ח סעיף מ"ב: אין מתעמלין, דהיינו שדורס על הגוף בכח כדי שייגע ויזיע וכו'. ובביאור הלכה כתב שמשמע דוקא "להזיע". אך בשו"ע בס"י שכ"ז סעיף ב' סתם שלא ימשמש בכח (וכלשון רש"י). ומ"מ לדינא כתב האליה רבה דאסור רק במתכוין להזיע. וכ"כ בכה"ח ס"ק רל"ד בשם הא"ר. וכן פסק באור לציון פ"ז תשובה י"ב שכל שמתעמל שלא כדי להזיע מותר אפילו על ידי כלים, כגון קפיצים ומשקלות. וכן לרוץ כדי לשמור על כושר גופני, ולהתרפאות בעיסוק כל שאין כונתו להזיע. [וכבר נתבאר בזה לעיל בס"י שכ"ז].

ליתן בגד על מכה שיוצא ממנו דם

כתב השו"ע סי' שכ"ח סעיף מ"ח: אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנו דם, מפני שהדם יצבע אותו. וכתב המ"ב בס"ק קמ"ו שאע"ג שמקלקל הוא ופטור, מ"מ אסור לכתחילה. ובבגד אדום פשיטא דאסור. ובמקום הדחק הסכימו האחרונים שיש להקל, דהוא דרך לכלוך. וכ"כ בכה"ח ס"ק רס"ד להקל כשאי אפשר בענין אחר. ועי' בשו"ת אור לציון ח"א סוף סי' כ"ה שכתב לבאר דכל ד' השו"ע בסוף סי' ש"כ סעיף כ' שהאוכל תותים צריך לזוהר שלא יגע בידי צבועות, היינו דוקא משום שפעמים שהוא מתקן ליה בזה, אבל בלאו הכי דעת מרן דפסיק רישא במקלקל שרי. [וצ"ע האם גם כאן נימא שפעמים שהוא מתקן, או לא].

לכרוך קורי עכביש על המכה

כתב השו"ע סי' שכ"ח סעיף מ"ח: ויש אומרים שכרוך קורי עכביש על המכה ומכסה בהם כל הדם וכל החבורה, ואחר כך כורך עליו סמרטוט. ובמ"ב ס"ק קמ"ט כתב ע"ז שבבית יוסף מפקפק בזה משום דמרפא, ולכן כתב דבר זה בשם יש אומרים, אבל באליה רבה בשם מלבושי יום טוב וכן בתוספת שבת מצדד להקל. ובבן איש חי פרשת תצוה הלכה ו' כתב: ויש מתירין ליתן עליה קורי עכביש, ויש אוסרין, ע"כ.

ובכה"ח ס"ק ר"ע הביא מהמור וקציעה שעדיין יש כאן איסור מוקצה אם לא שיש לו מוכנים מבעוד יום, והביא הפתח הדביר אות י"א. ואם הוא מחובר או דבוק בכותל נסתפק היפה ללב אות ג' אי מיקרי זה תולש מהמחובר, ואסור אפילו על ידי גוי, והוסיף הכה"ח שבחלה כל גופו יש להתיר עיי"י גוי כמבואר בסעיף י"ז.

פרשת תצוה הלכה ט"ו], אבל אין להתיר לחולה שאין בו סכנה לתלוש לו בפיו, אע"ג שהותר לו איסור דרבנן, כיון שיש אומרים שאף תלישה בפיו היא איסור דאורייתא. [ועי' בשער הציון סימן של"ו אות מ"ג שהביא מחלוקת זו אם תלישה בפיו היא איסור דאורייתא או דרבנן].

לעשות איסור דרבנן בשביל חולה שאין בו סכנה

בשו"ע סי' שכ"ח סעיף י"ז הביא מרן ד' דיעות מה הותר לחולה שאין בו סכנה, ולהלכה כתב מרן: ודברי הסברא השלישית נראין. וביארו האחרונים דהיינו שאם אין סכנת אבר עושין בשינוי, ואם יש בו סכנת אבר עושין אף בלא שינוי, וכל זה באיסור דרבנן, אבל איסור דאו' אינו מותר אלא על ידי גוי. וכן כתב בכה"ח ס"ק ק"י. וכתב במ"ב ס"ק נ"ד שמה שהותר בשינוי אין צריך לחפש אחרי האיני יהודי. וכן הביא בכה"ח ס"ק ק"ב בשם החיי אדם, אך כתב שבמג"א בסוף סימן זה משמע שאם אפשר יותר טוב שיעשה על ידי אינו יהודי.

ודע שבשו"ת אור לציון פרק ל"ו תשובה ד' בביאורים כתב למעשה להקל [כהרמב"ן בתורת האדם והובא בשו"ע הרב] לעשות בשינוי אף איסור דאורייתא.

צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה

כתב הרמ"א סי' שכ"ח סעיף י"ד שמוותר לומר לאינו יהודי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי. ובגדר "קטן" אינו מבואר בפירוש בד' הרמ"א והמ"ב עד כמה נקרא "קטן". ובאול"צ פרק ל"ו תשובה ד' כתב שאף שיש שרצו לומר שהוא רק עד תשע או עשר שנים, מ"מ מסתימת כל הפוסקים נראה שכל קטן עד י"ג שנה יש לו דין חולה שאין בו סכנה. ובביאורים שם כתב שלא רק צרכי אכילה מותר לקטן [ויעו"ש עוד מה שנתקשה מדברי מרן בסעיף מ"ב שאסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי].

גוי שבישל לחולה שאין בו סכנה האם נחשב בישולי גוים

כתב השו"ע סי' שכ"ח סעיף י"ט: חולה שאין בו סכנה מותר בבישולי אינם יהודים, וכתב במ"ב בס"ק ס"ג שמה שנשאר במוצ"ש אסור אפילו לחולה בעצמו, כיון שאפשר לו אז עיי"י ישראל. והכלים שבישלו בהם אינם יהודים צריכים הכשר, ובדיעבד אם בישל ויש רוב בתבשיל, מותר. ויש מקילים שאינם צריכים הכשר, והסומך להקל לענין כלים שבישלו בהן לחולה בשבת, לא הפסיד, ע"כ. אמנם לעיל בסימן שי"ח ס"ק י"ד כתב המ"ב להקל אף לענין התבשיל עצמו במוצאי שבת, כיון שבישיל הנכרי בהיתר. [וכבר עמדו בזה הפוסקים בסתירת ד' המ"ב]. ובבן איש חי פרשת בא הלכה ד' כתב ג"כ לאסור את התבשיל ואת הכלים [ובדיעבד אם בישל בכלים ויש רוב בתבשיל, מותר]. וכן פסק בכה"ח סי' שי"ח ס"ק ל"א ל"ב. וכתב שבדיעבד אם בישל מותר, והמיקל שלא להגעילם ולהשתמש בהם לאחר מעת לעת לא הפסיד, עכ"ד. ובאור לציון פרק ל"ו תשובה ה' כתב להתיר לכתחילה שאין צריך להכשיר את הכלים [שכן דעת מרן בב"י יו"ד סי' קי"ג אף לענין התבשיל, יעו"ש"ה].

ציפורן שפירשה רובה וציצין שפירשו רובן

כתב השו"ע סי' שכ"ח סעיף ל"א: ציפורן שפירשה וציצין שהן כמין רצועות דקות שפירשו מעור האצבע סביב הצפורן, אם פירשו רובן כלפי מעלה ומצערות אותו, להסירן ביד מותר, בכלי פטור אבל אסור. לא פירשו רובן, ביד פטור אבל אסור, בכלי חייב חטאת. ופירש רש"י, כלפי מעלה כלפי ראשי אצבעותיו. ורבינו תם פירש דהיינו כלפי הגוף, וצריך לחוש לשני הפירושים, ע"כ. והנה בבן איש חי פרשת תצוה הלכה ה' כתב שצפורן שפירשה

מכה הנעשית מחמת ברזל

כתב השו"ע בס"י שכ"ח סעיף ז' שמחללים שבת על כל מכה שנעשית מחמת ברזל. ובביאור הלכה הביא [בשם הגרע"א] שהתבואות שור מסתפק אם מדובר בהכאה בכח, או אפילו חיתוך בנחת. אכן בכה"ח ס"ק ל"ד הביא מהתבואות שור שכתב שאפילו בדרך חיתוך בנחת הוא סכנה.

לחלל שבת כדי להציל מי שאונסים אותו על ג' עבירות

כתב הרמ"א בס"י שכ"ח סעיף י' שמי שרוצים לאונסו שיעבור עבירה גדולה, אין מחללים עליו את השבת כדי להצילו. וכתב המ"ב בס"ק ל"א שאם הכפיה היה באחד מג' עבירות [ע"ז ג"ע ושפיכות דמים], והוא משער שהאנס ימסור עצמו למיתה בשביל זה, אפשר שצריך לחלל כדי שלא יבוא לידי זה, ובכה"ח ס"ק ס"א כתב כן בפשטות בשם הלבוש שמחללים עליו שבת, דכיון שיצטרך זה הנאנס למסור את עצמו למיתה, הוא המצילו מצילו ממות לחיים, והוסיף הכה"ח שכל שכן אם יכול הוא בעצמו להציל את עצמו ע"י חילול שבת, דשרי.

האם צריך לשנות במלאכה לצורך פיקוח נפש

כתב השו"ע בס"י שכ"ח סעיף י"ב: כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות על ידי אינם יהודים וקטנים ונשים, אלא על ידי ישראלים גדולים ובני דעת. והרמ"א כתב: ויש אומרים דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור על ידי שינוי, עושה על ידי שינוי, ואם אפשר לעשות על ידי אינו יהודי בלא איחור כלל, עושין על ידי אינו יהודי, וכן נוהגים. אבל במקום דיש לחוש שהתעצל האיני יהודי, אין לעשות על ידי אינו יהודי, ע"כ. אולם דעת מרן השו"ע שאין צריך לעשות שינוי אלא ביולדת, ומשום שאין אחת מאלף מתה על ידי לידה [וכמו שביאר המגיד משנה בדעת הרמב"ם, והובא במ"ב בס"י ש"ל סק"ה, ובכה"ח שם ס"ק ח']. וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ב פרק ל"ו תשובה ג', שהמחלל שבת בשביל פיקוח נפש לקרוא לרופא או להסיע חולה או יולדת, אין צריך לעשות את המלאכות בשינוי, אלא יעשה את כל המלאכות כדרכן. [ועוד חידש שם שאף לענין יולדת אין צריך לשנות, אלא רק במה שעושים ליולדת "בשעת" הלידה, כיון שעצם הלידה הוא דבר טבעי ואין החשש גדול].

לשחוט לחולה עוף או בשר בהמה

כתב השו"ע סי' שכ"ח סעיף י"ד: היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר, שוחטים לו, ואין אומרים נאכלנו נבלה. אבל אם היה החולה צריך לאכילה לאלתר, והנבילה מוכנת מיד, והשחיטה מתאחרת לו, מאכליין אותו הנבילה, ע"כ. וכתב רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו רב פעלים ח"א סימן כ"א, שאם מספיק לו תרנגול קטן אינו רשאי לשחוט גדול [וכן כתב בבן איש חי פרשת תצוה הלכה ט"ו]. ורק אם הביאו לשחוט לשחוט אינו חייב לחקור ולדרוש אם יש להם קטן, כדי שלא יהא עיכוב. אך המביאים צריכים לדקדק אם יש להם קטן בביתם ומספיק לו, שלא יביאו הגדול. ואם אין מצוי בביתם קטן, אין מחוייבים לחזר ולהביא מבחוץ, דהזרזי הרי זה משובח. והוסיף בכה"ח ס"ק פ"ז שהוא הדין אם צריך לבשר בהמה, ששוחטין בהמה קטנה אם מצוי אצלם בלא עיכוב.

לתלוש בשביל חולה שיש בו סכנה

כתב השו"ע סי' שכ"ח סעיף ט"ז: אמדוהו לשתי גרוגרות, ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עוקצין ושלש בעוקץ אחד, כורתים העוקץ שיש בו שלוש וכו'. וכתב ברב פעלים ח"א סימן כ' (והובא בכה"ח ס"ק צ"ה), שאם אפשר לו יתלוש בפיו, משום שיש אומרים שהתולש בפיו אסור רק מדרבנן [וכן כתב בבן איש חי

נתיבי המנהגים

הרה"ג אליהו דבורקט שליט"א
מו"צ בד"ץ "שארית ישראל"

פיקוח נפש ע"י גדולי ישראל

הרמב"ם בפ"ב מהלכות שבת ה"ג כתב דכשעושים דברים הללו אין עושין אותם לא ע"י נכרים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים, שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא ע"י גדולי ישראל וחכמיהם. הכס"מ כתב להעיר ממש"כ הרמב"ם שאין עושין אלא ע"י גדולי ישראל, דמשמע דע"י שאר ישראלים לא, וקשה דהא לא מיעטה הברייתא ביומא פ"ד ע"ב אלא קטנים ונשים ועבדים דווקא, ולכן מסיק הכס"מ דגדולי ישראל וחכמיהם שנקט הרמב"ם, גדולים למעט קטנים, ישראל למעט נכרים, וחכמיהם למעט נשים דדעתן קלות. וכ"כ הב"י סימן שכ"ח. וזה מש"כ בשו"ע סימן שכ"ח ע"י ישראל גדולים ובני דעת". וכן כתב בשו"ת התשב"ץ ח"א סימן נ"ד לפרש כן, אולם בודאי כשיש חכמים באותו מעמד הם צריכים לעשות כדי לזרז את הנשאר, וכן דבריו שמוטל על החכמים להראות לכל שכן ציוותה לנו תורה, והקב"ה שצוה עלינו על השבת הוא ציוה לחלל שבת עבור חולה שיש בו סכנה, וכאשר אנשים פשוטים יראו איך שחכמים מזרזים במצות הצלה, ילמדו גם הם לא להתרשל בזה, וזה מש"כ הרמב"ם שלכתחילה מצוה לעשות חילול זה ע"י גדולי ישראל וחכמיהם. בס' אורות השבת (ואהרמן) סימן ע"ג כתב שדברי הרמב"ם מפורשים בגמ' יומא ל"ה ע"ב בהלל הזקן שלא מצא להשתכר, ולא הניחו שומר ביהמ"ד להכנס, עלה ונתלה לישב עפ"י ארובה כדי שישמע דברי אלקים חיים מפי שמעיה ואבטליון, וכשעלה עמוד השחר ראו שמעיה ואבטליון דמות אדם בארובה, עלו ומצאו עליו רום (גובה) שלש אמות שלג, פרקוהו והרחיצוהו וסכוהו והושיבוהו כנגד המדורה, אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת, ומשמע דהם עצמם זירזו במצות הצלה, אף דבודאי היו שם שאר ישראלים כשומר ביהמ"ד והתלמידים, וע"כ דמצוה לכתחילה לעשות חילול זה ע"י גדולי ישראל וחכמיהם, והם קודמים לכל אדם.

בשו"ת תשב"ץ הנ"ל כתב לבאר מאמר חז"ל דהנשאל בעיני פיקוח נפש הרי זה מגונה, דהכוונה אם הרב הנשאל אינו מתעסק בעצמו בפיקוח נפש, אלא מורה לאחרים להתעסק, ה"ז מגונה כיון שהוא עצמו אינו מתעסק במצוה זו בזריזות שהוא זכות גדול של הצלת נפשות, ולא יעשה עצמו חסיד לומר שמוטב שיתחלל שבת ע"י אותו ישראל השואל, שאין לו לדאוג כלל על חילול שבת הנעשה, אדרבה הור"ז ה"ו משוכח גדול מפי שנתאמת בהצלת נפש מישאל. וכ"כ בס' תורת שבת סי' סקי"ד דכל הור"ז לחלל שבת במקום פיקוח נפש הר"ז משוכח, ומצוה בו יותר מבשלוחו. מיהו שאר המפרשים פירשו מאחז"ל שהוא מגונה מפני שלא למד ברבים להודיע להעם שפקו"נ דוחה שבת.

הט"ז בסיומן שכ"ח סק"ה הקשה על פירושו של הב"י, דלא היה לו לומר גדולי ישראל לשון דביקות אלא ישראלים גדולים, ועל כן פירש דמה שכתב גדולי ישראל ר"ל במצוה מן המובחר שיעשו גדולי ישראל בחכמה כדי להורות הלכה למעשה לרבים, והיינו אפילו אם הנשים והקטנים מזומנים לפנינו יש להעדיף לעשות ע"י חכמי ישראל, וכ"כ בשו"ע הרב סימן שכ"ח אות י"ג (ע"י שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סימן ט"ו פרק א' וחלק ט' קונטרס הרפואה).

בהגהות חכמת שלמה (מהגר"ש קלוגר) ח"מ סימן תכ"ו כתב לחדש דאם רואה את חבירו טובע בים דעובר על לאו דלא תעמוד על דם רעך אם אינו מצילו, ומוסיף דאם ההצלה היא דרך בזיון להמציל, או בזקן ואינה לפי כבודו, אם יכול לשכור אחרים להצילו אינו מחויב להצילו בגופו, דכיון דלומדים הצלת גופו מהשבת אבידה, שוב לא חמור מהשבת אבידה שמוכא בגמ' ב"מ דפעמים שאתה מתעלם בזקן ואינה לפי כבודו. אולם האחרונים כתבו להעיר דהרי במקום פיקוח נפש אדרבה מצוה בגדולים, וכל הור"ז ה"ו משוכח, אולם קצת צ"ע דזה נאמר לגבי איסור שבת שילמדו מהחכמים שיחללו שבת עבור פיקוח נפש, אבל לא נאמר זאת לגבי ימות השבוע שבת, אולם החכמת שלמה בסוף דבריו מפקפק בהוראתו, מדברי רש"י ב"ק דף ק' ע"א שכתב דבקבורה חייב אף בזקן ואינה לפי כבודו, וכש"כ בחיים דיתחייב משום פיקוח נפש.

חילול שבת למאבד עצמו לדעת

הרמב"ם בספר המצוות לא תעשה רצ"ג "לא תעמוד על דם רעך", כתב: "הזהירונו מלהתרשל בהצלת נפש כשנראהו בסכנה כמו טובע בנהר". וכן כתב הרמב"ם בהלכות רוצח ושמירת נפש הי"ד: "כל היכול להציל ולא הציל, עובר על לא תעמוד על דם רעך". כמו"כ מבואר בגמ' סנהדרין ע"ג ע"א דעובר ג"כ על עשה של "והשבות לו" - לרבות אבידת גופו, וממילא עובר ג"כ בלאו ד"לא תוכל להתעלם" הנאמר גבי אבידת ממנו. עוד מקור למצות פיקוח נפש מובא בשאלות דרב אחאי גאון שאילתא ל"ח, שהוא מהפסוק הנאמר בפרשת בהר "וחי אחיך עמך", וז"ל: "דמחייבין בית ישראל לרחומי חד בחבריה שנאמר "וחי אחיך עמך", ועדיף קמי שמיא לקיומי נשמה, דאפילו באיסור סקילה מחללין לקיומי

נשמה", וכתב (שם) הנצי"ב שגם על עשה דוהשבות לו ועל לאו דלא תוכל להתעלם עובר אם מבטל מצות פיקוח נפש. המנ"ח בהגהותיו קומץ למנחה מצוה רל"ז כתב לחדש, דאם אחד מאבד עצמו לדעת ואחר יכול להצילו, אפשר דאינו מוזהר על הלאו דלא תעמוד על דם רעך, לא מיבעיא על העשה "והשבות" לרבות אבידת גופו ודאי אינו מוזהר, כי עשה דהשבת אבידה אינה נוהגת בממון באבידה מדעת, כנפסק בשו"ע חו"מ סימן רס"א ס"ד שאם הניח את פרתו ברפת שאין לה דלת ולא קשרה והלך, או השליך כיסו ברה"ר והלך לו, אינו זקוק להחזירו, אלא אף על הלאו הזה אינו מוזהר, ומוכיח זאת מדברי הגמ' סנהדרין ע"ג, דהגמ' מקשה דמי שרואה את חבירו טובע בנהר שחייב להצילו ממש"כ "לא תעמוד על דם רעך", למה צריך פסוק זה, הרי אפשר ללמוד זאת ממש"כ "והשבות לו" לרבות אבידת גופו, ומתרתת הגמ' דהפסוק מלמדנו שמחויב אפילו לשכור מצילין, ואם נאמר שגם במאבד עצמו לדעת עובר על לא תעמוד, למה לא תירצה לגמ' דאם לומדים זאת מוהשבות לו היה צד לומר דאם רוצה האבד עצמו לדעת אינו חייב להצילו, דהפסוק באבידת ממון כתוב, וכמו דבמאבד ממנו לדעת אין נזקקין לו, ה"ה מאבד נפשו, ולכן צריך הפסוק ד"לא תעמוד על דם רעך" לומר שגם באופן כזה חייב להצילו, אלא על כרחך במאבד עצמו לדעת לא שייך גם הלאו דלא תעמוד. ומסיים המנ"ח חידושו "כן נראה לי ברור", וכן כתב הגר"י פערלא זצ"ל בביאורו לרס"ג עשה כ"ח.

יש שכתבו דהוכחת המנ"ח לא תיתכן אלא לדעת הרמב"ם והמחבר שפסקו דאבידה מדעת אינה הפקר, אלא דמיעטה התורה מהפסוק "אשר תאבד" פרק למאבד מדעתו, אולם לדעת הטור שאבידה מדעת הוא הפקר גמור אין זו ראייה, דמה שאינו מצווה בהשבה הוא משום דכבר הפקירוהו הבעלים, ולמי ישיב, אבל באבידת גופו מדעת, שאין מקור לדין מושג הפקר, אפשר לומר דמוזהרים על הצלתו (ע"י בס' מלאכת מחשבת (מעמוד צ"ג) עיני פיקוח נפש).

אולם בשו"ת דברי יששכר סימן קס"ט מביא בשם הגאון בעל חלקת יואב, דדווקא גבי ממון שהוא שלו י"ל דאם מאבד אותו לדעת אין נזקקין לו, והוא כמו הפקר, משא"כ באבידת גופו דהוא אינו שלו, ונפשו קנויה לשמים, חייבים להצילו, ורא"י לזה מדברי הרמב"ם בפ"א מהלכות רוצח דאין גואל הדם יכול למחול מפני שאין הנפש קנינו אלא קנין הקב"ה. עקרון זה מבואר מפורש בדברי הרדב"ז בפירושו על הרמב"ם בפ"ח מהלכות סנהדרין הלכה ו', שכתב וז"ל: "ואפשר לתת קצת טעם (על שאין הורגים ואין מלקים אדם על פי עצמו), לפי שאין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה, שנאמר "הנפשות לי הנה" (יחזקאל י"ח), הלכך לא תועיל הודאתו בדבר שאינו שלו, ומלקות פלגות דמיתה, אבל ממונו הוא שלו, ומשו"ה אמרינן הודאת בע"ד כמאה עדים דמי, וכי היכי דאין אדם רשאי להודות על עצמו שעשה עבירה שחייב עליה מיתה לפי שאין נפשו קנינו". וכעין זה כתב הר"י מיגאש בתשובותיו סימן קפ"ו וז"ל: "והתורה לא התירה לאדם שיצער את עצמו, ואין הפרש בין מי שיצער נפשו או מי שיצער חבירו, ולסיבה זו אין האדם חייב במה שמודה על עצמו במה שהוא חייב מיתה או מלקות, כמו שהוא חייב במודה עצמו על הממון". (ע"י בס' נתיבות שמואל נתיב י"א אות ג' ושו"ת מהרש"ם חו"מ סימן תל"ה). הגר"י ז"ל בספרו לאור ההלכה (עמוד שכ"ג) כתב שיסוד דבריו של הרדב"ז לומדים זאת מעצם לשון הכתוב "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש", הלשון דרישה במובן של תביעה לא מצינו בשום מקום על עבירות שבין אדם למקום, מצינו רק לשון פקידה - "פוקד עוון אבות על בנים", "ואפקוד עוונה עליה", במושג דרישה משתמשים במקרא על תביעת דבר של אחרים, אם ממון או נפש, כמו "עד דרוש אחיך אותו" - בהשבת אבידה, "ודרשת את צאני מידם", "וגם דמו הנה נדרש", אם מאבד עצמו לדעת הוא עבירה בלבד אין כאן פגיעה בדבר שאינה שלו כשופך דמו של אחרים אשר "דורש דמים אותם זכר", ואף כאן הקב"ה תובע מהאדם את הדם והנפש שנשמתו לו והוא איבדם. בספר כלי חמדה (פלאצקי) פרשת כי תצא אות ו' דן בדברי המנ"ח, והביא דברי מהר"ם מרוטנבורג סימן ל"ט דהרואה חבירו טובע בנהר, שחייב להצילו אעפ"י שהוא עומד וצווח שאינו רוצה בהצלה, ויכול אח"כ לדרוש ממנו להשיב לו כספו, דאין לדמות גופו לממונו.

בשו"ת חלקת יעקב (ברי"ש) ח"א סימן קנ"ה כתב להעיר על דברי המנחת חינוך, דלכאורה צריכים להציל מאבד עצמו לדעת להפריש אותו מהאיסור של איבוד עצמו לדעת הנלמד מהפסוק "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש", שמדובר על מאבד עצמו לדעת, וכך משמע בגמ' שבת דף ד' ע"א "הדביק פת בתנור בשבת במזיד, התירו לו לרדות את הפת בכדי שלא יעבור על איסור סקילה, אולם אחרים אינם רשאים לעבור על איסור דרדיית פת, שאין אמורים חטא בשביל שיזכה חבירך, שהרי ברדיית פת עובר על איסור, ואם לא האיסור של רדיית פת גם אחרים ודאי צריכים להפרישו מאיסור, למשל אם אחד עומד קדירה לבשל,

וכן מבואר במשנ"ב סימן רנ"ד ס"ק ח', אע"ג דהראשון כבר עשה מעשה המלאכה, וממילא יגמור, מחויב האחר להצילו ולהפרישו מאיסור, א"כ ה"ה לגבי מאבד עצמו לדעת שעושה עבירה, אע"ג דממילא היה נגמר העבירה והיה מת, מחויב האחר להפרישו מאיסור ולהצילו.

* * *

עד כה עסקנו בחיוב הצלה במאבד עצמו לדעת בימות החול, אולם יש לדון האם מחללין שבת על מי שמכניס עצמו לסכנה כגון מאבד עצמו לדעת, בס' אור גדול ממינסק סימן א' הניח דבר זה בצ"ע, וכן הסתפק בזה בהגהות חכמת שלמה (קלוגר) אור"ח סימן שכ"ט, לדעת המנ"ח והגר"פ אם בימות החול אין חיוב להצילם אכא"כ בשבת אין להצילם. בס' עיון יעקב (על העין יעקב) יומא ל"ה ע"ב כתב דמאבד עצמו לדעת אין מחללין עליו שבת, ומביא ראי' מגמ' יומא ל"ה ע"ב שהלל לא היה לו כסף להכנס לבית המדרש, ועלה לגג כדי שישמע דברי אלוקים חיים מפי שמעיה ואבטליון, וזה היה בערב שבת בתקופת טבת ויורד עליו שלג מן השמים, בבוקר מצאוהו למעלה ועליו ערימה של שלג, וחיללו שבת כדי להצילו, ואמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת, ומקשה בעיון יעקב על לשון הגמרא "ראוי זה", והלא כל אדם ואפילו על תינוק במצב סכנה מחללין עליו את השבת, ומתיר דבאחר אם היה עושה כמו הלל הזקן נחשב כמאבד עצמו לדעת, שלא היה לו להביא את עצמו ליד סכנה כזו שיצטרכו לחלל עליו את השבת, רק בזה שעשה לכבוד התורה ראוי לחלל עליו את השבת אף בכה"ג [וכן מובא דבריו בשו"ת חלקת יעקב הנ"ל]. וכך כתבו בשו"ת הגר"ש איגר ח"ב בכתבים סימן ס"ג אות ו' ובשו"ת עטרת שלמה סימן ג'.

החיד"א בספרו ברכי יוסף סימן ש"א סק"ו כתב: מעשה באיש אחד שמצא בספר כתיבת יד מאדם גדול מהראשונים סגולה אחת למי ששתה סם המות, לכתוב לו קמיע כפי שכתוב שם, ובתנית הקמיע עליו תיכף הוא מקיא ושב לבריאותו, ומציין בערה ישראלית ששתתה סם המות והתחילו בה סימני מיתה, וכתב לה איש אחד קמיע בליל שבת, ותיכף הקיאה את הסם והבריאה, ולעזו עליו שחילל שבת, והברכ"י האריך שם בדין רפואה דרך סגולה אם מותר לעשות בשבת, עיי"ש. ומבואר דלעשות רפואה בדרך הטבע פשוט לו להברכ"י דמותר לחלל שבת עבור הצלת מאבד עצמו לדעת.

בשו"ת מהר"ם יפה סימן י"ג מובא באחד שתלה עצמו בשבת כדי לחנוק עצמו, וא"א להצילו אלא ע"י חילול שבת, אם מותר לחלל עליו את השבת, ומציין דברי הר"ן שבועות דף כ"ה דהאומר שבועה שלא אטעום כלום חודש ימים, יעמוד בשבועתו עד שיתכן וכו', מאי אמרת ימות, לכשיסתכן תדחה שבועתו מפני סכנת נפש, הרי דבפשע להכניס עצמו לסכנה ברעבונו, ופשע להביא עצמו ליד עבירה שתדחה שבועתו, מ"מ נדחה העבירה להצילו, וה"ה אחר יצילנו. וכן כתב בשו"ת מהר"ל דיסקין ח"ב קונטרס אחרון סימן ה' אות ל"ד בתור"ד וז"ל: "אפילו מי שרוצה לאבד עצמו לדעת, אנו מצווין להצילו אפילו בשבת" (ע"י בשו"ת חמדת ישראל (דרך חיים סימן כ"א) ובשו"ת משנה הלכות ח"ה סימן נ"ה אות מ'). בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח סימן ט"ו פרק ב' מציין מש"כ הגאון בעל ישועות ישראל חושן משפט סימן כ"א שמחללים שבת על אדם שהביא עצמו לסכנה, וכ"כ בשו"ת עקבי חיים (קלפהולץ) סימן מ"ט, וכן פסק מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל כמובא בס' משנת פיקוח נפש עמ' רס"ג.

בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן ט"ז כתב לגבי חילול שבת כדי להציל אדם מעבירה חמורה שעובר במזיד, דהיות והוא פושע בעצמו אין לזלזל אפילו באיסור קל, ודלא כמש"כ בעל הנחלת שבעה סימן פ"ג (ע"י שו"ת זכר יהוסף סימן י"ב אות ג').

בשו"ת חלקת יעקב הנ"ל כתב דאי אפשר לומר בשום אופן דאיסור להציל מאבד עצמו לדעת בחילול שבת, דהם שני הפכים בנושא אחד, דאם יש מקום להצילו א"כ עדיין אינו מאבד עצמו לדעת, דכל הדינים המבוארים ביו"ד סימן שמ"ה הנהגים במאבד עצמו לדעת, הוא רק כשהוא כבר מת, אבל כל זמן שאנו חושבים שהוא חי אינו בכלל מאבד עצמו לדעת, ויותר מזה לא מצאנו בשום מקום, דאם אחד יאבד עצמו לדעת והצילו אותו ולא מת, ומת תיכף שלא מחמת המעשה שלו, האם יתנהגו בקבורתו כדין מאבד עצמו לדעת, ודאי דלא, וא"כ בנידונינו אם יש יכולת להצילו ועדיין לא איבד נפשו, אין לדנו כמאבד עצמו לדעת, ועוד מבואר באחרונים במי שהפיל עצמו לים, כיון שהמים מעלין ומורידין אותו טרם יפול אל התהום וימות, ודאי התחרט קודם שיפול וימות ומתעסקים עמו לכל דבר, וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (יור"ד סימן שמ"ו) ובשו"ת חתם סופר אבן העזר ח"א סימן ס"ט, מכש"כ בני"ד כשיש ספק שמא עדין חי ועדיין אינו מאבד עצמו, ויוכל להקרא כך "רצה לאבד עצמו", ולא גרע משאר עוברי עבירה דמחללין שבת כדי להצילם, וגם שמא עשה תשובה, כמובא בגמ' קידושין דף מ"ט המקדש את האשה ע"מ שאני צדיק, שמקודשת משום שחוששים שמא הרהר תשובה (ע"י שו"ת יבי"א ח"ח עמ')

מצות אכילת ושתייה ביום הכיפורים, כמו שכתבת בתורתך "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה'" (ויקרא י"ח), ובזכות מצוה זו תחתום אותי ואת כל חולי עמו ישראל לרפואה שלימה, ואזכה ביום הכיפורים הבא לקיים שוב "ועיניתם את נפשותיכם", כן יהי רצון אמין [תפילה מתוך מחזור עתיק]. וממשיך מתפילה זו דבאכילה ביה"כ כשהוא חולה מקיים מצות "וחי בהם", וכך כתב בס' נזירות שמשון בסימן תרי"ח שיש מצוה באכילת החולה ביה"כ משום דנאמר "וחי בהם", וגם "ונשמרתם לנפשותיכם".

מסופר על הצדיק רבי חיים מצאנז צוק"ל שרופא ציוה עליו שלא יאכל את המרור (חזרת חריפה) כליל הסדר שמא יזיק לו הדבר, וכליל הסדר לקח רבי חיים את המרור ובירך "ברוך אשר קדשנו במצוותיו וציוונו וחי בהם ולא שימות בהם", ולא אכל את המרור.

נפסק בשלחן ערוך אורח חיים סימן ר"ד דאם אדם אוכל מאכל או משקה של איסור מפני הסכנה, מברך עליו, וכתב המגן אברהם (שם ס"ק כ"א) בשם הגהות מיימוניות דחולה שאכל ביה"כ דבר פשוט הוא שאוכל מאכל המותר, ויותר מזה מקיים מצוה באכילתו, ולכן חולה צריך לברך ברכה ראשונה קודם אכילתו ושתייתו, וכך כתב המשנה ברורה סוף סימן תרי"ח ובסימן ר"ד ס"ק מ"ו. ולאחר גמר האכילה צריך לברך ברכת המזון, ואומר יעלה ויבוא וכו' ביום הכיפורים הזה, וכנפסק באו"ח סימן תרי"ח ס"ו.

כפיה לחולה לקבל טיפול רפואי בשבת

אם אין החולה רוצה שירפאו אותו בשבת, כופין אותו ומרפאין אותו בעל כרחו ואפילו בשבת, כמובא בשו"ת הרדב"ז ח"ד סימן ט"ז דהחולה שמחמיר בזה **הרי הוא חסיד שוטה**, והאלוקים ידרוש את דמו מידו, אפילו לדעת האומרים דמי שהיה דינו שיעבור ואל ייהרג ונהרג ולא עבר, הרי הוא במחיצת הצדיקים ומדת חסידות היא, אפ"ה בנ"ד כו"ע מודו דמתחייב בנפשו. כללא דמילתא, איני רואה במעשה הזה **שום חסידות אלא איבוד נשמה**, הלכך מלעייטין אותו על כרחו או כופין אותו לעשות מה שאמרוהו, והשואל הרי זה שופך דמים. וסעי' זה מובא באיסור והיתר סימן ס' אות ח' וז"ל: אם החולה עצמו רוצה להחמיר עליו אחרי שידוע שצריך לכך, עליו נאמר "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" ו"אל תהי הצדיק הרבה", ולא דומה לדבר הנוגע בכבוד השם יתברך שכתוב בסמ"ק שאדם יכול לוותר על נפשו, דהתם כתוב "בכל נפשך וכו' שואלין ממנו נפשו. וכו"ה במור וקציעה סימן שכ"ח, אלא שהיעבץ שם מחלק בין אם החולה חפץ להחמיר ע"ע מחמת איסור שבת, או משום שאינו סומך על הרפואה וכדומה, "או ודאי אשרי הנמנע מזה לעולם, ואינו בוטח ברופא ב"ו ותרופתו, ויניח ביד רופא חנם ונאמן".

ע"י שו"ת אבני נזר חו"מ סימן קצ"ג שרשאי החולה שלא לציית לרופאים כשמצוים עליו לאכול מאכל אסור לרפואתו, ואפילו אם אין החולה מוחזק לצדיק רשאי להחמיר על עצמו שלא יאכל דבר האסור, ובוטח בה' שירפאהו **אעפ"י שיש בו סכנה**. וכן כתב הגר"ש קלוגר זצ"ל בשו"ת האלף לך שלמה סימן שנ"א לגבי חשש ספק סכנה, אולם בשו"ת יבי"א ח"ד חלק חו"מ סימן ו' תמה עליהם מדברי הראשונים שבמקום סכנה אסור לחולה להחמיר על עצמו.

שימוש ביונים לחולי צהבת בשבת

מובא בס' טעמי המנהגים עמוד תקע"ד וז"ל: "סגולה לירקון שקורין צהבת, יקח יונה זכר לזכר ונקיבה לנקיבה, ויושיבנה על טבורו, ותשאב את כל הצהבת עד הסוף והיונה תמות". וכתבו האחרונים שאין בזה משום איסור צעב"ח, דכל שהוא לצורך האדם ובפרט לרפואתו מותר לעבור על איסור זה, וכך כתוב בחידושי הריטב"א שבת דף קנ"ד ע"ב, וכן ברמ"א אבן העזר סימן ה', ובשו"ת יהודה יעלה ח"א יור"ד סי' קס"ד (ע"י שו"ת יבי"א ח"ט ח"ור"ד סימן ל"ב).

ולענין האם מותר לעשות כן בשבת לחולה שאין בו סכנה, כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א בספרו שבת שבתון (עמ' ס"ח) שמצייין לס' טעמי המנהגים שמשמע שהיונים מהוים סגולה ולא רפואה טבעית, ולענין שבת קודש אסור לעבור על מלאכה דאורייתא כדי לרפא את החולה, כמבואר ברמב"ם בפירוש המשנה יומא פ"ח לגבי חצר הכבד.

בספר חזו"ע (שבת ח"ג עמוד ת"ט) כתב שמותר לומר לגוי לצוד יונים לצורך חולה במחלת צהבת לרפואתו, ויאמרו לגוי שהוא יתן את היונה על טבור החולה, היות ובהיתר שבות אין לחלק בין רפואה טבעית לרפואה סגולית, אעפ"י שברפואה סגולית בדבר שאסור מן התורה הדבר שנוי במחלוקת הראשונים, שהרמב"ם אוסר, והרמב"ן והרשב"א מתירים, כמובא בברכי יוסף סימן ש"א סק"ו ובשו"ת חיים שאל ח"ב סימן ל"ח אות פ"א, מ"מ באיסור שבות יש להקל אף לכתחילה, דספיקא דרבנן לקולא, ויאמרו לגוי שהוא יתן היונה על טבורו של החולה. ואם היא צהבת קשה ויש חשש לסכנה, מותר לתת היונה אף ע"י ישראל.

מי שחילל שבת במצב של פיקוח נפש האם צריך ע"ז כפרה

יש לדון האם צריך כפרה במקרה וחילל שבת עבור פיקוח נפש, או שמא אין צריך כפרה דחילול השבת היה בהיתר. בשו"ת

והנהגות לבית בריסק ח"ב עמ' נ' בשם הגר"י זצ"ל שאין המאכל מטמטם אלא האיסור, ולכן אם אוכל באופן המותר אינו מטמטם (ע"י שו"ת חמדת שלמה יור"ד סימן א'), וצ"ל לדבריהם דמש"כ בשו"ע הנ"ל בחולה ששוחטים לו עוף ולא אוכל נבילות, מפני שבשחיטה עובר איסור חד פעמי, ואילו באכילת נבילות עובר על כל כזית וכזית איסור, ועדיף למעט בריבוי איסורין.

וראוי לציין שבשו"ת דברי מלכאל ח"א סימן כ"ח ובח"ב סימן ט"ו כתב שאם אפשר להשיג מזון כשר ללא מאמץ רב, אלא שמחירו גבוה, חייבים להוציא הוצאות מרובות כדי לקנות מזון כשר.

חולה שהתענית סכנה היא לו ביום הכיפורים

אף שהתורה אסרה אכילה ושתייה ביום הכיפורים, אולם מצד שני התורה אומרת "וחי בהם" (ויקרא י"ח ד'), ודרשו חז"ל במסכת יומא דף פ"ה וחי בהם ולא שימות בהם, זאת אומרת שאין התורה דורשת מאדם לשמור את מצוותיה אם בשל כך תהיה סכנה לחייו. וכבר כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות שבת הלכה ג' הגדרתו לגבי ענין של פיקוח נפש "הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלוה בעולם, שנאמר "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום", ואלו האפיקורסים האומרים שאסור לחלל שבת או יום הכיפורים, עליהם הכתוב אומר "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם". המשנה ברורה בסימן תרי"ח ס"ק ה' כתב גבי חולה ביום הכיפורים שפסקו עליו הרופאים שחייב לאכול ביו"כ, ורוצה להחמיר על עצמו ולא לאכול, האם יש בזה מדת חסידות, וע"כ אומר המשנ"ב דמי שפטור מהתענית ואינו אוכל הרי הוא מתחייב בנפש, ועליו הכתוב אומר "אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" (בראשית ט'). וכך כתב הרמב"ן במסכת סנהדרין דף ע"ד שאין שום מדת חסידות להחמיר על עצמו שלא יחללו עליו יום כיפור, והמונע עצמו במקום סכנה הרי זה מתחייב בנפש. וכן הובא בר"ן יומא פ"ג ע"ב והמאירי בחיבור התשובה עמוד תע"א, שכל המתחסד הרי הוא בכלל שופכי הדמים. ובערוך השלחן סימן תרי"ח ובשו"ת מהר"י אסאד סימן ק"ס כתבו דהיא מצוה הבאה בעבירה, וכן כתב בשו"ת מהר"ם שיק סימן ר"ס [וע"י שו"ת עונג יו"ט סימן מ"א].

בשו"ת הרדב"ז חלק ג' סימן תמ"ד כתב דאין בכך משום מדת חסידות כלל, כי אם מתענה הרי הוא שופך דמים, ובשו"ת מהר"ם שיק אורח חיים סימן ר"ס כתב "דאין זה מצוה הבאה בעבירה אלא עבירה גמורה", ומשום כך כתב המגן אברהם בסימן שכ"ח ס"ק ו' דמאכילין את החולה בעל כרחו וכופין אותו לאכול, וכך מובא בשדי חמד (בפאת השדה א' צ"ח) בשם האור זרוע. דוגמא לזה מוצאין אנו לגבי הצלת חבירו מסכנה שחייב להצילו, ולומדים זאת בסנהדרין דף ע"ג מהפסוק "לא תעמוד על דם רעך", ואם זה שנמצא בסכנה אומר שאינו רוצה שיצילו אותו, מובא בתשובות מהר"ם בר ברוך סימן ל"ט שכתב "דבר פשוט הוא שאפילו צווח אל תצילני אין שומעין לו", וא"כ ה"ה לעניננו אפילו שהחולה אומר שאינו רוצה לאכול ביה"כ מאכילין אותו כנגד רצונו. בשו"ת תשובות ונהגות ח"ב סימן רצ"א לגבי חולה לב שטוען שצם בשנה שעברה ולא הזיק לו הצום, ומתעקש לצום, פסק שחייב לאכול, שמצות פיקוח נפש עדיף, וכפי דעת הרופאים לחולה לב זה מסוכן לצום לפיכך אסור לו לצום, ויותר מזה מותר אם הוא צם אינו מקיים מצוה, דבמקום פיקוח נפש אין מצות עינוי, ולכן אם צם אינו מקיים מצוה, וכך משמע מדברי רש"י ביבמות דף ס"ד ע"ב, שאם היה אסור למול התינוק בשבת והוא מל בשבת והיה פיקוח נפש, לא קיים מצות מילה כלל, ונחשב כמילה שלא בזמנה ומחלל שבת. בס' כף החיים סימן תרי"ח סק"ג כתב שחולה זה צריך לאכול ואינו אוכל, עובר גם על "אל תהי צדיק הרבה" (ע"י שו"ת ציץ אליעזר חלק י' סימן כ"ד וחי"ו סימן ב').

בס' דעת תורה בסימן שכ"ח כתב שכאשר חולה הצריך לאכול מתעקש להתענות, מצוה על גדולי ישראל וחכמים להיות נוכחים בשעת האכילתו של החולה שיש בו סכנה, פן יפשעו אנשים אחרים בנפשו בחשבם שאין צריך לאכול. [וכמו שמצינו לגבי פיקוח נפש בשבת שעושין אותם ע"י גדולי ישראל, כמובא בטור או"ח סימן שכ"ח]. וידוע המעשה ברבי ישראל מסלנט צוק"ל ששנה אחת השתוללה בעירו מחלת החולירע, ולאחר תפילת ערבית כליל יו"כ עמד על בימת בית הכנסת, ועשה מעשה ואכל לעיני כל הציבור, וכן הורה לכל בני קהילתו לעשות כדוגמתו ולאכול ביה"כ, כדי שיוכלו גופותיהם לעמוד כנגד המחלה ושלא ינגפו [ע"י שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סימן צ"א].

האחרונים כתבו לציין מה שמסופר בירושלמי פרק ו' הלכה ד' שאב אחד הלך עם בתו ביום הכיפורים, אמרה הבת לאביה: אבא צמאה אני, אמר לה האב המתניני עד שנגיע לביתינו, המשיכו בדרכם, אמרה לו שוב אבא צמאה אני, אמר לה עוד מעט ונגיע לביתינו, המשיכו עוד מעט ולפתע נפלה ומתה. סיפור זה בא ללמד שכשיש מצב של פיקוח נפש אל לנו להתמהמה, אלא מיד שהחולה אומר שקשה לו לצום ויכול לגרום לו סכנה, אסור לו לצום.

בס' תורת היולדת להגר"י זילברשטיין שליט"א פרק נ"ב סעיף י' כתב וז"ל: חולה הצריך לאכול או לשתות ביה"כ, טוב שיאמר לפני האכילה או השתייה הראשונה "הנני מוכן ומזומן לקיים

קס"ז). בס' חוט שני להגר"נ קרליץ שליט"א בסימן שכ"ח כתב דכל מאבד עצמו לדעת אינו במצב של דעה צלולה, ולכן יש לחלל שבת להצילו (ע"י שו"ת אגרות משה או"ח סימן קכ"ז ובירור" ח"ב סימן קע"ד ענף ג' ושו"ת להורות נתן ח"ט הערות על סימן שכ"ח).

האם יש טמטום הלב במאכלות אסורות שהותרו לחולה

מובא בגמ' יומא ל"ט ע"א לגבי מה שנאמר על מאכלות אסורות "ולא תטמאו בהם ונטמאתם בהם" (ויקרא י"א), אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם. ומפרש רש"י "מטמטמת - אוטמת וסותמת מכל חכמה", וכן מפרש החינוך מצוה שס"ב דהטומאה היא שנחלש כח נפש השכלית מצד הטמאם. ויש להסתפק בחולה שמוכרח לאכול מאכלות אסורות משום פיקוח נפש, האם ככה"ג ג"כ שייך טמטום הלב, או שמא כיון שהותרו מאכלות אסורות משום פיקוח נפש ככה"ג לא שייך טמטום הלב.

כתב הרמ"א יור"ד סימן פ"א סעיף ג': חלב מצרית כחלב ישראלית, ומ"מ לא יניקו תינוק מן המצרית אם אפשר בישראלית, דחלב עובדת כוכבים מטמטם הלב ומוליד לו טבע רע, וכן לא תאכל המינקת אפילו ישראלית דברים האסורים מן התינוק בעצמו, כי כל זה מזיק לו בזקנותו. וכתב הט"ז (שם) ס"ק י"ג לפרש מש"כ וכן לא תאכל המינקת, דזה מדובר אפילו אם יש לפעמים היתר **לאשה לאכול דבר איסור מפני פיקוח נפש, מ"מ לא תניק את התינוק**, וכן כתב הש"ך (שם) ס"ק כ"ה וז"ל: "ונ"ל אם היא חולה בענין שצריך להאכילה דברים האסורים, לא יתן האב לתינוק לינק ממנה, אלא ישכור לו מינקת אחרת ישראל". ומשמע מדבריהם דאפילו במקום שיש היתר לאכול דברים האסורים מצד פיקוח נפש, גורם לטמטום הלב והולדת טבע רע באוכל. וכך משמע מדברי האוה"ח ויקרא י"א י', דכתב לפרש מש"כ "ושקץ יהיו לכם", פירוש רבות אפילו בשוגג שלא תתכוונו לאכלם, אעפ"כ ישקצו את הנפש, דהתיעוב יעשה מעשהו בנפש האדם, אפילו בהיסח הדעת ובשוגג תטמא נפשו ותטמטם, והוא אמרו ולא תטמאו ונטמאתם בה. וכן נראה מדברי החת"ס בתשובתיו או"ח סימן פ"ג שדן בענין להכניס קטן שוטה למקום שיאכילוהו מאכלות אסורות כדי לרפאותו, וכתב ע"ז: "נלענ"ד להיתר, ומ"מ העידו קדמונינו שצ"ע מאכלות אסורות בנערות מטמטם הלב ומוליד טבע רע, ועדין אני אומר מוטב שיהיה שוטה כל ימיו", משמע שטמטום הלב שייך אפילו אם אוכל בהיתר, שהרי המטרה היתה לרפואתו.

המשך חכמה בפרשת ואתחנן (דברים ו' י"א) כתב לפרש הפסוק "והיה כי יביאך וגו' ערים גדולות וטובות אשר לא בנית, ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת וגו'", עפ"י דברי הגמ' בחולין דף י"ז ע"א עה"פ "ובתים מלאים כל טוב", אמר רבי ירמיה אמר רב קדלי דחזירי, מלמד שאפילו דברים שמאים הותרו להם, וממשיך המשך חכמה דלפיכך מיד בפסוק אחרי זה נאמר "השמר לך פן תשכח את ה' אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים", דמדוע יש חשש שתשכח, כיון שטבע הדברים האסורים שמתטממם את הלב, וכמו שכתוב ונטמאתם בהם, **ואפילו אם אוכלן בהיתר**, ולכן אעפ"י שהותר להם לפי שעה לאכול דברים אסורים אלו, מ"מ יש חשש שמחמת טמטום הלב שיש ע"י אכילתם אפילו בהיתר עלולים ח"ו לשכוח את ה' וזקוקים לשמירה מעולה, ככתוב "השמר לך". ולכן **נפסק בשו"ע סימן שכ"ח סעיף י"ד** דיחללו שבת, דהיינו שישחטו עוף לחולה ולא יאכלו אותו נבילה, משום שאף שאוכלים בהיתר דבר איסור מ"מ יש טמטום הלב. וכן כתוב בחידושי חתם סופר כתובות דף ק' ע"ב דאפילו אם אוכל באונס, כגון שהוא חולה שמוכרח לו אכילת האיסור, מ"מ עצם האיסור מטמטם הלב אעפ"י שהיתה באונס ופטור מעונש, אולם יש שהעירו שהחת"ס סותר דבריו ממש"כ בחידושו עה"ת פרשת ואתחנן ד"ה כי ישאלך, שאין טמטום באכילת איסור במקום שהותר האיסור כגון פיקוח נפש, וכן משמע בשו"ת מהרש"ג ח"ב סימן קמ"ג מי שנותנים לו בחירה בימי המלחמה לחלל שבת או לאכול נבילות וטרפיות, והוא מוכרח בסכנת נפש לבחור באחת משתי אלה, יש לו לבחור בחילול שבת אף שהוא חמור, כי מזה אינו נהנה, וההיזק באכילת טרפיות הוא יותר כי הנאה כל שהיא של איסור מטילה זוהמה, ואף שיש לו היתר מחמת סכנה (ע"י אהרן יארייתא כלל י' שהאר"ך בזה). וכך כתב הנצי"ב בהעמק דבר ויקרא י"ז ט"ז ובדברים ו' י' (ע"י פנ"י ב"מ דף נ"ח). וע"כ צ"ל שגם במקרה של פיקוח נפש שמצד הדין מותר לאכול דבר טמא, בכל זאת לא נפקע כח המזיק והשלילי שיש במאכלות האסורות, דעצם מציאות האיסור מטמטם את ליבו של אדם.

אולם מאידך מדברי המהר"ל מפראג בספרו תפארת ישראל פ"ח משמע אחרת, שכתב כי קדלי דחזירי שהותרו לישראל בבואם לארץ, כמובא בחולין דף י"ז, **לא היו גורמים טמטום**, שלא יתכן שהבטיחה תורה שיהיה להם בתים מלאים כל טוב על דברים המטמטמים את הלב, כמש"כ הרמב"ן במדבר ל"א כ"ג והחינוך מצוה תקכ"ז. וא"כ ה"ה חולה שיש בו סכנה הזקוק לאכול מאכלות אסורות, שאין בזה טמטום, שהוא עשה מצוה של ונשמרתם לנפשותיכם באכילתו, ודלא כמו שכתבו הנצי"ב והמשך חכמה שם שאעפ"כ זה גורם לטמטום הלב. וכן כתב בשו"ת רב פעלים ח"ד (חלק סוד ישרים) סימן ו' שאין אכילת טרפיות מטמאת נפש האדם אלא כשאוכל ליהנות ממנה, אבל אם הוא אונס גמור אין הטומאה נכנסת בו. וכן הובא בס' עובדות

חוות יאיר סימן רל"ו כתב לגבי חילול שבת שאם עברו מחמת הצלת ממון פשיטא שצריך כפרה, כמבואר באו"ח סימן של"ד סעיף כ"ו, אבל אם עברו מחמת פיקוח נפש וגם הצילו ממון אין חשש בזה, כמבואר ביומא פ"ד ע"ב שהציל תינוק מטביעה ותפס עמו דגים, ומ"מ מצד חומרא בעלמא מצינו שצריך כפרה, כמו היושב בתענית חלום בשבת שצריך להתענות ע"ז, אפילו שצריך להתענות תענית חלום, כמבואר בתענית י"א ע"א ובתוס' ד"ה אמר, וכן במו"ק ט' ע"א מובא שנמחל להם על מה שלא צמו ביוה"כ, אפילו שהיה מותר להם. וכן הבי"ט בסימן שכ"ו כתב שפיקוח נפש דוחה שבת, אין הכוונה ששבת הותרה מפני פיקוח נפש אלא דחוייה, **וא"כ יש מקום לכפר**. וכן מובא בשו"ת רבי יצחק מפוזנא סימן ל"ט דלשיטתו שפיקוח נפש דחוייה אצל שבת, מי שחילל במצב של פק"נ צריך כפרה, ומשמע דבין החולה ובין הרופא צריך כפרה.

אולם בס' בני יהודה (עייאש) דף ס"ז (מובא בברכי יוסף סימן של"ד ס"ק ה') חולק ע"ז, וסובר שאעפ"י ששבת דחוייה אצל פק"נ, מ"מ זה רק אם יכול לצמצם את החילול, **אבל א"צ שום כפרה**, וכי המוהל בשבת צריך כפרה. וכן מביא כף החיים סימן שכ"ח בשם ספר לחם יהודה ח"ב סי' כ"ח.

וכן כתב הפתחי תשובה יור"ד סימן כ"ט סק"א שהאוכל עוף ואח"כ מצא בו מ"ח טריפות, שאין צריך כפרה על מה שאכל באונס, ומביא רא"י לזה מגמ' פסחים דהפסח ששחטו בער"פ שחל בשבת ונמצא בעל מום בסתר א"צ חטאת, ויותר מזאת כתב בשו"ת חמדת שלמה סימן א' שהסומך על חזקת היתר ונתברר אח"כ שהיה איסור א"צ כפרה. וכן מי שאכל מבהמה שהדין שא"צ לבדוק אחר הי"ח טריפות, אם נמצא אח"כ שהיה טריפה שא"צ האוכלו כפרה, שהוא עושה כדון שסמך עצמו על רוב שרוב בהמות כשירות, והו"ל אונס שרחמנא פטריה, וכמאן דלא עביד דמי, וכמש"כ בשו"ת פנים מאירות ח"ב סימן מ"א וח"ג סימן י"ט (מובא בפתחי תשובה יור"ד סימן כ"ט) ובהגהות חתם סופר או"ח סימן תרכ"ד ובשו"ת חתם סופר או"ח סימן פ"ג. וכן כתבו האחרונים לציין דברי התוס' יבמות דף ל"ה ע"ב ד"ה נמצאת והתו"י (שם), דהכונס יבמתו אחר ג' חדשי הבחנה ונמצאת מעוברת, שאין צריכין קרבן, דהו"ל אונס לאחר שעשתה חתקנת חכמים שהוצרכו להמתין ג' חדשים לא יותר, מאחר שרוב נשים עיבורן ניכר לשלשה חדשים.

כעין זה דנו גדולי האחרונים במי שנמצאו תפילו פסולים האם צריך כפרה, וכתבו דאין צריך כפרה, כמבואר בחידושי אשל אברהם (בוטשאטש) או"ח סימן ל"ב ושו"ת לב חיים ח"ב סימן י' וקע"ו ובחקרי לב יור"ד סימן מ"ח ושו"ת פרי השדה ח"ג סימן קי"ז ושו"ת מנחת יצחק ח"ד סימן נ"ד ושו"ת חלקת יעקב ח"ד סימן י"ג ושו"ת ויברך דוד (הארפנס) או"ח סימן ו'.

האור זרוע ח"ב הלכות ערב שבת סימן ע"ו כתב וז"ל: "והיכא שהיתה דליקה והיה שם ספק נפשות ישראלים, אין צריכים שום תענית ושום צדקה על זה, **שהרי בהיתרא עשו מה שעשו**, ואפילו אם רוצים לתת צדקה על כן **מוחזין בידם**, שא"כ אתה מכשילן לעתיד (ע"י שו"ת רב פעלים חלק ג' או"ח סימן ל"ו). בשו"ת תורה לשמה סימן תקי"ד כתב דבהיתר חילול שבת לחולה שיש בו סכנה, **ודאי אין להחמיר לעשות זה המחלל כפרה לנפשו**, ואדרבה אם ירצה להחמיר לעשות כפרה בעבור זאת **מוחזין בידו**, משום שחוששים פן מכח זאת שרואים שעושים כפרה למחלל יעשו התרשלות בחילול שבת לצורך החולה שיש בו סכנה, וכל כך חשו חז"ל להתרשלות בזה עד שתמצא שאמרו הנשאל הרי זה מגונה, והשואל הרי"ז שופך דמים. וכן פסק בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן י"ג. וכתב המשנ"ב בסימן של"ד ס"ק ע"ח: מי שחילל שבת משום פיקוח נפש אין צריך לכפרה כלל, ומה שנהגו נשים המדליקות הנר בשביל יולדת בשבת להתענות אח"כ, **הוא הוללות וסכלות** (ע"י שו"ת בן פורת להגר"י ענגיל זצ"ל סימן ב' ובשו"ת יד כהן סימן ר"ט מש"כ בזה).

ריבוי בשיעורים בשבת וביו"ט

מובא בשו"ע סימן שכ"ח סעיף ט"ז: אמדוהו לשתי גרוגרות, ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עוקצין וג' בעוקץ אחד, כורתין העוקץ שיש בו ג', ואם היו ב' בעוקץ אחד וג' בעוקץ אחד לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו שנים. הטעם שיכרתו עוקץ שיש בו שלש ולא ב' עוקצין, משום שריבוי בשיעורים שלא לצורך אסור לעשות עבור החולה. וכתב המשנ"ב (שם) ס"ק מ"ד דפשוט דה"ה לכל שאר המלאכות כגון בישול וכדומה, אסור בריבוי בשיעורים. קיימת מחלוקת ראשונים אם ריבוי בשיעורים אסור מדאורייתא או מדרבנן, דעת הר"ן בביצה ד"ז ע"א ד"ה ומהא מ"ש שאסור מדאורייתא, וז"ל: "לפיכך נראה לי ברור דודאי ריבוי בשיעורים בשבת מדאורייתא מיתסר, ואפ"ה לא דמי רבוי בשיעורא ביו"ט לרבוי בשיעורא דשבת, שהשבת דחוייה היא אצל חולה ולא הותרה, ולפיכך כל שהעיקר מלאכה אסור אף תוספתו כמוהו ומיתסר מדאורייתא, אבל יו"ט שאוכל נפש הותר בו, דאפילו אפשר מערב יו"ט שרי כל שהוא מרבה על העיקר, ובלבד שיהא בטורח אחד תוספתו כמוהו. ועוד נראה שנראה להם לחכמים שכיון שאמרה תורה "אך אשר יאכל לכל נפש", לא הוצרך לשקול ולדקדק שלא יבשל אלא המצטרך לו בלבד, ומשו"ה ריבוי בשיעורא כל היכא דלא מפיש בטירחא עדיף, אבל בשבת שהעיקר אסור אף תוספתו כמוהו, ולא "ניתן לדחות". הבי"ט בסוף סימן של"א מביא רק את התירוץ הראשון של הר"ן, וע"י בס' נחל יצחק סימן צ' סוף סעיף

א' שהעיקר להלכה כתירוץ זה. כתב המשנ"ב סימן שכ"ח ס"ק מ"ד בנוגע למרבה בשיעורין בבישול עבור חולה שיש בו סכנה, שצריכים להזהר לבשל רק את כמות האוכל ולא יותר מזה, ואסור להוסיף על הדרוש אפילו באותה קדירה, עיי"ש.

אולם דעת התוס' במנחות ס"ד ע"א ד"ה שתיים והרשב"א בחולין ט"ו ע"ב, דריבוי בשיעורין אינו אלא איסור דרבנן (ע"י ב"י סימן שי"ח ד"ה כתוב בא"ח, ובסימן של"א ד"ה ומ"ש, ובמג"א סימן שי"ח ס"ק ו'). בשו"ת הרמ"א סימן ע"ו אינו מזכיר דעת הר"ן שיש איסור דאורייתא בריבוי בשיעורין, ומשמע שפסק כדברי התוס' והרשב"א. הקובץ בשיעורים בביצה דף י"ז ביאר את מחלוקת הראשונים אם ריבוי בשיעורין אסור מה"ת או מדרבנן, וז"ל: "התוס' והרשב"א פ"ק דחולין ס"ל דריבוי בשיעורא אינו אלא מדרבנן, ושמעתי הטעם, משום דכל חזא וחזא בפני עצמה מותרת, דכל חזא חזיא לחולה, ואיזה מהן תאסר. ולפי טעם זה אם יבשל או יוציא שתי גרוגרות בבת אחת, האחת ראויה לחולה והאחרת אינה ראויה לו, ודאי אסור מדאורייתא. וכן המוציא ביו"ט אוכלין ואבנים בהוצאה אחת, לוקה על האבנים מדאורייתא. אבל הר"ן מחלק בין דחוייה להותרה, דפק"נ בשבת אסור מדאורייתא, ואוכל נפש ביו"ט שרי. ונראה טעם חילוק זה, דבמלאכת שבת ישנם גוף המלאכה ומעשה המלאכה, כגון במבשל גוף המלאכה הוא מה האש, ואם העמיד הקדירה בשבת וגמר הבישול יהיה בחול פטור. וכן להיפך, אם יעמיד הקדירה בע"ש והבישול יהיה בשבת, ג"כ פטור. והתולש עוקץ אחד שיש בו שתי גרוגרות, עשה במעשה אחד שתי מלאכות, שנתלשו שתי גרוגרות, אבל מעשה התלישה הוא אחד, והוא מעשה המותר, שהיה צריך לתלוש בשביל גרוגרת אחת הצריכה לחולה או לאוכל נפש ביו"ט. ובהו"ל יש לחלק בין הותרה לדחוייה, דבהותרה נחשב המעשה כאילו נעשה בחול, אף שגוף המלאכה נעשית ביו"ט, אבל בדחוייה לא נחשב כאילו נעשה המעשה בחול. ולפי"ז אם תלש ביו"ט עוקץ שיש בו שתי גרוגרות, האחת ראויה לאכילה והאחרת אינה ראויה אלא לכלבים, מ"מ שרי מדאורייתא, כיון דמעשה התלישה הותר. ולפירוש ראשון בכה"ג אסור מדאורייתא, עכתו"ד. (ע"י משנ"ב סימן שכ"ח ס"ק י"ג שמביא את מחלוקת הראשונים, עיי"ש).

בשו"ת אבני נור או"ח סימן ס"ט כתב בענין חולה שיש צורך להדליק נר ע"י נכרי, ויש שתי נרות, אחד שדולק שעה ואחד שדולק שתי שעות, דאסור להדליק נר שדולק יותר. בשו"ת צ"ץ אליעזר חלק ט' סימן י"ז אות כ"ט מביא מחלוקת בענין זה, ומציין שבשו"ת חלקת יואב סימן י' דעתו להקל בזה, דאין מדקדקין שלא יהיה דולק יותר מכפי צרכי החולה (ע"י שו"ת מנחת יצחק ח"ט סימן ל"ה תשובה ב'). בשו"ת רב פעלים ח"א סימן כ"א כתב לחדש דכמו ששינונו דלא יכרתו אלא העוקץ שיש בו שנים, ה"ה דאינו רשאי לשחוט עוף גדול במקום שיש קטן, וכבר הביא כן בכף החיים סי' שכ"ח אות פ"ו, עיי"ש. וכן כתבו לאסור המנחת חינוך בסוף מוסף השבת ד"ה והנה, והערוך השולחן סימן שי"ח סעיף ט"ז. אולם האור שמה בהלכות שבת פרק י"ח ה"א ובשו"ת הר צבי סימן קע"ז ומרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל כפי שמובא בשש"כ פרק ל"ב הערה צ' דעתם להקל בזה. וע"י בתהלה לדוד סימן שי"ח ובאמרי בינה דיני שבת סימן י"ז שכתבו דבשחיטה לא שייך ריבוי בשיעורין, דהחיוב הוא על הנשמה שנוטל, ולא על שיעור הבשר שנשאר ע"י נטילת הנשמה, והנשמה שנוטל אינה יותר גדולה מבהמה גדולה מבהמה קטנה, עיי"ש.

לגבי מרבה בשיעורין באיסור הוצאה בשבת, כתב האור שמח בפ"ח מהלכות שבת הלכה א' לחדש בגדר ריבוי בשיעורין, דיש ב' סוגי מלאכות, יש מלאכות הנגמרות ע"י האדם עצמו, ויש מלאכות שנגמרות מאליהן כמו אפיה ובישול, והנה קצירה הגמר שלה בא ע"י האדם, ואם מרבה בעשיית הדבר הנקצר חייב, אבל באפיה ובישול הגמר שלהן בא מאליו אלא שהאדם הוא הגורם, לכן אם בא הגרם בריבוי שהוא מרבה יותר מכפי מה שצריך לחולה פטור, ואין כאן אלא איסור מדברי סופרים, ולענין הוצאה מביא האור שמח רא"י מהגמ' שבת דף צ' דמרבה בשיעורין בהוצאה חייב, דדומה לקצירה שהוא עושה כל המלאכה (ע"י שו"ת הר צבי או"ח ח"א סימן קע"ז מש"כ להעיר על דברי האור שמח).

אולם מדברי החפץ חיים זצ"ל בספרו "מחנה ישראל" פרק ל"א משמע אחרת, דכתב אודות חיילים ישראלים שצריכים לעבור ממקום למקום ביום השבת, ויש להם חפצים שמוכרחים מצד הממשלה לישא אותם, ורוצים לקחת גם התפילין שלהם, וע"ז כתב וז"ל: "אם החפצים האלו הם שלו, ואין עליו ציווי הממשלה שיהיה לו החפצים ההמה, אסור לישא אותם בעצמו עמו, אך אם נושאם בצירוף שאר חפצים שמוכרח לישא אותם מצד ציווי, **אפשר דאין ע"ז איסור**", וסמך שם על דברי הרשב"א ותוס' דריבוי בשיעורין אינו אסור אלא מדרבנן, ויש לו ספק כיון שיש איסור דרבנן האם מותר למנוע הפסד חפציו, והיוצא מדבריו דריבוי בשיעורין אסור מדרבנן, ומותר לישא בריבוי חפצים שאינם ראויים לו בשבת. בס' לב אברהם סימן שכ"ח כתב להעיר דלכאורה יש סתירה בדבריו, דבספרו מחנה ישראל כתב שאיסור מרבה בשיעורים הוא איסור דרבנן, בהסתמך על דעת הרשב"א בחולין ט"ו שמרבה בשיעורים אינו אלא איסור דרבנן, ולכן מותר לקחת גם את התפילין עם שאר המשא, ואילו במשנ"ב סימן שי"ח ס"ק י"ג כתב שהעיקר כדעה הראשונה, דהיינו שיטת הר"ן בגמ' ביצה שיש איסור תורה במרבה בשיעורין. בשו"ת יב"א חלק ח' או"ח סימן ל"ד אות ו'

כתב שבמקרה של החייל סמך המשנ"ב על הרשב"א, **כי מדובר על דבר מצוה בשעת הדחק** (ע"י שו"ת הר צבי ח"א או"ח סימן קע"ז ד"ה והנה רב גדול). עוד חידוש כתב בס' מחנה ישראל פל"א בהערה, **שבוה"ז דאין לנו רשות הרבים** גמורה אפשר דיש להקל אפילו לדעת הר"ן, וא"כ יהיה מותר בשעת הצורך אם אין המקום ההוא רה"ר גמורה לצרף את האוכל שלו לזה של החולה המסוכן, ולהוציא שניהם ביחד, ולכן בעיירות הגדולות בחו"ל לא שייך היתר זה לדעת הר"ן, וכן כתב בס' שמירת שבת כהלכתה פרק מ' הערה קל"ח.

וכדעת הח"ח פסק גם בשו"ת חלקת יעקב ח"א סימן מ"ו שמותר לחייל לקחת בשבת את התפילין שבאמתחתו, כשהוא יוצא למרחק של כמה ימים [וע"י במנחת שלמה למרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בסימן ט"ו ובס' שלחן שלמה סימן ש"ח ס"ד מש"כ בזה]. וכן פסק בשו"ת אגרות משה ח"ב סימן ק"ג וח"ה סימן כ"ו ול' דריבוי בשיעורין בהוצאה מותר. ראוי לציין מש"כ בס' מנחת יו"ט סימן צ"ח ס"ק קכ"ו שמציין בשם ספר ישועות חכמה (מבעל מסגרת השלחן) שכתב דצריך להזהר במקום שאסור להוציא בשבת, והדרך שביו"ט נושאים אצלם המטפחת לביהכנ"ס וצריכין להזהר וכו', וכן כל כיוצא בזה צריכין להזהר שלא ישאו אצלם בסתם, שום דבר כדרך שנושאים בחול בכיס התפור כמה דברים בסתם, וביו"ט צריך לדקדק בכל דבר שמוציא אם צריך עתה לדבר ההוא במקום שהולך, ולכאורה נראה שסובר כדברי האור שמח שאסור ריבוי בשיעורים במלאכת הוצאה.

בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן ל' נשאל בענין יולדת שהולכת לבית החולים בשבת, האם מותרת להביא לשם ע"י נכרי גם צרכי חולה, והשיב דגם אם נאמר דריבוי בשיעורים בשבת הוא איסור דאורייתא, בודאי אסור ע"י נכרי, ואפילו לפי דברי הפוסקים דריבוי בשיעורים אסור מדרבנן ג"כ אסור, דהמג"א בסימן רמ"ז פסק דריבוי בשיעורים אסור בהוצאה ע"י נכרי. אולם בשו"ת מחזה אליהו (פאלק) סימן ל"ו כתב לגבי יולדת שהגיע זמנה להכנס לבית חולים בשבת, ונוסעת במכונית עם גוי, דמותרת היולדת להוסיף ע"י עכ"ם דברים שאינה צריכה לשבת, וכנראה שסבר דגם לדעת האוסרים יש מקום להקל בריבוי בשיעורים באיסור דרבנן ע"י נכרי (ע"י שו"ת פלגי מים ח"ב סימן י"ח). ולכאורה כך משמע מדברי שו"ת נחפה בכסף או"ח ח"א סימן ג' דמרן הבי" לא הביא ששייך שמא ירבה כשביטל גם בנכרי, אולם בשו"ת צ"ץ אליעזר ח"ח סימן ט"ו פרק י"א אות ב' השיג על דבריו, עיי"ש.

המבשל בשבת ואח"כ נודמן חולה שיש בו סכנה הצריך לתבשיל זה

בס' לימודי ה' לימוד ר"ג מביא שנסתפקו האחרונים במבשל בשבת, ואח"כ נודמן לו חולה שיש בו סכנה שזוקק לתבשיל זה, האם פטור מלהביא חטאת, או שמא כיון שכשמשלו לא נתכוון עבור החולה חייב, וכתבו האחרונים דכל ספיקו הוא רק אם בשעה שבישל כבר חלה ושזוקק לתבשיל זה, ומציין שמדברי הגמ' מנחות דף ס"ד ע"א במי ששמע שטבע תינוק בים, ופרש מצודה לעלות דגים והעלה תינוק ודגים, דרבה סובר דפטור, שהולכים אחר תוצאת הפעולה, והרי התינוק ניצל, ולפי רבא הולכים אחר מחשבתו, אולם בסו"ד כתב דגם לדעת רבה יהיה חייב, עיי"ש. (ע"י שו"ת שערי דעה ח"א סימן ט"ו).

בספר באר צבי (ח"א סי' י"ב) להגאון רבי צבי קינסטליכער ז"ל האריך בדברי הלימודי ה', והביא שכיו"ב מסתפק בשו"ת מוצל מאש (סי' מ"ו) במי שבא על אשה שהיתה בחזקת אשת איש, ואח"כ בא עד אחד והעיד שזוהי ימים שמת בעלה קודם הזנות, אם יכול לישא אותה, דאולי כיון שבשעה שבא עליה היתה בחזקת אשת איש אסורה עליו, והעיר ע"ז בבאר צבי דלכאורה תליא בפלוגתא רבה ורבה אי אזלינן בתר מעשיו או בתר מחשבתו, ואנן דקיי"ל דאזלינן בתר מעשיו ה"ה בזה יוכל לישא אותה, חוץ אם נאמר דיש לאסרה משום קנסא, עיי"ש. ברם בס' כלי חמדה (פ' ויחי) כתב דבאיסורי אכילה ועריות לכו"ע אזלינן בתר מעשיו, ואין לחייב משום מחשבתו גרידא, כיון דקיי"ל דמתעסק בחלבים ועריות ג"כ חייב, ואף דבכל התורה הוי מתעסק כמו אין בו מעשה כלל, מ"מ בחלבים ועריות חייב חטאת במתעסק כיון דנהנה, ולכן בני"ד דבשעת הנאתו כבר היתה מותרת ולא נהנה מאיסור אינו חייב מה"ת, ודוקא במלאכת שבת שחייבה תורה על המלאכה מה שמחלל שבת, י"ל דאם היה איסור במחשבה הוי בגדר איסור, עיי"ש. ולפי"ז גם לרבא דס"ל דאזלינן בתר מחשבתו, והראב"ד בה"ל שבת (פ"ב הט"ו) פסק כמותו, מ"מ י"ל דבנ"ד תהי" מותרת להנשא לו, א"כ נאמר דיש לאסרה משום קנסא. (ע"י שו"ת מעדני סופר חלק א' סימן כ"ה, שו"ת בצל החכמה ח"ו סימן ה' ו', שו"ת משנה הלכות ח"ג סימן מ"ב, אמרי בינה דיני יו"ט סימן ג').

חצי שיעור במאכלות אסורות

החינוך מצוה שיי"ג כתב וז"ל: "ולפיכך מי שהוא חולה ביוה"כ, אעפ"י שאין בו סכנה גמורה אם יהיה חלוש הרבה, ראוי להאכילו ולהשקותו מעט מעט", וכתב המנחת חינוך דנראה מדברי החינוך דיש חילוק בין כשיעור דאין מאכילין, לפחות מכשיעור דמאכילין אף במקום שאין בו סכנה, ובאמת לא ראינו חילוק זה בשום מקום, דודאי אין שום איסור תורה שהותר באין סכנה, אלא באופן זה שיש סכנה ויכול לצאת מידי סכנה בפחות מכשיעור, אבל במקום שאין סכנה כמו שאסור לאכול שיעור כן אסור לאכול חצי שיעור, דחצי שיעור אסור מהתורה. וע"י בשדי חמד מערכת

כשהעמדת הכלים היתה ככוונה לכבות את המקום שכבר הודלק, הוה גרמא זו כמלאכה בידיים, עיי"ש היטב בדבריו ובט"ו או"ח סימן של"ד ס"ק י"ז. ודבריו צריכים הסבר, מה בין פסיק רישיה לכוונה ממש, הרי הסברא מחייבת שכמו שבעשיה בפועל אין הבדל בין פסיק רישיה למתכוון, כן צריך להיות גם בגרמא, אם התורה גילתה שגרמא בשבת מותר מה לנו ולכוונתו. ויעוין בתשובת נכד הגאון (בעל ישועות יעקב) הנספח בסוף הספר או"ח סימן של"ד שמסביר זאת בטוב טעם.

וכתב בס' אבן העזר להעיר עמש"כ המג"א שאסור מהתורה להניח עלוקה בשבת, ממשי"כ בשו"ע או"ח סימן שכ"ד דמותר להעמיד את בהמתו ע"ג עשבים מחוברים בשבת, אעפ"י שבהמתו תולשת מהקרקע ואוכלת, ואעפ"י שתלישה מן המחובר מלאכה היא, שאם לא תאמר כן לא מנוחה היא לה כי אם צער, והתורה אמרה "למען ינוח", ומוכח דאעפ"י שהבהמה עומדת לאכול העשב, אפ"ה אין לחייב את המעמיד משום תולש, דאינו אלא גורם שהבהמה תתלוש, ולפי"ז כתב באבן העזר להוכיח מזה דאין לחייב בשבת מעמיד עלוקה למצוץ דם. אולם קשה ע"ז מדברי השו"ע חו"מ סימן שצ"ד ס"ג שפסק דאם העמיד בהמתו בחירו ע"ג קמת חבירו חייב, כ"ש דהוה מוסיף בידים, ולפי"ז מדוע מותר להעמיד בהמתו ע"ג עשבים בשבת, והרי זה נחשב ג"כ כמו שתולש בידים, דמאותו טעם חייב כאדם המוסיף. אולם כתב לתרץ באבן העזר דלא קשה ממעמיד בהמתו דחייב, דבנויקין תלוי אם היהוק הוא ברור ולכן חייב במעמיד, אולם בשבת החילוק תלוי במלאכת מחשבת, וע"כ אין לחייב בכל אופן, אלא בדומה לזורה ורוח מסייעתו, דבמחשבתו לברר הפסולת נתחייב אף שהרוח מסייעתו, וה"ה במעמיד עלוקה דיש לחייבו משום שמחשבתו להוציא דם, אולם במעמיד בהמתו ע"ג עשבים אין כוונתו לעשות מלאכה רק שבהמתו תאכל וע"כ פטור. אולם דבריו קשים, שגם במעמיד בהמתו ע"ג עשבים יש לו כוונה שהבהמה תתלוש, דבלא זה אי"א לה לאכול, וא"כ הו"ל פסיק רישיה לענין תלישה.

וכתב בס' ברכת מנחם סימן ז' ליישב דברי אבן העזר, דיש לחלק בין מעמיד עלוקה בשבת דחייב משום נטילת נשמה, לבין מעמיד בהמתו ע"ג עשבים בשבת דפטור משום תולש, דהרי בשבת בעינן שייעשה כדרך המלאכה, דבלא"ה לא הוי מלאכת מחשבת, וע"כ י"ל דדוקא במעמיד עלוקה יש לחייב מאחר ואיכא מעשה כדרך המלאכה, דזהו הדרך להוציא דם ע"י עלוקה, משא"כ במעמיד בהמה ע"ג עשבים בשבת, הגם שעושה מעשה בגוף המלאכה, דהוא מכין את הבהמה לתלוש עשבים מיד, אולם אפ"ה אין זה דרך תלישה במה שמעמיד בהמה לאכול מהמחובר, ואינו חשוב תלישה אפ"ה תולש בעצמו [וגם בתולש בעצמו בפיו נמי דעת המג"א (סימן של"ו סק"א) דהוא פטור, כיון דאין דרך תלישה בפיו, ואולם הבכ"ו"ש (שבת עג.) העיר עליו מרש"י (סוכה לו.) דכתב דאסור להריח אתרוג במחובר שמא יקטוף לאכול, ואף אם יאכלנו במחובר אין לך תולש גדול מזה, ע"ש]. אולם אם הבהמה תולשת אזי לכו"ע אינו דרך תלישה אצל המעמיד, וכ"ש היא תולשת וגם אוכלת דלא הוה דרך תלישה כלל, ואף מדרבנן נמי לא אסרו אלא אם עושה בגופו תלישה שלא כדרך המלאכה. (עי' בשער הציון סימן שכ"ח ס"ק י"ז, ובס' שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ז הערה י"ח מדברי מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בענין זה.)

ההיתר להניק תינוק בשבת

נפסק בשו"ע סימן שכ"ח סעיף ל"ה: מותר לאשה לקלח מהחלב כדי שיאחזו התינוק הדד ויניק. בס' תוספת שבת כתב דהיונק מן האשה הוא מלאכה דאורייתא דמפרק, והעירו האחרונים מה ההיתר להניק תינוק בשבת שלא במקום סכנה (עי' בשער הציון שם ס"ק פ"א שמביא בשם שבלי הלקט שכתב "לתוך פי התינוק, ואולי משום שהוא בכלל סכנה אם לא יניק").

ומעירים עוד האחרונים מה ההיתר להניק התינוק בשבת, הרי המג"א בסימן שכ"ח ס"ק נ"ג ובאבן העזר הנ"ל כתבו דהמעמיד עלוקה על בשר האדם בשבת כדי שתמוץ את דמו, חייב משום מפרק בידים, או משום דהמעשה חשוב כמעשיו שלו, או משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, והואיל ועיקר מחשבתו שהעמידה הוא כדי שתעשה חבורה באדם ותמוץ את דמו שהוא מלאכה גמורה, וחשוב מלאכה דאורייתא לענין שבת, וא"כ הנותנת דד לתינוק שלא במקום סכנה חייבת חטאת, דמעשה שלה הוא, וכוונתה שהתינוק ינוק החלב ממנה. וכבר הקשה קושיא זו הגר"א גרדון זצ"ל כפי שהובא בס' שדי חמד בסוף קונטרס "באר בשדי", וז"ל: "לפי דעת רוב הפוסקים דחולב הוי איסור דאורייתא, איך תינוק ינוק עד ד' שנים, הרי נותנת לקטן לעבור על איסור דאורייתא, ועוברת על "לא תאכלום", והגם דסתם תינוק מסוכן אצל חלב, היינו עד ב' שנים, דהא אחר ב' שנים אין ביניקה חשש סכנה. ועי' בשו"ת מחזה אליהו (פאלק) סימן פ"ד ס"ק מ"ז מש"כ ליישב. אולם מעירים האחרונים למה מותר לאשה להניק את בנה, ואינה חייבת משום מפרק, דמעשה שלה הוא במה שמעמידה בתינוק אצל הדד. וכבר העיר זאת האור שמח בהלכות שבת פרק ח' הלכה י', וכתב דמ"מ למסקנת הגמ' בכריתות י"ג שהביאו התוס' בריש פרק חבית, דחלב בפי התינוק אוכל הוא, ואין חוב בתינוק היונק מחלב האשה, דהוי כחלב לאוכל, דהיינו שלתוך פי התינוק חשוב כאוכל, וה"ה יהיה מותר לחלוב מודי האשה לתוך אוכל (עי' שביית השבת מלאכת דש ס"ק פ', שו"ת חלקת יואב סימן ט', ושו"ת הר צבי או"ח סימן כ"א).

בשבת, משא"כ אם אינו אלא לוקח לתוך פיו דבר שיש לו ריח טוב, והריח הטוב דוחה שלא ירגישו בו, זה אינו רפואה ומותר בשבת, כי הפה מוציא ריח רע כבתחילה אלא שבני אדם אין מרגישים בו, לפי שבריה הטוב שיש לו בפיו דוחה את הריח הרע מלהרגיש בו. ומעתה י"ל שמצטכי אינו מרפא ריח הפה אלא שריחו דוחה הריח הרע, כמבואר בסימן רט"ז סעיף ג' שמכריכם על מצטכי בורא מיני בשמים, ועל כן מותר ללעוס מצטכי בשבת אם אין כוונתו אלא לריח הפה, אבל לפלפול וגרגיר מלח המזכירים בסימן ש"ג צ"ל שיש בהם סגולה שמרפאים ריח הפה מחמת תרופתם.

נחזור לנ"ד שמניחים אבקה ברגלים ובגריבים להעביר ריח הרע שברגלים, תלוי אם האבקה מרפאת ריח הרגלים או אינו אלא דוחה הריח, לכן אם האבקה מרפאת את הרגלים מהריח הרע, כי המשתמש זמן מה באבקה חודלות הרגלים מלהזיע, ואפילו גם מפסיק בשימוש האבקה, וא"כ לדעת הר"ר פורת יש לאסור.

בשו"ת שרגא המאיר חלק שלישי סימן צ"ב מצייין שבס' תפארת ירושלים על המשניות בשבת (שם) תירץ את קושית רעק"א, דיש לחלק בין שמעבירים רק הריח הרע, ובין שיש שמרפאים ריח הפה. ומשום כך נראה דלכתחילה צריך להחמיר בצירור שהאבקה מרפאת שלא יהיה כלל ריח, אולם יש עצה לתת האבקה ברגלים בערב שבת, ואח"כ בשבת מותר לו לפשטם ולחזור וללבשם, וכך משמע בס' קצות השלחן סימן קל"ח בבדי השלחן ס"ק ל"א דיש להכין האבקה בע"ש.

אולם בשו"ת שבת הקהתי חלק ג' סימן קל"ה אות ב' ג"כ מחמיר להשתמש עם אבקה רגלים, אפילו אם נתן אותם בע"ש ולא לבש הנעלים, אבל אם לבש הנעלים עם האבקה בע"ש מותר ללבשם בשבת. בס' שמירת שבת כהלכתה חלק א' פרק כ"א סעיף ח' כתב שמותר להניח אבקה בשבת בתוך הנעלים, ובלבד שהאבקה לא תהיה מעורבת עם פורמאלין (שמרפאת את הריח). בשו"ת שרגא המאיר ח"ג סימן צ"ב מסיק שאפשר לתת פודרה בנעלים גם בשבת, היות והאבקה לא מרפאת לו ריח הרגלים, ורא"י לזה דנשים בכל יום נותנים טאלק, והכל כדי להסיר הריח הרע, דמחמת ריח הטאלק אין מרגישים בריח הרע של הזיעה, אבל אין בזה משום רפואה.

בשו"ת קנין תורה ח"ב סימן קכ"ח כתב להחמיר גם כשהאבקה לא מרפאת, ומצייין שבס' מנחת שבת ריש סימן צ"א כתב כמה דברים שאסור לעשות בשבת כדי להזיע, וא"כ ה"ה להסיר הזיעה ע"י מרקחת שאסור משום רפואה.

העמדת עלוקה בשבת

כתב המג"א סימן שכ"ח ס"ק נ"ג שאסור להעמיד עלוקה בשבת למצוץ דם האדם לצורך רפואה, וזה נחשב כחו, דהיינו דנחשב מעשה בידים, אף שהעלוקה מוצצת לבד את הדם. בעל אבן העזר בסימן שכ"ח העלה שהעמדת עלוקה בשבת הוא איסור דאורייתא, לא מעטעול של המג"א דנחשב מעשה בידים, אלא מהטעם דבשבת אעפ"י דק"ל עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי, כמובא בגמ' שבת ק"כ ע"ב, וזהו רק כשאנו מכוון אל המלאכה הנעשית בגרמתו, אבל כשמתכוון לכך מחשבתו גורמת שתקרא מלאכה, כמו בזורה ורוח מסייעתו, דאע"ג דלענין נזיקין נפסק בחו"מ סימן קנ"ה סעיף ל"ד שאם זרה ברוח מצויה והמוץ הזיק פטור, דנחשב גרמא מחמת סיוע הרוח, מ"מ לענין שבת חייב מטעם מלאכת מחשבת אסרה תורה, כמובא בב"ב ס' ע"א, והיינו כיון דכוונתו היתה להפריד המוץ מהחבורה בסיוע הרוח הוה מלאכת מחשבת וחייב, וה"ה גבי עלוקה כיון שכוונתו שהעלוקה תעשה חבורה במציצת הדם, הוה מלאכת מחשבת אף על פי שזה רק גרמא, וזהו ההבדל שבין העמדת בהמה על המחובר שתאכל, דמותר בשבת אף על פי שהבהמה תולשת, אם כי לענין נזיקין קיי"ל דהוה מוסיף בידים, וחייב אפילו ברשות הרבים (חו"מ סימן שצ"ד סעיף ג'), אלא הטעם דלענין נזיקין תלוי האם ברי היזיקא או לא, אבל לענין שבת תלוי במלאכת מחשבת, על כן בזורה ורוח מסייעתו הרי נתכוון למלאכת זריית המוץ, לכן לענין שבת חייב אף על פי שלגבי נזיקין פטור, מה שאין כן בהעמדת בהמה על גבי המחובר שלא נתכוון למלאכת קצירה כי אם שתאכל, לכן לענין שבת פטור, מיהו לענין נזיקין חייב דהא ברי הזיקא, וה"ה לענין העמדת עלוקה דחייב לגבי שבת, דכוונתו למלאכת חבלה. כתבו האחרונים להעיר על מה שהעלה בד"ץ העמדת בהמה על המחובר, דטעם הפטור בשבת הוא מחמת שהאדם לא נתכוון למלאכת קצירה, והקשו עליו מה לנו ולכוונתו, דכיון דהוה פסיק רישיה הרי הוא כמתכוון (עיין בספר "אמרי בינה" להגר"מ אויערבאך דיני שבת סימן כ"ז). אולם דברי אבן העזר יש להם יסוד גדול בדברי המאירי בשבת ק"כ שם (דף ס"ז ע"ב מדפי הספר בד"ה מי ששכח נר אחד), שהביא שם שיטת קדמונים בשם "יש מפרשים" דגרמא במלאכות שבת מותרת מהתורה אפילו כשהמלאכה תתהוה בהכרח בפסיק רישיה, וביאר השלטי הגבורים (רי"ף רמז תנ"ג אות ב') שכן דעת הטור או"ח סימן של"ד. ותמצית דבריו, דכל ענין גרמא דמותר בשבת, הוא רק כשאנו מכוון במעשה הגרמא שהמלאכה תעשה, כמו בסוגיא דף ק"כ שם, שבהעמידו כלים מלאים מים אינו מכוון לכבות את האש במקום שהוא בוער כבר, כי אם לעשות מחיצה ומגן בפני הדליקה שלא תעבור הלאה, לכן אע"פ דהוה פסיק רישיה, דהא כשתגיע הדליקה למקום הכלים יתבקעו הכלים, והמים יכבו גם את המקום שכבר בוער, מ"מ מותר כיון שאינו אלא גרמא, אבל

יוה"כ סימן ג' אות י"ג שמצייין שכדברי המנ"ח כתב המשנה למלך פ"ה מהלכות יסודי התורה, דלא מציינו בשום מקום חצי שיעור בחולה שאין בו סכנה (עי' בחידושי מרן רי"ז הלוי הלכות שביית עשור מש"כ בזה).

בשו"ת צמח צדק או"ח סימן ס"ג מעיר דדברי החינוך צ"ע לכאורה, דלא משמע כן מהפוסקים גבי כשמאכילים את החולה ביהכ"פ, דמשמע מינייהו דבליכא סכנה אסור להאכיל פחות פחות מכשיעור. וצ"ל דהחינוך ג"כ אין כוונתו להתיר אין חשש סכנה כלל, אלא שאין בו סכנה גמורה, ר"ל שעכשיו אין בו סכנה, וגם אין כאן רופא שאומר שאם יתענה יסתכן, וגם מדובר שהחולה עצמו ג"כ אינו אומר שהוא צריך לאכול, אלא דאנחנו מסתפקים בזה. ולפי שהספק שלנו באמת אינו כלום, כמו שכתבו הפוסקים גבי חולה אומר איני יודע, דאינו יודע של חולה אינו כלום, ה"נ ספיקא דידן. ומשום ספק שלנו שמא ע"י התענית יסתכן, קשה להתיר להאכילו כשיעור, אם לא ע"י ספיקו של רופא, ולכן לענין פחות מכשיעור הקיל החינוך לסמוך אפילו אספיקא דידן. וכן נראה דעת הגהות מיימוניות שבב"י סימן תרי"ח שכתב: "יען שאין אנו בקיאים באומד הדעת, לכן טוב להאכילו פחות מכשיעור". ומיירי בכה"ג, דוק שם בהגהות מיימוניות ותשכח דהכי הוא כדאוקימנא לפי דברי החינוך.

בספר שבת שבתון סעיף מ"ט להגר"ז זילברשטיין שליט"א, מעיר דדברי הצמח צדק עדין צריך ביאור, דממנ"פ אם מצב זה נחשב כפיקוח נפש, הבה ונתיר גם כשיעור, ואם אינו נחשב לפיקוח נפש אין אנו מתירים איסור תורה של פחות פחות מכשיעור.

והנה מציינו קצת חבר לצמח צדק, והוא החכמת שלמה בסימן שכ"ח לגבי סכנת אבר של עין אחת, דהתיר לחולה להכנס לבית חולים של נכרים, שאין שם מזון כשר כי אם מאכלות אסורות, וכתב שם להתיר חצי שיעור. והדברים צריכים ביאור, איך מותר לעבור על חצי שיעור, ממנ"פ אם הוא נחשב לפקו"נ יהא מותר גם שיעור שלם, ואם אין פיקוח נפש איך מותר חצי שיעור, הרי גם הוא איסור תורה. ובשו"ת האלף לך שלמה סימן ר"ב כתב: "והנה חצי שיעור אף דאסור מן התורה, נראה דמותר לשתות או לאכול אף חולה שאין בו סכנה, דחצי שיעור קיל מאיסור דרבנן... דעל חצי שיעור חל השבועה, ועל איסור דרבנן לא חלי". וכן כתוב בחכמת שלמה יור"ד סי' קנ"ו, דחצי שיעור מותר לחולה שאין בו סכנה, אם כן אם איסור דרבנן מותר לחולה שאין בו סכנה, מכל שכן חצי שיעור דמותר לחולה שאין בו סכנה. עכ"ל. וצ"ב למה מותר.

בשו"ת הרב"ז סימן י"א אות ד' כתב וז"ל: "ולפענ"ד נ"ל ליישב דברי ספר החינוך, כי ראויים הם למי שאמרם, דכל עיקר טעמא דידן דס"ל דחצי שיעור אסור מהתורה הוא משום דחזי לאצטרופי... וכבר הסביר החכם צבי בתשובותיו בסימן פ"ו דהוא משום דאחשביה לאכילה כשאכל חצי שיעור, וכתב דהיינו דוקא בעושה מעשה שמחשיבו לאותו חצי שיעור, משא"כ אם אינו עושה דבר שמראה בו שמחשיבו, חצי אמרינן ביה חזי לאצטרופי, ואם כן על פי טעם זה נראה דדוקא אדם בריא האוכל חצי שיעור הוי כעושה מעשה שמראה בו שמחשיבו, משא"כ בחולה שאין בו סכנה האוכל פחות מכשיעור משום שהוא חלש הרבה, ודאי דאינו מראה באכילתו זאת כעושה מעשה שמחשיבו, שהרי אינו אוכל חצי שיעור זה לתיאבון, אלא מחלתו דוחקתו", עכ"ל. ויעוין מנ"ח מצוה תע"ב בדעת הרמב"ם דהאוכל גיד הנשה של נבילה חייב שתיים, ואף שאין בגידו בנותן טעם כיון דאחשביה באכילתו..., אי"כ בחולה שיש בו סכנה דאוכל מחמת חוליו לא שייך אחשביה, עכ"ל. מבואר בדבריו דחולה האוכל מחמת חוליו אין בזה אחשביה, ולכאורה הוא ראה לרב"ו.

הנחת אבקה פודרה ברגלים להעביר ריח רע בשבת

יש לדון אם מותר להניח בשבת אבקה בגריבים או בנעלים כדי להעביר הריח רע מן רגלים המזיעות. בשו"ת חשב האפוד ח"ב סימן נ"ט מביא מתלמידו המובהק של הגאב"ד מטשעבין זצ"ל רבי ראובן קרישסקי זצ"ל, שמצייין מש"כ בשו"ע סימן שכ"ח סעיף ל"ו, ומקורו מהרי"ף והרא"ש בשבת פרק שמונה שרצים בשם התוספתא, דאסור ללעוס מצטכי לרפואה, ואם משום ריח הפה מותר, וא"כ ה"ה דמותר לשים אבקה משום ריח הרגלים. אולם העיר ע"ז ממה שכתוב באו"ח סימן ש"ג סעיף ט"ו דיוצאת אשה בפלפל ובגריגרי מלח ובכל בושם שתתוך לתוך פיה, ובלבד שלא תתנם לכתחילה בשבת, ואם נפל לא תחזיר, ונחלקו הראשונים בטעם האיסור, הרי"ר פורת בתוס' שבת דף ס"ד ע"ב ד"ה ובלבד שלא תתן סובר שהוא גזירה משום שחיקת סממנים, כיון דלרפואה הוא, והתוס' נחלקו עליו וסוברים שאינו אסור משום רפואה אלא מפני שנראה כמערכת להוציאה, ובגמ' שם מבואר דפלפל לתוך פיה הוא לריח הפה, וא"כ חולקים הר"ר פורת והתוס' בזה אם יש בהעברת ריח הפה משום רפואה, ואין הכרע בלשון השו"ע כמי הוא סובר. המג"א בסימן ש"ג ס"ק י"א כתב דהעיקר הוא כמש"כ התוס', אולם הביאור הגר"א (שם) כתב דהעיקר כדעת הר"ר פורת, ומכיון שהעיקר כדבריו וההולכים כשיטתו שאסור העברת ריח משום רפואה, איך יתיישב דברי התוספתא דמותר ללעוס בשבת מצטכי לריח הפה, ומצייין בשו"ת הנ"ל שכבר עמד ע"ז רעק"א בהגהותיו למשניות פ"ו דשבת ובחידושיו לשו"ע סימן שכ"ח סעיף ל"ו (עי' בס' אגלי טל מלאכת טוחן ס"ק מ"ו אות ח'). ומתרץ בשו"ת הנ"ל כי ריח הפה הוא חולי, ורפואתו אסורה בשבת, אבל רפואה פירושה פעולה שהפה לא יוציא עוד ריח רע, וזה אסור

המנהג וטעמו

הרב אליהו נכס
 כולל "אלינא דהלכתא" קריית ספר

בענין השימוש בסבון מוצק ונוזלי בשבת

כתב הרמ"א בסיומן שכו" סעי' י': ואסור לרחוץ ידיו במלח, וכ"ש בבורית שקורין זיי"ף בל"א (בנימין זאב סי' רע"ח), או בשאר חלב שנימוח על ידיו, והוי נולד (מרדכי פ' במה בהמה וסמ"ג והגה"מ פכ"א וטור סי' שכ"א).

ועיי"ש במשנ"ב סי' ק"ל שכתב: ודמי לריסוק שלג וברד שנתבאר לעיל בסיומן ש"כ שאסור ג"כ מטעם זה, ועיי"ן במ"א שכתב בשם שי"ג שיש מתירין בזה, דס"ל דמה שאסור חז"ל לרסק שלג וברד הוא משום גזירת סחיטת פירות העומדין למשקין, שאף השלג וברד למימיהם הם עומדים, וא"כ בורית ושאר חלב שאינם עומדים למשקין מותר לכתחלה. ועיי"ן בספר תפארת ישראל שכתב דבורית שלנו שהיא רכה לכרע אסור משום ממחק, וכעין מה דאיתא לענין שעוה בסיומן שי"ד סי"א, ע"ש. וכן מצאתי בספר דברי מנחם בשם המעש"ר בפכ"ב מהלכות שבת דין י"ג שהוא ממרח וממחק, והוא אב מלאכה ופסיק רישא כו', והוא פשוט, ויש להזהיר העם ע"ז מאד, עכ"ל. ולבד כ"ז משמע ברש"י דף נ' ע"ב דבורית משיר השער, וכ"כ הר"ן, וכן הוא מנהג כל ישראל להחמיר בזה.

ועיי"ן בספר קצות השולחן סי' קמ"ו בבדי השולחן סי' ל"ב, שביאר שאין בסבון ממחק, וכן שאין בקצף נולד, וז"ל: אבל הרחוץ בבורית אין לחייבו משום ממחק מכמה טעמים, א' דהוי מלאכה שא"צ לגופה, דממחק את העור לצורך יפוי העור הוי מלאכה הצ"ל, משא"כ במחליק הבורית א"צ לזה רק להבורית הנמחה שרוחץ בו. ב' ע"י מחיקת הבורית לא נעשה שום תיקון, דמה לי בורית חלקה או אינה חלקה, וכיון שאינו מתכוין להחליק גם מדרבנן שרי. וכס' ה"ה"מ במכבה גחלת לא מתכוין ואינו מתכוין לצירוף, אין לומר פ"י הוא וחיוב, דכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל, שהרי אינו רוצה לעשות למנו כלי (הו"ד בקצוה"ש ח"ז צד ק"מ), וכש"כ כאן בבורית דאפילו מתכוין אינו תיקון. ג' כמו שמצינו כ"פ דרך אכילה לא הוי מלאכה, כן י"ל בבורית כיון דדרך רחיצה הוא לא הוי מלאכה, כיון שאין הרחיצה המלאכה אלא שנגרם ממנו מחיקת הבורית. ואם עושה זה דרך רחיצה, אמרינן דרוחץ הוא ולא מלאכה. ועדיפא מזה י"ל כיון דכן הוא דרך תשמישו של הבורית, שרוחצין בו והוא הולך ונמחה, ואין לו שום תשמיש אחר, לא הוי ממחק אלא משתמש בו כדרכו, ודמי ממש לבורר אוכל מתוך פסולת בשעת אכילה דדרך אכילה הוא, ואין לחלק בין אכילה ורחיצה כיון דשניהם מותרים בשבת, ואיך שיהי' זה ברור דבורית לא הוי ממחק, כיון שלא אסור רחיצה בבורית אלא מטעם נולד שנימוח ונעשה למים. ויל"ע אם יש אותיות חקוקות על הבורית, אם אסור משום מחיקת האותיות, דעוגה שיש עליה אותיות מהעוגה עצמה התיר הר"ש הלוי, והמג"א סיים בצ"ע, ואין להאריך בזה דכבר נהגו כל ישראל שלא לרחוץ בבורית. ולרחוץ כלים בנוול מיוחד מותר דאינו מוליד מים, ואע"פ שמעלה קצף בשעת הרחיצה, הוא דבר שאין בו ממש שהוא רק לשעה קלה ועובר תיכף, וכמו שמותר לעשות סאדע בשבת כמו שביארנו בקצוה"ש ח"ו (דכ"ה), אע"פ שמעלה קצף ורתיחה, ולכן כתבנו בקצוה"ש ח"ו (צד צ"ט) דמותר לרחוץ השינים במשחה רכה, דאין בה משום ממרח, ואין חוששין לקצף שנעשה לשעתו. ואפילו להניח בורית במים שיהא נימוח שם כדי לרחוץ אח"כ במים ההם, כתבנו בקצוה"ש ח"ו (ד"ג): דמותר, ויש מחמירים על עצמם ונותנים הבורית מע"ש לתוך המים.

ועיי"ן בגינת ורדים אורח חיים כלל ג' סימן י"ד שכתב שכל האיסור מדין נולד בקצף, וגם בזה אפשר להקל, וז"ל: ובעיקר דין רחיצת ידים בשאבון שאסור משום נולד, אינו מפני שנשתנה מראית המים ונהפך ללבן, דמידי דחזותא כה"ג לאו מילתא היא, אלא טעמו של איסור הוא שבתחילה היה השאבון אבן, ועכשיו נהפך והוא היה למים. ונסמכו באיסור זה על ההיא ברייתא דבשלהי פרק במה טומנין (שבת נ"א): דאין מרסקין את השלג בשביל שיזובו מימיו, דסברי דטעם האיסור דהוי משום נולד שנראה כבורא בריה חדשה, שעד עכשיו היה שלג ועתה הוא מים. אמנם אין פירושה בזה מוסכם מן המפרשים, דאחרים פירשו דאין בזה טעם כאיסור נולד, ועיקר טעם הדבר הוא משום גזירת סחיטת פירות העומדים למשקים, דהוי איסורו משום מפרק דהוא תולדה דדש, ועיי"ן בהרמב"ם פרק כ"א מהל' שבת דין י"ג ובהרב המגיד, ובספר ב"י או"ח סי' ש"ך (ד"ה אין מרסקין) וסו"ס ש"י"ח (ד"ה וכתב הרא"ש על זה כתב רבינו ברוך). ואפילו לדעת האוסרין משום נולד, היינו כשאנו מתערב ומתבטל ראשון ראשון, דבכה"ג שרי לתת השלג לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש, כיון שמתערב ומתבטל ביין או במים שבכוס, אלה הם דברי הרב ב"י בסי' ש"ך.

וכפי זה עלה בידינו שאין צד לאסור רחיצה בשאבון מטעם

נולד, כיון שראשון ראשון מתמחה ומתערב במים. רק אם יש להחמיר בו אינו אלא מצד פרישות בעלמא, שמן הדין אין בידינו למנוע העושה כן. ונראה שזאת היא שיטת התוס' שכתבנו לעיל בתחילת דברינו, שבתחילה כתבו שיש לזהר שלא ירחוץ ידיו בשלג וברד בשבת, שהוסיפו להחמיר על הדין המוזכר בתלמוד, דהוה איכא למימר דאין לאסור רק כשמרסק ומקבץ מימיו ואינם הולכין לאיבוד, וניכר דנולד להדיא, אבל כשרוחץ בו ידיו שהולכין המים לאיבוד אימא דמותר, לכן קמ"ל דגם בכי האי גוונא אסור משום נולד, והיינו כשאין שם מים מעורבין עם השלג והברד, אלא בלוקח חתיכות שלג או ברד וממערבן בידי עד שנעשו מים ורוחץ בהן את ידיו, והעובר ועושה כן ראוי לעונש גדול שעובר על דברי חכמים ז"ל, ולא יצדק בזה לומר שהמקיים דברים אלו תבוא עליו ברכה. אמנם פעמים שמתקרשים המים, ויש ברד מעורב עם המים, והוא עיקר רחיצתו הוי המים, אלא שעוד יש שם ברד והוא נימוח ממעיקת ידיו. ועל דבר זה הוא דקאמרי התוספות דהזיהר בזה תבוא עליו ברכה, כיון דמדינא אין שם איסור, שכיון שיש שם מים לא החמירו בזה חז"ל, דראשון ראשון מתערב ומתבטל במים ושרי. וכפי זה אין בידינו למחות ביד העושה כן, ואינו אלא משנת חסידים בעלמא. אכן כשעושין איסקומ"ה (=קצף) ברחיצתו בשאבון, אז יש לאסור משום דהוי כבורא מלאכה חדשה בענין האיסקומ"ה. וגם בזה יש פנים להקל, דכיון דאין האיסקומ"ה מתקיימת דאינה אלא לשעתה בלבד, לא חשיב נולד.

עוד יש טעם להקל ונכון הוא, לפי דכל מידי דאיסורו מדרבנן כי לא מכיון לה שרי, אע"ג דהוי פסיק רישיה, כדאסיקנא בתשובה (להלן סי' ט"ז) דמותר לקנח ידיו במי ורדים במפה, אע"ג דמוליד ריח טוב במפה, והכא נמי דכוותה דלא מכיון לנולד ברחיצת ידיו בשאבון. ולא דמי לרוחץ ידים בברד ושלג, דהתם קמכוין לעשות הברד והשלג מים כדי לרחוץ ידיו, דבעודם קרושין לא סלקא רחיצה לידיה, אבל בשאבון לא מכיון לנולד זה כלל, דאינו חושש רק לנקות את ידיו בלבד, ולא ניחא ליה שיעשה בשאבון מים, ומותר הוא לכתחילה. והנראה לעניות דעתי כתבתי. ועיי"ן בספר שו"ת מהרש"ם סי' ק"מ שחלק על הגינת ורדים, וז"ל: והנה בשו"ת גו"ר הספרדי כלל ג' סימן י"ד התיר לרחוץ בבורית בשבת אף על גב שעושה רתיחה, והוי כעושה בריה חדשה, מכל מקום כיון שאינו אלא לשעה לא מיחשב נולד, והביאו רו"מ. אבל הנה בח"צ סימן צ"ב הוכיח מהא דעצי בשמים מוללו ומריח, והקשה הא מוליד ריח באצבעותיו, ובע"כ דבבשר אדם ליכא מוליד ריח, ובודאי אינו אלא לפי שעה, ובע"כ דס"ל דאין חילוק, וגם מהא דפ"ד דביצה אין מוציאין האש וכו', ובתו"ט בשם רמב"ם שמחככין האבנים זב"ז והאש יוצא, ובודאי גם אם אינו מדליק בו דבר אחר ונכבה מיד אסור, ובע"כ דלא כגו"ר, וגם בונה לפי שעה הוי בנין כמ"ש בירושלמי פ"ז דשבת. והנלע"ד כתבתי (ועמ"ש בהגהותי לאו"ח סימן תקט"ט, ויש לדון משם לכאן, וקצת).

ועיי"ן בספר באר משה חלק ח' סי' רמ"ה שכתב: אבל ליתן איזה משיחה על הצאהנבורסטע (מברשת שיניים) ולקנח בזה בודאי אסור, מידי דהוי כמו בורית שאסור לרחוץ בו משום נולד (רמ"א סי' שכ"ו ס"ו, ועיי"ן מג"א ובאה"ט שם סק"מ), אבל משום ממרח שמירחו ע"ג השיניים לא ה"י מקום לאסור, דאין זה בכלל מירוח מאחר שא"צ לו דבר זה, ומהאי טעמא ליתא לדברי התפא"ר בכלכלת שבת שאוסר לרחוץ בבורית רך משום ממרח, וזה אינו, אלא גם בבורית רך אין לנו טעם אחר לאסור אלא משום נולד, כמו שכתב הרמ"א בבורית קשה, וגם אם יש דבר לח או זב לנקות בזה השינים גם כן אסור, ולא משום סחיטה אלא משום עובדא דחול (ועיי"ן בתפא"ר ריש כלכלת שבת בד"ה אמנם עובדין דחול, מהו עובדא דחול, ועיי"ן בפרמ"ג בא"א סי' ש"כ סק"ט), וגם משום מוליד "רתיחה", דלא גרע ממוליד ריח דאסור (עיי"ן ביצה דף כ"ג א'), כמו שהאריך בזה המהרש"ם (ח"א סי' קמ"א), ונהי דלא קיי"ל כוותי' בנידון שלו לאסור לעשות בראזע פילווער בשבת משום מוליד כח הרתיחה, אלא כהגאונים המתירים השערי צדק ויד יצחק, וכן שמעתי מפי כ"ק אאזמ"ו הגה"צ אבדקה"י ניהייזעל (שליט"א) [זצוק"ל] (שנשרף על קדה"ש שנת תש"ד כ"ו סיון ה"ד) שאמר שראה לעשות כן בשבת בבית מו"ר הגאון האדיר ר' עמרם בלוהם זצ"ל בעל בית שערים, בהיותו אב"ד ור"מ בקה"י מאד, הנ"מ במידי דמאכל, אבל במידי דלאו מאכל אסור, וכן העליתי לפני זמן רב בתשובה ארוכה לאסור לרחוץ בשבת בבורית זב ולח.

ועיי"ש סי' רמ"ו ששלחו לו: ומש"כ שם לאסור לרחוץ בבורית זב משום מוליד, זהו אמת וברור לעני"ד, ולא משום לדמותו למוליד ריח שאסור רק בבגד ולא בגופו ש"א. ע"י היר"ט ססי' תקי"א וע"י

בסי' קכ"ח, אלא משום פנים חדשות באו לכאן, שלח הזב הזה נשתנה ע"י שפשוף ידיו, ונעשה לאבעבועות שקורין "שויים", כמו להכות החלמון של ביצים לעשות ממנו "שויים" דבודאי אסור, ולכן לעני"ד אין להשיג ח"ו על גדולי פוסקים שבמב"ר ותפא"ר שכולם מביאים איסור הבורית משום ממרח, דבזמניהם לא ה"י מוציא הבורית אבעבועות "שויים ובלאזען" כבזמנינו, ע"כ כתבו כולם משום ממרח. עונ"ל דאפשר בבורית הזב אסור גם משום מוליד ריח בזמנינו אשר ריחם נודף ממיני שמנים ובשמים שנתנו בהם, אפי' לח"צ ואידך אחרונים שאין משום מוליד ריח בגופו רק בבגד, כיון דמנגב ידיו בבגד גם הבגד נתבשם ממנו, דגם הוא דשא"מ, ומ"מ פס"ר הוא אפי' בדרבנן אסור, ע"י סי' הנ"ל ובסי' תרנ"ח להניח אתרוג על הבגד דמחמיר המג"א, אמנם הטו"ז בסי' תקי"א מקיל, והוא פלוגתא ישנה אי פס"ר בדרבנן אסור. וגם אולי כמו דרך לכלוך דמקילין במטפחת, כן אפשר במוליד ריח, וכן משמע ממג"א דאינו מחמיר בנתנו במים דבר המריח מעיו"ט שמותר ליטול ידי הכהנים, הגם שמנגבים ידיהם במטפחת ונתבשם מידיהם, ובצאהנבירסטע אין לומר במשיחת הנ"ל שג"כ ריחו נודף ויהא אסור גם משום מוליד ריח, דכבר בו הריח מקודם והוא רק מוסיף ריח, עכ"ל הרה"ג הכותב זצ"ל. ועיי"ש בסי' רמ"ד שהשיב ז"ל (שם): ומש"כ לאסור לרחוץ בבורית זב משום מוליד, זהו אמת וברור, ולא משום לדמותו למוליד ריח שאסור רק בבגד וכו', אלא משום פנ"ח באו לכאן שהבורית זב נשתנה ע"י שפשוף ידיו, ונעשה לאבעבועות שקורים "שויים", עכ"ל. וכל העובר על דבריו בתומו יסבור שאני אסרתי מפני מוליד ריח, וזה אינו, כי אני כתבתי (שם) משום מוליד "רתיחה", וזהו "שויים" כמובן, וא"כ לא חדית לנו הרה"ג נ"י כלום, וכן מבואר במהרש"ם שציינתי (שם), ולא ידענא כלל מה רצה לחדש בדבריו מאחר שכן מפורש בדברי. ומש"כ שדין זה ברור, הוא בתשובתי שרמזתי עליה (שם סי' נ"ג) שהבאתי יש מקילין בזה, אבל הוכחתי שלא כדבריהם, וא"כ אינו פשוט עכ"פ כ"כ. - ומה שכתב דלהכות חלבון של ביצים לעשות ממנו "שויים" בודאי אסור, עכ"ל, לא ידענא מנא ליה, והלא ברויזע וכן להניח השכר לזוב מלמעלה מגבוה שרי, אע"פ שנעשה ונתהווה עי"ז "שויים" גדול והרבה, ולא שמענו שהיה מי שיפקפק בזה (היינו בשכר כי בברויזע הבאתי מפקפקים). אם לא שיש מקום לומר דלהכות בחלבון ביצה לכן אסור משום עובדא דחול, כמו שכתבתי גם בבורית זב (שם סי' נ"ג), מה שאינו שייך בברויזע ושכר כמובן. ובאמת פלא שלא הזכיר הרה"ג הכותב (שליט"א) [זצ"ל] מדברי המג"א סי' שכ"א ס"ק כ"ד שבפ"י כתב שאסור לטרוף ביצים מגולגלים בקערה, דמחזי כמאן דבעי למשדינהו בקדירה. ואח"כ מביא מהגה"מ פכ"ב דכל דבר אסור לטרוף, ועיי"ש במחצ"ה. הרי דלטרוף החלבון של ביצה אסור משום דאסור לטרוף כמו שכ' המג"א, אבל לטרוף ביצים מגולגלים אסור מטעמא אחרינא, ואין ענינו לנידון דידן, דבביצים מגולגלים אין שום רתיחה (שויים), והאיסור דמחזי כמאן דבעי למשדינהו בקדירה, ודו"ק.

ולמעשה עיי"ן בערוך השלחן סי' שכ"ו סעי' י"א שאסר בסבון מוצק והתיר בנוזל, וז"ל: ובמלח ובורית וחלב הוי נולד ואסור, אך יש שמכניס מע"ש בורית שניתך שקורין מוליענע"ס, ומותר בזה לנקות הידים, וכן מותר לנקות בעפר מן לבניה כתושה [טור], ויש שמתיר לסוך בבורית [עמג"א סקי"א], ודברים תמוהים הם ופשיטא שאסור.

ועיי"ן בספר שביתת השבת דש אות ס"א שכתב שהמחמירים בסבון נוזלי יחזיקו במנהגם, וז"ל: שלחן ערוך סי' שכ"ו ס"י בהג"ה, ולדברי האומרים שטעם איסור ריסוק שלג משום שמא יסחוט פירות העומדין למשקין, א"כ בורית שאין עומד למשקה מותר, וכ"כ הש"ג פ' במה בהמה, והביאו המ"א [ס"ק י"א]. וכ"נ דעת הגר"א להתיר במלח מטעם זה, והביא ראיה מהתוספתא, אך שאר אחרונים סתמו להחמיר. ובספר מעשה רוקח כתב לאסור הרחיצה בבורית שקורין סאבון, דהרי ממרח וממחק בהכרח, ופ"ר דניחא ליה, וכ"כ הפוסקים, והוא פשוט, ויש להזהיר ע"ז מאד כי שמעתי שהרבה נכשלים בזה, עכ"ל. ונראה שיש ללמדם לאותם הנכשלים כי יכינו מע"ש בורית נימוח במים (וכן כתב בספר ערוך השלחן [סי' שכ"ו סעי' י"א] להתיר בזה) שקורין מוליענע"ס, דבאופן זה אין עוד איסור ממחק ולא מוליד, אך הנהיגין להחמיר בכל ענין יחזיקו במנהגם.

ועיי"ן באגרות משה או"ח ח"ג סי' קי"ג שכתב להחמיר בסבון נוזלי, וז"ל: ובדבר להתרחץ עם בורית בשבת ויו"ט, הנה פשוט שאסור משום ממחק, ואף בבורית שהוא לח כמים, אף שהרבה נוהגין להתיר, אין ברור לי כ"כ ההיתר, מכיון שנעשה מזה המולינעס ומתפשט הרבה יותר מכפי שהוא ע"י הרחיצה, וא"כ

ניכר שעדיין יש בזה קצת ממשק, לא כשאר דברים לחים כמים ושמן, אף שאפשר שבדבר לח ליכא איסור ממשק. ולכן אין נוהגין בביית היתר זה, וכן ראוי להחמיר.

ועיין בספר ברית עולם ממשק אות ה' שביאר דעת האגרות משה, וז"ל: אסור לרחוץ ידיו או כלים בסבון (זי"ף), אבל בסבון נוזל כגון "אמה" או להתיר הסבון מע"ש מותר, אם צריך הכלים לשבת (עי' במ"ב בסימן שכ"ו סק"ל). ולאחר כתבי נתקבל הספר אגרות משה שכתב להחמיר במי סבון [ולכאורה אינו מובן זה כלל, אבל גברא רבא דאמר מלתא דתמוה אנו צריכים למשכן עצמנו לתרץ דבריו, ד"ל דכמו שגזרו חז"ל בשמן עבה אף שלא שייך בזה מירוח, יש בכלל גזירה זו כל הדומה לזה, ואסור משום הסבון עצמו, וכן השביתת השבת לאחר שדן בהיתר של מי סבון, מסיק שאין להתיר להנוהג להחמיר בזה. ונראה ד"אמה המרוכז" יש להחמיר כמו בשמן עבה, ויש למזוג זה במים לפני השימוש, ואז אין להחמיר כיון שאפילו בלא המים אינו אסור אלא משום גזירה, ויש להחמיר בכל אמה לערב עם מים לפני השימוש].

ועיין בספר או נדברו ח"י סימן ט"ז שביאר עוד, וז"ל: וכאן המקום לעורר מה שכתבתי בברית עולם עמוד 88 שסוג נוזל מה שמנקים בו הנקרא "אמה", יש להחמיר בלא תערובות מים, ורציתי שם בעיקר ללמד זכות על האגרות משה דמחמיר ב"אמה", אבל לא עלתה ביד, כיון שמדבריו משמע שעיקר מפני שמעלה אבעבועות.

ובשביתת השבת (מלאכת דש, אות ס"א) כתב: ובס' מעשה רוקח כתב לאסור הרחיצה בבורית שקורין סאבון (סבון), דהרי ממרח וממשק בהכרח, ופי' דניחא לי, וכ"כ הפוסקים, והוא פשוט, ויש להזהיר ע"ז מאד כי שמעתי שהרבה נכשלים בזה, ע"כ. ונראה שיש ללמדם לאותם הנכשלים כי יכינו מע"ש בורית (סבון) נימוח במים (וכ"כ בס' ערוך השלחן להתיר בזה) שקורין מולענע"ס, דבאופן זה אין עוד איסור ממשק ולא מוליד, אך הנוהגין להחמיר בכל ענין יחזיקו במנהגם, ע"כ שבה"ש. וא"כ יש ראי' להאגרות משה ממה שמשמע שיש נוהגין להחמיר במי סבון. אבל י"ל דהמנהג הוא משום גזירה דרחיצה בסבון עצמו, ולאידך גיסא י"ל דמי סבון כבר נעשה מולענע"ס (בעבועות) מע"ש, ואינו אלא כמוסיף, משא"כ באמה.

ונראה שיש מקום להבין את האגרות משה במה שחושש מפני שגורם אבעבועות, משום שזה דומה לנוזל, וכמבואר בסימן שכ"ו סעיף י' שהאיסור לרחוץ בסבון הוא משום נולד, ועיין במ"ב שיש חולקים ע"ז דלא שייך בזה נולד, יע"ש, אבל דברי הרמ"א הוא מסתמא ע"פ שיטת בעל התרומה. ולפ"ז ניחא מה שכתבתי בברית עולם דאם מערבים במים מותר, דגם לפי סה"ת יהי' זה מותר, כמבואר בגמרא דנותן הוא לתוך הכוס. אלא דלכאורה אינו מועיל בזה ביטול מאחר שניכר, כמבואר בסימן שי"ח סט"ז גבי אינפאנד"א כיון שהשומן צף למעלה וניכר אינו מועיל ביטול, ואסור לשה"ת.

ולפיכך נראה דיש לערבב מע"ש דוקא, דהמולענע"ס (אבעבועות) שנתוסף מתערב בעבועות שכבר יש מע"ש, אף שלאחר כן נתבטל אבעבועות, מ"מ כיון דע"י איזה נייעור חוזר ונייעור אינו ניכר מה שמוסיף בשבת. ואפשר דלפי כתב השה"ש הנ"ל להכין מי סבון מע"ש דוקא (אבל אינו מוכרח, דבמה שנותן סבון במים לא נעשה מי סבון טוב אלא צריך למחק ביד, לפיכך לא שייך זה בשבת).

וסברא כזו שע"י שנעשה רתיחה כאבעבועות הוי כנוזל, כבר הוזכר בספר "גינת ורדים" חלק או"ח סימן י"ד בטעם האיסור רחיצה בסבון, דלאחר שמתיר משום דמתערב במים, כתב: אכן כשעושין איסקומ"ה ברחיצתו אז יש לאסור, משום דהוי כבורא מלאכה חדשה בענין האיסקומ"ה (הוא כעין רתיחה המעלה אבעבועות), וגם בזה יש פנים להקל כיון דאין האיסקומ"ה מתקיימת, דאינה אלא לשעתה בלבד, לא חשיב נולד, ע"כ.

מיהא כל זה וכן מה דמסתפק הגוור"ד הוא דוקא כשבא ע"י מעשה ע"י הרחיצה, אבל אם ע"י העירוב לבד יהי' נעשה אבעבועות אין זה בכלל אין מרסקין, אלא בכלל מה שאמרו אבל נותן הוא לתוך הכוס, דלא חשיב מעשה אלא גרמא (כמפורש בסה"ת), לכן ניצבה וגם קיימא מה שכתבנו בב"ע שגם לס' האגרות משה יהי' זה מותר, אבל לא מהטעם שכתוב בב"ע, דשמן עבה הוא בדוקא אם ראוי למריחה קצת, ולפי"ז מותר גם לערב גם בשבת, ואף שמוסיף ע"י הרחיצה נתבטל ברוב חשיב כאינו ניכר. ואפילו בלא עירוב במים המיקל יש לו על מי לסמוך, כיון שכל זה הוא רק לשה"ת שרק המנהג להחמיר כדבריו, וסברא זו של הגוור"ד הנ"ל שאין הרתיחה מתקיימת, ואינו דומה לנוזל, סברא גדולה היא (ועיין בס' צ"א ח"ז סל"ג ממנו העתקתי הגוור"ד הנ"ל).

ונראה דאמה המרוכז בקופסאות דדומה לסבון, מותר גם בשבת ליתן במים כדי שימס, דהוי בכלל מה שאמרו אבל נותן הוא לתוך הכוס, ומסתברא דגם בסבון עצמו היה נראה דמותר גם בשבת להנוהגין להקל במי סבון, והא דכתב השה"ש במערב מע"ש, אפשר דהוא לאו דוקא, אלא משום דאינו נימס בלא מעשה וזה אסור (ואם הי' מותר גם מוקצה לא הוי). מסקנא

דמלתא דעירוב לבד מותר, אבל יש להחמיר מלעשות איזה מעשה כדי שימס אפי' לנענע היטב, ד"ל דזה דומה לנותן כנגד החמה דחשיב מעשה ואסור לספר התרומה, מיהא כיון דנותן לתוך מים הרבה י"ל דגם לעשות איזה מעשה למהר המסתו מותר, כמו דמותר לרסק השלג לתוך המים, וכמו שנוהגין בסוכר בתה, והוא ע"פ המבואר בס"י שכ"ס ס"ק ל"ד במ"ב, ולכתחילה ראוי להכין הכל מע"ש, ושוב עיינתי בזה שאין להקל בין בסבון ובין באמה של קופסאות דדומה לסבון, אא"כ עירב במים מע"ש, וממילא הוי מוקצה בשבת.

ועיין בספר הלכות שבת בשבתו הממשק אות י"ז שכתב: רחיצה בסבון וסבון נוזלי - אסור לרחוץ בסבון בשבת משום ממרח. ויש מחמירים בסבון משום נולד. ולענין סבון נוזלי אם שייך בו מירוח, הדבר תלוי בסוגי הסבון, ראה במקורות.

ועי"ש בהערה 36 שחילק בין עב ללא עב, וז"ל: עי' אגרו"מ ח"א סי' קי"ג דחושש משום נולד, וממרן הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל] שמעתי שאין חשש נולד בזה שאין לו שום ענין בקצף שיוצא מהסבון, וכל ענין הנולד הוא דוקא בדבר שניתך, והוא אוכל ונהנה בדבר שניתך כפשטידא דהוב במנהג הוי נולד, ועי' גם בערוה"ש סי"א דמותר לערב במים מע"ש חומרי ניקוי.

ואמנם בסבון נוזלי צריך לדעת שיש כמה גוונים, ישנם כאלו שהם עבים ודומים לשמן עב, וישנם שדינם משמן ואינם בגדר שמן עב, ואין בהם חשש ממרח. ונראה דכל שהוא נשפך אפי' מעט מעט אינו בכלל שמן עב, דשמן עב ראוי לסתימת נקב כמבואר בשבת קמ"ו ע"ב, ראה הע' 30, וכן שמעתי ממרן הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל].

ועיין בשש"כ פרק י"ב ס"ח שכתב: נוהגים להקל לשטוף כלים בחומרי ניקוי, הגם שהם מעלים קצף, ואין בכך משום איסור נולד או מוליד.

וכן פסק בספר וביום השבת סימן ו' וז"ל: אסור להשתמש בסבון מוצק בשבת, ובסבון נוזלי מותר, וראה בהערה.

***

בענין חילול שבת לחולה שיש בו סכנה ע"י תרופות סגוליות

כתב בבאר היטב סי' שכ"ח אות ג': מי שחלה בחולי הקדחת, ועשו לו רפואות קמיע' א' של עשבים לתלות עליו ימים במספר, ובתשלום זמן מספר הימים ציוו לזרוק תוך הנהר מאחוריו, והיה קמיע מומחה, ונשלם הזמן בשבת, יכול לזרוק כיון דהנהר הוא כרמלית, שבות יעקב ח"ב סימן נ', ע"ש. משמע מדבריו שרק באיסור דרבנן מותר.

ועיין ביומא פרק ח' משנה ו' שחלקו התנאים לגבי מי שנשכו כלב שוטה אם מותר לאכול מחצר כבד שלו, שלת"ק אסור ולר' מתיא בן חרש מותר, וכתב שם הרמב"ם בפ"י המשניות וז"ל: ואין הלכה כרבי מתיא בן חרש בזה שהוא מתיר להאכיל לאדם הכבד של כלב שוטה כשנשך, כי זה אינו מועיל אלא בדרך סגולה. וחכמים סוברים כי אין עוברין על המצות אלא ברפואה בלבד, ר"ל בדברים המרפאין בטבע, והוא דבר אמיתי הוציאו הדעת והנסיון הקרוב לאמת. אבל להתרפאות בדברים שהם מרפאים בסגולתן אסור, כי כחם חלוש אינו מצד הדעת ונסינו רחוק, והיא טענה חלושה מן הטועה, וזה העיקר דעה וזכרהו כי הוא עיקר גדול.

ועיין בספר תוספת שבת דף פ"ג עמוד א' שביאר מ"ט התיר הרמב"ם בפרק י"ט לצאת בביצת החרגול ובשן שועל בשבת, והרי זה רפואה סגולית, וז"ל: מי שנשכו כלב שוטה כו', ופרש"י ואף על פי שנוהגים הרופאים כו'. וק"ל מ"ש רש"י בטעמא דרבנן דסברי דאינה רפואה גמורה, דמשמעות דברים הללו רצה לומר דרפואה זו לפעמים מעלה ארוכה, ולפעמים אינה מעלה ארוכה, נמצא דאינה רפואה גמורה ולפיכך אסורה חכמים, וזה תימה בעיני, דכיון דיש פעמים דמעלה ארוכה למה לא נאכיל אותו משום ספק, והלא קיימא לן ספק נפשות דוחה שבת החמורה, כ"ש בשאר האיסורין. ויותר היה נראה לפרש דרבנן סברי דאינה רפואה כלל ולכן אסורה, ורבי מתיא בן חרש סבירא ליה דהיא רפואה גמורה, ואפילו לא תהיה רפואה גמורה אלא דמעלה ארוכה לפעמים, יש להתיר משום ספק נפשות. ויראה לי דהר"ן הקשה לו כן על פירוש רש"י, ולפיכך כשהעתיק לשונו בפירוש דמתני' דיגל תיבת גמורה, יע"ש. וראיתי בס' איסור והיתר למהר"ר יונה כלל נ"ט [דין ל"ה] שכתב: השיב מהר"מ על נכפה א' שרצה הגוי לרפאותו ולהאכילו שרץ העוף, נכפה הוא חולי גדול וכמכה של חלל הגוף דמי, ופעמים שמסתכן ונופל לאש או למים, אם הרפואה ידועה מותר, ואם אינה ידועה אין בידי להתיר, עכ"ל. ותשובה זו מצאתיה בתשובות מהר"ם שנדפסו בפראג סימן ק"ס יע"ש, גם מור"ם בעל המפה י"ד ס"ס קנ"ה, יע"ש. ועיין בא"ח סימן ש"א סכ"ז שכתב דכל לחש מותר, ולא אסור אלא באותם שבדקו ואינם מועילים, יע"ש. וע"ש סי' שכ"ח ס"ד דבמכה של חלל עושים לו כל מה שרגילים לעשות בחול כו', יע"ש. ומשמע לי דכל רפואה טבעית שרגילין לעשות, אע"פ שהיא ספק רפואה יכולים להאכילו לחולה אף שהוא דבר איסור, או שצריכין לחלל שבת לעשות אותה רפואה, מחללים עליו השבת דספק נפשות להקל כנ"ל.

והרמב"ם בפירוש המשנה כתב: ואין הלכה כרבי מתיא בן חרש

כו', כי זה אינו מועיל אלא דרך סגולה כו', יע"ש. ואיכא למידק מהא דתנן סוף פ"ו דשבת יוצאין בביצת החרגול ובשן שועל כו' משום רפואה דברי ר"י, וחכמים אומרים אף בחול אסור משום דרכי האמורי, ואמרינן עלה בגמרא אביי ורבא דאמרי תרווייהו כל שיש בו רפואה אין בו משום דרכי האמורי, וכתב הרמב"ם שם בפירוש המשנה דרפואות הללו הם בסגולה והלכה כר"י יע"ש, וכן פסק בחבורו הגדול פרק י"ט מהלכות שבת דין י"ג וי"ד. ומכל זה נראה דאורייתא גם ברפואות שהם מרפאים דרך סגולה, וזה סותר למה שפסק חכמים דאין מאכילין למי שנשכו כלב שוטה מחצר כבד שיהי' רפואה דרך סגולה ואינה טבעית. וכיוצא בזה הקשה מר חמי בעץ החיים, יע"ש. ויראה דיש לחלק בין רפואה לרפואה, דרפואה דסגולה דלית בה איסור מן התורה כהנהו דספ"ו דשבת, דליכא למיחש בה משום איסורא דאורייתא מצד עצמה אלא משום חוקות הגוים, בהא קי"ל כיון דיש בה משום רפואה אין בה משום דרכי האמורי ושריא. אבל רפואה דהיא על דרך סגולה ויש בה איסור דאורייתא מצד עצמה כגון אכילת בהמה טמאה, ככה"ג קי"ל דאין להתרפאות ברפואה שהיא דרך סגולה כיון שיש באכילתה איסור דאורייתא. זה נ"ל ליישב דברי הרמב"ם.

אמנם ראיתי בתשובת הרשב"א סי' קס"ו ותתכ"ה ששאלוהו אם מותר לעשות צורת אריה על טס של זהב כו', ושמעתי שגם מורי הרמב"ן כו'. ובסי' תרי"ג כתב הרשב"א באריכות, ופלפל בענין זה בהרמב"ם שכתב בסוף פרק י"א דהלכות עבודה זרה שכתב שם דמה שאסרה תורה ובחוקותיהם לא תלכו כו', ובסי' המורה ח"ג פרק ל"ז כתב כו', ונתקשה הרשב"א בכונת דברי הרמב"ם דנראין שותרין דבריו אהדדי. ולע"ד יראה דיש ליישב דכל רפואה הכתובה בספרי חכמי הופאים שמרפאים בהם דרך סגולה, כיון דהיא אמיתית מצד הנסיון שרי להתרפאות בה, דיש כמה רפואות בספרי הרופאים שמרפאים בהם דרך סגולה, כמשל שהביא הרמב"ם בתליית עשב על הנכפה דזו היא רפואה סגולית אמיתית מצד הנסיון, רוצה לומר דפעם אחד קרה מקרה דתלו עשב על הנכפה ונתרפא, ומשם הכירו וידעו דזו רפואה לנכפה, אף שלא השיגו טעם הרפואה על צד הטבע, אלא דהיא רפואה סגולית שריא. אבל הרפואות שאנו אוסרין מדרכי אמורי, הם רפואות שהמציאות תחלה האמוריים מכח שהיו עובדים עבודה זרה לשמש ולירח, והיו אומרים לחולי זה יעשו רפואה זו, ויועיל בסגולה מכח שברפואה זו יש בה כח כוכב פלוני, וכל כיוצא בזה מרפואות שהמציאות האמוריים בסגולה מכח דתם ועבודתם, על זה נאמר ובחוקותיהם לא תלכו, וזהו ספר חזקיה שגזנו ע"ד הרמב"ם שלא היו רפואות סגוליות או טבעיות מצד הנסיון של הרופאים דזה שרי, אלא היו רפואות עשויות בכח צורות הכוכבים. באופן דמה שאוסר הר"מ משום דרכי האמורי ברפואות סגוליות, הם דוקא רפואות שהמציאות האמוריים מכח עבודתם ודתם, ואין השכל מודה בהם דיש בהם ממש דרך טבע. אבל רפואות שעלו ביד הרופאים מצד הנסיון, וראו כי רפואה זו תועיל לחולי זה, אף שלא ידעו דרך טבע איך היא מרפאה בתליית עשב על הנכפה שריא. ומהך טעמא התירו מסמר מן הצלוב ושן שועל, כי אלו סובר ר"י דמתני' שהוציא אותם הנסיון ע"ד תליית העשב על הנכפה שיצא זאת הרפואה לרופאים מכח נסיון, ולא יצתה מתחלתה מן האמוריים. וחכ"א מסמר מן הצלוב משום דרכי האמורי, הם סוברים דכל רפואה סגולית דאין בה טעם טבעי, מסתמא אנו אומרים דתחלתה מן האמוריים ואסורה משום דרכי האמורי.

העולה מכל הנזכר לע"ד, דהרמב"ם ס"ל דכל רפואה שהיא דרך סגולה, ואמורים הרופאים שהוא מועיל, אף שאין יודעים טעם לדבר שרי. והיינו מתני' דשבת דיוצאין בביצת החרגול כו', בכל אלו אין בהם משום דרכי האמורי, משום דתחלתם נתפרסמו ע"י נסיון. אבל רפואות שיצאו מתחלה מפי האמוריים מכח דתם ועבודתם, והם דברים זרים שאומרים שהם מרפאים בסגולה, בזה הוא דאסור משום דרכי האמורי, וזהו כונת הרמב"ם בספר המורה. ואף במ"ש הרופאים דרפואה פלונית מועיל לחולי פלוני דרך סגולה, אם הוא לעבור על התורה כגון להאכיל חצר כבד כלב שוטה למי שנשכו אין להתיר, דלא התירה התורה לרפואות החולה בכל האיסורין ולחלל עליו את השבת אלא ברפואה טבעית, לא על דרך סגולה. זה נ"ל בכונת הרמב"ם בפירוש משנתנו, ודוק. ומי שרוצה לדעת כמה דברים אסור חכמים משום דרכי האמורי, יעיין בתוספתא דשבת פ"ז ופ"ח יע"ש.

ועיין בספר פרי הארץ ח"ג יו"ד סי' ב' שהתיר אכילת טריפה ברפואה סגולית כשיש חזקה שזה מרפא, וז"ל: שאלה. איש יהודי יצא מדעתו באופן שיוצא יחידי בלילה, שהוא אחד מן הסימנים, והוצרכו לאוסרו בכבלי ברזל כמשפט השוטים, והגיד החר"ר מנחם חביב יצ"ו שבהיותו בסאלוניקי אירע כן ליהודי אחד, ואמרה אשה אחת שתרופתו היא ליקח תרנגולת מתה שהיא נבילה ולבשלה, ולהשקותו מן המרק ויתרפא, ועשו כן ונתרפא רפואה שלימה, והורו רבני מתא להיתירא, אך ראייתם לא ידע מהיכן היא. גם הגידו שתי נשים שבקושט' אירע כן, ועשו לו התרופה הנו' ונרפא. עמד השואל ושאל להורות אליו

אי שרי לעשות כן לכתחילה ואפי' ע"י ישראל, או לא. ושכמה. וסיים: ונמצאו כללן של דברים בדעת מוהר"ם דס"ל דבחולי מסוכן אם בא להתרפאת באיסורין, אם היא רפואה ידועה שרי אפי' כדרך הנאתן, שנית דכל שחולא שלא כדרך הנאתו מותר כל שהוא חולי מסוכן, ואפי' ברפואה שאינה ידועה, ובחולי שאינו של סכנה לא הותר שלא כדרך הנאתו אלא דוקא ברפואה ידועה, הא לאו הכי אסור, ואפי' דהוי שלא כדרך הנאתו, כיון שהוא חולי שאין בו סכנה, כנלע"ד. ומ"ש מוהר"ם בסוף דבריו ז"ל והמחאת רפואה שמא אין צריך המחאה כ"כ כמו הקמיע וכו', ביאור דבריו נ"ל עפ"י מ"ש בפ' במה אשה דף ס"א לענין קמיע מומחה, איזהו קמיע מומחה כל שריפא שנה ושנה ושש וכו', ופי' רש"י ז"ל והא דקתני כל שריפא שנה ושנה ושש מיירי בחולי א', וכתבו זה הלחש וריפא ג' פעמים או לאדם אחד או לשלשה וכו', יע"ש. וכיוצא בזה כתבו התו' שם ד"ה חד קמיע לתלת גברי וכו', יע"ש. מיהו הר"מ ז"ל בפ"ט מה' שבת דין י"ד כתב: ואיזהו קמיע מומחה, זה שריפא לג' בני אדם, וכתב על זה ה"ה דמדברי רבינו נר' שהוא מפרש לג' בני אדם בדוקא, אבל לאדם אחד ג' פעמים אין זה נקרא מומחה, ודלא כפי רש"י יע"ש. ועיין בט"ח ס"י ש"א מה שהאריך מרן הב"י בזה יע"ש, ולבסוף כתב שדעת הר"מ הוא דאינו נקרא קמיע מומחה אלא שריפא לג' בני אדם בדוקא, אבל לאדם אחד שריפאו ג' פעמים מחולי אחד אין זה קמיע מומחה. ועפ"י זה אבאר מ"ש מוהר"ם והמחאת רפואה שמא אין צריך המחאה כ"כ כמו קמיע, פי' דבהמחאת קמיע כדי שיהיה מומחה צריך דוקא שריפא לג' בני אדם, אבל לאדם אחד שריפאו שלש פעמים אין זה מומחה. אבל בהמחאת רפואת השרץ, אם אנו רואים שריפא ג' פעמים לאדם אחד מחולי הנכפה, דיי בכך להקרא רפואה מומחה, שזה מורה שהשרץ מרפא מכח חוזק טעמו, ואפי' שלא ריפא לג' בני אדם אפי' קרוי מומחה, ושרי להאכילו לחולי הנכפה, וזהו שסיים אח"כ ואע"ג דאמרינן בהמפלת דאיכא גופא דלא מקבל סמא, פי' והיכי אמרינן דדיו בשריפא ג"פ לאדם אחד, ולא בעי' לג' בני אדם, הלא מאחר דאיכא גופא דלא מקבל סמא לא היה לנו לומר דמיקרי רפואה מומחה אם לא שריפא לג' בני אדם, אפי' הכי היה לנו להקל להקראות רפואה מומחה בשריפא השרץ ג"פ לאדם אחד מחולי הנכפה, ולא להחמיר ולומר דבעי' ג' בני אדם דומיא דקמיע אין אנו מחמירין כ"כ, אלא כל שריפא ג"פ לאדם אחד דיו, אבל אם אפי' בזה לא ראינו שריפא אפי' לאדם אחד ג"פ, ודאי שאינה רפואה מומחה כלל, ואין להקל להאכילו שרץ אפי' שהוא חולי מסוכן, כנ"ל ביאור דברי מוהר"ם בתשו' זו, ודוק. ולפי דברי מוהר"ם הנז' שפירשנו למדנו לנ"ד, דאם ראינו שריפא המרק של התרנגולת נבלה לג' בני אדם מחולי זה של שטות, הרי אתחזק שרפואה ידועה היא מומחית לחולי זה, ושרי להאכילו לשוטה זה מאחר שהוא חולי מסוכן. ואפשר דעפ"י זה הוא דהורו רבני סאלוניקי להתיר כמוצג בשאלה ע"י שהובר בפני ב"ד הצדק דמרק זה ריפא לג' בני אדם מחולי זה, ולכך הורו להתיר כי חלילה לומר שבלתי שום בירור התיירו, ולהשוותן ב"ד טועים חלילה, דא"כ מה כח ב"ד יפה אם לא שהובר להם כדבר האמור, ויפה דנו ויפה הורו להתיר כנלע"ד. ועיין בשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' נ"ה שביאר הגדרת רפואה סגולית, וז"ל: והנה המתבאר דההבדל בין רפואה טבעית לסגולית אינו בזה שזה טבעי וזה סגולי, אלא במהות פעולתה שאין אנו יכולים לקבוע תועלת רפואתה ע"י שאינה יוצאת מן הדעת, וגם אין נסיונה אמיתי, ולפ"ז גם בתרופה טבעית אלו יחסר לנו הנסיון האמיתי, ועדין לא קבענו תועלתה אינה בגדר רפואה לדחות שבת ואיסורים, ולפי דעתי הם הם דברי מג"א סי' שכ"ח ס"ק א' ש' ועיין ביו"ד סי' קנ"ה דבעינן הרפואה ידועה או ע"פ מומחה, ובפמ"ג שם הקשה על המג"א דצ"ע דבספק נמי פקו"נ דוחה, וכ' דביו"ד שם י"ל דמירי בחולה שאין סכנה, דאיסור דרבנן כה"ג לא מתירין יע"ש, אבל הברור כמש"כ בתשובת עטרת חכמים אה"ע סי' ל' להגאון רב"פ דודאי ביו"ד שם מיירי נמי בחולה שייב"ס, כמבואר להדיא באו"ה סי' נ"ט, והוא מתשובת מהר"ם ב"ב והג"ה מ"י פ"ח מה' מאכ"ס, ומוכח שם דיש בו סכנה איירי, אלא דשם נאמרה הרפואה מפי גוי סתם שאינו רופא, ע"כ לא רצה מהר"ם להתיר רק אם ידועה הרפואה גם בלעדי זה, אבל בסתם רפואות שמוחזקים שלוקחים אותם לשם רפואה, ומטבעם הם צריכים לרפאות חולי זה, מכ"מ אין בשום רפואה החלטה גמורה שהיא מרפאת, וממילא תמיד יש ספק בתועלת הרפואה, ואעפ"כ מותר, מטעם דגם ספק פקו"נ דוחה, ועש"ה. וראיתי להגאון מהרש"ם בדע"ת סי' שכ"ח שם מביא מס' דמשי"א סוף פ' אלו טריפות שחילק דבאיסור שבת דהוי סקילה בעינן שתהא רפואה ידועה, משא"כ בשאר איסורים, והניח בצ"ע. ולמה שביארתי דברי הרמב"ם בפיה"מ ביומא, דבריו מוכחים להדיא דלא כדעתו, דהא איסור אכילת חצר הכבד מכלב הם שאר איסורים, ורק איסור לאו, וטעם האיסור משום שאין הרפואה ידועה כנ"ל, אלא דיש חילוק בין ספק לספק ע"פ תשובת עט"ח הנ"ל (שהובא בקיצור גם בדע"ת (שם).

ועיין בתשובת הרשב"א סי' רמ"ה שהתיר לכתוב קמיע מומחה בשבת, וז"ל: יכול אדם לצאת בקמיע בשבת בין בצוארו בין בזרועו, אחד חולה שיש בו סכנה ואחד חולה שאין בו סכנה. כך שמעתי מפי ה"ר אהרן ז"ל. ועוד אמר שכותבין כל קמיע אפי' בשבת לחולה שיש בו סכנה או לילודת, היכא דאינהו תבעי ליתובי דעתייהו, אע"פ שאין אנו יודעים אם הוא מומחה אם לאו. אבל אם אינם תובעים, אלא שאמר חכם אחד יש לי קמיע א' שמועיל לאותו חולי, אפשר שאין כותבין אותו בשבת מספק, אא"כ יודע דאמחי קמיע או אמחי גברא שרוצה לכתוב אותו קמיע.

ועיין בברכי יוסף סי' ש"א אות ו' שדן בכתיבת קמיע בשבת, וז"ל: דין כ"ה. אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה, ואם הוא מומחה יוצאין וכו'. מעשה באיש אחד שמצא סגולה אחת בספר כ"י מאדם גדול מהראשונים למי ששתה סם המות לכתוב לו, ותיכף מקיא האדם וחוזר לבריאותו. ואירע כמה פעמים שאיזה נער או מר נפש בכעסו שתה סם המות, וזה האיש כתב קמיעו זו ועשה והצליח, שהקיא אותו הבריאו. ויהי היום ליל ש"ק אירע שנערה ישראלית שתתה סם המות, והתחילו לה דבקי מיתה, ובאו אצל האיש הלז בליל שבת, וקם וכתב הקמיעא לנערה, ותיכף הקיאה ועמדה על בוריה. וביום השבת נודע בעיר כל אשר נעשה, ולעזה עליו [ה]מדינה שחילל שבת בשאט נפש וכתב ונתן בידה. והוא השיב דפקוח נפש דוחה שבת. והיו מגמגמין בדבר. אי לזאת שאל שאל האיש אם חטא בזה, ואם תמצא לומר שחטא אי עבר אדאורייתא או אדרבנן.

והנה לפום ריהטא היה נראה דלאו שפיר עבד, דאע"ג דהלכה רווחה דמחללין השבת בשביל חולה שיש בו סכנה לעשות לו רפואה, מכל מקום היינו דוקא ברפואה שהוא דרך טבע, אבל בדבר שהוא דרך סגולה לא. והראיה דתנן בשלהי יומא (פ"ח מ"ו. פ"ג.) מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו, ור' מתיא בן חרש מתיר. וכתב הרמב"ם בפ"ה המשנה ואין הלכה כר' מתיא ו' חרש במה שהתיר להאכיל לאדם ביום צום הכפורים מחצר כבד כלב שוטה הנשוך, שזה אינו מועיל אלא בדרך סגולה, וחכמים סוברין שאין עוברין על המצוות אלא ברפואה לבד, ר"ל בדברים המרפאים דרך טבע וכו', עכ"ל. ומשמע דאע"ג דאין ספק בסגולה זו שכבר הוחזקה שודאי תועיל, אפילו הכי כל שאינו רפואה דרך טבע אסרו חכמים לעבור על דת משום רפואה בדרך סגולה. וא"כ דון מינה לנדון דידן, כי האף נימא דמילתא כדנא אתמחי שזה הכותב קמיע זו מגנא ומצלא מסמא דמותא, מכל מקום כיון שהוא בדרך סגולה אין לכותבה בשבת ולחלל שבת במלאכה גמורה.

ואע"ג דאשכחן דהתירו לצאת בקמיע מומחה (שבת ס' ע"א) וביצת החרגול (שם ס"ז ע"א) וכיוצא, שכל אלו סגולות, מכל מקום לא התירו איסור תורה, שכל אלו אין בהן אלא איסור דרבנן, שאינו מוציא כדרך המוציאין, וכמו שביאר יפה הרדב"ז בתשובותיו חדשות מעתה בלשונות הרמב"ם סימן קנ"ג. ושם העלה הרדב"ז דדעת הרמב"ם דרפואות הסגולות אינם רפואה כלל, ואפילו ספק רפואה אין בהם לחלל שבת באיסור תורה, או לאכול דברים האסורים מן התורה. ע"ש באורך. וא"כ בנ"ד לא שרי לכתוב סגולה זו להציל ממות אשר סם לו.

אכן ראיתי להרב אדמת קדש ח"א יו"ד סי' ו' שכתב בנדונו אי שרי להאכיל תרנגולת נבילה שהוא סגולה לשוטה, והוכיח שם דהרמב"ן והרשב"א פליגי על הרמב"ם, ולא שאני להו בין כשהרפואה היא בדרך סגולה לכשהיא בדרך רפואה בטבע, וכתב דהלכתא כוותיהו, והתיר בנ"ד. וכן ראיתי להרב אחיו בספר פרי הארץ ח"ג סי' ג' מ"ד כתיבת יד, שגם הוא התיר בנדון זה, והעד העיד דרבני סאלוניקי עבוד עובדא להתיר. וא"כ לכאורה נראה דשרי בנ"ד, כיון דכבר אתמחי גברא בסגולה זו, וכבר מפורסם דכמה נפשות ניצולו מן המיתה בזה. איברא דצריך לעמוד יפה ולברר דעת הרשב"א והרמב"ן. ועמ"ש הרב מהר"ם בן חביב בתוספת יוה"ד (פ"ג ע"א). וכעת אין הפנאי מסכים עמי. אמנם נראה דאפי' לדעת הרמב"ם דאוסר לעבור איסור תורה לרפאת בסגולה, מכל מקום בנדון דידן דעשה מעצמו והצליח במעשיו, דהנערה הקיאה סם המות וחזרה לאיתנה, ועלתה בידו הבריאה של בתולות ישראל, מודה הרמב"ם דאין בו עון אשר חטא, דהרי פסק הרמב"ם (פ"ב הל' שבת ה"ז) שמע שטבע תינוק בים וכו' נתכוון להעלות דגים והעלה דגים ותינוק פטור. וכל שכן הכא דנתכוון להציל נפש והצילו. ואפילו לדעת הראב"ד דפליג התם, וסבר דאזלינן בתר מחשבתו, דקי"ל כרבא לפי גירסתנו במנחות דף ס"ד, יראה דלא אמר רבה דחייב אלא כשהעלה דגים ותינוק, דאף דהעלה תינוק אזלינן בתר מחשבה כיון דנתקיימה, והעלה דגים נמי, אבל היכא דנתכוון להעלות והעלה תינוק לחוד בלא דגים, אף לרבה לא אזלינן בתר מחשבה כיון שלא נתקיימה.

והכי משמע מדברי התוספות בסוגיא שכתבו להעלות דגים והעלה דגים ותינוק, רבה אמר חייב, לא דמי לאופה מ"ט לחול דפטר מטעם הואיל, ונימא הכא נמי הואיל ופטר ליה אתינוק פטר נמי אדגים, דהתם וכו', עכ"ל. והשתא אי אמרת דלמ"ד חייב, נתכוון להעלות דגים והעלה תינוק לבד חייב, דאזול בתר

מחשבה אף דלא נתקיימה כלל, מאי קאמרי הואיל ופטר ליה אתינוק, הרי גם בתינוק לחוד חייב כיון דחשב להעלות דגים ולא שייך הואיל, אלא משמע דלכו"ע אם נתכוון להעלות דגים והעלה תינוק בלא דגים פטור, ומשו"ה הקשו ותירצו התוס'. ואף על גב דלמ"ד חייב אמרו שם דהוא הדין שחט ב' חטאות ונמצאת ראשונה כחושה בבני מעיין דחייב, דבתר מחשבתו אזלינן ולאיסורא קא מכיין, והרי התם השניה שחשב לאיסור היא נצרכת, דהא נמצאת הראשונה כחושה בבני מעיין ונמצא דהמחשבה לא יצאת לפועל, שאני התם שחשב ונתכוין במעשה ועשה אותו בכונת איסור, ואחר שעשה המעשה בכונת איסור נמצאת הראשונה כחושה בבני מעיין, ומשו"ה חייב למאן דאמר, כיון דהמחשבה והמעשה שעשה היה בכונת איסור מתחילה ועד סוף, אלא דבתר הכי ממילא נתגלה שהראשונה כחושה, משא"כ בנתכוון להעלות דגים והעלה תינוק לחוד, דמחשבתו לא נתקיימה בפועל כלל, דאז שפיר לכ"ע פטור ולא אזלינן בתר מחשבתו. וכיון שהוכחנו דגם למאן דאמר חייב, אם נתכוון להעלות דגים והעלה תינוק לחוד פטור, ק"ו בנדון דידן דכיון להציל נפש והצילה דודאי פטור. ואע"ג דגבי נתכוון להעלות דגים וכו' הוי פטור אבל אסור, הכא יראה דגם לדעת הרמב"ם אין בו איסור כלל, דכיון דאמרו בירושלמי (יומא פ"ח ה"ה), והביאו הטור לקמן סי' שכ"ח, דבפיקוח נפש השואל הרי זה שופך דמים, ואין צריך רשות מבית דין, א"כ זה האיש דסבר דליכא ספיקא בהא, וכתב ונתן ולשם מצוה עביד, ולא שאל רשות כיון דהשואל שופך דמים, אף דלדעת הרמב"ם אין מחללין שבת בדבר סגולה, ויצאה מחשבתו וע"י הסגולה הוייא הצלת נפש, נראה דלית ביה סרך איסור אפילו מדרבנן, ולמפרע מצוה גדולה עשה. כנ"ל לכאורה.

ועיין בהערת פאת דוד אות ב' וז"ל: רבים שיערו מי הוא איש זה. ועתה שנדפס מכ"י [ירושלים התשנ"ט] ספר שרשי השמות להרמ"ז בתוספת הגהות מר"א אלנקר ז"ל, נודע כי אינו אלא רבינו הרש"ש זלה"ה, כמ"ש שם אות פ' סי' מ' עמ' תע"ב ששמע כן מרבינו עצמו, וז"ל: "סגולה למי שאכל סם המות וכו' מהרש"ש זלה"ה. ומפי השמועה למדתי שבזמן הרב החסיד הנ"ל אדם אכל סם המות ביום שבת, וכתב לו סגולה זו ויחי. ולענין דינא נלענ"ד שאין לחלל שבת באופן זה, ואין למדין מאדם גדול כזה דודאי אתמחי וכו'. ובברכי יוסף להרב המופלא חיד"א נר"ו לימד זכות על הפועל וכו', ואת שמו לא הגיד מפני כבודו, וכן אמר לי הרב נר"ו. [וללא ספק הרב אברהם חמוי שכתב באביע חידות מע' מ' אות ד' שהוא הרש"ש, ראה כן בספר שרשי השמות כ"י, כי הביאו כלשונן].

ועיין בכף החיים סי' ש"ו אות ע"ז בשם פתח הדביר שהתיר חילול שבת לצורך תפילת צדיק, וז"ל: וכתב הפתח"ד אות טו"ב מעשה שאירע בזמן המגפה שנת התקע"ד שניגף ראובן ביום ש"ק בתוך העיר, ושמעון אחיו היה בכפר, והחולה היה מצטער הרבה על שלא נמצא אחיו אצלו ואין לו ידיעה מחליו, שרצונו היה שיתפלל על רפואתו, וגם היה רוצה לצוות על בניו הקטנים הי"ו, וכראות גיסו של הניגף צרת נפשו, קרא לסופר תוגר וצוהו שיכתוב כתב בל' תוגרמא לשמעון הנז' העומד בכפר להודיעו כי נשבה אחיו וניגף, ושיעשה לו שם בכפר איזה לימוד, והתפלה והצעקה והצדקה מבטלין הגזרה, וכן עשה התוגר, והגיע הכתב בשבת ליד שמעון. וכתב שם הפתח"ד דאין בזה נדנדוד איסור, יעו"ש ומה שהביא סמוכות לזה.

ועיין בספר מנחת שבת סי' פ"ד אות ס"ה שמשמע מדבריו דע"י גוי מותר לחלל שבת לצורך תפילת צדיק, וז"ל: והנה אם מותר דיפעשע בשבת להודיע לחכם וצדיק שיבקש רחמים עבור חולי שיש בו חשש סכנה, אם א"א לכתוב ע"י עכו"ם, יש לעיין. ועיין בטור א"ח סימן תקע"ו ובש"ע שם סעיף י"ג דאפילו בשביל חולה שיש בו סכנה זועקים ומתחננים בתפלות בשבת, אבל לא מתריעין בשופרות, וכן הדין בצרת המזונות המבואר שם בסעיף י"ב דרק זועקין ולא מתריעין. ועיין במגיד משנה בפ"ב מהלכות תעניות הלכה ב' דכתב שם הטעם דמשום הכי אין מתריעין, שאין דוחין שבת לתקוע בחצוצרות, שאין תקיעתן דבר ברור שיציל, ורק אם התקיעה היא כדי לקבץ העם לעזור אחיהם ולהצילם אז מותר [וכמבואר דבר זה ג"כ בהלכות שבת סימן רפ"ח סעיף ט'], דאז הוי הדבר ברור וכמובן, וא"כ הרי שאין דוחין שבות דתקיעה בשבת [כמבואר בש"ע א"ח סימן של"ח ובמג"א סי' תקפ"ח ס"ק ד' ובשאר מקומות דתקיעה אינה אלא שבות] מפני ספק כזה, כיון שאין זה דבר ברור שהתקיעה יציל, וא"כ הלא גם כאן אין זה דבר ברור שיועיל ותתקבל תפלת הצדיק עבור החולה הלזה, וא"כ אולי גם כאן אין להתיר שבות דכתב שלהם [ולדעת כמה פוסקים יש בו איסור דאורייתא, וכמו שהבאתי לעיל סימן ע"ג ס"ק ב'] מפני ספק כזה. ועיין רש"י מס' תענית דף י"ד ע"א דכתב שם ג"כ דאין אנו בטוחים כ"כ שמועיל תפלתו, עיי"ש. גם זכורני מאמר הזוהר שכתב וז"ל: אעפ"י שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, מ"מ לפעמים עביד רעותיה ולפעמים לא עביד רעותיה, ע"כ. וא"כ עכ"פ מידי

עליו רחמים", מ"מ אין מחללין עבור זה את השבת, אלא רק לקריאת הרפוא המטפל או המייעץ בעניני טיפולו, ואם נזקק לחכם להתייעץ עמו על אופן רפואתו ראה במקורות אם יש לו דין רופא לזה.

ועיין שם בהערה 7 שכתב וז"ל: תשו' מהרש"ם ח"ג ס"ס רכ"ה, וע"ש שהיה מעשה בדין א', שהתיר לשלוח מברק ע"י גוי אל המהר"ש מבעלו, והגר"ש קלוגר זצ"ל הרעיש עליו מאד ופסלו מלדון, והגה"ק מבלז אמר שעכשיו מחוייב להתאמץ בכל כוחו להביא רפואה לחולה, ומסיק שם "ועכ"פ אין להקל בכל כהאי גוונא, ובפרט בדור הזה בודאי שאין להקל מכמה טעמים", ע"כ. ומעשה הגר"ש ישנו בתשו' ובחרת בחיים סי' פ"ז בדבר מורה א' שהורה לחלל שבת לכתוב בשבת קוויטל, ושיסיע יהודי ג"כ בשבת שהוא דאורייתא ובסוסים של יהודים [שביתת בהמתן], והגר"ש ק' כ' דלא הותר בפיקו"ן רק הצלה בדרך הטבע, ולא בדרך ניסי ותפלה, אפי' יהיה המתפלל כר' חנינא בן דוסא לא ניתן שבת לידחות עבור זה, ע"ש. ומאידך בטעמי המנהגים ח"ב שבת דף מ"ב בשם סידור לב שמח שהתיר לשלוח לצדיק דאיתמחי להתפלל עבור חולה בשבת, גם בתשו' צמח צדק החדש או"ח סי' ל"ח כי להקל סגולה שיש בה מלאכה גמורה עבור חולה שיש בו חשש סכנה, היכן שהאיש אומר שריפא אותו ושנה ושילש כדן קמיע מומחה, ע"ש. גם בתשו' לב חיים כ' על המהר"ש שרעבי זצ"ל שכתב קמיע עבור ילדה בשבת ונתרפאת, ע"ש. וכן שמעתי בצעירותי בבית בריסק דרבינו הגר"ח מוולוז'ין הורה על צדיק א' שהיה ידוע לכל שנשמעין תפילותיו, שיחללו עבורו שבת כדן קמיע מומחה, עכ"פ זהו רק בקמיע מומחה דאיתחזק גבא ב' וגו' פעמים, ואין לנו בדורנו דבר זה וכמ"ש המהרש"ם, ומשום עצם התפילה עצמה ודאי אין מחללין כמבואר מכל הפו' הנ"ל, ולכן לדידן אין שום קולא בזה, וכן שמעתי מהגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] שאין לחלל שבת עבור ברכת צדיק.

ועיין בספר רפואת השבת פרק ט"ז אות י"ג שהתיר רפואה סגולית באיסור דרבנן כשהרפואה הוכיחה את עצמה, וז"ל: אין מחללים את השבת באיסורי תורה לחולה שיש בו סכנה, אלא לצורך תרופות טבעיות, אבל לצורך שימוש בקמיעים או בתרופות סגוליות אין מחללים. ורק מלאכות הכרוכות באיסורים מדרבנן מותרים בשבת לצורך שימוש בתרופות סגוליות, אם אמנם סגולות בדוקות הן והוכיחו את עצמן.

לכן אין כל היתר לכתוב קמיע לחולה בשבת, או לנסוע להביא קמיע לצורך חולה אפילו שיש בו סכנה.

אבל איסורים מדרבנן מותרים לצורך תרופות סגוליות, לכן מותר לומר לנכרי לנסוע להביא קמיע, או שהישראלי ייסע באופניים כדי להביא את הקמיע וכיו"ב.

ועי"ש עוד שעבור אותובי דעתיה מחללים שבת אפילו באיסור דאורייתא: יוצא מן הכלל, עבור יולדת הדורשת שיביאו לה קמיע מסוים, ואין לה ישוב הדעת, ויש חשש שאם לא נכין לה את הקמיע או אם לא ניסע להביא לה את הקמיע עלולה להסתכן - הקילו חכמים לחלל את השבת אף באיסור תורה היכא דלא אפשר ע"י עכו"ם, משום יישוב דעתה של היולדת. כמו"כ חולה שיש בו סכנה ודורש בכל תוקף להביא לפניו קמיע מסוים, אף שאין ידוע מומחיותו של הקמיע - יש לדבר על לבו ששמירת השבת תועיל יותר לרפואתו ולהחלמתו, אך אם אינו מתיישב בזה, וקיים חשש לטירוף דעת או להתגברות המחלה - מותר לחלל שבת לכתובת הקמיע או לנסוע למקום שנמצא קמיע זה להביאו לחולה או ליולדת הדורשים זאת, הואיל וקיים חשש סכנה אם לא נקיים דבריהם - שרי. וכמובן דאם אפשר, לכתחילה יש לצוות לנכרי שיסע להביא את הקמיע.

ועיין בספר וחי בהם פרק ב' אות כ"ב שכתב: אין לחלל שבת על תרופה סגולית, בין באיסור תורה בין באיסור דרבנן, ואפילו על ידי אמירה לגוי.

ועי"ש בסוף הערה 55 שכתב: העולה לדינא שיש בזה ב' שיטות: א. דעת הרמב"ם שאסור, ויש בזה כמה הסברים, א. משום שדיני התורה ניתנו בדרכי הטבע ולא בדרכי ניסים. ב. משום שאין הגיון ונסיון. ג. משום שלא מרפא רק מועיל להתרפאות. ד. משום שלא תמיד סגולה עוזר. ב. דעת הרשב"א והרמב"ן הקילו, וכן נהגו חכמי ספרד להקל. מ"מ להלכה בזמן הזה שהדור ירוד והפרצה גדולה כידוע, אין לחלל שבת אפי' על קמיע מומחה וגבא מומחה. וכ"כ בשו"ת מנח"י ח"י סי' ל"א ע"פ מש"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רכ"ה, וכ"כ בשו"ת צ"א ח"ח סי' ט"ו פ"ח ז'.

וכ"ש ספק תרופה סגולית שאין לחלל ע"ז שבת, ועי' ברדב"ז שביאר שאם היו מתירים ספק רפואה היו באים לחלל שבת בדברים שלא יועילו ולא יצילו כהבלי הנשים הטפשים, עכ"ל, וכ"ש בדור יתום דידן, ודו"ק. ועי' בדמש"א סו"פ אלו טריפות שכתב לחלק שרק על איסור חילול שבת בעיני תרופה ידועה, אבל על שאר איסורים אין צריך תרופה ידועה, וצ"ע שברדב"ז מבואר להדיא שאין הבדל בין איסורי שבת לשאר איסורים, לגבי הדין שצריך ודאות, וע"ע בשו"ת שה"ל שם אות ג' שדחה אותו.

על כך, את דברי תשובתו בזה הוא מתחיל בלשון "הציקתני רוחי לא אוכל אדמה על חילול שבת אשר משפטה כאש בוער בקרבי על הוראה הרעה ומקולקלת אשר נעשה בקהלכם בשבת העבר אשר הורה מורה אחד לחלל שבת בחלול אחר חלול". ואח"כ ממשיך לבאר דברור הדבר, דאם כי פ"ג דוחה שבת, אך לא הותר רק ברפואה שהוא בדרך הטבע, ואף בזה שיהי' מומחה ידוע בדוק ומנוסה, אבל בדרך נסיי ותפלה לא הותר בשום אופן, אפי' יהי' המתפלל כרחב"ד לא ניתן שבת לדחות עבור זה אפילו מלאכה דרבנן, מכ"ש דאורייתא. ומאידך להוכיח זה, ובסיום דברי התשובה מסיים בדברי תוכחה ובאזהרה על כך, וזה לשונו: סוף דבר המורה הזה חילל שבת בכמה דברים, בכך אם יחזור המורה לרעה הזה מהוראתו ויתווה דברים, ששגגה הי' בידו ולא יוסיף כן, הרי טוב, ואם לאו ידעו שכל הוראותיו המה מקולקלים, והמה כחתיכה דאיסורא ממש, ואל יסמכו עליו בשום הוראה, ונא להודיעני מי המורה הזה אשר ראה על ככה, כי לא אחשה לא אתן שנת לעיני ותנומה לפעפעי עדי אפרסם קלונו בפני כל המדינה, והשם יודע כי לא לכבודי אני מדבר ולא לכבוד בית אבא, כי מה התפארות יש בדין פשוט כזה אשר תשב"ר יודעים בו, ובבוא האיש הזה הנה ותהום כל הקר"י וכל השומעו תצילנה אנינו, ואין בו כדי התפארות זולתי החלול שבת כפרהסיה כזה בכמה ענינים שונים הוא בלבי כאש בוערת, ואם אולי לא ישמעו לדברינו כי הזמן גורם בעקבותא דמשיחא להיות חכמת חכמי תורת, ידעו כי עדיין לא אלמן ישראל, ואני בעזה"י אפרסם הדבר לכל הרבנים והצדיקים אחד מהם לא יהי' נעדר, כדי שידעו ויענו ויאמרו כולם היתכן לעשות כן, וגם אתם תוכלו להראות דברי אלה לפני כל חכם ומבין אם לא יתנו עדיהו ויצדקו ויאמרו אמת, עכ"ל עי"ש.

העתקתי את כל האמור מדברי התשובה שם בכדי להסיר כל רושם מטעה שהוא שיהא באפשרי באולי לכל מי שירצה לטעות לבוא וללמוד איזה היתר כל שהוא בזה בכפי שהועתק בספרי שם, במ"ש בזה המהרש"ם כפי שהובא במנחת שבת, והעתקתי משם בספרי שם. ודברי הגאון הגר"ש קלוגער ז"ל שהי' גם מפורסם בחסידות ודבוק באמונת צדיקים, ברור מללו דאין על כך שום צד של היתר, ואפילו בלעשות רק מלאכה דרבנן, ואפילו אם הצדיק שרוצים לפנות אליו יהא ידוע שתפלתו מתקבלת כתפילת רבי חנינא בן דוסא. וכל מי שיעלה על דעתו להורות בזה איזה הוראת היתר, הרי תהא הוראתו כהוראת בן סורר ומורה, ועלינו יערה רוח הבורא.

ונראה בזמנינו, ולפי הדור הירוד בעו"ה, אין כל מקום להתיר לחלל שבת אפילו בעשיית רפואות סגוליות ככתובת קמיעות וכדומה, דמי הוא זה שיוכל להרהיב בנפשו עוז לומר אנכי הרואה, ולפני נגלוו בבירור תעלומות חכמה נסתרת זאת, וד"ל. ועיין במנחת יצחק חלק ו' סי' ל"א אות ט"ז שאסר תפילת צדיק אפילו ע"י גוי, וז"ל: הנה נתעוררתי דאמנם כן מנוסח השאלה שהציב המנח"ש אם מותר לכתוב לצדיק עבור חולה שיש בו סכנה, אם אי אפשר לכתוב ע"י עכו"ם, משמע דע"י עכו"ם פשיטא לי' להיתרא, ולא נסתפק אלא ע"י ישראל, והיינו בצדיק שהועילה תפילתו ג"פ לחולה שיב"ס, ובפרט למין חולאת אחד, אמנם הביא שם תשו' מהרש"ם שהשיב על שאלה הנ"ל, וסיים: ולכן לצורך תפילה בודאי אין להתיר, וכן שמעתי שהורה הגאון מוהר"ר שלמה קלוגער ז"ל מבראד וגער בא' שהתיר, וע"ז כתב המנח"ש וז"ל: הנה כ"ז מיירי לענין אם הישראל בעצמו יכתוב הדיפשה (הטלגרם), אבל ע"י עכו"ם אולי יש להתיר, ע"כ. ובהשמטות הביא בשם אשל אברהם (בוטשאטש) דאע"ג דמותר לכתוב לרופא מומחה שיבוא לחולה שיב"ס, אבל במי ששולח אחר אוהבו או מי שיתפלל בעדו י"ל שאין היתר לכתוב, מכ"ז נראה דהעיקר כדעת מהרש"ם דע"י ישראל בודאי אין להתיר, וע"י עכו"ם "אולי" יש להתיר, ולא כמש"כ כת"ר בהערה. והנה מתבאר כן יותר בדברי המהרש"ם בשו"ת (ח"ג סי' רכ"ה) מה שהשיב בנדון שילוח הט"ג בשבת לצורך חולה, ודחה מ"ש בשם הבית יצחק להתיר, דאדרבה בספרו או"ח (בסי' נ"ה) פסק לאיסור, והביא מש"כ בתשובה אחרת (כנראה כוונתו על התשו' שבמנח"ש), וסיים בזה"ל: בכ"ז צריך שיהא אתמחי אותו צדיק שיפעול בתפילותיו, ועובדא ידענא בעיר מולדתי בזלאטשוב שהי' חולה מסוכן, ובאותו זמן הי' מורי ורבי מוהר"ש אבד"ק בעלז זצ"ל משובתי שבת בבראד, והתיר דיין א' לכתוב ע"י עכו"ם בשב"ק שם החולה ואמו ושולח לבראד, והרעיש הגאון מהרש"ק ופסל את הדיין מלהורות עוד, וכבוד מו"ר הגה"ק הנ"ל נתרעם ג"כ על הכותב, ואמר עכשיו אני מחויב להתאמץ שישגי החולה רפואה שלא יוגרם ע"י חילול שב"ק, וכן הי' שנתרפא, ובכל כה"ג אין להקל, ובפרט בדור הזה אין להקל מכמה טעמים, ועל כיו"ב אמרו שבת הוא מלועוק וכ"י יכולה היא שתרעם וכ"י עכ"ל המהרש"ם. מבואר מדבריו דמש"כ בתשובה (במנח"ש) ג"כ אינו בכתיבה ע"י ישראל, אלא ע"י עכו"ם, וגם בזה נשאר להלכה דאין להתיר.

ועיין בספר הלכות שבת בשבת ח"ב פרק ל"ג אות ג' שכתב: ברכת צדיק ויעוץ עם רופא או חכם - אף שאמרו חז"ל [ב"ב קט"ז ע"א] "מי שיש לו חולי בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש

ספיקא לא נפקא, דאולי לא יתקבל תפלתו, ושוב אין שבת נדחה מפני ספק כזה וכדלעיל [ועיין מג"א סימן שכ"ח ס"ק א' מ"ש שם דבעינן שתהיה הרפואה ידועה או עפ"י מומחה, ועיין בפמ"ג א"א שם מה שתמה על המג"א דלמה לא נאמר גם בזה דספק פקוח נפש דוחה שבת]. מ"מ בספק כזה דבניד"ד דהוא רפואה שלא ע"פ הטבע, אפשר דגם הוא יודה. ועיין בפיה"מ להרמב"ם במס' יומא פ"ח משנה ו' [לענין מי שנשכו כלב שוטה דאין מאכילין אותו מחצר כבד שלן], כתב שם דלא אמרינן כל ספק נפשות להקל אלא במרפא בטבע, אבל לא ברפואה שהיא ע"י סגולה, והו"ד בתוספות יו"ט ובתפארת ישראל שם. ועיין בתשובת צ"צ החדשות מהגאון הקדוש מליובאוויטש סימן ל"ח דאפילו לדעת רש"י דמפרש שם במס' יומא דלא כדעת הרמב"ם הנ"ל, מ"מ גם לדידיה עכ"פ בעינן שתהיה הרפואה ידוע ובדוקה בודאי [ופירש שם הטעם דאין מאכילין מחצר כבד שלו למי שנשכו כלב שוטה, משום שאינו רפואה בדוקה, עי"ש ברש"י]. וא"כ צ"ע למעשה אם לסמוך להקל לכתוב בעצמו דיפעשע בשבת להודיע לצדיק מפורסם שיבקש רחמים אפילו עבור חולה שיב"ס, כי תקות רפואה שע"י תפלה הוא ג"כ רפואה שלא ע"פ הטבע. וגם לדעת רש"י הנ"ל, מ"מ עכ"פ בעינן שתהיה הרפואה ידועה ובדוקה, ואיך שייך לומר ע"ז שהיא רפואה בדוקה, כן נראה לכאורה. אך לפי מה שהאריך שם בתשובת צ"צ החדשות הנ"ל בסימן ל"ח לענין אם להקל ולעשות סגולה שיש בה מלאכה גמורה מדאורייתא עבור חולה שיש בו חשש סכנה, ומסיק שם להקל היכא שאיש אחד אומר שריפא ושינה ושילש בסגולה הלזו, וכתב שם שאפשר שגם באם כמה פעמים לא ריפא גם כן, כיון דמ"מ ריפא ג"כ, ורגילים לעשות לחולה כזה סגולה כזו בחול, אפשר להקל, ויהיה זה דומה לדינו של המ"מ המובא במג"א סימן שכ"ח ס"ק ד' [דס"ל שבחולה שיש בו סכנה עושין לו כל מה שרגילין לעשות לו בחול, ואפילו דברים שאין במניעת הדבר ההוא סכנה]. ואעפ"י שהמג"א ס"ק י"ז נראה דס"ל כרש"י [דס"ל לרש"י שאם אין במניעת הדבר ההוא סכנה אין עושין], וכן דעת הרב הרש"ז ז"ל להחמיר לבעל נפש, מ"מ שאני התם שבודאי אין בזה צורך כ"כ, משא"כ בזה שמא יועיל, והרי ספק נפשות להקל וכו', וגם אפשר לצרף דעת האומרים הותרה וכו', עכתו"ד הצ"צ הנ"ל בקצרה, ועי"ש מה שהאריך בזה. והמע"י שם יראה לכאורה אשר כל הצדדים להיתר שכתב שם שייכים גם בכאן, היכא שראינו אשר תפלת הצדיק הלזה הועילה ג"פ לחולה שיש בו סכנה, ובפרט למין חולאת אחת. והנה הערכתי כ"ז הנ"ל לכבוד הרב הגאון הגדול ה"ר שלום מרדכי נ"יו הכהן האב"ד ברעזאן בעל המחבר ספר משפט שלום ודעת תורה וגילוי דעת והגהות על כל ש"ע או"ח. ואעתיק לך תשובתו הרמה אשר השיב לי אות באות. שלום וכט"ס לכבוד הרב הגדול החריף ובקי מוהר"ר שמואל בורשטיין נ"י אבד"ק שיטאווא. מכתבו מיום ג' מקץ הגיעני, ואשר שאל אם מותר לכתוב דיפעשע בשבת קודש עבור חולה לצדיק מפורסם, הנה בברכ"י א"ח סימן ש"א אות ו' האריך בדין כתיבת סגולה במקום סכ"ג, ורב גדול בספרו כתב הסגולה, והביא מדברי רדב"ז בלשונות רמב"ם סימן קנ"ג דכל שאינו רפואה טבעית אסור, אבל בתשובת אדמת קודש ופרי הארץ כתבו דהרמב"ן ורשב"א חלקו על הרמב"ם, אך מ"מ צ"ע, ואם עבר ועשה והצליח בודאי לא עשה שום איסור, עי"ש. ובשו"ת שער אפרים סימן צ' הניח בצ"ע אם מותר למחוק לצורך קמיע קלף שכתוב בס"ת שמות. ועיין בברכ"י יו"ד סימן ר"צ. ובשו"ת חיים שאל ח"ב סימן ל"ח הביא שהר"פ בעל התוספות כתב קמיע ליושבת על המשבר בשבת, וכן הרמ"ה בתשובה כ"י התיר, אבל דוקא בדאיתמחי קמיע וגבא כדן, עי"ש. ולכן לצורך תפלה בודאי אין להתיר. וכן שמעתי שהורה הגאון מוהר"ר שלמה קלוגר ז"ל מבראד, וגער באחד שהתיר, עכתו"ד תשובת הגאון מברעזאן הנ"ל.

ועיין בציץ אליעזר ח"ח סי' ט"ו פרק ח' אות ז' שאסר אפילו באיסורי דרבנן, וז"ל: ואחזור לדבר עוד רגע קט על אודות אם הותר לחלל שבת עבור עשיית רפואה סגולית, ואציין בזה לדברי שו"ת טוב טעם ודעת מהדו"ק סי' רל"ט שדעתו שם לפסוק להלכה דמה דמותר ומצוה לחלל שבת עבור פ"ב, היינו רק בדבר דהוי הרפואה בטבע, אבל מה דהוי רק דרך סגולה או נס, אף אם הוי רפואה בדוקה אסור לחלל שבת עבור כך, עי"ש. ולחלל שבת עבור לשלוח לבקש מצדיק מפורסם שיתפלל בעד חולה שיב"ס, נראה ברור דכו"ע יודו דאסור אפילו באיתמחי גבא שתפילתו מקובלת לפני המקום והנהו מופלג בחסידות, וכבר הבאתי דברים בזה בשם המהרש"ם בספרי שו"ת ציץ אליעזר ח"ד סי' ד' אות י"ז, וכן מה שבתוך דברי תשובתו מזכיר שהגאון הגר"ש קלוגער ז"ל הרעיש בזה על דיין אחד שהתיר לכתוב ע"י עכו"ם בשבת לצדיק מפורסם שיתפלל עבור חולה מסוכן.

וכעת מצאתי תשובתו של הגר"ש קלוגער ז"ל בשלימותה בספרו שו"ת ובחרת בחיים על או"ח סי' פ"ז, היא נכתבה להנגידים מנהלי עדת ישורון בק' זלאטשוב, והוא ממש מרעיש עולמות

תשובות ופסקים

הרה"ג יוסף זונדל שוב שליט"א

רב ומו"צ בקרית ספר ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

עד איזה גיל נחשב לקטן שייחשב כחולה שאין בו סכנה

ברמ"א (סימן שכ"ח סעיף י"ז) איתא: מותר לומר לאינו יהודי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי.

ובחזו"א (או"ח סימן נ"ט ס"ק ג') כתב: יבמות קי"ד סתם תינוק מסוכן הוא אצל חלב, נראה דאיירי דיש לו דברים להאכילו אבל חלב טהור אין לו, ומותר להאכילו חלב טמא, דחסרון חלב סכנה הוא לו שיבוא לידי חולי, וכל חולי הוא ספק סכנה, ואי אפשר לומר דאיירי בתינוק רעב ואין לו מה להאכילו, דאם כן אף נבלות וטריפות מותר, ובריייתא מחלקת בין חלב לשאר איסורים. שיעור תינוק בזה, כתבו תוס' שבת קכ"א א' ד"ה ש"מ, דהיינו בן שתיים או בן שלש.

ובנשמת אברהם (ח"ה עמ' כ"ט) כתב בשם מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל שאין זה דומה למה שמובא בשו"ע לגבי קטן שהוא נחשב כחולה שאין בו סכנה, כי התוס' והחזו"א מדברים על תינוק - אפילו שהוא בריא - אבל נחשב כחולה שיש בו סכנה אם חסר לו חלב או כל דבר אחר הצריך לו.

ובערוך השלחן (סעיף כ') כתב: תינוק שאינו יכול עדיין לאכול ככל אנשים, דינו כחולה שאין בו סכנה שמותר לומר לא"י לבשל בעדו כשצריך לכך, ומותר להאכילו מוקצה בידים אם צריך לכך. וכן בקצות השלחן (סימן קל"ד סעיף י') כתב: מותר לומר לנכרי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, ומותר להאכיל מוקצה אפילו בידים אם אי אפשר בענין אחר. ובבדי השלחן (שם ס"ק י"ח) כתב: ולא נתבאר עד כמה נקרא קטן לענין זה, ומסתבר דהיינו כל זמן שהוא כרוך אחרי אמו שהיא מאכילה אותו כנ"ל, ובשו"ע או"ח (סימן תר"מ) קטן שאינו צריך לאמו שהוא כבן חמש כבן שש חייב בסוכה מדברי סופרים, וכתב המג"א שם דהיינו כל חד לפום חורפיה, וזה שייך בחינוך מצוה, אבל לענין שיהא דינו כחולה שאין בו סכנה לא מסתבר דתליא בחריפות, ולא בבן חמש שש, אלא כל זמן שנותנים לו מאכל המיוחד לקטנים הוא קטן לענין זה, ובגמ' יבמות (דף ק"ד ע"א) יונק תינוק והולך מעובדת כוכבים ומבהמה טמאה, ואין חוששין ביונק שקץ (אלמא דקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו), התם משום סכנה (שאם לא יינק ימות בצמא, רש"י), אי הכי גדול נמי, גדול בעי אומדנא (אם יכול להמתין עד מוצאי שבת, רש"י), קטן נמי ליבעי אומדנא, אמר רב הונא ברי' דר"י סתם תינוק מסוכן אצל חלב, וכתבו התוס' (שבת קכ"א ע"א ד"ה ש"מ) דהא דגדול אסור לאו דווקא בר עונשין, דהא מפרש טעמא משום דסתם תינוק מסוכן אצל חלב, והאי טעמא לא שייך אלא בבן שתיים או שלש שנים, ונראה כוונת התוס' דלאו דוקא שתיים או שלש, אלא כל זמן שהתינוק יונק, וסתם תינוק יונק עד בן שתיים ולמרבא עד בן שלש, אבל מן הדין הרי מותר לינק עד ארבע לבריא וחמש לכחוש, כגמ' כתובות (דף ס' ובתוס' שם), וכן נפסק בשו"ע (יו"ד סימן פ"א), ותינוק כזה שהוא בן ארבע ויונק, ואם נודמן שאין לו לינק רק מבהמה טמאה, מדוע אסור לו יותר מלבן שלש, וי"ל דכוונת התוס' במה שכתב בן שתיים או שלש היינו לפי שכן הוא הדרך באופן רגיל, ובא"י"ה (כלל מ"ח ס"ח) כתב דאסור להאכיל לקטן בידים אפילו איסור דרבנן, ומצוה על אביו להפרישו, וסיים על זה וה"מ כבר הבנה, אבל בתינוק מייית בסמ"ג כו' דתינוק יונק והולך כו' ומן הבהמה הטמאה כו', וע"ש בפ"י זר זהב, ומשמע דתינוק קרי ל"י ללאו בר הבנה, והיינו ג"כ בערך בן שתיים או שלש, וכל זה לענין יניקת חלב, אבל לעשות תבשיל לקטן ע"י נכרי ומשמע דאפילו הוא יותר מבן שלש, אם מוזנו מאכל מיוחד כנ"ל. ובסימן רע"ו סעיף ו' כתב אדמו"ר דמותר לומר לנכרי להדליק נר לצורך קטנים, שדינם כחולה שאין בו סכנה לכל דבר, ונראה דאין הכוונה דוקא לצורך תשמישם להאכילם וכיוצא, אלא אפילו אם רק מפחדים לישב בחושך, ומסתבר דאפילו בני שבע או שמונה שמפחדים לישב בחושך מותר לומר לנכרי להדליק, שפחד הוא ענין חמור, וכעין זה גבי יולדת סומא (סימן ש"ל) שמדליקין לה הנר, שיש לחוש שתסתכן מפחד לבבה אשר תפחד שמא אין עושין לה יפה מה שהיא צריכה, אע"ג דהכא לא דמי ליולדת שהיא בסכנה ולכן מחללין השבת להדליק ע"י ישראל, עכ"פ אין להחמיר גבי אמירה לנכרי עבור קטנים בני שבע, והכל לפי מה שענינו ראות, שאם טבע הקטנים שמקימים רעש בהיותם בחושך, ואין דעתם מיושבת מחמת פחד, מותר לומר לנכרי בשבת להדליק.

ומהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דהא דאיתא סתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה, היינו גיל חמש.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"א סימן ע"ח) כתב: ע"ד ששאל עד כמה שנים נחשב תינוק כחולה שאין בו סכנה, לגבי הכנת אוכלין על ידי א"י המבואר ברמ"א (או"ח סימן שכ"ח סעיף י"ז). הנה חפשיתי אחרי מקור הדבר המבואר ברמ"א שם בשם רבינו ירוחם, דמותר לומר לא"י לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה (ואין כעת לפנינו ס' רבינו ירוחם לעיין שם). ומה שציין הגר"א לשבת (דף קמ"א ע"ב) בתינוק שיש לו געגועין על אביו וכו' עיי"ש, לא מייירי שם לעניני אכילה. ועלה

ברעיוני ממה דאיתא במתני' דיומא (דף פ"ב ע"א) התינוקות אין מענין אותן ביום הכפורים, והרמב"ם (בפ"ב מהלכות שביית עשור) כתב דקטן שהוא פחות מבן ט', אין מענין אותו ביום הכפורים, כדי שלא יבוא לידי סכנה, וכתב הכלבו הביאו בב"י שם, דאין מניחין אותו להתענות ואפילו לשעות, ובזה נכשלין הרבה בני אדם וראוי למחות בידם, וכן פסק בשו"ע (סימן תרט"ז), והביאו סמוכין לזה מירושלמי יומא (פ"ו הלכה ד') דחד בר נש הוה מהלך בשוקא וברתי' עמי, אמרה ל'י אבא צחיאי אנא, אמר לה אורכן ציבחר וכו' ומתה וכו', עיי"ש. וכ"ז בתינוקות שבזמן הש"ס, ומכ"ש בזמן הזה כמבואר בב"ח שם ובמג"א (ס"ק ב'), וממילא יש לנו גם כן סמך לשאלתו דעד כמה שנים נחשב לתינוק לגבי כה"ג. ושוב ראיתי באו"ה (דין פק"נ בשבת אות כ"ח) דכתב וז"ל: ואמרינן במס' יום הכפורים (והוא בדף ע"ח מקור למה דאיתא באו"ח סימן הנ"ל), כל מידי דאית רבותא לינוקא לא גזור ביה רבנן, והלכך יכול לומר לעכו"ם לעשות לתינוק אש ושאר כל צרכיו אפילו בשבת, וכן אם אין לתינוק מה יאכל, יכול לומר לגוי שיעשה לו פאפ"א בשבת וכו', עיי"ש. ושמחתי בראותי כי כוונתי האמת שנלמד דין דתינוק בשבת הנ"ל, ממה דאיתא לענין תינוק ביהכ"פ, וממילא נלמד סתום מן המפורש באו"ח סימן הנ"ל. ומכל מקום פשיטא דהכל לפי הענין, דאם אפשר ליתן לו מן המוכן, בודאי אינו רשאי לבשל אפילו על ידי אינו יהודי, וכיוצא בזה. וכן כתב בח"ט סימן ל"ה אות א'.

וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ל"ז סעיף ב'): ילד עד גיל תשע או עשר לפי מצב התפתחותו, חלש הוא בגופו וזקוק לטיפול מיוחד, ולכן התירו חכמינו ז"ל לעשות בשבילו כל מה שהתירו לעשות בשביל חולה שאין בו סכנה, אם אמנם יש צורך בזה, ולא רק באשר להכנת מאכלו, אלא גם באשר לכל הנחוץ לבריאותו. ומכל מקום הכל לפי הענין, שאם אפשר לתת לילד מן המוכן, ולא יצטרכו לחלל עליו את השבת, בודאי שאינו רשאי לעשות לו כל דבר, אפילו דבר שאיסורו רק דרבנן, ואף לעשותו על ידי נכרי אסור במקרה זה. ועיין בבדי השלחן (הלכות בשר בחלב סימן פ"ט ס"ק ל"ז ובציונים שם ס"ק נ"ט). ובשו"ת צ"צ אליעזר (ח"ח סימן ט"ו פרק י"ב אות ז') כתב: ובספר מנחת יצחק ח"א סימן ע"ח ראיתי שנוטה להקל בזה עד בן תשע, בדומה לדין תינוקות דאין מענין אותו ביוה"כ, עיי"ש. והיא קולא יותר מדאי גדולה, ומה שהביא שם סמוכין לדבריו מדברי האו"ה, אין בה בכדי סמיכה, כיעו"ש. ואולי יש להקל עד בר שית, ובדומה למה שראיתי בספר מור וקציעה שכותב על דברי המג"א בס"ק ח' שמביא דברי הגמ' ביומא דף פ"ד והרמב"ם דנועל דלת בפני התינוק שובר הדלת ומוציאו וכו', דנקרא תינוק לענין זה כל שצריך לאמו, וסתמו כבר שית שיוצא בעירוב אמו, עיי"ש. וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דהא דאיתא שסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי, היינו עד גיל חמש-שש חשיב כקטן לענין זה.

ובהלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' תקי"ט) כתב: ושיעור התינוק לענין זה הכל לפי הענין, אם הנידון על הכנת מאכלים בשבילו, זהו קטן שעושים לו מאכלים של קטן, ולא במי שמאכלו כגדול, אלא אם כן הקטן מצטער בכך הרבה ברעבון, ואם הנידון לגבי חימום אזי כל הקטנים שמצטערים בכך בכלל, ואם הנידון לגבי חולאים וכאבי בטן ושלשולים אזי כל קטן הסובל ומצטער הרבה נעשה לחולה שאין בו סכנה, דאף בגדול דעת הרבה פוסקים דמצטער הרבה וכאבי ליה טובא בכלל חולה שאין בו סכנה. וכן כתבו בספר ארחות שבת (פרק כ' סעיף קי"ד) לענין גיל הקטן עד מתי ייחשב כחולה שאין בו סכנה, הדבר משתנה לפי הענין, דיש דברים הנצרכים לו מאד, כאכילה ושתייה, ולגביהם חשיב קטן כחולה שאין בו סכנה אף כשאינו קטן מאד, ויש דברים שלגביהם קטן יוצא מכלל חולה בגיל מוקדם יותר. ובהערה שם כתבו: ומצאנו הוראה שנכתבה בשם בעל השאגת אריה ע"י חתנו [והודפסה בספר שו"ת מלמד להועיל ובהוספות מהמח"ל] שכתב דקטן חשיב כחולה שאין בו סכנה עד גיל ג'-ד' ולא יותר מזה, ומסתבר דמייירי בשאר צרכים, לא באכילה ושתייה, ולגביהם יצא הקטן מכלל חולה שאין בו סכנה בגיל מוקדם יותר, והכל לפי ראות עיני המורה.

ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ל"ו סעיף ד') כתב: קטן עד שלוש עשרה שנה נחשב לחולה שאין בו סכנה, ומותר לעשות בשבילו כל מה שמותר לעשות לחולה שאין בו סכנה. ובביאורים כתב: הרמ"א בסימן שכ"ח סעיף י"ז כתב בשם הראשונים שסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי, ולכן התיר לומר לגוי לבשל לקטן שאין לו מה לאכול. והנה יש שרצו לומר שקטן נחשב חולה שאין בו סכנה רק עד תשע או עשר שנים. אך נראה מסתימת כל הפוסקים שכל קטן עד י"ג שנה דינו כחולה שאין בו סכנה, ומותר לעשות לו כל מה שמותר לעשות לחולה שאין בו סכנה, כגון לומר לנכרי לעשות מלאכה דאורייתא בשביל החולה, וכמ"ש בשו"ע בסימן שכ"ח סעיף י"ז. וכשאין נכרי מותר אף לישראל לעשות מלאכה דאורייתא כלאחר יד, וכמ"ש הרמב"ן בספר תורת

האדם, וראה גם בשו"ע הגר"ז בסימן שכ"ח סעיף י"ט, ובאגלי טל מלאכת טוחן סעיף י"ח וס"ק ל"ח, ע"ש. והנה יש לעיין במה שכתב מרן שם בסעיף מ"ב, אסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי. ומקורו מהרמב"ם בפרק כ"א מהלכות שבת הלכה ל"א, ושם מבואר שהטעם הוא משום שחיקת סממנין, וקשה כיון שקטן חשיב חולה שאין בו סכנה, הרי כחולה שאין בו סכנה לא גזרינן משום שחיקת סממנין, כמבואר ברמ"א שם בסעיף י"ז ובאחרונים שם. ובספר תהלה לדוד עמד בזה, וכתב לחלק בין צורך אכילה של הקטן שמותר, לשאר צרכיו שאסור, ע"ש. אמנם באו"ה סימן נ"ט סעיף כ"ח, שהוא מקורו של הרמ"א (ראה במג"א שם), התיר לעשות לו כל צרכיו, וכן מוכח מהרמ"א בסימן רע"ו סעיף א', שהתיר הדלקת הנר לצורך קטן, ע"ש. ואפשר שאעפ"י שקטן נחשב חולה שאין בו סכנה, ואין בו גזירת שחיקת סממנין, היינו דוקא דלא גזרינן שמא פעם אחרת יבוא לשחוק סממנין, אבל אם יש חשש שמא כעת ישחוק סממנין, וכגון בנידון דידן, שיש חשש שדחיקת הכרס לא תועיל, ויבוא כעת לשחיקת סממנין, בזה גזרינן אף לקטן, ולפ"ז הוא הדין לכאורה שאין להשתמש במד חום וכדומה בפי הטבעת של תינוק כדי שיוציא הרעי, וצ"ע למעשה.

וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א דקטן עד גיל שלוש עשרה שנה נחשב לחולה שאין בו סכנה.

תרופה שהתחילו לקחת לפני שבת האם מותר להמשיך לקחתה

בשבת

בשו"ע (סימן שכ"ח סעיף כ"ה) איתא: רטיה שנפלה מעל גבי המכה על גבי קרקע, לא יחזירנה.

ובמשנה ברורה (ס"ק פ"א) כתב: שמא ימרח על גבה להחליק הגומות שיש בה, ומירוח רטיה מלאכה דאורייתא היא, משום שהוא בכלל ממחק, אבל משום שחיקת סממנים ליכא למיגור כיון דהיו מאתמול עליה.

ובדעת תורה (סימן שכ"ח סעיף ל"ז) כתב: ועיין בספר החיים שצייד להקל בהתחיל לשנות איזה ימים קודם שבת, שאין צריך להפסיק בשבת, ומדמה לה לדין רטיה דלהחזירה בשבת שרי, ע"ש. אבל אין זה דמיון כלל, דהתם הרי היה מונח גם בשבת עצמו. ועיין סימן רנ"ג סעיף ב' בהג"ה בשם הר"ן כה"ג [לענין חזרה על גבי כירה שהיא גרופה וכו', ודוקא כל זמן שהיא רותחת וכו' ולא הניחה על גבי קרקע וכו', אבל בשם הר"ן הובא דכל זה אינו אלא בשנטלו מבעוד יום, אבל אם לקחו משחשיכה מותר להחזיר אפילו הניחו על גבי קרקע]. גם נעלם ממנו דברי הש"ס שבת ק"מ ע"א [דאמרינן הכי: אפילו למאן דאסר, הני מילי היכא דלא אישתי כלל, אבל הכא כיון דאישתי חמשה ומעלי שבתא, אי לא שתי בשבת מיסתכן, עכ"ל]. וכן הוא בשו"ע סימן שכ"א סעיף י"ח ע"ש, ומבואר דבליכא סכנה גם ככה"ג אסור.

ובשו"ת צ"צ אליעזר (ח"ח סימן ט"ו פרק ט"ו אותיות ט"ו-י"ז) כתב: והנה בכמה ספרים ראיתי שמעתיקים דברים בשם ספר החיים להגר"ש קלוגער ז"ל במ"ש לצדד להתיר קיחת רפואה בשבת בהיכא שכבר התחיל לקחתה בלפני השבת, ולפי שבאו דבריו מקוטעים בדבריהם לא משתקף מהם דעתו האמיתית בזה אם להתיר ואם לאיסור, ומה המה נימוקיו, לכן אעתיק בזה שלימות דבריו כפי שראיתי בגוף ספר החיים שלו בסימן שכ"ח פ"ו. בתחילה הוא כותב וז"ל: הנה מרגלא בפומא דאינשי לומר דאם כבר התחיל לעסוק ברפואות קודם השבת, מותר לו לעשותה אפילו בשבת, ואם לא התחיל בחול אין לו להתחיל בשבת, והנה לא נודע מנין יצא להם זה, ונראה דלמדו זה מדין רטיה דמבואר לעיל דאסור להחזיר רטיה, ומבואר בתוס' שם ובמג"א כאן דליתן לכתחילה אסור בלא"ה מכח שמא יבוא לידי שחיקת סממנין, אך להחזיר לא שייך שחיקת סממנין, לכך אסור מכח שמא ימרח, ואם כן מוכח דהיכי דכבר היה על מכה לא שייך חשש שחיקת סממנין רק שמא ימרח, ולפי זה ברפואה שהוי דרך אכילה ושתייה לא שייך חשש שמא ימרח, רק דאסור מכח חשש שחיקת סממנין, ולפי זה היכי דלא הוי בתחלה לא שייך חשש שחיקת סממנין, אם כן הכי נמי בזה להתחיל לאכול ולשתות רפואה חדשה בשבת, בזה יש לחוש כיון דלא הוכנה לו מבעוד יום שמא יבוא לשחוק בשבת, אבל אם כבר התחיל מבעוד יום אז מסתמא כבר הכין לו ממש דרך רפואתו כדבעי, וליכא למיחש כל שיבוא לידי שחיקת סממנין, וכמו שמותר לאכול ולשתות כל דבר, ולא חיישינן שיבוא לידי שחיקת סממנין, ולכך הכי נמי ברפואה כל שהתחיל בה כבר מבעוד יום אין לחוש לידי שחיקת סממנין. ואף דיש לדחות דאינו דומה ממש לרטיה, מכל מקום דמיון יש לזה, ומילתא דמסתברא הוא בלא"ה דהיכי דכבר התחיל מבעוד יום אין לחוש כל כך, עכ"ל. לאחר מאן מסתייג קצת הגר"ש קלוגר ז"ל מדבריו האמורים, ומוסיף וכותב וז"ל: ועוד היה נראה לומר דאף אם נחמיר אף שהתחיל בה מבעוד יום, מכל מקום לא אסרינן לאכול ולשתות רק בדבר שהוי רפואתו שלא על ידי בישול, רק מערכו כך ואוכלו ושותהו, בזה יש לחוש אם

מיחוש בעלמא אסור. הורה מרן החזו"א דאדם שהיה לו מיחוש, והתחיל ליטול תרופה שצריך ליטלה זמן ממושך ברציפות, ואי אפשר להפסיק יום אחד בימות החול, מותר לו להמשיך ליטלה גם ביום השבת. ונראה פשוט דהני מילי רק בתרופה שיש ליטלה ברציפות כך וכך ימים כדי להתרפאות, אבל תרופה שאין ענין ליטלה ברציפות כדי להתרפאות, ורק בזמן שנטולה הרי זה מועיל לו, כמו תרופה לשיכוך כאבים או להורדת החום [באופן שאסור בעלמא ליטלה בשבת], לא מהני מה שהתחיל ליטלה מלפני השבת. וכן איש או אשה שצריכים ליקח כדורים ברציפות כמה ימים לקיום מצות פו"ר, מותר להם לקחת גם בשבת וכו"ל. וה"ה כלה הנוטלת כדורים סמוך לחתונה, וצריך לקחתם ברציפות, מותר לקחתם גם בשבת וכו"ל.

וכן בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ל"ו סעיף ט') כתב: להשתמש בכדורים בשבת מותר רק לחולה שנפל למשכב, אבל מי שיש לו מיחוש כלשהו ולא נפל למשכב ואף לא מצטער הרבה, אין לו להשתמש בהם. ואפילו אם התחיל בשתיית הכדורים לפני השבת, אלא אם כן בהפסקת שתיית הכדורים תתבטל תועלת הכדורים ששתה עד עכשיו. ואם זה כדורי אנטיביוטיקה והרופא אמר שצריך לקחת, מותר לשתות בכל אופן.

וכן מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דתרופה שהתחילו לקחת לפני שבת, מותר להמשיך לקחת את זה בשבת אם התרופה לא תשפיע אם יפסיק לקחת את זה בשבת. ובבית עולם (רפואה בשבת סעיף כ"ט) כתב: חולה דאסור ברפואות זהו דוקא שיכול להמתין עד לאחר שבת, אבל בחולה שצריך לקבל שבעה ימים או יותר, ויש כלל ברפואה שאין מפסיקין באמצע, מותר באופן שאם יפסיק ויכל לבוא לחולי שאין בו סכנה, אבל חולה שא"צ לקבל שבעה ימים, אפילו התחיל לפני השבת צריך להפסיק. ועיין בשו"ת אז נדברו ח"א סימן ל"א אות ה' וח"ד סימן כ"ד.

ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ל"ד הערה מ"ז) כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דמי שחייב על פי פקודת הרופא לקחת תרופות במשך כמה ימים רצופים, ושבת ביניהם, דרק אם עצם איחור הרפואה תגרום לו נזק, או אם התחיל לפני שבת וההפסקה תגרום לו נזק, או שהרפואה היא רק בשמונה ימים רצופים אשר מוכרח להיות שבת ביניהם, כי אז מותר. והא דחלתית סימן שכ"א סעיף י"ח מיירי באופן שיחלה אם יפסיק באמצע, וכאן מיירי במיחושים, וכן מצאתי בשו"ת מהר"י אלגאזי קונטרס הספיקות ס"ק ו' שאוסר.

וכן בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ג סימן נ"ג) כתב: בדבר חולה שאין בו סכנה באופן שאסור לו ליקח רפואה בשבת, והתחיל לקחת בחול כדורי רפואה שצריך ליקחם לדברי הרופא משך עשרה ימים רצופים, ואם יפסיק יום אחד לא תפעול הרפואה כלום, אם מותר ליקח בשבת, הנה לכאורה לא מובן צד ספק ההיתר בזה, אלא דאולי מצד הפסדו הגדול בחולי זה שלא יוכל להרפא בדרך הטבע מצטער ביותר בשביל זה, שלכן אולי יתחשב במיחוש שמצטער טובא שנזכר ברמ"א סימן שכ"ח סעיף י"ז, אבל הא אין הטעם מצד הצער אלא משום שנחלה כל גופו מצד הצער מחמת שאינו יכול לסבול הצער, ולא מצד צער בעלמא שמצטער על מה שלא יתרפא, אף שזהו לאינש צער גדול אין להתיר. ואם הוא איש כזה שמחמת שלהתרפא בהפילן (הכדורים) צריך עשרה ימים רצופים שא"א בלא שיקח גם בשבת לא יוכל להתרפא, יחלה מצד זה בחולשת העצבים שיהיה חשש להמחלה שנקרא נערוון ברעק, דאין הוא ודאי בדין מיחוש שמצטער כל גופו, שיש להתיר שיקח בשינוי קצת השייך לשנות גם ברפואת לקיחת הפילן (הכדורים), אף שלא שייך שינוי בהבליעה, דהיא כהסברא השלישית שם, ואם אי אפשר בשינוי יש להתיר גם בלא שינוי כשיטה ראשונה שם. אבל אין מצוי אנשים כאלו, ובסתם בני אדם יש לאסור.

וכן בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סימן מ') כתב: הא שהתחיל לקחת אותם בחול ממילא מותר ליקח אותם גם בשבת, זה ההיתר הוא רק באלו רפואות שאם יפסיקו מהם יום אחד באמצע אז הוא יותר בסכנה, כן אמרתי לכם פא"פ שמוכרח אני לקחת פענעסילין ושאר אנטי-בייאוטיק ל"ע, אז אני לוקח גם בש"ק, וההיתר הוא כמו דאיתא בשו"ע או"ח סימן שכ"א סעיף י"ח אם שתה ממנו יום חמישי ויום שישי וצריך לשתות גם בשבת מותר, שכן הוא דרך רפואתו לשתותו שבעת ימים זה אחר זה, הלכך מותר לשרותו בצונן וליתן בחמין מפני שהוא סכנה אם לא ישתה ממנה, עכ"ל המחבר, והמקור משי"ם שבת דף ק"מ סוף ע"א, וז"ל הש"ס: אפילו למאן דאסור ה"מ היכא דלא אישתי כלל, אבל הכא כיון דאישתי חמשא ומעלי שבתא, אי לא שתי בשבת מסתכן, עכ"ל הגמ', הרי ההיתר הוא מכח שכן דרכו של הרפואה לשתות אותו שבעת ימים זה אחר זה, היינו בלי הפסק, וגם שהוא סכנה, וע"כ מותר אם התחיל ביום חמישי וששי, אבל בלא טעמים אלו אסור אפילו התחיל מיום חמישי וששי. שוב מצאתי בספר החיים מהגאון מהר"ש קלוגער מבראד ז"ל בסימן שכ"ח בפ"ז, שכתב שמרגלא בפומא דאינשי לומר דאם כבר התחיל לעסוק ברפואות קודם השבת מותר, והנה לא נודע מנין יצא להם זה, וע"ש שכתב שלמדו זה מדין רטיה דמבואר דאסור להחזיר רטיה, ומבואר דליתן לכתחילה בלא"ה אסור מכח שמא יבוא לידי שחיקת סממנים, אך להחזיר לא שייך שחיקת סממנים, לכך אסור מכח שמא ימרח, ואם כן מוכח דהיכא דכבר היה על מכה לא שייך חשש שחיקת סממנים רק שמא ימרח, ולפי זה ברפואה

הגרש"ק ז"ל לסמוך עליו ולהורות להתיר המשכת לקחת הרפואה גם בשבת, ובפרט כשנצטרף לזה לסניף גם מה שהבאנו לעיל בדברינו מה שיש מקום בכלל לצדד צדדי היתר על כגון הרפואות שבזמנינו שיחיד אינו יכול לעשותם.

ומהגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א שמעתי דתרופה שהתחיל לקחת לפני שבת, מותר להמשיך לקחתה בשבת. ועיין בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סימן רכ"ז וח"ד סימן צ"ז אות נ"ד.

ובשו"ת באר משה (ח"א סימן ל"ג אות ז') כתב: הנה שיחה בפי הרבה, וגם אחד אמר לי כן בשם רב גדול אחד בדור שלפנינו, רק אינו מאמין לו, שכל שנהג ברפואות בסם זה לפני שבת ג' ימים שרי לו גם בשבת, ובכה"ג לא גזרו משום שחיקת סממנים. וטעות הוא בידם, דמבואר בש"ס (שבת דף ק"מ ע"א) דרק במקום סכנה שרי, וז"ל הש"ס: הני מילי היכא דלא אישתי כלל, אבל הכא כיון דאישתי חמשא (ביום ה') ומעלי שבתא (ערב שבת), אי לא שתי בשבת מיסתכן. והכי נפסק להלכה בטושו"ע (סימן שכ"א סעיף י"ח), ולית מאן דשרי בסתם, מאחר ששתה בסממנים קודם, יהיה שרי גם בשבת. ולשוון הרמב"ם הלכות שבת (פרק כ"ב הל"ז) מאוד עמוקים, שכתב: ואם שתהו ביום חמישי ושישי הרי זה שורה בשבת בצונן ומניחו בחמה עד שיחם ושותה, כדי שלא "יחלה" אם פסק מלשתות, הנה ברמב"ם לא העתיק "מסתכן" כלישנא דהש"ס, וצריך ביאור, אבל לשוננו מרפא, ומיושב בזה תמיה עצומה שהיה לו בש"ס, ולא מצאתי פשר עד עתה שראיתי לשון הרמב"ם, דבש"ס (שבת ק"מ ע"א) איתא דברב חייא בר אבין היה עובדא ששתה ממנו בה' בשבת ובערב שבת, ובה לשאלו בבית המדרש, ואמרו לו שמוותר לשרות לו ולשתות בשבת, דאי לא שתי בשבת מסתכן, ופלא אם יסתכן כשלא ישתה בשבת מה זו שאלה, בודאי ובודאי שרי, וקשה לומר דר' חייא בר אבין לא ידע מזה שיש סכנה בדבר אם לא ישתה, ולכן שאל שאלה זו מר' הונא, ור' הונא חידש לו שיש סכנה ושרי, אלא ודאי סכנה ליכא אלא יחלה כשלא ישתה, ולכן שאל, ור"ה השיב לו דשרי כדי שלא יחלה, והכל אתי שפיר, ולכן לא התיר לו רק לחמם בחמה, אבל לא לעשות אור דסכנה ממש ליכא. ודברי המג"א (סימן שכ"א ס"ק כ"ז) שכתב: ואי ליכא חמה אפילו באור שרי מפני "הסכנה", תמוהים, והאחרונים העתיקו דבריו, ומקום הניחו לי מן השמים לעורר על האמת בעזה"י, ואם כן ראייה מדברי הש"ס ומכל הפוסקים שהעתיקו דברי הש"ס אלו, שאין להוראה הנ"ל בפי ההמון עם שום יסוד ומקור בהלכה, אלא אדרבה מפורש בש"ס שלא כדבריהם, ושמעתי אומרים שהוראה זו נזכרה בספר החיים להגאון האמיתי מהרש"ק מבראד זצ"ל, ולפי שאין הספר תח"י, ואינו נמצא כלל בגבולי, וכ"ש לחפש אחריו כמעט מן הנמנע, לא אסמוך על זה כלל. [אחר זמן רב מאוד כשהשמש יצא על הארץ ספר הנפלא דעת תורה להמהרש"ם, ומצאתי לו (בסימן שכ"ח סעיף ל"ז) שהביא דברי הספר החיים וז"ל: ועיין בספר החיים שצידד להקל בהתחיל לשתות איזה ימים קודם שבת, שאין צריך להפסיק בשבת, ומדרמה לה לדין רטיה להחזירה בשבת שתי ע"ש. ועל זה כתב הדעת תורה וז"ל: אבל אין זה דמיון כלל, שהרי הרי היה מונח גם בשבת עצמו, גם נעלם ממנו דברי הש"ס שבת ק"מ ע"א, עכ"ל. ושמחתי מאוד לראות לגאון הדור שפסק כדברינו. אבל גם על הדעת תורה תימה בעיני איך לא הזכיר שמרטיה אין ראייה לפי מה שפרש"י, וכן כתב הר"י הונתן ומרומז גם בבעה"מ דטעם היתר החזרת הרטיה הוא משום דמילתא דלא שכיח ולא גזרו ביה רבנן, וגם מהתוספות אין ראייה אם נפרש דכוונתו משום היכר כהנ"ל, וצ"ע, אבל על כל פנים אמת הדבר שמפי הגאה"ק מהרש"ק יצאו הדברים, ואין לדחות הוראתו בקדושה בנקל, הגם שבעינינו דבריו צע"ג. ולקמן אצרך פסקו עכ"פ אם נמצא גם היתרים אחרים לצרף גם בלא"ה. ועיין עוד מה שכתב בח"ד סימן ל"א אות ג'.

ובתשובות והנהגות (ח"ה סימן צ"ד אות ב') כתב: יש מאחרונים שהתירו בכל תרופה שהתחיל קודם שבת וצריך להמשיך בשבת (כמו אנטיביוטיקה), מותר להמשיך, ואני נהגתי להתיר בדרך שינוי דוקא, והיינו שישתדל לבלועו עם מאכל, ואז שפיר יש לומר דשלא כדרכו לא גזרו, ורק אם אי אפשר בדרך שינוי יש להקל ליקח בלא שינוי.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דמי שצריך לקחת תרופות כמה ימים רצופים ושבת ביניהם, אם הסיבה שלוקח התרופה הוא דבר רציני יכול לקחת את התרופה גם בשבת.

ובקובץ תשובות למרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל (ח"א סימן מ' אות ב') כתב: חולה שאינו חולה כל הגוף, והתחיל לקחת כדורים מלפני השבת, ואם יפסיק ביום השבת לא יועיל הרפואה, אם מותר לו להמשיך ולקחת את התרופה בשבת. והביא הגמ' בשבת ק"מ "דאישתי חמשא ומעלי שבתא אם לא שתי בשבת מיסתכן", ש"מ דרק במקום סכנה התיירו. הנה שם בגמ' מיירי בשריית החלתית בשבת [דאף בצונן איכא איסורא מדבריהם כמבואר שם], והשאלה שלפנינו היא, כשאינו עושה שום איסור בהכנת התרופה, כי התרופה כבר עשויה ומוכנה, והשאלה היא אם יש בזה משום גזירת שחיקת סממנים, ועל זה פסק הגרש"ק ז"ל בספר החיים סימן שכ"ח סעיף י' דבהתחיל לקחת מערב שבת יש מקום להתיר [עיין בחידושי הר"ן שבת ק"מ שהביא י"מ דמ"ש בסוגיא מסתכן לאו דוקא, אלא מצטער מחמת חליון].

וכן בחוט שני (שבת ח"ד עמ' ר') כתב: הנה נקטינן דחולה שאין בו סכנה מותר לו ליטול תרופה לחליו בשבת, אך אם יש לו

נתיר לו לעשותו לשם רפואה יבוא אף לשחוק סממנים, אבל דבר שחיקונו הוא על ידי בישול, אם כבר בישלו והכין לו מערב שבת מותר לשתותו בשבת, דממ"נ לחוש לשחיקת סממנים אחר הבישול בזה אין לחוש, שהרי דרכו לתקנו ואח"כ לבשלו, ואחר הבישול אין דרכו לעשות בו שום דבר, ולחוש לשמא ישחוק הסממנים קודם הבישול למה ישחוק, אלא ודאי לבשלו היום בודאי לא יתיר שחיקה שאינו לצורך היום. ולחוש שיבוא לבשלו היום, זה לא שמענו מעולם, דבאיסור חמור כבישול ודאי לא עבידי דטעה, בפרט שיהיה לו סימן בגופו כיון שהכין ובישל אותו מערב שבת, מידע ידע דבשבת אסור לבשלו ולא יבוא לבשלו בשבת, ולכך נראה דכל דהוי דרך בישול וכדומה, ואחר הבישול אין מערבין בו שום דבר, דמותר לשתותו ולאכלו בשבת, ועל כל פנים נראה דבהצטרף תרוייהו, דכבר התחיל מבעוד יום לעשות רפואתו, וגם בשלו מבעוד יום, ודרך בישול הוא, מותר אף בשבת, וכל כה"ג יש להקל בפרט במילי דרבנן, עכ"ל. ובהיות שמעיקרא דדינא לא חזר הגרש"ק ז"ל מדבריו הראשונים, לכן בדבר סיכומו ההלכתי בזה הוא מסכם לומר: דכשלא מצטער הרבה אין להתיר בשבת כי אם באיכא תרתי, בהיכא דהוי דרכו רק על ידי בישול, וכבר התחיל בה בחול, וכשמצטער הרבה אזי יש להקל בחד מינייהו ג"כ, או בהתחיל בה קודם שבת, או בדרך בישול, עיי"ש. ולפענ"ד יש מקום לדיון רב בדברי הגרש"ק ז"ל, ויסודי דבריו בזה קלושים המה. ובראשונה הרי איסור לקיחת רפואה בשבת משום גזירת סמנים לא היתה משום המקרה הזה לבד לפן יבוא על ידי גם לידי שחיקה, וגם לא משום טעות האיש הזה לבד לפן יבוא לטעות להתיר לעצמו גם לשחוק במקרה שיצטרכו לכך, אלא הגזירה היתה על בעלמא, לדילמא יבוא לטעות להתיר על ידי כן במקרה אחר גם לשחוק כשיצטרכו לכך, וכמו כן היתה הגזירה גם משום עלמא, לדילמא יבואו הרואים שלוקח רפואה בשבת ללמוד מזה דכשם שהותרה לקיחת רפואה בשבת, כך מותרת גם השחיקה להכנת הרפואה, ויבואו להתיר לעצמם בעת הצורך גם לשחוק, הדברים יוצאים מפורשים מדברי רש"י בשבת דף ק"ח ע"ב, וכן מיתר המקומות שצינו לעיל בדברינו באות א', ואם כן מה מקום ללמוד להתיר בהתחיל לעסוק ברפואות קודם השבת בהיות דאיכא היכרא מכיון שכבר הוכן לו זה מבעוד יום, הא אפילו אם נחשיב בכה"ג כאיכא היכרא, הרי ההיכרא הוא רק כלפי דידיה, אבל כלפי האנשים הרואים שלוקח הרפואה בשבת הרי ליכא בכך כל היכרא, כמובן, ואם כן הרי נשאר קיים עדנה החשש כלפי הרואים שיבואו ללמוד מזה להתיר גם שחיקת סמנים, ולא מובן כלל הדמיון שמביא הגרש"ק לזה מכמו שמותר לאכול ולשתות כל דבר, ולא חיישינן שיבוא לידי שחיקת סמנים, דבכאן הרי מקום הטעות מפני שיראו שמתירים לקחת רפואה שאינה שוה לכל נפש. וכמו כן מה מקום להתיר בדבר שחיקונו על ידי בישול בהיות וכבר בישל מערב שבת, ואחל לבוא לידי שחיקה, אבל שום דבר, נהי דבפעם הזאת לא יוכל לבוא לידי שחיקה, אבל כאמור, הגזירה הרי היתה משום פעם אחרת שלא יאה בנוונא דא, ויטעו בכל זאת ללמוד, הוא או אחרים, להתיר גם לשחוק וכו"ל. ומזה, דהוכחת הגרש"ק ז"ל מדין החזרת רטיה גם כן אינה הוכחה כלל, דבשם הרי איכא היכרא בזה כלפי הרואים, שרואים בהדיא שרק מחזיר רטיה שכבר הונחה עליו מע"ש, ועל כן בהיות דאיכא היכרא בכך לכו"ע שפיר כותבים התוס' דאין בשם בכה"ג החשש של שחיקת סממנים, אבל משא"כ באכילת או שתיית רפואה הרי אין כל היכרא כלפי הרואים שהתחיל בכך עוד קודם השבת, כמובן, על כן בכל כה"ג הסברא נותנת לומר שלא משנה כלל מה שהתחיל קודם, ושפיר קיימת גזירת חכמים גם על בכה"ג. ואולי התכוון לזה גם הגרש"ק בעצמו במ"ש "ואף שיש לדחות דאינו דומה ממש לרטיה", אבל לפענ"ד גם דמיון אין לבשם, דאין הנידונים שוים כלל. ויש לציין דהגרש"ק ז"ל חזר בפשיטות בספרו שנות חיים ח"א סימן קנ"ב אות ב' לחזק את המרגלא בפומא דאינשי לומר היכא דהתחיל קודם השבת מותר לעשות אח"כ בשבת, ונו"נ בדברי הגמ' ביומא דף פ"ב בשאלת ר' יוחנן בשבתא מהו, שכתב לו השואל שם מזה, ורק זאת הוסיף לבאר דע"כ לא מרגלא בפומא דאינשי שהיכי שהתחיל בחול מותר גם בשבת, רק אם לא פסק החולי קודם השבת, ומטעם שכתב בחיבורו (ספר החיים) דלא שייך בזה גזירת שחיקת סממנים דמסתמא יכין לו בחול, אבל אם פסק בחול ומוכח שלא צריך, אם כן לא יכין לו חול, ושוב אם יזדמן בשבת שפיר יש לחוש לשחיקת סמנים, ע"ש. ואולי יש להסביר את המרגלא בפומא דאינשי לומר דאם כבר התחיל לעסוק ברפואות קודם השבת מותר לו לעשותה בשבת שמזכיר הגרש"ק, גם בכזאת, מפני דאימתי אסרו לקיחת רפואה בשבת, היינו דוקא היכא שהלקיחה בשבת יש בה כשלעצמה בכדי להביא לו התרופה, דאז רק אז הוא דגזרו גזירת שחיקת סממנים, דבידיעתו שזה יביא לו התרופה יבוא מתוך בהילות גם לשחוק סממנים אם יצטרכו לכך, אבל בהיכא שקבע הרופא שלקיחה של יום אחד בלבד לא תביא לו הרפואה, וצריך לזה כמה וכמה ימים, אזי לא נחשב זה כלקיחת תרופה בשבת, אם לא שהיום האחרון של לקיחת התרופה חל בשבת, אז יש לומר דאסור גם בכגון דא, בהיות שיוצא שכאילו המכה בפטיש של תועלת הרפואה נעשה ביום השבת, שהוא היום האחרון של גמר הלקיחה.

ומסיים שם: על כל פנים להלכה נראה דכל שיש מקום להניח שבאי המשכת לקיחת הרפואה בשבת תביא לו לידי מכאובים היוצאים מגדר מיחושים בעלמא או שיצטער מזה, אזי כדאי

שהוא דרך אכילה ושתייה לא שייך שמא ימרח, רק דאסור מכח חשש שחיקת סממנין, ולפי זה היכא דלא הוי בתחלה לא שייך שחיקת סממנין, אם כן הכי נמי בזה להתחיל לאכול ולשתות רפואה חדשה בשבת, בזה יש לחוש כיון דלא הוכנה לו מבעוד יום שמא יבוא לשחוק בשבת, אבל אם כבר התחיל מבעוד יום אז מסתמא כבר הכין לו ממש דרך רפואתו כדבעי, וליכא למיחש שיבוא לידי שחיקת סממנים כו', ואף דיש לדחות דאינו דומה ממש לרטיה, מכל מקום דמיון יש לזה, ומלתא דמסתברא הוא בלא"ה דהיכא דכבר התחיל מבעוד יום אין לחוש כל כך כו', עכ"ל בספר החיים. אבל לפלא שלא העיר מלעיל סימן שכ"א סעיף י"ח ומש"ס שהבאתי לעיל. אחר חיפוש בספרים מצאתי בספר אורחות חיים בהגהות מהרש"ם ז"ל שתמה קודם דהלא אין דמיון לרטיה, דהתם הרטיה היתה מונחת בשבת עצמו, משא"כ כאן, ומקשה ג"כ מש"ס מסכת שבת דף ק"מ הנ"ל, וש"ע סימן שכ"א הנ"ל, דבליכא סכנה גם כן אסור.

וכן בהלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' תק"א) כתב: מי שאין לו היתר ליקח תרופות בשבת, והתחיל ליקח אותם קודם השבת, ועל פי הרופאים צריך ליקח אותם כמה ימים רצופים, אין היתר ליקח אותם בשבת לבריאה החושש אלא באופנים הבאים, כאשר יש חשש שאם לא יקחם יחזור למחלתו, או שיש חשש שאם לא יקחם יפול למשכב, או במצטער הרבה מאד, ואין צריך לומר שאם עלול להגיע לאחר זמן חולי שיש בו סכנה שמותר, או שהם תרופות של מכה של חלד כגון אנטיוביטיקה המונעות דלקת פנימית, וי"א אף באופן שמוכרח לקחת תרופות לרפואתו כל ז' ימי השבוע, אבל בלאו הכי אין להקל בזה, אלא יש ליקח א' סמוך לכניסת השבת ואחד ביציאתו, או שימים התרופה קודם שבת בתוך תה עם סוכר וכדו', וישתנו בשבת התה או המשקה.

אדם בריא האם מותר לו לקחת ויטמינים בשבת על מנת שלא יחלש

בש"ע (סימן שכ"ח סעיף ל"ז) איתא: כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים, מותר לאכול ולשתות לרפואה, אע"פ שהם קשים לקצת בריאים ומוכחא מילתא דלרפואה עביד, אפילו הכי שרי, וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכול ולשתות לרפואה, ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אבל אם אין לו שום מיחוש מותר.

ובמשנה ברורה (ס"ק ק"כ) כתב: אין לו שום מיחוש, דהיינו שאוכל ושותה לרעבונו ולצמאנו [מ"א בשם ה"טור], אבל אם עושה לרפואה דהיינו כדי לחזק מזוג כתב המגן אברהם דאפילו בבריא גמור אסור.

ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ל"ד סעיף כ') כתב בשם מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל: אסור לאדם לקחת ויטמינים בשבת, אפילו כאשר הוא רגיל לקחתם מדי יום ביומו, והאיסור גם כשהם בטעם טוב ועשויים כסוכריה וכדומה, אלא אם כן הוא חולה, אף שאין בו סכנה. ואף במקומות שבהם רגילים לקחת ויטמינים בכל ארוחה יש להחמיר בזה, אלא אם כן הויטמינים באים כתחליף למזון מסויים.

וכן כתב מרן זצוק"ל בתשובותיו בס' מאור השבת (ח"א עמ' תק"ח) דאין נפק"מ בין ויטמינים לשאר תרופות.

[ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ל"ז סעיף א') כתב בשם מרן זצוק"ל: מעוברת שעל פי דעת רופא עליה לקחת תרופות או ויטמינים הדרושים לה מפני החשש לבריאותה או לבריאותו של הוולד, צריכה להתייעץ עם הרופא, אם היא יכולה לקחתם קודם השבת ומיד לאחריה, אך כאשר אין אפשרות שכזו מותר לה לקחתם אף בשבת.

וכן בנשמת אברהם (ח"א עמ' קס"ד) מובא שכתב מרן זצוק"ל: נלענ"ד אדם שעלול בקל להצטנן ולקבל דלקת ריאות או מחלה אחרת, אשר לאחר שיחלה בה יהיה מותר ברפואה, למה לנו להמתין עד שיחלה אם אפשר למנוע, ולכן מותר ודאי להשתמש בויטמינים אם הצורך הוא לקבל את זה בכל יום גם בשבת.

וכן בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סימן ל"ג אות ב') כתב בשם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, דאין לקחת ויטמינים בשבת אפילו שהוא בריא גמור ובריאים אוכלים אותם, כי זה דומה למה שאסר המ"א כיון שזה מחזק טבעו. ורק אם יפסיד כל הטיפול שלו הקודם בהפסקת הטיפול בשבת, רשא להמשיך לקחת בשבת.

וכן כתב בס' שלמי יהודה (פרק י' הערה נ"א) בשם מרן זצוק"ל, שויטמינים לחזק הגוף אסור לבריאה לקחת ככתוב במ"א.

וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סימן נ"א): בדבר השאלה אם מותר ליקח כדורים בשבת הנקראים (ויטאמינים פילם בלע"ז) לבריאים, כיון שאינו לוקח זה לרפואה אלא להתחזקות, וכיון דבמדינה זו הרבה בריאים לוקחים הכדורים האלו הנקראים וויטאמינען, אולי הוה ליה דין מאכל. וראשונה נראה לברר אי לבריאים נמי איכא גזירה משום שחיקת סמנים, או דלמא רק לחולה הוא דגזרו משום דאדם בהול על נפשו, אבל לבריאים לא הוה גזירה כלל, או דלמא ל"ש, ומצאנו בזה מחלוקת ז"ל, דהטור סימן שכ"ח כתב כל רפואה אסורה לעשות בשבת גזירה משום שחיקת סמנים, וביאר הב"י דמייירי ביש בו מיחוש בעלמא, ובסמוך שם כתב עוד הטור כל אוכלין ומשקין שהן מאכל בריאים מותר לאכול ולשתות לרפואה, אע"פ שהן קשין לקצת בריאים ומוכחא מילתא דלרפואה עביד, אפ"ה שרי כיון שדרך בריאין לאכול ולשתות אוכל, וכל שאינו מאכל בריאין אסור לאכול

ולשתות, אבל אם אוכל ושותה אותו לרעבו ולצמא ואין לו חולי שרי, ע"כ. וכתב עליו הב"י ומשמע דמי שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלין ומשקין שאינם מאכל בריאים, דכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי, הלכך אפילו רעב וצמא מותר לאכול ולשתות, וכן פסק בשו"ע, מבוואר דס"ל דלבריאה לא גזרו משום שחיקת סמנים. אמנם המ"א או"ח סימן שכ"ח ס"ק מ"ג האריך לחלוק על הב"י ז"ל, וס"ל דאפילו בבריאה כל שאוכל לשם רפואה אסור. והביא ראיה מירושלמי גבי מי משרא, ומרוחץ ביד דבריאה מיירי. ובגמ' שבת ק"ט אע"פ שיש לו חטטים בראשו, ומשמע דרישא מיירי באין לו חטטין, ואפ"ה אמר בד"א בלא נשתהה, אבל בנשתהה אסור בכל גווני, והרמב"ם פרק כ"א מהלכות שבת הלכה כ' הצריך לדון פלפלים וכיוצא בהם ליתן לתוך המאכל בשבת, הרי זה כותש ביד הסכין ובקערה, אבל לא במכתשת מפני שהוא טוחן, לפיכך אסור לבריאה להתרפאות בשבת גזירה שמא ישחוק הסממנים, ע"כ. מבוואר דלבריאה נמי היתה הגזירה, ע"ש. ובערוך השלחן (סימן שכ"ח סעיף מ"ח) רצה להשוות דאין כאן מחלוקת, והב"י מיירי בבריאה שרצונו לאכול בסתם ולא לשם רפואה, כלומר שיתחזק בכוחותיו, וכה"ג שאינו אוכל בפירוש לשם רפואה בבריאה מותר, ובעל מיחוש גם ככה"ג אסור, והמג"א מיירי שמתכוין לרפואה כלומר שיתחזק כוחותיו, ע"ש. ועיין מג"א סימן פ"ט ס"ק י"ב, ושאני התם דאכולין גמורין הן, וק"ל. ומבוואר ע"כ"פ דכל שאינו מאכל בריאים ממש ואוכלו לחזק כוחותיו, מקרי לרפואה אסור אפילו לבריאה, ומעתה בהני וויטאמינים לא מבעיא לדעת המג"א דאסור לשם רפואה אפילו לבריאה, ואם כן הני וויטאמינים כיון דעשוין לחזק כוחותיו, ולשם זה הוא לוקחן, ודאי דאסור, אלא אפילו להב"י דמתיר לבריאה אפילו במאכלים שאינם מאכל בריאים, מ"מ נראה דגם הב"י לא פליג אלא כל שהוא מאכל על כל פנים והוא בריא, אף שאינו מאכל בריאים מכל מקום מותר, דמאכל הוא, אבל באכילת כדורים שהוא אינו מאכל כלל בפני עצמו, אלא עשוי לשם רפואה ולשם התחזקות, אפילו לבריאה ודאי אסור כיון דהוא סימני רפואה, כנלפענ"ד. ובאמת פשוט כי הני וויטאמינים עשויים להתחזק כחות החלשים, וגם הלוקחים לוקחים אותם בשביל לחזק, והגם שהרבה בני אדם לוקחים הכדורים, מכל מקום לשם חזקת הגוף לוקחים אותם, שהוא לשם רפואה, ומה גם כי האמת אשר אנשים החלשים הוא שלוקחים אותן להתחזקות, ע"כ לפענ"ד דאין ללוקחן כל שאין בו חולה כל הגוף כשאר מיני רפואות.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דאסור לקחת ויטאמינים בשבת אף כשהוא בריא.

וכן מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דאסור לקחת כדורי ויטמינים אף שאין כוונתו לחזק מזוג, רק לוקחם כדי שלא יחלש, מכל מקום אסור לקחת אותם בשבת.

ובהלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' תק"י) כתב: אסור לבריאה לקחת ויטמינים שבת ברזל וכדו' לחיזוק, ואין צריך לומר שאם הוא חלוש שאסור, אבל אם לוקח ויטמינים שיש בהם ריכוז של מזון, והבריאים רגילים לאכול אותם בחול דרך הנאה, אף שכונתם לחזק מיזגם מותר כדון מאכל בריאים. ובהערות כתב: במאירי דף ק"ט ע"ב כתב "כל מאכל שאין אכילתו ניכרת שהיא לרפואה, אע"פ שמועיל לרפואה ושאוכלו לרפואה מותר וכו', שהרי אף הבריאים אוכלים אותו שלא בכונת רפואה, וכן הדין בכל מרקחות הרפואיים או המחזקים שכולם אף הבריאים אוכלים אותם דרך הנאה וחיזוק, אבל העשבים שאין אכילתן לעולם אלא לרפואה אסור", עכ"ל. הרי שאם אוכל כדי לחזק לא חשיב רפואה, שכן דרך אכילת בריאים דרך הנאה וחיזוק, וזה לא חשיב רפואה, ועל פי זה נראה דמה שכתב בפמ"ג דלחזק מיזוג אסור, זה רק בדברים שאינם מאכל בריאים כלל, כגון כדורים, וכל אכילתן רק לחיזוק המזג, משא"כ מרקחות שאכילתן דרך הנאה וחיזוק מותר. ולפי זה נראה לחלק דויטמינים אם יש להן הנאה ויכול כל אדם לאוכלם להנאה, רק שאוכלם גם לחזק המזג, זהו בכלל מה שכתב המאירי "שהבריאים אוכלים דרך הנאה וחיזוק", אבל אם הכדורים אין להם טעם, ואכילתן רק כדי לחזק מיזוג, אסור כדון עשבים שכתב המאירי.

ובחוט שני (שבת ח"ד עמ' קנ"א) כתב: אסור לבלוע ויטמינים בשבת למי שאסור לו רפואה בשבת, דהוא בכלל חיזוק מזוג שאסור. וויטמינים הממשקים תאות האכילה, אם הם בצורת תרופות הוי בכלל חיזוק מזוג ואסור.

ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סימן מ') כתב: על שאלתו שמותר ליקח כדורים של ויטמינים בשבת, והטעם שכיון שמאכל בריאים הוא, דגם אנשים בריאים ושלמים לוקחין ויטאמינים, הוי מאכל בריאים, לא הבנתי כן מדברי הפוסקים, דהמחבר בסימן שכ"ח סעיף ל"ז כתב: וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכול ולשתות לרפואה כו', אבל אם אין לו שום מיחוש מותר, וכתב המג"א שם בס"ק מ"ג על זה בשם הטור, היינו לרעבו ולצמא, אבל בלא"ה אסור לבריאה, עיי"ש. ואם יש לו שום מיחוש אז אסור אפילו אוכל לרעבו ולצמא, דכיון שהוא חולה יאמרו אחרים שלרפואה עושה זה, ועיין במשנה ברורה וביאור הלכה שם, אם כן משמע מזה דכל שאינו מאכל ומשקה לרעבו או לצמא לא מיקרי מאכל ומשקה בריאים, ועוד בפרמ"ג שם בס"ק מ"ג בא"א כתב כל שכוונתו להיות גופו בריא אסור אף בבריאה, ואף לחזק מזוג, ע"ש במשנה ברורה ס"ק ק"כ ובפרמ"ג ס"ק מ"ט וז"ל: אף בבריאה ממש רק עושה לשמור מזוג וכדומה שלא יחלש אסור,

עכ"ל. ובנידון דידן בודאי כוונתו כדי להיות גופו בריא ולא לרעבו, ומחזי אלו הכדורים כשאר רפואות, וע"כ לפענ"ד זה מקרי לרפואה ואסור. שוב בא לידי ספר משנת יעקב על או"ח, ושם בסימן שכ"ח כתב להתיר, והטעם דהא דלרפואה אסור הוא משום דחיישינן כיון דבהול על רפואת גופו אתי גם לשחיקת סמנים, וכתב הרא"ש במסכת שבת פ"ה סימן ג' הטעם שמתיר רב יאשי ברפואת בהמה, משום דאין אדם בהול כל כך על רפואת בהמתו [וכן כתב הר"ף שם], הכי נמי יש לומר שלא גזרו משום שחיקת סממנים רק היכא שכבר חולה הוא, אבל היכא דאינו חולה רק שעושה כן שלא יחלה, לא בהול כל כך, ולא גזרו משום שחיקת סממנים, וכמו דאיתא בסעיף כ"ז מה שנתרפאה נותנין עלי רטיה, והטעם דאינו בהול, עיי"ש במג"א, ואם כן הכי נמי יש להתיר, וכן שנה ושלש להתיר בשו"ת שלו סימן נ"ג וסימן ל"ח מטעם הנ"ל, ולפענ"ד דאם נאמר כהפרמ"ג הנ"ל כל שהם לחזק גופם ומגם מיקרי לרפואה, ממילא הם בכלל רפואה. ועיין ברמב"ם בפרק כ"א הלכה כ' וז"ל: ולפיכך אסור לבריאה להתרפאות בשבת גזירה שמא ישחוק הסממנים, עכ"ל, הרי דגם בבריאה גזרו אם הוא לרפואה, ולא אמרינן שאינו בהול כל כך שיצטרך לגזור משום שחיקת סממנים, ופשוט דגזרו על רפואות, ולא על החולה, וע"כ כל מה שהוא לרפואה, וממילא בכלל זה לחזק מזוג, מקרי גם כן לרפואה ואסור, ואפילו הוא בריא, והטעם דאע"פ שאינו בהול אסור, דגבי אדם לא פלוג רבנן, משא"כ בבהמה כיון שאינו בהול לא גזרו מתחילה משום שחיקת סממנים, וע"כ אין בידי היתר בזה, ותשאל לגדולי התורה שחכם גדול, דכתב דהתירא עדיף.

ובשו"ת אנ"מ (או"ח ח"ג סימן נ"ד) כתב: הנה בדבר הויטאמינים שהרבה אנשים בריאים שאין להם שום מיחוש וחולי, אבל הרופאים מייעצים לבלוע אותם בכל יום משום שהם מחזקים הגוף, אם מותר להם לבלוע גם בשבת, כי המג"א בסימן שכ"ח ס"ק מ"ג סובר דלשון הטור אבל אם אוכל ושותה אותו לרעבו ולצמא ואין לו חולי שרי, שהוא דוקא, ואם עושה לרפואה אסור אע"פ שהוא בריא, דלא כהב"י שכתב דלאו דוקא משום דמשמע דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלין ומשקין אף שאינם מאכל בריאים, דכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי. ולכן הויטמינים שאינם ראוין לאכילה והם רק לרפואה, גם בריאים אסורים להמג"א שראוי להחמיר כמותו דהוא בתראה. אבל הא צריך להבין, דכיון דהוא בריא מה שייך לומר דהוא לרפואה, דהא אינו מרפא כלום, ודבר שאינו מרפא ליכא איסור אף אם כוונתו לרפואה וכו'. ואם כן בבריאה שאוכל דברים שאינם ראוים לאכילה, אף לכוונת רפואה מה שייך לאסור, הא אין מרפאין אותו, ואף שהם רפואה לחולים מכל מקום כיון שלבריאה אין מרפאין לא שייך לאסור, וכדחזינון מרטייה שעל גבי מכה שאסור להניחה, ומכל מקום על מכה שנתרפאה מותר ליתן רטייה, והוא משום דבזו שנתרפאה אינו מרפא, אם כן כ"ש שלבריאה לא שייך לאסור אף בדברים המרפאים לחולים, מאחר שלו אין מרפאין אף שכונתו לרפואה. ואף אם נימא דלרפואה הוא, מאחר שבלא זה עלול הוא אף שעתה הוא בריא להתחלות בנקל מצנים ופחים וכדומה משאר מאורעות, ובאכילת דברים אלו יעשה שלא יחלה בנקל, נמי הא ודאי יש להתיר מדין רטייה על מכה שנתרפאה ועלולה להתקלקל שמותר, ומדין עלין ע"ג מכה שמותר משום שאינו מרפא, אלא שעושים שלא לתקלקל ואינו בהול על זה, אם כן כ"ש שבריאה שאין מה לרפואתו אותו, ואם הרפואה מועלת לו הוא רק שלא יתקלקל להתחלות על ידי איזה מאורעות שאין לאסור משום שודאי אינו בהול, שהרי אין לו לחוש בעצם כלל, והוא רק לרווחא דמילתא בעלמא שאין לחוש שיהיה בהול על זה, ולכן צריך לומר דכוונת המג"א הוא דוקא בבריאה שהוא חלש בטבעו, ורוצה להתחזק ביותר ע"י הדברים שאוכל, שזה סובר הטור שהוא ג"כ בכלל האיסור כיון שיתחזק ע"י זה יותר מכפי מזג טבעו, ואף שגם באופן זה כיון שעכ"פ הוא בריא בלא שום מיחוש, היה מסתבר לומר שאינו בהול ואין לגזור בזה, ומטעם זה סובר הב"י שמותר, מדייק המג"א מלשון הטור שאסור, והוא משום דכיון דעכ"פ הוא נעשה חזק יותר מכפי שהוא בטבעו, כמו חולה שמשנתנה לבריאות, הוא בכלל האיסור, דשם רפואה שאסור אף שליכא בו הטעם דבהילות, והוא כדמצנינו בכמה גזרות באיסורים שלא פלוג אם הוא בכלל אותו השם דאסור, ואם כן באלו הויטאמינים שאינם מבריאים את האדם לשנותו מכפי שהוא שיהיה מי שחלש בטבעו לחזק יותר, אלא שעושים שלא יהיה עלול להתחלות בנקל, יש להתיר לכו"ע אף להמג"א. ואם יש וויטאמינים שמשנים בריאותו, שעושים מחלש בטבעו לחזק יותר, פליגי בזה הב"י והמג"א, שיש להחמיר ולאסור כהמגן אברהם. והנה ראיתי בדברי הגר"י לעבאוויץ שליט"א שג"כ מחלק כעין זה מסברתו שהאיסור להמג"א הוא רק כשע"י מה שאוכל יתחזק יותר מכפי שהוא עתה, ולא באם הוא רק שלא יתחלש ויגרע מכפי שהוא עתה שזה גם להמג"א מותר. ולפ"מ שבארתי הוא מוכרח כדלעיל, וגם מסתבר שדוקא כשעושה מחלש בטבעו לגוף בריא וחזק, ולא כשעושה רק להתחזק מעט יותר. והנה הפמ"ג שכתב בא"א דכל שכוונתו להיות גופו בריא אסור אף בבריאה, נראה שכוונתו כדברתי, ומדייק דבריו דבכל שכוונתו הוסיף תיבת גופו, ובהאיסור כתב בלא תיבת גוף, משום שכוונת הפמ"ג הוא שהיה בריא בלא מיחוש, אבל טבע מזג גופו היה חלש, ונתכוין במה שאכל שיהיה מזג גופו בריא שישתנה מחלש לבריא, זה אסור אף בבריאה שאין לו שום מיחוש, אבל להתחזק בעלמא

משמע מלשוננו שמותר. אבל במחצית השקל שכתב דלהמג"א אין חילוק בין בריא לחולה, אלא אורחא דמילתא נקט דסתם חולה שיש לו מיחוש עושה לרפואה, וסתם בריא אין כוונתו כי אם לרעבון ולצמאון, משמע שסובר דאף בלא תועלת כלל להבריא אסור אם כוונתו הוא לרפואה, אף שהוא רק טעות ודמיון בעלמא מהבריא הלוקחו. והוא תמוה כדהקשתי, ועיי"ש מה שמאריך לדון בראיות של המג"א.

ומסיים שם: ואחר שנתבאר שראיות המג"א אינם כלום להב"י ודעימיה, היה מן הראוי גם לפסוק למעשה כהב"י והרמ"א והב"ח, אבל מכל מקום כיון שהמג"א סובר כן, ומשמע שגם הפמ"ג מסכים לו, והביא כן מהלבוש, יש לנו להחמיר, אבל מ"מ רק כששייך ענין רפואה שהוא בבריא החלש בטבעו, ועיי"ש הרפואות נעשה לגוף בריא וחזק, יש לאסור, ולא כשמתחזק מעט יותר, ולא אף שמועילין שלא יחלה בנקל שבזה יש להתיר למעשה כדכתבתי. ולכן רוב הוויטאמינים שאינם מבריאים את האדם הבריא לשנותו שיהיה מחלש בטבעו לבריא וחזק, אלא שמחזקין אותו מעט כמו שמתחזק מאכילת בשר יותר מאכילת ירקות וכדומה, מותר ליקח בשבת אף שעושים שלא יהיה עלול להתחלות בנקל. ואם יש וויטאמינים שמרפאין מאיזה מחלה, ואינו חולה הנופל למשכב אלא הולך ומתחזק כבריא, אסור, ולבריא החלש בטבעו ועושים אותו להיות גוף חזק ובריא ביותר תלוי במחלוקת הב"י והרמ"א והב"ח עם המג"א שיש להחמיר. ואם יש וויטאמינים שממשיכים תאוה לאכילה, שכתב הגר"א ויילנער שליט"א שמותר כמו לרעבוננו, ומפרש זה בכוונת הפמ"ג שכתב בהיתר לבריא להמג"א שהוא לרעבון ולצמאון או לתאוה, שהיינו להמשיך תאוותו לאכילה, לא נראה לע"ד, כי פירוש הפמ"ג הוא פשוט או לתאוה שהוא מתאוה לאכול דבר זה אף שאינו רעב ולא צמא, דמסתבר דלאדם שאין לו תאוות אכילה הוא חולה, כי דרך בני אדם הבריאים שיש להם תאוות אכילה, ואלו שאין להם תאוות אכילה הם חולים וצריכים רפואה שזה אסור, אם הוא באופן קל שלא נחלה כל גופו מזה שאסור לו ליקח דברים המרפאים זה, ואם הוויטאמינים הם רפואה לזה יהיה אסור ליקחם. ועיי"ש בשו"ת אז נדברו ח"ו סימן ע"ב אות י"א.

וכן בשו"ת באר משה (ח"א סימן ל"ג) כתב: נשאלתי אי שרי ליקח וויטאמינים בשבת היינו וויטאמינים שלוקחים כדי לחזק גופו שלא יחלש או כיו"ב לשמור עצמו בריא שלא יבוא לידי חולי, השבתי דשרי, איתא בירושלמי (שבת פ"ו הלכה ל"ב) ר' יוסי בי רבי בון בשם רבי יוסי, מכה שנתרפאת נותנין עליה רטיה שאינה אלא כמשמרה (שלא יתקלקל, ולא גזרו בו חכמים, שאינו בהול כל כך שיבוא לידי שחיקת סממנים ולמירוח), רבי אבין בשם רבנין דתמן (בשם רבנן דבלב) נותנין לגבי מכה שאינה אלא כמשמרה. והב"י (אור"ח סימן שכ"ח ד"ה ונותנין חתיכות) כתב וז"ל: כתוב בסמ"ג אמרינן בירושלמי (פרק במה אשה) נותנין עלה על גבי מכה בשבת שאינה אלא כמשמרה, חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה, וכתבוה הג"ה בפכ"א, עכ"ל. וכן נפסק להלכה בשו"ע (שם סעיף כ"ד וכ"ז), ופי' המ"א דהטעם הוא דאינו בהול כ"כ שיבוא לידי שחיקת סממנים ולמירוח. הרי במקום שאינו בהול כי אין שום מחלה לפנינו, ליכא משום גזירת שחיקת סממנים. וכל הנוטל אלו הוויטאמינים הוא בריא, ואין שם מחלה לפנינו רק לוקחין לחזק גופם או להגין שלא יבוא לידי מחלה, וממילא אינו בהול כל כך ושרי ליקח, והב"י. הנה בשו"ע (סימן שכ"ח סעיף ל"ו) כתב: וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאוכלו ולשתותו לרפואה, ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אבל אם אין לו שום מיחוש מותר. (ומקורו בב"י עפ"י מה שכתב לברא דברי הטור). והמג"א (ס"ק מ"ג) חולק והרבה בראיות לאסור אם עושה לרפואה אעפ"י שהוא בריא, ופי' הפרמ"ג (בא"א ס"ק מ"ג הובא במ"ב אות ק"כ, ועוד בא"א שם ס"ק מ"ט בזה), דהיכי תמצאי שהוא בריא ועושה לרפואה, היינו כדי לחזק מזגו, והסכימו לדבריו באל"י רבה (אות מ"ג) ותו"ש (אות ס"ג). ולכאורה לפי זה גם בוויטאמינין יש לאסור. אבל יהיה סותר דברים הנ"ל שהם הלכה פסוקה. אבל לפענ"ד אין כאן סתירה לדברינו (הנ"ל), ולעומק הדבר לדעתי אין מחלוקת בין הב"י ומג"א כלל, דזה לשון הטור: אבל אם אולכ ושותה אותו לרעבון ולצמאון ואין לו חולי שרי, ועל זה כתב הב"י: דלא דוקא דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלין ומשקין שאינם מאכל בריאים, דכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מדי, הלכך אפילו לא רעב ולא צמא מותר. וכוונת הב"י, דכל הרואה אותו שאינו חולה כלל, ושותה ואוכל משקין ואוכלין שאינם מאכל בריאים, בודאי ישפוט שהוא שותה לצמאון ולרעבוננו, ומה שהוא בעצמו יודע שאינו כן אלא אוכל ושותה אותו כדי שלא יחלש מזגו שרי. והמג"א אינו אוסר אכילה ושתיה ממאכלים ומשקין שאינם מאכל בריאים כששותן ואוכלן שלא לצמאון ורעבון, אלא כדי לחזק מזגו שזה גם כן בגדר רפואה, משא"כ כדי שלא יחלש מזגו גם הוא שרי. וזה כוונת הרמב"ם (פרק כ"א מהלכות שבת הלכה כ') שכתב אסור לבריא להתרפאות בשבת גזירה שמא ישחוק, וכוונתו לפענ"ד שהוא בריא לגמרי בלא שום מיחוש כלל, ומרגיש קצת חולשה ורוצה להתרפאות, וזה אסור. וכששותה לצמאון או אכלן לרעבון אפילו כשיש קצת חולי אפשר לומר ששרי, כהביאור הלכה (סימן שכ"ח סעיף ל"ו ד"ה אבל), ודלא כהא"י רבה (אות מ"ב), הובא גם במ"ב (אות ק"ט), אבל בזה יש לדון עדיין, אבל מה שכתבתי לעיל נראה נכון.

ועוד מקור טהור וראיה להקל בשאלתינו, דמבואר בשבת (דף ק"ט ע"ב) דמאכל בריאים מותר לאכול ולשתות לרפואה, ואפילו אותן המשקין ואוכלין שאוכל ושותה לרפואה קשים לקצת בריאים, ומוכחא מילתא דלרפואה עביד, אפילו הכי שרי. וכן נפסק להלכה בטור ושו"ע (סימן שכ"ח סעיף ל"ז). ובזמן הזה הוויטמינים הן ממש כמאכל בריאים, ועפ"י הסטטיסטיקה ידוע ששליש מיושבי ארה"ב לוקחין וויטעמינים, והכל יודעים שאין שליש מיושבי הארץ הם חולים, אלא נעשה כמאכל ומשקה בריאים, ועל פי הסטטיסטיקה הצטרפות יושבי ארה"ב לויטאמינים עולה מידי יום יום יותר מאשר הצטרפות למים מינרלים, וכי יעלה על הדעת לאסור שתיית מים מינרלים בשבת ויו"ט, אלא מאחר שהוא משקה בריאים שרי אפילו ששותהו לרפואה.

ומסיים שם: וויטאמינים האוכלים ושותים להחזיק גופם בריא שלא יחלה, שרי ליקח בשבת, אבל וויטאמינים הלוקחים רק לרפואה בודאי אין להתיר, ואין לומר דשרי מטעמא שהם מאכל בריאים ושרי גם לרפואה, דזה אינו, כי מיני וויטאמינים הם ממינים שונים מאוד, וידוע להאדם איזה מהם לחולי ואיזה הם לבריא.

וכן בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ל"ו סעיף י') כתב: מותר להשתמש בוויטאמינים בשבת. ובביאורים כתב: בשו"ע סימן שכ"ח סעיף ל"ז כתב, כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאוכלן ולשתותן, אעפ"י שהם קשים לקצת בריאים ומוכחא מילתא דלרפואה קעביד. וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאוכלו ולשתותו לרפואה, ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אבל אם אין לו שום מיחוש מותר. וכתב בב"י שלבריא מותר בכל אופן, ואפילו לא רעב ולא צמא, ע"ש. ואם כן ויטמינים ודאי שמוותרים לבריא, שאף אם מוכחא מילתא דלרפואה קעביד, מכל מקום לבריא מותר. ונראה דאף להמג"א שכתב שם שאם אוכל לחזק מזגו אסור אפילו לבריא, נראה שויטמינים נחשב כמאכל בריאים, שהרי אנשים בריאים הרגילים לאכול רק דברים טבעיים (טבעונים) אוכלים את זה, ומאכל בריאים שרי בכל אופן, ולכן אף שאוכל אותם כדי לחזק מזגו מותר.

וכן בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סימן נ') כתב: אודות ויטמינים שאנשים משתמשים בהם בכל יום, והם כעין אוכל נוסף לאלפי איש ממש בכל יום, האם מותר לקחת אותם בשבת. וזאת תשובתי על זה בע"ה. בשו"ע או"ח סימן שכ"ח סעיף ל"ז נפסק בזה"ל: כל אוכלים ומשקין שהם מאכל בריאים מותר לאכול ולשתותן לרפואה, אעפ"י שהם קשים לקצת בריאים ומוכחא מילתא דלרפואה עביד, אפילו הכי שרי, וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכול ולשתותו לרפואה, ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא, אבל אם אין לו שום מיחוש מותר, וכן אם נפל למשכב שרי, עכ"ל. נלמד מפסק שו"ע זה תרתי, ראשית, דדבר שהוא מאכל או משקה של בריאים מותר אפילו למי שיש לו מיחוש לאכול או לשתותו לרפואה בשבת, הגם שמוכחא מילתא דלרפואה עביד, ושנית, דלאדם בריא שאין לו שום מיחוש מותר לאכול ולשתות בשבת לרפואה, היינו לחיזוק המזג אפילו אוכל או משקה שאינו מאכל או משקה של בריאים, ולא גזרו בכה"ג משום שחיקת סממנים. ואם כן אפשר ללמוד מזה לסוג ויטמינים אשר אלפי אנשים משתמשים בהם יום יום ככאוכל נוסף, ולוקחים זאת כדי לחזק באוכל שלא יוסיפו יותר מדי על המשקל וכדומה, כבנידון שאלתינו, שיש להתיר לאותם האנשים להמשיך לקחתם גם בשבת משני פנים, ראשית ניתן לקבוע שנחשבים המה כמאכל בריאים בהיות שכל כך הרבה אנשים לוקחים אותם, והיא מותר לקחת אלו הויטמינים אפילו לרפואה, ואפילו כשמוכחא מילתא דלרפואה עביד. ושנית, אפילו אם לא נחשיב אותם למאכל בריאים, מכל מקום מותרים אלו שלוקחים אותם בכל ימי החול במקום אוכל נוסף להמשיך לקחתם גם בשבת, בהיות ואין להם שום מיחוש מיוחד, ועל כך מותר להם לקחתם לחיזוק מזגם. בנוגע לנימוק השני, אמנם המג"א בס"ק מ"ג לא מתיר באין לו שום מיחוש כי אם בשותה או אוכל אותו לרעבון או לצמאון, אבל אם עושה לרפואה אסור אעפ"י שהוא בריא, והיינו דלפי המג"א לא שרי כי אם דוקא לרעבון ולצמאון או לתאוה, אבל כל שכוונתו להיות גופו בריא אסור, וכדמבאר הפרמ"ג שם, וכך פוסק על פי זה המשנ"ב בס"ק ק"כ דאם עושה לרפואה כדי לחזק מזגו כתב המ"א דאפילו בבריא גמור אסור ע"ש, ובנידוננו הא הוא כדי לחזק מזגו, וצריך להיות איפוא שיהא אסור לקחתם בשבת לפי המג"א ודקיימא בשיטתיה. אבל ב' תשובות בדבר, ראשית דברי המג"א אינם מוסכמים, והמה רק על פי שיטת הטור, לפי דעתו בכוונת דבריו, אבל הב"י בטור שם סובר בהדיא דלא כן, אלא דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלים ומשקים שאינם מאכל בריאים, אפילו אינו לא רעב ולא צמא, וגם בדעת הטור כותב הב"י שם לפרש דהוא נמי כן, והא דנקט לרעבון ולצמאון הוא לאו דוקא, אלא אורחא דמילתא נקט, ע"ש. ועל פי זה מובן לנו פסקו של הב"י בשלחנו הנ"ל דז"ש דכל שאין לו שום מיחוש מותר, דברור הוא דר"ל דמותר אפילו לשתותו לרפואה [דהיינו כדי לחזק מזגו], אשר על האי גוונא הוא שמוסבים דבריו בזה, ודבר זה נראה יוצא כן גם מדברי הרמ"א ממה שמוסיף על זה וכותב בלשון: "וכן אם נפל למשכב שרי", ומשוה אותו שאין לו מיחוש לאותו שנפל למשכב, ובא גם זה ולימד על זה דמה אם נפל למשכב שרי אפילו לרפואה, הוא הדין נמי דשרי אפילו לרפואה למי שאין לו שום מיחוש, וגם המשנ"ב נזהר בזה ודייק לכתוב דזה

שאסור אם עושה כדי לחזק מזגו, הוא לפי המ"א בשם הטור, ולא כתב זאת בתורת פסק סתמי והחלטי, וכן דייק לכתוב גם בשער הציון בס"ק צ', דלפי דעת המ"א הא דמותר לבריא היינו כל זמן שאינו מתכוין בפירוש לרפואה, והוא כשלעצמו מצינו לו להלן בס"ק קכ"א שסתם לכתוב דלבריא מותר (ורק בשעה"צ ציין כנו' לדעת המג"א), ולא עוד אלא דבביאור הלכה בד"ה אבל, משיג במפורש על דברי המג"א, וכותב דמ"ש המ"א שכן מוכח ברמב"ם דאפילו בריא שאין לו מיחוש אסור אם עושה לרפואה, דאינו מבין ראייתו כלל שפי מה שפירשו הרב המגיד, ע"ש. כן יעוין בספר אגלי טל במלאכת טוחן ס"ק מ"ז מה שמאריך בסתירת ראיותיו של המג"א בזה, עיי"ש. ועוד יעוין בספר תורת שבת סימן שכ"ח ס"ק מ"ט שכותב גם כן להשיג בחוקה על המג"א ולסתור ראיותיו, וס"ל בפשיטות להלכה דבאין דרך לאוכלו רק לרפואה בזה יש לחלק בין בריא ליש לו מיחוש, כמו שנאמר כאן בשו"ע, ואם הוא בריא מותר אף שעושה הדבר לרפואה, דהיינו להברות גופו שלא יבוא לו חולי או לסגולה וכו', ולפי שהוא בריא ואין צורך לו ברפואה, ומה שהוא אוכל אותו לרפואה היינו להברות גופו או לסגולה, הוי ליה לגביה כשאר מאכל ומשקה שכולם עשויים להברות הגוף וכו', עיי"ש. ואם כן ה"ה גם בנידוננו מותר לקחתם לבריא שאין לו מיחוש, ולא גזרינן בכה"ג משום שחיקת סממנים, מכיון שאינו בהול, ולא עוד אלא דהו"ל זה לגביה כשאר אוכל ומשקה אשר כולם עשויים להברות הגוף. ושנית נראה לומר דאפילו למטותא דהמג"א, כל כה"ג של נידוננו יש לומר שגם הוא יודה דלא מקרי זה שעושה לרפואה אלא דומה זה כאוכל לרעבון, דהא לוקח את הויטמינים מפני שרוצה למעט באוכל שלא יוסיף על המשקל יותר מדאי או מטעם הדומה, ובמקום זה כדי להשלים את רעבוננו הוא לוקח את הויטמינים, ואם כן הרי"ז בדומה לאכילה לרעבון, באופן שיש לומר דכל כגון דא יודה גם המג"א דמותר לקחתם בשבת, כי הו"ל זה ממש כשאר מאכל ומשקה העשויים להברות הגוף, ואוכלם ושותם לשם זאת המטרה, ומכיון שבאנו להאמור, תו יש עוד להוסיף ולומר, שאפילו הלוקחים סוג ויטמינים אלה משום חולשתם וכדי לחזק מזגם ולרפאות מיחושם, גם כן מותר להם להמשיך לקחתם בשבת, והוא בהיות ונתפשט הדבר בין ההמונים לקחתם בכל ימות החול גם במקום אוכל נוסף, כי הו"ל זה בדומה למה שפוסק המשנ"ב בסימן שכ"ח שם ס"ק קכ"ז, דהסכימו האחרונים דמותר לשאוף טאבאק בחיוריו, בין שעושה כן לפי שעלול במיחוש הראש ובין להפיג השכרות, דכיון שנתפשט שאיפת הטאבאק לגדולים ולקטנים משום תענוג או משום ריח לא מוכחא מילתא דעביד לרפואה, ע"ש, הרי לנו דמשום האי טעמא דנתפשט היתרו לקחת אותו דבר אפילו למיחוש הראש, מפני דעל ידי כן לא מוכחא מילתא דלרפואה קעביד, ואם כן ה"ה נמי לכגון נידוננו, מכיון שנתפשט לקחתם משום השלמת אוכל, תו לא מינכרי מילתא דלרפואה קעביד, ועל כן מותר לקחתם אפילו משום מיחוש חולשה וחיזוק המזג, וזאת נוסף למה שכתבנו בראש דברינו שיש בכלל מקום לקבוע שנחשבים המה כמאכל בריאים, ושמוותר לפי זה לקחתם אפילו כשמוכחא מילתא דלרפואה קעביד. לכל האמור יש עוד סניף היתר, והוא בהיות ולוקחים אותם בתמידות גם בימות החול, דאין על ידי כן החשש של מתוך שהוא בהול וכו', וכפי שכתבתי מזה באריכות בספרי ציץ אליעזר ח"ח סימן ט"ו פרק ט"ו ובעוד מקומות, ואין להאריך בכאן מזה בהיות ובכגון נידוננו יש שפיר להתיר אפילו בלאו הכי וכנ"ל.

וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א דמותר לאדם בריא לקחת וויטמינים בשבת כדי שלא יחלש, ובתשובות והנהגות (ח"ג סימן ק"ד) כתב: חז"ל אסרו ליקח רפואות בשבת, והיום מצוי שגם בריאים לוקחים מדי יום כדורי ויטמינים, ונשאלתי אם מותר לבלעם בשבת, ושורש השאלה שבשו"ע מבואר (סי' שכ"ח סעיף ל"ז) שכל שהוא מאכל בריאים מותר, אבל אם הוא עושה לרפואה מביא שם במ"א דאסור אף על פי שהוא בריא, ומוכיח כן מירושלמי דאסור להשתות במי משרה, אף שהוא בלי חטטים, ע"ש, ומביא במ"ב בשם הפמ"ג שאפילו לחזק מזגו אסור, ולפי"ו בוויטמינים שמחזק מזגו אפילו בבריא אסור. ולע"ד לא דמי, דדוקא בזמנם אם לא היה לו מיחוש ולקח רפואה לחזק מזגו ניכר כרפואה ואסרינן, אבל היום שנתפשט מאד לקחת כדורי ויטמינים לחיזוק במקום אוכל, נראה שאין לאסור בזמן הזה כרפואה. ולא הבנתי דברי הפמ"ג שאוסר לקחת אפילו לחזק מזגו, שהרי עיקר האיסור ברפואות הוא בחולה שזקוק לרפואה וניכר שלרפואה, ובזה אסור שמא ישחק הסממנים, אבל כשאינו חולה שרי, ולכן כתב בשו"ע לעיל (סעיף כ"ז) דמכה שנתרפאה נותנין עלה רטיה שאינה אלא כמשמרה, ופירש במ"ב שאינו בהול כל כך אחר שנתרפאה ורק לשמירה, וכן בוויטמינים שאינו אלא לחזק אינו בהול כל כך בשבת כמו לרפואה שפיר שרי. ומה שמביא המ"א לאסור ממי משרה ועוד, התם ניכר מתוך מעשיו שזוהו לרפואה, ולכן אסור גם לבריא כשהמעשה מוכיח, אבל היום במקום שנתפשט טובא לאכול ויטמינים גם לבריא לחיזוק הגוף לא להגיע לידי מחלות, הא לא מוכח כלל שלוקח לרפואה, ועל כן נראה דשרי לאוכלם בשבת כמו כל מיני אוכלים שאוכלים לבריאות. ועיין היטב באגרות משה (או"ח ח"ג סימן נ"ד) שמתיר ברוב ויטמינים שאינם מרפאין, רק מחזקים שלא יגיע לידי מחלות, ע"ש. ומה שמביא במ"ב הנ"ל שאסור לחזק מזגו, מלבד מה שעצם

חידוש זה לאסור לחזק מזוג צ"ב כמ"ש לעיל, י"ל היתם מתכוין לחזק מזוג היינו בכדי להציל עצמו ממחלה ע"י דבר, אף דהוי מאכל לבריאים מ"מ בעיקרו יש בו כח רפואה, על כן דעתם שדומה לרפואה, אבל כדורי ויטמינים אין עיקרם לרפואה אלא להשלים צרכי הזנת הגוף אף שאינם טעימים למאכל, ועל כן לא נאסר משום רפואה. ואין להוכיח מדברי השו"ע (סי' שכ"ח סעיף ל"ח) שמתיר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול שאינו לרפואה, היתם עדיף שאינו לרפא כלל, אבל לרפאות יש לומר שגזרו אף בריא, אכן כשכוונתו להבראה שתלוי נמי בהרגלי אוכל, ולכן אוכלם, לא שייך כלל לרפואה ומותר. שוב מצאתי בברית עולם בדיני רפואה (ל"ח) שאוסר ויטמינים, וכדברי המ"א הנ"ל. ולע"ד נראה שבזמן האחרון שנופץ מאוד אכילת ויטמינים, אף שאין החיך נהנה באכילתם לבריאים, הנה כמאכל ושרי גם למ"א, ועיין באגרות משה (ח"ג סימן נ"ד), ולמעשה נראה לנהוג שאם לוקחו לרפואה מפני שיש לו איזה חולשה כעין מחלה, אף שאינו ניכר שזהו לרפואה ראוי להחמיר, אבל אם הוא אדם בריא ולוקח הכדורים כדי להתחזק שלא יחלה, חשיב כמו מאכל, שהרי ענינו להשלים האוכל לבריאות ושרי, ומיהו כיון שאינו ראוי לאכול מפני טעמו יש אוסרין, ועל כן אפילו הוי מאכל בריאים טוב למנוע כשאין צורך לאכול בשבת דוקא, אף שנתפשט טובא בימי השבוע. וצריך לדון ולשפוט בכל מקום מהות הויטמינים, ואי נתפשט כן לבריאים או לאו.

ובח"ה סימן צ"ד אות א' כתב: קבלתי דבריו במי שנוטל ויטמינים יום יום לצורך בריאות, אם מותר ליטלם בשבת, דאיתא בשו"ע (סימן שכ"ח סעיף ל"ז) דכל דבר שאינו מאכל בריאים אסור לאוכלו ולשתותו לרפואה, אבל מי שאין לו שום מיחוש מותר, ומבואר שם במג"א דבברייתא מותר רק אם אוכלו לרעבוננו, אבל אם עושה זאת לרפואה דהיינו לשמור מזגו שלא יחלש אסור, ומביאו המ"ב להלכה, ולכאורה מאכל בריאים הוא כשנהנין ממנו ואוכלו להנאתו, ומאכל זה מותר בשבת, אבל ויטמינים שאין נהנין ממנו רק הוא בא להבראתו, דינו כרפואה שאסור לבריא לאוכלו לשמור מזגו. ולענ"ד מעיקר הדין אף שרבים מפוסקי זמנינו אסרו ויטמינים לבריא, המיקל יש לו סמך, וכמו שביארתי במקום אחר (ח"ג סימן ק"ד) דכיון שאוכלים אותו תמיד בין כשהוא חולה ובין כשאינו חולה, דינו כאוכל, ולא כרפואה. ועוד יש לצרף להתיר מה שמצדד בספר דרך החיים (סימן שכ"ח) שבדבר שצריך ביטול קודם שחיקת הסמנים, מותר לשתותו בשבת לרפואה, דאין לגזור שמא ישחוק סממנים כיון שקודם שחיקתו צריך לבשל, והא לא חששו שיבשל בשבת (ואף שמסיק שם לא לסמוך על סברא זו רק כשמצטער הרבה, או בצירוף שכבר התחיל בה בחול, מ"מ יש לצרפו כסניף להתיר). ועל כל פנים יש סמך להתיר דיש לומר דבכל הטבילות אין לגזור משום שחיקת סממנים, דכיון שצריך למלאכה רבה לעשותו ולא מספיק בשחיקת סממן, ואין ביד סתם אדם לעשותו, אין לגזור שמא יבוא לשחוק הסממנים. ומה שמתרסקים אותו לחתיכות כפיית, אין בזה איסור כיון שכבר נטחן ונתבשל, ואין טחינה אחר טחינה, ומסתברא שבדאי לא גזרו משום שחיקת סממנים, וזה פשוט. ונראה דמכל מקום כיון שרבים מהפוסקים לא התירו, צריך להחמיר לקחתו בשינוי, והיינו לבולעו עם אוכלין כמו בתפוז וכדומה, ואז יש מקום להתיר, ש"ל שלא גזרו אלא כשנוטל כדרכו, אבל בשינוי מותר, דבשינוי מידכר ולא גזרו, ונראה שגם לחולה יש להתיר לקחתו בשינוי, עיין שו"ע (סימן שכ"ח סעיף כ"א) שכאשר יש היכר מותר, וכן ראיתי בשם שו"ת משפטי צדק להתיר כמ"ש, ואינו תח"י.

נטילת כדורי שינה בשבת

באשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש (סימן שכ"ז סעיף א') כתב: התרתי לשפוך י"ש לראש בשבת קודש מצד מיחוש, שכבר נהוג לבריאים לשפוך לראש כדי לישן תיכף, וכל הנעשה לבריאים אין חשש עי"ש.

ובשולחן שלמה (סימן שכ"ח ס"ק נ"ז) מובא שכתב מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל: עיין באשל אברהם סימן שכ"ז סעיף א' דרחיצת הראש ביי"ש כדי שישן שרי, משום דהרדמה לא חשיב רפואה, ולכן מתיר אפילו לרפואה, וסובר דדמי להנעמת הקול בסעיף ל"ח דשינוי דמותר לגמוע ביצה או לאכול שרפים מתוקים ולא חשיב רפואה, ואם כן נראה לדעת האשל אברהם שרי ליקח כדורים נגד נדודי שינה, כיון דהרדמה לא חשיב רפואה. אך אפשר דעל ידי תרופות דשייך בהם שחיקה אסור משום הגזירה דשמא ישחוק סממנים, אולם לא מסתבר לחלק בין י"ש לכדורים שהמטרה היא לשינה, ואמנם מצד הסברא היה נראה לומר דמי שאינו יכול לישן היינו חולה. ובחידושי הר"ן (שבת דף קכ"ג ע"ב ד"ה אורחים) מצינו דכל דבר שהוא מצוי לא נקרא רפואה, ולפי זה הרי כדורי שינה או כדורים נגד עצירות שזה מצוי בכל בית וגם בריאים משתמשים בו, אפשר דמאי לשפית י"ש על הראש דשרי, וצ"ע.

ובקצות השלחן (סימן קל"ח בבדי השלחן ס"ק ל"א) כתב: מי שאינו יכול לישן אא"כ לוקח סם מיישן, כגון כדורי "סליקט" וכיוצא, נראה דמותר גם בשבת, דאין זה רפואה לחולי, דהעדר שינה אינה חולי, והסם אינו מרפא אלא משכר שמביא שינה, ודמי למי שנשתכר שמותר לסוך רגליו בשמן ומלח להפיג שכרותו, שכתב הט"ז דאינו רפואה, ה"ה דמותר לקחת סם להביא השינה

(ובמקום צערא יש לסמוך על הט"ז אע"פ דלטעם המג"א אסור), ואע"פ שהט"ז אוסר בשיכור לשים אפר מעשב כתוש להפיג השכרות, הרי כתב הטעם משום שאפר זה פעולתו ברפואה לשאר דברים ג"כ, ושייך בו גזירת שחיקת סמנים, אבל כדורי שינה אין להם פעולה אחרת לרפואה, והעדר השינה הוא צער גדול ושובר כל הגוף, וכיון דלא שייך בזה גזירת שחיקת סמנים דאין זה רפואה יש להתיר, ובצירוף מש"כ לעיל דבזמן הזה קיל קצת גזירת שחיקת סמנים דאין בקיאין בזה.

וכן בשו"ת ישיב משה (עמ' מ"ט) כתב בשם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל דמותר לקחת כדורי שינה לעודד תרדמה בשבת, ובהערה שם כתב דכן מטו משמיה דמרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל. אמנם בספר שלמי יהודה (פרק י' הערה נ"א) כתב בשם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל שכדורי שינה אסור לקחת אותם שלא במקום חולי.

ובהלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' תקכ"ז) כתב בשם מרן זצוק"ל דמי שאינו יכול כלל לישון, וזהו דבר שאינו טבעי שפועל במערכת העצבים, וזה הוי בגדר חושש ואין לו לקחת כדורים [ופשוט שזה רק למי שסובל תמיד מזה, אך אם זהו רק מחמת אירוע שאינו יכול לישן מחמת חוסר ריכוז, אין זה בריא החושש כלל], אך אם יכול לישן רק יש לו נדודי שינה מחמת חוסר ריכוז וישבו הדעת, ורוצה לישן בלא נדודי שינה, הוי בגדר בריא, ואין בזה איסור לקחת הכדורי שינה.

ומהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דכדורי שינה לא מקרי רפואה, ולכן מותר לקחת אותם בשבת.

ובהלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' תקכ"ו) כתב: כדורי שינה למי שסובל מנדודי שינה, אין איסור לקחתם בשבת. ובהערות שם כתב: נראה דאין זה חולי ואף לא ריפוי ולא חיזוק המזג, ודמי לשתיית כוס קפה לעורר חושיו, וכן כתב בקצות השלחן סוף סימן קל"ח בבדי השלחן שם ס"ק ל"ו, ומש"כ בציף אליעזר להשיג על זה שפעולת הכדורים גם לרפאות, מכל מקום לא אכפת לן בזה כיון דכוונתו רק להביא עליו שינה ולא לרפואה, ובברייתא כה"ג כשאינו חושש שרי, רק אם כוונתו לרפואה, ובברייתא כה"ג כשאינו חושש שרי, רק אם כוונתו לרפואה או חיזוק המזג. ומש"כ להשיב על פי הא"ר שאוסר לחושש גם אינו מתכוין, אינו מובן, דהוה רק לחושש, אבל חוסר שינה לא נקרא חושש, רק שאינו יכול להתרכז ולהגיע לעצמו, והוא חסרון בישוב הדעת ולא מכה בגוף. ומש"כ בציף אליעזר שם דהכוונה לשינה נקרא כונה להבריא, לא נהירא. ובמנחת יצחק ח"ג סימן כ"א וסימן ל"א כתב לאסור בזה על פי מש"כ המג"א סי' שכ"ח סעיף מ"ב דמי שנשתכר מותר לסוכו בשמן ומלח להפיג שכרותו, משום דאין דרך רפואה זו בסממנים, ומשמע דבסממנים אסור, וכל שכן כדור שינה בודאי אסור בפרט כשכוונתו לשינה, ע"ש. ולענ"ד לא דמי כלל שינה לשכרות, דשכרות שפיר חשוב חושש וחולי לפי שאינו דבר טבעי, רק הוא דבר חצוני שבא על גוף האדם בעל כרחו, אבל סתורן שינה אינו חולי ולא חושש, ולכן הבאת השינה עליו אינה בגדר רפואה.

ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ל"ג סעיף ט"ז) כתב: מי שמצטער הרבה בשל נידודי שינה, מותר לו לקחת כדורי שינה. ועיין בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן ל"ו אות ב'.

ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן רנ"ג) כתב: מי שלוקח גלולות בכדי לישן היטב, זה נראה כמיחוש בעלמא, וכיון שאסור אמירה לעכ"ם גם הגזירה דשחיקת סמנים שייך, ואסור.

וכן בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן ט"ו פרק ט"ו אות י"ג י"ד) כתב: בשו"ע סימן שכ"ח סעיף מ"א נפסק דמי שנשתכר שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן, מותר לסוכם בשבת, ומסביר הט"ז בס"ק כ"ז דהטעם הוא משום דמה שמפקח שכרותו ממנו אין זה רפואה, ואעפ"כ כותב הט"ז דאין ללמוד מזה היתר גם להשים תוך החוטם אפר מעשב כתוש להפיג השכרות, בהיות כי אותו אפר פעולתו ברפואה לשאר דברים גם כן, אע"פ שאינו שיכור, ושייך בו גזירת שחיקת סמנים, ע"ש [יעוין בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן כ"א מ"ש עפ"י הט"ז לאסור כדור בשבת כדי להפיג ממנו השינה]. ועל פי זה אעיר בזה על מה שראיתי בספר קצות השלחן ח"ז סימן קל"ח בבדי השלחן ס"ק ל"א שכותב להתיר לקחת בשבת כדורי "סליקט" וכיוצא למי שנשתכר וכו', שכתב הט"ז דאינו רפואה, עי"ש. ואין אינו מרפא אלא משכר שמביא שינה, ולכן דומה זה למי שנשתכר וכו' שכתב הט"ז דאינו רפואה, עי"ש. ואין ההיתר נכון, כי הרופאים אמרים לי שמפעולתו של הסליקט [סדיקאט] גם לרפא, ומרפאים בזה תינוקות מהתכווצויות וכדומה, ואם כן הרי ונהפוך הוא ממקום שבא מדברי הט"ז הרי ישנה ראייה להיפך דאסור לקחת זאת, כי זה בדומה לאפר העשב שאוסר הט"ז לקחת להפיג השכרות בהיות ופעולתו גם לרפא גם כן. ויעוין גם במרכבת המשנה בפרק י"ט מהלכות שבת הלכה י"ב מה שמבאר דבדבר ששייך שחיקת סמנים בגופן אפילו לריח הפה אסור, עי"ש.

ובח"ט סימן י"ז פרק ב' אות כ"ד כתב למרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל: למה שאני אוסר בספרי ח"ח בפרק ט"ו אות י"ד ליקח כדורי "סליקט" לשינה, בהיות שדעת הרופאים שמפעולת הכדור גם לרפא. מעיר כתר"ה דיתכן דכיון שעיקר הכוונה הוא רק להשתיק את הילד ולהרדימו, תו לא איכפת לן בזה שגם מעורב שם דברי רפואה, וצ"ע. ע"כ. והנה לא אדע מדוע קנקיט מר "ילד" בזה, הרי גם גדולים לוקחים מזה, ובילד שאינו יכול

לישון יתכן בכלל להתיר, ואם לגדולים, לא אדע אם תועיל בכאן הכוונה, דהא גזירת שחיקת סממנים הוא גם מפני הרואים, והכי מצינו בא"ר בסימן שכ"ח ס"ק מ"ב שפוסק דכשיש שום חולי אף שאוכל לרעבו אסור. ופסק כן משמו [ושכ"מ בטור] במ"ב בסימן שכ"ח שם בס"ק קי"ט דהיכא דיש לו שום מיחוש, אפילו הוא אוכל ושותה לרעבון ולצמאון אסור, ואי השינה לא עדיפא מאיזה מיחוש, והגם דבביאור הלכה שם כתב להנדז בזה, מ"מ מסיק בסוף דבריו דדין זה תלוי בפלוגתא ראשונים, ושצ"ע למעשה כיעו"ש. וזה חוץ מה שאולי יש מקום לומר עוד שגם עצם הכוונה שיוכל להרדם נקראת ג"כ כוונה לרפואה.

ובשו"ת משנה הלכות (ח"ד סימן נ"א אות ב') כתב: ובדבר שאלתו במי שאינו יכול לישון אי מותר לו ליטול כדור שינה שיוכל לישן, אי זה מקרי חולי כל הגוף, הנה זה קשה לכתוב, ותלוי במה שהוא אדם ועד כמה מגיעין הדברים, דודאי במי שאינו יכול לישן קצת אין זה בכלל חולי כל הגוף, ואדרבה יעמוד וילמוד או יאמר תהילים ושירות ותשבחות. ושמעתי ממו"ר שפעם בא אצלו גדול אחד לבקש ממנו עצה שיוכל לישן, והשיב לו אדרבה תנו לי עצה שלא אוכל לישן ואוכל ללמוד תורה יותר. ומיהו ודאי אם הוא חולה על הנערווען (עצבים), ואינו יכול לישן בלי כדורים ומצטער הרבה, ודאי כי יש בזה חולי הגוף ג"כ, כי כל הגוף נחלש מבלי שינה, ורמז לדבר מה שאמר ז"ל נדרים ט"ו שבועה שלא אישן שלוש ימים מלקין אותו וישן לאלתר, הרי דאין זה במציאות שלא ישן ג' ימים, ובודאי שמי שלא ישן זמן רב יחלה כל גופו, אבל כאמור דבר זה תלוי לפי מה שהוא אדם ולפי ראות עיני המורה, אם הוא במדה שמחלהו יש להתיר דהוה חולי בכל הגוף.

וכן בשו"ת באר משה (ח"ו סימן ל"ט) כתב: בבלוע כדורי שינה שישן בזה צע"ג, דכדור זה דומה מאוד לכדורי רפואה, וצריך להיות מאוד מתון, ואין בידי להתיר בפשיטות. אולם אם מחמת שלא ישן יחלוש כל גופו, ולא עוד אלא יגרום עצבות, בודאי יש להתיר, ועיין במ"ב (סימן שכ"ח אות קכ"א) ובביאור הלכה (שם) על הג"ה סעיף ל"ז ד"ה וכן, וכמעט קרוב שע"י מה שלא ישן "כל" הלילה יהיה ביום השבת ראשו בל עמו מחמת כובד הראש וכובד כל אברי גופו, עכ"ו הכל לפי מה שהוא אדם, ומה גורם לו הדבר שאינו יכול לישן, ולא כל אנפין שוין (ועיין בט"ז ומג"א ופרמ"ג על סימן שכ"ח סעיף ל"ז), ועוד דלא לישן כל הלילה הוא מקום צער גדול, והגם שאינו צער כמו צער הבא ע"י מכאוב ומיחוש, מ"מ צער גדול הוא, ומה לי צער ע"י מכאוב ומה לי צער ע"י מה שאינו יכול לישן, ומה שאמר חז"ל (סוכה דף כ"ה ע"ב) דנפק"מ בין צערא דממילא (עי' סוכה) ובין צערא דאיהו (חובה) עליו ליישב דעתו למצוה, דשאני התם דקמצטער על שכבר עבר, ולכן חובה עליו ליישב דעתו למצוה, אבל כאן שכל אדם מצטער על מה שלהבא שאינו יכול לישן, וראשו עליו כואב ואבריו מתפרקין, א"א לומר איבעי ליה ליתובי דעתיא למצוה כדי שלא יצטרך ליקח בשבת דבר שחז"ל מנעו ממנו. ועיין בשו"ע (סימן שכ"ח סעיף ל"ג) שהתירו דבר גדול מאוד דלא גזרו במקום צער עי"ש, ובפרט במ"ב (אות ק"ז), ועיין גם בסימן ש"ז סעיף א' בהג"ה, עם כל זה אם אפשר טוב להניח הכדורים או אבקת התרופות במים מערב שבת, ולשתות קודם השינה המים שבו נימוחו הכדורים או האבקה עם המים אם נשאר ממנו ולא נמוח היטב, ובכה"ג בכל אופן יש להתיר בלא שום חשש כשאין יכול לישן.

וכן בברית עולם (הלכות רפואה סעיף ע') כתב: אסור ליקח כדורי שינה למי שאינו יכול לישן אם לא במקום חולי, אפילו אם נאמר שזה דומה לשכרות, מכל מקום לא התירו שם בסממנים ממש. ועיין מה שכתב להסביר את פסקו בשו"ת אז נדברו ח"א סימן ל' וח"ד סימן י' (ב').

וכן בחוט שני (שבת ח"ד עמ' קנ"ב) כתב: כדורי שינה, מסתברא דלא מיקרי רפואה מה שרוצה לישן, אלא שבדרך כלל נוטלים אותם בזמן שחסר לאדם שינה, ואז הוא בגדר מחלה, וממילא אסור ליטלם משום רפואה, אא"כ מצבו מגיע ממש לגדר חולה מה שאינו יכול לישון, ואז מותר לו ליקח דהוי כמו חלה כל גופו. וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א והגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א, דאין לקחת בשבת כדורי שינה, ורק אם מחמת חוסר שינה הוא בגדר נפל למשכב יכול לקחת בשבת כדור שינה.

ובארחות שבת (פרק כ' הערה ר"ד) כתבו: בענין לקיחת כדורי שינה בשבת יש להבחין בין מקרים שונים, א' יש מקרים שהעדר השינה אינו נובע מחמת איזה חולי או חסרון בריאות כלל, אלא מחמת התרגשות או דאגה וכיוצא"ב, ולוקח כדורי שינה להרגע ולהרדם. ב' ויש מקרים שהאדם סובל ממתוחות עצבים ולכן אינו נרדם. ג' ולעתים מחמת העדר שינה ממושך הרי הוא מצטער הרבה, וחש כאילו חלה כל גופו. ולכאורה במקרה הראשון אין כאן מיחוש כלל, והטיפול שעושה לעצמו על מנת לישון אינו בגדר מעשה רפואה כלל, אלא כעין הפגת שכרות וכיוצא"ב המובא במשנ"ב ס"ק קכ"ז דשרי לעשות פעולות להפיג את השכרות, וכ"כ בספר אשל אברהם מבוטשאטש סימן שכ"ז סעיף א' דמותר לרחוץ את הראש ביי"ש על מנת להרדם, משום שאין בזה מעשה רפואה. אמנם עיין בט"ז ס"ק כ"ז שחידש דאין היתר להפיג שכרות על ידי נתינת אפר ועשב בתוך החוטם, כי אותו

לבנים, וגם מצוה דפו"ר דהוי כמצוה דרבים, עיין תוספות שבת דף ד' ע"א ד"ה וכו', ואף דאשה אינה מצוה בפו"ר, מכל מקום יש לה מצוה מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצותו, וכסברת הר"ן ריש האיש מקדש, דמשה"כ מצוה בה יותר מבשלוחה, ואם אדרבה אם לא נתיר לה רפואה זו, תעשה ניתוח כנאמר לה מפי רופאים אחרים, ומי ימחה לה, וכאמור דמעשים בכל יום, אם כן פשיטא דיש להתיר רפואה זו, רק אפשר תיתן זה הפראשעק להמים קודם השבת, דזה איסור בפ"ע לערב בשבת לרפואה, וגם אפשר לבוא לידי חשש גיבול האסור בשבת.

ובהלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' תקט"ו) כתב: אשה הלוקחת טבילות לסידור הוסת או כדי שתהא ראויה להתעבר וכדו', והתחילה ליקח קודם השבת וצריכה ליקח על פי הרפואה גם בשבת, דינה לכל הפחות כדין בריא לחזק מיזוגו [וי"א שדינה כבריא החושש דחמיר טפי], ולכן תקח הכדורים סמוך לכניסת השבת וסמוך ליציאת השבת אם הוא אופן המועיל לה, ואם אי אפשר תערב הכדורים בתה עם סוכר וכדו' מערב שבת ותשתנו כן. ואם גם זה אי אפשר, במקום צורך גדול כזה יש להקל ולצרף דעת הפוסקים המתירים בזה כשהתחילה ליקח קודם השבת.

ובהערות כתב בשם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל דאשה הלוקחת טבילות לסדר וסתה יש לה דין חושש, שאינה מעוברת הוא כעין חולי, ושלוקחת לסדר וסתה אסור לכ"ע, וכן הלוקחת כדי להתעבר דדינה כחושש, כיון שאינה כשאר כל הנשים הראויות לעיבור, לכל הפחות דינה כדין בריא לחזק מיזוגו, שהרי מחזקת ומשפרת גופה באופן שתהא ראויה להתעבר, ואין להתיר משום דזה חשיב סכנת אבר, ואף לא בגדר חולה שאין בו סכנה, ומכל מקום במקום מצוה כהאי יש לצרף דעת הפוסקים המתירים לערב גלולה מערב שבת במשקה באופן מר, ועדיין טעים לשתייה, והוא היתר מרווח. ועיי"ש עוד בהערה 41.

ובעמ' תקט"ו כתב: אשה הלוקחת גלולות למניעת הריון [במקום סכנה וכדו' ע"פ הוראת חכם], מותרת לקחתן בשבת. ובהערות כתב: בתשו' מהר"ם בריסק ח"ג סימן כ"ד כתב דאין זה דומה לברייתא הלוקח תרופות לחזק מיזוגו, ששם יש פעולת רפואה וגורו בה משום שחיקת סממנים, אף שאין רצונו אלא לחזק מיזוגו, אבל כאן הסמים אינם מרפאים ואינם מחזקים המזוג, רק שאינו מניח הזרע לקלוט, ומונעת האשה מסכנה, ואין זה בכלל רפואה, ולכן מסיק שם דלצורך מצות עונה יש להקל, ע"ש. וכן פשוט בסברא דלא נאסר אלא תרופות לחיזוק המזוג, אבל קלקול המזוג אין לו ענין לרפואה, ומניעת הריון הוא קלקול וסתה של האשה וסגירת רחמה, ואף שהוא מציל מסכנה זהו כמכריח ארי, ואין כאן פעולת רפואה בעצם, ואדרבה אם ינדון מפני המחלה שעלולה להגיע על ידי העיבור, מטעם זה נמי יש להתיר.

וכן בחוט שני (שבת ח"ד עמ' קנ"ב) כתב: גלולות לסידור או שינוי הוסת, נראה דמיקרי רפואה אף שאין זה מחולה, כיון שהדרך לטפל בזה כמו שמטפלים במחלה ע"י רופאים ורפואות, ואסור משום שחיקת סממנים. אמנם אם הדרך ליטלם ברציפות כמה ימים, והתחילו ליטלם מלפני שבת, מותר להמשיך ליטלם גם בשבת. ובעמ' ר' (בשער הציון ס"ק ש') כתב: וכדורים למניעת הריון לאשה, מותר ליקח בשבת, מפני שזה מזיק ולא מקרי רפואה.

ובשו"ת אז נדברו (ח"ג סימן י"ב) נשאל לגבי כדורים למניעת הריון האם מותר לבלוע כדור זה בשבת או לא, לפי ההוראות צריך לקחת הכדור כל יום בשעה קבועה כדי שהתועלת תהיה ודאית, בדיעבד, במקרה של שכחה, אפשר להקדים מעט או לאחר עד 12 שעות מהשעה הקבועה (ה-12 שעות נאמר לגבי האיחור לא לגבי ההקדמה), אם פעם אחת לא בולעים כדור ואף לא באיחור של 12 שעות, הרי שאין תועלת בזה ואף מופיע דימום, אפשר אם כן לקחת הכדור לפני הדלקת נרות (אם השעה הקבועה בלילה ולפי ההוראות שעה זו רצויה יותר), אך אם האשה שכחה היא לא תוכל לקחת הכדור עד מוצאי שבת, ואז כבר אין תועלת, אם כן האם מותר לקחת בשבת או לא. וכתב להשיב: הנה מובא בברייתא עולם (עמ' 48 סעיף ל"ח) דגם לברייתא אסור לקחת תרופות לחזק מיזוגו, והרי הנידון אינו גרע מזה, וזיל בתר טעמא של גזירת שחיקת סממנים. אמנם בנידון דידן יש להתיר למעשה על פי המבואר שם בסעיף כ"ט דיש להתיר באופן שאינו יכול להפסיק, ואם יפסיק יכול לבוא לידי חולי אפילו אין בו סכנה, וכאן הדכדורים פעולתם באברים הפנימיים, כל שינוי יכול לגרום לסיבוכים [מלבד מניעת התועלת של הכדורים שמתירים מפני חשש סכנה]. והנה בספר החיים להגרש"ק זצ"ל כתב "דמרגלא בפומי דאינשי" דאם התחיל ברפואה קודם דמותר להמשיך. ועיין באז נדברו ח"א סימן ל"א ס"ק ה' שאין לסמוך עליו אלא בתנאים מיוחדים. אבל בהנידון שההפסק יכול לגרום סיבוכים, ההיתר הזה מבוסס גם בלא ההיתר של ספר החיים, אמנם כל זה בשעת הדחק כמו שכתב בעצמו שיש אפשרות להזהר שלא להזקק לקחת כדורים בשבת, רק בשכחה אין להחמיר בזה.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דתרופות לפוריות או למניעת הריון דינם כתרופות, ואין לקחת אותם בשבת, רק אם הסיבה שלוקח את זה הוא דבר רציני אפשר לקחת אותם בשבת אם התחיל לקחת את זה כבר בימות החול.

שתתן הכדורים במים בכלי מיוחד מערב שבת, ותשתה המים ביום השבת בעת הצריכה לבלוע, ואם אי אפשר לעשות כן אז אין איסור בדבר לבלוע הכדורים אפילו ביום השבת מאחר שאין כאן מחלה, ונהי שבהולה היא והוא שתתעבר, עם כל זה אם אין שום מחלה לפנינו לא מצינו איסור בדבר, ואנו אין לנו להוסיף על גזירת חז"ל, הם אסרו וגזרו כשהמחלה כבר לפנינו, ונהי דעתה בזמן הזה שחיקת סממנים כבר בטלה, והכל מוכן ומזומן בחנות, עם כל זה גזירת חז"ל בתקפה עומדת, אבל רק באופן שגזרו הם, אבל לא להוסיף עליו, ולכן אין מקום לאסור דבר זה. וכן הוריתי למעשה כמה פעמים, והודו לי הרבה שהיו אוסרים עד שהוריתי להיתר. וכן אשה הצריכה לבלוע כדורים כדי שלא תתעבר (ויש לה היתר מרב מובהק ירא וחרד לדבר ד'), גם כן שרי מהאי טעמא. וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל אייערבאך שליט"א דתרופות לפוריות או למניעת הריון מותר לקחת בשבת, דאינו חשיב רפואה, ואם לא יקחו את זה הרי התרופה לא תשפיע, לכן מותר לקחת את זה בשבת.

וכן מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א והגאון רבי אפרים גרינבלט שליט"א שמעתי דמקילים לקחת בשבת תרופות לכניסה להריון או למניעת הריון או לסידור הוסת.

ובתשובות והנהגות (ח"ה סוף סימן צ"ד) כתב: ראיתי בשם הגה"ק רבי יואל טייטלבוים האדמו"ר מסאטמער זצ"ל שמוותר לאשה לקחת תרופה כדי להתעבר, שדינה כחולה כל הגוף.

וכן בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן ק"נ) כתב: בדבר השאלה שבאת לפניו, באברך ירא וחרד שזה יותר מעשר שנים שלא זכה להיבנות בזש"ק, וכעת הרופאים אומרים שהאשה תעשה לה איזה ניתוח בחדרי הפנימיים בכדי להיבנות, ורופא מומחה אחר אמר לרפואת אותה ע"י סמי רפואות, דבכל יום אחר האכילה הרגילה תיקח איזה (פראשעק בלע"ז) סממנים שחוקים, מעורבים בקצת מים, וכעת השאלה לענין שבת, אם מותרת גם כן ליקח אותה הרפואה, יען כי זולת זאת היא בריאה ככל אדם, אם נדונה עכ"פ כחולה שאין בו סכנה. ולפענ"ד זה דומה ממש לעין שמרדה דמותר לכוחלה בשבת בע"ז דף כ"ח ע"ב, וכתב על זה הר"ן להר"ף פרק שמונה שרצים (שמביא דין זה בשם) ז"ל: מהא שמעינן דסכנת אבר אחד, כמו סכנת עוורון, אין מחללין את השבת באיסור תורה, אבל במלאכות של דברי סופרים מתירין אפילו ע"י ישראל, שהרי אפילו דשחיק סממנים מאתמול שבות של דבריהן יש בו משום גזירה דשחיקת סממנים, ואפילו הכי שרי ל"י ע"י ישראל, ומבואר בנדרים דף ס"ד דארבעה חשובין כמתים, סומא ומי שאין לו בנים, וכיון דמשמע להדיא בגמ' דמשום סכנת עוורון מחללין את השבת באיסור דרבנן וכבר"ן הנ"ל, אם כן ממילא גם כן לרפואת את אברי הלידה, שלא תהיה בלא בנים, גם כן מותר, ובאמת מבואר כן להדיא בשו"ע סי' ש"כ סעיף י"ז לדעה השלישית (שכן פסקינן ע"י מג"א), דביש סכנת אבר עושין בלא שינוי איסור דרבנן בידיה, ומשמע דאין חילוק, דבכל סכנת אבר יהיה מי שהוא, מחללין באיסור דרבנן. אכן בשם מייירי לכאורה רק בחולה שנפל למשכב או מצטער כל גופו, דהוי בגדר חולה שאין בו סכנה, ומבואר דביש סכנת אבר מותר. אבל לא נתברר להדיא בסכנת אבר ואינו חולה כלל, וכמו בנידון דידן, מה דינו. אכן מעין שמרדה, ומהא דר"ן, משמע להדיא דבסכנת אבר אפילו בלי שום חולה כלל מותר איסור דרבנן. ומצאתי כן מבואר להדיא גם בחיי אדם כלל ס"ט סעיף י"ג דבסכנת אבר אף בלי חולי כלל מותר באיסור דרבנן, אם כן כ"ש בנידון דידן דנוגע לסכנת אבר ההולדה, שזה בגדר סכנת עוורון, אם כן ודאי דמותר לעשות רפואה אף בשבת באיסור דרבנן. ואף אם ירצה מישורו להתעקש לומר, בנידון דידן כיון שהאשה בריאה בשלימות, רק שאינה יכולה להוליד, אם כן לא הוי נידון דידן אף כסכנת אבר, כיון שהאשה אינה מצוה על פו"ר, ועל מצוה דשבת מחלוקת, עיין בית שמואל ריש סימן א' באהע"ז. אם כן באנו לדין המבואר בסעיף ל"ז, דכל שאינו מאכל ומשקה בריאים, אם אין לו שום מיחוש מותר, ואף דבמג"א בשם דדוקא לרעבו ולצמא, אבל לרפואה אסור, בנידון דידן ממנ"פ, אי בנים לאשה דבר הכרחי, כדבכתובות דף ס"ד ע"א בעינא חוטרא לידא ומרה לקבורה, וכמבואר בפסוק ואם אין מתה אנוכי, או משום שמחויבת על כל פנים במצוה דשבת, וכנראה דעת הבית שמואל הנ"ל, אי משום שלום בית וכמובן, אם כן פשיטא דזה מקרי סכנת אבר, לרפואת אברי ההולדה שלה, ואם נאמר דעם כל זה לא הוי בכלל סכנת אבר, כיון דכמה נשים אינן רוצות כלל בבנים, ולחוש להשיטות דאשה לא הוי בחיוב דשבת, אם כן ממילא בנידון דידן שרצונה להוליד בנים הוי כמו להנעים הקול דבסעיף ל"ח, דגם מותר, שזה אינו רק דבר תענוג בעלמא.

ומסיים שם: אכן האמת יורה דרכו, דבנידון דידן מותר, דהא מעשים בכל יום שנשים עושין ניתוח בעצמן, על פי פקודת הרופאים, בכדי להוליד, עיין ברש"י קידושין דף ל"ז אשכחן רבנן דמנחי תפילין בכל יום, וכן בדף כ"ג והא קיי"ל דיד עבד כיד רבו, וברש"י שם דמעשים בכל יום, ובב"מ ט"ו והא מעשים בכל יום, והכי נמי מעשים בכל יום שעושין ניתוח באין פוצה פה ומצפצף, וכל ניתוח בחזקת סכנה, ואיכא לאו דחבלה דפן יוסיף, וע"כ משום דזה מקרי לרפואה, וכיון שניתן רשות לרופא לרפואתו, אם הוא נוהג כשורה לפי ידיעתו והוא בקי ברפואות, והניתוח שעושין בכדי להוליד ג"כ בגדר זה דהוי כמו חולי, עשה"כ ואם אין מתה אנוכי, וכדו"ל דאין לו בנים נקרא מת, וכרז"ל דאין אשה אלא

אפר משמש גם לרפואה לשאר דברים, ושייך בו גזירת שחיקת סממנים, וכתב הפמ"ג במ"ז שם שהטעם משום שאין דרך בריאים לעשות כן, והרי זה נראה כעושה רפואה בשבת. ונמצא בדברי הט"ז יסוד מחודש, דאף באופן שהטיפול אינו מוגדר כלל כמעשה רפואה, דאינו טיפול במיחוש או טיפול לחיזוק הגוף אלא כעין הפגת שכרות, מ"מ אין לעשותו בשבת בסממנים המשמשים גם לרפואה, והובאו דברי הט"ז האלו בגר"ז סעיף מ"ו ובערוך השלחן סעיף נ"א [אמנם המשנ"ב לא העתיק את דברי הט"ז, ויל"ע אם מוכח דלא ס"ל הכי]. וכדורי שינה המצויים בזמננו משמשים גם [במינון אחר] גם כרפואה להרגעת חולי עצבים, ואם כן אליבא דהט"ז אין ליטלם בשבת אף באופן הראשון שאינו סובל מיחוש כלל, ובספר תהלה לדוד סימן שכ"ח ס"ק ע' כתב דיתכן שהפגת שכרות דמיא לאפיקטויון, שנתבאר בסימן שכ"ח דביד מותר ובסם אסור, והכי נמי הפגת שכרות תיאסר בסם, ויש שדנו לומר דהכי נמי העדר שינה יש לאסור בסם דדמי לרפואה. ובאופן השני שהעדר השינה נובע ממצב של מתחוות עצבים, הרי זה נידון כאדם שיש לו מיחוש, ואסור ליקח את הכדורים מחמת גזירת שחיקת סממנים. ובמקרה השלישי שמחמת העדר שינה ממושך הוא חש כאילו חלה כל גופו, עיין בדברי מרן הגרש"ז אייערבאך זצוק"ל שהובאו בספר שולחן שלמה על עניני רפואה ח"ב עמ' קפ"א שכתב דנראה דמותר ליקח כדורים על מנת לישון. וכ"כ בספר חוט שני ח"ד עמ' קנ"ב.

נטילת תרופות לכניסה להריון או למניעת הריון בשבת

בשו"ת ציץ אליעזר (ח"א סימן ל"ז) מביא משו"ת מהר"ם בריסק (ח"ג סימן כ"ד) שנשאל אודות אשה אשר הותר לה להשתמש במוך מפי גדולי חכמי ישראל, והרופא נתן לה טאבלט (פתילות) להניחו קודם תשיש באו"מ ונימס שם, אם כשר למיעבד הכי בליל עונת שב"ק, ובדברי תשובתו צידד להתיר מכח זה שהסמים שמניחים באו"מ אינם מרפאים שום מחלה, ואינם מחזקים המזוג רק שאינם מניחים הזרע לקלוט, ולכן יש לדמות לזה להא דסעיף כ"ג דנותנין ספוג וכו', אלמא דמותר לעשות פעולה למנוע מכאוב. וכן בשו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"ד סימן ס"ז) כתב לגבי גלולות למניעת הריון, דאין אסור לקחתן בשבת משום רפואה בשבת.

וכן בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק ל"ד סעיף י"ט) כתב: אשה אשר צריכה לקחת תרופות במשך כמה ימים רצופים, כדי לאפשר לה להיכנס להריון, או כדי למנוע הריון (במקרה שעצם השימוש בתרופות אלה למנוע הריון מותר, על פי היתר מיוחד ממורה הוראה מוסמך), מותר לה לעשות כן מבלי להפסיק בשבת. ובהערה פ"ג שם כתב בשם מרן הגרש"ז אייערבאך זצוק"ל דבלקחת גלולות נגד הריון אין משום רפואה, דרפואה היא רק למי שיש לו צער הגוף או מרגיש חולשה, אבל לא לעניני הריון, אך מהספרים לא משמע כן, וצ"ע בדבר. [ועיי"ש שמוסיף שם בשש"כ: כלה הצריכה ליטול כדורים סמוך לחתונתה כדי למנוע וסת, מותר לה ליטול גם בשבת].

וכן בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ל"ז בביאורים אות ט') כתב: נשים שהותר להן להשתמש בכדורים למניעת הריון, מותרות להשתמש בכדורים אלו בשבת, כיון שכל האיסור של דברי רפואה בשבת אינו אלא לחולה, אבל לברייתא מותר, וכמבואר בשו"ע בסימן שכ"ח סעיף ל"ז.

וכן בתשובות והנהגות (ח"א סימן תתצ"א) כתב: אשה שסכנה לה להתעבר, ובלועת כדורים כדי שלא תתעבר, אם מותר לה לבלוען בשבת, נראה שעיקר האיסור שגזרו רפואה בשבת היינו רפואה דוקא, אבל באכילה כשזהו ההנאות לא גזרו, וכמבואר במשנה סוף פרק אלו קשרים כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה, וכל האיסור הוא בלוקחו רק לשם רפואה, אבל לשם אוכל שרי אע"פ שגם במאכלים היה שייך גזירת שחיקת סממנים, ולפי זה באשה הבולעת כדורים אלו לפני תשיש אין המטרה כדי לרפואת ממחלה, אלא להנאתה שתוכל לקיים בשבת מצות עונה, לא מצינו בזה איסור, וכשם שלא גזרו מאכילה למנוע מעונג שבת שום דבר, כך לא גזרו לבלוע סמים שתוכל בזה לקיים מצות עונה, רק אם הם נעשו לתועלת רפואה גזרו ואסרו. וכן משמע בסימן שכ"ח סעיף ל"ז דאין לועסין מצטייכי ולא שפין בו השיניים לרפואה, ואם לריח הפה מותר, הרי שלר"ח הפה הואיל ואינו לרפואה שרי (ועיין שו"ת מנחת יצחק ח"א סימן ק"ח). ונראה כמש"כ דעיקר האיסור היינו רפואה כמשמעו, וכאן סממים שלו אינם לרפואה אלא רק למטרה אחרת שרי, ואף אם שייך בזה הגזירה דשחיקת סממנים, לא גזרו אלא לרפואה, ולכן יש להקל בזה, ויש כמה צדדין להקל, ובפרט אם כבר התחילה האשה ליקח הכדורים בחול, והר"ז דומה לחילתית שאם התחיל קודם השבת אינו פוסק בשבת, עיין ברי"מ פרק כ"א הלכה כ"ב, והחיד"א ביוסף אומץ סימן מ' התייר ככה"ג אף לשתות מ"ר לרפואה, וכש"כ בנידון דידן שאינו לרפואה אלא שלא תתעבר.

וכן בשו"ת באר משה (ח"א סימן ל"ג אות ח') כתב: הנה נשאלתי זה כמה וכמה פעמים אם שרי לאשה לבלוע כדורים שמקבלת מהרופא כדי שתתעבר, וכדורים אלו צריכים לבלוע מידי יום ביום ממש קודם השינה או ממש אחר שקמה מהמטה או ב' פעמים ביום או באופן אחר, ואם תפסיק יום אחד פסק כח הכדור ולא יפעול כלום, ועתה נפש הבעל והאשה לשאול הגיעו מה תעשה ביום שבת קודש ויו"ט, ועפ"י מה שכתבתי לעיל השבתי להם

לקט הלכה

הרה"ג צבי ויסבלום שליט"א
 נולד "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

בהלכות רפואה בשבת (מס' שכ"ח)

ביסודי ועיקרי הדברים בקצרה

חמשה מיני חולי (עיקריים) החולקים בדיניהם

- א. **חולה שיש בו סכנה**, ואפילו חשש סכנה, **מוותר לחלל עליו שבת** במלאכות **דאורייתא** ע"י ישראל לרפואתו.
- ב. **כשיש סכנת איבר** (ואין סכנת מוות), ואף שלא חלה כל גופו רק באותו איבר לבד, **מוותר לחלל עליו שבת ע"י גוי**, אבל **ע"י ישראל אסור** לעשות מלאכה דאורייתא עבורו, **אבל באיסורים דרבנן** נקטו רוח"פ **דמוותר וא"צ שינוי**, ואפילו יש גוי א"צ לעשות על ידו.
- ג. **חולה שאין בו סכנה**: אבל חלה כל גופו ונפול למשכב או שנתלש כל גופו וכיו"ב, **מוותר לחלל עליו ע"י גוי**, אבל לא ע"י ישראל, **ובאיסור דרבנן** לרוה"פ (וכן נקטינן) מותר ע"י שינוי דוקא, וא"צ לחזור אחר הגוי (ויש שמצריכים לעשות ע"י גוי בדאפשר).
- ד. **"מקצת חולי"**: דהיינו כשחלה א' מאבריו וכדו' ואין סכנה לאיבר, אסור לעשות מלאכה דאורייתא אפילו ע"י גוי, אבל מותר לגוי לעשות שבותין עבורו, וזוהו שבות דשבות במקום מקצת חולי דמוותר.
- ה. **מיחוש בעלמא** ולא נחלש ע"י כל הגוף, **אסרו חכמים לעשות לו רפואה** (בדבר שרגילין לפעמים לעשות ע"י סם אף שעתה אינו עושה בסם), גזירה משום שחיקת סמנים (ויש פעמים שמוותר כגון שאין נחשב לרפואה - כהפגת שכרות, או לשמר ואינו מרפא, או בדבר שה' מונח מאתמול והוזה ממקומו וכיו"ב, וא"ה יפורט במקומו).

בדיני רפואת חולה שיש בו סכנה

בעניני דרכי ההצלה (ורבינו בשיעורים)

- א. **חולה שיש בו סכנה: מצוה לחלל עליו שבת** לרפואתו דכתיב **וחי בהם**, והזריז בזה ה"ז משובח, והמתחסד וירא לחלל עליו השבת כ"א ע"י שאלת המורה ה"ז שופך דמים - שמא בעוד שהולך לשאול יסתכן החולה יותר, וצריך הת"ח והמורה שבכל מקום לדרוש בפרק הלכותיו לכל, כדי שידעו ההלכה ולא יצטרכו לשאול ע"ז, ואם החולה בעצמו מתיירא שיחללו עליו השבת כופין אותו, ומדברים על לבו שהוא חסידות של שטות (ס"ב ומשנ"ב).
- ב. **חילול זה להצלת החולה שיש בו סכנה: לא יעשוהו ע"י גוי או קטן**, שמא יבוא לחזר אחריהם ונמצא מתעכב ומסתכן החולה ע"י, **וכן לא יעשוהו ע"י נשים** כשיש שם אנשים שיכולים לעסוק בזה, דאם ימסרוהו לנשים, יבואו הנשים לחשוב שפיקו"נ אינו דוחה השבת ולכן מסרוהו להן, ויבואו להתעצל בדבר ויסתכן החולה, **אם שמא יבואו לחלל שבת גם באופן שלא יאבד פיקו"נ, אלא יעשו ע"י ישראל גדולים ובני דעת**, ואם יש שם **"חכמים" מצוה לעשות זה על ידיהם**, וכשאין שם אלא נשים בודאי שיזדרזו הן ולא ימתינו לאנשים.
- ו"א דאף דבדואי אם עלול להתעכב מעט כשיחזרו על הגוי או אם יעשו בשינוי, אין להתעכב כלל, ויעשו מיד ע"י ישראל גדולים ובלא שינוי, **מ"מ אם אפשר לעשות ע"י גוי בלא עיכוב כלל**, וה"ה כשאין החולי בהול ואפשר להמתין מעט, עדיף לעשות בהיתר ע"י הגוי, או קטן, וכן ע"י שינוי דלא נשבוק היתרא ונאכל איסורא, **וכ' רמ"א** דכן נוהגים לעשות ע"י גוי כשאין מתעכב בכך, **א"כ יש לחוש שהגוי יתעצל בזה**, דאז לא יעשו על ידו, **והט"ז כ' דאינו מנהג ותיקין לעשות ע"י הגוי**, כיון דהישראל יזרו בדבר יותר ואפילו הוא רק ספק הצלה כל הזריז בדבר ה"ז משובח.
- ג. **אלו מלאכות עושין עבור החולה שיב"ס: דעת המגיד משנה** (וכן משמע בקצת פוסקים נוספים) דכל המלאכות שרגילים לעשות עבור החולה בחול, כגון הכנת מאכליו ורפואותיו, **אע"פ שאין סכנה במניעת הדבר**, כיון שהחולי יש בו סכנה, ויש בהדבר צורך קצת, עושין עבורו ג"כ בשבת, **ובביאור"ל האריך להוכיח דלהרבה פוסקים אפילו בחולה שבו סכנה, כל שברור שאין במניעת דבר זה חשש סכנה**, אע"פ שצריך לו ורגילין בכך **לא יעשוהו אלא ע"י גוי**, דאין מחללין ע"י ישראל רק בדבר שיש לחוש בו שאם לא יעשהו לו יחלש, **ויכבד עליו חליו ויוכל להסתכן**, ומהנכון להחמיר בזה באיסור של תורה, **ומשמע במאירי** דאם ע"י פעולת החילול הזה **יתחזק איבריו** אין למנוע דבר זה מאתו, דחיוזק אבריו אפשר דפעמים מוציאתו מחזקת סכנה, וכן בדבר שהוא **צורך הרבה** לחולה אפילו להחמירין שרי, וכההיא דתניא (יומא פ"ד ע"ב) מחממין לו חמין בין להשקותו ובין להברותו (סק"י"ד וביאור"ל ס"ד ד"ה כל).
- ד. **ובחולי שידועים ומכירים בו שממתין** (היינו שלא יתגבר החולי יותר אם נמתין עד הלילה), וא"צ חילול, אסור לחלל עליו, **וכן בחולי שמוסכן לו אם לא יעשו עבורו הדבר** (ועושין לו בכל יום), **אבל ידוע שאין מוסכן כלל בשביל פעם אחת שימנע ממנה**, לא יחלל עליו השבת באיסור תורה מאחר שלא יסתכן מחמת זה (ס"ד, סקט"ו, וביאור"ל ד"ה שממתין).
- אבל בסתם חולי של סכנה שאין ידוע בודאי שיוכל להמתין יעשו תיכף**, ואפילו אם אמדוהו בשבת שצריך רפואה **משך שמונה ימים** (ממלאכה האסורה), אין אומרים נמתין עד למוצ"ש ואז נתחיל בה כדי שיחללו עליו רק שבת אחת, **אלא יעשו מיד** אע"פ שיתחללו ב' שבתות (כל שאינו ידוע שודאי לא יבוא שום ריעותא לחולה ע"י המתנה זו) (ס"א).
- ה. **חולה שיב"ס שצריך לאכול בשר לרפואתו**: אף דיש לפנינו נבילה,

ישחטו עבורו, ואין אומרים נאכילנו הנבילה, **א"כ** הוא צריך לאכילה **לאלתר**, והנבילה מזומנת - ואם ישחטו לו יתעכב הדבר, דאז מאכילין לו הנבילה. **ובטעם הדבר** ששוחטין לו ולא מאכילין הנבילה נאמרו כמה טעמים, ויש נפ"מ ביניהם:

1. **"א דשבת" הותרה אצל פיקו"ג**, ואין בו שום איסור מלאכה, והוי כשחיטה ביו"ט המותרת, ולכן עדיף לשחוט שהוא היתר גמור, מלאכול דבר איסור, **ואפילו אינו אלא איסור מדרבנן**, ג"כ עדיף לשחוט מלהאכילו האיסור [א.ה.]. וכ"ש דלא מהני מה שהחולה אין קץ בנבילה כלל, **אכן הרבה ראשונים חולקים וסוברים** דשבת רק **"דחוייה" הוא**.
2. **דחיישין שמא יקוץ באכילת הנבילה וימנע מלאכול ויסתכן**.
3. **טעם נוסף** - דבנבילה עובר על איסור תורה בכל כזית (משא"כ שחיטה שהיא איסור אחד) - **ולפי"ז באיסור דרבנן בודאי עדיף** שיאכלנו משנחלל שבת עבור זה, **ואם החולה אומר שאינו קץ באכילת נבילה**: יש דעות בין האחרונים אם ישחטו עבורו או לאו (דתלוי לטעם 1 ו-3 מותר לשחוט, ולטעם 2 יהי' אסור), **ועכ"פ לענין קטן בודאי נראה דעדיף להאכילו הנבילה** מלשחוט עבורו בשבת (ס"ד וסקל"ט).
- ו. **אם צריך החולה שיחממו יין עבורו**: ימלא הישראל והגוי ירתיחנו (אם הגוי מוזמן שם), ולא ירתיחנו הישראל אף שע"ז מתנסך היין, **והטעם** דסתם יינם הוא מדרבנן, וגם איסורו קל ואין החולה קץ בו, וגם דאפשר לשמור שהגוי המוליד היין לא יגע בו ולא יתנסך כלל, אכן המקיל לחממו ע"י הישראל אין למחות בידו, דיש לו על מי לסמוך (היינו ד' הט"ו והובא בבה"ט יעו"ש) (סקל"ט).
- ז. **כשנעשית מלאכה אחרת מלבד ההצלה**: כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה ה"ז משובח, **ואפילו אם מתקן עמו דבר אחר**, וכגון שפורש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים, וכן אם נפל תינוק לבור, ומעלהו ע"י שעוקר חוליא ומעלנה עמו, אף שמתקן בזה מדרגה בבור, וכן דלת שנעלה בפני התינוק יכול לשברה כדי להוציאו, אף שע"י השבירה נעשים כמין נסרים או קסמין, אפ"ה מותר שמא יבעת התינוק וימות, ולא אמרינן שאפשר לקרקש לתינוק מבחוץ באגוזים עד שיביאו המפתח, **ואפילו אם צריך להחוליא והנסרים וקסמים ג"כ מותר, אבל יזהר שלא להרבות במלאכתו יותר** בעבור זה, **כיון שאינו מכויין לזה, ואם מתכוין גם להצידה וכו'**, נחלקו הראשונים אם אסור אז להציל, או דגם בזה מותר (ואם מתכוין רק לדבר הנוסף ולא להצלה, אף שגורם גם ההצלה מצדד בביאור"ל ס"ו שט"ז ס"ו ד"ה הצד דהוא "לא אפשר וקמכוין" דאסור, יעו"ש). (ס"ג ומשנ"ב ושע"ז צ'). [א.ה. במש"כ בשע"ז צ' סקט"ז בדברי המג"א בשם ההגמ"ר (ומשמע באחרונים דקאי על שבירת דלת לתינוק), לא מצאתי דברי ההגמ"ר בזה המורים כדבריו, **עוד נר'** לכאורה פשוט דכל זה המבואר כאן היינו כשאין שהות, אבל כשידוע שיש שהות - ויכול לעשות הדבר בלא המלאכה, בודאי אסור לעשות ע"י מלאכה, וכעין המובא בס"ק מ"ד].
- ח. **אמדוהו שצריך גרוגרת אחת, ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת** (שתלשו - או דרך רה"י): אף שחזרו בזא"ז וכבר נתפא בגרוגרת שהביא הראשון, כולם פטורים, ויש להם **שכר טוב מן השמים**, והיינו כשהחולי בהול וכל אחד חשב שהוא יקדים, אבל אם אין החולי בהול בודאי לא יעשוהו שנים, ומה שהביא בא"ר בשם רמ"א דאפילו שנים יכולים לעשות מלאכה אחת, נראה דמייירי באופן שכשנעשית ע"י שנים אפשר שתגמר המלאכה מהר יותר (ס"ט"ו משנ"ב וביאור"ל). [א.ה. מה שדן בנעשית ע"י שנים, לכאורה היינו כגון שצריך ב' גרוגרות דלא אמרינן בזה שיעשוהו שנים שכל אחד יקצוץ גרוגרת, אלא עדיף דאחד יעשה שתי המלאכות (וכמשמעות נדון הרמ"א בתשבתו), **אבל** לעשות בענין שהוא נחשב "שנים שעשאוהו" לכאורה משיעשה אחד (כשאין בהול הדבר), דע"י האחד איכא חיובא, משא"כ בב' שעשאוהו לא יהי' בו איסור תורה, וצ"ת].
- ט. **להרבות בשיעורים**: כשמחלל לצורך החולה לא יוסיף במלאכה יותר מצורך החולה, כגון כשצריך לבשל עבורו חתיכת בשר לא יבשל ב' חתיכות, אפילו שמבשל כולם יחד באותה קדירה, רק יבשל כפי צורך החולה, **א"כ** הדבר בהול דא"צ או לדקדק לעשות בצמצום (מפני הבהילות) (סקמ"ד).
- י. **אמדוהו לב' גרוגרות**, אם יש ב' עוקצין, האחד יש עליו ב' גרוגרות, והשני שלוש גרוגרות, **יקצצו אותו** שיש בו ב' גרוגרות, ולא יקצצו של הג', דהרי אסור להרבות בשיעורים, **א"כ** הדבר בהול דא"צ לדקדק כדי שלא יבוא הדבר לידי עיכוב.
- ובאופן שיש לפנינו או ב' גרוגרות** שכל אחד מהם בעוקץ נפרד (היינו **ב' עוקצין**), **ועוקץ אחד שעליו ג' גרוגרות יחד**, בזה עדיף לקצוץ **האחד שעליו ג' גרוגרות** ולא הב' בב' העוקצין, **דממעט החילול** שקוצץ רק פעם אחת (ס"ט"ו ומשנ"ב).
- יא. **כיבוי הנר בשביל חולה שיש בו סכנה שיישן** - עיין סי' רע"ח (ושם גם לענין חושאב"ס).

מה נחשב חולה שיש בו סכנה, ובנאמנות הרופא והחולה

א. **כל מכה של חלל**: דהיינו שנתקלקל אחד מהאברים הפנימיים מחמת מכה או בועה וכיו"ב (ולאפוקי "מיחושים" דאינם בכלל זה),

מחללין עליה את השבת לרפואתה, ונקרא מכה של חלל **מהשינים ולפנים**, והשינים בכלל (והיינו כשכאיב ליה שיניו טובא וע"ז חלה כל גופו (דזה חשיב "מכה"), ואפילו לא נפל למשכב, **ולאפוקי חששא בעלמא** בשינוי דאינה בכלל זה), **וכ"ש** כשהמכה במקום מושב השינים דהיינו **החניכיים, ומ"מ לענין הוצאת השן** הכואבת אסור ע"י ישראל, דאין ההוצאה רפואה ידועה וכו'. ופרטי דין ההוצאה ע"י גוי נתבאר לעיל בדין חושש בשינוי (ס"ג ומשנ"ב וע"י שה"צ).

ב. **צפידנא**: שהיא מכה שמתחלת בפה ומסיימת בבני מעים, **וסימנה** כשנותן כלום לתוך פיו סביבות השינים יוצאים מבין השינים דם, הוא כ"ש שמחללין עליה, **ועדיפה מסתם מכה של חלל**, דבצפידנא אפילו הרופא וחולה אומרים שאינו צריך, **מחללין**, דמקובל ביד חז"ל שסכנה הוא (סק"ח).

ג. **כשיש כאב חזק מבפנים בחלל הגוף**: ממשמעות הש"ע דאין מחללין על זה, דהרי אינו קלוקל ומכה רק מיחושים, ובגר"א משמע דבכאב טובא מחללין, ואולי יש לדחות, **ומ"מ אפשר לומר** דאם כאיב ליה טובא בא' האברים הפנימיים, **ומסופק לו שמא נתקלקל שם באיזה דבר**, ואין שם רופא בעיר לשאול, דמוותר לחלל שבת וליסע אחר רופא, דאף במכה שאינה של חלל אם נעשה ספק סכנה מחללין (ביאור"ל ס"ג ד"ה דוקא).

ד. **מכה שעל "גב" היד** או גב הרגל (אף שהם חיצוניים), וכן מי **שבלע עלוקה**, וכן מי **שנשכו כלב שוטה** או אחד מוחזלי עפר הממיתים, או אפילו ספק ממיתים, **הרי הם כמכה של חלל** (ס"ו).

ה. **מכה שנעשית מחמת ברזל**, אפילו אינה בחלל הגוף ולא על "גב" היד והרגל, **מחללין עליה. ונסתפק בתבר"ש** אם דוקא בהכאה בכח, או אפילו בחיתוך בנחת נמי הוי מסוכן (ס"ו סק"ח וביאור"ל ד"ה מחמת).

ו. **שחין הבא בפי הטבעת**, וסמטא שקורין "פלונקר" בלע"ז, ועל קדחת חם ביותר - **טיפוס**, או קדחת עם סימור (צמרמורת - שבא הקרירות והחמימות בפעם אחת), **ולאפוקי קדחת המצוי** שבא מתחילה הקרירות ואח"כ החמימות, אין זה בכלל חולה שיב"ס, ומ"מ חשיב חולי, ומותר לחלל עליו ע"י גוי (ואינו בכלל איסור רפואה) (ס"ז וסק"ט כ').

ז. **מי שאחזו דם**: מקיזין אותו אפילו ע"י ישראל, אף שהולך על רגליו, ואפילו ביום הראשון, דסכנתא היא. **ואם** אחזו דם במקצת, ומנכר שהוא רק מיחוש בעלמא, אסור (ס"ח ומשנ"ב).

ח. **החושש בעיניו** או בעינו האחת **ויש בו ציר**, או שהיו **שותתות ממנו דמעות** מחמת הכאב, או שהיה **שוותת דם**, או שהיה בו רירא או קידחא, **אם הוא בתחילת החולי או באמצעו מחללין עליו את השבת**, ואם הוא בסוף החולי כשתש מחלתו ליכא סכנתא בזה ואין מחללין, **וכ"ש שאין מחללין** כדי לעשות רפואה **להגביר אור עיניו** (ס"ט ומשנ"ב).

ט. **הקזי דם ונצטנן**: עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז ואפילו ע"י ישראל, דהוא מסוכן, וה"ה לשאר חולה שיב"ס אם קר לו, דסתם חולה מסוכן אצל צינה (ודלא כהרמב"ם שמחמיר בזה), ואם יכול לעשות ע"י גוי יעשו על ידו (ס"ח ומשנ"ב).

י. **מכה של חלל שמחללין עליה**: היינו בסתם שא"צ לאמוד אותה אם מסוכן לשעתו או לא, דאפילו אין שם בקיאים וחולה אינו אומר כלום נחשב למסוכן לחלל עליו, **אבל אם יודעים ומכירים בבירור בחולי זה**, ולא יתגבר יותר ע"י שנמתין עד למוצ"ש, **אסור לחלל עליו** אע"פ שהוא מכה של חלל, **וכ"ש כשהרופא או החולה אומרים שאין צריך**, שאין מחללין (ס"ד ומשנ"ב).

יא. **מכה "שאינה" של חלל: נשאלים בבקי ובחולה**, ואין מחללין השבת עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחילול, או שיעשה אצל אחד מהם ספק סכנת נפשות, שמא יכבד עליו החולי ויסתכן (ס"ה ומשנ"ב) [ומי נחשב ל"בקי", עיין באות הסמוכה].

יב. **כל חולי שהרופא אומר שהוא סכנה**, אע"פ שהוא על הבשר מבחוץ ואינו מכה של חלל, מחללין עליו את השבת דספק נפשות להקל, **ואפילו ברופא גוי**.

י"א **דכל בני אדם חשובים מומחים קצת, ומ"מ דוקא שיאמר שהוא מכיר באותו חולי**, וגם אין מומחה כנגדו המכחישו, אבל בלא"ה אין נאמן אפילו להקל, **וי"א דרק בישראל**, אבל סתם **גוי** שאינו מומחה לא מחשיבין כבקיאים, וכן העיקר דבישראל אפשר להקל משום ספק נפשות ואפילו אינו רופא, ובגוי דוקא ברופא, **ומ"מ כיון שיש חולקים בזה ומצריכים מומחה דוקא** (כשאינה מכה של חלל), לכן **ראוי לעשות ע"י גוי בדאפשר** (ובפרט להמנהג הנזכר ברמ"א ס"ב שאפילו ודאי פיקו"ג עושין ע"י גוי כשאין עיכוב בדבר) (ס"י וביאור"ל ד"ה ויש).

יג. **אם רופא אחד אומר צריך ורופא אחד אומר אינו צריך**: מחללין, דספק נפשות להקל, והסכימו כמה אחרונים דהיינו **כששניהם שוים, אבל אם אחד מהם מופלג בחכמה** שומעים לדבריו בין להקל ובין להחמיר, דמאחר שישוין במנין אזלינן בתר רוב חכמה (ס"י וביאור"ל ד"ה ואל).

יד. **חולה אומר צריך אני לתרופה פלונית ורופא אומר אינו צריך**: שומעין לחולה ומחללין (דלב ידע מרת נפשו ומכיר בצרכי עצמו יותר מאחרים), **ואם הרופא אומר שתרופה זו תזיקהו שומעין לרופא**.

אם נפלו - ש"ע הגר"ז סעיף ל'), **ומטעם זה רטיה** (שהיא חתיכת בד המרוחה במשיחה של רפואה), שהחולקה ממקומה בשבת, מותר להחזירה למקומה בשבת, ויהיה שלא יאגדה או בקשר של קיימא אלא בענינה (או כשרגיל להתיר בכל יום).

ודוקא כשנפלה (מעצמה) **ע"ג כלי** וכדו' (וכ"ש כשלא נפלה רק הוזהר מעט). **אבל אם נפלה ע"ג קרקע** אסרו חכמים להחזירה, **והטעם** דחיישינן שמא ימרח המשיחה שעליה להשוותה ולהחליק גומותיה (דנחשב לחשש זה כאילו נותנה עתה בתחילה, אבל בנפלה ע"ג כלי אינו רק כהוזהר ממקומה דודאי שרי), **וכן מותר לגלות קצת** הרטיה ולקנח **פי המכה**, ולחזור ולגלות קצתה השני ולקנחו, ובלבד שלא יקנח הרטיה עצמה - דהוי ממרח.

ואם הסירה לגמרי במתכוין (אף שלא הניחה ע"ג קרקע), **אסור** להחזירה (משום גזירה דמירוח), **ויש מתירים, ואפשר** דכסהסירה **ע"מ לתקן** יש לסמוך עלייהו **להקל**.

וליתן רטיה בתחילה בשבת ע"ג גוי, אם הוא רק מיחוש או מכה בעלמא אסור משום "רפואה", דהרי הרטיה מרפאה, **אבל במקום "קצת חולי"** מותר להניחה ע"י הגוי, דשבות שע"י גוי (שבות דשבות) מותר אפילו במקום קצת חולי, אבל אסור הגוי לעשות הרטיה עצמה, כיון דהמירוח הוא איסור תורה, **ואם חלה כל גופו ונפל למשכב** [אפילו חולי שאב"ס] או במקום סכנת אבר: מותר ג"כ לעשות הרטיה ע"י הגוי, **וליתן אפר מקלה על המכה** אסור ע"י ישראל, אא"כ ע"י שינוי דמותו (כשחלה כל גופו ואב"ס, וע"י גוי מותר בכה"ג אף בלא שינוי) (סכ"ה וסכ"ו משנ"ב ביאורה"ל ושעה"צ).

ט. כשלא ניכר הדבר שמתכוין לרפואה: וכגון שנותן שמן וחמין המעורבים חוץ למכה והם שותתין לתוכה, מותר (סכ"ב).

י. שורה אדם קילור (צלול - ולא עבה) **בע"ש**, ונותן ע"ג העין בשבת, דנראה כרוחץ, ובלבד שלא יסגור העין ויפתח דניכר דלרפואה, ומשום איסור רפואה לא גזרו בזה אף שהוא יודע שעושה לרפואה, דכיון דהצריכוהו לשרותו מע"ש דוקא איכא היכרא ולא יבוא לשחוק סמנים (סכ"ו).

יא. רפואה סגולית שאין בה מעשה: וכגון לחשים וכדו', ליכא בזה משום איסור רפואה, דגזירת שחיקת סמנים לא שייך אלא ברפואה שיש בה ממש כגון משקה או אוכל (סי' ש"ו סקל"ו).

עוד בפרטי איסור רפואה

א. אין נותנים ע"ג מכה שמן וחמין המעורבים יחד: דמנכר שלרפואה הוא, וכן לא יתן תערובת זו ע"ג מוך כדי ליתנו ע"ג מכה, וה"ה כשכבר נתון מקודם (וחמין לחוד - ג"כ אסור ליתן על מוך משום כיבוס, אבל שמן לחוד שרי) (סכ"ב ומשנ"ב).

אבל מותר ליתן שמן וחמין המעורבים **חוץ למכה**, ושותת ויורד לתוכה, דלא מנכר שהוא לרפואה (שם).

וכן מותר ליתן על המכה **"שמן לחוד"**, כיון דגם הבריאים סכיין כך, וה"ה חמין לחוד דשרי, **והאידינא** שאין דרך לסוך בשמן לא יתן שמן לחוד (אא"כ נותן חוץ למכה וכנ"ל, דאפילו מעורב בחמין ואפילו האידינא שרי) (שם וסקע"ד).

ואפילו "בגמר מכה", דאין בו צער ורק לתענוג בעלמא, מותר לסוכה בשמן (אף דבבהמה לא התירו לעשות לה לתענוג בעלמא), ואפילו האידינא מסתברא דשרי (דהוי כברייתא הסך), **וכן מותר להעביר גלדי המכה** אפילו בגמר מכה (שם).

ובחלב או שומן קרוש אסור בכל גונוי מפני שנמוח והוי מוליד (שם).

ב. אין נותנים יין לתוך העין לרפואה, ואפילו ע"ג אסור אם פותח וסוגר העין דניכר דעביד לרפואה, אבל באינו פותח וסוגר מותר ע"ג העין (במחץ), דאמרינן לרחיצה בעלמא הוא דעביד, והאידינא שאין דרך לרוחץ ביין גם בזה אסור, **ורוק תפל** (שלא טעם כלום משניעור - דאז הוא חזק ומרפא) אסור בכל גונוי, דאין דרך לרוחץ בו משום דמאוס, **ואם רוחץ פיו** באי"כ מעבירו על עינוי מותר אף שמעורב בו הרוק, דלרחיצה עביד, **ואם לא יכול לפתוח עינוי:** מותר ללחלחן ברוק תפל דאין זה רפואה (ס"כ ומשנ"ב). **ומה שהצריכו בקילור** (בסעיף כ"א והוזכר בכללים אות י') לשרותו מע"ש, דליהוי היכר עבור עצמו שיודע שמכוין לרפואה, ולא יבוא לשחיקת סמנים, והכא לא חששו, שאני הכא דדרך לרוחץ כן לתענוג בעלמא, משא"כ בקילור שאין עושין כן אלא לרפואה, לכך צריך היכרא (ס"ק ס"ט).

[א.ה. בקילור שהתירו הרחיצה אף שאין עושין כן אלא לרפואה, היינו דהוי כרחיצה בעלמא, ורק לדידיה הצריכו היכר, אבל הרואים יסברו שרוחץ במים או יין (רש"י שבת ק"ח ע"ב ותו"י י"ח ע"א), ולפי"ז ברוק תפל צ"ל דאין דרך רחיצה ברוק - ובאינו תפל שרי דלא מועיל, אלא דילה"ק א"כ למה יין האידינא אסור, וקשה לדחוק דהיינו משום דלדידיה ליכא היכר, דהמג"א שצייין לסיכה בשמן דריש סי' שכ"ז (ובהגהת מחה"ש), משמע דשייך עצם איסור רפואה במה שאין דרך הבריאים בכך, וצ"ת].

ג. נותנים חתיכות בגדים יבשים וחדשים, וכן בגדים ישנים שכבר היו בעבר על מכה, שאינם לרפואה אלא לשמר, וכן עלים שאין מועילים לרפואה מותר, אבל בגדים ישנים נתנו על המכה מעולם אסור, וכן על גפנים או שאר עלים שמועילים לרפואה אסור. **וספוג:** להטור בישנים מרפא, ודוקא חדשים מותר (וכן נר"ל ש"ע, אא"כ נדחוק דדוקא "לח" מרפא), **ולט"ז וא"ר** ספוג אפילו ישן אין מועיל לרפואה ומותר. **וגמיי:** אסור, דמרפא בין לח ובין יבש (ואפילו הכינו לכך מע"ש - דבלא"ה אסור הגמיי יבש משום מוקצה) (סכ"ג וכ"ד ומשנ"ב ושעה"צ יעו"ש).

ד. מי שנגפה ידו או רגלו: מותר לצומתה **ביין** כדי להעמיד הדם (דהוה כמשמר - ואינו מרפא), אבל בחומץ או ביי"ש אסור, דכיון שהם

שבות בעלמא (דהרי עצם השימוש ברפואה אסור), **והטעם גזירה** שמא יבוא **לשחיקת סמנים** (ס"א ומשנ"ב).

וכל זה במיחוש בעלמא, או חטטים וכדו', **אבל אם כוואב לו טובא ונופל למשכב ע"י**, או אפילו לא נפל למשכב אם ע"י הכאב מצטער הרבה וחולה ממנו (שנחלש) כל גופו, אף שאין בו שום סכנה, לא אסרו בזה העיסוק ברפואה (ס"ק"א וס"ק"ב ועוד הרבה) (עכ"פ במקום שאין משום מלאכה, ובאופן שיש משום מלאכה דאורייתא או דרבנן, ע"י ישראל או ע"י גוי נתבאר בדין חושאב"ס) [וביאר המשנ"ב (ס"ק קכ"א) דמצד "איסור הרפואה" עצמו אין נחשב כשבות האסורה בחושאב"ס, דבחולה לא גזרו איסור זה כלל, ועיין ביאורה"ל שם (סל"ז ד"ה וכן) מה שהעיר בזה באורך, וצ"ת]. **וה"ה** דמותר לעסוק ברפואה כשהוא "חולה" באחד מאבריו, אף שאין בו משום סכנת האבר, כל שאינו "מיחוש" לבד (סקנ"ב יעו"ש).

ב. מיחוש וכדו' שאין דרך רפואתו בסם כלל: אלא ע"י פעולות אחרות, **מותר** לעשותן בשבת לרפואה, דכיון דאין דרך ב"סם" לא **גזרו בו משום שחיקת סמנים**, ולכן מותר לכפות **כוס חם** (שעירו ממנו החמין) **על הטבור** ולהעלותו, שעושין כן למי שחש במעיו (שקורין "היוב מוטער"), ואחוז הכוס את הבשר ומושך אליו את המעים ומושיבן במקומן, וה"ה דמותר ליתן בגדים חמים, או חרסים ולבנים חמים, לחש במעיו ובטנו (והיינו כשאין דרך לשעמדם לרפאות מיחוש זה). **ע"י סם** (ומשום רחיצה לא שייך כלל בהנחת דברים חמים על גופו).

וכן מותר להעלות גידי האזנים שנפלו, בין ביד ובין בכלי, או להעלות אונקלי דהיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים ומעכב הנשימה, כיון שאין דרך רפואתן בסם כלל, **ומיהו כל אלו דוקא במקום שיש לו צער**, דבלאו מקום צער אסורין עכ"פ משום "עובדין דחול" (סמ"ג ומשנ"ב, וס"מ ומשנ"ב, וס"ק ק"ל).

ג. אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים, שגם הבריאים (וקצת מהבריאים ג"כ בכלל זה - סי' שכ"א סקע"ב) רגילים לאכלם לרעבונם ולצמאם, **מותר לאכלם אפילו מכוין לרפואה**, דס"ו"ס אוכל הוא, ואפילו כשניכר קצת שאוכלן לרפואה, וכגון שאכילתו קשה ומזקת קצת לשאר אברים (ומועילה למיחוש מסויים), מ"מ כיון שהוא מאכל שרי (סל"ז וס"ק ק"ז).

וה"ה שאר דברים שרגילים גם הבריאים לעשותם, כגון **סיכה בשמן** (בומניהם שה"י דרך בכך), או **שאיפת טבך** בנחיריו, אף כשעושה כן לצורך רפואת מיחוש או מכה וכדו', כיון שדרך הבריאים ג"כ בכך לא מנכר שהוא לרפואה ושרי, וכן שאר דברים כיו"ב (סכ"ב, וסי' שכ"ז ס"א, וס"ק קכ"ז).

ד. דברים שאין רגילים לאכלם אלא לרפואה: אף שאסורים למי שיש לו המיחוש וכדו' לאכלם לרפואה, כיון דאינם מאכל בריאים, מ"מ **מותר ה"בריא" לאכלם** לרעבונם או לצמאם וכיו"ב, אכן אם אוכלם הבריא לרפואה, וכגון שאוכלן **כדי לחזק מזגו**, כתב המג"א דאפילו בריא גמור אסור.

וחולה (שיש לו מיחוש וכדו' ומאכל זה טוב לרפואתו) שרוצה לאכלם **לרעבונם וצמאם: להא"ר** (וכמשמעות טור ורש"י) גם זה אסור, דכיון שזו רפואתו יאמרו שלרפואה עושה כן, **ובביאורה"ל** הביא ד' כמה ראשונים דבאוכלן לרעבון וצמא **מותר אף בחולה**, וסיים דתליא בפלוגתת ראשונים, וצ"ע למעשה (סל"ז משנ"ב וביאורה"ל ד"ה אבל).

וכ"ז במיחוש בעלמא, אבל אם נפל כל גופו למשכב וכיו"ב מותר לאכול מאכל זה לרפואה, וביאר המשנ"ב (ס"ק קכ"א) דאף שאיסור "רפואה" בשבת הוא ג"כ שבות, והלא נקטינן לאיסור בחולי שאב"ס לעשות שבות ע"י יהודי, צ"ל דהיינו דוקא בשבותין אחרים שיש בהם סרך מלאכה, אבל עצם "איסור הרפואה" בשבת (כשאין בו סרך מלאכה אחרת), לא אסרו בחולי שנפל למשכב ורק במיחוש בעלמא וכדו', **ובביאורה"ל מפקפק** ביסוד זה, דאינו מוסכם לכ"ע, ומשמעות הגמ"י קצת לאסור בזה, **דאין מותר לתנות רפואה רק בחולי מסוכן**, ושכן מפורש בכמה ראשונים, ומ"מ מטיק **דלא נוכל למחות ביד המקליון בזה** אחרי שבש"ע סתם כותביהו (ביאורה"ל סל"ז ד"ה וכן).

ה. ופעמים שאין חשוב הדבר כענין רפואה ולא אסרו בהם, וכגון דברים שעושה **"להעביר ריח הפה"** שלועס מצטיכי, או שפו בשניו לשם כך **מותר** (אבל כשלועסו לרפואה אסור) (סעיף ל"ו), **וכן דברים שעושה "להעביר השכרות"** שרגילים לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח המעורבין, ג"כ מותר דפיקוח שכרות אינו "רפואה" (סמ"א). **וכן** מה שאוכל שרפים מתוקים או גומע ביצה חיה כדי "להנעים הקול", ג"כ אין נחשב כדבר רפואה (סל"ח) (והוי כולוהו כברייתא האוכל לרעבון וצמא שמותר אפילו בדבר שאינו מאכל בריאים). [א.ה. ועיין מג"א סקמ"ה שפ"י טעם היתר הפגת שכרות מטעם אחר, כיון דאין דרך לעשותו ע"י סם, וכנ"ל אות ב', ויל"ד].

ו. שפשוף שעושין ליגיעי כח להשיב כוחו ולבטל עייפותו: מסתפק בש"ג אם דומה לרפואה או לאו, ולמש"כ המג"א דאפילו בריא גמור אם עושה לחזק מזגו אסור, גם בזה אין להקל (סו"ט"ק ק"ל).

ז. דברים העשוין לשמר שלא יורע יותר ולא לרפאות מותר, וכגון נתינת ספוג או חתיכות בגדים חדשים על המכה כדי שלא יסרטוה הבגדים שלבוש בהם, אבל אינם מועילים לרפואה, וכן נתינת עלה ע"ג המכה כשאינו מועיל לרפואה מותר (סעיף כ"ג כ"ד, וא"ה) וביאורו הפרטים בזה להלן).

גם מותר ליתן רטיה ע"ג מכה שנתרפאה (אף דברטיה יש גם ריפוי), מ"מ כיון שכבר נתרפאה המכה אינו אלא כמשמרה, דשוב אינו בהול כ"כ, ולא יבוא לשחיקת סמנים או מירוח (סכ"ז ומשנ"ב).

ח. דבר שהיה מונח מבע"י ע"ג מכה לרפואה ונפל ממקומו בשבת: מצד איסור רפואה בשבת אין בו איסור מאחר שכבר ה' מונח מקודם (ולכן עלים העומדים לרפואה שהניחם מבע"י מותר להחזיר בשבת

ומה דשומעין לחולה היינו דוקא כשאומר מרגיש אני **חולשה באבר פלוני**, וע"כ עשו לי רפואה פלונית שמועלת לזה, והרופא אומר שא"צ תרופה, בזה שומעין לחולה, **אבל אם החולי ידוע**, והחולה אומר שתרופה זו מועלת לה, והרופא אומר שאינה מועלת, אין סברא לשמוע בזה לחולה ולחלל שבת בחינם, אם לא כשחוששין שתטרף דעתו כשרואה שאין שומעין לו, **ומ"מ יתכן** דגם בכה"ג אם החולה אומר שיודע הוא **דטבע גופו להתרפאות** ממחלה זו **ע"י רפואה זו**, אפשר דשומעין לו, דגם בזה שייך קצת לומר לב יודע וכו', דאדם בקי בגופו יותר ממאה רופאים (סקכ"ה וביאורה"ל סי' ד"ה ורופא).

בדיני חולה "שאיין" בו סכנה

א. חולה שאין בו סכנה: דהיינו שנפל מחמת חילוי למשכב, אבל אין בו סכנת מות, או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו, **אין בו "איסור הרפואה"** שמשום גזירת שחיקת סמנים, **ומ"מ אין מחללין** עליו את השבת **באיסור דאורייתא** ע"י ישראל, **ואפילו יש בו סכנת איבר** לא יחלל עליו הישראל שבת במלאכות האסורות כדי להציל האבר (אא"כ הוא מהאברים הנוגעים לפיקוח נפש, כמכה שעל גב היד או החושש בעיניו וכו' המבוארים לעיל וכיו"ב), **וכן בשאר אברים** אם הרופא אומר שאם לא ירפאו האבר יוכל לבוא לפיקו"ג, דאז הוא כשאר חולי של סכנה).

אבל מותר לומר לגוי לעשות עבורו מלאכות דאורייתא לרפואתו אם צריך לה בשבת (דבלא"ה ימתין למוצ"ש), ואפילו שאר צרכיו כגון לאפות ולבשל עבורו אם צריך לכך, ואפילו אין סכנת איבר כל שהוא נחשב "חולה" כל גופו, או במקום סכנת איבר (ואם הוא רק מקצת חולי, שחולה בא' מאבריו, ואין סכנה לאיבר, אין עושין מלאכות דאורייתא ע"י הגוי, אבל מותר לעשות "שבותין" עבורו, דהוי שבות דשבות במקום מקצת חולי [שהתירו בסי' ש"ז ס"ה] (והובא כאן בסקנ"ב, ובביאורה"ל ס"ג ד"ה ומצטער), **ויכול החולה (או אחר) לסייעו קצת** באופן שבלעדי ג"כ נעשית המלאכה, וכגון גוי שכוחל עינו והישראל פותח וסוגר העין שיכנס הכחול, דמסייע אין בו ממש ואפילו באיסור תורה (ודלא כהט"ז שמחמיר במסייע), **אבל** אם אין הגוי יכול לעשות בלתי הישראל **אסור לסייעו** (ס"ז וסקמ"ה-מ"ט, וסקנ"ט-ס"א).

ב. שבות ע"י ישראל לצורך חולה שאין בו סכנה - יש בזה ד' דעות, דעה הא': דכל השבותין מותרים לצורך חולה שאב"ס, וא"צ שום שינוי (ואפילו בשבות שנסמך למלאכה דאורייתא), **דבמקום חולי לא גזרו** חכמים, וא"צ לעשות ע"י גוי (חוץ מ"מקצת חולי" שלא התירו רק שבות ע"י גוי כנ"ל).

ודעה הב': דשבות שיש בו **סכנת איבר עושין** ואפילו בלא שינוי, וכשאין סכנת איבר אפילו בשינוי **לא יעשה** כשיש גוי (אבל כשאין גוי מודו דמותר ע"י שינוי, וכדעה הג').

דעה הג': דשבות של **סכנת איבר** מותר אף **בלא שינוי** (בכל השבותין), **וכשאין סכנת איבר** מותר לעשות השבות בשינוי, וא"צ לחפש אחר גוי.

דעה הד': דשבות **שנסמך למלאכה דאורייתא**, וכגון לכחול עין (בסוף החולי) שהוא ככותב, **אסור אפילו בסכנת איבר**, ושבות שאין נסמך למלאכה דאורייתא (כהא דלכפות כוס על הטבור וכדו') מותר אפילו בלא סכנת איבר. [א.ה. אבל לעשות שום רפואה בסם לדידיהו אסור, דהוא נסמך לשחיקת סמנים, ומה שמתירין לכפות וכו' היינו דאין מחשיבין זה לעובדין דחול, אלא דצ"ל דאלו הלא מותר אפילו במיחוש דעלמא, אף שאינו חולי כלל, ויל"ע].

ונקטו הפוסקים לעיקר כדעה השלישית **דבסכנת אבר** (אף שאין חולה כל גופו) **מותר אפילו בלא שינוי**, ובשאר **חושאב"ס** יעשה **ע"י שינוי**, וא"צ לחזר אחר הגוי, רק יוכל לכתחילה ע"י ישראל (סקנ"ג-נ"ז). **וכל שאסור** לעשות ע"י ישראל, **אפילו ע"י החולה בעצמו** אסור (רמ"א ס"ז).

ג. קטן שאין לו מה לאכול: יכול לומר לגוי לעשות לו תבשיל, **דצרכי קטן כחולה שאב"ס דמי, ויהיה שלא ימלא הישראל** הקדירה, רק הגוי ימלא וירתיחנה, דהא קי"ל אחד נותן מים (בקדרה) וא' שופתה, הראשון פטור אבל אסור, ואם אין הקטן רוצה לאכול אלא ע"י אמו, מותר להאכילו אפילו חלבו הגוי ובישלו, אף דמטלטלת מוקצה, ובפמ"ג מצדד קצת דבעי שינוי (רמ"א ס"ז וסקנ"ח).

ד. חושאב"ס מותר בבישולי גוים: אף דשאר איסורי דרבנן אסור לחולה שאב"ס לאכול ולשתות, שאני בשולי גוים שאין איסורו מחמת עצמו, **ומברך עליו** - דבהיתרא קאכיל, **אבל מה שנשאר למוצ"ש** אסור אפילו לחולה עצמו, כיון שאפשר לבשל לו אז ע"י ישראל, **והכלים** של בשולי גוים צריכים **להכשיר, וכלי חרס** שבישל בהם, כיון דעיקר איסורו רק מדרבנן, דיו אם **מועילו ג"פ, ואם בישל** בדיעבד בכלי **בלא הגעלה** ויש רוב בתבשיל, **י"א דאין הכלים צריכים הכשר**, והסומך עליהם לענין כלים שבישלו בהם לחולה בשבת לא הפסיד (דהרי יש מתירין לאכול התבשיל אפילו לבריא, דאין ע"ז שם בשולי גוים, ואף דלמעשה מחמירין, מ"מ לענין הכלים עכ"פ יש לסמוך עלייהו) (ס"ט משנ"ב ושעה"צ).

ה. לעשות מדורה כשהקור גדול: מותר ע"י גוי שהכל חולים אצל צינה, ופרטי הדין מבוארים בסי' רע"ו ס"ה, יעו"ש.

בדיני רפואה בשבת

בכללי איסור רפואה בשבת (וקצת פרטים)

א. איסור רפואה בשבת: אסרו חכמים לעשות שום רפואה בשבת, ואפילו אין בה משום מלאכה כלל (וכגון שתיית סמי רפואה, או סיכה וכדו'), וה"ה דע"י גוי אסור לעשות זה, ואפילו בדבר שהוא

חזקים מועילים לרפואה. ואם הוא אדם מעונג שבשרו רך אף ביי אסור, דחשיב חזק עבורו וצומת ומרפא, ואם נגפו ידו ורגלו על גבן, או שנגפו בברזל, הוּו ככלל מכה של סכנה שמחללין עליה השבת (סכ"ט ומשנ"ב).

ה. החושש בשינוי: לא יגמע בהם חומץ או י"ש ויפלוט, וכן אסור להשהותו בפיו אפילו יבלע לבסוף, דמוכח מילתא שעושה לרפואה, וה"ה דלא יתן על השן נעגליך או שפירטוס וסובין חמין, דג"כ מוכח דלרפואה, אבל מותר לשתות חומץ וי"ש כדרכו או לטבל בהם כדרכו. **ויש מתירין** להשהות החומץ וי"ש בפיו, **ויש לסמוך ע"ז במקום צער גדול לענין י"ש** להשהותו בפיו (כשבולעו לבסוף). [א.ה. כמדו' דכן הוא, דלמתירין אף בחומץ התירו כל שבולעו אף דלא נתבאר להדיא, אלא דלענין י"ש סמכין (בצער גדול), דסו"ס הוא משקה גמור ולא מחוי כ"כ דלרפואה].

וכל זה דוקא במיחוש בעלמא, אך אם יש לו צער גדול מחמת הכאב עד שנחלש עי"ז כל גופו, בזה ודאי מותר לגמע חומץ וי"ש (וגם לעשות מלאכה ע"י גוי, או מלאכה דרבנן ע"י ישראל בשינוי, והח"א מיקל כשא"א לשנות לעשותה גם בלא שינוי וכדין חשאב"ס) (ס"ק ק"ב).

ולענין הוצאת השן הכואבת מתוך פיו, אם חלה כל גופו מחמת הכאב מותר להוציא, וע"י גוי דוקא, אבל ע"י ישראל אסור כיון דהוא איסור דאורייתא דהא חובל לרפואה, ובשו"ע הגר"ז ומאמ"ר וכן צידד בביאור"ל (ס"ג ד"ה ומצטער) מיקל ע"י גוי אפילו חלה רק מקצת גופו, דס"ל דהוי שבות דשבות במקום מקצת חולי (ואף דלענין הוצאתו ע"י ישראל לא מקילינן להחשיבו שבות, מ"מ ע"י גוי יש להקל). **ואף דבט"ז** מחמיר כיון דהישראל פותח פיו וממציא שינוי להגוי להוציא והוי מסייע, מ"מ נקטינן להקל בזה דמסייע אין בו ממש, (ומה דלא הותר אפילו מלאכה דאורייתא אף דשינים נחשבים "מכה של חלל" שמוותר לחלל השבת, הטעם משום דאין חשובה הוצאה זו כרפואה ידועה, ואדרבה לפעמים יש חשש סכנה ע"י (ודלא כפמ"ג דמשמע דמתיר אפילו ע"י ישראל בכאיב ליה טובא, מטעם דהיא מכה של חלל, ונדרק דחלה כל גופו איירי בלא כאיב טובא) (רמ"א ס"ג משנ"ב, וביאור"ל, ושעה"צ, וס"י שט"ז סוסק"ל).

ו. החושש בגרונו לא יגמע שמן וישהנו בפיו עד שבולע, וכ"ש שלא יפלוט, ואפילו אם נותן השמן לתוך אנגרון ג"כ אסור, אבל מותר לשתות שמן ולבלוע מיד. **ויש מתירין** להשהות השמן בפיו עד שבולע, ודוקא כשפולט לבסוף אסור, **ויש אוסרים** לשתות שמן (אפילו בולע מיד), ומסיק המג"א דתלוי לפי המקום והזמן, דאם אין דרך הבריאים דשם לבלוע שמן אסור (ס"ק ק"ג-ק"ה).

ז. אין עושין אפקטיוני: דהיינו שגורם להקיא כדי שיהא רעב ויוכל לאכול עוד, **ואפילו בחול אסור** משום הפסד אוכלים, **ואם מצטער מרוב מאכל** מותר לעשות ביד (שמכניס אצבעו וגורם להקיא), אבל בסם אסור (בשבת) דדמי לרפואה וגזירה משום שחיקת סמנים (סלי"ט) [א.ה. אבל אינו כרפואה ממש ולכן מותר ביד, ועיין רש"י קכ"ג, ב' ד"ה אפקטיוני שפירש טעם האיסור בסם דהוי כמתקן גברא ולא משום רפואה. וציין לו הגרע"ק אגה"ש קמ"ז ע"ב].

ח. אין מתעמלין: דהיינו שפושטין ומקפלין זרועותיהם לפנייהם ולאחיהם בכך כדי שיתחמם ויזיע, דהוא ככלל רפואה (ופעמים שעושין כן להזיע ע"י סם - ולכך אסור גם בשאר דרכים) (וי"מ שמשפשף בכח ואפילו אין מזיע, והעיקר כפי קמא), ואפילו בחשאב"ס אסור (אא"כ ע"י שינוי - דמותר בחשאב"ס). [א.ה. ולכאורה בברייתא גמור שרי] (סמ"ב ומשנ"ב וביאור"ל).

ט. ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי, שמא ישקנו סמנים המשלשלים (ס"ק ק"א).

י. מעיינות שרוחצים בהם לרפואה: אם דרך הבריאים ג"כ לרחוץ בהם, מותר לרחוץ אפילו כוונתו לרפואה, ואפילו יש חטטים בראשו (ודלא כהרוצים לאסור כשיש חטטים) (ואפילו חמים מותר - דבמעיינות לא גזרו על רחיצה בחמין, וכנ"ל ס"י שכ"ו בחמי טבריה), ואפילו הם מלוחים שרי, ולכן מותר לרחוץ במי גרר וחמתן, ובחמי טבריה, ובמים היפים שבים הגדול.

אבל במים עכורים ומאוסים וכדו, וכגון מים הרעים שבים הגדול, ובמי משרה של פשתן, וכן בימה של סדום, **וכן שאר מים כשאין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה** (ואפילו בחמי טבריה בזמן שאין רגילים בו בריאים), אסור לרחוץ בהם מי שיש לו מיחוש ומכוין לרפואה, ולהא"ר אסור כשיש מיחוש אפילו כשלא מתכוין לרפואה, **ולהרמב"ם** במי משרה וכדו משמע דגם לבריאי אסור, דטעמו משום צער וביטול עונג שבת, **ודוקא כשמשתהה,** אבל אם טובל ויוצא מיד מותר בכל גווי (ואפילו ביש לו חטטים ג"כ), דנראה כמיקר (סמ"ד משנ"ב וביאור"ל ושעה"צ). [א.ה. יל"ע בחמי טבריה בזמן שאין רגילים בו אם שייך נראה כמיקר, ולענין ימה של סדום לכאורה האידנא שגם הבריאים רוחצים בו יהי מותר, וצ"ת].

יא. רחיצה במים המשלשלים (שמצננים הגוף ובא לידי שלשול) ובטיט שטובעין בו: כתב הרמב"ם לאסור משום דמצטער ומבטל העונג, ולפ"ז **אסור לשתות המשלשל** אפילו כשאינו מכוין לרפואה כלל, אא"כ בא לכלל חושאב"ס (ס"ק ק"מ).

יב. נותנים כלי מתכות וכדו ע"ג העין להקר: וה"ה להקיף בטבעת וכיו"ב העין כדי שלא יתפשט הנפח, **ובחיי"א הוסיף** דה"ה דמותר לדחוק חבורה בסכין כדי שלא תתפשט (ובשעה"צ תמה למקורו, וצידד דאולי מחמת שאין דרך לעשות לזה רפואה בסמנים). [א.ה. אולי י"ל הטעם בכל אלו דאינו מרפא אלא משמר שלא יוסיף, וכנ"ל סכ"ג כ"ד ועוד].

ממלאכות שבת הנוגעות לעניני רפואה וכדו

א. המוציא דם הבלוע בבשר וכדו חייב משום **חובל** (וע"ע בזה בס"י שט"ז ס"ח שאפילו כשלא יצא הדם רק גורם שנצטרך במקום אחד ג"כ, וע"ש עוד בטעם איסור חובל ושאר פרטים), **ואם הוא דם** שכבר יצא מהמכה וכדו **וכנוס** בבשר, וכגון דם המעורב עם הליחה שבמכה, אין בו משום חובל ומותר.

לפיכך אסור לדחוק בידיו על המכה כדי שתוציא דם, וכן יזהר כשכורך עליה איזה דבר מלדחוקה שתוציא דם הבלוע, וגם לא יקנח המכה בדחוק שמא תוציא דם הבלוע, וכן **לא יחוך שחין** שע"י החיכוך מוציא דם, **גם לא ימצוץ דם בפיו** מן החבורה דחייב, וכגון דם שבין השינים.

ויש סוברין דה"ה **אם מניח על המכה דבר שמושך** ליחה ודם, כגון "צוק זאלב" וכיו"ב ג"כ **חייב**, ועכ"פ איסור (מדרבנן) בודאי יש.

המדבק שרץ עלוקה שתמצוץ דם, מצדד המג"א דיש חיוב בזה, **וע"כ אסור** בכל זה לכו"ע **לעשות ע"י ישראל לחושאב"ס**, וע"י גוי מותר לחושאב"ס (סעיף מ"ח וס"ק קמ"ז ובסעיף כ"ח ומשנ"ב ושעה"צ).

ב. הוצאת הקוץ מותר במחט, ובלבד שיזהר שלא יוציא דם, ואף דמקלקל בחבלה זו, מ"מ מדרבנן אסור, ולא הקילו משום צער, כיון דאפשר להוציאו בלא הוצאת דם לא הקילו, ואם א"א להוציא הקוץ מבלי שיצא דם מותר ואף שיצא הדם (סקפ"ח ושעה"צ סקס"ג). **ולענין הוצאת השן הכואבת,** נתבאר לעיל בדין החושש בשינוי.

ג. המפיס מורסא (שחין): **אם מתכוין כדי להרויב פי המכה** לעשות לה פתח (שיכנס האויר לרפואה וכד' - או כדי שתוציא תמיד הליחה - ועיין בשו"ע הגר"ז סל"ב), **ה"ז חייב משום "מכה בפטיש"**, והיינו כשעושה בכלי, אבל ביד אין דרכה בכך ופטור (ומשום גזוז ליכא אפילו בכלי דהוי כצפורן שפרשה רובה שאינה יונקת, וי"א דהיינו דוקא במנבק במחט וכדו, אבל לתלוש העור אסור משום גזוז) (סכ"ח וביאור"ל ד"ה כדי, וע"ע ביאור"ל ס"י ש"מ ס"ב ד"ה יבלת).

ואם לא נתכוין רק להוציא הליחה, ואינו חושש אם תחזור ותסתום מיד, **מותר,** ואפילו יש שם דם הכנוס עם הליחה שרי, ובלבד שלא ידחוק להוציא דם מחדש משום חובל, ומ"מ עדיף לעשות ע"י גוי, **ואע"ג דממילא נעשה פתח** הוי משאצ"ל, ולא גזרו רבנן במקום צער, ואפילו למחייבים במשאצ"ל הכא קיל, ד"ל דאין חשוב גמ"מ, וא"א לבוא בזה לידי חיוב מכב"פ, ובמג"א כתב טעם נוסף, דכיון שחיובו משום "תיקון המכה", א"כ כשא"צ לו ואין מכוין לזה לא חשיב תיקון כלל ואינה מלאכה (סקפ"ט צ' ושעה"צ [ובשו"ע הגר"ז סל"ב]).

ואם הי' נקב מבער"י ונסתם מעט, צ"ע אם מותר לפתוח עוד בשבת (כשכוונתו לעשות לה פתח, ובשו"ע משמע דאסור (סק"צ).

ד. אותן שיש להם נקב בורוע שקורין "אפטורא" ונסתם קצת, צ"ע אם מותר ליתן שם קטנית שיהי' פתוח דכוונתו לכך, ושמא כיון דכבר הי' פתוח שרי, **אבל מותר** ליתן **רטיה** עליה, ובראב"ן אסור (משום דמוציא ליחה ע"י), **ומותר לקנחה** להוציא ליחה (ודם הכנוס) שבה, אבל לא ידחוק בקניוח דחובל, ומותר להחליף חתיכת בגד אחר על המקום ההוא אף שמושך ליחה, כדי שלא יסריח, משום צערא ומשום כבוד הבריות, ובלבד שלא ידחוק (סק"צ וע"י שה"צ ובמג"א). **ה. נתינת בנד ע"ג מכה שיוצא ממנה דם:** אסור משום דהדם **צובעו,** ואף דמקלקל מ"מ לכתחילה אסור, וכ"ש בבגד אדום, ולכן ירחוץ המכה במים או יין תחילה להעביר הדם, וי"א שכורך קורי עכביש על המכה ומכסה בהם כל הדם, ואח"כ כורך עליו סמרטוט, ובכ"י מפפק בזה משום ד"מרפא", ובאחרונים צדדו להקל, **ובמקום הדחק** הסכימו האחרונים **להקל אף שמתלכלך מן הדם** שהוא דרך לכלוך (ומשמע אפילו בבגד אדום, ומ"מ יזהר בכריכתו עליה שלא ידחקה ותוציא דם ומשום חובל) (סמ"ח ומשנ"ב ושעה"צ, וס"י ש"כ סקנ"ט ושעה"צ).

ו. עצם שנשבר מותר להחזירו למקומו, **ואם נשטט ממקומו ולא נשבר,** להמג"א וכ"כ כמה אחרונים אסור להחזירו ואפילו לשפשוף הרבה בצונן אסור משום "רפואה", וכ"ש דלהחזירו אסור, ומותר לרחוץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא, ומ"מ ע"י גוי נראה שאין להחמיר. **ולדעת השולחן ע"י שטיים:** כל שיצא ממקומו לגמרי שקורין "אויש גלינקעט" (ראיתי מתרגמן "נקע") חשיב סכנת אבר כמו נשבר אם לא יחזירו מיד, ומותר להחזירו **אפילו ע"י ישראל,** ומה שאמרו שלא ישפשונו בצונן אלא רוחץ כדרכו וכו', היינו בשלא נשטט לגמרי, **ונראה דגם להמג"א** אם הרופא אומר שנתפרק בחזקה ויוכל לבוא לסכנת אבר, דמותר למשכו ולהחזירו למקומו כדרך שעושה בחול (ס"ל וסמ"ז ומשנ"ב).

ז. צפורן שפירשה וציצין שהם כמין רצועות דקות שפרשו מעור האצבע סביב הצפורן, **אם פירשו רובן כלפי מעלה** ומצערות אותו, **מותר להסירן ביד,** ובכלי פטור אבל אסור, דכיון דפרשו רובן כתלושין דמיא, ולכן לא גזרו רבנן במקום צער כשעושה ע"י שינוי דהיינו ביד (רק יזהר שלא יוציא דם). **ופירשו רובן דציצין** כתב הפמ"ג איני יודע רוב זה מאין מתחיל, ואפשר דהיינו כל שדרך בנ"א לקלוף שם, אם נקלף הרוב ממנו כתלוש דמי.

אבל לא פירשו רובן: ביד פטור אבל אסור (ואפילו בלא פירשו כלל ליכא חיובא), **ובכלי חייב חטאת** משום גזוז.

"וכלפי מעלה" - **לרש"י** היינו כלפי ראשי אצבעותיו, ור"ת פ"י דהיינו כלפי הגוף, וצריך לחוש לשני הפירושים. ולכן אפילו פירשו רובן אסור ליטולן אפילו ביד (דלא ידעינן כלפי מעלה כמאן) (סל"א ומשנ"ב). **וציצין המדולדלים על שפתיו** ולא פירשו רובן, אפשר דחייב אפילו ביד שדרך לתלוש כן ולא בכלי, ולפ"ז בהם אפילו פירשו רובן יהי' אסור (ביאור"ל ס"י ש"מ ד"ה יבלת). [א.ה. בהבנת פירושי רש"י ור"ת נתקשיתי בזה, ומצאתי דבר פלא, דהנה באמת משמעות השו"ע

והרבה פוסקים דצפורן וציצין דינם אחד, ובתרווייהו בעינן פירשו כלפי מעלה דוקא, וכן מצאתי ב"ל האו"ז (ה"ל שבת אות ס"ג סוף או"ק ב'): הלכך צפורן וציצין שפרשו רובן כלפי מעלה וכו', עכ"ל. ולפ"ז דקאי נמי אצפורן לא ידעתי פירושו, דכלפי ראשי אצבעותיו או כלפי הגוף, **אכן** באמת במאירי וכו"ה בפרישה והובא בא"ר נראה דפירשו דכלפי מעלה קאי רק על ציצין, ופירושו לרש"י - שפרשו מראש האצבע, היינו סמוך לקצה הצפורן העליון לכיוון מטה, שהוא לכיוון שרשי הצפורן, ולהתוס' היינו שנקרע העור מליד שרשי הצפורן כלפי מעלה, ונשאר מחובר סמוך לקצה הצפורן העליון, יעו"ש, ולפ"ז אה"ו בצפורן בפירשו רובן מותר, ואין שייך בו למעלה או למטה, ולא בחדא מחתא מחתיניהו [וכן מוכח ד' הקצשו"ע ס"י פ' סני'], וכן כתב לכאורה בחיי"א בכלל כ"א סוף אות ד' שכ': אך כיון שנחלקו הפוסקים **בציצין** מה הוא כלפי מעלה וכו', ובוה מתיישב ג"כ מה שכתב שוב החיי"א **בכלל ס"ט ס"כ:** צפורן שפרשה ומצער אותו, מותר ליטולן ביד אם פירשו רובן, דהוי כתלושים, ולא גזרו רבנן, ולכא"ל לפי המשויים בין צפורן לציצין אין מקום לדין זה כלל, אחר שכבר הסיק בכלל כ"א שצריך להחמיר כב' הפירושים (אף דיש שם מקום דקדוק במש"כ במוסגר וכן קליפת עור שפרשה באצבעו (וכ' בהערה שם שלא נמצא במהדורה ראשונה), וגם מה שמציין לעיין לעיל בדין גזוז, שאולי סותרת לזה, מ"מ לא הי' לו להזכיר זה כלל שנית מאחר שאין למעשה שום משמעות, אם לא דלגבי צפורן שרי בכל גווי בנתלש רובו ומצטער), וכן מבואר בבא"ח שנה שניה פ' כי תשא סעיף ט"ז שמחלק בין צפורן דא"צ למעלה, לציצין דבעינן כלפי מעלה, ומ"מ סתימת הרבה פוסקים כנ"ל שלא הזכירו להבדיל ביניהם, ועצ"ת].

ח. פתילה ששמים בפי הטבעת העשוי מחלב או בורית ונייר ושאר דברים, שנוהגים לעשות כן למי שהוא עצור לפתוח העצירות, וה"ה בברזא של עץ, **אסור** לעשות כן בשבת, כיון שדרך למשמש שם כמה פעמים להכניס ולהוציא, וקרוב לודאי שישיר שיער שם (אבל משום רפואה לית בזה, וצ"ע מודע), אבל מותר למשמש בה ע"י שיאחזה בשינוי בב' אצבעותיו וינחנה בנחת, ולא יבוא עי"ז לידי השרת נימין, **ובביאור"ל הקשה** דבשלמא ברזא של עץ שהוא קשה הוא פ"ר שישיר נימין, מ"מ פתילה שהיא רכה ליכא פס"ר שישיר השיער (ובפרט דיש מהראשונים שהתירו אפילו בברזא, וס"ל דלא הוי פס"ר, ולפ"ז כ"ש בפתילה רכה), **ויישב בדוחק** דאולי כיון שמכניס ומוציא כמה פעמים, ובאחת מהם מסתמא ינשור, אפשר דנחשב עי"ז לפס"ר. [א.ה. והוא חידוש גדול, דמה שחוזר ע"ז כ"פ יחשב פס"ר, ולמה לא נלך אחרי כל פעם בנפרד דאינו פ"ר, ויל"ד]. (סמ"ט ס"ק קנ"א קנ"ב וביאור"ל ד"ה לשים).

וכ"ז כשהפתילה מוכנה מבער"י, אבל לעשותה בשבת, ואפילו עושה מנייר שכורך אותו ומקשה אותו, **אסור מדאורייתא** דהוא מכה בפטיש, אא"כ הוא חולה שיש בו סכנה. **ואם עושה** הפתילה מחתיכת **לפת** מותר, כיון שהוא מאכל בהמה ליכא משום תיקון כלי (ס"ק קנ"ב). **ולשום שם קריסטרי** (ראיתי לתרגם "חוקן") אף שהוכנה מאתמול, ואפילו ע"י שינוי, **אסור** משום גזירת שחיקת סמנים אא"כ נפל למשכב וכדו, שמוותר לעשות רפואה אף שאב"ס ע"י שינוי, ויזהר שלא יבוא למלאכה דאורייתא, גם לא יערב מים ושמן כדרך שעושין וכמבואר לק' ס"י שלי"א, אלא ישפוך הכל לתוך הכלי, וטוב לעשות הכל ע"י גוי אם אפשר (ס"ק ק"ג).

ט. לוחשין על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו: ואף דע"י הלחש אין יכול לזוז ממקומו מ"מ מותר, דכיון דאינה "צידה" טבעית שרי, וכ"ז בחששא רחוקה וכגון שאינו רודף אחריו, אבל ברודף אחריו אפילו לצוד בהדיא שרי כדי שלא ישכנו (סמ"ה ומשנ"ב).

י. גונת: לכא"ל שרפואתו לינק בפיו חלב רותח מהבהמה, מותר לינק ממנה בשבת, אף דהחולב אסור משום **דש,** כיון דאינו "מפרק" אלא כלאחר יד, במקום צערא לא גזרו רבנן (ומ"מ אין נחשב חולי של סכנה, אף שהוא סכנה זוו רפואתו, מ"מ במניעת יום אחד לא יסתכן) (ס"ד ביאור"ל ד"ה שממתין). והכא לא שייך לעשותו ע"י גוי, דהרפואה שיונק בעצמו ממנה. וכל זה בצער חולי, **אבל בצער של רעב** סתם לא התירו לינק מהבהמה, דסו"ס מדרבנן אסור, **ומיהו לענין יו"ט** יש מתירין אפילו בצער של רעב לינק ממנה, וכ"כ הב"ח והא"ר להלכה, וזה דוקא כשאין שם גוי לחלוב על ידו, וגם באופן שאין יכול לחלוב לתוך המאכל, דבאפשר באלו בודאי לא יינק בעצמו (סל"ג ומשנ"ב).

יא. מיניקת לא תקל החלב מדדיה לתוך הכלי כדי להניק לבנה, דהוא איסור מדאורייתא של **מפרק - דש,** ואפילו לצורך חולה אסור אא"כ יש בו סכנה (ודלא כמשמעות התו"ש דלחלוב מאדם לכלי הוי כלאחר יד, ולדבריו לינק בפה מהאשה (לרפואה) הוי איסור דאורייתא, שכן הוא הדרך בחלב אשה, וביאור"ל כתב להסתפק בזה) (סל"ד משנ"ב וביאור"ל ושעה"צ).

ומותר לאשה לקלח מהחלב לתוך פי התינוק כדי שיאחזו התינוק ויינק (ויש שפי' הטעם דהוי משאצ"ל, ויש מפקפקין בכך, ונדרק בשעה"צ דאולי נחשב סכנה אם לא יינק, ובפמ"ג רצה לפרש דמקלחת ע"ג קרקע, ודחאו השעה"צ) (סל"ה ס"ק ק"ב ושעה"צ סקפ"א).

יב. לא תחיו אשה מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה: דלית ביה סכנה, וגם אין נחשב צערא, ובמקום שנחשב צערא יתירה מותרת בזה כיון דהוא משאצ"ל (ס"ק ק"ג).

יג. מיניקת שיש לה חלב הרבה ומצערה: מותרת להוציא בידה את החלב ויפול על הארץ וכדו, דכיון שהולך לאיבוד אין זה כדרך מפרק, וגם דהוי משאצ"ל, ובמקום צערא לא גזרו (ס"י ש"ל סקל"ב).

האם מותר לחולה שאין בו סכנה לפנות בשבת לרופא מחלל שבת

שאלה. חולה שאין בו סכנה, האם מותר לו לילך לרופא יהודי כשודאי שהרופא יחלל שבת בעת הבדיקה, וכן לאחר מכן כשירשום לפניו את ממצאי הבדיקה, ואף שאין צורך לחולה במלאכות אלו ואינו נהנה ממלאכת שבת, מכל מקום נמצא מכשיל את הרופא בעוון חילול שבת.

א. לפני עור במעורר את חבריו לעבירה בחד עברא דנהרא

תשובה. בגמ' ע"ז דף ו' איתא, אמר רבי נתן מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנויר ואבר מן החי לכן נח, ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול. ומוקמינן בגמ' דקאי בתרי עברי דנהרא, אבל בחד עברא דנהרא ליכא משום לפני עור, דיקא נמי דקתני לא יושיט, ולא קתני לא יתן, שמע מינה, ע"ש. וכן פסקו הרי"ף התוס' הרא"ש ושאר ראשונים שם. ולפי זה בנידון דידן שיש אפשרות ביד הרופא לחטוא ולחלל שבת כאוות נפשו, ואינו תלוי בחולה כלל, הוי כחד עברא דנהרא, וליכא משום לפני עור דאורייתא. אך זה אינו, דהא טעמא דבחד עברא דנהרא ליכא משום לפני עור, היינו משום שהמושיט לא היה הגורם לחטא, שגם בלעדיו היה עובר את העבירה, שהיה הולך בכוחות עצמו להביא את היין שנמצא לפניו. אך באופן שהחוטא לא היה לו סיבה ורצון לחטוא, וכל החטא נסבב רק מחמת המכשיל, עובר המכשיל בלפני עור גם בחד עברא דנהרא. וכן נראה לדקדק מדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות גזילה ה"א שכתב, אסור לקנות דבר הגזול מן הגזול, ואסור לסעוד על שינוי כדי שיקנהו, שכל העושה דברים אלו וכיוצא בהן מחזיק ידי עוברי עבירה, ועובר על לפני עור לא תתן מכשול, ע"ש. וכן פסק השו"ע חו"מ סימן שס"ט ס"א. ולשון הסמ"ג עשין ע"ג ועובר על לאו דלפני עור לא תתן מכשול. ומשמע שהוא אסור תורה. ומבואר דכל הקונה מן הגנב וגורם לו לגנוב עובר משום לפני עור, ואף שהגנב יכול לגנוב גם אם לא יקנו ממנו, מ"מ כיון שאם לא יקנו ממנו אין לו סיבה לגנוב, והקונים נותנים לו סיבה לגנוב, עוברים משום לפני עור. וכן כתב החפ"ץ חיים הלכות לשון הרע כלל ט' ס"א בהג"ה, דהגורם לחבירו שידבר לשון הרע עובר בלפני עור, אף שהיה באפשרות חבירו לדבר לשון הרע גם מבלעדי עזרתו, מ"מ כיון שהוא לא דיבר מתחילה, ורק חבירו גרם לו שידבר, הרי הכין לו סיבת העבירה, ודמאי כדקאי בתרי עברי דנהרא. וכן מוכח מהא דאמרין במועד קטן דף י"ו, דהמכה בנו גדול עובר בלפני עור, משום דגורם לו לעבור על כיבוד אב. ואף שהבן יכול לחטוא כלפי אביו אף אם לא הכהו, מ"מ כיון דעתה אם לא הכהו לא היה מדבר כנגדו, מיקרי כקאי בתרי עברי דנהרא, ע"ש. ועמש"כ בשערי שלום דיני לפ"ע שער שלישי סעיף ח'.

ולפי זה יש לעורר על מה שכתב הב"ח סימן קס"ט דאין ליתן לעני כשיודע שלא נטל ידיו, דעובר משום לפני עור, אבל מותר ליתן פת לעני כשיודע שלא יברך, דבשעה שנותן לו אינו עובר כלום, אלא אדרבא מקיים מצוות צדקה, ואם אין העני מברך הנותן צדקה אינו עובר בזה על לפני עור בשעת נתינה, ע"ש. ובאשל אברהם (מבוטשטש) כתב בביאור דבריו, דלגבי ברכה לא שייך כ"כ לפני עור לא תתן מכשול, כי אין זה כבתרי עברי דנהרא, ולחסר ברכה הצריכה יוכל גם כן ע"י שתיית מים המצויים בלי שיתן לו שום אדם, משא"כ לחסר נטילת ידים לא יוכל רק ע"י שיתן לו לחם, ע"ש. ולפי מש"כ יש לומר דאף דיש באפשרותו לחסר ברכות אחרות, מ"מ כיון שעכשיו הנותן גורם לו חיסור ברכה, ובלעדיו לא היה בא עכשיו לחיסור ברכה, חשיב כתרי עברי דנהרא וכדאמרין גבי מכה בנו גדול.

ב. לפני עור בגורם להרבות באיסורין

וראיתי בספר רב ברכות מערכת ל' אות ג' שנשאל, בחולה שאין בו סכנה שרוצה לילך בשבת אצל רופא ישראל מומר, וזה הרופא ודאי שיכתוב לו סממנים. והשיב, דהנה בגמ' ב"מ ד"ה ע"ב איתא, אמר רב יהודה סתם רועה פסול לעדות, שמרעה בהמותיו בשדות אחרים. ואוקימנא ברועה בהמות ידידיה, אבל דעלמא לא, דאי לא תימא הכי, אגן חיותא לרועה היכי מסרינן, והא כתיב לפני עור לא תתן מכשול, אלא חזקה אין אדם חוטא ולא לו, ע"כ. והשטמ"ק כתב בשם הריטב"א ז"ל, הא עברינן משום ולפ"ע לא תתן מכשול, פירוש דאע"ג דהיכא דאית ליה בהמות מדידיה, דבלאו דידן מצי עביד איסורא, לית ביה משום ולפ"ע כדאיתא בפ"ק דע"ז, מ"מ אין לנו לגרום איסורא דמסייע ידי עוברי עבירה איכא, והכא נקטינן קרא לרווחא דמילתא וכו', יע"ש. ומבואר דכל היכא דבלא"ה עביד איסורא, אף שהוא גורם להרבות באיסור ליכא משום לפני עור. והשתא נמי איכא למימר, דאם זה החולה בא לבית הרופא, ורואה שזה הרופא הוא כותב פתקאות בעבור אחרים, השתא אם יכנס אצלו כדי שיבדקנו, וזה

הרופא יכתוב פיתקא בעבורו, הנה זה מרבה באיסור וליכא בזה לאו דלפני עור וכמש"כ הריטב"א, ע"ש.

אולם דברי הריטב"א צ"ב טובא, דוכי משום שיש לו בהמות ידיה ויכול לעשות מעט איסור, אין לפני עור במה שמזמינים לו אפשרות לעשות יותר איסור, הא כל בהמה ובהמה נוספת שנותנים לו לרעות זוהי הכשלה נוספת. ודמי לנויר שיש לפניו כוס יין אחת, והמציאו לו עוד כוס יין כדי שיעבור עוד איסור, דודאי עובר המושיט משום לפני עור לא תתן מכשול.

והגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בשו"ת טוב טעם ודעת מה"ג ח"ב סימן ל"ב כתב לבאר, דאטו שכ"ח הוא לרעות בשדות אחרות, הרי הבעלים שומרים או יודע להם זה ויצטרך לשלם, אין שכ"ח זה רק ע"ד המיעוט. וא"כ כשרועה בהמות שלו, אינו עשוי לרעות גם אחרים, דהרי לא יהיה נשאר לבהמות שלו. ואם לא יחוש לכך, עכ"פ הרי במקום הזה שירעה של אחרים, אם לא היה רועים האחרים היה רועה את שלו, וסוף סוף היה גזול, לכך מותר, ע"ש. ומבואר מדבריו, דלכו"ע אסור לגרום לחבירו להרבות באיסור, ושאינה היא דרועה שאינו מרבה באיסור גזול, כיון דבלא"ה בהמותיו של הרועה היו אוכלים הכל. ולפי זה בנידון דידן אין להתיר היכא שגורם להרבות באיסור.

אך דבריו צריכים ביאור, דיעויין בריטב"א ע"ז ד"ו ע"ב שכתב ז"ל, והא דנויר ואבר מן החי שאנו חוששים לתקלה, כל היכא דמצי עביד איסור שלא על ידינו ליתא משום ולפ"ע. ואע"פ שאפשר שהוא מרבה באיסור על ידינו, לא חיישינן. אבל מ"מ אי תבע ליה בפירוש לאיסורא, נהי דמשום לפ"ע ליכא, אכתי איסורא במילתא משום מסייע ידי עוברי עבירה כל שאנו גורמים לו לעשות איסור או להרבות באיסור, וכדקיימא לן שאין מסייעין ידי ישראל בשביעית, ואפילו לומר להם הוחזקו אסור. ולא עוד אלא שאנו חייבין למחות בידו, דכל ישראל ערביין זה לזה. וכ"ש שאסור [לנו] לגרום להם לעשות שום איסור או להרבות באיסור כלל, וכדאמרין בפרק שנים אוחזין, דאי לא תימא הכי אגן חיותא לרועה היכי מסרינן, וכדפרשינא התם, יע"ש. ומבואר דאין בריבוי איסור משום לפני עור. וכן נראה מדברי המאירי שם שכתב, כל מה שנאסר לנו משום לפ"ע לא תתן מכשול, אם הוא רשאי ליקח מאותו דבר בזולתינו, מותר לנו למכור לו, שהרי אין המכשול בא בשלנו וכו'. ואע"פ שמ"מ גורם לו להרבות באיסור, אין בזה נתינת מכשול, ע"ש. ומבואר דהגורם לחבירו להרבות באיסור אינו עובר משום לפני עור, ודלא כמו שביאר הגר"ש"ק ז"ל. ובאמת שגם הגר"ש"ק ז"ל גופיה ביאר דברי הריטב"א בעוד אופן ז"ל, אך יותר נראה לי הטעם כך, דהתורה לא חששה אלפני עור דוקא אם אין ידוע שבלא"ה עושה עבירה זו, או אמרה התורה שלא להיות לו מכשול בעבירה, דדלמא אם לא יתן לו לא יעשה הוא עבירה זו. אבל אם ידוע שבלא"ה עובר עבירה זו, מותר ליתן לו אף שיחטא עוד, הלעיטהו לרשע וימות וכו', ע"ש. הרי שגם למסקנת הגר"ש"ק ליכא לפני"ע בהושטת איסור למרבה באיסור.

אולם אכתי אין בסברא זו כדי להתיר ללכת לרופא ולהכשילו בחילול שבת, דהרי הריטב"א כתב שבמרבה באיסור ליכא משום לפני עור מן התורה, אך אכתי איכא איסור מדרבנן משום מסייע ידי עוברי עבירה, וכמבואר בדבריו בב"מ ובע"ז. והכא נמי הגם דליכא איסור תורה בהכשלת הרופא, מ"מ איסור דרבנן מיהא איכא.

ונראה דהנה הראשונים נחלקו אם מותר להושיט איסור היכא דקאי בחד עברא דנהרא, דהתוס' בע"ז דף ו' ע"ב והרא"ש והמרדכי שם כתבו שאין איסור כלל להושיט איסור בחד עברא דנהרא. אולם התוס' בשבת דף ג' ע"ב כתבו, דאפילו מיירי שהיה יכול ליטלו אפילו לא היה בידו דלא עבר משום לפני עור, מכל מקום איסור דרבנן מיהא איכא שחייב להפרישו מאיסור וכו', ע"ש. וכ"כ הרא"ש והרשב"א שם. והרמ"א יור"ד סימן קנ"א ס"א הביא בזה שתי שיטות. אך צ"ע, שנראה שהתוס' והרא"ש סותרים דבריהם. והש"ך שם סק"ו כתב ליישב ז"ל, ונ"ל דלא פליגי הפוסקים בזה, וכו"ע מודים למרדכי פ"ק דע"ז דבעכו"ם או מומר שרי היכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא. ומה שכתבו התוס' והרא"ש והמרדכי בפ"ק דשבת לאסור בזה מדרבנן, מיירי בישראל שחייבים להפרישו מאיסור, משא"כ בעכו"ם וישראל מומר שאינו חייב להפרישו, ע"ש. ומבואר דבישראל מומר ליכא משום מסייע. אך האחרונים תמהו ע"ז, דישאל אע"פ שחטא ישראל הוא ומחוייבין להפרישו מעוון, וכל שכן שאין לסייעו לחטוא. ועיין בשו"ת חוות יאיר סימן קפ"ה. והאחרונים כתבו לבאר ע"פ מה שכתב בתנא דבי אליהו רבה פ"ח, הוכח תוכיח את עמיתך, לעמיתך שהוא אוהבך ושהוא עמך בתורה ומצוות אתה חייב להוכיח אותו, אבל לרשע שהוא שונאך אין אתה חייב להוכיח אותו, וגם אי אתה רשאי שנאמר יוסר לך וכו', ע"ש. והנה להפרישו מן האיסור הוא גם בכלל מצות תוכחה, וכמבואר ברמב"ם בסה"מ מ"ע ר"ה, והובא במהרי"ף חיות בשבת

דף ג', וכיון שאין צריך להוכיח מומר ה"ה שאין צריך להפרישו מאיסור, וממילא אפשר דמותר נמי לסייעו, דאיסור סיוע נלמד מחיוב אפרושי מאיסורא, וכמש"כ התוס' שבת דף ג'. ובשו"ת אבני נזר יור"ד סימן קכ"ו כתב לבאר, ע"פ מש"כ הריטב"א בע"ז ד"ו דאיסור מסייע בחד עברא דנהרא הוא מדין כל ישראל ערביין זה לזה, שחייבים למחות בידם, וכ"ש שאסור לגרום להם לעשות שום איסור, ע"ש, ומומר שיצא מכלל ישראל אינו בערבות, ואין איסור לסייעו בחד עברא דנהרא, ע"ש. ולפי זה גם בנידון דידן אין איסור מסייע במה שהולך לרופא מחלל שבת, וגורם לו להרבות באיסור, כיון שאינו בערבות ואין איסור לסייעו.

ובשו"ת בית יצחק או"ח סימן כ"ט סק"ד כתב, דלדעת הש"ך אפילו מומר לדבר אחד אין חייבים להפרישו באותו דבר ומותר נמי לסייעו, ולא דוקא במומר לכל התורה כולה, ע"ש.

ודבריו צ"ב, שהרי הרמב"ם בסה"מ כתב דבמצות תוכחה נכלל דין אפרושי מאיסורא, וכמש"כ המהר"ף חיות שבת ד"ג, וא"כ נראה שחייב להפריש מומר לדבר אחד וכמו שמחוייב להוכיחו, דמנין לנו לחדש שמומר לדבר אחד אינו בכלל מצות תוכחה. ועוד יש להקשות, דהנה בגמ' ב"מ דף ה' אמרינן, אמר רב יהודה סתם רועה פסול לעדות, שמרעה בהמותיו בשדות אחרים, ואוקימנא ברועה בהמות ידיה אבל דעלמא לא, דאי לא תימא הכי אגן חיותא לרועה היכי מסרינן, והא כתיב לפני עור לא תתן מכשול. וכתב הריטב"א ז"ל, הא עברינן משום ולפ"ע לא תתן מכשול, פירוש דאע"ג דהיכא דאית ליה בהמות מדידיה, דבלאו דידן מצי עביד איסורא, לית ביה משום ולפ"ע כדאיתא בפ"ק דע"ז, מ"מ אין לנו לגרום איסורא, דמסייע ידי עוברי עבירה איכא, והכא נקטינן קרא לרווחא דמילתא וכו', יע"ש. ומבואר דאין לסייע לרועה לגזול בחד עברא דנהרא, אף דהרועה חשיב מומר לגזול, וכדאמרין בגמ' סתם רועה פסול לעדות, וכן נפסק בשו"ע חו"מ סימן ל"ד ס"ג. הא קמן דמומר לדבר אחד אסור לסייעו.

אולם הרב ברכות חזר בו מהיתר זה, ע"פ מה שכתב החיד"א בברכי יוסף חו"מ סימן ט' או"ג, דלא התיר הריטב"א אלא רק באופן שהוספת האיסור אינה ענין חלוק ונפרד מהאיסור שיש לו, שהכל מעשה אחד הוא, אבל בדבר שההוספה היא דבר נפרד מהאיסור אסור, יע"ש. ולפי זה אין להתיר הליכה לרופא בשבת, כיון שכל פיתקא ופיתקא זה דבר בפני עצמו. ואף שמסברא אין הדבר מובן, מכל מקום אין להקל נגד דברי החיד"א, ע"ש. אולם מדברי המחנה חיים ח"א סימן מ"ה והאגרות משה או"ח ח"ב סימן פ' נראה שהבינו שאין לחלק בזה, ובכל גוונא של תוספת איסור אין בזה משום לפני עור. ומ"מ אין סברת הריטב"א והמאירי מוסכמת. ועמש"כ בשערי שלום דיני לפני עור שער ששי סעיף ט'.

ג. אם צריך להפסיד מזכויותיו משום לפני עור

בשו"ת מנחת שלמה ח"א סימן ז' סק"ד ד"ה ומטעם, כתב, הגע עצמך באחד שחייב לחבירו כסף, והלוה הוא רשע ומאיים על המלוה שאם יתבענו יחרף ויגדף, הלא ברור הדבר שאף אם המלוה מכיר ויודע שיעמוד במרדו ורשעו, אפילו הכי אין צריך להנמנע מלתבעו, כמו שכל תובע מחייב את הנתבע בשבועה אפילו בחנוני על פנקסו שאחד מהם ודאי נשבע על שקר, ואפ"ה אין בעה"ב עובר בלפני עור. ועל כרחך דבכה"ג שהוא עושה כדין לתבוע מה שמגיע לו, אין צריך להתחשב בזה שמכשיל וגורם את חבירו בשבועת שקר. ולפי זה יש לדון דחולה שאין בו סכנה מותר לו ללכת לרופא מחלל שבת, גם אם יודע שהלה ידליק אור וגם יכתוב לו מרשם, דכיון דהרופא חייב מן הדין לרפאותו, והחולה עושה כדין לדרוש מהרופא רפואתו, אינו חייב כלל להתחשב בזה שהרופא ממית עצמו, ועובר ללא שום צורך על איסורי תורה, ואין החולה עובר כלל בלאו של לפני עור וכו', והדבר צריך הכרע, ע"ש. ועיין עוד בשו"ת מהרי"ל דסקין קו"א סימן קמ"ה.

אך יש לעורר, דהנה בב"מ דף ה' ע"ב פרכינן, ונימא מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא, ופירש הריטב"א החדשים (והובא בשטמ"ק) ולא נרמי עליה שבועה דהא איכא משום לפני עור. ופרכינן דלא אמרינן האי מיגו, דאפשר דבעי למגזל, ולא בעי למגזל ולאשתבועי בשקרא, ומשום שבועה מודה, ע"ש. ומבואר דאסור להשביע חבירו היכא שידוע שנשבע לשקר. וכעין זה כתב בשו"ת דברי חיים (מצאנז) ח"ב חו"מ סימן ח' שראה בתשובה אחת שהקשה, איך מותר להשביע חבירו ולא חיישינן משום לפני עור, ותירץ שקודם שנשבע מוקמינן אחזקה דמסתמא לא ישבע, ולאחר שכבר עבר ונשבע מה יעשה המשביע, ע"ש. וע"ע בשו"ת נשמת כל חי חו"מ סימן ט' שהאריך מפי סופרים וספרים ביישוב האי קושיא. ומבואר דאף שהתובע עושה כדין לתבוע מה שמגיע לו, מ"מ איכא בזה משום לפני עור.

שיח הלכה

תשובה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

נערך ע"י הרב אברהם חיים שצ"ל כולל אליבא דהלכתא - קרית ספר

בעניני רפואה בשבת

דיני נטילת תרופות בשבת (האופנים האסורים והמותרים)
נטילת תרופה כשיש עכשיו רק מיחוש, ותוך כמה שעות יהיה נפל למשכב

שאלה: הנה קיי"ל (בסי' שכ"ח) שכשיש לו רק מיחוש, אסור לקחת תרופה בשבת, מחמת גזירה אטו שחיקת סממנין, ובנפל למשכב, או חלה בכל גופו, מותר לקחת תרופה בשבת.

ויש להסתפק, במי שעכשיו יש לו רק מיחוש, אבל יודע שאם לא יקח תרופה, יהיה בתוך כמה שעות נפל למשכב, האם מותר כבר מעכשיו לקחת תרופה, כדי למנוע שלא יבוא לידי נפל למשכב, או לא, וצ"ע.

תשובה: מותר. (שאלת רב, ח"א עמוד שמ"א).

[א"ה: מצאתי שמביא להתיר כדעת מרן שליט"א, בספר אורחות שבת (פ"כ הערה קפ"ב) בשם האגלי טל והאגרות משה והגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, וכן דעת מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל בספר אשרי האיש (פ"ו אות כ"ח), וכן במ"ב דרשו (סי' שכ"ח מס' 19) מתיר בשם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א (וכמו כן האריך להיתר הגר"מ קארפ שליט"א בספרו ה' שבת בשבת (פרק ל' סעי' כ"ב), ע"ש). ובמ"ב דרשו (שם) הביאו, שנחלקו מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל ומרן הגר"נ קרליץ שליט"א, כשיש ספק אם יפול למשכב, האם מותר או לא, ע"ש].

נטילת תרופה כשיש לו מיחוש בשבת ויהיה לו נפילה למשכב במוצ"ש

שאלה (המשך): יש להסתפק במש"כ מרן שליט"א, שאם בקרוב יפול למשכב מותר כבר מעכשיו לקחת תרופות, אפי' שיש לו עכשיו רק מיחוש.

וצ"ע איך הדין באופן שהוא כבר סמוך ליציאת השבת, וזמן הנפילה למשכב יהיה רק במוצ"ש, האם מותר לו לקחת כבר בשבת תרופות, מחמת הנפילה למשכב שיהיה במוצ"ש, או לא.

תשובה: צ"ע. (שאלת רב, ח"א עמוד שמ"א).

[א"ה: הנה לכאורה ביאור עומק הספק הוא, שאפשר לפרש דין זה של מיחוש שבסופו נופל למשכב, שמתיר רפואה בשבת, בבי' אופנים, אופן אחד, שההיתר הוא "בנפל למשכב שבסוף", ורק הקדמנו את זמן ההיתר לקחת תרופה כבר מזמן המיחוש שבתחילה, אבל המתיר הוא הסוף.

ולפי"ז דווקא אם הנפל למשכב יהיה בשבת, שיש היתר על האיסור בסוף, ואז התירו כבר מזמן המיחוש שבתחילה, אבל אם הנפל למשכב יהיה בחול, ולא יהיה כאן היתר על איסור שבת, אז אין מה שיתיר בתחילה.

אופן ב' יתכן לפרש, שיסוד ההיתר הוא מטעם שמיחוש כזה שבסוף מפיל למשכב, כבר מתחילה חל על המיחוש שם של נופל למשכב, ולכן כבר מתיר מתחילה.

וא"כ לפי"ז גם כשהנפל למשכב יהיה בחול, סוף סוף זהו מיחוש שמביא בסופו נפילה למשכב, ומתחילתו נידון כמו נפל למשכב, ומתיר, ודו"ק.

ובספר אורחות שבת (פ"כ הערה קפ"ב) מתיר גם באופן שהנפל למשכב יהיה ביום חול, ע"ש.

חקירה בגדר נפל למשכב ונטול תרופות הרגעה להרגשה טובה

יש להסתפק במי שיש לו חולי של נפל למשכב (למשל חום, וכמו שהביא במ"ב דרשו (סי' שכ"ח מס' 24) בשם מרן הגר"ש וואזנר שליט"א שחום נחשב נפל למשכב, ע"ש), ולוקח אקמול, ובזמן שהאקמול משפיע עליו הוא מתפקד רגיל, אבל כשנגמר זמן ההשפעה חוזר להיות נפל למשכב, האם ההיתר שנתיר לו לקחת כל שש שעות כדור אקמול, גם לפני שמרגיש רע מאוד, הוא רק מטעם שבסוף יהיה נפל למשכב, או שכאן הוא פשוט יותר, ומטעם שהרי הוא כבר נמצא בתוך החולי של נפל למשכב, רק האקמול מוציאו מהנפילה למשכב לשש שעות, וכשיגמר זמן שש שעות הוא ממילא כבר נמצא בתוך החולי של הנפל למשכב.

והנפ"מ בחקירה זו, כגון אם נגמר שש שעות סמוך ליציאת שבת, לפי הצד של מרן שליט"א שמה שעומד ליפול למשכב במוצ"ש אין מתיר, שכאן אם נאמר שהוא כבר בתוך המצב של נפל למשכב, ורק האקמול מצילו לכמה שעות, א"כ כשנגמר זמן של האקמול נחשב שחוזר ממילא למצב של חולי של נפל למשכב, ויהיה מותר גם כשנגמר סמוך ליציאת שבת, וצ"ע.

ועוד יש להסתפק בכל זה, מטעם ההיתר המפורסם שמי שהתחיל בתרופה מער"ש, שמתירים לו להמשיך. אולם במ"ב דרשו הביאו בשם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א, שתרופה שכל יום משפיע לעצמו, ואין קשר בין יום ליום, אין היתר של התחיל לפני השבת, וכך הוא אקמול, שאין קשר בין יום ליום, ודו"ק].

שבת שלפני יום צום, ויפול למשכב מחר מחמת הצום

שאלה: הנה בשבת שלפני צום, אסור מרן שליט"א ליטול בשבת גולות להקלה בצום.

ויש להסתפק באופן שידוע שאם לא יקח בשבת גולות להקלה בצום, הוא יפול למשכב מחר מחמת הצום, האם אז כן מותר לקחת בשבת גולות להקלה בצום, וצ"ע.

תשובה: לא על כה"ג דברנו. (שם).

[א"ה: משמע מדברי מרן שליט"א שיש מקום לומר, שנפל למשכב שיהיה מחמת הצום של מחר, יתיר היום נטילת תרופות להקלה בצום.

ויש לדון, שהרי בשלמא מחלה שכבר נמצאת, וגוברת והולכת ובסוף נופל למשכב, שייך לומר שמכיון שהמחלה כבר נמצאת, והיא תביא בסוף נפל למשכב, כבר מעכשיו נחשב כמו נפל למשכב, אבל כאן שאין כאן מחלה, רק צום, וכי עכשיו יש כאן חולי של צום, שזהו חולי שנהיה אח"כ בשעת הצום, וצ"ע.

ועוד יש לעיין, שכמו בצירוף שלעיל באופן של נפל למשכב במוצ"ש, נשאר מרן שליט"א בצ"ע, א"כ כמו כן כאן כשנופל למשכב מחר צריך להיות ספק, וצ"ע, ושמה זו כוונת מרן שליט"א כאן].

נפל למשכב מחולי אחד ויש לו כאב נוסף

שאלה: יש להסתפק, במי שנפל למשכב מחמת חולי אחד, ורוצה לקחת תרופה לכאב נוסף שיש לו, שעליה אינו נפל למשכב, האם מותר, או לא.

תשובה: כנראה שאלתך על שבת, ונראה שאסור. (שאלת רב, ח"א עמוד שמ"א).

[א"ה: הנה כדעת מרן שליט"א, כתב בספר אורחות שבת (פ"כ ס"ק קע"ו) בשם מרן האגרות משה, ע"ש.

אולם מצאתי בספר אשרי האיש (פ"ו אות כ"ב) שכתב בשם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, דלא כדברי מרן שליט"א, אלא שכשנפל למשכב והותר לו נטילת תרופות, פקע ממנו לגמרי גזירת שחיקת סממנין, ומותר כל תרופות, גם של דברים שלא נפל עליהם למשכב, ע"ש].

תינוק האם נחשב כמו נפל למשכב

שאלה: יש להסתפק, האם סתם קטן נחשב (בכל דבר) כמו נפל למשכב, להתיר בו איסור תרופה בשבת, וצ"ע.

תשובה: עי' שונה הלכות סי' שכ"ח דין כ"ד פ"ו. (שאלת רב, ח"א עמוד שמ"א).

[א"ה: הנה כתב שם מרן שליט"א (בהלכה כ"ד) בזה"ל: מותר לומר לגוי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי, ע"ש. הנה כאן מבואר לענין "מאכל קטן" הנצרך לו, שדינו לענין אמירה לעכו"ם, כדן חולה שאין בו סכנה, ומותר. ועדיין יש לעיין, האם לענין מיחוש של קטן יהא דינו כחולה כל גופו, שיהיה מותר לו תרופה בשבת.

ובהלכה פ"ו (שצ"י עליה מרן שליט"א) כתב מרן שליט"א בזה"ל: אסור לדחוק בטנו של תינוק כדי להוציא הרעי, שמא יבוא להשקותו סמין המשלשין, ע"ש, ולכאורה קשה, דאם כל פעם תינוק נידון כחולה בכל גופו, מדוע יאסר הוצאת הרעי, וצ"ע.

ולמעשה נוקטים הפוסקים שקטן נחשב כחולה שאין בו סכנה, וכנפל למשכב, ואין איסור רפואה אצלו. (ובהוצאת רעי מפרשים שבסוף יצא מעצמו, ואין כאן חולי כלל).

ולענין גיל הקטן שנחשב כחולה שאין בו סכנה, עי' בספר אורחות שבת (פ"כ ס"ק קס"ב) שהביא כמה דיעות בזה, י"א גיל 9, וי"א גיל 3-4, ע"ש.

ובמ"ב דרשו (מס' 61) הביאו כמה שיטות בזה, שדעת מרן החזו"א ומרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל שזהו עד גיל 2-3, ודעת המנחת יצחק עד גיל 9, ודעת האור לציון עד גיל 13.

ובספר אשרי האיש (פרק ל"ו אות כ"ו) כתב, שלהיחשב כחולה זהו עד גיל 2-3, ולענין נתינת תרופה עד גיל 3-4, ע"ש].

משא ומתן ביסודו הגדול של מרן שליט"א, שמעשה רפואה בשבת, גם בנפל למשכב, צריך שינוי

שאלה: הנה מרן שליט"א יסד גדול בדין תרופות ורפואה בשבת, שכתב בספרו שונה הלכות (סי' שכ"ח הל' כ', בסוגריים), שגם בחולה שנפל למשכב, או חולי בכל גופו, שמותר רפואה בשבת בלי שינוי, זהו רק ברפואה של אכילה ושתיה, שאז א"צ שינוי, אבל ברפואות אחרות של מעשה רפואה צריך לעשות שינוי.

(ומרן שליט"א הביא זאת מהבית מאיר, והוכיח זאת מארבע ראיות גדולות, א. בהתעמלות בחולה שצריך שינוי. ב. באפר מקלה על מכה (בחלה כל גופו) שצריך שינוי. ג. בכאב שיניים ומצטער כל גופו, שמותר עם שינוי. ד. בעשיית קריסטור בחולה שאין בו סכנה, שמותר עם שינוי, ע"ש).

וקשה על יסוד מרן שליט"א, שבמ"ב (סי' שכ"ז ס"ק א') כתב, שבנפל למשכב מותר שיכת שמן, והוא מעשה רפואה, ולא הצריכו לעשות שינוי, ולדעת מרן שליט"א במעשה רפואה צריך שינוי.

תשובה: צריך שינוי (עי' שונה הלכות שם דין כ'). (שאלת רב, ח"א עמוד שט"ו).

[א"ה: בספר אורחות שבת (פ"כ הערה קע"ז) הביא את חידושו של מרן שליט"א, ומסיים שדברי הבית מאיר שעליו נתבסס מרן שליט"א, הם על מלאכה ממש שצריך שינוי, ע"ש.

ובמ"ב דרשו (מס' 80) הביאו ממרן הגר"נ קרליץ שליט"א, שהטעם באפר מקלה שצריך שינוי, הוא שנעשה בצורה של מלאכה, ודומה לממרח, ע"ש.

(וראה זה פלא, שבספר וביום השבת (סי' ל"א סעי' י"ט אות ג')

מהרב ווייל שליט"א, יסד מעצמו יסוד זה, לחלק בין מאכל של תרופה למעשה של רפואה לענין שינוי, ולא זכר כלל שכבר יסד זאת מרן שליט"א, שרבות מאוד מביא בספרו מתורת מרן שליט"א, וצ"ע].

הכנסת פתילות אקמול אם צריך לעשות בשינוי

שאלה: יש להסתפק לדעת מרן שליט"א, שמעשה של רפואה צריך לעשות בשינוי, איך הדין בהכנסת פתילות להורדת חום, באופן של חלה כל גופו ונפל למשכב, האם צריך לעשות שינוי כמו מעשה רפואה, או שדומה לאוכלין ומשקין שא"צ שינוי, וצ"ע.

תשובה: יתכן שיש לעשות בשינוי. (שם).

זריקת משהה האם יחשב כשינוי לדעת מרן שליט"א

שאלה: יש להסתפק לדעת מרן שליט"א, שמעשה רפואה צריך שינוי, איך הדין בזריקת משהה בתינוק, האם נחשב שינוי מה שזורק המשהה ולא מורח (מחמת חשש איסור ממרח), ולא צריך עוד שינוי, או שצריך שינוי נוסף, וצ"ע.

תשובה: יתכן. (שם).

קריאה לגוי כשיש לו ייסורים

שאלה: מעשה באחד שנתפס לו השריר ברגל, וסבל ייסורים מאוד, ושלח לקרוא לגוי שבת, והגיע הגוי ברכב, ונתן לו תרופה להרגעת כאבים, האם יפה עשה או לא.

תשובה: יפה עשה. (דולה ומשקה, עמוד ק"ע).

נתינת קרח ושלג על כויה בשבת

שאלה: יש להסתפק כשקיבל כויה, האם מותר להניח על הכויה קרח או שלג, או לא.

תשובה: אין לעשות כן אלא א"כ חלה כל גופו או נפל למשכב. (הנותן שלג, עמוד 208).

[א"ה: במ"ב דרשו (מס' 120) הביאו, שדעת מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל, שמכיון שדבר כזה אין רגילות לעשותו על ידי סממנין, אין בזה גזירת שחיקת סממנין, ומותר, וגם בשם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א הביאו, שאין זה רפואה רק עצירה ומותר (כמדומה הכוונה שזה עוצר את הכויה מלהתנפח).

ובספר הנותן שלג (עמוד 243) הביא גם מהגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א שמותר, ע"ש].

שאלה (המשך): יש להסתפק באופן שמניח קרח על כויה, ואין מרפא רק מרגיע, האם מותר או לא.

תשובה: לא גרע מלחוק מזוג דאסור, כמש"כ במ"ב סי' שכ"ח ס"ק ק"כ. (הנותן שלג, עמוד 208).

[א"ה: עי' בדולה ומשקה (עמוד קל"ב) לענין תפילה לפני לקיחת תרופות, שכתב מרן שליט"א שהלוקח אקמול צריך קודם להתפלל שיתרפא, מכיון שגם הרגעה הוא רפואה, ע"ש.

וכן הביא בספר וביום השבת (סי' ל"א סעי' כ"ט) בשם מרן שליט"א שאסור לקחת בשבת אקמול, ואפי' שלא מרפא רק מרגיע נחשב לרפואה ואסור, ע"ש].

לקח תרופה באיסור ונתברר שאינה תרופה בשבילו

שאלה: יש להסתפק בחולה שלא נפל למשכב, דאסור לו ליטול רפואה בשבת, ועבר ונטל רפואה, ואח"כ נתברר לו שאי"ז רפואה לחוליו, האם עבר מיהא איסור דרבנן, או דכיון דאיגלאי מילתא דאי"ז רפואה אף לא עבר איסור.

תשובה: צריך כפרה. (שיח התורה, ח"ב עמוד רל"א).

[א"ה: יש לפרש הטעם בבי' אופנים, או שצריך כפרה מדין נתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, שצריך כפרה על הכוונה לאיסור, או יש לפרש שבאיסור לקיחת תרופה, אם לפי מחשבתו היה זה תרופה, נחשב שלקח תרופה, שסוף סוף התעסק בעסק לצורך התרפאות, ועובר ממש על איסור].

האם יכול לעשות הליכה בשבת לצורך בריאות

שאלה: המ"ב (בסי' ש"א) כתב בשם הרמב"ם, שאסור ללכת באופן שמזיע ע"כ, משום איסור רפואה בשבת.

ויש להסתפק בהליכה, שמקובל לעשות לצורך בריאות (ע"פ עצת הרופאים), האם מותר לעשות בשבת, או לא.

תשובה: כל האוכלים אוכל אדם לרפואה. (כתבי תלמיד).

[א"ה: סברת מרן שליט"א, שמכיון שהולך כהרגלו כאדם רגיל, ואין ניכר שעושה לרפואה, מותר].

לבישת פלטה (של השיניים) בשבת

שאלה: יש להסתפק האם מותר ללבוש "פלטה" ליישור שיניים בשבת, או לא.

תשובה: כמדומה שהמנהג להקל. (אשיחה, עמוד של"ה).

[א"ה: במ"ב דרשו (מס' 112) הביאו גם ממרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל שמותר ללבוש פלטה ליישור שיניים בשבת מכמה טעמים, א' שאין לו דמיון לשחיקת סממנין, ב' גם התיקון לא ניכר מיד רק בזמן ארוך, ולא גזרו.

ובשם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א הביאו שאין בו דין שחיקת סממניו, אבל הוא עובדא דחול, ובמקום צער התירו.

חילול שבת לצורך פיקו"נ

חילול שבת בשביל קבלת ברכת צדיק לחולה ורפואה סגולית
שאלה: יש להסתפק כשיש חולה מסוכן, האם מותר לחלל שבת לשלוח שם החולה לצדיק שיברך ויתפלל עליו שיבריא, או לא.

תשובה: אסור. (שאלת רב, ח"א עמוד שמ"ב).

[א"ה: וכ"כ מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל בספר אשרי האישי (פלו"א) אות נ"ז] ע"ש, ועי' בספר תורת היולדת (פ"טו אות ב') שהביא שזהו נידון בפוסקים, ונסתפק בזה המנחת שבת, והמהרש"ם אסור, ע"ש. והנה הטעם שאסור, לכאורה הוא שרק רפואה ע"פ הטבע נחשב להיתר פיקו"נ.

ואולם התוס' בב"מ (ק"ד): כתבו שהיה מותר לאלוהו להחיות את בן האלמנה, אפי' שהיה אליהו כהן, מכיון שהיה ברור לו שיחיהו, לכן משום פיקו"נ מותר, מוכח מתוס' שרפואה שלא ע"פ טבע יש בה גם כן היתר פיקו"נ, וא"כ קשה מדוע ברכת צדיק לא יתיר פיקו"נ. ובספר האיר יוסף על פיקו"נ, שאל כזאת למרן שליט"א, וענה לו מרן שליט"א בזה"ל: **כמדומה שהרמב"ם בפינה"ש חולק על תוס', עכ"ל.**

דברי הרמב"ם שאין דין פיקו"נ לרפואה סגולית

ונעתיק את לשון הרמב"ם בפינה"ש ביומא (פ"ח) וז"ל: ואין הלכה כרבי מתאי בן חרש בזה, שהוא מתיר להאכיל לאדם הכבד של כלב שוטה כשנשך, כי זה אינו מועיל אלא "בדרך סגולה". וחכמים סוברים כי אין עוברין על המצות אלא "ברפואה" בלבד, ר"ל בדברים "המרפאין בטבע", והוא דבר אמיתי הוציאו הדעת והנסיון הקרוב לאמת. אבל להתרפאות בדברים "שהם מרפאים בסגולתן" אסור, כי כוחם חלוש, אינו מצד הדעת, ונסיונו רחוק, והיא טענה חלושה מן הטועה. וזה העיקר דעה וזכרהו כי הוא עיקר גדול, עכ"ל.

מבואר ברמב"ם שאין היתר של פיקו"נ ברפואה של סגולה, ולפי"ז מיושב פסק מרן שליט"א בברכת צדיק שאין את היתר של פיקו"נ. (ואולי גם תוס' שחולקים על הרמב"ם דברו רק באופן שבוודאי יחיה מתים, אבל ברכה של צדיק אינו ודאי, וגם לתוס' אין היתר בסגולה).

ועי' במ"ב דרשו (סי' שכ"ח מס' 5) בשם מרן האגרות משה, שאין מחללים שבת לכתוב קמיע, אפי' ממומחה, שזהו רק סגולה (וכן הביאו (שם) כפסק מרן שליט"א שאין מחללים שבת על ברכת צדיק, בשם המנחת יצחק והגר"ש אויערבאך זצוק"ל, ע"ש). ובסי' שי"א (מס' 70) הביאו את מחלוקת הראשונים אם מחללים שבת על דבר סגולי, ועוד כתבו שם סברא, שתפילות צדיק ספק אם יתקבלו, ולכן דינו כקמיע שאינו מומחה, וצ"ע שס"ס זהו ספק, וספק פיקו"נ דוחה, וצ"ע.

והראו לי בספר ה' שבת בשבת (ח"ב עמוד תק"פ) שהביא שהיה מעשה עם רבינו חיים מוולוז'ין שהתיר לחלל שבת לקבל ברכה מצדיק, שהיה מפורסם שתפילותיו מתקבלות, כדן קמיע מומחה, ע"ש.]

חילול שבת ע"פ חלום (ג' פעמים) שיש חשש סכנה

שאלה: מי שחלם ג' פעמים בשבת שיהיה פיגוע באיזה מקום, האם יודיע בשבת למשטרה, מדין ספק פיקו"נ דוחה שבת, וצ"ע.

תשובה: דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. (שאלת רב, ח"א עמוד שמ"ב).

[א"ה: מבואר שאפי' חשש אינו עושה, שהרי קיי"ל שמחללים שבת על ספק פיקו"נ, גם בחשש רחוק, ודו"ק].

שני חולים פיקו"נ, ולאחד א"צ להצלתו לחלל את השבת

שאלה: יש להסתפק כשיש ב' חולים, ויכול להציל רק את אחד מהם, אולם האחד צריך בחילול שבת והשני לא, האם יש להעדיף להציל את מי שאין בו חילול שבת, או א"צ.

תשובה: א"צ. (שיח התורה, ח"ב עמוד רל"א).

שתי אחיות (שעובדות בבית חולים) חרדית וחילונית, למי יקרא לצורך פיקו"נ

שאלה: יש להסתפק כשיש בבית חולים שתי אחיות שעובדות בבית חולים, אחת חרדית ואחת חילונית, וצריך לקרוא לאחת לצורך פיקו"נ, למי יקרא לחרדית או לחילונית, או כרצונו, וצ"ע.

תשובה: יקרא לחרדית. (דולה ומשקה, כת"י).

[א"ה: וכ"כ גם כן בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ב הערה קכ"ה) בשם מרן הגר"ש אויערבאך זצוק"ל.

והנה ידוע שהבית הלוי פרשת שמות חידש חידוש גדול, וז"ל: והנה טענת אונס לא שייך רק היכא דאם לא היה האונס לא היה עושה אותו דבר, והאונס הביאו לעשות, ואז נחשב כאילו לא עשאו, אבל היכא דגם אם לא האונס היה עושהו, הגם דעתה הוא אנוס ככה"ג לא מקרי אנוס כלל.

ומזה יצא דמי שהוא פרוץ מאחת ממצוות ד', אע"ג דלפעמים נתרחס לו אונס שלא יכול לקיימה, מ"מ לא מקרי אונס, וכמו בשמירת שבת וכדומה דלפעמים אנוס הוא לעשות מלאכה או עבור חולה ר"ל, מ"מ לא מקרי אונס רק לאותם שהיה שומרים אותה, עכ"ל.

יוצא מדבריו שחילונית שמחלל שבת תמיד (גם לא במקום פיקו"נ), אין לו היתר של פיקו"נ, מכיון שגם במקום פיקו"נ אינו עושה כן מחמת הפיקו"נ, אלא מחמת שהוא מחלל שבת בכל דבר ודבר (גם כשאינו פיקו"נ).

ולפי דברי הבית הלוי פשיטא שכאן יקרא לחרדית, שאצל החילונית אין היתר כלל של פיקו"נ.

אלא אפי' אם נפסוק דלא כהבית הלוי (שהרבה חולקים וסוברים שס"ס יש פיקו"נ והפיקו"נ מתיר), מ"מ יש עדיפות לקרוא לחרדית, שהיא תעשה רק את מה שצריך ולא יותר, אבל חילונית יש לחשוש שתעשה גם דברים שלא מוכרחים, ותבוא עי"ז לחילול שבת שלא לצורך, ודו"ק.

וטעם נוסף כתב בשש"כ שם, שצריך להעדיף את החרדית, מצד שהחילונית חושבת לחלל שבת, שלא עושה זאת בגלל פיקו"נ, וגם מחשבה של חילול שבת נחשב עבירה.

וכמו שקי"ל בנתכון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, שצריך כפרה על המחשבה, וגם כאן החילונית מתכוונת לחלל שבת ובא לה פיקו"נ, ויש כאן מחשבת עבירה, וצריך כפרה, ולכן עדיף לתת לחרדית שעושה מחמת פיקו"נ.

ובספר משנת פיקו"נ מעיר, שכאן פיקו"נ הוא מצוה, ואולי נתכוין לעבירה ועלה בידו מצוה אין צריך כפרה, ע"ש.]

הניח תבשיל על האש לצורך חולה והבריא או מת

שאלה: יש להסתפק מי שהניח תבשיל על האש בשבת לצורך חולה מסוכן, ובנתיים הבריא החולה או שמת, האם חייב מיד לסלק התבשיל קודם שיתבשל, או אין צריך.

תשובה: לכאור יש לסלק. (שיח התורה, ח"ב עמוד רל"א).

[א"ה: עי' בתשובה הבאה].

עוד בענין נתן סיר על האש לצורך חולה והבריא או מת

שאלה: יש להסתפק הנותן בשבת סיר על האש לחולה שיש בו סכנה, והבריא החולה (או מת), האם מחוייב להוריד הסיר מהאש קודם הבישול או לא.

תשובה: מסתבר שיש להוריד (עי' שונה הלכות סי' רנ"ג דין ח' אף שיש לחלק). (דולה ומשקה, עמוד קס"ו).

[א"ה: ז"ל מרן שליט"א שם: היה נתון דבר שאסור לשהותו צריך לסלקו כשהגיע זמן חשיכה, ואפי' בשבת צריך להסירו מיד כשנזכר ואע"פ שהוא מוקצה, ואפי' שכחו בשוגג (חזו"א או"ח סי' ל"ז ס"ק כ"ז), עכ"ל.

וכנת מרן שליט"א גם כאן כשנתן הקדירה על האש לחולה, ואח"כ הבריא, צריך להורידו מהאש מדין איסור שהייה, וכמו בנתן בשוגג שצריך צ"כ להורידו מצד איסור שהייה.

ומה שסיים מרן שליט"א בזה"ל אף שיש לחלק עכ"ל, כוונתו ששמה חלוק נתן לחולה מנותן בשוגג, שלחולה הוי נתנית היתר, ושמה ככה"ג אין איסור שהייה אח"כ].

נתן תבשיל על האש ונעשה חולה בשבת

שאלה: יש להסתפק, הנותן סיר על האש בשבת (בשוגג או מזיד), ואח"כ נודמן לו חולה שיש בו סכנה, האם צריך להוריד הסיר מן האש ולתיתו פעם שניה, לבטל את המעשה איסור שעשה, או לא.

תשובה: א"צ. (דולה ומשקה, עמוד קס"ו).

[א"ה: ביאר דברי מרן שליט"א, דכיון דהבישול בסוף הוא בהיתר לחולה שיש בו סכנה, ממילא נשאר המעשה של הנחת סיר על האש, כאילו הוא בלי בישול בסוף (שהבישול בסוף הוא בהיתר), וקיי"ל שאם הניח סיר על האש והורידו מהאש ניצל מן האיסור, ודו"ק].

פעמים משתנה הדין של פיקו"נ בשבת לפי חוק בטחונו בהשי"ת

שאלה: הנה מעשה שהיה לפני כמה שנים, שחלה רח"ל אחד האברכים מירושלים, והוא פנה לעסקן נכבד שיטפל בו. הביאוהו אצל רופאים וערכו לו בדיקות, ונתברר שנחלה במחלה הידועה רח"ל, וכי לפי דרך הטבע אין מה לעשות.

פנתה אשתו של החולה לאותו עסקן, בבקשה שרצונה להיפגש בעלה והיא עם העסקן אצל מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל. הגיעו שלשתה אצל מרן זצוק"ל ביום שישי, ערב ש"ק, והעסקן פרש לפניו את הענין, ואמר מרן הרב אלישיב: שלפי מה שהסברת את הענין רואה אני שאין מה לעשות לפי דרך הטבע, ונתן את ברכתו.

פנתה האשה אל מרן הרב אלישיב ואמרה: מבינה אני שבעוד כמה שבועות עומדת אני להיות אלמנה צעירה, ובני הקטנים יהיו יתומים קטנים, הם יגדלו וישאלו אותי: "אמא! האם עשית בשביל אבא כל מה שיכלת לעשות?...". ובכן, שואלת אני ממרן, האם אוכל לומר "כן, עשיתי כל מה שיכלת...".

מיד פנה מרן הרב אלישיב לאותו עסקן והורה לו: תיסע עם החולה מיד לאמריקה! אמר לו העסקן: רבי, היום יום שישי, אם ניסע מיד - נצטרך לחלל שבת... אמר לו מרן הרב אלישיב שוב: תסע עמו מיד לאמריקה! הם נסעו, וב"ה האברך הבריא. עד כאן העובדה.

וקשה, שמעיקרא מאי סבר מרן זצוק"ל, ולבסוף מאי קסבר, ומדוע בתחילה הגיב שאין מה לעשות, ואילו אח"כ אמר לנסוע גם בשבת! וצ"ע.

תשובה: (מרן שליט"א הרהר בעניין וענה): הוא הבין וראה שלאשה יש בטחון ואמונה בהקב"ה, שלא לסמוך על הרופאים שאמרו שאין מה לעשות עם החולה, אלא חשבה אולי יתמוך ויעזור ה', ויש דרך אחרת, ומשום כך אף שברוך הטבע אין מה לעשות - עם אמונה ובטחון אפשר לשנות את הטבע, ומותר לחלל שבת על זה. (דרך שיחה, ח"א עמוד תרפ"ד).

[א"ה: הוסיף בזה הגר"א מן שליט"א וז"ל: למחרת הראיתי למו"ר מרן שליט"א את דברי מרן החזו"א זצ"ל בספרו (או"ח סימן נ"ט סוף סק"ד) הכותב, לענין לבשל לתינוק אוכל בשבת, כשאין לו אוכל אלא שלא מבושל, שרגיל בזה, והוא ספק סכנה ומותר לבשל בשבילו, ואמנם כתב שם: "ומי שבוטח בה" וקובע מזונות בנו באופן שאין מבשלין בשבילו בשבת וכבר הורגלו בכך - אין מזניחין אותן".

ואף שבדברי החזו"א מבואר שעי"א אמונה ובטחון אין מחללין שבת, ואילו כאן עולה שעי"א אמונה ובטחון כן מחללין שבת, מ"מ רואים מדברי החזו"א שבטחון קובע את הלכות שבת!

[והדברים ק"ו, שהרי מצות "וחי בהם" חמורה משבת, שדוחה שבת, ואם באמונה ובטחון סגי ל"וחי בהם", ק"ו שסגי לחלל שבת].

ואמר לי מו"ר מרן שליט"א, שאמנם כן, כשהשיב לי אתמול שעי"א בטחון מותר לחלל שבת, חשב על דברי החזו"א הנ"ל].

האם עדיף בשבת בית חולים קרוב או חרדי

שאלה: יש להסתפק בנוסע מקרית ספר לבי"ח בשבת, ותל השומר קרוב יותר, האם עדיף תל השומר מבי"ח מעייני הישועה שבב"ב, וצ"ע.

תשובה: קרוב עדיף, אבל צריך לשקול כי יש פעמים שיתובי דעתא של חולה ג"כ פיקוח נפש הוא. החזו"א הורה בעובדה אחת שעדיף רכב גבוה עשרה, שאין תחומין למעלה מעשרה. (דרך שיחה, ח"א עמוד רע"ז).

נסע לפיקו"נ ורוצה לנצלו לצרכו האישי

שאלה: בעיר קרית ספר יש נהג אמבולנס חרדי בשבת קודש, הוא מסיע לב"ב וחוזר לעירו, שמא יצטרכוהו שוב למקרה אחר. פעם אחת הגיע לב"ב, הביא עמו יולדת, והיות והיתה לו בב"ב משפחה שערכו סעודת "שלום זכר", עלה בדעתו שיכנס לרגע לשלום זכר, ואח"כ יסע שוב, וטען ת"ח אחד שאין זה כהוגן לנצל את הנסיעה בש"ק כדי ליכנס לשלום זכר, מה דעת מרן שליט"א.

תשובה: אם צריך לחזור מיד, יען וכל רגע יתכן שיצטרכוהו, בוודאי עליו לחזור תיכף ומיד, אבל מצד הטענה הנ"ל שמנצל את נסיעתו לשלום זכר - אין בזה שום חסרון. (דרך שיחה, ח"א עמוד רע"ז).

מדוע מחללין שבת להצלת חיי שעה ולא ישמור שבתות הרבה

שאלה: הנה קיי"ל שמחללין שבת להצלת חיי שעה, בתינוק שנולד, אפי' שימות אחר שעה.

וקשה, שטעם הצלת נפשות בשבת, מטעם שחלל עליו שבת אחת שישמור שבתות הרבה, וכאן שיחיה רק חיי שעה ולא ישמור שבתות הרבה, איך מחללים עליו שבת אחת, וצ"ע.

תשובה: ר' אליא בעל שם מלואנץ (על הסמ"ג) מתרץ על זה, שכתוב במשנה באבות שצריך לראות את העולם כאילו חצוי חייב וחצוי זכאי, ותינוק זה שהוא בלי חטא יכריע בחיי שעה שלו את העולם לכף זכות, ועי"ז העולם יתקיים, ולכן מחללים שבת להצלתו. (דרך שיחה, ח"א עמוד קמ"ה).

[א"ה: צ"ב האם דין של מחללים שבת להצלת חיי שעה, הוא רק בעובר ולא בכל חולה, כשיודעים שיחיה רק שעה אחת, ושם לכאורה אין את הטעם הנ"ל, שמנ"ל שהוא זכאי ויכריע את העולם, וצ"ע].

דיני פיקוח נפש בכל איסורי התורה

האם מותר לכהן לטמאות למת כשיש "ספק" שיצליח להחיותו בנס
שאלה: כתבו התוס' בב"מ (ק"ד): שמה שאליהו החיה את בן האשה הצרפתי, והרי היה כהן (דפנחס הוא אליהו), ואסור לו לטמאות למתים, וכתבו התוס' שמכיון שהיה יודע "בודאי" שהוא יחיה אותו, פקו"נ דוחה טומאה. וזהו חידוש גדול שגם להחיות מתים הוי בגדר פיקו"נ ודוחה.

והקשו בבי מדרשא, מדוע כתבו התוס' שהיה יודע "בודאי" שיחיה, והרי קי"ל שספק פיקו"נ דוחה כל התורה. (ושמא חלוק חי שלא ימות, ממת כדי להחיותו, ששם צריך ודאי, ואולי מצד חזקת מת).

תשובה: כיון שכבר מת אין מותר רק בודאי. (דולה ומשקה, עמוד רפ"ד).

[א"ה: ועי' העמק שאלה להנצי"ב (שאלתא קס"ו אות י"ז) שהקשה כן, ות"י שיש ב' דינים בהיתר פיקו"נ, א'. דין פיקו"נ, ויש דין נוסף של חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ובמת אין דין פיקו"נ, ורק יש דין חלל שבת אחת וכו', ולכן צריך "ודאי" שישמור הרבה, ודו"ק.

ודרך נוספת י"ל, שכח להחיות מתים הוא לא ע"פ טבע, רק כח סגולי, ואין דין פיקו"נ בכח סגולי, רק אם ודאי שיצליח, ומצאתי כן בספר משנת פיקו"נ (עמוד ר"פ) שכתב שם מרן שליט"א בלשון זה: **כל "ספק פיקו"נ" דוחה שבת, משא"כ בתפילה שאינה הצלה טבעית, עכ"ל.** והוא ממש כמו שכתבנו, ע"ש. ועי' בספר דרך שיחה (עמוד צ"ח) שנטק מהלך מעניין, שבאמת על מת אין דין של פיקו"נ כלל, "שכבר מת", רק אם ודאי יחיה הוי כמו חי (מכח זה שודאי שיחיה), ולכן מותר להטמא לו, ע"ש. ונביאו בסמוך בשלימותו].

פיקו"נ לטמאות כהן בשביל להחיות מתים

הנה התוספות (בבא מציעא קי"ד, ב' ד"ה אמר) הקשו היאך החיה אליהו את בנה של האלמנה כיון שכהן היה, ותיצרו: "ויש לומר שהיה ברור לו שיחיהו, לכך היה מותר משום פיקוח נפש".

וצריך ביאור, היכן מצינו פיקו"נ כשכבר אינו חי אלא מת, ועוד כי למה צריך שיהיה ברור שיחיהו, ומה לי אם זה היה ספק.

ואמר מרן שליט"א: שאפשר שכל שלפניך אפשרות ברורה שיחיה אינו נחשב מת, ויש כאן היתר פיקו"נ.

אך קשה, כי א"כ אין צריך להגיע להיתר של פיקו"נ, שלא מטמא. (דרך שיחה, ח"א עמוד צ"ח).

ההולך למות מרעב

אם מותר לגנוב לחמים הנצרכים לחבירו אחר זמן

שאלה: הנה סיפר הגר"ב רימר שליט"א לחמיו מרן הגר"ש אלישיב

זצוק"ל, שאביו זצ"ל סיפר על עצמו שהיה באושוויץ, והיתה לו מחלת הטיפוס, וכאשר כמעט נפא היה חלש מאד, ובמצב של רעב נורא, והרגיש שאם לא יאכל משהו יהיו חייו עומדים בסכנה רח"ל. ובשארית כוחותיו נסחב מחוץ לביתו, ולפתע רואה כנגדו מגיע יהודי עם כמה לחמים, וידע שאם יבקש לא יתן לו, ונתן לו דחיפה קלה וע"י כך התגלגל, וחטף ממנו לחם אחד. וכל ימיו חיפש את היהודי, ועשה צרכי רבים (כדין הגזול ואינו יודע ממי, שעושה צרכי רבים, ב"ק צ"ד, ב.).

ואמר מרן הגרי"ש זצוק"ל כי טוב עשה, וסוגיא מפורשת היא במסכת יומא (פ"ג, ב') "קפחיה לרועה אכליה לריפתא" (כפאו ונטל ככרו הימנו), ואמנם חוב הוא חייב, אבל אינו גזל, ולא שייך לצרכי רבים. וקשה, איך יש היתר פיקו"נ, הרי כלפי בעל הלחמים יש כלל "חייך קודמין", שבעל הלחמים היה צריך את הלחם לעצמו בשביל אחר כך. **תשובה: יתכן שאח"כ יהיה לו אוכל אחר, ולפניו יהודי שעתה נמצא במצב של פיקו"נ, בכה"ג אין דין חייך קודמין. (דרך שיחה, ח"א עמוד צ"ג).** [א"ה: יש לעיין בכל השאלה, שאם היינו דנים אם בעל הלחמים חייב לתת את הלחמים, אמרי' חייך קודמין, אבל כלפי המסוכן למות, שגונב הלחמים, האם דין חייך קודמין של השני, ימנע ויאסור עליו לגנוב לחמים להצלת נפשו ממיתה, וצ"ע בכל זה].

איך הורגים רופא גדול שחילל שבת וזהו פיקו"נ לחולים רבים שאלה: יש להקשות אם רופא גדול שמרפא הרבה חולים, חילל שבת, איך נהרגנו, הרי זה פיקו"נ להרבה חולים שמתרפאים על ידו, ועכשיו לא יהיה להם רופא להתרפאות, וצ"ע. **תשובה: ע"י ילקוט ירמיה פסוק אל יתהלל גבור בגבורתו. (משנת פיקוח נפש, עמוד ר"פ).** [א"ה: בעל המשנת פיקו"נ הביא שם את המדרש, שאבנר נתחייב מיתה ויואב רצה להרגו, וכל ישראל טענו שאם יהרגנו יבואו פלשתים וילחמו עם ישראל וינצחום, ויואב טען שאין משגיחים בזה מכיון שנתחייב מיתה, והשליכו מידו ומת, ע"ש, וכמו כן ברופא כשנתחייב מיתה נענש, ודוק].

אחד שלומד יחיד בכל העולם איך יפסיק להצלת נפשות והרי יחרב העולם

שאלה: לו יצויר באדם שלומד יחיד בכל העולם, והנפש החיים אומר שבלעדיו יחרב העולם, ובא לו עכשיו הצלת נפשות, האם יפסיק תלמודו להציל נפש, והרי כל העולם יחרב עכשיו כשיפסיק לימודו, וצ"ע.

תשובה: אמרו חז"ל גדול ת"ת יותר מהצלת נפשות, ומ"מ פיקו"נ דוחה ת"ת. (משנת פיקוח נפש, עמוד ר"פ).

שאלה (המשך): עדיין קשה שאיך יפסוק מלימודו, והרי יחרב העולם, וא"כ אינו מציל נפש, וצ"ע. **תשובה: הקב"ה ידאג שזה לא יקרה. (שם).**

[א"ה: צ"ב מהי כוונת מרן שליט"א בתשובה זו, ואולי הכוונה שתמיד הקב"ה ידאג שיהיה משהו שילמד, ואין האדם צריך לעשות חשבונות של שמים, והקב"ה ידאג לזה שיהיה תמיד תורה בעולם].

חילול יו"ט לסכנת אבר שאלה: הנה קיי"ל שאין מחללין שבת לסכנת אבר (במלאכות דאורייתא), ונסתפקו איך הדין ביו"ט האם מחללין לסכנת אבר (שי"א שמחללין יו"ט), וצ"ע. (ומעשה היה כאן ביו"ט שנחתך אצבע ביו"ט לילד, ודנו אם מותר לנסוע לבית חולים ביו"ט). **תשובה: אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד. (דולה ומשקה, כת"י).**

דיני יולדת בשבת **יולדת בשבת האם יטלפנו לאמבולנס או יבקשו משכן** שאלה: יש להסתפק ביולדת בשבת שמוכרחת לנסוע לבי"ח, ויש לבעלה ב' אפשרויות, או לטלפן לאמבולנס שיבוא יהודי, או שיבקש משכינו בעל מכונית פרטית, מה יעשה, וצ"ע.

תשובה: גיסי הגרי"ר יצחק שליט"א דן בזה הרבה, ולבסוף יצא שצריך לבקש משכינו כדי לחסוך חילול שבת, אלא שחבירו אינו מחוייב לנסוע. ואם זה באמצע הלילה - כיון שאין השכן מחוייב, אפשר שאינו יכול להקיצו. ומן היושר לשלם הדלק לשכינו כשנסע עמו, ומתקנת העולם. (דרך שיחה, עמוד רע"ה).

נהג אמבולנס חילונו או חרדי מול רכב פרטי שלו שאלה: הנה כשיש לו רכב, ויש נהג אמבולנס גוי, בודאי עדיף שיסע עם הגוי, אבל אם נהג האמבולנס הוא יהודי, וע"י האמבולנס יהיה יותר חילול שבת שצריך גם לחזור, ויש להסתפק איך הדין כשהנהג הוא חילונו, ויעשה חילול שבת יותר מן המותר, וכן יש להסתפק איך הדין כשהוא חרדי שיעשה כדון, וצ"ע.

תשובה: אם נהג האמבולנס הוא חרדי ויעשה כדון, אף שיהיה יותר חילול אבל זה בהיתר, עדיף מאשר לנסוע ברכבו הפרטי, אבל בחילונו שמכשילו בחילול שבת - יסע לבד. (דרך שיחה, ח"א עמוד רע"ו).

[א"ה: לא הבנתי מדוע עדיף אמבולנס מרכב פרטי, ושמה מצד שהם יותר מומחים לטפל גם באמצע הדרך, וצ"ע].

מעשה נפלא בחתימה בשבת על מסמך בית חולים שח מרן שליט"א: סיפר לי גיסי הגרי"ר שאול ברזם זצ"ל, שהגיע פ"א עם יולדת בש"ק לבי"ח, והפקיד לא רצה לקבלה אם לא יחתום, ואם לא יחתום הפקיד יחתום, והרי מצד החתימה עצמה אין זה פיקו"נ, ורק משום שהפקיד אינו רוצה לקבלה בלא זה, ואם ירצה

יכול לקבלה גם בלא זה, ולכן חשב שעדיף שהוא יחתום מאשר הפקיד, כי אצלו זה פיקו"נ ולא אצל הפקיד. (שבידו להחליט שאין צריך חתימה).

ואני דנתי עמו (מטעם נוסף), שאם אני גורם שהפקיד יחתום - זה בדיוק כמו שאני חותם, א"כ אין נפק"מ מי יחתום. (דרך שיחה, ח"א עמוד רע"ו).

אם יש דין להרשם בבית חולים מע"ש שאלה: יש להסתפק ביולדת שבה בשבת שצריכה להירשם, ולכן בבי"ח "מעייני הישועה" יש גוי שרושם, האם צריכה לילך להרשם קודם השבת, כדי שלא ירשום גוי בשבת. **תשובה: לצורך מצוה ע"י נכרי מותר, וא"צ להרשם קודם, אא"כ יודעת שתבוא בשבת שאז כדאי שתירשם קודם. (דרך שיחה, ח"א עמוד רע"ו).**

נסיעת הבעל עם אשתו ללידה במלאכה דאורייתא שאלה: ידוע הוראת מרן החזו"א שהבעל יסע עם אשתו ללידה בשבת, משום שמתיישבת דעתה עליה, ויש להסתפק האם הוא גם במלאכה דאורייתא, כגון שהבעל נמצא בבית כנסת, וצריך לנסוע ברכב במיוחד להביאו מבית הכנסת, האם נתיר בשביל יישוב דעתה של האשה, או לא.

תשובה: אם אי אפשר ללכת ברגל, והאשה רוצה שילוו אותה, מותר. (משנת פיקוח נפש, עמוד רפ"ב).

[א"ה: בעל המשנת פיקוח נפש מדייק מדבריו של מרן שליט"א, שבאסור דאורייתא דווקא כשמבקשת האשה.

ובענין זה נביא מכמה מקורות את פסק החזו"א בנסיעה של הבעל לבית חולים בשבת.

מרן החזו"א זצוק"ל הורה שיש מצוה על הבעל לנסוע בשבת עם אשתו לבית חולים ללידה, שע"ז מתיישבת דעתה עליה והוי פיקו"נ. (מעשה איש, ח"א עמוד קל"ו).

ובמעשה איש (ח"ה עמוד ק"ח) הביא שהיה מעשה עם מרן הגרמ"ל ליפקוביץ זצוק"ל, ששלח את אשתו ללידה בשבת לבד, שחשש מפני חילול שבת בנסיעה עמה, והיה סבור שיכולה לנסוע לבדה, וכשמע זאת מרן החזו"א זצוק"ל גער בו, שהיה צריך לנסוע יחד עמה, משום יישוב הדעת של האשה, שנחשב פיקו"נ.

אינו הביא במעשה איש (ח"ו עמוד ק"י) שפעם אחת בחור היה חולה מסוכן, ונסע לבית חולים בשבת, והורה מרן החזו"א זצוק"ל שינסעו עמו כמה בחורים, משום יישוב דעתו של הבחור החולה.

ובספר אורחות רבינו (ח"א עמוד קס"ב) נסתפק מרן הסטייפלר זצוק"ל, כשהאבא של היולדת מבין ברפואה, והאשה מעוניינת שינסעו עמה גם אביה וגם בעלה, האם נתיר לבעלה לנסוע עמה, או שמספיק שאביה שמבין יותר ברפואה יסע עמה, ע"ש].

תפילה על חולים בשבת **חולה מסוכן אימתי מתפללים עליו בשבת**

שאלה: מרן החזו"א הורה שחולה מסוכן שמתפללין עליו בשבת, דוקא כשמסוכן לאותו היום (שיש חשש מיתה בשבת), אבל כשאין מסוכן לאותו היום (שבודאי לא ימות בשבת), אין מתפללים בשבת. והקשה הגאון הגדול ר' משה שטרנבוך שליט"א, שמכיון שיש סכנה בחוליו אמאי אסור להתפלל בשבת, ואמרי' שיתפללו מחר, הרי הוא מסוכן, וביותר שאיסור תפילה בשבת אינו מה"ת רק מדרבנן, ומדוע שיאסרו בזה.

וענה מרן שליט"א על שאלה זו בזה"ל: אינו פלא כלל, כי חז"ל אסרו להתפלל, רק בצורך היום התירו, עכ"ל. (דרור יקרא, עמוד שכ"ג שכ"ד).

[א"ה: ביאור הדברים, שאפי' שהוא מסוכן, אבל אין צריך דווקא את התפילות של היום, ואין מסוכן למות היום, וגם תפילות של יום ראשון יעזרו לו, כמו תפילות של היום, לכן אין כאן היתר פיקו"נ על התפילות, ואסרו להתפלל, ורק כשהוא מסוכן למות היום, וצריך את התפילות של היום, התירו, ודוק].

קונטרס בעניני רפואה ופיקו"נ בשבת מתורת מרן החזו"א זצוק"ל **דיני תרופות**

לא להפסיק אנטיביוטיקה בשבת כשרופא אומר לקחת רצוף הורה מרן החזו"א זצוק"ל, שאם לוקח אנטיביוטיקה כמה ימים ט"ל גם בשבת, מכיון שהרופא אומר שצריך ימים רצופים. (מעשה איש, ח"ו עמוד קי"א).

וכן בספר אורחות רבינו (ח"א עמוד קנ"ו) כתב בשם הגר"ג בשם מרן החזו"א זצוק"ל, שתרופה שלוקחים אותה כמה ימים ברציפות, מותר להתחיל לפני שבת ולהמשיך בשבת.

והטעם שרק במיחוש אסרו לקחת תרופה בשבת, שאמרי' שיעבור המיחוש, אבל במחלה לא אסרו לקחת תרופה, ודבר שנמשך כמה ימים אינו מיחוש רק מחלה, ולא אסרו בו תרופה בשבת.

[א"ה: גם בספר אשרי האיש (פרק ל"ו אות כ"ט) מתיר מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, בויטמינים שלוקחים כמה ימים ברציפות, וכשמפסיק יום אחד מתקלקל התועלת, שמתר להמשיך בשבת, וכן הובא בשמו בספר מ"ב דרשו (סי' שכ"ח מס' 35) בכל תרופות שצריך לקחתם כמה ימים ברציפות.

וכן הובא זאת שם בשם מרן הגר"שז' אויערבאך זצוק"ל, שאם מתקלקל התועלת כשמפסיק הרציפות, מותר להמשיך לקחת בשבת, וכן הובא זאת מהאמרי יושר בשם מרן החזו"א (וכמו שהבאנו זאת למעלה).

ומיהו בספר וביום השבת (סי' ל"א סעי' כ"ו) הביא בשם האגרות משה, שחולק על היתר של תרופות בימים רצופין, ע"ש. וכן בספר

אורחות רבינו (ח"א עמוד קנ"ז) הביא שמרן הסטייפלר זצוק"ל החמיר על עצמו באנטיביוטיקה, ולא לקח בשבת אפי' שצריך ימים רצופין, ע"ש].

הנחת משחה בתינוק בשבת רק ע"י זריקה החזו"א בספרו (סי' נ"ב ס"ק ט"ז) כתב, שכשנותן משחה לתינוק בשבת, יזרוק המשחה, ע"ש.

והורה מרן החזו"א זצוק"ל להגאון ר' שאול ברזם זצוק"ל, שכשיש אדום לתינוק, יניח משחה על האצבע, ויניח המשחה על מקום האדום בלי למרוח, ויסיר האצבע. (אורחות רבינו, ח"א עמוד קנ"ח). ובמעשה איש (ח"ב עמוד ק"ז) הביא, דמעשה היה בבנו של מרן הגרמ"ל ליפקוביץ זצוק"ל שקיבל כויה בשבת, והורה לו מרן החזו"א שיניח משחה על הכויה בלי למרוח.

(ומאידך מובא במעשה איש (ח"ג עמוד קל"א), שהגאון ר' שמואל גריינמן נכווה בילדותו, ולצורך הנחת תחבושת בשבת על הכויה, החזו"א עצמו הדליק את הפרימוס שיהיה אור, שסבר שהוא פיקו"נ, וצ"ע לפי"ז האם יש את החומרא של איסור ממרח, וצ"ע, ושמה יש דרגות דרגות בכויות, וצ"ע).

[א"ה: ובאורחות רבינו (ח"א עמוד קנ"ח) כתב בשם מרן הסטייפלר זצוק"ל, שבוה שיוצא פתילה דקה של משחה מתוך השפופרת, אין בזה חשש של ממרח, ובמ"ב דרשו (סי' שכ"ח מס' 74) הביאו גם בשם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א, שמכיון שאין דעת המשתמש על צורת המשחה שיוצא בצורת פתיל דק, אין בזה איסור ממרח, ע"ש. ובספר אשרי האיש (פלי"ו אות ל"ד) כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שצריך לזרוק המשחה מהאזן, כדי שיזכור שעושה כן בשביל שלא יבוא למרח, ע"ש].

דיני פיקו"נ **להיות בשבת שלפני לידה קרוב לבית חולים**

מרן החזו"א זצוק"ל הורה, שכדי למעט בחילול שבת, "מצוה" להיות בשבת שלפני לידה קרוב לבית חולים, שאם תצטרך לילד בשבת לא יצטרכו לנסוע בשבת. (מעשה איש, ח"א עמוד קל"ו).

ובמעשה איש (ח"ב עמוד ק"ג) כתב עוד (בנוסח אחר) בשם מרן החזו"א זצוק"ל, שהמדקדים נוסעים לפני שבת להיות קרוב לבית חולים.

וכן בספר אורחות רבינו (ח"א עמוד ק"ס) כתב שמרן החזו"א זצוק"ל הורה, "שראו"י לנסוע לפני שבת להיות סמוך לבית חולים (לשכור שם בית או להיות אצל קרובים), אבל אמר "שאינו חייב".

[א"ה: בספר אשרי האיש (פלי"ו אות כ"א) כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שאין חיוב לנסוע מחוץ לעיר בשבת שלפני לידה, אבל תבוא עליה ברכה אם תעשה כן, וכשיש גוי בעיר שיכולה לנסוע עמו בשבת אין צורך כלל להחמיר].

ביקור חולה אנוש בבית חולים ע"י חילול שבת כדי שיתייחסו אליו יותר

מרן החזו"א זצוק"ל הורה, שמותר לצאת בשבת מחוץ לתחום ולבקר חולה אנוש בבית חולים, אם ע"ז הרופאים יתייחסו יותר לחולה, שרואים שאיכפת ממנו ובאים לבקרו, ונחשב פיקו"נ בשבת. (מעשה איש, ח"א עמוד קל"ו).

כשנוסע בשבת עם חולה עדיף לעשות היכר שלא יאמרו שמחלל שבת

מרן החזו"א זצוק"ל הורה, שכשנוסע לבית חולים בשבת לצורך פיקו"נ, עדיף לנסוע עם הטלית, מפני החשד שלא יחשדוהו שמחלל שבת. (מעשה איש, ח"ג עמוד ק"ל).

אולם במעשה איש (חלק ו' עמוד קי"ב) כתב, שהמעשה היה במגולח זקן, וכדי שלא יחשבו שהוא חילונו מחלל שבת אמר כן שילבש טלית, ע"ש.

הנוסע ברכב עם חולה בשבת אם יכול לחזור ברכבו לביתו בשבת דעת מרן החזו"א זצוק"ל, שהנוסע ברכב להביא חולה לבית חולים, מותר לחזור לביתו בשבת ברכב, כדי שלא ימנע מלנסוע עם חולה בפעם הבאה. (אורחות רבינו, ח"א עמוד קנ"ה).

[א"ה: ובספר אשרי האיש (פרק ל"ו אות ו') כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שאסור לנהג אמבולנס שנסע לבית חולים לחזור לביתו, רק ע"י גוי, שכל דין התירו סופן משום תחילתן נאמר באיסור דרבנן, ולא באיסור דאורייתא. (ויש אופנים שמתירים לו לחזור, כשצריכים לו לקריאות נוספות).

ובספר פסקי תשובות (סי' שכ"ט מס' 11-12), הביא בזה מחלוקת הפוסקים, ש"א שבאיסור דאורייתא לא התירו, ויש שהתירו גם באיסור דאורייתא, ע"ש].

הוראות קצרות ממרן החזו"א בפיקו"נ בשבת **נשיכת כלב בשבת**

א. כשכלב קטן שרט ילד, הורה לנסוע בשבת לבית חולים, עם הכלב (בשק), שזהו ספק פיקו"נ. (מעשה איש, ח"ב עמוד ק"ז).

שינויים במאכל תינוקות

ב. כל שינוי לתינוק בשבת יש להחזיק לפיקו"נ, ואין להחמיר בסדר אכילתו שינתו רחיצתו וכו', ששינוי קל גורם להם צער, ומצער לחום, וקלקול מעיים, וחולי, וספק סכנה. (אורחות רבינו, ח"ג עמוד רמ"ח).

ע"פ בקשת מרן שליט"א **אין להורות הלכה למעשה ע"פ התשובות**

ז' בבה"ל ד"ה נחשים כתב שכוונת המגיד משנה היא שאם הוא לא מתכוון לעשות לה פה, ממילא בפועל לא יגמר כהוגן ויהיה מותר, וצ"ע.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יב

גזירת שחיקת סממנים בשריית קילור

סי' שכ"ח סכ"א: שורה אדם קילורין בע"ש ונותן ע"ג העין בשבת, שאינו נראה אלא כרוחץ, ולא חיישין משום שחיקת סממנים, דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא מע"ש איכא היכרא.

וכ' המ"ב סקס"ט דמה שהצריכו היכרא "לדידיה", אף דבסעיף כ' לענין ליתן יין ע"ג העין מותר, וא"צ שום היכרא "לדידיה" (אף כשכוונתו לרפואה), היינו משום דדרך לרוחץ ביין לתענוג, משא"כ בקילור שאין עושין כן אלא לרפואה.

ויל"ע דהנה לכא' הא דמותר "מעיקר הדין" בקילור, ולא אסרו רפואה זו משום גזירת שחיקת סממנים (ככל מיני רפואה), אף שאין דרך כן אלא לרפואה, הטעם משום דעצם הדבר מה שרוחץ בהקילור מחזי כרחיצה בעלמא, ורק "לדידיה" שיודע שעושה לצורך רפואה הצריכו "היכרא" (וברוק תפל שאסרו דאינו כרחיצה משום דמאוס), וא"כ בדבר שהוא כרחיצה בעלמא לא מחשיבים אותו כעוסק ברפואה, אף שמשים זה רק לצורך רפואה, מה טעם כ' המג"א דהאידינא שאין דרך לרוחץ ביין לתענוג אסור, הלא סו"ס אינו מחזי אלא כרוחץ בעלמא (וגם בקילור אין רוחצים בו בסתם אלא לרפואה, ובכל זאת אינו בכלל עיקר הגזירה), ודוחק לפרשו משום היכרא דידיה, דהלא המג"א סמכו להא דסי' שכ"ז (ושם לכא' דבדר שאין דרך הבריאים הוא כעוסק ברפואה האסורה מצד עצמה), וצ"ת.

צבי וייסבלום - רמת בית שמש

יג

שחיקת סממנים לחולה שאין בו סכנה

מ"ב סי' שכ"ח סקפ"ה: מ"מ ע"י ישראל עצמו אסור בלא שינוי אפי' חלה כל גופו וכו'. מבואר במ"ב דאסור רפואה לחולה שאין בו סכנה, וצ"ע דלקמן ס"ק קכ"א סתם כהרדב"ז בדבר שאין בו סרך מלאכה כרפואה מותר לגמרי ע"י ישראל בחולה שאין בו סכנה, וכ"ה בביה"ל שם, ואמאי כאן סתם לאיסור, וצ"ע. וכן צ"ע מס"ק ק"ג דסתם לאיסור בלא שינוי, וכן בס"ק ק"ל דג"כ איירי במקום חולי, ולא התיר רפואה.

שמעון בן גיגי - רוממה

יד

להתזיז חלב על חולה או על תינוק שיינק מ"ט הוי משאצ"ג

במ"ב סי' שכ"ח ס"ק קי"ג מבואר דלהתזיז חלב על מי שנשף בו רוח רעה הוי איסור דרבנן דמלאכה שאינה צריכה לגופה, וצ"ע כיון שיש לו שימוש בחלב, אע"פ שאי"ז השימוש העיקרי שבחלב, מ"ט הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וכן לקלח על התינוק כדי שיינק כ' המג"א דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וגם זה קשה כנ"ל דהרי משתמש בחלב [ואולי י"ל דכיון דהשימוש הוא בהתזה גופא ולא בעצם החלב (וחלב ללא התזה יתכן דלא ירפא הרוח רעה עכ"פ), תו ל"ה צריך לגופה, וצ"ע].

שמעון בן גיגי - רוממה

טו

ברפואה שלא שייכת ע"י סממנים

סי' שכ"ח סעי' מ"ג: מותר לכפות כוס מים וכו' ולהעלות אוזנים וכו', שכל אלו אין עושים בסמנים כדי שנחוש לשחיקה, ומבואר בדבר של"ש בו רפואת סממנים מותר, וצ"ע דאמאי להחזיר את העצם שיצא ממקומו מבואר דאסור, ע"י במשנ"ב בסעי' מ"ז ס"ק קמ"ה, ומבואר דגם צד ההיתר הוא משום סכנת אבר, ואמאי לא דומה להיתרא דהכא שא"א ע"י סממנים.

שמעון בן גיגי - רוממה

בסימן זה בסעיף ל"ג שגונח התירו לו לינוק מהבהמה עצמה, ואין בזה משום איסור מפרק, דכיון שהוא מצטער התירו לו בשינוי שאין דרך לחלוב כן, ומבואר שאף איסור דאורייתא התירו ע"י שינוי.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

ז

בהדלקת מדורה לחולה שיש בו סכנה

במ"ב סי' שכ"ח ס"ק ס"ב כ' דמי שהקיז דם ונצטנן דעושין לו מדורה משום דסכנה היא בסתמא, והוא הדין לשאר חולה שאין בו סכנה עושין לו מדורה להתחמם, דסתם חולה מסוכן הוא אצל צינה. אמנם לקמן בסימן ש"ל ס"ק כ"א כתב דאם אומר שצריך מותר ע"י ישראל כשאין עכו"ם, וצ"ע.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

ח

באיסור דרבנן במקום חולה שאין בו סכנה

בסי' שכ"ח סעיף י"ט מבואר דגם חולה שאין בו סכנה, לדינא לא שרי ע"י ישראל רק בשינוי, וגם זה בחולה ולא בסתם צער. ויל"ע דמצינו דחז"ל התירו כמה פעמים איסור דרבנן במקום צער, ע"י לעיל סי' ש"ז ס"א ברמ"א לענין להתיר קשר שאינו של קיימא דמותר במקום צערא, דכיון שאי"ז אלא איסור דרבנן לא גזרו במקום צער. וכן לענין צידת פרעוש התירו לעיל סי' שט"ז ס"ט ובמ"ב שם סקל"ז, והיאך עדיף האי צערא מחולה גמור דלא התירו. וכן יש להקשות ממפיס מורסא דהתירו איסור דרבנן במקום צער, וכן לק' סי' ש"ל ס"ח דהתירו לאם להוציא חלב שבתוכה לאיבוד, דבמקום צער התירו איסור דרבנן, ע"ש במ"ב, ובפרט דבהני מותר אפי' מלאכה שאינה צריכה לגופה דאסור במקום חולי, כמבואר במ"ב סס"י רע"ח ע"ש, וצ"ע. ועל הנ"ל אולי י"ל דיש לחלק בין רפואה לחולי, דאי"ז דבר מידי המצילו מצער, אך בדבר שמצער בפועל שיכול למנוע את הצער באופן מידי ע"י איסור דרבנן שרי. ואכתי קשה מס"ק קי"ג דמבואר שם במ"ב דמותר מלאכה שאינה צריכה לגופה לצער של רוח רעה, ושם הוא לכא' מלתא דרפואה, וצ"ע.

שמעון בן גיגי - רוממה

ט

באיסור מלאכה שאינה צריכה לגופה במקום חולי

בסי' שכ"ח סעיף י"ט קי"ל לדינא דבמקום חולי מותר איסור דרבנן ע"י שינוי, ובסי' רע"ח כ' המ"ב דאסור מלאכה שאינה צריכה לגופה במקום חולי, דחמור משאר איסורי דרבנן, וזה לא התירו (ולכא' כונתו דלכך אפי' בשינוי אסור, דאל"ה תיפו"ל דבעי שינוי, או דאזיל בשיטת החי"א כאן שבמקום שא"א בשינוי שרי גם ללא שינוי), וצ"ע מס"ק קי"ג דמבואר דמותר במקום חולי מלאכה שא"צ לגופה עיי"ש, וכן מס"י ש"ב סעיף י' בביאור"ל ד"ה או, שהתיר לצורך קטן שדינו כחולה שאין בו סכנה, גם מלאכה שאינה צריכה לגופה.

שמעון בן גיגי - רוממה

י

כלי שבישול בו גוי לצורך חולה אם הכלי צריך הגעלה מחמת בליעת איסור בישול עכו"ם

כתב במ"ב סי' שכ"ח ס"ק ס"ג: ומה שנשאר למוצ"ש אסור אפילו לחולה עצמו וכו', והכלים של בישולי עכו"ם צריכים הגעלה. אמנם לעיל בסימן שי"ח ס"ק י"ד נקט שמותר בין המאכל בין הכלים, כיון שעשה ע"י העכו"ם בהיתר.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יא

סתירה בביאור דברי המ"מ

בהיתר מפיס מורסא כשאינו מכוון

בשעה"צ סי' שכ"ח ס"ק ס"ה רצה לומר שכל שאין מכוון לעשות פה, אין על זה שם מלאכה כלל, והוא כהבנת האחרונים בדברי המגיד משנה, אולם לעיל בסימן שט"ז סעיף

א

מעשה שבת כשיכול ליהנות בלא המלאכה

במ"ב סימן שכ"ז סקט"ז כתב שאם מרח הגוי מנעלים אפילו ע"י נכרי אסור, אף שיכול ליהנות ממנו בלא מירוח הנעלים. אולם בסימן רנ"ג ס"ק ל' כתב שאין איסור מעשה שבת בדבר שנתנו על האש, והוא מבושל כל צורכו ומצטמק ויפה לו, ואף שהוא נהנה מהצימוק דלא נהנה ממנו כ"כ, דבלא"ה היה ראוי לאכילה. וכן בסימן רנ"ב ס"ק ל' כתב שאם החליק הגוי המנעל בשבת שרי, כיון שיכול ליהנות ממנו בלא זה.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

ב

בענין חילול שבת ע"י ישראל כשנפל למשכב מחמת כאב שיניים

בסימן שכ"ח ס"ק ח' כתב המשנ"ב דהיכי דכאיב ליה טובא, וחלה כל גופו ע"י כאב השיניים, אף שלא נפל למשכב עיי"ז מותר לחלל שבת.

וראיתי מקשים, שהרי לקמן בס"ק ק' כתב לענין חושש בשינוי שאם יש לו צער גדול ועבור זה נחלש כל גופו, מותר לעשות על ידו איסור דאורייתא, ושם מיירי ע"י עכו"ם כמבואר שם, עיי"ש. ואילו כאן התיר אפילו ע"י ישראל, וצ"ע.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

ג

פס"ר ע"י עכו"ם

בבה"ל סי' שכ"ח ס"ג ד"ה ומצטער כתב לענין הוצאת שן, שאינו אלא פס"ר כיון שהוא אינו מכוון להוציא דם אלא להוציא השן, והדם ממילא יוצא, והסיק שע"י אינו יהודי אפשר שיש להקל אף כשאינו חולה כל גופו. וצ"ע, שהרי בסימן רע"ז ס"ק ט"ו כתב שפס"ר ע"י עכו"ם מותר, וקצת תמוה שכאן הוא נראה כמסתפק שאפשר שיש להקל.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

ד

בחילול ב' שבתות מפני פיקו"נ

סי' שכ"ח סעיף י"א: חולה שיש בו סכנה וכו' אע"פ שמחללין עליו ב' שבתות וכו'. ובמשנ"ב ס"ק ל"ב כתב דהכא איירי שע"י ההמתנה לערב יבוא לידי פיקו"נ, וצ"ע אי"כ מאי רבותיה דדין זה, דמ"ש שבת א' מב' שבתות כיון שנדחה חילול שבת מפני פיקו"נ, וכמו ב' כזיתים נבלה דודאי דשרי, וכל כה"ג.

שמעון בן גיגי - רוממה

ה

האם שבת הותרה או דחויה

במ"ב סי' שכ"ח ס"ק ל"ט הביא אחד מן הביאורים מדוע עדיף לעבור על איסור שבת ולשחוט לחולה מאשר לאכול נבילה, מכיון שנבילה היא רק דחויה אצל פיקו"נ, משא"כ שבת הותרה אצל חולה, וסיים על כך המשנ"ב אבל הרבה ראשונים פסקו דשבת רק דחויה. והנה בהמשך הסעיף גבי יין נסך פסק דלא כתירוץ הזה, דהיינו שנקט לעיקר ששבת היא רק דחויה. והנה לעיל סימן רמ"ח ס"ק ח' הביא דעת הרמב"ן שמותר לצאת לדרך ג' ימים קודם השבת, אפילו אם יבוא עיי"ז לחילול שבת, אולם שם בס"ק כ"ה נטה כדעת הרדב"ז שעל ודאי חילול שבת דאורייתא לא הותר להכניס עצמו לידי אונס, לכא' הוא תלוי אם הותרה שבת אצל פיקו"נ או שהיא רק דחויה.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

ו

אם מותר לעבור איסור דאורייתא ע"י שינוי כשהוא מצטער

במ"ב סימן שכ"ח ס"ק נ"ז כ' דמותר לעשות כל השבותים רק ע"י שינוי, ומדבריו מבואר שרק איסור דרבנן התירו, אבל איסור דאורייתא אין היתר בשינוי, אע"פ שמבואר לקמן

טז

בטעם היתר תלישת ציפורן שפירשה רובה

בבה"ל סי' שכ"ח סמ"ח ד"ה כדי להרחיב כתב בסוגריים שכשפרשה רובה תו לא יניק מהגוף, והוא פלא שהרי גוזז חייב אפילו בבהמה מתה, כמבואר בסימן ש"מ ס"ק ה', והפירוש צ"ל שעי"ז מגדיר שהוא אינו מחובר, שכ"כ מנותק שאף שהגוף הוא חי אינו ממשיך כח חיות.

ובאמת הסברא בפירשו רובן הוא משום שאז הוא קרוב להיתלש וכתלוש דמי, כמש"כ במשנ"ב ס"ק צ"ו בשם רש"י, ועיין פירש"י טעם החילוק בין למטה למעלה מה יותר מצער.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יז

בנהחת עלוקה דהוי אב מלאכה

מ"ב סי' שכ"ח ס"ק קמ"ז: המדבק שרץ עלוקה שתמצוץ דם מצדד המג"א דיש חיוב בזה. ויל"ע דמ"ש מהנקה לתינוק דשרי, ובטעם הדבר נאמרו כמה שיטות, ובאו"ש (פ"ז משבת ה"י) נקט דכיון דבפיו של התינוק הוי כאוכל ל"ח מפרק (או דהוי ספיה דשרי לקטן עיי"ש), ומ"ש מעלוקה דלא חשיב מאכל לעלוקה, וכן ל"ח מעשה, דהעלוקה כמו בתינוק, וצ"ע.

שמעון בן גיגי - רוממה

יח

בענין הנ"ל

מ"ב סי' שכ"ח ס"ק קמ"ז: המדבק שרץ עלוקה שתמצוץ דם מצדד המג"א דיש חיוב בזה. ויש להקשות מה הראיה שהביא המג"א לאסור, עיי"ש שהוכיח מזבחים י"ט א', והתם מיירי בגמי שכורכו כדי להוציא דם, ונמצא שהנחת הגמי היא הגורמת לכך, משא"כ כאן שהעלוקה היא המוצצת ומאי ראה דחשיב מלאכה (ויש לדון משום מלאכת מחשבת

אסור, אף שאינו מכוון, כיוון הוא פס"ר, שאי אפשר שלא יתפוס אחד מהם, וצ"ע שהרי לכל אחד ואחד אינו פס"ר שיתפסנו.

וכן בסימן של"ז סעיף ב' כתב הרמ"א שאסור לכבד במכבדות העשוי מקיסמין, שלא ישתברו, וצ"ע שהרי ודאי שלא בכל פעולה נושרים קיסמים [אלא בכל כיבוד הבגד כולו], שאם היה נופל קיסמים בכל פעולה ודאי לא היה נשאר מהבגד כלום.

ולקמן בסימן של"ו סעיף ד' כ': יש להיזהר שלא להשליך זרעים לתרנגולים יותר מיומיים, כיוון שאז ינבוט, וצ"ע שעל כל זרע אינו פס"ר דשמא יאכלנו התרנגול [ושם מיירי בפעולה אחת כמבואר שם במשנ"ב סוף ס"ק ל"ג, דאל"ה אסור משום הכנה, ועכ"פ בכה"ג אסור].

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

כא

באיזה אופן ליצור פתילה ביד הוא נחשב כלאחר יד

מ"ב סימן שכ"ח ס"ק קנ"ד: לכרוך נייר ולהקשות כדי לעשות אותו פתילה שלא יהיה לו עצירות, יש בזה איסור דאורייתא של מכה בפטיש.

ועיין סימן תקי"ד ס"ק מ"ד שלהקשות נייר בידו כדי לעשות פתילה מותר ביו"ט, משום דהוי תיקון כלאחר יד ומותר, ועיין שם בשעה"צ ס"ק נ"ב שביאר שהכוונה כשהוא כבר מתוח לפי צרכיו ורק מקשה אותה, אבל בלא"ה הוא איסור דאורייתא, וצ"ע אם י"ל שלהקשות ע"י משמוש הוא נחשב כלאחר יד, ולקפל לא.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

יט

האם מותר לסייע בעצירת נקבים ע"י שינוי

בגמרא בשבת דף פא. אסור למשמש בצרור בשבת כדרך שמשמש בחול, ופרש"י הנצרך להיפנות ואינו יכול להיפנות, מביא צרור ומשמש בנקב והוא נפתח, ומותיב בגמרא מתקיף לה מר זוטרא ולסתכן, ומשני כלאחר יד, ופרש"י דיכול לעשותו כלאחר יד וכה"ג מותר [ולא יסתכן]. והנה אין הכוונה כאן לסתכן שהוא פיקו"נ, כיון שפיקו"נ הרי מותר גם ללא שינוי, וברש"י שם שהסכנה היא שעמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרקון [וברש"י בברכות כה. שיצבה בטנו].

וכן מבואר בסימן ש"ב סעיף ז' וסימן שכ"ח סעיף מ"ט שמי שהוא עצור מותר לו לשום פתילה בפי טבעת ע"י שינוי, ובמשנ"ב שם ס"ק ק"ג מבואר שלא הותר ליתן פתילה בשינוי אלא לחולה, ומבואר שעצור נחשב חולה.

והנה בסימן שכ"ח סעיף מ"ב מבואר שאסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא את הרעי, וצ"ע כיון שהעצור נחשב חולה א"כ למה לא נזכר שגם כאן מותר על ידי שינוי, ומהו השינוי.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

כ

לעשות הרבה פעולות שכל אחד מהן אינו פס"ר וביחד הם פס"ר

במ"ב סימן שכ"ח ס"ק קנ"א מבואר שפתילה כיון שהוא מכניס ומוציא כמה פעמים, פס"ר הוא שינשרו נימים. וצ"ע הרי כל פעולה ופעולה של הכנסה והוצאה אינו פס"ר שישירו הנימים (אולי אחרי כמה פעמים שהוא מכניס ומוציא כל אחד הוא פס"ר). וכן בסימן שט"ז ס"ק ט"ז כשהוא מכסה כלי מלא דבורים

מרפסן איגרי

מדור התשובות

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש דורשות עיין ותשובה

ברכת ישר כח מרובה להגאון רבי נתן קופשיץ שליט"א ששם עינו הטובה ליישב תמיהות האברכים כיד ה' הטובה עליו.

א

מפני מה הותר לחלוק שותפות עם גוי

בביאור"ל סי' שכ"ב ס"ו ד"ה כיון מבואר דבני חבורה הרגילים להשתתף אסור להם לחלוק גם בלי גורל, שמא יבוא למדוד, אבל שכנים כיון שאין רגילים להשתתף מותרים לחלוק בלי גורל, דמתוך שאין דבר זה מצוי אצלם לא גזרו. וצ"ע מש"כ בשעה"צ סי' ת"ק סק"ז דאסור לחלוק שותפות עם גוי, דגוי ודאי מקפיד, והוי כבני חבורה המקפידין דאסורים גם בלי גורל, והא אין רגילות להשתתף עם הגוי וכמבואר במשנ"ב שם, ושמא כיון דרגילות להשתתף דרך מקח שפיר חיישינן.

דוד שיפריץ - קרית ספר
תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: שם מיירי שהשתתפו בכוונה למסחר וכדו', וכאן שפי' שותפות באופן עראי לכן אסרינן לחלוק בלא גורל רק היכא דשכיח.

ב

מפני מה שמות אנשים אינם שטרי הדיוטות

במשנ"ב סי' שכ"ג סק"כ אסור לקרוא פתקאות שכתוב בהם סכום דמים, אלא כשמוכר יין בשבת נהגו להניח גרעין לסימן על שם האיש. ולא הבנתי מה היתר לקרוא פתקאות עם שמות אנשים, ומדוע לא הוי שטרי הדיוטות.

דוד שיפריץ - קרית ספר
תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עדיפא מיניה כתב בסי' ש"ז סק"ג דאפילו כתוב רק סימנא מותר, והטעם, דלקרוא שם איש לדעת את שמו אין איסור כלל.

הדברים מבוארים ומפורשים במג"א כאן (בסוסק"ה) - שזהו מקורו דהמ"ב, וז"ל המ"א: 'ומשמע דאם כתב שם האיש לבדו מותר לקרות ולעשות נקבים, דלא מקרי שטרי הדיוטות אלא שטר שכתוב בו איזה עסק', ע"כ. ובמחצה"ש הוסיף ביאור בזה: מדכתב הרא"ש דאסור להסתכל באותו כתב שכתב בו סכום במעות, משמע דזה דוקא מקרי שטרי הדיוטות ולא שם האיש, עכ"ל.

אך לכאן מיירי כאן כשכל שם כתוב בפתקא בפנ"ע, דאילו אם

זהו רשימת שמות לכאן יש לאסור אכתי, ודומיא דהמבואר בסי' ש"ז סעיף י"ב, ואכמ"ל.

משה אהרן ארלנגר - ברכפלד

ג

בדינא דמביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה סי' שכ"ג ס"ה: המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה, משמע דאסור בסל אפילו מעט כדים, והמשנ"ב העתיק דברי רש"י "ליתן ג' וד' כדים בתוך הקופה", משמע דבא לאפוקי ממשמעות זו. וצ"ע, דבסי' תק"י מביא בשם הרשב"א דבסל אפילו שתי כדים אסור, וכתב שם דכן משמעות השו"ע כאן, והוא נ"מ לשאת במבוי קרטון של שתיה שיש בו בקבוק או שני בקבוקים.

דוד שיפריץ - קרית ספר

ימחול נא מר לעיין בגליון ס"ד במרפסן איגרי שאלה כ"ט ובתשובות שבגליון ס"ה בזה.

משה אהרן ארלנגר - ברכפלד

ד

אם מותר למדוד שישים כדי לבטל האיסור כ' המ"ב בסי' שכ"ג סק"ז בשם הפמ"ג שאין היתר למדוד שישים כדי לבטל איסור, וצע"ג מהמבואר בסי' ש"ו במ"ב סק"ה שכ' בשם הפמ"ג להתיר מדידה כזו.

בני החבורה - קרית יובל

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: שם לא מיירי שהוא מודד את התערובות אלא ללמוד איך מודדין כדי לבטל בס'.

ה

בעירו רותחין למורסן אי הוי פסיק רישא דלא ניחא ליה מ"ב סי' שכ"ד סק"א: אם המים רותחין אסור משום בישול שגוי יערה מים לתוך המורסן לצורך תרנגולים, אלא יערה מתחילה לכלי שני. וצע"ק הא הוי פסיק רישא ע"י גוי דשרינן בסי' רנ"ג סקצ"ט, ולכאורה הוי פס"ר דלא ניחא ליה, דמשמע דאין ענין

שהמורסן יתבשל, עיין סי' רנ"ג בשעה"צ סקמ"ג, ושמא כיון דאפשר לתקן בקל לא רצה לסמוך ע"ז.

דוד שיפריץ - קרית ספר

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: זה לא פס"ר אלא מעשה בידים. ומלשא"צ לגופה אף דהוי דרבנן לא הותר ע"י גוי כמבואר בשריפה ולכבות הגר.

ו

בענין לסלק התבן מלפני הבהמה

בשו"ע סימן שכ"ד סעיף ט"ו כתב שאסור לסלק התבן מלפני בהמה לצדדין, ומסביר המשנ"ב שרוצה לסלקו שלא ידרסנו השור ברעי, ואסור משום דודאי יש שם כבר תבן שנמאס כבר ולא חזי לטלטול, וקשה שאפי' אם יש רק תבן שנמאס מותר ע"י כלי, כמו שמבואר בכמה מקומות בסימן ש"ח שטלטול מן הצד לצורך מקומו מותר, וכל שכן כאן שהעיקר רוצה לסלק אלו שלא נמאסו, שמותר אפי' טלטול גמור ע"י כלי, כמו שמבואר בסימן ש"ח סעיף כ"ז שמותר לסלק הטבלא עם הקליפות המוקצות אם יש שם כבר [ואפי' לכתחילה אפשר שמותר להניח שם כבר כדי לסלקם עיי"ש], וצ"ע.

ברוך צבי פדווא - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כיון שהדרך לקחת ע"י כלי לא הוי טלטול מן הצד.

ז

בהיתר שבות דשבות לצורך מצוה

בשעה"צ סי' שכ"ה ס"ק י"ד מבואר שבאופן שאי אפשר לעשות באופן היתר, מותר ליהודי לעשות עקירה בלבד בכדי להוציא לרה"ר דידן, שי"א שאינה רה"ר דאורייתא. ועיין פמ"ג טעם ההיתר כיוון ששבות דשבות מותר אפילו ע"י ישראל, אם אי אפשר באופן היתר.

אולם צ"ע, שבביאור הלכה סי' שט"ז סעי' י"ב ד"ה לצוד, כתב להקל בשבות דשבות במקום הפסד, וכן מבואר בביה"ל סוף סימן שמ"ט סעיף ה' בסוף ד"ה ואפילו, שכתב להתיר שבות

וגם המשנ"ב דן משום האיסור דחוץ לתחום, וא"כ צ"ע כנ"ל מה השייכות בין ב' האיסורים הנ"ל, ודו"ק].
שמעון בן גיגי - רוממה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: גם התלישה עצמה אין דרך לעשות בלילה כשהוא חוץ לתחום.

יג

בענין טבילה בחמין לצורך מצוה

בשעה צ"ס ש"ס ס"ק"ה כתב שיש לסמוך בעת הדחק על הקרבן נתנאל שאין גזרת מרחצאות בטבילת מצוה, והנה יש נהגו עפ"י טבילה בשבת בחמין, אמנם מה לנו שעת הדחק גדולה כטבילת נשים. והנה דעת המשנ"ב סימן תקי"א ס"ק י"ט שאין להתיר אפילו לטבילת נשים אפילו ביו"ט אלא במים פושרין (ואפילו ביו"ט שדעת הרבה ראשונים והשו"ע מכללם להקל בלא"ה שאין איסור רחיצה כלל), וצ"ע.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: במשנ"ב ס"ק"ז כתב כמו כאן ובשעה צ"ס הכוונה בפורשין וכמו שמציין לדברי השעה צ"ח דבכל גופו גם בפורשין אסור וע"ז סמך על דברי הק"נ.

בפשטות לא מובן על מי ומה מקשה, וכי על אלה שאין מדרקין בהלכה, הלא כמעט מכל סעיף בשו"ע וס"ק במ"ב אפשר להקשות על אותם שלא מקפידין ולא מקיימים. ולגופו של ענין, יתכן לדון באופן שהוצרך לטבול [לקרוי וכיוצא ב], ומזדמן למקום שהמקוה היחידית הקיימת היא של חמין, די"ל שכה"ג חשיב שעת הדחק, ויוכל לסמוך אקרבן נתנאל (ואולי גם ביש במרחק גם מקוה צוננת, אך אדאזיל להתם מפסיד לתפילה בציבור וכיוצא ב), וממילא הוי שעה"ד. ומה דמייתי מדברי המ"ב בה"ל יו"ט שכותב להחמיר אף ביו"ט בטבילת נשים בחמין, דו"ק היטב שעיקר אזהרתו היא להבלנין שידאגו שלא יהא חמין רק פושרין, אך לעולם באשה שנקלעת למקוה שרק חמין איכא התם, י"ל דשפיר תטבול, דהלא אף גבי שבת יש מן האחרונים שהקילו לה לטבול משום מצוה, וצ"ע.

משה אהרן ארלנגר - ברכפלד

יד

בענין רחיצת קטן בחמין

נתבאר בסימן שכ"ו איסור רחיצת כל גופו בשבת, ולא מיבעי בצוננין שאסור משום המנהג, אלא בפורשין נמי אסור משום רחיצת כל גופו, ולכאורה א"כ גם לקטן אסור לרחוץ, דבוודאי רחיצתו עכ"פ בפורשין, וא"כ צ"ע מנידון הביאורה"ל בסי" ש"ב בד"ה דלא, דדן שם אודות חשש סחיטה בנתינת חיתולי בד מתחת הקטן, וכתב שם דמייירי שרוחצו בחמין, וצ"ב כיצד הותר לו לרחוץ הקטן בחמין.

אחד מבני החבורה - קרית יובל

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: שם מייירי באופן שהוא מותר כשהוא מלוכלך וצרכי קטן מותר כחולי שאב"ס.

י"ל בפשיטות דמייירי התם ברוחץ רק מקצת גוף הקטן, דבזה שרי (אף בגדול) בחמין שהוחמו מער"ש.

משה אהרן ארלנגר - ברכפלד

טו

בענין איסור הוצאה במים שעל גופו

נתבאר בסימן שכ"ו ס"ז שהעולה מהרצצה יש לו לחוש לטלטול המים שע"ג, וצ"ע מדינא (סי"א סמ"ה) דמי שנשרו כליו במים שהולך בהם ואינו חושש משום סחיטה, ואמאי לא יחוש משום הוצאה.

אחד מבני החבורה - קרית יובל

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כל מה שבלוע בטל לבגד רק על הגוף שיש הרבה מים אינו בטל.

י"ל דמייירי בחצר וכדו' או במקום שיש בו עירוב, וכל נידון סעיף מ"ה הוא מצד הסחיטה שבו - באופן שאין נושא של טלטול והוצאה.

א"נ י"ל שדוקא בנושא מים שעל גופו חשיב טלטול, אבל במים הספוגים ובלועים בבגדו ליכא טלטול כיון דבטלים הם לבגד.

משה אהרן ארלנגר - ברכפלד

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: זה דבר רחוק שיבוא להגיד לנכרי כדי להחליף אבל בהובא בשביל שניהם הוי כחוכא אם נתיר ויבאו להתיר לגמרי כן.

י

בהא דאסור לומר לגוי לשוב מים עבורו דרך רה"ר אף שיכול הישראל לילך שם לשתות

ברמ"א סי' שכ"ה סעיף י' מבואר שאסור לומר לכתחילה לגוי להביא מרה"ר, אף שיכול בעצמו לילך לרה"ר לשתות שם.

וצ"ע, הרי לעיל בסימן רע"ו ס"ק ל"א מבואר שמותר ליתן לנכרי נר ליקח, כיון דיכול הישראל עצמו ליקחו בגופו כלאח"י, ומבואר שם במשנ"ב ס"ק ל"א שאין הפשט שטלטול הגוי עצמו נחשב טלטול מן הצד [כמו שהבינו כמה אחרונים], אלא שכיון שהוא יכול ליקח מן הצד מותר ע"י הגוי באיסור [והיינו כיון שאינו נהנה מזה שהרי יכול לקחתו בהיתר]. וא"כ אמאי לא התירו לו גם כאן לומר לגוי להביא לו מרה"ר, כיון שיכול בהיתר.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: מעולם לא שמענו שמותר אמירה לעכו"ם בלא הנאה רק היתר שימוש מותר אי בלא"ה אינו נהנה כ"כ כ"ש להביא מרה"ר שנהנה ממש.

אולי יש לחלק דהתם גבי נר הרי יכול להשיג את אותה תוצאה - להביא הנר לכאן ע"י שינוי וכדו', אבל גבי שתיית מים הלא אם לא יביא לו הגוי לכאן לא יהיו לו כאן מים, והפתרון התחליפי הוא שילך היהודי לשם - למקום המים וישתה, ואמנם את תוצאת הרוייה ישיג גם עי"ז, אבל זה כבר אופן אחר ושתייה אחרת.

משה אהרן ארלנגר - ברכפלד

יא

הנאה ממלאכת קטן

הביאורה"ל סי' שכ"ה סעי' י' ד"ה א"י מביא בשם המ"א שכשם שגוי שעשה מלאכה בשביל ישראל אסור בהנאה, ה"ה חש"ו שעשו מלאכה לצורך ישראל אסור בהנאה. וכתב הביאורה"ל שמ"מ יש חילוק ביניהם לענין חשש דשמא ירבה, שבחש"ו שעשו מלאכה לצורך עצמן, אין חוששין שמא ירבו לעשות בשבילו ומותר בהנאה, עכ"ד.

וצ"ע, דבשלמא חרש ושוטה דלאו בני דיעה נינהו כלל, שפיר שייך לומר שאינם חושבים על השני, אבל קטן וכי אין לו דעת להרבות בשביל קרוביו ומכריו.

ואולי איירי המשנ"ב בקטן טובא כבר שית ושבע, שבאמת אין לו דעת לחשוב על השני.

א. ד. - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: הלואי גדול שיחשוב על השני, ובגוי ודאי עושה עבור טוה"ג.

פשוטם של דברים - שיצר לב האדם רע מנעוריו (משננער ממעי אמו), ואילו יצה"ט אתי רק בהגיעו לסיום שנת הי"ג, וכיון שכן אין לו הדחיפה והחשק לעזור לאחרני, אלא כל מעשיו הם סביב "עצמו" ותועלתיותו, ואמנם יש אשר להם תכונות נפש טובות, אבל לענין הלכה א"א לסמוך על השערות, ועל חזקתו סמכין.

משה אהרן ארלנגר - ברכפלד

יב

בנתלש בשבת מחוץ לתחום לענין שיעור בכדי שיעשה

כתב המשנ"ב סי' שכ"ה ס"ק מ' לענין המחלוקת אם בשיעור בכדי שיעשו צריך דוקא ביום שלמחרת, או דאפשר להחשיב גם את הלילה [שאינו דרך להביא בו מחוץ לתחום], וכתב המשנ"ב דיש להקל בזה כיון דבלא"ה יש מקילין לענין איסור דרבנן דחוץ לתחום, דא"צ להחמיר בכדי שיעשה, אמנם היכא שנלקט ממחובר חוץ לתחום יש להחמיר דתו ל"ה איסור דרבנן, ואין את צירוף ש"י הנ"ל, ולכן יש להחמיר. ולכאורה צ"ע, דאע"פ דלענין איסור תלישה הוי דאורייתא, הא אי"ז שייך לאיסור של חוץ לתחום דהוא דרבנן. והרי לענין התלישה עצמה ודאי שגם בלילה הוי בכדי שיעשו, דרק לענין ההבאה מחוץ לתחום ל"ש לחשב את הלילה, וכיון דזהו עדיין איסור דרבנן, ומשום הדאורייתא של התלישה מקוים שפיר הבכדי שיעשו, למה לא שייכת הקולא כמו בדרבנן, וצ"ע. [ואין לומר דכיון דהתלישה נעשתה בריחוק, אי"כ משום הדאורייתא של התלישה גופא צריך לחכות עד למחרת, דכל בישול וכל איסור דאורייתא שיעשה בריחוק צריך בכדי שיעשה לא רק זמן המלאכה, אלא גם לענין הקירוב גם אם לא נעשתה בזה מלאכה, ואין הדבר כן לכאורה,

דשבות בישראל לצורך מצוה בהוצאה בכרמלית פחות פחות מד' אמות, אולם שם בסוף הניח בצריך עיון, ע"ש.

וכן צ"ע בסימן שט"ז ס"ק נ"ח גבי דבר שאינו מחוסר צידה שהתיר וז"ל: ואם הוא מכוון שלא יעשו היזקות בבית אפשר שיש להקל, ובבה"ל שם בד"ה לצוד ביאר כיון שהוא דרבנן, וגם הוי מלשאצ"ג, אפשר שיש להקל במקום פסידיא, אלמא לא פשיט"ל כל כך דבר זה, וצ"ע.

ומה שכתב הביאור הלכה סי' שי"ד סעי' א' ד"ה אסור לשברה, שלא מצינו להתיר שום שבות ע"י ישראל ע"ש, פשוט דמייירי בשבות אחד, משא"כ בנדון דידן דמייירי בשני שבותין. ואף שכתב בסימן רע"ו ס"ק כ"א שאפילו למתירים שבות במקום מצוה היינו דוקא בשבות דעכו"ם, היינו דוקא למתירים אפילו שבות אחד, אבל לאוסרים ומצריכים שני שבותים הוא הדין אפילו ע"י ישראל.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ליתא שם דבר זה, רק שם משום דרכי שלו' שהעכו"ם אלם וכדו' ואין מדמין שבותין להדדי.

ח

בטעם דאסרו ספק מעשה גוי בשבת

א. במ"ב סי' שכ"ה ס"ק ל"ב כ' גבי הא דספק אם לקט גוי בשביל ישראל דאסורים לערב בכדי שיעשו משום דהוי דבר שיש לו מתירין, וצ"ע, שהרי לעיל בסימן רע"ו בבה"ל ד"ה ממחצה על מחצה כתב שבהדליק העכו"ם נר, והיה בו מחצה ישראל ומחצה עכו"ם, יש להחמיר בספיקא, וצ"ע לכאן. והנה אי נימא כמש"כ כאן במשנ"ב שכל הטעם שמתמירים הוא משום דהוי דבר שיש לו מתירין, א"כ צ"ע טובא מה שייך כאן דבר שיש לו מתירים, הרי הנר יתכלה עד מוצ"ש, ומבואר לקמן בסימן תצ"ז שעה"צ ס"ק י' שבמקום שיתקלקל המאכל לגמרי עד שעת ההיתר, מקילים לטעם הזה שדשיל"מ הוא משום עד שתאכלנו בהיתר תאכלנו באיסור, וכה"ג מותר כי לא יוכל לאכלנו בהיתר.

ב. (והנה בתשובת נוב"י, והביאו הפ"ת ביו"ד ס"ק ק"ב, כ' דרשיל"מ הוה רק בשימוש חד פעמי, ולזה כתב שאין שייך במוקצה, ואף לחולקים ודאי דבר שאין לו שימוש למוצ"ש כלל לא יהיה היתר).

ג. ועוד יל"ע, דהנה בדבר שיש בו ספק פלוגתא אין אוסרים בו מעשה שבת, וביאר המשנ"ב לעיל בסימן שי"ח ס"ק"ב הטעם משום דהו"ל ספק דרבנן, והנה לפי המבואר כאן הוא דבר שיש לו מתירין, ודבר שיש לו מתירים אסור בספק דרבנן. וצ"ע בכל זה.

חיים קוגל - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: א. במחצה על מחצה יש ב' פירושים אם מחמת ספק או מחמת ודאי דהוי כעשאו בשביל שניהם.

ב. ליכא כזה דין שימוש חד פעמי אלא לענין טלטול כיון שלא נגרע שום דבר מהחפץ.

ג. שם איכא טעם אחר דכיון דיש מתירין לכתחילה אנן לא אסרינן בדיעבד, גם יש דיעות דבספיקא דדינא ל"א דשיל"מ.

ט

חליפין בדבר שהובא מחוץ לתחום

דבר שהובא מחוץ לתחום ע"י א"י בשביל ישראל, אסור למי שהובא בשבילו, ולאחרים מותר [סי' שכ"ה ס"ח]. וכתב המשנ"ב שמ"מ אם הביאו שני דברים, א' לראובן וא' לשמעון, אסורים להחליף ביניהם, דאם יהיה מותר להחליף יבואו לומר לו להביא על סמך ההחלפה, עכ"ד.

ומשמע שרק בכה"ג ששני הדברים הובאו מחוץ לתחום בזה אסור להחליפם, אבל אם דבר א' הובא מחוץ לתחום, ורוצה להחליפו בדבר רגיל שלא הובא מחוץ לתחום, שרי. ואע"פ שגם בזה שייך החשש הנ"ל שמא יאמר לו להביא על סמך ההחלפה, אפ"ה מותר, וצ"ב אמאי.

וממשיך המשנ"ב וכותב שמותר לו למכור את החפץ לאחר, כלומר, ולקבל תמורתו דבר מאכל ולאוכלו היום. וגם כאן מבואר כדברינו לעיל שמותר להחליף את החפץ בדבר שלא הובא מחוץ לתחום, וליהנות מההחלפה מיד, וצ"ב אמאי.

והנה במקור הדברים בבה"ט הוסיף והתנה דמאי דשרי למוכרו היינו בתנאי שלא יכוון לכך, כלומר שלא יאמר לגוי להביא לו על סמך שיחליפו אה"כ בדבר כשר, ונמצא שבאמת ליכא למיחש מה שהקשינו לעיל שמא יאמר לו, דאם יעשה כך יאסר הדבר.

אלא דזה גופא צ"ב, הא בכל מה שאסרו חכמים ליהנות ממלאכת גוי אסרו גם באופן שלא אמר גזירה שמא יאמר, וכן כשמחליף שני חפצים שהובאו מחוץ לתחום אסר המשנ"ב גם כשלא אמר אטו שמא יאמר, ולמה א"כ כשמחליפו בדבר כשר לא אסרינן אלא כשאמר.

א. ד. - בני ברק

הגהות הגאון רבי נתן קופשיץ שליט"א מרא דאתרא הקריה החרדית בית שמש ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

רחיצה למצטער בחמין שהוחמו מער"ש

סי' שכ"ו סעיף א'. ביאור"ל ד"ה במים שהוחמו מער"ש: ומצטער מער"ש
שאינו חולי כל הגוף י"ל דמותר לרחוץ [חידושי רעק"א] - צ"ע מסומן
תרס"ז משנ"ב סק"א דאסור לרחוץ לקטן [בחמין], וקטן לא גרע
ממצטער כמבואר שם במשנ"ב סק"ג. וכן מהא דמבואר בסימן זה
סעיף ו' דאסור ליתן ע"ג בטנו כלי של מים חמין שמא ישפך ונמצא
כרוחץ, ולב"י מייירי בהוחמו מערב שבת, ונמצא כרוחץ כל הגוף
[והמ"א לא פליג עליו בזה, עיי"ש]. ועיין רש"י דף מ' ע"ב דמייירי שחש
במעיו, ואפי"ה לא התירו חשש רחיצה, וצ"ע.

ובעיקר ראיית הרעק"א מסומן ש"ז ס"ה לא הבנתי, דאפשר דהתם מייירי
כדי לרחוץ מקצת הגוף בחמין שהוחמו מערב שבת, ועיי"ש ברמב"ם
דה"ה קטן, ובקטן הא ודאי אסור כמבואר סימן תרט"ו, וכמבואר
בגמ' שבת קל"ד ע"ב, ובע"כ דאין מייירי בכל הגוף, ועיי"ש סי' ש"ב ס"ו
בה"ל ד"ה דלא, דכתב דתניוק הרגיל ברחיצה הוי כחולה שאב"ס
בזה.

ליתן ע"ג בטנו כלי שיש בו חמין דאסור בשבת משום חשש רחיצה
סי' שכ"ו סעיף ו'. שעה"צ אות ט': ומייירי בחמין שהוחמו מעט בשבת
ולהכי אף אבר אחד אסור וכו' - ולהרמב"ם אליבא דגר"א לפי מש"כ
בשעה"צ [סק"ח], צ"ל דהחשש הוא משום כל גופו, וכ"כ ב"י.

סיכת שמן ורד עיי"א

סי' שכ"ז סעיף א'. משנ"ב סוף ס"ק ג': ואפילו עיי"א אסור אם מתחזק
והולך כבריא, וכדלקמן בסימן שכ"ח - עיי"ש ס"א ומשנ"ב סקנ"ב וס"ק
ק'.

למשמש ביד בכח על גופו

סי' שכ"ז סעיף ב'. משנ"ב ס"ק ז': ועיין לקמן בסימן שכ"ח סמ"ב במש"כ
שם בביאור"ל דלהרמב"ם מותר - וכן פסק שם ובשעה"צ שם אות צ"ו.

סיכת רגלו בשמן כשהוא בתוך המנעל

סי' שכ"ז סעיף ד'. שעה"צ אות ט"ז: משתכר - אולי צ"ל משתחר.

איסור חובל שיש בהוצאת השן

סי' שכ"ח סעיף ג'. ביאור"ל ד"ה ומצטער וכו': והדם ממילא קאתי, ואף
דהוי פ"ד הא הוי עכ"פ פ"ד דלא איכפת ליה וכו' - ועיי"ש לעיל סי' שט"ז
סוף סק"ל דכתב גם בשם המאמר מרדכי דפטור דהוי משאצ"ל, עיי"ש.

לסמוך על מי שאינו מומחה להקל בספק נפשות

סי' שכ"ח סעיף י'. ביאור"ל ד"ה ויש מי שאומר שא"צ מומחה: וכן בר"ן
וכו' משמע ג"כ לכאורה דלא ס"ל כן - ועיי"ש לק' סי' ש"ל משנ"ב סוף
סקי"ד ושעה"צ י"א.

להתאחר בחילול שבת לצורך חולה בשביל לעשות בשינוי או עיי"א גוי

סי' שכ"ח סעיף י"ב. משנ"ב ס"ק ל"ז: והט"ז כתב דלאו מנהג ותיקין הוא,
דאף שיכול לעשות עיי"א מ"מ הישראל יזרו בדברי יותר - אבל לענין
שינוי לא שייך טעם הטי"ז, ולכן כתב המשנ"ב סקל"ה מה שכתב דוקא
לענין שינוי ולא לענין א"י, ועיי"ש לק' משנ"ב סוף סקל"ט.

להרתיח יין בעצמו לצורך חולה שיש בו סכנה כשאפשר עיי"א גוי

סי' שכ"ח סעיף י"ד. משנ"ב ס"ק ל"ט: דיש לו על מי לסמוך - עיי"ש משנ"ב
סקל"ז.

המציל נפש וכוונתו למלאכת איסור

סי' שכ"ח סעיף י"ג. שעה"צ אות י"ז: וכן ברוקח סימן ק"ט כתב אע"פ
שמתכוין למלאכה ולהציל ה"ז משוכח - ואם מתכוין רק למלאכה ולא
להציל, עיי"ש סי' שט"ז בה"ל ד"ה הצד שמסתפק, עיי"ש.

שבות דשבות עיי"א גוי במקצת חולי

סי' שכ"ח סעיף י"ז. משנ"ב ס"ק נ"ב: דאז עיי"א א"י נעשה שבות דשבות
ושרי במקצת חולה - ועיי"ש לק' ס"ק ק'.

שבות לחולה שאין בו סכנה

סי' שכ"ח משנ"ב ס"ק נ"ד: עושין בשינוי היינו האיסור דרבנן - ואם
א"א לעשות בשינוי, דעת הח"א דאפשר לעשות בלא שינוי, והביאו
המשנ"ב לק' ס"ק ק"ב, ועיי"ש מש"כ שם בגליון.

עשיית מדורה לחולה שיש בו סכנה

סי' שכ"ח סעיף י"ח. שעה"צ אות ל"ז: שכל הפוסקים חולקין על הרמב"ם
שמחמיר בזה, וכפסק הב"ח וא"ר לקמן בסימן ש"ל ס"ו - ועיי"ש סי' ש"ל
בבה"ל שדעת הראב"ד ברמב"ם שמקיל בחולה שיב"ס, עיי"ש ד"ה כל.
אולם הוא הקשה על הראב"ד ומסיק דלא כן, אמנם מדברי השו"ע שם
משמע כהראב"ד, עיי"ש בה"ל.

בישולי גויים בכלים ובמאכלים שבישל לחולה בשבת

סי' שכ"ח סעיף י"ט. משנ"ב ס"ק ס"ג: ומה שנשאר למו"ש אסור וכו'
והכלים של בישולי א"י צריכים הכשר וכו', ויש מקילין דא"צ הכשר כלל,
והסומך עליהן לענין כלים שבישלו בהן לחולה בשבת לא הפסיד - עיי'
לעיל סי' שי"ח ס"ק י"ד וצ"ע.

בישולי גויים במאכלים שבישל גוי לצורך חולה

סי' שכ"ח סעיף י"א: דבלא"ה הרמ"א סתם שם כהרא"ה דאף
לבריא מותר דאין ע"ז שם בישול א"י, וכן דעת הנקה"כ שם - וכן משמע
ממ"א סי' שי"ח סק"ו, וכן כתב בהגר"א סי' שי"ח ס"ג דלא גזרו על זה,
וכן סתם שם במשנ"ב סקי"ד וצ"ע, אולם ביו"ד סי' קי"ג סקמ"ב משמע
בהגר"א דפסק כהרשב"א דאסור, וצ"ע.

רפואה עיי"א ישראל לחולה שאב"ס

סי' שכ"ח סעיף כ"ה. משנ"ב ס"ק פ"ה: אף דהוא רק איסור דרבנן, מ"מ
עיי"א ישראל עצמו אסור בלא שינוי - משמע דגם ברפואה הוי ככל
שבותים דמותר רק עיי"א שינוי בחולה שאב"ס, ועיי"ש עוד לק' משנ"ב
ס"ק ק"ב בשם הח"א. שו"מ לק' משנ"ב ס"ק קכ"א דלא כתב כן, אולם
בבה"ל שם הקשה כבר מכאן.

מפיס מורסא להוציא ליחה למ"ד מלאכה שא"צ לגופה חייב
סי' שכ"ח סעיף כ"ח. משנ"ב ס"ק צ': ואפילו למ"ד דמשאצ"ל חייב ג"כ
י"ל וכו' וא"א לבוא לידי חיוב מכה בפטיש - עיי"ש לעיל סי' שט"ז ס"ז בה"ל
ד"ה נחשים מש"כ בזה.

אמירה לגוי בחושש בשינוי

סי' שכ"ח סעיף ל"ב. משנ"ב ס"ק ק': ואפילו דבר שהוא רק משום שבות
כיון שהוא רק מיהוש בעלמא - עיי"ש לעיל סקנ"ב.

להשהות החומץ בפיו כשחושש בשינוי

סי' שכ"ח משנ"ב ס"ק ק"א: לא יגמע וכו' דמוכח מלתא שהוא לרפואה,
ואפילו לשהות ואח"כ יבלע אסור - לפי מש"כ בשעה"צ דדמי לשמן,
ובשמן הביא פלוגתא בס"ק ק"ג.

רפואה לחולה שאין בו סכנה עיי"א ישראל

סי' שכ"ח משנ"ב ס"ק ק"ב: דעיי"א ישראל מותר דוקא עיי"א שינוי - עיי' לק'
סעיף קטן קכ"א ובבה"ל ד"ה וכו'.

שבות לחולה שאב"ס כשא"א עיי"א שינוי

סי' שכ"ח משנ"ב ס"ק ק"ב: אף הח"א מסיק שם דאם א"א בשינוי מותר
שלא בשינוי - הוכחה לזה מלק' ס"ק ק"ז בשם הר"ן [בטעם ההיתר
לגונח לינק בעצמו], מיהו אפשר דהתם גרע משאר שבות, עיי"ש תצ"ו
שעה"צ ט', ואינו מוכרח, דודאי הוא גרע משינוי במלאכה דאורייתא,
אבל שבות עכ"פ איכא, ומ"מ יש לחלק משבות גמור, ודו"ק.

חליבה בשבת בשביל גונח

סי' שכ"ח סעיף ל"ג. משנ"ב ס"ק ק"ז: ואף דקי"ל דבכל חולי שאין בו
סכנה אומר לא"י ועושה, הכא שאני דרפואה שלו לינק בעצמו - עיי'
לעיל ס"ד בה"ל ד"ה שממתין.

רפואה לבריא כשכוונתו לרפואה

סי' שכ"ח סעיף ל"ז. ביאור"ל ד"ה אבל אם וכו': ודברי מ"א שכתב
בסקמ"ג שכן מוכח ברמב"ם דאפילו בריא שאין לו מיהוש אסור אם
עושה לרפואה, אינו מבין ראיתו כלל וכו' - ועיי"ש מ"א דמביא עוד ראיות
לדינו, ועיי"ש לק' סעיף מ"ד בה"ל ד"ה אלא.

רפואה לחולה שאין בו סכנה

סי' שכ"ח ביאור"ל ד"ה וכן אם נפל למשכב: וכן משמע במרדכי פרק
שמונה שרצים וכו' - והובא ברמ"א לעיל בסעיף כ"ה.

בהיתר שתיית הרפואה לחולה שאין בו סכנה

סי' שכ"ח ביאור"ל ד"ה וכן אם נפל למשכב: והרי אפילו אם הא"י מכין
לו הרפואה, עיי"כ השתיה של רפואה גופא הרי עושה הישראל בעצמו -
לפי מש"כ המשנ"ב ס"ק ק"ב בשם הח"א דהיכא דא"א עיי"א שינוי מותר
גם שלא עיי"א שינוי, לא קשה כלל.

בפירוש העלות אונים

סי' שכ"ח סעיף מ"ג. משנ"ב סוף ס"ק קל"ד: גידי האזנים פעמים שיורדין
למטה ומתפרקין האזנים - צ"ל הלחיים [כן איתא ברש"י ע"ז כ"ח ע"ב
ד"ה מעליה, וכן העתיק הבה"ג].

הרב אילן גרינוולד - ברכפולד

טבלת סיכום לדיני חולה שאין בו סכנה בשבת עיי"א ישראל (סי' שכ"ח ס"ז)

הגדרת חולה שאין בו סכנה:

שנפל מחמת חוליו למשכב, או שיש לו מיהוש שמצטער וחולה ממנו כל גופו ואפי' מהלך. וכן סתם צרכי קטן.

מלאכה דרבנן		מלאכה דאורייתא		טבלת סיכום לדיני חולה שאין בו סכנה בשבת עיי"א ישראל (סי' שכ"ח ס"ז)
בלי סכנת אבר (ב)	בסכנת אבר (א)	בלי סכנת אבר (ב)	בסכנת אבר (א)	
מותר	מותר	מותר רק בשינוי	מותר רק בשינוי	שיטה א'
אסור	מותר	אסור	מותר רק בשינוי	שיטה ב'
מותר רק בשינוי (ג)	מותר	אסור (ג)	מותר רק בשינוי	שיטה ג' [וכן נפסק להלכה]
מותר רק אם לא נסמך למלאכה דאורייתא	מותר רק אם לא נסמך למלאכה דאורייתא	אסור	אסור	שיטה ד'

(א) ובמ"ב ס"ק מ"ט כתב דיש איברים שנוגע לפיקו"ג, וכמ"ש לעיל סעי' ו' גבי מכה שעל גב היד וגב הרגל, ומי שבלע עלוקה, ומי שנשכו כלב שוטה או אחד מהזוחלים
הממיתים אפילו בספק, וכן לעיל סעי' ט' גבי החושש בעיניו או בעינו ויש בו ציר, או שהיו שותתות ממנו דמענות מחמת הכאב, או שהיה שותת דם, או שהיה בו רירא
ותחלת חולי, עיי"ש. וכתב דה"ה בשאר האיברים אם הרופא אומר שאם לא ירפאו אותו אבר יוכל לבוא לפיקו"ג, הרי הוא כשאר חולה שיש בו סכנה, עיי"ש.

(ב) ואם אינו חולה כלל בכל גופו, אלא הוא חולה באחד מאיבריו וגם באותו האבר אין סכנה, לכו"ע לא שרי לחלל אלא עיי"א גוי, ודוקא בדבר שהוא משום שבות בעלמא,
דאז עיי"א גוי נעשה שבות דשבות ושרי במקצת חולה (מ"ב ס"ק נ"ב).

(ג) יש להעיר דבחי אדם כלל ס"ט ס"ב כתב בזה, דאם אי אפשר לעשות על ידי שינוי ולא על ידי נכרי, מותר לעשות כדרכו, עיי"ש נוהמ"ב הביא דבריו לקמן ס"ק ק"ב,
וצ"ע למה לא הביאו כאן. לפ"ד החי"א יוצא שגם במלאכה דאורייתא בלי סכנת אבר יהיה מותר לעשותה בשינוי כשא"א בלעדיה.

מקור הלכה

הרה"ג יוסף משדי שליט"א

נוול "אליבא דהלכתא" בני ברק מרביני בית ההוראה "אהבת שלום"

סימן שכ"ח דיני רפואה בשבת

שער א'

הקדמה בדרגות החולאים
הקדמה

א. בעניני רפואה בשבת, ישנם פרטים רבים התלויים בכל מקרה לפי גופו של ענין, והיינו כגון:

א. בכל מקרה צריך להבחין אם המעשה שהוא עומד לעשות אסור מן התורה או מדרבנן, שכן התורה אינו אסור אלא אם עובר על אחד מל"ט המלאכות ותולדותיהם. וחז"ל אסרו עוד דברים מטעמים שונים, וכמו כן ישנם איסורי תורה שבאופן שעושה אותם בצורה מסוימת אינם אסורים מן התורה, אפילו על ידי ישראל, כגון: א) מלאכה שנעשית בשינוי, דהיינו שלא כדרך הרגיל של עשיית המלאכה. ב) מלאכה שאינה צריכה לגופה, דהיינו שעושה דבר ואין צורך לתכלית המלאכה האסורה אלא לתכלית אחרת. ג) שניים שעשו מלאכה ביחד, והיחיד היה יכול לעשותה לבדו. ה) מלאכה הנעשית בדרך גרמא. ו) על ידי קטן אין איסור אלא מדרבנן. וישנם עוד הרבה אופנים אחרים שמחמתם אינו אסור אלא מדרבנן, עיין בהערה¹.

ב. בכל מקרה יש להבחין בדרגת החולי, אם הוא מצב של סכנה, או שהוא חולה שאין בו סכנה, או שהוא מצטער בעלמא, וכיוצא, שלפי דרגת החולי ומצב הסכנה, כך אפשר לעשות את המעשה שעומד לעשותו. ואם הוא חולי בהול שזקוק לטיפול מידי, עושין לו הכל כמו שרגילים לעשות לו בחול, ואין צורך לחשב את הפעולות ואת המלאכות שהוא עושה². ופרטי הדינים בזה יבוארו להלן.

ב. ישנם כמה הגדרות לסוגי החולאים, וכל סוג יש לו דינים מיוחדים³, ונזכרים בקצרה, ולהלן בסימן שכ"ח יבוארו כל הפרטים בעזה"י.

א. חולה שיש בו סכנה, דהיינו שיש בו סכנת חיים או ספק סכנה, מותר ומצוה לחלל עליו שבת בכל ענין, ואפילו בדברים האסורים מן התורה⁴. ובכלל חולה שיש בו סכנה הוא מכה של חלל⁵ ויולדת⁶.

ב. חולה שיש בו סכנת אבר, אע"פ שאין בו סכנת חיים או ספק סכנה, מחללין עליו שבת במלאכות האסורות מדרבנן ואפילו על ידי ישראל. אבל מלאכות האסורות מן התורה אסור לעשותן על ידי ישראל. ועל ידי גוי מותר הכל⁷.

ג. חולה שאין בו סכנה, אבל הוא נפל למשכב, או שכואב לו הרבה עד שחלה כל גופו, מותר לעשות מלאכה האסורה מדרבנן ודווקא בשינוי⁸, ומותר לקחת תרופות⁹, ועל ידי גוי מותר הכל¹⁰.

ד. חולה במקצת, דהיינו שחלה או נפצע באחד מאיבריו אך לא נפל למשכב, ולא נחלה כל גופו, אלא יש לו צער וכאבים, אסור לעשות לו מלאכה על ידי ישראל ואפילו בדברים האסורים מדרבנן. ואסור גם כן לקחת תרופות¹¹, אבל מותר לומר לגוי לעשות לו מלאכה אם היא אסורה מדרבנן בלבד, וכמו שנתבאר בסימן שי"ז סעיף ה'¹². וכן מותר לגוי ליתן לו תרופות¹³.

ה. מיוחשים בעלמא, דהיינו שיש לו כאבים כמו כאבי ראש וכאבי בטן וכדומה, אבל לא נפל למשכב מחמתם אלא הוא מתחזק והולך כבריא, אסור לו לעשות שום מלאכה בין על ידי ישראל ובין על ידי גוי, בין אם המלאכה אסורה מן התורה ובין אם אסורה מדרבנן¹⁴. ואסור לקחת תרופות¹⁵.

ו. המצטער הרבה, יש להסתפק אם דינו כחולה שאין בו סכנה או שדינו כמקצת חולי, ותלוי לפי הענין¹⁶.

וישנם אופנים שהם בגדר "מצטער", שהתירו חז"ל לעשות בשבילו אפילו באופן שיש בו איסור דרבנן, משום שבמקום צערא לא גזרו רבנן, עיין בהערה¹⁷.

רפואות צריך שינוי. וע"ע בהערה שאחרי הבאה. והגדרת חולה שאין בו סכנה מבואר להלן סי"ז ובהערה ראשונה שם בדין חולה שאין בו סכנה - ושם נתבאר שכל שאינו יוצא מן הבית ללכת לעיסוקיו נחשב שנפל למשכב, ונחוץ להודיע פרט זה כאן, שבכך יתפרשו כל המקומות להלן שנכתבו בסתם נפל למשכב.

17. עיין בכל זה להלן בסעיף י"ז.

18. מבואר בפ"י שלא הותר אלא לחולה שאין בו סכנה, אבל בדרגות אחרות אסור. וע"ע בשו"ע הגר"ז סעיף כ'. וע"ע בב"י להלן סעיף ל"ז. וכן מבואר בדברי הרמ"א שם שמוותר לקחת תרופות אף בלא שינוי, עיי"ש. ואין זה ככל איסור דרבנן שצריך שינוי, וכמש"כ במשנ"ב וכה"ח שם, [ושם בב"ה"ל האריך מדברי כמה ראשונים להוכיח שאף בחולה שאיב"ס אסור לקחת שום רפואה זולתי כשיש בו סכנה, והיינו דס"ל שאין דרגות בכל זה, ומסיק דמי"א לא נוכל למחות במקילין, עיי"ש. אולם במשנ"ב סתם כדברי הרמ"א שם להיתר, וכמו שביארנו שם]. וע"ע בהערה שלפני הקודמת. ונתבאר עוד בדברינו בהקדמה א' לסעיף כ', וכן בהקדמה ב' בפרק המדבר בענין חולי שאיב"ס, עיי"ש. וע"ע בדברינו להלן בסעיף י"ז ובהערות שם. [ושם בב"י הביא לפרש דעת הרמב"ם שאוסר רפואה אפילו לחולה שאיב"ס, ולא פסק כן].

19. עיין להלן סי' שכ"ח סי"ז וסל"ח.

20. שדינו בזה ככל מיוחש בעלמא, דלהלן אות ה', ובדאי שאסור בתרופות [ואפילו בחולה שאיב"ס אינו מוסכם להיתר], ולא התירו אלא ע"י גוי [וע"ע במג"א סוסק"ב, אמנם בפשטות מירי בגוי. וע"ע בנש"א כלל ס"ט סק"א, ויל"ב].

ועיין במ"מ (פ"ב ה"י) שמפרש שבחולי איבר אחד לא הותר לחלל שבת, אבל מותר לחלל מן הנכרי, עיי"ש. ומבואר שמוותר רפואה ע"י גוי [ויש לבאר, שאין הכוונה לסכנת איבר אחד, אלא הכוונה היא שיש לו חולי באיבר אחד, דאילו בסכנת איבר ודאי שרי, וק"ו בחולה שאיב"ס, וע"ע בב"י להלן בס"י]. ומה שכתב שם הב"י בהמשך דבריו "סכנת איבר" אחד, יעוין בנה"ש סק"ד שכתב שהוא ט"ס, וצ"ל מיוחש איבר אחד. אלא שיעקר הדבר לכאז צ"ב, דהא כאשר הוא הולך לגוי לקבל הרפואה שחולל לו בעינו וכדו' הוא שחיקת סממנים, ומבואר שכוין שאינו עושה כן בעצמו, אלא ע"י הגוי, אין זה אסור כשאר רפואה, אלא הוא כמעשה הגוי, וכמו שהתירו בסימן שי"ז ס"ה למצטער (ולא דמי לאופן שהישראל שותה בעצמו, שבהו כבר עמד בב"ה"ל להלן סל"ז סוד"ה וכן, עיין שם שתיירף לשאר שתלוי בהיכר).

21. יש לציין שדרגה זו לא נזכרה בב"י ובמשנ"ב כאן (בר"ס שכ"ח) שפירוטו את דרגות החולי, ויש לומר משום שאין בזה נפ"מ בין דרגה זו למיוחש בעלמא, מלבד להתיר ע"י גוי. ובפרט זה כנראה שמכיו על המבואר בסי' שי"ז ס"ה, [ועיין במג"א כאן סק"י"ב בזה]. ודרגה זו עדיפה ממיוחש בעלמא שזכיר להלן, משום שבדבר זה התירו שבות דשבות, משא"כ שם, אבל היא פחותה מדרגה קודמת של חולי שאיב"ס שהותר בו [וזהו שיטת הרמב"ם בפ"ו ה"ט שמוותר לנכרי לעשות, אם היה שם מקצת חולי וכו', וכן פירש במגיד משנה שם (ולא כהפירוש הקדמון ממצרים שפירש כוונת הרמב"ם על חולי שאיב"ס, דד"א. וכבר העירו בזה המפ"י). וכ"ה בשו"ע סימן שי"ז ס"ה, ובאחרונים שם].

22. כגון טיפות עיניים, טיפות אף, משחה וכדו', דהוי שבות דשבות במקום מקצת חולי שמוותר. אולם להכניס לו תרופה (כדורים, טיפות) לפה, אסור, שהרי החולה בולעם בעצמו, והוי מעשה ידיה (ורק אם יתחוב לו לבית הבליעה מותר).

23. ש"ע כאן (בסעיף א'), ועיין במשנ"ב (סק"ב) שאפילו בדברים שאין בהם מלאכה אסור. [ועיין כה"ח אות ב' שאפילו דברים המותרים לבריאים אסורים לו כל היכא שמעשיו מוכיחים שלרפואה מכין, עיי"ש. וכן נתבאר גם לעיל בסי' שכ"ז, ודוק]. ואפילו שבות ע"י גוי ג"כ אסור (משנ"ב וכה"ח סק"ג). וכן מבואר בכל הפ"י, ע"י ח"א ותה"ל"ד וש"א ודלא כהב"מ כאן, ואכמ"ל.

24. עיין לעיל לפני שבע הערות (ד"ה כנזכר).

25. עיין בע"ז (דף כח). החושש בשינוי לא יגעם וכו', חושש הוא דלא, הא כאיב ליה טובא שפיר דמי. ודחו דילמא אף היכא דכאיב ליה טובא חושש קרי ליה, ע"כ. ובב"י הביא דברי הרא"ש דכיון דלא אפשרטא ספיקא היא ולקולא, ומש"כ הר"ן שאפילו היכא דכאיב ליה טובא חושש קרי ליה, תימה דרך דחיה איתמר וספיקו לקולא, ואפשר שאף הר"ן וכו' ואה"נ לדינא ספיקא היא ולקולא, ע"כ. וראיתי בש"ש (פ"ל"ד הערה ד') שהביא מחלוקת האחרונים

1. סימן זה (שכ"ח), מאחר ורבו פארותיו, לכן חילקנו את הנושאים לפי שערים, כל נושא בשער בפני עצמו, והוא גם כן לפי סדר השו"ע בדרך כלל.
2. ויש גם בדומה לזה, ויש גם איסור שביתת בהמתו ואיסור מחמר שהוא לאו בעלמא, וע"ע ביבמות דף ו' ע"א וע"ב, ועיין בתפארת ישראל בכלכלת שבת שהביא את עיקרי הדברים בזה. עיין שם. וע"ע במנח"ח במוסך השבת מש"כ בזה.
3. יש שהוא משום גזירה אטו דבר אחר. ויש עוד טעמים, וכנזכר בתפארת ישראל שם, ונת' במקומו.
4. כגון המבואר בשבת (דף קג.) שהכותב בשמאל פטור שאין דרך כתיבה בכך. וע"ע בכתובות (דף ס'): כגון שממעך ברגלו, ועיין עוד בתפא"י בכלכ"ש בתחלתו באות ב' סק"ג שהביא עוד דוגמאות לזה.
5. כגון המבואר בשבת (עג): החופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור, וע"ע בשבת (כט): גבי המכבה את הנר עיי"ש, וע"ע בתפא"י שם סק"ב. (וע"ע בדברינו בשבת דף צד. בדברי רש"י ותוס' שם גבי מלאכה שאצ"ג).
6. עיין בדברינו בסימן שט"ז סעיף ה' שהזכרנו פרטי הדינים בזה.
7. עיין שם שיש מי שסבר שאע"פ שפטור, איסור דאי מיהא איכא, אולם מדברי הרמב"ם ל"מ כן (וכמש"כ שם. וכן דקדקו באבנ"ז י"ד ס"י שצ"ג אות ט' ועוד באחרונים). וכן מבואר גם ברש"י בשבת (דף קנג): דהוי מדרבנן. וכן פשוט בכ"ד. ולפ"י אם יש אפשרות לעשות ע"י שניים (כגון בהרמת הטלפון וכל כה"ג), עדיף לעשות כן כדי להקל באיסור (אם אין הדבר בהול ומסוכן), וכן כתב בש"ש פ"ל"ד סכ"ח. ודלא כמש"כ במנחת יצחק ח"י סימן ל"א שלא יעשו כן ע"י שניים, עיין שם. ויל"ב.
8. ענין גרמא היינו שבעת עשייתו לא אירע כלום, אבל אח"כ תיעשה המלאכה מאליה [ונגענו במקצת ענין גרמא לעיל בסימן שט"ז בענין הסרת מונע, וע"ע שם בסופו מה שכתבנו בעצם הדין בגרמא]. ועיין בחזו"א בסימן ל"ח לגבי שעון שבת ולגבי חליבה בשבת, וע"ע בדברינו בסי' שט"ז מש"כ בזה.
9. עיין רמב"ם פ"ו מהל' מאכ"א כ"ו, ובמקומו בברכות פ"ו הבאנו פלוגתא רבתי בראשונים אם מצות חינוך על האב דווקא, או שיש חיוב דרבנן על הקטן עצמו. [ועיין בסי' רס"ו גבי מי שהיה בא בדרך, שבכדי להקל מן האיסור עדיף ליתן לקטן].
10. כגון במקלקל (עיין מה שכתבנו בזה בסו"ס ש"כ בהקדמה ב' למלאכת צובע, עיי"ש). וכן במלאכה שאינה מתקיימת [ונת' שם בסי' ש"כ לענין צובע]. וכן באופן שאינו מתכוון אלא כמתעסק (עיין בדברינו בסי' שט"ז בענין מתעסק), וכן ישנם עוד אופנים באינו מתכוון (עיין בתפא"י שם סק"ג, וע"ע בדברינו בסימן ש"כ ס"ה בכללי פסיק רישא). ולענין העושה חצי שיעור במלאכה, עיין בדברינו בסימן שכ"א בהקדמה למלאכת טוחן.
11. עיין להלן בסעיף א', ועוד להלן בסעיף ד'-ה', עיין שם ה"טב. וע"ע להלן בסעיף י"ב מחלוקת השו"ע והפ"י אם צריך לעשות בשינוי בחולה שאיב"ס, וע"ע משנ"ת שם.
12. דע, שדינים אלו הם נפ"מ גם לענין צומות, שהרי חולה שאין בו סכנה פטור מד' צומות, ואף ב"ב. ובדרך כלל כל שיבואר להלן שהוא חולה שאיב"ס פטור גם בזה, וביה"כ רק חולה שיש בו סכנה, אך שבוה יש אופנים שדי לו בשיעורים ועוד פרטים אחרים. וע"ע להלן בסוף הסימן פרטים ליה"כ וכו'.
13. דין חולה שיש בו סכנה מבואר להלן בסימן שכ"ח בסעיף ב', ולהלן (בסעיף י"ב) מבואר שמחללים את השבת על ידי ישראלים גדולים ובני דעת, וע"ע שם, ולענין ספק סכנה יבואר להלן בסי' שכ"ח, ולהלן בסעיף שכ"ט בהרחבה.
14. עיין להלן בסימן שכ"ח סעיף ג'.
15. עיין להלן בסימן ש"ל.
16. כ"ו מבואר להלן בסימן שכ"ח סעיף י"ז, עיין שם. ושם יבואר שסכנת איבר כולל גם חיסרון בתפקוד רגיל כדרך העולם.
17. כנזכר במשנ"ב כאן (בסעיף א'). וכן מבואר בכל סימן שכ"ח. ובפרט להלן סי"ז וסעיף כ' וסל"ז. (אך צ"לע בלשון הביה"ל בסימן של"ב בהערה מבין המחבר שכתב שרפואה אסורה לחולה שאיב"ס, וחזר ע"ז שם בסוגרים המרובעות, כיעו"ש, והלא בסתם רפואה שאין בה ספק איסור אין חשש לחולה שאיב"ס. אמנם באמת אין זה פשוט ומוסכם, שהרי בב"ה"ל בסל"ז פקפק ג"כ בהיתר זה. והא דעוד שהבאנו שם שאף המשנ"ב שם ס"ק קכ"א שהיקל אפשר שהוא רק ברפואה של אכילה ושתיה שא"א בשינוי, אבל שאר

בזה, שהמו"ק כאן על המג"א סק"ט כתב שדינו כחולה שאין בו סכנה. וכ"כ עוד באחרונים כדברי המו"ק, וע"ע בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ג ס" כ"ד ובש"ש פ"ג הערה ג"ח. ואילו התפא"י דיני אמירה לגוי ס"ו מביא שדינו כמקצת חולי. וסיים בש"ש שם: וי"ל שההל לפי הענין. (ויל"פ שבמצטער הרבה פעמים שה"ז כחולה בכל גופו, שהרי בכאיב ליה טובא עד שנחלה כל גופו הוי חולה שאיב"ס, ופעמים הרבה שבמצטער הרבה יכול לבא לידי כך). וע"ע בש"ש שם בהערה ז' שיש להקל במצטער בכמה דברים, ואע"פ שלא נחלה כל גופו, כגון בדברים שאסור משום גזירה. אבל לגבי תרופות הביא שם מהגרשז"א שאסור גם במצטער, שיעקר גזירת חז"ל היתה על המצטער, עיי"ש. אכן כבר כתבנו ד"ל שתלוי בסוג המצטער אי הוי כדין חולה שאיב"ס. וע"ע בשו"ת צ"ח ח"ח סט"ו שעמד בזה. וע"ע להלן בהערה הבאה שיש מתירים במצטער צער גדול, שמוותר לו אפילו מלאכה בשינוי, דהוי שבות, ובמקום צערא לא גזרו בה רבנן [ועיין שם בד"ה והנהגה], וממילא בנידו"ד לכאורה יש להקל בשופי דומיא דגונח, וכדומה. אלא שמבואר שם שזה דווקא לענין עשיית מלאכה בשינוי, ולא בלקיחת רפואות. גם יל"ד מלשון המשנ"ב רה"ס שבאופן דכאיב ליה טובא וחלה כל גופו מותר לעשות רפואה, ע"כ. ומשמע שאם לא חלה כל גופו אסור אפילו באופן דכאיב ליה טובא. וכן דקדקו האחרונים. אך להאמור יש לדון בזה כפי הענין, שאם הוא מצטער הרבה ה"ו קרוב מאד לידי חולי שיפול למשכב (שהגרשז"א הגדירו באופן שאינו יוצא מביתו), או שיחלה כל גופו, וגם בלא"ה יש מתירים. ויש לחלק בין צער מועט לצער גדול [וכן משמע מריהטת הדברים ככה"ח להלן (סימן רכ"ט) בשם הגר"ח פלאגי בר"ח, שבמצטער הרבה הוי כחולה שאיב"ס, דלכך מותר להחם לו ע"י גוי, וע"י מה שכתבנו להלן בסל"ט בענין]. וכבר כתבנו להלן שבספק יש להקל, וה"ה בזה - ודע עוד, שבכאבים גדולים יש לפעמים ג"כ חשש סכנה לאיבוד הכרה וכו' (ואף את"ל שאין מחלה כלשהיא). ובדאי יש להקל בכל זה וביתר מזה. וכה"ג מבואר בש"ש פ"ל"ב הערה קנ"ו בשם הגרשז"א ועוד באחרונים זמנינו, וכן כתבנו בסוף הערה הבאה, ותלוי לפי הענין.

ודע, שהרבה פעמים קשה לאמוד את המצב לאיזה דרגה הוא שייך, ובספק יש להקל²⁷. ויעוין להלן בשער י' בהקדמה לסעיף כ', סיכום הפרטים ודוגמאות ברפואות ותרופות למיניהם לפי סוגי החולים ודרגותיהם, אימתי ובאיזה אופנים מותר לעשות את הרפואה וליטול תרופה.

שער ב

דיני חולה שיש בו סכנה

ג. מי שיש לו חולי של סכנה, מצוה לחלל עליו את השבת, והוריו הרי זה משובח²⁸, ומי שהוא מתחסד וירא לחלל שבת בחולה כזה כי אם על ידי מורה הוראה, הרי זה שופך דמים, משום שבעוד שהוא הולך לשאול יחלל החולה יותר ויוכל להסתכן, ועל זה אמר הכותב "לא תעמוד על דם רעך"²⁹.

ועוד אמרו שצריך התלמיד חכם לדרוש במקומו הלכות אלו, כדי שידעו הכל, ולא יצטרכו לשאלו³⁰. וכן צריך המורה להיות בקי בדינים אלו, שאם ישאלוהו לא ישהה לעיין בספרים³¹. ואם החולה בעצמו מתיירא שיחללו עליו את השבת, כופין אותו, ומדברים על ליבו שהוא חסידות של שטות³².

ודע, שבכל אופן מי שחילל שבת מחמת חשש סכנה, בין לעצמו ובין לאחרים, אינו צריך לכפרה כלל, ואדרבה יש לו שחר טוב מאת ה'³³, ועוד נתבאר להלן סימן שכ"ט.

הנ"ל, וכ"ה בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תמ"ד. וכ"כ עוד באחרונים טובא, ואכמ"ל. ובאשר לכפייה, הנה כאמור שמן הסתם יש לכפות עליו, כמו שכופין אדם שלא יאבד עצמו (ובשבחה"ל חילק בין הדברים וכו"ל. ולענ"ד בסתם בני אדם בזה"ל מן הסתם יש לכפות. וגם אם הוא אחד כזה שבטחונו שלם בהש"ת, מי"מ לא גרמנו לו נזק, כאשר כוונתנו לטובה), אך נראה שיש לשקול מאידך את הנוק שיעשו להיות מטריף הדעת כשיראה שלא מתחשבים בדעתו. אולם אם למשל הוא צריך ניתוח דחוף לפנצ'ט וכדו', ואינו רוצה, אין בזה חשש כלל, אלא להכניסו בכפייה לניתוח, וכן על זה הדרך, ודו"ק. ומ"מ יש לעשות כן בדרך רציף לכתחילה. ופוק חזי דקדוק לשון הפו' "כופין אותו - ומדברים על ליבו" וכו'. והיינו שיש לנהוג גם בשמאל דוחה, ומאידך בימין מקרבת.

ובאמת שבעצם הענין ללכת לרופאים, כבר האריכו בזה הראשונים והאחרונים טובא, שברמב"ן עה"ת (ויקרא כו, יא) כתב שבזמן הנבואה היו הצדיקים דורשים בנבואה ולא ברופאים וכו' (ולדעתו רשאי החולה להחמיר ע"ע. ועי' בזה בחובת הלבבות ורבינו בחיי ועוד). ובחובת הלבבות (שער הביטחון ש"ד) כתב שאסור לחולה לסמוך על הנס, שמא אינו ראוי וכו', ע"כ. ובאבן עזרא (שמות כא, יט) כתב לחלק בין חולי חיצוני לחולי פנימי, שבחולי פנימי לא ניתן רשות לרופא, וכע"ז כתב בכרתי ופולתי" (סי' קס"ח סק"ה) מטעם שבכל המחוקקים אין שום דבר ברור וכו', עיי"ש. והאריכו בזה ברמב"ן. אך למעשה מסקנת כל הפו' שאדם חייב לדרוש ברפואה בין בחולי חיצוני ובין בפנימי, וכמש"כ הגאון מהרי"ע שבש"ט יהודה ב"ד (סימן של"ו) ועוד רבים ב"ד שם. ואדרבה אחז"ל (בסנהדרין יז:) שכל עיר שאין בה רופא אסור לת"ח לדור בתוכה, ואכמ"ל.

ועכ"פ אין לשום אדם לסמוך על הרמב"ן הנ"ל שיכול האדם לבטוח בקב"ה ולא לשאול ברופאים. ואף אמנם שראיתי בשו"ת אבנ"ו (בסוף חרו"מ סי' קצ"ג) שהובאה תשו' מאביו שמוותר לחולה להתחמיר ע"ע נ"פ הרמב"ן הנ"ל, עיין שם [ועד"ז בשו"ת האלף לך שלמה סי' שני' שבחשש סכנה אם הוא אדם חשוב ראוי שיחמיר], אולם למעשה בודאי שאין לסמוך ע"ז כלל, שמלבד שמו' הפו' הנ"ל מוכח דלא שמיאע להו כלומר לא ס"ל לזה, ואדרבה דבריהם נסתרים מדברי כל רבותינו הראשונים והאחרונים די בכל אתר ואתר, וכמו שהבאנו להלן ב"ד"ה וכובר, עיי"ש. וכמו"כ הראוני שהגר"ש זצ"ל בגליון השו"ת שם כתב שלא לסמוך על תשובה זו, שהרי מבואר להיפך בתשו' הרשב"א ח"א סי' תי"ג שאסור להחמיר על סמך מידת הביטחון, ואין ליכנס בעניני הספקות לבטוח על הנס, אלא חייב להתעסק בדברים המועילים הטבעיים וכו', אך לא יכונן שהכל תלוי ברופא פלוני ובסם פלוני בלבד אלא יהא ליבו לשמים, ויבטח בהש"ת שירפאהו ע"י סם פלוני ורפואה פלונית, ע"כ. - וזאת ועוד נראה שאין דברי הרמב"ן הנ"ל אמורים אלא באופן שבטחונו בה' מושלם. ויבואר הדבר, שהרבה פעמים אנשים נמנעים מחמת "עצלות" או מחמת "אישו" שתקף אותם, וכשהם נמנעים מתרופה ורפואה הם תולים זאת בביטחון בה' (והרבה פעמים שהם עצמם אינם מודעים לזה, אבל הוא בודאי נמצא בתת מודע). והדבר ידוע ובדוק. ומעתה מי יאמר זיכתי שבטחוני שלם. ואין להאריך. [והגם הלו"ם ראתי בשבט הלוי ח"ח סי' רנ"א שאם הוא מונע את עצמו מחמת רוב בטחונו בה' אין בזה ביטול מצוה לפי"ד הרמב"ן, ואין כופין אותו, אלא אם עושה כעין איבוד לדעת, או מקלות ראש או רוח שטות וכיוצא, נראה שכופין אותו ע"פ ב"ד לפי הנחת הרופא, ע"כ. וזה כסברא שכתבנו. ויש להוסיף ולדקדק במה שכתב שתלוי אם עשה כעין איבוד לדעת, שהרי בפוסקים הנ"ל בתח"ד מבואר שכל הנוחה של החולה הוא בכלל איבוד לדעת עיי"ש. וכן מבואר גם בדברי הראשונים שנביא להלן בסוף הענין ד"ה וכובר, ודו"ק]. ויש לציין בואת לדברי המהרש"ם (בימו"מ פה:): שאין לאדם לומר שחלל שבת על החולה וזכות המצוה תנין, שהרי זה שח"ח ויפקע (ע"פ פסחים דף ח.נ), ואדרבה לימדונו חז"ל שהתורה התירה, כמבואר בגמ' שלהי יומא.

33. היינו בין שחילל לצורך עצמו שהיה בחשש סכנה (וכן אם אכל ביה"כ מחשש סכנה וכיוצא), וכן לצורך אחרים, א"צ כפרה. ואדרבה כתב בשו"ע להלן (סעיף ט"ו) שאם היה החולה צריך גרוגרת אחת, ורצו עשרה בני אדם וצדו כל אחד גרוגרת, יש לכולם שחר טוב מאת ה', עיי"ש. וזה למרות שטעו ולא היה צריך לבסוף שום גרוגרת, וממילא א"צ כפרה, דהיאך אפשר להעלות על הדעת שאם מחללים יש להם שחר טוב מאת ה', ואם לא יחללו יהיה להם עבירה וצריכים כפרה, אתמהא, ויעוין בברכ"י להלן (סימן של"ד סק"ה) בשם הבני יהודה, וכ"ה במשנ"ב (שם סק"ע"ח) בשם ה"ה"ל, שמי שחילל שבת משום פיקוח נפש א"צ כפרה כלל, ומה שנהגו נשים המדליקות הנר בשביל יולדת בשבת להתענות אח"כ, הוא הוללות וסכלות, ע"כ. וכ"כ עוד באחרונים. אלא שנתעוררתי בזה, [א]. ממש"כ המשנ"ב שם סוסקע"ו שבכ"י דליקה א"צ תשובה "שלא ימנעו מלכתוב", ע"כ. וצ"ע דמשמע שיש מקום להצריך כפרה, ורק שלא ימנעו אמרינן כן, והיה מקום לומר ששם זה ספק סכנה ולכן צריך כפרה, אולם ז"א נראה כלל, שבחולה מצוה לחלל על ספק סכנה כמו על ודאי סכנה, וא"צ כפרה. ואולי מיירי בחשש לסכנה רחוקה, וקצת משמע כן בשעה"צ שהיה "איזה חשש סכנה" ולא נראה. ובספר תורת היולדת פני"ט הערה א' הביא מהגר"ש"א שמה שהיה מקום להצריך כפרה הוא מחשש שמחמת הבהילות שגרמה השריפה יתכן שחיללו שבת יותר מכדי הצורך, ע"כ. וגם זה צ"ע, דכיון שכעת אינו יודע או לא זוכר שהוסיף בחילול, מהיכא תיתי לחוש, הרי שנינו דאין מדקדקין בפיקוח נפש, וגם בחולה יש לפעמים שלא לצורך שאפשר לעשות באופן היור ולקצר מצוה הוה"ד וכו', והגר"ח קניבסקי שליט"א בספר משנת פיקוח"ו תשו' כ"ח כתב שבודאי א"צ תשובה, וכוונת המשנ"ב ליתן טעם שאף אם היה רוצה אין לעשות כן, עיי"ש. ואף שהוא קצת דוחק, מי"מ לחומר הקושיה י"ל כן בהכרח. [ב]. עוד נתעוררתי במשנ"ב (סימן תרי"ח סוסק"ה) שבמקום שמאכילין את החולה א"צ כפרה ע"ז, דאונס רחמנא פטריה, וכפרה לא נא' רק על השוגג, וכתב שם "וכל שכן שלא היה רק חצי שיעור", ע"כ. וקשה, דמשמע קצת שבשיעור שלם יש מקום

הנזכרים בה' שבת בסימן שכ"ח וסימן ש"ל שייכים גם ביה"כ, שאין בין שבת ליה"כ אלא שזה וכו', ע"כ. (וע"ע ביבמות דף פב. ודף קיט. שבדאורייתא לא שנה בין איסור לאו לאיסור כרת, וכ"ש כאן).

32. משנ"ב (סוסק"ו) משם הרדב"ז (והוא מש"כ במשנ"ב סק"ה), וכ"כ בכה"ח להלן (אות מ"ה), וכבר ידוע מעשה בגדול אחד שדיבר לחולה שהיה צריך לחלל, והחולה לא רצה, ואמר לו אותו גדול, וכי אם היה נולד לך בן והגיע זמנו למול בשבת, וכי היית חושש למולו בגלל חילול שבת, וכך גם תתה הלא התורה מצוה עליך לנהוג כדון וחי בהם. וכן הוא בשו"ת התשב"ץ (ח"א סנ"ד) שאין לחולה לראונו על חילול השבת, שהקב"ה שצוה לשמור השבת הוא צוה לחללו במקום סכנת נפשות, וע"ע שם. ועיין בערוה"ש (סי' תרי"ח) שאומרים לו שאם לא יאכל וימות, הרי הוא נחשב מאבד עצמו לדעת, ואין לו חלק לעוה"ב. ועיין במשנ"ב בה' יה"כ (סימן תרי"ח סק"ה) בשם הפו' שחולה שרוצה להחמיר ולא לאכול למרות שצריך לכך, עליו נאמר אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, ובפ"ת שם אות כ"ה הביא מהרדב"ז שאין בזה חסידות כי הוא שופך דמים, ומזה"ר שיק כתב שאין זה מצוה הבאה בעבירה אלא עבירה גמורה. והוסיף מדברי המהרש"ם בדעת' שצוה על גדולי ישראל וחכמיו להיות נוכחים בשעת האכלתו של החולה שיש בו סכנה, כשיש חשש שיפגע בעצמו, או שאחרים יפגעו בו. [וראיתי הלום בספר שבת שבתון אריכות נפלאה בענ"ז שאין לו לחולה להחמיר על עצמו, עיי"ש, והוא נחוץ להראות זאת לאותם חולים סרבנים, וע"ע שם דוגמאות על גדולי ישראל שהלכו לשכנע את החולים שיאכלו, עיי"ש]. וכבר מבואר בראשונים, עיין להר"ן ביומא והרמב"ן במלחמות (סנהדרין ע"ד) ועוד.

אמנם הביא שם בשם האחרונים שכל האמור הוא באופן שאם לא יאכל יסתכן, אבל אם בלא האכילה לא יגרם לו נזק, אלא שמאכילים אותו מצד שיועיל לו לחזקו ולהחלימו, בזה רשאי להחמיר. והגרש"א (בש"כ פ"ט הערה ד') אמר שבכ"ה"ג שזה רק חשש של מיעוט אולי יסתכן ע"י הצום, שפיר מותר לו להחמיר לצום, ול"ח שכיח סכנתא. (וע"ע שם בהערה משם האחרונים מש"כ בעיקר הנידון). ולפענ"ד צ"ע בזה, שהרי מבואר להלן בסעיף ד' שדעת השר"ע ועוד פו' שבחולה מסוכן עושים לו כל דבר שרגילים לעשותו בחול, וק"ו בדברים העשויים להחלימו ולחזקו שבו מותר אף בהיב"ה. וה"נ בגי' נידוד' למה יחמיר, ומאחר וזהו רצון ה' יש לעשותו, ועכ"פ לענין כפייה י"ל שבכ"ה"ג אין לנו לכופו, ויל"ב. (ואפשר שתלוי עד כמה יש צד שיועיל הדבר ההוא). וע"ע להלן בדיבור הבא, ודון לגי' נידוד'. וע"ע בבראשית רבה (פ"ד) יכול כשאלו וכו'.

ויש לציין עוד לדברי המו"ק (ה"ד בש"כ פ"ב הערה ט"ו) שמה שכופין את החולה הוא רק ברפואה ודאית, אבל אם החולה נמנע מפני שאינו מחזיקה לרפואה בדוקה אין כופין. וכ"ש אם חושש שהיא מיקה לו אותה התרופה שהרופא סידר לו. (וע"ע שם מש"כ בזה, וחילק בין רופא שמנסה התרופה לתרופה בדוקה וכו', ותלוי לפי הענין). אולם לדינא נראה שיש לחולה לשמוע דברי הרופאים גם באופן זה שאינה בדוקה, שהרי לו יהיה אלא ספק סכנה הלא גם זה דוחה שבת, וק"ו שהוא חייב ברפואה זו, וכמה ראוי שיתחבטו הפו' גבי רפואה שאינה בדוקה אם מותר לחלל עליה שבת, ונתבאר במקומו (עיין להלן בהקדמה ב' לסעיף כ' בתחלתה ובהערות שם). וכן האריכו הפו' לענין רפואה סגולית (וכמו שהארכנו שם). וממילא כשלא צריכים לחלל עליה שבת, הא ודאי שמחויב לקחתה, עכ"פ מדין ונשמרתם מאד לנפשותיכם, וחי בהם וכו'. [ומה שכתבנו שיש להזהר בסכנת נפשות מן הפסוק ונשמרתם מאד לנפשותיכם, כבר עמדנו ע"ז במק"א שכן מקובל לדעת, הגם שפסוק זה נא' על מות תורה, מי"מ חזינו שכן דרשו בגמ' בברכות (דף לב:), ואף שאמרו אותו שר גוי, מ"מ אלא הובא כגמרא דילן בלא הערה, בודאי שהוא מוסכם, ח"פ. ובמהרש"א שם כבר העיר בזה ועוד. אולם נראה שהוא אסמכתא שלמדו חז"ל לפיקוח נפש, וכפשטא דקראי שישמור האדם את נפשו. וכ"כ בהדיא הרמב"ם בה'ל' רוצה (פ"א ה"ד) שגא' השמר לך ושמר נפשך מאד, וש"ר בספר זרע חיים ס"ח שהביא גם מספר חרדים פס"ו שכתב שהגורם לעצמו חולי הוא מזהר ועומד ונשמרתם מאד לנפשותיכם, וכ"כ בספר יסוד ושרש העבודה ש"א פ"ט. וע"ע שם. ובמק"א ציינתי עוד מהאחרונים שכתבו כן. וכן ראיתי עתה בשו"ת יהודה יעלה סי' ק"ט, ואכמ"ל]. ועל כלונה יש להעיר שאם הרופאים אומרים לקחת את התרופה, הא ודאי הם מבינים הרבה יותר ממנו, ומה לנו ולדברי החולה שאומר שאינה מוחזקת אחר שהרופאים נוהגים בהם (וכבר מבואר בשו"ע סי' תרי"ח ס"ו שאפילו רופא אם הוא אינו מכיר באותו חולי מסוים, הרי הוא ככל אדם, ואין דבריו מעלים או מורידים), וכאמור דלו הי' אלא ספק סכנה, ג"כ יש לו להשתדל ברפואה, ובודאי שיש לבטוח ברופא כל בשר (ועיין בדיבור שאחרי הסמוך בתשו' הרשב"א), ומ"מ יש לקיים גם את ציווי להשתדל ברפואה, וכדון וחי בהם.

וכבר האריכו הראשונים והאחרונים בענין החיוב לעסוק ברפואה, וכמש"כ הרמב"ם (פ"ד מדעות) הואיל וכו' לפיכך צריך האדם להרחיק עצמו מדברים המאבדים את הגוף, ולהנהיג את עצמו בדברים המכריזים והמחללים וכו'. ובספר חסידים (סי' ק"ז) כתב שהאדם חייב להבריא את עצמו וכו'. ובספר זרע חיים שם הביא כן מספר אוהל מועד שכתב כה"א מילתא שכל אדם חייב וכו', וביותר מפורש בספר מעבר יבוק שמי שאינו משתדל ברפואת עצמו בכלל החוטים יחשב. וכן בספר איסור היתר המיוחס ל"ר מגירונדי שהנמנע עליו נא' איך את דמכם לנפשותיכם אדרוש. ועוד האריך אח"כ מדברי האחרונים שיש חוב חזק על החולה והקרובים לחזר על הרופא המובהק, וע"ע שם עוד מדב"ק של רבותינו שכתבו ע"ז בתוקף, עיי"ש. ובאמת שעל כל זה יש עוד רבים ועצומים בראשונים ובאחרונים שהזהירו ע"ז, וכיעוין ברמב"ן במלחמות בסנהדרין (דף ע"ד): שהמונע עצמו מחילול שבת וכדו' במקום סכנה עליו נא' ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וכו', והוא מתחייב בנפשו, עיי"ש. ובספרו תורת האדם (וכ"ה בר"ן ביומא דף פג:). ועד"ז הזכרנו מדברי הא"ה

כל גופו (אבל על כל פנים יש לו צער גדול), מותר לעשות לו ע"י ישראל כל שבות הנעשה בשינוי אפילו הוא מלאכה, אבל אסור לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה, וכ"ש שאר שבותים שלא בשינוי אע"פ שאין בהם סרך מלאכה, וכן לעשות מלאכה גמורה ע"י נכרי, שזהו שבות גמור שלא בשינוי וכו', ע"כ. ומבואר שמתני' במקום צער גדול לעשות מלאכה דאורייתא בשינוי, ויש לבאר שבמקום צער גדול, היינו כמו שציין שם במקור הדין לבי" סימן שכ"ח משם השב"ה לענין מי שנסף בו רוח רעה, שאסור להתני' עליו מחלב אשה, א"כ איכא "צערא יתירא". (וע"ע במג"א סקמ"א). ומבואר שאם היה צער גדול היה מותר אע"פ שיש בזה ספק איסור דאו'. וכן מבואר מדין דגונח הנ"ל (והביאו הגר"ז שם בסעיף מ'), שכיון שהוא מקום צערא גדול [אע"פ שאין בו סכנה, וכמו שכתבו התוס' שם ועוד ראשונים, וכ"ה ברמב"ם וש"ע] התירו בו מלאכה דאו' בשינוי [וכ"ז דלא כמו שהבין בקצוה"ש סימן קל"ד מדברי הגר"ז שהיה"ר הוא רק בשבות דשבות דהוי תרי דרבנן, ולכן מותר כל מלאכה דרבנן בשינוי וכו', עיי"ש. וזה תימה, דהא הגר"ז התייר אפילו מלאכה דאו' כאשר נעשית בגי'ו]. וע"ע גם בתה"ל"ד סימן שכ"ח אות כ' בסיכום המדרגות לשיטת המג"א, שיש מיחוש בעלמא שאסור הכל, ויש קצת צער שמוותר בו שבות דשבות, ויש מצטער הרבה שמוותר מלאכה ע"י שינוי [והיינו הגר"ז הנ"ל], וחולה כל גופו, עיי"ש. (וע"ע במג"א סקמ"ח), ומבואר אפ"א מדבריהם שאכן למדו מזה כלל לכל מצטער טובא, ולפי דבריהם יוצא דאה"נ יש דרגה נוספת של "צער גדול".

ובעצם הדין במצטער שמוותר לעשות מלאכה בשינוי (כגונח הנ"ל), ומבואר באחרונים שה"ה באיסור דרבנן צריך בשינוי שלא יבוא לאיסור דאו' שבגללו אסור חז"ל (וכ"מ ברמב"ן), וכתב עוד המג"א (סקמ"א) שגם בצער של חולי [דאילו צער של רעב אינו בכלל ההיתר] הוא רק כצערא יתירא, ועיין גם בפ"מ במש"ן סק"ו. ולעשות רפואה למצטער כבר כתבנו לעיל דמהמשנ"ב מוכח לאיסור, וכן לענין אמירה לנכרי באיסור דאו' כתב בתה"ל"ד (סקמ"ט) שאסור, ועיין בשו"ת נשמת שבת מש"כ שבכאב גדול אין להחשיבו סכנה כלל (ודלא כמי שהיקל בזה), אלא רק כשיש חשש לחולי פנימי, עיי"ש. אמנם כאמור הבר תלוי לפי דרגת הצער, דבמצטער טובא יש להקל טפי. (וכבר ידוע שיש מקרים של צער טובא שמלבד שהוא סימן לחולי, ה"ו עצמו יכול לגרום להתעלפות וכו', וכמו שראינו, ולא תקפ"ץ).

27. הנה בספק אם הוא חולי שיש בו סכנה, הרי ספק נפשות להקל (וכדלהלן בכ"מ וכן בסי' שכ"ט). ואף באופן שהדבר ספק אם הוא חולי שאין בו סכנה או לא, הרי כל הנפ"מ הוא בדברנן, וספק דרבנן לקולא. וש"ר שכבר כתבו כן באחרונים, וכיעוין במנחת שלמה מה"ת ח"ב סי' ס' אות ט"ו. וכן בשולחן שלמה אות כ"ט בספק סכנת איבר. וע"ע במשנת יוסף ח"ו סי' צ"א, עיי"ש. וזה מבואר מדברי הב"י בהערה שלפני הקודמת. אך לכא"ו ק"ק מש"כ בקצוה"ש סי' קל"ד ועוד באחרונים להקל ברפואה בספיקות בצירוף הידיעות שכיום אין רגילים בשחיקת סממנין, וכדלהלן ריש פרק כ', וי"ל שזה לאותם שיליבם נוקפם, א"נ כשאינו ספק שקול וכיוצא, ועכ"פ לדינא יש להקל בספק, וכאמור. [וגם יש לצרף: א]. באמירה לגוי, יש לצרף דעת בעל העיטור במקום מצוה שהזכירו הרמ"א בסי' רע"ו ועוד מקומות, ויש עוד ראשונים דקיימי בשיטתיה. ב. בלקיחת תרופות יש מקום לצרף מש"כ בקצוה"ש ועוד דהאידינא לא בקיאים בשחיקת הסממנים וכו', אך א"צ לזה].

28. שו"ע (סעיף ב'). וכן מבואר עוד להלן בסעיפים י"ב-י"ג, עיין שם.

ועיין להלן בסעיף ד'-ה' שנתבאר שיש ג' דרגות בחולי שיש בו סכנה, ולפיהם יש לנהוג במיעוט האיסורים ובחומרתם.

29. משנ"ב (סק"ו) בביאור דברי השר"ע (שם) שכתב "שהשואל הרי זה שופך דמים", ומקורו מן הירושלמי ביומא (פ"ח ה"ה), והובא בטור להלן בסימן שכ"ח.

ויש לציין, שפעמים שיש אפשרות לשאול רופא, והיינו כשאנו מצב סכנה בהול, וגם לא חשש סכנה בהול, כלומר שאין שום חשש שבשהייה מועטת יגרם נזק כל שהוא, אלא כגון חום גבוה. וכן דברים שאף בחול אין רצים עם זה לרופא. ועיקר הקפידא שלא לשאול הוא בבי' אופנים, א]. כשיודע שהוא סכנה. ב]. כשהוא ספק סכנה, אבל יש חשש לנזק בהול. ויעוין בשבט הלוי ח"ג (סימן ל"ו ס"ב) שכתב בהא דהשואל ת"ו שופך דמים, שכו"ז כשיש לו ודאי סכנה אלא ששואל אם מותר לחלל שבת, אבל אם יש לו חולי ומסופק אם הוא של סכנה והולך לשאול, בודאי מותר לשאול, ומ"מ באי אפשר לברר פשיטא שנקרא ספק פיקוח נפש, ע"כ. ויש לבאר שכאשר יש לו ספק, גם כן יש מצבים שאסור לשאול, והיינו אם זה ספק שמחמת השהיה עד שישאל את הרופא יגרם חשש נזק, והרי זה נחשב שאי אפשר לברר, ובודאי הוא פיקוח נפש, ופשוט. - ומ"מ דבר זה נחוץ להרבה סוגי מחלות שיבוארו להלן שהם סכנה, והרבה מהם ניתן לשאול רופא, ואדרבה צריך לעשות כן לכתחילה מחמת שנשתנו הטבעים, לא שאף ברפואה לא יתייחסו להם. וזאת ועוד שהרבה פעמים יותר טוב לאדם עצמו לשאול רופא הגר בקרבתו, שיוכל ליעיץ להם בנתיים מה לעשות, מלבד שימנע מהם את הנסיעה וחילולי השבת.

30. בירושלמי (שם) איתא שהשאל ה"ו מגונה, והפירוש כמו שכתבנו בפנים, והוא מד' המשנ"ב שם. וכ"ה בב"י מתרוה"ד סימן נ"ח, ונזכר בכה"ח אות ט'. ועיין עוד בב"י (ס"ס של"ד) שהביא מתרוה"ד שגדול אחד דרש ברבים שמוותר לכבות את הדליקה בזה"ו (שיש פיקוח"ו וכו'), ואמר שדורש כן ברבים, כדי שלא יהא פושט בפשות, ודאמרינן ככה"ז הנשאל ה"ו מגונה וכו'. - וגם אדם בביתו צריך ללמד הלכות אלו, וידוע לנו מקרים שנשכחנו בני אדם מחמת חוסר הידיעה של בני משפחתם שצריך לחלל שבת בכל ספק סכנה.

31. כה"ח (אות י') בשם המטה אפרים (בסימן תרי"ח), והוסיף עוד שם שאם נזדמן אצלו שאלה, והמורה צריך לשהות לעיין בספרים, ועומד אצלו איש חכם ובקי שיודע הדין, אין לו לחלוק כבוד לרב, אלא הוא אומר להשואל את הדין, ע"כ. וכ"כ זה המשנ"ב בה' יה"כ (שם סק"ד), וכתב שם שכל הדינים

ד. כל מכה של חלל, דהיינו מכה שמן השיניים ולפנים הגוף [ובכלל זה מערכת הנשימה, מערכת העיכול, ושתן, לב וכלי דם, כבד בלבב, טחול וכדומה], הרי היא בכלל ספק נפשות, ומחללין עליה את השבת³⁴.
 דווקא כשנתקלקל אחד מהאיברים הפנימיים מחמת מכה (חבלה, שבר), או מחמת בועה (דלקת) וכיוצא בזה, אבל מיחושים (כאבים, לחצים כשאינם בלב, וכדומה) אין נקראים מכה³⁵, ואין מחללין עליהם, אפילו אם כואב לו. אמנם אם מצטער כ"כ עד שחלה ממנו כל גופו, מותר לחלל על ידי גוי אפילו במלאכות דאורייתא. ואם לא חלה כל גופו, מותר על ידי גוי רק בדברים האסורים מדרבנן³⁶. ואם כואב לו מאד באחד מהאיברים הפנימיים, ומסופק לו שמא נתקלקל שם באיזה דבר, ואין רופא בעיר לשאול, מותר לחלל שבת וליטע לרופאים³⁷. [ועיין בהערה].

רפואת שיניים

ה'. השיניים עצמן הם בכלל מכה של חלל, ומחללין עליה את השבת³⁸. והיינו באופן שכוואב לו מאד וחלה כל גופו על ידי זה, אע"פ שלא נפל למשכב, אבל כאבים בעלמא אינם בכלל זה. ואם הם כאבים חזקים שמחמתם נחלש כל גופו, מותר לעשות על ידי גוי אפילו במלאכה דאורייתא, והרי הוא כחולה שאין בו סכנה³⁹.
 ו. נזכיר דוגמאות למחלות שיניים:

- א. שיניים נקובות הגורמות לכאבים, אם הוא מתחזק והולך כבריא אסור לו לעשות שום רפואה בשבת, ולכן אסור לו ליטול תרופות לשיכון כאבים⁴⁰. וכן אסור ליתן על השן אבקות וסממנים המשככים כאבים⁴¹, ואפילו טיפולים על ידי רופא גוי אסור⁴², ועיין עוד להלן בסעיף ל"ב עוד פרטים.
- ב. אם שיניו נקובות, ומצטער הרבה עד שחלה כל גופו ונפל למשכב, דינו כחולה שאין בו סכנה, ומותר לו ליטול תרופות לשיכון כאבים. וכן מותר לו לפזר אבקות וסממנים על השיניים⁴³. אך אסור למרוח משחה על השיניים והחניכיים, משום איסור ממרח⁴⁴. ודע, שכל ההיתר הוא דווקא בדברים אסורים מדרבנן, אבל דברים האסורים מן התורה אסור לעשותם לצורכו, ובהערה הזכרנו את סוגי הטיפולים המותרים והאסורים⁴⁵. ועל ידי גוי מותר בכל אופן⁴⁶.
- ג. דלקת זיהומית בשיניים או בחניכיים, וכן שן פתוחה לפני טיפול שורש עם חשש לזיהום, דינו כמכה של חלל, שנתבאר לעיל שהוא כחולה שיש בו סכנה, ובדרך כלל יש להתחיל מיד עם טיפול אנטיביוטיקה, ומותר לקחת את כל התרופות הנצרכות לפי הוראת רופא, ולפי שיקול דעת הרופא או לפי הרגשת החולה אפשר לקבוע אם יש להסתפק בתרופות לשיכון כאבים ולדחות את הטיפול לאחר שבת, או שיש חשיבות וצורך לטיפול מיידי, שאז מותר לעשות את כל הפעולות הנצרכות לטיפול⁴⁷. ובמקרה הצורך מותר לנסוע בשבת לרופא, וכן לנסוע כדי להשיג תרופה דחופה לטיפול בשן⁴⁸. ואופן הטיפול על ידי הרופא, תלוי לפי הענין, שאם יש אפשרות להקל מן האיסור ולעשות באופנים שאין בהם איסור תורה, יעשו כן. ובמקרה הצורך מותר לרופא לטפל בכל אופני הטיפול לרבות צילום, טיפול כירורגי, סתימות שונות, וכדומה. וכל זה ברופא ישראל, אבל ברופא גוי אין הגבלה בשימוש ובסוגי הטיפולים⁴⁹.
- ז. עקירת שן יש בה חשש איסור דאורייתא⁵⁰.

- 44. שבזה איכא איסורא דאורייתא ואסור [אמנם כ"ז באופן שהמשחה עומדת מעל השיניים או החניכיים, אבל אם כוונתו במריחת המשחה כדי שתבלע, יש להקל, כדרך שכתב המג"א (ס"ו שט"ז) גבי רוק, והסכימו עימו הפ"י, ואף שיש חולקים בזה, מ"מ במקום חולי בודאי יש להקל, וכ"כ המהרש"ם]. וכן נראה שמותר ע"י שיניח עליהם משחה בלא למרוח, וכמשי"כ החו"א ועוד, ונת' במק"א.
- 45. כאן נביא בקצרה סוגי טיפולים שונים האסורים מן התורה או מדרבנן (מלבד איסור ממרח שאסור מן התורה, וכנוכח בהערה הקודמת). והעקתה זאת מספר רפואת השבת עמוד רמ"ט שהעתיקם מספר רפואה והלכה [ולא נפנית לבאר בכל פרט מהו יסוד האיסור שבו, כיון שיש פרטים שאינם מוסכמים או אינם מוכרחים, ואכמ"ל].
- 46. דוגמאות לאיסור דאורייתא, א. עקירת השן, ב. קדיחת השן והעצם, ג. חיתוך, ד. צילומי רנטגן, ה. ניקוי מורסה בעזרת מכשיר ואקום, ו. התחלת טיפול שורש, ז. הכנת חומר סתימה שמצריכה לישא וגיבול, ח. סתימות קבועות או לזמן מרובה (עצם קיבוע הסתימה), ט. בדיקות עם נורות חשמליות, י. זריקות מנדביולריות יש לפעמים חשש לאיסור תורה משום האספירציה שבאה לברר שלא פגע בשרירי הלסת התחתונה. [ועיין בהלכה הבאה גבי עקירת שן].
- 47. דוגמאות לאיסור דרבנן, א. לקיחת תרופות לריפוי והרגעה, ב. קומפרסים חמים או קרים בלא סחיטה, ג. זריקות אל חוש מקומים (תת עורי), ד. ניקוי מורסה דינית, ה. טלטולי מוקצה (מכשירים שונים), ו. סתימות זמניות (עצם הקיבוע), ז. חיתוך צמר גפן או ספוגיות, ע"כ. (ויש לדון בנידון האחרון של חיתוך ספוג, דיש אומרים בזה חשש דאורייתא, ואכמ"ל [יש לציין עוד מש"כ ברפואת השבת ע' רמ"ג שכל הפעולות הקשורות לבנין השיניים, דהיינו מדידתן והכנתן, הן בודדות והן בבלטה, אסור. וכן הכנת מבנה לכתר או ישר שיניים כהנהגה לשגר שיניים תותבות שכבר מוכנות מותר לתתם בפיה), ויש מהם שאסורים מן התורה, ולענין אבקה הניתנת בשיניים תותבות להדיקם לחיך, עיין בדברינו בסימן ש"א בהקדמה למלאכת לישא].
- 48. ע"פ המבואר להלן בשו"ע (סימן ש"ח ס"ז) שחולה שאיב"ס מותר על ידי גוי אפילו בדבר ששייך בו איסור דאורייתא, וכתב בספר רפואת השבת ע' רנ"א שגם ע"י רופא נכרי אם ניתן לדחות את הטיפול לאחר השבת, ולהסתפק בעזרה ראשונה ע"י סממנים משככי כאבים, דין קדימה להם, אמנם אם יש צורך מותר לנכרי לעשות אפילו סתימה הכרוכה באיסור תורה. וכן מותר לרופא נכרי לעקור שן הכואבת לחולה, ואף שהחולה מסייע לרופא בטיפו, הסכימו הפ"י שמייעד אין בו ממש.
- 49. עיין בהלכה הקודמת, ושם נתבאר דבכה"ג שיש דלקת וכיוצא הוי בכלל סכנה ומחללין שבת. ומה שכתבנו בפנים הוא עפ"מ"כ בספר רפואת השבת פל"ו חלק ה'. [ההוספה שהמדובר בדלקת זיהומית, והיינו כדי לבטא שרק באופן חריף אסור, אבל בסתם דלקות השכיחות אין היתר לחלל שבת, שהם עוברים מאליהם במים עם מלח וכיוצא]. ויש לבאר דכאשר יש צורך אין להחמיר בזה ולדחות הטיפול, אחר שנתבאר שיש בזה חשש סכנה. אמנם בהרבה מצבים, דרך בני אדם לעבור עליהם לסדר היום, וכל שכן שאסור בשבת, ובפרט אם יש כאן רופא לשאלו, והכל לפי הענין. [להלן בסוף ההלכה נתבאר דין דלקת חניכיים קלה, שדרך לטפל בה ע"י רגורג מי מלח וכדו].
- 48. שם. וכן מבואר ע"פ האמור דהוי ספק סכנה. ועי' בביה"ל כאן סו"ה ודוקא.
- 49. שם. שברופא ישראל יש להעדיף הקל הקל תחילה. ולענין הגדרת שן בכלל סכנת איבר, עיין להלן בסעיף י"ז בענין דוגמאות לסכנת איבר, שיש להקל בזה כסכנת איבר.
- 50. כתב הרמ"א כאן (בסעיף ג') שמי חושש בשיניו ומצטער עליו להוציאו, אומר לאינו יהודי להוציאו, ע"כ. (ומקורו מדברי הב"י בשם הא"ח). וכתב המג"א (סק"ג) דהיינו שחלה כל גופו כמשי"כ בס"ז, וכ"מ בד"מ. וסיים שהוצאת שן מלאכה דאורייתא, דהא חובל לרפואה, ע"כ. [ועי' במג"א סי' שט"ז סקט"ו, וכ"ה במשנ"ב שם סק"ל מדברי כמה אחרונים שהוצאת השן אסור מזה"ד וחובל לרפואה חייב, ועי' שם שיש חולקים]. והנה זה מבואר יוצא מדברי הר"מ ומג"א ופמ"ג ו"א וכל המפ' דהוי איסורא דאורייתא, ובא המג"א ומפרש שנידון הוא בחלה כל גופו, והיינו שאילו היה זה מוחש בעלמא ומתחזק כבריא היה אסור לו לעשות אפילו ע"י עכו"ם, כמשי"כ בסעיף א'. אלא שמי"מ היה אפשר לומר דמיידי במקצת חולי, שגם בזה התירו שבות דשבות (כמבואר בס"י ש"ז ס"ה). ולזה כתב המג"א שהוצאת שן לרפואה הוי איסור דאורייתא, וממילא אינו שבות דשבות ואסור. ולכן הוצרך לפרש המג"א דמיידי בדרגה נוספת שמצטער כל גופו, והיינו דהוי כחולה שאיב"ס, וממילא ככה"ג מותר ע"י גוי הגם שהוא איסור דאורייתא, וכן ביאר במחש"ש ובפמ"ג ע"ה המג"א הנ"ל. [וא"ת והרי שיניים הוא כחולי שיש בו סכנה, דהוי מכה של חלל, וא"כ יש לנו להתיר בכל אופן ואפילו ע"י ישראל. וי"ל בכמה אופנים, א. שהא"ח בשיטת הר"ן שהביא הב"י לעיל דה"ס ב"ה אבל הר"ן, דס"ל שאינו סכנה, אולם ז"א דהא הב"י לא מקבל סברא זו, דהא ספק נפשות להקל. ב. דמיידי שהוא כמחוש בעלמא, אולם הא הוסיף ומצטער, וי"ל. ג. עיין במשנ"ב ושי"א שהביאו לכאן דהיא אינה רפואה ידועה, וכל כה"ג אין לנו לחלל שבת, עיי"ש. ובלא"ה הא אין כאן קלקול ש"ע"י מכה או בועא, אלא תלוי בכאב, וכאן

- טובא עד שחלה כל גופו), וממילא מותר לחלל שבת, מ"מ לגבי הוצאת שן כשלעצמה החמירו כיון שאינה רפואה ידועה וכו'. ומוכח מכאן דהוי כחולה שיב"ס.
- והלן (בסעיף ל"ב) גבי החושש בשיניו וכו', כתב המשנ"ב (בסק"ק) שאסור לומר לאינו יהודי לעשות כלום וכו'. אך אם יש לו צער גדול מחמת הכאב, ובעבור זה נחלש כל גופו, מותר לעשות על ידי גוי אפילו מלאכה דאורייתא, עכ"ד. ועוד כתב (בסק"ק ב') שאסור ליתן על השן דבר לרפואה אא"כ דכאיב ליה טובא שמצטער כל גופו, ועל ידי ישראל מותר על ידי שיניו וכו', ע"כ. ומוכח דאף בכאיב ליה טובא, וזה משפיע על כל גופו, אפ"ה אינו נחשב כחולי שיש בו סכנה, והרי הוא סותר עצמו.
- וחשבתי לחלק שכאן המשנ"ב דקדק ש"נחלה" כל גופו, ולכן החשיבו כחולי שיב"ס, משא"כ שם שכתב ש"נחלש" כל גופו, או ש"מצטער" כל גופו, כל כה"ג אינו נחשב כחולי שיב"ס, כיון שלא השפיע הדבר על חוליו, ודו"ק. (ואמנם קצת דוחק [ועי' להלן], ויותר נראה שכאן המשנ"ב אוזל בשיטת הא"ה שברמ"א דהוי חששא דסכנתא, ושם נקט כחיי אדם והסוברים דהוי כחולה שאיב"ס, וצ"ע). והגר"ח קניבסקי שליט"א הסכים לחילוק הנ"ל בין נחלה לנחלש. (אמנם במציאות קצת קשה לאמוד החילוק ביניהם, אך בדרך כלל י"ל שחלה כל גופו היינו שמלבד שהוא חלש הוא גם מרגיש הרגשה רעה, זה חלה כל גופו, וכמו כן אם מרגיש חום או קור או צמרמורת וכדו"ה"ז מוכח שגופו הושפע מהחולי של השיניים).
- ועוד ראיתי הלום בכה"ח כאן (אות י"א) שכתב בשם הפמ"ג בא"א וז"ל: אם נחלה כל גופו ממנו התירו ע"י עכו"ם, אבל מכה בשיניים הוה כמכה של חלל, ובסתם מחללין שבת עליה ע"י ישראל אפילו באיסור תורה, עכ"ל. ומבואר שאפילו בחלה כל גופו לא מחללין שבת, וכנראה דס"ל שמכה של חלל הוא בדוקא "מכה", ולא בכאבים בעלמא. (וזה דלא כמשי"כ בביה"ל דשאני שיניים שאין שייך בהם מכה דאקושי). ועיין בכה"ח (אות ט"ז) שהביא מהגר"ז שמישי"כ בשו"ע גבי שיניים היינו כגון שנתקלקלו השיניים, ע"כ. ומבואר בדברי הגר"ז שדין השיניים ככל דין מכה של חלל שאינו מסוכן, אא"כ נתקלקל מחמת מכה או בועא (ולא כהמשנ"ב סק"ט שביאר דברי השו"ע שכתב דווקא בנתקלקל וכו', דקאי ארישא, ומשמע דלגבי שיניים אינו כן. וכמשי"כ בביה"ל הנ"ל), ולדבריו שדווקא בנתקלקל שפיר ס"ל שבכאב בעלמא ל"ח סכנה, איבאר דלהמשנ"ב י"ל שאף את"ל כן, מ"מ באופן שחלה כל גופו ה"ז בודאי כבועא וכו'. ודו"ק. (ומה שהביא באת טו"ב שאף בחלה כל גופו לא מחללין, הוא ע"א, ואין ראייה מזה לגבי שיניים). וי"ל ע"כ בזה ממה שהביא בכה"ח (אות י"א ובסוף אות י"ב) משם האחרונים שגם בכואב לו טובא נופל עליו שם מכה, עיי"ש. ומשמע דבכה"ג שרי, אך עדיין אין מבואר אי דינו כחולה שיב"ס, ועכ"פ מברירי הגר"ז משמע דהוי כחולה שאיב"ס, כיעו"ש בכ"ד. ועי' בח"א (שבמשנ"ב ס"ל), ועי' בפמ"ג ומחש"ש כאן.
- והנראה שהדבר תלוי לפי הענין באופן הכאב והגורם לזה, והוא ע"פ"מ שראיתי בשבט הלוי ח"ח סימן ע"ו שכתב בפשיטות שברך כלל יש בזה כמה דרגות, א. אם הוא כאב ע"י חור ולא דלקת ולא נתקלקל העצב ואין נפיחות, ורפואתו לסתום השן ודו"ק, דינו כמבואר בסעיף ל"ב, ואין מחללין שבת, ב. אם יש נפיחות בפנים, או הרבה מוגלה סביב השן, יראה שמותר לחלל שבת, מלבד אם הרופא אומר דרך ודאי שאין צריך, ג. אם נחלה העצב שבשן, ובפרט אם הוא מוגלה וגורם יסורים גדולים, יראה מרהיטת הפ"י דה"ה כמכה של חלל ומחללין שבת. ומ"מ מהני אמירת הרופאים, עכ"ת. וי"ל שכן ס"ל בהבנת המשנ"ב שכתב "נחלה" כל גופו, שרק באופנים הנ"ל שייך דבר זה. ועפ"י אפשר לדישק את הסתימה שהבאנו לעיל מדברי המשנ"ב, ויותר יתבאר לפי מה שדקדקנו בלשון המשנ"ב. ועכ"פ לענין הלכה שפיר י"ל כן מתורת הכרעה. [ועיין בהלכה הבאה]. ועפ"י יתפרש מה שכתבנו בפנים ש"נחלה" כל גופו מותר, והיינו באופנים הנ"ל. ובנחלש שאינו כ"כ מצב חמור, יעשה ע"י גוי. ובמחוש בעלמא אסור אפילו ע"י גוי. ועיין עוד בספר שולחן שלמה כאן מש"כ בזה, ודון לנידוד".
- [ואין צריך לומר שאם גם כשיבא אל הרופא יפטר אותו בלא כלום, וכמו שמצוי שאפילו בטיפולי שורש וכדו"ה הם דוחים בלך ושוב, וכגון שיש להם מטפלים אחרים, ובנתיים הם אומרים שיקח תרופות הרגעה, כמו אקמול וכדו', שבודאי אין שייך לחלל שבת, אלא אף אם יעשו איזה טיפול, מ"מ בהרבה דברים אינם מתייחסים לזה כלל, אך זה י"ל שתלוי בדברי הפ"י גבי דברים שחז"ל אמרו שהוא סכנה, ובוה"ז הרופאים אומרים שאינו סכנה, ש"י"א שנשנתו הטבעים, וי"א שיכול להזיק בעתיד, וה"נ י"ל כן. ועי' בהלכה הבאה].
- 40. כדון "מיחושים" וכאבים בעלמא שנתבאר לעיל בסעיף א'.
- 41. עיין להלן (בסעיף ל"ב) שהחושש בשיניו לא יגמע בהם חומץ וכו', עיי"ש.
- 42. וה"ה לכל סוגים המשככים כאבים שאסור, ושם ביארנו הפרטים באיזה אופן מותר לגמע חומץ ומשקאות חריפים וכו'. [וסעיף ל"ב יבא בעז"ה"י אחר סעיף ג' שקשור לענין השיניים].
- 43. משנ"ב להלן (ס"ק ק), עיין שם.
- 44. עיין לעיל בסעיף א' שחולה שאין בו סכנה מותר, ועי' בדברי המשנ"ב להלן (בסעיף ל"ב ס"ק ק"ב) בשם הח"י ארם, ובמקומו נתבאר שבכה"ג דהוי חולה שאיב"ס מותר לכתחילה.

- להצריך כפרה, והוא תימה. ונראה דה"נ יש לתרץ ע"פ דרכו של הגר"ח הנ"ל, ואת"ש. [ושור' שכבר עמדתי בכל הדקדוקים הנ"ל להלן בר"ס ש"ט בהלכה ב' ובהערות שם עיי"ש].
- נ"ב. שאר פרטי הדינים בפיקוח נפש נתבארו להלן בסימן ש"כ"ט ובהקדמה שם, ונתבאר שאפילו בספק סכנה מחללין שבת, ואפילו כשיש בו כמה ספיקות, וכמו כן אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב, ועוד נתבאר שם על מי מחללין שבת, ובאיזה אופנים, עיין שם. ושייך גם לכאן.
- 34. שו"ע (סעיף ג'), ועיין בכה"ח אות י"ד, ולהלן יבואר בענין השיניים עצמן והחניכיים. [להלן בסעיף ד' יבואר דין מכה של חלל].
- ויש לעיין במכה באוזן או באף, מהו הגבול בכדי שנחשב מכה של חלל, דיש לומר שהחלק החיצוני ממש אינו נחשב (ואמנם אינו תלוי אם זה בית הסתרים או בלוע, שהרי בפה מקילים אפילו במה שנחשב בית הסתרים). וי"ל שכל שאינו נראה מבחוץ הרי הוא בכלל זה, ושור' בחוט שני מש"כ בזה. ומ"מ בדלקת בד"כ די בתרופה, ועיין להלן סו"ס"ח בסוגי מחלות שונות. ומפי מומחים נתבאר שבאוזן התיכונה הוא חשש סכנה יותר לדלקת קרום המח וכו'.
- 35. שו"ע שם.
- 36. כ"ז מדברי הגר"ז, וה"ד בכה"ח אות טו"ב.
- 37. עיין בביה"ל (ד"ה דווקא) שנסתפק באופן דכאיב ליה טובא, שמדברי הראשונים משמע שבכל אופן אינם בכלל מכה של חלל, ומביאור הגר"א ל"מ כן, וצ"ע, וסיים שאפשר לומר שאם כאיב ליה טובא וכו' מותר, וכמו שכתבנו בפנים, שהרי אפילו באינה מכה של חלל איתא בסעיף ה' שאם נעשה ספק אצל החולה מחללין, ע"כ. והיינו כמו שכתב במשנ"ב (שם סק"ז) שכוננת השו"ע להתיר אפילו רק בספק סכנה, ודו"ק.
- וראיתי בשבט הלוי (ח"ח סימן ע"א אות ה') שהביא את ביה"ל הנ"ל, וכתב ע"ז: ולדידי בלא"ה כתבתי במק"א דע"פ רוב בכליות ומרה וגם בבני מעיים בכאבים גדולים מאד (שאינם מחמת נפיחות המאכלים), מן הנסיון שיש שם איזה מכה של דלקת או אבן כליות וכיוצא, ומן הנסיון שהוא ספק פיקוח נפש ממש, עכ"ל. ומצאתי דבריו בדברי הגר"ז, שאמנם כאן (בסעיף ג') כתב שאפילו בכאיב ליה טובא לא מחללין, מ"מ ביר"ד סימן קפ"ז קו"א סק"א ד"ה מ"ש הח"צ הביא דברי הב"ח דכאב גדול מקרי מכה ממש וכו'. וכתב שבכאב טובא בודאי יש איזו בועא או חבורה, ע"כ. ועי' בקצוה"ש בבד"ה"ש סי' קל"ו סק"ה ו'. ונראה שזה ג"כ בכלל ד' הביה"ל הנ"ל, שבכה"ג מסופק לשמא נתקלקל. והיינו שבסתמא הכי הוא, שאם יש כ"כ כאבים סימן מן הסתם שנתקלקל. [ודוגמא להנ"ל, באופן שחוששים ל"פנדציט" מותר ליטע לבית חולים, וביותר יש להזהר בתינוק, שאם רואים שיש לו התכווציות או שאר הפרעות מיוחדות ה"ז חשש סכנה, וכמו"כ כתבו האחרונים שתינוק שסובל מכאב אוזניים מותר לרופא להדליק נפשו ולבודקו, כיון שכל כאב חזק לתינוק הרי הוא בכלל ספק פיקוח"נ (ע"י ש"ש פ"ז ס"ד), אך לא יכבנו בגמר השימוש (כיון שאינו לצורך), אא"כ יש חשש שיצטרך לו לאדם אחר].
- ויש לציין שבעצם חולי שיש בו סכנה יבוארו להלן פרטי הדין, ובכלל זה הוא גם ספק סכנה, שהרי הוא ככל חולה שיב"ס, וכן אם כעת הוא בריא, אבל יש ספק שיחלה חולי מסוכן, או שיארע לו דבר מסוכן, דינו כעת כחולה שיב"ס [וכיעוין בתוס' בע"ז דף יב: ד"ה הבולע, ועיי"ש מש"כ בזה, וכ"ה בב"י ומג"א וכל הפ"י]. ועי' בש"ש פ"ב הערה ב' וכ"ב.
- 38. שו"ע (סעיף ג'), ועיין בכה"ח (אות ט"ו) שהביא מהא"ה (כלל נ"ט דין ח"י) שכתב שיש שיניים שהעיניים תלויים בהם, ומקרי חולה שיב"ס [נ"ב]. ועיניו עצמם הם ודאי חולי שיש בו סכנה, וכמשי"כ ביומא (כח). דשו"יניק דיענא בליא תליא, וא"כ ה"נ יש להזהר בשיניים וכו'. ועיין שכן משמע בפסחים (ק"ג). דא"ל רב לחייא בריה דלא תעקר ככא, ופירש ר"ח שלא יעקרו אף אם כואב, שמא תכחש עיניו, ע"כ. [אך צ"ע בזה"ז שלא שמענו שחששו בשיניים משום סכנת נפשות, והרי הפ"י כתבו שעקירת שיניים היא אינה רפואה ידועה, וכבר העירו ע"ז פוסקי זמננו שבוה"ז היא רפואה בדוקה, וכיעוין בשב"ה"ל ח"ח סימן ע', עיי"ש. (וכ"כ בספר נשמת אברהם שבוה"ז היא רפואה ידועה וכו'). ואפשר שהחשש הוא באופן שיכול להגרם דלקת (עיין בספר הלכה ורפואה ח"א עמוד קכ"ג), ואז זה משפיע מאד על העינים שמעליהם, ועי' בצ"א ח"ח סו"ט פ"י. ועי' להלן, ובסוף הערה הבאה.
- 39. הנה במשנ"ב כאן בסעיף ג' (סק"ח) כתב בזה"ל: דשיניים עצמן בכלל, היינו היכי דכאיב ליה טובא, וחלה כל גופו על ידי זה, אף שלא נפל למשכב [ועיין בשע"צ אות ג' שכוננתו לומר שא"צ שיהא מכה על השיניים אלא גם בכאב הדין כן. ועי' בביה"ל שם ד"ה דווקא שביאר בזה דגבי שיניים שהם אקושי אין שייך בהם שם מכה כ"כ, וכיון דכאיב ליה טובא יצא מכלל מחוש, ודינו כמכה של חלל, וללא כשאר איברים פנימיים, עיי"ש]. והוסיף ולאפוקי חששא בעלמא בשינוי שאינו בכלל זה [ועיין לסעיף ל"ב עיי"ש. ועי' בשע"צ אות ד' שציין שבדווקא היכי דכאיב ליה "טובא", ולא בחששא בעלמא]. ע"כ. ומבואר יוצא שבכאיב ליה טובא הוי כחולה שיש בו סכנה. וכן מבואר במשנ"ב להלן (סק"י) בביאור דברי הרמ"א גבי מצטער וכו', שכתב דמיידי בחולה שכאיב ליה טובא עד שחלה כל גופו, ועי' מבאר המשנ"ב דאע"פ שנתבאר לעיל דהוי בכלל ספק סכנה (והיינו בעצם הדבר שכאיב ליה

השן בשינוי⁵⁸.

ח. אדם שנעקרה לו שן, ואם חיזירה למקומה תוך זמן קצר וחיזיקנה שם יוכל הרופא לטפל בשן לאחר השבת, באופן שהשן תחזור ותיקלט, מותר להחזירה בשבת, כיון שבלא קיבוע הרופא אין השן מחזיקה מעמד⁶⁰. וכל שכן שמותר להחזיר שן תותבת או כתר על השן וכיוצא⁶¹.

ט. אם חלה מקום מושב השיניים, דהיינו החניכיים, הרי היא בכלל מכה של חלל⁶², והדין ככל הנ"ל⁶³.

ואם זו דלקת חניכיים קלה, אסור לעשות שום רפואה, כגון לגרור מי מלח, או מי סודה, כיון שאינו חולה מזה כלל⁶⁴.

י. צפידנא, היא מחלה הנזכרת בגמרא, וסימנה כשנותן דבר לתוך פיו סביבות השיניים יוצא דם מבין השיניים, ואמרו בגמרא שהיא בכלל סכנת נפשות, ומותר להכין תרופה למחלה זו בשבת, ועיין בהערה⁶⁵.

וכתבו הפוסקים שמחלה זו שונה משאר מחלות, שאפילו אם הרופא או החולה אומרים שאין צריך לחלל שבת עבור מחלה זו, אין שומעים להם ומחללים שבת, כיון שמקובל בידי חז"ל שהיא סכנה⁶⁶.

יא. מכה של חלל שנתבאר לעיל שנחשבת סכנה, אינה צריכה אומד, כלומר שאין צריך לשער אם הוא מסוכן לחלל שבת מיד או שאפשר להמתין, אלא אפילו מן הסתם כשאין שם רופא או בקי, וגם החולה אינו אומר כלום, מחללים עליו, ועושים כל שרגילים לעשות לו בחול⁶⁷.

אבל אם מכירים ויודעים בבירור באותו חולי שיכול להמתין עד הלילה במוצאי שבת, ולא יתגבר עליו החולי יותר, אסור לחלל עליו אע"פ שהיא מכה של חלל⁶⁸. ובהרבה מקרים אפשר להתייעץ עם רופא מצוי אם צריך לחלל שבת, והיינו באופן שאין הדבר בהול, והכל לפי הענין⁶⁹. [ולהלן יבוארו דוגמאות].

יב. מכה רגילה שאינה של חלל, צריך לשאול את החולה או את הבקי, ואין מחללים שבת עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחלול, או עד שיעשה אצל אחד מהם ספק סכנת נפשות⁷⁰.

יג. אם הוא דבר שאין בו עכשיו סכנה, אבל יש חשש שעל ידי מניעת דבר זה יחלש או יכבד חוליו ויסתכן, מחללין עליו שבת⁷¹, וכן בכל ספק שאפשר לבא לידי סכנה⁷².

וכמו כן חולה שיש בו סכנה שנמצא במצב שאם לא יקח תרופה יחלה באופן שמותר להתעסק ברפואתו בשבת, אין צריך להמתין עד שיחלה, אלא עושין לו מיד את רפואתו. וכך הדין בחולה שאין בו סכנה, שמותר לעשות לו כל הדברים שהוא יצטרך להם, המותרים לחולה שאין בו סכנה.

יד. חולה שחולה במחלה מסוכנת שצריך לעשות ניתוח דחוף לרפואתו, או לעשות טיפולים והקרנות וכדומה, אפילו אם זה דבר שגם בחול רגילים לדחות ניתוח כזה בכמה ימים מחמת ניתוחים דחופים יותר, מחללין עליו שבת, וחיבים לנתחו בלא להמתין כלל⁷³.

וכן כשצריך לקחת תרופות, אע"פ שלפעמים דוחים את זה מעט, מחללין שבת לרפואות אלו⁷⁴.

טו. בחולה שיש בו סכנה ישנם שלשה מצבים שונים, ועל פיהם יש לנהוג בצורת החילול שבת: א. חולי בהול. ב. חולי שאינו בהול ואינו ממתין. ג. חולי ממתין⁷⁵.

א. אם הוא חולי בהול שצריך טיפול מידי מחשש לפיקוח נפש [כגון מצב של איבוד הכרה, התקף לב, הכשת נחש, שתיית נפט או שאר חומרים רעילים, תאונת דרכים חמורה, וכיוצא], אין להשתהות כלל בטיפול. ועושים לו כל דבר שרגילים לעשות לו בחול בלא שום שינוי, ואין צורך לחשב את הפעולות כדי למעט בחילולי שבת, הן במספר הפעולות והן באיכות הפעולות וחומרם. וכן מותר להרבות במספר האנשים במקום הצורך, כדי להחיש את פעולת ההצלה, כגון לקרוא לחברת הצלה אע"פ שיודעים שאנשי מגן דוד אדום עומדים להגיע, וכן כל כיוצא בזה⁷⁶.

ב. חולי שאינו בהול כל כך, אע"פ שמותר לחלל עליו שבת, מכל מקום אם אפשר לחשב את הפעולות כדי למעט בחילולי שבת יש לעשות כן, כגון שלא להזמין חברת הצלה אם אנשי מד"א כבר עומדים להגיע. וכמו כן ימעט הישראל בפעולות, שאם אפשר לעשות בפעולה אחת לא יעשה דבר הכרוך בכמה פעולות, וכן ינהג על דרך זה בסוגי המכשירים השונים, וכ"ז הוא באופן שלא ימשך זמן רב, וגם אין לדקדק בדבר מחשש שמא ישהה ויסתכן החולה. והכל לפי הענין⁷⁷.

ג. חולי כגון מכה של חלל, אע"פ שמותר לחלל עליה שבת, מכל מקום אם מכירים ויודעים בבירור באותה המחלה שממתנה ואינה צריכה חילול, אסור לחלל עליה שבת. וכן חולה שיש בו סכנה וצריך לערוך בדיקות ולקחת תרופות, אם אין דחיפות לעשות זאת בשבת, יש לדחותם לאחר השבת [כגון הגונח מליבו שאמרו הרופאים שרפואתו לשתות בכל יום חלב עיזים, אע"פ שיש בו סכנה, מכל מקום במניעה פעם אחת אינו מסוכן, ולכן אין מחללים שבת עבורו].

והנה בשם הגריש"א זצ"ל אומרים שאם הזמין רכב הצלה לחולה, ובנתיים נתרפא החולה, אסור להתקשר בטלפון אליו בשבת שלא יבוא, ואע"פ שהוא ממשיך לנסוע, כיון שאסור לחלל שבת אלא להצלת נפשות, ולא כדי למנוע חילול שבת, ע"כ. ויש לדון לפ"י גם בנידונינו אם מותר להתקשר בטלפון כדי לשאול אם צריך לחלל שבת. ויש לבאר, שאם ההתקשרות לרופא הוא גם מפני שיש אפשרות שהרופא יאמר לו לעשות רפואה מסוימת, ודאי מותר, שהרי התקשרות זאת היא ג"כ מועילה לטיפול בחולה. אולם אם כל המטרה של ההתקשרות היא רק כדי לשאול אותו אם לחלל שבת, לכאורה אסור, שהרי אינו חילול שבת לצורך רפואה, אלא לצורך השבת, ואסור. אמנם אם דעתו גם שלא לטלטל את החולה בחינם, מותר, שהרי עדיין הוא בכלל צרכי חולה המותרים (וכדלהלן סעיף ד'). וכמו"כ נראה שאם גם בחול הדרך להתקשר לשאול את הרופא אם ללכת לבית חולים או לא, ה"ו מותר, דנחשב דרך מדרכי הטיפול, אע"פ שאין בו טיפול בפועל. אולם אם כל מטרתו רק כדי למנוע חילול שבת ל"ל שאסור, שהרי בחול היה הולך לבית חולים בלא לשאול כלל, ועתה שהוא עושה כן רק למנוע חילול שבת אסור. [ואמנם יש חילוק בין הנידון הנ"ל של רכב הצלה שהוא נאמר באדם אחר, וכאן באותו אדם, מ"מ מסתבר שאין לחלק].

ומן הסתם נראה ודאי דשרי, דמ"מ אם אינו בהול, הרי יועיל לו שאולי לא יצטרך לטלטל החולה. ואם הוא בהול בלא"ה אסור להתמהמה, ואם הוא מתקשר בעת שהוא כבר בנסיעה או בדרך, ה"ו מועיל לפעמים לדעת אופן טיפול בחולה וכיוצא, וכל שכן בטלפון בלא אור שלהגרשו"א ועוד רבים אינו אלא איסור דרבנן, וכמשנ"ת במקומו (זולת כשיש בו צג עם אחריות וכתובים, ויש לדון בחשש כותב, הגם שאף זה אינו ברור מכ"א), ומן הסתם מותר לכ"ע. 70. שו"ע (סעיף ה'), וכמו שהגיה במשנ"ב (סק"ז) בשם הגרי"א, וכן בכה"ח (אות כ"ח) שגם בספק נפשות איירי.

71. הנה בב"י כאן הביא דברי ר"י שכתב שאם עכשיו אינו מסוכן אסור לחלל, אע"פ שיוכל לבא לידי סכנה, ע"כ. אולם המג"א העיר ע"ז דלא קי"ל הכי, דכיון שיכבד חוליו נמי שרי, ולזה ציין בהגה כאן לעינין בסימן תרי"ח, והיינו ששם לענין יום הכיפורים ג"כ מבואר כן שמחללין, וכן ביאר במח"ש, וכן כתב המשנ"ב (סק"ז) בבניאר הדברים. וכן כתב גם בב"ה"ל (בסעיף ד') סוד"ה כל שרגילים שבדבר, שיש חשש שיכבד חוליו מחללין כמש"כ ר"ת לענין יו"כ, וכ"פ להלן בר"ס תרי"ח, ע"כ. וכ"כ בכה"ח (אות כ"ט) משם הפ"י. וא"ת למה הזכיר הב"י את דברי ר"י בשתיקה, י"ל שלא חש להאריך, כיון שאפשר ללמוד דין זה משאר דינים המבוארים כאן בסימן שכי"ח שגם בספק מחללין, ובודאי דה"ה בזה [ולכן השמיט בשו"ע דברי ר"י], וכן יש ללמוד ג"כ ממה שכתב השו"ע (בר"ס תרי"ח) לענין יו"כ בהדיא שמותר לחלל בכה"ה, וה"ה כאן. וש"ר א"ח"כ בקצוה"ש ס"ק קל"ה בבדה"ש סק"י שעמד בו, וכתב ליישב שאף ר"י מודה שחולה ביו"כ מאכילים אותו, אלא שכוונתו בחולה שעכשיו אינו סכנה ויוכל לבא לידי סכנה ע"י התפתחות המחלה, ולא שמניעת החילול תוכל לגרום לו לסכנה, אלא שהסכנה אפשר שתביאהו לידי סכנה מותר לכ"ע, וכ"פ בירושלמי וכו', עיי"ש. ולענין אין לחלל בכ"ז, וכל שיש חשש סכנה בין במניעת הרפואה ובכל אופן מחללים שבת.

72. פמ"ג גר"ז, ה"ד בכה"ח שם. [ואפילו אם הסכנה תבא בחול או אפילו אחר זמן רב, מחללין מיד].

73. פשוט, דמ"מ הוא זקוק לרפואה זו שמחללין, ומה איכפ"ל שרגילים לפעמים לדחות, וכ"כ בשולחן שלמה כאן סק"ט, ועי' בהערה הבאה.

74. כני"ל, ועי' להלן בהלכה הבאה שעושים לחולה כל דבר שהוא צריך לו, ואף לחולקים שם הוא רק בדבר שאין בו צורך כ"כ, אולם בדבר כזה לכ"ע מחללין שבת ליתן לו הרפואות.

75. הלכה זו כתבנו אגב מה שנתבאר בהלכה שלפני הקודמת, והלכה זו והדוגמאות שבה כתבנו לפמ"ש בספר רפואת השבת פרק ט'. והוספתי הערות ושינויים קלים, והכל כמבואר בפ"י בסימן שכי"ח.

76. ואע"פ שלפעמים כבר הקדימו אותם אנשי מד"א או להיפך וכדו', אין בזה חשש, וכולם מצוה עושים, ותע"ב.

77. זה נלמד מהמבואר בשו"ע בסעיף ט"ו-ט"ז וכל כיוצ"ב. [ושם כתב עוד שאם אפשר לעשות על ידי גוי יעשו ע"י גוי, ואם אפשר לעשות על ידי שינוי יעשו בשינוי דווקא, עיי"ש. אמנם עיין להלן בסעיף י"ב מה שביארנו בזה לדעת השו"ע ולדעת הרמ"א אם יש להקפיד בכך או לא. ותלוי אם זו רפואה הקשורה ישירות לרפוי החולה, או שהיא פעולה צדדית הנצרכת וכו'].
78. עיין דוגמא זו בגמ' דתובות (דף ס.ו), והזכירה בקצרה בב"ה"ל סעיף ד' ד"ה שממתין.

ואם השן מחזיקה מעמד גם בלא קיבוע הרופא [כמו שמצוי אצל ילדים], לטעם הראשון מותר, אבל לטעם השני אסור, ולכו"ע יהיה אסור. וע"ע שם גם מצד מוקצה. ושמעתי שיש מקילים בזה מדין סכנת איבר, אך כאמור דאין זה פשוט וכמש"כ שבה"ל, וע"ע בחוט שני שנסתפק בזה, וידוע לי שיש שהחשיבו זאת כסכנת איבר, וכמו שהזכרנו להלן בסעיף י"ז בד"ן סכנת איבר בהערה שם [ועיין בספר גליוני השי"ס בסוכה (דף כו.), שציין לחו"י שדן אי און היו סכנה, שכן עבד יוצא בו לחירות, ותמה ע"ז הרי גם שן יוצא לחירות ואין בו סכנה, עיי"ש. אמנם שם איירי בסכנת נפשות, וע"ע מה שהשיב עליו בורע חיים סוס"ל]. ועדיין יש לפקפק ע"ז, דאף את"ל שהוא סכנת איבר, דלמא לא הותר אלא שלא יתקלקל, אולם כאשר כבר מקולקל, וכעת מחזירו, ה"ו כמו יצירת איבר, ולא מניעת סכנת איבר. ובס"י שכתבנו לדון בהיכי תמצוי באדם שמת לגמרי אי מותר לחלל שבת להחיותו, עיי"ש. וי"ל, חדא דיש מתירים גם שם שמותר לחלל שבת להחיותו. ועוד י"ל דשאני לחיות מתים דדילמא נח לו לאדם שלא נברא משנברא. אולם בסכנת איבר שהאדם בחיים, י"ל דלכו"ע שרי הדקילו בו חז"ל לצורך החיים, ודו"ק.

61. אמנו נקבע בגוף האדם ממש, וה"ו כמו שתולה ע"ע תכשיט וכדו', וכן מוכח משנ"ב בשבת (דף סד: סה.), וכן לעיל בס"י ש"ג גבי הוצאה, דאחי למישלפה וכו', עיין שם גבי שן תותבת וכדו', ומשמע שאין חשש כלל להחזירה, ודו"ק.

62. משנ"ב (סק"ז) בקל וחומר ממש"כ השו"ע שהשיניים בכלל מכה של חלל, וכ"ה בכה"ח (אות י"ד), וציין לגמרא דע"ז (כח.) מן השפה ולפנים.

63. שתלוי לפי הענין, שאם יש בו דלקת ה"ו בכלל חשש סכנה (וכמשנ"ת לעיל בר"ס ג'), ויש לנהוג ע"פ הוראת רופא או בקי, או ע"פ דברי החולה. ואם הוא דבר כל כמו שמצוי מחלות חניכיים שאפשר לרפאם במים ומלח, או איהו תרופות למיניהם כידוע, אסור לחלל שבת, והכל לפי הענין. ועיין בהערה הבאה מ"ש משם השבה"ל.

64. פשוט, ככל דיני רפואה, המבוארים להלן לפי דרגותיהם. ועי' להלן בסעיף ל"ב בענין רגורר משקים לרפואה.

65. עיין בגמ' דע"ז (דף כח.) וביומא (פד.) שזכרה מחלה זו, ואמרו שהיא בכלל סכנת נפשות שמתחילה בפה וגומרת בבני מעיים, ור"י התיר לעשות לו רפואה אפילו שזכרה בחילול שבת דאו, עיי"ש. והזכירו הפו' כמבואר במשנ"ב (סק"ח), ובכה"ח (אות י"ב י"ג).

דוע, שמחלת צפידנא הנ"ל, אינה מחלת צפידנא המוכרת היום לרופאים בענין אחר לגמרי, והיא הגדרה לחולי בחוסר ויטמין סי, כ"כ בספר רפואת השבת ע' רנ"ה. ובהערה שם הביא שמחלה הנ"ל היא גורמת דימומים מופשטים בכל הגוף ובחללין, ע"כ. וצ"ע ובידור במחלה זו אם לא נשתנו הטבעים, דלא שמענו כהנה. ושוב שמעתי שבספר מדרש הרפואה ח"א ע' קנ"ב כתב שנראה ברור שמחלה זו היא המחלה הנקרא בלע"ז SCURVY, הנגרמת מחסרון ויטמין סי, ומצויה אצל יורדי הים שלא אוכלים פירות וירקות, ובצורה מוגברת ה"ו עלול למות. [ושו"ר בשבט הלוי (ח"ח ר"ס ע) שכתב כע"ז, וז"ל: צ"ע רב בזה"ו במחלת בשר השיניים הידועה שהיא מחלה גמורה, אבל לא שמענו אם גומר בבני מעיים, אם כמו צפידנא, עכ"ל. אמנם אם כוונתו לדימום רגיל שמצוי בחניכיים, הנה בד"כ אינו סכנה, ובודאי אינו גומר בבני מעיים].

66. פמ"ג, ה"ד במשנ"ב ובכה"ח שם. והיינו שאינו כמו שאר מכה של חלל המבואר להלן בסעיף ד'. [ועיין בספר רפואת השבת שם שמ"מ כ"ז הוא דווקא אם אכן אובחנה המחלה בבירור].

67. שו"ע (סעיף ד'), וכפירוש המשנ"ב וכה"ח [וכתב השו"ע שעושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול, ועיין במשנ"ב סק"י ובב"ה"ל ד"ה כל, ויבואר דין זה להלן].

68. שו"ע (שם), וביאר המשנ"ב שצריך שידוע ביבירור"ו שאפשר להמתין (והביא דבריו גם בכה"ח אות כ"ו), והוסיף הכה"ח (אות כ"ה) דקל וחומר אם החולה או הרופא אומר שאין צריכים דאין מחללין. כ"י בשם הרמב"ן. וכ"ה במשנ"ב (סקט"ו), ומובא גם בחי' רע"א כאן. ויש לבאר דאפילו למ"ד הותרה אין להקל בזה כשיכול להמתין, דכל כה"ג לא הותר. עי' בשו"ת מנח"י ח"א סכ"ח סק"ה ופשוטו.

69. דבר ידוע בהרבה אופנים שאפשר להתייעץ עם רופא (כגון בדלקת שבשיניים או חניכיים שנוכר לעיל שהיא מכה של חלל), וכיון שמצויים בינינו רופאים אפשר להתייעץ עימם אם הדבר נחוץ לחלל שבת וכו' [ולהלן יבוארו עוד פרטים בעניני דעת הרופאים]. והיינו באופן שאין החולי בהול, ואין חשש לשאול, אבל כשהחולי בהול אסור לשאול, וכבר נתבאר לעיל בסעיף ב' שהשואל ה"ו שופך דמים, והכל לפי הענין.

בריש הענין שמלבד האיסור בהוצאת דם, יש בזה עוד חשש מצד איסור קוצר שעוקר דבר מגידולו (לכמה ראשונים). וכן יש בזה חשש איסור גזוז, אולם הרי גם בציפורן וציצין דלהלן סל"א יש גזוז בעלמא, ואע"פ במקום צורך שמצטער מותר, וה"ט כמו שאמרו שם דכיון שפירש רובו כמאן דמינתיק דמי (רש"י בשבת דף צד.), וה"נ י"ל בנידו"ד [ויש לבאר בזה, א]. דאע"פ שאנו רואים עדיין שמחובר, מ"מ מסתבר שאם מתנגדת השן, הרי שעיקר חיבורה כבר נותק, ב. עוד י"ל דהא מבואר שם בציצין וציפורן שבעיני שיהיה פירשו כלפי מעלה, עיי"ש. אולם כבר כתבנו שם שעל כורחינו תנאי זה לא נאמר אלא בציצין, ולא בציפורן שאינו שייך כן, וה"נ י"ל גם בנידו"ד לגבי שן, ודו"ק]. וא"כ יוצא שאין לחוש, א. שמצד חובל בהוצאת הדם, אפילו אי הו' פס"י שיצא דם, מותר, דהוי כמו קוץ שכתבנו בס"י ש"ח וכן להלן במקומו שמוותר. ב. מצד גזוז כיון שמתנתק רובו מותר, ורק י"ל מצד קוצר, וי"ל דזה ממש"כ בגמ' ובפו' דלהלן סי' של"ו גבי אילן שנפשה, וע"ע להלן בהערה שאחרי הבאה.

ואם השן מתנגדת, והוא רוצה לאכול, ויש חשש שתפול השן, מותר, דלא הוי פסיק רישא, ואם זה פס"י ג"כ יש להקל באופן הנוכר לעיל. וראיתי בשו"ת נשמת שבת סימן ש"כ שמתיר לאכול אף שהוא פסיק רישא שיצא השן, ולהג"ל שפיר יש להקל כשיש צער [אף במתכוון אסור], וגם הו' שינוי ומותר. [וזאת ועוד דהא הוא אינו מתכוון, והו' רק איסורא דרבנן, ועוד דהוי כלאחר יד. (והרי היא קלה משאר שבותים, וכמו שכתב הר"ן בדף סא. וה"ד בב"י סו"ס של"ד. וכ"כ עוד ראשונים דשבות דלאחי"י קיל). אולם ז"א פשוט, ותלוי במחלוקת הפו' הנוכרת בר"ס ש"ד גבי פסיק רישא בדרבנן, וגם יש לדון באופן שאינו פס"י בכל פעולה ופעולה, אלא רק ע"י כללות הפעולות, ועי' בזה בסו"ס ט"ז שעמדנו בוה אי בכה"ג הו' פס"י או לא עיי"ש, וכתבנו להחמיר בזה, ומ"מ בנידו"ד מותר].

58. פשוט שהרי הוא אינו ראוי למידי, וכמו שערות וכל כה"ג כמבואר בכל דוכתא - ואחר שכבר הוציאה והיא בידו, מצאנו שנחלקו הפו' אם מותר להמשיך ולטלטל "עודן בידו", ונתבאר בסימן ש"ח בהקדמה לכללי מוקצה, ויש להחמיר.

59. יש להעיר, א'. שבשבה"ל הנ"ל דימה זה לציפורן שבכלי אסור וביד מותר, ע"כ. והיינו כמבואר בגמ' ופו' ונוכר במשנ"ב (ר"ס ש"מ) לענין נטילת שערו או צפרניו, שביד פטור כיון שאין דרך גזיזה בשן בחול, ובכלי חייב, ע"כ. ולכן יש להזהר גם כאן שאף שמיקל להוציא את השן המתנגדת, יזהר לעשות בשינוי אמנם לענינו לגבי שיניים יש לעיין, דנראה שגם ביד הו' דרך כן ואסור. ואמנם שיניים של מבוגרים הדרך להוציאם רק בכלי, כידוע. וממילא ביד הוא שינוי. אולם בשיניים של ילדים הדרך להוציאם גם ביד, וממילא יש לעשות בשינוי אחר, כלאחר יד וכדומה. ושמא בכל אופן נחשב שינוי, ומה שדרך להוציא ביד כשהוא מתנגד לא חשיב דרך לפי מציאות זו, ואינו נהירא, ולכן נראה שיש לעשות בשינוי (וכ"כ מנדפשיה ברפואת השבת שם).

ב'. היה נראה לכאורה שיש להזהר באופן שעוקר את השן בשבת, מפני שתמשו בה אח"כ הילדים לצורך משחק או למוכרת וכל כיוצא. חדא, שאם שבאופן זה תחשב ההוצאה כהוצאה לצורך גופה, והוא מלאכה דאורייתא משום גזוז (וכה"ג הערנו לעיל בהערה ראשונה בהלכה זו, ד"ה ולדינא, עיין שם). אבל כאשר מחליט שלא להשתמש בה ודאי היא רק דרבנן (ועמש"כ לעיל בסימן ש"ח ס"ג לענין כשמחליט שלא להשתמש במים שנתחממו וכו'. וק"ו כאן דנחשב שאין מתכוון. וגם נחשב שאצ"ל). אלא שאכן בלא"ה הוא מדרבנן כשעושה בשינוי, ואף בצריכה לגופה ג"כ התירו (כתובות ס.). וא"כ ה"ו בנידו"ד אע"פ שמשתמשים עימו ג"כ מותר. ואעיקרא דמילתא אינו נחשב צ"ג כלל, שהרי הפעולה של ההוצאה לא היתה בשביל זה, אלא רק אח"כ משתמשים בזה בדרך אגב למשחק וכדו', אמנם מ"מ יש לאסור בזה עוד מטעם מוקצה, וכנ"ל.

60. כ"כ בספר נשמת אברהם ח"ה ע' מ"א בשם הגריש"א שמוותר. אולם בשבט הלוי ח"ח סי' צ"ב אסר בזה מחשש בונה (וכע"ז בשבת דף קז. במפיס מורסא, ויבואר להלן, וע"ע לעיל סו"ס ש"ג בקליעות שיער). וכתב עוד שאין זה נחשב סכנת איבר. ולכא"ו צ"ב סדרת הגריש"א. ובספר ארחות שבת (פ"כ הערה רי"ט) כתבו ליישב, א'. דאין זה נחשב כלל מעשה בנין כיון שמחזיר השן למקומה הקודם, והוי כמעשה ריפוי בעלמא. ב'. דהא בלא קיבוע הרופא לא תחזיק השן מעמד כלל, ונמצא שבנתינתה בפה לא הו' מעשה בנין כלל, ע"כ. וטעמו הראשון צ"ב, שהרי גם כל בונה בנין שהתפרק פעם אחת אסור, ומה איכפ"ל שכבר היה בנוי, ומש"כ מצד שמחזיר למצב הקודם והוי כמעשה ריפוי, אינו ברור. ועוד, שאם הוא ריפוי הרי אסור אא"כ בחולי סכנה, ובה"ו לכא"ו אינו סכנה. וי"ל דהוי כמו ריפוי, אך ריפוי המותר, והיינו שאין זה ריפוי חולי, אלא תועלת לגופו בעלמא, ועכ"פ טעמו השני ברור להיתר.

אך ישנה אפשרות לניקוט מן העז, שכיון שהוא שינוי התירוץ⁷⁹. וכן כל מיני בדיקות או טיפולים, כגון: דיאליזה, ניתוחים, בדיקות שקודם הניתוחים, זריקות חיסון וכיוצא, אם אפשר לכוון שיהיה לפני שבת או אחרי שבת, אין לעשותם בשבת. והכל לפי העניין⁸⁰.

ט"ז. חולה שיש בו סכנה, וכן מכה של חלל, עושים לו כל מה שרגילים לעשות לו בחול⁸¹, ממאכלים ורפואות⁸². ונחלקו הפוסקים בדברים שיש בהם צורך קצת ורגילים לעשות אותם בחול, אבל אם לא יעשו אותם ברור הוא שלא יכבד עליו חליו, האם מותר לעשותם בשבת על ידי ישראל, יש אומרים שמותר לעשותם כשאר דברים שיש במניעתם סכנה, ויש אומרים שאסור לעשותם על ידי ישראל בשבת, כיון שברור שאין במניעתם סכנה⁸³. ולמעשה, נכון להחמיר באיסור תורה, ואין לעשות על ידי ישראל דברים שאין במניעתם חשש סכנה. או חשש שיכבד חוליו⁸⁴, אלא יש לעשות את המלאכה על ידי גוי ולא על ידי ישראל, וישנה אפשרות לעשות על ידי ישראל בשינוי. וכן אם הוא איסור דרבנן מותר לכתחילה⁸⁵. והמיקל לעשות על ידי ישראל כדרכו אפילו באיסור תורה כשאי אפשר באופן אחר, אין למחות בידו, שיש לו על מי לסמוך⁸⁶. ויבאר עוד בהלכה הבאה.

י"ז. דוע, שכל האמור בהלכה הקודמת, הוא באופן שיש בדבר "צורך קצת" לתועלת החולה, ורגילים לעשות לו בחול, אבל אם אין בדבר תועלת לגוף החולה, אסור לעשותו לכולי עלמא⁸⁷. וכמו כן לאורך גיטא אם יש בדבר צורך הרבה מותר לעשותו לכולי עלמא⁸⁸, וקל וחומר אם הוא דבר שבמניעתו יש חשש שחלש החולה ויכבד עליו חוליו, שמותר לעשותו⁸⁹. וכן אם על ידי פעולת החילול הזה יתחזק איבריו, גם כן אין למנוע מלעשותו⁹⁰.

וכן להשקט את כאביו של החולה, כגון כדורי הרגעה או זריקות הרגעה והרדמה וכיוצא, מותר לחלל שבת בעבור זה⁹¹. וכן אם החולה מבקש דבר לרפואתו, והרופא אומר שאין קשר בין הדבר לרפואתו, אך יש חשש שיתרף דעתו עליו אם יראה שלא עושים כדבריו, מותר לחלל השבת על פי דבריו⁹².

י"ח. דבר שאין בו משום רפואה לחולה כלל, אבל יש בו כדי להפיס את דעתו של החולה, מותר לעשותו בשבת עבור חולה שיש בו סכנה, אפילו אם הדבר כרוך בחילול שבת, כדי שלא ידוכא מצב רוחו⁹³. ונזכר דוגמאות: א. חולה שדורש איזה תרופה או קמיע, או כל דבר שהוא חושב שירפא אותו, אף שאנו יודעים שאין הדבר הזה מרפא, מחללין שבת להביאו לר"ם. ותלוי לפי הענין אם נראה שנוחץ לו ממש.

79. והיינו שכל האמור כאן תלוי לפי הענין, והיינו לפי דרגת החולי והצורך ולפי המעשה שעושה אם הוא איסור דאי או דרבנן וכיוצא.

80. שו"ע (סעיף ד') גבי מכה של חלל, וה"ה כל חולי שיבי"ס.

81. משנ"ב (סק"ד) משם הרמב"ן. ועיין להלן בסמוך.

82. בבית יוסף כאן כתב בזה"ל: ומדברי רש"י משמע דלא שרי לחלל שבת בשביל חולה שיש בו סכנה, אלא דוקא בדבר שאם לא יעשוהו לו הוא מסוכן למות בשבילו, אבל דבר שאף אם לא יעשוהו לו אינו מסוכן למות בשבילו אין עושים אותו ע"י ישראל, שבסו"פ מפנין (קסט). והא דאמרין חולה שאיב"ס אומר לא"י ועושה, פרש"י צרכי חולה שאם לא יעשו לו רפואה זו אין מסוכן למות, ומ"מ צריך הוא לה. וסיים הב"י: אבל המגיד משנה כתב (בפ"ה ח"ד) גבי אין עושין מדורה לחולה, דלחולה שיבי"ס משמע דלכל צרכיו מחללין, אע"פ שאין במניעת הדבר שעושין לו סכנה, עכ"ל. [וע"ע בב"י להלן בסיומן ש"ל כההיא דסעיף ו' שם, שהביא דברי רש"י הנ"ל, וכי אפשר שיהיה לדעת הרמב"ם וכו']. ועיין בשו"ע (בסעיף ד') שכתב שמכה של חלל עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול, ע"כ [והוא מלשון הרמב"ן בתורת האדם], וסתימת לשונו משמע כדברי המ"מ שמתור הכל, וכ"כ המג"א (בסק"ד), וצ"ע לבי"ב בשם המ"מ, וכן דקדק המחמיר כאן (סק"ד) בלשון השו"ע. וכ"כ בכה"ח אות כ"ד. ובביה"ל (ד"ה כל) העיר ע"ז שלפי הגראה הרבה ראשונים חולקים על סברא זו, והיינו רש"י שהביא הב"י ועוד בכ"מ. וכן הר"ן על הר"ף בכ"מ. וכ"מ במאירי (אלא שבמק"א נראה שסותר עצמו, ועיין בביה"ל בסו"ד מש"כ בזה) ובתוס' ישנים, וכן דעת ר"י ור"ת, וכ"מ בתוס' בכ"מ. וכן נראה דעת הרשב"א בתשו', ושכן נראה דעת הרמב"ם שאין עושים מדורה לחולה שיבי"ס, וכן פירש המעשה רוקח, ומקורו מספר הבתים, וכן מבואר בשלטי הגיבורים, וכן הא"י בשם הר"א. אמנם הביא שיש חולקים בענינו, ועוד הביא בביה"ל משם הריקאנטי שהביא מחלוקת בענין זה של עשיית דברים שאין להם צורך הרבה, וכתב שנראים דברי האוסרים. ועל כן פסק בביה"ל שם שבדאי היה מהנכון להחמיר באיסורי תורה, ובפרט שהוא שלא במקום סכנה, וכ"כ במשנ"ב (סק"ד) שבדאי מהנכון להחמיר באיסורי תורה, עכ"ד.

ומאידך בביה"ל שם הביא שגם כדעת המגיד משנה שמיקל בזה מצאנו עוד הסוכרים כמותו, והיינו משמעות הרמב"ן בתורת האדם, שהוא לשון השו"ע הנ"ל. [אלא שבביה"ל כתב שאין מזה ראייה כ"כ, שאפשר לפרש שעושים לו "כל שרגילים לעשות", היינו דוקא בדברים הצריכים להעביר את חשש הסכנה, ואה"נ אם לפי הבנתם א"צ לזה גם בחול לא עושים לו בשבת, עיי"ש. ואכן כנלענ"ד שלשון מאכלים ורפואות ב"כ הוא צורך הרבה לחולה, שהרי הרפואה היא עיקר המרפא, ואוכלים הוא ג"כ לחיזוק איבריו (ועיין בביה"ל בסו"ה משם המאירי שאם ע"י פעולת החילול יתחזקו איבריו אין למנוע עיי"ש, וא"כ דאי שאוכלים בכלל זה ב"כ), ושפיר י"ל ששאר דברים שיש בהם רק צורך קצת שאין עושין לו, וע"ע בביה"ל שהביא מהרמב"ן עצמו במקום אחר בתוה"ה עיי"ש]. ועוד הביא בביה"ל מהמאירי בשלטי יומא דמשמע הכי [אלא שגם בזה העיר בביה"ל שיש לדחות, ואדרבה במקום אחר כתב המאירי שאסור]. וגם הביא אפשר לפרש שכן את דברי הר"ר גרשום שהובא באור זרוע שהזכיר שם [אלא שדחה שם ד"ל שהוא צורך גדול משום פיקו"ן]. ועוד הביא מהריקנטי בשם יש מתירים שהתירו בזה [אך הריקנטי גופיה מחמיר]. והביא מהתשב"ץ (ח"א סימן נ"ד) שסובר כדעת המ"מ [אמנם ל"ד דאע"פ שבכל הראשונים דחק בביה"ל, וכאן לא דחק להשוותו, אולם לענ"ד י"ל דאף התשב"ץ מייירי כשיש חשש סכנה, ומה שכתב שמחללין אפילו לצורך "ישב דעתו", י"ל שזה באופן שיש חשש שיתרף דעתו, ואפילו חשש חרוק קצת, וא"כ דמירי שישב דעת זה הוא גורם כדי שיתחזקו איבריו וכדו' (וכמו שמצוי), שבוה אף בביה"ל מודה להיתר, וכדלהלן]. וכן הרדב"ז בתשו' (ח"ד סי' ק"ל) השיב בקצרה שנראה להקל, ולא הביא ראייה לזה רק מסברא בעלמא. סוף דבר נמצא שדעת רוב ככל הראשונים שאסור לעשות דבר שאין בו צורך לפיקוח נפש, וזאת המ"מ ואולי גם התשב"ץ (ואילו משאר ראשונים אין ראייה להיתר, וכנ"ל בדיבור הקודם בסוגריים). ולכן כתב בביה"ל שבדאי יש להחמיר. וע"ע להלן בדעת מרן השו"ע והפ"י.

ובביאור המחלוקת היה אפשר לומר שזה תלוי בשיטות הראשונים אם שבת הותרה או דחיה, שלמ"ד הותרה הותר הכל, ולמ"ד דחיה יש למעט באיסור (ופלוגתא זו יבואר להלן בס"י). אולם זה אינו, שאפשר לבאר לב' הצדדים, דלמ"ד שהותרה ג"כ אפ"ל שלא הותרו דברים שאין בהם צורך כ"כ. (והרי דבר שאין בו צורך כלל לכ"ע אסור). ויש לדחות, ועכ"פ למ"ד שדחיה ג"כ י"ל שהותר לעשות כל דבר [וזה מוכרח שהרי המ"מ כתב בפשיטות שמותר לעשות כל דבר אע"פ שאין סכנה במניעתו, ולמרות שברמב"ם פ"ב משמע ששבת דחיה, וכ"מ ברדב"ז שסובר ששבת דחיה (ח"ד סימן א' ק"ח), ואע"פ"י התייר כמו שהביא בביה"ל הנ"ל]. וכן מוכח בשו"ע הגר"ח שפסק כאן (בסעיף ד') להתייר כהמ"מ. למרות שלהלן (בסעיף י"ג) כתב ששבת דחיה, וכן העיר בזה בשו"ת צמח צדק (סימן ל"ח), ומסיק שיש להקל כהמ"מ ואין להחמיר כלל, עיי"ש. ויבאר בזה לפי הטעם בזה שהתירו חז"ל כל דבר שיש בו צורך קצת, כדי שלא יבואו לדקדק בדברים שהם צורך החולה, ויטעו למנוע ממנו גם דברים הנצרכים לו לפיקו"ן, וכנ"ל. וכדלהלן בסמוך.

ובטעם הדבר ג"כ צ"ב, דמהיכא תיתי להתייר מה שאין בו צורך ואפילו את"ל הותרה, התייר אין בזה צורך כ"כ. ומצאנו ברדב"ז בתשו' (ח"ד סימן ק"ל) שכתב להקל בזה אפילו כשאין צורך כלל, והטעם משום שאפשר שלא יעשו לו דברים שיש בהם קצת צורך, יבא להמנוע גם מדברים שיש בהם צורך

הרבה. והדבר ידוע שאפילו ספק ספיקא של פיקוח נפש דוחה שבת וכו'. ועפ"י את"ש. וכן ראיתי שביאר הגר"ש"א במנחת שלמה (ח"א ס"ז ע' מ"ד) דחז"ל קבעו שיעשו הכל כדי שלא יטעו בדברים אחרים ויבואו לידי סכנה (וכ"ה בשולחן שלמה כאן אות ח'). עוד מצאנו בספר קובץ הערות (ס"ח) שכתב לבאר באו"א, שכשם שהותרה שבת לגבי מילה, וכל זמן שלא סילק ידו מהמילה מותר לחזור אף על ציצין שאינם מעכבים, ה"נ בזה שכל עוד שלא נגמרה מצוות פיקוח נפש, היו כלא סילק ידו מן המילה, ע"כ. והוא חידוש, דהא מצות פיקוח נפש קיימת כל הזמן בעולם בלא הפסקה, אא"כ נאמר שמאחר שהוא מטפל באותו אדם, ה"ז נחשב שהוא עוסק במצוה, משא"כ מה שמצוי חולים בשאר בתים והוא אינו עוסק בהם, אלא שלפי דבריו יצא נפ"מ שלא יהיה מותר לעשות דבר זה אף להמ"מ ודעימיה, אלא רק למי שעוסק בפיקוח נפש של אותו חולה, אבל שאר בני אדם שיבואו רק כדי ליתן לחולה את הדבר הקטן הזה שאינו תלוי בו הפיקוח נפש יהיה אסור, ואילו להרדב"ז מותר גם לאדם אחר, ודו"ק. [ולהלן בענין תפירות לרפואה ולקוסמטיקה עמדנו עוד בסברות אלו, עיי"ש].

83. כן פסק בביה"ל הנ"ל ובמשנ"ב (סק"ד), וגם בכה"ח (סוף אות כ"ד) הביא דברי ביה"ל הנ"ל, שנכון להחמיר באיסור תורה, ובפרט שהוא שלא במקום סכנה, כמש"כ בביה"ל.

ואע"פ שהמ"א כתב בדעת מרן השו"ע דמשמע שס"ל כהמגיד משנה להקל (וכן הביאו המשנ"ב והכה"ח שם), וכן דקדקו כמה אחרונים, אולם זה אינו מוכרח כ"כ, וכבר העיר בביה"ל (הנ"ל) שאין ראייה מדברי הרמב"ן, דמסתברא שאין כוונתו אפילו לדבר שאינו להעביר הסכנה, אלא כיון דמירי שאין בקי כ"כ ואין יודעין מה לעשות, לכן אמר שיעשו הכל להעביר הסכנה לפי דעתם וכו', עיי"ש. והכי נמי נוכל לדחות הראיה מהשו"ע [ואין לחלק דשאני הרמב"ן שכתב שעושים לו כל שרגילים "ממאכלים ורפואות", ונימא דמסתמא הכי שיש בו צורך, משא"כ בלשון השו"ע שלא הזכיר מאכלים ורפואות, ומשמע שכל דבר נמי שרי (וכע"ז הערנו לעיל בהערה הקודמת). ז"א, שעיקר הדיוק להקל הוא ממש שעושין לו כל שרגילים לעשות (וכמו"כ במשנ"ב רסק"ד הוסיף ע"ד השו"ע דהיינו ממאכלים ורפואות), ופשוט, ואפילו את"ל לחלק, מ"מ אכתי אין ראייה כ"כ מדברי השו"ע, שיש לדחות ע"דו, ופשוט]. וממילא אין לנו להקל נגד כל הני רבוותא הנ"ל.

ומ"מ לכאן אפ"ל שדקדק מלשון הב"י שסובר כשיטת המ"מ, שהרי כתב בתחלה דעת רש"י שאוסר, וסיים בלשון "אבל המגיד משנה כתב וכו', ע"כ. ומשמע לכאן שנוטה לפסוק כהמ"מ, אולם זה אינו מוכרח, שכבר כתבו הפו" שמצאנו בכ"ד שבבית יוסף הביא דעות בענין וכתב בלשון "אבל", ואע"פ"כ להלכה לא פסק כן (וכגון בסיומן ע"ר"ב בענין יין מבושל, ובסימן רע"ג ס"א ועוד), וכבר כתבו בעלי הכללים שאין לפסוק כדעה בתרא במקום שעיקר דרך הספר לאסוף מדברי הפו", ורק בלשון השו"ע וכה"ז אמרין כן. אמנם זה כשלעצמו אינו מוכרח, דמאידך גיסא מצאנו מקומות שעליו מלשון "אבל", ואף הב"י עצמו ביז"ד ס"ל וכן בס"י אר"ח ועוד, ועל כרחק שיש לחוש לזה קצת, ואכמ"ל. ונוסף ע"ז שמצאנו עוד בב"י (בסימן ש"ל סו"ה עושין) שהביא דברי המ"מ, ושוב כתב שבסימן ש"כ הביא דברי רש"י דכל שאין במניעת אותו דבר סכנה אין מחללין עליו, ואפשר שהרמב"ם סבור כן וכו', ע"כ. ומבואר בהדיא שמצדד בשיטת רש"י [וגם מה שהבאנו לעיל מהמג"א בסק"ד שבהיא את המ"מ, הנה להלן במג"א (סק"ד) הביא דברי המ"מ, וכתב אבל מדברי רש"י וכו']. ולכן יש להחמיר בזה, ובפרט שאין בזה חשש סכנה. ויש להוסיף עוד שהנה בשו"ע (ס"ד) כתב שאם יודעים ומכירים באותו חולי שממתין וא"צ חילול, אסור לחלל עליו, ע"כ. ולכאן הא מילתא תליא בפלוגתא דהפ"י הנ"ל, דלכאורה לפי דברי המתירים אע"פ שהוא צורך קצת, ה"נ היה לנו להתייר, ובפוסקים מבואר שלא כך, ויש לומר בפשיטות דשאני הכא שיודעים שעצם הטיפול אינו נצרך וממתין. (ויודעים זאת בבירור כמש"כ המשנ"ב). אבל כאן שצריך טיפול, אלא שאנו באים לחלק בין סוגי הטיפולים, בזה הוא דיש מתירים, ויבואר שפיר עפמ"ש"כ לעיל בטעם ההיתר דחיישנן שיטעו בנתינת הטיפול הנצרך לו ויסתכן, משא"כ הכא שיודעים בבירור ע"י רופא או בקי שהוא חולה ממתין. ועו"ל בזה בפשיטות דשאני הכא שהצורך קצת מועיל לו גם עכשיו אלא שאינו פיקו"ן, משא"כ לעיל שלא יועיל לו עכשיו ממה שנמתין למוצאי שבת, ולכן אמרין שימתין, ודו"ק.

ויש לבאר עוד בד"ז דאף שבדבר שאין בו סכנה נתבאר שיש להחמיר, מ"מ דבר שרגילים לעשותו בדרך הטיפול יש לעשותו גם בשבת, וכגון כשעושים ניתוח ויכולים להפסיק באיזה שלב, שבדאי אין סכנה, דאע"פ"כ מותר לסיים, וע"ע בשולחן שלמה (סימן ש"ל אות י"ב ב') שהוכיח מהא דהתירו לחתוך את הטבור בשבת, אע"פ שאפשר להחזיקו באופן שאין סכנה כלל, דמוכח שא"צ לעשות דברים משונים ממה שרגילים בחול, עיי"ש. וע"ע להלן בסעיף י"ב. ודו"ק.

84. כן נראה שבאופנים אלו יש לסמוך על המקילים, לא מבעיא בגוי שמותר עשיית צרכי חולה על ידיו (כמבואר להלן בס"י), אלא גם בישראל שעושה בשינוי (עיין בספר שולחן שלמה אות י"ג ב' ועו"א). וכבר דקדק המשנ"ב שיש להחמיר "באיסור תורה", אבל במילי דרבנן אפשר להקל. וכ"מ בגר"ח (בסעיף ד'), ולכן הוספנו שכל מילי דרבנן מותר בכל אופן. (ועיין בלשון השב"ה ח"ב סל"ב). וקצת קשה דכפי האמור בדרבנן פשיטא דשרי, ואף המשנ"ב מסכים). 85. שמאחר שהרבה פו" דקדקו כן בלשון השו"ע שסובר להקל, וכן דקדקו במשנ"ב וש"א. [ויש ג"כ הרבה ראשונים שאפשר לפרש דבריהם כדעתו

וכנ"ל]. שוב אין למחות ביד המקילים בזה. וגם מפני שיש לרדן בחלק מראיות הביה"ל מיולדת וכו'. וגם המשנ"ב לא כתב זאת בהחלט אלא בלשון "נכון להחמיר" באיסור תורה. (וכמו"כ יש באחרונים שפסקו להיתר, וכדעת הרדב"ז כנ"ל. וה"ד גם בכנה"ג, וכ"כ עו"א). ונוסף ע"ז שלדעת הסוברים ששבת הותרה אצל חולה (וכן דעת הרבה מן הפו"), יש לומר טפי שמותר בכה"ג, אמנם יש לדחות שגם למ"ד הותרה, מ"מ זה רק בדברים הנוגעים לפיקו"ן, ולענין שיעשו אותם כרגיל וכיוצא, אבל כל כה"ג א"צ, ומ"מ אין למחות במקילים וכנ"ל. [אלא שברך כלל אפשר למצוא דרכי היתר אחרים, ולכן יש להזהר לעשות בדרך היתר דווקא, ועיין בשו"ע הגר"ח סעיף ד', ודו"ק].

86. כן נראה פשוט, וכן מדקדק במשנ"ב (סק"ד) שכל ההיתר לדעת המתירים הוא ע"פ כשיש "צורך קצת" באותו דבר, אבל אם אין צורך כלל אסור, וק"ו כשהחולה מבקש שיעשו לו עסקיו בשאר ענינים, וכל כה"ג. ואף למ"ד הותרה אסור בזה, ויעוין בספר שולחן שלמה (אות י"ג, ב') שבדברים שאינם חלק מן הטיפול הישיר בחולה אסור לכ"ע, ויש לחזור אחר גוי או לעשותם בשינוי.

87. כ"כ בשעה"צ (אות י"א) שאם יש צורך הרבה, אפילו לדעת המחמירים שרי, וכההיא דתניא ביומא (פ"ג וכו"ז) מחמתין לו חמין בין להשקותו ובין להברותו, ע"כ. וכן מבואר בביה"ל ד"ה כל בביאור שיטות הראשונים, וע"ע שם בסוה"ה, ודו"ק.

ודוגמאות לזה הביאו האחרונים, כגון להדליק לו מוגן בימות החום, ונקיון החדר, וכ"ש נקיון אף החולה (עיין בנדרים מ), הורקת ויטמינים לחיזוק הגוף, או לשיכור כאבים, אפילו לתוך הוריד [אמנם יש לבאר שריקות בכל אופן אינם מדאי (זולת כשלוקחים לבדיקת דם, וכמשנ"ת בס"י שט"ז), אולם שייך בזה חילול שבת דאו', כגון בהרכבת המורק באופן מיוחד לעולם, או להביאו באיסור דאו', וכדו"ן]. ורישום דו"ח המחלה בביה"ח, וכל כיוצא"ב. ולעיל כתבנו שברך כלל עניני המאכלים של החולה, וכן עניני תרופות החולה, הם בכלל צורך הרבה ומותר לכ"ע. (וכמו שהזכרנו בהלכה שלפני הקודמת, ופשוט). ועיין בביה"ל (סו"ה כל) שדבר שמועיל לחיזוק איבריו של חולה, בכלל ההיתר. וכן לעשות בשבילו פעולות כדי שיוכל לישון, ה"ו בכלל צורך הרבה, עיין בביה"ל (סימן רע"ח) ד"ה בשביל, עיי"ש.

88. כן מבואר במשנ"ב הנ"ל שדווקא אם "ברור" הדבר שאין במניעתו חשש סכנה, והוא דבר שאין לחוש שיכבד חוליו אם לא יעשוהו ויסתכן.

89. ביה"ל (סו"ה כל) בשם המאירי. ועיין בשש"כ פל"ב סכ"ב שכל דבר שיש בו צורך גדול לחולה להקל עליו, או כדי לחזק ולרענן את גופו מותר, וכנ"ל.

90. דבדאי לא גרע מצורך גמור של החולה, וגם ה"ו מועיל לו שלא יחלש מחמת הכאבים, וגם מועיל לו שלא תיטרף דעתו ויתייאש מעצמו. ושור"ר אחו"ר כעין זה בשו"ת אדמת קודש (סימן ו') שמותר בזה משום יתובי דעתא של החולה, וגם ע"פ הרדב"ז שיש בזה צורך להחולה, עיי"ש. וע"ע בשבט הלי ח"ו סי' ל' אות ב' ומש"כ פל"ב הערה ק"ג, וחוט שני פכ"ט סק"ט אות ב'. (ומהאי טעמא מותר להרדים חולה קמיע, ויב"ע גם בצ"א ח"ג סימן פ"ז, וע"ע שם נשמט שבת ש"ל רל"ה). וע"ע שם בסיומן רל"ו גבי חולה שאיב"ס). - וכן הדין לענין יולדת שסובלת מצירים, מותר לחלל שבת כדי להשקט את הכאבים שלה.

91. עיין בזה בביה"ל להלן (בסעיף י') ד"ה ורופא אחד, עיין שם. ויבאר יותר להלן בהלכה הבאה.

92. עיין בביה"ל להלן (סעיף י') ד"ה ורופא, גבי חולה שאומר שרוצה תרופה פלונית, ורופא אומר שאינו צריך לה, דאע"פ"כ מותר לחלל שבת כדי להביאו לו, משום יתובי דעתא, עיי"ש. וכה"ג מבואר להלן (בסימן ש"ל ס"א ועוד) גבי יולדת, וע"ע שם כמה פריטים בענין. ובטעם הדבר ראיתי בשש"כ (סל"ב סכ"ז) שיש חולים מסוכנים, שהסיכויים שלהם להתגרר ולהבריא תלויים במצבם הנפשי, ובמקרים כאלה יש לחלל שבת בכל מקרה שיש חשש שיתרף דעתו של החולה, "והיינו שמצב רוחו ידוכא", מחשש שאין מטפלו בו כראוי, ואפילו אם החולה עצמו אינו מבקשו, עכ"ת"ד. [וגם נראה לרדן בדבר כרפואת החולה (ועיין להלן בהערה שבסוף סעיף מ"ב), וממילא ה"ו בכלל מש"כ השו"ע (בסעיף ד') שעושין לו מה שרגילין לעשות בחול וכו'. ודו"ק]. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סימן ח' בגדר טירוף דעתו של החולה, וע"ע בשולחן שלמה סימן ש"ל אות ד', ב', והבאנו דבריו להלן בסיומן ש"ל ס"א בהערה ד"ה ובגדר, וע"ע בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"ט שהאריך בענינים אלו. - ומלבד הדוגמאות שהבאנו לעיל, כבר נתבאר לעיל שמותר לחלל שבת עבור כדורי הרגעה וכדו' להשקט היסורים.

93. כן מתבאר מדברי ביה"ל שהזכרנו לעיל, וע"ע בדבריו להלן בהקדמה ב' לסעיף כ' בתחלתו שכתבנו שם כיוצא"ב. ומקור הדבר בשר"ת הרשב"א (ח"ד סימן ר"מ) שחולה או יולדת שרוצין קמיע, מותר לכתוב להם ליתובי דעתא, עיי"ש. אמנם משם אין כ"כ ראייה, ד"ל קצת דשא"ה שיש צד שיועיל להם ומחללים (ועיין בשו"ת אגר"מ ח"ה סי"ח על סימן ש"א סכ"ה שאע"פ שאסור לכתוב קמיע לחולה, מ"מ מותר לכתוב את החולה מבקש זאת ויש חשש שימות מצער, וע"ע שם). אולם ביותר מפורש בספר איסור והיתר כלל ג"ט דין ל"ב שאף אם הרפואה אינה מועילה כלום, הואיל ומסוכן הוא התייר לו כדי שלא תיטרף דעתו, וע"ע בשו"ת צ"א ח"ח סי' ט"ו פ"ט שאופן זה שדורש איזה רפואה עדיף טפי, ומחללין עליו באיסור תורה ג"כ. וע"ע בדברינו להלן בהקדמה ב' לסעיף כ' בפרק א', ושם כתבנו דה"ה אם הוא מבקש שילכו בעבורו לצדיק, ועיין שיש חשש שיתרף דעתו, ועמ"ש"כ שם.

- [ב. חולה שנמצא לבד ומפחד, מותר להזמין אנשים שיהיו עימו⁹⁵. וכן מותר להדליק לו את האור אם הוא מפחד לשהות בחושך⁹⁶.
 ג. חולה שאמור לעבור ניתוח, והוא מפחד, ומבקש שאחד מבניו יבא אצלו, לפעמים אפשר להקל במקום צורך, ותלוי לפי הענין⁹⁷.
 ד. אדם שנודע לו שאביו או אמו נכנסו לבית החולים במצב מסוכן, וביקשו שיבא בנם, מותר לבן לחלל שבת כדי לבא אליהם⁹⁸.
 ובכל הנ"ל אם החולה לא ביקש שיבואו אצלו, אלא נודע לקרובים על ידי שליח או מברק, אסור לחלל שבת באיסור תורה על ידי יהודי, אבל מותר ליסע ע"י גוי⁹⁹, אם יש צד כשלושה שזה יכול להועיל להרגשה טובה של החולה¹⁰⁰.
 אמנם כן זה דווקא בדברים שהם צורך מובן והגיוני, וכאמור, אבל סתם דרישות בעלמא אין להתיר¹⁰¹.

**שער ג'
 סוגי חולאים שיש בהם סכנה
 הקדמה**

מכאן נזכיר דוגמאות לחולי שיש בו סכנה:

- י"ט. דוע, שכל מה שמוזכר בגמרא שיש בו סכנה, מחללים עליו את השבת. אפילו אם הרופא והחולה אומרים שאין צריך, כיון שמקובל בידי חז"ל שסכנה היא, ואין שומעים לדברי הרופאים בזה¹⁰², אלא אם כן הם דברים שכבר נזכר בפוסקים שאין בהם סכנה בזמננו¹⁰³, ועיין בהערה¹⁰⁴.
 דבריים שבזמננו מצאו להם רפואה או טיפול, עדיין הוא נחשב חולה שיש בו סכנה, שהרי ללא אותה רפואה יש בו סכנה, ועוד שלא כל החולים מבריאם על ידי רפואה זו, ויתכן שגם לאחר שיקחו את התרופה, ישאר במצב של סכנה¹⁰⁵.
 ודע עוד, שיש הרבה דברים ומאורעות שאי אפשר ליתן בהם כללים, מאחר שאין להם הגדרות ברורות, ותלוי לפי הענין. ובדרך כלל אם נראה לטובבים אותו שיש כאן איזה חשש סכנה מחללים שבת. וכן אם מרגיש תופעות משונות, כגון שמתמלא גופו וזעה או התכווציות שאינם חולפות וכיוצא¹⁰⁶. ולהלן יפורטו דברים כלליים ומצויים.
 כ. מכה שעל גב היד או על גב הרגל, הרי היא כמכה של חלל, ומחללים עליה את השבת¹⁰⁷. והיינו "בגב היד", החלק מעל קשרי האצבעות ועד קשר כף היד לזרוע, מקום גדילת השערות, וכן ברגל מקשרי האצבעות עד החיבור לקנה הרגל¹⁰⁸. ויש אומרים בהיפך שגב היד היינו בכף היד וכן ברגל, ויש לחוש לדבריו¹⁰⁹.
 ואפילו עלתה מכה מאליה, בלא הכאה של ברזל, הרי היא כמכה של חלל¹¹⁰, ומחללין עליה שבת במקום צורך¹¹¹. אמנם כאבים בעלמא לא נחשבים מכה ואין מחללין בעבורם¹¹².

יש להוסיף שמצאנו בכ"מ בחז"ל שדברים ומאורעות שקרו לבני אדם בקטנותם או בצעירותם השפיעו על בריאותם וקונותם, הן לטוב והן למוטב, כגון מש"כ בירושלמי (פ"א דביצה) אבנים שישבנו עליהם בצעירותנו היו כחרבות לגוף בקונותינו. וכן בגמ' סוף שבת דברים המשחירין פניו של האדם, וכן הגר בעליה וכהנה. וע"ע רמב"ם פ"ד מדעות. וכן לטובה בחולין (דף כד.) חמין ושמן וכו'.

ובא"ר ראיתי בשד"ח בקונטרס המציצה (ח"ט ס"א אות י') שכתב שהרבה דברים בתלמוד ובשו"ע שאסורים משום סכנה, ואין אנו רואים את הסכנה, ואם נשפוט למראה העין ושכל האדם כמה דפים יחדלו חלילה מהשו"ע, וכגון יד לעין מסמא, ויש הרבה שלא נעשין סומין, וכן דברים הנזכרים ביר"ד סי' קט"ז וכו', אלא ודאי שלפעמים חז"ל כיוונו לסכנות הנפש, ואפשר וכו' ושיהיה ערל לב או צדוקי חמור מכל הסכנות, עי"ש. אמנם אי מה"ט עדיין לא יועיל לנו לענין חילול שבת, שמטעם זה לא הותר לחלל, וכל שכן שלא באיסור דאי, ואף בדברבן אין להקל מן הסתם (עיין בדברבן בתשו בית ההוראה בצריכה חלב אם בשבת, ויש לפניה חלב גויה), אך יש לנו מ"מ את הטעם הנ"ל שעשוי להזיק בעתיד, וכיוצא"ב כתב גם בשד"ח בשם מהר"י אסאד.

איברא שיש דברים שאף כשיגיע לטיפול רפואי לא יראו הרופאים כל צורך לטפל בו, ולא יעשו בו מאומה, מאחר שדשו בה רבים, ובכח"ג אה"נ פשוט שאין ענין לחלל שבת ואסור. [והוא ממש הדוגמא של רחיצת תינוק הנ"ל, שבכלל אין עושין כן כיום]. וכל הנידון הנ"ל באופן שיטפלו בו באיזה טיפול כל שהוא. אבל דבר שיש בו איזו ריעותא, אלא שהרופאים אומרים שאינו סכנה, כיון שחז"ל למדונו שיש בו סכנה, בודאי יש לנו לחוש שהוא נחשב דבר שיש בו סכנה [ועיין בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"ז שמחלות רגילות שהוגדרו והוחזקו כאינן מסוכנות על פי רוב, ורוב גופות בני אדם הוחזקו כמחוסנים להם, הרי הם בכלל רובא ומיעוטא שנתבאר להלן בר"ס שכי"ט שבדבר שאינו חשש מוחשי אין חוששין לו, אא"כ אנו רואים ריעותא לפני זה בגוף זה, או שיש לו עבר גרוע בזה, או שהוא חלש בטבעו או תינוק וכיוצא. עי"ש. והיא הערה חשובה לעניני רפואות בחושיב"ס. אך אין זה הנידון הנ"ל בדברים שחז"ל אמרו שהם מסוכנים]. ותלוי לפי הענין.

104. חוט שני פפי"ט סק"ח. [ומזה יש ללמוד אודות חולי דלקת שהיא. שאם יש חשש שהדלקת תחפשט, ויהיה חשש סכנה, יש לחלל שבת לקחת תרופה. וכן עזה"ח].

105. עיין חוט שני שם סק"ז. וכן ידוע לנו על אחד שאירע בגופו כתמים למיניהם, וכמעט שנסתכן מחוסר ידיעה שהיה זה דבר מסוכן.

106. שו"ע (סעיף ר'), דקים להו לחז"ל שמקומות אלו רגישים, וכל מכה עלולה להביא לידי סכנה. (ונראה שהרגישות בזה הוא כמו שמצוי אם מקבלים שם מכה מרגישים כמין זרם, וזה מחמת שפועל על מערכת העצבים, וי"ל איפוא שיש נימין הקשורים למקומות מסוכנים, ולכן צריך להזהר מאד).

107. ע"י גם בערוה"ש (אות כ"ה) שכתב "דהיינו היד והרגל שאחרי האצבעות [והיינו שהאצבעות אינם בכלל] בצד של הציפורניים" [והיינו בצד של גב היד ולא בכף היד], ע"כ. וע"ע בקצוה"ש (סי' קל"ו בבדה"ש סק"א) שכתב שגב האצבעות עצמן אינו בכלל. ונראה שאף הערוה"ש מסכים לזה, ופשוט.

108. יש לציין בזאת שרבינו פריה"ש בשבת (דף קט.) כתב בהיפך שהכוונה לכף היד, אולם מדברי כל המפ' ל"מ כן, וכן העירוני מתוס' ר' אלחנן (בע"ז כח.), ונראה שכן פשוט הגמרא שהביא מעשה במה ששרה את רגלו מחמת שהחמור דרך עליו, כיעו"ש. ומן הסתם החמור דורך על הרגל מלמעלה. דוחק גדול לומר שהוא נתיישב והפך את רגלו, ורק אח"כ בא החמור ודרך עליו, ובא"ר השיבנו הת"ח שומעי השיעור שליט"א שיש לומר שהיתה דריכה חזקה מלמעלה עד שעבר הכאב גם למטה, אך גם זה יש מקום לדחות דכל כה"ג הוי בודאי חשש סכנה שגורם התפשטות ונמק וכו', וי"ל.

ועכ"פ הרי רבינו פריה"ש לא סבר כן, וס"ל שבתוך כף היד והרגל הוי סכנה, ובודאי שיש לחוש לו לחד מקמאי, וכבר מצאנו שכתבו הפו"ש שאם האחרונים לא ראו דברי הראשונים יש לתלות שהם היו רואים דברי ראשון היו חורים בהם, ומה גם שאחרונים בדי"כ אינם חולקים על הראשונים, אולם ז"א מוכרח, כיון שכאן אין זה הפשט הפשוט, ואפשר שגם אם היו רואים דבריו היו נשארם בדעתם. זאת ועוד שכידוע החזו"א באגרות ובכ"מ לא סמך על הראשונים שנמצאו ונדפסו רק בדור האחרון מכמה סיבות, ואפילו על המאירי, איברא שהמשנ"ב ושאר כל הפו"ל לא ס"ל כוותיה, ומ"מ אי"א כלל לדחות דברי האחרונים.

ועדיין יש לומר דמ"מ יש לחוש גם לדבריו, שגם אם לא כן הרי ספק הוא, וספק נפשות להקל, ואפילו אחר הרוב ספיקו לקולא.

109. כה"ח (אות ל') משם הגר"ו, שאילו מכה של ברזל יבואר דינה בהלכה הבאה, שהיא חשש סכנה גם בשאר מקומות בגוף.

110. הוספנו זאת מפני שהרבה פעמים יש מכות בגב היד וגב הרגל, והינם מכות בת חלוף שאין בהם שום חשש סכנה, ובנוסף לזה שיש דברים שבדאי אף הרופאים לא יתייחסו להם כ"כ, כידוע (ועיין לעיל בהלכה הקודמת ובהערה ד"ה איברא). ואין לחלל שבת בכדי. ופשוט.

111. פשוט. ועיין בבית"ל לעיל רה"ס שבכאבים גדולים יש לחוש וכו', אולם

100. עיין בשולחן שלמה (בסימן ש"ל אות ד, ג) שיש לחלק בין דרישות של החולה שהם בצורך והגיוני, לבין סתם דרישות, וכגון שאם דורש לראות את הבן והבת שלו וכדומה בזה יש להתיר לחלל שבת, אבל אם החולה אוהב לשמוע רדיו ודורש את זה, הלא בודאי שקשה להקל. [ועכ"ז כתב שצ"ע, עי"ש. ואפשר דשאני שמיעת מנגינות שנפש האדם מתרחבת בזה, וכמו שהבאנו במקומו מד' חז"ל, והוי בכלל חיזוק נפשו המועיל לבריאותו (וכבר שמענו על חולים שהיו בלא הכרה טרם מותם ממש, ונגנו להם ונתעוררו ושמחו על זה מאד, רח"ל). ולפי"ז אם אינו מנגינות יהיה אסור, אלא שיש כאלה שגם שמיעת חדשות מפיג את דעתם לדברים אחרים, ובכלל זה גם קריאת עיתון לאלה שמרוחקים ושוקעים בקריאה, ובפשטות קשה להקל, ואכמ"ל בזה]. וע"ע בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"ט שמחמיר טפי בענינים אלו, ויש לדון בדבריו, וע"ע בהערות קודמות, ואכמ"ל. ועוד הזכרנו מדינים אלו להלן בהקדמה ב' לסעיף כ"א סופ"א.

101. עיין במשנ"ב (סק"ח) שכתב גבי מחלת הצפינדא, שאפילו החולה והרופא אומרים שא"צ חילול, אמרינן דאין בקיאין בזה, כי מקובל ביד חז"ל שסכנה היא, ע"כ. וכה"ג כתב בכה"ח (אות ל"ז) בשם הפמ"ג (מש"ז סק"ב) שכל מה שמוזכר בסעיף ט' שהוא מגמרא, אף אם רופא או חולה אומרים שא"צ אין שומעין להם, ששקר אומרים מאחר שבגמ' אמרו דיש סכנה, ולא אמרינן שנתנה הזמן. (משא"כ מכה של חלל וכו'). וע"ע בשד"ח מערכת ט' כלל ה' בשם התפא"ר. וכו"ה במנחת שבת (סימן צ"ב סק"ב) עי"ש.

ומבאר במנח"ש שם שאפילו אם החולה והרופא אומרים תרויהו שא"צ, ג"כ אין שומעין להם (ודלא כמי שרצה לחלק בזה), עי"ש. וכ"מ במשנ"ב הנ"ל. ובאמת שגם בסברא הוא מבוואר, וכיון שדיינינן ליה כסכנה, ואולינן למיחש בזה אפילו נגד הרופא, אם כן מה לי שגם החולה מצטרף עימו, איברא שמצאנו בפוסקים (והבאנו ד"ו לעיל בסעיף י') שכאשר חולה ורופא אומרים שא"צ שומעין להם, אפילו שיש רופא אחד שאומר שצריך. (למרות שבמחלוקת הרופאים בעלמא אמרינן ספק נפשות להקל). והיה אפשר לומר שה"ה כאן שנחשב קבלתינו כדעת אחרת. אולם ז"א, אלא אנו אומרים שקבלתינו מדברי חז"ל הוא כודאי, ואין שומעין להם כלל, ואפילו שיהיו מאה רופאים וגדולים ככל שיהיו בחכמה ובמנין, וא"כ בודאי שקבלתינו עדיפה בכל אופן, ואמרינן שאותם רופאים שקר הם מעידים ושגו ברואה, וזה פשוט.

102. כגון לענין רחיצת תינוק שמבואר בשו"ע (סימן של"א ס"ט) שאין נהוג בימינו ואין בו סכנה, שבדאי אין מחללים בעבורו.

103. יש לציין עוד, שהנה מצאנו במג"א (סימן קע"ג) שיש דברים שנשתנו בהם הטבעים מוזמן חז"ל [ואפילו לטובתא, ודלא כמש"כ בכה"ח שם, וכבר הערנו בזה להלן בס"ל של"א]. וראיתי בפס"ת כאן הערה ח' שהביא מספר שמירת הגוף והנפש שהביא משם הגריש"א שאמר שבדבר המוסכם ופשוט אצל כל הרופאים שאין בו סכנה, סומכים על הרופאים, ודווקא כשורפא אחר אומר שאין סכנה אז אין שומעין לו. ע"כ. וצ"ב. שהרי מפורש בפמ"ג ומשנ"ב הנ"ל שאפילו כשיש הרבה רופאים שאומרים נגד קבלת חז"ל, לא שומעים להם כלל. והדבר מבוואר עוד בסברא כמו שכתבנו לעיל, שמוכח מהפוסקים שאנו דנים את קבלת חז"ל כודאי, ושוב בטולי' מבטלינן לכל דברי הרופאים ואמרינן להו ששגו ברואה, וממילא אין לחלק כלל. וע"ע בשו"ת שבה"ל, ואמ"א. וע"ע בשו"ת צ"א ח"ח (סימן ט"ו פ"ה) שכתב כן לדינא שדבר שמקובל ביד חכמי התלמוד שהוא סכנה, אין שומעין לרופאים להחמיר בשום אופן. ואפשר שהגריש"א מחלק בין דעות של רופאים אודות מקרה מסוים עראי, שבזה אפשר שטועים, וכמו"כ אם זה בהשערות בעלמא יש לחוש שהם טועים, משא"כ דבר "המוסכם" לכל ונבדק ונחקר במחקרים שוב לא דיינינן ליה כסכנה, אחר שאנו יודעים בבירור במציאות שאינו סכנה. אלא שעדיין קשה דמה לנו במחקרים נגד קבלת חז"ל. ועוד, שגם הם סותרים דברי עצמן בכל עת חדשים לבקרים, כידוע, ואילו חז"ל קיבלו הכל מסוד ה' ליראיו. ועוד יש להעיר לפי הסברא דלהלן בסמוך, דלכא"ו עדיין יש להקשות ע"ז, שהרי מי יודע כמה יכלו לחיות עוד. וי"ל. וע"ע להלן בסוה"ד מש"כ במוסגר מדברי הצ"א. ויש לבאר שפיר עז"ו. וע"ע גם בחוט שני פפי"ט סק"ט שבדבר שידוע שנשתנו הטבעים, וכבר אין סכנה בדבר, אין מחללין. וע"ע שם. ומיהו בפגיעה בעין אף החוט שני בע' קפ"ו חשש שמא פוגע בנימי העין שקשור ללב וכו', עי"ש. הגם שהרופאים כיום לא מבינים בזה. וע"ע להלן.

ובעצם הדבר שאכן יש חולאים שאנו רואים בחוש שאינם מסוכנים, הנה ראיתי בשו"ת צ"ח אליעזר שם שעמד בזה, וכתב ליישב דאפשר שהוא דבר שאף שעכשיו אינו נראה כמסוכן, מ"מ הוא מוזק בעתיד ומסוכן בעתיד, עי"ש"ב (וכגון שגורם חלישות הגוף, ואז גורם הדבר שאם יש איזה נגיף ומחלה נדבק בו ביתור). וכה"ג ראיתי להגרש"א בספר שולחן שלמה שכתב דאפשר שעכשיו אין אנו רואים שהוא מסוכן, אבל הוא גורם לקיצור ימיו ושניו של האדם, ושוב דנו בזה חז"ל כמו כל סכנות נפשות. וכה"ג כתב בשו"ת שמש מרפא סי' נ"ה שאפשר שהסכנה היתה לאחר זמן רב, ואין ראה וכו', עי"ש. וע"ע בדבריו בסיון שט"ז בענין הריגת כינים בשבת איך היתה ידיעת חז"ל בטבעים [ודרך אגב ראיתי היום שבשט מוסר שכתב כו"כ דברים נפלאים כדי להוכיח מהם איך היתה ידיעת חז"ל בטבע, ויש לצרף לשם]. ודון לנידוד.

94. עיין בשש"כ שם סל"ז שכתב שאם על ידי יציאתו מהבית כדי להזעיק רופא, ישאר החולה לבדו בבית ועלול לפחד, מותר לטפלן לרופא בשבת שיבא, כדי שלא יצטרך הוא לצאת, ע"כ. וכן כל כיוצא"ב. (ובזה כו"ע מודים להתיר, כיון שהוא קשור לרפואתו, דשמא יצטרך איזו תרופה וכדומה, ודו"ק). וגדולה מזו ראיתי למהר"י עיי"א בשו"ת בית יהודה (סי' נ"ט) דמה"ט התירו הדלקת נר לילולת, כדי שתראה בעיניה בני אדם ובפרט קרוביה, ויש לה נח"ד מזה. וכמו"כ יש לדעת שאף שפחד בעלמא לאדם בריא אינו חשש סכנה, אולם פעמים שיש בו חשש סכנה (וכמש"כ כע"ז בספר מור וקציעה להלן בסעיף י"ג), ופעמים שמרוב פחד נטרפה דעת האדם עליו ונשאר פגוע בשכלו או מפגר מעט, וה"ז בכלל חשש סכנה. וגם נתעוררתי לדמות זאת להא דחוינן להלן סוף סי"ג גבי קטן שננעלה דלת בפניו וכו', שמוותר לחלל שבת כדי למנועו מן הפחד, עי"ש כמה דוגמאות, והוסיפו עוד שם שאין אומרים ליתן לו אגוזים להפיג פחדו אלא מותר בשופי, עי"ש"ה. ומזה דעת לנבון נקל שיש להתיר בנידוד"ו ואף שאינו קטן, הלא מצבו מסוכן, ובודאי נראה פשוט שמצב זה גרוע הרבה מאד, יותר מאשר קטן הנבעת, ח"כ. (וכעת ראיתי בספר שבת שבתון סעיף כ"ו בהערה שציין לכמה דוכתי דמבואר בהם שהפחד הוא מצב סכנה, עי"ש, ויש להוסיף ע"ז גם מה שהבאנו לעיל). וע"ע בדבריו בס"י שט"ז ס"ט בענין צידה מחמת פחד, ואכמ"ל. ועכ"פ בנידוד"ו בודאי יש להתיר.

95. וע"ע להלן סי' ש"ל שמוותר להדליק האור אם חוששת שלא יטפלו בה כראוי מחמת חסרון האור. (וע"י בהערה הקודמת). וכן עזה"ד [וע"ע בס"י רע"ח, ובביה"ל שם].

96. ע"פ כל האמור לעיל, שמחללים שבת ליתובי דעתא של החולה. וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ד סימן נ"ד ובשו"ת מצפה אריה וע"א, ה"ד בספר נשמת שבת סימן רל"ב, וכ"ה בשולחן שלמה בסימן ש"ל ס"א, וע"ע בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"ט שבאיסור דרבנן בודאי שרי, ובאיסור דאו' תלוי אם רופא אומר שיש סכנה אם לא יקיימו את דבריו, עי"ש. ונראה בפשטות שמטעם הדברים פחדו גובר מאד (ועיין מה שכתבנו בהערה הקודמת), וא"כ כאשר הוא כבר חולה מסוכן יש להתיר, אי"כ אינו מצב מסוכן כשלעצמו, ורק הוא פחד בעלמא מהניתוח, שבוהו הסתם נראה שאין לחלל, ובפרט שהניתוח נעשה בהרדמה ולא מהני ליה. ובד"כ יכולים להרדמיו תיכף ובטשטוש בזריקה, ושוב אין צורך לכל זה, ותלוי לפי הענין וכמש"כ, וע"ע בהערה הבאה.

97. עיין בשו"ע (סימן ש"ו ס"ט) גבי חולה דתקיף ליה עלמא, ואמר שישלחו בעד קרוביו, בודאי מותר לעכו"ם לילך חוץ לתחום לקרוא לקרוביו [ובכלל זה שמוותר לקרוביו ללכת אצלו בשבת (בפרט אם אינו י"ב מיל), ולא רק שבות שעי" עכו"ם הותר. וכן מוכח בשו"ע אה"ע סי' קל"ו שהתירו לו לגרש כדי שלא תטרף דעתו, וכן בשו"ע ח"מ סימן רנ"ד שקונין ממנו קנין בשבת וכו']. ועדיין לא שומעין אם מותר לחלל שבת גם באיסור תורה.

אכן בלבוש שם איתא שמוותר לעשות כן כדי שלא יטרף דעתו, והוי בכלל פיקוח נפש, ע"כ. ולפי"ז משמע שמוותר אף באיסור דאו', ואם א"א ע"י גוי מותר ללכת אף ע"י ישראל (וע"י בספר נשמת שבת סי' רל"ב), וכן העיר בזה באליה זוטא שם. וכ"כ בפמ"ג שם שמטעם זה מותר אף באיסור תורה, עי"ש. וכ"כ בלבוש' ובמנורה הטהורה וע"א. ומאידך יש באחרונים דסב"י שלא הותר אלא ע"י גוי, וכמש"כ בערוה"ש שם ס"כ, אולם נראה דודאי אי"א בזה יתובי דעתא ושרי. (וביולדת מבואר בס"י ש"ל שאפילו שאינה מבקשת מדליקים לה האור, וע"י בדבריו שם בהערה משם הבית יהודה). והיה נראה שהדבר תלוי לפי ענינו, אם הוא דורש זאת ומפציר או לא, ושור' בנשמת שבת שם שהעיר כן. וי"ל, ובעיקר הדין יעוין שם שהביא דעת הרבה מן הפו"ש שהתירו. וכן נראה ע"פ כל האמור דהוי חשש סכנה, אי"כ הדברים אינם נראים ברצינות. ונראה שהדבר תלוי לפי שיקול דעת באותו ענין. [וע"ע שם בסימן רל"ג גבי חולה שקרוב למיתה, שהחמיר באיסור דאו', וצ"ע. וע"ע שם בסימן רל"ד שמ"מ אם הענין הוא רק כדי שיהיה שם בעת יציאת נשימה, אסור, עי"ש, וזה ברור. ותימה על הגאון מהר"א בשו"ת בית יהודה (שהובא שם לפניו בסו"ר רל"ג) שהתיר בזה אפילו בחולה שאין לו הכרה, וכמש"ש, וכבר העיר בזה בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"ט ועוד באחרונים, ואין להאריך]. וכשהחולה אין לו הכרה בנעשה סביבו, אין להקל בשום אופן, ואפילו ע"י גוי.

ועיין להלן (סי"ג) שכתבנו שבבתי חולים של גוים וחילוניים הרבה פעמים יש להתיר לחלל שבת כדי לשהות ליד החולה, משום שהם חשודים על שפכות דמים להפסיק את חיי החולים. (וזה מלבד הצורך ביתובי דעתא הנ"ל).

98. כן נראה בפשטות שאפשר להקל ע"י גוי אם משער שיכול להועיל לחולה, דהא בודאי זה דבר שמועיל להרחיב דעתו ולרפואתו, וע"י גוי קיל, שאפילו בחולה שאי"כ עושין לו כל צרכי ע"י גוי, וע"ש בחולה שיב"ס, ואף בספק נראה שמוותר, ודלא כהמחמירים בזה (ואצ"ן בזה לדברי הפו", שבשו"ת מוזת אברהם סמ"ו אסר, ובשואל ומשיב תליתאה ח"ב סי' ק"פ התיר, וה"ד בחלקת יעקב ח"א סס"ד, וע"ע בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז סכ"ב ועוד באחרונים, ולענ"ד נראה כדאמרו).

99. הוספנו כן לאפוקי מחולה שהוא בלא הכרה, וכנ"ל. אולם סתם חולה בודאי מהני ליה, ואף בספק נראה לכא"ו שמוותר. [וע"ע לעיל בהערה שלפני הקודמת, שלפעמים יש חשש סכנה בבתי חולים].

ובדרך כלל: כל דבר שהוא משונה שאירע בגב היד והרגל שיש לחוש בו לסכנה, כגון נפירות, או כאבים חזקים, וכן חתך סמוך או עצם זר שנכנס לגב היד והרגל, מחללין עליו, אבל סוג מכה וחבורה שאף בחול אין ממהרים לטפל בה, אין מחללין, אפילו כשנמצא בגב היד והרגל.¹¹⁴

כ"א. מכה שנעשת מחמת ברזל, אפילו על הבשר מבחוץ, בשאר חלקי הגוף שאינם גב היד או גב הרגל, מחללים עליהם את השבת.¹¹⁵ במקום הצורך.¹¹⁴

ויש בזה ב' אופנים:¹¹⁵

א. אם היתה מכה חזקה מאד, אף שלא יצא דם וכדומה,¹¹⁶ ובאופן זה גם מכה חזקה באבן או דבר אחר מהוה חשש סכנה.¹¹⁷ והיינו באופן שנצרר הדם ונתפח, ונראה שיש איזה חשש סכנה, ובפרט אם נמשך מהפצע קו אדום, יש לחשוש להרעלת דם, ומחללים עליו שבת.¹¹⁸

ב. אם נחתך מבשרו אפילו בנחת על ידי סכין או שאר מתכות,¹¹⁹ ובפרט אם היה חלוד כגון מסמר חלוד שנכנס ברגל או לכל גוף האדם, הרי זה בחשש סכנה.¹²⁰ וכן כל פצע על ידי אדמה הוא בחשש סכנה.¹²¹

אמנם כשהחתך נעשה בסכין או ברזל נקי שאינו חלוד, וכן בשאר דברים, הדבר תלוי לפי הענין, שאם הוא חתך קל שאינו עמוק אף שנעשה על ידי כלי ברזל אין בכך כלום, ואפילו אם יצא מעט דם, שהרי לאחר השטיפה במים צוננים נעצר הדם לגמרי, ואין מחללים על כך את השבת.¹²² ואם הוא עמוק (שטף דם עורקי או ורידי) מותר לחלל שבת בין אם נעשה בסכין או בזכוכית או בכל דבר אחר,¹²³ ושאר חתכים יש לדון לפי ענינם. - ואם הדם אינו נעצר ויש חשש לאיבוד דם או לזיהום, מחללין עליו את השבת.¹²⁴

כ"ב. פצעים - יש בהם כמה סוגים:¹²⁵

פצע שפשוף - הנגרם עקב שפשוף חזק של העור, ועלול להזדהם במהירות, יש לטפל בו בנקיון ומניעת זיהום, והיינו לרחוץ במים, ולהוציא גופים זרים, ולחבושו היטב. ומותר לעשות כן בשבת, ואף מותר לטפטף תכשיר תרופתי כגון פולידין וכיוצא על הפצע, כשהמטרה היא למנוע זיהום, או כדי לעצור את הדם, ואין בזה איסור רפואה בשבת.¹²⁶ אבל תכשיר אנטיביוטי שעשוי להחיש את הרפיו, או תכשיר שעשוי לאחות את הפצע, אסור בשבת, אלא אם הוא בגדר חולה שאין בו סכנה או קטן.¹²⁷

פצע חתך - יש לטפל על ידי נקיון החתך ע"י מים או איזה תכשירים, ואם הוא פצע טרי פחות מ-8 שעות מעת הפציעה שאינו מזוהם, ניתן לסגור בהרדמה מקומית ע"י תפירה או הדבקה, ולאחר 8 שעות מנקים ומשאיירים פתוח, ויש להמנע מתנועותיות האיבר, להפחתת הדלקת, ובשבת הדבר תלוי לפי ענינו, שאם הוא ממכת ברזל, או שהוא על גב היד או גב הרגל, יש בזה חשש סכנה ומותר לחלל שבת בעבורו. ובמידת הצורך מותר אפילו תפירה עם הרדמה, וכיוצא.¹²⁸

והיינו דווקא כשהוא לצורך רפואה, אבל לצורך קוסמטיקה בלבד כדי שלא תשאיר צלקת, אסור לעשות תפירות בשבת, ורק על ידי גוי מותר. וכן אם זה מכה בשאר חלקי הגוף שאין בה סכנה, אסור לתפור בתפירות בשבת, אבל הנחת פרפר או פלסטר לחיבור שני חלקי החתך, יש להיתיר, ויבואר עוד בהלכה הבאה.

פצע קריעה - שנגרם על ידי כלי קהה או רסיסים, או שנפל על חפץ חד, יש לטפל בו, ראשית בעצירת הדם וחיתוי המקום, והסרת גופים זרים, ופעמים שמוכרחים לתפור את חלקי הפצע. ודינו כנוצר לעיל גבי חתך.

פצע חודר - שנגרם על ידי סכין או מסמר ומכשיר חד כל שהוא, יש לטפל בו בהוצאת הגוף זר וחיתוי המקום, ומותר לעשות כן בשבת, ופעמים שיש צורך לחסן נגד הטטנוס, ונתבאר לעיל.¹²⁹ ועיין בהערה גבי פצע מזוהם.¹³⁰

ואופן טיפול בפצעים בחבישה וכיוצא יבואר להלן סעיפים כ"ה-כ"ז, ועוד.

כ"ג. תפירות בגוף האדם, מחמת פציעה וכדו', אם יש בזה חשש פיקוח נפש, יש לעשותו בשבת, אבל אם אין בזה חשש סכנה אין לעשותו בשבת, משום שיש בזה כמה איסורים.¹³¹

ואם אין בזה סכנה, אבל רוצים לתפור כדי שלא ישאר סימן, כגון שנעשה החתך בפנים, ועשוי לגרום בושה,¹³² יש בזה כמה אופנים:

א. אם ממילא צריכים לתפור מחשש סכנה, אזי: אע"פ שמצד הרפואה מספיק לתפור חמשה תפירות, מכל מקום מותר להמשיך ולהוסיף לתפור שבעה תפירות, ואח"כ לכסות את התפירות בתחבושת וכיוצא כרגיל.¹³³ אך כל זה בתנאי שהרופא לא פירש ממלאכתו לעסק אחר. וכמו כן אין היתר זה אלא דווקא לאותו רופא שהתחיל לתפור ולא רופא אחר.¹³⁴ וכל שכן שיש להקל בכל זה באופן שאינו עושה קשרים חדשים, אלא רק קשר אחד לבסוף.¹³⁵

כ"ז בחולי פנימי, אבל ככה"ג אינו חשש כ"ה).

112. חוט שני (פפ"ט ס"א), ואמנם יש להעיר שמש"כ שאם גם בחול אין ממהרים לטפל אין מחללין, אין זה מוחלט, ותלוי אם מה שאין ממהרין לטפל זה בגלל שיש דברים דחופים אחרים, שאז מ"מ הוי חשש סכנה, או בגלל שאינו נראה דבר רציני, ואף כשיש אפשרות לטפל לא ממהרים לטפל.
113. ש"ע (סעיף ח'), והיינו אפילו שלא ע"ג היד והרגל, שאם כן הרי בכל אופן הוי סכנה (וכנ"ל בהלכה הקודמת), וכן ביאר במשנ"ב, ובכה"ח (אות ל"ג) מהגר"ז.
114. כה"ג כתבנו בהלכה הקודמת, ועי' בהערה שם. ובדרך כלל מכות וחבלות אין בהם סכנה. ועל כל פנים הוא דבר ממתין בודאי, ואין לחלל שבת מן הסתם, אלא שנתעורר איזה ספק וכדלהלן.
115. הנה בביה"ד (ד"ה מחמת) הביא מהתבואות שור בהל' טריפות (סימן מ"ד) שמסתפק בהכאה של ברזל אי מיירי בהכאה בכח, או אפילו חיתוך בנחת ג"כ מן מסוכן, ע"כ, וה"ר בחי" רע"א. ועיין בכה"ח (אות ל"ד) שהביא מהתבואות שור שכתב שאפילו דרך חיתוך בנחת סכנתא היא, ע"כ. הרי שפשוט לקולא. ולענין נראה פשוט דהא הוא איתא, שגם מכה חזקה וגם חיתוך הוי בכלל סכנה, אך תלוי לפי ענינו אם יש בו פיקוח נפש ע"י שהיה בחזקה, או שהוא עמוק וכיוצא. [ועיין להלן בהערה שאחרי הסמוכה, שהבאנו כן מפרש"י ותוס' לענין הכאה, ומוכח מכלל דבריהם דהא הוא איתא, ודו"ק, ועי"פ כן המציאות שיש לחוש לתרויהו].
116. שבכה"ג יש בו חשש סכנה. ועיין בקצוה"ש סימן קל"ו סק"ב.
- ובספר רפואת השבת עי' רפ"ד כתב כגון חבלה, שבר או דלקת. [כתב שם שלכך אם יש צורך לעשות קומפרסים במכה יבשה כדי להוריד את הנפירות, עושין קומפרסים קרים, וכמו"כ אם יש צורך לחבוש את המכה, מותר להניח משחות על המכה, ולכרוכם בתחבושת כפי הצורך, ובמקום שיש חשש לשבר, מותר לעשות צילום ורטגן עם כל הכרוך בזה. ואפילו אם צריך לעשות גבס או שאר חילולין ע"פ רופא, עושין, דקים להו לחול' שמכה של ברזל בכלל סכנה (סעיף ח'), וכן כל כיוצא"ב].
117. כן נראה פשוט דעך נאן לא הזכירו ברזל, אלא מפני שסתמו מסוכן, מפני חזוקו, אבל באמת גם באבן וכדומה שייך סכנה ככה"ג. ועיין בסנהדרין (דף עז): אמר שמואל מפני מה לא נאמרה יד בברזל (שיעור, כמלא אחיזה, רש"י), שהברזל ממת ככל שהוא וכו', ע"כ. והוסיפו בסוף דהני מילי דברוי מיברז, ומבואר ברש"י דהיינו שנתחב לו בבשרו (והוא מסוכן כשנתחב בושט או בלב), אבל הכהו לאורכו דרך הכאה בעינין שיעורו, עיי"ש. ואכתי נראה אפוא שברזל לאו דווקא, אלא שברזל סתמו מסוכן, ועד כדי שאין בו שיעורא בחתך. אבל בשאר דברים ג"כ איתא סכנתא, וכמו"כ לגבי הכאה דבעינין שיעורא, ה"ז שייך גם בשאר דברים. ונוסף ע"ז י"ל דשאני התם מנידונינו, שכאן איירינן לענין השתדלות ברפואתו, ובוה בודאי יש להזהר ולהשתדל ברפואתו בכל היכא שיש חשש סכנה, דפיקוח נפש דוחה אפילו מספיקא. [ובעצם פרש"י שם דמייירי שהברזל ממת ע"י תחיבה בושט וכו'. עיין תוס' שם שהקשו שא"כ לאו דווקא ברזל, אלא אפילו קוץ נמי. אלא נראה מצד שברזל מוזרף זריף, עיי"ש. והוא ע"פ הגמ' בשבת (קלד'). ורש"י שם פירש דמורף זריף היינו שמנפחו, וברש"י בחולין (עז). פירש שעושה חריצים בבשר ומכאבי המכה. וביבמות (עז) פירש"י חבורה או נפח, עיי"ש. ועי"פ בנידונינו כבר ביארנו דחיישינן בספק נפשות לכל היכא דחזינן ריעותא בחשש פיקוח נפש]. ועיין בשו"ת רע"א (סימן ס') שכתב שחז"ל התירו לחלל שבת במכה של ברזל, ולא במכה של עץ, ואף שעל צד הרחוק יתכן שאחד מאלף גיעי ליד סכנה מהמכה לא התירו, עיי"ש. וביאור דבריו הוא בגדרי פיקוח נפש, דלא חיישינן לחשש רחוק שיכול להתהוות מזה איזה חשש בעתיד, אולם אם אנו רואים לפנינו ריעותא בודאי ש"ז בכלל חשש סכנה, והיינו שהמכה חזקה מאד, וכגון מה שנתבאר בסמוך בהערה הבאה.
118. ביארנו באת שבאופן זה שהמכה היא בעצם ההדיפה, הדבר תלוי לפי ענינו, שאם הוא מכה קלה אין לחלל שבת, אבל אם המכה חזקה ויש איזה חשש שיש להתיעץ עם רופא, וכשאין רופא יש לחלל מספק, ובפרט כשיש קו אדום. (כ"כ בשש"כ פל"ב פ"יא). ובאופן זה אין חילוק בין ברזל לשאר דברים, וכמשנ"ל לעיל.
119. הוא האופן השני בביאור מכה של ברזל, וכנ"ל, ומש"כ שאפילו בנחת נמי, כ"ה בביה"ד כאן, וכן בכה"ח (אות ל"ד) משם התבאר.
- והנה באופן שהוא בנחת יש ג"כ ב' אופנים: א. שהוא בנחת אבל גרם לחתך עמוק, וכן אם גרם לחיתוך הוריד או עורק דם, ובאופן זה פשוט שגם אם נעשה החתך באבן ובכלל אמצעי אחר מחללים. ב. כשהוא בנחת ולא בחתך עמוק יש יותר חשש בברזל דווקא, וכדלהלן.

- ועיין בגמרא דשבת (דף קלד.) בתינוק שלא ידוע היכן מקום מוצא הרעי, שיש למושחו בשמן ולהעמידו כנגד השמש, ולחתוך בקש ולא בברזל משום דמזירף זריף, ופרש"י שמנפחו, ומבואר שאפילו שזה חתך שווה, מ"מ בברזל גרע טפי.
120. כידוע, ועיין בספר רפואת השבת עי' רפ"ה שבמקום שיש חשש למחלת "טטנוס", מותר לחלל שבת כדי להוריק חיסון נגד טטנוס, להביאו לעזרה ראשונה ולהביא פנקס חיסונים שלו וכיוצא. ואם הפגיעה סמוכה לשבת, ניתן לדחות את החיסון במספר שעות עד צאת השבת. (אבל הטיפול במכה עצמה אין לדחות, והזריז ה"ז משובח), ע"כ. ואם האדם מחוסן, אין חשש נוסף של טטנוס, כפי הנראה.
121. עיין בציץ אליעזר (ח"י סט"ו) שמותר לחלל שבת כשאין יודעים מתי היה החיסון.
122. פשוט. וכ"כ שם שמעשים בכל יום שוטפים המכה והיה כלא היה. וביארנו שיש בזה ב' אופנים, א'. ברזל חלוד שהוא עיקר הסכנה, ועליו דיברו הפו' שהוא מסוכן בכל גווי אפילו בנחת (וכיעוין בקצוה"ש סי' קל"ו סק"ב, ועו"א). ב'. ברזל או סכין שאינם מזוהמים כלל, שבוה יש לדון כל חתך לגופו של ענין, ואם הוא חתך קל אין לחלל שבת בעבורו. וכמו כן מצוי שנחתך איזה רידי וכדומה, ואז הוא בחשש סכנה, מחשש איבוד דם, ובאופנים אלו תלוי לפי ענינו.
123. שש"כ פל"ב ס"א, וכנ"ל בהערה הקודמת. וע"ע בצ"א ח"ח סט"ו סופ"ד מש"כ בזה.
124. פשוט. וכ"ה בשבה"ל ח"ח סי' ע"ט.
125. הלכה זו נערכה ע"פ יסודות הדברים שבספר רפואת השבת פל"ח.
126. עיין בשו"ע להלן (סכ"ט) שמי שנגפה ידו או רגלו, צומתה בין כדי להעמיד את הדם וכו'. ומבואר שכאשר המטרה היא מניעת הנזק מותר. וע"ע בשו"ת אור לציון סימן ל"ו תשו' ז'. (וע"ע בדברינו בהקדמה לסעיף כ' בהקדמה ב' גבי רפואות למניעת נזק וכו').
127. כן מבואר בהמשך דברי השו"ע (שם) אבל לא בחומץ מפני שהוא חזק ויש בו משום רפואה, וכן בכל אופני הרפואה אסורים למי שאינו בגדר חולה. וע"ע בשו"ת באר משה ח"ו סימן ל"ח. [אבל חולה שאין בו סכנה, או קטן מותר. ופרטי הדינים בהם נתבאר להלן בס"י]. וע"ע להלן סכ"ט מש"כ בזה.
128. כמו שנתבאר בהלכות קודמות שיש בהם חשש סכנה.
129. עיין בזה בהלכה הקודמת ובהערה שם ד"ה כידוע. - וזה בכל אופן שנחבל על ידי ברזל.
130. יעוין בשש"כ (פל"ב ס"א) שמחללים שבת על פצע מזוהם שיש בו נפירות, או שגרם לדלקת בלוטות הלימפה שלידי המפרקת, בבית השחי או בצואר, עיי"ש. וע"ע לעיל בהלכה הקודמת.
131. הנה בתפירות הנהוגות כיום יש כמה חששות שצריך לדון בהם, ותלוי ג"כ לפי סגנון התפירה וסוג התפירה, ונזכיר בקצרה:
  - א. קושר, בכל סיום התפירה עושים קשר פכול ומהודק, ויש בזה חשש דאו', שהרי לפ"ד כמה פו' הוא נחשב קשר אומן (עי' בדברינו בס"י ש"ז, הגם ש"א שלפ"ד השו"ע רק באומן ממש דינא הכי). ומצד שעשוי לקיימא הרי הוא עשוי לקיימא. ואע"פ שחוחתים אותו אחר כמה ימים, מ"מ הרי הקשר עצמו נשאר קיים, אלא שזורקים אותו בפת, וכל כה"ג הוא נחשב קשר של קיימא בודאי, וכמשנ"ל בס"י ש"ז, עיי"ש [ואין מועיל אם יחשוב עליו לפתוח את הקשר עצמו, שכבר נת' בס"י ש"ז שכל שהדרך לקיים אותו אין מועיל מה שיחשוב שלא לקיים אותו].
  - ואם הם תפירות נמוטות, יש מקום להקל טפי, ואע"פ שצידדנו שם שיש לומר שזה ג"כ כמו שעשוי לעולם, אע"פ שהוא עומד להתבלות, משום שזהו עולמו, אולם יש לומר דכ"ז שיש להחמיר בעשוי לעולמו של הקשר, הוא בכגון שהקשר נשרף וכדו', ולכן כאן שהוא מתנתק מטבעו י"ל דשרי, וכעין שמצאנו בס"י ש"ז גבי קשירה בגמי לח, והבאנוהו שם בהלכה ל"ז.
  - ב. תופר, מצד עצם החוט אין נידון, שאין נדים עליו באיסור תופר, אלא הנידון הוא במה שהחוט גורם לדיבוק ב' חלקים, וכאן גורם להדביק חלקי העור, ונראה שאין בזה חשש, דאין תופר באדם, כדרך שמצאנו בכ"כ מלאכות שלא שייך באדם. ואמנם ראיתי שדנו בזה האחרונים אם יש תופר באדם, וכמו שהביא בספר נשמת אברהם ח"א סי' ש"מ ס"ו וחד"ע עמוד ס' ובח"ה סימן ש"מ ס"ו כמה דעות בזה, אולם רבים נקטו שאין בזה איסור, וכמש"כ שם מהגר"י אברמסקי שאין בזה איסור תורה. ועיין בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סל"ד אות ל"ב ל"ג שכתב שראה רבים הסוברים דליכא איסור תורה בתפירה בגוף האדם, והוא גופיה כתב שנראה לחוש, עיי"ש. ובשולחן שלמה סימן ש"מ אות ס"ו. וכ"ה בצ"א ח"י"ב סמ"ו. וע"ע בחלק כ' ס"י"ח. וכ"כ באול"צ פל"ו תשו' ט"ו ועוד

- באחרונים שאין בזה איסור, וע"ע בספר בנין שבת ובהערות שם מש"כ בזה. וע"ע גם בשו"ת אבן ישראל ח"ח סימן כ"ז שג"כ צידד להקל, וע"ע בתשוה"נ ח"ג סי' ק"ג. ובכל אופן אין בזה איסור דאו' אלא מדרבנן. ולצורך חולה יש להיתיר, וכמש"כ בס"י ש"כ"ח ס"ז, ואף שלכתחילה צריך שינוי, כבר הבאנו שם שאם א"א בשינוי מותר כהרגלו.
- ג. בנין, מכה בפטיש. עוד יש לדון אם יש בזה משום בנין ומכה בפטיש, וכעין שמצאנו לגבי מפס מורסא (להלן סכ"ח), וכן בעצמות (להלן סוה"ס) ועוד, אולם י"ל שאין לנו מצד בונה אלא מה שאסרו חכמים, דבלא"ה אינו מדאו', וכן מצד מכב"פ י"ל שאינו אלא בגמר העבודה ותכלית הדבר, משא"כ בנידוד"ד שאינו כן, וכה"ג כתבו בס' נשמת אברהם שם. וע"ע גם בספר בנין שבת ח"א בענין מכב"פ באריכות, ואכמ"ל.
- ד. קורע ומחתך, הנה בסיום התפירה קורעים את החוט, ועל זה י"ל כמו שהבאנו במקומו בס"י שיי"ד דאשכחן כמה פו' שאין איסור קורע בפסקת החוטיין, ולא דמי לבגד או נייר (וגם אינו ע"מ לתפור, אך זה י"ל דהוא נחשב תיקון בפע"ו). ומצד מחתך ג"כ אין לאסור, דהרי אינו מקפיד על המידה, אלא חותך את המיורת לו (עיין בדברינו בס"י ש"כ"ב).
- ה. ומלבד כל האמור יש לדון בדין חובל שאסור משום נטילת נשמה, ואם אינו פס"ד שיצא דם אין חשש, אולם הרבה פעמים הוא פסיק רישא שיוצא דם, ואסור, אלא שהוא איסור דרבנן [וככל זה יש לדון גם לגבי עצם זריקת ההרדמה שעושים לפני התפירה]. ובכלל הרי ראינו שהפ' התירו זריקה בשריר או בעור כשאינו בוריד, וכנ"ל בס"י שט"ו ולהלן בהקדמה ב' לסעיף כ'. אשר על כן, אין לעשות תפירים בשבת, שיש בהם כמה חששות איסור דרבנן, ובעיקר מפני שבקשירה יש בזה חשש דאו', ורק בחשש סכנה מותר וחיבים לעשות כן.
132. והנה אם אין בזה שום ענין, אין לעשות תפירות בכדי, שיש בזה חששות כנ"ל, ואין להכנס לכך, אולם אם יש בזה בושה כמו שמצוי אם יקרה כן בפנים, יש להקל בזה יותר משום כבוד הבריות, כדחזינן שהתירו כ"כ איסורים של דבריהם מה"ט. וכ"כ בשו"ת אבן ישראל שם להקל בזה מה"ט, עיי"ש.
- ויש לציין שראיתי בספר אחד שכתב לדון בזה דהוי כמו סכנת איבר (דאשכחן להלן ס"ז שהתירו בו כמה דברים). אולם זה דבר מחודש מאד. (שר"ד בחוט שני פפ"ט סק"ז דלא חשיב סכנת איבר). ואמנם שזה שהגוף לא מתפקד כרגיל ה"ז סכנת איבר, ואפילו אם יהיה צולע, וכמו"כ כתבו הפו' אם יפגע הירחם שלא תוכל להוליד הוי סכנת איבר, וה"נ לכאז"ל י"ל כן שהגוף לא יתפקד כרגיל, אולם ז"א, דהנתיחא דבבר שראוי שיהיה כן, כגון שראויה להוליד, ואם יפגע האבר לא תוליד, אולם דבר שאינו ראוי, אף שהוא מחמת זה גופא, מ"מ זה דבר צדדי, ויש לפלפל. ועוד דהא כ"כ מכוונות שנישאות וזוכות לבנים, וכמה אחרות שאין להם שום חיסרון ונשאות וזקוקות כל ימיהן.
- עוד יש לציין שהיה אפשר לומר להקל בזה מצד שיכול להביא לידי דיכאון נפשי, אולם י"ל דהא מצאנו להלן (בס"י ש"ד) שלא התירו לכבות אפילו אם ישרף כל ממונו, וכבר עמד שם בזה הגרש"א שאע"פ שיש חשש של צער נפשי גדול אעפ"כ לא התירו, עיי"ש. ומיהו בחשש סכיר יש מקום לחוש, שראינו בעו"ה שיש שנפגעו בזה בחשש סכנת נפשות מרוב דיכאון, אלא שמן הסתם אין לחוש, שהרי שידוכים הם משמים, ופוק חזי שאינו תלוי ביופי וכו', ואין להאריך.
133. דבזה יש לומר כדרך שכתב השו"ע לעיל (סעיף ד') שחולה שיש בו סכנה ועושין לו כל מה שרגילים, עיין בדברינו שם, וה"נ כיון שעדיין יש לו שם חולי שבי"ס, שהרי לכך צריך חיטוי וכו', יש היתר לתפור ככל שרוצים. ועי' בדברינו שם בטעמא דמילתא, ואמנם רבים מחמירים, מ"מ בנידוד"ד צורך גדול אפשר לסמוך.
- ובשו"ת אבן ישראל שם אכן דימה נידון זה לדין ציצין שאינם מעכבים שמותר לחזור עליהם בעודו עוסק ברפואה, וכן כתב הגרש"א בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב ס" ל"ה אות ב') לדמות זאת לציצין, עיי"ש. וכסברא זו כתב גם במנז"א ועוד באחרוני זמננו. איברא שיש לדון בזה, שהרי לגבי ציצין איתא בשבת (קלג). איתא שמותר משום זה קלי ואנוהו, עיי"ש. וא"כ לכאז"ל בנידוד"ד ליכא למימר הכי, אולם במנז"ש שם כתב דגם בזה הותר כדי שלא יתבייש ויצטער כל ימיו, עיי"ש. (ועי' בתוס' שבת דף ג:).
134. כנ"פ שמאחר שעיקר היתר מצד דמי לציצין, ממילא אין להקל אלא רק אם לא פירש לעסק אחר, וכמו"כ אסור לו ליתן לרופא אחר לגמור את התפירות הללו, כגון שהוא צריך ליתן לרברים לתוצים יתור.
135. הנה בתפירות יש אופנים שעושים תפר ארוך מוטלל וקושרים אותו בסופו, ויש שתופרים ועושים קשר ושוב תופרים מחדש ועושים קשר. והאופן השני חמור יותר שיש בו חשש דאו' של קושר. אולם באופן שאינו אלא

ב. אם מחמת הסכנה הרופא אינו תופר כלל, אך מכל מקום הוא צריך להניח תחבושת וחומרי חיטוי, אפשר להקל גם כן במקום צורך לתפור, מחמת שמ"מ הוא דבר שיש בו סכנה¹³⁶.
 ג. אם אין שום חשש סכנה, אבל רוצים לתפור כדי שלא ישאר סימן, ויש בזה משום כבוד הבריות, מותר על ידי גוי¹³⁷. וכן יש מקום להקל במקום צורך על ידי ישראל בשינוי¹³⁸. ועיין בהערה¹³⁹.
 וכפי הנשמע, שיש כיום אפשרות לתפור בלא קשירה בסוף התפר, אלא בתפיסה באמצעים שונים, ובאופן זה יש להקל יותר גם ללא חשש סכנה¹⁴⁰.

כ"ד. נפישות בגוף האדם, יכולה להגרם ממכה סיבות, ונוכרים בקצרה¹⁴¹:

נפישות מחמת חבלה, אם היא באה עקב חבלה ממת ברזל, יש להתייחס לכך בחומרה יתירה כדין מכה של חלל, וכמו כן בנפילה ממקום גבוה ונתנפחה הרגל או כל מקום בגוף, אם יש חשש של שבר יש לטפל בו כדי המבואר להלן בסעיף¹⁴². אבל עצם הטיפול בנפישות הוא על ידי עשיית קומפרסים, ופרטי הדין בעשיית קומפרסים נתבאר להלן בסעיף¹⁴³. ומי שנפל על מצחו ונתנפח מצחו, יש הנוהגים להניח קרח על מקום הניפוח כדי להוריד את הנפישות, ומותר לעשות כן בשבת¹⁴⁴. ואפשר לדחוק הנפישות עם כלי ברזל כגון כף או סכין, וכיצא¹⁴⁵. [ובעצם ענין חבלות ושברים מבואר להלן בסעיף¹⁴⁶].
 נפישות מחמת רוח או קרירות, וכגון מי שנתנפחה לו הלחי מחמת קרירות או רוח, מותר לו לטשוף בשיכר, וכן מותר לו לעשות קומפרסים עם שיכר או איזה דבר חם, לפי התנאים שנתבאר בסעיף¹⁴⁷. ומי שנתנפחה ידו, בזמן קדום היתה רפואתו להקזיז דם, ומותר לעשות כן על ידי גוי¹⁴⁸. אמנם בזמן הזה אין נוהגים ברפואה זו, ואם יש נפישות ביד, הוא נוצר בדרך כלל מזיהום, ויש לטפל בו ככל טיפול בזיהום, שמותר אפילו על ידי ישראל מחשש סכנה¹⁴⁹.
 נפישות מחמת גורם פנימי, היינו כתוצאה ממחלה פנימית או זיהומית וכיצא, הרי הם חייבים בבירור רפואי, ודינם כדון מכה של חלל. ואם נתגלו בשבת ואין ידוע מה מקור הנפישות, יש להתייעץ עם רופא בדחיפות, משום שיש מקרים רבים של פיקוח נפש ממש. ורק אם הדבר סובל דיחוי ידחה לאחר השבת, ואם לאו יש לעשות כפי שיוזר הרופא. ויש לציין כמה דוגמאות: א. רגל נפוחה, סימן למחלת השושנה. ב. בלוטות לימפה נפוחות, כגון שקדים נפוחים או נפישות מתחת לסלת התחתונה, סימן על מחלות זיהומיות שונות או מחלת ילדים. ג. נפישות בלוטות שבין הרגליים, פעמים שהוא סימן למחלה זיהומית, ופעמים שהוא חשש לשבר וכיצא. ובכל אלו המקרים יש לעשות בירור רפואי. וירידים נפוחים קשור למחלת כלי הדם, ומצוי בעיקר בגפיים התחתונות, ועשויה להתפתח דלקת המורגשת באודם מקומי, חום רגישות ונפישות. ושית הטיפול בהם הוא על ידי פעילות גופנית והימנעות מהגורמים לכך, ובמקרה הצורך גריבת גרביים אלסטיות, ומותרים בשבת¹⁵⁰.

כ"ה. כוויות - ישנם כמה אופנים, ונוכרים בקצרה¹⁵¹:

כוויית חום, יש בה כמה דרגות¹⁵², והטיפול הראשוני הוא למונעו ממקור האש ושאר הגורמים לכייה¹⁵³. ולאחר מכן לטפל בפצעים, בהרטבה וחיבשה סטרילית אם הנפגע אינו במצב חמור כל כך¹⁵⁴, ואין למרוח שום משחות כלל, וגם לא לנסות לנקות את הפצעים, ולא לכווץ שום שלפוחית¹⁵⁵, אלא יש להחישו לבית החולים לפי הצורך. ובאופן שהנפגע מחוסר הכרה, ראשית יש לדאוג לפתוח לו את דרכי הנשימה, ולשחרר חסימות לנשימה¹⁵⁶, ולאחר מכן לבצע החייאה. ובכל אופן יש לחלל עליו שבת כרגיל, ולהחישו במהירות לבית החולים. וגם אם הוא בהכרה, אם יש חשש שיש להחישו לבית החולים, יש להחישו לבית החולים.
 כוויות חשמל יש בה כמה דרגות, והטיפול הראשוני לנתק את הנפגע ממקור הזרם על ידי חומר מבודד (כמו עץ, בד, וכדומה), ולכבות ולהסיר בגדים בוערים, ולאחר מכן להתחיל בהחייאה, הנשמה ועיסוי, ולפנותו בדחיפות לבית החולים, ופעמים שמחמת הזרם אירעה נפילה העלולה לגרום לשברים בגוף, ויש לקבץ את הנפגע לפני פינויו.
 כוויה כימית הנגרמת מחומר כימי חזק, בסיסי או חומצי, כמו סיד, מלט, חומצת מלח, וכן חומר סנט מוריץ, יש לטפל בו ראשית בסילוק המפגע והסרת כל בגדיו, ולהרבות בשטיפות של מים זורמים, ולפנותו לבית החולים לפי הצורך¹⁵⁷, וכמו כן יש לבדוק שלא היתה שאיפה של גזים וחומרים רעילים.
 וכיית קלות שאין בהם אלא מיהושים בעלמא, אסור לפזר עליהם שום חומר רפואי, אבל אם יש לו כאב חזק שמצטער בו כל גופו, מותר לפזר עליו אבקת דרמאטול וכדומה, וכן מותר ליתן עליו משחה ישירות מן השפופרת בלא למרח¹⁵⁸, ועיין בהערה לענין משחה רכה¹⁵⁹. ובכל אופן מותר לטשוף את המקום או להניחו במים קרים¹⁶⁰.

כ"ו. מי שבלע עולקה הרי זו סכנה¹⁶¹, והיא תולעת קטנה שמוצאת דם וליחה, ומתנפחת, וגורם שכריסו צבה¹⁶². ורפואתו להחם לו מים חמים לשבת¹⁶³, ומותר לעשות כן בשבת לרפואתו, וכן עושין לו שאר רפואות בשבת, אף שהם כרוכות באיסור תורה¹⁶⁴.

כ"ז. השתה נפט או שאר חומרים רעילים למיניהם, הרי הוא מצב סכנה, ויש להעבירו מהר ככל האפשר לבית חולים. ואין לעשות חשבונות כדי לצמצם את פעולות החילול שבת, כיון שהוא חולי בהול, וכל הזרזי הרי זה משובח¹⁶⁵. ועיין בהערה¹⁶⁶.

וכן מי שבלע מחט, או כל גוף חד אחר, יש להחישו לקבל טיפול רפואי¹⁶⁶.

כ"ח. כלב שוטה שנסך אדם הרי זה חשש סכנה, ומחללים שבת בעבורו¹⁶⁷. ויש כמה סימנים לדעת מהו כלב שוטה¹⁷⁰.

ובזמננו מי שנשך על ידי כלב, ויש חשש שהכלב נגוע במחלת הכלבת, הרי זה סכנה, ואפילו מספק, ומותר גם ללכוד את הכלב כדי לבדוק את סוג מחלתו, ועל פי זה ניתן לקבוע היטב את אופן הרפואה¹⁷¹.

וכן שריטת חתול יש בה חשש סכנה¹⁷².

כ"ט. אחד מזוחלי עפר הממיתים, אפילו ספק אם ממית או לא, הרי הם כמכה של חלל, ומחללים עליו את השבת לרפואתו¹⁷³. ונוכיר דוגמאות:

נחש מכל סוג שהוא¹⁷⁴, אם הכיש אדם יש לטפל בו מיד בכל הדרכים לרפואתו, ואין להשתהות כלל ולא לחפש אחר דרכי היתר, אלא כל הזרזי בהצלחו הרי זה משובח¹⁷⁵. וסדר הטיפול בו, בתחלה יש לדאוג למנוחה מוחלטת של הנפגע,

וכנראה שדבר חריף ג"כ יועיל לזה (כעין מש"כ בגמ' דבב"ק דף פב. גבי שום שהורג כינה שבבני מעיים). וכה"ג אמרו להלן דאדהכי והכי ליגמע חלא. [ובאמת שחלא (חומץ) מהני גם כן לתולעים שבבני מעיים, וכמו שראיתי בדרכי תשובה סימן ק"ז בענין בישול דג בבשר וכו', עיי"ש].

164. גמרא שם. והוסיפו עוד שאדהכי והכי (דהיינו בתוך זמן שמחמין לו החמנים) ליגמע חלא (ישקוהו חומץ, שלא ימהר למות, רש"י).

165. ב"י, ה"ד בכה"ח שם.

166. דברים ברורים. וכן נתבאר לעיל במקומו, וכ"כ בספר שש"כ פ"ב ס"א. כגון ע"י שתיית נפט, או דטרונטיים למיניהם, או ע"י בליעת פרי מורעל, צמח ארסי, כדורי נפתלין, כדורי שינה בכמות גדולה, רעל עכברים, ע"כ. וכן תרופות למיניהם בכמות גדולה, או תרופות מסוכנות הרי הם בכלל סכנה, וכמש"כ בספר רפואת השבת רפ"ט - והנה יש סוגים שאינם חמורים כ"כ, ועל כל פנים כשלקחו אותם בכמות קטנה, אך בדרך כלל אין ידועה ברורה בזה לבני אדם, ומספק מחללים שבת.

167. שמעתי שבתור עזרה ראשונה יש ליתן חלב לאדם שבלע נפט או חומר רעיל, שהחלב גורם לתסיסה ולהקיא את החומר הרעיל. (וממילא מותר לחלל שבת כדי להשיג את החלב במידת הצורך). אמנם כידוע שהרופאים כיום אינם ממליצים על עשיית הקאות באופנים כאלה שיכול לגרום נזקים אחרים. ויש לברר ע"פ רופאים.

168. שש"כ פ"ב ס"א. אבל שאר גופים זרים שאינם חודרניים ועוקצנים וכיצא בד"כ אין בהם חשש סכנה, והם יצאו מן הגוף עם הפסולת. ולהלן בהלכה מ"ב הרחבנו בזה.

169. שו"ע (סעיף ו').

170. עיין בגמרא ביומא (דף פג: פד). שהביאו את הסימנים לכלב שוטה, עיין שם. וע"ע שם סוגי רפואות למי שנשכו כלב שוטה, עיי"ש. אלא שהפוסקים לא הזכירו כלל מפרטי הדברים בזה (ורק בכה"ח כאן ציין כמראה מקום לגמרא הנ"ל). ונראה הטעם מפני שענין כלב שוטה שמזכר בגמרא אינו שייך בזמננו, שהרי אמרו שם בגמרא שהוא נעשה ע"י כשפים או רוח רעה, ואינו שייך כ"כ בזמננו. ואמנם בזמננו מצוי מחלת הכלבת, וכדלהלן בסמוך, אולם נראה שהוא ענין אחר, והרי זה ככל מחלה מן המחלות והנגיפים המצויים בעולם (ואין לפרש שעי"י הכישה הנ"ל נעשית המחלה הזו מחמת הכישה, ד"א נהירא בזמננו). ואינו ענין לגמרא הנזכרת. ולכן לא חשנו להאריך בזה. ועיין להגרי"ח פלאגי ברפואה וחיים שבכלב שוטה יש להרוג הכלב תיכף, וע"ע שם. ונראה שבזמננו מן הסתם הדבר תלוי לפי הענין, שאם הוא כלב ביתי אין חשש שהוא נגוע, כיון שכיום מחסנים אותם, כידוע. ורק בכלב משוטט יש חשש שהוא נגוע בכלבת, ויש להזהר לטפל בזה. אמנם כלבים משוטטים בתוך העיר מן הסתם הוא ג"כ כלב ביתי שעזב ביתו, אך גם בזה אפשר לדעת עוד לפי הענין אם הוא נראה מוזנח והולך בצידי הדרכים חלוש וכו', יש לחוש בזה לכלבת.

171. כ"ז פשוט מחשש סכנה. וע"ע בנשמת אברהם ח"א ע' קכ"א. וה"ד ברפואת השבת ע' רס"ו. וכ"כ בשש"כ פ"ה ס"ו, והזכירוהו במקומו בס"ט ש"ז ס"י, וכן כתבנו שם לענין צידת נחש, שמותר ללכודו כדי לדעת איזה טיפול ליתן לנשך. ושור"י שכ"ג גם בשש"כ פמ"א סכ"ג.

172. כ"כ בשש"כ פ"ב ס"א ע"פ רופא, אמנם בספר רפואת השבת סופלו" כתב דהיינו דווקא באיזורים שיש חשש שנגועים בכלבת. וזע"ע אך אפשר לדעת, ויש לברר אצל רופאים, שאולי מן הסתם הוא חשש סכנה.

173. שו"ע (סעיף ו').

174. שבזמננו כל נחש או עקרב הוא בכלל ספק סכנה, ואין אנו בקיאים בהם, ולכן אין להחמיר מספק, וע"ע בשש"כ (פ"ה ס"ח) שהנעקץ ע"י עקרב, אפילו עקרב שחור, דינו כחולה שיש בו סכנה.

175. שככל שישתהו בהצלחו יכול לבא לידי סכנת נפשות, וה"ז ככל חולי בהול שנתבאר בסעיפים קודמים.

להלן פמ"ד גבי רחיצה לרפואה, וי"ל. וראיתי בשו"ת צ"ח ח"ח סט"ו פט"ו שהאריך בענין דהעמדה במים שמותר, ודלא כמי שאסור, עיי"ש, ודון לנידו"ד. ומצאנו שהתירו ליתן על מצחו או גופו קרח או מים קרים להורדת החום, וכיעוין בשו"ת או נדברו ח"א סי' ע"ט וצ"ד, ובשו"ת באר משה ח"א סי' ל"ג ועוד, וא"כ ה"ו נראה בנידו"ד [ועיין בדברינו להלן בסעיף כ' בענין קומפרסים, ומש"כ שם בהערה, אבל בנידוננו שפיר י"ל דשרי כיון שלא נעשה לעולם ע"י סממנים]. אמנם להלן הלכה קצ"ח כתבנו שיש לדון שאסור משום דמוכחא מלתא לרפואה, אך הרבה מתירים, אך עכ"פ כדי שלא יוסיף להתנפח מותר לכ"ע, ובדרך כלל וכדי שלא יוסיף זה מותר.

148. שו"ת באר משה שם אות י"ח.
 ועיין בכה"ח (אות כ"ח) שמי שיש לו חולי ונתפח, ורפואתו הוא לרשום על הנפח צורת חותם, שמותר לעשות כן בשבת על ידי גוי (שו"ת אדמת קודש ועו"א). וע"ע בדברינו בהקדמה לסעיף כ' רפ"א גבי רפואה סגולית.

149. כה"ח אות קע"ג.

150. רפואת השבת שם.

151. ואין בהם חשש איסור, אפילו למיחוש בעלמא, כיוון שאין דרך לעשותם בסממנים.

152. ע"פ ספר רפואת השבת פ"ט מעמוד ש"ו.

153. שטחית, עמוקה חלקית, עומק מלא כולל העצבים כאשר הטיפול הסופי יהיה השתלה בלבד.
 154. והיינו א'. להרחיקו ממקור האש. ב'. לכבות את האש שאחזה בבגדיו או בשערותיו. ג'. להסיר כל קטע מעלה עשן, ואם בגדיו בוערים אין לאפשר לו לרוץ או לעמוד, אלא לגלגלו על הקרקע ולחנוק את האש. ד'. בגדים שנדבקו לעור אין למשוך בכוח, אלא להשאירם על הנפגע, או לגזור סביבים את חלקי הבגד שלא נדבקו. (רפואת השבת שם). ואם יש כוויות בגפיים יש להסיר טבעות ושאר דברים, ולהגביה את הגפיים הפגועות, ואם הפגיעה בין האצבעות יש להפריד ביניהן ולמנוע הדבקתן, ואין להפריד את העפעפיים. (שם להלן).

155. שאם הוא בפגיעה של עומק מלא אין לעשות זה כלל (שם), ולענין עצם חיבשה בשבת בשאר חולים שאיב"ס וכו', עיין להלן בסוף סעיף כ"ו.
 156. שם, ולענין כויה שיש בה ליחה אם מותר להוציא ממנה הליחה, עיין להלן בסעיף כ"ח דשרי.

157. וכן בנפגע שסובל מכוויות חזרה וברדכי הנשימה, וכן בנפגע ששאף עשן לריאותיו עד כדי חסימה, יש להטות את ראשו אחורנית ובכך לשחרר את החסימה, ואם יש הפרשות מפי לנקות אותם (שם).

158. שלפעמים אין בזה חשש סכנה כלל, ולפעמים אינו אלא בגדר מיחוש בעלמא. ולענין לקיחות תרופות ורפואות דינו ככל חולה, שתלוי לפי מצבו. עיין להלן בהקדמה לסעיף כ'.

159. ככל דיני חולה שאיב"ס המבואר להלן בסעיף י"ז. וע"ע להלן בהקדמה לסעיף כ'. (ועיין בהערה הבאה שבמשחה רכה ביותר יש להקל אפילו במיחוש בעלמא).

160. יש לציין שבמשחה רכה יש להקל יותר, וכבר נתבאר בסוף סימן ש"ד (וס"ס שט"ו) דין איסור ממרח במשחה רכה שאסורה מדרבנן [והפ"ו מחלקים בין משחה רכה, לבין משחה רכה ביותר, שברכה ביותר נתבאר שאין איסור כלל]. וממילא יש להקל כעשורה בשינוי לחולה שאיב"ס, ואם הוא חולה שיש בו סכנה איבר מותר אפילו בלא שינוי כלל, וכמבואר בסעיף י"ז, ודו"ק.

161. עיין להלן ס"ב, כ"ט ל'.

162. שו"ע (סעיף ו').

ואציין מעשה שידוע לי בילד אחד שהקיא דם הרבה ולא מצאו את הסיבה לכך, עד שנתברר בצילום שנתיישה לו עולקה בגורנו (זה מחמת שרדף באיזה נחל בא"י, ושתה מן המים שכנראה היה בהם עולקה זו), וזה בודאי חשש סכנה, מלבד שהוא מכה של חלל.

163. תוס' בע"ז (ב): וה"ד בכה"ח אות ל"א בשם האחרונים.

תפר אחד ארוך, ככל אופן אינו אלא איסור דרבנן, ויש להקל טפי בכל זה (ועי' לעיל בסעיף ד' דמוכח שהמשנ"ב מתיר בגונוי דרבנן בחולה שיב"ס שעושיין לו דברים שאינם נחוצים, וזה מלבד דלא גרע ממש"כ להלן בס"ז, וכשאי אפשר בשינוי הקילו הפו וכמש"ש).

136. הנה כאן לכאן אין את ההיתר של ציצין, ויש לדחות דכיון שמ"מ צריך להניח לו חומר חיטוי למונעו זיהום מחשש סכנה, ה"ז נחשב כעוסק בריפוי שיכול להמשיך (והרי הבאנו לעיל שאף בזה"ז שיש תרופות, כיון שלא שיקחם הוא סכנה, ה"ז כחולה שיב"ס). ולהל"מ (הנ"ל בסעיף ד') ופשוטות השי"ע כוחיה שממט שחולת הכל. וזה חידושי. ויותר טוב באופנים להלן.
 137. ומן הדין מותר לומר לגוי להדיא. [וכל שכן אם רימוזו לו בספור דברים, או כמו שמצוי בבית חולים שהרופא הגוי רואה את הבעיה ומיד מטפל, אין חשש כלל].

138. משום כבוד הבריות, יש להקל במקום צורך גדול ע"י איסור דרבנן אם אין גוי וכדו', ולכתחילה ישתדלו בכל טעדיק אחר, אבל כדרכו בודאי אסור. וכפי המבואר להלן שיש אפשרות לתפוס באופנים אחרים בלא תפירה, יש לעשות כן.

139. ונסתפקתי באופן שהחולה אומר שהוא מוכן להחמיר שלא יטפלו בו בשבת כשהזר רק לסיבת קוסמטיקה, אולם בדעתו שאחר השבת הוא ילך לעשות ניתוח עמוק יותר כדי לטפל בדבר זה למטרת קוסמטיקה, או השתלת עור וכדו'. והצדדים הם, שאמנם כמות שהוא אינו סכנת איבר, ומה שיעשה אח"כ זה כמו סתם אדם שמזיק את עצמו, ואין לנו לחוש לו כעת, או דילמא שכיון שאנו יודעים שלבסוף הוא יעשה ניתוח עמוק, אי"כ ה"ז כמצב סכנה כבר מעכשיו. ונראה שהדבר פשוט להיתר, ואפילו אם זה ספק אם הוא יעשה כן (וכמובן שנתעורר ספק ע"י אמירתו וכדו', ולא בהשערה שלנו בעלמא), שהרי אפילו בספק סכנה ואפילו בספק סכנת איבר מקילים בשבת כמו ודאי כל אחד לפי ענינו. ומה שהוא מכניס את עצמו לכך, אין זה מונע מאיתנו לטפל בו, וכמו שכתבנו במקומו. [אמנם אם הטיפול שיעשה לאחר השבת אינו מצב סכנה, ולא חשש סכנה, אין להתיר לעשות בשבת שום איסור].

140. הנה עיקר החשש הנ"ל היה מחמת התפירה שיש בזה חשש איסור דאי, אולם מצד שאר חששות שהזכרנו לעיל בהערה אינו מוכרח, ובכל אופן אינו מדרבנן. ורבים התירו כדלהלן ס"ז. וכשאי אפשר בשינוי התירו אף בלא שינוי, וכמש"ש.

141. דזה אינו כתופר (שבנידו"ד אין להוסיף להחמיר בדבק כשאר תולדה דתופר), ואין בו חשש קשר הנ"ל, וקיל טפי. וכ"כ באבן ישראל שם ועוד באחרונים.

142. ומי"מ יש להזהר מאיסור קורע בחיתוך חתיכה מגליל שלם. (זולת במקום צורך אפשר להקל בשינוי). ועיין להלן בסכ"ה כ"ו כ"ז.

143. על פי ספר רפואת השבת פ"ח.

144. עיין לעיל בסעיפים ו-ז מה שנתבאר, ושם כתבנו שבאופן שהמכה חזקה, הוא הדין גם באבן או שאר דברים יש לחוש.

145. שם שנתבאר כל סוגי השברים לדרגותיהם.

146. עיין שם באיזה אופנים אפשר לעשותם כדי שלא יעבור על איסור מלבן, וע"ע שם בעיקר הדבר, שנראה שמותר רק לחולה שחלה כל גופו או נפל למשכב, או מצטער הרבה למ"ד, אמנם כאן בנידו"ד נראה שיש להקל בכל אופן אף למיחוש בעלמא, שהרי בניפוח אנו צריכים את הקרירות והרטיבות, והיא נעשית רק במים בלבד, ושוב אין חשש שחיקת סממנים.

147. שו"ת באר משה ח"א סי' ל"ג אות י"ח, ה"י שם. וכ"כ כיוצ"ב בשש"כ פ"ה ס"ל"ד ובהערה פ"ו, עיין שם, דמים אינם מרפאים, אמנם ראיתי בספר מנז"א פכ"א הערה ר"ג שהאריך להוכיח שמים חשיבי כמרפאים ואסורים, ושכ"כ כע"ז הב"ח בס"ל"ו. וכ"כ בפתח הדביר סימן שכ"ח אות א' להוכיח ממה שאסרו להעמיד את הבהמה במים בשביל שתצטנן, ופירש"י דבמידה דרפואה גזרו, עיין שם. וכן ביאר בזה במאמר סק"ה, ועוד. ויש לציין גם למבואר בפ"י

משום שכל ריצה ובהלה מצידו עלולה למהר את ספיגת הארס, ולאחר מכן להניח חוסם עורקים במקום ההכשה. ולהניח קרח או משהו קר ולשטוף את המקום בהרבה מים, ולהניח איזה דבר סטרילי על מקום ההכשה, ולהעבירו במהירות האפשרית לבית החולים¹⁷⁶. וכן טוב להרוג את הנחש או לצודו ולהביאו לבית החולים, כדי שיוכלו להתאים היטב את התרופה לחולה¹⁷⁷. עקרב מכל סוג שהוא¹⁷⁸, דינו כדן הנחש, וכנוצר לעיל¹⁷⁹, ועיין בהערה שיטת טיפול בעקרב, שהיתה נהוגה בדור הקודם¹⁸⁰. ל. עקיצת דבורה או צרעה, בדרך כלל אין בה חשש סכנה, ומותר לרחוץ את מקום העקיצה בחומץ מהול במים, לימון, או במי קרח, כדי למנוע עקצוץ (גירוד). אבל אסור להשהותו במים אלו, כיון שניכר שעושה לרפואה¹⁸¹. ואם העוקץ של הצרעה או הדבורה נמצא עדיין בתוך גוף האדם, מותר להוציאו ביד או בפניצטה וכדומה¹⁸², וכן מותר להוציאו במחט, ואף אם יצא דם מותר, כשאי אפשר באופן אחר¹⁸³. ובני אדם הסובלים מאלרגיה, ורגישים לסוג עקיצה כזו, יש בזה חשש סכנה, ויש להתייעץ עם רופא¹⁸⁴. ובדרך כלל יש להוציא מיד את העוקץ כיון שיש בה שקית קטנה צהובה של רעל. ואם לא הוציאוהו, מתחילים תופעות לואי של נפיחות, חום, דלקת, פריחה וגירוד בכל הגוף, קשיי נשימה, סימני הלם, ולחץ דם נמוך. וכן יש להניח קרח על מקום העקיצה, ולפנות במהירות האפשרית לבית החולים¹⁸⁵. ליא. עקיצות יתושים אין בהם סכנה, ואין לחלל שבת בעבורם¹⁸⁶. ומותר למשוך את כל גופו בנוזל המבריא יתושים, וכן להתזי על גופו ספריי נגד יתושים¹⁸⁷. אך במשחה או קרם אין להתיר למרוח עליו, משום איסור ממרח¹⁸⁸. ובכל אופן אין היתר אלא בנוזל המונע את היתושים, אבל תכשיר המרפא את העקיצות, אסור להשתמש בו בשבת¹⁸⁹.

ודע, שיש נמלים שעקיצתן גורמת נפיחות גדולה באיזור הפגיעה, וכן יש סוגי עכבישים שגורמים נפיחות גדולה באיזור הפגיעה, ויש להתייעץ עם רופא בחשש לזיהום ולסכנה¹⁹⁰. ליב. שחין שבפי הטבעת הרי הוא חשש סכנה¹⁹¹. וטחורים או חמימות בפי הטבעת, בדרך כלל אינם בכלל סכנה, ואסור לשנות סם המשלשל או תרופות המועילות לריפוי¹⁹². אבל מותר לשנות קודם הארוחה שמן פרפין כדי לרכך את פעולת המעינים ולהקל על היציאה שלא יפצע¹⁹³. [דין פתילות ועשיית חוקן, נתבאר בסוף הסימן].

ומותר לקנח בנייר אחר היציאה, אף שיש טחורים שמדממים¹⁹⁴. ודע, שכאשר יש כאבים גדולים מאד מחמת הטחורים, יש לדון את זה כדן מכה של חלל, ומחללין ע"ז שבת במקום צורך¹⁹⁵. אלא שבמציאות ברוב הפעמים אין דרך הרפואה להתייחס לזה ולטפל בזה, ואין לחלל שבת בעבור זה¹⁹⁶. ליג. סימטא הנקרא פלינקרו, או פרונקל, הוא בכלל חשש סכנה¹⁹⁷.

וחטט (פרונקל) משצוי היום, הרי הוא תלוי לפי אופיו והתפשטותו, והיינו אם הוא גדול הרי הוא חשש סכנה, ואם הוא בשפתיים אפילו קטן הרי הוא חשש סכנה¹⁹⁸. ליד. קדחת חם ביותר, הנקרא מחלת "טיפוס", עושין לו כל הרפואות בשבת¹⁹⁹. וכן קדחת עם סימור, שבא לו בבת אחת הקרירות והחמימות, הרי הוא חולי שיש בו סכנה, ועושין לו כל הרפואות בשבת²⁰⁰. אבל קדחת המצויה שבא מתחילה הקרירות ואח"כ החמימות, אין זה בכלל חולה שיש בו סכנה, ומכל מקום מותר על ידי גוי לחלל עליו שבת²⁰¹, ויש להתייעץ עם רופא בכל סוג קדחת²⁰². ובהלכה הבאה יבוארו פרטי דינים כפי המצוי היום.

חום פרק א'

ליה. מאורע החום נגרמת מכמה סיבות עיקריות²⁰³:

- א. דלקת בגוף, ויש בזה כמה סוגי תופעות²⁰⁴.
- ב. סיבות סביבתיות, כגון מחוסר נוזלים הנובע מחמת התייבשות, או ממאכלים או משקים מורעלים, או משאיפת גזים מורעלים, או משהיה בחדר אטום, או בחדר מחומם בלא אויר וכיוצא, או מנשיכות ועקיצות בעלי חיים מסוכנים.
- ג. מכת חום, הנגרמת מחשיפת יתר לשמש ללא שתייה מספקת.
- ד. מכת קור, המצוי בעיקר אצל תינוקות או זקנים בומן שיש קור ובפרט בחורף, ומתבטא בחום נמוך בסביבות 35 מעלות ופחות מכך, ואצל תינוקות אפילו חום נמוך בשיעור 36 מעלות מהווה חשש, וביותר כשמלווה בתופעות נוספות של סומק בפנים, חוסר תגובה, ובהופעת זיהומים, ויש להתייעץ עם רופא²⁰⁵.
- ה. חום אצל תינוקות, מחמת שבגיל הרך אין הגוף מגיב כראוי על שינויים החלים בגופו. ולכן תינוק בגיל 2-1 חודשים שעלה חומו, אף ב-37.8 מעלות, יש להחישו לטיפול רפואי. ומעל גיל 2-1 חודשים הדבר תלוי במראה התינוק, ואם יש חשד למראה לא טוב, כגון שאינו מגיב כראוי, יש להחישו לטיפול רפואי, ומחללים שבת בעבורם, אבל תינוקות מעל 3 חודשים וחום לא גבוה (עד 38 מעלות) אינו חמור כל כך, אמנם ישנם ילדים שרגישים לחום במיוחד, כגון עם בעיות רפואיות למיניהם, והרי הם במצבי סיכון עם חום, ויש להתייחס לכל שינוי כמו אל חשש סכנה. וכמו כן כשיש נטיה לתינוק לפרוסים מחמת חום²⁰⁶, מיד כשעולה החום אפילו 37.5 מעלות יש להתחיל בתרופות להורדת החום, ולהתייעץ עם רופא.
- ו. חום אצל תינוקות שעברו חיסון, יש לעשות להם שטיפות וקומפרסים ותרופות להורדת החום, ובמידה והחום אינו יורד יש להתייעץ עם רופא²⁰⁷.

195. שו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"י, ועיין בדברינו לעיל לפני ב' הערות, ועוד בהערה הבאה, ואכ"ל.
 עיין שו"ת נשמת שבת סי' רצ"ו בשם שו"ת אמרי יושר, שכתב להתיר מי שיש לו מיחוש מורידין, שע"פ הגר"ז כל כאב גדול היו כמכה של חלל, והעיר עליו שז"א מן הסתם אלא רק כשאינו יודע סיבת החולי, עיי"ש (ועי' בדברינו בזה לעיל רה"ס). ועכ"פ כ"ז כשהוא רק כאב בעלמא, אולם אם יש בזה חשש סכנה רפואית שגורם למחלה מסוימת וכדו', שוב יש לומר שזה ככל חולי של חלל.
 196. כן הוספנו לבאר שבמציאות כיום כמעט ואין לחלל שבת כלל ע"ז, כיון שאין הרפואה מתייחסת לזה כ"כ, אלא רק בהקלה על היציאות וכו', ולעיתים חמורים נדירים מורים על ניתוח, ואף זה אינו בהול, ודוחים את הניתוח הזה לזמן שמתאים להם לפי נוחיותם. וגם אני ראיתי בעצמי אדם אחד שסבל כאבים גדולים מטחורים, עד שלא יכל לשבת ולא לעמוד ולשהות רגע אחד בשלוה, והיה נאנח בכל רגע, ועם כל זה נסע לעבודתו.
 197. שו"ע (סעיף ז').
 198. שש"כ פל"ב סי"א אות י', ועי' בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"י מש"כ בזה.
 199. שו"ע (סעיף ז') כפירושו המשני"ב (סק"ט), ועי' בצ"א ח"ח סט"ו פ"י. [ועיין בכה"ח אות ל"ה בענין הקות דם לחולה קדחת עיי"ש (ועי' בדברינו להלן בסעיף ח'). אמנם בזה"ז אין נוהגים בהקזת דם לרפואה].
 200. שו"ע שם, וכפירושו המשני"ב (סק"ט), וכ"ה בכה"ח אות ל"ו.
 201. משנ"ב שם וכה"ח שם. ועי' בכה"ח שם.
 202. עיין כה"ח שם בשם האחרונים דלאו מילתא דפסיקתא היא, ואם רופא אומר שאין זה קדחת המצוי מחללים, והוסיף עוד לשלל שבת צריך בקי לידע אם זהו קדחת חם ביותר או לא, ונראה מ"מ שאם המצב נראה רציני מחללים אף בספק, וככל ספק סכנה, ופשוט.
 203. פרקים אלו במחלות החום יסודם בספר רפואת השבת פ"ג עם תוספת דברים, ועוד פרטים שנודעו לי מפי רופאים. וקשור לנידונו לעיל בענין חום הנזכר בשו"ע סעיף ז', ולפי המבואר בשו"ע ופ' משמע שברוך כלל האמור להלן הוא בגדר חשש סכנה, אלא שאם הוא דבר שאין בני אדם מתייחסים אליו כאל סכנה, ואין חוששים ממנו, אין לחלל שבת בעבורו, וכמו שנתבאר להלן ר"ס שכ"ט בגדר ספק פיקוח נפש.
 204. שם ברפואת השבת הביא כמה דוגמאות, א'. חום המלווה בהקאות בלבד, שמהוה חשש לסכנת נפשות, ומצריך טיפול רפואי דחוף (חשש לדלקת קרום המוח רח"ל). ב'. חום המלווה בהקאות ושלושים קל יותר, אך עדיין תלוי במראה החולה, ואם אינו נראה טוב צריך טיפול דחוף, משא"כ אם נראה טוב. ג'. חום גבוה ללא כל תופעות לואי עשוי לעבור בעצמו, אך אם נמשך יותר מ-24 שעות ללא הסבר, ובפרט אם יש חשש לאיבוד נוזלים, יש צורך להתייעצות רפואית ובדיקות שונות, דם וכיוצא. ד'. חום הבא מחמת מחלה ידועה כגון דלקת אוזניים, ריאות, צהבת, זיהום (שושנה) וכיוצא, יש ליטול תרופות כפי הוראת רופא.
 205. בספר רפואת השבת שם הביא את השיעורים בזה, וכמו שכתבנו בפנים, אמנם שמעתי שאינו מדויק כל כך, וכי 36 מעלות אינו סיבה לחשש כלל, ולכן כתבנו ו"ביותר" כשמלווה בתופעות מסוימות וכו', וכנוצר בפנים.
 206. כל עיקרי דברים אלו מספר רפואת השבת הנ"ל.
 207. כנ"ל בהערה הקודמת. ומרופאים אחרים נתברר לי שברוב המוחלט של המקרים ילדים בני חצי שנה עד חמש שנים שמפרסמים הוא דבר שכיח ואינו מסוכן, אע"פ שהוא נראה מבהיל שמתכווץ ומתעוות ומגלגל עיניים. אולם מ"מ להלכה ולמעשה יש לחשוש לסכנה, כי לדברי הכל יש חשש סכנה כל שהוא, והוא בודאי חשש גמור. (ויש לשמור על הילד שיהיה במקום בטוח, ולפתוח דרכי נשימה ולפנות לרופא מיד). וכל שכן בתינוקות.

187. פשוט, שאין בזה לא איסור רפואה (כיון שאינו אלא מונע את המזיק), ולא איסור מוליד ריחא (אפילו אם היה בו ריח טוב, וכמשנ"ת בסו"ס ש"כ). וגם אין איסור זורה בהתות ספריי (וכמשנ"ת בסו"ס ש"ט גבי זורה). ואם כוונתו להוליד ריח בבגד, כתבנו בסו"ס ש"כ שיש לאסור, ואפילו אם אינו ריח טוב, מ"מ אסרוהו כמה גדולים, עיין שם. אבל על גופו מותר, וגם על שערות אפשר להקל.
 188. כן העיר ברפואת השבת שם סי"ב.
 ולכא"ו ישנה אפשרות ליתן על בשרו בלא למרוח, אלא להניח מהשפופרת על בשרו, אולם כבר אשכחן בשו"ע (סימן רנ"ב סי"ה) דחיישינן כבעי"ז שמא ימרח, ועי' בשו"ע סו"ס ש"ט. ומיהו נראה שבמקום צורך ודאי מותר, שאין לאסור אלא מה שאמרו חכמים, וכיון דחוינן שמותר לחולה שאיב"ס, ה"נ ל"ש, ואף לכל אדם המיקל בזה יש לו על מה לסמוך.
 189. משום איסור רפואה. ועי' ברפואת השבת שדן במכשיר העשוי לריפוי וגם למניעה, שאם יש לו תועלת גם בריפוי מסתבר שאסור.
 190. רפואת השבת שם סופל"ו.
 191. שו"ע (סעיף ז').
 192. כה"ח (אות ל"ד) בשם הרו"ח, שה"ז אסור ככל רפואה (אא"כ לחולה שאיב"ס). עיי"ש. אולם אם זה רק להקל כדי יפצע יותר (וממילא מתרפא), נראה פשוט שאין בזה חשש כלל. ועיין בהערה הבאה.
 ומה שכתב השו"ע שחין, אין זה טחורים שלנו, אלא הם פצעים וחבורות מסוג אחר, כך יש לפרש ל"ד הכה"ח. אולם אפשר שכ"ז מן הסתם, אולם טחורים באופנים מוגברים לפעמים יש בזה סכנה, ופעמים צריך ניתוח לשם כך, ועיין גם בגדולות אלישע סק"ב שכתב שזכונתו כאן הוא לחולי הנקרא נוואצ"ר בלעז, והעירוני שלפמשי"כ בשו"ת רב פעלים ח"ג יו"ד סימן י"ג מבואר שזה טחורים, עיי"ש, הרי שלמד זה נקרא סכנה, וצ"ל שזה רק במצב חמור, אמנם עיין להלן בסוף ההלכה שברוך כלל אין חוששים לזה כלל.
 193. כ"כ בשו"ת צ"א ח"ח סימן ל"ז, דדמי למשי"כ בשו"ע להלן (סעיף כ"ג) שנותנין ספוג וחתיכות בגדים חדשים על המכה, כדי שלא יסרוטו הבגדים את המכה. וה"נ מה ששותה את השמן פרפין הוא כדי לשמן את היציאה שלא תזיק את ורידי היציאה. וכ"כ ע"א. וחשבתו שאינו מותר לדברי הכה"ח הנ"ל, דהתם מיירי כשעושה כן לרפואה (וכן משמע בכה"ח שם שמקור הדם וכו', ועשוי כי אם לרפואה, עיי"ש). משא"כ כאן שעיקרו למנוע פציעה שבכה"ג בודאי מותר. וש"י שכן הבין בספר רפואת השבת פמ"א, ועוד טעמים יש בזה להקל בחולי טחורים, ובפרט לפמשי"כ בהערה הקודמת.
 194. הנה בספר נמחת שבת (סימן צ"ח סק"ל) כתב שמי שיש לו מורידין (טחורים) המוציאים דם בעת שמפנה עצמו, צריך להחמיר שלא לקנח את עצמו בבגד, ואם אפילו בנייר, מפני שהדם יצבע אותם, אע"פ שהוא בדרך ללכוך, ולכן נכון לרחוץ אותו מקום במים, אך אם אי"א באו"א שרי, עכ"ל, וה"ד בספר רפואת השבת שם. וזה עפמשי"כ בשו"ע (סו"ס ש"כ) לאסור אפילו כשזה בדרך ללכוך, עיי"ש. אלא שכבר כתבנו שם שכל זה דווקא בבגד וכדומה, אבל בנייר טואלט העשוי לזריקה ואין לו חשיבות מותר אף לדעת השו"ע, כיעו"ש. וא"כ ה"ה וקל וחומר כאן שמותר, ולכן כתבנו להתיר בזה. (וש"י שגם ברפואת השבת גופיה עמד בזה בפרק מ' ס"ו ממחטת נייר, ועי' שם בהערה). ואמנם אפ"ל שקינוח שאני מהא, וז"א, ועל כרחך כדברינו שבנייר הנזקק אין כל חשש, ותימה שלא כתב גם כן (אין). ובלא"ה כל דין זה הוא חומרא גדולה, וכמש"כ הפו, ומה גם שיש בזה כבוד הבריות (שאין דרך בנ"א לקנח במים, ואף אם יעשה כן, מ"מ עשוי לדמם). ובפרט שכאן הוי יותר דרך ללכוך, ואפשר איפוא שאף הסוברים בשאר דם יודו כאן, וי"ל, ומ"מ לפי כל האמור נראה שמותר לכתחילה.

176. מספר רפואת השבת ע' רס"ד. [אמנם מה שכתבנו ששמים חוסם עורקים, הנה הרבה רופאים כיום אומרים שלא לעשות כן]. ושם כתב עוד שהיות יש סכנה של הלם (ירידה בנפח הדם), ויש קושי בהרכבת עירוי בזמן נכשית נחש, טוב להקדים את הכנסת העירוי כדי לאפשר במידת הצורך נתינת נוזלים או תרופות דרכו. (אך רצוי לא להרכיבו במקום ההכשה). ובה"ה"ח ישנם כמה פעולות שעושים, וכמו שכתב שם, וכולם מותרים בשבת.
 177. שם ע"פ נשמת אברהם, וכן כתבנו עיי"ז בהלכה הקודמת גבי כלב שטוה.
 178. כנ"ל בהערה שניה של הלכה זו.
 179. ויש לציין בקשר להנחת קרח על עקיצת העקרב, שהנה בגמ' דע"ז (כח): אמרו דחמימי לעקרבא וקירי לזיבורא, ומבואר איפוא שלעקרב טוב החימום ולא הקירור [ואדרבה מבואר בגמ' שהקירור מזיק, וכמו שאמרו שם וחילופיהו סכנתא]. ובספר רפואת השבת ע' רס"ה עמד ע"ז, וכתב דשמא נשתנו הטבעים, ועוד כתב ליישב ע"פ פירוש ה"ר"ח שם דחמימי היינו להאכילו דברים חמים, אבל לגבי ההנחה על ההכשה אפשר שאה"נ עדיף להניח דבר קר כדי שלא יתפשט. ודפח"ח, ועכ"פ כן המקובל להניח דבר קר כדי שלא יתפשט. ונראה שאין זה סתירה לדברי חז"ל (ואינו בכלל מה שכתבנו לעיל בהקדמה לסעיף ו'), דשפיר יש לפרש כאמור ע"פ פ"ה ה"ח.
 180. בקצה"ש (סימן קל"ז בבה"ש אות א') כתב שנוהגים בימינו רפואה למי שנשכו עקרב, שצדין את העקרב [וטבעו של העקרב שאחר שנשך ופלט ארסו הוא מותש, ולא יוכל לחולה הרבה ולהתרחק ממקומו, וכשאדם נעקץ מחפשיין סביבו, ואם היה עקרב מוצאין אותו], ויש לשטוף אותו על האש, ומשימין אותו על מקום הנשך, ובמשך שתיים שלש שעות מתרפא לגמרי, "והיא רפואה בדוקה, ומחללים בה את השבת", וכך היו נוהגים בחברון וכו'. וקניי הספרדים בעיה"ק חברון היה להם שימורים של עקרבים מטוגנים בצלוחיות, ואומרים שגם עקרב מטוגן אחר מועיל לרפואה, אבל לא כמו אותו העקרב שנשך, עכ"ל.
 והסתפקתי דשמא זו רפואה סגולית, שיש מפפקין אם מותר לחלל שבת בעבורה, וכמו שכתבנו להלן בהקדמה לפרק כ' בענין תרופות ורפואות, עיי"ש. ויותר משמע שהוא דבר טבעי, ויש לבאר שהנה כפי הנשמע חלק מתרופה נגד הכשת נחש או עקרב הוא מורכב מארס הנחש והעקרב עצמו, כידוע, וא"כ כאשר מטוגנים אותו אפשר שג"כ נעשה מעין אותה תרופה. [איברא שלמעשה אין לסמוך על זה, אלא בודאי צריך גם ליסע לבית חולים, שהרי תרופה חיצונית בודאי חלשה מאד מתרופה שניתנת בגוף מממש].
 181. כ"ז בשש"כ פל"ה סל"ח.
 182. דאף בפניצטה שהיא כלי שמלאכתו לאיסור מותר, שהרי הוא משתמש בה לצורך גופו. וכן אמרו מחט ליטול בה את הקוץ, כמשנ"ת בס"י ש"ח.
 183. כדרך שכתבנו במקומו לענין הוצאת קוץ במחט, שנחלקו הפוסקים אם מותר לעשות כן כשיוצא דם, וכתבנו שאם אי אפשר באופן אחר יש להתיר, וכמבואר בביה"ל (בסימן ש"ח סי"א) בשם החמד משה, דבמקום צערא לא גזרו בה רבנן, ואמנם הביא שם מהמג"א שאוסר, אולם הרי המחצית השקל פירשו שיש להזהר היכא דאפשר דווקא, אבל אם אי אפשר שרי (וה"ד בכה"ח שם אות צ"ו), וכ"כ המשנ"ב עצמו להלן בשעה"צ אות ס"ג, ודו"ק. וה"ה כאן.
 184. שש"כ שם.
 185. רפואת השבת פל"ו ס"ז, אמנם עי' בדברינו בס"י ש"א לענין יציאה עם תרופות, ודון לנדו"ד. [ועי' שם שאדם אלרגי יקח עימו מורק תרופתי אפילו במקום שאין עירוב, אך יקחנה בשינוי].
 186. היינו הן כדי למנעם, והן כדי לרפא את עקיצתן, אסור בשבת. ועיין בסימן שט"ז באיסור הריגתם בשבת, ודין ציזתם, עיין שם.

מ. עוד סוגי מחלות ומאורעות שונים:

מערכת הנשימה מורכבת מדרכי נשימה עליונים (אף, אוזן, גרון, לוע כולל הקנה וכלי הנשימה) ותחתונים, ונוכיר בקצרה כמה תופעות²⁴³:

א. ילד שהכניס גוף זר לתוך האף, וסימניו כשיש הפרשה וחסירה חד צדדית, ולפעמים מלווה בקשי נשימה, וגורם זיהום. ואופן טיפולו הוא בהוצאת הגוף זר, אולם יש להזהר ולא להוציא אותו בצורה חודרנית על ידי פינצטה וכדומה, אך ניתן לדפוק על גב הילד כשהוא מוטח כלפי מטה ולנסות להוציא את הגוף זר. ובמקרה הצורך יש לפנות לרופא שיחציץ בעזרת מכשיר מיוחד, ואם יש חשש לקוצר נשימה בעקבות הגוף זר יש לנסוע בשבת לרופא או לבית החולים. וראה עוד בהלכה הבאה.

דימום מוהף שכיח בגיל הצעיר²⁴⁴, ואופן הטיפול ביצירת לחץ על המקום, ואם הדימום חוזר לעיתים קרובות יש לעשות בדיקות, ובדרך כלל אין צורך בתרופות וכיוצא. ועיין בהערה אופן קינוח הדם מאפר²⁴⁵.

ב. זיהומים בדרכי נשימה עליונים, והמזוי הוא הנזלת, ואצל צעירים הוא קשה מאשר מבוגרים, וככל שהתינוק קטן יותר עלולים להיות הסתבכויות שונות²⁴⁶. ודרכי הטיפול הוא מניעת הזיהום וחימום, ובדרך כלל מומלץ לנקות האף על ידי מי מלח²⁴⁷, ולקחת טיפול לאף²⁴⁸, וזה מותר רק לחולה שאין בו סכנה או לקטנים²⁴⁹, וכשיש החמרה במצב או שהתפתחו סיבוכים יש לטפל באנטיביוטיקה. וכן זיהום חריף של הלוע, כאב גרון, מצריך טיפול אנטיביוטי, ומותר בשבת.

אבסצס, הוא פצע מוגלתי המתפתח בלוע, וכשהוא בתחלתו יש לטפל באנטיביוטיקה דרך הוריד, וכשהוא גדול ומפריע לדרכי הנשימה עושים ניקוח כירורגי בהרדמה, וכיון שהדבר נכלל בכלל מכה של חלל יש לטפל בזה ככל הנדרש, כולל צילום אם צריך, אנטיביוטיקה דרך הוריד, ובמקרים הקשים כשלא רצוי להתעכב יש לעשות ניקוח כירורגי אף בשבת.

זיהום בשקדים, הרי הוא בכלל מכה של חלל, ומחללים עליה שבת לצורך מתן תרופות וכיוצא, וישנם מצבים שמומלץ בהם לעשות כריתת שקדים וכיוצא, אך בדרך כלל אינו דחוף לעשותו בשבת, וכן גידלה של פוליים בדרכי הנשימה הרבה פעמים מומלץ על כריתה, אך אינו דחוף לעשותו בשבת, אבל מותר לקחת תרופות.

סינוסיטיס, הוא זיהום באף כלפי מלה, ועלול לגרום סיבוכים במח, בראיה, וכיוצא, ולכן יש לטפל באנטיביוטיקה חזקה ובטיפות מיד בשבת, ולפעמים יש צורך בניקוח המוגלה על ידי ניתוח, אמנם בדרך כלל אינו דחוף לעשותו בשבת.

ג. דלקת באוזן, הנגרמת מזיהום, יש לטפל על ידי תרופות, ודווקא למי שהוא כדן חולה שאין בו סכנה, או לקטנים, ודין זה הוא בין בדלקת אוזן חיצונית, ובין בדלקת אוזן תיכונה²⁵⁰. וחימום הטיפות לאזניים, עיין בהערה²⁵¹. אבל אם אין לו אלא מיוחדים מתחזק והולך כבד, אסור לו לקחת תרופות. ומכל מקום מותר ליתן צמר גפן באזניים למי שהקירות מצערות אותו, כיון שאינו אלא מניעה מפני המזיק, ואין בזה חשש רפואה כלל.

ד. אסטמה, המתבטאת בהיצרות הסימפונות, וגורמת קוצר נשימה, יש לטפל תחילה בסילוק הגורמים המביאים לכך: אם זה מחמת הסכיכה, או מחמת חומרים אלרגיים שאותו אדם רגיש להם, ובמקביל יש לקחת תרופות להרחבת הסימפונות, הן בטבוליות נרות משאפים, ולעיתים מיוחדים בוריקות לוריד, ובדרך כלל אין בזה חשש סכנה ודין בלקחת התרופות, ומותר ליטול בשבת, אולם אם ניכר שהמצב רציני, ובמיוחד אם מתפתח קוצר נשימה חמור, והטיפול התרופתי אינו מיקל, יש צורך להחישו לבית החולים. ועיין בהערה²⁵².

והפרעות בכניסת האוויר כגון "סטרידו", נשימת כלב, והסימן לזה שיש שקע בסנטר בכל נשימה, אם הילד אינו נרגע בידיים ה"ז חשש פיקוח נפש, וכמו"כ כשרגילים בעביה הזו תמיד, יש לנסות כפי הרגילות להרגיע אותו עם פתיחת אויר, מקרר וכדו' או אויר חם, ואם לא כן להחישו לבית חולים.

דלקת כרונית של המפונות (ברונכיטיס), מתבטאת בפליטת כיח מרובה במשך היום בתקופה ארוכה, ומלווה בשיעול ממושך וחרחורים, ונגרם על פי רוב מעישון, ובפרט כשיש זיהום, ויש לטפל באנטיביוטיקה על פי הוראת רופא ומותר בשבת, וכמו כן יש להקפיד על שתיה מרובה.

מ. מערכת העיכול כוללת כמה איברים, החל מהפה דרך צינור הוושט אל הקיבה, ומשם אל התריסרון, המעי הדק, והמעי הגס, ואליהם מסופעים הכבד, הלב, ודרכי המרה, ונוכיר בקצרה כמה תופעות²⁵³.

בושש לעול להגרם היצרות או התרחבות, ובדרך כלל הוא מפגיעה במערכת העצבים, ויש מצב של דלקת בושש מחמת משקאות חריפים וכיוצא, הפוגעים בושש וגורמים לכיבים שונים, ויש מצבי ליקוי בסוגר שאינו נפתח, או שאינו נסגר כראוי וגורם לבעיות שונות, ויש מצב של סעיף הבולט מהוושט וגורם זיהום וכיוצא. ודרכי הטיפול בהם שונים לפי חומרתם. וכל אלו החולים נוטלים תרופות המסייעים להם לאכול, ומותרים לקחת תרופות אלו בשבת, כשבלעדם אינם יכולים לאכול²⁵⁴. צרבת, הוא ביטוי לחומצות יתר, ונגרם ממאכלים מסוימים, או מתנוחות גוף שונות, והטיפול המקובל הוא על ידי סודה לשתייה שמועיל לסתור חומצות, אמנם בשבת אסור לקחתו, אלא אם כן קשה לו מבלעדיו, באשר כל מאכל שאוכל גורם לצרבת, אולם מאכלים או משקים שגם דרך בריאים לאוכלם או לשותתם, כגון מלפפון חי, חלב, לבן, שקדים, או מי סודה וכיוצא, מותר בכל אופן²⁵⁵.

כאבי בטן, נגרמת מסיבות רבות, חלקן יחלפו תוך זמן קצר, וחלקן מעוררות חשד לבעיה כל שהיא. ויש מקרים מיוחדים שהם מסיבות חמורות, וכמו שיבאר להלן. ובאופן שהכאבים כתוצאה מהתקררות או בעיה קלה כל שהיא, נוהגים להניח בקבוק חם, העשוי כמין מיכל גומי על הבטן, ומותר בשבת בכל אופן²⁵⁶. ויש נוהגים לסוך את הבטן במשקאות חריפים או שמן זית וכיוצא, אמנם בשבת אסור לעשות סוכה זו, אלא אם כן הוא נפל למשכב²⁵⁷. וקטנים הסובלים מכאבי בטן, מותר לטוסם בכל אופן²⁵⁸, ומכל מקום מותר לאכול כל מאכלים ומשקים שגם דרך בריאים לאוכלם ולשותתם, וכגון אם רוצה לשתות משקה חריף וכיוצא להקל על הכאב²⁵⁹.

[ויש לציין, שבמקרה שמתברר כאבי הבטן אינה ברורה, והכאבים מתמשכים ומתחזקים, יש מקום לחשש פיקוח נפש (פנדציט, כיבים, חסימות שונות), ויש להתייעץ ברופא. ואם אין רופא בקרבת מקום, מותר לטלפן לבית החולים או לרופא בביתו ולהתייעץ עמו, ומותר לחלל שבת כדן מכה של חלל]. ועיין בהערה כמה סימנים לדעת מתי לחלל שבת בעבור "כאבי בטן"²⁶⁰.

חשש התפשטות המעי, שהוא כמין קשירה בין המעי²⁶¹, הרי הוא מצב מסוכן מאד, ודינו כדן חולי בהול שמחללים עליו שבת בהקדם, ותינוקות שיש להם כאבי בטן ואין הסיבה ברורה, אם התינוק לא רגוע או מתכווץ מכאבי בטן, יש להתייעץ מיד עם רופא²⁶².

שלשולים, ישנם גורמים רבים לכך²⁶³, ועיקר החשש הוא בשלשול חזק שיכול להביא לידי איבוד נוזלים, ובפרט יש בזה סכנה לילדים²⁶⁴, ובדרך כלל באופן רגיל יש לטפל בהרגעת מערכת העיכול, והפחתה במוזנות עשירי חלב, שומנים, ומוצרים עשירי תאית וסוכרים, ויש להרבות בשתייה. וכן מותר בכל אופן לאכול דברים המונעים שלשול, כגון בננות, ביצים, אורז, וכיוצא, ואפילו אם זה מיוחס בעלמא. ואם הרופא ממליץ על נטילת תרופות נגד שלשול, מותר בשבת, ואם יש חום מותר לקחת תרופה להורדת החום, ובמקרים חמורים ובחשש לאיבוד נוזלים מחללים את השבת להחישו לבית החולים, ובפרט יש להזהר בזה אצל ילדים²⁶⁵, והדבר ניכר גם על פי מראה הילד, וגם על פי הריח היוצא מפיו²⁶⁶.

248. שם הזכר טיפות אפרדן לכיווץ הרירית.

249. עיין בזה להלן בסעיף י"ז. אולם לסתם מייחשים או חולי קצת ולא נפל למשכב אסור.

ולכאוי היה נראה שרק הטיפות אסורות זולת בחולה שאיב"ס, אולם טיפות עם מים ומלח, מותר לכל אדם, שהרי כל כוונתו לנקות את האף, והרי זה כמו הדחת כלים שמוחר (ובסימן ש"כ וכן בס" שכו"ג נתבאר שאפשר למחות מלח במים ועימו לנקות את הכלים), אלא שכאן הוא עשוי ע"י להועיל גם לרפואתו. אולם יש לומר דאין זה נחשב כרפואה, אלא כסילוק הקוץ, ועי"ו ממילא לא מתפתח חולי נוסף. וא"ת גם כל חולי הוא כך שמסלק, ז"א, דחולי מתרפא על ידי הרפואה, ואילו כאן עיקרו הוא סילוק הלכלוך.

[והיה מקום לדון בזה ממה שמבואר בסו"ס של"ז בצינור שעליו בו קשקשים דהוי בונה ומתקן, עיין שם. (וגם באדם הרי מצאנו איסור בונה או מכה בפטיש, בסו"ס ש"ג בקליעת שערות, וכן בס" שכו"ח במפיס מורסא, וכן שם באסובי ינוקא וכו'). ואף שהאדם עצמו אינו מקולקל, מ"מ צינור האף מקולקל, וכמו ששם צינור הבית אסור אע"פ שהבית אינו מקולקל. אולם כבר הבאנו שם שבדברים הרגילים אין חשש כלל, וה"נ ל"ש. וזאת ועוד שהרי עדיין הוא יכול לנשום ונחל מעט, ואינו סתימה גמורה, ועד"ז הבאנו שם, וזאת ועוד שעשוי להשתנות וכו'].

ופש גבן לדון אם יש בזה משום רפואה מעצם הדבר, שהרי מצאנו במשנ"ב (סוה"ס סמ"ט) גבי חוקן (שהוא תערובת מים ושמון) שאסור משום שחיקת סממנים, עי"ש. אולם בדע"ת שם כתב דמייירי שהכניס בהם חומר מרפא, וא"כ בנידו"ד שאין חומר מרפא מותר. אך נעותרתי שישל שגם זה אסור, כמש"כ הפ"י בכ"מ שאם אפשר לעשות רפואה בסממנים אסור אף בלא סממנים, וש"ד שכו"כ בשו"ת בית שערים (סי' ק"ג), עי"ש. אך ק"ק מהמבואר בבית"ל שם במוסגר שנתקשה אמאי אין בזה רפואה, והניח בקושיא.

אלא שישו שבעתי שמלכד שהוא משחור את הסתימה באף, הוא מועיל גם לרפואת על ידי שצומת את רירית האף (ושכך עושים לקטנים), ואם כן הוא הרי שיש בזה רפואה (וכמש"כ הפ"י לצמות את האיבר מדם וכו', ואין זה רק סתימת נקבוביות הדם וכו', עיין בבית"ל להלן סעיף מ"ד, וכו"כ האחרונים בכ"מ), וכמו"כ יש לדון מצד חשד כמשנ"ת בס" שכו"כ סכ"א, ועמש"כ שם.

לסיכום: אסור לעשות כן בשבת אף בנתינת מים עם מלח, וזולתי בחולה שאיב"ס או קטנים.

250. ועיין שם פירוט הדברים, ומבואר שבדלקת תיכונה חמור יותר, ויש להקל בו טפי.

251. הנה שמעתי מרופאים שטיפות אזניים הרבה פעמים מקלקלים יותר, כיון שהוא קר ומרגיז את הבעיה, ולכן אמרו לחמם תמיד את הנוזל (אך לא הרבה שלא יהיה רותח), ע"כ שמעתי. ולעשות כן בשבת יש להזהר שלא ירתיח עד חום שהי"ב, שהרי מבשל, וגם אסור להניחו במקום שיכול לבא לידי רתיחה, וכמבואר בסימן שי"ח ס"ד, אלא רק במקום שלא יוכל לבא לידי רתיחה.

252. וכפי ששמעתי מרופאים מומחים, הנה אם יש לחולה מכשיר בודק חמצן יש לבדוק על פיו, ואם אין לו יש להתבונן לפי הצורה ולפי הצבע: אפור, כחלחל, או צבע סביב לעין, וכל זה הוא פיקוח נפש. ובדרך כלל יש להזמין מיידית אמבולנס, ולא לנסות ליתן לו תרופות ולא אנהלציה, אלא להחישו לבית החולים, ורק בנתינת עד שיגיע האמבולנס יכולים להפעיל את מכשיר האנהלציה [והוסיפו שגם אם יש רקע משפחתי לכך, שהרי היא מחלה תורשתית, אע"פ לפעמים לא ניתן לסמוך על הנסיון ברפואות שונות].

253. יסודות הדברים ע"פ ספר רפואת השבת פמ"א עם הוספות והערות שכתבו בפנים ובהערות.

254. ויש נסתפק באופן שיכולים לאכול מאכל נוזלי בלא צורך לתרופות, והתרופות הם רק כאשר אוכלים מאכל מוצק, האם מותר להם לקחת כדורים

אלו, מאחר שיכולים לאכול מאכל אחר שלא יצטרכו לזה, ויל"ב.

255. ועיין עוד להלן בהקדמה לסעיף כ', בענין סודה לשתייה שמותרת באופנים מסוימים, עי"ש. ועי"ע בשש"כ פ"ד הערה י"ט שמותר לאכול דברים שדרך בריאים לאכלם (וכמו שכתבנו בפנים, והוא כמבואר להלן בסעיף ל"ז, עי"ש).

וכתב כגון חמאה חלב וביצה, וה"ה לה מה שכתבנו בפנים.

256. בענין הנחת בקבוק גומי על הבטן ישנם כמה דיונים: א. חששות לאיסור בישול, באופן שיש מים צוננים בבקבוק שלא יתבשלו במים אחרים (ועיין בזה בס" שי"ח, ובד"כ אין חשש בכלי שני לכ"ע. אבל בעירוי מכלי ראשון לדעת הבי"י מותר, והאחרונים אסורים. ונתבאר במקומו שם). ב. חשש סכנה, וכמבואר בשו"ע (סימן שכו"ו ס"ו), אולם כבר ביארנו שם שבבקבוק גומי סגור יש להתיר. ג. איסור רפואה שאסור חז"ל מצד גזירת שחיקת סממנים, הנה ע"י במשנ"ב בסימן שכו"ו מש"כ בזה. ומה שכתבנו שם. אולם בזמנינו הרבה משתמשים בזה גם לצורך חימום בעלמא (כ"כ בספר שלמי יהודה על הלכות מוקצה בשם הגר"ש"א), וממילא לכאורה אינו מינכר לרפואה, ומותר אף למי שיש לו מיוחדים, וכמו שנתבאר להלן בסעיף ל"ז ועוד בכ"מ. אולם כפי הנראה זה רק מיעוט בני אדם, וכבר עמדו בזה האחרונים, עיין צ"א מנח"י וש"א. ובנידו"ד יש להקל יותר, שברוך כלל המצב קרוב לגדר חולה שאיב"ס, וד"ק.

257. ועיין מה שנתבאר בסימן שכו"ו, עי"ש. ועי"ע בס" שכו"ו.

258. עיין להלן בסעיף י"ז.

259. כמבואר להלן בסעיף ל"ז.

260. הנה בכתוב כמה סימנים לדעת קצת מתי הוא חשש סכנה וצריך לחלל שבת, ומתי לא (עפ"ד מומחים).

א. רוב רובם של כאבי בטן בפרט בילדים, אינם מחשש חולי ועוברים מיד, ובד"כ א"צ בדיקות וביוריים אא"כ במצבים הבאים: א. ירידה במשקל. ב. דימום במערכת העיכול. ג. חום. ד. שלשול חזק או הקאות חזקות. ה. סימנים משונים, כמו פצעים בפה, פריחה, כאבי פרקים. ו. כאבים חזקים הגורמים להציר נשימה, או שאינם נרגעים וסבל חזק.

ב. דלקת בתוספתן שהוא חשש סכנה, כמש"כ בפנים. הוא מורגש ע"י כאב בבטן התחתונה מצד ימין, ומתחיל ממרכז הבטן לכיוון מטה, ובד"כ הוא כאב חזק קבוע ומתעצם, ומלווה בחום והקאות.

ובכל אופן כל הנ"ל סימנים בעלמא, אך אם יש חשש וספק כל הדוא, ותלוי בהרבה פרטים לפי הענין, יש להתייעץ עם רופא.

261. ס' רפואת השבת שם, שנוצר כאשר חלק ממעי לוץ על חלק אחר, וגורם חסימה של כלי דם, וכל עיכוב בטיפול עלול להוות נזק חמור, רח"ל, ע"כ. ומפי רופאים נודע לי שבד"כ אינו שכיח, ואם קורה כן הרי הוא מלווה בסימנים של הקאות ונפיחות.

262. ובהערה שלפני הקודמת כתבנו כמה סימנים כלליים, ועמש"ש. ויש לבאר, שבד"כ רוב הכאבים בתינוקות נובעים בגלל עצירות גזים, רגישות לחלב, מעי רגז, ויש מקרים של זיהום קלקול קיבה ומעיים [ומקרים של חסימת מעיים והתפלשות מעי אינו מצוי כ"כ בקטנים, וכן דלקת במרה או לבלב לא מצוי כ"כ, ואם קורה כן הוא מלווה בסימנים נוספים של הקאות וכדו', וכן כיב בקיבה לא מצוי, אא"כ מחמת חיידק הליקובקטרן], ויש לדעת שבתניקות יש להזהר יותר, וכמו שהבאנו להלן וכן בס"ו ובהערות בשם החזו"א, שכל שינוי ובעיית מעיים בתינוקות הוא חשש סכנה, עיין שם. [ובילדים שונה הדבר במקצת לפי הגיל ולפי הענין].

263. שם סו"ו כתב פירוט הדברים הגורמים לכך.

264. שם הובא הסיבות לכך, א. ש-80% מגופו של הילד הוא מים. ב. קצב חילוף החומרים בגופו מהיר הרבה יותר מאשר אצל מבוגרים. ג. כליות של ילד אינם מסוגלות לעמוד תחת שנת מרוכז.

265. ככל האמור לעיל. ועי"ע בספר הנ"ל.

266. כן שמעתי מפי רופאים, שאפשר להכיר על פניו של התינוק (סומק בפנים, או חירורן לחילופין, וכן אם הוא אפטי), וכן אפשר להכיר לפי הריח

אצל תינוקות כל שיש ספק שיגרום לו קלקול מעיים, לעצור או לשלשל, או גרם כאב מעיים, או חום כל שהוא, הרי הוא בכלל ספק סכנה, כי כל קלקול אפשר שיגרום חולי, וכל חולי בזה הוא ספק סכנה.²⁶⁷ וכמו כן יש להזהר ביותר כשיש שלשולים אצל תינוקות, והוא מצב מסוכן מחשש לאיבוד נוזלים.²⁶⁸ ויש לטפל: א' בעצירת השלשול, על ידי ביטול ארוז עם מים, וליתן את המים לתינוק.²⁶⁹ או לסחוט רימונים וליתן את המיץ לתינוק.²⁷⁰ וכל כיוצא בזה. ב' ליתן נוזלים בכמות מספקת.²⁷¹ ואם הם זקוקים למים רתוחים ובפרט במצבי בטן רגישה, יש להרתיח מים אפילו בשבת כפי הצורך.²⁷²

עצירות, ישנם גורמים רבים לכך.²⁷³ ויש לטפל בכל דבר לפי הגורם שלו.²⁷⁴ ומכל מקום יש לסייע למעי בעת העצירות, ומותר לשחות מי שזיפים, או שאר מי פירות המיוחדים לכך. וכן לקחת תרכיזים מיוחדים, וכן לקחת סוגי תה המשלשלים וכיוצא, כיון שהם קצת מאכל בריאים.²⁷⁵ אבל תרופות למיניהם אסורים בשבת אלא אם כן הוא חולה שאין בו סכנה, או לקטנים.²⁷⁶ [ודיני פתילות ועשיית "חוקן", נתבאר להלן בסוף סימן ש"ח].

קרן, היא דלקת חריפה במעי, וגורמת הרגשה כללית רעה, וכאבי בטן במיוחד בחלק הימני התחתון של הבטן, ושלשולים, ולעיתים חוסר תיאבון וחום גבוה. והרי היא בכלל מכה של חלל ומחללים עליה את השבת, ולכן כשיש חשש למחלה זו יש להתייעץ מיד עם רופא, וכל שכן שמותר לקחת תרופות.

דימום ממערכת העיכול, המתבטא בהקאה דמית או יציאה דמית, הרי הוא חשש סכנה, ואפילו אם האדם אינו מרגיש בכאב כלל, ויש להיועץ מיד עם רופא, ומחללים עליו את השבת. [דין טחורים נתבאר לעיל בריש סימן ז].

חולים במחלת מעים כרונית שעברו ניתוח חלק מהמעי או כולו רח"ל, הרי הם רגישים מאד, וכל בעיה במערכת העיכול הרי היא בבחינת סכנה.²⁷⁷ ומותר להם לצאת עם השקית המוצמדת להם לרשות הרבים, וכן הדין בחולים שעברו ניתוח על הפרוסטטה, ומחובר לגופם קטטר ואילו שקית לאיסוף הפסולת, ומותר להם להחליף השקית ולרוקנה בשבת.²⁷⁸

מ"ב. נבלע גוף זר בגוף האדם, יש בזה כמה אופנים לפי הענין.²⁷⁹

אם נבלע דבר קטן, ואפילו מטבע של שקל, ואפילו בורג קטן, אין בזה סכנה, וכבולעו כך פולטו. (וגם אם הוא חלוד בדרך כלל אין בזה חשש סכנה). ורק אם הוא גדול וגורם חסימה, ובפרט שהוא חד במיוחד, וכדלהלן. ומחט, סיכה חדה, וכן חתיכת זכוכית שנבלעה, ה"ז חשש סכנה, יש לפנות לבדיקה רפואית לצילום, ובמידת הצורך לביצוע שלפינה בגרסטוסקופיה.²⁸⁰

וגולה או סוכריה גדולה המכסה את רוחב הקנה, ה"ז סכנה, אבל דבר קטן אינו עשוי להיות סכנה, וכן ילד שבלע בטנים או כל גוף זר שהוא, אם משתעל צריך לפנותו לבית חולים, ואם מתפקד כרגיל ונושם טוב אין זה עשוי להיות בחשש סכנה, אולם צריך שיהיה בהשגחה בזמן קרוב.

נילון שנבלע, אם זה מעט אין חשש, אבל ביותר מזה שחוסם את הושט וגורם שלא יוכל לאכול, ה"ז בחשש סכנה על כל פנים בילדים, ואם הוא נשאף לדרכי הנשימה ה"ז בחשש סכנה גדול יותר, מחשש חנק. ובכל אופן שיש ספק יש לפנות לרופא, ויחד עם זה להשיגח על הילד ולברוק את אופן תפקודו.²⁸¹

מ"ג. מחלות לב יש בהם פרטים רבים, ונוכח דוגמאות כלליות.²⁸²

א. אי ספיקת לב, יש בה כמה דרגות שונות לפי חומרת המחלה.²⁸³ ובמקרים הקלים מטופלים בתרופות בלבד, ואזי הרי הוא ככל אדם.

ב. הפרעות קצב, בדרך כלל הוא על רקע מחלת לב, והיא קובעת את מצבו, ואם אינו על רקע מחלה בדרך כלל מצבו תקין עם נטילת תרופות, וכן כשמושתל בליבו קוצב לב, ומתפקד תקין. אמנם לפעמים אחר התרופות עלולים לבא סחרחורת וקוצר נשימה, ובהתאם לכך יש לנהוג להרגעתו ע"י אכילה ושתייה, וכיוצא.²⁸⁴

ג. במחלות לב כלליות כמו תסמונת תעוקתית, אנגינה פקטוריס, ישנם כמה אופנים ודרגות שונות, ויש לדעת שכל מקרה של שינוי לרעה במצב הרגשתו של החולה, וכן מעבר מדרגת חומרה אחת לשניה, מהווה חשש סכנה ביותר.

ד. אוטם שריר הלב, או חשד לאוטם, הרי הוא חשש סכנה, וגם תקופה מסוימת לאחר האוטם, יש להזהר במצבו.²⁸⁵

ה. הסיכון ממוקעת לב במצב קל, דהיינו שרק מאמץ גורם לתעוקה ולחץ, כמו ריצה מהירה, משא כבד, התרגשות יתר, וכדומה, אינו מוגדר כחולה מסוכן, אף שהוא מוגבל מעט, אבל דינו כדין חולה שאין בו סכנה, אמנם לפעמים הרי הוא בכלל פיקוח נפש, וכגון שהוא מרגיש לא טוב, ובהו בודאי הרי זה פיקוח נפש, וכן אם בנוסף לתעוקת הלב מתלווה חום גבוה, וכן כשהגיל מבוגר.²⁸⁶

יש לציין, שגם במקרה ואדם בריא, ופתאום אומר לחבירו בשבת שמרגיש כאב בליבו, יש בזה חשש התקף, ויש להחישו במהירות לבית החולים.²⁸⁷ ועיין בהערה.²⁸⁸

מ"ד. מחלות כרוניות ישנם כמה אופנים, וכמו שיבאר להלן.²⁸⁹ ובדרך כלל מצבם יציב על ידי טיפול תרופתי ויעוץ רפואי, אולם אם החולה לא פעל כפי הוראות הרופאים והסתבך, והגיע לכלל התקפה, ברוב המקרים יש לנו לדון אותו כמצב סכנה דחוף, שיש להחישו לטיפול רפואי בהקדם אפילו תוך כדי חילול שבת.²⁹⁰ ונוכח דוגמאות:

מחלות לב לאדם שמטופל כבר, ישנם כמה דרגות ברפואה: א' בריא. ב' מוגבל למאמץ קשה. ג' מוגבל למאמץ קל. ד' מוגבל במנוחה. שתי הדרגות הראשונות צריכים לקחת תרופות, ומעבר לכך הם אנשים בריאים ככל האדם. אבל שתי הדרגות האחרונות מוגדרות כחולה שאין בו סכנה, ואם מצבם מעורער יותר נחשבים כחולה שיש בו סכנה.²⁹¹

חולי סכרת ישנם כמה דרגות ברפואה, א' סכרת קלה, הזקוק לדיאטה וטיפול תזונתי. ב' סכרת בינונית, הזקוק לטיפול תרופתי ומעקב בדיקות דם. ג' סוכרת לא יציבה, שברירית, הצמודים לגלוקומטר לבדיקת רמת הסוכר בדם, וצריכים איון קבוע לאינטולין, ומקבלים אינטולין לפני כל ארוחה, או בזמנים מסוימים, והדין הוא שאלו הזקוקים לתרופות או לוריית אינטולין דרך קבע לפני הארוחה חייבים לקחתם בשבת, ומעבר לכך הם כבריאים לכל דבר, וסכרת ברמה גבוהה מותר בשימוש גלוקומטר ויש בזה כמה פרטים.²⁹² וכן לענין הוריקוח.²⁹³ וכן אשה בסכרת הריון, מותרת לעשות בדיקות הנצרכות.²⁹⁴

חולי אפילפסיה (כפיון), דינם כחולי שיש בו סכנה.²⁹⁵ אולם בזמנים הם נוטלים תרופות כדי שלא להגיע להתקף, והרי הם ככל האדם, ולעצם הענין לגבי אדם שנפל ומפרס, יש כמה מצבים אימתי צריך להזמין אמבולנס והצלה.²⁹⁶

חולי נפש הרי הוא חולי שיש בו סכנה, אמנם בזמנים שלוקחים תרופות הרי הם ככל אדם.²⁹⁷

חולי קדחת ים תיכונית משפחתית, הגורמת התקפי חום ודלקת מפרקים וכו', נוטלים תרופות למניעת הקדחת ומתפקדים כרגיל, ואסורים בצום, ועכ"פ אסורים להמנע משתייה, יתר לחץ דם, כדי למתן את לחץ הדם נוטלים תרופות, ואם הם צריכים לבדוק את הלחץ דם במכשיר חשמלי, יש להתיר לפי מידת הצורך אם יש בו איזה חשש סכנה כל שהוא.

אירוע מוחי, שאירע לאדם, הרי הוא נמצא תחת השגחה שלא יוצרו קרישים בדם וכיוצא, ולכן הרי הם צריכים לטול תרופות, ומתפקדים ככל האדם. ובכל אופן כשאיירע אירוע, ואפילו אירוע קל, לפי סימני המחלה, יש לחלל שבת להעבירו לבית החולים.²⁹⁸

אלוקוס (כיב בקיבה), ישנם מצבים שמגיעים בזה למצב סכנה ממש, ועל כן צריכים לטול תרופות כדי למנוע התקף. צרבת כרונית, ובפרט כשקיים חשש לבקע סרעפתי, שחלק מהקיבה נפרץ לתוך הסרעפת, צריכים ג"כ לטול תרופות קודם אכילתם.

ודין אלו המחלות הנזכרות והדומה להם, שמותרים בליקחת תרופות בשבת, ויש צורך להכין את כל התרופות הנצרכות בערב שבת, וברוב המקרים הנזכרים לעיל יש חשש סכנה אם לא יקחו את התרופות, ולכן אם אירעה תקלה כל שהיא, יש צורך בתרופות בשבת, מחללים את השבת כדי להשיגם, ובדרך הקל הקל תחילה. ועיין בהערה לענין נסיעה באופן של הקל הקל תחילה.²⁹⁹

267. חזו"א סימן נ"ט ס"ד, ע"י ש. ועוד כתבנו בזה להלן סי"ז בהערות.

268. וכדלעיל מחשש איבוד נוזלים חמור יותר בתינוקות. וכן כאמור בהערה הקודמת.

269. כידוע שמועיל לעצירות, וממילא מותר להרתיח בשבת כשאין גוי לפנינו. ועי' בס' רפואת השבת שם.

270. כן ראינו בש"כ (בהל' סחיטת הפירות) שמועיל לעצירות, וממילא מותר לסחוט בשבת לצורך התינוק, ועמשנ"ח בס"י ש"כ שיש מקום לחוש לאיסור גמור ברימונים האידנא שדרך לסוחטם, ומ"מ בניד"ד מותר.

271. יש להוסיף: א. ליתן לו מעט מעט ולא הרבה בפעם אחת שלא יקיא. ב. ליתן לילד גם בכח לשחות עם מורק על 5 דקות. ג. לא ליתן חלב וכדו'.

272. רפואת השבת שם ע"פ האמור דהוי סכנה. ומה שכתב שם שאם יש לשכנים יקח מהשכנים, יעוץ בדברינו בסימן ש"כ"ט אם השכן מחויב ליתן לו כאשר יחסר לו (וכן כתבנו להלן סוס"ז בענין ההנהגה בעת הנסיעה ובחירת הרכב בשבת, עיין שם בהערה). ומה שכתב שלא ירתיח בעצמו אלא יאמר לגוי, יעוץ בדברינו להלן סעיף י"ב בדברי השו"ע והפ"י שאין עושין ע"י גויים, עיין שם (ובהערה שם נתבאר דין חילול כשאינו בטיפול הישיר בחולה). ואם אינו חשש פיקוח נפש חלילה אסור ע"י יהודי ורק ע"י גוי מותר, או ישתדל לקחת מאחרים.

273. שם הובא כמה גורמים: א' גידולים שונים. ב' תהליכים דלקתיים באזור פי הטבעת גורם כאב בשעת היציאה, ועמה עצירות תגובתית. ג' הפרעות עצביות בתנועות המעי. ד' מחלות שרירי המעי. ה' תרופות מסוימות. ו' מצבי דחק בזמן, או שינוי מקום, ושהיה בטויל, וכיוצא. ז' חולה עם דיכאון או הפרעות נפשיות. ח' בעקבות טחורים מודלקים ומכאבים. ט' שינויים בהרכב הדיאטה ותזונה, ע"כ. ואין חשש סכנה בעצירות אם אין מחלה כל שהיא.

274. ותחלה יש למנוע את הגורם (כאחד מהנזכרים בהערה הקודמת), ובספר רפואת השבת שם שכתב שיש להימנע בשעת היציאה חסייע רבות לכך, עכ"ד. וכבר כתב זאת המשני"ב (בסימן ג' סק"ה) שאם אינו יכול ליפנות ילך ד' אמות, וישב ויעמוד וישב עד שיפנה (נ"ב. כ"ה בגמרא דברכות כג. ופירש"י שם שההילוך מוריד הגדולים לנכב). או יסיח דעתו מדברים אחרים, עכ"ל. אמנם כ"ז מן הסתם, ולהלן בסמוך יבואר שפעמים יש לסייע לכך מדברים חיצוניים.

275. שם משם הובא משה בתשו ח"א סימן ל"ג אות י"א, ופשוט.

הוספנו דה"ה סוגי תה המשלשלים, כיון שהם עשויים גם למאלל בריאים, וזה נראה עדיף טפי משאר הדברים שכתבנו כזכורני שראיתי בספר שלמי יהודה שהביא משם הגריש"א אודות סוגי תה למיניהם שעשויים לחולים, שהם מוקצה בשבת מטעם שאסורים בשימוש, אולם נראה שהדבר תלוי לפי עיניו. ויש סוגי תה שאף שהם משלשלים קצת, מ"מ הם נחשבים גם כמאכל בריאים. [ואה"נ שתי מיוחדת לרפואה אין לקחתו בכדי, וכגון תה טיבטי המיועד לעצירות חזקה, ומיועד רק לחולים, אסור, אבל תה אחר שעשוי לעצירות אך שאינה חזקה כ"כ, אפשר לחשיב כמאכל בריאים, וראוי להחמיר גם בהו]. ועוד בענין רפואות לאדם שיש לו עצירות יבואר להלן בסוף סעיף ל"ט, ובסוף סעיף מ"ד ובסעיף מ"ט. וע"ע שם שבשתיית סם המשלשל יש ג"כ איסור מצד וקראת לשבת עונג, ושם כתבנו עוד פרטים בדין עצירות.

276. ככל דיני רפואה בשבת, עיין להלן בס"י, ובהקדמה לסעיף כ'.

277. שכך מצוי מאד שגורם להם איבוד הכרה ועילפון ה"י.

278. שם משם האחרונים. אמנם מה שכתב שם שמותר גם עם הפסולת, ז"א פשוט. ובחוט שני אסר בזה, ועוד. וע"ע בסימן ש"א. ולכן קודם צאתו לרשות הרבים יראה לרוקן אותה, אמנם אם באמצע הדרך הוצרך לנקביו, א"צ לרוקן באמצע הדרך וימשיך לביתו בלא לעצור. ואכמ"ל. ולהלחף השקיות בודאי מותר.

גם יש להוסיף שאין צריך לנקות היטב את השקית, וכדרך שכתבנו בסימן ש"א לענין עפר שבמנעלים או בכיסים, שאם אינו חשוב לו אין בזה איסור הוצאה.

279. כ"ז שמעתי מרופאים מומחים.

280. הנה ראינו בש"כ פ"א ס"ב, וכן בארחות שבת פ"כ שכתבו בפשיטות שסיכה או זכוכית שנבלעה הוא חשש פיקו"נ, אולם מרופא מומחה שמעתי שאם הילד מתנהג כרגיל ונושם טוב אין בזה חשש כלל. והוסיף ששרות שנים בנסיון בבית"ח לא שמעו שנתקעה סיכה בריאה, וכי לכל היותר הוא יכול לגרום גירויים וזיהום (ועכ"פ אינו בהול, ובבא הזמן ישלפוהו בגרסטוסקופיה). אולם בהיות ונראה תמוה, שאלתי למומחים גדולים, ושלשה רופאים זה שלא בפני זה ענו בודאי שהוא חשש סכנה, ויש לחלל שבת על זה (ודרך אגב, רופאים אלו יראי שמים, בניגוד לרופא הג"ל שהחמיר בשבת והיקל בפיקוח נפש, ומהו ראה לדברינו להלן בשער ד' סעיף י' בהערה). ובעודי בזה מצאתי בארחות רבינו ח"א במעשים שבלעו חתיכת זכוכית ורצו לחלל שבת, והורה החזו"א שלא לחלל שבת שמסתמא יצא החוצה, ונתברר שחלל זה נפלט החוצה, ע"י ש. ולכאורה אפשר שהחזו"א ראה שהילד מתנהג כרגיל, ולא חשש מזה ע"פ האמור. אולם בפשטות הוא מסוד ה' ליראי, ואין ללמוד מזה לשאר מקומות.

281. לענין נסות להוציא את הגוף זר ע"י לחיצה על הבטן או החזה, שמעתי מרופאים שאין לעשות כן מי שאינו מנוסה שמא יזיק בשבירת צלעות או העלאת האוכל (אספליציה), או שהגוף זר יעלה וישרוט.

282. יסודות הדברים כאן הם ע"פ ספר שבת שבתון מהגרי"ז שליט"א על הל' יוה"כ סעיף ד' בהערה. ואמנם עיקר דבריו הם לגבי הצום, אולם אנו ליקטנו מן הדברים ללמוד לענינו גבי פיקוח נפש בשבת, וקיצרנו, ותן לחכם וכו'.

283. ע"י שם דוגמאות [וע"ע שם לגבי מומי לב, שבדרך כלל גורם לאי ספיקת לב, וע"ע שם].

284. אמנם שמעתי שיש מצבים שאין להאכילו ולהשקותו במצב כזה מחשש חנק, וסגי בהרגעה כל שהיא, ורק לגבי הצום יש ללמוד שהוא מותר במקרה הצורך.

285. עיין שם בעמוד נ"ג, ועוד פרטי דינים בעמוד נ"ה, עיין שם.

286. עיין שם הפרטים, ויש בזה עוד כמה אופנים, ומכל מקום בכל ספק, יש להקל בפיקו"נ.

287. עיין שו"ת מנחת שלמה ח"א, והזכרנוהו להלן, ושם הוסיף שאף אם אותו אדם אינו מוחזק אצלו לאיש נאמן, ולא ניכר כלום על פניו, עכ"פ ספיקא הוי, וספק נפשות דוחה שבת, ע"כ. וכן אירע שאנשים שחשו כאב ביד השמאלית, והיה זה סימן להתקף לב חמור עד סכנת נפשות.

288. יש לציין שראיתי בחוט שני פפ"ט שאדם שיש לו כאב בחזה, אם אינו נפסק כאשר הוא שוכב במטה יש לחלל עליו שבת, ע"כ. אולם יש להעיר שכל זה יתכן בכאבים קלים וחלשים, אולם כשהכאב חזק פשוט שאין להתמהמה, ועד שילך לשכב במטתו עלול להחמיר המצב. ואמנם בדרך כלל יש להשכיבו עד שיבוא רופא או אמבולנס, מ"מ אין לשהות בהזנמתם, וגם בכאבים קלים יש להזהר, ולב יודע מרת נפשו.

כגון חולשה של ריכוז העיניים, אבל אין בה פגיעה של ראייה כפולה (פאנומי). באופנים אלו אסור לעשות שום רפואה הניכרת, כגון לשים טיפות או תמצית תה, או משחות או לחבוש וכדומה, אבל אפשר לעשות כן בערב שבת וישאר עליו בשבת. ואם אין הרפואה ניכרת מותר, כגון לרוחץ פניו במים חמים או במים שהומס בהם גבישי בור ושאר רפואות שאינם ניכרות במים ושהוכנו בערב שבת, אבל אם המים צבועים בחומר אסור³¹⁷. ואם התחיל לתת טיפות על העיניים במשך השבוע וצריך להמשיך בזה כמה ימים, מותר להמשיך בזה גם בשבת³¹⁸. יש להוסיף, שיש אנשים שעניניהם נוטפות דמעה בתקופות מסוימות בחורף, או מחמת אלהגיה וכדומה, ואין זה אלא מיוחשים בעלמא, ואסור לקחת תרופות³¹⁹.

שער ד
דיני הרופא וחילוקי דיעות ברפואה
דיני רופא

מ"ח. כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה, אף על פי שהחולי על הבשר מבחוץ, מחללין³²⁰. ואפילו אם הוא ספק סכנה³²¹, ואפילו בדברים שחז"ל אמרו שאינם סכנה והרופאים אומרים סכנה, נאמנים, כיון שנשנתו הטבעים מזמן חז"ל³²². וגם רופא גוי שאומר שהוא סכנה, סומכים עליו ומחללין שבת³²³. והוא הדין רופא שומר תורה ומצוות³²⁴. ועיין בהערה³²⁵.
מ"ט. יש מי שאומר שלא דווקא רופא מומחה נאמן, אלא גם כל בני אדם נחשבים מומחים קצת, וכן הלכה, שספק נפשות להקל³²⁶. ולכן, אפשר לסמוך גם על סתם בני אדם, ועושים על פיהם אם הם אומרים שהחולי מסוכן, ואפילו אינה מכה של חלל³²⁷. וכל זה הוא דווקא כשאומרים שהם מכירים את אותו חולי³²⁸, ועל כל פנים אם אפשר לעשות על ידי גוי, טוב יותר לעשות על ידו³²⁹, ועיין בהלכה הבאה.
ודע, שסתם מי שעוסק ברפואה דינו כרופא, ונאמן כרופא³³⁰.
נ. גוי, רק אם הוא רופא נאמן, וכנוכר לעיל, אבל סתם בני אדם גויים שאינם רופאים, יש אומרים שאינם נאמנים³³¹, ויש אומרים שנאמנים³³². ולמעשה יש להחמיר³³³. והוא הדין יהודי שאינו שומר תורה ומצוות, אם הוא רופא נאמן³³⁴, אבל סתם אדם שאינו רופא ואינו שומר תורה ומצוות, אינו נאמן³³⁵. אמנם, אם ניכר מדברי אותם בני אדם שדבריהם אומרים ברצינות, יש לסמוך עליהם, וכפי הענין, ועיין בהערה³³⁶.
ונשים השומרות תורה ומצוות סומכים עליהם, אע"פ שאינם רופאות³³⁷, והחולה עצמו נאמן בכל אופן לומר שהוא צריך לחלול עבורו³³⁸.

חילוקי דעות ברפואה

נ"א. אם יש חילוקי דעות אם הוא חולי שיש בו סכנה, או שיש חילוקי דיעות אם אפשר להמתין עד מוצאי שבת, או שצריך לחלל עליו את השבת מיד מחשש שמא יסתכן או שמא יכבד חוליו, הדין הוא כדלהלן³³⁹:

נפשות להקל.
317. עיין בזה להלן בשו"ע סעיף כ' וסעיף כ"א.
318. יש לבאר בזה הדנה באופן שאם הוא צריך לקחת את התרופה ברציפות, וכאשר יפסיק לקחתה יגרם לו נזק חמור (כגון בתרופות אנטיביוטיקות), ודאי מותר. (עיין שבת קמ. וברמב"ם פכ"ב ה"ו). אבל אם לא יגרם לו נזק חמור בזה, יש אוסרים. אמנם בשש"כ (פ"ד הערה ע"ו) הביא בשם פ"ו להתיר, ועיין בדבריו להלן בהקדמה ב' לסעיף כ' מה שכתבנו בד"ן זה. ודו"ק.
319. נדרשתי לזה באחד שכל חורף נוטף ממנו דמעות כמעט בלא הפסקה כמה ימים, ורוצה ליקח תרופה לכך (יש תרופות טבעיות), והדבר פשוט לאסור, וכן מצאתי כיוצא בזה בה"ח ח"ח סי' ס"ו. ועיין להלן בהקדמה ב' לסעיף כ', ושם בסוף פרק ד' בגווי שיש בזה משום כבוד הבריות.
320. שו"ע (סעיף ה'), והיינו דאינו כמו מכה של חלל שנתבאר לעיל (בסעיף ד') שאינה צריכה אומד, ואפילו אין שם בקיאות עושי כל שרגלים, וקמ"ל דבמכה שבחוץ צריך לשמוע דעת הרופאים אם הוא סכנה. [וכ"ז מלבד שאר הדברים דלעיל שכתב פירשו לנו חז"ל שהם סכנה, ובודאי מחללין עליהם].
ועיין בשו"ע (סימן תרי"ח סי') שאם הרופא אינו מכיר את החולי הרי הוא כאדם דעלמא, ולא שייך לסמוך עליו, אלא רק ככל סתם אדם, ועושים בזה את הנצרך כפי הנראה, ולפי הענין. וע"ע בהלכה הבאה.
321. שכל ספק סכנה דיינין ליה סכנה ומחללין עליו, וע"ע בכה"ח (אות נ"א) שכתב כיוצא בזה אפילו לגבי סתם אדם, עיי"ש וק"ו ברופא.
וע"ע בשו"ע (סימן תרי"ח סי"א) שגם אם יש חשש שיכבד עליו חוליו הוי בכלל סכנה, וביאר בביה"ל שם בשם האחרונים שאף שלעת עתה אין בו סכנה, ומ"מ אם יש חשש שיבא לזה הוי בכלל סכנה (ויכבד שכתבו הפו' היינו באופן שיבא בזה לכלל פיקוח נפש).
322. כ"כ בכה"ח (אות מ"ח) בשם הפו' שעניניו הרואות השתנות הזמנים בכל ענינים אלו, עיי"ש. וכע"ז מצאנו להלן סי' ש"לא לענין רחיצה לתינוק אחר מילה, שבזמן הגמרא היה סכנה אם לא ירחצוהו, ובוה"ז נשנתו הטבעים, וכן בכמה דברים. ואפילו שזה לחומרא בפיקוח נפש. אמנם יש באחרונים שפסקו ע"ז, והזכירו מזה לעיל בכמה ענינים, כגון לגבי עיניים ומכה שבגב היד וכו'. (ונת' לעיל בהקדמה לסעיף ו'). ומ"מ בדברים ברורים ומוחלטים ומוסכמים לכל יש מקום לומר כן שנשנתו הטבעים, אפילו לחומרא, וכ"ש לקולא בפיקוח נפש, ואפילו בספק יש להקל מספק בפיקוח נפש.
323. משנ"ב (סקכ"ה) כיון שרופא אומן הוא, וכ"כ בכה"ח (אות מ"ח ובאות נ"ז) שבשם הפו', עיין שם. וכן מדוקדק בדברי הרמ"א כאן שרופא גוי נאמן. וכן כתב בדין שו"ע (סימן תרי"ח סי"א) שאפילו אם אומר שיכבד עליו החולי, מותר. (אבל סתם אדם אינו נאמן, וע"ע בשו"ע סי' תרי"ח סי"ו שאפילו רופא, אם אינו מכיר באותו חולי, הרי הוא כסתם אדם).
ועיין בביה"ל (שם) בשם התפא"ר דהאינא שבקי להימנותיהו, שבעניניו ראינו שבכל חולי קל אומר שהוא מסוכן אם יתענה, וכ"כ בכה"ח שם (אות ד') בשם התפא"ר שהובא בביה"ל. ושכ"כ ע"ז. ועי"ש. [וע"ע ג"כ בלקט הקמח הנדפס על השו"ע בי"ד סוף הל' יין שהחמיר מאד, עיי"ש. אולם ע"י בדבריו להלן בהערה שבסוף ההלכה ה' ודו"ק], עיי"ש. אולם יש להעיר, א' דהרופאים הממונים לרבים, לכאן אינם חשודים כ"כ להטעות, דלא מרעי אומנותיהו (הגם שאינו מכלל האומנות ממש), ויש לדחות. וש"ד שכ"כ בברכ"י שם (בשי"ב אות א'), דכיון שיש עליהם פיקוח מהמלכות אינם חשודים, ויש להעיר דהלא יכולים לומר להקל על החולה נתכוונו. אמנם כשהם אומרים בכלליות על סוג החולי, נוטה לומר שלא יסקרו לנשות דעתם ברפואה. ועכ"פ לא יהיה אלא ספק, ה"ז בכלל ספק פיקוח נפש, וע"ע להלן בהלכה שאחרי הסמוכה ובהערה שאדרבה ראינו לפעמים שהם מחמירים יותר, ויכול לבא ליד סכנה. ב' דבעיקר הדין כבר כתבנו להלן שהכל תלוי כפי הענין, וכמו שביארנו.
324. דלא גרע מגוי, וכ"כ בכה"ח (סימן תרי"ח אות ד') בשם הר"ח, וכנוכר בהערה הקודמת. (ועיין בכה"ח אות נ"ה בשם הפו' לענין רופא שאינו שומר תו"מ, אם מותר לישראל לילך אצלו לדרוש ברפואה דבר שאינו נחוץ, מחשש שמא יכתוב לו סממנים לתרופה ויגרם לו מכשול, עיי"ש). אבל באופן שאומר שהוא חולי שיבי'ס ודאי נאמן, ולהלן נתבאר עוד בענ"ו.
325. עיין בכה"ח (אות נ"ח) בשם הרשב"ץ בתשו' (ח"ג סימן רע"א) דרופא עכו"ם בקי שהוא אומר שהוא מסוכן מסל"ת, הכל לפי מה שאמר החולה ומכירין העומדין עליו, אם רואים שאינו מסוכן אין מחללין ואין סומכין על העכו"ם, ואם נסתפק הדבר מחללין, עכ"ל. ובפשטות ה"ה לגבי רופאים שאינם שומרי תורה ומצוות, ומשום שמצוי הדבר שאומרים לחלל שבת או שמתירים את הצומות אע"פ שאינו נחוץ כלל, וזה מחמת שהשבת קלה בעיניהם, ולכן במקום שהדבר ידוע שאינו מסוכן אין לשמוע לו, אא"כ יש איזה חשש וספק סכנה. וכע"ז העיר בביה"ל (ח"ס תרי"ח) בשם הפו' דהאינא שבקי להימנותיהו (גויים), וה"ה שאינם חרדים לדבר ה', ויעוין עוד בפתח תשובה בי"ד (סימן קפ"ז) מש"כ בענין נאמנות הרופאים, ומ"מ למעשה אין לנו להחמיר בזה נגד מה שפסק השו"ע להקל. (ועיין ביה"ל שיש לסמוך עליהם בספק נפשות, וע"ע שם. ועיין גם בשו"ת חת"ס יו"ד סי' קע"ג שהרופאים אינם נאמנים, אבל הם עושים ספק פיקוח נפש, ובש"ד"ח מערכת יוה"כ סי"ג אות ה'. וע"ע מה שכתבנו לעיל). אלא שיש להתבונן בכל דבר אם הוא נחוץ, ואם דבריהם נאמרים

ברצינות וכו'. (וכה"ג כתבנו להלן לענין סתם אדם, וכ"ש ברופא). וכן כתב בכה"ח (סימן תרי"ח אות ד') שהדבר תלוי לפי ראות עיני המורה ובבקיאותם בעינים בענין זה, ע"כ. (וע"ע בכה"ח שם בסו"ד שתלוי לפי המקום ולפי הזמן ולפי הענין ולפי ראות עיני המורה). והיינו שאם ניכר שהדבר רציני ונאמר בשקל דעת, שפיר דמי. וכן מבואר בשו"ת צ"ח ח"ח סי' ט"ו סופ"ה, ובתורת היוולדת רפ"ג בהערה בשם הגריש"א, ובשש"כ ועוד.
ולכן, לכתחילה יש להתייעץ עם רופא ירא שמים, ואם אין שם אלא רופא גוי או רופא שאינו שומר תו"מ, יש להתיישב בדבר, ולנהוג כפי ראות עיניו איך נשמעים הדברים, ואיך הוא המצב וכו', ובדרך כלל אם הרופא אומר שצריך לחלל, או שיש בזה ספק אם דבריו אמיתיים, יש בזה לפחות ספק פיקוח נפש ומחללים שבת. (וכשיש אפשרות לכבד מערב שבת וכן בעוה"כ לגבי צומות יש לכבד, וכן אם יש רופא אחר מצוי, ואין המצב בהול ראו לעשות כן). והכל לפי הענין. ויתירה מזו יש לדעת, שלפעמים רופאים כאלה מחמירים יותר מן ההלכה (כלומר מקילין בפיקוח נפש), וכמו שביארנו להלן בהלכה שאחרי הסמוכה בהערה, עיין שם.
ודע עוד, שאם אין רופא, והחולה אומר שאינו יודע את מצבו, מן הסתם אין מחללין, אבל אם אינו יכול לרדת מהמיטה ה"ז סימן שהוא חולי שיש בו סכנה, כ"כ ערוה"ש, וכ"ה בספר שערים המצוינים בהלכה. וע"ע בספר מעדני דיניאל ע' תע"ג בהערה.
326. שו"ע (סעיף ה'), והנה בביה"ל (ד"ה ויש) כתב שדין זה נזכר בטור בשם הר"י, אבל מהרמב"ם לא משמע כן, שהרי כתב שמחללין רק על פי רופא אומן, וכ"מ בר"ן, עיי"ש [וכך יש לפרש ג"כ לשון השו"ע שבתחלה סתם להתיר רק על ידי רופאים שאומרים שהוא סכנה, ושוב כתב בלשון יש מי שמתיר, ומשמע דהלכה נוטה כדעת הסתם], וכתב בביה"ל דאע"פ משום דהוא סכנת נפשות חשש המחבר לדעה זו כמו שסיים בעצמו, ע"כ. ומשמע שהביה"ל מבין שמה שסיים השו"ע "וספק נפשות להקל", ה"ז הכרעה של השו"ע בד"ן זה, וס"ל שכיון שהוא ספק נפשות יש להקל. [ולפ"י א"ת"ש דאע"פ שהשו"ע סתם מתחילה להתיר רק בשיש רופאים, ולכאן נימא דהוי כסתם ויש שהלכה כסתם, מ"מ הרי השו"ע הכריע להקל]. אלא שיש להעיר קצת, שהלא סיוע זה של השו"ע וספק נפשות להקל, אינו מדברי השו"ע, אלא הוא ג"כ מלשון הטור שכתב כן. ואכתי נימא שלפי מה שכתב בתו"ד בסתם לאסור ה"ז אסור. וי"ל דמ"מ מדהעתיק השו"ע את לשונו הכי, י"ל שכך ס"ל לשו"ע, וה"ז כמו הכרעה המוסכמת גם על השו"ע שספק נפשות להקל [וכבר מצאנו כה"ג במק"א בה"ל שבת, וע"ע גם בשו"ע בי"ד סימן קצ"ו ס"ד כעין זה שהביא ב' דעות, וסיים ואין להקל, ודנו הפו' אם סיוע זה הוא כהמשך לדעה האחרונה שהזכיר שם, או שזו כהכרעה של השו"ע], ועכ"פ לדינא סמכינן להקל משום שספק נפשות (וע"ע במשנ"ב ר"ס תרי"ח).
327. עיין בהערה הקודמת שנקטינן לקולא כדעת היש שמתיר, וכ"כ במשנ"ב ובכה"ח. [ועיין כה"ח אות נ"א שאפילו אם אומר שיש להסתפק בזה, נמי דינא [כ"ז].
328. משנ"ב (סקכ"ז), וכה"ח (אות נ'), עפ"מ"ש כה"ג להלן בסימן תרי"ח (סי' ו) שאפילו רופא אם אינו מכיר את החולי, הרי הוא כאדם דעלמא. ובכה"ח שם ציין שכ"כ האחרונים וכוונתו להמשנ"ב, כידוע בכ"מ.
329. משנ"ב (סקכ"ח), וכ"כ בביה"ל (סוד"ה ויש), ומשום שיש חולקים ולא מתירים אא"כ רופא אומן אומר שהוא סכנה, ונוסף ע"ז שהרי בלאו הכי יש דעות אף אם רופא מומחה אומר לחלל, והוא יכול לעשות ע"ז גוי, ש"א שיעשה ע"ז גוי, וכדלהלן בסעיף י"ב. וכיוצא בכתב בכה"ח (אות נ"ג) מדפשיה. וכ"ז בתנאי שאין בזה חשש סכנה בהולה, וכולם מסכימים לזה.
330. עיין בכה"ח (אות נ"א) משם הברכ"י שכ"כ שיש שום אדם יכול לרפאות אלא ברשות חכמים סתם, כל עוסק ברפואה נקרא מומחה וכו', עיי"ש. והעיר שתלוי הדבר לפי הזמן, ויש לציין דכע"ז מצאנו גם בי"ד סימן א' ס"א בהגה לענין שחיטה, שסתם העוסק בשחיטה הרי הוא מומחה וכו', ותלוי לפי הענין. [וכ"ז נפ"מ שברופא יש להקל טפי, וגם א"צ כ"כ לחזר אחר גוי, ואינו כמו סתם אדם הנ"ל, ועוד נפ"מ].
ובכל הנ"ל יש לציין את אשר ראיתי בזה בספר לקט הקמח (בי"ד סוף הל' יין נסך) שהביא תשובת כמה מגדולי ישראל אודות אדם שיש לו פצעים וחולאים, אם אינו מגלח כמה ימים, וכתבו להתיר רק אם יהיה בזה חשש סכנה, וע"ז רופאים בקיאים ויראי שמים, ולאחר מכן יתנו להם החכמים רשות וכו', עיי"ש. ונראה ששם הקפידו והזהירו טפי משום דהיה זו פירצה שהיו פורצים להתגלח בחוה"מ, וכעוין שם כמה חרדו על הדבר, ולכן לא רצו להקל כ"כ. [ועוד מענין נאמנות רופאים בהלכה, יעויין בספר יוסף טוהר בסי' קפ"ו].
331. כ"כ הרמ"א (בסעיף י') בשם י"א דסתם גויים לא מחזיקים אותם כבקיאים, ע"כ. ובסתם הדבר כתב המשנ"ב (סקכ"ט) שדווקא ישראל שמצוה על השבת, ממילא אם הוא אומר לחלל, בודאי סומך על בקיאותו וידעתו (ומקור דברי המשנ"ב הוא מן הלבוש, וה"ד בחי' רע"א כאן), משא"כ גוי.
332. עיין כה"ח (אות נ"ד) שכתב כן בדברי השו"ע שכתב סתמא דכל בני אדם חשובים מומחים, דמשמע אפילו כותים ונשים וכו' (אמנם מה שהביא ראייה מהב"י הוא רק לגבי נשים, ומ"מ ס"ל דבסתמא כולם במשמע), אך סיים בכה"ח שנראה מכל מקום דהיא דאיכא רופאים מומחים, אין לסמוך על בני

נפשות להקל.
317. עיין בזה להלן בשו"ע סעיף כ' וסעיף כ"א.
318. יש לבאר בזה הדנה באופן שאם הוא צריך לקחת את התרופה ברציפות, וכאשר יפסיק לקחתה יגרם לו נזק חמור (כגון בתרופות אנטיביוטיקות), ודאי מותר. (עיין שבת קמ. וברמב"ם פכ"ב ה"ו). אבל אם לא יגרם לו נזק חמור בזה, יש אוסרים. אמנם בשש"כ (פ"ד הערה ע"ו) הביא בשם פ"ו להתיר, ועיין בדבריו להלן בהקדמה ב' לסעיף כ' מה שכתבנו בד"ן זה. ודו"ק.
319. נדרשתי לזה באחד שכל חורף נוטף ממנו דמעות כמעט בלא הפסקה כמה ימים, ורוצה ליקח תרופה לכך (יש תרופות טבעיות), והדבר פשוט לאסור, וכן מצאתי כיוצא בזה בה"ח ח"ח סי' ס"ו. ועיין להלן בהקדמה ב' לסעיף כ', ושם בסוף פרק ד' בגווי שיש בזה משום כבוד הבריות.
320. שו"ע (סעיף ה'), והיינו דאינו כמו מכה של חלל שנתבאר לעיל (בסעיף ד') שאינה צריכה אומד, ואפילו אין שם בקיאות עושי כל שרגלים, וקמ"ל דבמכה שבחוץ צריך לשמוע דעת הרופאים אם הוא סכנה. [וכ"ז מלבד שאר הדברים דלעיל שכתב פירשו לנו חז"ל שהם סכנה, ובודאי מחללין עליהם].
ועיין בשו"ע (סימן תרי"ח סי') שאם הרופא אינו מכיר את החולי הרי הוא כאדם דעלמא, ולא שייך לסמוך עליו, אלא רק ככל סתם אדם, ועושים בזה את הנצרך כפי הנראה, ולפי הענין. וע"ע בהלכה הבאה.
321. שכל ספק סכנה דיינין ליה סכנה ומחללין עליו, וע"ע בכה"ח (אות נ"א) שכתב כיוצא בזה אפילו לגבי סתם אדם, עיי"ש וק"ו ברופא.
וע"ע בשו"ע (סימן תרי"ח סי"א) שגם אם יש חשש שיכבד עליו חוליו הוי בכלל סכנה, וביאר בביה"ל שם בשם האחרונים שאף שלעת עתה אין בו סכנה, ומ"מ אם יש חשש שיבא לזה הוי בכלל סכנה (ויכבד שכתבו הפו' היינו באופן שיבא בזה לכלל פיקוח נפש).
322. כ"כ בכה"ח (אות מ"ח) בשם הפו' שעניניו הרואות השתנות הזמנים בכל ענינים אלו, עיי"ש. וכע"ז מצאנו להלן סי' ש"לא לענין רחיצה לתינוק אחר מילה, שבזמן הגמרא היה סכנה אם לא ירחצוהו, ובוה"ז נשנתו הטבעים, וכן בכמה דברים. ואפילו שזה לחומרא בפיקוח נפש. אמנם יש באחרונים שפסקו ע"ז, והזכירו מזה לעיל בכמה ענינים, כגון לגבי עיניים ומכה שבגב היד וכו'. (ונת' לעיל בהקדמה לסעיף ו'). ומ"מ בדברים ברורים ומוחלטים ומוסכמים לכל יש מקום לומר כן שנשנתו הטבעים, אפילו לחומרא, וכ"ש לקולא בפיקוח נפש, ואפילו בספק יש להקל מספק בפיקוח נפש.
323. משנ"ב (סקכ"ה) כיון שרופא אומן הוא, וכ"כ בכה"ח (אות מ"ח ובאות נ"ז) שבשם הפו', עיין שם. וכן מדוקדק בדברי הרמ"א כאן שרופא גוי נאמן. וכן כתב בדין שו"ע (סימן תרי"ח סי"א) שאפילו אם אומר שיכבד עליו החולי, מותר. (אבל סתם אדם אינו נאמן, וע"ע בשו"ע סי' תרי"ח סי"ו שאפילו רופא, אם אינו מכיר באותו חולי, הרי הוא כסתם אדם).
ועיין בביה"ל (שם) בשם התפא"ר דהאינא שבקי להימנותיהו, שבעניניו ראינו שבכל חולי קל אומר שהוא מסוכן אם יתענה, וכ"כ בכה"ח שם (אות ד') בשם התפא"ר שהובא בביה"ל. ושכ"כ ע"ז. ועי"ש. [וע"ע ג"כ בלקט הקמח הנדפס על השו"ע בי"ד סוף הל' יין שהחמיר מאד, עיי"ש. אולם ע"י בדבריו להלן בהערה שבסוף ההלכה ה' ודו"ק], עיי"ש. אולם יש להעיר, א' דהרופאים הממונים לרבים, לכאן אינם חשודים כ"כ להטעות, דלא מרעי אומנותיהו (הגם שאינו מכלל האומנות ממש), ויש לדחות. וש"ד שכ"כ בברכ"י שם (בשי"ב אות א'), דכיון שיש עליהם פיקוח מהמלכות אינם חשודים, ויש להעיר דהלא יכולים לומר להקל על החולה נתכוונו. אמנם כשהם אומרים בכלליות על סוג החולי, נוטה לומר שלא יסקרו לנשות דעתם ברפואה. ועכ"פ לא יהיה אלא ספק, ה"ז בכלל ספק פיקוח נפש, וע"ע להלן בהלכה שאחרי הסמוכה ובהערה שאדרבה ראינו לפעמים שהם מחמירים יותר, ויכול לבא ליד סכנה. ב' דבעיקר הדין כבר כתבנו להלן שהכל תלוי כפי הענין, וכמו שביארנו.
324. דלא גרע מגוי, וכ"כ בכה"ח (סימן תרי"ח אות ד') בשם הר"ח, וכנוכר בהערה הקודמת. (ועיין בכה"ח אות נ"ה בשם הפו' לענין רופא שאינו שומר תו"מ, אם מותר לישראל לילך אצלו לדרוש ברפואה דבר שאינו נחוץ, מחשש שמא יכתוב לו סממנים לתרופה ויגרם לו מכשול, עיי"ש). אבל באופן שאומר שהוא חולי שיבי'ס ודאי נאמן, ולהלן נתבאר עוד בענ"ו.
325. עיין בכה"ח (אות נ"ח) בשם הרשב"ץ בתשו' (ח"ג סימן רע"א) דרופא עכו"ם בקי שהוא אומר שהוא מסוכן מסל"ת, הכל לפי מה שאמר החולה ומכירין העומדין עליו, אם רואים שאינו מסוכן אין מחללין ואין סומכין על העכו"ם, ואם נסתפק הדבר מחללין, עכ"ל. ובפשטות ה"ה לגבי רופאים שאינם שומרי תורה ומצוות, ומשום שמצוי הדבר שאומרים לחלל שבת או שמתירים את הצומות אע"פ שאינו נחוץ כלל, וזה מחמת שהשבת קלה בעיניהם, ולכן במקום שהדבר ידוע שאינו מסוכן אין לשמוע לו, אא"כ יש איזה חשש וספק סכנה. וכע"ז העיר בביה"ל (ח"ס תרי"ח) בשם הפו' דהאינא שבקי להימנותיהו (גויים), וה"ה שאינם חרדים לדבר ה', ויעוין עוד בפתח תשובה בי"ד (סימן קפ"ז) מש"כ בענין נאמנות הרופאים, ומ"מ למעשה אין לנו להחמיר בזה נגד מה שפסק השו"ע להקל. (ועיין ביה"ל שיש לסמוך עליהם בספק נפשות, וע"ע שם. ועיין גם בשו"ת חת"ס יו"ד סי' קע"ג שהרופאים אינם נאמנים, אבל הם עושים ספק פיקוח נפש, ובש"ד"ח מערכת יוה"כ סי"ג אות ה'. וע"ע מה שכתבנו לעיל). אלא שיש להתבונן בכל דבר אם הוא נחוץ, ואם דבריהם נאמרים

רופא אחד אומר שצריך לחלל שבת ורופא אחד אומר שאין צריך לחלל, מחללין, משום שספק נפשות להקל³⁴⁰, וכן אם שני רופאים אומרים צריך ושני רופאים אומרים לא צריך מחללין³⁴¹, ואפילו שחלק מהם בקיאים יותר ומופלגים בחכמה מחללים, כיון שהם שרים במנין, וספק נפשות להקל³⁴². ואפילו אם הרופא האומר צריך הוא גוי או אשה, סומכים עליהם להקל³⁴³. ואם החולה בעצמו אומר שהוא מרגיש שצריך, אפילו אם מאה רופאים אומרים שאינו צריך מחללין, משום ש"לב יודע מרת נפשו"³⁴⁴, וכן אם יש רופא אחד שאומר שצריך וגם החולה אומר כן, מחללין אפילו כנגד מאה רופאים³⁴⁵. [ולהלן בהלכה הבאה יבוארו עוד פרטים כשיש חילוקי דיעות בין החולה לרופא]³⁴⁶. וזאת במידה והחולה יודע שהיום שבת³⁴⁷. חולה אומר שאינו צריך, ורופא אומר צריך, שומעין לרופא³⁴⁸. ואם יש רופא אחד שאומר כדברי החולה שאינו צריך, ויש רופא אחד שאומר צריך, שומעים לדברי הרופא והחולה, שהם רבים³⁴⁹, אמנם כל זה באופן שצריך לחלל שבת להשיג מאכל או משקה, שבוה מתחשבים בדעת החולה. אולם בשאר פרטי המחלה, אין החולה יכול לחוות דיעה כלל, כיון שאין לו ידיעה בענין החולי הזה ורופאית³⁵⁰, וכמו כן אם הרופא אומר שיכול להגרם נזק בעתיד אם לא יאכל, אין מתחשבים בדעת החולה כלל³⁵¹. וכן אם אותו הרופא שאומר צריך הוא מופלג בחכמה יותר מהרופא הראשון, שומעין לדברי³⁵². רופא אחד שאומר צריך, ושני רופאים אומר שאינו צריך, שומעין לדברי הרבים³⁵³, אמנם אם הרופא היחיד מופלג בחכמה יותר מהאחרים חוששים לדבריו, אף שהם רבים. וכל זה הוא דווקא להקל, אבל אם שנים אומרים צריך ואחד אומר שאין צריך, אע"פ שהוא מופלג בחכמה יותר מהם, הולכים אחר הרוב להקל³⁵⁴. שני רופאים שאומרים צריך, אפילו מאה רופאים אחרים אומרים שאין צריך, מחללין, ואפילו אם החולה אומר גם כן שאין צריך, מחללין, שמאחר ששניים אומרים צריך הרי הם כמאה³⁵⁵. ואפילו אם המרובים בקיאים ומופלגים מהם בחכמה, שומעין לשניים שאומרים צריך³⁵⁶. וכבר נתבאר שהוא הדין אם החולה ורופא אחד אומרים צריך, ששומעין לדבריהם אפילו כנגד מאה³⁵⁷. [ועיין בהערה]³⁵⁸. רופא שמסופק אם צריך, מחללין, ספק נפשות להקל³⁵⁹, ואפילו אם החולה אומר שאינו צריך, כיון שהרופא מסופק, מחללין מספקי³⁶⁰. אמנם אם גם החולה וגם רופא אחד אומרים שאינו צריך, שומעין לדבריהם, אפילו כשרופא אחד אומר צריך³⁶¹. ואם שני רופאים אומרים צריך, ורופא אחד מסופק, יש אומרים שאין מחללין³⁶², וכן אם שני רופאים אומרים צריך ושני רופאים מסופקים, יש אומרים שאין מחללין³⁶³. חולה המסופק אם צריך, ורופא אומר בודאי שאין צריך, אין מחללין³⁶⁴. אמנם אם החולה בעצמו הוא רופא מסופק, הדבר תלוי לפי הענין, שאם דעתו של החולה צלולה, שומעין לדבריו, אבל אם היא מחלה של חום וכיוצא שאין דעתו צלולה כל כך, אפשר ששומעין לרופא השני ולא לחולה³⁶⁵. ודע שכל האמור ב"רופא", היינו שהוא מכיר את החולי, אבל אם אינו מכיר את החולי, והדין הוא כסתם אדם³⁶⁷. והדין הוא כסתם אדם אינו נאמן כנגד רופא בין להקל ובין להחמיר³⁶⁸. ודע עוד, שכאשר אנו שומעים לרופא המתיר לחלל שבת עבור החולה, כן ההלכה בהחלט, וגם אותו הרופא שאומר שאין צריך לחלל, מחוייב בכך³⁶⁹. [ולהלן בסיומן ש"ל ס"ד יבואר דין היולדת].

שם וכאן. [הגם שיש דינים שנלמדים אחד מן השני כתבנו הכל בפירוט]. ועוד יש לבאר שבפנים כתבנו דוגמאות, א'. כגון שיש מחלוקת אם הוא חולי שיש בו סכנה. ב'. שיש מחלוקת אם צריך לחלל מיד, ומה שיבואר להלן יש מהם ששייכים לדוגמת הראשונה, ויש ששייכים לדוגמת השנייה, וכגון שיש לפנינו דעת חולה כנגד רופא, ואנו פוסקים ששומעים לחולה כמו שיתבאר. זה לגבי הדוגמה השנייה. אבל לגבי הדוגמה הראשונה הלא אין לו שום דעה בזה, שכיון שאינו רופא מהיכן ידע מהו ענין החולי, אבל אה"נ שיכול לומר שמרגיש בעצמו שצריך חילול שבת לרפואתו מפני פיקוח נפש, ואז נאמן. ובדרך כלל: כל הדינים דלהלן נובעים מג' כללים, א'. חולה שאומר שצריך שומעין לו אפילו כנגד מאה רופאים. ב'. חולה ועוד רופא שאומרים צריך, או שני רופאים שאומרים צריך נאמנים אפילו כנגד מאה, כיון שהם שניים. ג'. חולה אומר א"צ ורופא אומר צריך, מאכילין אותו. ואידך זיל גמור, ולגבי חילוקי דיעות הרופאים אזלינן לקולא בשוים במנין אף שלא בחכמה, וכמו שפורט בפנים. ויש להוסיף הערה חשובה, שלפעמים גדולי הדור בחכמתם מורים להקל, וכגון שלא לצום, היפך דעת הרופאים ואפילו המומחים ביותר, ולמרות שאינו דבר הכתוב בחז"ל ופי', ויש לשמוע להם בלא פקפוק כלל (וזה בכלל מ"ש חז"ל אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל וכו'), וראה דוגמה לדבר בספר שבת שבתון סעיף קצה' במעשה כה"ג, והביאור בזה. וע"ע ג"כ שם בסעיף א' במעשה הדבר מברסק, ע"י"ש. וכן ראינו עוד מן הסינין טובא. וזה הן כנגד רופאים מומרים והן כנגד רופאים חרדים, ואין להאריך. גם יש להוסיף, שבכל נידון החשש לפיקוח נפש הוא תלוי לפי הנתונים שבאותה העת, אולם אם חסרים פרטים מוטומים שרופא אחד לא שמע אותם, ואם היה שומע אותם היה מסכים לדברי הרופא הראשון, בודאי עושים כדברי הרופא הראשון בין לקולא ובין לחומרא (וכעין הדין של טעה בדבר משנה בי"ד סי' רמ"ד). ותלוי לפי הענין, וכמו"כ שמצוי שבמשך הזמן משתנה הרגשותו של החולה לטוב או למוטב, והכל תלוי לפי אותה העת באשר הוא שם. ואף אם שאלו רופאים ואמרו שאין צריך לחלל, ושוב הורע מצבו, ונראה שיש חשש סכנה, מחללין. 340. כן כתב בשו"ע כאן (סעיף י'), וכ"כ השו"ע בה"ל יו"ה"כ (סימן תרי"ח ס"ב), וכתבו הפי' שאפילו אם הוא גוי או אשה נאמנים להכחיש את הרופא השני שאומר א"צ, ספק נפשות להקל. (וה"ד במשנ"ב שם סק"ו, וכן בכה"ח לעיל אות ג'). והיינו באופן שהגוי או האשה בקיאים ומכירים באותו חולי (והיינו שבוה נחשבים כרופאים, ע"י בכה"ח שם), אבל כשאנו בקי אינו נאמן. ועיין להלן בסוף ההלכה שנתבאר שבאופן זה שאנו מתירים מספק כהרופא השני, אי אף הרופא הראשון שאסר מותר, וצריך לחלל בזה השבת לצורך החולה. 341. רמ"א (בסימן תרי"ח שם). 342. הנה הרמ"א שם כתב שאפילו שקצתן יותר בקיאים מקצתן ג"כ מאכילים אותו ביו"ה"כ, ובמשנ"ב (שם סק"ח) כתב שדעת המג"א והא"ד להורות כדעת כהפוסקים שסוברים דכשתון שוין במנין הולכים אחר הבקיאים והמופלגים בחכמה זו יותר, ודלא כהרמ"א, ע"כ [וכה"ח כתב בביה"ל כאן בסימן ש"כ ס"י (ד"ה ואם) גבי רופא אחד שאומר צריך, ורופא אחד אומר אין צריך, דמחללין, שהסכימו כמה אחרונים, ומג"א בשם הב"ח והא"ר] דהיינו דווקא אם הם שוים, אבל אם אחד מופלג יותר שומעין לדברי בין להקל ובין להחמיר, כיון שבמנינם הם שוים, ואזלינן בתר רוב חכמה]. אולם בכה"ח (בסימן תרי"ח אות כ"א) הביא דברי האחרונים הנ"ל, וכתב ע"ז: ומיהו המאמר כתב שצ"ע למעשה אפילו במנין שוה ממש, מאחר שכבר פסק הרמ"א להקל, והוא ספק נפשות, וכן דעת הגר"ז כדברי הרמ"א (וכמו"ש שם באות כ'), והמט"א כתב דהמיקל לא הפסיד. וכן נקטנו בספק נפשות להקל, וכ"כ ע"א. ודין זה דנקטינן להקל (כמו"ש המאמר וש"א), הוא הן ברופא אחד כנגד רופא אחר, והן בשני רופאים כנגד שני רופאים (והלום ראיתי שעמד בענין בספר שבת שבתון סעיף ע"ד, וכתב בזה כמה פרטים, והאם חייב האחד להתייעץ עם הרופא המופלג ממנו וכו'), ודו"ק. עוד יש להזכיר בזה מה שמצוי שיש רופא אישי המכיר את המטופל היטב, והוא אומר שלא צריך לצום, ורופא אחר אומר שצריך לצום, ונראה בפשטות שבאופן כזה סומכים יותר על הרופא האישי, וכמו שכתבנו לעיל שהדבר תלוי לפי הענין אם הרופא יודע את כל הפרטים וההשלכות. [אולם כ"ז מצוי ברופא אישי, אבל בסתם רופא משפחה, אף שאותו אדם מניו ומטופל אצלו, מ"מ מצוי טובא שהרופא אינו זוכר ועוסק בצרכיו ועם שאר החולים כל הזמן, והוא כשאר רופא]. ומ"מ נראה שאם העבירו את הנתונים היטב לרופא השני, ודעתו שצריך לחלל, בודאי יש לחוש, דמידי ספק לא יצאנו, ותלוי לפי הענין, ומן הסתם הוא ספק ולקולא. 343. משנ"ב (סי' תרי"ח סק"ו). ונראה איפוא שזה אף שיש בו תרתי לריעותא, חזא שהוא גוי או אשה, ועוד שאינו בקי כמו הרופא שאומר שא"צ (הנוכח בהערה הקודמת), אע"פ אזלינן לקולא. - ועיין בהלכות הקודמות דין נאמנות גוי או אשה בכלל. 344. שו"ע (בסימן תרי"ח ס"א). ועיין במשנ"ב שם. [וע"ע במשנ"ב סימן תרי"ז כמה פרטי דינים, וע"ע שם בסק"ו]. ועיין במשנ"ב (בסימן ש"ל סק"ד) לענין יולדת, והוא ענין אחר לגמרי, ואין ללמוד לסתם חולה. ועיין במשנ"ב כאן

(סק"ה), והוא ממג"א בשם הרדב"ז, ששומעין לחולה נגד הרופא. ועיין עוד בהלכה הבאה. ועיין בביה"ל שם בשם הט"ז שכל זה דווקא אם הוא בא ואמר מעצמו, אבל אם שאלוהו אם הוא צריך ואמר שצריך, אינו נאמן וכו'. וכתב ע"ז הביה"ל שאינו למעשה, שהרבה אחרונים פליגי עליו, ע"י"ש. [ואדרבה נראה דכן מוכח מדברי הרמ"א (שם בסעיף ד') שאפילו בכה"ג נאמן, שהרי הרמ"א שם כתב שאם החולה ורופא אומרים צריך שומעין להם, ואין חוששים שמה החולה אומר שצריך מפני שמסכים לרופא, ע"י"ש. ומבואר בהדיא שהחולה אומר צריך רק אחר ששמע מהרופא, ואע"פ נאמן, וא"כ נראה דק"ו כאן שאומר מעצמו, אע"פ שהוא מחמת שאלה, ויל"ב]. 345. רמ"א (שם ס"ד), והיינו רבותא דלא נימא שהחולה אומר צריך משום שמאמין לרופא זה שאומר צריך. (אבל בעלמא כשכל אחד אומר בפ"ע, ה"ז קל וחומר שנאמן, שאפילו אם רק החולה לבד אומר צריך מחללין. עיין בהערה הקודמת במסוגר). 346. עיין שם הדוגמאות בזה, ובאופן שהחולה אינו שומר תו"מ. 347. כן נראה לעורר בזה, דומיא דמש"כ המשנ"ב (בסימן תרי"ח סק"ה) שיש להזכיר לו על יו"ה"כ שמא שכה, וה"נ בנידו"ד. (ובכלל אין ראוי לאדם לפחד יותר מדאי, וכמו"ש חז"ל כל החושש וכו'. וכן באיוב סופ"ג, ונת' במק"א). 348. כן מבואר בפ"ו בסימן תרי"ח ס"ג. ויתירה מזו מבואר שם (סעיף ה') שאפילו כשהרופא מסופק והחולה אומר אין צריך מחללין, ואין דברי החולה מעלין, אלא רק כשאומר צריך, ע"י"ש. ויש להעיר דבלא"ה אינו מכיר את החולה כלום, שהרי מנין לו מה הרפואה. וכבר הבאנו לעיל מדברי הפי' שאה. 349. שו"ע (סימן תרי"ח ס"ג), וקמ"ל שאף שבעלמא אין דברי החולה מעלין, וכנ"ל בסמוך, מ"מ מצטרף לדברי רופא אחד, כנגד רופא אחר. (משנ"ב שם, וע"ע כה"ח שם באות י"ט). ועיין בהערה הבאה. 350. כן נראה פשוט דלענין הרגשת צורך לאכול שפיר דמי, וזהו הנידון דסי' תרי"ח לענין צום הכיפורים, וה"ה לענין שבת כשרוצה שיבא לו מאכל מפני שרעב וכו'. אולם לענין טיטות הריפוי ואיזה תרופות וכו', בודאי שאין דברי החולה מעלין, ואין להתחשב בו כלל, וכנ"ל, ובודאי שומעין לרופא. ועי' בהערה הבאה. 351. שו"ע (סימן תרי"ח ס"ג), וקמ"ל שאף שבעלמא אין דברי החולה מעלין, וכנ"ל בסמוך, מ"מ מצטרף לדברי רופא אחד, כנגד רופא אחר. (משנ"ב שם, וע"ע כה"ח שם באות י"ט). ועיין בהערה הבאה. 352. כן נראה פשוט דלענין הרגשת צורך לאכול שפיר דמי, וזהו הנידון דסי' תרי"ח לענין צום הכיפורים, וה"ה לענין שבת כשרוצה שיבא לו מאכל מפני שרעב וכו'. אולם לענין טיטות הריפוי ואיזה תרופות וכו', בודאי שאין דברי החולה מעלין, ואין להתחשב בו כלל, וכנ"ל, ובודאי שומעין לרופא. ועי' בהערה הבאה. 353. שו"ע (סימן תרי"ח ס"ג), וקמ"ל שאף שבעלמא אין דברי החולה מעלין, וכנ"ל בסמוך, מ"מ מצטרף לדברי רופא אחד, כנגד רופא אחר. (משנ"ב שם, וע"ע כה"ח שם באות י"ט). ועיין בהערה הבאה. 354. משנ"ב שם וכה"ח שם. 355. שו"ע (שם ס"ד) שדין שניים כמו מאה לכל דבר (עיין בגר"ז, וה"ד בכה"ח אות כ"ה), וממילא ה"ז כמו שנים כנגד שנים, שנתבאר לעיל (שם בס"ג) שמחללין מספק, ויש לבאר דלכא"ו כאן הנידון תלוי אם יש בזה ספק נפשות או לא, ואין זה תלוי בחלוקת עדות וכו', וא"כ מהי האי חלק בין אחד לשניים. וי"ל דבאחד יש לנו תלות שטעה, כיון שאין דברי האחד במקום רבים בכל התורה, אבל בשניים שבכל התורה יש להם חשיבות, שוב יש להחשיבו כספק, גם ע"פ המציאות. 356. כה"ח (אות כ"ה) בשם כמה פו', ודלא כהמט"א [ואמנם מלשון המשנ"ב (שם סק"ב) יש לדקדק דבסתם שני רופאים אין חולה המטי"ע, אזלינן בתר המופלגים בחכמה (ומקור מהמט"א, וכה"ה דעת המט"א באמת). אולם אינו מוכרח, וע"כ הדין כדברי שאר הפו', וכמו"ש בכה"ח הנ"ל]. 357. כמושנ"ב לעיל, וביארנו שיש רבותא הן בחולה לבד (שאף שאינו בקי אמרינן לב יודע מרת נפשו), והן בחולה עם רופא (שלא נאמר שהחולה סמך רק על הרופא). 358. יש לעיין, דמאחר ששנים נאמנים להקל אפילו כנגד מאה, אם כן חולה שאמרו לו כמה רופאים שאינו צריך, ויכל ללכת ולחקור עוד ברופאים עד שישמע איזה שני רופאים שיאמרו צריך, ויהיה מותר, ואכן אם יעשה כן שפיר דמי [אולם בכה"ג יש לחזר אחר רופאים שומרים תורה ומצוות, שאילו שאר רופאים מופקרים, כבר נתבאר לעיל שיש רובה מן הפו' שפקפקו בנאמנותם, ואין יכניסו עצמו לכך כולי האי, ויל"ב. והכל לפי הענין כמשנ"ב שם]. ואמנם בפוסקים לא נתבאר כן, ומשמע איפוא שכפי שאמרו הרופאים כן הוא, אולם אין מזה שום ראיה, ופשוט. ומן הסתם נראה שאין לעשות כן, דמאי האי. (ואפילו בעלמא בחול אין דרך האדם לחקור כ"כ, ועמשנ"ב ברי"ט ש"כ"ט בגרר פיקוח נפש, ודו"ק, דשמא שכה. - אמנם אם אינו בצלילות דעתו, ומסופקים

שם וכאן. [הגם שיש דינים שנלמדים אחד מן השני כתבנו הכל בפירוט]. ועוד יש לבאר שבפנים כתבנו דוגמאות, א'. כגון שיש מחלוקת אם הוא חולי שיש בו סכנה. ב'. שיש מחלוקת אם צריך לחלל מיד, ומה שיבואר להלן יש מהם ששייכים לדוגמת הראשונה, ויש ששייכים לדוגמת השנייה, וכגון שיש לפנינו דעת חולה כנגד רופא, ואנו פוסקים ששומעים לחולה כמו שיתבאר. זה לגבי הדוגמה השנייה. אבל לגבי הדוגמה הראשונה הלא אין לו שום דעה בזה, שכיון שאינו רופא מהיכן ידע מהו ענין החולי, אבל אה"נ שיכול לומר שמרגיש בעצמו שצריך חילול שבת לרפואתו מפני פיקוח נפש, ואז נאמן. ובדרך כלל: כל הדינים דלהלן נובעים מג' כללים, א'. חולה שאומר שצריך שומעין לו אפילו כנגד מאה רופאים. ב'. חולה ועוד רופא שאומרים צריך, או שני רופאים שאומרים צריך נאמנים אפילו כנגד מאה, כיון שהם שניים. ג'. חולה אומר א"צ ורופא אומר צריך, מאכילין אותו. ואידך זיל גמור, ולגבי חילוקי דיעות הרופאים אזלינן לקולא בשוים במנין אף שלא בחכמה, וכמו שפורט בפנים. ויש להוסיף הערה חשובה, שלפעמים גדולי הדור בחכמתם מורים להקל, וכגון שלא לצום, היפך דעת הרופאים ואפילו המומחים ביותר, ולמרות שאינו דבר הכתוב בחז"ל ופי', ויש לשמוע להם בלא פקפוק כלל (וזה בכלל מ"ש חז"ל אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל וכו'), וראה דוגמה לדבר בספר שבת שבתון סעיף קצה' במעשה כה"ג, והביאור בזה. וע"ע ג"כ שם בסעיף א' במעשה הדבר מברסק, ע"י"ש. וכן ראינו עוד מן הסינין טובא. וזה הן כנגד רופאים מומרים והן כנגד רופאים חרדים, ואין להאריך. גם יש להוסיף, שבכל נידון החשש לפיקוח נפש הוא תלוי לפי הנתונים שבאותה העת, אולם אם חסרים פרטים מוטומים שרופא אחד לא שמע אותם, ואם היה שומע אותם היה מסכים לדברי הרופא הראשון, בודאי עושים כדברי הרופא הראשון בין לקולא ובין לחומרא (וכעין הדין של טעה בדבר משנה בי"ד סי' רמ"ד). ותלוי לפי הענין, וכמו"כ שמצוי שבמשך הזמן משתנה הרגשותו של החולה לטוב או למוטב, והכל תלוי לפי אותה העת באשר הוא שם. ואף אם שאלו רופאים ואמרו שאין צריך לחלל, ושוב הורע מצבו, ונראה שיש חשש סכנה, מחללין. 340. כן כתב בשו"ע כאן (סעיף י'), וכ"כ השו"ע בה"ל יו"ה"כ (סימן תרי"ח ס"ב), וכתבו הפי' שאפילו אם הוא גוי או אשה נאמנים להכחיש את הרופא השני שאומר א"צ, ספק נפשות להקל. (וה"ד במשנ"ב שם סק"ו, וכן בכה"ח לעיל אות ג'). והיינו באופן שהגוי או האשה בקיאים ומכירים באותו חולי (והיינו שבוה נחשבים כרופאים, ע"י בכה"ח שם), אבל כשאנו בקי אינו נאמן. ועיין להלן בסוף ההלכה שנתבאר שבאופן זה שאנו מתירים מספק כהרופא השני, אי אף הרופא הראשון שאסר מותר, וצריך לחלל בזה השבת לצורך החולה. 341. רמ"א (בסימן תרי"ח שם). 342. הנה הרמ"א שם כתב שאפילו שקצתן יותר בקיאים מקצתן ג"כ מאכילים אותו ביו"ה"כ, ובמשנ"ב (שם סק"ח) כתב שדעת המג"א והא"ד להורות כדעת כהפוסקים שסוברים דכשתון שוין במנין הולכים אחר הבקיאים והמופלגים בחכמה זו יותר, ודלא כהרמ"א, ע"כ [וכה"ח כתב בביה"ל כאן בסימן ש"כ ס"י (ד"ה ואם) גבי רופא אחד שאומר צריך, ורופא אחד אומר אין צריך, דמחללין, שהסכימו כמה אחרונים, ומג"א בשם הב"ח והא"ר] דהיינו דווקא אם הם שוים, אבל אם אחד מופלג יותר שומעין לדברי בין להקל ובין להחמיר, כיון שבמנינם הם שוים, ואזלינן בתר רוב חכמה]. אולם בכה"ח (בסימן תרי"ח אות כ"א) הביא דברי האחרונים הנ"ל, וכתב ע"ז: ומיהו המאמר כתב שצ"ע למעשה אפילו במנין שוה ממש, מאחר שכבר פסק הרמ"א להקל, והוא ספק נפשות, וכן דעת הגר"ז כדברי הרמ"א (וכמו"ש שם באות כ'), והמט"א כתב דהמיקל לא הפסיד. וכן נקטנו בספק נפשות להקל, וכ"כ ע"א. ודין זה דנקטינן להקל (כמו"ש המאמר וש"א), הוא הן ברופא אחד כנגד רופא אחר, והן בשני רופאים כנגד שני רופאים (והלום ראיתי שעמד בענין בספר שבת שבתון סעיף ע"ד, וכתב בזה כמה פרטים, והאם חייב האחד להתייעץ עם הרופא המופלג ממנו וכו'), ודו"ק. עוד יש להזכיר בזה מה שמצוי שיש רופא אישי המכיר את המטופל היטב, והוא אומר שלא צריך לצום, ורופא אחר אומר שצריך לצום, ונראה בפשטות שבאופן כזה סומכים יותר על הרופא האישי, וכמו שכתבנו לעיל שהדבר תלוי לפי הענין אם הרופא יודע את כל הפרטים וההשלכות. [אולם כ"ז מצוי ברופא אישי, אבל בסתם רופא משפחה, אף שאותו אדם מניו ומטופל אצלו, מ"מ מצוי טובא שהרופא אינו זוכר ועוסק בצרכיו ועם שאר החולים כל הזמן, והוא כשאר רופא]. ומ"מ נראה שאם העבירו את הנתונים היטב לרופא השני, ודעתו שצריך לחלל, בודאי יש לחוש, דמידי ספק לא יצאנו, ותלוי לפי הענין, ומן הסתם הוא ספק ולקולא. 343. משנ"ב (סי' תרי"ח סק"ו). ונראה איפוא שזה אף שיש בו תרתי לריעותא, חזא שהוא גוי או אשה, ועוד שאינו בקי כמו הרופא שאומר שא"צ (הנוכח בהערה הקודמת), אע"פ אזלינן לקולא. - ועיין בהלכות הקודמות דין נאמנות גוי או אשה בכלל. 344. שו"ע (בסימן תרי"ח ס"א). ועיין במשנ"ב שם. [וע"ע במשנ"ב סימן תרי"ז כמה פרטי דינים, וע"ע שם בסק"ו]. ועיין במשנ"ב (בסימן ש"ל סק"ד) לענין יולדת, והוא ענין אחר לגמרי, ואין ללמוד לסתם חולה. ועיין במשנ"ב כאן

ג'ב. חולה שאומר שצריך לתרופה פלונית, והרופא אומר שאין צריך, שומעין לחולה, משום שלב יודע מרת נפשיו³⁷¹, ואדם בקי בגופו יותר ממאה רופאים³⁷². ועיין בהערה³⁷².
 בד"א כשהוא אומר שהוא צריך תרופה פלונית, והרופא אומר "שאינו צריך", אבל אם המחלה ידועה והרופא אומר "שאינו מועיל", שומעין לרופא³⁷³, אלא אם כן החולה אומר שידוע לו שטבע גופו להתרפאות ממחלה זו כשנטול רפואה זו, אז שומעין לו³⁷⁴. וכן אם יש חשש שיתירף דעתו של החולה אם יראה שלא עושים כדבריו³⁷⁵, וכן הדין בכל זה לענין יולדת³⁷⁶.
 ואם החולה אומר שצריך, והרופא אומר שתרופה זו "תזיקהו", בודאי שומעין לרופא³⁷⁷, אולם כל זה כשהרופא אומר שהתרופה תזיקהו, אבל אם החולה אומר שצריך לאכול, והרופא אומר שהמאכל מזיקו, שומעין לחולה³⁷⁸. ותלוי לפי הענין³⁷⁹.

שער ה

פרטי דינים בחולה שיש בו סכנה

ג'ג. חולה שיש בו סכנה, שאמדהו ביום השבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת שמונה ימים, אין אומרים נמתין עד הלילה ונמצא שלא נחלל עליו אלא שבת אחת, אלא יעשו מיד, אע"פ שיצטרכו לחלל עליו שתי שבתות³⁸⁰, ואע"פ שבדאי לא ימות היום, מ"מ יש לחוש שמא ימות אחר השמונה ימים אם לא יתחילו לעשות לו הרפואה מיד³⁸¹.
 ואם מכירים באותו חולי, ויודעים בבירור שאפשר להמתין עד הערב ולא יגיע שום הזיק לחולה, אין לחלל שבת³⁸².

ג'ד. אם אפשר להמתין כמה שעות, אבל מכל מקום צריך לעשות לו את הרפואה בשבת, אין להשתהות מלעשות לו את הרפואה, ויעשו לו אותה מיד³⁸³, א"כ באופן שאם יהיה מעט יוכלו לעשות בהיתר, ימתינו, ובתנאי שאין חשש סכנה כלל אם יהיה מעט, והכל לפי הענין³⁸⁴.

ותירה מזו, חולה שצריך לעבור ניתוח בשבת, ויש אפשרות לאחר את הניתוח עד סמוך ליציאת שבת, ובכך יחסכו חילולי שבת בדברים הנעשים לאחר הניתוח, אעפ"כ אין לאחר את הניתוח, אלא אדרבה זריזין מקדימין³⁸⁵.
 כל האמור שמותר לחלל לו כבר עכשיו, הוא דווקא באופן שיש בה צורך ותועלת כבר עכשיו, אבל אם אין עכשיו שום צורך ותועלת כלל, אין למהר ולעשות לו את הרפואה כעת שעדיין אינו צריך³⁸⁶. ומכל מקום אם יש חשש שאם ימתנו אח"כ יהיה איזה עיכוב בהכנת התרופה, או שיהיה חשש שהחולה לא יוכל לקבל אותה כראוי, וכיצא, יש לעשותה מיד עכשיו³⁸⁷. ובכל אופן אין לצמצם ולדקדק בדבר שלא יבוא לפיקוח נפש³⁸⁸. ועיין עוד לעיל בסעיף ד'.

ג'ה. חולה שציוו לו הרופאים שלא יאכל כי אם ממאכל שנתבשל היום ולא מאתמול, ואם יאכל כל השנה ממנו שיתפצל אל ה', אשר הוא רופא כל בשר ומפליא לעשות³⁸⁹.
 לחלל את כל השבתות, אלא בשבת הראשונה יאכל ממאכל של ערב שבת, ומשבת הבאה יבשלו לו³⁸⁹.
 וכן אם צריך לעשות רפואה ב' פעמים ביום, ופעם אחת מוכרח שיהיה בשבת, והפעם השניה אפשר לדחות ללילה, אסור לעשות לו הכל בשבת³⁹⁰.

וכן אדם שצריך לעשות בדיקה כל שהיא פעמיים ביום (כגון צילום, בדיקת דם), ואפשר לדחות בדיקה אחת למוצאי שבת, יש לעשות כן. ולפעמים גם הבדיקה הראשונה אפשר לעשות בערב שבת והשניה במוצאי שבת, ואם רופא מאשר זאת, אסור לעשות כן בשבת כלל.

ג'ו. הערה כללית בענין ניתוח וכיצא: חולה באבר אחד שיש בו סכנה, והעידו הרופאים שאם לא יחתכו לו את האבר ימות בודאי לאחר כמה ימים, ואם יחתכוהו יש מן הרופאים שאומרים שימות מיד בשעת החתיכה, ויש מן הרופאים שאומרים שיחיה, ונמצא שאם לא יחתכוהו יחיה כמה ימים בודאי ואח"כ ימות, ואם יחתכוהו יש ספק שמא יאריכו חיו או שמא ימות מיד, מותר לחתוך, וספק חיי שעה נדחה מפני ספק חיי עולם³⁹¹. וכל זה אם יודעים בבירור שימות אם לא יחתכו לו, אבל אם אין ברור שימות כשלא יחתכוהו, אין לחתוך עד שיתברר מהרופאים הבקיים שלא ינוק בחתיכה זו³⁹². ומכל מקום אין להחליט בזה אלא רק לאחר שישאלו הרבה מרופאים בקיים ומומחים, ויבררו אנה ואנה, ולא ימהרו להכנס בספק נפשות, וכל המרובה בחקירות ודרישות הרי זה משובח³⁹³. וכן ילכו אצל חכם להתיעץ עימו, ולבקש ממנו שיתפצל אל ה', אשר הוא רופא כל בשר ומפליא לעשות³⁹⁴.
 ודע, שאם יש איזו שאלה בענין טיפול בחולה הכרוך בסכנת נפשות, כגון אם לעשות ניתוח וכדומה, מותר לילך ולהתייעץ עם רופאים גדולים, או עם גדולי תורה, ומותר לחלל שבת בעבור זה, אם הדבר אינו סובל דחי³⁹⁵.

388. ולכן אפילו באופן שכעת אינו צריך אין לצמצם עד הרגע האחרון שמא יארע דבר קלקלה, וגם יש חשש שהחולה ירדם ולא יקח הרפואה, או שיחלש וכו', וכבר אמרו שאין מדקדקין בפקיו"נ.
 389. עיין בכה"ח (אות ס"ד), וסיים שם שבאיסור דאו' קשה להקל, אבל באיסור דרבנן יש להקל.
 390. הנה בכה"ח (אות ס"ז) בשם הרש"ש (ביומא פד:): כתב שמותר לעשות גם את הפעם השניה בשבת, והי"ט שהואיל שכבר ניתן לחלל עליו שבת, ועיין שם שהביא ראייה לזה. אולם לפעני"ד נראה דכ"ז למ"ד דשבת הותרה אצל פיקוח נפש [וכן מוכח מדברי הרש"ש שם דס"ל כן]. משאי"כ לדידן דשבת דחוויה אצל פיקוח נפש, ולכן כתבנו שרנאה שאסור. אמנם צ"ע בזה ע"ד הנה"ח, שהרי הוא פסק (באות פ"ה) ששבת דחוויה [ונוסף ע"ז יש לומר דאף למ"ד הותרה אסור, דהא א"צ]. ויל"ב. שו"ר אחר זמן רב שכבר נתעורר בזה בשש"כ פ"מ הערה כ"ב בשם הגרשו"א, ודחה ראיותיו של הרש"ש, ומסיק שאין לסמוך בזה על הרש"ש להקל באיסור תורה.
 391. כה"ח כאן (אות ס"ה) משם ספר החיים, והי"ד באחרונים. (וע"ע שם כמה פרטים בזה, ושם מבואר שלא מבעיא בשקולים (דהיינו שנחלקו שתיים עם שתיים וכדו') שאומרים לחתוך, אלא אפילו כשיש רוב ומיעוט אעפ"כ שומעים למיעוט, כדי להציל את חיינו בספק), וכן הביא בכה"ח (אות ס"ו) משם השבו"י (ח"ג סימן ע"ה) דהיכי שבלא רפואה ודאי ימות יש לתפוס הספק, אף שדוחין ע"ז ספק חיי שעה. ועי' ג"כ בחי' הרשב"ץ בכתובות (דף ז.) באחד שיש לו שבר במעויו והוא בסכנה גדולה בכל יום, שאם הרופא מומחה מייעץ לעשות הניתוח אע"פ שהוא כרוך בסכנת חיים, מותר, וכן מעשים בכל יום. והובא בלבושי מרדכי חיו"ד מה"ת סי' פ"ז ועוד באחרונים.
 392. כה"ח (באות ס"ה), וכן כתב עוד (באות ס"ו) משם ס"ח שכתב כה"ג גבי נשים הולקות ששבים לבשל לחולים, אם יחיה שבעת ימים יתפצל ודאי ימות שימות בתוך שבעה ימים, וכן עושים לנכפה, ואמר ע"ז החכם שעתידין ליתן את הדין שממיתים האדם קודם זמנו, ע"כ. ועי' כתב הנה"ח שכו"ז רק באופן שיש ספק שמא יתפצל בלא זה, דאליה מותר וכנ"ל בהערה הקודמת. [ונראה סמך לכ"ז גם כן ממש"כ ביו"ד סימן קנ"ה ס"א שאין מתרפאין מן הגויים, ואפילו ספק חי ספק מת, ורק אם הוא ודאי מת מתרפאים ממנו, דלחיי שעה לא חיישינן בהא, עיי"ש. והיה כאן. ואמנם יש לחלק שכאן חמור טפי, שיש חשש יותר, והכל לפי הענין].
 ועיין בשש"כ פ"מ סצ"א שכתב בהאי לישנא: טיפול רפואי מסוים אשר עשוי לרפא חולה מסוכן מחוליו, אך גם אפשר שיקרב את מותו, יש לסמוך על הרופאים המומחים, ואם הם הכריעו פה אחד או לפחות ברוב דיעות לעשות את הטיפול, מן הדין לסמוך עליהם בזה (וציינו לשו"ת אחיעזר וע"ה), עיין שם), ע"כ. ולא עיינתי במקורותיו. אולם יש להעיר שבכה"ח הג"ל מבואר שאפילו בדעות שוים, ואפילו ברוב דיעות שלא לעשות הטיפול, ג"כ דוחין ספק חיי שעה בשביל ספק חיי עולם, והכל כפי הענין.
 393. כה"ח (סוף אות ס"ה), וע"ע בדבריו בסוף אות ס"ו, עיין שם. ובודאי יש להזהר בזה שה"ז כסנהדרין הדנה בדיני נפשות (כמבואר בגמ' בסנהדרין, וכן בגמ' דמכות גבי חבלנית). וע"ע בשו"ע יו"ד (סימן של"ו) שלא יתעסק ברפואה א"כ הוא בקי, "ולא יהא שם גדול ממנו", שא"כ הרי זה שופך דמים, ע"כ השו"ע. ודו"ק. וכ"ז נפ"מ במקומות שהרופאים ממליצים לעשות יתוחים כדי להאריך חיי החולה, ומאידיך יש בזה סכנה שמא ימות בניתוח. והאריכו בזה פוסקי זמנינו טובא, ואכמ"ל. והעתקנו רק את עיקרי הדברים. ובלא"ה כבר כתבנו שאין למהר להחליט אלא אחר חקירות ודרישות].
 394. כן העיר בשש"כ שם, ויש לציין למה שכתבנו להלן בסמוך, שאף מותר לחלל שבת עבור קבלת היעוץ מגדול בתורה, כמש"כ האחרונים [אך לא בגלל הברכה והתפילה שלו, עיין בדבריו בריש הקדמה ב' לסעיף כ', עיין שם]. ועיין עוד בברכות (דף ג:) שאחר שדוד העי"ה אמר להם לפשוט בגדו, מיד יועצים באחיתופל (באיזה אופנים יעשו המלחמה, רש"י) ונמלכין בסנהדרין, ופרש"י שנטולין מהם רשות - כדי שיתפללו עליהם, עכ"ל. (ובעיקר ביאור רש"י שם, י"ל בב"א, ואכמ"ל.) והיה בנידו"ד, ודו"ק. [ונדך אגב יש לציין שראיתי פעם דבר נאה אודות אחד מרבני בעלז ששאל אודות שידוך אם לעשותו, ושאל אם ביררו שכל הפרטים כבר מתאימים, וענו שלא ביררו, ואמר שקודם יש לברר הפרטים ואח"כ לפנות לגדולי תורה שיכריעו. ואמר ע"ז גדול אחד שהדבר מדויק בגמרא הג"ל (דברכות) שיועצים באחיתופל, ואח"כ נמלכין בסנהדרין, ע"כ. וכע"ז נאמר לגבי חולה שקודם לכן יש לברר הפרטים ברפואה, ועם כל זה ילכו לשאול דעות" מה היא].
 395. כן כתבנו להלן בהקדמה לסעיף כ' בענין חולה שיש בו סכנה (פרק א'), עיין שם.

374. ביה"ל שם בדרך אפשר [ואם הרופא אומר שרפואה זו תזיקהו (וכנ"ל), אפשר שאין לשמוע לחולה, ונראה שהכל כפי הענין מהו הצורך, ומהו ההיזק שאומר הרופא].
 375. ביה"ל שם.
 376. ביה"ל שם שתוך שבעה אם אומרת צריכה עושין לה, אע"פ שרופא אומר שא"צ, ומבאר הביה"ל שכו"ז כשאומרת שצריכה מאכל פלוני או משקה פלוני. או שצריכה לרחיצה וכדו', אבל כשנחלקת עם הרופא בדבר איזה תרופה, אין סברא לשמוע לה, וככל הנ"ל.
 377. משנ"ב סק"ה, וכה"ח אות מ"ו. (והיינו שזה חמור יותר מאינו צריך הנ"ל. וזה ק"ו ממה שכתבנו לעיל בגוויי שהרופא אומר שאינו מועיל ששומעין לרופא [ואם יש חשש שיתירף דעתו יש לשקול לפי הענין ולפי ההיזק וכו']].
 378. כה"ח שם עפמ"ש"כ בסימן תר"ח ס"א.
 379. יש לבאר בדין הנ"ל, שמש"כ ששומעין לחולה במאכל, אע"פ שהרופא אומר שיוצקו, זה דווקא בגוויי שאינו נזק כ"כ, אבל פעמים שהאוכל יכול להזיק מאד כגון בניתוח במערכת העיכול וכיצ"ב, שבוה בודאי יש למונעו מלאכול, וכ"כ האחרונים. והי"ד בספר רפואת השבת סופ"ח בהערה, עיי"ש. אולם ראיתי בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"ח שהעיר בזה הערה חשובה, דיש ענין מיוחד במאכל לחולה, שלפעמים תקף עליו תאבונו ואוחזו בולמוס עד שאם לא יאכל יוכל לבא לידי נזק חמור מאד, יותר מאשר הנזק אילו יאכל, אלא שבזמנינו מאכילים אותו על ידי שיטות מיוחדות דרך הוריד וכו', ובאופן זה שוב אין נפ"מ.
 380. שו"ע (סעיף י"א). ועיין ברש"ש ביומא (דף פד:): פלפול נפלא בעני"ז, ובו כמה חידושים בענינו, ואכמ"ל.
 381. גר"ז, ה"ד בכה"ח (אות ס"ט).
 382. כן מוכח ממש"כ לעיל (בסעיף ד'), וכ"כ במשנ"ב (סקל"ב) שאם יודע בבירור שלא ינוק ימתין, משאי"כ הכא שאינו יודע, והי"ד גם בכה"ח (אות ס"ח), וכה"ג כתב עוד הנה"ח לעיל (באות ס"ז) שאם נודע בבירור שאפשר להמתין אין לחלל בחינם, וע"ע באות ס"ט.
 383. כה"ח (אות ס"ז) שע"ז נאמר הורזו ה"ז משוכח (וכ"כ הרש"ש ביומא פד:), ויע"ע להלן בעוד ב' הערות.
 384. כה"ח בכה"ח (אות ס"ט) משם הגר"ז. [ובאופן שאפשר לשהות ולעשות ע"י גוי, הנה בעצם עשיית הרפואה ע"י גוי, יעוין להלן בסעיף י"ב לדעת השו"ע שאין לעשות ע"י גוי אלא ע"י ישראל גדול, אולם יש נפ"מ בזה בדברים חיצוניים וכה"ג, שאף לדעת השו"ע עדיף לעשותם ע"י גוי אם אפשר].
 385. כן כתב בשולחן שלמה כאן (אות ה'), ויליף לה ממש"כ החת"ס בשבת (דף קו:): לענין מילה שלא מאחרים אותה למול סמוך לשקיעה כדי שהמציצה תהיה בחול, והי"ט יש ללמוד לנידו"ד בקל וחומר.
 386. הנה בכה"ח (אות ס"ג) הביא משו"ת הרמ"ץ סכ"א בדבר חולה שהרופא אומר שא"צ ליתן לו לאכול אלא עד אחר ד' שעות אחר שישתה התרופה, אין היתר לבשל רק בשעה הצריך לבשל ולא קודם, ע"כ. ולכאז זה סותר לדברי הנה"ח הג"ל (באות ס"ז) שא"צ להמתין לזמן שבו הוא צריך את הרפואה, ויש לומר דשאני הנידון שבאות ס"ז שיש לו צורך ותועלת עכשיו, והחולה הוא במצב סכנה, אלא שיכול להמתין שבוה אנו אומרים שלא להמתין, שמאחר שיש בו סכנה ויצטרך לרפואה זו, על זה נאמר והורזו ה"ז משובח, משאי"כ בנידו"ד שהובא בכה"ח אות ס"ג שאין שום ענין לעשות את המלאכה כעת (ואדרבה הרופא אומר שיתנו רק אחר ד' שעות) בזה יש להמתין, ועפ"י"ז כתבנו בפנים לבאר הדברים.
 ועיין באגרו"מ (ח"ג סימן ס"ט) שכתב ג"כ שאם עדיין אינו בכלל הסכנה אין לחלל את השבת, כיון שיש לחוש לנס שלא כדרך הטבע שלא יבא לידי סכנה (אך הוסיף שאם כשיסמוך על הנס יגרם שכשיבא לידי סכנה לא יוכלו להצילו, אסור ובה"ח על הנס, ויעשו הכל להצלתו), ע"כ. ויל"ע דהיכן מצאנו לסמוך על הנס, ובחרי"א אמרו שאין "סומכין" על הנס, ובפרט בדבר שהוא נגד הטבע (ובאמת שהאגרו"מ גופיה פליג על הנצ"ב שמוכח ממנו שאין לסמוך על הנס, עיי"ש). ומדברי הרמ"ץ הג"ל יש לומר באו"א, שכיון שכעת ברגע זה לא הוצרך לדחות כלל, אין לו את ההיתר לדחות כלל, וכעת אין עליו מצות וחי בהם. אמנם כאמור שבדברי הנצ"ב מבואר שיש לעשות מוקדם כפי האפשר (ובודאי שיש בזה מצות וחי בהם, לדאוג אח"כ גם כן שלא יחלה בעתיד). ולכן עדיף שיעשה ביו"ט כדי שלא יצטרך לעשות בשבת, וכדבריו כ"כ עוד באחרונים, ואכמ"ל.
 387. הרמ"ץ שם המובא בכה"ח אות ס"ג.

לו לחלל שבת, ולא שייך בזה שו"א אחד"א, כיון שהוא דבר הנוגע לפיקו"נ לחבירו, וכיון שההלכה אומרת שבכה"ג הוא ספק נפשות וצריך לחלל, א"כ הי"ו דוחה גם את הדין של שו"א אפשיה, ועוד דמעצם הדבר שההלכה אומרת לחלל, הי"ט מפני שהוא ספק מ"מ, ומשום שאין האדם כח עליון, ועשוי להיות טועה אפילו שיהיה גדול ומומחה ככל שיהיה. וכמה פעמים סותרים זה את זה, ואף האדם עצמו מכיר בטעותו וחוזר בו, ושוב הוא ספק נפשות. [ולכאז אם יש אחר ואין החולי בהול, אפשר שעדיף שיעשה את החילול האחר לרווחא דמילתא, או הרופא שאמר צריך, או החולה בעצמו. וכעין מש"כ הפו' בהל' יוה"כ שאם הרופאים אומרים א"צ וחולה אומר צריך, יקח בעצמו וכו', וי"ל].

ושבו אחר כתבי כ"ו ראיתי בשו"ת צ"ץ אליעזר (ח"ח סימן ט"ו פ"ז) שכתב כן בפשיטות שאף הרופא שאסר צריך לחלל, עיין שם מכמה אנפי.
 370. משנ"ב (סק"ה) בשם הרדב"ז, וכה"ח אות מ"ו, והוא בתשו' הרדב"ז ח"ד סי' ס"ו (ושם איתא שכופין את החולה וכו', ונתבאר לעיל ברה"ס בהערה), וכה"ג נתבאר לעיל בהלכה הקודמת.

אמנם יש להעיר, שבפשטות כ"ז איירי בשומר תורה ומצוות, שידוע חומרת האיסור, ואעפ"כ הוא אומר שצריך לחלל, שומעים לו, אבל אם אינו שומר תו"מ, ואם היא שלב יודע מרת נפשו, הא בלא"ה אינו שומר תו"מ, ואמנם מצאנו סברא שאדם בעת הסכנה ליכנס בשבר בקרבו ומהרהר תשובה, וכדרך שכתבנו להלן (בסימן ש"כ בהקדמה ב') גבי הצלת מומר (עיין שם בהערה), אולם אין זה הטעם העיקרי שם, וגם אינו מוסכם, ומצאתי בספר שבת שבתן שכתב בשם הגרשו"א זצ"ל שאמר פשוט שלב יודע מרת נפשו הוא רק כשהוא יודע מהו שבת ומהו יום הכיפורים, ע"כ. ומ"מ נ"ל שאם הדברים נאמרים ברצינות, ונראים פני הדברים שאכן הוא צריך לכך, אפשר דמחללנו [וכעין מה שכתבנו לעיל גבי גוי או אדם שאינו שומר תו"מ שמוחה דעתו בענין החולה, ודו"ק], דהא בפשטות לא גרע בכה"ג מכל ספק פיקו"נ (ואולי יש לדון לצרף בזה דעת האוסרים להצלת מומר, וי"ל), ואכמ"ל.

371. לשון הביה"ל (ד"ה ורופא), ויעוין בירושלמי (פ"ו דיומא ה"ד) באדם אחד שהלך עם בתו בשוק ביום הכיפורים, ואמרה לו צמאה אני, ואמר לה המתני מעט, ושוב אמרה צמאה ואמר לה המתני מעט, ומתה. ועי' בש"ק שם. וע"ע בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"ו, עיי"ש. ואמנם התם מיירי לגבי אכילה, ולא לגבי תרופה. אולם אף לגבי תרופה או כל רפואה שהיא יש לסמוך על החולה, שאין שום חילוק בזה. וכ"מ בתשו' הרדב"ז הג"ל, ופשוט. [וקצת תימה על האו"ש בפ"ב משביתת העשור ה"ח שנסתפק בזה (א"כ יש נידון על הרפואה אם מועלת, והוא ע"א, ויבואר להלן), ומ"מ מסיק בעצמו שסתימת הפו' משמע שאין חילוק, והמיקל בפקיו"נ שפיר עבד]. וע"ע במנחת שלמה (סימן ז') גבי אדם שאומר לחבירו שמרגיש כאב בליבו וחושש להתקף לב, שמסתבר שאף אם אינו מוחזק לנאמן, ולא ניכר על פניו וכו', מ"מ ספיקא מיהא הוי, וע"ע בספר שבת שבתן ע"פ ר"א.

372. יש להעיר כאן הערה נחוצה, שכל דברינו הם עפ"ד הפו', אולם בד"כ יש לשמוע לרופא, כי אין החולה אלא בור בענין זה. ועיין בביה"ל, וכן בשש"כ (פ"ב הערה כ"ה) שהגרשו"א העיר שחולה רופא המסכימים ביניהם לגבי מיוחשי החולה, ואינם נחלקים אלא בקביעת סוג המחלה, אף שהרופא עשוי לטעות, מ"מ החולה עצמו אינו אלא בור בעני"ז, ואין שומעים לו אף להקל, עיי"ש. ועד"ז שייך בעוד פרטים. אולם בנידו"ד שהרופא אומר שאין לו חולי, החולה אומר שמרגיש חולי, הי"ו מחלוקת בעצם המציאות, ובה שומעין לחולה. ויבאר עוד בהערה הבאה כלל ויסוד הדברים, עיין שם ה"טב.

373. ביה"ל (שם) שאין סברא לשמוע בזה לחולה לחלל שבת בחינם.
 ויש לבאר יסוד הענין בזה, הדנה לעיל נתבאר שאין שומעין בעניני מחלה אלא לרופא או למי שבקי באותו דבר, וממילא הכא נמי כיון שהרופא אומר שאינו מועיל אין שומעין לו, ומה שהתירו לשמוע לחולה נגד הרופא, היינו באופן שגם הרופא מסכים שיש מחלה, ויש ענין ותועלת כל שהיא ברפואה, אלא שהוא סבור שאינו מצב כל כך חמור בכדי לחלל עליו שבת, בזה אנו שומעים לחולה. וזו הערה חשובה ויסודית בכל הענין ששומעים לחולה כנגד הרופא, שאם זה מחלוקת בעצם מהות החולי ובעצם מהות הרפואה, שומעין לרופא [אמנם גם בזה פעמים שיש לשמוע לחולה, כגון בענין האוכל, וכדלהלן, וכיצא].
 והיינו, שאם החולה אומר שהוא מרגיש חולי שיש בו סכנה שזקוק לאיזה דבר לרפואתו, שומעין לו, אע"פ שהרופא אומר שאינו חולה או שאינו זקוק לללום. אבל אם מוסכם שהוא חולה, אלא שנחלקים באיזה מחלה הוא חולה, או איזה תרופה הוא צריך, מן הסתם שומעין לרופא.

ואפילו אם אין שום עיכוב לחולה ואפשר להמתין מעט, אין לעשות על ידי גוי, אלא רק על ידי יהודים גדולים ובני דעת⁴⁰⁷. ועיין בהערה⁴⁰⁸. וכל האמור הוא באופן שכולם נמצאים באותו מעמד, אבל אם אין באותו מעמד אלא גויים או נשים או קטנים, בודאי אין להם להמתין, אלא יזדרזו ויעשו מיד מה שיכולים לעשות, והזריז נשכר⁴⁰⁹. וכל שכן אם הגוי או האשה מומחים יותר, ויודעים להציל יותר טוב, שבודאי יעשו על ידיהם ולא על ידי האיש הגדול, אע"פ שהוא נמצא שם⁴¹⁰. [ד"ן עשיית החילול בשינוי, יבואר להלן]⁴¹¹.
נ"ט. ודע, שאסור להתרפאות אצל גוי ואפילו בחול, אם הוא חולי שיש בו סכנה, משום שהגויים חשודים על שפיכות דמים⁴¹², אלא אם כן הוא רופא מומחה לרבים, כגון שהוא עובד במסגרת קופת חולים, או בית חולים, משום דלא מרע אומנותיה⁴¹³. וכן סתם רופא בומנינו שמן הסתם יש לו רשיון עבודה, מותר להתרפאות אצלו⁴¹⁴.
 ואם יש רופא גוי ורופא יהודי, עדיף לטפל אצל רופא יהודי, שמצוה להעדיף את היהודי בעניני מקח ושכר, כדי שישתכר⁴¹⁵. אמנם אם הגוי מומחה יותר מותר לטפל אצלו, ועיין בהערה⁴¹⁶.
 כל האמור הוא בחול, אבל בשבת כבר נתבאר שיש להעדיף רופא יהודי ולא רופא גוי⁴¹⁷, אמנם רופאים שעובדים במסגרת בית החולים וכיוצא, אפשר להתרפאות אצלם, ואפשר שבאופן זה יותר טוב לטפל אצלם מאשר לטפל אצל יהודי, ואפילו לדעת מרן השולחן ערוך⁴¹⁸. והיינו באופן שאין חשש כלל שיתאחר הטיפול בחולה⁴¹⁹. אמנם למעשה אפשר לכתחילה ע"י רופא יהודי גם כשיש רופא גוי⁴²⁰.
 וכן נשים העובדות במסגרת בית החולים, ונקראות "אחיות", אפשר לטפל אצלן אפילו כשיש שם באותו מעמד גם רופאים גברים⁴²¹, אמנם מדיני צניעות יש להזהר ככל האפשר שרופאות ואחיות יטפלו בנשים, ורופאים ואחים יטפלו בגברים, ובפרט בטיפולים צנועים, וכל שכן במחלות מעיים וכדומה, שבכל אלו הוא חייב מן הדין⁴²².
ס'. אם יש שני יהודים, אחד שומר שבת והשני מחלל שבת, אין להעדיף את הרופא המחלל שבת, אלא אדרבה חייב לקחת דווקא את הרופא שומר שבת, ובכך גם ימנע מחילולי שבת⁴²³. (וכן כשיש רופא חרדי ויש רופא אחר שאינו כמותו,

ישראל, זה רק בודאי בפיקו"ג ולא בספק, עיי"ש. ולענ"ד ז"א כלל, ואדרבה יותר יש להזהר בזה בספק פיקוח נפש, שהרי חד מהני טעמי הוא כדי שלא יבואו להחמיר ע"ע בפיקוח נפש ויבוא להסתכן, וא"כ אדרבה בספק פיקוח נפש יותר יש להזהר, כי בפיקוח נפש כולם יודעים הסכנה שלפניהם, ופשוט להם לחלל שבת, ואילו בספק סכנה עשויים יותר לטעות. (זהו כעין מש"כ הרמ"א ס"ח תר"ג ספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאית וכו'). ואדרבה בזה צריך יותר לפרסם היתר. וכן י"ל גם לשאר הטעמים (ונראה לענ"ד דמה שהעולם מחמירים בזה הוא מטעמי חסרון ידיעה גרידא, ולא משום טעם כל שהוא, וזה ככל התורה שמצאנו כח הדייתא עדיף, ע"י רש"י ריש ביצה, והמחמירים הוא מחוסר ידיעה, ועל כן יראים להקל. וידוע מש"כ הר"ן בחולין והשל"ה והמהרש"א ועוד בביאור הגמ' דברכות גדול הנהנה מיגיע כפיו וכו'), ודק"ן. ויש לציין, שמצאנו במשנ"ב להלן (סקל"ט) גבי סתם יינם, שדנו הפו"א אם עדיף שיבשל היהודי היין ולא ע"י הגוי. והבי"ט נקט שעדיף לעשות ע"י יהודי (וכשיטתו כן בסעיף י"ב שנעשה הכל ע"י ישראל גדולים ובני דעת), והר"מ חלק עליו (וכשיטתו כאן שכתב שמתאם וחסרון ידיעה גרידא, ולא משום טעם כל שהוא, סק"ו) מטעם אחר. ובמשנ"ב שם נקט כן להחמיר, וקשה שהרי הביטוח והט"ז הנ"ל יש לעשות ע"י ישראל, וכפסק השו"ע שם, וצ"ע. ויש שתירצו דשאני התם שאינו זקוק ליין לעצם הרפואה, אלא שהוא בכלל שאר צרכי חולה שמותר לחלל עליוהם שבת לכי"ע מחמת שהוא צורך הרבה (וכמש"כ בשע"צ אות י"א), ואה"נ שאם היה מעצם עסק הרפואה מותר ע"י ישראל דווקא, ע"כ. וז"א העיר באו"א שחלוקה בין חושש שיתעצל, בזה עושים ע"י ישראל, אבל בדברים שאין חשש שיתעצל כגון בחימום היין, וכל כה"נ רע"ב, בזה ס"ל להמשי"ב שפד"ף ע"י גוי, ועפ"י את"ש ג"כ מש"כ במשנ"ב (ס"ח רע"ב) שאם צריך להדליק לחולה נר יעשו ע"י גוי, ולהג"ל את"ש. ולפענ"ד יש לומר עדי"ז באו"א שהדבר תלוי אם העסק הוא בגוף החולה ממש בזה לא עושים ע"י גוי, אבל אם הוא דבר שמוחוץ לגופו של החולה כגון חימום המאכלים או הדלקת נר וכיוצא בזה, אה"נ שעושים ע"י גוי, ודק"ן. ואעיקר דמילתא י"ל דמה שהחמיר בזה בה"ד"ג הוא כמש"כ שם דכדומה שכן נהגו להחמיר היכא דאפשר (ואע"פ שאין מחלוקה כתב בפשוט שכן המנהג, מ"מ במקור הדין מבואר ואינו מנהג ברור ומכונה). אמנם כ"ז לדעת המש"ב, אבל לדעת מרן השו"ע לפי שאר הטעמים, נראה איפוא שגם בשאר דברים שחוץ לגופו של החולה אין עושים ע"י גוי אלא ע"י ישראל, וכן נראה שהבין הכה"ח בדעת השו"ע, ודק"ן. כן מבואר מדברי הפו"א הנ"ל.
 והנה לדין בני ספרד בודאי שכן היא ההלכה למעשה, אבל לבני אשכנז עדיין יש לדון, מאחר שכפי הנראה מנהגם להחמיר בזה, וכ"כ בשבת הלוי (ח"ח סי' ע"ד), אולם הנה אף אצל הספרדים יש שהחמירו בזה לעשות ע"י גדולים, וכמש"כ בהג"ה ג. ואע"פ בודאי שאין הלכה כן, וזה נובע מחוסר ידיעה של אנשים שחושבים שבקושי אפשר לחלל שבת בשביל חולה, ובגדולות אלישע (סקל"ד) אכן כתב שאין לחוש כלל למנהג, כיון שכן הורו רבותינו הראשונים ומרן השו"ע, ואפילו אם אפשר בכנסי עושים ע"י ישראל, עיי"ש. והכא נמי נימא לגבי מנהג אשכנזים. ומיהו למנהגם י"ל שסמכו ע"ד הרמ"א שנהגים כמותו בכל מקום, ולא ידעו או שלא חששו להט"ז המובא במשנ"ב לעשות ע"י ישראל. אולם במש"כ פלי"ס ס"ו ובהערה הביא דברי הפו"א לעשות ע"י יהודי, וכן פסק בשו"ע באו"א ג. (ח"ח סי' תק"י). ועוד. (ועי' ע"ע בס"ד דבריו היבוא בסמוך, וי"ל). ואף גם זאת שהעירו במקור דברי הרמ"א גופא בד"מ, ולכן סתמנו בפשיטות לדברי הכל לעשות ע"י יהודי דווקא, בין ספרדים ובין אשכנזים, ותול"מ.
 408. עיין להגרשו"א בשולחן שלמה (סק"ג) שאם אינו חלק מן הטיפול הישיר בחולה (כגון כתיבת דו"ח המחלה וכיבוי הנר שהחולה ישן), ככה"ג יש לעשות ע"י גוי אף לדעת מרן המחבר, עיי"ש. [ועי'ע בחוט שני פפ"ט סק"כ לענין הסעת החולה שעדיף ע"י גוי, וגם צריך לטפל אליו, עיין שם, וזה לכא"ו יותר קשה שמוסיף עוד לטפל לגוי ולעשות איסור, בשביל לחסוך חילול שבת ונתן שמותר מן הדין. ובמקום אחר כתבנו בשם פו"א שלא לטפל לרופא כדי לדעת אם לחלל שבת או לא כיון שמותר, וכל שכן כאן שבודאי היתר ברור]. אולם ל"ע בזה לפום טעמא דמילתא הנ"ל, דלפ"י נראה שאין לחלק. (וכן משמע בשמ"ת שבת ח"ה סי' תק"ף). ועיין בשו"ת צ"א ח"ח סימן ט"ו פרק ב' מש"כ בזה. ושם ביאר לאידך גיסא שכל המחלוקת בפו"א הוא בדברים שאינם קשורים לרפואה דווקא, וכגון בהדלקת הנר והתנור, ובישול לחולה וכדו', אבל בנוגע להגשת טיפול רפואי ע"י הרופא כו"ע צדו שגם כשיש רופא ע"כ"ם מוזמן לפנינו, מ"מ אין לו לישראל למנוע את עצמו מלחלל גם כן, עיי"ש. ודק"ן. [הלום ראיתי במשנ"ב סימן ש"ל סק"כ"א בשם הב"ח והא"ד שבחולה שיב"ס שצריך מדורה, מותר ע"י ישראל "אם אי אפשר ע"י גוי", עכ"ל. ומשמע שאם יש גוי צריך לשנות, ובפשוט זה ע"פ המחמירים בזה, ועדיין צ"ע].
 ולדברי הגרשו"א, א"ה"ה אם צריך לקחת את החולה ברכב, ואפשר ע"י גוי, צריך לעשות כן (ובחוט שני כתב שיש לעשות כן אפילו אם צריך לטפל לרכב), ומ"מ להשי"ע נראה שהכל מותר לרכוש כשופי, אמנם במקום שיש רכבים מיוחדים שמאשימים בנהגים גויים או רופאים גויים העשויים למטרה זו, אפשר שיש בהם עדיפות, דבכא"י גוונא לא שייכים כ"כ הטעמים שבראשונים בטעם עדיפות היהודי.
 ועיין עוד בחוט שני פפ"ט ס"א שכתב לחלק עוד שכל דברי ה"טו"א לעשות ע"י יהודי הוא באופן שהחולה לפנינו, ויש לעשות באופן דחוף. (נ"ב) יש להעיר בדאופן דחוף פשיטא דשרי ליהודי אשר לפנינו, ואין חולק שאסור לחזור אחר גוי. אך י"ל דמיייר שאינו צריך לחזר אחר גוי אלא הוא לפנינו, וב' הדרכים (שום), אבל כשידוע מראש שיש לעשות לו איזה חילול מחשש סכנה, מסתבר שמותר אף לכתחילה ע"י גוי, שהרי באופן זה שידוע לא שייך בהילות ואיחור, ע"כ. אולם לפי השו"ע משמע שאין לחלק, וכל שיש לפנינו סכנה בשבת או חשש סכנה עושים ע"י ישראל. ואף בדעת ה"טו"א עצמו אין מוכרח לומר כן, שהרי ה"טו"א כתב שמלבד הענין שהיהודי מודרו יותר, יש בזה ענין שלא יראו שהוא

מחזר אחר גוי, ויבואו לעשות כן תמיד, ונמצא שעשויים לבל ליד סכנה, עיי"ש. ולפי זה הרי בכל אופן צריך ע"י ישראל, ואין לחלק בכל זה. [ואמנם המשנ"ב הביא מה"טו"א רק הטעם שהיהודי מודרו יותר, אולם היא גופא קשיא, וכבר תמה בזה בשו"ת צ"א ח"ח ס"טו"א פ"ב אות ג' ובח"ל ס"ו פ"ב אות ה'].
 [וכע"ז ראינו בפר לענין עשיית החילול בשינוי, וכיעוין בספר נשמת אברהם ח"ה ע' כ"ב בשם הגרשו"א, שאם צריך לכתוב מרשם תרופות (רצפט) יכתוב ביד שמאל, עיי"ש. וכן יש לבאר בזה מה שראינו באחרוני זמנינו שכתבו שאם צריך להתקשר לרופא לצורך חולה יימנה את השפופרת בשינוי וכלאחד יד, וכן יחזירו אותה באופן זה, ואפשר איפוא שהבינו עדי"ז שכוון שאינו בטיפול הישיר בחולה צריך לשנות, וע"ע באגרות משה ח"ד חאה"ע"ז סימן ע"ג אות ד', עיי"ש. וגם בזה צ"ע לדין אם להחמיר בזה].
 409. משנ"ב (סקל"ד) בשם התשב"ץ ורי"א ז, וכ"כ בכה"ח (אות ע"א) משם הב"י בשם ר"יו. ושכ"כ בעו"ש, עיי"ש. וכה"ג כתב בתור"ד בינא (דף פד): ועוד.
 410. שבכה"ג ודאי שיש לנו לדאוג להצלה שלפנינו, ולא לחוש על איזה ספק שיכול להתרחש מפני הרואים, ועוד, שגם חשש מפני הרואים ליכא, כיון שרואים שהם מומחים שפי וניכר הדבר, וכן יש ללמוד ג"כ מדברי הפו"א הנ"ל בהערה הקודמת, דכל כה"ג נחשב שאין מישהו אחר שיכול להציל.
 411. ומבואר בסוף סעיף זה.
 412. שו"ע בי"ד (סימן קנ"ה) שכל מכה וחולי שמחללים עליו שבת אין מתרפאים מן הגויים, ודווקא בחולי שיב"ס, שיכולים הגויים לומר שהחולה מת מאילו במה שהיה מסוכן, ואין הם האשמים בכך, אבל בחולי שאין בו סכנה שאין להם מחלל תולדות, מותר.
 413. שו"ע שם, ובל"ח שם (סק"ג).
 414. כן אפשר ללמוד עפ"משי"כ בכה"ח לעיל (אות נ"ו) בשם הבר"כ, שכיום שאין שום אדם יכול לרפאות כי אם ברשות חכמים, סתם כל אדם העוסק ברפואה נקרא מומחה, מהיר"ו, ע"כ. (וכה"ג יש ללמוד מדברי הרמ"א בי"ד סימן א' ס"א עיי"ש). וקל וחומר, בזה"ז שיש להם רשיון וממנו הם מתפרנסים, וכן ראיתי בס' רפואת השבת עמוד ע"ד בהערה בשם הגר"י זילברשטיין שליט"א, וציין שזה חוץ מילולת, וכמש"כ בספר תורת היולדת פ"ח הערה ה'.
 415. כ"כ בספר הנ"ל עפ"משי"כ במשנה ברורה (סימן תרמ"ח ס"ה ובשע"צ אות ע"ו), דכתיב אז קנה מיד עמיתך, ופירש"י והוא מהספרא (נ"ב, ת"כ), שאם תרצה לקנות קנה מיד עמיתך, עיי"ש. ועיין עוד בספר אהבת חסד לרבינו החפ"ז חיים כמה פרטים בזה, עיי"ש.
 416. הדבר פשוט שאם הרופא הגוי מומחה יותר אפשר לטפל אצלו [איברא שיש לשקול לא מידת מומחיותו של הגוי, ביחס ליהודי, שלפעמים רופא או רופא רשע קל בעניני הערך לחיי הזולת, וראיתי בספר הנ"ל עמוד ע"ג משם ספר תורת היולדת שהביא בשם גדולי הדור שאמרו שיש להעדיף רופא בעל מידות טובות, יותר מרופא קפדן וגאוותן, ואע"פ שהרופא בעל המידות טובות אינו מומחה כהרופא השני, כיון שמעשיו עשויים בישוב הדעת ובהתחשבות בזולת, וגדולה מזו כתב שם שיתכן שמותר לקרוא לרופא בעל המידות טובות בשבת, למרות שהדבר כרוך בחילול השבת, ואע"פ שהרופא השני לפנינו, ע"כ].
 וכן אם הרופא היהודי נוטל שכר הרבה אין חייב להתרפאות אצלו, וקל וחומר אם הרופא הגוי עובד במסגרת הקופה שלו וכדומה (ואם אינו הפרש כ"כ גדול יש להעדיפו, ועכ"פ במחיר מופרז הרבה ודאי שאינו חייב), ותלוי גם אם הוא שומר ת"מ וכו'. ויש בזה עוד הרבה פרטים, ועיין בספר אהבת חסד. [ועיין בהלכה הבאה לענין שני רופאים יהודים בשבת].
 417. כמו שנתבאר לעיל [אך כבר כתבנו שאין לעשות שיקולים כספיים (כאשר שני הרופאים שוים וכיוצא), באופן שיצטרך להוסיף בחילול שבת, אא"כ יש חשש שתירשף דעתו של החולה, או שתיטרד מנוחת נפשו כאשר יחשוב שהוא צריך לשלם סכום גדול, וכיון שיש בו סכנה, יש להקל באופן זה].
 418. הנה לעיל כתבנו ב' טעמים למה לא לטפל אצל גוי, א' יתעצלו. ב' מפני הרואים. ונראה שברופאים העובדים בבית החולים אין חשש שיתעצלו ויפשעו, כיון שיש עליהם ביקורת ולא מרעי אומנותיהו. (ואפשר שגם סתם רופא בזה"ז הרי הוא כמומחה וכנ"ל). וכמו"כ נראה שאין בזה כ"כ חשש של מפני הרואים, שהרי הדבר ידוע בכל המקומות שיש רופאים גויים לצד רופאים יהודים, וא"כ אין חשש שיתעצלו אצל הגוי, ואפילו לדעת מרן השו"ע, ואפשר עוד שאף טוב יותר להעדיף את הרופא הגוי. [אך מ"מ יש להזהר שלא יהא נראה כמו שחושש מחילול שבת, ומדקדק להחמיר את הגוי דווקא, שבוה עדיין יש את החשש של מפני הרואים, אא"כ יפרסם, וכמו שכתבו ב"טו"א ובאחרונים].
 419. כנ"ל בהלכה הקודמת.
 420. דאכתי יש לחוש שלא יחשבו שאסור לחלל שבת לחולה שיב"ס. ושור"ד בנשמת שבת סי' רכ"ב אות ג' שכתב לעשות כן ע"י ישראל, והביא שכ"כ כמה חכמים והאגרי"מ, וכן חכ"א שהביא שם [והוא הצ"א], ועוד יש לפלפל, ואכמ"ל.
 421. הנה גם בזה י"ל כן, שכבר כתבנו לעיל ב' טעמים למה לא לטפל אצל נשים, א' שמת יתעצלו. ב' שמת תהיה שבת קלה בעיניהם, וממילא בזה"ז שהדבר ידוע שבבתי חולים עובדות נשים מיוחדות לתפקידי הרפואה, אין חשש. וכ"כ בקצות השולחן (סימן קל"ה סק"ט) שבוה"ז אין חשש שיתעצלו או יפשעו, ועיניו רואות שממלאים את תפקידם בזריזות. וז"ב.
 422. הדברים ברורים ופשוטים, וכבר העיר בזה בקצה"ש. ויש בזה הרבה פרטים לפי הענין, וע"ע בב"י ורמ"א ושו"ת בי"ד סו"ס קצ"ה, ומש"כ שם בספר יוסף טוהר לענין נגיעה. ונוכרי מזה להלן בקצרה, ונוסיף בזה עוד דברים. והנה בדברים שאינם בנגיעה זה בזה, אין קפידא כ"כ שאיש ישמש את האשה, וכדמוכח בשו"ע י"ד (סימן של"ה ס"י) שרק בחולי מעיים אסור לאיש לשמש אשה, עיי"ש. ומשמע שבשאר דברים מותרים, ושאינו חולי מעיים דאיכא פריצותא בקינות, וכמש"כ ה"טו"א. א"נ כה"ש"ך שפנינו לפניו ואיכא גילוי, עיי"ש. ואף בזה לאשה מותר לשמש את חולה (אמנם שיהא חולה ואין יצור

יש להעדיף את החרדי⁴²⁴.

וחולה שיש בו סכנה, אם החולי בהול אין לדקדק בכך, והזריז הרי זה משובח, אבל אם אין החולי בהול יש להעדיף את הרופא שומר תורה ומצוות⁴²⁵. אמנם אם הרופא מחלל השבת מומחה יותר, מותר להעדיפו, אף שידוע שהוא יחלל שבת שלא לצורך⁴²⁶, אך ישתדלו למנוע ולהימנע מכל איסור שאינו מותר לצורך החולה, ועיין עוד בהערה באיזה אופן יהיה התשלום לרופא שדורש זאת בשבת⁴²⁷.

וכן אם יש לחולה רופא פרטי, מותר לחולה או למשפחתו לקרוא לו, ואף שהוא גר ברחוק מקום משאר רופאים⁴²⁸.

ס"א, ובכל אופן אם קרא לרופא איהו שיהיה לרפאות חולה, חייב הרופא ללכת, אפילו אם ידוע שיש שם רופאים אחרים⁴²⁹.

וכמו כן אין לרופא לסגור את מרפאתו בשבת, ואף אם יש רופא אחר שיכול לרפאות בשבת, נראה שאין לו להחליף עימו כדי להנצל מחילול שבת, מאחר שאין בזה חילול שבת כלל⁴³⁰.

ס"ב, כשמחללים שבת על חולה שיש בו סכנה, לדעת השו"ע - אין צריך לדקדק לעשות את המלאכה בשינוי⁴³¹, וכל כיוצא בזה⁴³². ולדעת הרמ"א - אם אפשר לעשות בשינוי יעשו בשינוי, ולא כדרך עשיית המלאכה⁴³³. אמנם אף להרמ"א כל זה רק אם אין חשש שיתאחר הטיפול בחולה, או באופן שאין החולי בהול, אבל אם החולי בהול או שיש חשש שיתאחר הטיפול בחולה ויבוא ליד סכנה, יעשו כדרכו⁴³⁴.

יש מי שאומר, שכל האמור לעיל הוא בודאי סכנה, אבל אם הוא ספק סכנה יש לעשות על ידי גוי או על ידי יהודי בשינוי אפילו לדעת השו"ע, ואינו מוכרח, ועיין בהערה⁴³⁵, ועל כל פנים אם יש שני דרכים שוים להצלת החולה, דרך אחת בעשיית המלאכה כדרכו, ודרך אחרת בעשיית המלאכה בשינוי וכיוצא, באופן שאינו איסור דאורייתא, יש להעדיף את הדרך השניה כדי שלא תעשה מלאכה האסורה מן התורה⁴³⁶.

שער ז

עוד פרטי דינים בעניני סכנה

ס"ג, כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה, הרי זה משובח, ואפילו אם מתקן עימו דבר אחר⁴³⁷, ונזכיר דוגמאות:

[א]. תינוק שנפל לים, פורש מצודה להעלות את התינוק, ואף על פי שצד עימו דגים⁴³⁸.

הותרו בעבור חולה שאין בו סכנה, וכתב שאמנם יש המצדדים להתיר משני פנים, אולם יש לדון בנימוקיהם, ולדינא יש להמנע מכך, עיי"ש. (ויש לדון עוד שאף בדברים שהותרו לחולה שאינם, מ"מ ה"מ לרופא שעושה כן למצות ה'; משא"כ שיעושה זאת לצרכיו. אולם ז"א כלל, ויש לזה כמה ראיות, שאף שכיון לטובת עצמו וכדו', כיון שהותר הותר.) ועי' עוד בתשובת הגאון בעל משנה הלכות זצ"ל המובאת בסוף ספר פס"ת על הל' שבת שכתב כמה טעמים לזה שיש לקחת דווקא את הרופא החרדי, עיין שם דברים נפלאים.

וכמו"כ מכבר חשבתו בזה עי"ד הבית הלוי (שמות ב, כה) הסובר שהתורה מחשיבה את חילול שבת לצורך פיקו"ג כדבר המותר, רק למי שבאמת שומר שבת, אבל למחלל שבת בעלמא לא יחשב לו כהיתר בשביל פיקו"ג, אחר שבעלמא נמי אינו שומר מצוות, והיינו דכיון שבעלמא הוא מחלל שבת, אף אם יארע לו אונס לא חשיב אונס, עיי"ש. וכה"ג בספר בנין שלמה על הרמב"ם (פ"ב הי"ז). אלא שדברים אלו נסתרים מדברי הגמ' במנחות (דף סד.) בפירוש מצודה לחלל שבת לצד דגים והעלה תינוק דפטור, עיין שם לדעת רבא, והכי הלכתא. וש"ד שיעירו בזה עי"ד בצ"א ח"ט ס"ז פ"ד בשם הגר"ג שגטטר, עיי"ש, ועוד. (ויש שביארו שאף להביה"ל לא קאי אלא כשלבסוף לא הצליח להציל, עי' בספר משנת פיקוח נפש שער ב' סכ"ד ד', ועי' בנשמת שבת ועוד, ואכמ"ל.) ועי' בנשמת שבת סימן רמ"ד שכתב כן בפשטות לפי מה שכתב הרמב"ם שחילול שבת לחולה שיש"ם עושין עי' גדולי ישראל וכו' (וכנ"ל). וה"ה

שהשומר תורה ומצוות עדיף, ועי' מה שכתבנו בזה לעיל.

וכן הנפ"מ בזה גם לגבי שאר דברים שעושים לחולה שיש"ם, שעדיף עי"י יהודי שומר שבת, וכגון שיקח אותו החרדי בבכונותיו לבית החולים (שכבה"ג ימעט בנסיעות שלא לצורך, וכן לגבי החזרה ברכב, שיזהר שלא לחזור ברכב (עיין להלן בסוף סימן שכ"ט) וכיוצא). וכל כיוצא"ב. [אמנם בעלמא כבר כתבנו במקומו שבד"כ עדיף להשתמש באמבולנס (אף שצריכים לטלפן אליו), מאשר ליסע ברכב פרטי, ויש בזה עוד פרטים, ועי' בשש"כ ובהערות מש"ב בזה].

וכן לענין רופא שומר ת"מ שהגיע זמן משמרתו בבית החולים ביום שבת, אסור לו להחליף את משמרתו עם רופא שאינו שומר ת"מ, וכמו שהעיר בשש"כ פ"מ סכ"ב, עיי"ש. אולם אם הוא נמצא בב"ח של נכרי חייב הוא להחליף את התורנות שלו עם נכרי, ואף בתשלום [ג"ב]. לפי המבואר בפ"ו בסי' תרנ"ח נראה אפוא שמחויב ליתן ממון כמה שירצו כדי להפטר מן העבודה בשבת, אולם יש לדחות דשא"ה שהוא פיקוח נפש, ותמיד יש עדיפות לרופא יהודי מכוונת ב"ד ועוד].

424. עי"פ הגי' שכתב הרמב"ם שעושים ע"פ גדולי ישראל וחכמיהם וכו', והטעמים הגי' שייכים בזה, וכן מבואר בראשונים (ברמב"ם בפיהמ"ש ותורי"ד ביומא פד: ועוד) ששעדיף שלא ליתן להדיסיות ועמי הארץ.

425. כן נראה שאם החולי בהול הא ודאי שאין לדקדק כלל, ופשוט. אבל כשאינו חולי בהול, ה"ג יש להעדיף רופא חרדי, שלא יעשה אלא את ההכרחי. [ואין לדמות זאת למה שנתבאר לעיל שלא לקחת רופא גוי, אלא דווקא ישראל. וכאן אינו ניכר כלל מה עדיף על מה, הן לגבי רופא המחלל שבת (שאין ראה לצדד לקחתו כדהתם שלא יבוא לדקדק). והן לגבי הרופא שומר השבת (שהיה אפשר לדמות לדהתם, וזה ודאי אינו, שאין דינו כגוי לגבי זה), ופשוט].

426. עיין בספר שער השאלים בהלכה סימן צ"א, וכן בשש"כ פ"ב ס"ח כיוצא"ב. וכן נראה למשנת לעיל שמכלל דיני פיקוח נפש, הוא שיקחה את הרופא הטוב ביותר, והוא מחויב ההשתדלות, וה"ג לנידוד" שיש להעדיף זאת. [אבל אסור להעדיף רופא אחד על פני חברו, מטעמים כספיים, אם מחמת זה יבא לידי חילול שבת נוסף].

ויש לציין, שברמב"ן בתוה"א (דף י"ג ע"ד) מבואר שדווקא רופא בקי גדול שאין גדול ממנו רשאי להתעסק ברפואה (הגם שניתנה רשות לרופא הרפאות, וכמשי"כ בב"ק דף פה:; וכ"פ בשו"ע יו"ד ר"מ שלי"ו), עיי"ש. אלא שהאינא אין נוהגים כן, ודאל"כ יש שבתק חיי, לא לחלולים ולרופאים, שגם המומחה הגדול צריך שיהיה בישוב הדעת וכו', וכע"ז מצאנו בהל' דיינים (בחומ"מ סימן ח' ועוד) כמה הפלגות בגודל הדיין, ואעפ"כ לא נוהגים כן מטעם הגי', ומלבד כל זה שבמציאות כיום לומדים שנים רבות חכמת הרפואה, וזה כללים ברורים ומגודרים, ומ"מ צריך לקחת את הטוב ביותר כפי האפשר (עיין בדברינו לעיל בהלכה ג' בהערה ד"ה וכו').

427. כן יש להעיר, שעכ"פ ישתדלו להניא מכל איסור שלא לצורך שלא הותר. וכמו"כ יזירו הם שלא יכשלו באיסור. [וכמו"כ אם נתברר שאין חשש סכנה לחולה, וזהו למנוע את הרופא מלחלל שבת עוד, אחר שנתברר שאין סכנה]. ואם הוא דורש את שכרו בשבת עבור ביקורו או טיפולו בחולה, אזי אם אפשר ליתן לו משכון ולדחותו בכך עד מוצאי שבת יש לעשות כן, ואם הוא רוצה דווקא תשלום בזמון, אזי כיון שהמדובר בחולה שיש בו סכנה מותר לשלם לו [אך לא יקבלו ממנו עודף ביד, וגם שלא ביד אפשר שיש להמנע כדי שלא להכשילו, אא"כ כבר הוא בידו, וי"ל]. ואם אין כסף בזמון מותר לכתוב כ"ז, מאחר שהוא חולה שיש"ם, והרופא אינו מסכים להמתין לצאת שבת. וכ"כ עי' האחרונים, עי' בשש"כ פ"ב ס"ה ובפ"ח ס"ג ובפ"מ ס"ב, עיי"ש. (ועי' בכה"ח סימן שכ"ט אות ל"ה).

אמנם אם זה כבר לאחר הטיפול, ואז הוא דורש את הכסף, אז כבר אין היתר של פיקוח נפש, ובאופן זה לכאורה אין לעבור שום איסור, ואפילו איסור טלטול מוקצה דרבנן אסור. אבל אפשר להראות לו את מקום המעות, והוא יקח לבד [ואין להחמיר בזה, אפילו שהוא מומר, משום שבלא"ה הוא יבא לרשום את החוב ויעבור איסור חמור יותר, ונראה שיכול להיות בזה חשש דלילמא ממנעי, ויזיר לא ירצו לטפל בשומרי תורה ומצוות (וכע"ז העיר הגרש"א בשולחן שלמה), ולטעם זה היה נראה שמותר אפילו ליתן לו בדיים. אלא

שיל"ע אם יש לחוש כ"כ לזה, אחר שהם יודעים שהאנשים שומרי תורה זהירים בגזל ושכר שכיר, ונותנים מיד את הכסף לאחר שבת, אמנם כפי המציאות נתברר לי שיש כאלה שנסתרו בהסתה נגד שומרי מצוות עד שחושבים אותם כאינם נאמנים, רח"ל. ועדיין י"ל עוד שיש בו צורך גם לעתיד שיטפל בו או באחרים כמותו שוב פעם כראוי, אולם גם לזה יש תשובה שמסתבר שפעם הבאה ג"כ יהיה מוכן לטפל בו, אך ירצה את הכסף מראש, ולזה אין כ"כ חשש פיקו"ג, שאם זה היה חולי ודאי שיטפל בו, ואם לא בהול, ילך וישלם לו באותו עת, אמנם אפשר שיטעם וכו'].

428. כיון שרופאו הפרטי מכיר בטבעיו, ויכול לעזור הרבה לרפואתו טפי מאחרים, ועוד טעמים איכא בזה. וכן העלה בשו"ת צ"א ח"ג סימן נ"ה נ"ו, ושו"ת אגרי"מ ח"א סי' קל"ב, עיי"ש. (והרבה פעמים יש ג"כ יתובי דעתא של החולה).

429. שו"ת צ"א שם, עיי"ש טעמו. [ועיין ברין נדרים (דף מא:): מירושלמי (פ"ד מנדרים סוף ה"ב) שאפילו מודר הנאה מותר לרפאות את חברו בגופו, שלא מכל אדם וכה להתרפאות].

430. הנה בשו"ת אגרי"מ (ח"ד סי' ע"ט) כתב שסיגור המרפאה וכו', עיי"ש. ולענ"ד אינו מוכן. ואין חילוק בינו לבין חברו, ואין זה תלוי אם דחוייה או הותרה, דמאחר שמ"מ התורה אמרה לחלל שבת לרפואת חולה, מה לי הוא ומה לי חברו (ושוב שמעתי ש"כ בתורת היולדת, ולא הזכיר את האגרי"מ).

ובענין שכר הרופא, הנה כבר כתבו הפו' שמותר לרופא לקבל שכר ועוד הטיפול בשבת, ואין לו להמנע משום שכר שבת, ושכרו יוצא כדדיינים, ועי' בצ"א ח"ח ס"ו פ"ג כמה פרטים בעני"ז.

431. עיין בב"י בשם המ"מ (פ"ב הי"א) שהביא דברי הרמב"ן (בתוה"א שער הסכנה) דהיא דאפשר צריך לעשות בשינוי, כיון שבזה הוא רק איסור דרבנן, ואין לעבור איסור דא"ו בכדי, והביא ראיה ממש' בשבת (קכח:): שיוולדת שצריכה שכן מביאים לה בשינוי, וה"ג תנן לגבי מילה (בשבת קלג.) שאם לא שחק סממנים מאתמול לועס בפיו בשינוי. (וכ"כ התוס' בשבת שם ע"ב ד"ה לועס). וכתב ע"ז המ"מ שמדברי הרמב"ם לא משמע כן, וכי דווקא לגבי יולדת הצריכו לעשות שינוי, וה"ט דשאני יולדת שאינו סכנה ממש, שכאבי הלידה ותכליה הם כדבר הטבעי, ואין אחת מאלף שמתה מחמת לידה. וגם מש"כ ממילה אין ראיה, דשאני התם שהם מכשירים שהיה אפשר לעשותם מאתמול, ע"כ. וה"ד בקצרה בכה"ח (אות ע"ד) משם הער"ש. ומעתה כן מוכח גם מסתמית דברי השו"ע שלא הזכיר לעשות בשינוי, ועל כרחך דס"ל שא"צ לעשות בשינוי. ורק לגבי יולדת כתב בשו"ע (סימן ש"ל ס"א) שאם אפשר לשנות משנים, אבל לגבי כל חולה אה"נ דאי' לשנות.

[ומה שכתבנו ש"כ"ה בכה"ח אות ע"ד, יש להעיר שבה"ח סותר עצמו ממש"כ אה"כ באות ע"ה, ושם נמשך אחר דעת הגר"ז, וזה רק לפי הרמ"א. אולם לדין כהשו"ע אין הדין כן. ועי' גם בדבריו באות ס"ט. ועי' י"ל ששם הוא שיהיו להמתין כדי שלא יצטרך לעשות באיסור כלל, וככל דבר שעי' אומד מותר לגמרי, וכנ"ל בסי'ד, אולם דבר שצריך לחלל שבת עתה, א"צ שינוי כלל, וכ"פ באול"צ פ"ו תשו"ג ועוד באחרונים, וכן עיקר לדין שלא לעשות בשינוי].

וטעם הדבר יש להבין שהרי כבר נתבאר דשבת דחוייה ולא הותרה, וא"כ אמאי לא נצריך לעשות בשינוי, וי"ל חזא דיש חשש מפני הרואים כדרך שכתבנו לעיל בהלכות קדומות לענין חילול ע"י נכרים וקטנים וכו', וכאשר יראו שמקפידים ומדקדקים לעשות בשינוי יבואו לחשוב שבקושי התירו מפני פיקוח נפש ויבואו לידי סכנה. ויתירה מזו חיישין שמתוך שיבואו לעשות בשינוי, שמא יטעו ויתאחר הטיפול ויבואו לידי סכנה. וכן ביאר כעין זה בספר עמק ברכה ע' קכ"ח בדה"ד דעת, שהטעם הוא מחשש שמא יבואו להתאחר, וע"ש שם שהביא מהאבני"ז שהטעם הוא משום דשבת הותרה. אך הקשה עליו שפורשו ברמב"ם ששבת דחוייה ולא הותרה [וזה לא כ"כ קשה, שכבר כתבנו במקומו שכמה אחרונים פירשו גם כן בזה הרמב"ם ששבת הותרה. ומש"כ ששבת דחוייה, היינו שהשבת נדחית מפני פיקו"ג, אבל אכתי הוי בגדר הותרה. איברא דפשטא דמילתא ששבת בגדר דחוייה אצל פיקו"ג].

ועיין בשולחן שלמה (סק"ג) דלגבי שאר צרכי הטיפול שאינם חלק מהטיפול הישירי בחולה, לכי"ע צריך לעשות בשינוי או ע"י נכרי כשאפשר, ואף לדעת מרן השו"ע [וכגון כתיבת דוח"ה, או כיבוי נר כדי שחולה שיש"ם יוכל לישן], עיי"ש. וכ"כ עוד באחרונים, והזכרנום לעיל בהלכה ראשונה של ס"ב בהערה ד"ה ובעני"ז במוסגר, ושם כתבנו להעיר בזה, כיעו"ש, ועי' כמה שכתבנו לעיל בסעיף ד' בדברי השו"ע שעושים לו כל שרגילים וכו', ובדברי הביה"ל שם. ודו"ק. [ועיין בשש"כ פ"ב הערה פ"ו שמש"כ בביה"ל סי' רע"ח דהיא דאפשר לעשות בדרך אחרת בלא לחלל שבת שחייב חטאת, היינו באופן שיש לו מים מוכנים וכו' ג"ג. אבל אם היה יכול לעשות בשינוי ועשה כדרכו אינו חייב, ואדרבה לדעת המ"מ ברמב"ם אין לעשות בשינוי].

432. והספנו כן לומר שהוא הדין שאין לעשות זאת באופנים אחרים שבהם אינו איסור דא"ו, וכגון על ידי גרמא, או על ידי שניים שעושה וכו', דהיינו הן (ואמנם שר"ד בחוט שני ועוד באחרוני זמננו שכתבו לעשות כן, אולם לדעת השו"ע ודאי שזה אינו). וש"ד באחרונים שהקשו כה"ג לענין שהתירו לשחוט לחולה (כדלהלן ס"ד), אמאי לא יחשטו על ידי שניים, דקיי"ל שניים שעושה פטורים (כה"ג בנחל איתן על הרמב"ם פ"ב, וכן מהר"ש אינר בכתב"ס ס"ד), וכו' ניחא לדידהו, אולם לדעת השו"ע ודאי שאין לעשות כן, ואף לדעת הרמ"א לא שמענו שהורו כן (וי"ל בגדר שניים שעושה, ובתנאים שיהיה ממש ביחד, עיין בסי' שט"ו), ואכמ"ל.

433. כ"כ הרמ"א (בסעיף י"ב), ומוכח מהמשנ"ב שם (סק"ה) דס"ל כן לדינא. ואע"פ שלגבי הדין השני שעושה ע"י גויים לא ס"ל כן להמשנ"ב, וכמו שכתב

לקמיה (בסק"ל) והבאנוהו לעיל, מ"מ בזה ס"ל כן דלא חיישין לטעות, ומפני הרואים ג"כ אין לחוש כ"כ. ודו"ק.

ועיין בשש"כ (פ"ב הערה פ"ו) מהגרשו"א שכאשר עושה מלאכה בשינוי בנוכחות אנשים אחרים, צריך לומר להם שידעו שכאשר יש חשש שתעכב הצלת החולה ע"י השינוי מותר לעשות המלאכה כדרכה, ע"כ. ולהשו"ע הגי' נראה שאין לעשות כן, אלא יעשה כדרכו ולא בשינוי, מחשש שמא לא תמיד יוכל לפרסם את הדבר, ושוב יבואו לידי טעות, ועוד, שאם הוא צריך להודיע זאת אף הוא נעשה טורד בכך, ובמקום בלודזו בפיקו"ג להחיותו, הוא עוסק בפרסומים, ועל כן יש לעשות כדרכו בכל גווי לדעת השו"ע.

434. כן מבואר ברמ"א שם ובמשנ"ב סק"ה. ועי' בשש"כ (פ"ח הערה י') שכתב כע"ז דעת המשנ"ב גבי עשיית המלאכה ע"י גוי, ויישב בזה שיטת המשנ"ב כאן סק"ז מדבריו בסי' רע"ח לענין נר.

435. עיין בספר רפואת השבת (עמוד ק"ל) בהערה שהביא משם הגר"י זילברשטיין שכתב בוה"ל: שמסתבר שאף לדעת מרן שלא סובר שחייבים לשנות (כי אם ביולדת), היינו דווקא בודאי סכנה ולא בספק, עכ"ל. ושם דן לענין חולה שמסתכן אצל צינה, שכיון שקשה לקבוע מהי מידת קור שיסתכן בה, מסתבר א"כ שלכ"ע צריך לשנות, וכ"כ בא"י סימן ש"ל שצריך לבשל ע"י נכרי, ע"כ. ולענ"ד אינו מוכרח, דבכ"ל דוכתא חזינן שרין ספק סכנה שווה לודאי סכנה, ודין אחד להם, שכיון שהוא ספק סכנה ה"ז בגדר ודאי סכנה לענין שמוטל עלינו להצילו. (והרי כל רופא שנועק לחולה בדי"כ הוא רק בגדר ספק, שהרי אינו ידוע מהו מצבו באמת, וכל כה"ג). ועיין. וכן נראה ג"כ לפי טעמא דמילתא הגי' דחיישין שיתאחר הטיפול וכו', וא"כ הנה"ה בזה נמי. (ועיין עוד בכה"ח אות פ"ט, וי"ב). וגם מדברי האול"צ ע' רנ"ה בהערה גבי טלפון ביולדת, מדויק שבחולה שיש"ם א"צ לעשותו בשינוי, ודו"ק.

והגם הלום ראיתי שיש לדון בזה בעצם הדין למ"ד שהותרה, אם גם בספק אמרינן כן, שבספר ערך שי כתב שבספק פיקוח נפש לכי"ע אינו אלא דחוייה, דמי שאמר שיש בו פיקו"ג רק שמחמת ספק מוכרחים לחלל, דשמא יש בו פיקו"ג וכו', ע"כ. ותמה עליו השבט הלוי ח"ג סימן ל"ו שאינו נראה כן, שהרי ספק פיקו"ג דוחה שבת הוא בודאי ולא בספק, וכן אפילו ס"ס ואפילו ס"ס עם חזקה רובה, וכיון שהתורה התירה דרך ודאי, וגם אם נתגלה לבסוף שלא היה באמת אפשרות הצלה, מ"מ הכניסה לבית הספק בפיקו"ג היא המצוה דרך ודאי (וכמש"כ ביומא דף פה:), ע"כ. ודבריו ברורים.

עוד מצאנו מפורש יותר במשנ"ב (סק"ז) שמי"ק שאם יש אפילו ספק הצלה, ויש סכנה בבירור, כל הזריז ה"ז משובח, ע"כ. ומבואר שעיקר ההיתר ע"י ישראל ולא גוי הוא דווקא בודאי סכנה ולא בספק סכנה (וכ"ל שכן לענין שינוי ישאר"ל לעשות בשינוי). ואכן רק דקדק בשה"ל (ח"ו סכ"ה ובח"ח סע"ד), וכתב עוד שכן מדוקדק מביה"ח דלעיל ס"י (ר"ה ויש מי) שמחמת הספק אם מחללים גם ע"פ אחד שאינו מומחה, יחלל שבת ע"י גוי אם אפשר לו, דבלא"ה י"א לעשות הכל ע"י הגוי, ע"כ. [ג"ב. בראיה זו השניה נלענ"ד שאין להוציא מזה כלל להחמיר בספק, ד"ל שזו הכרעה של המשנ"ב מדעתו הרבה, ששקל את הדברים שאין בזה היתר ברור, ולכן כתב שיעשה עכ"פ בגוי, ולא ללמוד מזה כלל מוחלט לשאר מקומות]. אך היא גופא קשיא, וכה"ק בשונה הלכות. והראוני שהגר"ח"פ שיינבאר בספר רפואה והלכה ח"ה ע' קל"א כתב לבאר שמה שכתב להקל רק בודאי סכנה ולא בספק, היינו שיהיה המצב של פיקו"ג לפנינו בין בודאי ובין בספק, ולא בחשש שאינו לפנינו. ועכ"פ אף את"ל זו הכרעה של המשנ"ב, אולם לפי השו"ע גופיה נראה שאין לחלק בכל זה בין ודאי לספק.

[ועוד הבאנו לעיל מספר שולחן שלמה שרצה לחלק אם הוא טיפול ישיר בחולה או לא, עיי"ש. וכיוצא"ב כתב באגרי"מ ח"ד או"ח סימן פ', עיין שם. ועוד באחרוני זמננו. אמנם גם בזה י"ל שאם הוא בכלל חשש סכנה מותר לפי הטעם הגי', ולא זכית לירד לסוף דעתם, דמאחר שיש סכנה לפנינו, והפ"י תמנו לחלל שבת בזה, וגם הטעמים שייכים בזה, מהיכא תיתי לחלק, וא"צ לומר כשיש מצב בהול, שאין לחוש כלל].

436. כן למדתי ממשמעות הפו' לפמשנ"ת לעיל ששבת דחוייה ולא הותרה, שבודאי יש להעדיף את דרך ההיתר, וכל מה שנתבאר לעיל שלדעת מרן השו"ע לא יעשה בשינוי, היינו כשאנו כדרך ההצלה בחול, אבל אם יש שני דרכים ששתיהם דרך הצלה, אה"נ שיש להעדיף הקל הקל תחלה, שהרי הם דרכים שוים, וכן מוכח מהשו"ע להלן (סעיף ט"ז) שאם צריך שתי גרוגרות, ויש שתיים בעוקץ אחד ושלוש בעוקץ אחד, לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו שתיים, עיי"ש. והבאנו שם בשם המט"י דה"ש שאף בחול אין אדם קוצר אלא מה שצריך, ומבואר הכלל שכל שיש ב' דרכים, ובחול היה עושה בדרך אחת דווקא יעשה כן גם בשבת (וכגון לשחוט ולא לאכול נבילה, וכן לחלל כרגיל ולא בשינוי), אבל כשהדרכים שוים ורגילים ולא בדרכי שינוי וכדו', וגם בחול עושה כן, אסור. וכן אם יש נר דלוק וצריך להביאו מחדר אחר, בודאי יעשה כן ולא ידליק נר.

437. שו"ע (סעיף י"ג), ומקורו מגמרא דיומא (פד:), ושם בגמרא אמרו בוה"ל: והזריז ה"ז משובח, וא"צ ליטול רשות מבית דין, ע"כ. ובשו"ע לא הזכיר פרט זה, שכבר כתב לעיל (בסעיף ב') שהשואל ה"ז שופך דמים. [והטור הביא דברים אלו, אמנם גם לעיל כתב הטור שמותר לחלל שבת, והעיר עליו הב"י דלא דק, שהרי מצוה היא לעשות כן].

438. שו"ע שם מגמרא דיומא שם. [ועיין בכה"ח אות פ"א משם הרמב"ם שאפילו אם לא העלה את התינוק, והעלה רק דגים, פטור מכלום]. ולענין הנאה מן הדגים, נראה מדברי הפו' שמותר לו ליהנות מהם מיד במוצ"ש [אבל בשבת עצמה אסור משום מוקצה], ואין לאוסרו בזמן בכדי שיעשו, כיון שלא שייך

ב. נפל תינוק לבור, הרי זה עוקר את העפר שמסביבות הבור כדי שיוכל להכנס לבור ולהוציא את התינוק, ואע"פ שבעקירת העפר הוא עושה מדריגה לבור⁴³⁹.

ג. נגעלה דלת בפני תינוק, שובר את הדלת ומוציאו, שמא יבעת התינוק וימות, ואע"פ שהוא מפצל את הדלת לעצים הראויים למלאכה⁴⁴⁰.

ונחלקו הפוסקים אם מותר לכוון בעת ההצלה גם להצלת התינוק וגם לתועלת שיצא לו מן המלאכה, ולהלכה יש להשתדל כפי האפשר שלא לכוון למלאכה, אלא רק להצלת הנפש⁴⁴¹. ומ"מ בודאי אינו אסור מן התורה⁴⁴². ועיין בהערה⁴⁴³.

ס"ד. קטן שנגעלה הדלת בפניו, או שנפל לבור, מותר לחלל את השבת כדי להוציאו, שמכיון שהוא קטן יש חשש שמא יסתכן מחמת פחדו⁴⁴⁴. ואין אומרים שאפשר ליתן לו אגוזים וממתקים כדי להסיר ממנו את הפחד, אלא הוריו הרי זה משובח⁴⁴⁵.

וכן קטן שנכנס למעליית בשבת ונסגרה עליו הדלת, מותר לפתוח לו את הדלת בשבת. ואם המעליית נתקעה, מותר להזמין מכבי אש או חברת מעליות כדי שיתחילו לו את הדלת, והכל לפי הענין⁴⁴⁷. וכן כל כיצא בזה⁴⁴⁸.

ס"ה. חולה שיש בו סכנה, צריך להתלוות אליו בדרך לבית החולים, ואפילו אם הדבר כרוך בחילול שבת מצד המלווה, ואפילו אם יש רופאים שיטפלו בו. ובפרט כשהחולה דורש זאת, ויש בזה משום ישוב דעתו של החולה⁴⁴⁹.

ודע, שבבתי חולים של גויים וכן בבתי חולים של חילונים מצוי מאד שמתאישים מן החולים ומקצרים את חייהם, ובפרט חולים במצב אנוש, או כפי שנקרא בשלשום חולים סופניים. וכן חולים המחוברים זמן רב למכשירים למיניהם כמו הנשמה

וכיוצא. ועל כן יש למשפחה לפקח על קרובם בלא הפסק, וכולי האי ואולי. ואף ביום שבת אם נודע שהוא נשאר לבד מאיזו סיבה, או שאחד שנשאר עימו צריך ללכת וכדו', מותר ומצוה לחלל שבת כדי לבא לשהות לידו⁴⁵⁰. אמנם לכתחילה

יש לסדר הכל מערב שבת.

שער ח

עוד פרטי דינים בחולה שיש בו סכנה ומיעוט בחילול שבת

ס"ו. חולה שיש בו סכנה הזקוק לאכילת בשר כדי לחזקו ולסעדו, ואין באותו מקום בשר שחוט, מותר לשחוט לו בשבת⁴⁵¹. ואין צריך לדקדק לשחוט בהמה או עוף קטנים דוקא⁴⁵². ומותר לשחוט כדרכו, ואין צריך לעשות בשינוי ביד שמאל⁴⁵³.

ובאופן שמותר לשחוט בשבת, וכנזכר, מותר לברך על השחיטה⁴⁵⁴. אך כיסוי הדם אחר השחיטה לא יעשה בשבת, ואפילו אם יש לו דקר געוץ מבעוד יום, ובמוציא שבת יכסנו אם רישומו של הדם ניכר⁴⁵⁵. [ואין לשחוט ליקח שכר על שחיטה

זו, וכן אין לטלטל הסכין אחר השחיטה אם כבר הניחו מידו]⁴⁵⁶.

ואחר השחיטה יש למלווה את הברש⁴⁵⁷, ולאחר מכן יוכלו לבשלו, אך יזהרו לבשל לו רק את הכמות הנצרכת לחולה, ועיין בהערה⁴⁵⁸.

ס"ז. חולה שיש בו סכנה הזקוק לאכילת בשר, שוחטים לו, ואפילו אם יש בשר נבילה לפניו אין אומרים נאכילנו נבילה, ועיין בהערה⁴⁵⁹. וכל זה הוא באופן שאפשר לשהות מעט, אבל אם החולה צריך לאכילה לאלתר, והנבילה מוכנת מיד

453. כן סתימת הפו' שמותר לשחוט כרגיל, ולא הצריכו לעשות בשינוי. אמנם

לכא' י"ד אמאי לא נקל מן האיסור ע"י שיעשה בשמאל (ששחיטה כשרה

בשמאל, ככל כח גברא, עיין בשו"ע י"ד סימן ז', וע"ע בדע"ת ודרכ"ת ביו"ד

ס"א). ואמנם במקומו כתבנו בארוכה אם שמאל נחשב שינוי בכל המלאכות,

והבאנו בזה מחלוקת בראשונים ובאחרונים, ונתבאר לדינא שבמלאכה דקה היו

שינוי ביד שמאל, וה"נ הוא. ושור' בחי' הרא"מ הורו"ץ בפסחים (דף סו.) שכתב

בפשיטות שהשוחט בשמאל פטור, עיי"ש. וא"כ ה"נ נימא הכי שיעשה כן להקל

מן האיסור, וי"ל דאה"נ, אלא שהרבה פעמים א"א לעשות כן מחשש שינבל

בשחיטתו, דהא היא מלאכה דקה וצריך להזהר בזה, א"נ י"ל דהא פסק השו"ע

לעיל (סימן י"ב) שאין משנים בחילול שבת לצורך חולה שיבי"ס (ואמנם י"א

שבדבר שאינו חלק מן הטיפול הישיר צריך לשנות, וז"א מוכרח).

שור' בקובץ מוריה שבט תשע"ג בעמוד צ"ב שהובאה תשובת הגאון בעל

לב העבר' בענין, וכתב שהמצאה זו לשחוט בשמאל בשבת לצורך חול, כבר

הובאה בשו"ת (מערכת כ' כלל ס"א) בשם המהרש"ם (וכבר כתב כן בדע"ת

י"ד ס"א), והעיר ע"ז שלדעתו צ"ע ונראה שחייב, ובמהאי טעמא לא כתב

השו"ע בסימן שכ"ח ס"ד לעשות בשינוי, ע"כ. והנה כבר כתבנו דעל השו"ע

לק"מ, דהא ס"ל שאין משנים בפיקוח נפש, ועו"ל באו"א. וגם מה שהאר"ק

בענין עשיית מלאכות בשמאל, כבר כתבנו בזה בכללי מלאכות שבת בדין

עשיית מלאכה בשינוי ובשמאל (ובסוה"ד הזכרנו דבריו), וגם הוא כתב שם

בסוה"ד הרמב"ם דמ"מ אם כבר נצרך לשחוט עדיף להחמיר ולא להקל, וע"ע

שם ואין להאריך. וכבר כתבנו דקיי"ל דאין משנים בפיקוח, וה"ה הכא.

וכמו"כ אין לחזר אחר קטן וגדול עומד על גביו, אפילו שבדיעבד כשר כמבואר

בי"ד ס"א ס"ה), ונימא ששעת הדחק דהכא כדע"ב דמי, ז"א, דכאמור שאין

משנים בפיקוח נפש. אמנם ביולדת דבעינן לשנות לכר"ע (כמבואר בסימן

ש"ל), לכא' היה לנו לעשות כן, וי"ל.

454. כה"ח (אות פ"ו) משם הבחי' רצון.

455. כ"ז מבואר בשו"ע י"ד (סימן כ"ח סעיף ט"ז) לענין כיסוי הדם, שיש מי

שאומר שצריך לכסות את הדם (אם יש לו אפר מוכן), אולם מרן השו"ע שם

סתם כדעת האוסרים, ועי' בטי"ו שם. [ובפ"ת שם כתב בשם התפ"ל"מ דלית

הלכתא כה"ח]. ולכן אם רישומו ניכר יכסנו בלילה דוקא, וכמש"ש.

456. עיין בזה בכה"ח (אות פ"ו) משם זבחי רצון שמתיר לטלטל הסכין אחר

שחיטה אפילו אחר שהניחו מידו, אולם לעני"ד יש לדון בזה, דבפשיטות נראה

שמדמה זה לסכין של מילה. אולם מלבד שיש לחלק בזה, עוד בה בעצם

טלטול סכין של מילה יעוין בדברינו בס"י ש"ח ס"א, ודון לנידוד', וקשה להקל. -

ושכר על השחיטה הוא אסור בודאי ככל שכר שבת, ועיין בסימן ש"ו דיני שכר

שבת שמותר בהבלעה וכו', עיי"ש. ולכא' היה אפשר להתיר בזה כשכר מצוה

דשיר מן הדין, וכמש"ב בס"י ש"ו, וי"ל, ואין להאריך.

457. כה"ח (אות פ"ט) בשם האחרונים. והטעם כדי שלא יעבור החולה בכל

כזה, עיי"ש. ונראה שזה לא מבעיא למ"ד שדם שבשלו אסור מן התורה, אלא

גם למ"ד שאסור מדרבנן י"ל שמותר לפי חלק מן הטעמים שכתבנו להלן

בסעיף י"ד, ובהלכה הבאה יבואר דין איסור דרבנן. ואכמ"ל. ובפרט שאיסור

מליחת בשר אינו אסור מן התורה (עמש"כ בסימן שכ"א ס"ה). וע"ע בשו"ת

מהר"ם שיק סי' קל"ח ובמהרש"ם ח"ו סי' נ"א וח"ח סי' נ' ובשו"ת שערי דעה

ח"א סי' נ"ג ועוד באחרונים.

ועיין בכה"ח (שם בסו"ד) שלפ"ד השו"ע דלעיל (בסעיף י"ב) אין לעשות על

ידי עכ"ם, אפילו אם הוא נמצא לפנינו, ואפילו אם היהודי עומד על גביו ורואה

את מליחתו, אלא כל צרכי החולה שיבי"ס נעשים ע"י ישראל. [וע"ע מה שכתבנו

שם שמסתבר טפי שאפילו שאינו חלק מהטיפול הישיר בחולה, ג"כ הדין כן].

458. שלענין הבישול אסור לבשל את כל הבשר, אלא יש לחתוך ממנו רק את

החלק שנצרך לחולה לרפואתו, ואין לבשל את כל הבשר ביחד, וכ"כ בכה"ח

(אות פ"ח) שלכתחילה צריך לדקדק לבשל לפי הצורך, עיי"ש. ואפילו אם

אינו מרבה בטורח, שהכל נעשה בבת אחת (כה"ח אות צ"ו). וכל זה דוקא

כשאין החולי בהול, אבל אם החולי בהול אין לדקדק בכל זה, כדי שלא יבואו

להשתהות ולהתאחר ויבא לידי סכנה ח"ו, וכמש"כ בכ"ד.

459. כן דעת רוב ככל הראשונים שמותר לשחוט לו ולא להאכילו נבילה,

וכדלהלן, וכן פסק בשו"ע (סעיף י"ד), ואמנם יש מן הראשונים שכתבו שעדיף

לתת לו מן הנבילה, ולא לשחוט בשבת (כ"כ ההגמ"ר סימן תס"ג בשם רבינו

ברוך, ועיין עוד בב"י בשם הרשב"א בתשו' ח"א סי' תרפ"ט, עיי"ש). אולם

כאמור רוב ככל הראשונים כתבו לשחוט לו.

ובטעם ההיתר מצאנו כמה טעמים, א. יש אומרים ששבת הותרה אצל פיקוח

נפש, וממילא מותר לשחוט לו כדרך ששוחטין ביום טוב, ואפילו איסור דרבנן

אין מאכילין אותו אם אפשר לשחוט. (כ"כ הרא"ש בפ"ח דיומא סימן י"ד בשם

המהר"ם מרונבורג, וכ"ה בטור ובמאירי ביומא פד. וע"ע בתשו' הרשב"א

שם. וע"ע במחצית השקל ואחרונים כאן שביארו בזה שאע"פ ששבת הותרה,

וא"כ גם אכילת הנבילה הותרה, מ"מ אכילת איסור חמירא משאר עבירות וכו',

עיי"ש. [וכע"ז להלן אות ה'). ועו"ל לפמש"כ להלן באות ד' והוא תוספת על

הטעם המובא כאן, ודו"ק]. ב. יש חשש שמא יהיה החולה קץ באכילת

הנבילה, ולא יאכל ממנה ויסתכן (כ"כ הרא"ש שם, ואת"ש בטעם זה שמהני אף

למ"ד דשבת חמירא אצל פיקוח ולא הותרה. וכ"כ המש"ב סק"ט, ועי' בתשו'

הרשב"א שם שהביא טעם דחיישינן שמא ימנע מלאכול (ובפשיטות היינו הטעם

ירא ולא יחת, וגם הוא קרוב למוציא שבת, וכיוצ"ב, באופן שברור שאין שום

חשש סכנה, ובכה"ג אסור לחלל שבת.

447. שש"כ פמ"א סכ"ח [ואם הילד הקטן משוטט לבד, ויש סכנה שילך לכביש,

או יפול באיזה מקום, בודאי חשש סכנה, ומחללים עליו, אלא שבאופנים כאלה

די לנו אם נכניסנו לאיזה בית, ותלוי אם הוא מפחד שם].

וכיום בבני ברק ובכמה מקומות עשו גמ"ח של השבת ילדים, והם מקומות

מסוימים בכל שכונה, שכל מי שמוצא ילד קטן שאבד מביאו לשם, והוריו נפנים

לשם, ותע"ב ששלמדו החסד בהשבת אבידה [עיין ירושלמי שלהי יבמות ה"ג

מנין לאחיד שתעה שאתה מחזירו לו וכו', אמנם עיין בקרבן העדה שם שהוא

ט"ס. ועיין בפני משה ושי"א. ועיין בספר משפט האבידה בפתיחה עמוד י"ג

בביאור ההלכה. ועכ"פ גם שאין בזה מצות השבת אבידה כהשבת ממון, מ"מ

יש בזה חסד גדול בק"ן]. עוד בה שמונעים מלחלל שבת בחינם.

448. אכן אגם ההורים הלכו לאיזה מקום והשאירו ילדים קטנים בבית ישינם,

ונתעוררו הילדים, יש בזה חשש סכנה כנ"ל, ומחללים שבת כדי להרגיעם.

ומצוה הדבר כשהאשה צריכה ללדת ובעלה צריך לסייע עימה (כמו שנתבאר

להלן בסימן ש"ל), שמותר להם לסדר את הילדים במקומות טובים כגון אצל

בני משפחה, או אצל שכנים, אף אם כרוך בחילול שבת, אמנם לכתחילה יש

להשתדל שלא לבא לידי כך, וכמו"כ נראה שאם אפשר לקחת אותם איתו לבית

החולים, אין לחלל שבת בעבור זה. (ושור' שכ"כ בנשמת שבת סי' נד"א). אמנם

לפעמים הוא צריך לטפל בחולה, ולא יוכל לעשות זאת כראוי עם הילדים.

והכל כפי הענין.

449. עיין להלן בסימן ש"ל ס"ג שכתבנו כיוצ"ב לענין יולדת, שאף משום יתובי

דעתא מותר, ואף צריך לסייע עימה, וה"ה בחולה מסוכן, וכ"ש כשיש חשש

שיצטרך לו לנסיעה, ותלוי לפי ענין החולה במצבו ובדעתו.

450. הדברים ידועים במציאות, וכמש"כ הפוסק רק אין יראת אלוקים במקום

הזה והרגוני וכו', ע"כ. וזה מחמת שלפי שיבוש דעתם החיים לא ניתנו אלא למי

שמועיל בעולם, ולא לוקנים וחלשים, וכל שכן שלא למי שהוא מעמסה עליהם.

וכל שכן לחולים במצב אנוש, או שמחוברים זמן רב למכשירים כגון מכשירי

הנשמה וכו', שלפי שיבוש דעתם היה הם עושים "המתת חסד", כדי שהחולה

לא יסבול, או שהם מחליטים שעדיף ליתן המכונה והמכשיר לחולה אחר,

והנהגה רבות. ובאופנים אלה הרי הוא שפיקות דמים ממש [וזה מלבד שבלא"ה

הם מתעצלים, וכעין משנית לעיל סי"ב שמה"ט לא עושים ע"י גויים, עיי"ש].

ועל כן צריכים לשמור על החולים היטב, וכולי האי ואולי, מפני שבע"ה ידוע

הדבר שאפילו כשהקרובים נמצאים ליד החולה הם מסוגלים לעשות כן על ידי

הזרקה חומר לתוך הערויר, ובתאונה שזה תרופה וכדומה, ובתוך דקות מספר

החולה מאבד דם או מקיא דם או שאר מרעין בישין, ושכח חיים לכל חי, רח"ל.

והרבה פעמים הם עומדים על המשמר, וברגע כמימריה שהקרוב משפחה

יוצא, מיד מנתקים אותו מהמכשיר או ממיתים אותו בהזרקה חומר וכיוצא,

ולכן יש לשהות לידו, וזה מועיל ג"כ שרואים שהמשפחה חוששת לחייו, שאז

הם נזהרים יותר. [אמנם בבתי חולים שבפיקוח יהודים שומרי תורה ומצוות

אין מצוי דבר כזה, ומ"מ אם הטיפול ע"י גויים או חילונים, ג"כ לפעמים נצרך

לפקח שלא יתעצלו וכו'].

451. שו"ע (סעיף י"ד), ויבואר בהלכה הבאה, ואפילו לקטן שוחטים, ועיין

בחזו"א סימן ט"ז אות ב' בסו"ד. אמנם ע"י בהלכה הבאה שלא שוחטים לקטן

באופן שיש נבילה מצויה שם.

452. עיין בכה"ח כאן (אות פ"ו) שהביא משו"ת רב פעלים (ח"א סי' כ"א) שאם

מספיק לו בתרגול קטן אינו רשאי לשחוט גדול, והמביאים לשחוט לשחוט

צריכים לדקדק בזה, אך א"צ לחזר אחר קטן משום שהזרזו ה"ו משובח (וכמו"כ

כתב שם שגם השוחט א"צ לחקור ולדרוש אם הוא קטן), ע"כ. (וכן פסק בכן

איש חי פ' תצוה אות ט"ז), אולם בר"פ שם נרגש בזה, שמשמעות הגמרא

והראשונים היא משמע כן. וגם בשו"ע כאן סתם להתיר לשחוט ולא חילק כלום.

(אמנם זה יש לדחות, דהוא נלמד ממילא ממה שכתב השו"ע בסעיף ט"ו גבי

קצירה).

וכבר דיברנו בזה לעיל (בסימן שי"ח ס"ב), ושם הבאנו מדברי כמה אחרונים

שכתבו למעשה שא"צ לדקדק בזה, שהכל הוא ענין אחד של נטילת נשמה,

ולא דמי לקצירה המבואר להלן (בסעיף ט"ו) דשאני התם דחזוין שיש שיעור

לקצירה, ומש"כ בשחיטה שלא נתנו חז"ל שיעור. וכבר העיר בחילוק זה ח"א,

והובא ברב פעלים שם. והגאון הר"פ דחה את חילוקו, שהרי הר"ן (בחולין

ד.) כתב שגם בשחיטה איכא שיעור שחייב רק אם שחט רוב שנים בבהמה,

ורוב אחד בעוף, דמקמי הכי הוי מקלקל בחבורה, וכ"כ המהרי"ט, ונמצא

איפוא שדין השוחט ודין הקצירה שוה, וכמו שבקצירה אסור וכו', עיי"ש.ב.

אולם לא זכיתו להבין חילוקו, שהרי בודאי לא מצאנו שיעור בשחיטה. ומה

שכתב הר"ן שחייב רק אם שחט רוב שנים, אינו ענין לשיעור באיסור (ואינו

כשיעור גורגרת בקצירה ושאר מלאכות המבואר במס' שבת, שהוא שיעור

בגופם ובכמות הדבר כדי להתחייב), אלא הוא רק כדי שלא יחשב מקלקל,

וכמו שאמר שם, וצ"ע. ומ"מ ביאר שם עוד באו"א, וע"ע באו"ש רפ"ח מש"כ

בזה. וכבר כתבנו שם שכן כתבו באחרונים שאין לחוש בדבר לאיסור ריבוי

בשיעורים, וכפשיטות הגמרא (חולין טו:) שהשוחט לחולה מותר לבריא, ולא

גורנין שמא ירבה בשחיטת עוף. וע"ע בקנין תורה ח"א סעי' ד' וחשב האפור ח"ב

סו"ס צ"ד ועוד באחרונים, ואכמ"ל.

לאסור במעשה ישראל, ורק בגוי אסור וכמבואר בסימן שכ"ח.

439. גמרא שם, והובא במג"א ובמשני"ב (סקל"ח), ועיין במג"א שצ"ע שבהגמ"ר

משמע קצת שאין להקל בזה, אך הא"ר השיג עליו, וה"ד בשעה"צ אות ט"ז

וכה"ח אות פ', ועיין בהלכה הבאה מש"כ בזה.

ובכל זה מותר אע"פ שהוא נהנה מן המלאכה שנעשית, מ"מ לא אסור בזה חז"ל,

וכאמור לעיל שמותר במוצ"ש מיד.

440. גמרא ומשני"ב ופי' שם. ועי' בתורת שבת קט"ז שהעיר על התשו"ע

שלא הזכירו דוגמא זו שיש בה רבותא, וע"ע שם.

ועיין בכה"ח (סוף אות פ') שהביא ממחצית השקל שכתב שכל ההיתר

כשמפצל עצים הראויים למלאכה הוא דווקא כשאין לו כלי אחר, והוצרך לפצל

עצים, אבל אם יש לו קרדום וכדו' שאפשר לו לשבר את הדלת להוציא את

התינוק לא נתיר לו לפצל עצים, ע"כ. ונראה שאם חשבינן ליה כ"כ פיקוח"ג

והשחיטה מתאחרת, מאכילין אותו מהנבילה⁴⁶⁰.

ואם יש איסור דרבנן עדיף להאכילו ממנו, ולא לשחוט עבורו או בעשיית שאר מלאכות⁴⁶¹. ואפילו כשיש ספק איסור תורה, ואיסור דרבנן ודאי, עדיף ליתן האיסור דרבנן⁴⁶².

וקטן חולה הזקוק לבשר, עדיף להאכילו נבילה הנמצאת לפנינו ולא לשחוט לך⁴⁶³, ויש חולקים⁴⁶⁴. אמנם אם אין בשר כלל, לכולי עלמא שוחט לו הישראל כדת וכדין, ואין אומרים לגוי לשחוט עבורו⁴⁶⁵.

ודע, שכל האמור באופן שנצרך בשר לרפואתו, אולם בזמנינו בדרך כלל אין החולים זקוקים לאכילת בשר לרפואתם, ואדרבה יש מהם שאין ראוי להם לאכול בשר, ואין היתר לשחוט אלא אם כן הדבר נצרך⁴⁶⁶.

ס"ח. מן האמור בהלכה הקודמת יש ללמוד שחולה המתאכסן בבית חולים של גויים, ואין לו מאכלים כשרים, שמותר לחלל שבת כדי להשיג לו מאכלים כשרים⁴⁶⁷, אלא שבדרך כלל מצויים בסביבה יהודים שאפשר לבקש מהם מאכלים כשרים, ולא לחלל שבת. וכן מצוי בכל מקום לחם ומוצרים אחרים הארוזים עם כשרות וכדומה שאין בהם איסור⁴⁶⁸. ועיין בהערה⁴⁶⁹.

ס"ט. חולה הצריך לתעות יין חם, עדיף שיחמם לו הגוי את היין, מאשר שהישראל יחלל שבת בחימום היין⁴⁷⁰, וכל זה דווקא בחולה שאין בו סכנה (ויהוה לעמוד על גביו שלא יהיה יין נסך), אבל חולה שיש בו סכנה הזקוק ליין לרפואתו, מותר על ידי ישראל לעשות, שכבר נתבאר שצרכי חולה שיש בו סכנה נעשים על ידי ישראל⁴⁷¹.

ע. המבשל בשבת לחולה שיש בו סכנה, יש לבשל דווקא את הכמות הנצרכת ולא יותר. אך אם החולי בהול אין לדקדק בכך⁴⁷², וכן יש למעט במלאכות האסורות, כפי שאפשר⁴⁷³.

ואסור לכל אדם לאכול ממאכל שנתבשל לצורך החולה, ואפילו חולה שאין בו סכנה אסור לאכול ממנו⁴⁷⁴, ופעמים שגם האוכל עצמו הוא מוקצה⁴⁷⁵.

אבל אם הדליקו אור לצורך החולה, מותר לכל אדם ליהנות ממנו, משום שגם שבת לאחד נר למאה⁴⁷⁶.

ע"א. חולה שיש בו סכנה שהיה צריך פרי לרפואתו, ורצו עשרה בני אדם כדי למהר ולהביא לו, והביאו לו כל אחד פרי, אע"פ שכולם תלשו בשבת מן המחובר, או שהביאו דרך רשות הרבים, פטורים. ואפילו שלא היה צריך אלא פרי אחד, וכבר

של שמה יקוף באכילתו), וכתב ע"ז שטעם זה חלוש, והובא בכ"י. ואפשר לפרש משום שנוכל להעלים מן החולה, וכל כה"ג, וא"כ אין טעם זה מועיל לכל מקום (נ"ב). וכל זה הוא לפ"מ דמשמע בלשון הבי" שטעם חלוש קאי על הטעם דשמה יקוף, אולם בתשרי הרשב"א שלפנינו מבואר דקאי על טעם אחר שלא כתבו במפורש, ומ"מ כתבו הצדדים בסבא. אך נראה שיש לחוש שמה יודע לחולה ויסתכן (ע"י שיקוף במאכל ויקיאנו, ושוב מצאתי בשש"כ פ"מ הערה שיש וסתכן בן כשם הגרש"א), אבל לא יהיה האמין לדבריהם מאחר שיועד שיש כאלה שמשקרים על החולה. (ובכה"ג יש גם חשש של טירוף דעת, וכמבואר בפ"י). ולכן לא מצאנו בפ"י שנתנו עצה זו, אע"פ שהיא שכיחא טובא. וכע"ז ראינו לעיל בסעיף י"ב לענין שעושים ע"י גוי, ואף אם אפשר ע"י יהודי. כיעו"ש, והטעם שלא יבוא איזה חשש מכשול בעתיד, ויל"ב. ומ"מ י"ל ע"ז שטעם זה חלוש משום שיש הרבה שלא קצים בזה, שהרי אינו אלא איסור דרביע ליה, ואינו מאוס בעצם. אמנם נראה שהרא"ש יסבור דמ"מ יש לחוש לאותם שקצים בזה, וכ"ה במציאות שדבר שאנשים התרגלו לרחק אותו הנפץ עליהם ובעתם שהוא כדבר מאוס, וגם יש לחוש שמה המאוסים בזה לא יאכלו ולא יאמרו לנו, או שאדרבה הם יאכלו בלא לומר שנמאסים, וכל כיצ"ב (וכע"ז במסכת דרך ארץ גבי מי ששתה מחמת בושה אע"פ שהיה קץ בזה, ונתתו, עיי"ש. וש"י שכיצ"ב כתב בשש"כ פ"מ הערה מ"ח בשם הגרש"א שלא לומר לחולה שאם הוא לא יאכל ממאכלים האסורים יצטרך לחלל שבת בעבורו, שיש לחוש שיסכים לאכול משום כך, ואח"כ יקוף במאכל ויקיאנו). ולכן התירו. וע"ע בדברינו בה"ל ברכות ר"ס קס"ח גבי פת של עכו"ם ופת של ישראל על השולחן, וב"ד המרדכי שם, ואכמ"ל. ג. וכבב"ה עובר איסור בכל כזית ולא כזית שבה, ולכן עדיף לשחוט פעם אחת, ואע"פ שנבילה בלא ושחיטה בסקילה, מ"מ כיון שיש הרבה לאוין ה"ו כאיסור חמור לגבי שחיטה (כ"כ הר"ן ביומא פ"ד, והובא בכ"י). ועיין ברדב"ז שהקשה דהניחא אם צריך לאכול הרבה כזיתות, אבל בצריך כזית אחת מאי איכא למימר. והחיד"א במחזיק ברכה את א' תירץ שפיר, עיי"ש. ד. עיין ברא"ש ביומא שם שהביא מהראב"ד הטעם שאיסור שבת כבר ניתן לדחות בהעברה ובביטול ומחמין לו חמין, וא"ל שלא יתאן קטן נימול בשבת וניתנה שבת להזכות אצלו, משא"כ נבילה שלא ניתנה לידחות (תוספת זו היא מתשרי הראב"ד מכת"י, המובאת בספר הזיכרון להגר"ח שמואלביץ, והובאה באחרונים). ולכא"ו זה טעם אחר מהטעם של הותרה, שא"ל הול"ל בפשטות מפני שהותרה הותרה, ומשמע לכא"ו שהיה זה הוא כעין סבא של מתוך או ריבוי בשעורים, שכבר הותרה שבת לידחות (ומבואר בזה מה שלא נאמר הרי גם איסור נבילה הותר, וכמש"ה באחרונים. וקמ"ל שכיון שמי"מ כבר צריך לחלל שבת, אי"כ שוב נעשה זה דרך ההיתר, וזו היא דרך של ההותרה, ולא הדרך השניה של האכילת הנבילה), וחידושי. ה. עיין באו"ז (ח"ב סי' ק"ח) בשם רבצ"א, שמאכל איסור חמור משאר איסורים, אף אם הם בסקילה, וכפי שראינו שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם של צדיקים, בדברים של אכילת איסור, אע"פ שבשאר איסורים מצאנו שאפשר שתבוא תקלה לצדיקים (וכמש"כ התוס' בניטין דף ז. ועוד. וכ"כ טעם זה באשכול. וע"ע הגמ"ר שבת ס"י תס"ג. ו). עיין בשו"ת הרדב"ז ח"ד סימן ק"ל שדחיית המצות משום פיקו"נ אינו מוטל על החולה, אלא על הישראלים העומדים לפניו, והם אינם רשאים להאכילו איסור חכו, עיי"ש. וי"ל בדבריו, ואכמ"ל. [ודרך אגב, הנה המשנ"ב (סקל"ט) הביא ג' טעמים הראשונים הנ"ל, וכתב שיש "עוד טעם", וצ"ב כוונתו, ואולי הבין שהרשב"א שהבאנו באות' ב' הוא טעם אחר, וא"נ כפי שכתבנו באות ד'].

ועיין במשנ"ב (סקל"ט) שאם החולה אומר שאינו קץ באכילת נבילה, ויש נבילה מזומנת לפניו, דנו האחרונים אם מותר לשחוט עבורו, עיי"ש. והיינו שתלוי בטעמים הנ"ל. (וע"ע בשש"כ פ"מ הערה נ' שהביא מהגרש"א שנסתפק בכע"ז לענין חולה שהוא קל דעת, ואינו מקפיד כראוי על מאכל כשר, עיי"ש ובפשטות הוא תלוי במחלוקת הנז'.) ויש עוד כ"כ בפ"מ, וכונן שהחולה במצב שאינו מביא את טיב האוכל שמאכילין אותו, וכ"כ בשש"כ פ"מ ס"ו, ואמנם לעיל הערנו דיש לחוש שמה יודע לחולה (וממילא אסור לשקר עליו וכדו' שמה יודע לו), אולם יש אופנים שאין לחוש. ויל"ב. ולמעשה יש להתחשב בטעם של שמה יקוף.

[וכן אם יש בשר כשר במקום אחר מותר לטלטלו אפילו ברשות הרבים, כדי שלא להאכילו נבילה].

460. וע"ע בצ"א ח"ח סט"ו פ"ו.

461. עיין משנ"ב (סקל"ט) שהביא את הטעמים הנ"ל, וסיים בטעמו של הר"ן שבנבילה עובר על כל כזית וכו'. וכתב המשנ"ב דלפ"ז בודאי מוטב לעבור ולהושיט לו איסור דרבנן, משנחלל שבת באיסור סקילה, ע"כ. ונראה דדינא קאמר, ואינו כפ"מ בין הטעמים (מלבד הטעם של הותרה). ואע"פ שכתב ולפי זה וכו', מ"מ המעיק יראה שצ"ע קשור דווקא לטעם זה, ובפרט שצ"ע שם לעיין שם עוד טעם, ודוק. ועי"פ לדידן ששבת דחיה אצל פיקוח נפש, וכמו שכתבנו לעיל בהקדמה ריש סעיף י"ב, נראה דודאי שכן הדין שעדיף ליתן לו איסור דרבנן ולא לשחוט לו, שיש בזה איסור דא"ו, ואפילו למ"ד שכתב איסורי לאוין חמורים מאיסור סקילה אחת, מ"מ באיסור דרבנן לא מסתבר לומר כן [ואמנם מצאנו בב"ח ובט"ז כאן (סק"ו) גבי סתם יינם של עכו"ם שעדיף שישראל יבשל את היין, מאשר שיהיה סתם יינם ויעבור איסור בכל רביעיית ורביעיית, ומבואר שתפסו טעם זה גם לגבי איסור דרבנן, שכשהוא כמה פעמים ה"ו חמור מאיסור סקילה, אולם הוא גופא אע"ז (ואולי שמכו גם על מ"ד ששבת הותרה), ואכן הפוסקים יאן נקטו כן לדינא וכמבואר בכ"י ובד"מ, וכן במשנ"ב סקל"ט ושאר פ"י, ודאי שאיסור דרבנן לא תמידי כלל מאיסור אחד דא"ו, ויש לצ"ע עוד לגמרא דר"ה (ג): שדרבנן ודאי נדחה מפני ספק דא"ו, עיי"ש, ועוד טובא]. וכמ"כ מצד שקץ במאכלו נראה שבאיסור דרבנן לא אמרינן כן, וכמבואר במג"א סק"ט וכן במשנ"ב סקל"ט. וכן מבואר בד"מ להלן בסוה"ס את ט"ו. (ונראה דזה את"ש לפ"ז רוב ככל המפ' שאיסור דרבנן הוא איסור גברא

ולא איסור חפצא, ואכמ"ל). ואמנם בכ"ח (אות פ"ט) בשם האחרונים מבואר שמותר למלוח בשר לחולה. וכתבנו לעיל ששייך בזה חלק מן הטעמים, והיינו ש"ל שאף הטעם דקץ בו נמי שייך בזה, ונראה שאף את"ל כן, מ"מ שאני דם שישודו דא"ו, ויל"ב. ואכמ"ל. ועכ"פ יש שם טעמים אחרים להיתר, ומ"מ בנידו"ד י"ל שלכ"ע אסור (מלבד מ"ד הותרה), וע"ע בגר"ז סט"ו.

אמנם ראיתי שאין הדברים מוסכמים, שיש מן הפוסקים הסוברים שבאיסור דרבנן נמי מחללים שבת כדי שלא להאכילו מהאיסור, וכיעוין בספר נשמת שבת סימן רכ"ז אות ב' בשם האחרונים, עיין מג"א סק"ט ובגר"ז סוף סעיף ט"ו. אולם ז"א מוכרח, והעיקר כדברי המשנ"ב, וכ"כ בשו"ת חתן סופר שהובא שם. אמנם אם ידוע שהחולה קץ בזה נראה שיש להיתר, דזיל בתר טעמא. אולם מן הסתם אין לעשות כן. וע"ע בהערה הבאה. וק"ו בזה.

462. כן כתב בפרי מגדים, ה"ד בכה"ח כאן (אות צ"א), שספק תורה ודאי דרבנן, מאכילין אותו הקל תחלה, דהיינו ודאי דרבנן, דאפילו אם נימא דספק מן התורה שריא, מ"מ יש בו לתא של דבר תורה, ע"כ. וע"ע בגמ' דר"ה (לה:), ודו"ק. - וד"ו, הלא אין כללי בסדר העדיפויות של הקל הקל תחילה. אולם גם בעניניו יש לומר כן.

וש"י שעמדו בזה האחרונים כגון מרק שקיבל טעם מבשר נבילה, דאית ביה טעם כעיקר שנחלקו הראשונים אי אסור מדא"ו או מדרבנן, ודעת כמה ראשונים שאסור רק מדרבנן. ובחזו"א בי"ד (סו"ס ט"ו) כתב שאם יש במרק כזית איסור בכדי אכילת פרס מותר לשחוט לו, ולא שייך לסמוך על המתירים בטכ"ע, כיון שבוה לכ"ע אסור מה"ת, אולם אם אין כזית בכא"פ משמע שם "ששייך" לסמוך על המקל"ע, עיי"ש. אך זה הכריע כן בהדיא. ובאפיקי ים (ח"ב סל"ב) הביא מהגר"ח שבכה"ג אין שוחטין לחולה, עיי"ש. ולכא"ו י"ל שתלוי במחלוקת הפ"י אם ספק דא"ו מדא"ו לחומרא, ושוב אמרינן דנשחוט כדי שלא יעבור איסור דא"ו (ואף שהוא רק ספק וקיל מאיסור תורה, מ"מ אמרינן בזה מה לי איסורא רבא ומה לי איסורא ווטא). אולם אם ספק דא"ו מדא"ו לקולא (ובאופן שאין בזה חילוק בין ספק בד"ן לספק במציאות), הרי מ"מ מדרבנן אינו חמור כ"כ, וכנ"ל. ומיהו אם חוששים שהחולה קץ בזה, נ"פ שמאכילין אותו כשר, דזיל בתר טעמא שלא יסתכן בזה.

463. משנ"ב (סקל"ט) ובהערה הבאה.

ויש לבאר בזה, שאם המדובר שהקטן קץ במאכלות אסורות (כגון ילד קצת גדול שלמד בת"ת וכדו' שמצוי שדעתם כדעת גדול), בודאי שיש לשחוט בעבורו, שהרי לטעם של שמה יקוף בודאי יש לחוש. אולם כאן המדובר בסתמא, ובסתם אמרינן שאין לחוש, אך יש לומר שכל זה באופן שהוא בגדר קטן שאין לו דעת כ"ה, אולם בגדול קצת יש לחוש ג"כ שמה יודע לו (וכן י"ל בריה"ט הל"ה משנ"ב. אולם בחזו"א סי' נ"ט י"ב ועוד נקטו בפשיטות שקטן דגה שכן ולא חילקו). והרי יש לנו לחוש לשמה יקוף. וכבר ידוע ל' על ת"ח אחד שבעודו קטן הכניס סוכריה חלבית לפיו תוך ו' שעות לאכילת בשר, ונתמלא חלחלה ורצה ולהקיא מאכלו, ואילו בעודו גדול לא היה כן, ובפרט שאז נתפקח שיש למצוא היתרים מהיתרים שונים [המליצו ע"ז בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין (קידושין דף ל:), והיינו שע"י התורה מחפש היתרים ופרצות, וכעין מש"כ בעירובין דף יג: (בתלמיד אחד). כידוע. ועוד כהנה שבילדיהם קטנים מקבלים את הדברים בפשיטות ובתמימות מטהור לבם (אמנם יש סיבות שגורמות שהילד בקטנותו אינו כמו בגלותו, וכמש"כ י"ב אגרא דפרקא את קכ"ו בשם הרמ"מ מרימינוב שהוא בעוון שמאכילים אותם ממנו גזול, וכ"כ עוד בסה"ק), וידועים דברי החסיד יעב"ץ שבספר דווקא האנשים הפשטנים מסרו עצמן על קידוש ה', ובודאי יש לחוש, וכפי הענין.

464. כן ראיתי בספר נשמת שבת (סימן רכ"ז) בשם כמה אחרונים, שגם בקטן אמרינן כן ששוחטין לו ולא מאכילים אותו נבילה, וכמש"כ בערך שי בפשיטות, וכן העלה בשו"ת שם אריה ועו"א. והטעם שדעת רוב הראשונים שאיסור ספקה לקטן דא"ו, ובכל כזית וכזית הרי הוא עובר באיסור, אולם חשבתיו לומר שהקטן הרי אינו מצווה במצוות, וה"ו איסור עלינו שלא להאכילו, וא"כ בכה"ג שהקטן חולה יש לומר שאין איסור כלל להאכילו מזה. וש"י שכ"כ שם בסו"ד משם הרב קול סופר לענין דינא הקל הקל תחילה, שבקטן אין אומרים דין זה שאכילתו הקל תחילה, עיי"ש. ולכא"ו לפ"ז ה"נ י"ל לענינו שלא יצטרך לשחוט לו, ויל"ב. וע"ע שם שהביא מהחלקת יואב שפסק כהמשנ"ב שאין להיתר לשחוט בשביל קטן, כיון שאיסור ספקה נעשה הוא ג"כ רק פעם אחת וכו'. וכן פסק בקצוה"ג, [וע"ע בשש"כ פ"מ הערה נ"ב בשם הגרש"א שהנוקט או שוטה שאינם יכולים לאכול בעצמם, ואם לא יאכילום איסור יצטרך לחלל שבת בהבאת המאכל, אפשר שעדיף להביא להם את האוכל בשינוי מאשר להאכילם איסור בידיים, עיי"ש. ובתשו' בית ההוראה כתבנו לדון בקטן הזקוק לחלב אם, ואין לפנינו כי אם חלב של גויה, או שאמו תשאב בשבת].

465. ועיין בחזו"א סימן נ"ט אות ב' שכתב שאף לקטן שוחטים אם אין נבילה לפנינו, ולא נאמר לגוי לנחור לו בהמה אפילו לדי' הרמ"א לדלעל בסעיף י"ב. וסיים: והלכך לאו שפיר עבדי השוחטין שמביאין אותן לשחוט לקטן ואינם שוחטים, שע"ז מתאחר הדבר עד שמבקשים אחר נכרי, וזה נגד מה שאמרו חז"ל השואל וכו', עכ"ד. (וע"ע בקצוה"ג סי' קל"ה ס"ו). ונראה שאף אם מוזמן הגוי לפנינו נמי יש לשחוט ע"י ישראל, וכמש"כ לעיל בסעיף י"ב, עיין שם, וא"כ אעיקרא דמילתא אין בזה נפ"מ לדידן דקיי"ל שאין משנים ולא עושים ע"י גוי בחשש סכנה, ודו"ק.

466. פשוט. וגם מצוי בכל מקום בשר, או כדורי ברזל וכדו' תחליף לבשר.

467. כנ"ל בהלכה הקודמת. ולענין קטן נתבאר שמן הדין אין להקל לחלל שבת בעבורו.

ונשאלתי באנשים יראים שלעולם לא יאכלו מהכשר רבנות, אלא רק מהכשר בד"ץ מיוחדים, ואושפזו בב"ח שהכשרות בהכשר הרבנות, האם מותר לחלל שבת, ובפשטות הוא תלוי בטעמים הנ"ל, שאם מצד שלא יקוף במאכלו, הרי גם כאן יש לחוש שיקוף ויסתכן, שהרי הוא מחזיק את זה לאיסור גמור לשיטתו,

ומטריף את הכלים וכו'. וא"כ בודאי שיש לחוש שיקוף בזה. אולם לפי הטעם שסובר באיסור בכל כזית וכזית, הא ודאי שאין להקל, שהרי אינו טרף ח"ו, והרי יש שם שוחטים ובודקים, ואע"פ שיש איזה ריעותות ומכשולות מצויות, מ"מ בודאי א"א לומר שזה טרף. ולמעשה נראה שכיון שהוא מחזיק את זה כטרף מותר לחלל שבת להביא לו מאכל כשר כדי שלא יקוף במאכלו, אולם אם הוא יודע שאינו טרף, אלא שמחמיר ע"ע, אסור לחלל שבת. וכל שכן אם הוא נוהג לבד לאכול בכשרות מסוימת, וכעת יש לו כשרות אחרת, שבדואי אין לחלל שבת בשביל זה, וש"י מעין דברים באלו בשש"כ הנד"מ פ"מ הערה נ"ד. [אך בזמנינו בא"י כפי הנשמע יש כשרות מיוחדות יותר משאר כשרות רבנות הכללית, ובפיקוח רבני בית החולים]. וע"ע להלן בסוף הסימן בדינים כלליים ברפואה גבי הכשרים מסוימים לחולה.

468. כן העיר בנשמת שבת סימן רכ"ו שמצוי בכ"מ יהודים. וכן מצויים לחם ופירות, אלא שפירות וירקות צריך לעשר אותם ואסור בשבת. אמנם מ"מ עדיף לעשר פירות וירקות בשבת מאשר לחלל שבת. [אמנם הדבר עשוי להיות בחולה מסוכן שזקוק לאוכל מיוחד בפחיתו של מאכל מרוכז, ויש מהם שהם טריפה ממש, וכ"ה בדרך כלל, או שצריך לחלל שבת להשיגם, וה"ז מותר].

איברא שיש לדון לפ"ד המ"מ הנזכר לעיל בשו"ע (בסעיף ד') שעושים לחולה כל מה שרגילים לו, ולפ"ז אם רגילים ליתן לו בשר, הכי נמי שיהיה מותר לחלל שבת בעבורו, אולם כבר כתבו שם הפוסקים שיש להחמיר בזה באיסור תורה, ורק באיסור דרבנן יש להקל, ודו"ק. ומ"מ אם החולה זקוק לכך כדי לחזק את גופו בבשר, מותר.

וכמו כן אם יש שיהיה עד שיחפשו וימצאו מאכלים כשרים, א"צ להשתו, וככל שאר דיני חילול שבת לצורך חולה, וכמשנ"ת במקומו.

469. ויש להעיר ששמעתי שבמוע"ז ח"ו סי' כ"ג כתב שכל ההיתר לשחוט ולא להאכיל נבילה, הוא בגונו שצריך לבשל הנבילה, שאז בלא"ה הוא מחלל שבת, אולם אם הנבילה גם כן מבושלת ומוכנה, אין לשחוט. והוסיפו שבספר כפתור ופרח מבואר בהיפך, שביאנו מבושלת לכ"ע שוחטים, ע"כ שמעתי. אמנם אנו סתמנו בפנים שאין לחלק אם האוכל מוכן או לא (ולכן גם בב"ח של גויים וחילונים שיש אוכל מוכן, מותר לחלל שבת להשיג כשר), מפני שכ"ה סתימת הפ"י. וכ"כ בשש"כ, וכ"ה בנשמת שבת הנ"ל. וכמו"כ לפי הטעם של שמה יקוף במאכל האיסור, הרי ודאי שאין לחלק בזה.

470. הגהות מרדכי, הובא בב"י סוף הסימן.

471. כן פירש הבי"י שם, וכשיטתו לעיל (בסעיף י"ב) שצרכי חולה שייב"ס נעשים ע"י ישראל אפילו אם יש גוי לפנינו [אבל בחולה שאין בו סכנה ודאי שלא נתייר לחמם לו, ואף יין נסך שהוא אסור מדרבנן אין מותר לו (עי' להלן ס"ו)]. ובי"ב שהביאור בהגמ"ד של האחרונים לזה, שקרוב הדבר שצ"ב לדידן יין נסך בחשש שמה יגע בו הגוי, ועכ"פ צריך להזהר שלא יגע בו. ואמנם הד"מ שם פירש שזה מדובר בחולה שיש בו סכנה, וכשיטתו בסעיף י"ב שאם אפשר לעשות ע"י גוי בלא איחור עושין ע"י גוי (וע"ע במג"א סק"ו ובמחא"ש שם). ובמשנ"ב (סוף סקל"ט) נקט מעיקר הדין כדברי הד"מ, והשמיט דברי הבי"י הנ"ל, ולכן כתב שמוטב לעשותו ע"י גוי, עיי"ש. וסיים שהמיקל בחולה שיש בו סכנה להחם בעצמו אין למחות בידו, דיש לו על מי לסמוך, ע"כ. (וע"ע בכה"ח אות צ' בשם האחרונים). ולאכרא האחרונים, שהרי לעיל בסעיף י"ב מבואר במשנ"ב שפוסק בסו"ד כהב"י שם שצרכי חולה שיש בו סכנה נעשה ע"י ישראל (עיין שם משם ה"ט), ולמה כאן החמיר לכתחילה. וכבר הקשינו כן לעיל בסעיף י"ב בהערה בסגריים בד"ה ויש. ועיין שם שהבאנו מתרצם וכאן איירי שאינו שייך לעצם הרפואה, עיי"ש. ולפ"ז אם הוא לעצם הרפואה אה"נ שמוותר לכ"ע. ועיין שם שכתבנו לתרץ באו"א עמש"כ שם, ומ"מ נראה שאינו לדעת הבי"י, ועכ"פ לדינא העיקר כדברי הבי"י וכמשנ"ת. (ואף הד"מ כתב בלשון "במדומה" שכן נהגו לעשות ע"י גוי "היכא דאפשר").

והנה בב"ח ובט"ז (סק"ו) כתבו שבחולה שייב"ס יחם ע"י ישראל, כיון שגם כאן עובר החולה בשתיית היין איסור בכל רביעיית, עיי"ש. אולם כבר כתבנו לעיל בהלכה הקודמת ובהערה שם שהוא תמוה לומר כן באיסור דרבנן, וכבר מבואר במשנ"ב ושי"א דלא ס"ל כן. ועיין במשנ"ב (סוסקל"ט) שהביא שיש אפשרות לחמם ע"י גוי, ולא יהיה יין נסך אם הישראל רואה ומשמרו (כמש"כ בי"ד סי' קכ"ה ס"ו). ועיין בשעה"צ (אות כ"א) שביאר הא דיש לסמוך לעשות ע"י ישראל שצ"ע לט"ז, עיין שם. וכבר כתבנו שכן הלכה כדעת הבי"י שכל צרכי חולה שייב"ס נעשים לכתחילה ע"י ישראל דווקא.

ולסיכום: חולה שאיב"ס אסור לישראל לחמם לו, אבל מותר לומר לגוי לחמם (ומצ"י יין נסך יזהר לעמוד על גביו שלא ינסך), אבל חולה שיש בו סכנה עושין ע"י ישראל, ודווקא ע"י ישראל שמלבד חשש של יין נסך הרי צרכי חולה נעשים ע"י ישראל דווקא להרבה פ"י.

472. כדרך שנתבאר להלן בסעיף ט"ז, עיין שם. וע"ע בשש"כ פל"ב סע"ה.

473. יש בזה כ"כ אופנים, ועי' שש"כ שם בסעיף ע"ו כמה פרטים, ואכמ"ל.

474. כמשנ"ת בסי' ש"ח ס"ב.

[וע"ע בשש"כ שם הערה ר' שאם אין לחולה שאיב"ס מה לאכול, מותר, ככל איסור דרבנן שהתירו לו, ע"כ. אמנם ע"י דברינו להלן בסעיף י"ז שלענין מוקצה יש להחמיר (והיינו כגון הנזכר בהערה הבאה), ויל"ב]. וכן החולה עצמו שיש בו סכנה, שבישלו בעבורו, ולאחר זמן מה חלפה ממנו הסכנה, אסור לו להמשיך לאכול מן התבשיל, אמנם ע"י בצ"א ח"ח סט"ו פ"א שיש הרבה מן הפ"י שמצדיקים להיתר, והמיקל בזה אין מוזיחין אותו. ועוד כתב שם שבדברים שנעשו ע"י גוי בודאי יש להיתר ליהנות מן המלאכה אף לאחר שחלפה הסכנה. וע"ע בדברינו בסי' ש"ח ס"ב.

475. וכגון אם לא היה ראוי למאכל לולי הבישול, וחלה היום, וכ"כ בכה"ח סימן ש"ח אות כ"ה. וע"ע בשש"כ שם סע"ט מש"כ בזה.

476. עי' סימן רע"ו ס"א בביה"ל ואחרונים. וע"ע בשש"כ שם סס"ו.

הבריא בפרי הראשון שהובא, פטורים, ואדרבה יש להם שכר טוב מאת ה' עבור מחשבתם הטובה, שכל אחד רצה להקדימם.⁴⁷⁷ וכל זה באופן שהחולי בהול וצריך למחר ולהביא לו, אבל אם אין החולי בהול, אסור להרבות באנשים, אלא צריך למעט בחילול שבת⁴⁷⁸.

ע"ב. ומן האמור יוצא שחולה שיש בו סכנה וצריך להזמין אמבולנס, מותר להתקשר לכמה אנשים ולהזמין, אם יכול לצאת מזה תועלת כלשהי שאחד מהם ימחר יותר. ולכן, אע"פ שהתקשר כבר למגן דוד אדום והם עומדים להגיע אליו, מותר להתקשר גם לחברת הצלה אחרת. אולם כל זה רק כשהחולי בהול, אבל אם אין החולי בהול, ואין שום חשש סכנה אם ישהה, אין להרבות באנשים⁴⁷⁹. וכמו כן אסור למוזמנים להגיע אליו אם אינו ענין סכנה בהולה, כיון שכבר הוזמנו אחרים⁴⁸⁰.

ע"ג. ואם קראו לאחד שיבא להציל, ובנתיים כבר הקדימו אותו ובאו אחרים להציל, אין להתקשר אליו כדי שלא יבא, משום שאין הוא עושה שום איסור בנסיעתו, ואסור לעבור אפילו על איסור דרבנן כדי להודיע לו שלא יבא⁴⁸¹, אמנם אם נמצא שם גוי במקום, מוטב לומר לו שידוע למציל שלא יבא⁴⁸².

ונראה שכל זה רק ברכב פרטי או באיש הצלה שאין מצוי שיהיו לו הזדמנויות נוספות להצלה, אולם באמבולנס ואנשי הצלה הנמצאים בעיירות שמצוי שבשבת נקראים למקום אחר, מותר וחובה להתקשר אליהם כדי להודיעם שלא יבואו אליו, ובכך יהיו פנויים למקרה אחר שלא יבא.

ע"ד. מותר לשניים לעשות מלאכה אחת כמו בחול⁴⁸³, היינו באופן שעל ידי שניהם אפשר שתגמר המלאכה מהר, וצריכים להזדרז בשביל החולה, אבל בלאו הכי אסור⁴⁸⁴. [ועיין בהערה במלאכה שאפשר לעשותה ע"י שני בני אדם יחד, אם צריך לעשות כן, או אפשר לעשות את המלאכה כרגיל ע"י אחד]⁴⁸⁵.

ע"ה. אם החולי אינו בהול, צריך לדקדק ולחשב את הפעולות כדי למעט בחילול שבת, הן בכמות הפעולות והן באיכות הפעולות⁴⁸⁶, וכדרך שיבואר להלן, אולם אם החולי בהול אין לדקדק בכל זה, כדי שלא יבוא לידי דחייו ועיכוב⁴⁸⁷. ולכן, אם שיערו הרופאים שהחולה זקוק לאכול שתי תאנים, ויש בעץ שתי תאנים בעוקץ אחד ושלוש בעוקץ אחד, לא יכרתו אלא את העוקץ שיש בו שניים⁴⁸⁸, ואם יש בעץ שתי תאנים בשני עוקצין ושלוש בעוקץ אחד, יכרתו את העוקץ שיש בו שלש, כדי למעט בקצירה⁴⁸⁹, וכן כל כיוצא. וכאמור שכל זה באופן שאין החולי בהול.

ע"ו. מן האמור לעיל יש ללמוד שאם החולה צריך אור, ובמתג אחד נדלק מנורה אחת, ובמתג שני נדלקים שני מנורות, יש להדליק את המתג הראשון⁴⁹⁰, ועיין בהערה⁴⁹¹. וכן מנורה אחת גדולה ומנורה אחת קטנה, יש להדליק את הקטנה, מאחר שמספיק גם במנורה קטנה⁴⁹².

ואם יש לפניו מנורת פלורוסנט, עדיף להדליק אותה, מאשר להדליק מנורת להט צהובה⁴⁹³. ועיין בהערה⁴⁹⁴.

ע"ז. חייב האדם להשתדל להכין מבעוד יום כל דבר שיצטרך לעשותו בשבת לצורך החולה שיש בו סכנה, כדי למנוע חילול שבת⁴⁹⁵. אמנם דברים שאינו ברור שיצטרך להם, אינו מחויב להכין מבעוד יום⁴⁹⁶. וכן דברים שיש בהם טורח גדול להכין מבעוד יום, אינו חייב מעיקר הדין להכין מבעוד יום⁴⁹⁷.

[ובדבר רופא שיש לו תורנות בשבת בבית החולים, האם מוטל עליו להתנתק מבני ביתו בשבת כדי לשהות בסביבות בית החולים שלא יצטרך ליסע בשבת, עיין בהערה]⁴⁹⁸.

ע"ח. ישנם עוד הרבה פרטים שיש ליתן עליהם את הדעת בעת שמחללים שבת עבור החולה שיש בו סכנה, משום שיש למעט בחילול שבת כפי האפשר⁴⁹⁹. ונוכחי כמה דוגמאות בקצרה (ובהערות נרחבי יותר בפרטי הדברים):

[א. בעת קריאת העזרה, יש כמה אפשרויות מי יזעיק את העזרה⁵⁰⁰, וכן את מי להזעיק לעזרה⁵⁰¹, ובאיזה אופנים להזעיק את העזרה, דהיינו בשימוש בטלפון וכיוצא. [ועיין בהערה כמה פרטים בענין השימוש בטלפון כדי להזעיק עזרה, או להיעזר ברופא]⁵⁰².

מותר, ע"כ. וצ"ב הלא כאמור בכה"ג הוי מרבה בבצירה, וזה ק"ו מהנידון דידן שהתירו בו אפילו שלש למעט בבצירה].

490. כדן הג"ל בהלכה הקודמת. וה"ו אע"פ שהוא נעשה במעשה אחד, מ"מ הרי נעשים כמה הבערות מחמתו, ובודאי שכל אחד נחשב הבערה בפני עצמה, ויש למעט באיסור. אמנם אם הם מנורות בלא חוט להט, שלפי הגרשז"א אין בזה אלא איסור מוליד דרבנן. י"ל שהכל איסור אחד של מוליד שמוליד זרם. אולם ז"א נראה, וכמו"כ לדעת החו"א שאסור משום בונה יש לדון, שהרי במכשיר שיש בו הרבה חוטים לא מסתבר הדבר שלפי החו"א יהיה איסור מחמת כל חוט והוט (ולפי"ו נצטרך לחשב באיזה מכשיר יש פחות חוטים ובאיזה יותר חוטים), אלא הכל הוא כבניה אחת במעשה אחד, ומ"מ אם נפעלות מערכות שונות יש לדון אם כל מערכת נחשבת בפני עצמה, ואם כן כל נורה שהיא וכל מכשיר שהוא שידלק מחמת הפעולה הוא איסור מוסף, ויש לצמצם בו. ונראה שאפשר יש לעשות כן ולצמצם. וע"ע בשש"כ פ"ב הערה צ'.

491. עיין בשש"כ פ"ב סעיף ס"ו שכתב שאם צריך להדליק את החשמל באמצעות המתג הראשי, ואין בו צורך דחוף אלא בחדר אחד, יסגור תחלה את המתגים שבשאר החדרים, או יסובב מעט את המנורות המיותרות כדי שלא תדלקנה [אולם אין להתיר באופן זה אלא דווקא באופן שהם מנורות כלה שכך הדרך להוציאן תמיד מוזמן לזמן, משום איסור בונה וסותר, וי"ב שבהוצאתו או הכנסתו דאי אסור, ועיין לעיל בסי"ג, ושם בשו"ע סעיף ז', ודו"ק]. ורק אח"כ ידליק את המתג הראשי. [וכתב שם שיותר טוב לעשות זאת ע"י שינוי, אם אפשר משום מוקצה, וי"ב. ואכמ"ל].

492. שש"כ שם סעיף ס"ו שבגדולה נדלקים יותר חוטי מתכת, ויש בזה חשש איסור משום מבעיר, כמש"כ הפו', עי"ש. ואין זה דומה לדין שחיתת עוף קטן או גדול (שכתבנו לעיל סעיף י"ד בהערה), וכמבואר בהר צבי בתשו' שם (סימן קע"ז), וכ"כ באבני"ז (סימן ס"ט אות ב') ועוד באחרונים, ודלא כהחלקת יואב ח"א ס"י שד"מ מדקדקין בכך, וצ"ע"ע בזה, דדילמא הבערה אחת היא ואין נפ"מ בזה, וכמולאם שעמדו בזה באחרונים, ועי' בהערה הבאה.

493. עיין שש"כ פ"ב סוף הערה ק"ע), וכ"כ עוד חכמים בזמנינו, אולם כפי מה שנתברר אין זה ברור כלל, מאחר שבפלורוסנט יש חוטים בצדדיו או בסטרטו עכ"פ, ואפשר שהם שוים בכמותם, וזה מלבד שיש באחרונים שצידו שלגבי חשמל שזה נעשה בהדלקה אחת אין נפ"מ, ודמי לשחיתה שכתבנו לעיל שאין נפ"מ בין עוף קטן לגדול, וה"ו יש לדון בזה, עיין באר"ש פ"ח ה"א, ובהר צבי ס"י קע"ז. ועוד בהערות קודמות מדברי האחרונים. וא"כ לכאן אין לדקדק בזה, ומ"מ י"ל שעדיף הפלורוסנט מאחר שבמאור השבת כתב שבפלורוסנט חרש אין חשש מבעיר כלל, וע"ע במאורי אש ובתשו"ב ועוד האריכו האחרונים. ואף בספק הרי זה עדיף מודאי הבערה בחוט להט.

494. עוד כתב בשש"כ (סעיף ס"ח) בשם האבני"ז ועי"א שגר גדול שדלק שעתים ונו קטן שידלק שעה, ידליק את הקטן ולא את הגדול. וכן במנורת נפט, ואי ישפוך את הנפט המיותר. [אבל נגר אסור לחתוך אותו בשבת]. וכ"ה בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"א, ולא דמי למה שנתבאר לעיל בסעיף י"ד גדי עוף קטן ועוף גדול שמתור שחוט את שורצה, עי"ש. ולענ"ד צע"ע אם יש נפ"מ בזה בין הדלקת קיסטן או גדול, או דהבערה אחת היא. ואפשר שדומה לב' או ג' תאנים, שיש בזה איסור מוסף.

ויש לציין, שאם אין החולי בהול, לכאורה ישנה עיצה להקל מן האיסור לקחת מנורה בשקע, ולהכניסה לשעון שבת ולחברה לקיר, ולכוון את השעון שבת שידלק לעוד זמן מועט, ובכה"ג הוי גרמא כמשנ"ת במקומו ושפיר דמי. ועיין בזה בדברינו לעיל סוף סימן רס"ה, עיין שם.

וכן יש להעיר בהיפך, אודות כל מיני מכשירים שנצרכים להפעילם בשביל חולה שיש בו סכנה, שיש לכוון תחילה את כל הכפתורים המתאימים לצורך הבדיקה, ורק אח"כ לחבר את המכשיר לחשמל, משום שבה נעשה הכל כמעשה אחד. ועדיף מאשר לעשות אח"כ כמה פעולות נפרדות, שבכל אחת מהם יש איסור בפ"ע (וכ"כ בשש"כ פ"ב סעיף פ"ד). וי"ע"ע באופן שהמכשיר מחובר כבר, אם עדיף להוציא מהשקע ולכוון את כל הכפתורים ושוב לחברו לחשמל, ובכך לחסוך כמה פעולות בעת שהמכשיר פועל, ויש בזה כמה אופנים, ותלוי בכל מקרה לגופו. (ובכלל הנידונים לעיל יש לדון לפי"ו החו"א שחושש בחשמל משום בונה, וכבר האריך בזה במנחת שלמה ושי"א).

495. כ"כ בשש"כ (פ"ב סל"ד) וציין מקורו מהמשנ"ב ס"ו שד"מ שאם יכול לעשות לו הכנסה שיוכל להתפרנס כל השבוע וכו', וכתב בשע"צ (אות ט') שמוה יש ללמוד שאם נתנה הממשלה ציווי לאחד לעשות מלאכה שתהיה מוכנה ביום שבת אה"צ, חייב להכנינה מקודם, שהרי לא נצטווה להכין בשבת דווקא, ע"כ. וע"ע בביה"ל שם ד"ה מצומצמת, ואף כאן שהוא במקום חולי י"ל כן, שהרי יכול להכין קודם לכן. איברא שלכאן יש לחלק בין הנידון דהתם לדין חולה, ועיין בשש"כ שם בערה ק"ד ובמנחת שלמה ח"א סימן ז', ומ"מ בודאי שראוי לעשות כן. וע"ע בארחות שבת פ"כ סל"ג ובהערה שם.

496. הנה כלפי המשנ"ב הג"ל י"ל מלשון המשנ"ב (ר"ס ש"ל) גבי יולדת שכתב שי"מ הראוי"י לאשה שהגיעה לחדושי תשיעי להזמין בכל עריש דברים

477. שו"ע (סעיף ט"ו) וכפירוש המשנ"ב. (וע"ע בשש"כ פ"ב הערה י"ט). ויש לבאר שבאופן שרצה הרבה אנשים וכו', אין פירושו שהם פטורים מחמת אונס, וכדין אנוס שרחמנא פטריה (שהיה אפשר לומר דהוי כעבירה באונס, שפטור, ומלבד זה גם יקבל שכר טוב על המחשבה הטובה), אלא זה היתר גמור, שהרי זהו רצון ה' שכך צריך לעשות, ולא שייך להחשיבו כעבירה באונס, ולא דמי למי שאונסים אותו לעבור עבירה, דאמנם הוא רצון ה' שיעבור ולא ירגז, מ"מ כוונתו למעשה איסור אלא שהוא מעשה איסור באונס, משא"כ כאן שהמעשה עצמו מעשה היתר הוא (ואפילו למ"ד דחוייה), ודו"ק.

478. ביה"ל (ד"ה ויש) שאסור לרבות בגברי אם אין החולי בהול, וכדחזינן להלן (בסעיף ט"ז) שיש לחשב את המעשים כדי למעט בחילול שבת, וכ"כ בכה"ח (אות צ"ב). ויש בזה כמה נפ"מ מצויים, וכמו שיבואר עוד להלן. ועל כן מן הראוי לסדר שיהיה אדם אחראי (מוקדם) שישלח את חברי ההצלה לפי הצורך ולפני הענין.

479. ע"פ האמור לעיל. והכל לפי הענין.

480. פשוט. אמנם הרבה פעמים אי אפשר לחברת הצלה לדעת מה המצב אם הוא בהול או לא, ולכן גם מן הסתם כל שיש חשש סכנה מצוה עליהם להזדרז ולהגיע אע"פ שכבר הזמין אחרים.

481. שבה"ל ח"ח ס"י קצ"ג אות ב', וכ"ד הגרשז"א כמוכבא בנשמת אברהם ח"א ס"י של"ח ס"א. [ועיין לעיל ס"י"ב מה שהעירו בטעם הדבר שכתבו הראשונים שלא לעשות ע"י נשים וקטנים אלא ע"י יהודים גדולים, כדי שלא יבואו להקל במקומות אחרים, וקשה הרי אין לחלל שבת בכדי למנוע חילול שבת אחר, עי"ש. וכאן בלא"ה לק"מ, ופשוט].

482. עי' נשמ"א שם. וי"ל דאע"פ שאינו עובר איסור, מ"מ הוי צורך גדול להתיר בזה מאחר שמי"מ נעשה מעשה איסור, ושבת דחוייה אצל פיקו"ג. והדבר תלוי אם זה איסור דרבנן (כגון להתקשר בטלפון), או איסור דא"י (כגון ליסוע ברכב להודיע להם וכדו'), ובאופן שהוא מדרבנן בודאי שרי כדן שבות דשבות.

483. ביה"ל (ד"ה ויש) בשם תשו' הרמ"א.

484. כן ביאר הביה"ל שם.

485. לכאורה יש לפרש באופן אחר שמדובר במלאכה שזה יכול זה יכול, שכאשר שניים עושים אותה ה"ו רק איסור דרבנן (וכמש"כ בסי' שט"ז ס"ה), ואם כן אדרבה עדיף לעשות כן בכל פעם (אם אינו חולי בהול), ואף אם אין זו כוונת הרמ"א (דאיירי בחולי בהול וכו'), וגם הלשון "אפילו" לא משמע כן, ולכן לא פירש כן הביה"ל, מ"מ הדין דין אמת כדאמרן. וראיתי הלום בספר נשמת שבת סימן רכ"ג שהאריך בזה שדבר שעושים לחולה שאי"ב, אם א"א לעשות בשנינו יעשו ע"י שניים בע"פ, עי"ש. וא"כ הדין אמת כדאמרן [אלא שמצד המציאות יש להזהר כיון שלפעמים דבר זה עשוי לבא לידי שהות יותר ממלאכה בשמאל]. ודו"ק, אך י"ע"ע לדעת השו"ע שאין עושין בשנינו, ולשיטתו נראה דה"ה שלא יעשו בשניים, אולם אכתי יש כמה נפ"מ שיעשה כן אף לפי השו"ע, כגון לסוברים שדברים שאינם בגוף הטיפול הישיר בחולה צריך לעשות בשנינו, וכנ"ל בסי"ב וכדומה, וככל המבואר שם, ודו"ק.

486. בכמות הפעולות היינו שיקצור פעם אחת עדיף מפעמיים. ובאיכות הפעולות היינו שיש לקצר בכל פעם פעם אחת, מ"מ עדיף את הדבר שאין בו איסור חמור טפי. וק"ו כשיש מילי דא"י ומילי דרבנן, שיזהר לעשות את הדבר שאינו אלא מדרבנן, וכן כל כיוצא. (ובהלכה הקודמת נתבאר ענין אחר של ריבוי בגברי).

והנה בעיקר הדין שיבואר בסמוך שאם יש ב' תאנים או ג' תאנים בעוקץ אחד, ודי לחולה ב' תאנים, אסור לזכות את ה' תאנים, לכאן הניחא למ"ד דשבת דחוייה, אבל למ"ד דשבת הותרה מאי נפ"מ בזה [זהו ברור שדין זה הוא אף למ"ד הותרה, כדמובא בכל הפו', ופשוט]. ומובח דלכו"ע יש למעט באיסור כשאפשר, ועל כרחק שגם למ"ד הותרה היינו דבבר שעכ"פ בעלמא היו עושים אותו, אבל דבר שיש בה דרך אחרת במיעוט האיסור לא עושין. וכן כתב כיוצא"ב הגאון מהרי"ע במטה יהודה (סימן רע"ח סק"א) דאף א"ת"ל דשבת הותרה אצל פיקו"ג, מ"מ למעט בקצירה טפי עדיף, שהרי גם בחול אין הבדל בין אחת לשתיים, משא"כ נבילה שחיתה, שאם היה בחול לא היה אוכל כלל נבילה אלא שחטה, ואם גוי בשבת עבדינו כה'. [ועיין לעיל בסעיף י"ד בעצם הדין של היתר שחיתה לחולה, שיש בזה כמה טעמים נוספים, עיין שם בהערה]. וע"ע שם שהאריך בזה. ויש לציין שכבר כתבנו לעיל בסעיף י"ב דאף למ"ד דשבת דחוייה, מ"מ אם יש ב' דרכים והאחת מקילה באיסור יש לעשותה, כדי להקל באיסור. ושפיר י"ל שדווקא כשכחול יש קפידא לעשות באופן מסוים, זהו בכלל היתיר. ודו"ק.

487. רמ"א (בסעיף ט"ז). שאם יתחילו לחשב ולדקדק יכול לבא לידי סכנה, וכבר נתבאר לעיל שהזריז ה"ו משובח.

488. שו"ע (סעיף ט"ו), שיקצור את השניים משום ריבוי בשיעורים.

489. שו"ע שם. שאע"פ שמרבה בשיעורים, עדיף מאשר לקצור ב' פעמים שהוא חילול שבת גמור בכל פעם. [ועיין באבני"ז (סימן קנ"ז אות י') שכתב דלא נתבאר בפ"י דין שני גרוגרות בעוקץ אחד, ושנים בשני עוקצין, דזה באמת

ב]. בעת הנסיעה לבית החולים, ישנם כמה אפשרויות, ויש למעט בחילול שבת כפי האפשר⁵⁰³, וכגון בבחירת הנהג והרכב⁵⁰⁴, והשימוש ברכב בנסיעה, וכל הכרוך וכן איסור תחומין⁵⁰⁵, וכן תשלום לנהג, וכיוצא⁵⁰⁶. וכן עצירת הרכב, וכיבוי הרכב בגמר הנסיעה, ושאר פרטים הקשורים לזה⁵⁰⁷.

שצריך ששתייהם יעשו את המלאכה ביחד, והרבה פעמים קשה לצמצם, שהרי ברגע שאחד מהם הזיז יותר, ומחמתו כבר נפעלה הפעולה החשמלית, שוב לא הועיל בזה כלום, אך י"ל דבכה"ג. הוי כמתעסק, ועכ"פ לא מתכוון לאיסור ולא פס"י"ו. ב]. ש"י"א באחרונים ששניים שעשאוהו אסור מדאורייתא, רק אינו חייב ע"ז. אולם אי מהאי כבר כתבנו בסי' שט"ו ובכ"ד שבראשונים ברמב"ם ורש"י ועוד מבואר להדיא שאינו אלא איסור דרבנן. ג]. ששבות מחמת שינוי הוי שבות קל, וכמש"כ רש"י בפסחים (פ"ד טו:). והר"ן ועוד. וא"כ ה"ז עדיף משניים שעשאוהו. וא"ת הא מ"מ תרוייהו דרבנן, ומאי חזית למימר בזה נמי הקל הקל תחילה, אולם הא אשכחן כזאת בסי' ש"י"א אי עדיף טלטול או כרמלית, ועוד כהנה]. החיוב עצמו, לדעת האומרים בסי"ב שיש לעשות בשינוי, וכנ"ל בתחילת הדיבור הקודם, אי"כ גם כאן יחייג בשינוי, והיינו על ידי אחורי האצבע, וזו הדרך הפשוטה. ואפשר שמועיל גם באצבע שאינה רגילה, כגון ע"ז האגודל או הזרת, וכן יש לדון בין שמואל, אולם נראה שיש להחמיר שאינו נחשב שינוי, וכמש"כ במקומו בענין מלאכה בשמאל בשינוי שיש בכתביה שהיא מלאכה דקה נחשב שינוי וכדו', וכן ע"ה"ד, ור"ק. ובפרט שיש שגם בחול מקישים בטלפון ופלאפון ובמחשב ע"ז שני ידיהם ובכל האצבעות, אבל באחורי האצבע או בפרק האצבע בודאי הוא שינוי. וכן אפשר ע"ז קיסם או כל חפץ כל שהוא. [יש עוד אופנים להקל מן האיסור, והיינו ע"ז גוי, או קטן, וכמו שהזכרנו לעיל בהערה שלפני הקודמת, ועמש"ש]. וכמו"כ אם יש אפשרות חיוב ע"ז מספר מקוצר, כמו שמצוי, יש לעשות כן, ולא לחייג את המספר הארוך. וכן אם אפשר בחיוב חוזר, יש לעשות כן (לכל הדיעות), אף לדעת השו"ע שאין משנים בפיקוח⁵⁰⁸.

ועצם השיחה עצמה בטלפון מותרת בלא חילוק, וא"צ לצמצם את המילים שמדבר בטלפון, שאין בזה אלא חשש מוליד מדרבנן, ולצורך חולה שיב"ס מותר הכל, ומה גם ש"י"א שאין בזה איסור מוליד כלל, וכמו כן מותר להניד למציל או לרופא בגמר השיחה שלום, או תודה רבה, וכיוצא, וכ"כ בשש"כ פ"ב סמ"א. וכ"ה בשולחן שלמה (ח' ד') ועוד באחרונים. [ודרך אגב אציין שראיתי עתה בקובץ והגית ל"ד ע' 448 שהביאו מהגרש"א גבי דיבור בטלפון בחוה"מ שרק לצורך מותר. ועוד נשלח שבאמצע השיחה לצורך האם מותר לדבר גם שלא לצורך, והשיב שהיא את דבר ה' יזהר מזה, ע"כ. והוא פלא להחמיר בזה, מאחר שיש כו"כ סיבות להיתר, ואף בשבת כ"ש בחוה"מ]. ובגמר השיחה יש אומרים שמותר להחזיר את שפופרת הטלפון למקומה, משום שכל עוד שהשפופרת מורמת אין הרופא או בית החולים או המצילים יכולים לקבל שיחה אחרת, ויש חשש שמישהו אחר יזדקק אליהם (וכמו כן לפעמים הם צריכים לחזור למי שהתקשר אליהם כדי לברר איזה פרטים, וכיוצא). וכ"כ בשש"כ פ"ב סמ"ב. [ועי' לעיל בסי"ב ש"א שאם אפשר לעשות בשינוי וכיוצא יש לעשות כן, ונראה שבנידוד"ד אף לדעת השו"ע ראוי לעשות כן]. אך שמעתי שכיום הוא מתנתק מאליו, ויש שאמרו שתלוי בסוגי הטלפונים, והכל לפי הענין.

ולענין טלפון שמצמצל בביתו של הרופא, האם מחויב הרופא להרים השפופרת ולענות, הנה נראה שהדבר תלוי לפי ענינו, שאם הוא רופא זוטר, וכרופא שמפחה שבד"כ אינו עוסק בפיקוח נפש, אי"כ אין לו להרים הטלפון, דחולה שיב"ס יש שפוחה, כמש"כ הראשונים (וע"ז ש"א צ"א ח"ח סט"ו פרק ז' שבאופן שהפונים אליו בד"כ הם אנשי דת, אי"כ יותר מסתבר שיש בדבר פיקוח נפש, שאל"כ לא היו מתקשרים, ומותר, עיי"ש. אמנם גם יש לומר שאם מתקשרים אליו הרבה בלא הפסקה, ה"ז חשש סכנה, אולם ז"א מצוי כ"כ, שבד"כ חולה בהול לא מתקשר כ"כ הרבה, ואם אינו מועיל הוא פונה לבית החולים או לרופא אחר]. אולם אם הוא רופא המתעסק בעניני פיקוח, נראה שמותר לענות, שיש לתלות שהוא מקרה של פיקוח, ואף שבד"כ במקרה פיקוח"ג הולכים יש לביה"ח, אולם ז"א מוכרח, וע"ז בשו"ת צ"א משי"כ בזה. עיי' בספר רפואת השבת פ"א שהביא סוגי האפשרויות של הנסיעה לביה"ח וסדר העדיפויות, וע"ז בספר שמירת שבת כהלכתה פ"מ הרבה פרטים מעשיים, עיי' שם. וכן בספר תורת היולדת. וכן בספר נשמת שבת שהאריך בפרטי הדברים, אך ליסוע, ואין להשתמש ברכב וכו'. ועי' ג"כ בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"ז ועוד. ונגענו בזה בכ"מ. [ובענין נסיעת אדם שמתלחה עם החולה, נתבאר בסיומן ש"ל, עיי"ש (וע"ז בשש"כ שם)]. ולמעשה יש להתלות לחולה, הן משום יתובי דרפתא שלו, והן משום הציאות שצריכים השגחה. וגם המלווה עשוי לזרז את הרופא שלא יתנהו, כמו שמצוי מאד].

ובאופן שיש אפשרות ליסוע ברכב או בבהמות, ובשאר אופנים, עיי' בדברינו לעיל בסעיף ח' בהלכה שלפני האחרונה בסופה, ובהערה שם שהערנו ליסוע בדרך הקל הקל, ובהערה כתבנו כמה פרטים. אמנם בהרבה מקרים אסור לדקדק בזה כלל, ויש לעשות כדרכו בלא שינוי, ובפרט לדעת השו"ע ס"ב, שכשמחליים שבת על חולה שיב"ס אין לעשות בשינוי. אמנם כשיש ב' דרכים אפשריים, יש להזהר אף להשו"ע.

504. הנה באופן שיש לפניו רכב של שכן, או אמבולנס, יש שאמרו שעדיף ליסוע באמבולנס ולא ברכב פרטי, עיי' בשו"ת קנין תורה ח"ה ס"י כ"ז, אולם אין דברים מחזוריים. ואדרבה עדיף ע"ז רכב פרטי של שכן וכדו' שבזה יוכל להמנע מהרבה חילולי שבת מיותרים (וכ"כ בארחות שבת ועוד רבים). ורק אם יש נחיצות ותועלת באמבולנס, מאחר שברך כלל מתלווה בנסיעה גם רופא שיכול לפקח על החולה, אי"כ בזה אדרבה יש להזמין את האמבולנס אפילו שהוא יוסיף בחילול שבת.

אמנם באופן שצריך להזמין רכב של מחלל שבת, או מונית וכדו', עדיף יותר להזמין את האמבולנס מאשר מונית וכדומה, שהרי שתייהם יעשו מלאכות נוספות האסורות ויחזרו לביתם, ועדיף יותר להזמין האמבולנס שיש בו צדדי היתר ביציאה מן הבית חולים וכדו', כדי שיעמוד הכן לקראת קריאה נוספת. [אם השכן ישן, ואינו יודע מענין הפיקוח נפש, אין עליו חיוב הצלה, ולכן מותר להתקשר לאמבולנס, וא"צ להעיר את השכן משנתו, וכמו כן אם אין השכן יודע מענין פיקוח נפש, מותר להתקשר לאמבולנס, וא"צ להודיע לבית אם מחמת כן יצטרך להתנתק משכנתו כל השבת כשהיה באיזור בית החולים. כ"כ הגרש"א במנח"ט ח"א ס"ז באריכות, ודלא כהגר"פ עפשטיין. וה"ד בקצרה בשש"כ פ"מ הלכה ע"ב. וע"ז בתורת היולדת פ"ה הערה ב' כע"ז בשם הסטייפלר, ועוד שם בהערה ג' כיוצ"ב בשם הגרש"א. וע"ז שם בהערות על הספר משי"כ בזה עוד, וכמדומה שבחוט שני פליג וס"ל שצריך להעיר את השכן וכו', ואינו מוכרח. וע"ז בשש"כ שם שכתב גדולה מזו שאף שכן בעל מונית שומר שבת שמבקשים ממנו להסיע חולה שבסכנה, אף שרצוי לעשות כן, אינו חייב בכך מעיקר הדין אם צריך לקום משנתו או לטרוח כנ"ל (ונראה פשוט שמ"מ ירא ה' לא יעשה כזאת, ובודאי כבוד ה' למונע חילול שבת, ונראה

שאף הגרש"א יודה לזה). אמנם באופן שיש חשש בשהיה משום פיקוח נפש, אין להתמזין בכל זה, והקודם קודם]. כשיש שני רכבים לפנינו, עדיף ליסוע במכונית של שומר שבת, שבזה ימעט בחילולי שבת, ולא יחזור לביתו אחר הנסיעה. [ובעצם הדין אם מותר לחזור ברכב לאחר הנסיעה לצורך פיקוח נפש, כתבנו בסו"ס ש"כ"ט, עיי' שם]. ועדיף להתקשר בטלפון לשומר שבת כשבוטח שיענה לקריאתו, ויקח את החולה ברכב, מאשר לחפש אחר מונית או רכב של מחלל שבת שיחזור לביתו באיסור. אמנם אם יש לפניו רכב של מחלל שבת, אע"פ שידוע שיחזור לביתו בגמר הנסיעה, מ"מ יש לו ליסוע ברכב זה, ולא להזמין בטלפון רכב של שומר שבת (עיי' בשש"כ שם הלכה ע"ג ובהערה שם), ולעני"ד יש להקל בזה על כל פנים בחיוב בשינוי בטלפון, כדי למנוע מהמחלל שבת איסוריים כשיחזור לביתו שלא כדין. וכן בחיוב לכריז באופן זה, כדי לחסוך נסיעה מיותרת [ובפרט באופנים שצריך לעשות בשינוי או ע"ז גוי לצורך פיקוח, וכמש"כ בסעיף י"ב ובסי' ש"ז].

ומה שמצוי כיום רכב אמבולנס שנהגו גוי, ויש רכב אמבולנס שנהגו יהודי, לכא"ו עדיף להזמין את הגוי לכ"ע, ואף שנתבאר לעיל סעיף י"ב שעושים ע"ז גדולי ישראל וחכמיהם, מ"מ כל זה באופן שהיהודי עושה בהיתר, אבל כאן שהאמבולנס חוזר באיסור ועושה איסורים נוספים מיותרים, אינו פשוט כ"כ להקל בזה ע"ז ישראל. ומלבד שלדעת הרמ"א ודעימיה תמיד צריך לעשות כן. ובכלל כאן שהגוי מוזמן לכך אין בזה חשש כלל, וכמו שכתבנו שם לענין רופא גוי בבית חולים, שהטעמים שכתבו הראשונים שכמותם פסק השו"ע, לא שייכים לכאן.

בחירת סוג הרכב: אם יש לפניו שני סוגי רכבים, יש לבחור ברכב שיהיו בו פחות איסורים בהבערות הנעשים ע"ז הלחיצה על דוושת הגז, או במנורות רבות וכדו' (ואמנם בלחיצה על הגז נעשים הבערות דאורייתא הרבה מאד, ובהדלקת הנורות ה"ז קל יותר, לא מבעיא בנורות לד, אלא אף בנורות להט רגילות, וי"א שאינו דאו, ומ"מ לכ"ע יש למעט, וביותר יש להקפיד על נורות להט). ובדרך כלל ברכב פחות משוכלל יש פחות מלאכות (כדרך שכתבנו לגבי מכשיר טלפון, כנ"ל).

ועדיף לקחת רכב קטן מאשר רכב גדול, כיון שככל שהוא גדול יותר נעשים בו יותר הבערות, ונזכיר עוד דוגמאות עמש"כ ברפואת השבת ע' ס"א, א]. רכב עם מנוע ידיל עדיף על מנוע בנזין, ב]. עדיף יותר רכב שמספר הבוכנות שלו פחותים, עם נפח מנוע קטן, ושפחות נורות גדולות. ג]. רכב עם הילוכים ידניים עדיף על רכב עם הילוכים אוטומטי. ד]. רכב עם מערכת קירור אויר, עדיף על רכב עם מערכת קירור מים, עכ"ד, והערתקתי זה בלא לברר האופן הטכני. רכב חדש יותר ורכב ישן מאותו סוג נופח מנוע וכדו', מסתבר שעדיף רכב חדש יותר, שמן הסתם הוא פחות מתאמץ ויש בו פחות הבערות [ואף שברכב חדש מצוי שיש יותר נורות בקרה וכדומה, מ"מ בד"כ נורות אלה אינם אלא נורות לד האסורים מדרבנן לר"ה"פ. ואילו תוספת בהבערות הוי דאו', ואפילו אם הדבר ספק אם יש תוספת בהבערות או לא, ומאיך יש ודאי הדלקת נורות, עדיף למעט בספק ההבערות שהוא מדאו', וכמבואר בר"ה (דף לג): שעדיף ספק דאורייתא מודאי דרבנן].

ומלבד כל האמור, יש אופנים נוספים שאפשר למעט באיסור, כגון כסוגי רכבים. ונזכיר דוגמאות: אופניים מותר לכתחילה, רכב עם נהג גוי, רכיבה על בהמה, רכב יהודי הנוסע בין כך עדיף משאר רכבים שנוסעים במיוחד (ויש להאריך בביאור הדברים והדוגמאות, ודי בכל האמור).

505. יש כמה פרטים באופן הנסיעה. יש דברים המוסכמים לכל הדיעות, ויש דברים שאפשר לעשות בשינוי (כגון הפעלת הפרק ופתיחת הרכב וכדו'), שבהם הרמ"א עושים בשינוי, אולם לדעת השו"ע אפשר לעשות כרגיל בצורך פיקוח נפש (חוץ מילדת), וכנ"ל בסי"ב.

ויש להקדים ג' הקדמות חשובות: א]. שבכל רכב יש פעולות שונות שאפשר לוותר עליהם, ויתיעץ עם מומחה מערב שבת מה אפשר לוותר כדי לחסוך מהבערות והדלקת נורות וכיוצא. וכן יש דברים שאפשר לסדר מערב שבת לחסוך בחילול שבת, כגון לבטל את השלט של המכונית או מערכת נוספות מיותרות ברכב, וכן יש להוציא חפצים מיותרים מהרכב שלא להכביד עליו, מפני שגורם הבערות מיותרות. ב]. מי שאינו נהג מנוסה די הצורך, יזהר שלא ישקיע את מחשבתו בעת הנסיעה על דקדוקים בהלכות שבת, שמא יגרום תקנה או נזק לחולה שמתכוון, אלא יתן דעתו לחולה שברכבו. ג]. אם המצב הוא חולי בהול, אין לדקדק כלל אלא יעשה הכל כהרגלו, והעיקר שיוכל ככל האפשר להזדרז ולהחיש את החולה אל בית החולים. וכעת נזכיר כמה פרטים עמש"כ בשש"כ פ"מ ועוד ספרים, עם הרבה הסופות חדשות.

פתיחת הרכב הכרוכה בהדלקת נורות או בחיבור מעגלים חשמליים, מותר בלידת ברייה. וכן הפעלת המנוע וכדו' [וביולדת, או גם בחולה (לדעות הנ"ל בתחילת הערה)], יש לעשות כן בשינוי, או ע"ז גוי וכדו'.

יש לנסות בדרך הקצרה ביותר, ולא לטעות במנהג לצורך דברים שאינם קשורים בהצלת החולה (ויש הרבה דברים בחוקי הכביש שאף שיש עדיפות למומחי התחבורה שישע כן ולא כך, מ"מ אין בזה הכרח, ואין להתחשב בזה מן הסתם. אך כאמור בד"כ זה נתון לאנשים מנוסים).

אם הדרך הקצרה עוברת ברחוב חד סטרי בכיוון הנגדי, יש לחשוש מסכנה, שמא יגרום תאונה ברכב הבא ממול, או שמא אנשים שירדו לכביש יבדקו רק לצד אחד אם לא בא רכב, ויקפצו לכביש ולא ידעו שרכב בא מהכיוון הנגדי. וכמו"כ לפעמים יש חשש שהמטרה תעכב אותה. ומחמת חששות אלה אפשר ליסוע כרגיל (אא"כ במושבאים מבודדים וכדו' שהדרך נראית ואין חששות עיכוב).

יש להשתדל שלא לעצור עצירה מיותרת, משום הדלקת נורות אחוריים. ולכן אם רואה מרחוק שיש אור אדום ברמזור, ישתדל אם אפשר להאט כדי להימנע מעצירה ליד הרמזור. וכן בכל הנסיעה יסע במתינות שלא להדליק נורות מיותרים [אמנם אפשר שלפעמים ע"ז נסיעה מהירה חוסך הבערות, וה"ז עדיף מחמת הדלקת נורות האחוריים, ובפרט שאינו מתכוון להם אלא לעצירה]. יש לעצור ברמזור אדום, מחמת שבת או עיכוב ע"ז משטרה, אולם אם אין חשש זה עדיף לא לעצור, וכל שכן עצירה בתמרוז עצור שברך כלל אינו נחוץ, וגם כשמתקרב הנהג ליעדו יחדל מללחוץ על הדוושה כדי שיגיע ליעדו לאט, ולעצור בלא ללחוץ על דוושת הבלימה, ועוד פרטים באופן העצירה מבוארים בשש"כ הלכה נ"ח וס"א. וע"ז להלן. ומ"מ כל זה באופן ברור שלא יגרום נזק לו או לאחרים ח"ו.

איתות בשעת הנסיעה ביום, עדיף כפי האפשר לאותת ביד ולא להדליק אורות האיתות, ועכ"פ יש לצמצם כפי האפשר [אולם בלילה אין ברייה וחייב לאותת

בנסיעה⁵⁰⁶. וכן בשאר הדברים המתלויים לנסיעה, כגון הוצאה מרשות לרשות⁵⁰⁷,

ע"ז הנורות מחשש סכנה]. ומ"מ כל זה כשאין חשש שיגרם נזק, וכנ"ל. בעת הנסיעה אין להפעיל שום מערכת שלא לצורך. ופתיחת חלונות חשמליים אסור, אי"כ לצורך החולה או בשביל הנהג שיהיה לו ישוב הדעת בנסיעה, ולא יבואו לידי חשש סכנה (ארחות שבת). ודין עצירת הרכב וכיבוי יבואר להלן. 506. והנה דיני הוצאה מרשות לרשות רבים הם, ומבוארים בשו"ע ופ"ו מסימן שמה"ה והלאה. אך נזכיר בקצרה לענין הוצאה מרה"י לרה"י דרך רה"י, שיש אפשרות בדרך כלל להקל מן האיסור ע"י שיהיה שלא ללוש ברה"י, ובכה"ג כתבו הרבה ראשונים (בעירובין ל"ג, ועוד) שאינו אלא איסור דרבנן, וישתדל כמו"כ שלא להוציא דברים מיותרים, וע"ז בשש"כ פ"מ כו"כ פרטים. (ולהלן בהערה הבאה נזכיר כמה פרטים מצויים ונחוצים). ואם הגוי עשה את ההוצאה, יש להניח לו לעשות הכל ושפיר דמי.

507. היינו שאם נצרך לצאת חוץ לתחום, יזהר שלא יקח עימו חפצים מיותרים, וכשחולל אינו בהול יוציא כל החפצים המיותרים (שהרי קנו שבייתה, ע"י בשו"ע ס"י ש"ז). ואם יש דברי מוקצה ברכב, מסתבר שאסור להוציאם בדיים כדי שלא יעבור על איסור תחומין, (וכן כתבנו בהל' יולדת בסי' ש"ל הלכה ב'. - ועיי' עוד שם כמה פרטים, ושיש להזהר באיסור בורר). ועי' בספר תורת היולדת שדן אם ראוי להפקירם מער"ש וכו', ואם עבר והוציאן בשוגג, מותר לו לטלטלם רק בד' אמות, או במקום המוקף מחיצות ככולו, וכמש"כ הפוס' בהל' תחומין.

ונזכיר כמה פרטים: א]. רשיון הרכב וניירות הנצרכות לבקרת המשטרה וכדו', אפשר להוציאן מחשש עיכוב ע"ז המשטרה. אמנם בד"כ קשה לתלות שיתעכב כאשר הוציא את החולה או היולדת ברכב, ונראה למעשה שהדבר תלוי, שאם הוא חולי בהול בודאי מותר, כדי שלא יתעכב (ויש לשקול את השהיה בהבאתם מאידך גיסא). וא"כ מסתבר שעדיף להמנע. ובכל אופן ראוי שיוציאו כלאחר יד. ב]. פנקס חיסונים של החולה, ושאר מסמכים הקשורים לרפואה מותר להוציא. וכן תעודת זהות של החולה וכדו'. ג]. יין לקידוש ואוכל וכדו', אסור להוציא בשבת, שאסור לעשות איסור בשביל קיום מצוה (ורק אם אין אוכל כשר בביה"ח, ומותר לקחת אוכל לחולה, וככל הפרטים שנתבאר לעיל בסעיף י"ד, עיי' שם). אמנם יש אופנים שמותר להוציא ולצורך עם הדברים של החולה גם דברים אחרים, וכן אוכל לצורך הנהג (כמש"כ בשש"כ פ"מ הלכה ס"ה במקום שאינו רשות הרבים גמורה שיש להקל בזה במקום צורך, עיי"ש. ובמק"א נח' בדין ריבוי בשיעורים).

508. ובענין התשלום לנהג שדורש זאת בשבת, ובלא זה אינו מוכן לקחתו, הנה אם הוא לפני הטיפול, ישלמו לו כדי שירצה להסיעו, ואם אפשר לדחותו יש לדחותו, אך אם יבא לרשות החוב יראו לו את מקום המעות, ועוד יש בזה כמה פרטים, ועיי' לעיל בסעיף י"ב שכתבנו בכיוצ"ב בני רופא, ודון לנדיד"ד. וראה בספר רפואת השבת פ"א פרטים רבים בקשר לתשלום בדרך של הקל הקל תחילה, והיינו אם אפשר ליתן מסמך מזהה או משכון וכדו' עדיף. אולם במידה הנהג דורש תשלום מידי או שהוא ירשום פרטים, יתנו לו ולא יבקשו קבלה על התשלום. וגם לא יקחו את העודף בשבת (א"כ זה נצרך להם מספק פיקוח"ג). ובמונית לא יפעילו מונה ולא ידפיסו קבלה, ובמקום שצריך לרשום יש ימנעו מרשימת תאריך ושם המוטב, שאין בזה צורך. וכן יסתפקו ברישום ספרות וכדו', ולא יקריעו את השיק מהתחילה, אלא יתנו לו כל ההבילה וכיוצא. 509. הנה יש בזה כו"כ פרטים, ונזכיר את כללי הדין שאסור לעשות שום איסור לאחר שנגמר הטיפול בחולה ושוב אין בו פיקוח נפש, ולכן אסור לכבות המנוע והמנורות וכדומה, אמנם אם יש חשש של פיקוח נפש כשלא יכבה את המנוע, וכגון שיש חשש שהמנוע יתחמם יותר מדאי ויתפוצץ, או שיש חשש שיכנסו בו ילדים ויסכנו את עצמם או את האחרים מותר לכבות, ואפילו אם אין בזה פיקוח נפש ממש אבל יכול לגרום לנזק בחוץ ג"כ מותר לכבות, כדחזינו בשו"ע סו"ס של"ד גבי כיבוי גחלת שבריה"ח, ור"ק. וע"ז באחרונים כו"כ פרטים, וכמבואר בשש"כ פ"מ כו"כ פרטים. וע"ז בספר פ"ה נשמת שבת בסיומן רכ"ד שדן בכ"כ פרטים בזה, וע"ז שם בהל' יולדת, ואכמ"ל.

ונפרט בקצרה סדר העצירה וסיום הנסיעה: ויש להקדים שכבר נתבאר בסעיף י"ב שלדעת השו"ע אין לעשות בשינוי לצורך פיקוח"ג, ויש פרטים שנחשבים שינוי (ולא רק דרך אחרת, שכבר נתבאר שביש שני דרכים לכ"ע יש להעדיף הקל הקל תחילה). ומ"מ לרמ"א יש לעשות בשינוי, ואף להשו"ע כתבו רבים שבדבר שיהיה חלק מהטיפול הישיר יש לעשות בשינוי. וכן ביולדת לכ"ע יש לעשות בשינוי.

א]. כשיתקרב הנהג ליעדו יחדל מללחוץ על דוושת הדלק, כדי שיוכל לעצור בלא לחיצה על הבלמים. ואם אפשר יבצע את הבלימה בעזרת מעצור היד. ואם אין די בזה יוציא את המפתח, ויעצור מלבד מעצור היד גם בהכנסת הרכב להילוך נמוך (אך יזהר שלא יעשה כן רק אחר שהוציא המפתח, שלא יתוספו הבערות). ואם משום מה אינו יכול לעשות כאמור, ישתדל לבלום ללא לחיצה על המצמד כדי שהמנוע יכבה מאליו (שש"כ פ"מ סנ"ח). ב]. ואם אינו יכול לעצור כנ"ל, או לחשוש לבלום משום בריאות החולה או היולדת, או מפני שאינו מיומן בנסיעה, יבלום כרגיל. ולגבי המנוע אם הוא ממשך לדלוך, מותר לומר לגוי להפסיקו. ואם אין גוי אפשר ע"ז קטן. ואם אין גוי וקטן יכבה בעצמו, וטוב לעשות כן בשינוי (שש"כ שם סנ"ט). ויש אסורים לכבות המנוע ע"ז ישראל אלא רק ע"ז עצירה באופן שיכבה מאליו (או"צ פל"ו ס"ג נדחש כיבוי להדיא, עיי"ש. וכוונתו לחלוק על השש"כ הנ"ל שהתיר, דהוי גרם שלא ידלק, עיי"ש משם הגרש"א. אמנם בשש"כ הביא שגם החו"א התיר. ועיי' בזה בארחות שבת פ"ב הערה ק"כ מש"כ בזה. וע"ז בצ"א ח"ח סט"ו פ"ז אות י"ג. ועוד באחרונים. ומ"מ אף השש"כ שם בהלכה ס' כתב לאסור כאשר נכבים נורות, עיי"ש, וזה מצוי לאיסור). ואם יש חשש שיתפוצץ ויגרם סכנה, או אפילו רק נזק לעוברים ושבים, מותר לכל הדיעות. וכן אם יש חשש שילדים סקרנים ישחקו ברכב וינזקו מותר (פשוט כדן כיבוי גחלת, וע"ז בשש"כ שם). ג]. אחר העצירה או כיבוי הרכב, אין לסובב המפתח בכיוון כיבוי אם ע"ז יכבו נורות ויקורר, אי"כ יש חשש שילדים סקרנים יפעילו את המנוע ע"ז המפתח, ואפילו חשש סכנה רחוק מותר (שש"כ שם). ועל ידי גוי מותר בכל אופן, וכן מותר לומר לו לכבות הפנסים.

ד]. כשיצא מן הרכב ויש חשש שידלק נורה, ינתק אותה בלחיצת הכפתור בעודו כבוי, ואם לא עשה כן או כשאי אפשר לעשות כן יפתח ולא יסגור בחזרה אלא ע"ז גוי. ואם אי אפשר ע"ז גוי, יש להקל במקום הפסד ע"ז יהודי בשינוי. ואם אפשר ע"ז קטן עדיף. (עי' במנח"ט ח"א פכ"א, ויש פנים לזה, ואכמ"ל. ובכלל יש לסגור הדלת בשינוי כלאח"כ משום מוקצה. אמנם בכמה אופנים מותר לסגור כרגיל, וכמש"כ בהל' מוקצה ס"י ש"ח).

ונעילת הדלת בשנעלת בצורה חשמלית, אסור רק ע"ז גוי. בספר

שכתבו שחולה שאין בו סכנה, ואי אפשר לעשות את המלאכה בשינוי, וגם אין גוי, אפשר לעשותה גם בלא שינוי אם אינה אסורה מן התורה⁵³⁵. ובמקום צורך גדול אפשר לסמוך להקל.

ולקחת תרופות ושאר רפואות לא גזרו חז"ל על חולה שאין בו סכנה, אלא רק במי שיש לו מיחושים בעלמא⁵³⁶, ולהלן יבואר עוד פרטים.

ודע, שבכל ההיתרים הללו, אם אפשר לעשות בהיתר בלא לעבור על שום איסור שבות צריך לעשות כן, וכן אם אפשר להכין את הכל מערב שבת צריך לעשות כן⁵³⁷. ועיין בהערה עוד פרטים חשובים להלכה⁵³⁸.

פ"ג, איסור דרבנן בשינוי שהתירו לחולה שאין בו סכנה, כולל את כל סוגי השבותין, ואפילו דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא⁵³⁹, ואפילו אם יש רק חשש שיחלה בחולי שאין בו סכנה, מותר⁵⁴⁰.

ואם היא מלאכה דאורייתא, אבל האדם עושה אותה בשינוי, אסור לעשותה לחולה שאין בו סכנה כלל⁵⁴¹, ויש מתירים⁵⁴², וכן אם זו מלאכה דאורייתא אבל היא מלאכה שאין צריכה לגופה, או שהיא פסיק רישא דלא ניחא ליה, יש מתירים ויש אוסרים, ועיין בהערה⁵⁴³, ובמקום צורך גדול יש מקום להקל בכל זמנ⁵⁴⁴. ואם יש סכנת אבר, יש להקל כתחילה בכל זה לעשות מלאכה דאורייתא בשינוי, או מלאכה שאינה צריכה לגופה⁵⁴⁵. [ודבר שהוא ספק אם אסור מן התורה אם לא, יש להחמיר ולא לעשותו בשום אופן, וזאת בחולי שיש בו סכנה]⁵⁴⁶.

בשינוי. ד' הבי' בדעת הרמב"ם מפרש שאם הוא דבר שיש בו סמך למלאכה דאורייתא אסור לעשות אפילו אם יש בו סכנת איבר, ואם אין בו סמך למלאכה דאורייתא עושין אפילו אין בו סכנת איבר (והיינו אותם אופנים המוזכרים להלן בסעיף מ"ג). [ובשיטות הג"ל נתחבטו המפ' לבאר לפי כל שיטה את הסוגיות המדוברות בזה, והיינו הגמרא דשבת דף קלד. ובדף קמח. וכן הגמ' בביצה כב. וכתובות ו. וע"ז נח: והרמב"ן בתורת האדם עמד בזה, והובא בח"י הרשב"א בשבת קטס. ואכמ"ל].

ולדינא, כתב השו"ע שדברי הסברא השלישית נראים, והיינו כסברת הרמב"ן, וכמו שכתבנו בפנים, וכ"כ הפוסקים כמוכא במשנ"ב (סקנ"ז) בשם הט"ז והמ"א, וכ"כ בכה"ח (אות ק"י), והלא כמי שהבין שכונות השו"ע על השיטה האחרונה, וכן דלא כמי שפסק כדעה ראשונה (עי' מג"א, ומשנ"ב להלן סק"ג מקורו מהמ"א, וצ"ע). ובמשנ"ב הביא מהגרי"א שהסכים ג"כ לזה שדעה זו עיקר, שכן דעת רוב הפוסקים.

534. עיין להלן בהקדמה א' לסעיף כ', בהערה שלישית מהסוף, שהבאנו שברפואות התירו חז"ל לחולה שאין בו סכנה, וא"צ שינוי, והיינו דווקא ברפואות שברוך אכילה, ולא בשאר סוגי הרפואות החיצוניות, ובהו"ל כמה דינים במשנ"ב. וע"ע במשנ"ב להלן סל"ו שתורפות בלא"ה מותר, כיון שאין בהם סרך מלאכה.

535. עיין משנ"ב להלן (ס"ק ק"ב) בשם הח"א שמתיר ברפואה ע"י ישראל כדרכו כשא"ע ע"י גוי בשינוי, עיי"ש. ובפשוטו כן הוא לגבי כל איסור דרבנן לצורך חולה, וכן הוא במקור הדברים בח"א (כלל ס"ט ס"ב ובנשמ"א). הגם שהמשנ"ב גופיה לא העתיק אלא לגבי איסור רפואה, ואף אמנם שגם המשנ"ב שם לא העתיק דברי הח"א בפשיטות אלא כב' שיטות, מ"מ זה ללמד שבשעה"ד כשא"א אפשר להקל. וגדולה מזו מצאנו בביה"ל (בסימן ש"ב ס"י ד"ה דלא משם הפמ"ג) שהתיר אף מלאכה שאצ"ל לצורך חולה שאי"ס. עיי"ש. איברא שהוא כשלעצמו תמוה, שכתב להקל כך בשופי (וע"ע בביה"ל בסי' ש"ח ס"יא, וי"ל). וע"ע בקצוה"ש שהביא דברי הח"א, וכ"כ עוד באחרונים.

אך יש לעיין בזה לדין במקור השו"ע שחסיק באסור (כלל ס"ט ס"ב ובנשמ"א). הגם אסור, ושמה י"ל דמש"כ שסברא השלישית "נראין" אינו בהחלט, אלא דרך הכרעה כדעה אמצעית, ומדהביא שיטת המקילים ס"ל שיש להקל בשעה"ד, אלא שמאידך יש סברת האוסרים, ולפי פירוש הבי' הרמב"ם מכללם בנסמך למלאכה דאורייתא, ואולי בשעה"ד הדין כהרמב"ם כפי חילוקו של הבי', וע"ע באג"ט ס"י י"ז סל"ח סק"י שהעיר על הבי' שפסק כהרמב"ן שהתיר רק בשינוי במלאכה דרבנן, ועיין עוד להלן לענין איסור דאורייתא בשינוי שיש מתירים, עיין שם. ועיין בנשמ"א שדן בזה לדעת הח"א, ואכן רבים מהראשונים ס"ל להקל בזה (וע"ע במו"ק כאן, והגרי"ז ס"ט). ומ"מ אין ראיה מהבי" דלא ס"ל, ושפיר יש מקום להקל במקום צורך, וכמש"כ באחרונים הג"ל.

536. כן מוכח בבי' (ר"ס שכ"ח) ובשו"ע שם ס"א, כיעו"ש היטב (וכ"ה במשנ"ב שם סק"א). וכן פסק ברמ"א להלן (סעיף ל"ז), וכן מודקדק גם בשו"ע שם שאסור באופן "שמתחזק והולך כבירא", עיי"ש. ומדויק שבנפול למשכב, שרי. וכ"ה פשוט דברי הבי' שם (ד"ה כל אוכלין) וכמו שהבינו הב"ח והט"ז (הגם שקשטו על דבריו וחלקו עליו), וע"ע בחמד משה סקט"ו ומאמר וביה"ל ד"ה וכן, ועכ"פ כן הסכימו הפ"י.

וא"ת דהכיצד אפשר להתיר, הלא זה איסור דרבנן שגזרו שלא לקחת רפואות, ובשו"ע הלא פסק שמותר איסור דרבנן רק כשהוא בשינוי, ויש שהבינו שהגוי יאכילו לישראל, עיין בב"ח ובט"ז שם סל"ז, וכן בא"ד (וע"ע ג"כ להח"א בספרו זכתי"מ פ"ה ס"ד). אולם הדבר צ"ב, דמה מהני שיתנו הגוי לפיו הלא הוא עצמו אוכלו (וכן העיר הפמ"ג), ואפשר דבכה"ג הו"ל היכר ושרי. ושרי כיוצא בביה"ל להלן סעיף ל"ז ד"ה וכן, עיי"ש מה ש"כ בזה. ועכ"פ יש שבו"ש אינו במשמע לדעת הבי' שם. אכן יש ליישב זאת בב' אופנים. א' לפי מה שכתבנו לעיל בסמוך דכל היכן שלא לעשות בשינוי מותר לעשות גם בלא שינוי (וכך יש לפרש דעת השו"ע שכתב נראים דברי סברא השלישית, ולא בסכנא חריפא שדווקא כך, ואדרבה מדהביא שאר שיטות ס"ל שהוא כדי ללמדנו שאם א"א באו"א מותר. ודו"ק). וכ"כ הרבה אחרונים וכו"ל. וע"ע בשו"ע הגרי"ז שמבואר כן. עי' עו"ל שאיסור לקחת הרפואות קיל טפי, שאין בו סרך מלאכה, ובחולה גמור לא גזרו, וכן כתב בשו"ת הרדב"ז (ה"ג סימן א"ח ס"ה) והובאו דבריו במשנ"ב (ס"ק קכ"א) שאינו איסור גמור, ולא גזרו לחכמים בזה, אלא במי שיש לו מיחוש ולא בחולה גמור, ואמנם עיין בביה"ל שם (ד"ה וכן) שכתב לפקפק בזה מדברי הפ"י והאריך, ומסיק בסו"ד דמי"מ לא נוכל למחות ביד המקילין, אחר שבשו"ע סתם כותיהו ומילתא דרבנן, ושכן משמע פשוטו הסוגיא וכו', עיי"ש. [ועוד נתעוררתי בזה מדברי הביה"ל בסימן של"ב בהערה מבנו שכתב שם כמה פעמים שלא הותר רפואה לחולה שאי"ס, וצ"ע]. מ"מ הסכימו האחרונים להתיר, וכמש"כ, ועוד כהנה. ולכן הגם שיש שפסקו בזה, מ"מ לדינא העיקר להקל, ואין להתמיר בזה, וממילא בכל האופנים הג"ל מותר בלקחת תרופות [ולקחת תרופות מותרים אף בלא שינוי, עיין במשנ"ב להלן ס"ק קכ"א, וכן בהערה הקודמת, וכנזכר דל"ש בזה שינוי כ"ה]. ועוד כתבנו בזה להלן בהקדמה ב' לסעיף כ' בפרק ב' וכן בסל"ז.

537. כן נראה משמעות דברי הכה"ח להלן (אות ר"ג) שכתב כיוצא בזה אם אפשר לעשות הרפואה אח"כ (וכן כתבנו להלן בסעיף זה בהלכה בפני עצמה בע"ז, שיש להחמיר, עיי"ש), ואמנם מזה שכתבנו לעצמו אינו ראיה, דכל שהוא דבר שאפשר להמתין, ה"ז כמו שאינו צורך לרוב כלל, וה"ז חמור יותר מאופן שהוא נצרך, ועליו אנו דנים אם יש לעשותו בדרכי היתר למיניהם, ודו"ק. ומ"מ כן מבואר בש"כ פ"ג ס"ב ובהערה י', ומנ"א ע' תע"ז משם הרשב"א, ובשו"ת מנחת יצחק ח"א סימן ע"ז.

ושבו נתבוננתי שיש לדון בדבר עוד, במה שהתירו באיסורי דרבנן, האם זו התורה או דחיה, שבשו"ת אבני"ז (סי' ק"יח אות ה') כתב שבדרבנן בודאי הוי התורה, דלמה להו לית' לומר בזה איסור ולדחותו, וע"ע שם. וכיוצא בזה בשו"ת דברי יצ"ב סי' ק"י אות ד', והגרש"ז"א במאורי אש ע"י י"ח ועוד. (וע"ע גם בשולחן שכתב כאן אות כ"ה שכתב דלא גזרו כלל שבות לצורך חולה). והעירוני שכ"מ בביה"ל סי' רע"ח ד"ה מותר (ורק במלאכה שאצ"ל נסתפק). אולם במהרש"ם בדעת"א כאן מבואר דאינו מותר בשופי עד כדי שלא גזרו. אמנם יש לעמוד בראיותיו. ועכ"פ לצד שהותרה לכאן הותר הכל. אך י"ל שכאשר יכול

למנוע ולעשות בהיתר אין בזה הותרה, אלא אדרבה הוא כמתנה ומכניס עצמו לחילול שבת בכדי. וכבר מצאנו ברמ"א יו"ד (סימן קנ"ה ס"ג) שאין מתירים שום איסור לחולה, אפילו איסור דרבנן, אם יכול לעשות בהיתר כמו באיסור (והזכירו בדעת"ש שם, ובאופן זה כו"ע יסכימו לאסור וכנ"ל). והגם שבנשמ"א (כלל ס"ט ס"ג) ביאר שדברי הרמ"א רק במאכלות אסורות, אינו מוכרח. ולא זו בלבד, אלא הרי י"א שגם כל איסורי דרבנן דחיה, והי"ט דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא. וכ"כ בנידונינו בתשורת ש"י. וה"ד בנשמת שבת סימן שס"א. וש"כ"כ בישועות יעקב סוסק"ב שגם בחולה שאי"ס אינו אלא דחיה. וש"כ"כ הגאון בעל בנין שלמה בתשו' המובאת בשו"ת תרשיש שהם ס"ו שחיבי לעשות מערב שבת כל מה שיכול, וע"ע במנח"ש ח"א ס"ט ע"ח ועוד. [גם יליד מלשון השו"ע כאן שנטק בלשון "לחלל שבת" באיסור דרבנן וכו', ומשמע שנחשב חילול, ויש לדחות]. וזה פשוט שאם יש לו היתר לפניו לא שביק היתרא וליתכיל איסורא [וגם באמירה לגוי, הגם שמצאנו באו"ה שנטק בלשון "שילך גזר חכמים איסור" אמירה בחולה (וראו מקור המשנ"ב סק"ג בהוצאת הש"ן), וכן ראיתי כע"ז בח"י הרש"ש בגיטין (דף ה:) במה שהתירו אמירה התם, דאין זה דחיה אלא לא גזרו בו כלל, כיעו"ש. וכן באבני נזר שם. וכ"כ בשו"ת אמרי בינה (דיני שבת ס"יח) שבכנ"ר העושה לצורך חולה שאי"ס הותרה השבת לגמרי, ואין בו משום מרבה בשיעורין (כמו ביו"ט, וכמש"כ הר"ן בביצה דף ז', ע"כ. אולם לפי"ד האחרונים שהחמירו הג"ל, י"ל שאין לחלק בזה. וגם מצאנו בשבות דשבות וכדי שאע"פ שהתירו אמירה, מ"מ אם אפשר למנוע יש למנוע, כמו שהבאנו בס"י ש"ז דרי"ג אמירה לגוי, ועיין בתהלי"ד סק"ד, ודו"ק].

538. נראה שכל האמור לעיל שכתבנו שאם אפשר לעשות בהיתר צריך לעשות כן, הוא רק לענין זה שעושה בהיתר ולא באיסור. ולכן אפילו באיסור דרבנן ממש, צריך להזהר בזה. אולם כאשר בלא"ה הוא נצרך לעשות את האיסור דרבנן, ונגזר בסכנת איבר (או בחולה שאי"ס לדעת הראשונים המתירים), א"צ לעשותו בשינוי, או לחזור אחר גוי שיעשהו, כיון שאינו אלא איסור דרבנן, ולא שמענו שבכה"ח צריך לשנות. וכה"ג כתבנו להלן ברי"ס ש"ל לענין שינוי לצורך יולדת (וכן מוכרח דלא לדעת חו"א אף בחולה שאי"ס אם י"א לעשות בשינוי מותר לעשות כהרגלו, ואם איתא שגם בסכנת איבר צריך לשנות אם אפשר, הרי נמצא ששום הם, ועו"ל כן מכ"ד). וכל מה שנתבאר הוא לענין לעשותו בהיתר. אבל כאשר בלא"ה צריך לעשות איסור דרבנן, אפשר לעשותו כרגיל בלא שינוי. וגם א"צ לומר לגוי לעשותו. למרות שזה מיקל מן האיסור [שהרי חזינו ששינוי בדרבנן קל יותר, שמותר אפילו בחולה שאי"ס, וכן באמירה לגוי, דהיינו שבות דשבות שמותר במקום חולי קצת, וכמש"כ בס"י ש"ז ס"ה], מ"מ לא הצריכוהו לכך.

ועיין במשנ"ב (ר"ס רע"ח) שהביא מהרמב"ם בפיהמ"ש שאע"פ שמותר לכבות את הנר מפני החולה שישן, מ"מ כ"ז דווקא אם אי אפשר להוציא את החולה למקום אחר או להסתיר האור ממנו, ע"י כפיית כלי וכדומה, עיי"ש. והוסיף המש"ב שה"ה שאם אפשר להוציא את הנר לחדר אחר, שבדואי יותר טוב לטלטל מוקצה מלעבור איסור כבייה, ע"כ. והנה הדוגמא שכתב הרמב"ם בפיהמ"ש היא גופא דומיא דהנידון דידן, שאם אפשר לעשות בהיתר לעשות בהיתר, הלא חלל שבת אפילו במלאכה שאצ"ל. [ואם יש שהמדובר בחולי שיש בו סכנה, ה"ז בנידו"ד שהוא חולי שאי"ס]. והמשנ"ב הוסיף שגם אם אפשר להוציא ולעשות איסור דרבנן אחר קל, עדיף לעשות כן, ולכא"ה תוספת זו של המשנ"ב קשה לפי האמור דלא בעינן שינוי במלאכה דאורייתא, והרמב"ם לא מירי אלא כשעושה בהיתר, וכמו שביארנו. ואינו יודע מנא ליה להמשנ"ב להוסיף חומרא זו שלא נזכרה ברמב"ם. ומ"מ יש לומר דבנידון המשנ"ב שיש ב' עדיפויות ה"ז חמור טפי, שזה דומה לדין הקל חלל חולה, אולם כאשר צריכה לעשות את הדבר יש לומר שאף המשנ"ב מסכי"ם דא"צ לעשותו בשינוי, ויראה להעיר בזה עוד תרות, אן. שהמשנ"ב גופיה בהוספה זו כתב בלשון "יותר טוב", אולם ז"א מוכרח, ד"ל שלאחר שהוא יותר טוב, ממילא חייב לעשות כן מדין הקל חלל חולה. ב]. ובעיקר דברי המשנ"ב שהביא מהרמב"ם בפיהמ"ש, נתעוררתי עתה ד"ל שהרמב"ם בזה הוא לשיטתו שמלאכה שאצ"ל אסורה מן התורה (וכמו שהבאנו שם, וגם השו"ע הכירו בס"י שט"ו ושל"ד), אולם לדין דאינו אלא מדרבנן מנא לן להדחק כ"כ בזה, ומ"מ אף אם נאמר כן הא דואי שא"צ שינוי וע"י גוי וכל כה"ג [וגם יש לצרף בכל זה דעת רבים שסבורים שבאיסור דרבנן הוי חמור יותר, וכנ"ל, שהמשנ"ב אף למ"ד דחיה, מ"מ בזה י"ל דלא אסרו כלל, וכדמוכח ממכמה דינים, ודו"ק].

ולסיכום: א]. גם איסור דרבנן כל שהוא, אם אפשר לעשות באופן אחר בדרך היתר יש לעשות כן, ובכך לא יעבור שום איסור, אמנם הבאנו שיש מקילים בזה (ובפרט באיסור אמירה לגוי). ב]. אם יש איסור דרבנן חמור (כמו מלאכה שאצ"ל), ואיסור דרבנן קל (לטלטל מוקצה), ראוי לעשות את האיסור הקל, כדי הקל חלל חולה. [וברך כלל זה נפ"מ רק באופן שיש איסור דרבנן גמור כנגד מלאכה שאצ"ל, אולם בין איסור דרבנן אחד להבדילו, אין מצוי שיבוא לדקדק בכך, שמאד קשה להשוות בין איסורים דרבנן, ואף הפ"י נתחבט בכמה דברים, כגון בין איסור כרמלית למוקצה בס"י ש"א, ובין איסור אמירה לגוי ומוקצה, וכהנה]. ג]. אם הוא כבר מוכרח לעשות את האיסור דרבנן, מותר לעשותו כהרגלו, ואין צורך לעשות בשינוי, או על ידי נכרי, והיינו כגון בסכנת איבר [שהרי בחולה שאי"ס בודאי חייב לעשות בשינוי או ע"י גוי]. ד]. איסור מוקצה שאפשר לעשות בשינוי כלאחר יד וכדו', נראה שבדואי צריך לעשות כן, שהרי באופן זה הרי הוא כמו שעושה בהיתר, שהרי בשינוי אינו אסור כלל משום מוקצה (וכמש"כ בס"ס ש"א בטלטול בגופו).

539. משנ"ב (סק"נ), וכפי שפירש בשעה"צ (אות כ"ז). וכ"כ במשנ"ב בסמוך (סקנ"א). [ועיין בכה"ח (אות צ"ח) שכתב, והוי יודע דחולה שאין בו סכנה נמי מאכילין אותו איסור דרבנן הקל באופן דמותר באכילה, פמ"ג]. ובאופן שהוא אסור איסור תורה, עיין בכה"ח לעיל (אות צ"א) שהביא מהפמ"ג שכתב לתלות זאת בפלוגתא דהרמב"ם והראב"ד ושא"י, דלהרמב"ם והראב"ד דספק מן התורה שריא, שרי לחולה שאין בו סכנה, ולמ"ד מה"ת אסור, אסור לחולה שאין בו סכנה, ע"כ. ובעיקר פלוגתא זו הארכיבו הפ"י טובא, ע"י שבש שמעתתא א'. וע"ע בשד"ח באריכות, ואכמ"ל, ויותר נראה שיעשה בשינוי שבכה"ג בודאי יש להקל בשופי.

ועיין בכה"ח להלן (אות רמ"ה) שהביא מהפמ"ג, דהוי יודע דחולה שאין בו

סכנה הכולל כל הגוף, מתירין לו אף כמה שבותים, שהרי גונח יונק חלב בשבת, שיש ב' שבותים, א'. מפרק כלאחר יד. ב'. משום שחיקת סממנים, ואפ"ה התירו לחולה שאין סכנה, ומיהו י"ל ע"י שינוי, ע"כ. ויל"ד דשחיקת סממנים הא אין בזה, שהרי הוא מאכל בריאים וכדלהלן (בסעיף י"ז), ואפשר שמפני עצם הצורה של הניקה ממנה, ה"ז מוכח שרפואה הוא.

540. כ"כ הגרש"ז"א בשולחן שלמה שכל חשש לרוב, הרי הוא כאותו דבר. 541. כן משמעות השו"ע כאן שלא התיר אלא איסור "דרבנן ובשינוי", וכן המשנ"ב כאן (סקנ"ד) שרק בדרבנן ולא בדאו'. וכן פשוט בכל הפ"י (ועיין גם בח"א כלל ס"ט ס"ב וערוה"ש ס"ו ועוד, א"צ לאוספם). אלא שיל"ד בזה ממש"כ בכתובות (דף ס), שהתירו לגונח לינוק דהוי כלאח"י (הרי מזה גופא הוכיח הרמב"ן את דינו, והיא השיטה השלישית שפסק כמותה בשו"ע). וכבר עמד בזה בשעה"צ (סימן תצ"ו סק"ט), וכתב לבאר דאע"פ שהתירו מדין כלאח"י, י"ל דהתם דאין דרכו של מפרק בכך, ל"ח מלאכה כלל, וגרע הדבר מסתם שינוי בעלמא, עיי"ש. והדבר צ"ב מא' האי דהוי שינוי גדול. אכן כבר מצאנו כהנה, שבשינוי גמור הוי חיסרון במלאכה לגמרי, אך עדיין קשה לענ"ד לומר כן שהוא שינוי גדול כולי האי. וגם מהרמב"ן שם ל"מ כן, שהתיר משום שהוא שבות בשינוי, עיי"ש. וממילא לדין דחליבה אסורה מה"ת, י"ל דאסור גם בזה (עיין ברמב"ן שם וכן בר"ן, והבאנוהו בהערה שאחרי הבאה). וש"ד שהעיר מזה בשבה"ל (ח"ח סי' ג'), אך כתב שלשונות הפוס' מורים כדברי המשנ"ב (ומאידך כתב להוכיח שם מהרשב"א דמשמע כהגר"ז, ולהלן בהערה הבאה). ומ"מ לפי מא' דקיי"ל כהוראת השו"ע והמשנ"ב ודעימיהו, משמע בפשוטו להחמיר בזה, וע"ע להלן להלכה.

542. כן דעת הגרי"ז כאן (סעיף י"ט), וכן באגלי טל (טוחן י"ח) ובתהלי"ד (סקכ"ב) ובקצוה"ש (סימן קל"ד ס"ד וסק"ו) באריכות. וע"ע בש"כ (פ"ג הערה י"ז) בשם הגרש"ז"א שיש להקל כדבריהם בחולה שאי"ס, וכשא"א ע"י נכרי. וכן יש להקל בסכנת איבר (שאף א"צ לטרוח אחר נכרי, עיי"ש). וכן כתבו הרבה אחרונים לסמוך על דבריהם במקום צורך, אף לחולה שאי"ס, וכיוצא בבה"ל ח"ח סימן ג', וש"כ בספר מנחת פיתים, אף הוסיף ש"ז דווקא כשא"א לעשות ע"י שבות בשינוי, עיי"ש. והולום ראיתי שגם הגרש"ז"א היקל בזה ככל הני רבנותא, וכמוכא בש"כ פ"ז סק"ז דכיון דכל הני גדולים מקילים מסתבר דיכולים דאי להקל אם א"א ע"י נכרי וכו', וכן ראיתי שכתב בפשיטות להקל בזה גם באול"צ ע' רנ"ה, וכן ראיתי בארחות שבת ע' ע"ד בהערה ועוד באחרוני זמנינו שעמדו בד"ז. והנה לפענ"ד היה נראה שיש להחמיר בזה, וכמשמעות הטושו"ע וכן שאר הפ"י (ורק בסכנת איבר סמכו להקל). ומ"מ הבאנו את הכרעת הפ"י הנ"ל שיש לסמוך להקל במקום צורך גדול (וע"ע לעיל בהלכה הקודמת אור"ג שיש מתירים לכל חולה שאי"ס איסור דרבנן כדרכו כשא"א לעשות בשינוי, עיי"ש. ולדבריהם גם בזה מותר, שהרי הוא איסור דרבנן. ואדרבה חזינו ברש"י בפסחים (דף סו:) ועוד ראשונים דהוא שבות קל, ודו"ק]. אך אין זה פשוט, ולכן נ"ל שאם יש נכרי בודאי יש להשתדל לעשות על ידו בחולה שאי"ס כשא"א בנכרי, וכן יש להקל בסכנת איבר (ואפילו א"צ לטרוח אחר נכרי), עיי"ש.

543. במשנ"ב כאן ושא"א משמע לאיסור, וע"ע במשנ"ב ס' רע"ח בכיבו הנר לחולה שאי"ס שסאסור. וכ"מ בביה"ל שם (ד"ה מותר). אלא שיל"ד עמש"כ בביה"ל (סימן ש"ב ס"י) ד"ה דלא בשם הפמ"ג, שצידד בזה לענין מלאכה שאצ"ל שיש להקל בחולה שאין בו סכנה, והביה"ל העיר על דבריו דהוי צריכה לגופה. אבל אם באמת א"צ לגופה, י"ל דשרי מדינא, עיי"ש. דמ"מ הוי מדרבנן. וצ"ע שהרי אפילו איסור דרבנן בעלמא לא התירו אלא בשינוי, וכ"ש בזה, דמלאכה שאצ"ל חמירא טובא. ומצאתי שכבר העיר בזה בתהלה לדוד בסמ"ן ש"ב (סקט"ו), עיין שם. ועיין בתהלי"ד שם שכתב שמ"מ להקל באופן שהוא פסיק רישא דלא ניח"ל, ואפילו בלא שינוי, עיי"ש. וכ"כ במנחת שבת בשיה"מ סימן צ' סקל"ה בשם הכלכלת שבת, עיי"ש. וע"ע בש"כ פ"ג ובהערות שם. ועכ"פ מדברי הפ"י מוכח שאסור. אמנם אם הוא יעשה אותה בשינוי, יש להתיר בזה בודאי בחולה שאי"ס, ובפרט יש להקל בפסי"ד דלא ניח"ל דלכ"ע אינו אלא מדרבנן, ובצינוף שיטת הערוך שבשו"ע סימן ש"כ ס"ח דעימיה, משא"כ מלאכה שאצ"ל חמיר טפי.

544. חזינו רבים המתירים, וביותר יש להקל בזה כאשר הוא שינוי גדול, וכבר שהבאנו משעה"צ בס"י תצ"ו. והגדר בזה תלוי אם השינוי הוא כזה שאינו בצורת המלאכה, ואינו ניכר כעושה מלאכה בשינוי, אלא כנוהג בדברים לפי טבעו.

545. עיין ברמב"ן בתוה"א (שער המיחוש) דמבואר שמותר גם בזה, וכתב שהתירו "כל שבות בעולם", עיי"ש. וכ"כ בפשוטו בשולחן שלמה (סקכ"ה אות ב') ובצינוף דעת הש"ך וכו', עיי"ש. וכ"ה במנח"ש ח"ב סי' ל"ד אות ל"ז. וכן ש"כ שם ובהערה י"ז. וכן יש ללמוד ממש בכתובות (ס"ב) שמותר לגונח לינוק חלב בשבת, דהוי מפרק כלאח"י, ובמקום שצ"ע אלא גזרו. וה"ו בנידו"ד. וי"ב. ועכ"פ נראה להקל בזה [ובפרט ש"א שסכנת איבר הוי בכלל פיקוח נפש, וכמש"כ האו"ז ה"ל יוה"כ ס"ה בשם ר"ת, וכ"ה בהגה"מ פ"ב משביתת העשור ה"ז, וכ"ה בתוס' שאנ"ב בע"ז דף כ"ח מ"ר"ה, עיי"ש. וע"ע בש"ך יו"ד סי' קנ"ח סק"ג. אמנם י"ל דלדידהו אין היתר אלא באיבוד האיבר ממש, ולא כפי שכתבנו להלן להקל גם באופן שהאיבר לא יתפקד כראוי, כדלהלן בהלכה הבאה].

אך יש לדון בזה אם יש לו לפנינו, האם יש לעשות דווקא ע"י גוי, או דשרי בכ"ה גם כשיש גוי, ובפשוטו י"ל שזה תלוי בדברי הר"ן בשבת (קמ"ה): גבי גונח אמאי לא אמרינן שיעשה ע"י גוי, ויתרף שהתם א"א ע"י גוי, שהרי צריך לינוק ישירות מהבהמה. אבל בסו"ד שם הביא מהרמב"ן דשרינן ככה"ג משום דהוא שבות הנעשה בשינוי (והיינו דשבות הנעשה בשינוי קיל טפי משבות שנעשה כדרכו, וכמש"כ שם הר"ן ב"ה ובמקום, וכ"כ המאירי, וכ"כ התוס' בפסחים פ"ה, ועוד רבים). ולפי"ז יש להתיר לכתחילה שלא ע"י גוי, אלא שכמה פוסקים כתבו להחמיר בזה כתירו"א (ועיין להלן בהערות הבאות). וכן מצאנו שהפ"י העתיקו כתירו"א שבר"ן (כיעוין במשנ"ב ס"ק ק"ו ובה"ח אות קצ"ז), וע"י להלן, ונראה שבנידו"ד בסכנת איבר י"ל שכו"ע מודו להתיר. שהרי זה עדיף משאר הנידונים. (ואפילו כשיש נכרי יש להקל מדינא). ודו"ק.

546. דספק דאורייתא לחומרא, ואין להקל. וכ"כ בשעה"צ להלן בסוה"ס (אות

ודע, שדבר האסור מדרבנן שמותר לעשותו על ידי ישראל בחולי שאין בו סכנה, מותר לעשותו אפילו כשיש שם גוי ויכול לעשות על ידו⁵⁴⁷, ויש מי שאומר שבאופן זה יותר טוב לעשות על ידי הגוי, אם אפשר⁵⁴⁸. (אבל דבר האסור מן התורה אע"פ שיש מתירים לעשותו בשינוי וכיוצא, מ"מ אם יש נכרי לפנינו עדיף לעשותו על ידי נכרי⁵⁴⁹).

פ"ד, אם יש סכנת אבר, נתבאר לעיל שמוותר לעשות בעבורו דברים הכרוכים באיסורי דרבנן⁵⁵⁰, זה אפילו אם לא חלה על גופו⁵⁵¹, ואפילו אם הוא רק ספק שמתן יסתכן האבר⁵⁵². ובכלל סכנת אבר הוא לאו דווקא כשלא יתפקד כלל, אלא גם אם הוא יתמנע מתפקודו ולא ישוב לאיתנו כשאר בני אדם, והיינו שיתפקד באופן חלקי או באופן חלש, וכגון שיהיה קצת צולע על ידינו וכל כיוצא בזה⁵⁵³. ובהערה הבאנו עוד דוגמאות של סכנת אבר⁵⁵⁴.

ודע, שכל זה באבר שאין בו שום חשש פיקוח נפש, אבל אם יש בו חשש פיקוח נפש, אבל אם יש בו חשש פיקוח נפש מותר לחלל עליו שבת אפילו באיסור דאורייתא, וכגון שיש לו שטפי דם וכיוצא⁵⁵⁵. וכבר נתבאר לעיל שיש איברים שיש בהם פיקוח נפש ומחללים עליהם את השבת, כגון עינים⁵⁵⁶, ומכה שעל גב היד או הרגל⁵⁵⁷.

ובכלל יש לדעת, שכיום דעת הרופאים שאם יש סכנת אבר, הרי הוא כרוך בפיקוח נפש, כגון מחשש הרעלה וכדומה, ולכן כל שיש חשש שאם לא יטופל האיבר תתפשט המחלה, ה"ו בכלל פיקוח נפש ומחללין עליו שבת⁵⁵⁸. **פ"ה**, קטן אפילו הוא בריא, דינו כחולה שאין בו סכנה, כיון שגופו חלש עדיין, ועושים לו את כל צרכיו כדין חולה. ולכן מותר לומר לגוי לעשות תבשיל לקטן שאין לו כעת מה לאכול⁵⁵⁹, והיינו אפילו באופן שהקטן רעב ולא יהיה לו אוכל לשעה מועטת, או אפילו שיש אוכל אבל לפי צורך התינוק אין זה מוזנו הטוב, אע"פ מותר לבשל לו על ידי גוי, ואע"פ שאין בזה סכנת חיים⁵⁶⁰, אך יש להזהר שלא יסייע לגוי בבישול⁵⁶¹, ולא דווקא צרכי אכילה בלבד מותר, אלא גם כל צרכי רפואתו מותר, כדין חולה שאין בו סכנה⁵⁶². [ועיין בהערה, שתינוק שרגיל במאכל מסוים, ואם ישנו לו את מאכלו יבא לידי קלקול מעים, מותר לחלל עליו שבת להביא לו את המאכל שרגיל בו]⁵⁶³. וכן מותר להביא לו את מאכלו או תרופות במקום שאין עירוב, וכדרך שנתבאר להלן בסוף ההקדמה לסעיף כ"ה⁵⁶⁴.

וגיל הקטן שנחשב כחולה שאין בו סכנה, הוא עד גיל תשע או עשר שנים, לפי מצב התפתחותו ובריאותו של הקטן⁵⁶⁵. אמנם כל זה לגבי דבר שהוא צורך גמור או שמצטער עליו, כגון אכילה ושינה וכיוצא. וכמו כן מותר לרפאותו בתרופות וכדומה. אולם יש הרבה דברים שאין בהם נחיצות כל כך, כמו רחיצה לפעמים, וכן על זה הדרך⁵⁶⁶. וזה תלוי לפי הגיל ולפי הענין.

ומכל מקום אם אפשר לעשות בדרכי היתר אין לחלל שבת באיסורי דרבנן, ועיין בהערה⁵⁶⁷.

פ"ו. זקנים תשושי כח, כגון זקנים למעלה מגיל שמונים תשושי כח, בדרך כלל דינם כחולה שאין בו סכנה, ועיין בהערה⁵⁶⁸. ולפעמים יש בהם חשש סכנה⁵⁶⁹.

התינוק שהוא כל זמן שאינו יכול לאכול ככל האנשים חוקק למאכל מיוחד (ערוה"ש וקצה"ש). ויש להוסיף עוד שיטה ה'. שראיתי באור לציון (פ"ו תשובה ד') שכתב שקטן עד גיל שלש עשרה הרי הוא כחולה שאין בו סכנה (ושכן נראה מסתימת הפוסקים), עי"ש.

ולדינא, נראה שיש להקל בדבר עד גיל תשע שנים, וכמו שהוכיח בשר"ת מנחת יצחק (ח"א סימן ע"ח) מדברי האיסור והיתר (שהוא מקור דינו של הרמ"א) שיש ללמוד דין זה מתענית דיוה"כ, ששם מבואר ברמב"ם (פ"ב מהל' שביתת העשור ה"ו) שמגיל תשע עד עשר שנים מתחיל חיוב תענית שעות בקטנים, אבל פחות מגיל זה אין מתענים מפני שיכול לבא לידי סכנה, עי"ש. וכן פסק בשו"ע (סימן תרט"ז ס"ב). וק"ו בנידו"ד שמקילים אפילו בעצם הדבר שהוא חולי שאין בו סכנה. וכן כתב עוד גם בחלק ט' סימן ל"ה. וכ"כ בשש"כ פ"ו ס"ב. וכ"כ הגרש"א בשולחן שלמה ר"ס שכ"ח בהערה. וכן מצאתי לעוד אחרונים. וכן נראה עיקר (ומש"כ האול"צ שכן משמע חתימת הפו', אינו מוכרח כלל). אמנם עיין בהערה הבאה שכמעט אין נפ"מ בכל זה, כיון שלמעשה הדבר תלוי לפי הענין אם הוא צורך גדול או לא. ועכ"פ לגבי האוכל הטוב והראוי, הדין בזה כמו שכתבנו (ועי' חו"א סי' נ"ט סק"ד, ומש"כ לעיל), וכן לענין נטילת תרופות ורפואות הדין בזה כמו שכתבנו.

566. דהנה כל ההוכחה הנ"ל הוא לענין אכילה ושתייה דומיא דיוה"כ, ובוה יש להקל עד גיל ט"ו, וה"ה נראה לענין שינה שיש צורך גדול, וה"ה לענין תרופות (למא' דקיי"ל להתיר בחולה שאיב"ס). אולם בודאי יש להקל דבר, וכגון לענין רחיצה שכתב בב"ה"ל (סימן ש"ב) דהוי כחולה, הא ודאי שכן בגיל י' וכיוצא א"צ לזה כ"כ, ואף בפחות וכדו'. ופשוט. ויש להביא ראיה לזה ממש"כ השו"ע להלן (סוסמ"ב) שאסור לדחוק כריסו של תינוק להוציא הרעי, וכבר הקשו באחרונים הוא צרכי קטן כחולה שאיב"ס, ובקצה"ש (סי' קל"ד ס"ב) תירץ ששם אינו צורך כ"כ, אך במצטער מותר, עי"ש. ובדברינו שם. ומוכח שאפילו דבר כזה כל שאינו נחוץ אסור, ודו"ק. וכן מבואר בביאור הגר"א בסי' רע"ו שיהיה צריכי הרבה לכך, וכן במשנ"ב (סימן רע"ו סק"ו) כתב שיהיה צריך בזה צורך הרבה, עי"ש. וכן עוה"ד שתלוי לפי הגיל ולפי הצורך, ודו"ק. ולפי האמור נמצא שאין כ"כ נפ"מ בכל הגילים שדנו הפו', וצ"ל שהם דיברו בדרך כלל או בדברים מסוימים כמו אכילה, וכפי שביארנו].

567. שר"ת מנחת יצחק שם.

והנה לעיל בסוף ההלכה שלפני הקודמת, הבאנו שנחלקו הפו' אם מה שהתירו בחולה שאיב"ס הוא דחוי או הותרה, עי"ש. וממילא נראה שיהיה מותר לעשות בעצמו בכל אופן. וא"צ להחשיב דרכי היתר, דלא מבעיא לדעת רבים ששבת הותרה אצל פיקו"ג, וה"ל ל"ש, אלא אף למו"ד ששבת דחוי, מ"מ בדרבנן דעת רבים שלכ"ע הותרה. [ואף שיש לדחות דכיון שבלא"ה אינו נוגע בחשש פיקו"ג לא נבא להתיר, מ"מ אין סברא כ"כ שיהיה חמור בשל דבריהם ועוד יותר מאיסור תורה].

ואם כן באופן שאין זה דרך שווה אין לו לחזר אחר דרכי היתר אחרים, אולם כשיש דרכי היתר שונים, אה"נ שאין לדחות את האיסור דרבנן (שאף למ"ד הותרה מצאנו שאין לחלל כשיש דרכים שונים, וכדלהלן ס"ט"ו וכיוצא).
568. פשוט. דלא גרע מחולה ששכל למשכב, וק"ו בזה. [ויודע בש"ס בכ"ד שהזכירו דין זקן וחולה בענין אחד גבי קרבן פסח ונוזיקין וכו'. ומלבד החולשה שלהם יש בזה ג"כ דמיון לחולין]. ועי"ע בהערה הבאה. (ועיין בספר אול"צ ח"ג הנד"מ תשי"ו שכתב כע"ז לגבי צום ט' באב שהוא פטור ככל החולים).

ונראה שאף פחות מגיל שמונים, פעמים הרבה שהם תשושי כח ודינם כחולי שאין בו סכנה, ומה שכתבנו בפנים הוא ע"פ לשון האול"צ, ולא דווקא הוא, אלא שבגיל שמונים מן הסתם הוא כך, אבל באגם גת פחות מזה אם הם תשושים דינם כן, שהרי אמרו באבות סופ"ה בן שישים לוקנה, עי"ש ובמפרשים. ואף אמנם מצאנו בשבת (קנב:) גבי ברזילי הגלעדי שהיה בן שמונים, ואמרו עליו שהוקין יותר מוקדם מזמנו, ומבואר שם שברזילי הגלעדי היה מקרה מיוחד ששטוף בזימה וכו', ומשמע שסתם אדם אינו כן, אולם ז"א, דשאני התם לענין מאורעות מיוחדות של זקנים, אבל לענין תשיות כח ודאי שלהרבה בני אדם מצוי דבר זה. (ועיין במשנה באבות סופ"ה בן שמונים לגבורות, ובדברי המפרשים שם דהוי תשושי כח). ובפרט בזה"ו שירדה חולשה לעולם, שבדאי אף בפחות מזה נמי דינא הכי. ודו"ק.

ונפ"מ בזה לענין צום, שלא יתענה בכל הצומות (חוץ מיוה"כ) שפטור בהם חולה שאיב"ס. ואמנם גם בזה יש יוצא מן הכלל, שיש זקנים שאדרכה קל להם לצום (שהרי מערכות הגוף שלהם אינן פועלות בחוזק כמו אצל אדם צעיר, וכח"ג ראיתי בתפא"ר שאין אצלם חומרי הגוף מתחלפים ככדי שצטרכו אכילה ושינה מרובה), ושמעתי מפרופסור אחד בשם הגר"ש וזנר שליט"א שאמר שכל כמה שמזקין יותר הוא צם בקלות יותר, ע"כ. אולם הא ודאי שאין ליתן מזה כלל מוחלט לכולם, ואדרכה רוב הזקנים היום תשושים ועם בעיות למיניהם.

והגם היום הקרה ה' לפני חוברת בית הלל גליון כ"ט, ושם בעמוד ס"א מובא עדות מהגר"מ הלבירשטאם ששמע מהגרש"א זצ"ל שיש תשובה מהגאונים שאדם בגיל 80 ומעלה לא יצום ביום הכיפורים, ושאלו הגר"מ האם ראש הישיבה אכן כך פוסק להלכה, ואמרו לו שהוא מוסיף את זה לסיניף, ע"כ. והנה ראינו שגם האול"צ נתעורר כן מדעתו הרחבה. ויש להוסיף שידוע מפי רופאים מומחים ומפי שרואים בחוש שאחר הצום יש אנשים שנחלשים הרבה, ועיין גם בקובץ הגיל מש"כ בזה. [נמה שכתבו הגאונים הגיל 80 גיל, "ל שהוא ע"פ המציאות שרואים בחוש, ומ"מ זה מבואר ג"כ באבות (שלהי פ"ה) בן שמונים

עוד נתעוררתי לדון באופן שיצא האיבר לגמרי ממקומו, כמו אצבע שנקטעה וכדו', ואם לא יחזירוהו מיד ויתפרוהו וכדו' ימות האיבר, אי הוי כסכנת איבר, דהא הבאנו בסיומן ש"ט בהערה שיש לדון במי שמת כבר אם מחללין שבת עליו, דדילמא כל הקפידא הוא שלא ימות, אבל אחר שמת לא מחללין (וכתבנו לדון בה דחיהה את בן השונמית וכו'). וא"כ ה"נ ינמא שאם כבר יצא אין לחלל כלל. אולם ז"א מוכרח, דשאני התם שנמאחר שכבר מת מאי האי להחיותו, ואדרכה נח לו שלא נבאר, אולם בנידו"ד שהאדם חי בודאי שמועיל לו כל תועלת בגופו, ובודאי האיבר ששייך לו (וגם הוא נידון כמותו ואגב אביו), ועכ"פ כיון שבלא"ה צריכים לטפל בו מפני סכנת זיהום וכדו', והאינא כמעט כל סכנת איבר הוא סכנת הגוף, וכל שכן בכח"ג שיש פצע פתוח, ממילא מותר לסיים גם לתפור להחזיר האצבע למקומה, כדרך שכתבנו לעיל בסעיף ד' לענין טיפול קוסמטי בשבת אגב שעושים את הרפואה.

555. והרבה פעמים הדבר גובל בפיקוח נפש, ואין יודעים. ועל כגון דא נא השואל ה"ו שופך דמים, והזרזי ה"ו משובח, וצריך לפרסם הדבר.

556. עיין לעיל סעיף ט'.

557. עיין לעיל סעיף ו'.

558. כן ראיתי בצ"ח ח"ח ס"טו"ו פ"י, וכ"כ בשש"כ ועוד באחרונים, שכיום יש חשש בכל סכנת איבר לפיקוח נפש, שאם יגרם זיהום באיבר הוא עלול להתפשט לשאר הגוף, וכן כל כיוצא בזה, ואם זה ספק נמי פיקוח נפש דוחה [אבל יש וכדומה שאין איבר שאין בו חשש פיקו"ג לשאר הגוף, עיין לעיל בסעיף ג' באיזה אופנים].

559. ע"פ הרמ"א (סעיף י"ז). ועיין במשנ"ב (סקנ"ח). וכן מבואר עוד ברמ"א בסי' רע"ו ובפ"ו שם, [ועי"ע גם בבי"ו סו"ס ש"ו, ושם נקט דדומה קצת לחולה].

560. כן הוא פשוט בהסבר דברי הרמ"א. וכ"כ בחו"א (סימן נ"ט סק"ד) שכל האמור שמוותר לעשות לקטן הוא אינו אלא ברעב של שעה מועטת שאין סכנה בדבר, אבל רעב שרגילים להקפיד עליו נחשב כסכנה, ונידון כפיקו"ג לכל דבר, ע"כ. וע"כ שם. ונראה שיש לזה מקור ברור מדברי השו"ע בהל' דיוה"כ (סימן תרט"ז) שקטן פחות מגיל ט"ו (שכפי שנתבאר להלן הוא הגיל שנחשב קטן לנידו"ד) א"צ להתענות כלל, ומוכח שם (בשו"ע ס"ב) שאפילו תענית שעות אין לחנוכו, ובשו"ע שם (סוה"ס) כתב שאסור לעשות כן שמא יבא לידי סכנה (והוסיף הרמ"א שאפילו אם רוצה מעצמו מוחין בידו), ע"כ. וזה למרות שהמדובר שם בסך הכל לאחר לו שעה אחת באכילתו, שבמקום שרגיל לאכול בשעה שלישית יאכל בשעה רביעית, כיעו"ש, הרי להדיא כהחזו"א שגם בשעה מועטת ה"ו צורך קטן חולה.

561. משנ"ב (שם) משם הח"א. שהרי אחד הנותן מים ואחד השופת את הקדירה, הראשון פטור אבל אסור, ע"כ. והזכרנו מזה לעיל בריש הסעיף ובהערה שם. [ועיין שם ב"ה אך מה שהבאנו בזה בשם הקצוה"ש].

562. כן מבואר ברמ"א (סימן רע"ו) לענין אור לקטן, ועי"ע בבגרי"א ד"ה מותר כיעוין שם במקורותיו ובשו"ע הגר"ז סכ"ב ועוד, וכ"מ בחו"א שם, ועי"ע במשנ"ב (סימן רע"ו) וכן במשנ"ב בב"ה"ל (סי' ש"ב) לענין רחיצה, וכ"כ במנחת יצחק ח"א סימן ע"ח. ודלא כמש"כ בתהל"ד סק"א. ובפ"ה העיר עוד בששע"א (סקל"ד) מבואר ג"כ דלא כדבריו, ע"כ. וכ"מ בב"ה"ל סימן ש"ב סי' כנ"ל. וכן ראיתי באול"צ (פ"ו תשו"ד בביאורים) שהביא דברי התהל"ד, וכתב שבספר איסור והיתר שהוא המקור של הרמ"א מוכח שמוותר לעשות לו כל צרכיו, ושכן מבואר גם מהרמ"א (בסיומן רע"ו ס"א) שהתיר הדלקת הנר לקטן, ועי"ע שם שהקשה לפ"ו ממש"כ בשו"ע (סעיף מ"ב) שאסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי, משום שחיקת סממנים. וכתב לחלק בין דבר שכתת יש בו חשש, לבין דבר שהחשש הוא בעתיד, וצ"ע. ולכאז"ל לפשטות דמיתי בכח"ג שאין בו כ"כ צורך, ורק אנו עוברים לו, אבל אם יש צורך ודאי דשרי. וכן תירץ בקצה"ש סי' קל"ה בבדה"ש אות כ'. וכ"ה בצ"ח ח"ח ס"טו"ו פ"א אות ח', וכ"כ עוד רבים באחרונים שבכל צרכי קטן דינא הכי. ובעיקר הדין בזה, עי' בצ"ח שם ריש הפרק.

563. בחזו"א שם, וכ"כ בתשובות וכתבים מהחזו"א (סימן מ"ח), שבוה"ו שמצוי חולאים בתינוקות נראה שכל ספק שמא יגרם לו חולי מעיים (שלשול, עצירות, גרם כאב מעיים, חום כל שהוא), הוי בכלל ספק סכנה, ואפשר אפילו יש לו מה לאכול וכו'. ועי"ע שם שהפליג בזה בהיתר, וכן במכתב שהובא שם שאף אם יש לו מה לאכול, אלא ששינוי מזונו יכול לגרום איהו בעיית מעיים, ה"ו ספק סכנה, מחמת שהורגלו היום להתפנק וכו', עי"ש. ועי"ע בשולחן שלמה סקל"ב אות ב' שאפילו אם יכול לנסות להאכילו מאכלים שאין התינוק רגיל להם א"צ לעשות כן, ויש להאכילו את המאכלים שרגיל בהם, ע"כ [ונראה כגון שרגיל לאכול תחליפי חלב המצויים, ורוצה לשנות ולמסמס לו חלב בביצים כזמן הגמרא כמ"ש בכתובות, וכיוצא, אין לעשות כן בזמנינו], ואמנם הרבה פעמים אין בזה נפ"מ, ואף החזו"א יודה כמו שמצוי היום בתחליפי חלב טובים וראויים, וכדרך שכתבנו להלן סל"ב, והכל לפי הענין. וכ"כ עוד אחרונים. ולהלן בריש סעיף ל"ד ובהערה נתבארו הדברים ביתר ביאור. ועי"ע בשו"ת צ"ח ח"ח ס"טו"ו סי"ב שהאריך בזה. ויל"ב.

564. עיין שם ששיד לכאן, וכן מותר להרים תינוק שקשה לו ללכת ולטלטלו לביתו, וכמשנ"ת בסיומן ש"ח בעני"ז. ועוד בתשו"ת בית ההוראה.

565. הנה בדבר זה נחלקו הפו'. וראיתי בפס"ת כאן (אות ט"ו) שהביא כמה שיטות בדבר, א. ש"א עד גיל שנתים או שלוש (כ"מ בחזו"א שם סק"ג, וכ"כ הגרש"א בנשמת אברהם). ב. וי"א עד גיל שש (ש"ת צ"א). ג. עד גיל תשע (ש"ת מנח"י ושכן מוכח בספר איסור והיתר). ד. ויש שמשערים את גיל

ק"י), ופשוט. (הגם שבעצם נידונו נחלקו באחרונים טובא אי הוי דאו' במציצת עלוקה, מ"מ הכלל בזה ברור).

547. משנ"ב (סקנ"א) בשם החי' אדם. ועי"ע בהערה הבאה, שלהלכה העיקר כדעה זו.

548. ככה"ח (אות ק"ב) אחר שהביא דברי הח"א הנ"ל בסמוך, כתב ומיהו במנ"א סוף סימן זה (סקנ"ה) משמע דאם אפשר יותר טוב שיעשה ע"י עכו"ם, ע"כ.

והנה המשנ"ב כאן כתב בפשיטות שמוותר לישראל אפילו כשיש גוי, ויל"ד שהמנ"א האוסר בזה והוא בסוה"ס שכתב בהדיא להחמיר בזה (וציין דומיא דסעיף י"ב), והביא המשנ"ב ג"כ להלן בסוה"ס (סוסי"ק ק"ג) שטוב לעשות ע"י גוי אם אפשר, עי"ש. ולכאז"ל המשנ"ב סותר עצמו ממש"כ כאן בשם הח"א שמוותר, ולא חשש ולא מיד. ויש לבאר כממה אופנים: א. שסובר שדברי המנ"א אינם מוכרחים לדניא, שהיי מה שדימה המנ"א לטעיף י"ב, בודאי דשאני התם שיש בזה איסור מלאכה בחולה שיש בו סכנה, ולכן שפיר אם אפשר ע"י גוי יש לעשות כן, אבל בנידו"ד י"ל שא"צ לעשות כן כלל (ובאמת שבקצה"ש כבר העיר בזה על המנ"א), וס"ל למשנ"ב שמן הדין יש להקל, ולכן סתם כאן כדברי הח"א, והוא ע"פ הדין שא"צ שינוי, ואילו בסוה"ס כתב בשינוי מלשון המנ"א ונקט בלשון "טוב" (איברא שגם כה"ח הביין כן בלשון המנ"א, ואין מזה ראיה כ"כ). ב. עוד י"ל שדווקא שם החמיר המנ"א ובעקבותיו המשנ"ב מוכיח שיש שבת דאו', וכמש"כ הפו' שם מחשש השרת נימין, אע"ג שאינו חיוב מה"ת. משא"כ דאר' בדברים דרבנן שמוותר לכתחילה, וכן מסתבר. ג. העירוני באו"א, ד"ל שמה שהתיר המשנ"ב כאן בשם הח"א הוא בסכנת איבר, אבל בחולה שאיב"ס אה"נ שיש להחמיר.

ונראה שזה תלוי עוד במה שעמדנו במקומו לענין שנחלקו הראשונים בחולי שיב"ס אם הותרה או דחויה (כנ"ל ס"ב), ונסתפקנו בחולה שאיב"ס שהתירו בו כמה דברים, אם הוא הותרה או דחויה, שבאבנ"ו (סי' ק"ח אות ה') כתב דודאי הותרה, דל"ל לרבנן לגזור איסור לדחות, וכ"כ בשו"ע דברי הגר"א והגרש"א במאורי אור, ודבעי"ל חולק, ויל"ב. וגם בב"ה"ל סי' רע"ח מוכח שהיתר, והשתא לפ"ד הפו' שהותרה, א"כ הכי נמי א"צ לחפש אחר גוי ומותר. [וכל שכן אם הגוי אינו טוב יותר כמו הישראל ברפואה, וכמש"כ בשולחן שלמה]. ובכל אופן מדווקק שאף למחמירים זה רק לכתחילה, אך אם אפשר, ומסתבר שאם יש טירחא לכ"ע א"צ לחפש אחרי גוי, רק אם לפנינו.

ובעיקר הדין, נראה למעשה להקל, שבאופן שהתירו לעשות איסור דרבנן א"צ לעשות ע"י גוי, וכמש"כ המשנ"ב בפשיטות, וכנ"ל. ולא חש לדברי המנ"א בזה. וגם עיין לעיל בסוף ההלכה הקודמת ובהערה שם שכתבנו שרואה דאי שבאופן שהתירו באיסור דרבנן א"צ לעשות בשינוי, ובכלל זה שא"צ לעשות ע"י גוי דהוא כמו שינוי, וחז"ל התיירוהו. וכן עיקר.

והנה המשנ"ב השמיט לדברי המנ"א הנ"ל (כיעוין לו שם בסק"ג), אולם הגר"ז בסוה"ס הביאו, אלא שמשלשן השו"ע משמע קצת כדברי הח"א, ולכן העתקנו כן לעיל בפשיטות, אלא שיל"ע עוד מדברי הר"ן והראשונים שהזכרנו לעיל, דמשמע שאם יש נכרי יש להעדיף ע"י נכרי, ויל"ב. וצ"ע עוד.

549. פשוט. דבלא"ה אין היתר לו פשוט להתייר, וכמשנ"ת לעיל.

550. ובסכנת איבר יש יותר להקל באופנים הנזכרים בהלכה הקודמת. ודו"ק.

551. כן משמעות הפו'. ועי' כה"ח אות ק"ד.

552. שולחן שלמה להגרש"א. והוא ממנח"ש ח"ז סי' ל"ד, וה"ט שלא החמירו חז"ל בדבריהם יותר מאיסורי תורה.

553. עיין קצה"ש סימן קל"ח בבדה"ש אות י"ח. וכ"כ בשש"כ פ"ג ס"א בהערות שם. ובחוט שיש פ"ט סק"ז (ושם כתב שצלקת אף שמכערת מאד גוף החולה, לא חשיב סכנת איבר, ע"כ. ומסתבר שגם אם יפרע לפ"ה, אין להקל מה"ט, שהרי לא קצרה יד ה' מליתן לו זיווגו בכל אופן. ועכ"פ י"ל שאין זה נחשב סכנת איבר). ועוד.

554. עיין בספר רפואת השבת פכ"א שהביא כמה דוגמאות של סכנת איבר: א'. עצם שיצאה ממקומו, ויש חשש שאם לא יחזירנה למקומה יוגבל תפקודו של היד או הרגל, מותר להחזירה למקומה [נ"ב]. עיין בשו"ע פ"ו להלן סעיף ל' וסעיף מ"ו, וזה ברור לכל הפו' שם שאם יש חשש סכנת איבר מותר להחזירו למקומו כדרכו. ב'. עצם שנשברה ועושה להתאחות בצורה עקומה, שמוותר לקבעה. ג'. אשה שיש לה בעיות ברחם שאם לא תטפל בתרופות קיים חשש שלא תוכל להכנס להריון בעתיד [ועי"ע שם בהערה י' מש"כ בזה]. ד'. תינוק שנחלה אצלו סיבוב באשכים שעלול להיות מזה סריס ח"ו [נ"ב]. פעמים שיש בזה חשש סכנה, שיכול לגרום זיהום לשאר איברים וכו', ולענ"ד יש לחוש בזה מן הסתם שדינו כדין מכה של חלל, כנלענ"ד, ושור"ר שגם ההמ"ח שם העיר בזה בכלליות בסוף הפרק, ונ"ל שיותר יש לחוש בזה בנידו"ד]. ה'. שן פגועה, לפעמים ניתן להצילה ע"י טיפול מקומי או אנטבייטיקה, ואם תישאר כמות שהיא לא יתאפשר ע"פ דרכי הרפואה להצילה ה"ו סכנת איבר [כ"כ שם דומיא דעבד שיוצא בשן ועין, וחשיב איבר, ודלא כשבה"ל ח"ח סי' צ"ב אות א' שפקפק בזה, איברא דלא בריא מילתא להחשיבו כסכנת איבר. ובחוט שני נתספק בזה, עי"ש. ויש בזה כמה צדדים, ועי' לעיל ס"ג, ומ"מ יש הסוברים דהוי סכנת איבר, ובספק אפשר להקל].

עוד הבאנו לעיל בסעיף ו' בענין תפירות בהערה גבי אשה שנפצעה בפניה, ויש צורך לעשות לה טיפול קוסמטי דחוף בשבת, שאפשר לדון זאת כסכנת איבר, אולם ז"א נהיא. ועל כן כתבנו שח"ו להקל אלא ע"י גוי, ומיהו שיש בזה משום כבוד הבריות, וכמו שמצוי, אפשר להקל, ועי"ע מה שכתבנו שם.

פ"ז אע"פ שמונת לעשות לחולה שאין בו סכנה, דברים האסורים מדרבנן כדרך שנתבאר, מכל מקום אין להקל אלא כפי התנאים שנתבאר לעיל בסעיף ד', שאם הוא חולי שממתין ולא יכבד עליו חוליו, אין לעשות הרפואה בשבת⁵⁷⁰. וכן ראוי שלא לעשות אלא דברים הנצרכים בהכרח, ולא סתם דברים, ועיין בהערה⁵⁷¹. אמנם אם יש ספק שמא יכבד חוליו, אע"פ שאין בו סכנה, מותר⁵⁷².

פ"ח חולה שאין בו סכנה, יש אומרים שאסור לו לאכול דבר שהוא מוקצה, כגון דבר שניצוד או נתלש בשבת וכיוצא, שהרי לא הותר לו איסור דרבנן אלא בשינוי, ויש מתירים⁵⁷³, ועיין בהערה⁵⁷⁴. אבל קטן שצריך לאכול איזה דבר, מותר אע"פ שהוא מוקצה, ואם אינו יכול לאכול בעצמו ולא על ידי גוי, מותר ליהודי גדול להאכילו אע"פ שהוא מטלטל מוקצה, ולכן ילד שזקוק לחלב, ואין מצוי שם חלב שנחלב מערב שבת, מותר להשקותו חלב שחלבו גוי ובשלו בשבת, אע"פ שהוא מוקצה, ואם אינו רוצה לאכול אלא על ידי אימו מותר לאם להאכילו אע"פ שמתלטל מוקצה⁵⁷⁵, ועיין בהערה⁵⁷⁶.

פ"ט אסור לחולה שאין בו סכנה לאכול דברים האסורים מדרבנן⁵⁷⁷, כגון דמאי, ובלות וטרפות האסורים מדרבנן, סתם יינם⁵⁷⁸, בשר עוף בחלב וכיוצא, אבל אפשר להקל בדיני המתנה בין בשר לחלב (עיין בהערה כמה פרטים בזה להלכה)⁵⁷⁹. ואם יש לחולה טבל ודאי או ספק (דמאי), ואין לו אוכל מעושר כדי מחייתו, מוטב לעשר את האוכל שהוא מקבל מאשר לאכול טבל, וכן הדין לענין הפרשת חלה, אמנם התרומה והחלה שהוא מפריש הרי הם מוקצה ואסור לטלטלם⁵⁸⁰. ואיסור הנאה אסור לחולה שאין בו סכנה אם הדרוך הנאתו, אבל שלא כדרך הנאתו, מותר, חוץ ממלאי הכרם ובשר בחלב שאסורים אפילו שלא כדרך הנאתו אלא במקום סכנה⁵⁸¹. ויעוין עוד להלן בסוף הסימן בענינים כלליים לחולה, ובענין תרופות שמעורב בהם דברים האסורים באכילה, או חמץ בפסח, אם מותר לחולה לקחתם. ולענין ברכה על מאכלות אסורות שצריך לאכלן משום רפואה, מבואר בהלכה הבאה ובהערה שם.

צ. אף על פי שאסור לחולה שאין בו סכנה לאכול או לשתות דברים האסורים אפילו מדרבנן⁵⁸², מכל מקום מותר בבישולי גויים⁵⁸³, ויכול לברך על הדין⁵⁸⁴. ועיין בהערה⁵⁸⁵.

לגבורה, עיין במפ' שם שזו גבורה שהגיע לכך וכו', ומשמע שזה דבר מיוחד (והוא שיעור אחר הזקנה והשיבה), עיי"ש (ויש עוד פי' במפ'), ועד"ז מצאנו בחולין (דף כד): אמרו עליו על רב חנינא "שהיה בן שמונים" וכו', הרי שהוא מקרה מיוחד. וע"ע במדרכי בחולין שהביא הלכה בשם ר' אלדד בן מחלי הבא מעשרת השבטים שאמר יהושע אמר משה מפי הגבורה, זקן "אחר שמונים שנה" אינו רשאי לשחוט יותר, עיי"ש. הגם שהמדרכי כתב שהוא חומרא, וע"ע באגור ה"ד ששלמה חזשה ס"א סק"ט].

ולמעשה יש להזהר בו מאד, ולפעמים אף קודם לגיל 80, ותלוי לפי הענין ולמעשה יש לחזקו ואם אין בעיות נוספות. (ועוד לענין צום בזקנים יעוין בסוף הערה הבאה). ולאידך גיסא במקרים מיוחדים גם אחר גיל שמונים הוא כשאר אדם (עיין סוף דיבור הקודם). ומ"מ בד"כ יש להקל.

ובש"ת אור שמח (ח"ב סימן כ"א) כתב שאע"פ שיש זקנים חלושים שדינם כחולה שאין בו סכנה, מ"מ אין לכלול את כל הזקנים בדין זה, והובא בארחות שבת ח"ב פ"ב, ושם בהערה קס"ג הביא שכן דעת הגרי"ש שזקן אין דינו כחולה, והצריך לזון כל מקרה לגופו, עיי"ש. ומ"מ באופן שהזקן שחשש שיש (כמו שכתבנו בפנים), נ"ל שמן הסתם יש להחשיבם כחולה שאיב"ס, וכן חולה שבמושב זקנים מן הסתם דינו כחולה שאיב"ס, וכיוצא.

אכן נראה שהדבר תלוי לפי הענין, א. לפי מצב תשישותו של הזקן. (אך יש להזהר שלא להחמיר כ"כ, וכבר אמרו שאין מדקדקין בפיק"ו, וכמו"כ אין לדקדק בחולה שאיב"ס הנצרך לדברים שהתירו לו, שהרי גם ספק חולה שאיב"ס מותר. ב. לפי צורך הדבר, והיינו שיענין אכילה ושתייה חוץ חשבו, והיה לענין תרופות. וכן לענין שמירת גופו מחבלה וכו', אולם בדברים שאינם נחוצים כ"כ אין להקל (עיין לעיל בהערה שלפני הקודמת).

569. הוספנו זה, א. לבאר שדרגה זו הוא יותר משאר חולה שאין בו סכנה, כיון שהוא תשוש וגופו רגיש לכל דבר (ועל כן יש להתבונן היטב בכל דבר שבא לפנינו, וכראות עיני החכם). ב. שיש מאורעות שלגבי זקנים הם מהמים חשש סכנה יותר משאר כל אדם, וכגון במקרה של נפילה, חבלה, שבקל הוא עלול לבא לידי פיקוח נפש, וכן במקרה של חולי פנימי כגון דלקת ריאות וכו', הגם שיש לחוש בדבר בכל אדם, מכל מקום בוקר יש לחוש טפ, ולדונן כחולה שיש בו סכנה, מאחר שמצוי שתחילת הירידות במצב בריאותו מביאה לידי סכנה. וכן כל כיוצא ב"ו.

והלום אחרי כתיב כל הנ"ל ראיתי בספר שבת שבתון עמוד ע"ו והלאה שהביא כמה אופנים ודוגמאות לגבי זקנים במצבי תשישות שאסור להם לצום, ולגבי גיל הזקן כתב שם שהוא תלוי בראות עיני האנשים, אם רואים שנחלש הרבה עד שנראה לרוב האנשים מסוכן, עיי"ש. וע"ע בכה"ח (סימן תרי"ח אות א') בענין זקן המתענה ובלא לידי תלישות, שמאכילין אותו וכו'. וע"ע בספר הנ"ל שכדי להורות לו שיש לצום ביה"ח, יש לשאל את הזקן כמה שפלות בנוגע לבריאותו איך הוא, ואיך עבר עליו הצום הקודם, ועפ"י להכריע בענינו, ויחד עם זאת שיהיה עימו כל יום הכיפורים אדם שישגיח על מצבו, עיי"ש. ודון לנידודי בני שבת.

570. כה"ח להלן (אות רנ"ג) לענין חולה שאיב"ס שצריך לרחוץ הרפואה, וכתב ע"ז דה"ד לא נצרך לאותו היום, שא"כ יכבד עליו החולי, אבל אם אין צורך ביום השבת לא איכפת ליה, רק שיתעכב זמן הרפואה אסור, עכ"ל. ואין לדלגל סעיף ד', והיינו שיש מבואר כן לגבי חולה שילב"ס, וס"ל דה"ה כאן, ואפשר דק"ו הוא כאן שאסור כיון שאיב"ס. וע"ע בשש"כ פל"ד ס"ט שכתב ע"ד. וע"ע שם בס"ז ובהערה ע"ו. ויל"ב). וכן נראה לדקדק כן מדברי הביה"ל להלן (כפי ש"ל ס"ז) ד"ה הולד, שנתחבט אם מותר לחלל שבת עבור החיצת תינוק שנולד, ובס"ד כתב שנואה שמונת ע"י גוי, ושוב כתב שכן מצא בס' נזר ישראל וכו' (וע"ע בכה"ח שם אות מ'), ולכאז"ל צ"ע אמאי לא כתב בפשיטות שמונת נצרך צרכי קטן שמונת לומר לגוי, וק"ו בשעת לידה, ועל כרחק שכל שאינו נצרך צרכי קטן, ולכן הוצרך לחזש לנו שיש בזה שורה ומותר. אולם ז"א ראיה לנידודי, דשם אפשר שאינו צורך כלל ואף בחול, ומ"מ הדין כאמור שכל שיכול להמתין צריך להמתין. וע"ע מה שכתבנו שם. ודו"ק, [ועיין עוד בדברינו לעיל בריש הסעיף בסוף ההלכה ד"ה דע, ובהערות שם שהבאנו כן משם האחרונים לענין כל ההיתרים כחולה שאיב"ס, וכן גם אם הוא חולי ממתין י"ל שמעיקרא לא התירו בו], אבל רפואה מותרת בכל גווני.

571. עיין לעיל (בסעיף ד') שהבאנו מחלוקת הבי"ו ושאר הפו"אם מותר לעשות לחולה שיש"ס דברים הנצרכים בחמה, או גם דברים הנצרכים קצת מותר. ואע"פ שאין סכנה במניעתם, וכתב בביה"ל שם ובמשנ"ב שם. וכן הובא דבריו גם בכה"ח שנתון להחמיר בזה באיסור דאו'. ויש להסתפק בנידודי שאין בו סכנה, דיש לומר צדדים לכאן ולכאן, דיש לומר שדוקא שם החמיר המשנ"ב משום שהוא גובל באיסור תורה (וכמו שדקדק שם), אבל כאן שהנידון הוא לרפואתו באיסור דרבנן י"ל דשרי, אפילו כשיש צורך קצת. אולם באמת ז"א, דמש"כ שם שנתון להחמיר באיסור תורה היינו משום שאם זה היה איסור דרבנן, שוב נוכל להקל בנידונו שהוא חולי שיש"ס, אבל כאן שאיב"ס בלא"ה לא נוכל להקל, ואדרבה אפשר שגם הבי"ו שהתיר שם הוא רק בחולי שיש בו סכנה, ומטעם שכתבנו שם דיש לחוש שמא אם יבוא לדקדק מה צורך ומה אינו צורך יבא לידי סכנה, ולכן התיר גם אם יש צורך קצת, אבל כאן שאין בו חשש סכנה אין להקל. כנלע"ד.

איברא שאגב ריהטאי ראיתי בפוסקי זמנינו כמה קולות לגבי חולה שאיב"ס, וכן לגבי תינוק (שהוא כחולה שאין בו סכנה) ואע"פ שאין בהם כ"כ צורך, וי"ל דשאני כל הני שמ"מ ע"י פעולות החילול הללו תחזק גופו, וכל כה"ג ה"ו נחשב צורך בכדי לחלל עליו, וכמש"כ בביה"ל שם (סוד"ה כל) בשם המאירי, עיי"ש, וה"ה כאן. אבל כשאינו צורך כ"כ אסור. ושוב נתבוננתי שהדבר שנוי במחלוקת האחרונים שהבאנו לעיל האם בחולי שאין בו סכנה הותרה לכו"ע (אף לסוברים ששבת דחוייה אצל פיק"ו בחולי שיש"ס), שנאמר שאינו אלא איסור דרבנן אין סברא שיגורו רבנן איסור וידחו, או דמ"מ כל דתקן רבנן כעין דאו' תקון, והיא פלוגתא רבתא, וכמה אחרונים כתבו להחמיר בזה.

ונראה דזה ודאי שאין לדקדק כולי האי בזה, שהרי חז"ל התירו דברים הנצרכים לו לרפואה, ורפואה כוללת בד"כ גם דברים לסילוק המחלה וגם דברים לחיזוק גופו, וכיון שבלא"ה אינו אלא איסור דרבנן, אין לחוש כולי האי, ורק דברים שאינם נצרכים כמעט אין להקל (ואף בחולי שיש"ס נתבאר כן דלכו"ע אין להקל בסתם דברים, ואף לאוסרים ביותר מזה, מ"מ אין להחמיר כ"כ כאן), אמנם אם יש לפנינו היתר, או שיכול לעשות באופני היתר, בודאי אסור. וכ"כ כיוצא ב"ש"ת מנח"י ח"א סי' ע"ח ובחזו"א סי' נ"ט סק"ד, ובשש"כ פל"ג הערה ז', ואכן הארכת בזה לעיל ברשי הסעיף בסוף ההלכה שם בד"ה דע.

572. כן כתבנו בס"ז ובכ"מ, שספק שמא יבוא לידי חולי שאין בו סכנה, הרי הוא נידון מעתה כחולה שאיב"ס, וכן יש לפרש דברי הכה"ח (הנ"ל באות רנ"ג) שיכבד החולי, והיינו יותר ממה שעכשיו, ואע"פ שאין בו סכנה.

573. עיין ברמ"א (סעיף י"ז) שמותר לומר לגוי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה יאכל וכו', וכתב המג"א (סקט"ו) בשם האו"ה שמותר להאכילו מוקצה ידיים אם אי אפשר בענין אחר, עיי"ש. וע"ע בזה באו"ה הארוך כלל כ"ט אות כ"ט, עיי"ש. ויעוין בכה"ח (אות ק"ד) שהביא משם היש"ע (סו"ס ש"ט) שכתב שממה שכתוב בפר' שמותר להאכיל מוקצה לקטן, וכדלהלן, מוכח שכל חולה שאיב"ס מותר. וכ"כ בשו"ת הרמ"א, ועפ"י כתב שם בשם הכלכלת שבת שמותר ליתן לרופא גוי דיו וקולמוס ויירר לכתוב רעפ"ט לחולה שאיב"ס, איברא שיש מקום לחלק בזה בין טלטול בעלמא לבין אכילת מוקצה, וכבר דיברנו בזה במקומו שאכילת מוקצה חמור טפי, כמבואר בראשונים ואחרונים שהוא חסרון בכה"ח נש"ת, ואכמ"ל. [ועיין עוד בזה בכה"ח (אות קכ"ה) בשם תשו' בשמים ראש, גבי חולה שאמרו הרופאים לבלשלו הפוחים חמוצים במים וישתה המים, ויש תפוחים מוקצים, יש ליקח מהם, מלומר לעכ"ס שיביא חוץ לתחום, אולם אם יש לפנינו דברים שהובאו מחוץ לתחום ודאי דתחומין קיל ממוקצה, עכ"ל. ואין זה ענין לנידונו, ששם המדובר בחולה שיש בו סכנה דאמרין הקל הקל תחלה].

אולם להלן בכה"ח (אות קכ"ג) הביא מהח"י אדם שכתב שאסור להאכיל לחולה שאיב"ס שום איסור, אפילו הוא איסור דרבנן או מוקצה וכו', עיין שם (וכבר נרגש מזה בכה"ח שם ושם שיש בזה פלוגתא), ואכן שנשמת אדם (ככל ס"ט ס"ט) האריך בזה טובא ומסיק לאיסור. עפ"משי"כ הרא"ה בברך הרי"ת, וכתב עוד ראיות לאיסור אכילת מוקצה דפירות הנושרים לחולה שאין בו סכנה, ומסתבר שכן דעת הכה"ח להחמיר, וע"ע גם בתה"ל"ד (סקכ"ה נ"ה) שהביא דברי הרא"ה, ויעוין עוד בקצוה"ש (סימן קל"ד סק"ו) שהאריך בזה טובא ומסיק לאיסור. ולדינא, הנה הבאנו בזה מחלוקת הפו"א שיש שכתבו להתיר בזה (הישועות יעקב, וכן נמשכו אחריו בשביתת השבת מלאכת דש אות פ"ג, וכ"מ באג"ט טוחן וכה"ח הנ"ל, ודימה זאת לדי' התפא"ל, איברא שכתבנו דיש לחלק בין טלטול מוקצה לאכילת מוקצה). ויש שאסרו (כמבאר מדברי הח"א וקה"ל) ויש ויעוין עוד בשו"ת רע"א (סימן ה') שנסתפק בזה, עיי"ש ב"ו. (ובתשו' שם לא הכריע הדבר, אכן בפתחי תשובה ביו"ד סי' קנ"ה אות ה' הבין שדעתו להכריע להתיר, אולם בשו"ת לחם שלמה או"ח סימן נ"ו הבין שדעתו להכריע לאיסור). ולכאז"ל יש להקשות עוד, דהא עכ"פ לא עדיף זה מכל איסור דרבנן שנתבאר (בסעיף י"ז) שאסור לחולה שאין בו סכנה א"כ בשינוי. ובאמת שזו אינה קושיא מהל שבת, אלא מהא דכתב הרמ"א ביו"ד (סי' קנ"ה ס"ג) שאסור לחולה שאיב"ס לאכול איסור דרבנן, וש"י שכה"ח בספר לוח"ס סימן פ"ו (ושם האריך בדבר ומסיק לאיסור עפ"ד הרא"ה בבדה"ב הנו"ח והח"א, ושכ"כ בשו"ת רע"א לדעת השו"ע), אלא שיש לציין שכבר הבאנו לעיל בסעיף י"ז בהלכה הראשונה מדברי הפוסקים שכתבו שאם אי"א לעשות האיסור דרבנן בשינוי, מותר לעשותו גם בלא שינוי, ויל"ב.

ואכן גם בענינים מצאנו בשו"ת מהר"ח או"ח (סימן קפ"ח) להתיר לחולה לאכול מוקצה, וע"ע בישוע"י סימן ש"ט שכ"מ באו"ה וכו', עיי"ש. והיינו במקור הדין בהיתר לחולה שאיב"ס ברמ"א, וגם הרע"א הרי הוכיח מתוס' שמותר [וכן הוכיחו מהאחרונים הנ"ל מההיא דכתובות (דף ס.ו) בגונא שרפואתו לינק חלב דשרי], ונמצא שדברי הרא"ה אינם מוסכמים (וגם שבה"ש הנ"ל הגם שראה שהרא"ה אוסר, ואין מי שחולק בהדיא, מ"מ כתב להתיר כיון שריוה"פ מתיירם). וכן צידד בחזו"א (סימן מ"ד סק"ה) להקל באכילת מוקצה לחולה שאיב"ס, עיי"ש. ונראה שבמקום צורך אפשר להקל.

574. יש לבאר שכל הנ"ל הוא לענין "אכילת" מוקצה, דחמיר טפי, אבל טלטול מוקצה קיל טפי, כדמשמע באחרונים שם, ובמשנ"ב סקנ"ח הביא מהפמ"ג שמצדד לעשות בשינוי (ויבאר בהערה הבאה). ולפ"ז גם כאן אם יכול למעט בטלטול מוקצה או לעשותו בשינוי, יעשה כן.

ועיין להלן בהקדמה ג' לסעיף כ' שכתבנו גבי לקיחת תרופות בשבת אם הם מוקצה וכו', ועכ"פ איסור דרבנן, ואפילו הבריא לצורך החולה מותר לטלטלם.

575. כ"ז מבואר מדברי הרמ"א שהתיר ליתן לקטן תבשיל שבשלו גוי, וכ"כ במשנ"ב (סקנ"ח). וכ"כ בכה"ח (אות קי"ד) בשם הרבה פו". וכבר כתב הפמ"ג (סקט"ו) וכן בשבה"ש הנ"ל וע"א שאפילו אם מוקצה אסור, מ"מ קטן שאני. ועיין במשנ"ב שם שהוסיף שבפמ"ג מצדד קצת דבעי שינוי, ע"כ. אמנם בפמ"ג לפנינו (סקט"ו) איתא דבעי "שינוי קצת", וצ"ב מהו שינוי הרבה או קצת (ולא מצאנו בס"י ש"י חילוקים בזה, אלא אי מהני או לא, עיין בדברינו שם בהקדמה), ואולי לכן שינה המשנ"ב מלשון הפמ"ג, והיינו שמבאר כוונתו שיש לצדד שצריך קצת שינוי, ור"ל דהיינו כמו לכתחילה שיהיה בשינוי, אבל אפשר, ונוסף ע"ז שהפמ"ג עצמו לעיל (בסימן שכ"ב סק"ה) לא כתב לעשות בשינוי וע"ע בתורת שבת (סקכ"ד) שבמדברי האו"ה (שהוא מקור הדין) מוכח שהותר הכל וא"צ שינוי. וגם במשנ"ב גופיה בשעה"צ (סימן תרנ"ח סק"ג) לא הזכיר שצריך לעשות שינוי, וגם כאן י"ל דהוי כמו סתם שא"צ שינוי, ורק אח"כ הוסיף בשם הפמ"ג, וגם הגר"ז כאן סתם בזה, ולכן לדינא יש להקל.

576. ובעצם דין טלטול מוקצה לצורך חולה, כגון להוציא את הנר מהחדר כדי שיוכל לישן, בפשטות ה"ז אסור ככל איסור דרבנן שלא הותר אלא בשינוי,

וכנ"ל בסעיף י"ז. (ובסימן רע"ח התירו בזה לחולה שיש"ס וכו'). אמנם במנחת שבת סי' צ"א סקמ"ד משמע דלטול מוקצה קיל טפי, עיי"ש. וכן משמע מן האמור לעיל, וצ"ע. ונכון שיעשה כן ולאח"י, ובוה מותר לכתחילה.

577. כ"כ הרמ"א ביו"ד (סימן קנ"ה סק"ג). וע"ע בשו"ת רע"א סי' נ"ה. ובהלכה הקודמת ובהערות שם מש"כ בזה. [אמנם אם זה שלא כדרך הנאתו נחלקו בזה הפו", ולמעשה יש להקל, עיין להלן בסוף ההלכה].

578. עיין בזה בב"י יו"ד (סו"ס קל"ד) בשם הרשב"א. וע"ע בשו"ע שם (סימן קכ"ד ס"ב), וע"ע ברמ"א סימן קנ"ה ס"ג. ועוד לעיל במשנ"ב סק"ט, ובדברינו שם.

579. הנה בהמתנה אחר מאכל בשר שש שעות, ידוע שנחלקו בזה הראשונים, דאמנם הרמב"ם הרי"ף והרא"ש פסקו שצריך להמתין מדינא שש שעות, וכן פסק בשו"ע יו"ד (סימן פ"ט), אולם בעלי התוס' ובראשם בה"ג ס"ל שא"צ אלא שלא בסעודה אחת, וכן הביא הרמ"א (שם) ש"י להמתין שעה וכו', אלא שנהגו וכו', עיי"ש. וכל כה"ג במנהגא יש להקל בודאי לחולה שאין בו סכנה [ועד כאן לא אסרו כאן בס"ז אלא באיסור "דרבנן", מש"כ במנהגא, ומה גם שאף בדרבנן יש אופנים שמותר, וכגון אם אי"א לעשות בשינוי, וכמשנ"ת שם, וכאן הרי אי"א לשנות, ודו"ק]. וכן מצאנו בחכמ"א וערוה"ש וע"א שהקילו בזה. וכבר הביא כן הפתחי תשובה (ביו"ד סי' פ"ט) שיש להקל לחולה, עיי"ש. (וע"ע בשו"ת באר משה ח"ד סימן כ"ד). אלא שהיה אפשר לומר דכ"ז לדעת הרמ"א, אבל להשו"ע שסובר שהמתנת שש שעות הם מדינא אין להקל, וא"כ יש להחמיר לבני ספרד. אולם לענ"ד יש להקל, א. שהפת"ח כתב להקל אפילו בחולה "קצת", עיי"ש. וא"כ אף אם נחמיר בזה, מ"מ בחולה שאיב"ס יש להקל וכמשנ"ת ב"ו. ב. שאשכחן באול"צ וע"א שכל דבר שלבני אשכנז מותר, יש להקל לקטנים מבני ספרד, וכן להיפך. (וכ"ה ע"פ הבי"ו בס"י רס"ט, הגם שנטק כן בלשון אפשר, מ"מ מסתבר כן). וא"כ הלא דין חולה שאיב"ס שיה לדין קטן, ויל"ב. ומ"מ נראה דבמקום חולי יש להקל בזה. וש"י שכן כתבו גם חמ"י ספרד להלכה. הגם שקבלנו הוראות מרן השו"ע להמתין ו' שעות, וכיעוין בזבחי צדק סי' פ"ט סק"א משם החכמ"א (ושם כתב אף "בחולי קצת"), וכ"כ הבן איש חי פ' שלח הלכה י"א (ושם כתב "בחולה שאין בו סכנה", ושינה מהחכמ"א, ואולי ל"ד חולה), וכ"כ בכה"ח ביו"ד שם אות כ"א ובשו"ת שואל ושאל יו"ד סנ"ח ועוד באחרונים. וכנראה טעמם כפי האמור, ולגבי קטן יש לצרף בזה סברת הרשב"א והר"ן שמותר ספייה לקטן בדרבנן (וכ"ה בביה"ל סו"ס שמי"ג להקל בזה לצורך הקטן, עיי"ש), ולפ"ז שפיר יש להקל בזה ליתן לקטן בלא המתנה כלל, ובדאי אף לדעת השו"ע שרי, דהא איכא ס"ס דשמא א"צ המתנה, ושמא ספייה בדרבנן שרי (וע"ע גם בשבט הלוי ח"ד סי' פ"ד). ודו"ק, וכל האמור הוא לגבי חולה שאין בו היתר של ספייה, ועל כל צדק להמתין עכ"פ שעה.

ועכ"פ זה מבואר בפר' שם שצריך להמתין שעה אחת, ושלא יהיה בסעודה אחת (ולגבי קטן יש להקל יותר, לפי ה"ס"ס שכתבנו, דאף שעה אחת א"צ, ומ"מ קטן בר חינוך נהגו לחנכו להמתין שעה אחת או יותר כפי האפשר, ובקטן ביותר אפילו שתיים שלש א"צ המתנה כלל, ואציין שדעת הגרי"ש"א להוסיף בכל גיל מסוים עוד שעות להמתנה, כגון בגיל מסוים שעה ואח"כ שלש שעות וכיוצא, ונראה שיצא לו זה מדברי המאירי בחולין דף קה: שתלוי מקביעות סעודה לקביעות סעודה, עיי"ש. וממילא בקטן שסעודותיו תכופות יש להקל יותר. ויש להוסיף שזה למרות שהמאירי מן הסוברים כחכמי ספרד להמתין ו' שעות, ודו"ק), ובכל אופן צריך לנקר את הבשר שבין השיניים ולנקות את פיו, וכמש"כ ביו"ד שם. ונראה שמ"מ היתר זה הוא רק בדברי מאכל הנצרכים לו, ולא ממתקים בעלמא, שאין להם שום תועלת לבריאותו (ורק לגבי קטן שכתבנו להקל בו כנ"ל, יש להתיר אף בזה, ע"פ ה"ס"ס שכתבנו), ודו"ק.

וכן יש להקל באופן שאכל מאכל שנתבשל בו בשר, ויעוין שנשמת אברהם ביו"ד סי' פ"ט שהביא מהגרשו"א ששם שנה מרק בשרי צח, די לו בהמתנת שעה אחת, אפילו שאינו חולה אלא בחולי מן הסוברים כחכמי ספרד להמתין ו' ובאכל חלב ורוצה לאכול חלב בשר, די לו בקינוח והדחה (כמבואר ביו"ד שם). ואף שיש ממתנים זמן מסוים כמו חצי שעה, מ"מ בחולה קצת יש להקל. וכן לגבי אם אכל גבינה צהובה שבזמנינו, אף שיש ממתנים שש שעות, מ"מ בחולה קצת א"צ להמתין. ובפרט שרבים סוברים שאף לבריא דין גבינה זו ככל מאכל חלבי, וכ"ש אחר שעה שיש להקל.

580. כ"ז בשש"כ פ"מ ס"ח. (אמנם בארחות שבת ח"ב ע' ער"ב נסתפקו בזה).

581. כ"ה בשו"ע יו"ד (סימן קנ"ה ס"ג), וע"י בש"ך שם (סק"ג) ובחי' רע"א שם, ועיקר דין זה נזכר בקצרה בכה"ח (אות ל"ז) בשם הפמ"ג. וע"ע בהגה שם, ובש"ך סק"ד].

582. כמו שכתוב ביורה דעה (סימן קנ"ה), ונזכר במשנ"ב כאן ואחרונים. (וע"ע במה שכתבנו לעיל בסעיף י"ז לענין אכילת מוקצה). ועיין בכה"ח (אות קי"ט) שבחול אסור ליתן לחולה אפילו מבישולי עכו"ם (למרות שבשבת מותר), עיי"ש. וע"ע בכה"ח (אות קי"ד) שאם חולה שאיב"ס אוכל איסור דרבנן, אינו מברך.

583. שו"ע (סעיף י"ט). וכתב בב"י בשם הר"ן שאע"פ שהתבשיל עצמו אסור משום בישולי גויים, כיון שהדבר מותר בעצמו לא רצו להחמיר בו יותר, מפני שהוא בישולי עכו"ם ממעשה שבת, ע"כ. והובא בכה"ח אות קי"ח. ובמשנ"ב הביא כן מהפמ"ג שכיון שאין איסור מחמת עצמו מותר, ודלא כשאר איסורי דרבנן.

584. משנ"ב (סקס"ג) משום דבהיתרא קאכיל, וכ"כ בכה"ח (אות ק"ד), והיינו משום דהמאכל בעצם מותר. וע"ע בהערה הבאה.

585. יש לבאר, שבמשנ"ב כאן כתב שמותר לברך על בישולי עכו"ם "דבהיתרא אכיל", ויש לדקדק ג' בהיתרא אכיל היינו בהיתר מחמת חוליו, או מפני שהמאכל עצמו מותר ואינו אסור בעצם. וכמש"כ המשנ"ב לעיל שאין איסור מחמת עצמו, וה"ג לענין זה. והנה יותר מבואר בשו"ע סי' קצ"ו ס"ב ובמשנ"ב שחולה שיש"ס שצריך לאכול דבר איסור, צריך לברך ואפילו באיסור דאו', עיי"ש ובשעה"צ [ורק אם נפשו קצה בזה, אז אינו מברך]. ובדאי ה"ה בחולה

ודווקא בשבת מותר, כיון שאין אפשרות לבשל על ידי ישראל ולא גזרו בזה חז"ל, אבל במוצאי שבת יש להחמיר ולא לאכול מזה כדין איסור בישולי גויים, ואפילו החולה עצמו אסור⁵⁸⁶, אמנם אם אין לחולה מה לאכול יש לסמוך על המתירים⁵⁸⁷, ושאר בני אדם אסורים לאכול מזה בכל אופן, ואפילו החולה עצמו אם הבריא בנתיים, אסור⁵⁸⁸. ועיין בהלכה הבאה⁵⁸⁹.

והכלים שבישל בהם הגוי לצורך חולה שאין בו סכנה, נחלקו הפוסקים אם צריכים הגעלה, וטוב להחמיר לכתחילה, והמיקל לא הפסיד⁵⁹⁰.

צ"א. כל האמור בהלכה הקודמת הוא באופן שהגוי בישל לחולה "שאין בו סכנה", אבל אם הגוי בישל לחולה שיש בו סכנה יותר, שאף לבריא מותר לאכול ממנו במוצאי שבת, וכן הכלים שנתבשל בהם לחולה שיש בו סכנה אינם צריכים הכשר כללי⁵⁹¹.

עוד יש לבאר שכל האמור הוא בדבר שנתבשל בשבת על ידי "גוי" לצורך חולה, אבל דבר שנתבשל בשבת על ידי "יהודי" לצורך חולה שיש בו סכנה, אסור לבריא לאכול ממנו בשבת, ואפילו לחולה שאין בו סכנה אסור, גזירה שמא ירבה בשבילו, אבל במוצאי שבת מותר אפילו לבריא ליהנות מזה מיד, ואין צריך להמתין בכדי שיעשו, ומותר לבריא לטעום מזה בשבת לידע אם טעמו ערב⁵⁹².

צ"ב. אדם שהקני דם ונצטנן, עושים לו מדורה להתחמם בה, ואפילו בתקופת תמוז⁵⁹³, משום שמן הסתם הוא מסוכן אצל צינה⁵⁹⁴, ואפילו אם הוא גרם לעצמו שהכניס את עצמו לכך, מחללין עליו שבת, כיון שיש בו סכנה⁵⁹⁵.

צ"ג. סתם חולה שיש בו סכנה הרי הוא מסוכן אצל צינה, ולכן אם קר לו עושין לו מדורה כדי שיתחמם⁵⁹⁶, וכמו כן בזמנינו יש להדליק לו את המזגן חימום או התנור⁵⁹⁷. ואם אפשר לעשות בדרכי היתר יש לעשות בדרך היתר, וכגון להדליק את התנור שיש בו פחות חששות איסור וכיוצא. ועיין בהערה דוגמאות⁵⁹⁸. אבל אין להרבות עליו בגדים ושמיכות, משום שפעמים ריבוי הבגדים מפריע למנוחת החולה, וכובד השמיכות גורם לו מצוקה⁵⁹⁹.

צ"ד. חום כבד המעיק על החולה הוא ג"כ בכלל סכנה, ולכן אם התנור דולק בחדר שיש בו חולה שיש בו סכנה ומפריע לחולה, מותר לכבותו⁶⁰⁰. ועיין בהערה⁶⁰¹. וכימי שרב שהחום מכביד על החולה, מותר להפעיל מכשירי איורור ומוזגן אויר, ואם הם דולקים כבר והאויר הקריר מפריע לחולה ועלול להזיק לו, מותר לכבותו, ויתר טוב להסיט אותו לכיוון אחר, ועיין בהערה⁶⁰².

שערי

בענין תרופות וסוגי רפואות למיניהם, בכל סוגי החולים

הקדמה א'

בענין עשיית רפואות וליקחת תרופות

צ"ה. א. כל עשיית דברים לרפואה אסורם חז"ל, גזירה שמא יבא לידי שחיקת סממנים, ויתחייב משום מלאכת טוחן⁶⁰³, וגם בזמן הזה שהתרופות באות מוכנות, ואין דרך להכינם, גם כן אסור⁶⁰⁴.

שאם אפשר ליתן לו שמיכה אחת, ודי לו בכך, שוב א"צ להדליק את החימום ואסור. אלא שרמז לנו כאן שלפעמים ריבוי השמיכות אינו יפה לו. וכ"כ בספר רפואת השבת (עמוד ק"ל) שיש להדליק לחולה תנור, ואין אומרים שיתכסה בעוד שמיכה ובעוד בגד, שפעמים שריבוי הבגדים מפריע וכו', וכמו שכתבנו בפנים. ונראה שדין זה הוא בפרט לדעת השו"ע (בסעיף י"ב) שאין לעשות בשינוי וכל כה"ג בדברים שאין דרך ההצלה כך בחול. ומ"מ הדין ברור לכ"ע. ובאמת שמצאתי בראשונים שהעירו שאם אפשר ליתן עליו בגדים יתנו בגדים, ולא ידליקו מדורה (והובא בבי"ב בסימן ש"ל ס"ו עיי"ש), אולם הדבר תלוי לפי הענין, לפי כמות הבגדים שלא יפריע לו, ותלוי לפי סוג החולי, דהתם מיירי ביולדת דקילא טפי משאר חולה שיש בו סכנה, כמבואר שם בריש הסימן, וה"נ כתבנו ש"ריבוי" הבגדים "פעמים" שיכול להזיק, ודו"ק.

600. שש"כ פ"ב סעיף פ"ה. וע"ע בדומה לזה בשו"ת מנח"י ח"ג סימן כ"ג וח"ה סימן ע"ה, ושו"ת חלקת יעקב ח"ג סימן ק"ט. ומביאים ראיה מתוס' בב"ב (קמ"ד): בשם הירושלמי שיתר יש להתפלל להינצל מחום מאשר להנצל מקור, שכ"א ואין נסתר מחמתו וכו', עיי"ש. ובפרט לחולה שיב"ס.

601. יש לדון באופן שאפשר להוציא את החולה ולהעבירו לחדר אחר, או כשאפשר להוציא את התנור לחדר אחר, אם צריך לעשות או כיון שהותרה הותרה, ויש ללמוד מדברי המשנ"ב (ר"ס רע"ח) בשם הרמב"ם בפיה"מ שצריך לעשות כן, כיעוי"ש. וכן מבואר בביה"ל שם ד"ה מותר שיש לעשות כן, איברא שהביה"ל שם גופיה פקפק בזה, דאפשר שהרמב"ם כתב כן לשיטתו שמלאכה שאצ"ל חיוב, משא"כ לדידן, ומ"מ כתב להחמיר. ועי' בשש"כ שם שכתב גם כן בנידונינו שאם יש אפשרות להוציא את התנור מהחדר, או להעביר את החולה לחדר אחר מבלי לגרום לו טירחא יתירה, יש לעשות כן, עיין שם. וע"ע שם בסעיף פ"ו שעדיף בכלל לעשות ע"י גוי, עיי"ש. אמנם מלבד מה שדן הביה"ל שם לדידן כר"ש, עוד יל"ע בכל זה לדעת השו"ע בסעיף י"ב שבחולה שיש בו סכנה אין עושין ע"י גוי ולא בשינוי, עיי"ש. ואמנם עיין מה שהבאנו שם שישא שכל שאינו חלק מן הטיפול הישיר בחולה, לכי"ע צריך לעשותו ע"י גוי או בשינוי, ועמ"ש שם, ויל"ב, וצ"ע.

602. עיין בכ"ז בשש"כ (ס"פ ל"ב), וע"ע שם שראוי לעשות בדרכי היתר, ועמשי"כ לעיל בסמוך.

603. ובגמרא בשבת בכמה דוכתי נזכרה גזירה זו של איסור עשיית רפואות בשבת, כחשש שמא ישחוק סממנים, וכיעוין בשבת (גנ). ובפירוש"י ד"ה גזירה כתב דגזור רבנן במידי דרפואה, דאי שרית שום רפואה אתי למישרי שחיקת סממנים, והוא איסורא דאורייתא דהוי טוחן, ע"כ. וכן נזכר בכמה מקומות גזירה זו בפשטיים, וכ"פ הרמב"ם (פס"ח ה"כ), וכן בשו"ע כאן (סעיף א') כתב שמי שהוא מתחזק והולך כבריא, אסור לו לעשות שום רפואה ואפילו ע"י אינו יהודי, גזירה משום שחיקת סממנים, ע"כ. ועיין באג"ט מלאכת טוחן.

604. הנה בספר קצות השולחן (סימן קל"ד בבד"ש עמוד ט"ו) האריך בזה, שגראה לומר שאיסור רפואה קיל טפי בזמנינו, כיון שעשויין אין בקיאים בשחיקת סממנים, והרפואות נעשות ע"י הרוקחים בבית המרקחת וע"פ פקודת רופא, ולא שייך למיגור. וה"ו דומה למש"כ התוס' בביצה (דף ל.) גבי אין מטפחין שמא יתקן כלי שיר, וכתבו דלדידן שירי כיון שאין אנו בקיאים לעשות כלי שיר, ודווקא בימים שהיו בקיאים לעשות כלי שיר וכו', ע"כ. וה"ד הרמ"א (בסימן של"ט). וכן מצאנו שהגמ"א והא"ר בכ"מ צירפו סברא זו לסניף, וכמו שציין שם. וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת סימן מ"ט) שכתב כע"ז גבי גזירה דשמא יעשה חבית של שייטין [וע"ע שם בני"ב שכתב לחלק שכ"ז דווקא במקום דקים לן שעיקר הטעם הוא דווקא אותו שהזכירו חז"ל ולא טעמים אחרים, ועי' בקצוה"ש מש"כ בזה].

אולם לדינא אין להקל כלל, חדא שבצעם הדין בגזירה דשמא יעשה כלי שיר, הנה הבי"ב סימן של"ט שכתב שמדברי המהרי"ק וסתימת כל הפו מוכח שאין לחלק בזה (ובשו"ע ג"כ סתם בזה), ורק הרמ"א הביא זה, ורק ללמוד מזה קולא בטיפוח וריקוד [וכבר הארכנו בזה במקומו להלן בסימן של"ט]. אמנם י"ל דמ"מ הכלל קיים עכ"פ במקומות אחרים, שהרי בגילוי דעת השו"ע להיתר. ועכ"פ אף את"ל, הנה יעוין בקצוה"ש שם שיש לפקפק בזה, דאע"ג שאין אנו בקיאים בשחיקת סממנים, אבל י"ל שנמצאים מקומות בעולם שעדיין מעשה אבותיהן בטל לגמרי, י"ל שעדיין הגזירה במקומה עומדת, וכמו שדן בשו"ת תורת חסד מלובלין. וסוף דבר מסיק שמ"מ יש לעשות סניף מסברא זו, כגון היכא שנחלקו הפוסקים וכן אנשים שהם בעלי ספיקות, שאע"פ שיש להם צער גדול אינם יכולים להחליט בעצמם אם כל גופם נחלש מזה, או שלא הגיעו לחולי כל הגוף, יכולים לסמוך להיתר רפואה בזה"ו, אבל במיחוש בעלמא אין להיתר בזה"ו, ע"כ. (ועי' לעיל סוף הלכה א' ובהערה שם מש"כ בזה בספק). וע"ע בשו"ת צ"ץ אליעזר ח"ח סימן ט"ו פט"ו שגי"כ צידד בהיתר הרפואות בזה"ו, עיי"שה. ובשו"ת באר משה ח"ו סימן ל"א. וכ"כ עוד באחרונים. והלום ראיתי שסכברא הנ"ל העיר גם באבני נזר (ס"י שצ"ד סקי"ב) גבי צמחים שטוחנים אותם ומנקים אותם מפסולת, שכיון שאינם בגבולינו רק באים ממרחקים, והצמחים הטוחנים אינם באים לכאן, לא גזרינן בהו אטו שחיקת סממנים ביו"ט, ודומה לשאר הרפואות שאין לאסור, עיי"ש. ודבריו צ"ב, דמ"מ הגזירה שייכת באיזה מקום, ואין אפשר להיתרה, ויש ליישב דאילו לפי כל מקום באשר הוא, כדחזינון בכ"ד שדנין כל

וישוב זה כתבוהו בשונה הלכות (כאן סכ"ב, ובסימן ש"ח), וכ"כ הגר"ש וזנר שליט"א בקובץ מבית לוי ח"ח ע' ל"ט, והוסיף לדייק גם כן מדברי הגר"א, עיי"ש. וע"ע גם בשו"ת תשובה"ו ח"ג ס"י ק"ג, וכן בשו"ת זכרון יהודה ס"י"ג. וכ"כ בספר רפואת השבת ע' ק"כ.

[אלא שהעיר שם שכ"ז לשיטת הגר"א והמשנ"ב, אבל הט"ז גופיה ביו"ד ס"ל שבכל אופן אסור. ועיין בזה בכה"ח אות ל"א משם הפ"ן]. ושירי שכן כתב גם בשש"כ פל"ח הערה מ"ד, והביא חילוק זה משם הזכרון יהודה ס"י"ג, דבחושיב"ס דשרי לבשל לו גם ע"י יהודי, י"ל דשפיר מודה הרשב"א להרא"ה, דכיון דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן משום חתנות, ע"כ. ועפ"ז כתבנו שיש להקל בנידו"ד שבכה"ג י"ל שמותר אף לבריא כיון שיש בו סכנה [ואמנם מצאנו תירוצים אחרים בישוב הסתירה במשנ"ב, ע"י בשו"ת דברי יציב יו"ד ס"ל ובשונה הלכות שם בתיוגונים לסי' ש"ח ועוד, אך אינו מוכרח מכ"א]. - לענין הכלים בודאי שיש להקל שאצ"ע הגעלה, ודו"ק.

592. כל פרטים אלו הוא צריך לכך, וכדלהלן בהלכה הבאה.

593. שו"ע (סעיף י"ח).

ויש לציין שראיתי במשנ"ב להלן (סימן ש"ל סקכ"א) שמדורה לחולה שיב"ס שצריך לזה מותר אפילו על ידי ישראל "כשאי אפשר על ידי עכו"ם", ע"כ. ומשמע שאם יש גוי צריך לעשות ע"י גוי, אמנם לכאז זה רק לשיטת הרמ"א לעיל ס"ב, ולא לשיטת השו"ע שם והפו, וכמשי"ש, ועיין בדברינו שם.

594. משנ"ב (וכה"ח אות קי"ז מדברי הפ"ן). ולאפוקי שאר חולאים שמן הסתם אין מתחמנין לו אא"כ הוא צריך לכך, וכדלהלן בהלכה הבאה.

595. עיין בכה"ח (אות קכ"ד) שכתב שחולה שאיב"ס שהביא על עצמו את החולי שידע בטח שיגיע לידי חולי, "או הקיז דם" וכיוצא, אסור לעשות בשבת בשבילו מלאכה אפילו מדרבנן, או להאכילו איסור דרבנן, אבל בחולי שיש בו סכנה אף שהביא את עצמו לידי סכנה מותר, ע"כ משם האחרונים. ומבואר שאם יש חשש סכנה מחללין אע"פ שהכניס עצמו לידי כך, וזה פשוט בסברא שלא נקנסו אותו בפעיקוח נפש (ואפילו בחולי שאיב"ס היה נ"ל שלא נקניטנו, שהרי גופו אינו ברשותו אלא ברשות שמים, ואם הוא עשה טעות, מ"מ לא נבא אנו להוסיף בהקלת גופו, ואפשר דס"ל שאינו אלא צער בעלמא, ואמרינן שנקנסנו שיצטער, ויל"ב עוד). ולפ"ז צריך להסביר שמש"כ שאם הקיז דם לא עושים לו אפילו איסור דרבנן, היינו בשאר דברים, אבל לגבי צינה יהוי מסוכן אצלו עושין לו, אע"פ שפשע והכניס עצמו לידי כך, וזה פשוט. והיינו הנדיון ידין שעושים לו אם הקיז, והיינו אף שהכניס עצמו לידי כך. ועוד בענין חילול שבת למי שפשע בעצמו, נתבאר להלן בסי' שכ"ט בהקדמה בענין מאבד עצמו לדעת וכו', עיי"ש. [ועוד בענין זה ראה מה שכתבנו לעיל בס"ז-ז' בענין פצעים, ובהערה שם ד"ה ונתפנקת].

596. משנ"ב (סקס"ב), אמנם עיין במשנ"ב להלן (בסימן ש"ל סקכ"א) שביאר שחולה שיש בו סכנה "אם אומר שצריך מותר, אפילו ע"י ישראל (להדליק לו מדורה) כשאי אפשר בעובר גילולים", ע"כ בשם האחרונים, וכ"כ בכה"ח שם (אות ל"ו) שאם אפשר ע"י גוי יעשו ע"י גוי, ואם א"א ע"י גוי יורפא אומר שצריך הוא למדורה", כדאי שם הראשונים לסמוך עליהם להקל בספק נפשות, עיי"ש בשם האחרונים. - כל זה שם שמותר לכבות לו מזגן קירור שדולק ומפריע לו, ובחולה שאין בו סכנה, מותר לחמם לו ע"י גוי דווקא (ע"י משנ"ב שם), וע"ע בכה"ח שם. וע"ע להלן בסי' ש"ל בענין מדורה לחולה.

597. משנ"ב להלן (בסימן ש"ל סק"כ) לענין תנור, והתם היינו הך כמדורה. ובזמנינו שיש מכשירי חשמל לחימום, כגון מזגן חימום או תנור חימום (אפילו עם ספירלות הלוהטות), הרי זה עדיף לעשות כן יותר מהדלקת מדורה גמורה מאש שיש בזה מלאכה דאו' לכי"ע טפי. והארכנו בזה במקומו. ועדיף מזגן חימום שאין בו גופי חימום, מאשר תנור לוהט שיש בו איסור הבערה מן הדין, משא"כ מזגן חימום בעלמא.

598. עיין בשש"כ (פ"ב ספ"ג) שאם אפשר לעשות על ידי גוי, יש לעשות ע"י גוי. וע"ע שם לענין ריבוי שמיכות (ויבואר בהערה הבאה). ועוד כתב שם (בסעיף פ"ד) שכאשר מדליק תנור חשמלי שיש בו כמה פסי חימום שמדליקים אותם באמצעות מתגים נפרדים, כיון תחלה את המתגים הנוחצים, ורק לאחר מכן יכניס את התקע לתוך השקע החשמלי, כך שתיעשה פעולת הדלקה אחת, ע"כ. וע"ע שם שיש עוד אופנים להטות את המכשירים לפי צורך החולה וכיוצא.

ויש לבאר שכבר נתבאר לעיל (בסעיף י"ב) שלדעת הרמ"א אם אפשר לעשות בשינוי יעשה בשינוי, וא"כ ה"ה כאן. אולם לדעת מרן השו"ע אף אם אפשר לעשות בשינוי אין לעשות בשינוי אלא כדרכו, וה"ה כאן. ועמשי"ש שם. ומה שכתבנו בפנים שאם אפשר לעשות בדרכי היתר יש לעשות כן, היינו באופן שיש שני דרכים שוים להצלת החולה, וזה כדרכו בחול, שבאופן זה בודאי יש לו לעשות בדרך ההיתר, אלא שהבאנו שם משם הגרשז"א שאמר שדבר שאינו טיפול ישיר בחולה לכי"ע צריך לעשות (ויל"ע בנידו"ד אי חשיב כדבר שבגופו, עיין לרבינו ניסים גאון בשבת דף י"א, וכן דעת הר"ח גבי מת שהסריח, הגם שאין כן דעת שאר ראשונים, ואכמ"ל, ונראה שכאן כו"ע יודו, ואכמ"ל). וכן דעת הגר"ז שהבאנו שם שכתב מטעם אחר להחמיר בזה אף לדעת השו"ע, עיי"ש.

599. עיין בשש"כ (פ"ב ספ"ג) שכתב שמותר להדליק תנור לחולה, "אם אכן החימום בתנור יפה לו יותר מאשר החימום ע"י ריבוי שמיכות", ע"כ. והיינו

שאיב"ס ואוכל דברים האסורים מדרבנן, וק"ו הוא, ואמנם באמת יש חולקים וסבורים שאין לברך על דבר שהוא אסור, אפילו כשאוכלו מפני הסכנה. ובה"ל ברכות (נפס באליבא ההלכתא ה"ל ברכות) בענין מאכלים של חולים ותרופות, הבאנו כמה ראשונים דסברי שלא מברכים כלל על מאכלות אסורות (אפילו כשאין נפשו קצה בזה), וסב"ל. וכן ראיתי בברכ"ה ועוד באחרונים שעמדו בזה דאין לברך על מאכל איסור כלל, ואכמ"ל, ואיסור בעצם, כגון נבילות וטריפות, אע"פ שהוא חולה שיב"ס אינו מברך ע"ז, וכמשי"כ כמה ראשונים בברכות, וכ"כ החיד"א בברכ"י ועוד, ונת' במקומו בה"ל ברכות, ואכמ"ל.

586. משנ"ב שם מהאחרונים, ובשעה"צ ציין שכן מבואר ברשב"א, וביאור הדברים, הנה כתב הרא"ה בבדק הבית (בית ג' שער ז') שהנכרי שבא לבשל לחולה, והוא בשבת בזמן שאסור לנו לבשל שלא אסרו בישולי גויים כלל, דלא שייך הכא חתנות, ולא עוד אלא שמותר לבריא, ע"כ. ומיירי התם בחולה שאין בו סכנה, וכ"ג ברמ"א ביו"ד (סו"ס קי"ג), אולם הרשב"א שם במשה"כ כתב שדווקא בשבת התירו, ולצורך חולה לא ונעמידו דבריהם, אבל למוצ"ש שאין לו בו צורך אסור, וכ"ש לבריא, וחלילה וחס שלא הותר אף לחולה אלא לצורך, אבל במוצ"ש חוזר לאיסורו, וכ"ש לבריא, ע"כ. ועיין בבי"ב שם (סו"ס קי"ג) וגם כאן (בסו"ה"ס על סו"ט) שהביא מהר"ן שבמסקנתו פליג על הרא"ה (והאריכו האחרונים בדעת הר"ן בזה במאי פליג על הרא"ה). ועיין בט"ז שם שהביא דברי הרשב"א שאוסר, וכתב שאילו היו הבי" והרמ"א רואים את דברי הרשב"א, היו חוזרים בהם ואוסרים (והעיר שם מתשוב הר"ן שבבי"ב סו"ס קכ"ד, אמנם כאמור נחלקו המ"פ בכונת הר"ן), ולדינא הנה הגם שבבי"ב הביא דברי הרא"ה, אולם הרי בסו"ד בבי" העתיק את הר"ן שדחה דברי הרא"ה, אמנם שם מיירי רק לגבי הבריא, ומ"מ הרי בשו"ע השמיטו, ואפשר איפוא שזה משום שחזר וראה לפסוק כהרשב"א, וכ"כ בכנסת הגדולה בסימן שי"ח בדעת מרן, וכתב ומי יגש להתיר מה שאוסרים עמודי העולם, ואכן רבים מהאחרונים פסקו לאסור ודלא כהרמ"א, וכיעוין בט"ז שם וכאן, וכ"כ הפר"ח (ודלא כהש"ך ובנקה"כ בסי' קי"ג ובסי' קנ"ג דפליג עליה). ובעו"ש שכל האחרונים הסכימו כן וחי"א ועוד, וכ"ה בכה"ח שם אות צ"ו. וכ"מ בביאור הגה"ה שציין לט"ז פור"ח כהרשב"א, ועוד רבים, וכן כתבנו לעיל ששי"ח ס"ב שיש להחמיר בזה, וכמו שביארנו שם. [וע"ע גם בבי"ב כאן משם הרשב"א ועוד ראשונים דמבואר שדווקא בשבת מותר, ויל"ב]. וע"ע בהלכה הבאה.

ועיין בכה"ח (אות ק"ט) שאסור לחולה שאין בו סכנה לאכול "בחול" מבישולי עכו"ם (וחה ק"ו מהנ"ל שגם כשנשארו ממה שהיה בשבת, ג"כ אסור). ואפילו אם אין שם ישראל, עיי"ש. והנידון הנ"ל איירי כשנתבשל בשבת והותר.

587. כה"ח (אות קי"א) בשם הח"י אדם והבן איש חי, ושם כתבו בלשון "אפשר", ושינינו הלשון שיש להקל בזה, אחר שבבי"ב ביו"ד הביא דברי הרא"ה להקל (והגם שהשמיטו בשו"ע, אין ראיה כי"כ דלא ס"ל כן). וכ"פ הרמ"א שם. ובכה"ג שהוא שעת הדחק, נראה דשפיר יש להקל. ודו"ק.

588. כן מבואר בכה"ח שם. ודו"ק.

589. שם כתבנו לחלק בין חולה שיב"ס לחולה שאין בו סכנה.

590. כל זה נתבאר בח"ד לעיל בסימן שי"ח סעיף ב', עיין שם ובהלכה הבאה. ועיין בשו"ת צי"א ח"ח טט"ו פ"יא, וכתב שבמיוחד יש להתיר לגמרי בבתי חולים שיש הפסד מרובה, וגם שמשא שם חולים מסוכנים (והיינו כדלהלן בהלכה הבאה). ולכן אפשר בבתי חולים לבשל בשבת ע"י גויים, ושוב א"צ להכשיר את הכלים בחול, ועיין בשואל ומשיב מהדו"ת ח"ג טט"ו.

591. הנה לעיל (בסימן שי"ח ס"ב) הבאנו סתירה במשנ"ב, שכאן כתב שאסור לחולה לאכול ממה שבישל הגוי למוצאי שבת, ורק בשבת התירו (והוא כשיטת הרשב"א), ואילו לעיל (בסימן שי"ח שם) כתב שלמוצאי שבת מותר בבישולי גויים (כדעת הרא"ה), וכבר תמזה על סתירה זו כל האחרונים, והבאנו שם מכת"י של בן החפץ צ"ח שאמר בסתירה זו שחלק מן המשנ"ב הוא כתב בעצמו, והוא ואביו נחלקו בדעותיהם אם לפסוק כהרשב"א או כהרא"ה. וכבר עמדו בזה בספר נשמת אברהם ח"א ע' קצ"ט, ול"ח סימן פ"ו, ואל"צ חי"ב שם, ועוד רבים.

אמנם באמת קשה מאד לתרץ שזו סתירה במשנ"ב וכי הדעות חלוקות, שבודאי אף אם בנו של הח"ח כתב זאת, מ"מ הרי בודאי שעברו הדברים את שבת ביקורתו של אביו שהשית דיניו על ההלכה (שהרי כמה וכמה שחרר רבינו המשנ"ב שלא תשא שום תקלה בהלכה, ודקדק בדקדוק רב את ההלכה כדי שלא יצא טעות ומכשול, כידוע, ובודאי כך היתה דעתו בקודש). וזאת ועוד, שאחר שנפסק בספר המשנ"ב שמשמאי קסמכו עליה, וסייעו בהדיה הכל בכתב מיד ה' עליו השכיל (ובאגרות חזו"א איתא שהוראותיו כמו מפי הגסההדין בלשכת הגזית), ועל כולנה שראיתי שנשמת אברהם שם שהעיר שמצאנו גם בערוה"ש שסותר עצמו כהנה בסימן שי"ח לכאן בסימן שכ"ח, והרי חז גברא כתב לתרוייהו, ומה נענה בזה.

וישוב הדברים, הוא בהכרח לחלק בין חולה שאין בו סכנה לחולה שיב"ס, והיינו שלענין חולה שיב"ס גם הרשב"א מודה שבמוצ"ש אין איסור בישולי גויים אף לבריא, ומשום שהוא מילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן (ומצאנו בתוספות פסחים מו: ועוד דחולי שיב"ס לא שכיחא, וכמו שהבאנו בסו"ס שי"ח לענין מוקצה בתרופות), ולכן מותר במוצ"ש [אמנם בשבת אסור מגזירה שמא ירבה בשבילן], אבל כאן מיירי בחולי שאיב"ס, ולכן אסור אף במוצ"ש. ע"כ.

אם הרפואה המוצעת היא בכלל רפואה, אבל אם הדבר ידוע שהיא רפואה, אלא שיש ספק אם היא תועיל לחולה זה, או כשיש ספק אם החולה בסכנה וכיוצא. מותר לחלל שבת בכל אופן בעבורו, שספק נפשות להקל⁶²³. ובזמננו יש להזהר ולשקול היטב נתינת תרופות מספק, משום שיש חשש שיכול להזיק יותר מאשר שיועיל, וכדלהלן.

וכן תרופות נסיוניות שאין כל הוכחה שיש להם קשר עם מחלתו, אין לחלל שבת בעבורם, אלא אם כן ידוע מהנסיון שתרופה זו תועילה במקרים קודמים⁶²⁴. [וסתם אדם שאינו רופא אינו נאמן לומר שתרופה זו מועילה. אלא אם כן הוא אומר בשם רופא שמועילה, או שידוע לו ממקרים מסוימים]⁶²⁵. אמנם אם התרופה מומלצת על ידי רופאים, רק שעדיין לא הוכחה בפועל, והרופאים רוצים לנסותה, מותר לחלל שבת בזה בעבור החולה⁶²⁶. ודע, שבזמן הזה בפרט יש להזהר שלא ליתן לחולה סתם תרופה מספק, משום שהחומרים שמכילה התרופה יכולים לפעמים להזיק ביותר⁶²⁷.

תרופות סגוליות או קמיעים וכדומה, אין לחלל שבת בעבורם, ולא הותר לחלל שבת באיסור דאורייתא אלא רק בעבור תרופות טבעיות, ועיין בהערה שאם הם בדוקות שמועילות אפשר לסמוך להקל בחולה שיש בו סכנה⁶²⁸. אמנם אם הדבר כרוך רק באיסור דרבנן, אפשר להקל לעשות כן אף לצורך רפואה סגולית⁶²⁹, אם הם סגולות ידועות⁶³⁰. וכל זה הוא מן הסתם, אבל אם החולה דורש את הסגולה או את הקמיע, ויש חשש שיתרפף דעתו, מותר לחלל שבת כדי להשיג לו את הסגולה, וכן יולדת המבקשת קמיע מותר לחלל שבת בעבור זה, כדי שתתיישב דעתה⁶³¹. והוא הדין לענין חולה המבקש שילכו לרב פלוני שיתפלל עליו, שאסור לחלל שבת בעבור זה, אא"כ יש חשש שיתרפף דעתו⁶³². ונתבאר עוד לעיל בסוף סעיף ד-ה'.

לכתוב קמיע וכדו', וכן מבואר בד' החיד"א הג"ל, והגם שיש דן ללמוד זכות אחר שכבר נעשה מעשה, אולם בספרו טוב עין היקל יותר, ועוד באחרונים ואכמ"ל). עוד בה טעם אחר כעיקרו, והוא דנשתנה הדין בזה, ומשום שבזמננו הדור יורה, ומי הוא זה שאמר זיכתי לסמוך על סגולה שעושה, ושוב הדרתיו לדמות זאת להיא דלעיל ברפואה שאינה ידועה שאין מחללין שבת בעבורה. וכן כתב בשו"ת מהרש"ם הנוכח לעיל, וכן מצאתי בשו"ת צ"א ח"ח סימן ט"ו פ"ח ופ"ט שדן בזה בארוכה, ומסיק שבדורינו בודאי אין להקל בתרופות סגוליות. וע"ע בדבריו בחלק ט' סימן י"ז פ"ג. וע"ע גם בשבט הלוי ח"ה סי' נ"ה שאין להקל אלא בדברים שנקבעה הרפואה ע"י חכמת הרפואה והגיון, ולא בצורה סגולית (ודבריו הם כשאר הדברים שכתב הרמב"ם שהבאנו לעיל). ודו"ק, ולענין נראה להלכה שבאופן שהדבר בודק ומנוסה שמועיל יש להקל בו, שהרי פיקוח נפש דוחה אף מספק, ואנן קי"ל בשאר ענינים דלא כהרמב"ם בזה, וה"ה כאן, ועיקר הקפידא בתרופות סגוליות הוא מפני שקשה לסמוך ככה"ג שהוא דבר רחוקי בכדי לחלל שבת, אבל כאשר הדבר ברור ודאי מסתבר שמתור ככל פיק"נ הדוחה שבת, וה"ו כדברי הפ"י שהבאנו לעיל מדברי החיד"א הג"ל ושו"א. (וכה"ג מבואר בשו"ת שער אפרים סי' צ' בשו"ת חת"ם חיד"ו סי' שלי"ט, ועוד). ולכן נראה שאם הנסיון הוכיח שתרופה זו תועילה (ואפשר הדיינו דווקא בג' פעמים), שפיר מחללים שבת לחלל על ידו. [ועיין בכה"ח (אות כ"ז) גבי חולה מסוכן, ורבים אומרים שהוא מתולעים, ועושים רפואה מעופרת וכו', אם כמה פעמים ריפא אע"פ שלפעמים לא ריפא יש להקל. וע"ע שם. ומבואר מדבריו שיש להתייר אפילו ברפואה סגולית וכדאמרו. ונראה, א' שכן יש להקל גם בכל רפואה סגולית אם איתמחי, וכדאמרו. ב'. שאף אם אירע כמה פעמים שלא ריפא, מ"מ כיון שכמה פעמים ריפא, ורגילים לעשות כן בחול, מותר (כה"ח שם), ויל"ע בזה ממשנת' לעיל בסי' ש"א גבי קמיע מומחה. ג'. שאם האדם שטענה זאת אומר שהיא רפואה שיתמחי נאמן (כן מבואר בכה"ח שם. וכה"ג אשכחן בשו"ע לעיל סי' ש"א סכ"ו). ודו"ק].

אלא שלמעשה כמעט ואין מצוי דברים סגוליים המועילים בודאי, ומה שיש דברים שאנשים אומרים שהוא בודק ומנוסה, הרבה פעמים אינו אלא השערות בעלמא, שראו שהועיל, והם אינם יודעים שדבר אחר הועיל, או שהגיע זמןו של החולי (וכגון כמה סגולות במקשה לילד שרבים עושים ולא הועיל, ואם הועיל אחר זמן בגלל שכבר הגיע זמנו וכו'). ויש שאומרים בודק ומנוסה, בגלל ששמעו שהועיל, או שראו פעם אחת שהועיל להם, וחושבים שכן יועיל לכולם, וכנהגו. וגם הרבה מהסגולות אין ידוע כלל אפילו לגדולים וטובים אך לעשותם (ועיין בשו"ת וישב הים קונטרס "תמים תהיה" בעניני סגולות וכדו'), ואין להאריך בזה.

629. כן מבואר בדברי הש"ח הג"ל שאין להקל ברפואה סגולית אלא רק באיסור דרבנן, וכ"מ בתשו' הרדב"ו, והובא בברכ"י הג"ל בסי' ש"א ס"ו ועוד, וכנ"ל בהערה הקודמת. וכן ראיתי בכה"ח (אות ל"א) שהביא משו"ת שבו"י (ח"א סימן ג') אודות מי שחלה בקדחת, ועשה לו קמיעא של עשבים לתלות עליו ימים מספר, ובתשלום הזמן ציוו לזרוק מאחוריו תוך הנהר, ונשלם הזמן בשבת, שיכול לזרוקו כיון שהנהר כרמלית, ע"כ. וע"ע גם בכה"ח (אות ח') לענין מי שנתפח בפניו, וסגולתו לרשום צורת חותם, דשרי ע"י גוי, עיי"ש. (אמנם יש לדחות דגוי קיל טפי). וכן ראיתי גם בכה"ח להלן בסימן שלי"ד (אות כ"ט) לענין עשיית סגולה המוקצה לכיבוי הסגולה, דאי איתמחי ודאי שרי, אך יש לדון שם אם זה בכלל מוקצה, ועי"ל בזה. ונראה אכן שבאיסור דרבנן אפשר לסמוך להקל, ואע"פ שכתבנו לעיל דבזמננו חמור הדבר, ושוב י"ל שאף באיסור דרבנן אסור, דחשבינן ליה כרפואה שאינה ידועה, מ"מ אם איתמחי יש להקל, דלא יהי אלא ספק ג"כ דינא הכי, דכיון שהוא מילתא דרבנן, ולפנינו מצב פיקוח נפש, יש להקל. ולעיל כתבנו שבאיתמחי יש להקל מן הדין אפילו באופן שאסור מדאי'. [להלן סוף פרק ג' יבואר דין רפואה סגולית בכלל אם יש בו הגזירה של שחיקת סממנים לחולה במקצת או מיחושים].

630. והא אינן ידועות כבר נתבאר לעיל שאין מחללין אפילו דבר שבטבע, וקו"י בזה ברפואה סגולית. ויש לציין שלעיל הבאנו מהרשב"א בתשובה, וכן מדברי החיד"א בספרו טוב עין, שהיה"ת לחלל שבת ברפואה סגולית הוא רק בגווי דאיתמחי גברא ואיתמחי קמיעא, דבלא"ה לא מקילינן כולי האי. וה"נ י"ל בנידונינו, אע"פ שהוא איסור דרבנן, ותלוי לפי הענין שנתראה שמועיל.

631. כדרך שמצאנו בב"ד דחיישינן מפני טירוף הדעת לחולה, כשיראה שלא עושים רצונו, אע"פ שאינו מועיל, וכה"ג מצאנו בביה"ל (בסעיף י') ד"ה ורופא, לענין רפואות שאינם מועילות לו, וכן הוא בענינו גופא בשו"ת הרשב"א (ח"ד סי' רמ"ה), כיעוין שם. וכן גם ברמב"ם בפ"א מהל' ע"י ה"א, וע"ע בשאר הפ"י שהזכרנו לעיל בענין רפואה סגולית, ודו"ק. (ושו"ר הלום ש"כ באג"מ ח"ה סי"ח על סי' ש"א סכ"ה, אלא שסיים בצ"ע. אמנם בעצם הגדרת יתובי דעתא שכתב שם, הנה כתבנו במק"א שהפ"י הסכימו שבכל גווי שרי, וה"ה בנידוד"י, ודו"ק).

אמנם יש להעיר, א'. שאם אפשר להטעותו באיזה אופן לומר לו שעושים רצונו וכו', יש להטעותו (באופן שלא יהיה חשש שיתגלה לו הדבר, ותיחלש דעתו), וכה"ג כתבנו להלן (בסימן של"ל) לענין יולדת סומא המבקשת נר, שהיה ראו"ל להטעותה, אילולי שהיא יכולה להרגיש דבר, וכמו שכתבנו הפ"י שם, ודו"ק. ב'. אם החולה מטושטש או שנרדם בהרדמה וכדו', ואין צריך לומר אם אינו בהכרה, שאסור. ג'. שאם אפשר לעשות בדרכי היתר כגון ע"י גוי וכיוצא, צריכים לעשות בדרכי היתר דווקא.

ועיין בכה"ח (אות פ"ד) שאין לכתוב בשביל חולה שי"ס, לשלוח אחר אהבו שיבא, עיי"ש. אולם ה"נ נראה שיש חשש שיתרפף דעתו מותר, וכה"ג כתבנו להלן בסימן ש"ל סוף סי' גבי יולדת המבקשת שיתלחו אליה, וע"י שם בהערה, וכן לעיל סוף סי' ה', אמנם יש חיזוק בין להזמין אנשים שיהיו עימו דשרי, לבין מצב שיש עימו אנשים אלא שרוצה שיהיו גם מאוהביו עימו, שבוה בד"כ אינו נחוץ כ"כ, ותלוי לפי הענין.

632. כן מבואר בפ"י בפשיטות לאיסור. [הגם שבעלמא יש ענין גדול לילך לחכם שיתפלל על החולה, וכמשי"כ בב"ב (דף קטו), ועיין במאירי שם. וע"ע בנימוקי"י שם שכן המנהג בצרפת לילך אצל תופס ישיבה, וע"ע ברמ"א י"ד

כיו"ב בשבט הלוי ח"ג סי' ל"ו ר"ס ש"ח גבי רפואה ידועה, עיי"ש. [א"כ הסם הזה הוא ידוע בגדר שאם לא יועיל לא יזיק]. ויש להוסיף בזה מה שמצאתי להמ"ק (ה"ד בש"כ פ"ב הערה ט"ו) גבי רופא שנתנה תרופה לחולה שי"ס, והחולה מתנגד, שמבואר בפ"י דכופין אותו, וכתב ע"ז שכאשר גם הרופא אינו יודע אלא באומדנא גרידא, ומנסה הוא בתרופות מסופקות לעצמו, או ודאי אשרי הנמנע מהם לעולם, ואינו בוטח ברופא בו ובתרופתו, ויניח הדבר ביד רופא חיים הנאמן וכו', עכ"ל. ודו"ק היטב.

628. בעצם הדבר בשימוש ברפואה סגולית מצאנו למרן החיד"א בברכ"י (סימן ש"א סק"ו) שהביא מעשה באיש אחד שכתב קמיע בשבת לנערה ששתתה סם המות, ותיכף הקיאה ועמדה על ברכיה, והאריך בזה אי עבד איסורא, וכתב שלכתחילה לא היה לו לעשות כן כיון שהיא רפואה סגולית, ומ"מ לאחר מעשה כיון שנתכוון להצילה לא עשה איסור, ולמפרע מצוה גדולה עשה וכו'. [ועיין להגר"ח פלא"ג בספרו רפואה וחיים פ"ב אות קנ"ה שהביא מעשה כזה, וגילה שם האיש שהוא רבינו הרש"ש זצ"ל, וע"ע גם בספר מראה הילדים מערכת מ' אות ל"ד, ומה שהעלים החיד"א את שמו, אפשר מפני שקמו ע"ז עוררין כמשי"כ באחרונים, וחשש לכבודו. ושו"ר בספר רפ"ח הנד"מ במבא עמוד כ"ב בהערה שהביאו שבקובץ מקבצאל הובא כל הסיפור במקורו, עיי"ש]. ועיין עוד להחיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן ל"א אות פ"א) מותר לחלל שבת מרבינו פרץ סגולה בדוקה ליושבת על המשבר וכו', וצידד שרבינו פרץ ס"ל כהרמב"ן והרשב"א המתירים רפואה בדרך סגולה אף שעובר על איסור תורה. וע"ע בספרו ברכ"י בחיד"ו (סימן ר"צ סק"ב) בענין נכפה שאמרו המומחים לכתוב קמיע על קלף צבי, ולא נמצא קלף צבי רק מספר תורה, וצידד הרב שער אפרים (סימן צ') לחתוך מהספר תורה ולגרוג הכתב בחוק שמות וכו', ועיין שם שכתב לדון בזה. וע"ע בספרו טוב עין (סימן י"א אות ב') שאם ניסו את הרפואה הסגולית ושטו ושילשו ואיתמחי גברא וקמיעא, מותר לחלל שבת ברפואה סגולית, וכה"ג מצאנו בשו"ת חת"ם חיד"ו (סימן שלי"ט) שנשאל בכהן שיש לו חולי נכפה מסוכן מאד, ונמצא בספר שיתן ידו ליד גוי מת, ויאמר איזה לחש וכו', וכתב שאם הוא בבחינת איתמחי גברא וקמיעא ודאי שרי, אע"פ שהוא כהן, אך בנידון שהשואל חושש שאינו בודק כ"כ, אין להקל אא"כ הוא בגווי דאיסור דרבנן. ומוכח אפוא שאם היא סגולה בדוקה באיתמחי, מותר אף במילי דאו"י וע"ע בספר מלאכת שלמה על המשניות (בפ"ב דעדות מ"ה) בשם הר"ש סו"ת אלו, ובספר פשוטה הלהב מכתב ר"מ, שנתן חזקו שעתיד להציל נפש אפילו דבר המוטל בספק, וזולת אם הרפואה אינה ידועה, וכנ"ל. אבל כאן הרפואה הזו ידועה, וכמשי"כ החיד"א דאיתמחי גברא ואיתמחי קמיעא [ועיין בסימן ש"א לענין יציאה בזה לרה"ר, והכא מחמרין עכ"פ דתרווייהו יתמחו, וההיא דסימן ש"א אינו ענין לכאן, דש"א"ה שהקמיע נחשב כחשטי ומלבוש, ולהרדב"ו התם מיירי בדרבנן]. ומה איכפת לי אם זו רפואה סגולית, ואדרבה אפילו לי יאה אלא ספק, הוא ספק נפשות להקל.

אמנם הרמב"ם בפיהמ"ש ביזמא (פ"ח מ"ד) כתב שאסור לרפאות בדברים שהם מרפאים בסגולתם, והובאו דבריו בתשו' הרדב"ו (סימן קנ"ג), וכתב שלדעתו אין לחלל שבת עבור רפואות סגוליות, וההיתר לצאת בקמיע היינו רק באיסור דרבנן. וע"ע בשו"ת הרדב"ו שם שמוחקל אם זו רפואה גמורה או לא, אולם ברמב"ם בפיהמ"ש משמע שאפילו אם היא רפואה גמורה ג"כ אסור (ויל"ד בזה עוד מד' הרמב"ם בפ"א מהל' ע"ז ה"א שמתור לחוש וכו'). ובפשטות י"ל דס"ל שאף שנתחדשה היתר לחלל שבת משום פיקוח נפש, מ"מ הוא רק בדברים הנעשים בדרך הטבע, ולא בדברים סגוליים (וע"ע ברמב"ם במורה נבוכים ח"ג פל"ז מצד דרכי האמור, עיי"ש). אולם בדבריו בפיהמ"ש שם מבואר הטעם מפני שענין חלוש לא יחייבו ההגיון והסברא, ונסינון רחוק, עיי"ש. והיינו שאינו נכלל בספק נפשות להקל, אלא הוא דבר רחוק, וי"ל דמ"מ עיקר הקפידא בזה שאינו מחשיב ע"פ ההגיון והטבע (אולם הדבר קשה, שהרמב"ם עצמו במ"ו" שם כתב דמ"מ מסמר הצלוב וכו' שפיר דמי, וכבר העירו כן הרשב"א בתשו' דלהלן, וכן באחרונים). וכע"ז כתב הגר"ש קלוגר בשו"ת ובחרת בחיי (סימן פ"ו) לתמוה על דין אחד שהתיר לכתוב קמיע וכו', וכתב שהיה הותר אלא ברפואה שהיא בדרך הטבע, וע"ע בסימן צ"ט. וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' ר"כ"ה מש"כ בזה מד' הפ"י. וע"ע במנחת שבת סימן פ"ד סק"ס"ה ובשה"מ שם. גם ראיתי שהאריך בזה ביב"א ח"ח סל"ז טובא.

והיה נראה שהרמב"ם בזה הוא לשיטתו שכתב בכ"מ שכל עניני השדים והכשפים, וכן עניני הקמיעות, הכל הוא דמיון ואינו אמת אלא במשל וכו', וכבר דיברנו בזה לעיל בסימן שט"ז סעיף ט' בענין הריגת הכינים בזמן הזה, שכל הפוסקים תמחו על הרמב"ם ודחו דבריו מכל וכל, וע"ע בספר שומר שכתבו: שמעתי מפי הר"א שכותבין כל קמיע אפילו בשבת לחולה שיש בו סכנה או יולדת וכו'. ואם סתם אמר חכם אחד שמועיל לאותו חולי, "אפשר" שאין כותבין אותו מספק, אא"כ ידוע דאיתמחי קמיעא, או איתמחי גברא שרוצה לכתוב הקמיע, ע"כ. הרי שבמומחה ודאי שרי (ואף בלא מומחה כתב בדרך אפשר שאסור). וע"ע בתשו' הרשב"א ח"א סי' ת"ג, ובס"י ק"י ותתכ"ה, ושכן עשה הרמב"ן וכו', עיי"ש. ומצאתי למהרמב"ח בתוספת יו"ה"כ (יומא פג), שעמד במחלוקת הרמב"ם והרשב"א, וע"ע בברכ"י הג"ל שהרמב"ן והרשב"א חולקים על הרמב"ם [ובאמת שאף בדת הרמב"ם י"ל, דאמנם בפיהמ"ש מבואר לאיסור, אולם העירוני דשמה חזר בו ביד החזקה שלא הביא כן, וע"ע ברמב"ם בפ"א ה"א ובפ"ט ה"ג]. אולם מ"מ ז"א מחזור לומר כן שחזר בן].

ומ"מ אין להקל בזה, שמלבד ש"א שאין להתייר איסור דאו ברפואה סגולית, וכן מסיק הקדמו"ן במערכת יו"ה"כ סימן ג' אות כ"ד בשם הרבה אחרונים, וכ"כ ע"א. (איברא שבתשו' הרשב"א בח"ד שם מבואר שגם באיסור דאו מחללין

זכבמ"ג (בא"א שם סק"א) תמה על המג"א שהצריך שתהא רפואה ידועה, שזה צ"ע שהרי בספק נמי ספק פיקוח נפש להקל (עיין בסימן תרי"ח). ומה שכתב הרמ"א הג"ל ביו"ד י"ל דימירי בחולה שאין בו סכנה, באיסור דרבנן אין מתירין בספק כה"ג, עכ"ד. אולם כפי שהזכרנו לעיל דברי הרמ"א אמורים אף לגבי חולה שיש בו סכנה, ודברי המג"א ברורים, וכן כתב גם הגר"ו בס"ב. (וע"ע בשערי תשובה בסימן תס"ה סי"א שצידד בכיוצ"ב עיי"ש, ויש לדון בדבריו ואכמ"ל). וע"ע גם בדת תורה וכתלה"ד. ודו"ק, וע"ע גם בדברי השד"ח מערכת יו"ה"כ סימן ג' שהאריך בזה טובא בכמה וכמה נידונים, ושם באות כ"ד הביא שיש מקילים בזה ברפואה שאינה ידועה, עיי"ש. וע"ע בדרכ"ת שם. אולם למעשה אין להקל בזה, נגד דברי הפ"י שדבריהם ברורים.

ובעיקר קושית הפמ"ג שהקשה דהא הוי ספק, וקי"ל שספק פיק"נ ג"כ דוחה שבת, יש לתרץ דכיון שהרפואה הזו אינה ידועה לא חשיבא ספק כלל, אפילו שיש השערה וצדדים תללות שיכולה לרפאות, שהרי זה כמו שסתם אדם יבא ויאמר מההדור ילכו שלדעתו מאכל פלוני מועיל לרפואה, והשני יאמר שמאכל פלוני מועיל, ואינו כלום, וזה ודאי שאף אילו היה הדבר ספק, הא לא כל ספק חשיב בכלל פיקוח נפש, כמו שנתבאר בסימן ש"ט. ועמש"כ שם בגדר ספק פיק"נ, ודון מניה לכל כה"ג. ואה"נ שבאופן שהרפואה ידועה כרפואה, אף אין ידוע שתועיל לו וכל כה"ג, אה"נ דהוי ספק, וכדלהלן בסמוך משם הפ"י שביארו כן. (ולמ"ד שאף בספק אם זה מתאים לו ג"כ אסור, יש לבאר שזה רק מפני שיש לחוש שמא אדרבה רפואה זו תזיק, וכמ"ש כיוצ"ב בשבה"ל ח"ג סי' ל"ו, עיי"ש, וע"ע בשבט הלוי ח"ה סימן נ"ה).

והנה יש לעיין בכל זה, דאפשר דהא דלא מחללינן ברפואה שאינה ידועה, היינו דווקא באיסורא דאורייתא, אבל באיסורא דרבנן יש להקל, דכולי האי לא קפדינן, ואע"פ דלא חשיבין ליה אפילו בגדר ספק, ולכן לא מחללינן, מ"מ באיסורא דרבנן י"ל דשרי, וכן. אמנם ילי"ד בזה מדברי המשנ"ב סק"י בהא דאסור להוציא את השן לחושש בשינוי, אע"פ שהוא מקרי של חלל, וכתב הטעם משום שאינה רפואה ידועה, עיי"ש. והקשו לי הא דעת המשנ"ב שהוצאת השן אינה איסור דאו, ומוכח דאע"פ שהוא איסור דרבנן, אעפ"כ אסור לעשות רפואה ידועה, ע"כ. ולק"מ, א). שבמשנ"ב נוקט שהוא אסור מדאי, כדברי הפ"י להדיא, אלא שהקשה ע"ז בביה"ל, בדרך אפשר. ב). אף את"ל, מלאכה שאצ"ל"ג חמיר טפי מאשר איסור דרבנן. ג). שהמשנ"ב הביא שם עוד טעם, ואין להאריך, י"ל דע"כ דינא דאו חיישינן לאיסור דאו, ושו"ר דהוי איתא זמן רב בשו"ת מהר"ל דיסקין (בקו"א ס"ה אות ל"ח) שאכן כל הקפידא באיסור דאו, אבל באיסור דרבנן מותר אף לצורך רפואה שאינה ידועה.

623. בשו"ע הגר"ו"י כאן ס"ב הביא דברי המג"א הג"ל שאין להקל ברפואה שאינה ידועה, ואעפ"כ מצאנו לו בקו"א (סימן ש"ו) שכתב בזה"ל: רפואה שהיא ודאי מרפאת בשאר פעמים, אלא שעכשיו בחולה זה אינו יודע אם תועיל לו דמחללין, כמבואר בר"ן (בפ"ד דשבת) גבי מחמין להברות, ואפשר שלוח התכוון הט"ז (סק"ה) שכתב לחלל ברפואה אפילו בספק, כי היכי דלא פלוג על הרמ"א ביו"ד, ע"כ. ומבואר כפי החילוק שכתבנו בפנים ובהערה הקודמת, שרק כשעצם הרפואה אינה ידועה או אמרין דלא מחללין, אבל כשהיא ידועה אך שיש ספק במקרה זה ובחולה זה, בזה בודאי מחללין, וכה"ג מתבאר בדברי השד"ח (במערכת יו"ה"כ סימן ג' אות כ"ד), ושם הביא משו"ת עטרת חכמים שכתב דשאני הנידון של המהר"ם שנכפה שלא נאמרה הרפואה באכילת שרץ מפי רופא, רק מעכ"ם שלא היה רופא, ע"כ לא רצה מהר"ם להתייר על סמך דבריו רק אם ידועה שרפואה בלעדיו, אבל אם ידוע בהיא דבר ששפיר רפואה כזו לחולי כזה, ויש ספק אם תועיל לאיש ההוא, ה"ו ספק פיקוח נפש ודוחה שבת, וכמו"כ כשהספק מצד הרפואה דוחה, ואף אם יש ספק בסכנה, וגם ספק ברפואה, מ"מ גדול כח הצלת נפש מישארל, ע"כ. והרי הוא כמבואר, וכ"מ בדברי המהרמ"ח בתוספת יו"ה"כ (יומא פג), והובא בספר רפואת השבת ע' ק"ה, עיי"ש. וע"ע בשד"ח שם מש"כ בזה.

ועיין בכה"ח להלן (סימן ש"ט אות ט"ז) שכתב שאם יש פרי או סם ידוע שהוא מרפא, אלא שיש ספק אם הוא זה או אחר, גם בספק כזה מחללין שבת משום סכנה. שו"ת קול בן פ"ק, הובא בשו"ע שם. (היינו שאינו נחשב שהרפואה אינה ידועה, אלא זה נחשב שהוא ספק אם היא ידועה או לא). וכן כל ספק כה"ג - אלא שלמעשה בדרך כלל יש להזהר בזה בזמננו שלא להקל ליתן תרופה שאין ידוע אם היא שייכת לחולי זה או לא, וכמו שכתבנו בפנים, ואדרבה יכול להזיק (וזה כמו שמצאנו כיוצ"ב במשנ"ב סק"י, וע"ע להלן). וזה נפ"מ הן באופן שיש ספק אם זו התרופה או לא (אמנם יש לדון דהרי יש צד שזו זו ואז ודאי תועיל), וכן אם יש ספק אם תועיל לחולה זה או לא, אבל כשיש ספק אם החולה בסכנה נראה שמתור, דמ"מ הוי ספק סכנה הדוחה שבת.

624. ככל המבואר לעיל שבעיני רפואה ידועה.

625. עיין בתלה"ד כאן שכתב לדקדק בד"ו מהו רפואה ידועה, דלכא"ו פירושו שהיה ידוע לרוב העולם שלחולה זה עושים רפואה זו, אבל אם אין ידועה לרוב בני"א, אף שמקצת בני"א אומרים שרפואה זו יפה לחולי זה, לא מהני אא"כ מומחה אומר כן. וע"ע שם שסתם בני אדם שמסתפקים אי מהני הרפואה לא חשיב ספק, אבל אם מומחה מסתפק, אמרין ספק לרופאים הוי ספק ומחללין, וע"י בספר רפואת השבת ע' ק"ו. ואמנם לכא"ו יש לתלות זאת בדברי השו"ע לעיל (סעיף י') שרופא שאומר שצריך לחלל מחללין, וגם בסתם אדם יהודי יש להקל, עיי"ש. וא"כ ה"נ נימא שסתם בני אדם קצת מומחין, ובפרט כשאומר לחלל ע"ז, וכפי שכתב במשנ"ב שם (סק"ט) שכיון שיהודי הוא מן הסתם סומך על המחאתו, וה"נ נימא לגבי הרפואה, וי"ל דשאני הכא דבעינן רפואה ידועה, ועכ"פ הנה לעיל כתבנו שאם לפי הענין ניכר שיש קשר בין הרפואה לחולי, וכמו שראינו במקרים מסוימים, וגם יש רגילות לקחתם אע"פ שאינו רוב העולם, מותר.

626. דבכה"ג יש לזה שם ספק, ומחללין מספק. (ולא חשיבא כרפואה שאינה ידועה הנ"ל). וכ"כ בספר נשמת אברהם בשם השש"כ, וה"ד בספר רפואת השבת ע' ק"ו.

627. כן העיר בספר רפואת השבת שם, דאין שייך בזה ספק נפשות נפשות להקל, ואדרבה שוא"ת עדיף דחמירא סכנתא מאיסורא. ושו"ר שכבר כתב

ובאופן שיש איזו שאלה בענין הטיפול בחולה, וכגון שרוצים לעשות איזה ניתוח וכיצא, והחולה או קרוביו רוצים ליסוע ולהתייעץ עם פרופסורים מומחים, או עם גדולי תורה, מותר, כיון שהוא דבר הכרוך בסכנת נפשות⁶³³. פצעי לחץ, חולה המרותק למיטה לזמן ממושך, ויש צורך למרוח מידי יום ביזמו חומר בחלקים מגופו כדי למנוע פצעי לחץ, לכתחילה עדיף למרוח לו נזול ולא משחה, ועדיף לעשות זאת ביד ולא עם בגד. ואם מוכרח או רצוי להשתמש דווקא במשחה, ישתדלו למרוח לו לפני כניסת שבת וביציאתה כדי שלא לחלל שבת, אולם אם לא עשו לו מלפני שבת, או שיש צורך לעשות גם בשבת, מותר למרוח לו משחה גם בשבת, כדין חולה שיש בו סכנה⁶³⁴, ועיין בהערה עוד פרטים⁶³⁵.

פרק ב' - חולה שאין בו סכנה

חולה שאין בו סכנה, מותר לו לקחת תרופות לרפואתו⁶³⁶. אך יש להזהר שלא להכין את התרופות אם הם כרוכים במלאכות שבת, כגון בשחיקת הסמנים, שיש בזה משום טחון, וכן הכנת חומרים שיש בהם משום איסור לש, וכן בבישול הסמנים וכיוצא⁶³⁷. ויש מחמירים גם בעצם הכנת תרופות בשבת, אפילו שאין כרוך בהם איסור אחר, משום עובדין דחול. אולם בשינוי מותר לכל הדיעות⁶³⁸. ונזכיר דוגמאות ופרטים:

א. [תרופות הניתנות דרך הפה - מותר לחולה שאין בו סכנה לקחתם, ולכתחילה ראוי להמנע מלקרוע את העטיפה של הכדורים בשבת, ויעשה כן בערב שבת⁶³⁹, וכן לא יתלוש בשבת חלק מהחפיסה במקום המסומן, אלא יוציא את הכדור מן החפיסה⁶⁴⁰, ויזהר לכתחילה שלא לקרוע אותיות וציוורים המודפסים על החפיסה⁶⁴¹. ומותר לכתוש כדור לאבקה, ואין בו משום טחון⁶⁴², וכן מותר להמיס את הכדורים במים⁶⁴³, וכן מותר להכין תרופות שהם כעת בצורת אבקה, ונותנים עליהם מים לפי מידה להכנת סירוף עד שנעשים נוזל, כגון סוגי אנטיביוטיקה למיניהם⁶⁴⁴.

ב. [תרופות הניתנות בשריר - מותר ליתן לחולה שאין בו סכנה תרופות שמוריקים אותם בשריר, או מתחת לעור⁶⁴⁵, אבל זריקות בוריד יבואר להלן אות ג'. וכן מותר להזריק בשבת זריקת אינסולין לחולה סכרת קודם הארוחה⁶⁴⁶. וחיסונים הנעשים לכלל בני אדם, אם אין דחיפות לעשותם דווקא בשבת, אין ראוי לעשותם בשבת, אפילו כשהו לתוך השריר, אבל אם יש נגיף מצוי, ויש חשש התדבקות עם סיכון סביר, מותר לעשות חיסונים אלה גם בשבת⁶⁴⁷, וכן פגיעת אדם על ידי מכת ברזל ויש חשש לזיהום ולמחלת צפדת, אם הרופא ממליץ לעשות זריקה נגד טטנוס לאלתר, מותר לעשותה בשבת. ואם אפשר לדחותה אחר שבת ראוי לדחותה⁶⁴⁸. ובכל האמור לעיל אם אפשר לקחת את החיסון דרך הפה ולא על ידי זריקה כל שהיא, הרי זה עדיף⁶⁴⁹. וישנם עוד פרטים רבים בעניני זריקות כמובא בהערה⁶⁵⁰.

ג. [זריקות ותרופות הניתנות דרך הוריד - יש להמנע בחולה שאין בו סכנה⁶⁵¹, ולכן אם אין צורך דחוף, אין להחדיר לחולה זה עירוי דרך הוריד, אלא על ידי גוי. אך אם יש חשש לאיבוד נוזלים, או כדי למנוע מחלה כל שהיא, הרי זה כספק נפשות, ומותר אף על ידי יהודי. ואם כבר ניתן לחולה עירוי מלפני שבת, מותר להכניס לשקית העירוי תרופות וכיוצא בכל אופן⁶⁵². וחולה המקבל את מזונו רק דרך הוריד, מותר לעשות כן בשבת, שהוא בכלל סכנה⁶⁵³. ובאופנים שמותר להזריק זריקה בוריד, מותר גם להכניס צינור לתוך הוריד כדי שיהיה וריד פתוח לשעת הצורך⁶⁵⁴.

ד. [תרופות בפי הטבעת - מותר ליתן פתילה (גר) בפי הטבעת לחולה שאיבס, כגון להורדת חום, או להפעלת מעים, וכיוצא⁶⁵⁵. אך יש להזהר שלא למרוח משחה בפי הטבעת כדי שתהיה החדרה נוחה וקלה, אבל אפשר לטבול את הפתילה במשחה, או להניח עליה משחה מבלי למרוח⁶⁵⁶. וכן מותר לעשות חוקן לחולה שאיבס הסובל מעצירות, ומותר גם להוסיף תרופות במים בשעת הצורך⁶⁵⁷, אך יזהר ממריחת משחה, וכנוכח⁶⁵⁸. ועיין עוד בהערה⁶⁵⁹.

אמנם במלאכה שאצל"ג חמיר טפי, ומ"מ כאמור דאינו פסי"ר ומותר, וכע"ז כתבנו בס"י שט"ז.

646. פשוט מכ"א. וע"ע בשו"ת צ"א שם אות ט' שכתב כן בשם שו"ת אבני זיכרון (ח"ג סימן מ').

647. עיין בשש"כ (פ"ב סעיף ס"ב) שמותר להזריק לאדם בריא זריקת חיסון, כאשר יש חשש שהוא נתון בסכנה, ואם לדעת הרופא המצב בהול מותר אף לחלל שבת בעבורו, כגון לרשום לו תרופות וכו'. וכה"ג כתב (בפ"ה ס"מ) גבי הניגף בברזל וכדלהלן. ויש לציין שכבר כתבנו להלן (בר"ס שכ"ט) מהו גדר פיקוח נפש שתלוי אם בחול היו בני אדם מפחדים מזה, עיין שם. וה"ג בנידו"ד שאם הוא חשש סביר לסכנה מותר לחלל שבת בעבורו במקום הצורך, ואל"כ אסור, ואף תוך השריר אין לעשות אם אינו מוכרח כ"כ, והכל לפי הענין. והרבה פעמים אין לבני אדם ידיעה ברורה בזה, ויש להתיעץ עם רופא. ובספק יש להקל.

אך יש לבאר שכ"ז לגבי חילול שבת בשביל החיסון, כגון להביאו ברכב וכיוצא, אולם לגבי עצם הזריקה הרי כתבנו בהערה שלפני הקודמת שבזריקה בשריר אין איסור כלל, ומותר לכתחילה לחולה שאיבס, אלא שאף לגבי חולה שאיבס כתבנו לעיל לדון אי אמרינן בו שצריך אומד, ואם אפשר לדחות זריקת לדחות, וכמו"כ בדברים כאלה, ובפרט כללל הציבור שעשויים לבא ליד מכשול באיסורים אחרים, כידוע. (וע"ע גם בשבט הלוי ח"ח סי' רפ"ז אות ב', שאינו בשופי מה שהוא בשריר וכו'). ולכן כתבנו שאין ראוי לעשות כן.

648. שש"כ פ"ה ס"מ. ומה שכתבנו שאם אפשר ראוי לדחות, עיין מה שכתבנו לעיל (לפני ב' הערות). ומן הדין מותר בכל אופן בשבת. וכל שכן שאין להחמיר בזה מספק.

649. דבכה"ג יש לעשות הקל תחילה, ולכן אם אפשר דרך הפה יקח דרך הפה. ואם אי אפשר אלא בזריקה, יקחנה בשריר או בעור ולא בוריד. ואם א"א בעור, והדבר דחוף לעשותו בשבת עפ"ד רופא. מותר אף בוריד.

650. כגון א. הוצאת דם באופנים שזה בשריר או בוריד, שכאשר הוא בשריר יש להקל (וזה נתבאר בסימן שט"ז). ב. וכן ענין הרכבת המזרק (ובפרט זה הבאנו בסימן ש"ג ס"ו שהפך כתבו להקל לחבר, וע"ע שם שכתבנו דעכ"פ לצורך חולה מותר). ג. מותר לקרוע את העטיפה של המזרק, כדי להשתמש במזרק, וכמו שנתבאר בסו"ס ש"ד כל פרטי פתיחת קופסאות ואריות וכו', ואך אם אפשר שלא לקרוע האותיות ראוי להזהר. ד. מצוי שחומר התרופה נמצא בתוך בקבוק וזכוכית קטן אטום, שצריך לשבור את פיו, כמו התור ראש חבית, וכך נוטלים את החומר שבתרופה, ואפשר לעשות כן בשבת. לפמשינת בסו"ס ש"ד בדברים שנעשים לשימוש חד פעמי, וכ"כ בארחות שבת פ"כ ע' ש"ג בענ"ו. ה. הרתחת המזרק לצורך חיסוי, דנו בזה האחרונים, עיין בשש"כ פ"ב ס"ב וצ"א ח"ח פט"ו ס"ד. ולדינא יענין דבדבריו בסו"ס ש"ח ובהקדמה לס"ג שם שמן הדין מותר להרתח מתכת, ובתנאי שלא יגיע להבערה עד שיעשה נחלת (דלא כהחזו"א שאסר להרתח אפילו במעט), וביותר יש להזהר במחט שהיא ודקה, ומ"מ אם יזהר שפיר דמי. ו. וכן לענין טיבול צמר גפן בנוזל לחיטוי, ושפשופו באדם, שבזה יש להתיר מן הדין במקום צורך אם הוא נעשה בנחת, ועיין מה שכתבנו בזה בס"י ש"כ. וע"ע בצ"א שם.

651. דבכה"ג הוי פסי"ר שיצא דם, ואסור אפילו בכל שהוא משום נטילת נשמה, או משום מפרק כמו שנתבאר לעיל סימן שט"ז.

652. פשוט. וכ"ה בספר רפואת השבת פכ"ו סט"ו ט"ז. וע"ע בנשמת שבת סי' ש"צ.

653. שם ס"ח, שבד"כ מדובר בחולה שיש בו סכנה, וכגון שסובל מכיבים או כוויות במערכת העיכול.

654. שש"כ פ"ב ס"ח בסופו. ואמנם ראיתי בספר תורת היולדת שכתב לדון שיש בזה חששות איסור תורה, אולם במק"א השבנו על הדברים, שאין בזה איסור תורה.

655. כן כתבנו להלן (בסעיף מ"ט). וביארנו דלא דמי למש"כ השו"ע לאסור שימת פתילה בפי הטבעת. [אמנם אם אין צורך אין לעשות זאת. וכן אם אפשר במקום זה לקחת התרופה דרך הפה, צריך לעשות כן, כמשי"כ האחרונים]. ואפשר לחתוך את הפתילה לשניים (עיין בדברינו בס"י שכ"ב מש"כ בזה), אלא שע"פ הרפואה אין לעשות כן ליתן חלקים מהפתילה.

656. עיין בשש"כ פ"מ ס"ב כע"ז לענין מדידת חום, וכ"כ עו"א בכ"ד. ונתבאר בדברינו בס"י שכ"ח ובכ"מ.

657. עיין בדברינו להלן בסעיף מ"ט בענין חוקן שמן הדין מותר לעשות חוקן. וע"ע להלן בסוף הסימן שמותר לערב תרופות וכיוצא, כיון שהוא חולה שיב"ס. (ואינו מיוחד בעלמא).

658. שאסור למרוח, אבל יכול לטבול במשחה ואח"כ להכניסה.

659. יש לציין שיש להזהר עוד: א. מתלישת נימין (וכמו החשש שזכר בשו"ע שם). ב. מאיסור הרכבת החוקן, באופן שיש בו משום מתקן מנא. ובדרך כלל נראה שאם הוא מרכיב אותו במכשיר, והוא נשאר בו כך בקביעות, אסור [ואף אם זורקו אח"כ ומשתמש בו רק לאותו צורך חד פעמי, שהרי מ"מ עשאו כל]. אבל אם דרכו לפרק אחר השימוש את החלק המיוחד לגוף, ונשאר רק המכשיר, בזה נראה שמותר, כעין מש"כ בשו"ע סימן ש"ג ס"ו ובפ"ו. אמנם

בסברא אין חילוק, דהא בליעת תרופה אינו אוכל, וגם יל"ד בזה ממש"כ בביה"ל ס"ז. עוד היה מקום לחלק בין רפואה שאפשר לעשות בשינוי שבוה החמיר שצריך שינוי, משא"כ בדבר שלא שייד בו שינוי כמו נטילת תרופות דבזה שרי, ויבואר עפ"ד החי אדם שבכה"ג שא"א בשינוי מותר אף בלא שינוי, וכמו שהבאנו בסעיף י"ז, וגם המשנ"ב בס"ק ק"ב העיר מזה, עיי"ש. וש"ר מעין זה בספר אז נדברו ח"ז ס"ב וחי"א ס"ט ובספר שונה הלכות ס"כ בהוספות, עיין שם. (וע"ע בקצוה"ש סימן קל"ד ועוד באחרונים מש"כ בזה). איבא שבפשוטות ל"מ כן דאילו בתריה דחח"א, אלא דן בעצם הדין, ואולי צריך דבריו בגלל מה שדקדק בביה"ל, אמנם לדין דאולינ בתריה דהשו"ע והרמ"א בסעיף ל"ז שהתירו רפואה בנפל למשכב, משמע שכל רפואה במשמע [וזה מלבד מה שיש לצרף מה שכתבנו לעיל בהקדמה א' שרפואה בזמנינו קיל טפי, ומלבד שכל עיקר גזירה זו היא שבות קלה, וכמש"כ הרד"ב ז' ועוד באחרונים שהבאנו שם].

637. הזכרנו זאת שיש להזהר בזה, שהרי הוא גופא הטעם שאסור חז"ל הרפואה בשבת, מחשש שחיקת סממנים (כמש"כ בכ"מ במ"ס שבת). וה"ה שיש להזהר באיסור לש (בדברים הנעשים בתערובת וכדו') ובאיסור בישול, וכל כיוצא בזה.

638. עיין לעיל בהקדמה א' אות ב' בהערה ד"ה יש לציין, עיין שם. וכן כתב לחדש במנו"א סכ"א הלכה ס' ובהערה שם, שאסור להכין תרופה כהרגלו משום עובדין דחול, עיי"ש. אמנם מהביה"ל שהבאנו שם משמע דלא נחית לסברא זו (דבסברא י"ל שכמו שהתירו את לקיחת עצם התרופה, כך מותר הכנתה, וי"ל). אך יש לבאר שבשחיקת גלולה לפירורים, אין זה עשיית תרופה כיון שהתרופה עשויה ואינו אלא צורת אכילה, ועיקר הקפידיא בהכנת תרופה כגון עירוב ב' חומרים יין וחומץ וכדו'.

639. שיש אופנים שיש בזה חשש מתקן כלי כמזה פו (עי' בסימן ש"ד), ויש אופנים שיש בזה חשש מוחק, (עי' בס"י ש"מ במשנ"ב וביה"ל). אולם אם לא עשה כן בער"ש, כתבו הפו שמותר בשבת "בדרך השחטה". ויותר טוב לקרוע בדרך שינוי בשינוי, וכיוצא. ועוד פרטים כבר נתבאר בקונטרס שבסו"ס ש"ד, עיין שם.

640. שפעמים שיש בזה איסור קורע, או חשש איסור מתחך (אם מקפיד על המידה שיהיה בשווה, ע"י בס"י שכ"ב). ואם לא עשה כן מער"ש מותר בשבת, אך לא יקפיד שיהיה בשווה.

641. משום איסור מוחק, ועיין בדברינו בסימן ש"ד בקונטרס פתיחת קופסאות ואריות בסוף ההקדמה, שמן הדין אפשר להקל, ומ"מ לכתחילה יזהר כפי האפשר (ואם נקרע נקרע, ואין לחוש).

642. כיון שהוא טחון כבר, ואין טחון אחר טחון, וכמשנ"ת לעיל בסימן שכ"א. ואיסור שחיקת סממנים שאסור משום טחון, היינו באופן שהוא כך מבריינתו.

643. כניל בהערה הקודמת (וע"י בדע"ת בסעיף ל"ז ובקצוה"ש סי' קל"ח סקל"א וי"ב).

644. שאין בזה איסור לש כיון שהוא נוזל (עיין בדברינו לעיל בסימן שכ"א בהקדמה להל' לש). וכן משום מדידה ליכא כיון שהוא לרפואה (כמש"כ בשו"ע סי' ש"ו ס"ז).

אמנם אם הוא דבר שאחר נתינת המים מתגבל, ה"ז תלוי אם הוא בר גיבול או שאינו בר גיבול, ותלוי במחלוקת הפו כמבואר לעיל בסימן שכ"א. ובאופן שאיסורו מדרבנן אפשר להקל לעשות בשינוי כשהדבר נצרך.

645. כ"כ בשש"כ פ"ג ועו"א. והזכרנו ד"ז לעיל בסימן שט"ז דיני חבלה ונטילת נשמה. והטעם לחלק בזה שבזריקה בוריד בודאי יצא דם, ואסור. (ויבאר להלן אות ג'). אבל בזריקה בשריר או תת עורי אינו כן. וכבר הוקשה לי מזמן רב הלא ודאי שגם בזריקה בשריר נגרם איזו צרירת דם, ואיך אפשר להתיר. וש"ר אחז"ר שכבר העירו כן האחרונים, כיעוין בשו"ת ירושת פליטה סי' ט"ו.

וכן ראיתי בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"ד, ותירץ שבאמת אפשר להמנע מזה, וביותר מכך הוסיף דאין לנו אלא מה שנראה לעיניים, ולכן אע"פ שהרופאים אומרים שבדאי נגרמת צרירת דם, וכ"ה מסברא פשוטה, מ"מ אינו אסור. ואכן אם כך הם הדברים הרי יש בזה סברא גדולה, ויש לדמות למש"כ הפו טובא שאין לאסור דברים שאינם נראים לעין, כגון תולעים הנראים בזכוכית מגדלת.

וכן מראות ד' מינים ובסת"מ, ועוד. וכה"ג כתבו אחרוני זמנינו לענין מכשירי חשמל, שאע"פ שכאשר עומדים לפניהם הם מוסיפים בצריכת חשמל, וכן כשעושים שאר שינויים בחדר, מ"מ אין בזה חשש כלל. וי"ב. וע"ע בצ"א שם שהביא כן בשם החזו"א שהתיר בזריקות מתחת לעור ולא בוריד, ושכן המציאות שרופאים מומחים יכולים לעשות כן בלא צרירת דם, וע"ע שם ג"כ משם התשובה מאהבה, עיי"ש. וכן ראיתי בשו"ת שבה"ל ח"ח סימן ע"ט שכתב בפשיטות שבאנו בוריד אינו פסי"ר שיצא דם, אמנם ל"ד ממש"כ שבה"ל שם בח"ח סי' רפ"ז אות ב' להחמיר בזה בענינו, עיי"ש. וע"ע בנשמת שבת סי' שפ"ט.

והנה אם אכן כך הוא הדבר שאין זה פסי"ר שיצא דם, ה"ז מותר לכתחילה לחולה שאיבס (דאילו במיחושים אסור עכ"פ מצד רפואה), אולם אף אם יש בזה איסור דרבנן, הרי הבאנו לעיל (סי"ז) מדברי הפו שבאופן שא"א לעשות בשינוי או ע"י גוי, מותר לעשות אף איסור דרבנן כהרגלו לצורך חולה שאיבס,

סו"ס ש"ה ועוד באחרונים שם]. וכבר אירע מעשה בחולה מסוכן, והיה שם דיין אחד שהתיר לכתוב ע"י גוי בשבת את שם החולה ואמו ולשלוח לצדיק אחד שיתפלל על החולה, והגאון מהר"ש קלוגר בשו"ת ובחרת בחיים סימן פ"ז הרעיש על זה, ופסל את הדין מלהורות עוד. וכן הובא בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סימן רכ"ה). וכן בספר מנחת שבת (סימן פ"ד אות כ"ט). וע"ע בשו"ת שואל ומשיב תליאתה ח"א סי' קצ"ד וש"א. [וע"ע גם בכה"ח (אות פ"ד) בשם הא"א מבוטשטש שאסור לכתוב לחולה שיב"ס, אחר מי שיתפלל בעדו, וה"ד באחרונים]. ואמנם יש לדון בדבר בגונוי שהוא צדיק מפורסם ואיתמחי, וכיון שהיה ע"י גוי, י"ל דשרי אפילו בספק (ככל צורכי חולה בסעיף י"ז), אולם לדינא אין לנו אלא ד' הפו שאוסרים, ובפרט בדור הזה דאחסור דרא ויבואו לפרוץ באיסור. וע"ע בשו"ת צ"א ח"ד סימן ד' אות י"ז. וכן בצ"א ח"ט סי"ז. וכ"כ בשו"ת מנח"י ח"י ס"א אות ט"ז שלישראל ודאי אסור, ואף לנכרי אין להקל, עיי"ש. וכ"ד הגרש"א. ומיהו שמענו שיש גדולים שהקילו ע"י גוי, ובד"כ אין זה למעשה, ואין להאריך.

[ויש לציין, שדבר זה נוגע ג"כ במה שכתבנו לעיל אם מחללים שבת עבור רפואה שאינה טבעית, וכן העירו באחרונים הנ"ל, וכיעוין בשואל ומשיב עיי"ש, איבא שצאנו חידוש בפתה"ד ח"ב סי' ר"כ שכתב בכיוצ"ב דהטבת חלום ויודי, דהוי כמו דבר טבעי שפא קרוב ה' לכל קוראיו וכו' (ואע"פ שאפשר שלא תקובל תפילתו מפני זה, הרי שנק רפואה טבעית וזהה שבת). עיי"ש. ויעוין במהרש"א בח"א בקידושין (דף כ"ט): שתפילה אינה בגדר נס, עיי"ש. וכ"כ עוד בסה"ק שתפילה פועלת כטבע, ומ"מ לנידו"ד בודאי אין להקל בזה, והינו ככל רפואה גמולית].

אמנם מ"מ אם יש חשש שתיטרף דעתו יש להתיר, ככל מה שנתבאר לעיל. וע"י בהערה הקודמת ד"ה אמנם ב' הערות, ושייכים לכאן [אמנם שבדרך כלל מי שמאמין בתפילות הצדיקים יוכל גם להבין בנקל שכשלא יחללו שבת בעבור זה, אדרבה יכילה את השבת ופאם (עי' במשנ"ב שם ס"ב ועו). וזה פשוט, אולם במציאות אינו בהכרח כן, ואם אירע כן שפיר דמי, וע"י לעיל בדברינו בסוף סעיף ה'].

633. כ"כ בספר תורת היולדת פט"ו ס"ב. ובס' רפואת השבת ע' ע"ה. ועוד שהדבר מותר כדי לקבל את העיצה הנכונה, וזה ברור שאין זה דומה כלל לנידון הנ"ל של רפואה סגולית, שהרי כאן אנו מחפשים אחר העיצה הנכונה לריפוי בדרך הטבע, וכבר ראינו בהל' יוה"כ (סימן תרי"ח) כמה שייכות יש בענין רופא גדול בתכונה יותר משאר רופאים (עי' במשנ"ב שם ס"ב ועו). וזה פשוט, ונצרך לעשות כן גם בכל חולה בעלמא (וכיעוין להלן סוף ס"א בהערה כללית), וכ"ז הוא דווקא אם הדבר אינו סובל דיחוי לאחר השבת.

634. כ"ז בספר רפואת השבת ע' קכ"ח בשם השש"כ.

635. ובעיקר דין מריחת משחה יש לבאר שבכמה אופנים מותר גם לחולה שאין בו סכנה, והיינו אם היא משחה רכה [עיין בדברינו לעיל בסעיף ו'-ז' בענין כויה בסוף ההלכה, עיין שם ובהערה. וכן לנידו"ד]. ואם יש בה איסור ממרת, העיצה העיצה להכין תחבושות מרוחות במשחה, או נילון מרוח במשחה ולכסותו שישאר נקי, או במקרר וכדו', ובשבת יתנוהו כמות שהוא על האדם. וזאת ועוד היתר ברור להקל בכל גונוי, אם המשחה עשויה להבלע בגוף החולה, עפ"ד המג"א בסוף סימן שט"ז והמהרש"ם שם בדע"ת, והזכרנו מזה לעיל בסימן שכ"ז ס"א ועוד להלן, ולכן אם זו משחה כזו שנבלעת בגוף מותר לכתחילה.

636. הנה בדין נטילת רפואות בחולה שאין בו סכנה, יש לדון מחמת הא דחזינו לעיל (סעיף י"ז) שלא התירו שבות בחולה שאיבס אלא רק בשינוי, ונטילת תרופה הדין אינו שנוי, וכבר מבואר ברמב"ן והרשב"א ועוד שהתירו בנטילת תרופות, והובאו בפי' להלן (סעיף ל"ז), וכ"ה פשטות דברי הב"ש וכומו שהבינו הב"ח וט"ו (הגם שחלקו עליו) ועוד רבים. וכן מבואר במגיד משנה (פכ"א ה"כ), וכמו שהעיר בנח"צ סקל"ז, וכן פסק הרמ"א שם שבנפל למשכב שרי ליקח תרופות. [וכן מודקדק בשו"ע שם ס"ז שהקפידיא הוא במי שיש לו מיחוש "ומתחוק והולך כבריא", ע"כ. ומשמע שבנפל למשכב מותר].

וביאר המשנ"ב עפ"ד הרמב"ן וסיעתו דשאני התם בס"ז שיימירי במלאכות דרבנן או בדברים שמיחוי כעין מלאכה, משא"כ בתרופות שאין בזה משום סדר מלאכה, דהא לבריאי שרי, וצ"ע שכן' בתשו' הרד"ב ז' וביאור הגר"א והבית סדר באריכות. [וע"ע בדברינו בסעיף י"ז בשלהי הלכה ראשונה ד"ה ולקחת תרופות ובהערה שם מש"כ בזה].

ואמנם בביה"ל שם (ד"ה וכן) כתב לדון בזה דלא מילתא דפשיטא הוא, דהא מוכח בכ"ד שכל רפואה אסורה גם בחולה שאיבס, מ"מ אף הוא סיים דאין בידינו למחות ביד המקילין, ואיסורא דרבנן הוא וכו', עיין שם. וכיון שכן ובמשנ"ב סתם להחמיר, הכי נקטינן (ואמנם ראיתי בביה"ל להלן בס"י ש"לב בהערה מכן המהיר שכתב בתוך דבריו שאסור רפואה לחולה שאיבס, וכ"כ שם בסוגריים המרובעות, וצ"ע. אמנם עיין בדיבור הבא שגם במשנ"ב בכ"מ מצאנו שהחמיר בזה). וע"ע בכה"ח להלן אות רכ"ב ובדברינו שם.

ועדיין צריכה למועזי שאין הדברים פשוטים, כאשר חזינו בכ"מ שהמשנ"ב החמיר ברפואה לחולה שאיבס, וזלת בשינוי, וכיעוין לו בסקפ"ה גבי נתינת אפר מקלה, ועוד בס"ק ק"ב וס"ק ק"ל ועוד, וצ"ע. והיה מקום לחלק בין רפואה חיצונית לרפואה שעל ידי דרך אכילה, שאם הוא דרך אכילה קיל טפי, אולם

הן. תרופות חיצוניות - יש בזה כמה צורות ואופנים, כגון: מריחת משחה, אסור למרוח משחה בשבת משום איסור ממרח, אבל אפשר להניחה על המקום הנצרך בלא למרוח, ואף אם ימרח מאליו על ידי התכוושות וכדומה מותר⁶⁶⁶ [ומותר גם ליתן את המשחה על כמה מקומות בגוף, ובלבד שלא ימרח להחליק]⁶⁶⁷. ואם מטרתו במריחת המשחה כדי שיספג בגוף ולא כדי שישאר עליו, מותר אפילו לשפשף ולהבליע את המשחה בעור, ואין בזה משום ממרח, ומי"מ אין ראוי להקל בזה אלא דווקא לחולה שאין בו סכנה, אבל סתם אדם אסור⁶⁶⁸, ועיין לעיל בסימן שכ"ז.

ותמיסות לשימוש חיצוני שאינם מרפאים, אלא מועילים לניקוי וחיטוי הפצע או המכה שלא תזדהם, מותר להשתמש בהם בשבת, כגון יוד, פולידין, וכיוצא, ואפילו אם אינו חולה כלל⁶⁶⁹, אבל תכשיר אנטיביוטי או שאר תמיסת ריפוי, אסור להשתמש בהן אלא לחולה שאין בו סכנה⁶⁷⁰. ובכל אופן יזהר מאיסור סחיטה כאשר הוא משתמש בתמיסה על ידי הטבלת צמר גפן או בד, ויותר טוב שיתנם ישירות על המקום הנצרך, או שיעשה זאת על ידי מברשת שיניים וכדומה שעשוי מסיבי ניילון⁶⁷¹.

אבקות שונות, אם יש בהם חומר פעיל לרפואה, אסורות בשימוש, אלא רק לצורך חולה שאין בו סכנה, כגון אבקות שמיניים על כויות, וכן אבקות שעוצרות את הדם וגם מרפאות את הפצע, אבל אם אין באבקה חומר רפואי מותר להשתמש בה אף לבריאה, כגון שמטרתו לחיטוי (תמיסת יוד, פולידין), מותר. וכל שכן טלף שאין בה חומר רפואי, מותר לבריאה להשתמש בה למניעת לחות ברגליו, וכיוצא⁶⁷². וכן אבקה שמשמשים בה לעצירת הדם, כגון אבקה צהובה (דרמטול שמשמשים בו בבריית מילה לעצירת הדם) שאין בה פעילות רפואית לאיחוי הפצע וריפוי, מותר להשתמש בה לכל אדם, ואפילו לשפשופים ופצעים קלים בעור עם דימום קל, וכל כיוצא בזה⁶⁷³. ואבקות קחלי המשמשת לחיטוי מי רחיצה, מותר להשתמש בהם⁶⁷⁴. ואבקות טבק הרחה מותרת לכל אדם, אף אם כוונתו למניעת זולת⁶⁷⁵. [וכן הרחת משחת "ויקס" כדי לפתוח דרכי הנשימה מותרת לכל אדם, ואך יזהר שלא ימרח אותה, וכנזכר לעיל. וכן מותר להריח בצום "מנטה" או "אמוניאק" או טבק נגד כאבי ראש⁶⁷⁶].

טיפות כגון טיפות עינים מותר ליתנם לחולה שאין בו סכנה⁶⁷⁷, וכן הסובל מהצטננות חריפה או שיעול עד שנפל למשכב, מותר לקחת טיפות ושאר תרופות, וכן מותר להכין מי מלח ולטפס לנחיריו, וה"ה לכאבי אוזניים חזקים שנפל למשכב, מותר להשתמש בטיפות אוזניים⁶⁷⁸. ולצורך קטן אף אם לא נפל למשכב, מותר, כגון אם התחיל אצלו דלקת קלה בעיניים או באוזניים, מותר לטפס לו טיפות⁶⁷⁹, והקם משנתו בבוקר ועיניו דבוקות מותר לרחצן במים⁶⁸⁰. ורפואה סגולית מותר לעשות בשבת, אף למי שיש לו מיוחש⁶⁸¹, ובלבד שלא יהיה כרוך בחילול שבת⁶⁸². במה דברים אמורים בדבר שאין בו ממש אלא סגולה בעלמא, אבל בדבר שיש בו ממש, אפשר שאסור⁶⁸³.

פרק ג' - חולה במקצת

חולה במקצת, אסור בנטילת תרופות ושאר מאכלים שאינם נאכלים אלא לרפואה⁶⁸⁴, וכן אסור לומר לגוי לעשות בעבורו דבר שהוא כרוך במלאכה דאורייתא, אבל אם הוא כרוך באיסור דרבנן מותר על ידי גוי, ולכן מותר לומר לגוי לעשות לו רפואות חיצוניות (שאינם על ידי החולה כמו בליעת כדורים, וכיוצא), כגון להניח תבוכות או להכין רטיה ולהניחה על הפצע, או להחליף תבוכות ושאר מלאכות האסורות מדרבנן⁶⁸⁵, ומותר גם לאדם עצמו לעשות פעולות שאינם בכלל איסור רפואה, כגון לשטוף את האבר החולה במים, באופן שאין מעורב במים חומרים המרפאים⁶⁸⁶. [ומותר למצטער לרחוץ את כל גופו במים חמים שהוחמו מערב שבת]⁶⁸⁷.

דוגמאות לחולה במקצת הנוכח, כגון שיש לו פצעים וגירויים בכפות הרגליים שמצערים אותו מאד, כגון אקזמה, פטריות, וכיוצא. [ופצעים פתוחים זיהומיים עם דלקות, וכל שכן בליווי חום כגון מחלת השושה, הרי זה נחשב כחולה שאין בו סכנה]. וכן פצעים מחמת נפילה ושפשוף עם כאבים, ויש צורך לטפל בהם על ידי סמים ותבוכות למניעת אנפקציה, וכן כויות קלות [אבל כויות קשות לפעמים הם בכלל חולה שיש בו סכנה, כגון אם נפגעו רקמות עמוקות בעור, או איזורים רגישים בגוף הסמוכים לאיברים פנימיים, וכיוצא. וכויות בינוניות הם בכלל חולה שאין בו סכנה]⁶⁸⁸. וכן נפיחות בגפיים מחמת נקע, או מכה חזקה (לא מכת ברזל) שמלווה בכאבים⁶⁸⁹.

פריחה המצויה אצל תינוקות במפשעה וכיוצא, אינו נחשב רק כחולה במקצת, אלא זה בכלל חולה שאין בו סכנה, שכל צרכי קטן הרי הוא כחולה שאין בו סכנה⁶⁹⁰. ומותר לטפל בזה בשבת, והיינו על ידי נוזל, או על ידי משחה, אך יזהר שלא ימרח את המשחה, אלא יניח את המשחה כמות שהיא בכמה מקומות, ואף שיתמרח אח"כ ממילא על ידי החיתול, מותר, וכן אם כוונתו רק כדי שתיבלע המשחה בגוף מותר⁶⁹¹.

ואשה שיש לה ירבי חלב ומציעה, אף שלא נפלה למשכב מחמתו או ואינה חולה בכל גופה, מותר לה להקל חלבה ביד או אפילו במשאה ידנית, ובלבד שתפגום את החלב על ידי שישפך לקרקע לאיבוד, ואם היא שואבת לתוך בקבוק תניח בתוכו חומר פגום שיפסול את החלב מיד כשנופל עליה⁶⁹². ודע, שבמקרה של היוצרות גושים כתוצאה מהגודש יש חשש לסכנה אם לא הטפל מיד, ועל כן יש לטפל מיד בדרך המקובלת לשחרור הגושים, דהיינו על ידי טיפות בחמין, ועיסוי באמצעות נוזלים מסוימים, ויש להתיעץ עם רופא⁶⁹³. ובמקרה שיש סדקים, כגון לאשה מינקת, ויש חשש להתפתחות זיהומית, מותר להניח שמן או משחה, או קרם מיוחד, אך תזהר שלא למרוח, וכמו שנתבאר לעיל בענין המשחה⁶⁹⁴. וכן אם

ממש"כ הפי' להתיר הרכבת מחט לזריקה בכל אופן, וכנ"ל, ה"ה בזה.

660. כי"מ בחזו"א סימן נ"ב סקט"ו. וכ"כ האחרונים כיעוין בשש"כ פל"ג ס"ד ושור"ת צ"א ח"ח סימן ט"ו פ"ד אות ה'. וכן כתבנו לעיל בכ"מ בענ"ז. וכל היתר זה הוא רק לחולה שאיב"ס דווקא (שהרי איכא גזירה דשחיקת סממנים). וכן כתבנו במקומו, ודלא"ה הלא מצאנו בכמה דוכתי שיש גזירה שלא ליתן דבר המתמרח כלל, ואף שאינו ממרחו, מחשש שמא ימרח. (וכמבואר להלן בסעיף כי"ז גבי רטיה ובאחרונים שם. וכן מבואר בסימן רנ"ב ס"ה ובמשנ"ב סקל"ה, וכן בסעיף ש"ד ובמשנ"ב סקמ"ו ועוד.) ועל כן נראה דשאני הכא דבחולה שאיב"ס התירו.

ועוד מבואר בכמה פוסקים שאין לקחת בידו וליתן בגוף, אלא יתן ישירות מהשופרת (עיין שבה"ל ח"ד סימן ל"ג), וטעם הדבר ע"פ מה שהערנו לעיל בסמוך דהא איכא לימחש שלא יבוא לידי מירוח. אולם דעת רבים להקל בזה, וכן התיר החזו"א אף לקחת בידי ממש, כאשר נותן על הגוף ומיד מסיר האצבע. וע"ע בספר נשמת שבת ס' תשפ"ה.

661. והיינו שיוציא מעט מים מן השופרת, ובכל פעם יתנונו על מקום אחר, וכך יהיה בכל שטח הפצע משחה, וע"י בהערה הקודמת שהיתר זה רק לחולה שאיב"ס. [ובאופנים מיוחדים אפשר להקל למרוח בשינוי כלאחר יד למ"ד שמותר בזה, כאיסור דרבנן לסכנת איבר וכדו' בס"ז].

662. כן כתבנו במקומו עפ"מ"כ המג"א והאחרונים (בסו"ס שט"ז ס"א) שאין איסור ממרח כאשר כוונתו שיתבלע בקרקע, עיין בדברינו בס"י שכ"ז בענ"ז [וע"ע במה שכתבנו בס"י ש"כ לענין איסור ממרח בבורית (עיין שם בהערה משם ה"ר)]. וכן עיין ובי"ח בסו"ס ס"א ד"ה תבא עליו ברכה, ומבואר בכ"ז שאם אין לו כוונה במריחה מותר, ואף דהוי פסי"ר, ונפ"מ בכמה דינים]. ועפ"ז י"ל גם כאן שכיון שכוונתו רק שיתבלע בגופו מותר, וכבר נתעורר בזה בדע"ת (סעיף כ"ו), ועכ"פ לענין חולה שאיב"ס, ועיין בשו"ת מנח"י ח"ז ס" כ, וע"ע בשש"כ (פל"ג ס"ד) מה שכתב בזה. והנה לצורך חולה שאיב"ס בודאי יש לסמוך על המקילים בזה, אולם בסתם אדם נהוג עלמא להחמיר, וגם משום איסור רפואה, ועמ"ש בס"י שכ"ז.

663. כן משמע שעל רפואה מונעת לא גורו משום שחיקת סממנים (וכעין מ"ש בשו"ע סעיף כ"ג וסעיף כ"ט), וכן נ"ב בפי'. [ובמקומו כתבנו שכ"ז כשאין בו חלק של רפואה, וגם דווקא באופן שלצורך המניעה אינו עושה שום רפואה, וע"ע לעיל בהקדמה א' משכ"ב בזה]. וע"ע בשו"ת באר משה ח"ו סל"ח. ושור"ת צ"א ח"ו ס"ג. ועי"ל בזה שאין זה נחשב רפואה אלא כנקיון בעלמא, וכל פעולה שהיא רק למניעה אינו בגדר רפואה, וכן ראינו בשש"כ פל"ה הערה י"ז בשם הגרש"ה שלהרחיק החידקים ה"ז כמו רטיה המשמרת, שמבואר בשו"ע סכ"ז דשרי. ושה"ל בסמוך בענין אבקות שונות [בהערה הבאנו בזה מחלוקת הפוסקים, עיין שם, והמחמיר תנ"ב]. [ועוד יש להזכיר שכאשר הוא עושה כדי שלא יזדהם, הוי לפעמים בכלל חולה שאין בו סכנה, שכבר נתבאר בסימן שכ"ח ס"ז שאם הוא עלול לחלות מותר לעשות כבר מעתה לרפואתו. ופצע זיהומי פעמים שהוא בכלל חולי שאיב"ס]. וע"ע להלן בסעיף כ"ט.

664. ככל רפואה בשבת.

665. בס' רפואת השבת ע' קע"ג קע"ד כתב שלא ישתמש בבד או צמר גפן מחשש סחיטה, אלא ישפוף מהחומר ישירות על המכה, או שיעשה ע"י מטפס, או שיקח מכחול קטן עם סיבים מניילון (וכתבנו בפנים דוגמא כגון מברשת שיניים, וע"ע בדברינו בסימן שכ"ז לענין שימוש במברשת שיניים). וציין שמ"מ אחר כך יוכל לנקות את המקום בצמר גפן או נייר טישו, וכיוצא, ע"כ. ויש להעיר שאם הוא מטביל, ורק שם על המכה, אין צריך להיות בזה חשש סחיטה, ולכן שיינו את הלשון וכתבנו שיהיה מאיסור סחיטה, ויתפרש זה הדבר באופן שהוא מנקה בו בעודו רטוב (ויש לדון בזה ככל מה שכתבנו בס"י לענין שימוש במגבונים לחים, וע"י של הצדדים, וע"ע בסימן ש"ב), או באופן שמניחו על המכה כמות שהוא, שיהיה שלם יהדק בחזקה, אבל בהנחה בלבד מותר.

ובאמת שגם בעיקר הדין בזה מבואר בפיו שמדינא אין איסור, ויש לבאר דמצד מלבן ליכא בצמר גפן נקי, שהרי הוא נקי, ולדעת הרבה פו אין בו דין שרייתו זהו כיבוסו (ובמקומו כתבנו שבנקי היטב כשעלה מן הרחצה נראה שלכל הראשונים מותר), ובפרט שהמשקה הניתן בו אינו מלבונו (וכמשנ"ב במקומו במלאכת מלבן כבה"ה). ומצד מלאכת מפרק נמי יש לדון לפום דינא להיתר, וכמשנ"ב במקומו בס"י ש"כ ועוד בדין מגבונים לחים. והגם שהבאנו שם שרבים מחמירים, מ"מ עיקר הדין אינו אסור, ובנידוד"ד שפיר יש להקל מדינא, ובמקומו הארכנו כבה"ה, ומי"מ טוב לעשות כן, וכע"ז כתבנו שם בס"י שכ"ה הלכה נ"ג, עיין שם, ואכמ"ל.

666. הנה בעצם הדין בזה אם מותר ליתן יוד או דרמטול וכל חומר אחר לעצור את הדם ולחטותו, ראינו שנחלקו האחרונים, שיש האוסרים משום שיש בזה משום רפואה (ע"י באו נדברו ח"ו ס" ז, וכן באול"צ פל"ו תשו' ז' ועוד מן האחרונים בזמנינו). ויש מתירים מאחר שעיקר כוונתו הוא לעצור את הדם ולמנוע זיהום, והוי כרטיה (כ"כ בשש"כ פל"ה ס"ב עיין שם. וכ"כ בשו"ת באר משה ח"ו סימן ל"ח). וי"ל מהמבואר להלן סעיף כ"ט דבפשטות משמע שאף שאין כוונתו לרפואה אלא עיקר מטרתו לצמות הדם, ג"כ אסור. וי"ל. ומ"מ בחיטוי הכוונה היא למניעה, וכבר מצאנו שיש להקל במניעה (עיין להלן פ"ה בענין רפואה מונעת בהערה), שאינו גדר רפואה. שו"ר בארחות שבת פ"כ הערה קע"ה שהביאו דברי הגרש"ה שהתיר תנינת יוד פולידין לחיטוי, ואילו הגרש"ה אסר, עיי"ש. ומה שהקשו שם בהערה על הגרש"ה לק"מ, שרק אם החידקים התחילו להזיק, וכעת הוא מרפא ע"ז אסור, אולם כאן מטרתו קודם הנזק שלא יהיה כלל, ולדינא נלענ"ד להקל בזה. [וא"צ לומר אם יש חשש זיהום ודלקת, שהרבה פעמים עשוי להביא לידי חולי, ואפילו בספק אם יבא לידי חולי אף שאיב"ס מותר].

וממילא מבואר מה שכתבנו בפנים, שכל אלה הדברים תלוי אם אין בה רק חומר המונע נזק גרידא, שבוה מותר. (וכ"ש טלף שמטרתו לספוג הזיעה בלבד שבוודאי מותר, וכן כשרוצה לסלק ריח רע, דכל כה"ג י"ל דל"ח חולי כלל, וכההיא דשבת סד: גבי הוצאה בפלפלת להעביר הריח, אמנם עיין בדברינו להלן סל"ו). וע"ע להלן בסעיף ל"ו.

667. ע"פ הנ"ל. וזה מותר לכרע. וכ"כ באול"צ שם, ובחוט שני פפ"ט סמ"א, ועוד.

668. שם. ושם כתב שאינו מותר אלא לצורך חולה שאין בו סכנה, משום דמוכחא מילתא שעשוי לרפואה, ע"כ. וי"ע בזה מהו מטרת השימוש בזה, וצ"ע. ואם רק לחיטוי המים בלבד והאי שאין בזה איסור, שהרי אינו רפואה כלל, ואפילו למ"ד שחיטוי הפצע וכדו' נחשב רפואה, זה רק בדבר שנעשה בגופו, ולא במה שנעשה במים, שאינו אלא הכנת מים לרחיצה בעלמא, אא"כ יש בזה חשש צובע, ועיין בשש"כ פל"ג הערה כ"ו ובפרק ג' הערה נ"ד בענ"ז של עירוב כחמ"ל במים.

669. משנ"ב (ס"ק קכ"ז) בשם האחרונים, וע"ע כבה"ח (אות ר"ג ואות ר"ד). ואף אם כוונתו לרפואה יש להתיר ככל מאכל בריאים להלן סל"ז. ועיין עוד בדברינו להלן בסעיף מ"א.

670. עיין בדברינו להלן בסמוך בפרק ד' ופ"ה שנתבאר דין הרחת משחת "ויקס" שמותר, עיי"ש. וע"י להלן סמ"א. וכמו"כ מותר בצום להריח מנטה וכדו' מפני כאב ראש, וכמש"כ בחוט שני ע' קנ"ג שהוא רק מעורר ולא רפואה.

671. עיין בדברינו לעיל (סעיף ט) בענין רפואת העינים.

672. כ"ז ברור ככל דיני רפואה בשבת, וע"ע בשו"ת מנח"י ח"ח סימן ה'.

673. כמש"כ הרמ"א (בסעיף י"ז) שצרכי קטן כחולה שאיב"ס. ובתשו"ב בית ההוראה אהבת שלום העלנו שמותר לעשות כן אפילו אם כל כוונת האמא לרפא את עיני הילד כדי שתוכל לשולחו מחל לנן הילדים.

674. עיין בדברינו להלן בסעיף כ'. ודו"ק. וראיתו בס' רפואת השבת סו"פ כ"ו גבי מי שקם בבוקר ועיניו דבוקות, שמותר ללחלח רק במים, אך יזהר שלא ישתמש בשו"ת או בתמצית תה כנהוג, ע"כ. וזה אינו, שהרי מותר לבריאה להשתמש בכל מה שירצה, שכיין שאינו חולה אין שייך בו הגזירה כלל, וכמבואר בפיו בכ"ד [ועיין להלן בסעיף ל"ז שנחלקו הפו באופן שעושה לחיזוק מזוג, אבל כאן הרי אפילו חיזוק מזוג אין בזה, שאינו אלא נקיון בעלמא, וזה פשוט, ובלא"ה דעת מרן השר"ע להתיר ככל גונ"ן]. אא"כ יש בו איזה מיוחש מסוים שממחמתו הוא דביק, ובוה אה"נ שיש להזהר בדברים שאין דרך בריאים להשתמש בהן.

675. ראינו בנשמת שבת (סימן תל"ח) שכתב להקל בזה, וציין בזה ג' נדיונים, א]. במשנ"ב (סימן ש"ז סקל"ו) ביאר מה שהותר למדוד וללחוש בשבת לרפואה, שאין בזה משום שחיקת סממנים, "אלא ברפואה שיש בה ממש, כגון משקה או אוכל"י [נ"ב]. וצ"ל במשנ"ב דה"ה בסיכה שאסורה, וה"ה סוגי פעילות גופנית וכו' שלפעמים אסור, ורק דוגמא נקט שצריך דבר שיהיה בו ממש].

אמנם אי מהא י"ל דאין בזה ממש כלל (וכהא דהתירו לצדו ע"י לחשים וכו', בס"י שט"ו). ב]. מדברי השר"ע (סימן שא"ה) שהתירו לצאת בקמיע וכדו' הפועלים באופן סגולי, ע"כ. [נ"ב]. לכא"י י"ל דמיידי בחולה שיב"ס, שנחלש כל גופו או שיש חשש שיבא לידי כן, אבל במיוחש בעלמא אסור, אולם סתימת הדברים ל"מ כן]. אמנם יש מקום לדחות שגם שם הוא דבר שאין בו ממש אלא כתב בעלמא, ולא גורו אלא שחיקת סממנים ולא בכתב, ואף שיש קמיע מעשבים מ"מ א"צ כתישה, אמנם יש סגולות בכתשה עצמה ג"כ כמבואר בגמ' דשבת

ובגיטין ועוד, ונוסף ע"ז העירוני לדחות דשאני התם שהתחיל בזה מערב שבת, אמנם זה תלוי במחלוקת שהבאנו להלן אי מותר ליקח רפואה שהתחיל בה מלפני שבת. עוד י"ל דיש מקום לדחות ע"פ המבואר שם דקמיע הוי תכשית ומלבוש, שהוא כחלק מגופו של האדם, דמה"ט התירו הוצאה, אולם התם זה שימוש שלו, ולגבי יציאה בתרופות נ"ת שם בסימן ש"ג, וע"ע שם מה שדן מ"ן של קידוש, והוא יבואר להלן. וע"ע גם בארחות שבת ע' צ"ט שכתבו בפשיטות שמותר רפואה סגולית.

676. שנתבאר לעיל שאפילו בחולי שיב"ס אין להקל.

677. הנה מצאנו בתוס' בפסחים (דף ק;): סוד"ה ידי שהביא מרב נטרונאי גאון שהרפואה המוכרת בגמרא בשבת (דף ק"ג): למי שפסע פסיעה גסה, היינו שנותן יין הקידוש לתוך עיניו, וע"ע שם מרבינו אבי העזרי, וכן הביאו עוד ראשונים, ומהו רצה בנשמת שבת שם להוכיח היתר לרפואה סגולית, אולם הנה בריטב"א (שם) כתב שאכן לרפואה אסור, וכל היתר הוא חוץ לעין שנראה כרוחץ, א"נ מפני חביבות המצוה וכו', וע"ע גם בב"י (סי' רס"ט) שכתב שיש בזה איסור רפואה בשבת, אע"פ שהוא ענין סגולי. וכן מבואר בא"ר שם. ומבואר שיש לאסור גם ברפואה סגולית. אמנם י"ל שזה מפני שיש שייכות לרפואה ביין גם בדרך טבעי, וביחד עם זה שהוא סגולי, ולכן אסורו, וי"ל.

678. שלא הותר בכל זה אלא למי שהוא "חולה שאין בו סכנה", ולא לחולה במקצת. ועיין בדברינו לעיל סעיף א' בביאור הדרגות של החולי.

[ומשם שהתירו תרופות בשינוי, כיעוין מהרש"ם באו"ח ס"י תקל"ב בהגהות אות ג], וצ"א ח"ח ס" ט"ו ובמילואים וחי"ו סו"ס ג"ג], ועיין להלן פרק ה' כמה פרטים בענין תרופות למיוחשים וכיוצא, ושייך גם לכאן.

679. כן הערנו לעיל בסעיף א' עפ"ד השר"ע (בסימן ש"ז ס"ה) שמותר לחולה במקצת לעשות רפואה ע"י גוי, באופן שאסורה מדרבנן, דהוי שבות דשבות (וכגון בדוגמאות שהבאנו), אבל באופן שכרוך בהם איסורי דא' אסור [אא"כ אפשר לעשותם בהיתר, והגוי אדעתא דנפשיה קעביד].

680. ובאופן זה שאינו בכלל רפואה, ודרך שאר בני אדם לעשותו (כגון רחיצה), מותר לעשותו אפילו כשהו מועיל לו לחולי, ואפילו אם מתכוון לכך, כיון שמ"מ הוא דרך בריאים, וכה"ג מבואר בשו"ע להלן (סעיף ל"ו) לענין מאכלים ומשקים, עיין שם. וע"ע שם בשו"ע (סעיף מ"ד) לענין רחיצה בחמי טבריא וכו'. (וע"ע בסימן שכ"ו משכ"ב בזה). וע"ע גם בשו"ע (סעיף ל) במי שנשמה פרק יד או רגלו ממקומו, שלא שפשפה הרבה בצונן, שזהו רפואתו, אלא רוחץ כדרכו, ואם נתרפא נתרפא, ועוד כתבנו בזה להלן בסעיף מ"ה ובכ"מ.

681. נתבאר לעיל בסימן שכ"ו. וכ"ה בביה"ל שם ריש הסימן.

682. ונתבאר כל פרטי דיני "כויות" לעיל בסעיף ו-ז.

683. כ"ז בספר רפואת השבת ריש פרק ל'.

ויש להעיר שרפואה שכל מטרתה למניעת נזק, וכגון שעשוי לחטא את הפצע, כתבנו בכ"מ להקל בזה, כיון שאינו מרפא אלא מונע נזק ולא גורו בו. אבל אם יש בה גם רפואה אסור, וה"ה אם מטרתו מניעת נזק, אבל לצורך זה הוא צריך לרפואת את המכה, ה"ז ודאי בכלל איסור רפואה [ונפ"מ שחיטוי פצע מותר (כגון לשים יוד וכדו'), אבל שאר דברים אסור].

684. וכנ"ל ברמ"א סעיף י"ז.

685. עיין לעיל פרק ב' אות ה'. וכ"כ בשש"כ. וכבר כתבנו הלכה זו לעיל בסימן שכ"ז בענין מריחת משחה לילדים בין רגליהם וכדו'.

686. כן מבואר בשו"ע (סימן ש"ל ס"ח) שגם היא בעצמה יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה, וביארו הפו' דהיינו כשהחלב לאיבוד, וכן כתבנו באריכה להלן בסעיף ל"ד-ל"ה, עיין שם ובהערה. [אמנם הבאנו שם שאם אי אפשר בדרך שהולך לאיבוד, יש להקל גם על דעת שתשכנו אח"כ, וכן נראה עיקר הדין כן שכתבנו שם, אלא שכתבתיחלה כתבנו לחוש לדעת המחמירים בזה].

687. ספר רפואת השבת ע' ר"ו.

688. שם ע' קע"ב. ויש להעיר ולהוסיף בזה: א]. שגם ללא חשש זיהום ג"כ יש להתיר, אם בלא זה יגרם מצב שהתינוק לא יוכל לאכול חלב אם (ואף שאפשר בתחליפים אחרים), שהרי צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה (עיין לעיל בס"י ובהערה שם). ב]. באופן שמותר לשים משחה לרפואה, מותר גם למרוח אותה אם כוונתו כדי שיתבלע המשחה בגוף, וכמו שכתבנו בכ"מ (בסימן שכ"ז, ולעיל בהקדמה זו בענין משחה).

והנה להלן פרק ה' כתבנו שמותר ליטול תרופות ליבוש החלב, שאין זה בגדר חולי (ואף אם מצטערת מריבוי החלב ג"כ מותר, כיון שיכולה להוציאו כפי טבעה), וכשלעצמו זה עדיף מאשר לחלוב לאיבוד, אך כיון שאין זה טבעה ובפרט אם צריכה להמשיך להניק, אין לעשות כן, והדברים פשוטים.

מחמת הסדקים והפצעים אינה יכולה להאכיל את התינוק כראוי, מותר לה לטפל בזה כאמור, אע"פ שאינה חולה מזה כלל⁶⁸⁹.

פרק ד' - מיחושים וכאבים בעלמא

אם לא נפל למשכב, והרי הוא מתחזק והולך כבריאי, אע"פ שיש לו מיחושים וכאבים, ומצטער, מכל מקום אסור לו לעשות שום רפואה בשבת ואפילו על ידי גוי⁶⁹⁰, כגון מי שיש לו כאב ראש קל, צרבת, נזלת, כאב גרון, שיעול קל, סחרחורת, כאבי שיניים קלים, כאבי בטן קלים, גירויים שונים בעור, שריטה קלה או חתך קל, וכל כיוצא ב, אע"פ שהדבר מטריד את מנוחתו, אסור לו לעשות שום רפואה, וכן אסור לו לקחת גלולות לשיכוך כאבים (כגון אקמול, אופתלגין, וכיוצא), וכן אסור לו לקחת טיפות עיניים, אוזניים, אף, וכן אסור אבקת סודה לשתיה נגד צרבת, וכן אסור לגרור משקה חריף לכאבי שיניים, וכן סוכריות עם חומר רפואי לכאב גרון, וכן שאר מאכלים שאין דרך בריאים לאכלם אסור⁶⁹¹.

והתירו חז"ל דברים מסוימים להקל על המיחושים, על ידי שיהיה היכר בדבר, וכגון שורה אדם קילורין מער"ש ורוחץ בהם את עיניו⁶⁹², וכמו כן מותר לקחת תרופה בשבת על ידי שינוי, והיינו שיערב את הכדור וימיסנו בערב שבת במים או בשאר משקין, וכן אפשר לשחוק את הכדור ולערבו עם סוכר מערב שבת, וכן יוכל לקחתו בשבת. וכל זה כשעושה כן מערב שבת, אבל בשבת עצמה אין להקל לעשות כן, ויש שהחמירו אפילו אם עושה כן בערב שבת⁶⁹³. ועיין בהערה עוד אופנים של שינוי, שמותר אף בשבת⁶⁹⁴. וכמו כן יש מותרים להכין מים עם אבקת סודה לחולי צרבת⁶⁹⁵.

וכל דבר שדרך הבריאים לעשותו מותר⁶⁹⁶, וכן מותר לשאוף טבק⁶⁹⁷, ולהריח משחת ויקס להקל על דרכי הנשימה⁶⁹⁸, וכן פעולה שאין שייך בה חשש לשחיקת סממנים, כגון עשיית עיסוי למי שנתפס לו הגב או הצוואר, וכן עשיית מיני פזיזטרפיה, וכיוצא, ובתנאי שלא יבוא לידי זיעה⁶⁹⁹. אמנם יש אוסרים בכל זה משום עובדין דחול.

המתחיל בתרופה מלפני שבת, ואם לא יקח את התרופה בשבת לא יועיל לו הרפואה, מותר להמשיך ולקחתו גם בשבת, ויש אוסרים, ונהגו להקל בזה. ואם יש בזה חשש שיכבד חוליו, או יבא לחולי שאין בו סכנה, בודאי מותר להמשיך ולקחתו בשבת, והמתחיל בטיפול אנטיביוטיקה מלפני שבת מותר להמשיך ולקחתו בשבת⁷⁰⁰.

סיבת הגוף במקומות שיש לו מיחושים וכאבים, וכן גרגור משקים במקום שכואב לו, הרי זה מותר בשני אופנים, א'. באופן הפעולה, שיהיה דבר שנעשה אף לבריאים ללא סיבת חולי. ב'. בסוג הנזול שלא יהיה מיועד לרפואה, וכגון החושש בשינוי אסור לו לגרור משקה חריף ולפלוטו, אבל מותר לשתות כדרכו ולהעביר את המשקה דרך השיניים ואח"כ לבלוע, וכן אסור בזמניו לטווח את גופו בשמן או באלכוהול וכדומה, כיון שאין דרך הבריאים לטווח, וכן אדם הסובל מגרדת ברגליו מותר לטווח אותם במים, אבל אסור לטווח אותם בחומרים המכילים אלכוהול וכיוצא. וקל וחומר שאסור למרוח משחה, ומותרים ליתן אבקת טלל ברגליהם או בנעליהם, למניעת לחות, אם אין בו חומר רפואי המעורב בו⁷⁰¹.

דע, שכל זה אמור לגבי סתם בני אדם גדולים, אבל קטנים דינם כחולה שאין בו סכנה, וכמו שנבאר לעיל בסעיף י"ז, ומותר לסוסק בשמן או באלכוהול או בשאר דברים ללא הגבלה⁷⁰², אבל במשחה אסור אם הוא ממרח, וכנוצר לעיל⁷⁰³.

מילתא, דהא מ"מ הוא פעולה לרפואה, ומצאנו שאסור כיוצ"ב, וגם י"ל שאח"כ כתב שם להריח לחולה שיב"ס, וצ"ע. ומ"מ י"ל שאינו רפוי, אלא פתיחת שביל ודרך לנשימה, וכיוצ"ב כתב בשו"ת באר משה ח"א סי' ל"ג אות י"ב, ובחז"י סי' מ"א אות נ"ג. וכ"כ בשו"ת צ"ח ח"ח סימן ט"ו פט"ו אות כ"א, ודחה דברי הקצוה"ש שנתפסק בזה, וכן הסכימו עוד באחרונים.

ואמנם אם זה דבר המיועד לחולים בלבד ואין דרך בריאים בכך, ה"ז אסור ככל איסור מותר לקחתה, והיינו כשלוקח את זה למטרת רפואה, כגון שהוא מצונן וכדו, ולא להרגשה טובה גרידא [אלא שבדרך כלל דברים אלו עשויים גם לבריאים, אבל אם זה "משאף" העשוי לחולה, והוא לוקחו להקל ממיחושיו או לרפואה, אה"נ שאסור כל שאינו בגדר "חולה"].

699. עיין להלן בסעיף מ"ב ובמשנ"ב שם, וד"ק. ועיין במה שנתבאר שם, וכן לעיל בסיומן שכ"ז ס"ב.

700. הנה באופן שהיא תרופה שאם לא יקחנה יכבד חוליו ויפול למשכב, בודאי מותר לקחתה, וכבר נתבאר שמותר לקחת תרופה כדי שלא יבא לידי חולי שאין בו סכנה, אף שכעת אינו חולה כלל [ע"י לעיל סי"ז, וע"ע בכה"ח להלן (אות ר"ח) שהביא דברי הרמב"ם גבי שתי חלתיים מקודם השבת וצריך להמשיך לשנות, שמותר לשנות בשבת ג"כ, וכתב שם המ"מ דהיינו כדי שלא יחלה אם יפסיק, וע"ע גם בסוף אות רט"ז]. וכבר פסק דין זה בשו"ע (סימן שכ"א סוס"ח), והוא מגמ' דשבת (דף קמ). ואף שבגמרא כתוב שמא "יסתכן", אולם הרמב"ם ועוד כתבו שמא "יחלה", ובהלכה סוד"ה [בל]. ונראה שבכלל זה הרמב"ם ודברי רש"י, וכן להנ"ל שאלו חלתיים שמותר לקחת אנטיביוטיקה שבד"כ היא למניעת חולי שאיב"ס, וכן ההוראה שמותר לקחת בשם האחרונים (ואמנם עיקר ההיתר שם הוא ע"פ הפו' דלהלן בסמוך, מעצם הדבר שהתחיל לפני שבת, אולם נראה שיש להקל גם מעצם שיש בו חשש חולי שאיב"ס).

אבל כשאין בו חשש חולי שאין בו סכנה, ואינו אלא מיחוש בעלמא, נחלקו בו הפוסקים טובא, וכמובא בכה"ח (אות ר"ב), ושם הביא דברי כמה פוסקים שהפוסקים מותר להחלה שחלה כל גופו אע"פ שלא נפל למשכב (כ"כ שו"ת ארץ צבי וש"ת שו"מ), וע"ע שם משם שו"ת אוריאן תליתאי, וה"ד בדעות, ע"כ. וע"ע בכה"ח במקומות אחרים שמצטרף סברא זו לוקולא כאשר התחיל את התרופה מער"ש, וכיעוין לו בסוף אות רט"ז בשם החיד"א ביוסף אומץ, והח"ס [אמנם שם מיירי בחולי שיב"ס, אולם י"ל שאינו מודרב בחשש גמור, ועכ"פ חזו"ן שמצטרף להקל בהתחיל], וכן להלן באות ר"ח ובסוף אות ר"ח. [אולם גם שם אין ראייה ברורה, וכמו שהערנו לעיל בסמוך]. וכבר ארכינו בזה האחרונים, עיין בדעות להלן לל"ו, וכן במנחת שבת סימן צ"א קט"ט. וכן מטיין בשם החזו"א להיתר, וע"י בשו"ת או נדברו ח"ד סי' כ"ד. ומאידך בדעות שם פקפק לאסור, וכן בשו"ת באר משה ח"א סימן ל"ג אות ז' ואגר"מ ח"ג ס"ג. וכ"מ פשטות הגמ' דשבת (קמ), גבי חלתיים שמותר לקחת בשבת אם יש חשש "יסתכן", ומשמע שאם אין חשש יסתכן אסור, עיי"ש. (וכן הובא להלכה בשו"ע סימן שכ"א ס"ח). אמנם ע"י שם בח"י הריטב"א שהביא יש מפרשים דלאו דווקא יסתכן משם, אלא היינו גם אם יש חשש צער כגונח וכו', אך הביא שיש חולקים בזה (וע"ע לעיל כח. גבי מעשה ח"ח וצפידנא). ועיין עוד ברמב"ם פכ"א הכ"ב גבי חלתיים שגרס שמא "יחלה", ולא שמא יסתכן, וכאמור בדעות ש"כ"ב בריטב"א. ושור"ד שכ"כ באג"ט (טוחן סקנ"ב) ע"פ הרמב"ם ויחידושים המיוחסים להר"ן בשם י"מ (ובמק"א הבאנו דחזו"ן בכ"ד שנקטו בלשון סכנה, ול"ד הוא). ואמנם עדיין אין מזה ראייה להתיר במיחושים בעלמא, ד"ל שרק בחשש של חולי שאיב"ס מותר, שהרי מותר לו לקחת תרופות, משא"כ במיחושים בעלמא.

ולדינא, הנה נחלקו בזה האחרונים טובא, ודעת רבים לאסור, אלא שמאידך יש מותרים, וכוכר משם הגרש"ק בס' החיים, ה"ד במנחת"ש שם. וכן החזו"א (ע"י בזה בספר דינים והנהגות החזו"א ע"פ). וע"ע באר"ח אות ר"ח הטעם בזה שלא אסרו במיחוש אלא כאשר הרפואה בשבת היא המרפאת, ולא בגווי תלוי בימים אחרים ג"כ. ולכן נראה שהמיקל יש לו ע"מ לסמוך, ויש לצרף מה שכתבנו להלן בהערה רביעית מכאן (סוד"ה הנה יש מן הפוסקים). והרבה פעמים הדבר מותר לכתחילה, והיינו כל היכא שיש חשש שחילה כל גופו, או שיפול למשכב (והיינו שע"ז יגרם שלא יצא מהבית, וכנ"ל במקומו), ואפילו אם זה ספק (וכמשנ"ת במקומו), וק"ו אם יגרם איזה נזק (כמו תרופה שיש בה קרטיזון, שאומרים שלא להפסיקה כאחת), וכן אנטיביוטיקה מותר בשבת, וכאמור שהמנהג להקל, וכן רגילים להורות בזה להקל בכל אופן, ואין חילוק בין כשנצרך לזה שבעה ימים ובכללם שבת, לבין כשנמשך חמשה ימים. [והלום ראינו ג"כ תשובת הגר"ש זצ"ל אודות שליחי ציבור שנוטלים תרופות לחיזוק מיתרי הקול לפני ימים נוראים, וצריכים לקחת גם בשבת, ואמר ע"ז שאם הש"צ מתחיל לפני ר"ה, והשבת נכללת בימי הטיפול, ויש השפעה מצטברת בכל יום, מותר, ע"כ. אולם אין זה ראייה שפסק המקילים, משום שכאן יש לצרף עוד היתר עפ"מ שנת"ת להלן בסעיף ל"ז ושאינו בגדר חולי, ועי"ל. ועיין להלן סוף סעיף ל"ב].

701. כל פרטים אלו ברורים לדינא, וכתבנום כל פרט במקומו לפי סדר השו"ע והפוסקים בסיומן שכ"ז וסי' שכ"ח. וחזונו שוב על דברים אלו, אחר שראיתי בספר רפואת השבת פל"ב סעיף ו' והלאה מסודר בקצרה ודרך כלל, ומקומו ראוי לו כאן לפי דרכינו לתמצת הכללים בענין הרפואות.

702. פשוט. ונת' במקומו.

703. אבל אפשר ליתן משחה מהשפופרת בלא למרחה, או להכין בער"ש משחה

בח"ז סוס"ג. ואכמ"ל.

והנה אף לדעת המתירים הנ"ל, מכל מקום מבואר שאין להקל אלא כשעושה כן מערב שבת דווקא, וכיעוין בדברי האחרונים הנ"ל, ואמנם האגר"מ שם העיר שלדעת המתירים היה צריך להיות מותר גם אם יעשה כן בשבת, והיינו אם היתר מצד שינוי, אולם באמת לא התירו כל שינוי בלקיחת תרופות, וגם שלוקח בשני אסור, דווקא ככה"ג החיור, או מפני שנחשב תחלת הלקיחה מער"ש וכמש"כ האגר"מ (ובזה י"ל דלאו דווקא כדבריו שיהיו דברים שכן דרך לקיחתם תמיד, אלא גם בשאר דברים, שכאשר מערב במאכל ומשקה ה"ז תחלת לקיחה, שהרי כל אדם אוכל ושותה), או מפני דזה נחשב שינוי מעליא, משא"כ בשבת שנראה כהערמה, וי"ב. ובשבה"ל שם מבואר שמתיר אף בשבת לעשות כן. [ועיין עוד בהערה הבאה באיזה אופן יהיה מותר בשבת]. ולדינא סתמנו בפנים להיתר, וכדעת רוב האחרונים שהתירו, ומ"מ נראה שטוב לתכחילה להחמיר בזה גם אם עירבם מערב שבת, אך במקום צער או צורך אפשר להקל, והמקילים בכ"ז יש להם בודאי על מה לסמוך. וכן המנהג.

694. יש לציון בזה כמה הערות, חדא למה שהעיר בשו"ת נשמת שבת סימן שי"ז שהיתר לערב כדור בתערובת היינו כשנתערבו לגמרי, אבל לא מהני מה שיקח כדור ויתחוב אותו בתוך החלה או בתוך איזה מאכל שלא יראה, שה"ז כמסתיר עצמו בחדרי חדרים (וכן הוא לשון הגרש"א בשולחן שלמה, ועיין בשולחן שלמה על עניני רפואה ח"ב ע' קע"ד). וע"ע שם בזה מד' האחרונים. ואמנם זכורנו שיש מתירים להבליעם בתוך חלה וכו', ולכא"ו יש סברא לזה דמ"מ ה"ז שינוי והיכיר, לפום טעמא דמילתא, ובשולחן שלמה שם מבואר שצריך שלא יהיה ניכר. - ועיין בארחות שבת ע' רפ"ו שכתבו שמותר לערב טיפות רפואה בתוך משקה בתנאי שאין ניכרות בו, וכגון שאינו נותן צבע במשקה, או עכ"פ שהוא במצב כזה שגם דרך בריאים לשנותו.

והנה יש לבאר מה שהבאנו לעיל ש"י"א שיהיה מעורב ברוב (שבה"ל), ולכא"ו קשה הרי מ"מ שינוי והיכיר איכא, ומה איכפ"ל שאינו רוב, אטו איסור והיתר הוא, וע"ז י"ל בפשטות שאם הוא נותן אותם במיעוט מאכל, אין זה נחשב שמערב "אותם" במאכל, אלא זה נחשב שמערב את המאכל "בהם", והיינו שזה נחשב שלוקח תרופה עם תערובת מאכל, וכמו"כ מוכן הסברא הנ"ל שלא מועיל מה שהוא עטוף בחלה, שה"ז כמו שלוקח אותו עטוף, ובשביל להתיר צריך שיהיה תערובת, ואף שההיתר הוא שינוי והיכיר, מ"מ בעינן שינוי של תערובת (ואף אם אינו כתערובת אר"ה, שהרי ה"ז מין בשא"מ, ואינו בטל, מ"מ כפי הנראה לאדם הוא בטל, ושפיר דמי).

ועוד מבואר בשש"כ פל"ד ס"ה בשם הגרש"א ועו"א שכל ההיתר כשהוא בתערובת וכנו', היינו באופן שאין הרגילות בחול לערבם, אבל אם גם בחול רגילים לערבם, שוב אין לו שינוי ואסור. (וזה דלא כהאגרות משה דלעיל דס"ל בהיפך, שלדעתו ההיתר תלוי במה שנחשב מתחיל את התרופה בער"ש, אך כל הפו' לא ס"ל כן, ואף האגר"מ כ"ז בעושה כן בביתו, אולם אם קונה את הקילורין והרפואות מוכנות, פשוט שאסור). אמנם ראינו בארחות שבת ע' רפ"ו בהערה קצ"א שהעירו שמדברי הגרש"א בתקונים ומילואים לשש"כ נראה שחזר בו מהגבלה זו.

ועוד כתב הנשמת שבת בס' ש"י"ח גבי חולה המצטער הרבה, שיש עיצה ליקח תרופה "בשבת" בדרך שינוי, והיינו שיעטוף אותו בנייר דק כמו טיש וכדומה, וצ"ע שם שכע"ז היתר בספר דעות בסיומן תקל"ב על ידי שפופרת, עיי"ש. ולכא"ו קשה, הרי בשו"ע וכל הפו' התירו דווקא אם נעשה השינוי בער"ש, אולם שאני התם שהוא מצד ההיכר, ואילו כאן הנידון הוא מצד שינוי, ודמי למש"כ הפו' לעיל בשו"ע (סעיף י"ז) לעשות איסור דרבנן בשינוי. [וכנראה זו סברת השבה"ל הנ"ל שהתיר בכל גוויי אף כשעושה כן בשבת].

695. עיין בקצוה"ש (סוס"ק קל"ח) שהביא מהמנחת שבת, שמי שיש לו גרפסין (מריבו החומצה שבקובה), ישתה סודה בשינוי, והיינו שיקח הסודה לפי ושתה עליו מים, והעיר ע"ז שאין זה שינוי טוב, שהרבה עושין כן גם בחול, וגם שניכר הדבר טפי כרפואה. ולכן כתב להתיר ע"י ששורה מער"ש, ובשבת מותר לו לשתות המי סודה מוכן, וכיון הקילורין הנ"ל, עיי"ש. וכן ראינו שהעיר כיוצ"ב בשולחן שלמה כאן דמה"ט אין להקל אלא בשעת הדחק, ושוב כתב דמ"מ יתכן שזה גופא ששוחה את תמיסת הסודה מאתמול, ג"כ ניכר, ע"כ. ונראה שבידו זה יש להקל טפי, ואף האוסרים הנ"ל בהערה הקודמת יודו בזה, ודו"ק. וע"ע גם בשו"ת דברי ישראל ח"א סימן ק"א שצידד בזה להקל מטעם שהוא בכלל אינו רפואה, אלא משקית הצרבת לזמן מה. (אמנם אי מהאי טעמא יש לדון בדרך שכתבנו בתרופות לשיכוך כאבים שאסור). ובמצטער כל גופו לכ"ע מותר. [ויש לבאר שכל הנידון הוא באבקת סודה, אבל מי סודה לשתיה פשוט שאין בו שום חשש לכ"ע]. וכמו"כ מותר לאכול ולשתות כל שאר הדברים שמועילים להשקית את הצרבת, אע"פ שאין כוונתו בזה אלא לרפואה. ע"י להלן סל"ז].

696. עיין שו"ע סעיף ל"ז ובמשנ"ת שם.

וגם אם ניכר הדבר לרפואה, מוכח בשו"ע (סעיף כ"ב) שמותר, כיון שדרך בריאים בכך, וכמש"כ המשנ"ב.

697. משנ"ב להלן בסעיף מ"א ועוד באחרונים. וכן כתבנו להלן במקומו ע"פ הפו'.

698. כן מוכח מד' הפו' הנ"ל. וכן מצאנו כיוצ"ב בכה"ח (אות ר"ד) בשם ספר פדה את אברהם, שמותר להריח בשבת צמח אורגאנו מפני הנזילה, דריחא לאו מילתא, ע"כ. וה"ה בנידוד. איברא שיל"ד בדבריו, חדא במש"כ דריחא לאו

689. פשוט דכה"ג הוי צרכי קטן עכ"פ, שיוכל לאכול כראוי.

690. שו"ע סימן שכ"ח סעיף א'. ועיין להלן בדין רפואה בשינוי.

691. כל דוגמאות אלו בספר רפואת השבת פל"א ס"ב-ד'.

ולענין תרופות לשיכוך כאבים, יש לציון שמצאנו מן הפוסקים שהקילו בזה, וב' טעמים בדבר, א'. שאינם רפואה, אלא שיכוך כאב בלבד. ב'. שרבים רגילים לקחת אותם לשאר דברים, כגון למנוע הצטננות או כדי שיוכלו לישן וכיוצא, ושבו הרי הם כמאכל בריאים, וכיעוין בשו"ת באר משה ח"א סי' ל"ג ובחז"י סי' ל"ט. ועיין מה שהאריך בזה בשו"ת צ"ח ח"ח סט"ו פ"ד, וכן בח"א סימן ל"ז. (ובצירוף שיטת קצוה"ש שהוכרנו לעיל בהקדמה ב' ובהערה שם). אולם טעמים אלו אינם מחוורים למעשה, דמ"מ שם רפואה עלייהו, ולא חשיבי מאכל בריאים, וגם תרופה להרגעת כאב חזו"ן להלן (סעיף ל"ב) ועוד שאסור. וכ"כ כמה אחרונים, ה"ד בפס"ת אות ב' הערה ד'. וכן מוכח מדברי הראשונים והפו' שאסור כל דממי רפואה ג"כ. וכ"ה סוגיאן דעלמא. [ויבואר עוד דבזמן קדום לא היתה ידועה על החיידקים, והיו מחשביםם כל דבר כמו חולי, וברפואתו הוי כרפואה, ובודאי שגם אקמול היה נכלל בזה].

692. עיין בזה בשבת (דף קח:), וכ"פ שו"ע להלן סעיף כ"א. וטעם ההיתר מבואר בשו"ע שם דאיכא היכירא.

693. הנה מצאנו בשו"ע (סעיף כ"א) דשורה אדם קילורין מער"ש ורוחץ בהם עיניו, והטעם משום דאיכא היכירא, וכוכר בהערה הקודמת. ועפ"ז יש להתיר כמו שכתבנו בפנים בעירוב תרופה במאכל, ואמנם בתוס' (דף יח). העמית את הגמי בהגותה המורשים לא"ח אות כ"ז, והעיר דלפי מה שמחלק שם המרששים רפואה באופן זה, אולם ברש"י (בדף קח:), מבואר שהוא ברפואה, וכ"ה ברא"ש (פ"א דשבת ס"ג), וכ"ה בטושו"ע בסכ"א שם, וכ"ה בגר"ו ומשנ"ב שם, דלא כהגמ"א שהוכיר ד' התוס', וכן כתבו עפ"ז כמה אחרונים שיש להתיר לקיחת כדור ותרופה למי שיש לו איזה מיחוש, באופן שיעשה בה שינוי מבע"י, ועל ידי שיערב אותה בדבר אחר, וכיעוין בזה בקצוה"ש סימן קל"ח סקל"א, ועיין גם בשו"ת מנח"י ח"ו סימן כ"ח שדן בהיתר זה, וכתב שהמצאה זו מקורה בשיטמ"ק, והובא בהגותה המורשים לא"ח אות כ"ז, והעיר דלפי מה שמחלק שם המרששים אין היתר, ע"כ. וכן הוא בדעות"ש שם שכתב שאם מערב מאכל במאכל ואין דרך בריאים בכך, אפ"ה שרי, ומטעם שגוף המאכל הוא של בריאים, אך שוב דחה ד"ל שדווקא אם שניהם בפני עצמם מיני מאכל הראויים מותר, משא"כ שמין אחד אינו ראוי כלל, ויבפרט כשהוא הרוב, ע"כ. ומבואר שנקט מסיבה אחרת שיש לדון להחשיבו כמאכל בריאים, ושוב דחה זאת דלא בריא ליה. אך עדיין לאאורה קיימת הוכחה הנוכרת מצד היכר, וכמו דין הקילורין הנוכר, וכמ"ש הקצוה"ש הנ"ל. וכ"ה בספר שערים המצוינים בהלכה סימן צ"א בשם שו"ת משפטי צדקה הספרדי להתיר בזה, וע"י בזה בשו"ת משפ"צ סימן מ'. ומר שו"ת חבירו של בעל ההלק"ט). וע"ע בשו"ת באר משה ח"א סימן ל"ג ובשו"ת שבה"ל ח"ג סימן ל"ו. [ושם כתב שיש עיצה פשוטה לערב במאכל, ושיהיה הרוב מאכל, ואז מותר, דלא גזרו בזה (שיטמ"ק) ברכות לח], וכתב שיש לצרף זאת במקום צורך, עיי"ש. אולם בשבה"ל ח"ח ספ"ב אות ב' הביא דברי המהרש"ם, וכתב שם שיש לחלק בין אם מורש טעם הרפואה וכו'. וע"ע שם בסוד"ד דלמיחוש בעלמא יל"ע]. וע"ע בשש"כ פל"ד ס"ה שפסק להקל. וע"ע בשו"ת מנח"י ח"ו סי' כ"ח. וע"ע בספר נשמת שבת סימן ש"ז בשם האחרונים בזה.

אמנם אין זה מוסכם, וכמ"ש לעיל מדברי המהרש"ם, שכתב לדחות שעירוב רפואה במאכל או משקה, י"ל שאסור [ובאמת מקור דינו שהביא מהשיטמ"ק לכא"ו אינו ראייה כ"כ, דשאני התם שיעקר הדבר הוא מאכל, אך אפשר לעשות אותו בצורה מיוחדת לחולה, ואפשר לעשותו בצורה לבריאי, משא"כ תרופות ורפואות כימיות וכו' של היום שהם מיוחדות לחולה בעצמותן, ו"ז נחשב כרפואת חולה דווקא, וכן כל דבר שיש בו גם רפואה אסור, והוא כתבנו במקומו לענין משוחות שמעורב בהם גם חומר מרפא, וכן טלל שמעורב גם חומר מרפא וכל כה"ג שאסור]. וע"ע בכה"ח שהעתיק כל דברי המהרש"ם הנוכר, שסיים שבתערובת בעלמא י"ל שאסור. וע"ע בשו"ת אגר"מ ח"ב סימן פ"ו שדן בסברא זו, וכתב שיש לחלק מהאי דקילורין, והתם שמתברר שכיון שהוא הדרך לשרות בשעת הנחת הקילור על העין, א"כ זה ששרה בער"ש ה"ז כהתחלת הנחה על העין, ונחשב לדידיה כאילו הניח כבר על העין מער"ש, מצד שהצרכי לעשות התחלת הנחה ע"י השריה, וכתב שם האג"מ שיש ללמוד היתר רק למיני רפואה שצריך לקחת ע"י תערובת באיזה מאכל או משקה, והדרך שנותן אותם בשעת הלקיחה, ובאופן זה אם יעשה כן בער"ש יהיה מותר לקחתם בשבת וכו', עיי"ש. ולכאורה אין זה מוכרח לומר שההיתר מצד התחלת לקיחה בשבת, ושפיר י"ל שעצם ההיכר מותר, ומה שכתב אח"כ דזה פשוט ששריית קילורין אסור ליתן על העין, גם אם החולה קונה אותה שרויה כבר, שה"ז ככל רפואה שלא חסר כלום, ורק ברפואות ודברים שהחולה צריך לעשותם בשעת הלקיחה בזה מהני העירוב בער"ש, עכ"ל. והנה ככה"ג שקונה קילורין שרתיים בודאי שאסור, ה"ז ככל רפואה, אולם באופן שאפשר לקחתם בשבת, והוא עושה בעצמו בדווקא בער"ש, י"ל דמהני היכרא. וכבר מצאנו כה"ג דברים להיכירא מעצם זה שחז"ל הצריכו דווקא באופן מסוים, אף ששניהם נראים כשויים, אלא שכאן בעינן ג"כ שיריאה כתחלת הלקיחה מער"ש, והאגר"מ ס"ל שדווקא דברים כאלה שצריך לעשותם בשעת הלקיחה, בזה מהני אם עושה זאת מער"ש. וי"ב. וע"ע באז נדברו ח"א סי' ל"ג מש"כ בזה. ואמ"א. וע"ע בצ"ח ח"ח סט"ו פט"ו. ושם הזכיר דברי המהרש"ם (סימן תקל"ב בארחות חיים בהגה אות ג') המתירים רפואה בשינוי, עיי"ש ובמילואים וכן

יש להסתפק אם יש לו מיחושים, וגורם לו נזלת, או דמעות וגירויים באופן שמתבייש בזה, וכיוצא. אם מותר ליטול תרופות משום כבוד הבריות⁷⁰⁴.

ובמקום מצוה מותר לקחת תרופות, כגון ליטול תרופה כדי שיוכל ללכת לבית הכנסת, או כדי שיוכל לקרוא בדברי תורה, וכיוצא⁷⁰⁵, ולפי זה מי שרוצה ללמוד, ובגלל כאבי ראש קשה לו, מותר לקחת אקמול וכדומה.

פרק ה' - תרופות לעניינים שונים

תרופות למטרות שונות שאינם לצורך רפואה, נחלקו הפוסקים אם מותר לבריא לקחתם בשבת או לא, ונוכזר דוגמאות של סוגי תרופות למטרות שונות:

ויטמינים - נחלקו הפוסקים אם מותר לקחתם בשבת, ולמעשה מותר לקחת ויטמינים בשבת, ובפרט אם הוא בריא וחזק בטבעו⁷⁰⁶, ומעוברות ומניקות, וכן ילדים קטנים, ומותר להם לקחת ויטמינים בשבת⁷⁰⁷. ובכלל זה כל תוספי מזון למיניהם, וכן סידן, ברזל, חומצה פולית, אבץ, וכיוצא.

וכן כדורי ברזל לחולי אנמיה, הסובלים מחוסר ברזל, וצריכים ליטול תרופות בכל יום, מותר לקחתם בשבת⁷⁰⁸. ובפרט אם ההפסקה של הטיפול תפריע את יעילות הטיפול⁷⁰⁹, וביותר יש להקל למעוברות ומניקות, וכן לקטנים, ואין להחמיר בזה⁷¹⁰. וכן מותר לקחת ויטמינים קודם החורף למניעת הצטננות (כגון ויטמין C)⁷¹¹.

טיפות או כדורים להקלה על הצום, וכגון שחל הצום ביום ראשון, אם הוא חושש שיפול למשכב מחמת הצום, וזה מצוי אצל רבים שבצום הם נחלשים וצריכים לשכב, מותר לכתחילה לקחת התרופה בשבת⁷¹². ואם אינו כן אלא רק כדי למנוע הרגשה רעה, יש אומרים שאינו מותר לכתחילה אלא רק על ידי שיערב את התרופה במאכל או במשקה מערב שבת. ויש אומרים שמוותר לכתחילה בלא שום שינוי, ובפרט לדעת השולחן ערוך⁷¹³, ועיין בהערה⁷¹⁴.

ומותר להריח בצום "מנטה" או "אמוניאק" או טבק נגד כאבי ראש, כיון שעיקרו לעורר⁷¹⁵. וכן מותר להריח בריח חריף "ויקס" וכיוצא לפתוח דרכי הנשימה⁷¹⁶.

גלולות למניעת הריון, אשה שמצבה אינו מאפשר לה להתעבר מסיבה בריאותית או מסיבה נפשית, או שעברה בעבר הריון מוסוכך וכיוצא, ואם תתעבר שוב עלולה לחלות בנזק או בנפש, צריכה להתייעץ תחילה עם רופא מוסמך שיאשר חשש זה מבחינה רפואית, ולאחר מכן להתייעץ עם מורה הוראה מוסמך שיתיר לה ליטול גלולות למניעת הריון, ובכל אופן כאשר החכם התיר לה לקחתם, מותרת לקחתם גם בשבת⁷¹⁷.

גלולות לפוריות, לחשושי בנים, וצריכים לקחת סדרת תרופות בכל יום, מותר לקחתם בשבת⁷¹⁸, ואם צריך זריקות לשם כך, אזי אם הוא בשרי או תחת העור מותר אף על ידי יהודי, ואם הוא בוריד נכון לעשותו על ידי גוי⁷¹⁹.

וכן אנשים שעברו בעבר מחלות לב, וכיוצא, וקשה עליהם קיום מצות עונה, וכדי לקיימה הם נוטלים תרופות שונות לחיזוק כדי שלא ינוקו, מותר להם ליטול תרופות אלו בשבת⁷²⁰. [וכן מותר לחולה לב לקחת תרופה, כדי שיוכל ללכת לבית הכנסת להתפלל]⁷²¹.

וכן אשה בהריון שצריכה ליטול תרופות לחיזוק ההריון, מותר וחובה לעשותם בשבת⁷²², וכן מותר לקבל זריקות בכל צורה שהיא. ואם יש צורך בטיפולים דחופים שאינם סובלים דיחוי אחר השבת, ועלול לסכן את ההריון, מותר לעשותם אף בשבת, ואפילו אם הדבר כרוך בחילול שבת⁷²³.

גלולות לסידור המחזור, על פי הרפואה שימוש בגלולות אלו בדרך כלל אינו מומלץ, והוא גורם נזק לאשה במחלות אחרות, ויכול לפגוע בעתיד בפוריות, ולכן תחלה יש להתייעץ עם רופא מוסמך, ועם מורה הוראה מוסמך, ואם המליצו לה לקחתם, מותר לקחתם גם בשבת. וכן כלות הנוטלות תרופות אלו כדי למנוע חופת נדה, ומותרות ליטלם גם בשבת⁷²⁴.

גלולות להגברת חלב אם, לאשה מיניקה, מותר בשבת⁷²⁵. וכן גלולות ליבוש החלב, מותר⁷²⁶.

תרופות שלפני טיפולים - אנשים הצריכים לעבור טיפולים מסוימים, כגון ניתוח, או טיפול שיניים וכדומה, והרופא הורה להם ליטול תרופת אנטיביוטיקה וכיוצא קודם הטיפול, כדי למנוע זיהום וכדומה, מותר להם לקחתם בשבת⁷²⁷.

תרופות לרפואה מונעת - אנשים הרגישים בעונות מסוימות בשנה, כגון בעונת הפריחה, או בזמני המעבר, והדבר גורם להם לשיעול כרוני או לקשיים בדרכי הנשימה, או לנזלת וגרדת, ושאר תגובות אלרגיות, ועל פי יעוץ רפואי עליהם לקבל תרופות למניעה, מותר לקחתם גם בשבת. וכל שכן אם יש חשש שיגרום להם חולי אף שאין בו סכנה, או אם יש חשש שיפלו למשכב⁷²⁸.

מרוחה על רטיה ובשבת יניחנה עליו, וכמשנ"ת במקומו. וכן אם היא משחה הנבלעת בגוף מותר.

704. מסתבר כדחוינן בנ"ד שהתירו משום כבוד הבריות, כמבואר בכולי הל' שבת. (וק"ו בגזירת שחיקת סממנים שמבואר ברדב"ז ח"ג סי' תר"מ ובמנח"י ועוד באחרונים שהוא איסור קל, ובפרט בזה"ו וכנ"ל בריש הענין של תרופות). וכבר נתעוררנו לזה להלן בסעיף מ"א בהלכה רביעית שם בהערה, ועמ"ש"ש אם זה היתר בכל איסור רפואה בשבת, אך שוב חזרתי ב', מאחר שלא מצאנו בפ"י מי שהתיר רפואה משום כבוד הבריות, אע"פ שהוא דבר מצוי ביותר, וצ"ע.

ושבו אח"כ ראינו בשבט הלוי ח"ח סי' ס"ו שכבר נתעורר בזה אם יש להתיר תרופות משום כבוד הבריות, דשמה אין זה בזיון כ"כ גדול, ונשאר בספק. 705. כ"כ במנח"י ח"א סי' ק"ח דקיל איסור זה מאיסור אמירה לעכו"ם. ועפ"י"ז התיר תרופה כדי ללכת לבהכ"ס, עיי"ש. [ואמנם הוסיף שם קצת סברה נוספת בעניינו, אולם יש לעמוד בסברתו דמ"מ הרי"ט הדברים משמע שם שאף בלא"ה שרי וכיעו"יש]. ועפ"י"ז הוספנו דה"ה ברוצה ללמוד, וזה חידוש, והרי היתר זה מצוי תמיד בבני תורה. ולא שמענו בפוס' שהקילו בזה, וצ"ע.

706. הנה יש לדון בדבר זה שאינו לרפואה חולי אלא להוסיף איהו חסר בגוף, ושפיר "ל שאינו נחשב "רפואה" ולא גורו עליה, וכה"ג יבואר להלן בכמה דוגמאות, או דילמא שכיון שהוא נעשה בדרך רפואה אסור, שהרי גם תרופה הוא לסלק החיידקים והמזיקים, או להוסיף כח נגד המחלה, ואסור בעצם הדבר שנראה כרפואה, ומצאנו כהנה שאסור, ונציין בזה בקצרה שנחלקו בזה הפ"י, שיש שכתבו לאסור לקחת ויטמינים אפילו לאדם בריא וחזק בטבעו, מאחר והוא עשוי לרפואה (עי' ברית עולם רפואה אות ל"ח, ומשנה הלכות ח"ד סי' נ"א ומנחת שלמה ח"ב סל"ד אות ל"ו). והדבר מבואר לפמ"ש"כ המנ"א (הובא במשנ"ב סי' ק"ב) שבעושה לרפואה לחזק מזוג אסור אפילו בבריא גמור, עיי"ש. אולם כבר כתבנו להלן (בסעיף ל"ז) שהעיקר להלכה כדעת מרן הב"י ודעימיה שכתבו שם שמותר לבריא לאכול ולשתות דברים המיוחדים לרפואה, ואף אם הוא בכוננה לחזק מזוג, ולפ"י"ז הכא נמי מותר לבריא לקחת ויטמינים. ונוסף ע"ז שאפילו לדעת המנ"א גופיה כבר כתב באגר"מ (ח"ג סימן נ"ד) שכוננת המנ"א לאיסור הוא בבריא החלש בטבעו, וע"י הרפואות עושה עושה חיזוק לגופו, אבל כשהוא בריא וחזק בטבעו והרפואות עושות אותו חזק יותר, אין איסור, עיי"ש. וכ"פ בשו"ת צ"א ח"ד סימן נ' ובשו"ת באר משה ח"א סימן ל"ג וע"א להתיר לבריא לקחת ויטמינים. וראיתי קצת בספר נשמת שבת

בסימנים ש"י"א ש"י"ג שדן בענין לקחת ויטמינים, ומתוך דבריו יש ללמוד עוד צדדי היתר, וכמו"כ ראיתי בשו"ת צ"א שכבר עמד בזה מכמה טעמים להתיר, וכיעוין בח"ח סימן ט"ו פ"ט, וכן בחלק י"ד סימן נ', עיי"ש. וראיתי בספר ראש אליהו שעמד גם בזה עיי"ש, ומ"מ לפיה"א נראה להקל, וכדעת מרן הב"י ורד"פ דעימיה. ובפרט שאינו אלא חשש דרבנן, ובפרט באיסור גזירת שחיקת סממנים שמבואר ברדב"ז ח"ג סי' תר"מ שהוא איסור קל, וכ"ש בזה"ו שהעירו בקצוה"ש ועוד בל"ג בביאור בשחיקת סממנים, ודו"ק, אך א"צ לכל זה, דשורת הדין להתיר, וכאמור. ולדין דאולינן כהוראות מרן הב"י בודאי יש להתיר בכל גונו, ודו"ק.

ולענין חולה הלוקח ויטמינים, משמע באחרונים הני שאסור, ורק לבריא בלא"ה מותר. ובשש"כ (פ"ה הערה פ"ה) הביא בשם הגרש"א לחלק בין אם הוא לוקח את הויטמינים לשם חיזוק מזוג, או שהוא לוקח אותם לשם תחליפי מזון, ועפ"י"ז אם הוא רגיל לקחתם תדיר נראה שהוא כתחליף מזון ומותר, אמנם לפמ"שנ"ת לעיל שמותר לבריא לקחתם בכל אופן, שוב נראה שיש להתיר בזה גם לחולה, שהרי מ"מ הוא נעשה כמאכל בריאים, וכבר נתבאר בסעיף ל"ז שכל שהוא מאכל בריאים מותר לחולה אפילו אם כוונתו לרפואה, וכן ראיתי בספר מנ"א ע' תקט"ז שהביא מהמאירי בשבת (קט). שכתב בזה"ל: שכל מאכל שאין אכילתו ניכרת לרפואה, אע"פ שהוא מועיל לרפואה ושהוא אוכלו לרפואה

מותר, שאין הדבר מוכיח וכו'. וכן הדין בכל המרקחות הרפואיים או המחוקקים, ששכחז אף הבריאים אוחלים אותם בדרך הנהא וחזיקו, ע"כ. ומבואר שמותר בכל גונו. ואמנם יש לחלק ולומר דשאני התם שמ"מ עשוי לבריא, משא"כ ויטמינים שעשויים בעיקרם לחולה, אולם ז"א, דהא מ"מ אינו מיוחד לחולים, ובפרט בזה"ו שנתפשט מאד לקחת ויטמינים אצל בריאים, שפיר י"ל שנחשב כמאכל בריאים, ואך בסוגים המיוחדים לחולה יש לדון, אבל סתם ויטמינים עשויים לכל אדם ומותר אף לחולה. ועכ"פ לדעת מרן הב"י מותר בכל אופן, וכ"ה לבני ספרד. ואף לאוסרים בזה, מ"מ אם אינו בכדי לתקן חסר מסוים

בגוף, אלא לחיזוק בעלמא לבריא, ע"כ (עי' בהערה הקודמת), מ"מ 707. שאפילו אם הריבוי אומרים שחלולה אסור (עי' בהערה הקודמת), מ"מ לאלה יש להקל להחשיבם כחולה שאיב"ס (וכ"מ בשו"ת או נדברו ח"ו סי' ע"ב). ואף שאינו פשוט להחשיב כל מעוברת כחולה שאיב"ס, שהרי בריאה היא, מ"מ הוי צורך חשוב, וכיון שבלא"ה נתבאר שמן הדין מותר בכ"ו, וממ"י יש להתיר

בזה, שאם אינם חסרים מזה, והוא רק לחיזוק יתר, מותר, כמש"כ כמה אחרונים וכנ"ל בדין הויטמינים, ואם באמת יש חסר, א"כ נראה שבהצטרף הדבר שהם חלושי כח וצריכים לזה, הוי כמו צרכי קטן שהינו כחולה שאיב"ס, והתירו לו רפואות וכו', וה"ה בזה, ודו"ק. ולכן לדין בודאי מותר, ואף לאוסרים בזה מ"מ בהוראת רופא מותר לכ"ו.

708. לפמ"שנ"ת לעיל בהערה שלפני הקודמת, ובפרט לדין.

709. שבכה"ג יש להקל יותר לפמ"שנ"ת לעיל (בהלכה ד"ה המתחיל) שיש מתירים בכל אופן שהתחיל לפני שבת להמשיך ולקחתם בשבת, ואף אם אינו חולה שאיב"ס. (או ספק שיבא לחולי שאיב"ס), שמותר ככל נטילת תרופות בחולה שאיב"ס.

710. שבכה"ג יש להחשיבם כחולה שאיב"ס, ובפרט שבעיקר הדבר יש להקל וכנ"ל.

711. כנ"פ דלא מבעיא למשנ"ת שמותר ליטול ויטמינים וכנ"ל, וא"כ פשוט שמותר וכנ"ל, אלא אפילו את"ל כמי שמחמיר, מ"מ כאן שהוא מניעה גרידא מותר [וכל שכן לפי המציאות שזה מועיל שלא יחלה בשפעת שהוא תועלת לחולי שאיב"ס, (או ספק שיבא לחולי שאיב"ס), שמותר ככל נטילת תרופות בחולה שאיב"ס, (או ספק שיבא לחולי שאיב"ס)].

712. וכן דעת כמה חכמים בדורינו [ועיין בזה בדברינו לעיל מה שכתבנו אודות נטילת תרופה בשנינו].

713. הנה דבר זה הרי אינו אלא תוספת מזון, אף שהוא עשוי בשביל העתיד [וזה לכ"ו ע"י אין הנידון מצד הכנה משבת לחול מכמה אנפי, וכמשנ"ת במק"א בענין]. וגם יש מקום לדמות לאוכל שאוכל הרבה בשביל הצום, וכל שלא אומר במפורש בשביל הצום אין חשש כלל]. והנה לשו"ת הנ"ל שנתבאר שמותר תוספת מזון, ויטמינים וכו', ה"נ לא"ש, ואף להמג"א העירוני לומר דש"א שהוא עשוי לחזק המזג, משא"כ כאן אינו אלא להרגשת שובע, אמנם כשיש לו חשש מהרגשה רעה י"ל דאסור, דהוי כנוטל לצורך מיחוש, אולם אף בכה"ג י"ל שתלוי הדבר במשנ"ת לעיל אם מותר לקחת תרופות למניעה, ובמקומו כתבנו שנראה שמותר (דאין לזה שם "רפואה", שהי קצת הוא בריא), וכ"כ בשולחן שלמה שם לדעת הגרש"א, עיי"ש. אך צ"ע ממש"כ בשש"כ בשם הגרש"א לענין נטילת תרופות לפני שהגיע המיחוש, שהתירו אם עלול ליפול למשכב, אע"פ שכעת לא נפל למשכב, עיי"ש. ומשמע שאין ההיתר מצד שעכשיו הוא בריא, וצ"ע. ומ"מ לדינא אפשר להקל, מאחר שכיום דרך רבים ליטלם סתם כך להרגשת שובע, ואינו גדר רפואה.

714. לכא"ו יש להזהר שלא לומר שזה בשביל הצום, וכמשנ"ת כיוצ"ב לעיל בסימן ש"ו שלא יאמר אישן בשביל שאהיה ער בלילה (אמנם ע"י מה שהערנו שם דכיון שהוא לצורך מצוה י"ל דשפיר דמי). אמנם סתם לקחת הדבר אין בו איסור הכנה, דכבר עכשיו משפיע, כמו תוספת אוכל בעלמא, וכל שכן אם לצורך מניעת חולי, דהוי צורך רפואה המותר בשבת, וה"נ מתחיל הרפואה המתורת, וז"ל.

ובעצם נטילת תרופות כדי להקל מהצום, נראה שאינו פשוט כ"כ, שהרי יש מצוה "להתענות", אך י"ל דעצם מה שלא אוכל הוי תענית, ונראה שהדברים תלויים במש"כ בפ"י בה"ל תענית אם מותר לאכול הרבה לפני הצום שלא ירגיש כ"כ הצום, והמנהג כידוע שמקלים בזה, ובפרט בדורות חלשים אלו, אך י"ל שכ"ז רק באכילה טבעית ולא בתאוות למיניהם. ומ"מ שמעתי מגדולים דעות בזה לכאן ולכאן, ויש הרבה שהתירו לכתחילה לכל אדם, וש"ד שעמדו בזה באחרונים, שבמ"ד"ח (מע' יו"ה"כ סוס"א) הביא בשם ג"א שלא נכון לעשות סגולות שונות ולא יצטרך לצום, דכתיב ועיניתם, אולם בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן ס"ב) כתב להשיב על דבריו, וכן בשו"ת צ"א ח"ו סל"ב, ויב"א ח"ט סנ"ד, וכן בחלקת יעקב (ח"ב סי' נ"ח) פשיט"ל שמותר, ואדרבה התורה אמרה לאכול בתשיעו וכו' (רק שיהיה בכשרות הכדור), ע"כ. ועוד. ולכן לדינא יש להקל, ואצ"ל שאם מצטער או חושש לבראותו דשרי בכה"ג.

715. חוט שיע' ע"י קנ"ג, שאינו נחשב רפואה.

716. כן כתבנו לעיל פ"ד.

717. כן מבואר בשו"ת באר משה ח"א סל"ג, וכן בשש"כ פ"ד סי"ט, ושולחן שלמה אות נ"ז ועוד באחרונים. וכן עיין בשו"ת נשמת שבת סי' שע"ט שהביא משו"ת מהר"ם בריסק ח"ג סי' כ"ד שמותר בזה, ושם הנידון ליתן תרופה באר"מ למנוע ההריון, וזה בודאי מותר שאינו אלא מניעה חיצונית, ואינו כלום, ועי' צ"א ח"א סל"ו. [ולענין עצם הדבר לקחת תרופות למניעת הריון, כן ראיתי בפ"י כ"מ שכתבו שלא להתיר בלא הוראת חכם, ועיין משנ"ה חלק"י ושש"כ ועוד באחרונים. וכן ראיתי לגדולי הדור שלא מתירים בכדי, אמנם יש שהקילו בזמן מסוים אחר לידה, וכמו ששמעתי מהגר"ח, ויש בזה עוד פרטים, ואכמ"ל].

718. כן מבואר בבאר משה ח"א סל"ג ובח"ו סל"ט. ועי' גם בשבה"ל ח"ט סימן ס"ו וכן במנח"י ח"י סימן צ"ח ועוד באחרונים להתיר בזה. ומ"מ הדבר מבואר

לקולא כדרך שכתבנו בויטמינים וכו', וק"ו כאן שאינו לסיבת שום קשר לחולי, ואינו בכלל גזירת חז"ל לאיסור "רפואה", וכ"מ בשו"ת באר משה הנ"ל, ועי' בחלקת יעקב ח"ג סי' כ"ג, ועי' גם בשו"ת נשמת שבת סי' שפ"א, ויל"ב. ודו"ק, [ואין צריך לומר שאם אינו אלא דבר סגולי שמותר, וכמש"כ בנשמת שבת בשם שומר שבת, ושהסכים עימו המנחת יצחק, וכ"כ עוד באחרונים]. ואצ"ל אם הדבר תלוי בסידרה שצריך לקחת ברציפות, דפשיטא שמותר, כמו שהתירו כל רפואה הנצרכת ברציפות, כיעוין בפרק הקודם. גם יש להוסיף דהוי דבר מצוה, כמש"כ המנחת יצחק גופיה ח"א סי' ק"ח להתיר, עיישה"ט, והיינו הך. 719. שבוודאי יוצא דם, והוי מלאכה שאצ"ל, משא"כ בעור או בשיר מצאנו בפ"י שאינו פס"ד שיצא דם, וכיון שאינו מתכוון מותר, וכמו שהערנו לעיל פרק ב' בדין זריקות.

720. רפואת השבת שם ס"ח בשם כמה אחרונים, וכ"כ בזה בשו"ת מנח"י ח"א סי' ק"ח, ושו"ת או נדברו ח"ג סי"ב ועוד באחרונים. [ועיין בשו"ת נשמת שבת בסימן שפ"ב אות ב' שמצדד להתיר לקחת רפואה לחיזוק הכח גברא למי שלא זכה עדיין להבנות]. ועי' בשבה"ל ח"ח סי' רפ"ז שהחמיר בזריקה בשבת לקיום מצות עונה, עיי"ש. איבאר שכשיש צורך נ"ל שמותר כאשר זה בשריר או בעור, ודו"ק.

721. עפמ"ש"כ בשו"ת מנח"י שם ועוד באחרונים [ועי' להלן בסוף הסימן בדינים כלליים ברפואה אם מותר לחולה ללכת לבהכ"ס כשיודע שתוצאה מכך הוא יצטרך לקחת תרופות, עיין שם].

722. שהדין בזה כחולה שאין בו סכנה, וכמבואר בראשונים (ביומא פ"ה) שאפילו קודם מ' יום ליצירת הולד הוי חשש סכנה, ועי' בב"ה"ל סו"ל ש"ל, ובדברינו בר"ס שכ"ט, ופשוט.

723. כנ"ל בהערה הקודמת, וכל שכן שמותר לה ליקח זריקות בוריד וכיוצא, ובאופן שהדבר דחוף מותר אף לחלל שבת באיסור דאו' בעבור זה.

724. ע"פ רפואת השבת שם ס"ד. ומבואר הדבר ע"פ"ד האחרונים שהתירו כשאין מחלה לפנינו. (ועי' בנשמת שבת מש"כ בזה בכל גידונים אלו, ויל"ב). וכ"ש אם צריך לקחתם ברציפות והתחיל מלפני שבת. ובחוט שני סוף ע' קנ"ב החמיר בזה, וזולת כשלוקח כמה ימים רצופים, אולם רבים מורים להתיר בזה. ויש לבאר, דאע"פ שהוא עשוי להשלים חסר בגוף, מ"מ אין זה חולי, ולעולם לא תבא מזה לחולי, ולא אסרו אלא "רפואה". ועי"ל עפמ"ש"כ במנח"י ח"א סי' ק"ח.

725. לא מבעיא לפיה"א בויטמינים דשרי, אלא אף לאוסרים שם יש להתיר כאן שאינו חולי כלל, ואין מקום להחמיר.

726. דאינו חולי, ואפילו אם החלב מצער אותה, נראה שמותר כיון שיכולה להוציאו, וזהו טבע האדם, א"כ אין זה מוגדר כחולי [אא"כ נוצר מזה חולי ממש, דלקת וכדו', ובנטילת התרופה מועיל גם לדלקת, ה"ז אסור במיחוש בעלמא (ועיין לעיל סופ"ג מה שכתבנו בזה), אולם כאשר המטרה היא צמצום החלב אין זה חולי, ומותר בכל אופן]. ועי' בסופ"ג ובהערה שם מש"כ בזה.

727. עפ"ד כמה אחרונים שהתירו כשאין מחלה לפנינו, ואינו רק למניעה, ונתבאר להלן שמותר, וכ"ש אם יכול לבא לידי חולי שאיב"ס או שיפול למשכב, ובס' רפואת השבת שם ס"ה כתב שאם אפשר לדחות הטיפול מה טוב, אולם לדינא יש להקל, דזיהום הוא בודאי דבר נחוץ למניעת חולי ממש. וגם הטיפול כמשעמא כשאינו אלא מניעה אין להחמיר כ"כ, ואינו מדאורייתא, ואינו צריך למנוע את הרפואה ולא לדחות את הניתוח והטיפול.

728. רפואת השבת שם ס"ו, ועפ"ד האחרונים המתירים תרופות למניעה כשאין מחלה לפנינו. וכן כתבנו במקומו להתיר ברפואה מונעת, וכדרך שמצאנו בשו"ת סעיף כ"ג ובסעיף כ"ט. ואמנם בשו"ת או נדברו ח"א סי' ע"ט אות נ"ו וכן בח"ד סו"ס ל"ד כתב שכל דבר שהוא דרך רפואה אסור, אפילו אם כוונתו רק למנוע, וטעמו משום דמ"מ שייך הגזירה שהוא בהול שלא יחלה, עיי"ש. אולם ז"א פשוט, שהרי גם להניח בגדים על המכה מותר, אע"פ ששייך בהם גי' לרפואה (וכמש"כ בשו"ת שם בבגדים ישנים). ואעפ"כ כשהוא רק למנוע

מותר, וכה"ג כתבנו בסימן שכ"ז בענין מריחת משחה על ידיים שיש בהם יובש כדי שלא יסדקו יותר, וכ"כ מנ"א ועוד באחרונים. ואמנם גם הגרש"א בשולחן שלמה רה"ס ס"ל להחמיר, אולם יש לדון ממקומות אחרים, ואין להאריך. ובאשר לסברא שגם כדי למנוע הוא בהול, י"ל שלא חששו חז"ל אלא כשאדם רואה את החולי לפניו, אבל בעתידית אין חוששים, שהרי בלא"ה אינו חשש לחולי (שבכה"ג הרי מותר, אלא חשש למיחוש בעלמא). ועוד דמ"מ חז"ל לא אסרו אלא "רפואה", אבל מניעה אינו רפואה ואינו בכלל הגזירה. ואמנם מצאנו בפ"י שדנו להתיר כשיש חשש שיחלה בעתיד (עיין באגלי טל טוחן סקנ"ב ושש"כ פ"ד הערה ע"ד ואגר"מ ח"ג סי' נ"ג), ורק בחשש חולי שאיב"ס, וי"ל. ובחולי אלרגיה בלא"ה יש להתיר, דפעמים שהוא גובל בחולי שיב"ס, או עכ"פ בחולי שאיב"ס, דמצטער כל גופו וכדומה.

כדורי שינה, או מניעת שינה - אנשים שקשה להם להרדם, וכדי להרדם נוטלים גלולה מסוימת, נחלקו הפוסקים אם מותר לקחתם בשבת, ומן הדין יש להקל בזה, ובפרט אם הוא מצטער מחוסר שינה⁷²⁹. ואדם שרוצה ללמוד כליל שבת, והשינה תוקפת אותו ביותר, ורוצה ליטול כדורי מרץ להפיג את השינה, נחלקו הפוסקים אם מותר, ויש להקל בזה⁷³⁰. כדורי הרגעה, כגון ווליום וכיוצא, למי שיש לו לחץ ופחדים וכדו' וכיוצא, מותר לקחתם בשבת, אם הוא נחלש בגופו, או שנופל למשכב⁷³¹, וכן הדין אם עשוי לבא לידי כך⁷³². ואם הוא בלחץ ופחד גדול, מותר אף אם לא נחלה מזה⁷³³, ויש מתיירים בזה לכל אדם ובכל אופן באשר הוא, ולדינא יש להתייר בזה מן הסתם⁷³⁴. תרופות המסייעות לבעיות קשב וריכוז [ריטלין, וכדומה], מותר לקחתן בשבת⁷³⁵. גלולות להרזיה, או לדיכוי תיאבון, מותר לקחתם בשבת⁷³⁶. גלולות לגמילה מהרטה, מותר לקחתם בשבת⁷³⁷. וכן לגמילה מהרגלים שונים. גלולות להריגת תולעים שבמעיים, מותר לקחתם בשבת⁷³⁸. אנשים שעברו אירוע לב, ולשם יציבות בריאותם עליהם ליטול תרופות שונות יום יום, וכן חולי סכרת הנוטלים אינוסלין לפני הארוחה, וכן שאר אנשים הנוטלים תרופות ליציבות בריאותם, מותר לקחתם גם בשבת⁷³⁹. וכמו כן הסובלים מבעיות במערכת העיכול, מותרים ליטול תרופות בשבת, כגון חולי ארליזה, שיש להם פגם בושט, ונגרם להם היצרות בושט וקלקול הסוגר למעבר תקין לקיבה, וכן חולי טחורים שצריכים לשתות קודם הארוחה שמן פרפין כדי לרכך את פעולת המעי, מותר⁷⁴⁰. חיסונים - הרגילים לחסן את כללות האנשים ממחלות או נגיפים, ומקובל לחסן את הילדים בגיל שנתיים, אין לעשותם בשבת, כיון שאין דחיפות בדבר, אולם אם יש תופעה של התפרצות מחלה בקרב האנשים, כגון מחלת הפוליו, שחפת, קדחת ושאר מחלות דח"ל, מותר לחסן גם בשבת. וכן מי שנפצע ויש חשש לזיהום, ובהמלצת רופא יש צורך לחסנו נגד טטנוס, מותר גם בשבת, וכן כשאחר מכני המשפחה נדבק במחלה מסוימת כגון צהבת, והרופא דורש לחסן את בני הבית, מותר לחסן גם בשבת⁷⁴¹. תרופות נסיוניות, העושים נסיונות בתרופות כדי לדעת את אופן פעילותה, ואת התגובות הנגרמות ממנה, אין לעשותם בשבת⁷⁴². [ועיין להלן בסעיף ל"ז ועוד פרטים נוספים בדין התרופות].

הקדמה ג'

מוקצה בתרופות - וטלטול והבאת התרופות

צ"ז. סתם תרופות שאין בהם שימוש מצוי, הרי הם מוקצה לאדם בריא⁷⁴³, ואפילו אם טעמם אינו מר⁷⁴⁴, ונחשבים כמוקצה מחמת גופו⁷⁴⁵, ואסור לטלטלם כי אם לצורך החולה שהותר לו לקחת התרופות, ומותר לאדם בריא לטלטל ולהושיט את התרופות לחולה⁷⁴⁶. ואם הוא עצמו היה חולה מבעוד יום ואחר כך הבריא בשבת, אין התרופה מוקצה, כיון שבכיהוש"מ היה דעתו עליה ומותר לטלטלה⁷⁴⁷. ויש לבאר שתופות הינם מוקצה רק באופן שאין תשמיש מצוי אינם מוקצה⁷⁴⁸, ולכן תרופות למחלות שאינם מצויות הינם מוקצה, אבל תרופות לדברים מצויים, אינם מוקצה, כגון: אקמול, אופטלגין, נורופן, אספרין, שלוקחים אותם לשיכוך כאבים וכדומה, אינם מוקצה⁷⁴⁹, וכן כל כיוצא בזה, וכן בעל גמ"ח שיש ברשותו כל סוגי התרופות, אינם מוקצים לגבי⁷⁵⁰, וכאמור שאף דבר שאינו מצוי מותר לחולה עצמו שחלה מבעוד יום או בשבת. דין המשחות כדין התרופות, שאם הם עשויות לדברים מצויים מותר לטלטלם בשבת, להשתמש בהם בלא מריחה, אבל אם אינם עשויים לדברים מצויים הרי הם מוקצה⁷⁵¹.

גופו. וה"ז כדרך שכתבנו בהערה הקודמת. אולם לפום דינא נראה שלמעשה יש להקל בדבר, וכדלהלן]. ובדרך כלל המציאות שבפתח גדול גם נחלש כל גופו, ומותר וכנ"ל. אך אף בלא"ה יש להתייר בצער גדול, וכדרך שכתבנו לעיל בכדורי שינה בהערה, ודו"ק.
734. עיין בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פט"ו כמה פרטים בענין תרופות, ועפ"ז יש מקום להקל בנידו"ד, וכפי' בהדיא בשו"ת צ"א ח"ד סימן נ' שמותר לקחת כדורי הרגעה בשבת, עיי"ש. ומן הדין יש להקל בזה, ובפרט באופנים שאינם נגדר חולי אלא מסיבה חיצונית (כעין שהבאנו מהארחות שבת לגבי כדורי שינה שיש כמה סוגים, ודו"ק). וכן מן הסתם יש להקל באשר בדי"כ זה גורם לחלישות הגוף, וממילא הוי' החולה שאיב"ס, ובפרט לפי כל משנ"ת, ודו"ק.
735. כן נראה דאינו גדר חולי. ואף שהוא עשוי להשלים חומר החסר במח, מ"מ אין האדם מוגדר כחולה, ולעולם לא יפול למשכב בגלל זה, וחז"ל לא אסרו אלא "רפואה", ועכ"פ י"ל שהוא כמו חיזוק הגוף שמותר, כדרך שכתבנו לעיל לענין "ויטמינ", וה"נ י"ל בנידו"ד. וכל שכן אם לקח את התרופה הזו מלפני שבת, ויצטרך לקחתן ברציפות, שמותר לכ"ע. וכן אם יש צורך בדבר משום כבוד הבריות, נמי יש מקום להתייר לכ"ע, שגדול כבוד הבריות להתייר אסור זה (וכע"ז) כתבנו לעיל בענין מיחוישים). וכן לצורך לימוד תורה מותר (וכמ"כ שם עפמ"ש"כ בשו"ת מנח"י ח"א סי' ק"ח).
736. דאינו חולי, וכ"כ בארחות שבת פ"כ הערה קנ"ח.
737. כנ"ל שאינו חולי, אלא שגורם לאדם להרגיש בלא עת, וכ"כ משום כבוד הבריות, ואף בלא"ה מותר משום צער העתיד.
738. נראה שאינו נחשב חולי. ולעצם איסור נטילת נשמה בהריגת תולעים הללו, כתבנו בתשי"ב בית הדין הארבעה האבות שלום שאין לחוש ממכה סיבות.
739. דלא גרע מחולה שאיב"ס, ואפילו את"ל שאינו כן, מ"מ אינו אלא למניעה גרידא, וכ"כ בספר רפואת השבת שם ס"ג. וכ"כ בשש"כ.
740. כ"ז בספר רפואת השבת שם ס"ד-ט"ו, והדברים ברורים ופשוטים. ולהלן בהלכה קנ"ד העירונו בזה עוד.
ויש לבאר שכ"ז להקל ולמנוע צער מותר, אבל אם כבר יש לו את המיחוש או איזה פצע בעלמא, ורוצה להרום לרפואתו או להשקט את צערו ע"י איזה תרופה או איזה מאכל חולים, ה"ו אסור, שכבר נתבאר לעיל שכל רפואה לשיכוך כאבים, היא ככלל האיסור].
741. כ"ז שם ס"ו-י"א. [ובגדר חולי הבהול וחשש סכנה, נתבאר להלן ר"ס שכ"ט, ודון מיניה בנידו"ד]. ולענ"ד יש להקל בזה בשופ"י, דבלא"ה אינו איסור דאו', ולא מבעיא בשירי שמותר לכתחילה, ולכן אף שאינו בדחיפות מותר (ולא כמש"כ שם שהמדובר שהרופא דורש "בדחיפות", ד"א), אילולי חשש פירצה שיבואו לעשות כלל הציבור, ויגיעו לידי חילול שבת כמו שמצוי. ואף בוריד מותר מן הדין במקום צורך, ואין צריך שיהיה מצב כמו כל חשש סכנה.
742. פשוט ממכה אנפי, וגם לולי סיבת איסור רפואה.
743. הנה בשו"ע (סו"ס ש"ח) מוקצה לעשירים הוי מוקצה, ואפילו עניים אין מטלטלין, ע"כ. ומבואר דאזלינן בתר דעת בעל הבית, ולפ"ז היה נראה שתופות לאדם בריא הוי מוקצה לכל כיון שאינו ראוי, אולם כבר כתבו התוספות בשבת (קצו): דדין מוקצה לעשירים דהוי מוקצה לעניים, הוא רק בגונוי שהוא מפחיתות ערך, ולכן תרומה לישראל לא הוי מוקצה כיון שראוי לכהן, כמבואר בגמ' שם. וע"ע במאמ"ר (סימן תקט"ו סק"א) שכתב עפ"ז שפירות שבאו מחוץ לתחום מותרים בטלטול, כיון שראויים למי שלא הובא בשבילו, (והביאו בשעה"צ שם אות ס'). וע"ע גם במשנ"ב (סו"ס ש"ח) שכתב כע"ז בשם הפוסקים, שדווקא בדבר הבא מחמת גריעותא הוי מוקצה. ולכן דבר שאינו ראוי לבעליו מחמת איסור, כגון שנדר מכיכר, לא נעשה מוקצה בשביל זה הואיל והוא ראוי לאחרים, עיי"ש. וע"ע בדברינו שם. ולפ"ז בנידון ידדן שהתרופות ראיות בעצמן, אלא שאין לו צורך בהם באותו עת, אין הם נחשבים מוקצה, ואדרבה גם בשבילו עצמו אינם נחשבים מוקצה, וכמבואר שם. ועיין בסו"ס ש"ח בהערה המתחילה ב' הדינים.
ועוד יש לדמות זאת למבואר בגמ' דשבת (קכח): שמותר לטלטל החצב מפני שהוא מאכל לצביים, ואת החרדל מפני שהוא מאכל ליונים, ורשב"ג מתיר אף בשברי זכוכית וכו', והסבירו שזה מפני שנעמיות מצויות. וכ"כ בשו"ע (סימן ש"ח סכ"ט): כל שראוי למאכל היה ועוף "המצויים" מטלטלים אותו, ואם אינו ראוי אלא למאכל חיה ועוף שאינם מצויים, ואין לו מאותו המין, אסור, ע"כ. וכבר כתב המשנ"ב (שם ס"ק ק"ט) ע"פ הרמב"ם דבעינן שיהיו מצויים אצל רוב בני אדם, עיי"ש. ובפשוט ה"ה לגבי תרופות, אף שאינם נגדר מאכל רק נגדר רפואה, מ"מ אינם מוקצה, כיון שמצוי רפואתו ואינו מוקצה. וכע"ז יש ללמוד מדברי האחרונים גבי סכין של מילה, שדנו מצד שמצוי המילה או שאינו מצוי. (עיין בדברינו בסימן ש"ח ס"א ובהערה משנ"ת, וע"י שם מדברי המג"א. וע"ע בחו"א סימן מג' סק"ו מש"כ בזה שכל שאין תינוק מצוי לפניו וכו', וכ"מ באחרונים שם), ודו"ק היטב.

729. עיין בקצה"ש (סימן קל"ח בבדה"ש אות ל"א) שכתב שמותר לקחת כדורים כדי שיוכל לישן, דאין זה רפואה לחולי, וכ"כ בשש"כ פל"ג סט"ו. וע"ע בשולחן שלמה אות נ"ז ועוד באחרונים. ובפרט למצטער הרבה. אולם כמה אחרונים העירו בזה, ויעוין בשו"ת מנח"י ח"ג סי' כ"א, ושו"ת או נדברו ח"ד סימן י', וכן בשו"ת צ"א ח"ח סי' ט"ו פט"ו, ובח"ט סי' פ"ב, ובמילואים, ובפרט שכיום יש בהם תערובת חומר המרפא וכו'. אמנם י"ל בזה ממה שכתבנו לעיל בריש הפתיחה לדון בגונוי שאין דעתו על הסם המרפא, וי"ל. וע"ע בספר נשמת שבת סימן שפ"ג שציין לכמה אחרונים שאסרו בזה, וע"ע בחוט שני ע' קנ"ב. [ובדעת הגריש"א בזה יעוין בספר שלמי יהודה, ומאידך בספר ישיב משה טורצק].
ולכאורה יש לדון בזה להקל טפי לפי"ד הב"י (שהבאנו בסעיף ל"ז), ועמ"ש"כ לעיל בענין הויטמינים. ויש לדחות דכל כה"ג הוי' כחול, ואפשר שתלוי מאיזה סיבה יש לו חוסר שינה, האם ממתחת עצבים שבוה י"ל דהוי' כחול, או שהוא מסיבת התרגשות דאגה וכדו' שבזה אינו גדר חולי. וכן ראיתי בארחות שבת פ"כ בהערה שדנו בזה שתלוי מאיזה סיבה יש חוסר שינה (וע"ע בנשמת שבת שם), וי"ל. אמנם יש לבאר שמצד זה שמעורב בו חומר רפואי, נראה שאין בו חשש כלל, מאחר שלד"ה אין בו צורך כלל, ופשוט, ולא דמי למה שנתבאר לעיל לענין סמים לעצירת הדם (וכן להלן סכ"ט), דשא"ה שיש לו איזה תועלת בזה, משא"כ כאן (אמנם אם הכל הוא ענין אחד של רפואה מסוימת בגוף, וממילא בא השינה, י"ל שאסור). ומסתברא טפי לענ"ד דאין זה נחשב רפואה, ושפיר דמי. ובפרט לענין כדורי שינה שהוא צורך חשוב, ואין ראוי להחמיר באיסור זה (ועיין לעיל בענין הויטמינים ובהערה שם).
ולדינא נראה שמן הדין יש להקל בזה בכדורים כדי שיוכל לישן, וכמשנ"ת. וביותר יש להקל לכתחילה כאשר הוא מצטער הרבה מחוסר השינה, שכל כה"ג יש להחשיבו כחולה שאין בו סכנה, וכ"כ בספר שערים המצוינים בהלכה שנחשב כהיוק כל הגוף, וציין לזה הגמרא בב"ב (דף כ: ע"י"ש. [וכן מצאנו בפ"י שמותר למחות בשכנים המרעישים בזמני השינה מחמת חולשת הדורות, שהכל חולים אצל שינה וכדו', עיין בשו"ת קרן לדוד או"ח ס"ח, ובספר משפטי החושן נוקי שכנים סי' קנ"ו ס"ב ובביאורים סק"א בשם כמה גדולים]. ובפרט אם עי"ז יגרם לו חולשה בגופו, ובשוא"י מותר, וכמש"כ בשש"כ פל"ג סט"ו) ובשו"ת באר משה ח"י סימן ל"ט ונשמת שבת שם. [וכאמור דמן הדין יש להקל לכל אדם באשר הוא, ויש לצרף מש"כ בשו"ת צ"א סט"ו פט"ו, וכן בדברינו לעיל בענין הויטמינים ובהערה שם].
730. ע"י בהערה הקודמת, ובנידו"ד נראה טפי שיש לדמותו למאכל בריאים. וכ"כ בספר פסקי הל"ש בשם הרב באר משה, שכדורים שלא ישן מותר (אף שבכדורים שישן אסור), וכ"כ בשו"ת באר משה ח"א סי' ל"ג. וכ"כ בספר משנת יעקב, ה"ד בנשמת שבת סימן שפ"ד. ואמנם בשו"ת מנח"י ח"ג סימן כ"א אוסר בזה, דחשיב כחולי שעשוי כשיש לו חשש חולה שישן הרבה שיהיה עירני, וכ"כ בשש"כ פל"ג סט"ו. וע"ע בנשמת שבת שם ובסימן שע"ז, וי"ל. אולם נתעוררתי בזאת דיש לדמות זאת, א' למבואר בשו"ע (סעיף מ"א) גבי הפגת שכרות, וכתבו שם המפרשים שפיכוח שכרות אינו רפואה, ויש לדחות קצת. ב' עיין במשנ"ב (סוסק"ל) גבי שפשוף ליגיעי כח שעושין להשיב רוחן, דדמי לרפואה כדי לחזק מוגו, עיי"ש. ומעתה הלא לפי"ד הב"י בודאי מותר בחיזוק המזג (ונתבאר בסעיף ל"ז), וכל שכן בזה. ועיין. ועוד יש לצרף בזה מש"כ בשו"ת צ"א ח"ח סי' ט"ו פט"ו [אולם כתבנו לפום דינא, אטלול מדרך התנהגה לא חזינו לרבנן קשישא שינהו בדברים כאלה אלא כל אחד כפי טבעו, ואם ירצה להתעורר ילמד בהתלהבות, וכברכות (דף כב.) מה להלן וכו', או ינהג כהני הנהגות שביומא (דף יח: ט), ואין להאריך]. גם יש לצרף דברי המנח"י בח"א סי' ק"ח שמותר תרופה לצורך מצוה, והבאנוהו לעיל ספ"ד. ודו"ק.
731. כן יש לדון לכאן שחלץ ופחדים וכיוצא הוא ג"כ סוג חולי (אם כי חולי נפש), ואסור משום רפואה [אך יש לדעת שלפעמים יש בזה דין חולי שאין בו סכנה, ולעיתים יש בו ג"כ חשש סכנה, וכעין מה שכתבנו לעיל בסוף סימן ה' בהלכה שם באות ב', ומה שהבאנו שם בהערה שיש גם לכאן. וכן כתבנו עוד בס"י שט"ו ס"ח-י' בענין צידה מפני "פחד" מבע"ח, עיי"ש. (וע"ע גם בספר שבת שבתן סעיף כ"ז שהפחד עלול לגרום טירוף הדעת). ובכה"ג בודאי מותר ליטול התרופות]. וע"י בהערות הבאות. ועכ"פ באופנים שכתבנו בפנים לכ"ע מותר, ככל חולה שאיב"ס.
732. כמבואר בכל דוכתא שאם עשוי לבא לידי כך ה"ז כמו מעתה בכלל חולי, ומותר.
733. דבמקום צורך כזה בודאי יש להקל. וכן י"ל דהוי בכלל המצטער דלא גורו בו, עיין בדברינו לעיל רה"ס בהלכה ב', וע"ע שם בסוף ההלכה. ומלבד כל זה עיין בהערה הקודמת שהעירונו שחלץ גדול לפעמים הוא בכלל חשש סכנה, ושור'י אחו"ר שכן העיר בספר נשמת שבת סי' שע"ה. [וע"ע שם שהביא משו"ת שבת הקהתי ח"ג סי' קל"ה שכתב בעיקר הדין של כדורי הרגעה שאינו מותר אלא למי שרגיל בזה, ואם הוא לא יקח התרופה ירגיש חולשה או כאבים בכל

744. שהרי מותר מן הדין שיהיה תרופה, אף אדם אינו מכוניסה לפיו סתם כך ללא סיבת חולי, ואמנם בספר מנחת שבת שהזכרנו לעיל (ד"ה ובדברי) נסתפק בזה, אולם לדינא נראה פשוט שהדין שווה בזה (ושמא יש חילוק בין סוגי מרקחות של זמנם שהיו עשויים יותר מעשבים וכו', אבל בזמננו בודאי שאינו ראוי ומוקצה). וגם המנח"ש סיים שראוי להחמיר.
745. פשוט שדינם כמוקצה מחמת גופו, ואסור אפילו לצורך גופו ומקומו, ורק לצורך החולה עצמו מותר.
746. שלצורך החולה מותר, אפילו אם הוא חולי שאינו מצוי [ואף שהוא חולי שאיב"ס שכתבו הפו' ששכיח, כבר ביארנו לעיל שבכללות החולאים הוי' שכיח, אבל בחולי מסוים שאינו שכיח בודאי שהוא מוקצה אף לחולה שאיב"ס, וכנזכר לעיל]. ואמנם כתבנו לעיל סי"ז בשם הפו' שאסור לחולה שאיב"ס לאכול דבר המוקצה, אולם כבר נתבאר שם שיש מתיירים (וכ"כ במשנ"ב סק"נ"ח). ובפרט כשא"א באו"א, וממילא תרופות א"א באופן אחר, וע"ע מש"כ שם, ועכ"פ מוכח מדברי הפו' שלא גזרו בתרופות, וכ"כ כל הפו', וכיעוין במנח"ש ושאר פו' הנוכרים לעיל. וכן ראיתי הלום בא"א מבוטשאטש להלן בסעיף מ"ח שכתב פו' בפשיטות, עיי"ש. ועיין בשש"כ פל"ג בהערה כ"ז שמצדד לדון בנידו"ד שיתן את התרופה בשינוי. (ובזה יש לצרף דברי המהרש"ם באו"ח סי' תקל"ב בהגהות אות ג', וכן בצ"א ח"ח ובמילואים, וכן בח"י].
747. כ"כ בשש"כ פל"ג ופלי"ד בהערה. ויש לדון בזה מדין סכין של מילה, שנתבאר לעיל בס"י ש"ח, ודון מיניה בנידו"ד.
748. הזכרנו דוגמאות מצויות, וישנם עוד סוגי תרופות שיש לדון בהם לכאן ולכאן, ויש לדון בכל דבר לגופו, וישנם סוגי תה לרפואה, ובד"כ רובם נחשבים כעשויים לדבר המצוי.
750. כיון שמצוי שצריכים את התרופות ודעתו על כולם, ומותר לו לטלטלם כדי ליתן למבקש התרופה, וכן העיר בזה בספר שלמי יהונתן ח"ג בבירור הלכה סי' כ"ז.
751. כן נראה פשוט שדין המשחות כדין התרופות הנ"ל, ולאפוקי ממה שכתב בספר שלמי יהודה (פ"י ס"ד) שתופות בצורת משהה הם מוקצה, כגון חלץ עדיגול וכו', וטעמו משום שאסור להשתמש בו בשבת מטעם מדרך (וכה"ג כתב לעיל בס"ה), עכ"ל. וז"א, שהרי הם ראויים לשימוש לשים מהם על הגוף בלא למרה, וכמו שכתבנו לעיל בהקדמה ב' ובכ"ד. ופלא שהוא עצמו הזכיר נידון זה בהערה, שהביא מהחזו"א (בסימן נ"ב סקט"ז) שמתיר לזרוק משחה על מכה, והקשה מזה על דבריו שסובר שהוא מוקצה, ולענ"ד היא גופא סיבה המתרת דלא חשיב מוקצה, כיון שמצוי שמתמשים בה כמו

וכן נרות (פתילות), אינם מוקצה אם הם עשויים לדרבים מצויים, כגון נרות אקמול, וכיוצא⁷⁵².

מד חום אינו מוקצה בשבת, ודווקא מד חום כספית, שמותר להשתמש בו בשבת אף לחולה שאין בו סכנה, ולכל אדם⁷⁵³, אבל מד חום דיגיטלי, הרי הוא מוקצה⁷⁵⁴. [יש להעיר, שמד חום דיגיטלי שאסור בשימוש, אין להשתמש בו לחולה שאין בו סכנה, אפילו אם רופא גוי תוחבו לתוך פיו, כיון שהוא מסייע לו ממש בהנחת הלשון, אבל אם היהודי אינו עושה שום מעשה מותר]⁷⁵⁵.

הבאת התרופות

חולה שצריך להביא את התרופה מרשות הרבים לרשות היחיד או מרשות היחיד לרשות הרבים, או שצריך להעביר ד' אמות ברה"ר, הרי זה אסור בכל אופן, זולת אם הוא חולה שיש בו סכנה הצריך לזה, מאחר שהדבר אסור מן התורה. ואם זה מקום שאינו רשות הרבים גמורה, כגון רחובות המצויים בזמנינו ברוב המקומות, הרי דינו ככרמלית שאינו אסור מן התורה אלא מדרבנן, ומותר אף לחולה שאין בו סכנה, וכל הפרטים שנתבאר בסעיף י"ז, ושם נתבאר שלכתחילה אין להקל רק בשינוי, והיינו שיביא את החפץ בכובעו או בנעליו, או כלאחר יד ובהצמדת החפץ לגופו וכדומה.

וכן גם אם יש רשות הרבים גמורה, והוא צריך להביא את החפץ מרשות היחיד אחת לרשות היחיד אחרת דרך רשות הרבים, אם הוא ילך בפעם אחת בלא לעצור אפילו רגע, הרי זה אסור דרבנן, ומותר גם לצורך חולה שאין בו סכנה. ויראה לעשות כן בשינוי כנזכר⁷⁵⁶.

ונסיעה לצורך הבאת התרופות, אם הוא ברכב ה"ז איסור תורה, ואסור א"כ לחולה שיש בו סכנה, אבל בנסיעה ע"י בהמות ה"ז איסור דרבנן, ומותר באופנים האמורים בסעיף י"ז. ובכל אופן מותר לומר לגוי שיטע אפילו ברכב להביא תרופות עבור חולה שאין בו סכנה.

שער יא

עוד פרטים ברפואת עינים

צ"ח. החולה בעיניו ולא נחלה כל גופו, ואין בו שום חשש נזק, אסור לו לעשות רפואה בשבת⁷⁵⁷.

ולכן, אסור ליתן יין לתוך העין, אבל אם הוא נותנו על גבי העין, אם פותח וסוגר העין אסור, ואם פותח וסוגר מותר, שנראה כרחיצה בעלמא⁷⁵⁸. אמנם בזמן הזה שאין דרך לרחוץ ביין, בכל אופן אסור⁷⁵⁹. וכן אסור לשים תמצית תה על העיניים לרפואה⁷⁶⁰.

וכן אסור ליתן על עיניו רוק תפל לרפואה⁷⁶¹, כמו שהיו רגילים בזמן קדום, והוא רוק לאחר שניעור משנתו⁷⁶², ואם רוחץ את פיו במים ואח"כ מעבירו על עיניו מותר, אע"פ שמעורב בו רוק, מפני שנראה כרוחץ⁷⁶³.

ודע, שאם אינו עושה כן לסיבת חולי, אלא כגון שאינו יכול לפתוח את עיניו בבוקר כשקם משנתו, מותר ללחלחן ברוק תפל, שאין זה רפואה⁷⁶⁴.

צ"ט. הרוצה ליתן בגד רטוב במים כדי ליתנו על המכה, או על דלקת (ונקרא קומפרסים), אם הוא מצטער הרבה, וכל שכן אם נחלה כל גופו או שנפל למשכב וכיוצא, מותר⁷⁶⁵, ולהלן יבאר באיזה אופן ירטיבנו.

לכתחילה יש להכין מבעוד יום מטליות רטובות במים, ובשבת יקחם ויניחם על מקום הכאב, ואם לא עשה כן מערב שבת יש אסורים בשבת להרטיב בגד ואפילו נקמץ⁷⁶⁶. אמנם אם הם מטליות המיוחדות לשימוש זה תמיד, מותר לכתחילה להרטיבם באופן שהם נקיות⁷⁶⁷. ואם אין לו מטליות מיוחדות, אפשר להרטיב את הבגד בדרך כלל, עיין בהערה⁷⁶⁸. וישנם עוד כמה אפשרויות בכדי שלא יצטרכו להרטיב את הבגד במים⁷⁶⁹. וישנה אפשרות קלה יותר מכל האמור, שיקח בגד נקי ומצוחצח, כגון בגד שעבר כביסה והונח בארון, ובוה מותר להרטיבו לכתחילה, בכל אופן⁷⁷⁰. ובכל אופן יש להזהר שלא יסחוט.

ק. סם של רפואה שנותניו על העין, אם הוא עבה - אסור ליתנו על העין בשבת⁷⁷¹, אבל מותר ליתנו מערב שבת ושאר עליו כל השבת⁷⁷², ואם הוא רך וצלול כמו מים - מותר ליתנו על גבי העין, ודווקא אם הסם היה שרוי במים מערב שבת⁷⁷³, ובכל אופן אינו מותר אלא על גב העין. אבל אם הוא פותח וסוגר שיכנס בתוכו, אסור⁷⁷⁴. ועיין בהערה⁷⁷⁵. [ועיין עוד להלן בסעיף מ"ו].

ושינו אופן אחר המוזכר באחרונים (עי' קצוה"ש סי' קל"ו סק"ב, וסימן קל"ח סקל"א) שיטביל את המגבת במים שאינם נקיים. וכה"ג כתב החזו"א בהערה לקונטרס אחד (ה"ד בפס"ת עמוד ר"ו בהערה) ז"ל: קומפרסים נוהגים לערב בסענע (תמצית) תה, בשביל שיהא דרך כלל, וכשיסחוט יסחוט על הקרקע, וכיון שא"צ למשקה היוצא אין בו משום מפרק, ואין כאן צורך לסחטה בשעה שחובשו על הבשר, כי טוב יותר שיהיה מובלע ונספג בבשר, ע"כ. (והענין בזה שיותר טוב לו שיהיה נספג בבשר, מלבד התועלת העצמית, גם מהני שלא לחוש בזה לשמא יסחוט). אמנם מה דמשמע שיותר טוב שיסחוט את הבגד לפני שיניחו על גופו, צ"ע, הגם שבסחטה זו הולך לאיבוד, ואילו כשנותן על גופו ניח"ל שיבא על בשרו, הרי מ"מ אינו סוחט אותו, אלא מניחו כמות שהוא, ובודאי מה שיוצא ממנו נחשב כמים שעל פניו שאין זה סחטה, ועו"ל בזה, ולא אשכחן בפ' שכתבו כזאת, ואין להאריך.

769. כגון: א'. להרטיב את המקום ולשפשוף במים, ואחר כך ליתן עליו את הבגד (וכה"ג הביא בכה"ח לעיל אות ח' בשם ספר פתה"ד). ב'. ליתן קרח או מים קרים בתוך בקבוק או בתוך שקית סגורה, ועליה לכרוך בגד או תחבושת. - ועכ"פ במקום צורך גדול אפשר להקל לחולה להרטיבו בדרך שינוי.

770. הוספנו עיצה זו לבסוף, והוא ע"פ דברינו בסי' ש"ב ובמקומו במלאכת מלבן שכל נידון הפו' אם מותר להרטיב בגד נקי או לא הוא באופן שיש עליו שחרורית מעט, כמו שמצוי בלבישת בגד שאמנם אין בו כתמים, אבל יש בו שחרורית מעט כמו מחמת אבק שנדבק בו וכדו', אבל בבגד שהוא נקי לגמרי, כמו שעבר כביסה, אין בו חשש כלל, אך דרך זו פשוטה וקלה ביותר.

771. שו"ע (סימן רנ"ב סי"ה) שמה ימרו.

772. שם. ועי' בכה"ח כאן (אות קל"א) בשם הח"א, שמעבר שבת מותר בכל אופן.

773. שו"ע כאן (סעיף כ"א). וביארו, א'. שאין בזה משום שחיקת סממנים, כיון שלא התירו לו חז"ל לשרותם בשבת אלא מערב שבת, ויש לו היכרא, ולא דמי לין הנ"ל (בסעיף כ') שלא הצריכו היכר, דשא"ה שרגילים לרחוץ בו, ומשא"כ קילורין. כה"ח (אות קל"ה) בשם עו"ש, וכה"ה במשנ"ב מהאחרונים. ב'. וכן אין בזה חשש מצד הרואים, שכיון שהוא צלול נראה כרוחץ את פניו, ולכן אינו מותר אא"כ הוא צלול כמו מים או כמו יין שאו הוא נראה כרחיצה, כה"ח אות קל"ב ושי"א.

וא"ת הא כיום אין דרך לרחוץ ביין, ויהיה אסור, שהרי כל ההיתר הוא כדכתב רש"י דמאן דחזי סבר שהוא יין, וכיום הרי אין דרך לרחוץ ביין (וכ"כ הפו' בסעיף כ'), עיין כה"ח שם אות קכ"ח, ואכן בכה"ח (אות קל"ד) הביא מספר שולחן עצי שיטים שכתב דהאינא יש לאסור, אלא שהעיר הכה"ח שהפוסקים לא כתבו כן, וביאר שטעם משום שיעקר ההיתר הוא מפני דאית ליה היכרא (וכנ"ל באות א'). ובאשר לחשש מפני הרואים, יש לתרץ בעילה כל דהוא, עיין שם. ולכאורה יש לתרץ שגם היום יש דרך לרחוץ הפנים בסבונים למיניהם, וממילא עדיין י"ל שזה כרחיצה (אע"פ שבסעיף כ' החמירו). אולם ז"א מיושב אכתי, שהרי כפי הנראה ברש"י יעוד ראשונים מוכח שהיה זה בצבע אדום כמו יין, וכל כה"ג הרי מייחזי כרוחץ ביין, וצ"ע אמאי השמיטו הפו' מלומר שבה"ז יהיה אסור (איברא שמוכח בדברי הרבה אחרונים שלא הבינו שהמים צבועים, וצ"ע). ושו"ד שבתהל"ד (סקל"א) כתב שאכן אם הוא צבוע אסור מפני שנראה כרוחץ ביין, עיי"ש. ומשמע שתלוי זב"ז, אם הוא נראה כיון או לא, אך כאמור שסתמת הפו' ל"מ כן, ועי' בתוספת שבת ומחאה"ש, וצ"ע. ומיהו בזה"ל בלא"ה אין זה מצוי שיהיה כיון, ואין בזה אלא משום רפואה.

774. שו"ע (סעיף כ"א), והוא דלא עמ"ץ ופתח, וכה"ג נתבאר בסעיף כ'.

775. יעוין לעיל בהקדמה לסעיף כ' בדיני תרופות ורפואות בפרק ד' שעמדנו בכל נידון זה של רפואה בדרך שינוי מערב שבת, אם מותר או אסור, עיי"ש. ועיין שם לענין עירוב תרופה במאכל או משקה]. ויש לציין בזה, חזק שהבאנו שם וכיצ"ג בשש"כ פל"ד הערה ר"ז מהגרשו"א שכל ההיתר הנ"ל מצד כשרה בער"ש, והוא בגונוי שעשה כן בדווקא בער"ש, אף שיכל לעשות זאת בשבת, וכיון שהוצרך לכך הו"ל היכרא ומותר (עיין בתוס' ישנים בשבת דף יח.). אבל דבר שבלא"ה יש להכינו לפניכ', אין זה מתיר לקחתו בשבת, ויתירה מכך כתב באג"מ (ח"ב סימן פ"ו) שדווקא רפואות שהחולה צריך לעשות בשעת לקיחתו, או מותר כשעושה אותם מער"ש [ועיין לעיל בהקדמה בפרק ד' שעמדנו בזה בנידון לקיחת תרופה ע"י שיערב אותם במאכל מער"ש, עיי"ש]. ועכ"פ זה פשוט שלקנות קילורין שמכנים ושריין כבר, והחולה לא יצטרך לעשות כלום, אלא ההנחה על העין לבד שיהיה אסור, כרפואה בעלמא, ויעוין לעיל בסעיף הקודם בהערה ד"ה ועיין, ודו"ק.

כמכין את הרפואה בעלמא, וזה ברור, ואינו דומה לעירוב במאכל ומשקה (שבכה"ג אם דרכו תמיד כך, יש להתיר כמש"כ האג"מ שם), משא"כ כאן שהוא צורה בעלמא לאופן נתינת הרפואה, ודו"ק היטב. [ויש להזכיר בזאת הא דאמרינן בברכות (מג): גבי פסיעה גסה הנוטלת ממאור עיניו, דמהדר לה בקידושא, ובתרי"ג כתבו שנותן מן היין בעין, וכבר עמדו בזה המפ', עי' בח"י אנשי שם, ובב"י סי' רפ"ט ושאר הפו', והזכירו מזה עוד בהקדמה ב' לסעיף כ' בענין רפואה סגולית למיחושים וכדומה, עיין שם].

760. ע"פ האמור, וכן כתבנו לעיל בהקדמה.
761. שו"ע סעיף כ' שאפילו על גבי עיניו אסור. (ועי' בשולחן שלמה סל"ד).
762. הנה רש"י ומ"מ פירשו שהוא כאשר לא טעם כלום משניעור, ועיין בד"מ שכתב שיש עוד כמה תנאים לרוק תפל, וציין זאת משם האו"ז, אולם במג"א ועו"א (ה"ד בכה"ח אות קכ"ט) כתבו שכ"ז נאמר לגבי כתם כדאיתא בנדה, ואינו ענין לרפואה זו, דכאן כל שלא טעם כלום משניעור נקרא כן, עיי"ש. אמנם בשעה"צ (אות מ"ב) השיג על המג"א, דהמעין באו"ז מוכח שהתנאים הללו שייכים גם כאן, ונראה דלמעשה אין נפ"מ, שהכל לפי הענין אם מקפידים לרפואה כ"פ שאותם תנאים אן לא. ועי"פ שמשלעצמו אינו ניכר אם נתקיימו בו כל התנאים). ודו"ק. [ועכ"פ גם המשנ"ב השמיט בפנים את שאר התנאים, אמנם אפשר שלא חשש להאריך אחר שבלא"ה בזה"ל לא נוהגים בזה].

763. משנ"ב (סקס"ו), וכה"ח אות ק"ל.

764. משנ"ב שם וכה"ח אות קל"א.

765. הנה ראיתי בכמה פוסקים שהתירו בזה בכל אופן, ואף אם אינו חולה כלל רק מיחוש בעלמא וכיוצא, וטעמם שאין בו חשש איסור רפואה, דדמי למ"ש להלן (סעיף מ"ג) שכל שאין דרך לעשותו בסממנים, מותר. אולם לכאורה צ"ע, שהרי יש אופנים אחרים שעושים זאת כגון באלכוהול, דברים חריפים חמוצים וכיוצא. [וכה"ג כתב בקצוה"ש ליתן חומץ במחלת חום, ועי' לעיל בסעיף ז' בענין, ועי' במנח"ש סי' צ"א סקל"ח שמניחים פרוטות תפוח"ל על הראש ככאב ראש, ועי' בא"א מבוטשאטש שמותר ליתן י"ש על ראשו, והזכירוהו במקומו, ועוד כה"ג]. ובה"ג שיש לחוש שמא יעשה בצורות האחרות האסורות, ה"ז אסור גם באופן שאינו בסממנים, וכמבואר בפו' בכ"ז, ויש לגזור בזה משום רפואה, ולכן אין להקל אלא למי שהוא בגדר חולה שאי"ב, דהיינו שנפל למשכב, או שחלה כל גופו מחמת הכאב (וכה"ג כתבנו לעיל בסוף סעיף ז' גבי חום, עיי"ש). ועדיין צ"ע אם כל הני הם בכלל חשש שחיקת סממנים, וכמדומה שאלכוהול בכלל זה (ושו"ד במקומו הדברים באו דנברו ח"א' של ע"ט אות צ"ד שגם הוא לא החליט בבירור להתיר, ודלא כמו שהביא בפס"ת אות כ"ה בשמו). וצ"ע. ושו"ד בכה"ח לעיל (באות ח') שהביא מפתח הדביר שדן בכה"ג גבי מי שיש לו באופן שאינו מטלית בשכר ונותנים אותו על הנפח ומתרפא, ונסתפק אם מותר כיון שאינה נעשית בסם, ולא שייכא גזירת שחיקת סממנים, או דילמא הכל אסור וכו'. ומסיק להתיר דווקא בדאיכא צערא כל כך, ומטעם דבמקום צערא ל"ג רבנן, ע"כ. (ויל"ע שאם היה לנו לאוסרו, היה אסור אפילו במקום צער, וכמשנ"ת במקומו שהוא גופא כל גזירת חז"ל ברפואה, שאפילו במקום צער אסור, ועיין לעיל בר"ס ש"כ"ח בפירוט הדרגות שהבאנו שם בסופו, ויל"ב. ועכ"פ בחלה כל גופו ודאי מותר ככל שאר הרפואות).

איברא ששטיפה בעלמא במים נראה שמוותר, שהרי אינו ניכר בכה"ג, ועיין להלן בשו"ע סעיף ל' ועוד, ודו"ק.

[ועוד נראה שיש לחלק במטרת הקומפרסים, שאם זה לניפוח יש להקל טפי, כיון שבוה לעולם אינו אלא בקרח או מים, ולא בשאר סממנים כלל, ועיין להלן סעיף מ"ו מש"כ בזה].

766. כמו שנתבאר בסמ"ן ש"ב שנחלקו בזה הפוסקים, וגם בדעת מרן השו"ע איכא פלוגתא, וכבר מסיק בביה"ל ס"ט שנכון להחמיר באיסור תורה. ועי' בהערה הבאה.

[אמנם במקום חולי שאי"ב נראה שיש להקל, ושו"ד שכ"כ באול"צ פל"ו תשו"י, עיין שם לענין מי שיש לו חום, וכ"מ מדברי עוד כמה פוסקים שדנו בענין מצד רפואה, ולא מעצם נתינת המים, ונראה מ"מ שעדיף לעשות זאת ע"י קטן, דבכה"ג טפי יש לסמוך על המתירים].

767. ע"פ המבואר בשו"ע סימן ש"ט ס"ו, ובביאור הלכה שם, וכמו שביאר התוספת שבת שכל שאינו מתכוון ואין תועלת בליבנו מותר, עיי"ש.

768. היינו שיקח מגבת וינגב בה את פניו ידיו ורגליו, וזה מותר מן הדין, כמבואר בסמ"ן ש"ב דהיי דרך כלל. [ואף אמנם בשו"ע שם ס"ט כתב טוב לנגבם וכו', אך כבר נתבאר שם שאינו אלא מתורת חומרא, וגם שאר פוסקים התירו].

שהיא לא למרוח. ועוד יש אופנים שמותר להשתמש במשחה, אם כוונתו להבליע אותה בעור, ולא כדי להשוות את פניה, וכמשנ"ת לעיל בסי' שכ"ו, ועוד להלן.

752. כן נראה פשוט ע"פ האמור לעיל, וזה דלא כמש"כ בספר שלמי יהודה הנ"ל סט"ו שדינם מוקצה, וסתם בכל סוגי הפתילות, ולענין ז"א, אלא יש להתיר בהם בשופי, כיון שעשויים לדרבים המצויים, וזה הן מצד איסור רפואה, והן מצד חשש הסרת נימין המבואר בשו"ע (ס"ס שכ"ח), ועיין מש"כ שם. ודו"ק.
753. שהרי הוא עשוי להיתר, וגם מצוי להשתמש בו למדידת חום לילדים וכו'. וכבר נתבאר בארוכה במקומו שאין שום חשש במד חום כספית, לא משום ביטול וכו'.

754. שהרי אסור להשתמש בו בשבת, אא"כ לחולה שיב"ס. וכבר כתבנו דחולי שיב"ס לא שכחא, אולם יש לדחות ש"חום" הוא דבר מצוי (לפי הגדרים דלעיל ס"ו-ז'), ואינו מחוור, ומ"מ הוי במהותו הוא מוקצה. וי"ל דדמי לסכין של מילה שנתבאר בר"ס ש"ח, כיעוין שם. וכן נתבאר שם דין מכשירי החייאה למיניהם שבמהותם עשויים לשימוש אסור, אלא שהם מצרכים לחולה שיש בו פיקו"ב, עיי"ש. והיה כן. ועכ"פ לצורך חולה שאינו מותר, ואל"ה אסור.

ומודד חום שנתחדש בזמנינו שעשוי מחתיכות פלסטיק שחור, ושמים אותו על המצח, ונראים ע"ז אותיות וסימונים אם יש חום או לא, כבר דנו בזה הפו' אם מותר להשתמש בו בשבת, ובשו"ת מחזה אליהו סימן ס"ה ס"ו כתב שיש בו איסורי דרבנן, ורק בחולה ודאי מותר שגדחים השבותין, ע"כ. וה"ד בשלמ"י ע' קע"ז. (אמנם עי' בדברינו בסי"ז באיזה אופן מותר שבות בחולה, שדווקא בשינוי וכו'). ובשו"ת מנח"י ח"ו סי' כ"ב כתב לאסור להשתמש בו, ולפי"ז אסור בפשטות גם לטלטלו. ויש להאריך בזה עוד. ועיין בזה בשו"ת באר משה ח"ו סימן ע"ז ויח"ד ח"ד סימן כ"ט וצ"א ח"ו סימן ל' ל"א. ועי' בספר ישיב יצחק חלק ל' מש"כ בזה. ועי' בשו"ת נשמת שבת סימן של"ח שלי"ט, ואכמ"ל. וכבר עמדנו ע"ז בסמ"ן ש"מ במלאכת כותב, ונתבאר שבשעה"ד כשאין מד חום כספית, אפשר לסמוך להקל להשתמש בזה אף לחולה שאין בו סכנה, ואם אפשר לעשות כן בשינוי, יעשה בשינוי. ועי' שם שיותר יש להקל באלה אשר

המספרים והכיתובים נמחקים מאליהם.

755. כן נראה פשוט שבהנחת הלשון הוי מעשה שלו עצמו שגורם לפעולתו, אף שגם בלא"ה היה פועל בענין אחר, ורק אם אינו עושה כלום שרי ע"י גוי.

756. ידוע שנחלקו בזה הראשונים במעביר חפץ מרה"י לרה"י דרך רה"ר בלא לעצור, והחזו"א בכ"מ (סי' ס"ב סק"ט אות ה' וסי' ק"ג סק"ט) הכריע שאינו אלא מדרבנן, וכ"כ עוד באחרונים, ועכ"פ בשינוי שפיר יש להקל, ואם א"א בשינוי נראה להחמיר, אף שבדיעבד יש מקילים בלא שינוי כשא"א (וכנ"ל סי"ז), מ"מ כאן ש"יא שהוא גם אסור מה"ת אין להקל בזה, כנלענ"ד.

757. ככל המבואר בסעיף י"ז ולעיל בהקדמה, ואם יש בזה חולי שאין בו סכנה מותר בשבות כד"כ שנתבאר בס"ז, ואם יש בו חשש סכנה (וכמו שנתבאר לעיל בסעיף ט' כמה דוגמאות בחולי העיניים כיעוין שם), מחללין שבת.

758. שו"ע (סעיף כ').

759. משנ"ב (סקס"ו) וכה"ח (אות קכ"ח) בשם האחרונים.

ועיין בכה"ח שם שהביא מהחיי אדם שאפילו אם שרה חתיכת בגד בער"ש, אסור ליתנם על גבי העין בשבת, ע"כ. ולכא"ו צ"ב אמאי אינו נחשב היכר דומיא דהמבואר להלן (בסעיף כ"א) שמועיל לשרות קילורין מער"ש דאיכא היכרא, ואמנם כאן בשו"ע לא הצריכו היכרא באופן שנותן יין בזמנים שהיה עשוי לרחיצה, והיינו מפני שהיה עשוי לרחיצה (עיין כה"ח אות קל"ד בשם העו"ש), אבל בזמנינו שאינו עשוי לרחיצה אסור, ונימא שאסור רק באופן שלא עשה היכרא, אבל אם עשה היכרא נימא שמוותר בכל אופן דומיא דהתם. וי"ל לפמש"כ האג"מ (ח"ב סימן פ"ו) שלא התירו ע"י היכרא בקילורין, אלא אותה מער"ש שדרך הרפואה לעשותה בשבת, ובכה"ג שבהחולה עושה אותה מער"ש מותר, אבל דבר שדרך לעשות גם בשבת אסור, ולכן ה"ז אסור. אלא שכתבנו להלן (פוסק"א בהערה) ד"הלך שגם אם יש אפשרות לעשות מער"ש וגם בשבת הוי היכרא, מעצם הדבר שאנו מקפידים שיעשה בער"ש, ועי' לעיל בהקדמה בפרק ד' מה שכתבנו לענין תרופה בדרך שינוי שנחלקו בזה הפו', וכ"ש כאן שנראה דטפי הדרך לעשותה בשבת דווקא, אולם באמת הא לא קשיא מידי, דשאני כל הני שמועיל היכרא כיון שהוא שינוי בגוף הרפואה ומהני, אבל כאן ה"ז נחשב שינוי בצורת הנתינה, וזה הרי לא התירו חז"ל כלל להקל על ידי שינוי בצורת הנתינה, ואיסורא מיהא איכא. ויותר מזה נ"ל דל"ח שינוי כלל, כיון שגם בשבת עצמה הדרך ליתן את הרפואה עם בגד, וה"ז דרך אחת משאר דרכים שנותנים על ידם את הרפואה, ומה שעושה זאת בער"ש הרי הוא רק

שער יב

דיני מכות ופציעות, ובעיות עור, וחבישה

ק"א. גלדי המכה, מותר להעבירם בשבת, ואפילו בגמר מכה שאינו אלא לתענוג, מותר⁷⁷⁶. אבל לבהמה אין מסירים גלדי מכה, אלא רק בתחלת מכה שיש בזה צער⁷⁷⁷, ובכל אופן יש להזהר שלא יצא דם, ואפילו מעט אסור⁷⁷⁸.

ק"ב. ומותר לטוח את המכה בשמן⁷⁷⁹, אמנם בזמן הזה שאין דרך הבראים לטוח בשמן, אינו מותר אלא בגמר מכה דווקא⁷⁸⁰, ודווקא בשמן מותר, אבל בחלב או בשמן קרוש אסור בכל אופן⁷⁸¹.

ואסור ליתן על המכה מים חמים ושמן מעורבים, משום שנראה כרפואה, וגם על המוך שעל המכה אסור⁷⁸², ובזמן הזה אסור ליתן אפילו שמן בפני עצמו מותר ליתן על המכה⁷⁸³, אבל על המוך אסור ליתן אפילו חמין לבד⁷⁸⁴, ושמן בפני עצמו אינו אסור אלא בתחלת מכה, אבל בסוף המכה שאינו אלא לתענוג מותר⁷⁸⁵, ובכל אופן אפשר ליתן שמן וחמין אפילו מעורבים חוץ למכה ומשם ירד על המכה, ובה מותר אפילו בתחלת מכה, כיון שאינו ניכר כרפואה⁷⁸⁶.

ק"ג. מן האמור לעיל יש ללמוד שמי שיש לו שפתיים סדוקות מחמת הקור, וכדומה, או שיש לו סדקים בידי או ברגליו, אסור לו לטוח אותם בשמן כלל, ואפילו הוא נוזל⁷⁸⁷. אבל מותר לאכול דבר מאכל הטבול בשמן זית, וכן מותר לאכול ק"ד. מריחת משחה אסורה בשבת משום מרפא⁷⁸⁸, אמנם אם כוונתו רק שיספג ויבלע כולו בגוף, מותר לצורך חולה שאין בו סכנה או קטן, אבל בסתם אסור⁷⁸⁹, ואף לצורך חולה שאין בו סכנה אין להקל אלא דווקא באופן שעיקר הרפואה במה שנספג בגוף, ולא במה שנשאר לפעמים על העור מבחוץ כלל⁷⁹⁰.

ומותר ליתן את המשחה ישירות מן השפופרת בלא למרוח כלל, ואפילו בכמה מקומות בגופו⁷⁹¹, ואף אם אחר כך ימרח מאליו אין בזה חשש⁷⁹². וכמו כן אין חשש במה שיוצא מן השפופרת בצורה מסוימת⁷⁹³.

ק"ה. מותר ליתן על המכה איזו עטיפה כדי שלא תסרט המכה מן הבגדים, אבל אם היא מדברים המרפאים אסור ליתנה על המכה⁷⁹⁴, אלא אם כן הוא חולה שאין בו סכנה, ואין צריך לומר אם יש בו סכנה⁷⁹⁵.

ונזכיר דוגמאות:

חתיכות בגדים - אם הם יבשים וחדשים מותר, אבל אם הם ישנים אסור, מפני שהבגדים הישנים מרפאים את המכה, ודווקא אם לא ניתנו על המכה מעולם, אבל אם היו כבר על המכה מותר ליתנם שוב על המכה, ואפילו שהם ישנים, משום שיותר הם לא מרפאים⁷⁹⁶, ובזמן הזה שאין משתמשים בבגדים לרפואה, מותר בכל אופן⁷⁹⁷.

ספוגים⁷⁹⁸ - לדעת הטור והשו"ע נראה שדינו כדן בגדים הנ"ל, ולכן דווקא אם הם חדשים מותר, אבל דעת הפוסקים שספוג מותר בכל אופן ואפילו ישנים⁸⁰⁰, ואם הספוג לח אסור⁸⁰¹. ובזמן הזה שאין משתמשים בכל אלה לרפואה, מותר⁸⁰³.

עלים - אם הם סתם עלים שאינם מרפאים מותר, אבל עלי גפנים שמרפאים אסור⁸⁰⁰, וכן שאר מיני עלים הידועים כמרפאים אסור⁸⁰⁵.

גמי - אסור ליתנו על המכה מפני שהוא מרפא⁸⁰⁶, בין שהוא לח ובין יבש⁸⁰⁷.

ק"ו. רטיה, והיינו חתיכת בד (תחבושת) ששמים עליה משחה ונותנין אותה על המכה⁸⁰⁸, אסור לעשות כן בשבת⁸⁰⁹, גזירה שמא ימרח את המשחה, ויעבור על איסור דאורייתא משום ממחוק⁸¹⁰. אמנם אם אין בה משחה בעין כגון שהיא בלועה וספוגה כבר כבגד וכיוצא, אפשר להחזיר אותה על המכה, אם היא כבר היתה בו מערב שבת⁸¹¹, אבל אסור ליתנה בתחילה על המכה בכל אופן, משום שחיקת סממנים.

ואם המכה נתרפאה כבר, מותר לשים את הרטיה בכל אופן, כיון שאינו אלא כמשמרה, אך יזהר שלא ימרח⁸¹².

ק"ז. אם היתה רטיה שיש עליה משחה⁸¹³, על המכה מערב שבת, והוחלקה ממקומה, מותר להחזיר אותה ולישב אותה על מקומה כראוי⁸¹⁴.

ואם נפלה ממנו, אם היא נפלה על גבי קרקע לא יחזירנה, אבל אם היא נפלה על גבי כלי יחזירנה⁸¹⁵.

וכל זה כשנפלה מעצמה, אבל אם הסירה במתכוון, כתבו הפוסקים שאסור להחזירה, אפילו אם הניחה על גבי כלי⁸¹⁶, ואמנם דעת הבית יוסף להקל גם בזה⁸¹⁷, אולם כתבו הפוסקים שיש להחמיר בזה⁸¹⁸. ומכל מקום אם היתה כוונתו רק כדי

776. שו"ע כאן (סעיף כ"ב), וכפי שפירשו האחרונים שט"ס בשו"ע, עיין

משנ"ב וכה"ח אות קמ"א. ולכא"ל י"ד אמאי אין בזה גוז, כצ"ע שפירשו, וי"ל

דל"ח כחלק מן הגוף, ואינו אלא כהסרת לכלוך, שהרי הוא דם שנקרש או ריר שנקרש, ואינו כמו ציצין שגדל בו.

777. שו"ע (סימן של"ב ס"ב). אבל בגמר מכה שהוא רק לתענוג לה, אסור לטרוח בכדי.

778. פשוט בכל דוכא ודוכא (עיין בסי' שטז) שאם הוא פסיק רישא יציא דם אסור, ואפילו מעט כל שהוא אסור.

779. שו"ע (סעיף כ"ב), ובכה"ח (אות קל"ז) הביא מהעו"ש הטעם שאין בזה משום שחיקת סממנים, כיון שבלא"ה דרכו לטוח.

780. משנ"ב (סק"ע) עפ"מ ש"כ לעיל (בסימן ש"ז ס"א). ועיין מ"ש"כ שם, וע"ע

בכה"ח אות קל"ו ואות קמ"ג. ומה שבוה"ז מותר בגמר מכה, מפני שבגמר מכה ל"ח רפואה.

781. שו"ע כאן סעיף כ"ב, והטעם משום שהוא נימוח, ואסור משום מוליד וכו', כמשנ"ב בסימן ש"כ, וממילא גם בגמר מכה ובכל אופן אסור. ועיין במשנ"ב

שגם שמן קרוש אסור, וכ"כ מדפנשיה בכה"ח אות קל"ט.

782. שו"ע שם. ועל המוך ג"כ אסור משום מרפא, אבל חשש סחיטה לא שייך בגלל השמן שבזה, שאין דרך כיבוס בכך וכדלהלן.

783. כנ"ל עפ"ד המשנ"ב (סק"ע), וכפי שיבואר להלן היינו בתחלת מכה, שאז דווקא אסור.

784. משנ"ב (סקע"ד). ואדרבה ק"ו הוא משמן, וגם בזה"ז מותר, שהרי הוא כדרך רחיצה בעלמא. (וכדן רחיצה בשבת שנת' בסי' ש"ז).

785. משנ"ב (סקע"ה), שבוה"ז יש חשש משום סחיטה [נ"ב]. עיין לעיל סו"ס ש"א שחיישין משום סחיטה, אמנם שם מבואר שיש קולא במים מועטים, ע"ש.

ושמן לבדו מבואר בב"ח שגם בזה אסור ליתן על המוך מחשש סחיטה, ואמנם

במג"א (סק"ד) כתב שבשמן לבדו לא גזרינן, וכ"כ הגר"י, וכן הוא במשנ"ב ועו"א. אולם בכה"ח (אות קמ"ד) כתב שהא"ח כתב על המג"א צ"ע, וכ"פ התו"ש

כה"ח. וסיים בכה"ח שבלאו הכי כבר נתבאר שבוה"ז אין דרך לטוח בשמן לבד, ואסור משום רפואה, וא"כ ה"ה ליתן על המוך כדי ליתנו על המכה אסור,

עכת"ז. ויש להעיר ע"ד שהלא יש בזה נפ"מ כשעושה כן בגמר מכה, שהרי אז מותר לטוח בשמן, ויש בזה נפ"מ אם מותר ליתן על המוך שמן [ועוד ילי"ד

שמ"מ בחמין ושמן מעורבים ג"כ אסור מה"ט].

ועיין בכה"ח (אות קמ"ה) שהביא מהגר"ז דהא דאין נותנין ע"ג מוך אפילו חמין לבדו, הוא רק אם אין המוך מיוחד לכך, הלא"ה שרי. ועיין בכה"ח בסימן ש"א

אות רס"ט. וע"ע בשו"ע סימן ש"ט ס"ו ובסימן ש"כ ס"ח ובביה"ל שם, ודו"ק.

786. כנ"ל עפ"מ ש"כ המשנ"ב (סק"ע).

787. שו"ע מסוף הסעיף ובמשנ"ב, שבוה"ז מותר אף בזה"ז, וכן בכה"ח אות קמ"ז.

788. כנ"ל, שכיום אין דרך הבראים לטוח, ומינכר מילתא שהוא לרפואה.

789. כעין הנ"ל שנותן חוץ למכה, וה"ה כאן דלא מוכח לרפואה, וכע"ז ממש בשתיית יין שרף שמרפא אותו (ובלבד שלא יפלוט).

790. כבר הזכרנו נידון זה לעיל בהקדמה ב' לסעיף כ' בענין חולה שאיב"ס וכו', וכן בסימן ש"כ. וחזרנו ע"ז כאן בקצרה אגב שנתבאר כאן דין סיכה על המכה.

791. כן נתבאר שם ושם עפ"ד המג"א ועו"א. ומ"מ למעשה לא הקילו בזה הפו' לתחילה אלא בחולה שאיב"ס דווקא, או קטן שדינו כחולה שאיב"ס, ובפרט משום איסור רפואה בשבת.

792. כ"כ האחרונים. והיינו דבכה"ג שדרך ליהנות גם במה שעליו, יש לחוש שמא ימרח, וכעין מה שחששו חז"ל בכ"ז, ע"י בשו"ע סו"ס ש"ד ועוד. וא"צ לומר שאם הוא מורח באופן שעושה שכתב שאסור, דזה איסור ממרח מגור מדאורייתא.

793. חזו"א ס"י נ"ב סקט"ז, ואפילו בכ"מ בגופו, דלא שגא. [אמנם כשיש בה חומר המרפא אינו מותר אלא במקום חולי שאיב"ס או קטן, ולא במיחושים בעלמא, ואכן בלא"ה משמע בפי' שהיתר זה הוא רק לחולה שאיב"ס, אבל בעלמא חוששים העולם לשמא ימרח, ואסור].

794. כ"מ שם, וכ"כ בשש"כ פל"ג הערה ס"ג בשם הגרש"א.

795. שאין לו ענין בזה ולא חשיב כלל, וכעין מ"ש"כ המ"מ דאין מתקן מנא באינו מכוון, ועו"ל, וש"ר כע"ז בחוט שני.

796. כן עולה מדברי השו"ע (בסעיפים כ"ג-כ"ד), ולהלן יבוארו הדוגמאות.

ויש לעיין באופן שאינו מכוון לרפואה רק שלא תיטרט המכה, אם מותר או אסור, ובפשטות משמע לכאורה מדברי הפו' שאף אם אינו מכוון אסור, ואת"ש

לפי הסוברים שפסיק רישא בדרבנן אסור (עמש"כ ברי"ם ש"ד), ואף למ"ד שמותר פסי"ד בדרבנן, י"ל שכאן גזרו לאסור כיון שיש בו חשש של שחיקת סממנים. (וא"נ מפני הרואין וכדלעיל סעיף כ"א, ובב"י שם. אלא שלפ"ז אם זה

בצנעא יהיה מותר).

ונראה שאין בזה חשש שחיקת סממנים, כיון שאינו רוצה ברפואה זו, ולא גרע מאדם בריא שלוקח דבר לרפואה, וכאן אף שמרפאו ממילא מ"מ אינו צריך לזה, ובודאי שאינו בהול לשחוק סממנים, ומה שבכל זאת אסור צ"ע, הרי אינו רוצה בזה, ומצאתי בתה"ד (סקל"ז) שביאר שהחשש בזה הוא מפני הרואים שיבואר לשחוק סממנים (ואף אם אין רואים צריך היכר לעצמו), כיון שהוא דבר שדרך לעשותו לרפואה (וע"ע בדברינו להלן בענין "פלסטר" בשבת).

797. כן העירו האחרונים, שבחולה שיש בו סכנה מותר, והוספנו גם בחולה שאין בו סכנה, לפמנ"ש"ת בסי"ו ובסל"ז וכו"ז שלא גזרו משום שחיקת סממנים בחולה שאיב"ס, אבל במיחוש בעלמא אסור.

798. שו"ע סעיף כ"ג.

799. פשוט שבוה"ז אין משתמשים בשום בגד ובשום ספוג כדי להתרפאות בו עצמו, וא"כ בודאי הכל מותר. וש"ר ש"כ בשש"כ פל"ה הערה נ"א משם הגרש"א, והובא בשולחן שלמה, וע"ע בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"ד שהביא שמדברי כמה מהראשונים שביארו דין זה שאסרו בגמ' בעתיקי, נראה שהמכוון הוא כשיש בו איזה טיגוף המרפא, או שמתנוף מליחת המכה עצמה שמרפא וכו'. ולפ"ז בתחבושת יבשה ונקיה לגמרי אין שום חשש, ע"ש. ונראה דאף בלא"ה אין דיון חזו"ן שמרפא, ומה גם שאין בני אדם חושבים ע"ז לרפואה שפיר דמי. (ומש"כ בשו"ת מנח"י ח"א סעי' וחד"ס ס"י קכ"ד, אינו מוכרח. וע"ע לעיל בהקדמה ב' לסעיף כ' גבי דברים שיש בהם חומר מרפא, או שיש להם רפואה בסממנים, ואין דעת בני אדם על הרפואה הזו).

800. יש לציין בביאור ה"ספוג", שהוא כמו שהובא בהגה לעיל (בסימן ש"כ ס"ח) בשם הערוך, שספוג הוא על ראש דג אחד גדול שבים, ובשעה שמרים את ראשו להסתכל בעולם יורד אותו הספוג על עיניו, ואינו רואה כלום וכו', ע"ש. וכ"ה בכה"ח (שם אות צ"א) משם הא"י. והביא עוד מהרמב"ם (בפיהמ"ש) שזה כמו צמר הנעשה לחוף הים ושואף המים, ע"כ. וא"כ נראה דכל הנידון הוא בספוג הנ"ל, אבל שאר ספוגים צריך לברר לפי מהותם, וספוג שלנו אם הוא עשוי מגבד פשוט שדינו כדון בגדים הנ"ל, ואם הוא עשוי מחומר סינטטי כמו בזמנינו, נראה שאינו מרפא כלל (אלא אדרבה מזיק טפי, כידוע). ואם הוא לח עיין להלן, ובלא"ה נתבאר שבזמן הזה אין חשש כלל.

801. הנה בטור כאן כתב בזה"ל: ונותנין חתיכות של בגדים וספוג יבשים וחדשים וכו', אבל לא ישנים שהם מרפאים וכו', עכ"ל. ומבואר שספוג דינו כשאר בגדים, וע"ע בטור (בסימן ש"א) בהדיא שהספוג מרפא, ע"ש. ובשו"ע

כאן שינה מעט בלשון הטור וכתב (בסעיף כ"ג) בזה"ל: נותנין ספוג וחתיכות בגדים יבשים וחדשים וכו'. והיה אפשר לפרש ששינה וכתב ספוג ברישא, לומר שלגבי ספוג אין חילוק ובכל אופן שרי, וכי כל החולקים דלהלן הם לגבי בגדים

בלבד. וכן נראה שהבין הט"ז בדעת השו"ע, והזכיר כן מדברי הגמרא (וכן ביאר בפמ"ג במש"ז ע"ש), וכן הביאו במשנ"ב (סקע"ה) שהט"ז כתב שחדשים לא קאי אספוג, דהיינו אפילו בישנים שרי שאינם מרפאים, ודלא כדעת הטור, וש"כ"כ בא"י, וע"ע בכה"ח (אות קמ"ח) שהביא כן בפשיטות דמשמע מהשו"ע שספוג מותר בכל אופן, וש"כ"כ הב"ח והט"ז ועוד הרבה אחרונים.

אולם בשו"ע לעיל (בסימן ש"א ס"ב) העתיק את לשון הטור, שמותר לצאת במוך וספוג שעל המכה, לפי שהם מרפאים וכו', הרי בהדיא שספוג מרפא, ולפ"ז גם כאן יש לנו לפרש שהשו"ע שספוג דינו כשאר בגדים (זה ששינה השו"ע את הדת לא דווקא הוא, וגם בב"י לא העיר בזה). ואמנם המשנ"ב (שם) עמד ע"ז, והסדיר דאולי ההם מיידי בספוג לח, וצ"ע, ע"כ. ובשעה"צ (אות מ"ז) כתב שדוחק לתרץ כן, בדודאי כוונת הטור גם אספוג יבש אך שהוא ישן, ומסתמא כך כוונת השו"ע, ע"כ. ומבואר שהמשנ"ב נוטה לומר שדעת השו"ע כדעת הטור, וכן הפשטות (ומה שכתבו הפו' דמשמע שהשו"ע ס"ל דלא כטור, אינו מוכרח, והעיקר בכוונתם שכך ס"ל ע"פ מאי דמוכח בגמ', ופירשו לשיטתם את השו"ע ע"ז, אבל באמת אין זה פשטות השו"ע), ודו"ק. ועכ"פ דעת כל האחרונים דלא כטור ומשמעות השו"ע, ועפ"ז כתבנו בפנים.

802. כן מבואר במשנ"ב (סו"ס ע"ח). וכמו"כ בשאר דברים נמי. ולכן כתב השו"ע כאן שמותר בבגדים רק אם הם יבשים.

803. וכעין שכתבנו לעיל לפני ג' הערות.

804. שו"ע (סעיף כ"ד).

805. משנ"ב (סקע"ט), וכה"ח (אות ק"ו).

806. הרמ"א בהגה (בסעיף כ"ד), וכ"ה בב"י.

807. משנ"ב (סק"פ), וכה"ח (אות קנ"א).

ועיין במשנ"ב ובכה"ח שם שהעיר שמה שגמי כשלעצמו הוי מוקצה, ואפילו יבש, וכאן מיידי שהכין אותו לכן, ואעפ"כ אסור ליתנו על המכה. [ועיין לעיל שבזמנינו שאין משתמשים לרפואה באותו דבר מותר].

808. ביה"ל (ד"ה רטיה) בשם הרמב"ם בפיהמ"ש.

809. כן מתבאר בשו"ע (סעיף כ"ה), ולהלן יבואר דין החזרה כשכבר היתה עליה. (ועיין בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"ד שמצדד להקל באופן שהכין אותם עם

משחה בער"ש וכו', ויל"ב).

וכל האמור כאן לפנינו הוא בחולי שאיב"ס, אבל כשיש סכנה הכל מותר (ב"י, ה"ד בכה"ח אות קנ"ג), ופשוט.

810. משנ"ב (סק"פ) וכה"ח אות קנ"ג.

יש לבאר שיש כאן ב' ענינים, א'. גזירה שמא ימרח. ב'. גזירה משום שחיקת סממנים, והנה רש"י בעירובין (ק"ט): פירש שהאיסור ברטיה הוא שמא ימרח, והוסיפו התוס' משמוש גזירת שחיקת סממנים ליכא למיחש כיון שהיא עליו מתאמלת. (והובאו דבריהם בב"י ובט"ז ומג"א וש"א). וע"י תוס' בשבת (ס"ד):

בשם הר"ד פורת דהאיסור הוא משום שחיקת סממנים, ויוצא איפוא שליתנו בתחלה אסור משום שחיקת סממנים (מלבד איסור ממרח), אבל אם כבר היה בו מערב שבת ומקודם לכן, אין בו משום שחיקת סממנים, אבל אסור משום מירוח.

שוב נתעוררתי בזאת שבמשנ"ב כאן נקט שכל האיסור הוא משום שמא ימרח, ואילו בסי' ש"א סקע"ז כתב שהאיסור הוא משום רפואה, וציין כמש"כ בסי' ש"כ"ח (אמנם שם כונתו שמבואר בסי' ש"כ"ח שיש איסור רפואה כללי). וצ"ע שסותר את עצמו, ואולי חשש לתרויהו, וצ"ע.

ודרך אגב יש להזכיר שכל החשש מצד איסור שחיקת סממנים היינו באופן שיש בה איזה משחה, ואפילו שהוא בלוע עכ"פ מועיל לרפואה ואסור, אבל כשאין בה משחה כלל, אין בה שום חשש, וכמו שנתבאר בהלכה הקודמת. וכמו"כ לאיך גיטא אם הוא חולה המצטער כל גופו או שנפל למשכב, מותר גם כשיש בו חומר המרפא. [היינו בשינוי וכדן רפואה ע"י ישראל (וכנ"ל בסעיף ז"ז), שמותר לעשותה בשבת בשינוי לחולה שאיב"ס].

811. כן נראה שכל האיסור הוא באופן שיש חשש שמא ימרח, וכנ"ל בהערה הקודמת, אבל אם כבר הכל נספג ברטיה שוב אין חשש מירוח, והיה אפשר לומר דלא פלוג. אולם עיין בב"י להלן שכתב דאיכא גוויני שאין חשש שמא ימרח, והיינו כגון שהיא רכה, ע"ש. ומבואר שאם אין חשש מותר, וה"נ ל"ש.

ודוחק לומר בין שם שלעולם לא יבא לידי איסור כיון שמעיקרו היתה רכה, לבין כאן שהיא עבה רק שנספג, ונימא דיש לחוש שמא לא יספג כראוי, ודוחק. ועיין בהערה הקודמת שיש לדון מ"מ שמא אסור גם משום שחיקת סממנים. [ועכ"פ ליתנן בתחלה בשבת אסור בכל אופן, וכמו שכתבנו בפנים, דהא יש לחוש מ"מ משום שחיקת סממנים].

812. שו"ע להלן (סעיף כ"ז), שבאופן זה שכבר נתרפאה אינו בהול, ואין חשש שמא ימרח, ולא חשש של שחיקת סממנים, כיון שאינו אלא כמשמרה.

813. הדגשנו בזה לבאר שכל הנידון הוא ברטיה שיש עליה משחה ומחשש שמא ימרח, והיינו כדרך הנוכח בהלכה הקודמת, אבל בלא משחה אין נידון כלל, ובודאי מותר, וכמשנ"ב לעיל, אך כתבנו לעיל לדון אם מ"מ אסור משום שחיקת סממנים, ועכ"פ כשאין משחה כלל גם חשש זה ליכא.

814. משנ"ב (סק"ב) וזה פשוט לכ"ע. ועיין בב"י בשם הראשונים [וע"ע באג"ט מלאכת טוחן סעיף ל"ב ובסקע"ט באריכות בביאור שיטות הראשונים בדין חזרת רטיה וכו'].

815. שו"ע (סעיף כ"ה), שכשנפלה ע"ג קרקע יש לחוש לשמא ימרח, וכנ"ל בהלכה הקודמת, משא"כ בנפלה על כלי, ויש לבאר דבקרע הוי כהסיח דעת לגמרי, עיין לעיל בסימן ר"ג. אמנם יל"ע הלא כאן הוא בלא דעת, וי"ל.

816. עיין משנ"ב (סק"ב) שסתם לאיסור, ועיין בשעה"צ (אות נ"ג) שציין למג"א בשם שבה"ל, והעתיקו הא"י. וכן הסכים הגר"א, ושכ"ר רש"י ורבינו יהונתן, וכ"כ הא"י והמאירי, ע"ש. וע"ע בכה"ח (אות קנ"ד) שציין להרבה מן הפוסקים דס"ל הכי.

817. עיין בב"י שהביא דברי שבה"ל הנ"ל שאוסר, וכתב ע"ז דלא ידעתי מנא ליה. [אולם בפשטות י"ל שהשבה"ל דקדק כן מלשון "פירשה", דמשמע מאליה דווקא]. וע"ע בשעה"צ (אות נ"ד) שהביא שכן דעת הר"ה והרע"ב, והוסיף עוד שם שדברי הרע"ב נובעים מדברי הר"מ בפיהמ"ש שגם כן כתב כן. והוסיף שכ"כ גם הרשב"א בח"י לביצה להקל בזה, ע"ש. וע"ע בשעה"צ אות נ"ג שציין ע"ד האוסרים שאין זה ברור].

818. כן מבואר במשנ"ב שם שמסכים לדינא לדעת הפו'. וכ"כ בכה"ח (אות קנ"ד) בשם הרבה פוסקים, ודלא כבית יוסף, ע"ש. ויש להוסיף שגם מדברי הב"י אין כ"כ ראייה שסובר להקל, דדילמא רק תמה על השבה"ל, ולא בא לחלוק עליו לדינא, וגם בשו"ע לא הביא דיעה זו, אע"פ שאינו מוכרח, ודו"ק.

ומ"מ נראה שהסומך להקל בזה אין למחות בידו, שהרי מלבד דברי הב"י שנוטה להקל (וכן הביאורו כמה פו'), עוד בה שצמצנו בשעה"צ (אות נ"ד) שהביא חבל ראשונים שמסכימים לדעת הב"י להקל, ודו"ק. ומ"מ הבאנו להלן בסמוך כמה אופנים שיש לסמוך להקל אף למאי דנקטו הפו' לחומרא. ובפרט שאינו אלא חשש דרבנן.

אך כאמור אינו מוכרח דס"ל להב"י להקל, דדילמא אע"פ שמקשה על שבה"ל לא בא לחלוק עליו. וגם יש ראייה קצת מהמבואר בשו"ע להלן (סעיף כ"ז)

לתקן, אפשר שיש לסמוך להקל⁸¹⁹, וכן אפשר להקל להחזירה על ידי גוי⁸²⁰.

ואם הוא רוצה לנקות המכה, יגלה מעט מן הרטיה ויקנח, ואח"כ יגלה מעט מהצד השני, ויקנח⁸²¹. אבל את הרטיה עצמה לא יקנח מפני שהוא ממרח⁸²². **ק"ח**. יש להזהר באופן שמוותר ליתן רטיה על המכה, שלא יאגוד אותה בקשר של קיימא, משום איסור קושר, אלא יאגוד אותה בעניבה⁸²³, או באופן שעשוי להתיר בכל יום⁸²⁴. ויש עוד אופנים שנתבארו בסימן ש"י⁸²⁵.

וכן יש להזהר שלא לפתוח את הקשר העשוי לקיימא⁸²⁶, וכפי הפרטים שנתבארו בס"ד בסימן ש"י⁸²⁷.

ודין יציאה לרשות הרבים עם תחבושת, נתבאר לעיל בסימן ש"א סעיף כ"ב.

ק"ט. עשיית רטיה ונתינה על ידי גוי, אם הוא חולה שאין בו סכנה מותר בכל אופן, ואפילו כשהגוי ממרח את המשחה⁸²⁸. אבל אם אינו אלא מקצת חולי, אסור לומר לגוי שימרח על הרטיה, משום שלא הותר איסור דאורייתא במקצת חולי⁸²⁹, אבל מותר לומר לגוי שיניחה על מכתו בלא מירוח⁸³⁰, ואם אינו אלא מיוחש בעלמא, אסור אפילו להניחה על ידי גוי⁸³¹.

נתינת אפר מקלה על מכתו, יש אוסרים משום שהיא מרפאה, ועיין בהערה⁸³². ומכל מקום מותר לומר לגוי ליתנו על מכתו⁸³³.

ק"י. נזכיר כמה פרטים בענין חבישות ותחבושות לפצעים⁸³⁴:

מותר לתבוש פצע בשבת, או להחליף תחבושת ישנה בחדשה⁸³⁵, אך אם יש בו חומר המרפא, בין שהוא מעורב ומובלע בבו, ובין שהוא מעליו כמו משחה, אסור להשתמש בו, וא"כ לחולה שאין בו סכנה, או שכוּבא וחלה כל גופו⁸³⁶.

יש להזהר בכמה דברים:

[א. קריעת הנייר העוטף את התחבושת מותר, ועיין בהערה⁸³⁷, ויזהר אם אפשר שלא יקרע במקום האותיות⁸³⁸.

[ב. אסור לחתוך תחבושת שהיא ארוכה מדי⁸³⁹, וגם לחתוך אותה באורכה כדי לקשור את קצותיה, אסור⁸⁴⁰. וכן הדין לענין כל תחבושת, וכגון רשת (שרוול)⁸⁴¹.

[ג. אסור לקשור את קצות התחבושת משום איסור קושר, אבל מותר לקשור בעניבה, וכן אפשר לתופסה בסיכת ביטחון, או במהדק תחבושות מיוחדים⁸⁴².

ק"יא. פלסטר מותר להשתמש בו בשבת⁸⁴³, אך יש להזהר בו ככל הפרטים הנזכרים לעיל גבי תחבושת. ואם הוא פלסטר עם בד גז, ודרך שימושו בדרך כלל עם הגז וקעת הוא רוצה להסיר את הגז, אבל אפשר להסירו בערב שבת, ולהחזירו רק לשם שמירת נקינות, ובשבת יוכל להסירו⁸⁴⁴. [יש להזהר עוד שלא להדביק את הפלסטר על התחבושת, משום איסור תופר⁸⁴⁵, אלא יתפוס את התחבושת בסיכת ביטחון או בקשר, וכנזכר לעיל].

אגד מדבק מותר בשימוש בשבת, בין לשמור את המכה מפני החיכוך ובין לשמרה מפני זיהום⁸⁴⁶, ומותר להוציא את הנייר הדבוק על הפלסטר ושומר אותו, ויש מחמירים בזה⁸⁴⁷, ומותר ליתן את הפלסטר ולהניחו על בשר האדם, אבל לא על תחבושת, וכנזכר לעיל.

יש להזהר כשמוציאו מגופו אחר השימוש, שלא יתלוש שערות מגופו, ולכן יזהר להוציאו בנחת, וכדין פסיק רישא⁸⁴⁸.

ק"יב. צמר גפן יש להזהר בו בכמה דברים:

[א. יש להזהר מחיתוך חתיכת צמר גפן⁸⁴⁹.

שכתב כשכרועה לנקות פי המכה מגלה קצת ומקנח, ואח"כ מגלה מקצת השני ומקנח, עיי"ש. ומשמע אפוא שאם יגלה את כולה לא יוכל להחזירה, וכבר העיר בזה בביה"ל (שם ד"ה מגלה), והקשה מזה על הב"י דס"ל להקל בזה, ולמה העתיק בש"ע דין זה. ותיירץ בדוחק דמייירי כשרועה להניחו על גבי רקוע, עיי"ש. אולם זה דוחק כמש"ש. (ואין לומר דבלא"ה אנו צריכים להדחק, שהרי המשנ"ב גופיה סוסקפ"ב צידד להקל כשרעה לתקן, עיי"ש. וא"כ ה"נ הוי כרועה לתקן ולמה אסרינו, וי"ל שיש לחלק בין לתקן את הרטיה לבין כשרועה לקנח את פי המכה, וכמו שצידדו להלן בהערה ד"ה והנה). (ובפרט 819. משנ"ב (סוף סקפ"ב), ומש"כ בלשון "אפשר" נראה דדינא הוי הכי (ובפרט לפמשנ"ב בהערה הקודמת), וכן דרך לשון הפו', כידוע. ובאמת שכע"ז מצאנו בפ"ק דשבת ובפוסקים לענין הוצאה שיש חילוק בעקירה והנחה בין שעמד לפוש או שעמד לתקן [ועיין להלן בהערה שאחרי הסמוכה (ד"ה והנה) מה שכתבנו בביאור הדבר, וצ"ע].

820. כה"ח (סוף אות קנ"ד) בשם ספר חסד לאלפים.

821. שו"ע (סעיף כ"ו). ועי' באג"ט (טוחן סל"ב) שהאריך בזה, וצ"י שם שבביה"ש שרי להחזירה, וצ"ע שם לענין נתינתה ע"י גוי, ויבאר להלן בהלכה שאחרי הסמוכה.

ועיין בביה"ל שפרש שהדבר תלוי בשיטות הפוסקים שנוכרו לעיל, שלפ"ד הפו' שאוסרים אם הוציאה במתכוון אתי שפיר גם כאן שאסור להוציאה כולה, ולכן צריך להוציא מעט ולקנח ולחזור ולהוציא מעט ולקנח. אולם לדעת הב"י שמתיר אם הוציאה במתכוון, צריך לפרש שכאן הוא רוצה להניחה על גבי רקוע, ואה"נ שאם רוצה להניחה על כלי, וכל שכן בידו, שמוותר.

822. משנ"ב (סקפ"ב).

824. שעה"צ (אות נ"ב) משם הפמ"ג, עיי"ש. וצ"ל דהיינו גם באופן שלא קושר כדרך האומנין, וכמבואר בסי' ש"ז.

825. שם נתבאר באיזה קשרים אפשר להקל, וה"נ בנידו"ד, ובפרט במקום צורך יש לסמוך טפי על המקילים.

826. שבכל מקום שיש איסור קושר יש איסור מתיר. ועי' בהערה הסמוכה.

827. עיין בסי' ש"ז שביארנו כל פרטי הדינים בזה בקשר של קיימא וקשר אומן, עיי"ש. ושם נתבאר שכאשר הוא קושר קשר, ודעתו שישיאר שם לעולם עד שיתבלה, ה"ז נחשב קשר לעולם, ושייד בזה איסור קושר דאו' (אם קושר כראוי, עכ"פ), וה"ה ברטיה, אע"פ שדעתו לזרוקה אח"כ עם הקשר שעליה יש בזה איסור, כנ"ל.

828. משנ"ב (סקפ"ד) בביאור דברי הרמ"א, ואע"פ שהוא איסור דאו' כשממרח, מותר ע"י גוי, שכל צרכי חולה נעשים ע"י גוי, וכמשנ"ת לעיל בסעיף י"ז. [וקו' אם יש בו סכנת איבר שמוות].

829. משנ"ב שם.

830. שו"ע (סעיף כ"ה).

831. משנ"ב (סקפ"ג). [ההכל כמשנ"ת לעיל בריש הסימן, עיי"ש].

832. הנה המג"א התייר בזה אם חלה כל גופו (וה"ד בכה"ח אות קנ"ח, ושכ"כ בתו"ש), אולם המשנ"ב (סקפ"ה) כתב שאסור בזה אף לחולה שחלה כל גופו, כיון שאין בו סכנה, וגם לא סכנת איבר, וכמש"כ בשעה"צ אות נ"ט. (וצ"י בשעה"צ אות נ"ח להפמ"ג שכתב כן, ותמה על המג"א, שהוא נגד המסקנא בסעיף י"ז). [ואע"פ שהוא רק איסור דרבנן, מ"מ על ידי ישראל אסור לעשות בלא שינוי משנ"ב שם ע"פ המבואר בסעיף י"ז], ע"כ. אמנם כשלעצמם הדברים צע"ג, מאחר שבמשנ"ב (סל"ז) כתב להתיר רפואת לחולה שאיב"ס שאינו בכלל גזירת שחיטת סממנים (ונתבאר עוד בדברינו שם ובסי"ז סוף הלכה ראשונה, וביתר ביאור בהקדמה ב' לסעיף כ' בענין רפואת לחולה שאין בו סכנה, עיי"ש), וחילק בין זה לשאר איסורי דרבנן, וא"כ מה ראה להביא כאן דברי הפמ"ג דלא ס"ל לחלק כן (ובביה"ל בסל"ז הוכיח בנידונו מאפר מקלה והשוה אותם), וצ"ע. ובפשוטו למאי דקיי"ל כהש"ע בסל"ז והפו' להתיר כל רפואה, ה"ה בזה יש להתיר, ואם אפשר לעשות בשינוי עדיף, אולם א"ה נ"ל דשרי, ובצירוף דברי הח"א שהבאנו בס"י ועוד, ודו"ק. ואח"כ ראיתי שעמד בזה בחוט שני פ"ט סקל"ט, וכתב שאפר מקלה גרוע טפי מרפואה משום שהוא נעשה בצורה של מלאכה ודומה למירוח, ע"כ. והוא חידוש גדול, ואינו מחוור, ופשוטו המשנ"ב מצד רפואה, וכמו שהערנו, ואכמ"ל.

833. הרמ"א שם.

834. יסודות הדברים בזה ובב' ההלכות הבאות ע"פ ספר רפואת השבת פל"ג מסעיף י"ט עם כמה שינויים והוספות.

ולענין מריחת משחה בשבת, נתבאר לעיל בהקדמה ב' לסעיף כ', עיין שם. וכן לעיל בסעיף כ"ב, כיעו"ש כל הפרטים בזה.

835. כיון שאינו מרפא בעצמותו, אלא רק מגין על הפצע שלא יתחכך באיזה דבר, או שלא יזדהם. ועיין בשו"ע לעיל (סעיף כ"ג-כ"ד) לענין נתינת בגדים על המכה שיש חילוק בין חדשים לישנים, וע"ע מש"כ שם. אך כבר ביארנו שם שבזמן הזה אין בזה חילוק, כיון שאין מרפאים בבגדים כלל, והכל מותר. וכ"ה באר"צ ע' רנ"ט, וע"ע במגנ"ח ח"ה סי' ל"ט.

836. ככל דיני רפואה בשבת, וכדרך שנתבאר לעיל בהקדמה לסעיף כ'. [ועיין לעיל מסעיף כ"ה כמה פרטים בעני"ז, שיש אופנים שאסור אף לחולה שאין בו סכנה, והיינו בסתם רטיה שגורו בה חז"ל שמה ימרח (וכנ"ל ריש סעיף כ"ה), או מצד שחיטת סממנים כשהוא בלא שינוי לדעת המשנ"ב, וכנזכר בהלכה הקודמת, ועמש"כ שם, ודו"ק].

837. הנה באופן שהיא אריזה שיש בה הרבה תחבושות, ודרך לקרוע ממנה ולהשאיר בתוכה את התכולה, הרי זה ככל פתיחת אריות שנתבאר לעיל סו"ס שי"ד בארוכה שיש אוסרים בזה ומדרבנן (כיון שאינו עשוי להכניס ולהוציא, אך י"ל שכאן יש בזה חשש טפי כאשר הדרך להוציא סליל אחד ולחתוך ממנו, ואח"כ מחזירים את הנותר, והוי כעשוי להכניס ולהוציא שאסור מדאו'). ויש מתירים, אמנם בדרך השחתה מותר וכמו שהבאנו שם, וכאן במקום צורך יש להקל לכר"ע, ודו"ק.

אבל תחבושת קטנה העטופה בנייר שעשוי תמיד לזריקה, היה מקום לאסור מצד איסור קורע, ולא שייך בזה מקלקל אחר שתמיד דרכו בכך, אולם בחזו"א (סימן ס"א סק"ב) מבואר שגם כהאי גוונא נחשב מקלקל, וכן הסכימו לזה הרבה אחרונים. וע"ע במש"כ ע' תס"ב ועוד בכ"מ. וה"ה כאן. ועוד יש לצרף בזה סברת כמה אחרונים שמלאכת קורע שרק בבגד יש קורע, איברא דאין הלכה כן, ויל"ב. (ושו"ר שכבר עמד בזה בנשמת שבת סי' ת"ז וכתב להקל, אולם אף הוא העיר בזה שאינו פשוט). ויש מחמירים שבמקום צורך יקרענה בשינוי, כגון בשינוי וכיוצא. אולם מן הדין יש להקל בזה לכתחילה, וכמשנ"ת בס"י שי"ד, ודו"ק.

838. כמו שנתבאר לעיל בסוף סימן שי"ד בהקדמה לדיני פתיחת קופסאות ואריות, איברא שאינו אסור מדינא וכמשנ"ת שם בהערה, והלום ראיתי שכ"כ בשש"ע ע' תס"ב בהערה כ"ט משם הגרשז"א, וע"ע שם.

839. משום איסור קורע, ואם הוא מקפיד על המידה יש בו גם איסור מחתך. אמנם בד"כ אינו מקפיד על המדה, רק שכעת א"צ יותר. [ואפילו ביד אסור, ואע"פ שהוא שינוי אסור מ"מ מדרבנן].

840. כנ"ל בהערה הקודמת, וכאן יש בזה ג"כ חשש איסור של מתקן מנא.

841. שאע"פ שמוותר להשתמש בה, אבל אסור לחתוך ממנה, וכנ"ל.

842. הנה בבושר קשר של קיימא, ואין דעתו להתייר, אע"פ שדעתו לזרוקו עם הקשר הקשור בו, ה"ו בכלל קשר של קיימא, וכמו שנתבאר בסימן שי"ז, ולכן אסור אלא רק בקשר של עניבה, או בשאר דרכי היתר שנתבארו בסימן שי"ז, וה"ה שמוותר לסוגרו בסיכת ביטחון [ומה שהבאנו שמוותר בסיכת תחבושת, כ"ה ברפואת השבת. וכנראה שהוא כעין סיכת ביטחון, אבל אם זה כעין סיכות מהדק דפים בודאי אסור]. וע"ע בדברינו בס"י שי"ז מה נחשב קשר לדעת השו"ע ולדעת הרמ"א, ודון עפ"י בנידו"ד אימתי נחשב קשר האסור ומהו סוג הקשר (ובד"כ בקשר כפול אסור). וכן אם הוא עשוי להתירו בתוך שבעה ימים, יש מתירים, ואכמ"ש.

843. דאינו אלא שומר על הפצע שלא יסרט ולא יתקלקל, וגם מטרותו הוא כדי לעצור את הדם. אלא ששוב שמעתי באומרים לי שבפלסטר יש גוה שיש בה חומר חיטוי, וא"כ לכאן אסור להשתמש בזה בשבת, וכדלעיל (בסעיף כ"ג) שאסור ליתן על המכה דבר שעשוי לשמור וגם מרפא. אולם לעני"ד אין לחוש, חדא שאיני יודע אם האמת הוא כך, ואף אם כן נראה שאין לחוש כיון שאין כוונת האדם על החומר הרפואי אלא כדי לעצור הדם (וכל כה"ג יש להקל אפילו כשיש בו רפואה, וכמו שכתבנו בירוש ההקדמה לסעיף כ', עיין שם). ומה שלוקחים פלסטר ולא סתם רצועת סרט גיילון (סלוטפ), הוא כדי שתוכל המכה לנשום, ועוד סיבות מועילות, וגם הוא דבר נח ומוכן לכך. וא"ת הרי מצאנו לעיל (בסעיף כ"ג) שאסור ליתן על המכה רטיה כדי לשמור על המכה אם היא יכולה לרפאת, אע"פ שאין כוונתו לרפאות, עיי"ש. אולם כבר כתבנו שם מהתהליך שזה מפני שהדרך הוא לעשות כן לרפואה, ולכן אף שאינו מכוון יש בזה חשש מפני הרואים, משא"כ פלסטר שאין דרך לחשוב ע"ז דווקא בשביל הרפואה, ודו"ק. [ואעיקרא דמילתא לק"מ, כיון שכבר החומר בפלסטר אינו חומר רפוי, אלא מחטא ומונע זיהום וכדו', וכל שהוא מניעה אינו בכלל רפואה כלל].

844. הנה אם הוא אגד מדבק שיש בו גוה על המדבקה, וכך דרך שימושו תמיד להשתמש ביחד, נראה א"כ שאסור להוציא את הגוה מן המדבקה, לאיזה צורך כל שהוא, משום מתקן מנא, וגם י"ל דהוי כתופר וקורע, שהדבקת ניירות בכלל זה (וכמש"כ בס"י ש"מ). אבל אם זה עשוי רק לשמירת נקינות מותר (וכמו שביארנו להלן גבי אגד מדבק). וכמו כן אף אם הוא עשוי לשימוש עימו תדיר, אפשר להוציא בער"ש ולחזור ולהדביקו על דעת שבשבת יוציאנו.

845. הנה בתחבושת שמודבק עליה הפלסטר הרבה פעמים רגילות לחתוך את המדבקה או התחבושת, ולזרוק את התחבושת עם הפלסטר שעליו, ונמצא שהפלסטר מודבק עליו לקיום ולא על מנת להתיר, ובכה"ג הלא יש בזה איסור משום תופר [עיין רמב"ם פ"י הי"א וש"ע סו"ס ש"מ], ובשלמא אם היה דעתו לכך להתירו, אפשר שאין בזה תופר (עי' באחרונים סו"ס ש"מ וכן בס"י שי"ז ס"ג מש"כ בזה), מ"מ כאן שדרך לפעמים להשאירו כך יש להזהר טפי, ואמנם אם יכוון במפורש על דעת להפרידו אפשר שמוותר (עי' באחרונים שם). מ"מ נכון להתמיר, ויעשה בדרך היתר. [ובעיקר הדין בזה כן מבואר בשש"כ פל"ה

הערות ס"ג-ס"ד, וע"ע בשו"ת צ"י"א ח"ח סימן ט"ו פ"ד, ושם כתב שעדיף לקשור (מאחר שבד"כ אינו קשר של קיימא) מאשר להדביק כן, וע"ע בצ"י"א ח"י"ב סימן מ"א, עיי"ש].

וכמו כן יש לציין באופן שהוא שם את הפלסטר, שיתן אותו בצורת אלכסון, כדי שלא ידבוק ב' הקצוות של הפלסטר זה לזה, מפני שבכה"ג יש לחוש משום תופר, וכן העיר בספר רפואת השבת שם, וגם בספר נשמת שבת סימן ת"ה עמד בזה, וכתב שלא ידביק את הקצוות זה לזה אם הוא מכוון להשאיר את הפלסטר כך יותר מזמן מעט לעת, אבל אם דעתו להסירו פחות ממשך יממה אחת מותר, אך יזהר לבסוף כשמסירו שלא ימשוך אותו מן האצבע כמו שהוא מודבק וזרקו, שאז נמצא שהיה קשר של קיימא, אלא יפתח את הדיבוק.

[וטיטולים מותרים בשימוש עם המדבקות שלהם, לפתיחה ולסגירה (ע"פ הנ"ל שעומד לפתיחה, ואינו לקיום, וכאן עדיף טפי כיון שעשוי לכך ונתבאר להלן בס"י ש"מ), אך יש להזהר בעת שרוצה להשליכו לאשפה שלא ידביקו טרם שזורקו, מאחר שהוא עשוי לקיום, הגם שהוא נזרק, וכנ"ל וכמשנ"ת כה"ג בסימן שי"ז גבי קשר של קיימא. ובעצם ההיתר להשתמש בטיטולים בשבת אף עם מדבקה, נתבאר במקומו (וע"ע בשו"ת נשמת שבת סימן תפ"ו), ואכמ"ל].

ואם הוא מדביק חלקה על התחבושת וחלקה על גוף האדם, הנה בפשוט יש לאסור ג"כ מאחר שמצוי שמוציאה מידו חורקה כשהיא מודבקת בו, ויש בזה משום תופר, וכנ"ל. ושו"ר שכ"כ בשש"כ פל"ח סכ"ה ובהערה משם הגרשז"א. אולם בשו"ת צ"י"א ח"ח סימן ט"ו פ"ד אות ו' הביא שיש מתירים, וכי עדיף לעשות כן מאשר לקשור בשתי קשירות, ויל"ב. ואכמ"ל.

846. כנ"ל בהערה שניה של ההלכה שלפני הקודמת.

847. הנה ראיתי כמה אחרונים שאסרו להוציא את הנייר המכסה את המדבקה של האגד מדבק, או פלסטר, עיין בשו"ת מנחת יצחק ח"ה סימן ל"ט סק"ב [וע"ע בדבריו בכה"ח סי' ל"ט, ועיין גם בח"ג סי' פ"ג סכ"ה]. וכ"כ בשש"כ ע' תפ"ה שיש להוציאו מלפני שבת, ואחר כך יוכל לשוב ולכסותו ולהוציאו בשבת, עיי"ש. ולעני"ד אין בזה חשש, א' דבאשר לאיסור קורע אין חשש כיון שהוא עשוי על דעת להפרידו (ועי' באחרונים בסו"ס ש"מ). ובפרט שהוא ניכר שמתקן ועשוי לכך, והרי הוא כמו כל בית יד העשוי לפתוח ולסגור, וכן סגירת סקוטש וכל כיוצא. (ונוסף ע"ז, ע"י בפוסקים בסימן שי"ז שמוותר לנתק חוטי תפירה כשלא עשוי לקיום, ואך בפני ע"ה אסור), ויל"ב. ב' ובאשר לאיסור מכה בפטיש ג"כ ליכא, כיון שאינו גמר מלאכת האומן, אלא הוא נעשה רק כדי לשמור על נקינותו, וכדי שיוכלו לאורזו כראוי, וכיוצא. ועיין בשש"כ פל"ה סכ"ז ובהערה מש"כ בזה משם הגרשז"א להחמיר, אולם במנחת שלמה ח"ב סי' י"ג ס"ל להתיר, וע"ע באר"צ פל"ז ט"ו שכתב להתיר, וכן כתב בשו"ת באר משה ח"ב סי' כ"ט ובמנ"א, ועוד באחרונים. והלום ראיתי בספר נשמת שבת סימן ת"ז שהביא בזה מד' האחרונים מערכה לקראת תוכרה, והוא כתב להחמיר בזה. (וע"ע בסימן תפ"ה). אולם ז"א מוכרח, וע"ע בספר בנין שבת מש"כ בזה, ואכמ"ל. והמחמיר יקרענה בשינוי כגון בשינוי וכיוצא, ותע"ב. ואכמ"ל.

848. הנה בהוצאת הפלסטר כשהוא על מקום שיש בו שערות יש חשש איסור משום תולש השערות, ולכן יש להזהר בו ככל דיני פסיק רישא, שאם הוא בודאי שיתלש שערות אסור, אבל אם אינו דאי שיתלש מותר (כמשנ"ת בסימן ש"כ ס"ח עיי"ש). ואיברא שכאן קיל טפי, ויש מקום להקל אף בפסיק רישא, שהרי זה תולש כלאחר יד וכו'. (ועיין בשעה"צ בסימן שט"ז שפסיק רישא בתרי דרבנן שרי). וגם אינה צל"ג ולא מתכוון לזה, ויש רבים באחרונים שהתירו פסי"ד דרבנן, וגם בנידו"ד דינא הכי, וכל שכן כאן שמצטער עליו (דקיל טפי משאר פסיק רישא דלא איכפ"ל). ואף שכתבנו במקומו שלכתחילה יש להחמיר אף בתרי דרבנן, מ"מ ככה"ג שמצטער ע"ז וכי יש להקל, ונוסף ע"ז במקום צערא לא גזרו רבנן [ונת' במקומו בס"י שכ"ח ובסי' ש"ח שמוותר להוציא את הקוץ אפילו אם יצא דם, דבמקום צערא ל"ג], ושו"ר בשש"כ (פל"ח סכ"ט) בשם הגרשז"א שהגם שלכתחילה טוב"ש שלא להסירה אם היא דבוקה במקום שיער, מאחר שעל כורחו יתלש שערות (וכ"כ באר"צ פל"ז סט"ו), מ"מ אם הוא מצטער מכך נראה שמוותר ומטעם הנ"ל, עיי"ש. (ועי' בשיעורי שבת הלוי סימן קצ"ח ס"י גבי פלסטר שדבוק במקום שיער, ושכחה להורידו לפני שבת, שיש להקל להורידו בנחת באופן שאינו פסיק רישא, ע"כ. אמנם זה פשיטא הוא דשרי כשאינו פסי"ד, ומותר לכתחילה, ולא מובן מה החידוש בטבילה). ועיין בשש"כ שם שיש אפשרות להסיר את האיכפ"לית על ידי שישפוך עליה נפט או בנוזן, אך יש שדרכו כלל הוא מוקצה ואסור להשתמש בו, אמנם כאן הוי לצורך גופו, ולא יש מחמירים בכה"ג אפילו לצורך גופו, ע"י בס"י שש"כ מש"כ בזה. אולם אם הוא מוכן לכך מבעוד יום, מותר. [וכמו"כ אפשר לטלטלו כלאחר יד ככל מוקצה, אלא שבזה חמיר טפי מאחר שהוא שימוש של כליוי במקצה, עיין בר"ם ש"ח מש"כ בזה].

ובעצם הוצאת האיכפ"לית המודבקת על התחבושת ג"כ אסור, ע"פ המבואר בסימן ש"מ ס"ד (א"כ אינו עשוי לקיום, שלא אסור אלא בפני ע"ה לפי הרבה פוסקים, ובנידו"ד טפי יש להקל). אבל אפשר לכתחילה להוציאה דרך קלקול, וע"ע בשש"כ שם סכ"ח ובהערה שם.

849. עיין בזה בשש"כ פל"ה ה"ט שכתב בזה בלשון רצוי להימנע מקריעת

ב]. יש להזהר באיסור חסיה, ולכן אין לטובלו בנוזל כל שהוא כדי לסוחטו, ואפילו אם אין כוונתו לסוחטו, אם בודאי עלול להסחט אסור⁸⁵⁰, אבל אפשר להשתמש עם מכחול העשוי מסיבים ניילון פלסטיק וכיוצא⁸⁵¹, וכן אפשר לטפס את הנוזל ישירות על המקום הרצוי, ואח"כ לנקות בצמר גפן⁸⁵².

ג]. אסור לעשות פתילה בשבת וי"ט מצמר גפן כדי להכניסה לאוהן, משום עושה כלי, אבל אפשר לרחוץ את צמר הגפן כמות שהוא לתוך האוהן⁸⁵³.

ק"יג. המבוקיע את השחין בשבת וי"ט מצמר גפן כדי להרחיב את פי המכה, כדרך שהרופאים עושים, שמתכוונים ברפואה להרחיב פי המכה, הרי זה חייב משום מכה בפטיש⁸⁵⁴. אבל אם כוונתו רק להוציא את הליחה (מוגלה), ולא איכפת לו אם יחזור ויסתם, מותר לכתחילה⁸⁵⁵, ואפילו אם יש לו צער מזה מותר⁸⁵⁷. ואפילו אם יש דם עם הליחה, מותר, ואע"פ שיוצא הדם גם כן, כיון שהדם כנוס שם ואינו עושה חבורה, אך יזהר שלא ידחוק להוציא את הדם האחר שבלוע בעור⁸⁵⁸.

ובכל אופן יזהר שלא יכוון לעשות פה למכה⁸⁵⁹, ועוד כתבו הפוסקים שבכל אופן טוב לעשותו על ידי גוי⁸⁶⁰.

ודע, שכל האמור באופן שיש לו צער, אבל אלה שיש להם פצעי בגרות וכדומה, ואין להם מזה צער וכאב, אסור לנקב את הפצעים⁸⁶¹.

ק"יד. גם כאלו שכונתו להוציא את הליחה בלבד, מכל מקום יש אומרים שאם אפשר יש לעשות זאת ביד ולא בכל⁸⁶², אמנם בדרך כלל קשה לעשות זאת ביד, ולמעשה מותר לעשות אף בכל⁸⁶³.

ומכל מקום יש להזהר שלא לתלוש את העור מן השחין⁸⁶⁴, וכן יזהר שלא ליתן בו דבר האוכל⁸⁶⁵.

יש להזהר שלא לחכך בשחין, משום שעל ידי החיכוך יוצא דם שנבלע בבשר, ואינו כמו הגידון הנזכר לעיל שמותר לבקוע את השחין להוציא ליחה, משום ששם הדם כנוס בו בלבד⁸⁶⁶.

קט"ו. כויה שיש בה ליחה, מותר להוציא ממנה הליחה, ואע"פ שיש בתוכה דם⁸⁶⁷, וכן פונטיאניליה שיש בה ליחה מותר להוציא את הליחה⁸⁶⁸.

וכן כל פצע שיש בו מוגלה עם דם מותר להוציאם, כיון שהדם כנוס בתוכו, ואינו מפרקו מתוך הבשר⁸⁶⁹, אך יש להזהר שלא ידחוק בבשרו, כדי שלא יצא דם הבלוע בבשרו, ואסור משום חבורה⁸⁷⁰. וכן אסור להניח משחה שמושכת מן המכה את הדם והליחה⁸⁷¹. וכמו"כ יש להזהר בכל הג'יל שלא יכוון לעשות פה למכה, וכדרך שנתבאר לעיל לענין שחין.

ודע, שחטט (הנקרא פונקל) אם הוא גדול, או כשהוא נמצא בשפתיים ואפילו קטן, יש בו חשש סכנה, ומותר לטפל בו כרגיל⁸⁷².

857. כה"ח (אות קס"ט) בשם הח"א. והיינו שא"צ שיהיה חולי שנפל למשכב וכדומה, אלא כל היכי דאיכא צערא שרי.

858. משנ"ב (סקפ"ט), וע"ע בכה"ח אות קס"ה, קס"ח, קס"ט.

859. הזכרנו זאת אגב גררר (לפי מה שיבואר בהערה הבאה), והיינו שיזוהר שלא יטעה.

860. משנ"ב (סקפ"ח) וכה"ח (אות קס"ח), והוא מדברי המג"א בשם האגודה. והיינו שמאחר שאם הוא מכוון הוא איסורא דאורייתא, יש לנו לחוש לכך שלא יטעה (ובפרט שמצוי לטעות בשיקול הדעת בזה). ולכן טוב לעשות ע"י גוי. (וכ"כ מחה"ש). אולם ד"א מדינא.

861. פשוט. כיון שכל ההיתר במפס מורסא הוא משום צער.

862. עיין בפמ"ג (במש"י סקכ"א) שהקשה במפס מורסא, שהרי מדחייב כאשר כוונתו לפה, מוכח שהוא עושה כדרכו ע"י כלי, וא"כ גם כשהתירו להפס מורסא הוא ג"כ ע"י כלי. וזה קשה, שהרי נתבאר לעיל שלא הותר שבות במקום צער אלא בשנינו, ע"כ. [ועי"ו עיין במשנ"ב לעיל בסעיף כ"ו (סקפ"ה) בשם הפמ"ג, והעיר על המג"א שם, עיי"ש. ועמש"ש]. ושוב ציין שבמג"א בסיון ש"א ובט"ו כאן מבוואר דלא שרינון שבות כדרכו משום צערא, וא"כ מה שאנו מתירין כשהוא להוציא ליחה הוא רק ביד ולא בכלי, ע"כ. והוא כל זה בביה"ל כאן ד"ה כדי, וכ"כ בכה"ח (אות קס"ו) שאסור בכלי, ועוד הביא בכה"ח (אות קס"ו) משם התו"ש שכתב שהמפס מורסא, יש לעשות זאת במחט ולא בצפריניים, שלא יבא לתלוש את העור וכו', והעיר ע"ז בכה"ח בשם הפמ"ג שאין בזה גזוז. (וכדלהלן בהערה הבאה). ולהאמור מבוואר בפמ"ג לגמרי בהיפוך שיעשה ביד ולא בכלי. וע"ע בתורת שבת (לפ"ק) שעדיף בציפורן מחשש דשמא יכוון וכו', והעירו בצי"א ח"ח ע' קל"ד ועוד באחרונים דאין לגזור מדעתנו, ואין להאריך.

863. דהנה גבי קוץ חזינן שמותר לעשותו ע"י מחט, וכמש"כ בשבת נו. וכו"ה בשו"ע סימן ש"ח ס"א, ויעוין במשנ"ב שם (סקמ"ו) שכתב בהדיא שמותר לטלטל המחט להוציא את הקוץ, או שנוקב בה את המורסא להוציא ליחה, עיי"ש. וע"ע. והעירוני לתרץ דשאני התם דא"א בלא כלי, וה"נ אם אי אפשר בלא כלי מותר [ועי"ו כתבנו לעיל בסעיף י"ז גבי מה שכתבו הפוסקים שמותר לעשות שבות במקום חולי רק בשנינו, וכתבנו שם משם הפ"י שאם א"א בשנינו מותר, וה"נ י"ל בנידו"ד, ודו"ק].

וראיתי בשש"כ (פ"ה ס"ט) שכתב בפשיטות שמותר לנקוב מורסא בין ביד ובין במחט. [וע"ע מש"כ שם בהא דלא התירו שבות אלא בשנינו, וכאן התירו בכל גזונו]. וכ"כ עוד באחרונים שמותר בכל גזונו. ונראה שם שבדרך כלל כך הוא, שקשה לעשות הדבר ביד, והוא מצטער הרבה (וגם פעמים שעי"ע עשיתי ביד נתלש העור או נעשה תהו, ויש חשש שיבא לאיסור דאורייתא), ועכ"פ כיון שבמקום צער התירו חז"ל מותר. וכאמור שכן תנימת הפ"י להתיר אף במחט, וכבר הפמ"ג עצמו נרגש בזה שהגידון הוא בכלי, שהרי כשכתב השו"ע שאם להרחיב פי המכה חייב, על כרחך הוא ביד, וכבר הבאנו שכי"כ המשנ"ב בהדיא ושאר פוסקים. וכ"כ במחה"ש בהדיא ועו"א. ודו"ק. ובמק"א כתבנו בזה עוד בתשו"י בענין ניקוב ציפורן שמחתתיה יש דם צורו.

864. הנה בתו"ש כאן (אות מ"ז) כתב שיש להזהר שלא לתלוש את העור מן המורסא, משום איסור גזוז, ושוב כתב לתלות זאת בדברי הראשונים, עיין שם. והואו בדברי בכה"ח (אות קס"ז), ולצד זה אפ"ל דאדרבה עדיף בכלי ולא ביד. [וע"ע בשו"ת צ"א ח"ח ס"ח פ"ח].

ואמנם הפמ"ג (שם) כתב שאם גזוז את העור מן המכה אין בזה חיוב חטאת, כמו ציפורן שפירשה רובה, דתו לא יניק מן הגוף, ע"כ. וה"ד בכה"ח הנ"ל. אולם בביה"ל כאן (ד"ה כדי) הביא דברי הפמ"ג שאין בזה איסור גזוז, והעיר שבתו"ש אין סובר כן. וגם מה שהביא הפמ"ג לראיה יש לדחות, עיי"ש. ועל כן נכון להחמיר, ומה גם שללא צורך לא הותר איסור דרבנן, וא"כ די לנו שיקלף העור לצד מעלה ולא יסירנו. וכ"כ בשש"כ (פ"ה ס"ט) שאסור לגזור את העור שעל המורסא, וכן אסור לתלושו. וע"ע שם בציניוס מדברי הפ"י, ודו"ק. ודין גזיזת העור יבואר להלן בס"י ש"מ במלאכת גזוז.

865. עיין כה"ח (אות קע"ב) באופן שעלה עליו בשר [וע"ע בהלכה הבאה לענין המשחה צ"ק ולא"ב].

866. משנ"ב (סוף קצ"ג), וע"ע בכה"ח אות קס"ה, קס"ח, קס"ט.

יש לבאר, דהנה במקום צער מותר מלאכה שאצ"ל כמו שמותר לעשות פתח ממילא, וכמש"כ המשנ"ב (סקצ"ג), ומה שאסרו כאן שלא יוציא דם, הוא מפני שאינו נוקם בשביל להקל מן הצער, ואה"נ שאם צריך לכך, או שא"א בלא זה, ויש לו צער, מותר אף אם יצא דם [ועי"ו מדוקדק בלשונו המשנ"ב סוסקפ"ח גבי קוץ].

867. כה"ח (אות קע"א) כיון שהוא רק כנוס בתוכו, וה"ו כמפס מורסא.

868. כה"ח (אות קע"ב).

869. כדיו מורסא הנזכרת לעיל, וכדיו כויה הנ"ל.

870. כן מבוואר בדברי הפ"י המובאים שם. וכה"ג כתבנו לעיל גבי המפס מורסא. [וע"ע שם שבמקום צער וא"א בלא שיצא דם יש להקל].

871. עיין במג"א (סקל"ג) שאסור להניח צ"ק ולא"ב (משהו שחורה) על המכה שאין בה נקב, והיינו מפני שמושך הליחה מן המכה, ואסור משום מפרק (ה"ד במשנ"ב וכה"ח כאן).

ועיין בשו"ת צ"א ח"ה סימן ט"ו פ"ד אות ה' שכדברי המג"א כ"ה בשו"ע הגר"ו, ושכ"כ להדיא בהג"מ (פכ"א מהל' שבת), וציין שבקצה"ש (סימן קל"ו בבדיה"ש סק"ג) כתב שאסור מן התורה משום מפרק [וכ"כ במשנ"ב להלן (ס"ק קמ"ז) שאסור מן התורה, כיון שמכוין לזה, עיי"ש]. ולפ"י אסור אפילו על ידי נכרי, אא"כ חלה כל גזונו, [אמנם אם אינו מכוון למשוך הדם והליחה מותר ע"י גוי, דהוי פסיק רישא באמירה לנכרי, עמשנ"ת לעיל בס"י ש"ו ס"ה].

שמאחר שאין כוונתו לפה אלא להוציא ליחה, שוב אינה גמר מלאכה, וא"א לבא לידי חיוב מכב"פ בשום אופן, עיי"ש. והיינו דבכה"ג לא נעשה פתח טוב במציאות. [ודרך אגב י"ל בזה דהא חזינן לעיל (בסימן ש"ד) שבעושה פתח נאה הוא איסור דאורייתא דמתקן מנא. ובלא מתכוון לפתח נאה הוא איסור דרבנן, וה"נ בנידו"ד אם מרחיב המכה כדרך הרופאים הוא איסור דאורייתא, וא"ל"ה אינו אלא איסור דרבנן [ועיין בביה"ל סימן ט"ו ס"ז מה שביאר בזה שפיר], ומה שהותר כאן האיסור דרבנן הוא בפשטות משום דבמקום צערא לא גזרו רבנן, ובלא"ה י"ל נמי כמש"כ רש"י שאינו חושש אם יחזור ויסתם, וי"ל שכך הוא מן הסתם, והוי כמו מלאכה שאינה מתקיימת]. וע"ע במ"מ שם.

ועוד הובא שם בסו"ד בשם ספר הבתים שכאן לא נחשב מלאכה שא"צ לגופה, כי מלאכה שא"צ לגופה הוא עושה המלאכה בעצמה ובכוונה, אבל דברים אלו אין כוונתו למלאכתו, שכל כוונתו להוציא ליחה ולהנצל, וכן נראה דעת הרמב"ם גבי רמשים המזיקים וכו', עכ"ל. וכוונתו ברורה שממילא הוי כמו מתעסק, וכע"ז הבאנו (בסי"ט) לענין צידת נחש, דאף לרמב"ם פטור במקום צערא כיון שאינו אלא להבריח את המזיק, והוא נמי אע"פ דמ"מ אסור מדרבנן, מ"מ שרי במקום צערא [וע"ע בשו"ת מהר"ם שיק סימן קנ"ח ד"ה ואמנם]. שו"ת בשיטמ"ק בכתובות (דף ו.) מש"כ בזה בשם הרשב"א, ועוד במ"מ שם, ואכמ"ל.

ובשעה"צ (אות ס"ה) הבין באופן אחר, שהנה במג"א (סקל"ג) הביא הפירוש הראשון, ושוב הוסיף א"נ דהוי דבר שאינו מתכוון, ע"כ. וציין ע"ז שהמקור ממגיד משנה, ובמחצית השקל העיר שתיירזו זה האחרון לא נמצא במגיד משנה, וע"ע מש"כ שם. אולם העצם הפסיק רישא, שהרי כל דבר שאדם עושה גופא דבריו ספר הבתים הנ"ל, ופירש דרצונו לומר שכל שאינו מתכוון לעשות פה, אין על זה שם מלאכה כלל, ולא שייך לומר ע"ז פסיק רישא, וכעין מ"ש המג"א (בסימן ש"ח סקל"ו) בשם המגיד משנה, והיינו ששם מבוואר דין מיוחד במלאכת מכה בפטיש, שאם אינו מתכוון אינו בכלל המלאכה.

ובעיקר כלל זה של המגיד משנה שבמלאכת מכה בפטיש אינו בכלל המלאכה אם אינו מתכוון (והסכרא כשלעצמה ברורה שכאשר אדם עושה דבר א"א להחשיבו כמתקן וכן שמוא, אולם המגיד משנה, שהרי כל דבר שאדם עושה יכול לשמש ככלי, ורק הכוונה הממשבה משוי ליה כלי, ולכן בכל אופן אע"פ שהוא פסי"ד אינו חייב, ועיין), הנה אין כלל זה פשוט כלל, שאמנם המ"מ כתב כן ליישב דברי הרמב"ם (בפ"י ה"ב) גבי כיבוי גחלת, אולם שאר ראשונים בשבת (דף מב. ובדף קל"ד) לא למדו כן, אלא כפשט הנגרא שם שאין כיבוי במתכת כלל (וגם בעיקר דברי הרמב"ם כבר השיגו עליו הראב"ד והרמ"ך, והאריכו המ"פ), וע"ע בשו"ע ובפ"י (ס"ס ש"ד) גבי סכין התקוע בחבית, וכד' הגר"א ושאר פ"י, ואכמ"ל. ויש לבאר דומ"ל דברי המ"מ אמורים גבי מלאכת מכה בפטיש, וכן שמוא, ע"ל, ויש בסיון ש"ח ועוד רבים שדברי המ"מ אמורים לגבי כל מלאכת מכה בפטיש, ולא רק במצרף, אך מ"מ אין זה פשוט לדמות זאת לשאר מלאכות.

ויש להוסיף שהנה לדעת המ"מ הנ"ל נראה שבאינו מתכוון מותר לכתחילה נמי, כיון דבכה"ג לא חשיב מכה בפטיש כלל, וכן משמע ממה שהביא לזה דמיון מהקוטם קיסם, שרק כוונה לחצוץ שיניו אסור, אבל בקוטמו להריח מותר, ומוכח שכוונה כחצוץ שיניו אסור, דשאני יכא שיקוטם להריח שיש לו כוונה הפכית נגד הדבר של פסיק רישא. משא"כ בעולם בסתמא היכא שהוא פסיק רישא אסור. ב'. עיי"ל לפמ"ש"כ בסיון שכי"ב שבבשמים יש להם דין מאכל, ואכמ"ל]. וע"ע בבי"ב בסיון ש"ח דמשמע שמותר לכתחילה, וע"ע גם בלח"מ שם, וע"ע בביאור הגר"ח ס"ס ש"ד, ועוד, ודו"ק, ומה שכתבו הפ"י שההיתר רק במקום צער, י"ל שזה רק לפי שאר הטעמים. אכן מצאנו להרב"ד (ס"ס אלף ותקכ"ב) שביאר דברי המ"מ שאף בתיקון מנא אמרינן שאסור מדרבנן, וכ"כ במגן אבות דף כט., וכ"כ מהר"ם עיי"אש בלחם יהודה על הרמב"ם פ"א ה"ה, עיי"ש. וה"נ י"ל כאן. ואת"ש.

ועוד נ"ל עפ"מ"ש הכתב סופר (סימן ס"ד) ד"ה ולכאורה, שכל דברי המ"מ בפסי"ד דלא ניח"ל, אבל אם ניח"ל בתיקון אסור, ולכן כל היכא דצריך לו אסור, עיין שם. וכה"ג מבוואר בחזו"א (סימן נ"א סק"ד) ועו"א. (הגם שמשאר פ"י ל"מ כן כוונת המ"מ). ולפ"י א"ת"ש שהוצרכנו כאן לטעם שבמקום צערא לא גזרו, ודו"ק]. ועוד בעיקר דברי הרמב"ם עיין במחה"ש וש"א. [הזכרנו מזה עוד בכללים שכתבנו בסו"ד שט"ו, עיין שם].

ויש להוסיף בזה, דהנה לעיל (בסעיף י"ז) נתבאר שמותר לעשות שבות בשנינו, ועיין בשולחן שלמה (אות מ"ט וכן לעיל אות ב') שהעיר שגם במפס מורסא היה לנו לאסור בלא שיניו [וע"ע לעיל בסעיף כ"ו ובמשנ"ב סקפ"ה שהעיר שם שאינו מותר הריפוי אלא בשנינו, וע"ע מה שכתבנו שם]. ואין לומר שלא גזרו בו כלל, שהרי גם מתחלתו אסרו משום צערא, ותירץ שיש חילוק בין מפס מורסא שהוא מוציא את המוגלה ואינו מרפא (וכן בקוץ נמי), ובכה"ג לא נחשב רפואה כלל, וע"ע בדברינו בסעיף א' בדין המצטער, ובהערה שם.

ונתעוררת דלא"ה הוא איש טובא, דהא נת' לעיל (סעיף י"ז) שלא הותר איסור דרבנן אלא בסכנת חיים, או לחולה שאיב"ס דוקא ובשנינו, עיי"ש. וכאן שאינו אלא צער בעלמא איך מותר. וע"ק דהא זה שבות חמור דמלאכה שאצ"ל דחזינון בכל דוכתא, ולהרמב"ם חייב וכו', וצ"ב. (אמנם התיירז של השולחן שלמה ל"ל כאן), שו"ת בבית מאיר כאן סל"ז שעמד בזה, וכתב בדרך אפשר דשבות זה דמלאכה שאצ"ל קיל זולת גבי כיבוי וכו', ע"כ. ובשבת הלוי ח"ג סימן ל"ו תמה עליו, דאדרבה כתב הר"ן שמלאכה שאצ"ל חמור משאר איסורים, ולבסוף כתב די"ל שבמפס מורסא היה לחוץ טעם להתיר יתור, כיון שהוא צער דשבת טובא, וצ"ע. עכ"ד. ואכן י"ל דהא חזינון גם בקוץ ושאר כה"ג שהתירו.

צמר גפן בשבת, ומן הדין היה נראה שאין בזה איסור, כיון שאינו קורע ממש כמו בנייר, והרי זה רק כמפריד חוטים מן הסיבוב שלהם, ואף אם קורעם מ"מ אינו אלא כקורע חוט שדינו כפסיקת תלוש שמותר מדינא (לול' זילתא דשבת, ועיין בזה בדברינו בס"י ש"ח), ואינו בכלל קורע בנייר ובגד. אך אפשר שמאחר שנעשו חפצא אחת, ובכוונה תחילה, יש לאסור דומיא דבגד בנייר, ובפרט כיום שעושים מזה צורה מסוימת לצורך האריזה, ועושים מזה פס ארוך, וא"כ למרות שהוא עבה ולא כמו שאר נייר, יש לחוש, דומיא דבגד צמר עבה שיש בו איסור קורע, וה"ג בצמר גפן זה יש לנו לדונן כהחיתב בגד, ואף שהוא עשוי לקחת ממנו בכל עת מעט מעט, מ"מ י"ל שזה כמו בגד העשוי לקריעה שאסור. וע"ע בשו"ת נשמת שבת סימן תפ"ד ובסיון ש"ס שדן בזה באורך, וכתב שאם א"א בלא קריעה יש מקום להקל לקורעו בשנינו.

הלום ראיתי שדנו בזה הפ"י, שבשו"ת צור יעקב כתב שיש בזה איסור משום קורע, ואע"פ שאינו קורע ע"מ לתפור, מ"מ כתב העו"ש בס"י ש"ז סקט"ו ש"ז שפטור באינו ע"מ לתפור הוא משום דהוי מקלקל, וכל המקלקלים פטורים, משא"כ כשיש תיקון בקריעה זו. ואע"פ שהמג"א שם סק"י חולק עליו, אולם במחה"ש שם נראה שחושש לעו"ש, וכתב עוד שיש לחוש ג"כ משום מכה בפטיש, ע"כ. אולם כבר עמדנו במקומו בהאי דינא שאינו מקלקל אי הוי כתיקון, וחייב כשאינו ע"מ לתפור, והב"י שם בדין הפותח בית הצואר לא ס"ל כסברת העו"ש הג"ל (והעו"ש שם בא לחלוק ע"ד הב"י), וכדברי הב"י כ"מ ברמב"ן והריטב"א במכות דף ג', וכמו שהעיר בספר טל אורות מלאכת תופר, אלא שש"מ י"ל דלכו"ה אסור מדרבנן, וג"פ שמצאנו סברת הגר"ז בסיון שם ס"ז שלא שייך איסור קורע בזה, ונראה שיש גוף אחד, ורק כמפריד ב' נירות הדבוקים אסור, אולם בביה"ל שם ס"ג וש"א פליגי עליה (ודלא כהשיטת עבדי ח"ח פ"ג ס"ב שהביא ד' הגר"ז ממה שהובא בכה"ח אות פ"ה).

אמנם הגרש"א בשש"כ שם ע' ר"ו כתב לצדד שמותר לכרע, משום שאין בקריעת הסיבים הדקים הללו משום קורע, וכמוכח ממש"ש הפ"י בדין הסיבים של קורי עכביש, דמוכח שאין בזה משום קורע, ע"כ. ויש לבאר דאע"פ שיש כאן הרבה חוטים יחד, מ"מ בכל אחד בפני עצמו שנקרע אין איסור (וכמשנ"ת בס"י ש"ז שלא שייך איסור קורע בזה, ונראה שיש גוף אחד, ורק כמפריד ב' נירות ונעשה גוש אחד. וע"י דברינו ס"ס ש"ז בדין ציציות שנסתבכו, ויל"ב. וע"ע בשולחן שלמה סימן ש"מ ס"ג.

ולעצם הדין ראיתי שנחלקו בזה פוסקי זמננו, דבשו"ת ציץ אליעזר ח"ג סו"ס מ"ה כתב להתיר בזה, וע"ע שם מהפ"י. וכן בדבריו בח"ח סט"ו פ"ח, עיין שם. וכ"כ בשש"כ שם ועוד באחרונים. אולם בצור יעקב הנ"ל החמיר, והסכימו עימו ביסודי ישרון ושבת הלוי בתשו"י סי' קט"ו, ויל"ב. וגם בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן סימן מ"ה אות א' ופסק לאסור כחצו"ה הנ"ל. וכן בשו"ת באר משה ח"ו סי' ל"ז ואו דבריו ח"ב ס"א. וע"ע בשו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' קכ"ג, ובשו"ת משנה הלכות ח"ו סימן פ"ד. וכן ראיתי באו"צ פ"ו תשו"י כ"ב להחמיר בזה. וגם בהל' נדה בספר שיעו"ט ועוד באחרונים כתבו שנכון להחמיר, ורק במקום צורך שאין דבר אחר אפשר להקל לקרוע בשנינו, או ע"י קטן. וכן אם יודע שיצטרך את הצמר גפן בהמשך לצורך החולה, יש להקל, כדי שלא תתקלקל כל החבילה.

ומלבד כל האמור, יש לדון בזה משום "מחתך" אם הוא מקפיד לפי מדה. וכבר העירו בזה בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ג סי' ל"ה ושו"ת מנח"י ח"ד סי' מ"ה אות ב' ובשבה"ל ח"א סי' קט"ו וא"צ פ"ו ס"ב ועוד מן האחרונים בזמננו. וע"ע בזה בסיון שש"כ במלאכת מחתך. ולדינא אין לחוש בזה משום מחתך, כיון שאינו מקפיד על המידה, ועמש"ש. וכמו"כ היה מקום לדון בזה לאיסור מצד תיקון כלי, עפ"מ"ש השו"ע בסיון ש"מ ס"ג בקורע נייר לצלות עליו, וכ"כ בחוט שני לאסור מה"ט, אולם ז"א מוכרח, כיון שאין עושה בזה תיקון ותועלת לצורך שימוש דבר, אלא הוא עושה זאת לעצמו ולחיסוקו, ואילו החתיכה כשלעצמה עומדת למד' שולחן תמיד. וכ"כ בארוחת שבת בשם הגרש"א, ואכמ"ל. ולמעשה אין בזה אלא חשש קורע מדרבנן, וכאמור.

850. כדיו פסיק רישא שאסור, עיין בשו"ע סימן ש"כ ס"ה, ובמה שנתבאר שם. ושם נתבאר גדר פסיק רישא שהוא אם בודאי יעשה האיסור, וע"ע בסיון ש"כ כמה פרטים בענין חסיה, וע"ע בסיון ש"ב. ושם נתבאר דין שימוש במגנבים לחים, ודון מיניה לנידו"ד.

851. עיין בדברינו בס"י ש"ז לענין מברשת שיניים.

852. עיין בדברינו בס"י ש"כ בכיוצא בזה. וכן הזכרנו מזה לעיל בהקדמה ב' לסעיף כ' בהערה בענין חיטוי מזרק וכו'.

853. כן העיר בספר רפואת השבת שם עפ"מ"ש בשה"צ סימן תקנ"ד סקנ"ב, עיי"ש. וע"ע גם להלן סעיף מ"ט שנתבאר כיצ"ב לאיסור הכנת פתילה בשבת.

854. היינו מפס מורסא הנזכר במ"מ בסו"ד האורג ובריש שבת, וכדפרש"י שם. והיינו שיש לו פצע עם מוגלה, ויש צורך לנקב את הפצע כדי שיצא המוגלה.

855. שו"ע (סיף כ"ח), ובשו"ע נקט הטעם משום מכה בפטיש [וכן נקט הרמב"ם (פ"ה ס"ז), אולם בראב"ד שם הובאה נ"א משום בונה, וכן פרש"י בהדיא משום בונה או מותר כלי, וה"ד בב"י כאן]. וע"ע בכס"מ (שם) משם הרמ"ך שתמה על הרמב"ם שלא פירש כרש"י.

856. שו"ע שם. ומשנ"ב (רס"ק פ"ח).

ובטעם הדבר, אע"פ שהוא עושה פה למכה, והרי זה פסיק רישא של גמר מלאכה, מ"מ כיון שאינו מכוון לזה, ה"ו מלאכה שא"צ לגופה (ע"י תוס' בשבת מא; וביומא לד:), והוי רק איסורא דרבנן, ובמקום צערא לא גזרו בה רבנן. (וכה"ג לענין נטילת קוץ, ויבואר להלן). ובמגיד משנה (פ"י הי"ז) הקשה על הדתינא למד' שמלאכה שאצ"ל פטור, אבל לדעת הרמב"ם שמלאכה שאצ"ל חייב, אי"כ איך מותר כאן. ותיירץ שהרמב"ם ס"ל שלא נחשב מלאכה כלל,

קט"ז. מי שיש לו נקב בזרוע הנקרא אפטור"א, אם הוא נסתם קצת, אסור ליתן בו איזה קטנית כדי להרחיבו⁸⁷⁴, אבל אם לא נסתם מותר ליתן בו את הקטנית כדי שישאר פתוח⁸⁷⁵. אבל צריך להזמין מאתמול את העלה או הקטנית שרוצה ליתן בשבת⁸⁷⁶, וכן צריך להסיר את עוקציהן מערב שבת⁸⁷⁷. ולשים עליה רטיה, דינו כדין נתינת רטיה על המכה שנתבאר לעיל⁸⁷⁷. ויש אסורים ליתן עליה רטיה ואפילו אם כבר נתרפאה המכה, משום שהיא מושכת את הליחה⁸⁷⁸, ומכל מקום אם יש לו צער יש להקל, ובפרט אם חושש שלא יסריח⁸⁷⁹. **ק"יז**. מותר לקנח את המכה מן הליחה והלכלוך שבה, ואע"פ שיצא עימו דם מותר, כיון שהוא כנוס בו, וכבר יצא החוצה⁸⁸⁰. אולם אם בעת הקינוח הוא דוחק את הבשר, ועל ידי זה יוצא הדם הבלוע בבשר, אסור⁸⁸¹. ודווקא אם הוא פסיק רישא שיצא דם, אסור, אבל אם אינו פסיק רישא מותר⁸⁸². ועל כל פנים מותר להחליף חתיכת בגד אחר על מקום המכה, משום שאם הוא לא יחליף יסריח, וגדול כבוד הבריות, וגם יש לו צער מזה⁸⁸³. **ק"יח**. קוץ שנתחב בבשר מותר להוציאו על ידי מחט וכדומה⁸⁸⁴, והוא הדין לכל גוף זר שחדר לגופו. ולתחילה יזהר שלא יצא דם אם אפשר, אבל אם אי אפשר להוציא את הקוץ בלא להוציא דם, וכגון שנתחב בעומק, מותר, ואע"פ שבואי יצא דם⁸⁸⁵. ודע, שאם הקוץ או הרסיס נמצא מתחת לציפורן, יש בזה משום פיקוח נפש, ומותר לבקוע את הציפורן בעזרת מספרים⁸⁸⁶. **ק"יט**. מי שנגפה ידו או רגלו, ויורד ממנו מעט דם, מותר לצומתה ביין כדי להעמיד את הדם, אבל אסור לצומתה בחומץ או ביין שרף מפני שהוא חזק, ומלכד שהוא מעמיד את הדם הוא גם מרפא, והרי זה אסור משום רפואה בשבת, ואם הוא אדם מעונג ובשרו רך אסור אפילו ביין, משום רפואה⁸⁸⁷. וכמו כן אסור ליתן על הפצע שום חומר חיטוי, אם הוא גם מרפא, כגון סוגי יוד למיניהם, דרמטול וכדומה, אלא אם כן הוא בגדר חולה שאין בו סכנה, או חשש שיבא לידי סכנה⁸⁸⁸. ואם הוא רק מחטא מן החיידקים ואינו מרפא, יש להקל. וכל שכן שמותר להשתמש באבקה צהובה וכדומה שאינה מועילה כלום, אלא רק לעצור את הדם⁸⁸⁹. וכל האמור הוא באופן שאין בו חשש סכנה, אבל אם יש בו חשש סכנה מותר לחלל עליו שבת גם כן, וכגון אם המכה היתה בגב היד או בגב הרגל, או שהמכה היתה על ידי ברזל, או שהוא חתך עמוק ויש חשש לאיבוד דם או זיהום וכיוצא, שבכל אלו מחללים את השבת מחשש סכנה⁸⁹⁰, ונתבאר לעיל⁸⁹¹.

פריקת עצמות, שברים, נקעי

ק"כ. מי שנגשמה פרק ידו או רגלו ממקומה, דהיינו שנגשמת מעט העצם מפרק שלו, לא ישפשפה הרבה בצונן, משום רפואה, אלא רוחץ כדרכו, ואם נתרפא נתרפא⁸⁹². ואם העצם נגשמת הרבה ממקומו, מותר להחזיר אותו למקומו כדרך שעושה בחול⁸⁹³, מחשש שמא יבא לידי סכנת אבר. וכן בכל אופן שיש חשש של סכנת אבר, שלא יתפקד כראוי, מותר לעשות רפואות שאינם כרוכים באיסורי תורה⁸⁹⁴. ולכן, מי שנגקעה פרק ידו או רגלו ממקומו, אין להחזירה למקומו על ידי סיבובה ביד, אולם אם היא התפרקה הרבה ממקומה באופן שיש חשש לסכנת אבר, וכל שכן אם היא נשברה, מותר⁸⁹⁵. ודע, שמן הסתם בזמנינו מותר להחזיר את העצם למקומו בכל אופן שהוא. ולהלן בהלכה הבאה יבואר סדר ההנהגה בזמנינו⁸⁹⁷. וכמו כן, מה שמצוי שיש ילדים שתוך כדי משחק או תנועות לא נכונות גורם שתצא העצם ממקומה, ויש אנשים מומחים שיודעים להחזיר העצם למקומה, מותר⁸⁹⁸. **קכ"א**. במקרי חבלה ושברים ישנם פרטים רבים⁸⁹⁹, ונוכיר כמה דוגמאות, ונחלק אותם לפי דרגות: א) חבלה שיש בה סכנה. ב) חבלה שיש בה סכנת אבר. ג) חבלה שאין בה סכנה. ד) מיחושים בעלמא. ישנם שני סוגי עצמות עיקרים, יש עצמות שבתוכם מוח עצם, ויש עצמות שטוחות, וישנם סוגי שברים למיניהם, חלק מהם מהווים סכנה, משום שבכל מקרה של שבר נקרעים כלי דם ונוצר שטף דם פנימי, ויש לטפל בו מיד שלא יגרם נזק, ובמיוחד שבר פתוח יכול לגרום לזיהום קשה, וכל זה הוא בכלל סכנה, ומחללים עליו שבת. ויש שברים שאם אינם מטופלים כראוי יכולים לגרום נזק בכל הדם, או היוצרות קריש שומני בדם, או קריש דם עם יכולת לנוע במחזור הדם, והדבר מהווה סכנה ללב ולמוח, ופגיעה בעצבים. ובפרט שברים בעצמות הגולגולת, בבית החזה, צלעות, או חוליות, הרי הם בדרגת סיכון גבוהה מאד, ועשויים לפגוע באיברים פנימיים כמח, ריאה, חוט שדרה, וכדומה. וכן שבר באגן הירכיים הרי הוא חולי שיש בו סכנה, שיש חשש לפגיעה באיברים פנימיים שונים, כגון קרע או חבלה במעיים, איבוד דם רב, פגיעה בדרכי השתן, ועוד. ודוגמא לדבר אם נראה שתן דמי הרי זה מעיד על חבלה בצינור השתן, ויש צורך דחוף לבדיקת צילום, וכן בכל המקרים הנ"ל מחללים שבת אפילו באיסור דאורייתא, כגון צילומים ויציקת גבס וכדומה. ואין לדחות את הטיפול כלל. ופעמים שאדם נפגע בתאונת דרכים ונדחה מעוצמת הפגיעה, ואע"פ הוא קם והולך ברגליו כאחד האדם, ולא ניכר בו שום פגיעה, עם כל זה חייבים להחישו בדחופות לבית החולים לבדיקות מקיפות, לוודא שאין שברים וחבלות בגופו. וכן אדם שנפל ממקום גבוה, ומצוי הדבר אצל ילדים, אע"פ שלאחר הפילה הילד הולך כרגיל, עם כל זה יש לבצע את כל הבדיקות לוודא שאין שום פגיעה פנימית, ורק אם רופא מומחה מאשר שאין כל פגיעה ואין צורך לחלל שבת אז אין מחללין, וראה בהערה⁹⁰⁰. ויש לדעת עוד, שבכל מקרה של חבלה שיש חשש לשבר או חבלה קשה, אין לשום אדם הרשות להגיש סיוע, אלא אם כן יש לו ידיעה כיצד להעביר את הנפגע בזהירות, כדי שלא להוסיף מכה על מכתו, ועלול להוות סכנה, ולכן יש להזמין מיד אמבולנס וחברי הצלה⁹⁰¹. עוד יש להזהיר במקרה של נפילה של זקן, שיש להזהר בזה מאד יותר מאדם רגיל, משום שבזקנים כל נפילה עלולה להיות סכנה רח"ל. ב.) יש שברים שאין בהם סכנת חיים, אבל יהיה בהם נזק מקומי אם לא יקבעו את האבר, או שהאבר לא יתפקד כראוי⁹⁰², וכיוצא, ובאופן זה הרי דינו כדיון סכנת אבר, שמותר לעשות לו כל מלאכה על ידי גוי, ועל ידי ישראל מותר רק בדברים האסורים מדרבנן, וכן עצם שיצאה ממקומו מותר להחזירה כדרכו בחול⁹⁰³, וכן פריקת עצם בגפיים. ויש להתייעץ עם רופא, שפעמים שהדבר סובל ידחוי, ומספיק קיבוע האבר על ידי קשירה ומנוחת החולה עד מוצאי שבת, ופעמים שלדעת הרופא צריך לבצע צילום לדעת את מצב האבר, ובאופן זה יעשו את הצילום על ידי גוי או בשינוי. ואם אי אפשר לעשות על ידי גוי, והרופא אומר שצריך לטפל בזה בדחופות, שומעים לרופא, מפני שלפעמים יש בזה סכנת נפשות⁹⁰⁴. ואם לדעת הרופא יש בכך סכנת אבר, ויש צורך להרדים את החולה כדי לטפל בהחזרת האבר, ראוי לעשות את ההרדמה בשירי או בעור, ובמידת הצורך גם בוריד מותר⁹⁰⁵. אבל אם יש בו חשש סכנת נפשות, כגון בשבר פתוח, או על פי הוראת רופא יש חשש סכנה, מותר לטפל בו ולעשות ההרדמה בכל אופן. ואפילו אם היא כרוכה באיסורי דאורייתא⁹⁰⁶. ויש לדעת, שכיום הרופאים חוששים בכל סכנת אבר שיש בו גם סכנת נפשות⁹⁰⁷, וכמו כן יש סוגי שברים ונקע שלא נראים מסוכנים, אבל באמת הם מהווים חשש סכנת נפשות, ויש לילך מיד לקבל טיפול רפואי⁹⁰⁸. ודע עוד, שיציקת גבס אסורה

872. שש"כ פל"ב ס"יא אות י' ובפלה"ה סט"ז. והיינו שמותר להוציא ממנו אף דם הבלוע. 873. עיין במג"א שעמד בזה אם נסתם קצת, שצ"ע אם מותר ליתן בתוכו קטנית שפיתה, והכא ודאי כוונתו שישאר פתוח, או דילמא כיון שפתוח כבר שרי, וצ"ע. וכתב שמשלשון הש"ע משמע שאפילו אם יש בו נקב ובא להרחיבו אסור, ע"כ. וה"ד במשנ"ב (סקצ"צ). וגם יש בזה חשש איסור דא"י. וכ"פ בכה"ח (אות קע"א) לאיסור. וכ"כ עוד בכה"ח אות קע"ב. 874. כה"ח (שם). וכ"כ בבא"ח (פ' תצוה אות ד'), שאם זה רק כדי שישאר פתוח שרי. [וכן כתב בשש"כ (פלה"ה סט"ז) שאסור לפתוח את הפצע להכניס בו התקן, ורק אם רצונו שישאר פתוח מותר, אך יזהר שלא להרחיבו]. 875. כה"ח (שם). ובפשטות ה"ט משום מוקצה, אא"כ היא ראויה לאכילה כמות שהיא שבוה לא שייך מוקצה כלל (עיין בס"מ ש"י). 876. כה"ח (שם). ונראה הטעם משום תיקון כלי, ואע"ג דקיי"ל שאין מתקן באוכלים (כמש"כ בס"י ש"כ"ב), מ"מ כאשר מתקן לאיזה מלאכה אסור, וכע"ז מצאנו במשנ"ב (בס"מ ש"כ"ב סק"א) שדווקא כשעושה ממנו כלי מתחלתו מותר, אבל אם מתקן כלי העשוי כבר בדבר מאכל, כגון שיש נקב בכלי, ונוטל חתיכת לפת וחותכו לפי מידת הנקב, שייך בזה תיקון כלי, ע"כ. וה"ה כאן לענין הנחתו בנקב שבזרוע שאסור לשם כך, ודו"ק. 877. במג"א הנ"ל (סקל"ג) והובא במשנ"ב שם ובה"ח שם סתם להתיר ליתן עליו רטיה, וצ"ע לסקעיף כ"ז, והיינו שמבואר שם שאם נתרפאה המכה מותר, וה"נ כיון שנתרפאה מותר (וכתבנו בכלליות שהכל תלוי בפרטים שנתבאר מסעיפים כ"ה, כ"ו, כ"ז). 878. במג"א והאחרונים הנ"ל הוסיפו שברא"ן משמע דאסור (והטעם כמו שכתבנו בפנים, וכן ביאר במחה"ש). ועיין בכה"ח שם בשם הגר"ז שכתב שיש לחוש לדבריו [וע"ע להלן סעיף מ"ח כה"ג משם הפו' גבי משחה המושכת דם]. וכן צידדנו בפנים, ורק במקום צער יש להקל. 879. כן יש ללמוד מהמשך דברי המג"א גבי קינוח המכה, שאסור אם הוא פסיק רישא, ואע"פ מסיק שמותר להחליף בגד כשחושש שיסריח, וגדול כבוד הבריות, עיי"ש. וע"ע במחה"ש ופמ"ג ושי"א. ומדברי הפו' נראה ששני הדינים שז"ל, וא"כ ה"נ ל"ש, וגם בעיקר הדין הנה יעוין בשעה"צ (אות ס"ח) שהקשה דאף בפס"ר נימא שמותר, כיון שזו מלאכה שאצ"ל, ובמקום צערא לא גזרו, ותירץ דאפשר שאין כ"כ צער, או שיכול לעשות הקינוח בלא להוציא דם, ע"כ. וממילא בנידון דידן כמו שכתבנו בפנים בודאי מותר, ודו"ק. 880. ע"פ המבואר בכל הפו' כאן בסעיף כ"ח. וכן בענינו במשנ"ב (סקצ"צ), ובשעה"צ (אות ס"ז). 881. שעה"צ שם בבואר דברי המג"א המובא במשנ"ב שם. 882. משנ"ב (שם) וכה"ח (אות קע"א). ועיין בדברינו לעיל (בס"מ ש"כ ס"י"ח) שפסיק רישא הוא רק אם בודאי לו שיצא דם. 883. משנ"ב שם וכה"ח שם. ומשמע שאפילו אם הוא פסיק רישא מותר, ויבואר הדבר שפיר עפמשי"כ בשעה"צ (אות ס"ח), וע"ע בהלכה הקודמת, ודו"ק. 884. שבת (קכ"ב): ושו"ע (סימן ש"ח ס"יא). ומבואר איפוא שמותר להוציאו בין ביד ובין ככלי. 885. הנה במג"א (סקל"ב) כתב שמותר לטול את הקוץ במחט, ובלבד שיהיה שלא יוציא דם, ודעביד חבורה, ואף דהוא מקלקל, מ"מ אסור הוא לכ"ע, ע"כ.

ובחמד משה הקשה עליו שהרי מפורש בתוס' בשבת (קז), שאפילו אם בודאי יצא דם ג"כ מותר. וה"ד בשעה"צ (אות ס"ג), ותירץ השעה"צ שדעת המג"א היא שאם אפשר להוציא את הקוץ בלא חבלה אז מותר, וכגון שנתחב הקוץ בעומקו, שאז הוא דומיא דמפס מורסא ומותר, אבל אם אפשר בלא להוציא דם אסור, ואת"ש [ונכבר כתב כן במחצית השקל (וה"ד בכה"ח בס"מ ש"ח אות צ"ו) לפרש כן בפשיטות ככוונת המג"א]. וכן ביאר במשנ"ב (סקפ"ח) שאם אפשר בלא להוציא דם אין לעבור איסור בכדי. ועיין עוד בביה"ל לעיל (סימן ש"ח ס"יא) ד"ה הקוץ שהביא דברי המג"א שהזהיר שלא יוציא דם, וביאר שכונת המג"א היא באופן שהוא פסיק רישא, שאם לא כן בודאי שאין איסור, והוסיף ומ"מ אף בזה חלק עליו החמד משה, והיינו דאע"פ שהוא פסיק רישא ג"כ מותר, דבמקום צערא לא גזרו רבנן (וציין שם ש"מ בספר התרומה), ע"כ. ולהאמור לעיל דברי המג"א מיושבים, דאה"נ שגם הוא מודה שאם א"א בלא להוציא דם מותר, אך היכא דאפשר בלא להוציא דם יש להזהר שלא לעבור איסור בכדי, וכמו שפסק במשנ"ב הנ"ל (והזכרנו ש"כ"ה גם בכה"ח משם המחזה"ש). וע"ע בשו"ע הגר"ז בס"מ ש"ח לאסור שיצא דם, וכבר העיר עליו בתה"ל"ד כאן, דמבואר בראשונים שאף אם יצא דם מותר (ומ"מ אם אפשר בלא להוציא יש להזהר). 886. שש"כ בפל"ב ס"יא אות י"א ובפלה"ה ס"יז. 887. כל זה ע"פ השו"ע (סעיף כ"ט) ומשנ"ב. והיינו שיש אינו אלא עוצר את הדם, ואינו נחשב רפואה כלל. 888. כן מוכח ע"פ הנ"ל שאפילו כשאין כוונתו לריפוי אלא רק לחיטוי בעלמא ג"כ אסור, אם ממילא יש בו רפואה, וכן כתבנו לעיל בהקדמה ב' לסעיף כ' בפרק ב' אות ה', עיין שם ובהערה. ואמנם לגבי חולה שבי"ס יש להתיר ככל רפואה. [אך י"א שצריך לעשות דווקא בשינוי, ככל שבות לחולה, וע"י במשנ"ב סקפ"ה, ובמה שכתבנו בזה לעיל בדין הרטיה, וי"א שמותר גם בלא שינוי]. 889. עיין בדברינו שם בהקדמה שם. ומכאן אין ראייה ברורה אם החומץ או השרף הועילו גם לרפואה או רק לחיטוי. 890. משנ"ב (סקצ"א). 891. עיין לעיל בשו"ע סעיף ז' ז' דיני מכות וחבלות [וע"ע לעיל סו"ס כ"ז פרטי דיני תחבושות על המכה וכו']. 892. ע"פ שו"ע סעיפים ל"מ-ל"ז. 893. שו"ע (סעיף ל') ומשנ"ב. והוספנו שמדובר שנגשמת "מעט", משום שבגשמת הרבה בדרך כלל יש בו חשש סכנת אבר, שלא יתפקד כראוי וכידוע, (וכן מבואר במשנ"ב להלן סמ"ז סקקנ"ה בביאור ד' השו"ע, עיי"ש). ובאופן זה ודאי מותר לשפשף ולעשות כל הנצרך לרפואה, ואפילו אם הוא רק חולה עד שנפל למשכב, ויבואר עוד להלן בהלכה הבאה. וע"ע בהערות הסמוכות. 894. שו"ע (סעיף מ"ז) ומשנ"ב שם. 895. עיין במשנ"ב שם שהביא מהמג"א שחלק על השו"ע, ואסר להחזיר את העצם בגשמתה, וכתב ע"ז המשנ"ב שלכ"ע אם הרופא אומר שנקעה בחזקה, ויכול לבא לידי סכנת אבר, שמותר, ע"כ. [וע"ע בדעת"ה סמ"ז]. ועיין בהערה שלפני הקודמת. ויש לציין שכבר הבאנו לעיל ס"ז בשם הגרש"א שכל ההיתרים שנאמרו כשיש סכנת אבר, הוא גם כשזה רק "חשש" שמא יהיה סכנת אבר. ועפ"ז כתבנו בפנים. וכמו"כ נתבאר לעיל בס"י שסכנת אבר הוא לא דווקא שלא יתפקד, אלא גם אם יתפקד מעט שלא כראוי לו, ה"ז בכלל סכנת אבר.

872. שש"כ פל"ב ס"יא אות י' ובפלה"ה סט"ז. והיינו שמותר להוציא ממנו אף דם הבלוע. 873. עיין במג"א שעמד בזה אם נסתם קצת, שצ"ע אם מותר ליתן בתוכו קטנית שפיתה, והכא ודאי כוונתו שישאר פתוח, או דילמא כיון שפתוח כבר שרי, וצ"ע. וכתב שמשלשון הש"ע משמע שאפילו אם יש בו נקב ובא להרחיבו אסור, ע"כ. וה"ד במשנ"ב (סקצ"צ). וגם יש בזה חשש איסור דא"י. וכ"פ בכה"ח (אות קע"א) לאיסור. וכ"כ עוד בכה"ח אות קע"ב. 874. כה"ח (שם). וכ"כ בבא"ח (פ' תצוה אות ד'), שאם זה רק כדי שישאר פתוח שרי. [וכן כתב בשש"כ (פלה"ה סט"ז) שאסור לפתוח את הפצע להכניס בו התקן, ורק אם רצונו שישאר פתוח מותר, אך יזהר שלא להרחיבו]. 875. כה"ח (שם). ובפשטות ה"ט משום מוקצה, אא"כ היא ראויה לאכילה כמות שהיא שבוה לא שייך מוקצה כלל (עיין בס"מ ש"י). 876. כה"ח (שם). ונראה הטעם משום תיקון כלי, ואע"ג דקיי"ל שאין מתקן באוכלים (כמש"כ בס"י ש"כ"ב), מ"מ כאשר מתקן לאיזה מלאכה אסור, וכע"ז מצאנו במשנ"ב (בס"מ ש"כ"ב סק"א) שדווקא כשעושה ממנו כלי מתחלתו מותר, אבל אם מתקן כלי העשוי כבר בדבר מאכל, כגון שיש נקב בכלי, ונוטל חתיכת לפת וחותכו לפי מידת הנקב, שייך בזה תיקון כלי, ע"כ. וה"ה כאן לענין הנחתו בנקב שבזרוע שאסור לשם כך, ודו"ק. 877. במג"א הנ"ל (סקל"ג) והובא במשנ"ב שם ובה"ח שם סתם להתיר ליתן עליו רטיה, וצ"ע לסקעיף כ"ז, והיינו שמבואר שם שאם נתרפאה המכה מותר, וה"נ כיון שנתרפאה מותר (וכתבנו בכלליות שהכל תלוי בפרטים שנתבאר מסעיפים כ"ה, כ"ו, כ"ז). 878. במג"א והאחרונים הנ"ל הוסיפו שברא"ן משמע דאסור (והטעם כמו שכתבנו בפנים, וכן ביאר במחה"ש). ועיין בכה"ח שם בשם הגר"ז שכתב שיש לחוש לדבריו [וע"ע להלן סעיף מ"ח כה"ג משם הפו' גבי משחה המושכת דם]. וכן צידדנו בפנים, ורק במקום צער יש להקל. 879. כן יש ללמוד מהמשך דברי המג"א גבי קינוח המכה, שאסור אם הוא פסיק רישא, ואע"פ מסיק שמותר להחליף בגד כשחושש שיסריח, וגדול כבוד הבריות, עיי"ש. וע"ע במחה"ש ופמ"ג ושי"א. ומדברי הפו' נראה ששני הדינים שז"ל, וא"כ ה"נ ל"ש, וגם בעיקר הדין הנה יעוין בשעה"צ (אות ס"ח) שהקשה דאף בפס"ר נימא שמותר, כיון שזו מלאכה שאצ"ל, ובמקום צערא לא גזרו, ותירץ דאפשר שאין כ"כ צער, או שיכול לעשות הקינוח בלא להוציא דם, ע"כ. וממילא בנידון דידן כמו שכתבנו בפנים בודאי מותר, ודו"ק. 880. ע"פ המבואר בכל הפו' כאן בסעיף כ"ח. וכן בענינו במשנ"ב (סקצ"צ), ובשעה"צ (אות ס"ז). 881. שעה"צ שם בבואר דברי המג"א המובא במשנ"ב שם. 882. משנ"ב (שם) וכה"ח (אות קע"א). ועיין בדברינו לעיל (בס"מ ש"כ ס"י"ח) שפסיק רישא הוא רק אם בודאי לו שיצא דם. 883. משנ"ב שם וכה"ח שם. ומשמע שאפילו אם הוא פסיק רישא מותר, ויבואר הדבר שפיר עפמשי"כ בשעה"צ (אות ס"ח), וע"ע בהלכה הקודמת, ודו"ק. 884. שבת (קכ"ב): ושו"ע (סימן ש"ח ס"יא). ומבואר איפוא שמותר להוציאו בין ביד ובין ככלי. 885. הנה במג"א (סקל"ב) כתב שמותר לטול את הקוץ במחט, ובלבד שיהיה שלא יוציא דם, ודעביד חבורה, ואף דהוא מקלקל, מ"מ אסור הוא לכ"ע, ע"כ.

מן התורה, ולכן אם אפשר לקבוע את המקום בתחבובת וכיוצא, ואין חשש סכנה במניעת הגבס, אין לעשותו בשבת⁹⁰⁹.
 ג. במקרה של נקע או צביטה שאין בה חשש סכנה כלל וגם לא חשש נזק כל שהוא, אבל גורמים לכאב חזק עד שנחלש כל גופו, מותר לעשות קומפרסים, וישתמש לצורך זה במטליות שהורטבו מבעוד יום, ואם אין לו מטליות רטובות אפשר להרטיבם בכמה אפשרויות, וכמו שנתבאר לעיל בסעיף כ' בענין עשיית קומפרסים⁹¹⁰. ואם הוא בגד נקי שאין נקי יותר ממנו, וכגון בגד שעבר כביסה רגילה כפי המצוי כיום, מותר להרטיבו לכתחילה⁹¹¹. ובכל אופן יש להזהר מלסחוט את המטליות⁹¹². וכמו כן מותר לקחת כדורים לשיכוך כאבים, וכן מותר לחבוש את הנקע בכל סוגי החבישות כפי הצורך, ולענין משהחבש נתבאר לעיל בהקדמה לסעיף כ"ב⁹¹³.
 ד. מי שאיננו לו נקע אך אינו חש בכאב חזק, ובודאי אין בזה חשש סכנה או נזק כל שהוא, אסור לקחת תרופות, ואסור לשפשף את המקום הרבה במים, אבל יכול לרחוץ כדרכו⁹¹⁴, וכן מותר לקשור יד שנקעה כדי להרימה או לחובשה בתחבובת אלסטית וכדומה⁹¹⁵.
קכ"ב. בני אדם שרגילים לכופף פרקי היד על ידי היד האחרת בחוזק, ומתפרקים פרקי היד, מותר⁹¹⁶.

תלישת חתיכות עור וצפרניים

הקדמה

קכ"ג. התולש חלק מן הגוף כגון צפרנים וכדומה, אסור משום "גוזז", ואם הוא עושה בכלי חייב, ואם ביד פטור אבל אסור⁹¹⁷. וכן הדין בציצין של עור שנתלשו, וכיוצא⁹¹⁸. ובמקום צער התירו חז"ל בתנאים מסוימים⁹¹⁹. וגם חתיכות עור שהתחילו להיפרד וכן ציפורן וכדו', אין להוסיף להפרידם אפילו מעט, אע"פ שהוא לא מנתק אותם לגמרי⁹²⁰.
 וגלדי מכה מותר להוציא בשבת⁹²¹, ובתנאי שלא יצא דם כלל⁹²².

קכ"ד. ציצין, שהם רצועות עור דקות שפירשו מעור האצבע שסביב לציפורן, אסור לתלשם בשבת בשום אופן, משום איסור "גוזז"⁹²³, וכן יבלת ושאר בשר קשה אסור לתלשם, בין ביד ובין בשיניים ובין בכלי, ובין לו ובין לאדם אחר, בכל אופן אסור⁹²⁴.

וציפורן שפירשה אסור לתלשה בשבת בכל אופן, אמנם אם היא פירשה רובה כתבו הפוסקים שמוותר להסירה, בין שפירשה כלפי מעלה או כלפי מטה ובין לרוחב הציפורן⁹²⁵, אך יש בזה כמה תנאים: א. שלא להסירה בכלל⁹²⁶. ב. כל זה הוא דווקא במקום צער⁹²⁷. ג. יזהר שלא להוציא דם⁹²⁸.

קכ"ה. אדם שיש לו קילופי עור בשפתיים, כגון מחמת הקור וכיוצא, יזהר שלא לתולשם בשינוי או בידיים⁹²⁹. ואופן הטיפול בשפתיים סדוקות ויבשות בשבת, נתבאר לעיל בסעיף כ"ב, וכן בסיומן שכו"ו.

קכ"ו. אדם שיש לו פצעים ומלמולי עור ברגליו, אין לגרד ולשפשף אותם בשבת, משום שבדאי יתלש מן העור⁹³⁰. ואם הוא מצטער ורוצה לגרד אפשר להקל, ובפרט אם הוא מגרד בנחת⁹³¹. ואם אינו בודאי שיתלשו, ה"ז מותר לכתחילה בכל אופן⁹³².

ואפשר לרחוץ את רגליו במים⁹³³, אך יזהר שלא יתן בהם חומרים המרפאים⁹³⁴.

יש להזהר עוד, אם רחץ רגליו או כל גופו כגון שהיה במקוה, שלא ינגב את רגליו בדרך שפשוף, משום שבדאי יצאו חתיכות עור, אלא יניח את המגבת בנחת⁹³⁵.

קכ"ז. מותר להסיר ביד את הקשקשים (חתיכות עור יבש המתלקף) מבין שערות ראשו⁹³⁶. אך יזהר לא להוריד קשקשים כאלה שעדיין מחוברים לגוף האדם⁹³⁷.

וכן הדין שמוותר לו לחכך בראשו אם אינו פסיק רישא שיתלש שיער, אבל בפסיק רישא שיתלש שיער כגון שיש לו נשיה, אסור לחכך בראשו⁹³⁸.

שער יג

ונזכיר הצדדים בזה, א. נראה שדין מלמולים אלו, כדין ציצין של עור הנ"ל (והרי בכלל זה גם הסרת יבלת וכל הוצאת חתיכות עור, וכמש"כ במשנ"ב וביה"ל בסי' ש"מ ס"ב). ב. נתבאר שאחד ההיתרים הוא רק כשפירשו רובן, ונת' שזה לא שייך להקל למעשה, כיון שיש מחלוקת מהו כלפי מעלה ולמטה, עיי"ש. ואמנם הוי ספק ומ"מ אסור, ומה גם שנראה שנתלשים הרבה בכל אופן, אלא דאפשר שהכל הוא סוג אחד ודין אחד להם (ולא שייך בזה הא דפירשו למעלה או למטה כהנ"ל), ומ"מ אין בירור בדבר, אם אכן פירשו כולם להתיר להסירן כדין, דשמה לא פירשו רובן, וראוי לחוש. ג. נראה דהוי מלאכה שאצ"ל, דא"צ בזה ליפוי העור ולא איכפת ליה, ועי' בשבת ק"ג ובמפ' שם, וכן ביר"ד סי' קצ"ח בפת"ת סק"י. ד. אפשר דהוי מלאכה בשינוי, שהרי אינו כדרכו, ואע"פ שאין דרך להתייחס לזה כלל, ואדרבה רוב פעמים שיוצא העור הוא ע"י שפשוף, מ"מ הרי אם הוא רוצה להוציאם היה לוקח כלי להוציאם, ושוב הוי שלא כדרך. (ולא דמי לקילופים שבשפתיים שנת' בהלכה הקודמת בהערה, ששם אין דרך כלל ליטול כלי). ה. גם הוי דרבנן מחמת שבדרך כלל הוא עור יבש, ובכה"ג אינו מדאי, וכדרך שמצאנו במשנ"ב סימן ס"ו. ו. ועל כולנה יש להקל כאן יותר מכל צידן הנ"ל, ועוד שהחמירו במקרים דומים כלל. ומלבד שכל דבר שא"מ אינו חשש דאוי, עוד בה דהרי פסי"ד בדרבנן כנ"ל, שהרבה באחרונים המתירים, אולם עדיין קשה להקל בזה, כמו שהבאנו בר"ס שי"ד בענין זה, ואדרבה הרי מצאנו שאסרו לגרוד מטה כסא וספסל באופן שהוא פסי"ד שעושה חריץ, וכדלהלן (ר"ס שלי"ז), וכבר העיר בשעה"צ שם שזה למרות שהוא כלאח"י ומקלקל ולא ניח"ל, עיין שם. וא"כ ק"ו כאן, שמלבד שאין ברור שנחשב כלאח"י וכנ"ל, גם אינו מקלקל. ז. ומ"מ כתבנו להחמיר, כיון שאין בזה מקום צער. וגם מצאנו בבא"ח וכה"ח ועוד שהחמירו במקרים דומים שיש חשש שיסרך העור מחמת הגירוד, וכמו שהבאנו בסי' שט"ז. (הגם שיותר יש קפידא כשמוציא דם). אמנם י"ל שזה חומרא בעלמא. וע"ע בשר"ת מנח"י ח"ו סט"ז אות ג' וחי' הלי' סני"ב אות ו'. ואה"נ שבאופן שמתעסק ואין דעתו ע"ז אין איסור, אבל אם יודע מזה אין להקל וכנ"ל.

931. שבוה שהוא מקום צער אפשר לצרף לקולא להתיר ככל הנ"ל שאינו איסור דרבנן ואינו מכוון וכו'. ומצאנו כמה דברים שהתירו בצירופים הנ"ל של כלאח"י ואינו מכוון וכו', כגון בהליכה עם אפלאות רטובים וכו'. וכאן י"ל שזה טבעו של אדם, ומצאנו קולא בזה, ואין להאריך. וכן מצאנו טפי שהתירו להוריד אספלנית שעשוי לתלוש שערות (אם אי"א להוציאה בנחת שלא יתלוש שיער), עיין שש"כ פלי"ה הערה ע"ג, ונת' במקומו. ואמנם כ"ז אינו פשוט כ"כ, וגם מצאנו שאסרו בדומה לזה להלן בהלכה הבאה, ומ"מ המיקל יש לו ע"מ לסמוך, וגם אפשר דיש בזה משום כבוד הבריות.

ובכל אופן, אפשר להרגיע את הכאב וצער הגירוי ע"י נתינת מכות קלות ברגלו. ויש לעשות כן לכתחילה ולא לגרד.

ודע עוד, שבאופן שמתעסק ולא חושב בזה, אה"נ שאין עליו עוון אשמה. 932. ואפילו בספק אם זה פסי"ד או לא, יש להקל, כמשנ"ת בסי' שט"ז ס"ג דפסי"ד בדרבנן שרי.

933. שהרי זה דרך בריאים, ומה שראינו לעיל בשו"ע (סעיף ל') שלא ישפוף בצונן, שאני התם שעושה הרבה וניכר שהוא לרפואה, ובלאו הכי רחיצה בעלמא אינה רפואה כלל, ופשוט שמוותר, וע"ע להלן בסעיף מ"ד כמה פרטים (ועי' שם גבי דלקת פרקים), ודון לנידו"ד.

934. עיין לעיל בהקדמה ב' לדיני תרופות, והובא לעיל לפני סעיף כ', עיין שם, ודו"ק, אבל סבון בלבד וכדו' מותר.

935. כעין האמור שלא לשפשף את רגליו, וה"נ ל"ש. - והעולם אין נוהרים בזה, וגם לא בדין הנ"ל של שפשוף וגירוד. ויש להם ע"מ שיסמכו, וכנ"ל.

936. ואין בזה משום בורר, כדרך שמצאנו שמוותר להפלות ראשו מן הכינים וביצי כינים (בפ"ק דשבת, ונת' בסיומן שט"ז).

ועיין בשש"כ (פ"ד הנה"מ הערה ק"ל) שכתב שיל"ע אי אית ביה משום איסור מוקצה בשלטול מוקצה, וציין להערה דלהלן אות קס"ד, וכונתו לומר ע"פ החזו"א שכתב בטאטוא הבית שכל שהוא מונח עליו הרי הוא כטפל לו, אמנם במקומו בסי' ש"ח כתבנו שמדברי הראשונים ל"מ כ"כ כהחזו"א [וכן כתבנו עוד בתשו' במק"א בענין הוצאת שיירי הפתילות והשמן שהיו בנר ביר"ט], ואם עושה כלאחר יד (והיינו בהיפוך ידו לגב היד) מותר.

937. שש"כ שם, וכדו' ראיתי בשו"ת וישמע משה מפסקי הגריש"א זצ"ל. ועי' בהלכה הקודמת. ונראה שהדברים שז"ל לכתוב, וע"ע בחוט שני פלי"א ס"ה, ואכמ"ל.

938. דברים ברורים. וע"ע בדברינו בסי' שכ"ו סעיף ט'. (וע"ע גם בסי' ש"מ מלאכת גוזז).

939. שו"ע (סעיף ל"ב).

שאסור אפילו פירשו רובו ואפילו ביד, וכ"ה בבא"ח ושאר פו'. [ובעיקר הדבר שבכלי חייב וביד פטור, י"ל דהלא אנו רואים שדרך להוציא את ציצו העור ביד, וא"כ אדרבה הדרך היא בעור, וי"ל שבאמת היה ראוי לעשות זאת בכלי (שאל"כ לפעמים נסרך העור המחובר ג"כ וחובל בעצמו, ורק ע"י כלי אפשר לחתוך בלא שיחבל), אלא שאין עושים זאת בכלי מחמת טירחא או עצלות, דטריחא והו להקחת כלי, וממילא אין זה נחשב בגדר דרכו בהכי (ויל"ע דשמה ה"ז תלוי לפי האדם במציאות, וכיון שתולשים ביד הוי דרך, וא"כ י"ל שרק בזמנא לא היה דרך לעשות כן ביד, משא"כ בזה"ז גם ביד הוי דרכו, וצ"ע). וע"ע במשנ"ב בסיומן ש"מ ס"ב, ואכמ"ל. ב'. עוד יש להעיר דאם א"צ לתלישת העור כלל, ואפילו לא ליפות את המקום, ה"ז פטור אפילו בכלי, דהא הוי מלאכה שאצ"ל. וכ"כ בביה"ל בסיומן ש"מ.

924. שו"ע (סימן ש"מ ס"ב), ובמשנ"ב הוסיף שגם בשיניים אסור.

925. עיין בשו"ע שדן באיזה אופן מותר, ש"י"א שמוותר אם הוא כלפי מעלה, וי"א שמוותר אם הוא כלפי מטה (ויסוד ההיתר בזה הוא מפני שבכה"ג הוא מקום צער, וכדפריש"י, אבל שיל"ע אמר כן מה נחלקו, הרי זו מציאות אם אכן יש צער או לא, וש"ר בשולחן ששלמה אות נ"ג שנתעורר בזה). ולפמ"ש"כ בסוף לחוש לשני הפירושים הכל אסור, וכנ"ל בהערה הקודמת. והנה בשו"ע משמע דקאי גם על ציפורניים, וממילא גם בהם אסור, אולם ראיתי כמה אחרונים שכתבו שדברי השו"ע לא קאי אלא על ציצין, וכיעוין בחי"א כלל כ"א ס"ד וביקצושו"ע ס"פ סנה"א ובבא"ח פ' תצוה, וכ"ה גם בקצוה"ש סי' קמ"ג בבדה"ש סק"ג ושש"כ פ"ד סנ"ד ועוד (ודלא כמש"כ בכלכ"ש גוזז). ואכן זה מוכרח בודאי דלא עלייהו קאי הא דכלפי מעלה או כלפי מטה, ואינו שייך בהם כ"כ. ואיברא שפשוטו השו"ע משמע שהכל דין אחד לצפרניים ולציצין, אולם על כורחינו נראה דלאו דווקא הוא. ושוב העירוני שבמאירי איתא להדיא שכל הקפידא בציצין ולא בצפרניים, כיעושי"ה. ועל כן אין לחוש בצפרניים. [יש בזה נפ"מ באשה שחל ליל טבילתה בער"ש, שנחלקו הפו' בי"ד סימן קצ"ח גבי אשה שיש לה ציפורן וכו' (ובפרט כשהוא סדוק או חתוך שבוה הוי חציצה לכוי"ע) אין תסירנו, וקי"ל ע"י גויה בשינוי. ויל"ע א"כ באופן זה שפירשה רובה אי שרי להסירה בעצמה, ולהני"ל מותר. ולכא"י י"ל עוד בלא"ה דכאשר עושה בשינוי הרי בלא"ה אינו אלא איסור דרבנן, ובמקום צערא הרי לא גזרו, ועני"ה הוי במקום צער כמש"כ באל"צ בענין רחיצה בחמין. אולם ד"א, שכבר כתבנו בסיומן שכ"ו שאין הכוונה לצער מצד ביטול הטבילה, אלא מצד שתצטרך לטבול בצונן, ובלא"ה הרי ראינו שאסרו אע"פ שהוא בשינוי, דל"ח צערא כ"כ כמו כמו בנזונה, ובפ"ו מבואר להחמיר. ולכן יש לחזו' אחר גויה שתסירם. ומ"מ מאחר שנתבאר שבציפורן שפירשה רובה מותר, ה"נ מותר וא"צ לחזר אחר גויה].

926. שו"ע שם.

927. שו"ע שם, ומשנ"ב (סקצ"ו).

928. משנ"ב שם, ואמנם בד"כ אין חשש שיצא דם בציפורן, ומ"מ ד"ז בא להתלמד במקום ששייך החשש.

929. עיין להלן סי' ש"מ ס"ב במשנ"ב וביה"ל, שמבואר שכל מקום בגוף שיש עור אסור להוציא וכו', עיי"ש.

אלא שלכאורה יש לדון בזה, שהרי בפירשו רובן מותר, ומה שאסרו בציצין שעל הידיים אף בפירשו רובן, כבר נתבאר שהוא מפני שספק מה נחשב למעלה ומה למטה, וממילא בציצין של השפתיים שנראה בפשטות שאין שייך בזה למעלה או למטה, יהיה מותר כשהפירשו רובן [והיינו כשגם מצערות אותן]. ובאמת שבמשנ"ב (סימן ש"מ ס"ב) וכן בביה"ל שם לא הזכיר אלא פירשו רובן, ולא הזכיר התנאי של פירשו למעלה או למטה, ודו"ק. ואף שיל"ד, שהרי רש"י פירש שלמעלה או למטה הוא תלוי אם מצער בפועל או לא, אולם מ"מ הרי הגדירו מהו ההיתר (וכבר העיר בזה בשולחן שלמה אות נ"ג וכנ"ל).

אולם מ"מ נראה לאסור, מפני שכל ההיתר בציצין שבידיו הוא גם באופן שעושה ביד ולא בכלי דהוי שינוי וכנ"ל, אבל בציצין של השפתיים, הרי כתב הביה"ל (בסימן ש"מ ש"ס) שאף ביד נחשב אורחיה ואם כן אסור - ואף לחתוך אותם בשינוי כמו שמצוי, נ"ל שיש לחוש דשמה הוא נחשב דרך בהכי, שהרי במציאות אף אדם אינו חותכם בכלי, אלא רק בשינוי, הן מפני העצלות, והן מפני שבשינוי הוא יכול יותר להרגיש ולעשות זאת בעדינות באופן שלא יכאב לו, וכיון שבמציאות הוי דרך בהכי נראה שאסור מדאי' (ועיין לעיל בסיומן שכ"א בהקדמה א' למלאכת ר"ת, בענין אבקה לשיניים תותבות בהערה שם, וע"ע גם בהלכה הבאה שנתעוררתי בכיוצא בזה).

930. הנה מצוי אנשים שיש להם מלמולי עור בכף הרגל, ובפרט מחמת חולי עור (אקזמה וכדו'), ובעת שאדם מגרד או משפשף שם רואים בחוש שנופלים מלמולי עור, שבדאי נתלשים ממנו, ובשלמא אם אינו פסי"ד ה"ז מותר, כיון שאינו מכוון, אבל כאן שהוא פסי"ד בפשטות אסור.

909. שביציקת גבס יש איסור לש, ואיסור בונה ועוד.

910. עיין בדברינו בסעיף כ' שנתבאר כל ענין עשיית קומפרסים, שיש להקל רק באופן שהוא דרך לכלוך וכו', או כאשר הוא בגד נקי שעבר כביסה. ועיין שם כמה אופנים.

911. עיין לעיל (בסימן ש"ב) שהבאנו פלוגתא אם אמרין שרייתו זהו כיבוסו בבגד נקי, וביה"ל (שם ס"ט) כתב להחמיר באיסור תורה, עיי"ש. ומ"מ לצורך חולה שאי"ס אפשר לסמוך על המקילים. (וכמו שהבאנו שם בהערה). ובספר רפואת השבת שם כתב כן, אך כתב שיעשה בשינוי לכתחילה, עיין שם. ובמקומו כתבנו שיעשה ע"י קטן.

אולם הנה בעיקר הדברים בדין שריה בבגד נקי, יש להזכיר את אשר הערנו במקומו במלאכת מלכן, שנראה שאין הדברים אמורים אלא בבגד נקי מטינוף, אך עדיין יש בו שחרורית או זיעה וכיוצא (כן מוכח בראשונים), אבל בבגד מצוחצח לגמרי אין בו חשש כלל, ועפ"י"ז כתבנו שבגד שיצא ממכונת כביסה והוא נקי היטב, מותר לשרותו במים לכל הדיעות.

912. משום איסור סוחט, וכמשנ"ת בסיומן ש"ב ובסיומן ש"כ.

913. שמוותר להניח בלא למוח, אמנם אם כונתו שיבלע בגוף אפשר למורחה ולשפשף כדי שתבלע בגוף.

914. כנ"ל בהלכה הקודמת ע"פ השו"ע סעיף ל'.

915. ויש להזהר מאיסור קושר. ועיין לעיל בסיומן ש"ז מה שנתבאר. ועוד פרטים בדיני עשיית תחבובת נתבאר לעיל בהרחבה בסוף סעיף י"ז.

916. כה"ח (אות רס"ג) בשם האחרונים, שאינו לא בונה ולא פורק, וכ"ה בא"א מבוטשטשט. ומש"כ המג"א (בסעיף מ"ז) שיש איסור מפרק בונה וכו', היינו באופן שהתפרקו לגמרי באופן שאם לא ישיבם ישארו עקומים ונפרקים ממקומם, וע"ע מש"כ שם בעיקר הדברים, וע"ע בצי"א ח"ח סט"ו פ"י.

917. דין זה מבואר בגמ' דשבת (דף צד:), ועיין בשו"ע כאן (סלי"א) ובמשנ"ב (סקצ"ז). וע"ע להלן בסיומן ש"מ ובביאור הלכה שם בענין זה [ועיקר איסור גוזז הוא בדברים המחוברים לגוף, כגון צפרנים שיער וכדומה, משא"כ בחתיכת בשר מן הגוף].

ודרך אגב, יש לבאר דמש"כ שהוא חייב בכלי, ה"ז שנוי במחלוקת ראשונים, ד"א שאינו חייב אלא אם צריך להם, הלא"ה הוי מלאכה שאצ"ל, אמנם י"א שכל שמיפה את העור בכך הוי צ"ל. ונתבאר כל זה בסיומן ש"מ במלאכת גוזז.

918. שמאחר שעומד להתלש וכבר פירש, אינו חלק מן הבשר (שהרי מה"ט מותר בפירשו רובן), וה"ז כטפל לבשרו ואסור משום גוזז, וכן יבלת שבגופו, כמבואר כ"ז בשו"ע (סימן ש"מ ס"ב) ובמשנ"ב שם וביה"ל שם.

919. עיין בכל זה בשו"ע (סעיף ל"א). ויש לבאר דאין בזה מלאכת "מחתך", דל"ח מקפיד על המדה, ואף אם יקפיד י"ל שאין בזה בבשר אדם, וגם להחזו"א ועו"א לא עובר בתרת, וי"ב.

920. הנה נסתפקתי בזה אם מותר לתלוש מעט באופן שלא מנתק אותה לגמרי, או כגון שכבר התחילה לפרוש והוא מוסיף להפרישה אך לא מנתקה, שהרי כל שלא מנתק אותם אין בזה גוזז, ונטילת נשמה ג"כ ליכא. ואיסור קורע ומחתך לא שייך בזה באדם. אך נראה דמ"מ ראוי להזהר שמא יתלוש לגמרי, או ע"כ"פ יפריד באופן שהוא יחשב כתלוש וכפירשה כבר (ועיין שו"ת דברי יציב יו"ד סי' קנ"ח סקט"ז י"ח שבאופן כזה לא יחזור יותר). וש"ר אח"כ שנסתפק בזה בנשמה"א כלל כ"ב סק"ג א"י הוי כחצי שיעור, או דילמא אינו כמו שפירש אחת, שזה חל בשיעורה והמלאכה ברורה, משא"כ כאן, וצ"ע. ושוב כתב לדמות זאת לדברי הרמב"ם בצר מקצת צורה, עיי"ש. אך יש לעמוד בדימוי לשם, עיין בדברינו בסיומן ש"ב בדין מכה בפטיש במקצת, ואין להאריך. ועוד נתעוררתי לדון ממה שמבואר בפ"ו שמוותר ללכת על גבי עשבים, אם אינו פסי"ד שנתלשים (עיין להלן סי' שלי"ו). ולכא"י היה לנו לאסור מצד שמתכופפים העלים, ומן הסתם נשברים ומתנתק חיותיהו מעט, ומשמע דלא חששו לזה, וה"נ נימא כן, וי"ל. ומ"מ במתכוון לכך ביד חשש שיבא לידי איסור בניתוקו, ה"ז אסור.

921. כמו שנתבאר בשו"ע (סעיף כ"ב).

ועיין בשבת הלוי שהעיד להזהיר בהיתר להוציא גלדי מכה, שיוזהר שלא יוציא חתיכות מהבשר, מפני שמצוי שהגלדים מעורים עם הבשר, עיי"ש. ולכא"י קשה, הרי בבשר האדם אין איסור זה של גוזז, ואולי שחושש גם לשמא יש חתיכות עור כמו ציצין שיתלשו יחד עם הגלד.

922. פשוט בכל דוכתא, כגון במשנ"ב סק"צ ובכ"ז.

923. שו"ע (סעיף ל"א) ומשנ"ב. ובשו"ע הביא שיש תנאים להיתירא, א. שיהיה פירשו רובן (וה"ט שבאופן זה הוא כולתו, ול"ח חיבור שעומד לפרוש). ב. שיהיה במקום צער, עיי"ש. אולם למעשה אין בזה נפ"מ, שמאחר שכתב בסו"ד לחוש לשני הפירושים, יוצא שאסור בכל אופן, וכמש"כ המשנ"ב (סקצ"ט)

מיחושים בשיניים, ובגרון, ובפה

קב"ח. החושש בשיניו, אם הם רק כאבים ומיחושים בעלמא אסור לו לעשות שום רפואה בשבת, ונזכיר כמה דוגמאות:

- אסור לו לגמע את החומץ בפיו ולפלוט אותו⁹³, ואפילו אם משהה אותו זמן מועט ואח"כ בולעו אסור⁹⁶, אבל אפשר לגמע ולבלוע מיד כהרגלו, או לטבל בו כדרכו⁹⁶, ואפילו כשכבר אכל את סעודתו מותר לעשות כן⁹⁶, אמנם בזמן הזה שאין רגילים לשתות חומץ כלל, אסור לגמע חומץ אפילו כשבולעו, אבל אפשר לטבל בו אם רגילים בכך, ואינו ניכר לרפואה⁹⁴, ואם הוא רוצה לשתות חומץ למטרת שתיה בעלמא, מותר בכל אופן, ואף אם יועיל לו ממילא לרפואה⁹⁴.
- אסור לגמע יין שרף ולפלוטו, אבל מותר לשתות יין שרף באופן שבולע כהרגלו, וכדרך שבני אדם שותים מבלי להשהותו בפיו. ואם יש לו צער גדול מותר גם להשהות מעט את היין שרף בפיו, ואח"כ יבלענו⁹⁵.
- אסור ליתן ציפורן על השן, וכן אסור ליתן אלכוהול (ספירט), או סוכין חמין וכדומה, מפני שכל אלה ניכרים שהם לרפואה⁹⁶.
- אסור לומר לגוי לעשות לו רפואות בשבת⁹⁷.

וכל האמור הוא באופן שיש לו מיחושים בעלמא, אבל אם יש לו צער גדול עד שנחלה כל גופו, מותר בכל האופנים הנ"ל, ועיין בהערה⁹⁸. וכן מותר לומר לגוי לעשות לו רפואה אפילו כשאסורה מן התורה, ואם יש לו רק מקצת חולי אסור לו לעשות שום רפואה, אבל מותר לומר לגוי לעשות לו דברים האסורים מדרבנן⁹⁹. [ועיין לעיל בסעיף ג' עוד בענין רפואת השיניים].

קב"ט. החושש בגרונו לא יערענו בשמן⁹⁵, והיינו שאסור להשהות את השמן בפיו, ואפילו אם הוא בולעו לבסוף, וכל שכן אם פולטו אסור⁹⁵, ואפילו אם הוא נותן את השמן במי סילקא אסור⁹⁵. אבל אפשר לבלוע את השמן ואם נתרפא נתרפא⁹⁵, ויש מתירים להשהותו בפיו אם הוא בולעו לבסוף, ובפרט כשמערבו עם מי סילקא⁹⁵. ובזמן הזה שאין דרך לשתות שמן, אין לעשות כן אפילו אם בולע את השמן מיד, והכל לפי המקום והזמן⁹⁵.

וכל האמור כשיש לו מיחושים וכאבים בעלמא, אבל אם נחלה כל גופו מותר בכל זה⁹⁵. **ק"ל**. מן האמור לעיל יש ללמוד, שאדם שיש לו כאב גרון, אסור לו לגרגר בגרונו מיץ לימון, או איזה משקה חריף, ואפילו אם הוא בולעו לבסוף⁹⁵. אבל מותר לו לאכול לימון או למצוץ את המיץ שבו, אם דרך הבריאים בכך. וכן מותר לו למצוץ סוכריית גגם הבריאים רגילים בהם, וכן מותר לו לאכול דבש, או לשתות חלב או תה מעורב בדבש, וכל כיוצא בזה, אפילו שכל כוונתו לרפואה⁹⁵.

ואם מחמת הכאב חלה כל גופו, וכל שכן אם יש לו דלקת גרון, מותר כל רפואה, ככל חולה⁹⁵. **קל"א**. אדם הצרוד בגרונו, אסור לו לקחת תרופות המיוחדות לאנשים שצרודים בגרונם⁹⁶, אבל מותר לו לקחת סוכריית למיניהם שגם בריאים רגילים בהם, ואף אם הם מיוחדים לצרודות מותר, כיון שהבריאים רגילים בהם⁹⁶, ועיין בהערה כמה פרטים⁹⁶.

ומותר לשליח ציבור לגמוע ביצה חיה קודם התפילה, כדי לצחצח גרונו ולהנעים את קולו⁹⁶.

קל"ב. אדם שיש לו פצעים בפה, או שיש לו דלקת חניכיים קלה, אסור לו לגרור ולשטוף את הפה במי-מלח⁹⁶, אלא אם כן גדלו הכאבים עד כדי שחלה כל גופו או נפל למשכב.

שער יד

דין חלב בהמה וחלב אשה, והנקה

הקדמה

קל"ג. החולב בהמה לתוך כלי הרי זה חייב משום מפרק, שהוא תולדה דדש⁹⁶, אבל אם יונק ישירות מן הבהמה הרי זה שינוי, ופטור אבל אסור⁹⁶. ועיין עוד בסימן ש"ה בענין חליבה בשבת. והחולב מאדם לתוך כלי, הרי זה אסור מן התורה, משום מפרק⁹⁶. אולם לינוק בפה מאשה, יש אומרים שיש בזה איסור דאורייתא⁹⁶, ויש אומרים שאינו אסור מן התורה⁹⁶. ולדינא יש להסתפק בדבר, אם אפשר להקל בזה על כל פנים לצורך רפואה⁹⁶, ועיין בהערה לענין ניקת חינוק בשבת⁹⁷ משום מפרק⁹⁶.

הנ"ל. (וע"ע גם באבנ"ז סי' מ"ו ותהלי"ד סקנ"ט). ובלאו הכי הרי בכלי אינו שינוי, שהרבה פעמים חולבים לכלי [ומה שבזמננו לא היה מצוי שחלבו לכלי, כיון שלא היה אפשרות לשמור את החלב, ולכן לא עשו כן, משא"כ בזמנינו]. וש"ר א"ח"ו שכן העיר בשבחה"ל ח"ו סי' ל' וח"ו סי' צ"ט וח"ח סי' פ"א דבזה"ו שרגילים בכך לכ"ע אסור מן התורה. וע"ע בכה"ח (אות ר"ד) שהביא בשם הרבה אחרונים שלחלבו לקערה היה מלאכה ד"ת משום מפרק ממש, ואסור לחולה שאין בו סכנה, עיי"ש. וע"ע בכה"ח (אות ר"ג) מדברי המרדכי, והובא בבי" (סימן ש"ל), ושכ"כ בעו"ש, וע"ע שם לקמיה. וכן בסו"ס שיל"ס ח"א. ועכ"פ בראשונים ובאחרונים מוכח להדיא שכל חליבה מאשה היא אסור דאו.

ועיין עוד בכה"ח (אות ר"ד) שאפילו חצי שיעור אסור לחולה שאיב"ס, שהרי קיי"ל שחצי שיעור אסור מה"ת, ע"כ. [ומש"כ משם הערה"ה להקשות שם דפשיטא, ע"י לעיל בס"י שכ"א בהקדמה להל' טוחן ועוד בכ"מ שהבאנו שיש מי שאומר שחצי שיעור בשבת אינו דאורייתא, אע"ג דלא קיי"ל כן], וע"ע בכה"ח שם מהו שיעור החיוב בחלב, ויש לציין לשו"ת הר צבי (סו"ס כ"א) שתינוק שמוכרחים לחלוב לו ולהאכילו בכפית, יעשו פחות פחות מכשיעור, שהוא בערך כפית קטנה וחצי, ותאכיל אותו, וה"ד בשש"כ סופל"ו בהערה ס"ב. וע"ע שם בהערה ס"א מש"כ בזה שהוא כשיעור גרוגרת.

968. תוספת שבת, ה"ד בביה"ל (שם). דלא דמי לבהמה הנ"ל כיון שכאן הדרך היא לינוק בפה.

969. הביה"ל שם כתב ע"ז שהוא צ"ע, וע"ע בכה"ח (אות ר"ה ואת ר"ו) משם האחרונים, שמבואר שאינו אסור מן התורה, עיי"ש. ולכא"ו צ"ב אמאי, הלא שפיר היו דרך בה"ה, ונראה שהדבר מבואר לפמשי"כ בהערה הבאה, עיין שם שיש לזון מצד משקה הבא לאוכל, אולם ז"א דדווקא בקטן י"ל כן, ובלא"ה אין תירוץ זה ברור וכמו שכתבנו להלן, ועוד היה אפ"ל עפמשי"כ שם מצד דהוי דרך אכילה, אולם גם ז"א אלא בקטן דווקא. אך עדיין י"ל דכיון שאין זה דרך אכילה היא גופא הסיבה דהוי דרבנן, והיינו דהוי שינוי וכלאחר יד, ודמי להא גנוגה (בכתובות ס), וה"ה כאן.

970. הנה לפי כל האמור לעיל היה נראה דיש להקל בזה, וכדרך שהבאנו מדברי הביה"ל שפקפק בזה, וכן הבאנו מהכה"ח בשם האחרונים. וע"ע גם בהערה הבאה, ודוק היטב שמבואר שיש מקום להקל בזה [יותר נכון היה אם יעשה בדרך שינוי (ואף שבעלמא לא מקילינן לרפואה באיסור דאו בדרך שינוי, ע"י לעיל בסעיף י"ז, מ"מ כאן יש להקל טפי), אלא שבצורת ניקה בפה לא שייך לנשות, רק בכלל]. אולם למעשה אין להקל, וגם הוי מוקצה שאסור בטלטול ואכילה, ורק אם אין לו לחולה דבר אחר לאכול מותר (וכמש"כ במשנ"ב לעיל סקנ"ח, וע"ע בשש"כ פ"ג ס"ו). וגם איסור מוסיף שהוא כיונק מן השרץ (כדלהלן בהערה שאחרי הסמוכה), וגם מה שמצאנו שהתירו מוקצה בחולה שאיב"ס שהוכרנו מדברי המשנ"ב (סקנ"ח), הנה הפמ"ג (בא"א סקט"ו) כתב שדוקא בקטן הדין כן ולא בגדול. וכ"כ עו"א, וכיעוין דבברינו לעיל בס"ז. ולמעשה במציאות בד"כ יש מאכלים אחרים, ואסור לכר"ע, ואף בלא"ה אינו פשוט להקל.

971. הנה בשו"ע להלן (סעיף ל"ה) כתב שמותר לאשה לקלח מהחלב כדי שיאחוה התינוק החד וינק, ובמקור הדין בשבלי הלקט כתב שמקלחת לתוך פה התינוק, וה"ד במשנ"ב (סקק"ב) ובכה"ח (אות ר"ו). ויש להקשות מאי שנקא ממש"כ (בסעיף ל"ד) שלא תקל אשה חלב מודיה לתוך הכוס כדי להניח את בנה. וכבר כתבנו לעיל שהחולב אדם לכלי ה"ו אסור מה"ת משום מפרק, וצ"ב. [ולכאורה יש לשאול כן גם על עצם היתר ניקת התינוק אמאי אין בזה ספייה באדם, וע"י להלן].

ובשעה"צ (אות פ"א) הביא דברי התו"ש דסבירא ליה דהוא מלאכה הצריכה לגופה [שהרי אינו הולך לאיבוד], והקשה אי"כ אמאי מותר, וכנ"ל. והביא מהתו"ש לצדד דחליבה מאדם אפילו לתוך כלי לא היה כי אם מפרק כלאחר יד, ודחה את דבריו. ועוד הביא מהפמ"ג שכונת השו"ע לחלוב ע"ג קרקע ויראה לתינוק, ודחה גם את פירושו שהרי בשבחה"ל איתא בהדיא שהוא לתוך פה התינוק, ומסיק ואולי דהוא משום דהוא בכלל סכנה אם לא תניק, ועם כל זה צריך עיון, ע"כ.

ומבואר דלא ניהא ליה לתרץ מצד סכנה, ויש לבאר: א' דפשטות השו"ע משמע שמותר לעשות כן, אפילו אם התינוק יונק בלאו הכי, אלא שמשייטת לו בתחלה כדרך אכילתו, שתוחבים תחילה מעט מן האוכל לפיו ואח"כ ממשיך לאכול כהרגלו, והרבה פעמים אין כ"כ סכנה בדבר זה מפני שעוד רגע קטן הוא יאכל לבד, או שיתעורר מעצמו לכך וכי. ב' דפעמים הרבה אין בכלל סכנה בהנקה חלב, שהרי אפשר למסמס לו בחלב וביצים, כמש"כ בגמ' דיבמות (מב:), ואמנם ראייתו להחזו"א (עיין בס"י נ"ט סק"ג וסק"ד) שמותר לחלל שבת בעבור חלב התינוק, משום סכנה, ואף אין צריך להאכילו בברים אחרים, משום

940. משנ"ב (ס"ק ק"א) דדמי לשמן דלקמן. וע"י בדין השמן בכה"ח אות קצ"ח). ומיהו אפשר שאם אינו ניכר הדבר שמההה אותו שרי, ובפרט באופן שיש לתלות שעושה כן כדרך שיש קצת בני אדם שעושים כן.

941. שו"ע שם.

942. כה"ח (אות קצ"ג) בשם האחרונים, שאפילו שכולם יודעים שכבר סעד מותר.

943. כן נראה פשוט שבזה"ו נשתנה הדין, וחשיב כרפואה (ועיין להלן בסעיף ל"ז), וכה"ג כתבו הפו"ה להלן גבי שמן, כיעוין במשנ"ב (ס"ק ק"ה), והכל לפי המקום והזמן.

944. שאדם בריא יכול לשתות ולאכול כל דבר, ואפילו בדברים העשויים לחולה, וכיעוין להלן בסעיף ל"ז, ובב"י שם, ושם מבואר לדעת הב"י שאפילו כשעושה כן למטרת חיזוק מותר. ואפילו לשאר פוסקים שאוסרים בזה, מ"מ היינו כשמטכוון לרפואה, אבל כאן שרוצה לשתות פשוט שאין בזה כל חשש אע"פ שמתרפא ממילא, ואמנם יש שהחמירו וחששו בזה, ועמש"ש. אך יל"ע באופן שעושה כן לשני מטות, גם לשתיה וגם לרפואה, נראה שאסור. ואם הוא ניכר, הרי יש לחוש מפני הרואים.

945. עיין במשנ"ב (ס"ק ק"ב) בשם הח"א שיש שרף דינו כחומץ, אלא שיש להקל בו יותר, באופן שיש לו צער גדול, שמותר להשהותו מעט ואח"כ לבלוע, ע"כ. והטעם הוא שיש שרף הוא משקה גמור לכל, ולא מיהו כ"כ לרפואה, וכ"כ בכה"ח (אות קצ"א). והנה בחוט שני (פפ"ט סקמ"ב) כתב דמ"מ אין להשהות את היי"ש על השן הכואבת בלבד, דניכר הדבר לרפואה, ע"כ. ויוצא ג' דרגות בזה, והוא חידוש, דלכא"ו אם אינו ניכר הכל מותר ואף בלא צער (ואמנם המשנ"ב בשם הח"א החמיר), ואם ניכר הכל אסור. ובפשטות הכל תלוי בדרגת הצורך לפי כללי דיני חולה, ויל"ב.

946. משנ"ב שם וכה"ח אות קצ"ב [וע"ע להלן בסעיף ל"ו שאין שפין את השיניים במצטייך, שהוא מין שרף היוצא מן האילן, משום רפואה].

947. כמשנ"ב לעיל בכמה דוכתי, וכ"כ במשנ"ב (סק"ק) שאסור לעשות אפילו דברים שהם משום שבות, וכ"כ בכה"ח (אות קט"ט), וע"ע להלן בסוף ההלכה.

948. שבכה"ח ה"ו חוליה שאין בו סכנה, שמותר לו ליקח רפואה, וכ"כ במשנ"ב כאן (ס"ק ק"ב). וכן מותר לו לגמע חומץ ולפלוטו [אע"פ שיכול להתרפאות על ידי שיגמע ויבלע, מ"מ נראה דלא מצריכין ליה, שכיון שהוא כבר הגיע לחולי שאיב"ס יכול להתרפאות ברפואת כדרכו]. וה"ה שמותר לעשות כל הרפואות האסורות מדרבנן, וכדרך שנתבאר לעיל (בסעיף י"ז) שיעשה אותם בשינוי, ועיין במשנ"ב כאן (סוף סקנ"ב) בשם הח"א שאם א"א בשינוי מותר שלא בשינוי, וכבר עמדו ע"ז המפרשים למה החכירו דווקא כאן לענין נתינת סממנים בפיו וכו'. וע"ע משנ"ב בסעיף י"ז, ועוד דבברינו בהקדמה ב' לסעיף כ' בענין רפואות לחולה שאיב"ס בהערה, עיין שם ובסל"ז, ואכמ"ל. וה"ה שמותר לו לקחת כדורים ותרופות לשיכון הכאבים, וכנזכר.

949. כל זה מבואר בסעיף י"ז, וכן לעיל בריש הסימן, עיין שם בהקדמה. ולכן הגוי יכול לשים לו את הרפואה הנ"ל, וכאמור שאף ע"י יהודי שרי עכ"פ בשינוי.

950. שו"ע (סעיף ל"ב).

951. כן פירש המשנ"ב (ס"ק ק"ג) בדרך א', עיין שם. וכן כתב בב"י לדעת הרמב"ם, שאפילו אם בולעו אח"כ אסור, וכ"כ הרבה פוסקים, וה"ד בכה"ח (אות קצ"ה). ומבואר שנקט כן להלכה. וכן סתם המשנ"ב הנ"ל. (וע"ע להלן בהערה שאחרי הסמוכה).

952. משנ"ב (ס"ק ק"ד). וע"ע בכה"ח שם.

953. שו"ע. וע"י משנ"ב שיש אוסרין. וע"ע שם ובהערה שאחרי הסמוכה.

954. עיין במשנ"ב (ס"ק ק"ג) שאחר שתסם לאיסור כשמההה אותו, הוסיף ויש מתירין, וע"ע בכה"ח (אות קצ"ח) שהביא השיטות בזה, והוספנו שבפרט כשזה ע"י איגרון קיל טפי (עיין בכה"ח שם בסו"ד). ונפ"מ שבמקום צער גדול אפשר לסמוך להקל.

955. עיין במשנ"ב (ס"ק ק"ד) שהביא שיש חולקים על השו"ע ואוסרים (כ"ה בב"ח, וה"ד בכה"ח ריש אות קצ"ו). והמגן אברהם כתב שהכל תלוי לפי המקום והזמן, שאם אין דרך בריאים לעשות כן אסור, ע"כ. וכ"כ בכה"ח שם בשם האחרונים. [נשמענו שכיום רבים נוהגים לשתות שמן זית בכל יום, אולם עדיין נ"ל עושה בגדר משקה לרפואה, שעושים זאת רק לרפואה, ואסור, וגם הם מעטים הושים כן, אמנם במקומות שרגילים בזה, כמו ששמעתי שנהגו בארצות המערב, אה"ג שמתור].

956. ומבואר בסעיף י"ז, וכנזכר גם בהלכה הקודמת.

957. כנ"ל בהלכה הקודמת.

958. כיון שדרך בריאים לאכלם, ואין בהם חשש כלל, וכמבואר להלן בסעיף ל"ז.

[ובעצם שתיית חלב אשה בכלל, מבואר בהערה]⁹⁷².

קל"ד, הגונח⁹⁷³ שרפואתו לינוק חלב עז ישירות מבהמה, מותר לו לינוק ממנה בשבת, שבמקום צער לא גזרו רבנן⁹⁷⁴, אבל אסור לו לחלוב לתוך כלי ולשתותו⁹⁷⁵, אמנם אפשר לומר לגוי שיחלוב בעבורו לכלי אם ירצה⁹⁷⁶, ואם הוא חולי שיש בו סכנה הכל מותר⁹⁷⁷.

וחולה "אסטמה" שאירעו לו סימני המחלה באופן פתאומי, הרי זה חשש פיקוח נפש, ויש לחלל שבת לרפואתו⁹⁷⁸.

קל"ה, ההיתר הנוכח בהלכה הקודמת לינוק מן הבהמה, הוא רק במקום צער של חולי, אבל במקום צער של רוב לא התירו כלל⁹⁷⁹.

וכל זה בשבת, אבל ביום טוב מותר לינוק מן הבהמה גם במקום צער של רוב⁹⁸⁰, והיינו אם אין לו גוי לחלוב על ידו, אבל אם יש לו גוי אין לינוק ממנה⁹⁸¹, וכן אם יש לו מאכל לחלוב בו אסור לינוק בפיו גם ביום טוב, אלא יחלוב לתוך המאכל⁹⁸². **קל"ו**, ילד שיש לו פצעים בפה (הנקרא "מחלת הפה", או שמות אחרים), ורפואתו לשתות חלב עיזים בכל יום, הרי זה אסור לחלוב בשבת על ידי יהודי, ורק על ידי גוי מותר⁹⁸³. וכן אם ינק ישירות מן העז מותר⁹⁸⁴.

ואם מחמת הפצעים הילד אינו אוכל ושותה, הרי זה חשש סכנה, ומותר לחלוב אפילו על ידי יהודי⁹⁸⁵.

קל"ז, אסור לאשה לקלח את חלבה לתוך כלי, ולהניק ממנו לבנה, ולא תניק אותו כהרגלה⁹⁸⁶, ומותר לה לקלח מהחלב מעט לתוך פיו של התינוק כדי שיאחז התינוק וינק⁹⁸⁷. ואם התינוק אינו יונק ממנה מאיזו סיבה שהיא, וחלב זה הוא המזון העיקרי של התינוק, ואינו אוכל חלב אחר, או שאינו ראוי לו חלב אחר, או שיש חשש שיגרם לו קלקול קיבה, מותר לה לקלח את חלבה לתוך כלי גם בשבת, מחשש סכנה⁹⁸⁸, ועיין בהערה⁹⁸⁹.

קל"ח, אשה שיש לה ריבוי חלב ומצורה, אף שאינה נופלת למשכב מחמת זה, ואינה חולה בכל גופה, מותר לה להקלח חלבה ביד או במשאבה ידנית, ובלבד שהחלב ילך לאיבוד, דהיינו שישפך על גבי קרקע, או לתוך הכיור וכדומה⁹⁹⁰. ואם היא שואבת לתוך כלי, תניח מתחילה חומר בכלי כדי שיפגום את החלב⁹⁹¹.

ואם אי אפשר לה לעשות כן, אלא להוציא את החלב במשאבה מיוחדת, יש להקלח לחלוב לכלי על דעת לשופכו אחר כך לאיבוד מיד. אמנם י"א שתחלוב כל פעם מעט מעט, ותרוקן אותו לאיבוד לפני שיצטבר בו חלב הרבה כשיעור גרוגרת⁹⁹²,

שיכול לגרום לקלקול קיבה, והוי סכנה, וע"ע בש"כ סופלו"ו ובהערה ס"ב, אולם הניחא באופן שהתינוק רגיל בכך, אבל אחר שאנו רואים הרבה פעמים שהאם מאכילתו בשאר מאכלים בלאו הכי, א"כ כה"ג יהיה אסור לקלח לתוך פיו [שבאופן זה יש לשאול כמו שהערנו לעיל שגם עצם ניקת התינוק תיאסר, משום ספיה. וע"ע בש"כ שם מענין אחר, ויל"ב]. וגם יש להעיר מה שהערנו במקומו דדילמא כל דברי החז"א אמורים בזמנו, אבל בזמנינו שיש תחליפי מזון מיוחדים, והוא בדוק ומדוקדק לפי מחקרים ורפואות, שוב אין בו חשש סכנה לכ"ע. (ונפ"מ בזה לעניני שבת, ולעניני צומות וכו'). וכן המקובל בזמנינו שאין בתחליפי חלב המצויים כיום שום חשש סכנה. וכן דעת מרן הגר"ש וואנר שליט"א. וש"ר ש"כ באול"צ ח"ב פל"ו וכן בח"ג פ"ט תשו"ב. וכתבנו בזה עוד להלן בסל"ד-ל"ה (וכמו"כ הדבר מפורט שאין סברא בעולם לכ"ע שאם האם נותנת לפעמים תחליפי חלב ולא חוששת, שדווקא בשבת נחשבת, וע"ע בשו"ת צ"א ח"א ס"טו פ"י"ב שהאריך בדברי החז"א ופרטיו, עיי"ש. ויל"ב. וע"ע בזה בדברינו להלן סל"ד-ל"ה בהערה. ג'. עוד יל"ע דהא אפשר לעשות כן ע"י גויה, או בשאר דרכי היתר מדאי, והיאך נתייר כ"כ.

ומצאתי באחרונים שעמדו בזה, א. באור שמח (פ"ח ה"י) דן ע"פ הגמ' דכריתות (ג). דליכא חיוב חטאת בתינוק היונק מחלב האשה דהוי כחולב לאוכל, ומשקה הבא אוכל בסל"ד דמי (והט"ם העיר דמי' קשה להו"א דהוי כמשקה ואע"פ שרי, ועו"ל בזה מנוגדי השם), וראיתי בש"כ שם שהקשה עליו דאף אם הוי כמשקה הבא לאוכל, מ"מ הרי הוי כפסולת מאוכל, ע"כ. ועוד העירוני להקשות עכ"פ לפי ר"ח המחזק בשו"ע סימן ש"כ דלא מתיר בבא לאוכל. ב'. בחלקת יואב ח"א (סימן ט') כתב דהוי דרך אכילה, וכבר כתבנו ליישב כן במק"א, דכמו שאין טוחן ולש ובורר וכי בפיו, כך אין איסור כה"ג, שזה הוי דרך אכילה. אך הקושה לי בזה ממה שמצאנו בשו"ע (סימן ש"כ סוס"א) ש"א שאסור למצוץ בפיו ענבים משום מפרק, וא"כ אכתי תינקש בנידוד' דהוי כמציצה בעלמא, ולא נעשה בדרך אכילה, וי"ל דמי' כיון שכל דרך הדיקה היא רק באופן זה, ולא שייך אופן אחר, שוב ה"ז בכלל דרך אכילה (והרי היתר זה הוא דווקא בתינוק, אבל גדול שאין דרכו בכך ודאי דהוי מפרק, וכמש"כ בחלק"ו). וע"ע בש"כ שם מש"כ בזה בשם הגרש"א כע"ז. ודו"ק. וע"פ האמור אפשר ליישב הא דיכולה האשה לקלח לתוך פי התינוק, שגם זה הוא דרך אכילה, ואף שיכול לאכול באופן רגיל, מ"מ אפשר שגם זה הוא בכלל האכילה (ועמש"כ בסימן ש"ט לענין בורר כשיעורו בידו), ודו"ק.

972 יש לציין, שבכלל שתיית חלב אשה הרי זה מותר, ודווקא באופן שנחלב לכלי או ביד (ונפסקה החליבה), אבל גדול היונק מאשה ישירות, הרי זה כיונק מן השרץ (ואפילו חולבת לתוך פיו), והוי מכין אותו מכת מרדות, ואם הוא תינוק מותר לינוק עד ד' או ה' שנים, לפי בריאותו, וכמבואר כ"ז בשו"ע יו"ד (סימן פ"א סעיף ז), עיי"ש. וממילא צריך להיות שאף לחולה שאין בו סכנה אסור, שהרי לא התירו כל שבות דרבנן, ועי' לעיל (בסעיף י"ז). ועוד לעיל (בר"ס י"ט) לענין שישליו עכו"ם וכו', עיין שם. וא"כ ה"ה כאן, אך מ"מ יש בזה נפ"מ באופנים מסוימים, וכמו שביקש צער גדול, ד"ל שהתירו במקום צורך אלא גזרו רבנן, כמו שמצאנו בגונת שיוקן מן הבהמה, וע"ע ב"ד (סו"ס קנ"ה), אלא שבשבת אין היתר לפמש"כ בתו"ש (המובא בביה"ל ד"ה ותניק) שלינוק מן האשה הוי איסור דאו. [ויל"ע בזה, שאם יסוד האיסור מצד שהחלב אסור, אה"נ שגם בחולה שאי"ס אסור, וכנ"ל בס"י י"ט. אולם אם האיסור הוא על מעשה הדיקה, אה"נ שמותר לחולה שאי"ס בגוויי שא"א בשינוי, וכה"ג (המבואר לעיל ס"ז), ובפ"ו שמשמע קצת שאם הוי איסור דרבנן מותר לו, ואינו מוכרח]. ומלבד כ"ז יש כאן איסור קריבה לעירי, שבאופנים מסוימים הוא איסור דאו לכל הידועת אם מתלוצח בזה דרך חיבה, עי' שו"י יו"ד סו"ס קצ"ה, וא"כ אין היתר אלא באשתו או באמו, ובכיוצא בזה שאין במחשבתו דבר ערוה כלל, ובפרט בתש כח. [וע"ע ב"ד להלן סימן פ"ז ס"ד שאסור לבשל בשר בחלב אשה מפני מראית העין, עיי"ש. וע"ע שם בסעיף ז' לענין חלב זכר].

973 במשנ"ב כאן (סקק"ו) כתב שגונח מאכא ליבו, והוא מפרש"י בכתובות (דף ס: ועוד מקומות). אולם בר"ן (שם) מבואר שהוא מחמת חולי שבריא. וכ"כ המארי"ש (שם) שהוא קוצר נשימה הבא מן החזה, עיי"ש. והנה כפי הידוע שחלב פרה מניק לשנים, וכאן התינוק הוא חלב עז.

974 שו"ע (סעיף ל"ג), ויבאר לפמשנ"ת בהקדמה שאמנם החולב לכלי חייב, אולם בפיו פטור, משום דהוי שינוי, ובמקום צער לא גזרו רבנן. [ועיין בזה בכתובות (דף ס). ובראשונים וברמב"ן, ובפמ"ג כאן]. ועיין במשנ"ב (ס"ק ק"ז) וכה"ח אות קצ"ו. [ויש לבאר, דהאי "צער" לאו דווקא, אלא הוי חולי שאי"ס, וכמש"כ המשנ"ב סקק"ו. ור"ל דהוי צער חולי, וכמש"כ המשנ"ב סקק"ו]. וכבר עמדנו במקומו מה דהתירו בשינוי כזה דווקא שהוא שינוי גדול מצורת המלאכה, עיין במשנ"ב ובע"פ בס"י תצ"ו. ונת' לעיל ס"ז בהערה.

ועיין בכה"ח (אות קצ"ח) שאפילו מבהמה שלו מותר, ואפילו למ"ד דיש בחולב משום שביית בהמתו הכא שרי, דהיינו רביתיה דולדותיה יונקין ממנה (מחב"ו). ועוד כתב שאפילו בעז העומדת לחלבה דמוקצה, משמע דשרי (פמ"ג). וע"ע בכה"ח אות ר'. ולעיל ס"ז נתבאר אם מותר לחולה אכילת מוקצה, ועמש"ש. **975** שאיסורא דאו לא הותר לחולה שאי"ס, מלבד שאינו מועיל לו אלא לינוק ממנה.

976 ככל חולה שאי"ס שמותר לומר לגוי (ועיין במשנ"ב סוסק"ו, ובכה"ח אות קצ"ו), אלא שאינו מועיל לו, וכנ"ל. ושוב אין בזה היתר שלא לצורך, וא"כ הוא מועיל במציאות לפי סוג מחלתו. [ועיין עוד בכה"ח (אות ר"א) משו"ת זרע אמת שמותר לחולה לשתות חלב עז שנחלב ע"י עכו"ם בשבת].

ואדרבה אם אפשר ע"י גוי (וכונן בסוג מחלה כזו, שמועיל לה חלב עז גם מן הכלי), ה"ז עדיף שיהיה ע"י גוי מאשר שיעשה זאת ע"י יהודי בשינוי, וכדמוכח

במשנ"ב סקק"ז בשם הר"ן, וכן דדקדק בשו"ת מנח"י ח"ו ס"ט.

977 פשוט. ועי' כה"ח אות קצ"ו.

978 כידוע, והזכרנו מזה לעיל בס"י-ז, וכ"כ בזה בשבה"ל (ח"ג סי' צ"ג). וע"ע שם לענין שאר הזמן מקבל ההתקף, וע"ע להלן בסוף הסימן בעניני רפואה כלליים, אם מותר לחולה לאכול כשידוע שידוקק אחר"כ לתרופות, עיי"ש. (וכשלוקח קודם שיחלה קיל טפי).

979 שו"ע (סעיף ל"ג) בשם יש אומרים, וכבר הקשו הפו שלשון י"א אינו מדויק, דמשמע שלפי סברא הראשונה מותר אפילו במקום צער של רוב, ובאמת לא הזכירו דבר זה כלל, ואדרבה לפי דעה ראשונה אפשר שאף ביו"ט אסור, וכתבו שלא דווקא הוא, אלא הוא דין בפני עצמו שיש פוסקים המחלקים בין שבת ליו"ט לענין צער רוב, ע"כ. והובא כ"ז במשנ"ב (ס"ק ק"ח). ועיין עוד בכה"ח (אות קצ"ט) שהביא משם האחרונים שעמדו בזה. ועיין בהערה הבאה. **980** כן משמע בשו"ע (שם) שדווקא בשבת אסור, אבל ביו"ט מותר, וכמו שכתב בשם ה"א. והנה הגם שהשו"ע בסברא ראשונה לא חילק בזה, ואפשר שאסור אף ביו"ט, אולם כבר כתבנו במקומו בשם הרבה פו' שכאשר אינו מפורש בשו"ע בדעה הראשונה (היינו בסתם) דלא כה"א, אין הכרח לומר דפליגי, ושפיר י"ל שהלכה כ"א. ובלא"ה שכאן אינו מוכרח דפליגי בזה. ודו"ק. ועכ"פ בנידוד' כבר כתבו הפו' להלכה כדעת ה"א, וכמש"כ במשנ"ב שם ובכה"ח שם בשם התאורכים המצויים, ולכן בשבת אסור בצער של רוב, ובי"ט מותר. **981** משנ"ב (ס"ק ק"י) וכה"ח (אות ר').

982 משנ"ב וכה"ח שם. [וע"ע להלן בס"י תק"ה, ובמה שכתבנו בזה בסימן ש"כ ס"ד בדין משקה הבא לאוכל, עיי"ש].

983 שהרי חליבה בשבת אסורה מן התורה [מלבד איסור מוקצה שאסור בטלטול וגם בשתייה, כמבואר בסימן זה בכ"ן]. ורק ע"י גוי מותר, וכמשנ"ת בס"י. ואם אין גוי והוא שעה"ד, יענין דברינו שם שהבאנו שיש גדולים שהתירו דרך ע"י יהודי בשינוי, וע"ע שם. ובאשר לאיסור מוקצה שבחלב כבר כתבנו לעיל בסוף סעיף י"ז שכתבו הפו' להתייר לצורך קטן עכ"פ, ואף ש"ל דשאני התם שהוא צורך אכילה, מ"מ במקום צורך יש להקל גם לרפואה, ובפרט שרבים התיירו שם לכתחילה. **984** שהרי גונח יונק וכי' כנוכח לעיל.

985 כידוע. ועי' לעיל ס"ז בהערה שהבאנו מהחז"א כסברא זו במניעת מאכל ושתייה מילד, וכ"כ כשיש חשש סכנה של התייבשות.

986 שו"ע (סעיף ל"ד), ועיין לעיל בהקדמה לפני סעיף ל"ג שביארנו יסוד הדין בזה, וכמה פרטים.

אבל אפשר לחלוב ע"י גויה, דהא צרכי קטן כחולה שאי"ס, ומותר ע"י גוי, כמשנ"ת בסעיף י"ז. ואמנם לעיל (בסעיף י"ז) כתבנו שאסור לחולה לאכול דברים המוקצים, וא"כ לכאן גם זה בכלל. ומצאתי שעמר בזה בספר נשמת שבת ס"י תס"א, עיי"ש, ונלענ"ד דחלב אינו בכלל הגזירה אחר שזהו מאכלו של התינוק, וכיון שהותר בעודו יונק, אין סברא שביציאתו יהיה אסור, וגם זה הוא בכלל דרך אכילתו בכך.

987 שו"ע (סעיף ל"ה), ועיין בהקדמה לעיל (שם) בהערה שביארנו דין זה, ובדברי השעה"צ בזה. ומיהו מדברי השעה"צ מבואר דלכתחילה אין לעשות כן.

988 שש"כ (סופלו"ו ס"א) משם החז"א ואחרונים, שכאשר הוא המזון העיקרי שלו, לעיל התינוק להסתכן אם ישקוהו חלב אחר [היינו שיגרם לו קלקול מעיים וכדו']. ואמנם נסתפקנו במקומו לענין תחליפי מזון שבזמנינו שאין בהם שום חשש, ובדאי אינו בכלל סכנה (וא"כ י"ל שכל האחרונים הנ"ל איירי בתחליפי מזון שבזמנם שלא היו מיוחדים לתינוק, והחז"א שסבר להתייר בזה בודאי לא דיבר בתחליפים המצויים כיום, וע"ע באז נדברו ח"ג סי' ע"ט שחזר בו להקל בזה, עיי"ש. וכפי האמור י"ל שבתחליפים המצויים שעברו את כל בדיקות משרדי הבריאות והרופאים שפיר דמי). וא"כ נראה שבזמנינו שאפשר ליתן מזון תינוקות מיוחד הנקרא מטרנה וכיוצא, והוא טוב מכל הבחינות האפשריות (הגם שחלב אם יש בו עדיפות יתירה אף לדעת הרופאים), אין להקל מן הסתם לחלל שבת בשביל חלב אם, ואסור לה לחלוב מעצמה כלל, אלא אם כן הוא תינוק רגיש במיוחד, או ע"פ הוראת רופא וכדו'.

וכמ"כ נראה שאם הוי תינוק פג באינקובטור, וחלב אם עשוי לעזור להתפתחותו, שמותר. ואפשר שיש מקום להקל בסברא זו לכל תינוק קטן בימי הראשונים, ובפרט כשהוא חולה קצת (ולפי הרופאים בחודש הראשון הוא חשש סכנה גדול בכל דבר קטן, וכן יש לזה סמך בחז"ל. וכן עד ב' או ג' חודשים ע"פ הרפואה. אמנם לנידוד' אפשר שאינו כן). משא"כ ביותר מזה, כנלענ"ד. אלא שהרבה פעמים אפשר לחלוב מער"ש ולהניח במקור, א"כ בהוראת רופא נצרך לחלב טרי. ותלוי לפי הענין. ולכן כתבנו בסתם דהיינו מחשש סכנה (שוב ראיתי אחו"ר שכן פסק באול"צ פל"ו ס"ח. וע"ע גם בספר נשמת שבת סימן ת"ס). והכל כפי הענין.

989 יש לבאר שכ"ז כמו שנתבאר בפנים בגוויי שהוא המזון העיקרי שלו, אבל כאשר רגילים ליתן לו לפעמים תחליפי מזון, פשוט שאין מקום להקל בשבת לחלוב לכלי. עוד יש להעיר דאף כשהוא במקום סכנה, מ"מ אם אפשר לעשות בדרכי היתר לכאורה ראוי לעשות כן, והיינו שתבקש מגויה שתחלוב לה (או עכ"פ שחבירתה היהודית תסמיע לה, ואז הוי בכלל שניים שעשאה). אולם עיין לעיל בסעיף י"ב מש"כ בזה. והמונהג להקל לכ"ע, וצ"ע.

ועיין בשו"ת הר"ב צבי (סימן ר"א) שיש עיצה לשאוב פחות פחות מכשיעור ותיתן לו לאכול, ותחזור חלילה, וע"ע בפס"ת סו"ס ש"ל שציין השיעורים בזה, ועי' עוד בשש"כ פ"ל, והזכרנוהו לעיל. אמנם אם אינו במקום סכנה קשה, שהרי חצי שיעור אסור מן התורה, והערנו כן לעיל, ויל"ב. ואכן מן הסתם הדבר תלוי מ"מ, שאם הוא חשש סכנה מותר הכל, ואם אינו חשש סכנה אסור אפילו חצי

שיעור, דרק לפעמים יש מקום לצרף שבחצי שיעור קיל טפי (ואין לצרף מ"ד דח"ש בשבת מדרבנן, שדחאוהו הפו', וכמשנ"ת במקומו). - אמנם זה ודאי שאם כבר אין סכנה, אין להוסיף ולשאוב עוד. ועיין בביה"ל סעיף ד' ד"ה שממתין, וכל ההיתר לפי הצורך מחשש סכנה.

990 עיין בשו"ע (סימן ש"ל ס"ח) שיכולה להוציא בעצמה, עיי"ש. ובטעם הדבר כתב במג"א שם (סק"ז) דמי למפסי מורסא. (והיינו דהויא מלאכה שאצ"ל, שאיסורו דרבנן, ולא גזרו בו במקום צער, וע"ע במחא"ש שזה מותר אף להרמב"ם וכו', עיי"ש). - ודע, שהעירוני לנכון דכיון שכל ההיתר משום צער, אם כן אין לה לשאוב אלא מעט בכדי להסיר את הצער ולא הרבה.

ובכה"ח כאן (אות כ"ג) הביא דברי הפו' שמותר רק באופן שהולך לאיבוד, וכ"כ עוד בכה"ח להלן (בסימן ש"ל אות נ'), וכן מתבאר מדברי המשנ"ב להלן בסימן ש"ל (סקל"ב) שכתב שמותר להוציא בידה "על הארץ", דאין זה מפרק כיון שהולך לאיבוד, ועוד דהוי מלאכה שאצ"ל וכו', ע"כ. ומוכח דבעינן שישפך על הארץ דווקא, ובאמת שכן מוכח בב"י (סימן ש"ל) בשם המרדכי מהר"ג שלמד מהתוספתא שמותר רק על קרקע, אבל בכלי הוי תולדה דדש, עיי"ש. ומוכח איפוא בפשטות שאף שבעדו לשופכו לבסוף ולאבדו, מ"מ אסור לתוך כלי,

ודו"ק, איבאר שבדברי המרדכי היה אפשר לפרש בפשיטות שאה"נ שאם שופך אפילו מותר, וכל האיסור הוא כשמשתמש במה שבכלי, ואורחא דמילתא נקט. ולעולם להניח כיון שאין צריכה לחלוב שם, והוי מלאכה שאצ"ל. וש"ר שכן רבנן כע"ז בספר נשמת שבת ס"י תס"ד. ושכ"מ במקור הדין בתוספתא (פ"י דשבת ה"ד) שלא תקל אשה מדידה ותחלוב לתוך הכוס או לתוך הקערה "ותניק את בנה", ומשמע שכל הקפידא כשמשתמשת בו [נ"ב. ובתוספתא איירי בענין שמצטערת בו, שאם לא כן גם שלא על דעת להניק את בנה ג"כ אסור. וכ"כ בפשיטות במנחת ביכורים שם, דהיינו לא תקל וכו'], דאם דעתה לאבדו מותר אף לכלי, ועוד הביא שכבר נסתפק בזה הא"ו (סימן נ"ח) בשם הר"ג וכו', וסי' להקל כיון שאין צריכה לחלוב שם, ובמקום צער לא גזרו רבנן. ומבואר שהפשוט כנ"ל (וע"ע להלן בהערות הסמוכות), מ"מ סתמנו לכתחילה בזה כדברי האחרונים הנ"ל, דאפשר שלא התירו אלא כשמעיקרו הולך לאיבוד מחשש שמא ימלך, או מאיזה טעם.

ומש"כ שמותר במשאבה ידנית, הוא פשוט, שהרי אסור להפעיל חשמל בשבת. אמנם יש לציין, שיש משאבות חשמליות שאפשר לחברם מער"ש לחשמל, ובאופן שידלקו כל איזה זמן מעט [ואפשר לעשות כן עם שעון שבת], ואז תוכל להקל עליה בשעה שהוא וכו', ואח"כ הוא יפעל מאליו, וגם בשעה שהוא פועל והיא מניחתו עליה הרי הוא הולך לאיבוד. וש"ר אחו"ר בספר נשמת שבת ס"י תס"ב שהביא דברי האחרונים שדנו בזה, ואכמ"ל. ואכן כע"ז כתבנו במקומו בסימן ש"ה גבי חליבת פרות המצטערות בשבת, וע"ע שם. ומ"מ להלכה מותר בין במשאבה ידנית ובין במשאבה חשמלית אם היא פועלת כבר מערב שבת (עיין שש"כ הנד"מ פל"ו ס"א, וארחות שבת. ובמק"א נתבאר דין הגברת זרם, עיין ס"י רע"ז, ומ"מ בנידוד' מותר למעשה).

991 שבה"ג הולך לאיבוד מיד וש"ר, וכע"ז מבואר בחז"א (סימן נ"ו אות ד') גבי חליבת בהמה, שישפך החלב לתוך כלי "מאוס" שהחלב ילך לאיבוד. והיינו כנ"ל. והדבר מבואר כדרך שהבאנו לעיל מדברי האחרונים שצריך שילך לאיבוד מיד. (ועיין בשש"כ פל"ו ס"כ ע"פ עצת רופא. והיינו הך). וע"ע בפ"ת ע' ר"ג בהערה, שכן הורו הגרש"ה והגר"ש"א, ובשש"כ פ"ל כתב שאפשר לחלוב גם על גבי בגד או חיתול בד.

שו"ר שנחלקו בזה האחרונים אם מותר לשאוב לכלי באופן שבעתה לשפוך את החלב מיד לאחר מכן, ודעת האבני נור (בסימן מ"ז וסימן ק"ג) להתייר, וכן דעת הדברי מלאכיאל (ח"ה ס"י רל"ח) ועוד באחרונים, וכבר הבאנו לעיל שכן מבואר מד' עוד פוסקים שמשמע כן. והביאור בזה כדרך שכתבנו לעיל דהויא מלאכה שאצ"ל, כיון שדעתו לאבדו לבסוף, וביותר יש לבאר לפמש"כ להלן בהערה הסמוכה גבי מלאכת מפרק, שאף אם הוא חולב לצורך מסוים כגון להתייר על מי שנשפך בו רוח רעה וכיוצא, מותר, כיון שלבסוף הולך לאיבוד. ושם זה למרות שבשעתו הוא צריך לכן, ואעפ"כ מותר. וא"כ קל וחומר בנידוד' שמעיקרא דעתו שילך לאיבוד דמותר. ואין לתרץ דשם אין דרך להחשיב כתועלת בשימוש החלב בעצמו, כפי שכתבנו לעיל לפעמים להחשיב החלב, א"נ ששם הוא הולך לאיבוד בשא"כ ביד עם התועלת, משא"כ כאן, שהרי כאן אין לו שום צורך. [וכה"ג יש לדון במה שנתבאר לעיל בסו"ס ש"כ לענין סחיטת פירות שהולך לאיבוד, עיין שם]. ומ"מ לכתחילה יש לשופכו באופן שלא יהיה ראוי כלל מיד במגע עם הכלי, וכמש"כ הפו'. וכן נראה מפשטות לשונות הראשונים. וכ"כ הפו' וכנ"ל, וש"ר ש"כ בשו"ת דברי יציב (סי' קס"ה). וכ"כ בשו"ת קנה בשם (סימן כ"א סק"ג), והעיר על האבנ"ז הנ"ל. אולם צידד קצת להקל במקום צער גדול וכו', עיי"ש. ולמעשה נראה כאמור שיש לשאוב למקום שמיד ילך לאיבוד, ורק כשא"א יש להקל.

ומן הסתם תמיד אפשר למצוא דרכים שילך לאיבוד מיד, כגון לחלוב על קרקע או לכיור או על בד, או אפילו בתוך כלי אם יתנו בו חומר פוגם (שאינו מוקצה). אמנם אם זה כלי משאבה, שא"א להוציא את הבקבוק שלשם נשאב החלב, ואין לה חומר ליתן בו פוגמו, יש להקל בדיעבד.

992 כ"כ כל זה בשש"כ שם, ובהערה שם. וציין לאבני נור סמ"ז וכן קצוה"ש סימן קל"ח סק"ל. ויל"ע דהא חצי שיעור אסור מן התורה, ולא שרי אלא בחשש סכנה. וע"ע בהערה הבאה ובמה שכתבנו לעיל בהקדמה שלפני סל"ג ובהערה שם, עיי"ש. (הגם ששם חמור טפי שהרי אינו לאיבוד).

ועכ"פ בעצם הדין כשלעצמו יש להקל, לפי מה שהבאנו לעיל דהויא מלאכה שאצ"ל שמותר במקום צער (כאשר לבסוף הולך לאיבוד), וביותר לפמש"כ בגדר מלאכת מפרק, שכאשר הולך בסוף לאיבוד שרי, אמנם מד' הפו' ל"מ כן.

קמ"ז. מי שיש לו רק מיוחשים בעלמא והוא מתחזק והולך ככריא, אסור לו לעשות שום דבר המיוחד לרפואה, והיינו בין על ידי סממנים ותרופות, או אוכלים ומשקים המיוחדים לרפואה¹⁰²¹, ובין כשעושה מעשים המיוחדים לרפואה, שאין דרך בריאים לעשותם¹⁰²². ומאכל ומשקה שהם מאכל בריאים, מותר לאכול ולשתות לרפואה, ואפילו אם כוונתו לרפואה, ואפילו כשהם קשים לקצת דברים, מכל מקום כיון שהם אוכל מותר, וכגון טחול שהוא יפה לשיניים וקשה לבני מעיים, אע"פ שכונתו לרפואת השיניים מותר¹⁰²³. ודע עוד, שאפילו אם רק מקצת בני אדם הבריאים אוכלים אותם, ה"ז נחשב מאכל ומותר, ואפילו כשכוונתו לרפואה¹⁰²⁴.

קמ"ח. אדם בריא שאין לו שום מיוחש, יכול לאכול אפילו דברים המיוחדים לחולים¹⁰²⁵, וכתבו האחרונים שזה דווקא אם הוא אוכל ושותה אותם לרעב או לצמא, אבל אם הוא עושה לרפואה, דהיינו לחזק את מזגו אסור¹⁰²⁶, אולם לדעת מרן וכדורי ויטמנים לדעת הבית יוסף מותר, ולדעת האחרונים יש אסורים ויש מתירים¹⁰²⁷.

קמ"ט. אדם בריא שיש לו איזה מיוחש, אסור לו לקחת דברים המיוחדים לרפואה, ואפילו אם אינו מכוון לרפואה, וכגון שאוכל אותם לרעב או לצמא¹⁰²⁸, ויש מתירים בזה, וכך נראה שמן הדין אפשר להקל בזה¹⁰³⁰.

ק"י. מותר לגמוע ביצה חיה כדי להנעים את הקול, וכן מותר לאכול שרפים מתוקים להנעים את הקול¹⁰³¹, ואפילו אם הם כדורים המיוחדים לזה, כגון "כדורי מציצה", מותר¹⁰³². במה דברים אמורים שמותר לקחת כדורי מציצה, אם הוא בריא ורגיל, ולקוח כדורים אלו להנעים הקול יותר, אבל אם הוא צרוד, אסור לקחתם כשהם מיוחדים לזה¹⁰³³.

שער יז

עוד פרטים בדני חולה ומיוחשים, שכרות וריח

קנ"א. המצטער מאכילתו¹⁰³⁴, ורוצה להקיא את מאכלו בשבת, אם על ידי סם אסור, אבל ביד מותר¹⁰³⁵. ואם אינו יכול להקיא ביד או שהוא מצטער הרבה, יכול לשתות מים חמים, כדרך שנותנים למי שרוצה להקיא, אך יזהרו שלא לחמם בשבת משום אסור מבשל, ואם יש צורך גדול כשמצטער הרבה מותר לחמם על ידי גוי¹⁰³⁶. ונראה שבכל אופן שאינו יכול להקיא ביד, מותר לו על ידי סם¹⁰³⁷. וכל זה כשיש לו צער בלבד, אבל אם חלה כל גופו ונפל למשכב, מותר לו לקחת גם סם כדי שיוכל להקיא¹⁰³⁸. ודע, שסתם גרימת הקאה אסור אף בחול, משום הפסד אוכלין, ואין לעשות כן אלא כשיש לו איזה צער¹⁰³⁹.

קנ"ב. סם המשלשל, מותר לחולה שנחלה כל גופו אע"פ שאין בו סכנה, אבל אם יש לו מיוחשים בעלמא, אסור לו לשתות בשבת סם המשלשל¹⁰⁴⁰, ואין חילוק בכל זה בין סם מר או מתוק¹⁰⁴¹, אבל מותר לו לאכול ולשתות דברים שגם הבריאים

יש לבאר, דהנה קשה איך ביד מותר, הלא חזינן בכל דוכתא שכל דבר שהוא רפואה, אע"פ שכעת אינו נעשה בסם אסור מחשש שמא יבא לעשות בסם (וכגון בדריסה על גופו כדי שיועיל דלהלן סמ"ב ועוד טובא), וא"כ לכאורה ה"נ נימא שאסור שמא יעשה בסם, וצ"ע. ולפי"ד הלבוש הנ"ל נראה ליישב, דשאני התם ששתיהם דרכים מדרכי הרפואה, וחיישינן ביד אטו בסם, משא"כ כאן שהוא שינוי, וכמו שביאר הלבוש, שוב לא חיישינן בכה"ג שיבא לידי סם, שהרי זה עצמו שעושה כעת הוא גם שינוי, וכולי האי שיעשה דרך אחר ובסם, לא חיישינן, ויותר מחזור לתרץ דשאני הכא שההקאה לא נחשבת לרפואה, אלא רק מצד דדמי לרפואה, וכמש"כ המשנ"ב בשם רש"י, ולכן כולי האי לא חיישינן אלא בסם שבוה דמי ולא ביד, ודו"ק, ואע"פ שבכ"י איתא שהוא "רפואה", י"ל דלאו דווקא, אלא זה כמו סילוק המזיק, וכמו סילוק הקוץ בעלמא. ובאר"א ראיתי בשולחן שלמה שבאמת אינו רפואה כלל, והדימוי לרפואה הוא באופן שעושה בסם. [ועיין להלן בסעיף מ"א גבי מי שנשתכר שלא חשבי רפואה, ואעפ"כ מוכח במשנ"ב שאילו הטבאי או הסם מיוחד לזה אסור (ונימא שרק באכלים ומשקים גמורים מותר), אולם אפשר דכוונתו שם היא בעיקר לפרט השני שהובא שם. וש"ד באג"ט טוחן נ"ג ד']

1036. כ"ז בכה"ח (אות רכ"ט) בשם הגר"ח פלאגי ברו"ח, ודיני מבשל במים נחבאר לעיל בסיומן שי"ח ס"ד וסט"ו. [ועי' שם בס"ד לענין חימום כשלא יגיע ליד סולדת, עיי"ש]. ויש לבאר בדבריו היאך מותר לחמם ע"י גוי, הרי זו מלאכה דאו, ואסור אמירה לגוי אא"כ בחולה שאיב"ס (כדלעיל ס"ז), או רק בשבת דשבות (שם). ויש לומר בג"א אפנינס, א]. דמייירי בחולי שאיב"ס ובדרגה כזו, ול"ד מצטער בעלמא. ב]. לפי דברינו לעיל ברה"ס בפירוט הדרגות של דיני חולה, ובסופו הבאנו ש"א שמצטער שווה דינו בחולה שאיב"ס, עיי"ש. ג]. אפשר לומר דכאן אין הנידון בכישול, אלא באופן שהוא מחזיר את המים באיסור שהיה וחזרה המבואר בס"י רנ"ג, או בחימום לפני שיגיע לחום שהי"ס ב שמבואר בס"י שי"ח ס"ד שאסור מגזירה שמא יבוא לחום שהי"ס, וכדו. ויש שנותלים תמיסת סודה, או תמיסת מלח בריאות כדי להקיא, וגם זה אסור בכלל, ואינו מותר אלא לחולה שאיב"ס, אבל שאר דברים שדרך הבריאים בהם מותר לכל.

1037. כן נראה לדייק בלשון הב"י כאן שכתב בסו"ד שבשבת אסור בסם, אפילו במצטער, "דהא אפשר ביד", ע"כ. ומוכח שאם א"א ביד מותר, ודוחק לפרש שאחר שכבר יש אפשרות שוב אסור את הסמים בהחלט, דאינו נהירא. אלא שלא ראיתי בפ"י כאן שהתירו בזה, וצ"ע. ואולי שראו סתימת לשון הש"ע והפ"י לאסור בסם, משמע בלא חילוק, ומ"מ כן מבואר בב"י. ויש לסמוך ע"ז, דאין זה רפואה ממש. וש"ד בידע"ת שדוקדק כן בדברי הב"י, והניח בצ"ע. 1038. פשוט. כבכל דוכתא שחולה שאין בו סכנה מותר לקחת רפואה, ודו"ק. [ויש לציין שבפרש"י בשבת (קמז), כתב שניידן זה הוא משום דדמי לרפואה שאסור מגזירה דשחיקת סממנים, אולם ברש"י בשבת (קכג), כתב שהוא משום דמתקן גברא, וכבר עמד בזה הגר"ע בגליון השי"ס בדף קמז. ובחידושו שם. וע"ע בר"ן דף מז, ועכ"פ הפ"י נקטו משום רפואה]. 1039. ש"ע כאן ס"ט, שכאשר הוא מקבא נעשה נחש אסור, וצ"ע. ובמ"מ מצטער מותר. [ועיין בש"ע סימן קע"א, ובפ"י שם]. ויש לדקדק בלשון הטור והש"ע כאן שבחול מותר אפילו בסם (כאשר הוא מצטער), ומה קמ"ל, ודוחק לומר שבוה נעשה רעב יותר ללא צורך, וצ"ל שאגב סיפא נקט לה.

עוד יש לבאר בעיקר הדבר, שא"א ללמוד מכאן איסור לאדם שאוכל יותר מן המדה, מאחר שמ"מ הוא נהנה, ואף אם גורם לעצמו לאכול עוד ע"י שאוכל דבר חריף המעורר תיאבון וכדו, משום שעד כאן לא נאסר אלא באופן הנ"ל שמוציא את האוכל, וה"ו נחשב מעשה השחתה ממש, משא"כ כאן שמ"מ הוא נהנה, ואף באוכל אכילה גב"ה, אמנם אם זו אכילה גסה עד שקץ במזונו, שאינה נחשבת דרך אכילה, ואף לענין ברכת הנהנין אין מברך, ה"ז ג"כ אסור משום בל תשחית, אם אין בזה צורך שיועיל לו בעתיד או כל כהאי גוונא. 1040. כ"ז בכה"ח לעיל (אות קכ"ו) בשם הפ"י. וכ"כ בכה"ח (אות רט"ז) משם הרמב"ם (פכ"א כ"א) שלא ישתה סם המשלשל כגון לענה (והיינו בכל חולה, וע"ע להלן ס"ל, ודו"ק). וכ"כ עוד ברש"י בכה"ח (אות ר"כ) משם הכס"א שמי שחושש באיצטומא לא יאכל חרדל כמות שהוא, שאינו מאכל בריאים, ועוד הב"י שם מדברי הב"י שמי שמגרש כובד באיצטומא שלו אסור לשתות שמן נענע וכו', וכן אסור לאכול מאכל שושנים מבושלים בסוכר כדי לעשות שלשול מעט, אבל מותר לעשות תערובת מלח עם מי לימון חמוץ בשביל האיצטומא, כיון שהוא עשוי גם לבריאים, עיי"ש. וכ"כ במשנ"ב לעיל (ס"ק ק"ח) מהרמב"ם הנ"ל. וכן במשנ"ב להלן (ס"ק ק"מ).

והניידן בזה הוא מצד רפואה, ועיין במשנ"ב להלן (בסעיף מ"ד) שהביא מן הפ"י שאין לשתות סם המשלשל מטעם אחר שגורם צער, ואסור בשבת, עיי"ש. ומציילא יש לאסור גם מטעם זה, ואיברא שיש לו מיוחשים, הלא אדרבה שלשול זה גורם לו נחת רוח [ובאמת דאפשר שבכה"ג שוב אין חשש כלל של גרימת צער, שהרי אדרבה בסופו היו ניחא ליה, וכן נראה בסברא, אולם מלשון המשנ"ב שכתב ובלא"ה וכו', משמע שגם בזה יש איסור של וקראת לשבת, ויש לדמות זאת למש"כ במשנה דמועד קטן גבי השרת שיער ועיידן בחוה"מ,

כהמג"א שאסור אם אינו לרעב ולצמא, עיי"ש. אינו מובן כלל, שהרי מפורש להתיי, וכ"כ המור וקציעה בדברי הב"י. וע"ע במחמ"ש ועוד באחרונים. וכן מצאתי הלום ב"ל"ח כאן סימן פ"ט שהביא כמה אחרונים שכתבו כדעת הב"י, ודחו דברי המג"א. (וכן תמהו על המג"א בחמד משה סק"ד ותורת שבת סקצ"ט, וכן באגלי טל (טוחן סקמ"ז) עיין שם, וכן בתה"ל"ד סק"ה). ובשו"ת נבחר מכסף ג"כ הביא דברי הב"י, וכתב שהעיקר כדבריו, ובפרט שאף למג"א אינו אלא מדרבנן, ובשל סופרים הלך אחר המיקל, עכ"ד. וכן הבינו הרבה אחרונים. [וע"ע בתה"ל"ד סק"ס. וע"ע בסעיף כ' ובמשנ"ב סק"ז]. וע"ע במאירי בשבת (קט): שמבואר בהדיא דשרי לקחת רפואות לחיזוק הגוף, עיי"ש. וכן עיקר. 1028. הנה לדעת הב"י הנ"ל ודאי מותר לקחת ויטמינים, כיון שהוא בריא ואין לו שום מיוחש, ואינו אלא לחיזוק מזגו [ולכא"כ כך י"ל מדברי המאירי הנ"ל, אלא שיש מקום לדחות שכל דברי המאירי הוא בדברים שהם כמו אוכל ומשקה שאוכלם דרך הנהא, ומשא"כ ויטמינים וכדו שאינם דרך אכילה]. ולדעת המג"א ודעימיה יש לדון בדבר, ובש"כ (פל"ד הערה פ"ה) הביא מהגרשו"א להחמיר. וכ"כ עו"א כמו שהבאנו לעיל בהקדמה ב' לסעיף כ' בענין "ויטמינים", וכהמשנה הלכות ועוד מן האחרונים בזמנינו. ומאידך דעת האגרות משה שיש להקל בזה אף לדעת המג"א, ומשום שהמג"א מדבר באופן שאותו אדם בריא אבל חלש בגופו, ועושה לחזק מזגו, אבל בבריא לגמרי ש"ע"י הרפואות מתחזק ביותר אין חשש כלל, עיי"ש. וכ"כ בציץ אליעזר ובבאר מה"ק, ויש שהתירו רק כשלוקחם לתחילת מוץ, ועיין עוד בספר אר"צ שכתב להקל בזה אף להמג"א, וכן נראה עיקר, ובפרט שכבר נתפשט דבר זה מאד, וה"ו בגדר מאכל בריאים, ושוב אין חשש. ובנוסף שלהב"י הנ"ל ועו"א מותר בכל אופן.

1029. משנ"ב (סקק"ט) בשם הא"י. ושכ"מ בטור. וע"ע בביה"ל (ד"ה אבל) שכ"מ ברש"י, והטעם דכיון שהוא חולה וזהו רפואתו, יאמרו שלרפואה עושה זה, וע"ע בכה"ח (סוף אות רכ"א) שהביא דעה זו, ויבאר עוד בהערה הבאה ד"ה ויעיין.

1030. עיין ביה"ל שם שהביא כן משם הר"ח. (ושגם הר"ן שעל הרי"ף השמיט את פירושו של רש"י). וכתב לבאר כן בדעת הרמב"ם, עיי"ש. וסיים בצ"ע למעשה.

ועיין עוד להלן (בסעיף מ"ד) בביה"ל שם (ד"ה אלא) שהביא מהא"ר שבמקומות שאין דרך לרוחץ בהם אלא לרפואה, אפילו אין מכוון לרפואה אסור. וכתב לצדד שם שכל זה הוא דווקא כשיש לו שום מיוחש או אסור, אבל אדם בריא שעושה כן אין בו שום איסור, אלא אם כן הוא מכוון לכך [והיינו לחזק מזגו], אבל אם אינו מכוון מותר, עיי"ש. [ולדעת הב"י מותר לבריא אפילו אם מכוון לחיזוק מזגו]. ומבואר שכשיש לו שום מיוחש יש להחמיר אף שאין כוונתו לכך, עיי"ש. איברא שמרהיטת דבריו מוכח שאינו מוכרע, ואדרבה נראה שהמיקל בזה בודאי יש לו ע"מ לסמוך, ויש לציין שכמ"כ הבאנו עוד בכמה מקומות בסיומן זה שכתבו האחרונים שהעושה דבר שיש בו גם רפואה, אע"פ שאינו מכוון לזה אסור (כמו ארק טלק או מי פה שיש בו חומר רפואי). ואפשר דהכא שמטרתו לאכילה ושתיה שאני, וז"א נהירא, ומ"מ לענ"ד אינו פשוט לאסור בזה, ואדרבה נ"ל יותר להיתר, ולא מבעיא שיש לתלות זאת במחלוקת הפ"י א פס"י בדברנן שרי, עיין לעיל ר"ס ש"ע מש"כ בזה, אלא אף לדעת האוסרים, מ"מ כיון שראינו כמה דברים שהתירו בגזירת שחיקת סממנים, ה"נ יש להקל דלא בהול לשחוק, וגם בצירוף דברי קצוה"ש ועוד שרצו להקל בזה"ו, וכנ"ל בהקדמה לסעיף כ', ובפרט שהוא שבות קלה כמש"כ הרדב"ז ועוד, ומאחר שאינו אלא חשש דרבנן, ומדברי כמה מגדולי הראשונים משמע שמוותר, נראה לענ"ד שאפשר להקל [ובתנאי שאכן אינו מכוון כלל לרפואה]. 1031. ש"ע (סעיף ל"ח) כיון שאינו לרפואה. [ועיין מה שכתבנו בזה לעיל בסוף חלק י"ג].

1032. ע"פ הג"ל. ואע"פ שהם נעשים ע"י סממנים מיוחדים, אין חשש, דכל כה"ג שאינו חולה לא גורו כלל.

1033. נראה שכל שהתירו הוא להנעים את הקול, אבל כשהוא צרוד יש לדון, שאם זה מחמת צינון ה"ו רפואה ואסור בודאי, ואם הוא צרוד מחמת שדיכר הרבה, לכא"ו ה"ו כמו שנחלש, ולקוח כדורים לחיזוק המזג, שנחלקו בזה הפ"י וכן"ל בס"ל, שלפי הב"י מותר ולבני אשכנז אסור. ויש לדחות שצרוד ה"ו פגם וריעותא, וגרע מחיזוק המזג, ומ"מ נראה שתלוי אם הוא מיוחד לזה או לא, שבאנו מיוחד לזה יש להקל, והעירוי שבשבה"ל ח"ח סימן פ"ג עמד בזה, וכתב אמ"א.

1034. הוא הניידן המבואר כאן במצטער. אבל באינו מצטער נחבאר להלן שאסור אפילו בחול מפני הפסד אוכלין. (ול"ע לולי הסיבה של הפסד אוכלין א"י ה"ו שרי, דלכא"ו ה"ו כמעשה בריאים, וי"ל שאינו מעשה בריאים, שהרי בלא"ה אין ראוי לעשות כן, ודו"ק), ובלשון הגמרא נקרא "אפיקטיוויך", שפירושו מלשון אפיק (הוציא) טפי ו"ו (ריבוי האכילה).

1035. ש"ע (סעיף ל"ט) ש"ע"י סם אסור משום רפואה שגורו אטו שחיקת סממנים [ועיין להלן בהערה שאחרי הסמוכה], אבל ביד מותר, משום שהוא שינוי. (כה"ח בשם הלבוש). אולם במשנ"ב (ס"ק קכ"ד) הביא מרש"י שבסתם אסור מפני דדמי לרפואה, עיי"ש. ולפי"ו י"ל פשוט שמתעם זה אין להוסיף לאסור ביד. וש"ד בתה"ל"ד (סקס"ח).

בחולה גמור לא גורו, ע"כ. [וציין לרדב"ו, ושכ"מ בביאור הגר"א בשם הרמב"ן, וכן מצדד בספר בית מאיר]. וע"ע גם בכה"ח (סוף אות רכ"ב) שכתב לתרץ. ונראה כוונתו כדברי המשנ"ב. וציין שם לדברי האחרונים (וכוונתו למשנ"ב, כידוע), וכ"כ הרבה פ"י לבאר כן. [ומש"כ בפנים שיכול לקחתם בעצמו ובלא שינוי, שתמא דמילתא כן הוא. ומ"מ נפ"מ שא"צ לערעב באיזה מאכל, וכיוצא]. ואמנם בביה"ל (ד"ה וכן) כתב שד"ן זה אינו מוסכם לכו"ע, שמשמעות הראשונים בכמה מקומות משמע שיש בו סכנה מותר, והלא"ה אסור [שהרי נקטו היתר רק בחולי שיב"ס, עיי"ש. וא"ת דהרי בסכנת איבר מותר בודאי (וכמש"כ בס"ז לכל הדיעות שם), ולמה לא נקטו להיתר עכ"פ בכה"ג, וי"ל שלזה לא חשו להאריך ולפרט באיזה מצב, אך כאשר המדובר בחולי, הו"ל למימר בסתמא שלחולה מותר, ומדהדיגשו היתר רק בחולי שיב"ס, משמע שבאין בו סכנה אסור]. וציין שכן משמע בירושלמי, עיי"ש. אולם למעשה כתב בסוף דבריו שמ"מ לא נוכל למחות ביד המיקל, אחרי שבש"ע סתם להקל, ומלתא דרבנן הוא. וגם פשוטו הסוגיא דבבלי משמע כן שמוותר, ע"כ.

והנה בלשון הביה"ל מוכח שאינו היתר לכתחילה, רק שאין למחות במקילין (וש"ד שכן דקדקו בקצוה"ש סי' קלד בבדה"ש סק"ז, וע"ע בשבט הלוי ח"ג ס"ז). אולם מאחר שבמשנ"ב שם (ס"ק קכ"א) סתם להתיי, בודאי שכן יש לפסוק להלכה לכתחילה, כידוע בדרכו של המשנ"ב (וש"ד ש"כ בחוט שני שמאחר שבמשנ"ב סתם להיתר יש לסמוך ע"ז לכתחילה, איברא שיל"ד מ"מ מ"ד המשנ"ב סקפ"ה באפר מקלה שאסר בזה, ועוד כהנה. וכבר עמדנו בזה במק"א. ומ"מ בתור כלל דהלכתא ברפואת הרי פסק המשנ"ב בס"ק קכ"א להתיי, ודו"ק.

עוד י"ל בדברי הביה"ל בסי' ש"ב בהערה מכן המחבר שמבואר שאסור רפואות, עיי"ש. וכבר הערנו בזה לעיל בהקדמה לסעיף כ', ועמ"ש. ולמעשה באכילת רפואות פשיטא דמותר דלא שייך בזה שינוי ואין להחמיר, וע"ע בבית מאיר ס"ז כמה ראיות לזה, עיי"ש. ורק בשאר רפואות שאפשר בשינוי יש לדון דמוכח במשנ"ב בכ"מ שצריך שינוי, אך גם זה אינו מוכרח, ובמ"מ (פכ"א) מבואר שלא גורו שחיקת סממנים בחולה שאיב"ס, וכן העיר בתחלת צ"ב, וכן הוכיחו האחרונים מדברי הרמב"ן והרשב"א. וכ"כ בכה"ח (אות רכ"ב) בשם הרבה פוסקים. וכן סוגיא דעלמא להקל לכתחילה. וע"ע בדברינו בריש סעיף י"ז בסוף הלכה קמייאת שם, ובהערה שם. וכן בהקדמה ופתיחה ב' לסעיף כ' בפרק ב' בענין תרופות לחולה שאיב"ס בהערה שם בהרחבה, ודו"ק.

1021. כמבואר בש"ע כאן (סעיף ל"ז) ואחרונים. [ובמשנ"ב ס"ק ק"ח ציין שאסור לשתות לענה, או שאר סם המשלשל, ועיין לעיל בהקדמה לסעיף כ' מה שכתבנו בזה, ועוד בענין סם המשלשל עיין להלן בסעיף מ"ד, וכן להלן בסו"ס ש"כ"ח].

1022. כן מוכח בכ"ד שגם עצם המעשה המיוחד לרפואה אסור, אע"פ שאינו נעשה בסממנים דווקא, עיין לעיל בסעיפים כ', כ"א, ל', ל"ב, ועוד. וכ"כ הרבה אחרונים [ועיין בכה"ח לעיל אות ב' בשם האחרונים].

1023. כ"ז מתבאר מדברי הש"ע כאן בסעיף ל"ז, ובמשנ"ב (ס"ק ק"ז). וע"ע לעיל בש"ע סעיף כ"א ובתו"ש סק"ג. [ומש"כ בכה"ח הנ"ל אות ב', היינו שמוכיח שהוא לרפואה, וכנורח]. וע"ע בכה"ח (אות ר"כ) משם הבא"ח כמה דוגמאות בד"ן זה לענין מי שמגרש כובד באיצטומא, וכן לענין טבק יעוין בשד"ח מערכת יוה"כ ס"ג אות כ', עיי"ש.

1024. הנה בש"ע לפנינו איתא שאע"פ שקצת היינו חלק (כידוע בלשוונות הרמב"ם ועוד), וכל שיש חלק שאוכלים אותו מותר, ואמנם המשנ"ב כאן כתב לגרוס לקצת דברים (וכנ"ל בהערה הקודמת), מ"מ הדין דין אמת, וכן מפורש במשנ"ב לעיל (סימן שכ"א סקע"ב).

1025. עיין בטור כאן שכתב שכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכול ולשתותו לרפואה, אבל אם אוכל ושותה אותו לרעב ולצמא, ואין לו חולי, מותר, ע"כ. וכתב הב"י דמשמע שכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלים ומשקים שאינם מאכל בריאים, דכיון שאינו חולה ליכא למיגור מיד, וכ"פ בש"ע (סעיף ל"ז) שאם אין לו שום מיוחש מותר.

1026. כן דעת המג"א (סקמ"ג) בכונת הטור, שדווקא אם אכלם לרעב או לצמא מותר, אבל אם אכלם לרפואה אסור, והביא ראיות לזה, עיי"ש. וכן פסק המשנ"ב (ס"ק ק"ב). וכן ראיתי בכה"ח (אות רכ"א) שהביא כן בשם הרבה אחרונים שכתבו כן להלכה. [וע"ע גם בכה"ח להלן באות ר"ב שכתב כיצ"ב לגבי רחיצה, משם הפמ"ג, עיי"ש]. ועיין עוד בביה"ל להלן (סעיף מ"ד). וע"ע בהערה הבאה בדעת הב"י.

1027. הנה בב"י הנ"ל הוסיף בזה"ל: שאפילו אינו לא רעב ולא צמא מותר לאכול ולשתות, והא דנקט הטור לרעב ולצמא לאו דווקא נקט, אלא אורחא דמילתא נקט, והוסיף שכן נראה מדברי המרדכי (בפ"ח שרצים) שמותר לאכול שרפים ומתוקים, ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול וכו', ע"כ. ומבואר בהדיא שאף לחיזוק מזגו מותר, ולא דווקא לרעב ולצמא, ושפיר הביא הב"י ראייה מהמרדכי ששם אינו לרעב ולצמא ואעפ"כ התיר, ודו"ק. וכן משמע מריהטת לשון הש"ע שאם הוא בריא מותר. וקאי על מש"כ לפניכ בדברים העשויים לרפואה. ועיין בכה"ח (סוף אות רכ"א) שהביא מספר נהר שלום שכתב שגם דעת הב"י

רגילים בהם, אף אם כוונתו כדי לשלשל, כגון שתיית חלב, או סוגי תה שהבריאים רגילים בהם, וכן מותר לערב בתה לימון, וכן לאכול שיזיפים, וכיוצא¹⁰⁴². ולהלן יבוארו עוד דוגמאות¹⁰⁴³. **קני"ג**, אדם שיש לו עצירות, יש להחמיר שלא לשנות סם המשלשל כדין רפואה בשבת, שאסור זולת בחולה שאין בו סכנה, ורק אם נפל למשכב או שנחלש כל גופו מותר. וכן יש להקל בזה אם מרגיש כאבי בטן וכדומה, אמנם יש שנהגו להקל בזה בכל אופן, ויש להם על מה שיסמכו¹⁰⁴⁴. ובכלל זה: אסור לקחת שמן קיק, לקסטיב, כדורי פחם¹⁰⁴⁵, וכן לענה, שמן נענע, ושאר שמנים למיניהם. וכן סוגי תה מיוחדים העשויים לעצירות [כגון תה "אשחר", וכן תה "טיבטי" וכיוצא]. אבל דברים שדרך בריאים לשנותם, כגון חלב, מיץ שיזיפים, וכן סוגי תה שגם בריאים שותים אותם, מותר אף אם כוונתו לרפואתו לעצירות¹⁰⁴⁶. **קני"ד**, ושמן "פרפין" מותר לחולה טחורים, כיון שאין כוונתו לרפואה, אלא רק כדי להחליק את יציאותיו שלא יכאב לו¹⁰⁴⁷. ומותר לקחת תרופה שהורגת תולעים שבבני מעיו¹⁰⁴⁸.

קני"ה, אסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא את הרעי¹⁰⁴⁹. אולם כל זה כשיכול להוציא הרעי בעצמו, ורק רוצים לעזור לו להקל ממנו. אולם אם התינוק מצטער מזה מחמת עצירות, וכגון שרואים שבוכה, מותר¹⁰⁵⁰. ובפרט יש להקל בזמן הזה¹⁰⁵¹.

ודין עשיית "חוקין" בשבת, יבואר להלן בסוף הסימן.

קני"ו, החושש במעיו מותר ליתן עליהם כוס שהיה בו מים חמים ועירו אותם ממנו¹⁰⁵², ואע"פ שיש בו הבל מותר¹⁰⁵³, וכן מותר ליתן בגדים חמים וכיוצא בזה, על מי שחש במעיו¹⁰⁵⁴, ואין בכל זה משום רפואה, כיון שאין דרך לעשותם בסממנים וגם יש לו צער מהם, ולא גזרו עליהם¹⁰⁵⁵.

וכן מותר להשתמש בשממיה חשמלית, ומזרון חשמלי, וכדומה¹⁰⁵⁶, ועיין לעיל בסימן שכ"ו סעיף ו'¹⁰⁵⁷.

קני"ז, כמו שמותר ליתן כוס חם על מעיו לרפואה¹⁰⁵⁸, כן מותר להעלות גידי האזנים כשירדו למטה, בין ביד ובין בכלי, וכן מותר להעלות תנוך שכנגד הלב שנהפך לפנים, והטעם בכל אלו, שכיון שאין דרך לעשותם בסממנים, אין בזה איסור משום רפואה¹⁰⁵⁹, ומ"מ אין לעשותם אלא במקום צער, משום עובדא דחול¹⁰⁶⁰.

ובאופן שיש איוה חשש סכנה, מותר לעשות כל הנצרך לרפואתו, ואפילו באיסורי דאורייתא¹⁰⁶¹.

קני"ח, מותר ללכת עם פלטה לישר שיניים, וכן עם מתקן ברזל לישר הגב, וכיוצא¹⁰⁶².

קני"ט, מי שנשחך, רפואתו היא לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן או מלח, ומותר לעשות כן בשבת¹⁰⁶³, ואפילו בשמן ומלח מעורבים ביחד¹⁰⁶⁴.

אבל אסור לשים בתוך החוטם מיני עשבים כתושים להפיג את השכרות, מפני שהם מועילים לרפואת שאר דברים¹⁰⁶⁵, אמנם אם הוא עשוי גם לבריאים מותר¹⁰⁶⁶.

ק"ס, שיכור, אסור לעשות לו אינפוזיה של מי סוכר¹⁰⁶⁷.

אבל מותר לו לשנות קפה שחור חזק בלי סוכר¹⁰⁶⁸, וכן כל מאכל שעשוי לבריאים והוא מועיל להפגת השכרות, מותר¹⁰⁶⁹.

ואסור לו לקחת תרופה כדי להקיא את יינו, אבל מותר להכניס אצבעו לתוך גרונו כדי להקיא¹⁰⁷⁰.

קס"א, מותר להריח טבק הרחה בשבת, וגם אם כוונתו לרפואה כגון להועיל לצינון שלו¹⁰⁷¹, וכן מותר ללעוס טבק ללעיסה¹⁰⁷². [וכן מותר ללעוס עלי "קאת" בשבת]¹⁰⁷³.

ומותר לפורר בידי את הטבק שנדבק מחמת הלחות, ואין בזה משום טחון כלל¹⁰⁷⁴. ונתבאר בסימן שכ"א. ושם נתבאר עוד בדין נתינת מי ורדים בטבק.

התיר את הטבק לשיכור, אלא רק בגלל שנתפשט לבריאים ג"כ, ומוכח דאל"ה שלא נתפשט לבריאים אסור, ודו"ק. וע"ב בצי"א ח"ח סט"ו פ"ד. ומכאן מוכח שאף בריא הנוטל תרופות אסור. וצ"ב מה שייך בזה גזירת שחיטת סממנים, ובפשטות י"ל דלא פלוג, אולם בסברא זה קשה, שהרי עיקר גזירת חז"ל על רפואה, וכשיש רפואה נימא לא פלוג. אולם בריא הלוקח רפואה, אין זה נכנס בלשון "רפואה" כלל, וה"ו כמו שישים את התרופה בכיסו. (ואפשר שאף הפו הנ"ל לא אסור אלא בשיכור שנראה קצת כרפואה, אע"פ דמסקינן שאינו נחשב רפואה). וצ"ע.

1066. כן כתב במשנ"ב (ס"ק קכ"ז) שמותר לשאוף טבק לשיכור, כיון שהוא נתפשט גם לבריאים (ועיין להלן שכתבנו כן לענין טבק), וממילא מותר השיכור לקחתם, ואפילו אם יש בו משהו לרפואה מותר, עפ"מ ש"כ לעיל סעיף ל"ז, ודו"ק. ולהלן בהלכה הבאה ובהערה שם נזכיר עוד דוגמאות.

1067. משום איסור חובל (ולא מצד איסור רפואה), וכ"ה בש"ש פ"ד סכ"א. 1068. שזה כמאכל בריאים (וגם עם סוכר מותר כרצונו). ומלבד האמור בהלכה הקודמת דלא חשיב רפואה.

1069. עיין בכה"ח בהל' תפילה (סימן צ"ט אות י"ט) על דברי השו"ע שם [שדרך ושינה מפיגין את השכרות], שהביא מהרב שבט מוסר שחומץ מועיל להשקיט את השכרות, וכן כרוכ ושקדים מרים מועיל להשקיט את השכרות, ע"כ. ולענינו הנה כרוכ ושקדים מרים שפיר היו מאכל בריאים ומותר (ועיין בשו"ע סימן ר"ד גבי שקדים המרים ובמ"פ שם), אבל חומץ שאינו מאכל בריאים, אה"נ שאסור בשבת. וכמו"כ יעוין בבא"ח ש"א (פ' ניצבים אות ד') משם הוזה"ק (פ' שמיני דף מ') שהתפוח מועיל שלא זיק היין, עיין שם. ומשמע שמועיל להכחות היין. ואולי זה בתפוח חמוץ. ועכ"פ כל דברים אלו שהם מאכל בריאים מותרים.

1070. ע"פ השו"ע סעיף ל"ט.

1071. כה"ח (אות ר"ג) בשם הרבה אחרונים, וכן עמא דבר, ודלא כמי שאסר. וכ"כ המשנ"ב כאן (ס"ק קכ"ז) בשם האחרונים דהסכימו שמותר לשאוף אבק טבאק בנחיריו, בין שעושה כן לפי שעלול במחוש הראש בין להפיג השכרות, כדין שנתפשט שאיפת הטבק לגדולים ולקטנים משום תענוג או משום ריה, לא מוכחא מילתא דעביד לרפואה, עיי"ש. וכבר כתב בזה בשד"ח ח"ט מערכת יוה"כ (סימן ג' אות כ') שהסכימו הפו' להתיר זולת בדבר המיוחד לחולים. וכ"כ עוד רבים באחרונים להתיר בזה אף ביוה"כ. ועיין כה"ח (סי' תרי"ב אות ל"ד) בשם האחרונים, ודו"ק.

1072. ששי"כ פ"ד סכ"ה, וע"ע בהערה שם.

1073. עלי הקאת (שנקרא גת) שרגילים בני תימן לאכלם, מותר לאכלם גם בשבת. ולי מבעיא לדעת מרן הב"י שמותר לבריא לאכול דברים העשויים לחזק מזוג, א"כ ה"נ מותר (וידוע שבני תימן גם כן אתכא דמרן סמכי, וכפי שנתקבל בכל קהילות בני ספרד, מלבד שפוסקים גם כהרמב"ם, כידוע), אלא אף להמג"א נראה דכל כה"ג לא חשיב כרפואה (דאינו כחיוק מזוג, ועיין גם במשנ"ב ס"ק ק"ל מה שנתפך לדעת המג"א, ויש לחלק). ומלבד שאף למג"א כתבו רבים שאינו אסור בבריא לגמרי (גם נראה שאינו כענין שפשוף ליגיעי כת, דלהלן סמ"ב). וע"ע בהקדמה ב' לסעיף כ' גבי כדורי מרץ, ועכ"פ לדעת הב"י מותר. ושוב נתברר שעלים אלו רגילים אצלם הרבה, והיו כמאכל בריאים, ודרך אגב בעודי בזה העירוני לדון אם יש לחוש בעלים אלו לדין ערלה ומעשרות, ויש לברר מהות הדבר, דבפשטות הוי ככל עלים המבואר בי"ד סי' רצ"ד שאין בעלים משום ערלה, וגם יש לדון בעלי סרק, וגם ידועים דברי הרב"ד בתשו' לענין קני סוכר שאין בהם מעשר וערלה. וה"ד בפת"ש שם רה"ס גבי ערלה, ובברכ"י סי' של"א גבי מעשרות, ואכמ"ל. שוב אח"כ הראוני קונטרס עליו עולה שהאר"י בכ"ז, ומסיק שאין שייך בזה ערלה ותרו"מ, וכן אין להם קדושה בשיעית ומותרים בסחורה והפסד, וכמו"כ ברכתו שהכל.

1074. בכה"ח (אות ר"ג) בשם העו"ש כתב שמותר לדחוק ולטחון בין אצבעותיו אותן צרורות ומלמולי העפר ההוא הנדבק ונצרך יחד מחמת הלחות שבו, כל עוד שמפרק ביד ושואף לאלתר ואינו מניח, ע"כ. ויש להעיר שאם הוא היה טחון וחוזר ונדבק מחמת הלחות, הלא קיי"ל (בסימן שכ"א סי"ב) שאין טחון אחר טחון, וא"כ צ"ע אמאי נקט הכא שיהיה לאלתר. [ועיין עוד בכה"ח שם (בסימן שכ"א אות ט"ט) שאבק טוטון שנתייבש בכלי ונעשה רגבים מדובקים, מותר לפררו ולרסקו דק דק, ואין כאן משום טחון, עיי"ש. והנה שם הקפיד מ"מ שלא לפררו בכלי, אבל מ"מ לא הוכיח שיהא לאלתר, ואפשר דכוונתו ג"כ לאלתר, שהרי כתב לפני"כ שולוא כן א"א לשאוף אותו, ומסתמא לאלתר הוא, וי"ל].

ולכן כתבנו סתמא שאין בזה טחון כלל (ואפילו לאחר זמן שרי). ואה"נ שאם הוא מתחלתו גוש ולא נתפורר מעולם, אסור לפררו בשבת אא"כ משתמש בו לאלתר, וכה"ג כתבנו בסימן שכ"א גבי בשמים.

והנה במשנ"ב ביאר דמדי לרחיצה וכו', אולם בשעה"צ ביאר מצד רפואה, עיי"ש. וק"ק שהרי פשוט יותר כהשעה"צ. וגם בעיקר הדבר יל"ד, דאף אם נדמה אותו לרחיצה, הרי לכל היותר אינו אלא איבר אחד, ומה החשש. וי"ל דס"ל דמדי להוחם בשבת שאסרו בזה אף איבר אחד, וכמש"כ בשעה"צ סימן שכ"ו אות ט'. ואמנם לפמשנ"ט שם אין איסור אלא בהוחם באיסור, ולא בהפשר וכדו'. ובדוחק י"ל דהחשש שמא ישפכו על כל גופו, וכדרך שצריך לומר ע"פ המשנ"ב שם סק"ח לשיטת הרמב"ם לפי הגר"א, עיי"ש. ואפשר דמה"ט כתב בשעה"צ לבאר באו"א שתלוי זה בב' השיטות, ודו"ק.

1054. משנ"ב (סקק"ה). והנה המשנ"ב ציין לסי' שכ"ו ס"ו, ומשמע שהוא משום דלא מוכחא לרפואה. אולם במאירי בשבת (דף סו:) משמע שגם ככה"ג הוא משום דאין דרך לעשות ברפואה.

1055. כמבואר ברמב"ם (פכ"א ה"א) ועוד. (ועיין בהערה הקודמת).

ומה שהוספנו שההיתר הוא "במקום" צער, אע"פ שהפ"ו כאן לא הזכירו זה, אולם ברמב"ם שם איתא הכי, וז"ל להלן סעיף מ"ג, וצ"ל שהפ"ו כאן קיצרו, ובדאי דאיכא צער, דאל"ה אסור משום עובדין דחול.

ומ"מ א"צ צער גדול, ככל מילתא דבמקום צערא לא גזרו רבנן, אלא נראה שכאן אפילו בצער מועט יש להתיר, דמ"מ לא הוי עובדין דחול.

1056. שו"ת אגרות משה (ח"ג סימן נ') שעשוי גם לבריאים [אך נכון לכסות את הכפתורים של ויסות החום, שלא יבוא לידי טעות]. וכ"כ בשולחן שלמה סימן שכ"ו ס"ח.

1057. בענין נתינת בקבוק חם, ובמה שנתבאר שם בס"ד שמותר ליתנו על מעיו, ובפרט בזה"ל. וכעת ראיתי מש"כ בזה בשו"ת צי"א ח"ח סט"ו פ"ד.

1058. כנ"ל בהלכה הקודמת משו"ע (סעיף מ'), וכן כתב בשו"ע כאן (סעיף מ"ג) על סדר לשון הרמב"ם.

1059. שו"ע שם. ועי' במשנ"ב. וע"ע בכה"ח (אות רמ"א) שהביא עוד דוגמאות שמותר, כגון במי שנפקה חוליא של מפרקת צוארו וכו'. וע"ע שם (באות רמ"ב) גבי העלאת ערלת הגרון.

1060. כן מדויק בשו"ע, וכמו שביאר במשנ"ב (ס"ק קל"ו) וכה"ח (אות רמ"ה) מהמג"א. (וכבר מוזקדק כן ברמב"ם פכ"א ה"א). ועיין בהלכה הקודמת בהערה שביארנו בגדר הצער.

1061. הוספנו זאת מפני שיש מן הדברים הנ"ל שהם בחשש סכנת נפשות, וממילא הכל מותר, ואכן בכ"י כאן הביא פלוגתא דרש"י והרמב"ם בנידון הנ"ל דהעלאת אזניים וכו', שלדעת רש"י הוי סכנה, עיי"ש. ואף דהשו"ע נקט כהרמב"ם, מ"מ פשוט הוא דאם יש סכנה מחללין שבת בעבורו בכל גווני.

1062. שו"ת קנין תורה ח"ד סי' ל"ז, ושש"כ ועו"א. ופשוט. [והוא בלא"ה עדיף מכל הדברים הנ"ל].

1063. שו"ע (סעיף מ"א), וטעם הדבר כתב במשנ"ב (סקק"ז) בשם האחרונים, דמה שמפקח שכרות אינו נחשב רפואה. ובכה"ח (אות רל"ב) הביא עוד מהמג"א טעם אחר, שהוא משום שאין עושים דברים אלו ע"י סממנים, ולכן אין לחוש (וכדרך שנתבאר בסעיף מ' ומ"ג). אולם שאר האחרונים דלא ס"ל כן, ו"ל משום דלפעמים עושים זאת גם על ידי סממנים. (וכדרך שהבאנו להלן גבי כתישת עשבים, ואע"פ שהוא במקום אחר, ושישניו אטו שיעשה כן, ואדרבה מזה יש להקשות על הכה"ח גופיה מיניה וביה, וצ"ע). ולכן נקט המשנ"ב את הטעם הנ"ל שפקוח שכרות אינו רפואה [ויל"ד בזה עוד ממש"כ לעיל בס"י שכ"ז שזה בכלל רפואה, ואינו מוכרח, דהתם יתפרש בחוליו שיש בו סממנים, ועיין בהערה הבאה]. ועיין להלן בהערה הבאה עוד נפ"מ בזה להקל לפי טעם האחרונים. [ובעצם הרפואה הו', ע"י בשבת (דף סו:), ולחשים אין עושים בזה"ל].

1064. הנה בטור איתא בשמן לבד, ובשו"ע לפנינו נזכר גם מלח בסוגריים, והוא מתוספת מאוחרת, ובלבוש איתא בשמן ובמלח. ובכה"ח (אות רל"ג) הביא מהא"ר שהביא מהמ"ט שדווקא שמן או מלח מותר, ולא במעורבין יחד, וכתב ע"ז הכה"ח שמהגמ"ט משמע דאפילו במעורבין יחד שרי, והוסיף שכן נראה מדברי עוד אחרונים, עיי"ש. ולכא"ו היה נראה דתלוי בטעמים הנוכחים בהערה הקודמת של המג"א שאפשר שאסור משום רפואה [ועיין לעיל בסימן שכ"ו סי"א בחושש במתניו שלא יסוך שמן וחומץ, רק שמן לבדו, משום גזירת רפואה], ואילו לדעת האחרונים אין לחוש כלל כיון שאינו רפואה. אולם ד"א, ובדאי שאף להמג"א מותר, שהרי מ"מ טעם ההיתר שכאן אין דרך לעשות בסממנים, וה"נ ל"ש. וכמו"כ הרי הא"ר כתב שמוכח בגמ' שמותר, ושאינו חושש במתניו שדרך לעשות רפואת בסממנים.

1065. כה"ח (אות רל"ב) מפני שהם מועילים לרפואת שאר דברים, עיי"ש. והיינו שאע"פ שכאן אינו רפואה, מ"מ במקום אחר הוא עשוי לרפואה, וצ"ע. ועכ"פ ה"ט"ו כתב הטעם לזה מפני שהוא לשיטתו ששכרות אינו רפואה, והיינו דלכא"ו קשה הרי היה לו לפרש כפשוטו מפני שחיטת סממנים, אלא שלא הוי רפואה, ואין להאריך. וכן מדויק מדברי המשנ"ב כאן (בס"ק קכ"ז) שלא

ודו"ק]. אולם עכ"פ יש בזה איסור נוסף מצד רפואה, ולכן כתב במשנ"ב שם שאין להקל אלא לחולה שאין בו סכנה.

ובעיקר הדין יש להעיר, דהנה מצאנו בשו"ע (סימן ש"י"ב) שהקילו לצורך מניעת העצירות, ופירשו שם המ"פ משום שיש בזה סכנה, שהרי אחז"ל עמוד החחר מביא לידי הדרוקן וכו'. וא"כ הלא י"ל מכל שכן שיהיה מותר לו לקחת רפואות (וכן ראיתי בספר שנתמ שבת סי' שצ"ו שיעור כן). אולם הלא הבאנו מדברי הפו שאינו נחשב סכנה, ולכן נראה דלא אמרו שיש בו חשש סכנה אלא כשיש בו עצירות חזקה, וככה"ג מסתמא כבר נחלש כל גופו, וממילא בלא"ה מותר, ואם לא נחלש כל גופו שוב י"ל שלא ראו בזה סכנה, ודו"ק.

1041. כ"ה בכה"ח שם. וזה נפ"מ הן לגבי חולה שאיב"ס שמותר, והן לגבי מיחושים בעלמא שאסור, כיון שהם מיוחדים לחולים, וכן הדין בכל התרופות.

1042. עפ"משנ"ט לעיל בשו"ע (סעיף ל"ז), שכיון שמ"מ אוכל הוא שרי. ולענין שתיית תה ח' בענין מחלות במערכת העיכול בענין העצירות, ובהערה שם. לעיל בסעיף מ"ב.

1043. והיא הלכה דומה שכתבנו בענין אחר.

1044. הנה במג"א (סקמ"ט) כתב שאסור לשנות משקה המשלשל מפני שגורם לו צער, ובסו"ד ציין לסעיף ל"ז, וביאר המחל"ש דר"ל שאם כוונתו לרפואה ה"ו אסור גם משום רפואה. וכ"ה במשנ"ב (ס"ק ק"מ) בשם האחרונים, ועפ"ז כתבנו להחמיר זולת בחולה שאיב"ס.

[וכן יש להקל אם יש לו כאבי בטן, כדרך שכתב המהרש"ם בדע"ת סמ"ט, וכ"ה בכה"ח אות רע"א, והבאנוהו להלן בסמ"ט בדין עשיית "חוקין", עיי"ש. וכבר מצאנו בש"ש שהחשיבו את העצירות כעין חשש סכנה, ונת' במק"א].

ומה שכתבנו שיש נוהגים להקל, מבואר בא"ר (סקנ"א) עיין שם. ואמנם דבריו צ"ב, ועיין בשבט הלוי ח"ח סימן ס"ד שביאר שפיר, וצידד שם להקל בזה, עיי"ש. וכע"ז מצאנו בספר גדולות אלישע (סקס"א) שנהגו לשנות שמן נענע להקל את כובד המאכל, אמנם לדינא כתב שם להחמיר, אולם לכא"ו יל"ד לפי משנ"ט לעיל סל"ז שדבר העשוי לחיוק המזוג מותר לידן כדעת הב"י, ויש לדחות. ומ"מ בעצירות אפשר להקל יותר בצירוף מה שכתבנו בהלכה הקודמת בהערה עפ"ש בס"י ש"ב. ובהרגשת כובד האכילה ראוי להחמיר יותר.

1045. דוגמאות אלו בשש"כ פ"ד ס"א וכדו'.

1046. הנה הכלל הוא שדבר שאין דרך בריאים אסור, ולגבי סוגי תה הנה בשבה"ל שם צידד להקל, והיינו לפיה"א שנהגו להקל וכו', עיי"ש. אולם הנה נראה שיש סוגי תה שאין להקל בהם לכתחילה, כגון אותם שמות שהוכרו בפנים (ע"פ הפו), ויש עוד דוגמאות בפיו שהוכרו לעיל), שהם גורמים לשלשל, ונ"ל דתרווייהו איתנהו ביה, א]. צער המבואר במג"א לאיסור, וכנ"ל בהלכה הקודמת. ל רפואה, כיון שאין זה דרך בני אדם, ורק תה שאינו גורם לשלשל בחזק יש להקל.

1047. כן נראה דיאנו נחשב רפואה, אלא מיקל על היציאה שלא תחכך בבשרו, ואין זה אלא כרטיה שלא תיחכך המכה שמבואר בשו"ע דשרי. ואמנם ראיתי להגרש"א שהחמיר בזה, וכמוכא במאור השבת ח"א מכתב ג', עיי"ש. ולענ"ד הוא תמוה דמאי שנא מרטיה. שור"י שכ"כ כמה פוס', והבאתי דבריהם לעיל בהלכה ל"ב.

[אמנם יש בזה תועלת בריפוי, מאחר שאינו מתחכך בו וממילא מטרפא, אולם ודאי שאין זה רפואה בעצם הנוק שנעשה כבר, אלא הוא רק מניעת נזק נוסף, ובדאי שאינו נחשב רפואה, ולא דמי להריגת חיידקים שלא ימשיכו להזיק, וי"פ, ועיין].

1048. שאינו חולי אלא הריגת מזיק, ולי"ח רפואה. [ולעצם הריגת תולעים אלו בשבת, כתבנו בתשו' בית ההוראה אהבת שלום כמה טעמים להתיר].

1049. שו"ע סמ"ב.

1050. הנה בעיקר דברי השו"ע ילה"ק הא קיי"ל צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה, וכנ"ל בסעיף י"ז. ובתה"ל"ד (אות כ"ד ולעיל סימן ש"ח אות מ"ז) כתב שלא התירו אלא צרכי אכילתו ולא דברים אחרים. ולדבריו נוחא, אולם כבר הבאנו שם דליתא להני מילי שמפורש בראשונים ובאחרונים להתיר בכל צרכיו. ועל כן יש לתרץ כמש"כ בקצוה"ש (סי' קל"ה בבדה"ש אות כ') לחלק בין אם הקטן מצטער מזה או לא, וכ"ה בצי"א, והבאנו דבריהם לעיל בס"ז בדין קטן בסופו, עיי"ש.

1051. הוספנו כן עפ"מש"כ בחזו"א סי' נ"ט וכן בתשובות וכתבים סימן מ"ח שהיום יש להקל הרבה בחינוקות, עיי"ש. ופשיטא שכל שיש צורך בזה מותר. (ואפשר שלדברי החזו"א שם יש להקל לגמרי בדינו של השו"ע, ואינו מוכרח).

1052. שו"ע (סעיף מ'), דהיינו שכופה אותו על הטבור ומושך אותו אליו, וכ"כ עוד בשו"ע להלן (סעיף מ"ג) מלשון הרמב"ם.

1053. שו"ע (שם). ועיין במשנ"ב סקק"ז ובשעה"צ אות צ"ד, שביאר הרבובת בזה בב' אופנים.

קס"ב, אדם שיש לו נולת, מותר להריח בצמח "אורגנו", שהכינו מבעוד יום¹⁰⁷⁵. וכן מותר להשתמש במשחה הנקראת "ויקס", שמריחים אותה מי שיש לו נזילה, מפני שאין המשחה מרפאה, אלא רק פותחת את דרכי הנשימה מפני ריחה החזק¹⁰⁷⁶. ויזהר שלא ימרח¹⁰⁷⁷. וטיפות אף, או משאף, אסור משום רפואה, אלא אם כן הוא חולה שנפל למשכב שמותר לו לקחת תרופות¹⁰⁷⁸. ואם אין בהם חומר רפואי, ואינו אלא ריח חזק הפותח דרכי הנשימה, מותר בכל אופן¹⁰⁷⁹. **קס"ג**, אדם שקשה לו הנשימה, אסור לו לשאוף אדים באופן שניכר הדבר שמקרב עצמו למכשיר האדים וכיוצא, ובפרט אם יש בהם חומר רפואי¹⁰⁸⁰. אמנם אם חלה כל גופו מותר¹⁰⁸¹. ודע, שלפעמים יש בזה חשש סכנה, ומותר לחלל עליו שבת¹⁰⁸². ועיין עוד להלן בשער כ"א אם מותר לו לילך לבית הכנסת באופן שיצטרך לקחת תרופות מחמת זה¹⁰⁸³.

שער יח

התעמלות, עיסוי, ורחיצה

קס"ד, אין מתעמלין בשבת, כגון שדורס על הגוף בכח כדי שייגע וזיע, או שמהלך עד שייגע וזיע¹⁰⁸⁴. וכן כשפושטים ומקפלין זרועותיהם לפנייהן ולאחריהן ומתחממין ומזיעין, וכל כיוצא בזה¹⁰⁸⁵. ויש אומרים שכל האיסור הוא כשמוזע דווקא, אבל אם אינו מוזע מותר¹⁰⁸⁶. ולמעשה יש להחמיר ולא להתעמל בשבת אף אם אין כוונתו להזיע¹⁰⁸⁷, ולהלן יבואר¹⁰⁸⁸. **קס"ה**, וחולה שאין בו סכנה מותר להתעמל אפילו כשכוונתו להזיע, ומי"מ נכון לעשות לו כתחילה בשינוי¹⁰⁸⁹, אבל אם אין לו רק מייחשים בעלמא אסור אפילו בשינוי¹⁰⁹⁰, וראה עוד בהלכה הבאה¹⁰⁹¹. ושפשוף שעושים ליגיעי כח כדי להשיב כחם ולבטל מהם עייפותם, לדעת האחרונים יש להחמיר, ולדעת מרן הבי"ת יוסף אפשר להקל¹⁰⁹². ולענין עשיית מסג' למי שנתפס לו הצואר או הגב, יש להחמיר¹⁰⁹³. **קס"ו**, אדם בריא שעושה התעמלות לשם חיזוק, יש אומרים שמותר אם אינו מוזע, ולמעשה יש להחמיר¹⁰⁹⁴, וכל שכן שאסור להשתמש בכלים המיוחדים לכך כמו קפיצים ומשקולות וכדומה¹⁰⁹⁵, ועיין בהערה שאם הוא נהנה מההתעמלות יש

כל הגוף כגון קדחת קרה מותר לרוץ ולהתחמם, דחשיב שבות "על ידי שינוי", ודלא כמשמעות הט"ז. 1090. כמבואר לעיל בס"ז, וכן כתב כאן בשעה"צ (אות צ"ה) שאף בשינוי אין עושין. וכן מבואר בכה"ח הנ"ל בהערה הקודמת. 1091. שיבואר לענין בריא. 1092. הנה במג"א משם השה"ג כתב להסתפק בשפשוף שעושים ליגיעי כח, אי היו כרפואה ואסור או לא, וכתב המשנ"ב (סו"ק ק"ל) דלפמש"כ המג"א (בסקמ"ג) שאפילו בריא גמור אם עושה שום רפואה כדי לחזק מוגו אסור, גם בזה אין להקל, ע"כ. ועפ"ז כתבנו שלדעת האחרונים אסור (והיינו האחרונים שהזכרנו בסעיף ל"ז). אבל לדעת הבי"ת (שבסעיף ל"ז) יש להקל. וגם יש לדמותו למעשה בריאים, שאין העיף נקרא חולה (ודמי קצת למש"כ לעיל (סמ"א) גבי המשתכר, א"ע"פ שגם הוא עיף, וגופו וידיו כבדים עליו טובא, ויש לחלק דמי"מ שם הוא מחמת דבר אחר הגורם, ואינו חולשה פנימית. ובהסתלק המחליש חוזר לקדמותו ולא חשיב חולי, משא"כ עייפות, ויל"ב). ולכאן הוא תלוי במחלוקת האחרונים שהזכרנו לעיל בהקדמה לסעיף כ' גבי לקיחת תרופה כדי שלא יישן, עיי"ש. אלא שהמשנ"ב כאן מדמה זאת למש"כ המג"א גבי תרופות לחיזוק מוגו, ולפי זה לכאן מוכח שלדעת מרן הבי"ת מותר. איברא שיל"ד מכל מקום מדברי המג"א שם שמבואר שמתפקד אי היו רפואה או לתענוג וכו', וא"כ ספק זה יתכן אף לדעת הבי"ת, ומי"מ לפי"ד המשנ"ב יוצא ממילא שאינו ודאי אסור, ולפמשנ"ת שכל שאינו מוזע אינו בכלל רפואה. ועי"ל כני"ל דאינו חולי. וע"ע גם במאמר מרדכי סק"ב כ"ה, ועוד בהלכה הבאה.

1093. מן האמור לעיל יש ללמד עשיית מסג' למי שנתפס לו גבו או צוארו, שלדעת האחרונים הנ"ל יש להחמיר (וכי"מ בזה בשו"ת שרידי אש ח"ב סימן ל', ובספר יסודי ישורון ע' שפ"ח). אולם לדעת הבי"ת לכאן מותר, ודאי ש"ל דשאני הכא שכואב לו, וע"י המסג' מתרפא, ואסור אף להבי"ת. ובפשטות הוא דומה למש"כ בשו"ע (סעיף ל') לאסור, אמנם המאמר שם מפרש שע"י מים חמיר טפי, ויל"ב. ועיין לעיל בס"י שכו"ש בחושש במתניו שאסור לסוך בשמן מיזוח, אבל בשמן רגיל מותר, עיי"ש. ונראה דאף במשפשוף בלא שמן כלל ניכר לרפואה, ואמנם יש לדון ע"פ המאמר הנ"ל, ויל"ב. וגם יש בזה משום עובדין דחול הנ"ל בסוף ההלכה הקודמת, גם ראינו בחיזוק שבת ח"ב ע' רפ"ז שאסור בזה משום שחיקת סמננים, כיון שיש שפושטים בזה בסמננים [והוסיפו ג"כ שלא ללחוץ על הראש למי שיש לו כאבי ראש]. אמנם אם כואב לו הרבה אלא שנחלש כל גופו, בודאי מותר, ואף בלא"ה אפשר שעל ידי שינוי יש להקל. 1094. הנה ד"ז להתעמל בבריא, נראה שתלוי בדברי הפו"י ב"סוד אסור התעמלות, שלפי דברי המשנ"ב האיסור הוא כשמוזע, ומשום רפואה, וממילא י"ל שלבדיא מותר, שהרי אין איסור רפואה בבריא וכני"ל (סעיף ל"ז), ואף המשנ"ב כאן (ס"ק ק"ל) לא אסר אלא בדבריהן בחיזוק המוגו, וכבר הבאנו שם בסל"ז מהאגרו"מ והאחרונים שאף מי שאסר בחיזוק המוגו אין זה אלא כשהוא חולה, ומשמע בפשטות שאף לבריא אסור, ומי"מ אין הוא מוזע יהיה מותר, ובלא זיעה לכו"ע מותר. והם דברי הי"א שהבאנו לעיל (בהלכה שלפני הקודמת). אולם לפמש"כ לעיל שם שבפוסקים מבואר שיש ג"כ עובדין דחול, אי"כ ה"ג י"ל כאן, ועפ"ז כתבנו שיש להחמיר.

והנה בטור כאן כתב שאסור "לחולה" ליגע עצמו וכו', וכן דקדק בא"ר דמשמע שלבדיא מותר, אולם העיר ע"ז שברמב"ם לא כתב "חולה", ולפי"ז אפילו לבריא אסור. וכן הביא בצ"ח ח"ו ס"ד, ותמה על העו"ש, והוסיף שגם בשו"ע לא נזכר תיבת חולה, ומשמע בפשטות שאף לבריא אסור, ומי"מ אין הוא מוזע יהיה מותר, ובלא זיעה לכו"ע מותר. והם דברי הי"א שהבאנו לעיל (בהלכה שלפני הקודמת). אולם לפמש"כ לעיל שם שבפוסקים מבואר שיש ג"כ עובדין דחול, אי"כ ה"ג י"ל כאן, ועפ"ז כתבנו שיש להחמיר. והנה בטור כאן כתב שאסור "לחולה" ליגע עצמו וכו', וכן דקדק בא"ר דמשמע שלבדיא מותר, אולם העיר ע"ז שברמב"ם לא כתב "חולה", ולפי"ז אפילו לבריא אסור. וכן הביא בצ"ח ח"ו ס"ד, ותמה על העו"ש, והוסיף שגם בשו"ע לא נזכר תיבת חולה, ומשמע בפשטות שאף לבריא אסור, ומי"מ אין הוא מוזע יהיה מותר, ובלא זיעה לכו"ע מותר. והם דברי הי"א שהבאנו לעיל (בהלכה שלפני הקודמת). אולם לפמש"כ לעיל שם שבפוסקים מבואר שיש ג"כ עובדין דחול, אי"כ ה"ג י"ל כאן, ועפ"ז כתבנו שיש להחמיר.

והנה בטור כאן כתב שאסור "לחולה" ליגע עצמו וכו', וכן דקדק בא"ר דמשמע שלבדיא מותר, אולם העיר ע"ז שברמב"ם לא כתב "חולה", ולפי"ז אפילו לבריא אסור. וכן הביא בצ"ח ח"ו ס"ד, ותמה על העו"ש, והוסיף שגם בשו"ע לא נזכר תיבת חולה, ומשמע בפשטות שאף לבריא אסור, ומי"מ אין הוא מוזע יהיה מותר, ובלא זיעה לכו"ע מותר. והם דברי הי"א שהבאנו לעיל (בהלכה שלפני הקודמת). אולם לפמש"כ לעיל שם שבפוסקים מבואר שיש ג"כ עובדין דחול, אי"כ ה"ג י"ל כאן, ועפ"ז כתבנו שיש להחמיר. והנה בטור כאן כתב שאסור "לחולה" ליגע עצמו וכו', וכן דקדק בא"ר דמשמע שלבדיא מותר, אולם העיר ע"ז שברמב"ם לא כתב "חולה", ולפי"ז אפילו לבריא אסור. וכן הביא בצ"ח ח"ו ס"ד, ותמה על העו"ש, והוסיף שגם בשו"ע לא נזכר תיבת חולה, ומשמע בפשטות שאף לבריא אסור, ומי"מ אין הוא מוזע יהיה מותר, ובלא זיעה לכו"ע מותר. והם דברי הי"א שהבאנו לעיל (בהלכה שלפני הקודמת). אולם לפמש"כ לעיל שם שבפוסקים מבואר שיש ג"כ עובדין דחול, אי"כ ה"ג י"ל כאן, ועפ"ז כתבנו שיש להחמיר.

רפואה, ועובדין דחול. 1085. כן הוא לפירוש ה"ח בגמרא (שם), והובאו דבריו במשנ"ב (ס"ק קכ"ט). 1086. בדין זה נראה שנחלקו רש"י והרמב"ם, דרש"י סובר שאף אינו מוזע אסור, שהרי לא הזכיר מזה ולא מידי (והוא מבואר לפי דבריו ב"ה ולא, דאיכא עובדין דחול). אולם פסקו הפוסקים כהרמב"ם שרק אם מוזע אסור (וכמבואר ברמב"ם שם שהדגיש זאת זה שלש פעמים, ומשום רפואה), וכמש"כ בביה"ל ר"ה (כדי) משם הא"ר, ושכ"כ המגיד משנה, ושכ"ה בפי הר"ח. (ובכה"ח אות רל"ה הביא את מחלוקת רש"י והרמב"ם בלא הכרעה, עיי"ש. ומה שכתב לפנ"כ באות רל"ד, הוא לדעת הרמב"ם ולשיתת דווקא), וע"ע גם בשעה"צ להלן (סקמ"ג) שהלכה כהרמב"ם. וכן ראינו שפסק באול"צ פל"ו ס"ב שמוותר להתעמל אם אין כוונתו להזיע, ואפילו בכלים המיוחדים לכך כמו קפיצים ומשקולות וכדו', וכ"כ עוד באחרוני זמנינו, ועמשנ"ת בס"י שכ"ז.

ולכאורה יש לומר שאף אם הוא מוזע ע"י התעמלותו, מי"מ אם אינו מכוון לכך י"ל שמותר. ואפילו למ"ד שפסיק רישא בדרכו אסור, ואף בלא איכפת ליה (עיין לעיל ברי"ט ש"ד), מי"מ בנידו"ד שאין לו שום כוונה להזיע מותר, והרי הוא בעני"ז כאילו שאינו חולה, ולא חיישין שישקו סמננים, דאינו בהול על כך. ועיין לעיל בסעיף ל"ז. ובמשנ"ב מבואר שכל הקפיצה בחולה דווקא, אבל בבריא אין איסור כלל (א"כ ע"כ"פ לחיזוק המוגו). ועיין גם בביה"ל להלן (סעיף מ"ד) דמשמע שסובר כן להקל באופן שאינו מכוון לרפואה. אלא שהביא שם מהא"ר שסובר שאסור. וביאר הביה"ל ששם מדובר שיש לו שום חולי או איזה מחוש, ולכן אסור, אבל אדם בריא שאינו מכוון לרפואה (היינו עכ"פ לחזק מוגו) מותר, וממילא בנידו"ד שיש לו איזה מחוש וכיוצא, והוא עושה התעמלות ומוזע, אפשר שאסור אפילו כשאינו מכוון לכך [וכמו שצידד הביה"ל הנ"ל בדברי הא"ר, וכ"ה בכה"ח אות רמ"ט בשם הא"ר]. ועדיין צ"ע, שמלשון הרמב"ם והשו"ע "כדי שיעז וזיע", משמע טפי שרק כשמתכוון לכך אסור, ואפשר דלאו דווקא הוא. ועוד ראינו במשנ"ב (בסימן שכ"ז סק"ז) שציין לנידון דהכא, וכתב דלהרמב"ם מותר "כל שאינו מכוון" להביא עצמו לידי זיעה, עכ"ל. ומשמע קצת שדווקא ככוונתו לכך אז אסור (וע"ע בסוף ההלכה הבאה), אמנם מלבד מה שיש לדון בכל עצם הענין כאן מצד עובדין דחול (וכדלהלן), הנה אם זה מועיל לרפואה הלא יש אוסרים, וכמו שהביא בביה"ל סמ"ד, ועוד שדבר שיש בו אסור רפואה אסור לקחתו אף שאינו שכיב לזה, וראיתי בשש"כ עמוד תע"ז משה שו"ת יד הלוי שמותר לגרום זיעה ע"י כיסוי בבגדים ושמיכות, וטעמו דאע"פ שמוכחא מילתא דלרפואה, מי"מ לאו פסיק רישא הוא, ע"כ. ואי מהאי טעמא יש לנו להתיר גם התעמלות הנ"ל כיון שאינו פסי"ד שמוזע. (ודוחק לומר כסברא הנ"ל שלמפרע נאסר גם ההתעמלות, ומעתה אסור אפילו בספק). אכן כ"ז מצד אסור רפואה, משא"כ מצד עובדין דחול, וכדלהלן בהערה הבאה.

1087. הנה כל האמור בדברי האחרונים הנ"ל שפסקו שאם אינו מוזע מותר, הוא מפני שהבינו שרש"י והרמב"ם פליגי, וכיון שפסקו כהרמב"ם א"כ רק אם מוזע אסור, ואלי"ה מותר, וכמבואר בביה"ל שם ושם. אולם הנה הדבר נשאר בתימה, שאמנם בשו"ע כאן העתיק כלשון הרמב"ם שהאיסור אם הוא מוזע, אולם בסימן שכ"ז העתיק כלשון רש"י שאסור אף בלא זיעה. (וכן בטור שם ושם). וכבר הקשו כן האחרונים שנראה הדבר סתירה, וכמוכח בביה"ל ולא תירצו, אלא הטרעו כהרמב"ם. ולקוטשא דמילתא נראה דאין בזה סתירה, ולהכי העתיקום השו"ע בפשיטות, וכי"מ בבי"ב ובב"ח שהזכירו לסימן שכ"ז ולא ראו בזה מחלוקת, וכן כתב במחה"ש סקמ"ו שלדינא שתייהם אמת, עיי"ש. וגם הגר"א שציין המשנ"ב העיר, ולא בתור קושיא (וע"י בדמשק אליעזר סק"ג). וי"ל איפוא דתרויהו איתניהו ביה, א' רפואה, אם עושה כדי להזיע. ב' עובדין דחול, אף אם אינו כדי להזיע. וכן מבואר בגר"ז (סמ"ז) דאסורים תרויהו, עיי"ש. וכן ראינו שהאר"ך בשו"ת צ"ח ח"ו סימן ד', והזכיר את ההוכחות הנ"ל, ועוד העיר בזה מהרמב"ם בספר המי"ש גופיה, ועוד מקומות, דמוכח שאין בזה מחלוקת, ובודאי שלהלכה אסור לכו"ע. וע"ע שם בב"ח סט"ו. וכן מבואר גם בשב"ל ח"ח בנידו"ד, ואל"ה לתה"ד שביאר דאיכא תרתין, ועובדין דחול רפואה, עיי"ש. וכי"כ לאיסור בשש"כ עמוד קנ"ה ועמוד תע"ז, וע"י מה שציין שם לדברי האחרונים. וכי"כ עוד מן האחרונים בזמנינו. ובפרט יש לאסור בדברים הניכרים ובכלל עובדין דחול, וע"ע לעיל סי' ש"א ס"ב.

1088. יבואר להלן שבכלל זה התעמלות בצורות משונות או במכשירי קפיצים ומשקולות וכדו', ורק מעשים פשוטים שרי. וגם כל הדוגמאות שהבאנו פנים שלא להלך ולהתיגע עד שזיעה, נראה שכל זה רק כשעושה בצורות חריגות וניכרות בעליל, אבל אם אינו ניכר כ"כ אלא כמגיד רש"י ע"כ. וע"ע לעיל בדין בריא מותר. וע"ע לעיל בסמ"ז ש"ז בתחילתו מש"כ בזה.

1089. כמבואר לעיל בסעיף י"ז, שמותר לחולה שאי"ס שבות בשינוי, עיי"ש. וכ"כ המשנ"ב כאן בעניניו (ס"ק ק"ל) שמותר לעשותו בשינוי, עיי"ש. איברא שכשעצמו יש לדון בדבר, שהרי חזינון בשו"ע סל"ז שאם נפל למשכב מותר לעשות רפואה, וכמו שביאר המשנ"ב דלא דמי לשאר איסורי דרבנן המבואר בס"ז, עיי"ש. ושם עמדנו בזה דחזינון שהמשנ"ב כ"כ"מ חשש לאיסור, ורק בשינוי התייר וכדכא. אולם לפי"ד השו"ע ודעמייה י"ל שגם בזה מותר. אמנם לפי"ה"א לעיל דאיכא הכא גם איסור עובדין דחול, מלבד איסור רפואה, על כן לתחילה יש לעשות בשינוי דווקא, ומיהו אם א"א בשינוי נראה שמותר בכל אופן, וכמשנ"ת לעיל ס"ז במשנ"ב משם החיי אדם. וע"ע גם בדבור הבא, ודו"ק.

ועיין בכה"ח (אות רל"ד) גבי איסור התעמלות שבטור ולבוש יתא שאסור לחולה, ומשמע דלבריא מותר. אבל להרמב"ם משמע שאפילו לבריא אסור, ומי"מ זה דווקא כשמתכוון להזיע לרפואה, ע"כ. (וזה יבואר להלן בדין בריא התעמלות). ועוד כתב (באות רל"ו) שהאיסור דווקא במקצת חולי, אבל בחולי

1075. כה"ח (אות ר"ד) בשם ספר פדה את אברהם, ומטעם דריחא לאו מילתא היא, ע"כ. ומש"כ שם שהכינו מבעוד יום, יש לפרש דהיינו שכתשו מבעוד יום, ובגוני שאין בו איסור טוחן [איברא שאם הוא עושה לאלתר כדי להריח בו י"ל שמותר (עיין סימן שכ"א ס"ב)], אולם הבי"ת שם החמיר לכתחילה שלא יעשה לאלתר אלא בחתיכות גדולות קצת, וכי"כ המשנ"ב שם להלכה, איברא שכבר נתבאר שפ"ז הוא חומרא בעלמא, ובנידו"ד במקום חולי ודאי יש להקל בזה לאלתר]. אי"נ י"ל משום איסור מוקצה, וכגון שעושה לשימוש אחר.

[אמנם י"ל כמש"כ בכה"ח שם דריחא לאו מילתא, שהרי מי"מ מוכחא מילתא לרפואה, כמו התעמלות, וה"נ הוא נושם בגופו והריח נכנס בו, ויל"ב. וגם י"ל ד בשבועה דבריו מדבר על חולי שבי"ס, וצ"ב, ויל"ב, ואין להאריך].

1076. בספר קצוה"ש (ח"ו ע' ק"ג) נסתפק בזה אם המשחה מרפאת ואסור, וכתב שלפי הנסיון אינו מרפא, אלא שריחו החזק סותר את צינורות הנשימה, שנסתמו מפני הנזילה, והאדם מרגיש הקלה בשעת ההרחה, ואח"כ חוזרת הנזילה וכו'. ובסו"ד כתב לדמות לסם ששפין בו את השיניים, וצידד שמשחה זו מרפאת לפי שעה, ואי אפשר להתירה, ע"כ. (וע"ע להלן בעוד ג' הערות שנראה שגם השש"כ חשש לו, ועמש"ש). אולם כבר העירו ע"ז בשר"ת באר מנה ח"ו סימן מ"א ובשו"ת צ"ח ח"ו סי' ט"ו פט"ו אות כ"א, שיש להקל דלא חשיב רפואה, וכמו שכתבנו בהקדמה ב' לסעיף כ' בפרק ד', עיין שם ובהערה מש"כ בזה.

1077. ויכול ליתן בלא מריחה. ונסתפקתי אם אפשר לתחוב מן המשחה לתוך האף, שהרי מצאנו לעיל (סו"ס ש"ד ס"יא) שאסור ליתן שמן או שעוה בנקב החבית לסותמו וכו'. וכ' במשנ"ב (שם סקמ"ז) שאפילו להניח בלא למרח אסור, עיי"ש. וי"ל דשאני התם שמטרתו לסתום הנקב, משא"כ כאן שאינו אלא ליתן ממנו בו מעט, ואדרבה אין לו שרתו לסתום (ושו"ר בשש"כ ע' תע"ג בהערה שמותר, עיי"ש. אך לא העיר מהנ"ל). 1078. שש"כ פל"ד ס"י, והסברנו לשיטתו שכ"ז רק כשיש בו רפואה, וכדלהלן בסמוך.

1079. עפמשנ"ת לעיל בשם האחרונים (ודלא כקצוה"ש), שכיון שהוא מחמת ריחו החזק שרי. ואע"פ שהרבה פעמים נעשה לחולה, מי"מ אינו מיוחד לכך ואינו בש"כ (שהם הורה ב"ב) שהביא משום הגרש"ה שכל שיש בו משום כבוד הבריות, כגון שהליחה נזולת לו מן האף, יש להקל טפי, ע"כ. ויש לבאר שכ"ז בנידון הנ"ל של משחה המריחה בחוק, שבוה דעת הקצוה"ש להחמיר, ובשש"כ שם נראה שציין לדבריו ומסכים לזה, ובכה"ג סבר להקל, אבל מצד איסור רפואה לכאורה לא התייר משום כבוד הבריות, שהרי בכל הפו"י הנ"ל מפורש שמדובר שנוח לו, ולא התייר אלא מצד שאינו רפואה.

וא"ל למה באמת לא התייר בזה משום כבוד הבריות גם כשהוא משום רפואה, והיה אפ"ל שגזירת שחיקת סמננים נאמרה גם בגוני דכבוד הבריות, שהרי כל חולה הוא מנוע מכמה דברים (וזה ג"כ בכלל כבוד הבריות, כדמשמע בעירובין פ' מי שהוציאוהו ועוד), ויש לדחות. וי"ל שלא חשיב גנאי כ"כ (ועיין בשו"ע סימן י"ג ובמשנ"ב ואחרונים שם שתלוי בגנאי קטן וכו'), אי"נ שאפשר להסדר בדרכים אחרות. ונראה שאם הוא בחושש כבוד הבריות גמור יש להקל, ובפרט באיסור נטילת תרופות ורפואות שהוא איסור קל, וכמשנ"ת לעיל בהקדמה לסעיף כ'. וכן כתבנו שם בהקדמה ב' בסוף פרק ד' מדנפשיא, ושוב מצאנו להשש"כ הנ"ל בסמוך. אך מיניה אי ראייה לכל דוכתא, דדילמא רק בזה התייר. ומי"מ נראה כן שאם הוא מתייבש באמת ויש בזה כבוד הבריות, שרי, והיה בכל רפואה [ועיין לעיל בסעיף ד' שהארחנו בענין עשיית תפירות למי שנפצע, ומצד הרפואה מספיקים שתיים שלש תפירות, והוא רוצה לעשות חמש תפירות כדי שלא ישרא סימן].

1080. עיין בשש"כ שם שכתב לאסור לשאוף אדים, ע"כ. [וציין דהיינו אם ניכר שעושה כן לרפואה] ועפ"ז כתבנו בפנים שהוא דווקא כשניכר, אולם יש שחודר אדים וכדו', והוא נכנס לפנים ואינו ניכר במשחה לזה, בודאי מותר]. ולכאורה לדעת הפו"י הנ"ל שמתירים להריח במשחה הפותחת דרכי הנשימה, ה"נ יהיה מותר, ויש לדחות דכיון שהוא נעשה בצורה שאין דרך בריאים לעשותה אסור (כדחזינון לעיל בכוכ"ז ענינים, שעצם אופן המעשה אסור כשניכר לרפואה). ועדיין צ"ע לענ"ד, דדילמא אינו אלא כחוספת אירי בעלמא, וקשה לאסור מדעתנו כל דבר הנראה כרפואה, ועכ"פ כשיש בו חומר רפואי ודאי אסור.

1081. ככל דוכתא כמבואר לעיל, ובדרך כלל שעושים כן יש בו צורך גדול, ובפרט לילדים קטנים עד גיל 10 שדינם כחולה שאי"ס, ומותר בכל זה. 1082. היינו בחולים כרוניים, ומותר לחלל עליהם שבת בהדלקת מכשיר אדים וכו' [ובענין הוספת מים למכשיר אדים, עיין במשנ"ת בסו"ס ש"ח].

1083. ונתבאר שיש לחלק בין אם יבא לחולי שאי"ס או לחולי שיב"ס, עיין שם.

1084. במשנה בשבת (קמז). סכין וממשמשין, אבל לא מתעמלין וכו'. ופרש"י לשפשוף בכח, עיי"ש. והרמב"ם (בפכ"א א"ח) מפרש שזהו מתעמל, שדורסים על גוף בכח, עד שייגע וזיע, או שמהלך עד שייגע וזיע וכו', מפני שהיא רפואה, ע"כ. וכך פסק השו"ע כאן (סעיף מ"ב) את החלק הראשון של הרמב"ם, ובכה"ח (אות רל"ו) הוסיף את החלק השני שלא יהלך וכו'. ובטעם האיסור מבואר בפו"י משום רפואה. וכבר עמד בזה הט"ז דהלא אין דרך לעשותה בסמננים, ותייך שכיון שלפעמים מביאים את הזיעה ע"י רפואות וסמננים אסור, ע"כ. וה"ד במשנ"ב (סקק"ל), וכן בכה"ח אות רט"ו, עיי"ש. ועדיין צ"ע בכל זה, שהרי הרבה צורות כאלה הם דרך בריאים. ומצאנו (לעיל סל"ז) שדבר שהוא דרך בריאים, אין בו איסור לעשותו. וי"ל. וע"ע בשו"ת ח"ו סימן י"ד מש"כ בזה ביסוד דין התעמלות. ויבאר עוד בדבריו להלן דשייך בזה תרתי,

קס"ו, בכלל איסור התעמלות הוא גם ריפוי בעיסוק (פיזיותרפיה)¹⁰⁹⁷, אבל תרגילים פשוטים מותר, גם אם עושה כן לשכך את הכאבים¹⁰⁹⁸.

וכן אם צריך לעשות את הטיפול במשך זמן ברציפות וצריך לעשותם גם בשבת, מותר¹⁰⁹⁹.

והצרכים לעשות תרגילי נשימה, כדי לחזק את שרירי הדיבור לכבד פה, מותרים בשבת¹¹⁰⁰, וכן תרגילים לחיזוק שרירי הראיה, כגון שמסתכל על מקום מסוים הרבה, או שמזיז העין ממקום למקום, מותר¹¹⁰¹.

ודין ריצה והליכה למטרת בריאות, נתבאר בריש סימן ש"א.

קס"ח. מותר לשהות בשמש בשבת, ואין בזה משום רפואה¹¹⁰², ואם כוונתו להשתוף, דהיינו שיהיה עורו נצבע, יש אוסרים ויש מתירים¹¹⁰³, ועיין בהערה עוד פרטים בעניני רפואת החולה והחלמתו¹¹⁰⁴.

קס"ט. מותר לרחוץ בשבת במי גרר, ובמי חמתן, ובמי טבריא, ובמים היפים שבים הגדול, ואע"פ שהם מלוחים ומועילים קצת לרפואה, והוא מתכוון לרפואה, מותר, כיון שדרך לרחוץ שם גם אנשים בריאים, ואין נראה כרפואה¹¹⁰⁵, ולכן אפילו אם יש לו חטטין בראשו, והוא שוהה ברחיצתו שם לרפואה, מותר¹¹⁰⁶.

ובזמן שאין דרך לרחוץ בחמי טבריא אלא לרפואה, אסור לרחוץ שם בשבת¹¹⁰⁷, אם כוונתו לרפואה¹¹⁰⁸, וכן בשאר מעינות מרפא אסור¹¹⁰⁹. והכל לפי הענין ולפי המקום והזמן, שאם הדרך לרחוץ שם לרפואה, אסור¹¹¹⁰. והדבר תלוי אם הוא שוהה שם, ואם הוא מתכוון לרפואה¹¹¹¹.

וכל האמור הוא במי שיש לו מיוחדים בעלמא, או שמצטער קצת, שלא הותר להם עשיית רפואה, אבל אם הוא בריא ואינו עושה כן לרפואה, מותר¹¹¹². וחולה שאין בו סכנה, וצריך לרחוץ לרפואתו, מותר בכל אופן¹¹¹³.

ודע, שלמעשה כבר נהוג עלמא שאין לרחוץ בים בשבת כלל, ואפילו אם אינו מתכוון לרפואה, וגם שאינו שוהה שם הרבה, ועיין בהערה¹¹¹⁴.

קע. בים הגדול מותר לרחוץ לרפואה רק במים היפים שבו, כיון שהדרך לרחוץ שם גם בריאים ואינו נראה כרפואה, אבל במקום שיש בו מים רעים, אסור, משום שאין דרך הבריאים לרחוץ שם, וניכר הדבר שהוא רוחץ לרפואה. וכן במי המשרה שהם סרוחים אסור לרחוץ¹¹¹⁵. ודווקא אם שוהה שם אסור, אבל אם אינו שוהה מותר, מפני שנראה כמיקר¹¹¹⁶. והכל כדרך שנתבאר בהלכה הקודמת¹¹¹⁷.

קע"א. ים המלח, אסור לרחוץ בו בשבת לרפואה, מפני שאין דרך לרחוץ שם אלא לרפואה¹¹¹⁸, ויש אומרים שיש רגילות לרחוץ שם גם בריאים ואין הדבר ניכר לרפואה, ובאופן זה אפשר שמותר, והכל לפי הענין¹¹¹⁹.

קע"ב. חולי טחורים הצריכים לשבת במים חמים, מותר¹¹²⁰.

ודע, שאדם שיש לו טחורים, ויש לו בשבת כאבים גדולים מאד, יש להקל במקום הצורך לחלל שבת עליו, כדין מכה של חלל¹¹²¹.

קע"ג. אדם שיש לו דלקת פרקים, ורפואתו לשרות את רגלו בחמים, אפשר לעשות כן בשבת, ובפרט אם נחלש או מצטער מזה בכל גופו¹¹²².

שבת, ולא יכבד עליו חוליו צריך להמתין, עיי"ש. וכבר ביארנו דין זה לעיל בסעיף י"ז בדין חולה שאין בו סכנה שיכול להמתין וכו', עיין שם ובהערות.

1114. כיעוין לעיל בסימן שכ"ז ס"ז שהבאנו אזהרה זו שלא לרחוץ בים או בנהר בשבת, ולא מבקיעא לבני אשכנז שמפורש בפר' לאיסור, וכמש"כ במשנ"ב (וכאן ס"ק קל"ז מיירי מעיקר הדין). אלא אף לבני ספרד שלא החמירו כלל ברחיצה בעלמא בצונן, מ"מ בים ובנהר אין לרחוץ משום שיכולים לבא לידי כמה מכשולים (בטלטול המים שעליו, ועוד חששות רבות), ועל כן למיגדר כמילתא נוהרים בזה כ"ע שלא לרחוץ בים ונהר (וע"ע להלן סי' של"ט).

אמנם אם הוא חולה אף שאין בו סכנה שרוחץ לרפואתו, נראה שמותר, ובפרט אם צריך לזה הרבה, ולא לתענוג בעלמא, שהרי אין בזה איסור לא דא"ו ולא דרבנן אלא שנהגו בו, ולחולה מסתבר שאין לגזור, ובודאי גם לא יבואו לידי פריצת גדר. (וישתדל לעשות כן בצנעא כפי האפשר). אך יזהר בכל הדינים שנתבאר בסימן שכ"ז, וכן נפ"מ בזה גם באופן שרוחץ רק את רגליו או ידיו שנתבאר שם שבוה מותר, ובוה ג"כ שייכים כל הדינים דלעיל, איברא שכיון שכרוכים בזה כ"כ איסורים (עיין בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פט"ו שכבר עורר בזה אף לחולה), לכן ראוי להמנע לגמרי. ובפרט שבד"כ אין בזה צורך כ"כ לעשות כן בשבת.

1115. שו"ע (סעיף מ"ד).

1116. עיין לעיל שבאינו ניכר מותר אפילו כשמתכוון לרפואה, וה"ה כאן. ובניכר אסור אם אין הדרך לרחוץ שם הבריאים.

1117. והנה לעיל בהלכה הקודמת (ד"ה ודע) הזכרנו שנהגו למעשה שלא לרחוץ בים ובנהר בשבת (וכמשנ"ת לעיל בס"י שכ"ו), אולם הערנו לעיל בהערה שלחולה שאין בו סכנה, נראה שמותר מה דין.

1118. משנ"ב (ס"ק קל"ט) דדמי למי המשרה.

1119. כן העיר בכיוצ"ב הגרש"א בשש"כ (פ"ד הערה כ') גבי חמי טבריא, וכן שמעתי גם לענין ים המלח שדרך הבריאים לרחוץ שם (ומה שרוב העולם הולכים לשם לרפואה, אין זה אלא מפני המרחק, אבל אילו היו גרים בקירוב מקום היו הולכים לרחוץ שם גם הבריאים, וכיוצ"ב הערנו בהלכה שלפני הקודמת בהערה שם), ועל כן כתבנו שתלוי לפי הענין. [ועיין לעיל בהלכות הקודמות שלמעשה נהוג שלא לרחוץ בים בשבת כלל, וזולת לחולה שאיב"ס דאפשר דשרי].

והנה להלן הבאנו דברי הרמב"ם (פכ"א הכ"ט) שאסור לרחוץ בשבת במי סדום, עיי"ש. אולם שם הטעם מפני שהוא צער לו, ואה"נ אם הוא עונג לו אין בזה חשש מצד צער בשבת. [ולכן לא הזכרנו כאן דין זה, אלא כללנו אותו להלן בסוף הסעיף בכלל שאר הבריים שיש בהם צער, ויבואר הדבר לפי ענינו אם הוא צער או לא]. אולם אפשר שאף אם יאמר האדם שבשבילו זה עונג ולא צער, אינו נאמן, והטעם בזה שאמנם יש בזה איזה עונג שהרי הוא מיקר במים וכו', מ"מ יש בו גם צער במליחות, והם הם דברי חז"ל שאף שבראי יש איזה עונג, מ"מ כיון שיש גם צער לא הותר (וכמו שהבאנו להלן). איברא שמאידך מצאנו שבמקום צורך הותר לגרום שלשול [באופן שאין בו איסור שחיקת סממנים, כגון במאכל בריאים וכו']. אף שגם בזה מבואר שדבר הגורם לשלשול הוא צער וכדלהלן, דמ"מ מה שיותר טוב לאדם הוא העיקר, ויל"ב. ושמא הדבר תלוי לפי המציאות באותו זמן אם הדבר טוב לבני אדם מצד עצמו.

1120. עיין בשו"ת באר משה (ח"א סל"ג אות י"ג) להקל בזה מטעם שאין דרך לעשות בסממנים, וכעין מש"כ השו"ע מ"א פ"א בנשתרר וכו', עיי"ש. וכ"כ בשו"ת צ"א (ח"ב סימן מ"ד אות ב') דכאב הטחורים קרוב לחולי כל גופו, עיי"ש. וכ"כ עוד באחרונים. ובכה"ג גם אין לחוש לעובדין דחול, כיון שאינו ניכר לרפואה, וע"ע בחוט שני פפ"ט סקנ"ד, ועיי"ל.

ואמנם יש שהחמירו בזה, כיעוין בספר נשמת אברהם, וכן היה מקום לאסור משום שאין דרך רחיצת בריאים בכה"ג, וכע"ז מצאנו לעיל (בסעיף ל') מי שנשמתו וכו' לא יפשפנה הרבה בצונן, אולם י"ל שלעולם חשיב מעשה בריאים ג"כ. ואף שלא עושים זאת בעלמא, הוא מחוסר זמן וכל כה"ג, ולא מפני שנחשב מעשה חולים, ויל"ב. ואינו דומה לשפשוף במים שאסור [או להנחת בקבוק חם על הטחורים כמש"כ בקצה"ש סימן קל"ח סוסקל"א לאיסור], דשאני התם שעצם הדבר הוא צורת רפואה ועשוי לרפואה, משא"כ כאן שבעצמותו הוא רחיצה, וכך היה נהוג גם בזמנים קדומים, ומה גם שיש נוהגים כן גם בה"ז, וכמו שידוע לי מהרבה שעושים כן לתענוג, ולכן נראה למעשה שמותר. וש"ד גם בצ"א ח"ח סט"ו פט"ו כע"ז, עיין שם. וע"ע בח"ב שם, וד"ק. ועל כן נראה כאמור להקל. (ובפרט שלהאמור להלן הוי חולי של חלל, ויל"ב).

1121. כן העיר לנכון בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"י. וע"ע שם, ובריו ברורים, ודלא כמי שהחמיר בזה.

1122. כן נראה דלא מבקיעא באופן שמצטער מזה כל גופו דודאי מותר, אלא אף בלא"ה נמי י"ל דשרי אחר שזה דרך רחיצה (וש"ד כיוצ"ב בשו"ת לב חיים ח"ג סי' צ"ו, ויל"ב). ואף אמנם שכיום אין דרך רחיצה לשהות את רגליו במים כמו שהיה בזמן קדום כדחזינו בחז"ל, ועיין לעיל (סעיף ל') שמותר לרחוץ את רגלו כדרכו, אבל שפשוף אסור. ואפשר איפוא שגם שהיה במים אסור, אולם אפשר שסיבת הדבר לחימום בעלמא, ואינו ניכר שיש לו מכה, אמנם אם זה בידיו עדיין יש לומר שניכר שזה לרפואה, אולם אפשר דלפעמים דרך אדם לרחוץ ידיו ע"י שהיה, וכגון שיש לכלוך דביק, ואף בלא"ה נמי אין לאסור דבר זה שמחותו רחיצה (ואינו כ"כ המלח או חמי טבריא שיש לדון בהם במהותם,

שירבה לשבת בשמש ידאג ויתעצב, ע"כ. אולם י"ל שזה רק ע"י ישיבה מרובה בשמש, אבל מטע אדרבה הוא טוב לחולי ולמכה, וש"ד שכ"כ בספר זרע חיים סימן ל'. וע"ע שם שהביא עוד מקורות נאמנים בעני"ו. [ויש להוסיף שאולי יש קשר בין השמש למה שכתב עוד שם בסימן כ"ט אות א' מכמה מקורות בחז"ל שהאור יפה לחולה (ני"ב). והסיבה ידועה בטבע ג"כ שזה משפיע על האדם הן בצורה הגופנית (שיש חומרים מתחלפים באור), והן בצורה נפשית פסיכולוגית (שכידוע השפעתה על הגוף הרבה מאד, וכמעט שרוב החולאים תלויים בסיבת הרגשות הנפש, כידוע), ובפרט בשמש שאורה חזק, אלא שפשטות הדברים שקרני השמש עצמם מרפאים, והוא ע"א (ואה"נ הא והא איתא), ומה גם שבעצם הדבר שהשמש מרפאת יעוין בראשונים בנדרים דף ח. באיזה אופן הוא, וזה ע"י השמש דווקא].

ומענין לענין נתעוררתי בעוד דבר הראוי לדעת, שהבידיות והדיכאון הוא גורם החולי יותר ויותר, ועל ידי הגנת הבידיות ה"ו מועיל לרפואתו (וההסבר בטבע הוא כמו שכתבנו לעיל בדיבור הקודם במוסגר שהשפעת הנפש על הגוף היא רבה מאד). וכבר מצאנו במשנה בתוכחות (דף נט): שהבטלה מביאה לידי שיעמום (ופרש"י שיעוין), וד"ק, ובהו י"ל להסביר את ענין ומהות מצות ביקור חולים, שמלבד מה שמבואר בגמרא בנדרים (דף מ.) במעשה דר"ע שביקר חולה וכיבד וריבץ לפניו, ואז יצא ודרש שכל מי שאין מבקר חולים כאילו שופך דמים, עיי"ש. וכן חלק ממצות ביקור חולים הוא לראות אם החולה צריך איזה דבר לרפואתו וכו', וכמש"כ הבי"ד בי"ד סימן של"ה בשם הרמב"ן. וע"ע שם (פר'). ולהאמור יש בזה מטרה נוספת כדי לדבר עימו ולחזקו להפיג השעמום, ובהו יתבאר איטב מה שכתב בספר זרע חיים בסימן כ"ט אות ב' להוכיח ממקורות נאמנים שהדיבור עם החולה יפה לו, וכן מבואר שם שהשמחה מועילה לזה, עיי"ש. ועיין בב"י יו"ד (סימן קנ"ח) בשם הרמב"ן בתוה"א דביקור חולים י"ש בו רפואה גדולה לחולה, ודו"ק.

1105. שו"ע (סעיף מ"ד), ועיין בהערה הבאה.

1106. משנ"ב (ס"ק קל"ח) מהסכמת הפוסקים. (וע"י בשעה"צ שם אות צ'). וכן ביאר המשנ"ב לעיל (ס"ק קל"ז) שאף אם הוא מתכוון לרפואה מותר, וכ"כ בכה"ח (אות רמ"ט) ע"פ המבואר בשו"ע לעיל (סעיף ל"ז) שכל שהוא מאכל בריאים מותר אף לחולה וכו', עיי"ש. וע"ע בכה"ח (אות רנ"ח) בשם הערו"ש שכתב שאף אם שוהה מותר.

1107. משנ"ב (ס"ק קל"ז), וכה"ג כתבנו לעיל בסימן שכ"ז ס"א וס"ב, עיין שם. ומ"מ הוספנו להלן שהדבר תלוי לפי המקום ולפי הזמן, ומשום שהגרש"א העיר שבוה"ז הדרך לעשות כן גם בריאים, ואפשר שמותר, וע"ע להלן.

1108. דאם אינו מתכוון לרפואה ה"ו כמו בריא, ועיין בכה"ח (אות רמ"ט) משם הא"ר שאם הוא שוהה שם אסור אפילו כשאינו מתכוון לרפואה, עיי"ש. אולם בביה"ל כאן (ד"ה אלא לרפואה) תמה ע"ז, שהרי נתבאר בסעיף ל"ז דכל כה"ג שרי, שכיון שאינו מתכוון לרפואה מותר שלשות אפילו דברים העומדים לרפואה, וצידד הביה"ל שהדבר תלוי, שאם הוא בריא מותר כשאינו מתכוון, ואם יש לו שום מיוחד אסור כשאינו מתכוון (וע"ע לעיל בסל"ז), ונראה שהמיקל בזה, אע"פ שיש לו מיוחד בודאי יש לו ע"מ לסמוך. ע"י בדברינו לעיל סל"ז, ואכמ"ל.

1109. ככל הנ"ל, ותלוי לפי ענינו.

1110. הנה אע"פ שכתבנו לעיל שבוה"ז אסור בחמי טבריא, אולם שמעתי שכיום שוב נשתנה הדבר שדרך הרבה בני אדם לרחוץ בהם אף שלא לרפואה, אלא לרחיצת תענוג בעלמא (אלא שאין רוב העולם עושים כן משום המרחק, ושמה גם אם הוא מתחמך מרחק מ"מ אין זו דרך, וצריך לברר אצל הגרים שם אם הולכים לשם). ובקצה"ש (סימן קל"ח סקכ"ב) כתב שאין דרך, ועכ"פ תלוי לפי המציאות. ונוסף ע"ז ראיתי בשש"כ (פ"ד הערה כ') שהביא מהגרש"א שהעיר ע"ז כדין שירגילים לומר רחיצה בחמי טבריא יש בה גם משום בריאות הגוף, וכיון שגם בריאים רוחצים בחמי טבריא, אפשר דהו"ל כיועה וכו', עיין שם.

1111. הנה במשנ"ב (ס"ק קל"ז) כתב שהאיסור בחמי טבריא בזמן שאין דרך לרחוץ שם, הוא רק כששוהה שם, ע"כ. אולם ראיתי בכה"ח (אות רמ"ט) שהביא בשם הפוסקים שאם אינו מכין לרפואה אסור רק כששוהה א"ר. וע"ע בביה"ל כאן ד"ה אלא). ואם הוא מכין לרפואה אסור אפילו כשאינו שוהה (גר"ז וקיצושי"ע). וכן העיר בזה בקצה"ש (סימן קל"ח סקכ"ד) דמשמע משו"ע הגר"ז ובאג"ט שאסור אף אם אינו שוהה, עיין שם. אולם ש"ד דמקור דברי המשנ"ב הם מהא"ר והתוספת שבת.

1112. כדרך שנתבאר לעיל בסעיף ל"ז, שמותר לבריא לעשות דברים אפילו כשהם מיוחדים לרפואה, עיי"ש.

אמנם אם מטרת הבריא כדי לחזק את מזגו, כבר נתבאר שם שלדעת המג"א והמשנ"ב אסור [וכן כתב בנידינוני בכה"ח (אות רנ"ב) בשם הפמ"ג שאם הוא מתכוון לרפואה, ומוכחא מילתא, אף בבריא ממש רק עושה לשמר מזגו וכדומה שלא יחלש אסור, עכ"ד. והוא עפ"ד המג"א הנ"ל]. אבל לדעת הבי"ד מותר, וה"ה כאן.

1113. כדרך שנתבאר לעיל בס"י וכמה דוכתי שחולה שאין בו סכנה מותר ברפואתו, ולא גוזרין ביה, וכן כתב בנידינוני בכה"ח (אות רנ"ג) שכל הנידון דלעיל הוא בבריא רק שיש לו איזה מיוחד, אבל חולה אע"פ שאין בו סכנה, מותר בכל ענין לרחוץ לרפואה (קיצור שו"ע סימן פ"ו בפאת השולחן). והוסיף הכה"ח דמ"מ כ"ו כשנצרך לאותו היום, אבל אם הוא יכול להמתין עד אחר

ויל"ב). וה"ד בשש"כ עמוד קנ"ה ותע"ז, עיי"ש. ואמנם הביא מהגרש"א שכיום שעושים להתעמלות שרי, וכ"פ בספר שולחן שלמה שכל האיסור כשעושים לחולה להסיר הליחות מהחזה, משא"כ כשעושים כן הבריאים שדרכם לתענוג, עיי"ש. אולם הדבר צ"ע, שהרי רואים כמה קושי יש בזה, והתעמלות מלשון עמל ויגיעה. ועל כרחק שעושים זה לאיזה מטרת חיזוק, וכ"מ מדברי הר"ח הנ"ל, והיינו הך בפשיטות, שאה"ג שאם הוא לתענוג גרידא לשחרור הגוף וכדו', אפשר לדמותו לריצה שמותרת, אלא שעדיין יש לדון מצד אחר כשהוא ע"י כלים, וככל מה שנתבאר. ולכן כתבנו שנוכו להמנע.

[ומלבד הנ"ל יש לציין, שבמקומו כתבנו שרצון התורה 'למען ינוח' וכו', הוא כפשוטו, ואע"פ שפירשו חז"ל דקאי על ט"ל מלאכות, ודרשינן להו מקרא בפ' כלל גדול, מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו כדאשכחן בש"ס בכ"ד. (ועיין כה"ג בדברי הנצי"ב בהעמק דבר דברים טז, טו, ובדברי הר"צ הכהן מלובלין בפרי צדיק סוכות סימן י"ז. אך יש להעיר בזה מגמרא דיבמות דף יא: דאתי קרא ועקריה מפשטיה, וע"ע גם ביבמות דף כד. ואכמ"ל). וממילא שפיר ראוי שיהיה מן עניני שינה ובטל ודברי המאמרי ביה, וד"ק. וע"ע בדברינו בסימן שט"ז גבי ענישה בשבת, וממילא נראה שכלל בזה גם שלא יתעמל בשבת ויבטל מנוחתו, ואע"פ שהוא לבריאות, ואמנם כתב הרמב"ם פ"ד מהל' דיעות ה"ד שכשהגוף במנוחה תדיר גורם חולאים וכו', מ"מ לגבי שבת ה"ו ביטול המנוחה, וכביטול המנוחה הקיומית. וש"ד בעה"י בצ"א שם אות ח' שנגרש בהערה זו, וכתב עד"ז ע"פ הרמב"ן עה"ת פ' אמור (יח, כא) שמבאר ע"פ המכילתא דקרא דשבתו זכרון תרועה בא לצוות עלינו שתהיה לנו מנוחה מן הטורח והעמל, אפילו מדברים שאינם מלאכה, ושעפ"י דן בתשו' החת"ס לאסור נסיעה ברכבת הנוסעת כבר ע"י גויים (הבאנו דבריו בס' רמ"ח בהערה בעני"ו), ע"כ. וכבר כתבנו שפיר שיש להזהר בזה ממאי דחזינו דבשבת בעינן מנוחה. וכ"ה ברמב"ם (פכ"ד מהל' שבת ה"ב). וכן כתב גם הטור (בר"ם ש"א) בטעם איסור מוקצה, שלא יתא כיום חול וכו' ויבא לפנות דברים מפניה לפינה וכו', ונמצא בטל משביתת שבת, עיי"ש. ומוכח דבעינן מנוחה בדווקא. ולכן נכון להמנע].

1096. הנה כל האמור לעיל להחמיר הוא כשעושה כן לשם חיזוק, אולם באופו שהוא נהנה בהתעמלות יש מקום להחמיר, כמו שנתבאר לעיל בהערה הקודמת כדרך שכתבנו בס"י. וכ"כ הגרש"א, ה"ד בשש"כ פט"ז הערה צ"ט. אמנם ראיתי בשו"ע הגר"ז (סמ"ז) שאסר עפמש"כ בשו"ע סי' שכ"ז ס"ב והיינו שאסור מ"מ משום עובדין דחול, עיי"ש. ואפשר שבמעשים פשוטים יש להקל טפי כמו ריצה וכדו', אולם במכשירים למיניהם אסור. ואף בריצה כ"ז דווקא כשהוא באמת מתענג ונהנה בעצם המעשה, ולא מה שנהנה בעתיד או מהידיעה שגופו מתחזק וכיוצא.

1097. שש"כ ע"י קנ"ה וע' תע"ו, והיינו באופן שיש בו את התנאים הנ"ל לאיסור, והיינו כשמייע. אמנם הבאנו שיש להחמיר אף כשאינו מזיע.

1098. שש"כ שם ובעמוד תע"ז בשם הצ"א, וזה כ"ש לפי המשנ"ב שאם אינו מזיע מותר.

והנה בצ"א שם (אות ט') התיר גם תרגילים בכלי קטן המשמש לאימון כף היד ואצבעותיו, כיון שאינו מעיף ולא מביא לידי זיעה, וגם החזקתו אינו עושה רושם של עובדא דחול וכו', ומכיון שעשוי לבריאים יש להתיר וכו', עיי"ש. ולענ"ד צ"ע, שהרי ודאי שהוא ניכר ונראה לכל שמתעמל, ומה לי כלי באורך שלשות רבעי מטר והוא שם, ומה לי כלי של ד, ובשלמא מצד רפואה ליכא, אבל מ"מ תיפול משום עובדין דחול. ומש"כ לצרף להתיר בבריא, כדחזינו בכמה מקומות, צ"ב שהרי עובדין דחול אסור אף בבריא, ורק משום רפואה אה"נ שבבריא מותר, וצ"ע אם כן מה הביא לכל הראיות שהובאו שם שמדברים מצד רפואה, והרי גם הוא ס"ל דאיכא גם עובדין דחול.

ולכן נראה שמותר רק דברים פשוטים במתיחת הגוף וכיפוף האיברים מעט כדרך שעושים בני אדם לפעמים גם בלא צורך מיוחד לחיזוק וכדומה, ואז מותר גם אם עושה כן לשכך כאבים, כיון שאין בזה רפואה שהרי אינו מזיע, ודו"ק. כעין שכתבנו בהקדמה לסעיף כ' גבי תרופות, וכ"כ בנידינוני בארחות שבת ע' רצ"ו.

1100. שאין בזה זיעה, וגם לא שייך לעשותו בסממנים, וגם משום עובדין דחול אין לאסור, וכן ראיתי בצ"א ח"ב סמ"ה, וכ"ה בחוט שני פפ"ט סק"ב.

1101. כנ"ל, ואין באלה איסור רפואה, שאין דרך לעשות בסממנים, וכ"כ כיוצ"ב בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' ר"ב אות ב'. אמנם בספר ארחות שבת פ"כ שם כתב שאם קובע עצמו לעשות תרגילים מיוחדים, יש לחוש לעובדין דחול.

1102. שהרי הוא עשוי גם לבריאים, וגם איסור רפואה, עיין לעיל בס"י וסל"ו, ועו"ל מכ"א, וא"צ להאריך, ודלא כמי שחשש לזה.

1103. עיין בדברינו בסו"ס ש"ג במלאכת צובע, וכן בסו"ס ש"כ במלאכת צובע שיש אוסרים, אך כתבנו שמן הדין יש להקל בזה דהוי כמו גרמא בדרבנן, וזאת ועוד שאין זה דרך צביעה, ולא היה כמותה בשש"כ.

1104. בעצם הרפואה בשמש, יש לציין שמצאנו בנדרים (ח:) עה"פ שמש צדקה ומרפא (בכנפיה), ואמר אב"י שש"מ חרגא דימא מסי, ע"כ. וכתב בפירוש המיוחד לרש"י אהיינו זיהרא דשמשא, שם, מרפא, עיי"ש. (וע"ע במפ" שם). וע"ע גם בב"ב (טז). ובפרש"י שם שכשהחמה זורחת מיקל החולי (וכ"ה במדרש שמו"ר פט"ו סכ"א ובב"ר פמ"ח ס"ח). ואמנם רבינו בח"י בספר כד הקמח (ע' תורה א') כתב שהשמש נכנס במוח האדם עד שישתגע וכו', ועוד מי

ודין רחיצה במים חמים נתבאר לעיל בסימן ש"ו.

קע"ד. אין רחיצת במים שמשלשלים, והיינו שמשלשלים את הגוף ובה לידו שלשול, ולא בטיט שטובעין בו, ולא במי המשרה שהם סרוחים, ולא בים סדום ולא במים הרעים שבים הגדול, מפני שכל אלו צער הם לאדם, וכתב "וקראת לשבת עונג"¹¹²⁹. ומן האמור נלמד שאסור לשתות בשבת סם המשלשל, מפני שהוא צער לאדם, ואפילו אם אינו מכוון לרפואה. ואם הוא מכוון לרפואה בלאו הכי אסור משום רפואה, אלא אם כן הוא חולה שחלה כל גופו או נפל למשכב, ובאופן זה מותר, כיון שמועיל לו לרפואה¹¹²⁴. ושאר פרטי הדינים בשתיית סם המשלשל נתבאר לעיל בסעיף ל"ט.

שער יט

דיני לחשים, נפח חבורה, ודיני מכה

קע"ה. מותר ללחוש לחשים על נחשים ועקרבים כדי שלא יזיקו, ואין בכך משום צידה, כיון שאינה צידה טבעית¹¹²⁵, ולכן מותר לעשות כן אפילו כשאינם רודפים אחריו כלל, ואינו אלא חשש רחוק שיזיקו¹¹²⁶. ואם יש חשש שיזיקו, מותר לצודם אפילו בצידה גמורה, וכמו שנתבאר בסימן שט"ז ס"ז.

וכן מותר ללחוש בשבת למי שחש בראשו או בעינו, או במיעיו, ואין בזה משום רפואה¹¹²⁷. וכן מותר ללחוש בשבת משום עין הרע¹¹²⁸.

קע"ו. מי שחושש בעינו, נותנים כלי מתכת על העין כדי לקרר, ואין בזה משום רפואה¹¹²⁹. וכן מותר להקיף את העין בטבעת או באיזה כלי, כדי שלא יתפשט הנפח¹¹³⁰.

קע"ז. מותר לדחוק בסכין על החבורה, כדי שלא תתפשט¹¹³¹.

אך אין להתיר בכל זה אלא דווקא בכלי שאין בו משום מוקצה כלל¹¹³².

קע"ח. אדם שנתנפח מצחו מחמת מכה וכדו', מותר לרחוץ במים קרים, אבל ראוי להמנע מלהניח קרח על מצחו כדי להוריד את הנפיחות, ויש מתירים¹¹³³. ואם כוונתו רק שלא יתנפח יותר, מותר לכתחילה¹¹³⁴.

וליתן מרגרינה על מקום הנפיחות, אסור גם כן משום רפואה¹¹³⁵.

ומכל מקום יש להתיר כל זה לצורך חולה שאין בו סכנה, או לצורך קטן¹¹³⁶.

אך יש להזהר בשימוש במרגרינה: א. שלא ימרח אותה משום איסור מרמח. ב. שלא ידחוק אותה עד שתימס ותיהפך לנוזל, משום איסור מוליך¹¹³⁷. אלא רק יתנה על אותו מקום בלבד, והיא תימס מאליה.

קע"ט. מכה המוציאה דם, אסור לכתחילה להניח עליה בגד, משום איסור צובע, שהדם צובע את הבגד¹¹³⁸, בין בבגד לבן ובין בבגד אדום¹¹³⁹, ולכן יש לרחוץ תחלה את המכה במים או במשקה אחר לבן, ואחר כך להניח עליו את הבגד¹¹⁴⁰.

אמנם בשעת הדחק יש להקל בכל זה מפני שהוא דרך לכלוך¹¹⁴¹, ועיין לעיל בסימן ש"ב סעיף כ' שכתבנו עוד פרטים בדין זה¹¹⁴².

ק"פ. אסור להוציא דם מן המכה, משום חובל¹¹⁴³, ולכן כשמניח תחבושת על המכה יזהר שלא לדחוק בידיו על המכה, וכן כשכורך איזה דבר על המכה אסור להדקה¹¹⁴⁴.

קפ"א. אסור להניח על המכה משחה הגורמת שימשך מן המכה דם וליחה¹¹⁴⁵, וכן אסור להניח על בשרו עלוקה שתמצוץ דם¹¹⁴⁶.

ומאחר שיש בזה חשש איסור דאורייתא¹¹⁴⁷ אסור לעשות זאת על ידי ישראל לחולה שאין בו סכנה, אלא יעשה זאת ע"י גוי¹¹⁴⁸.

קפ"ב. המוצץ דם בפיו מן החבורה חייב, ולכן אסור למוצץ דם שבין השיניים¹¹⁴⁹.

וגם בלא כוונה אסור להוציא דם, כגון אם מצחצח שיניים במברשת או במת"ז מים (סילונית) וכיוצא.

קפ"ג. אדם שיש לו פצעים בידיים, יזהר שלא להניחם תחת ברכיו לחממם, מפני שדוחק את הפצע ומוציא דם. ואם אינו בודאי שיצא דם, מותר¹¹⁵⁰. וכן אם זה גורם שיצא דם רק אחר זמן, יש להקל¹¹⁵¹.

קפ"ד. מותר להניח על המכה קורי עכביש, כדי לכסות את המכה¹¹⁵², ויש מפקפקים בזה, מפני שהם מרפאים את המכה¹¹⁵³, וגם יש בזה איסור לטלטלו משום מוקצה, אלא אם כן הכינו מבעוד יום¹¹⁵⁴, ויש מי שחשש שאסור לתולשו מן הקיר משום עוקר דבר מגידול¹¹⁵⁵.

שער כ

פתילות חוקן

קפ"ה. אדם שיש לו עצירות, אסור לו לשים פתילה כדרך שנוהגים¹¹⁵⁶, משום שמאחר שמשמשש שם כמה פעמים שמכניס ומוציא יש חשש שישיר נימין¹¹⁵⁷, אבל אם הוא עושה בשינוי שאחזה בשינוי אצבעותיו ומניחה בנחת,

1145. משנ"ב (ס"ק קמ"ז), ושם הביא ש"א שאסור מה"ת, ועכ"פ איסורא בודאי יש, עיי"ש. (וי"ל דאינו גרמא כיון דזהו דרכו, כמש"כ בכ"מ). וע"ע בכה"ח אות רס"ה משם הפוסקים. [וע"ע לעיל סעיף כ"ה קע"ז].
 1146. משנ"ב שם. וע"ע בכה"ח אות רס"ו.
 1147. עיין במשנ"ב ובכה"ח הנ"ל אי הוי איסור דאו, ונציין בקצרה, דבמג"א סקני'ג דן בזה אי הוי דאו, וכן הובא בכה"ח ומשנ"ב, אולם בתורת שבת סוה"ס ואבן העזר ואמרי ברוך שם פליגי. ובשביתת השבת דש אות פ' השיב ע"ז, וכן בשבה"ל ח"א סי' מ"ו ועוד באחרוני זמנינו. והא דהכיש בו את הנחש, יש מפרשים דהיינו דווקא שנגע עימו באדם, כמו סכין. ואכמ"ל. ובכל אופן הא אינו צל"ג, וקיי"ל דפטור. ועיין בסי' שט"ז. - אמנם אף דהוי מלאכה שאצל"ג, מ"מ אסור לחולה שאיב"ס, וכנ"ל סי"ז.
 1148. משנ"ב שם וכה"ח שם. והוסיף בכה"ח אות רס"ה שגם הריטה ישים הגוי עפ"מש"כ לעיל בסכ"ה. ואפילו אם זה איסור דאו, מ"מ מותר לחולה שאיב"ס, וכנ"ל בסעיף י"ז.
 1149. משנ"ב (סוס"ק קמ"ז) וכה"ח אות רס"ו. ועוד נתבאר בסימן שט"ז.
 1150. פשוט ככל דוכתא במלאכות שבת.
 1151. היינו שיש כאלה שבתחילה לא יוצא דם מאחר שהעור קר ומכווץ, וגם עורקי הדם מכווצים, אבל כאשר הוא מתחמם ורחב בשרו, גורם שיתפוצצו הסדקים ויוצא דם, ה"ז גרמא, ואם אינו מכוון וא"צ לכך יש להקל, ובפרט שנוהג לפי טבעו. (וכן אחר שרחץ את הפצע מן הדם מותר לשים בגד, ולא חוששים לצובע שיהיה אח"כ דהוי גרמא, ועו"ל).
 1152. שו"ע (סעיף מ"ח) בשם יש אומרים, וכן צדדו להקל האחרונים וכמובא במשנ"ב (ס"ק קמ"ט) ונוטה להקל. וכן הביא בכה"ח (אות ע"ד) בשם האחרונים להקל מעיקר הדין, וע"י בהערה הבאה.
 1153. עיין בב"י שפקפק בזה (ולכן כתב בשו"ע דין זה בשם י"א). וע"ע בכה"ח (אות ע"ד) בשם האחרונים משי"כ בזה. והביא בשם הגר"ז שהעיקר כהמתירין, אלא דטוב לחוש לדברי האוסרים.
 1154. כה"ח שם בשם המור וקציעה, שמלבד נידון הנ"ל איכא בזה מוקצה, ואם הכינו ס"ל להתיר, עכ"ד. ויבאר, דכמות שהוא להשתמש בזה ה"ז מוקצה, ככל אדם שמשמשש בעפר ואבנים לצורכו, ורק ביחוד שרי, וכפי התנאים שנתבאר בסי' ש"ח ס"כ-כ"ב. (ועיין בדברינו שם ביחוד לשימוש חד פעמי הכלה, שיש לדמותו ליחוד לעולם, מאחר שזוהו עולמו). ויש עוד היתר להניחו בשינוי כלאחר יד, שבכה"ג אין איסור מוקצה.
 וראיתי בא"א מבוטשטשטש כאן שקורי עכביש הם מוקצה, גם כשעומד לרפואה, אך מי שחתך אצבעו שרי ליה לדידיה [ונמש"כ שם כדקיי"ל בשארי מילי דרפואה וכו', כוונתו למה שנתבאר לעיל בהקדמה ג' לסעיף כ', עיין שם]. והוסיף כי גם שנעשה העכביש אחר כניסת שבת דלא היה דעתו עליו, וגם החיתוך נעשה אח"כ, מ"מ במקום צערא הרי התירו שבות, וצ"ע, עכ"ד. וכוונתו שבסתמא הרי הוא מכוון מאליו לצורך רפואה זו, ומותר ככל רפואה, וכנ"ל. ורק באופן שנעשה בשבת יש לאסור יותר, ומ"מ במקום צער אפשר דשרי. ומה שכתב שבנעשה בשבת חמור טפי, יש לפרש כוונתו משום נולד (עיין לעיל בסי' ש"ו ובר"ס שכתב ומשמ"ש). אולם מ"מ קשה, דאף שנעשה לפני"כ הרי אין עיקרו לכך, והרי הוא כעצם ואבנים. וגם בעצם טלטול מוקצה לחולה, עיין מה שכתבנו לעיל בסעיף י"ז בסופו [ומיהו בעצם הסרתו, כגון שרוצה לנקות הבית, עיין בהערה הבאה בסופה, ומצד מוקצה אין בזה חשש בכה"ח גוונא, וכדרך שהתירו לטלטל הפסולת כשמכבד את ביתו, וכמשנ"ב בסי' ש"ח].
 1155. כה"ח שם בשם היפה ללב שנתפסק בזה. (ונפ"מ בזה אפילו אם לא יתלוש בידיים משום מוקצה, או כהטעם האמור בהערה הקודמת). ובעיקר דין זה הארכנו במקומו במס' שבת בסוגיא דעוקר דבר מגידולו דף קז. והבאנו לתלות זאת במחלוקת ר"א וחכמים בשבת (צה). גבי הרוחה חלות דבש בשבת, ויל"ב. ומ"מ מברי כל הפו"י כאן משמע שלא חששו לזה ולא מיד, ודוק. והלום ראיתי להגרש"א בשש"כ פכ"ג הערה ל"ד שאין בזה חשש סותר או תולש, עיי"ש. וכן מצאתי שהאריך בענין של הנחת קורי עכביש בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פ"ד ובספר נשמת שבת, ואכמ"ל. [ונפ"מ בכל זה כשרואה בשבת קורים כאלה, ורוצה להסירם לנקות את הבית, דשרי ככל נקיון הבית וכיבוד הבית המבואר בסי' של"ז, וע"ע בדברינו בסי' ש"ח בענין כיבוד הבית].
 1156. שו"ע (סעיף מ"ט).
 1157. משנ"ב (ס"ק קנ"א). וע"ע בביה"ל (ד"ה לשום) שהאריך בטעמא

שאפילו הגרש"א שלו יד ושם ברפואה לא ידע שיש רפואה לזה, ואין דעת כל בני אדם על רפואה זו, אין לחוש כולי האי, ועיין. וש"ר שנחלקו בזה האחרונים בזמננו אודות רפואות שאינן מצויות, אם נחשב שיש דרך לעשותה בסממנין, והבאנו דבריהם לעיל בפרק כ' הקדמה א' סוף אות א' בענין תרופות, עיין שם. ומסתבר להקל, וכל שכן כאן שכלל אינו ברור שיש רפואה.
 ומ"מ כיון שגם מוכח מילתא כנ"ל ראוי להמנע, ועיין בארחות שבת ע' ש"א שהתיר ליתן קרח על המכה, ובהערה שם אות רס"ח כתב לדון שכיון שיש נותנים מרגרינה והוא אסור משום רפואה, ה"נ אסור קרח, אולם אי מהא שפיר יש לחלק דשאני מרגרינה דמ"מ אינו סממנים, אלא רק שנראה כרפואה, וכמש"ש. ומ"מ צ"ע מאי שנא מכל דבר דמינכר שהוא לרפואה, וכמו שמן הנ"ל. ואפשר דכיון שיש אופנים שעושים כן רק למנוע התנפחות אין זה מוכח לרפואה, וז"א מחזור, ויותר י"ל דהתם דרך לשחוק סממנים (וע"ע בשו"ת באר משה סל"ג), ועדיין יל"ד דהמשנ"ב (ס"ק קמ"ד) היתר ליתן סכין על הנפיחות, ולכא"ו הוא ג"כ מוכח לרפואה ואע"פ שרי, אלא שהמשנ"ב כתב שההיתר הוא "כדי שלא יתפשט", אבל להוריד הנפיחות אפשר שאסור (ושמא אורחא דמילתא נקט, וצ"ע). וה"ה בגי' דר"ד.
 1134. דאינו מרפא אלא מונע חולי, וכ"מ במשנ"ב ס"ק קמ"ד ועוד מן האחרונים, וה"ה בזה.
 1135. כדרך שכתב המשנ"ב בסי' שכו"ז סק"ד גבי שמן.
 1136. ככל היתר רפואות שנת' לעיל בסי"ז ובכ"מ.
 1137. כמשנ"ב בסי' ש"ב בדין ירסוק ברד ושגל, שאסור לרסקם בידיים. ועיין במשנ"ב סימן שכו"ז סק"ד שכתב לאסור בחלב ושומן משום שהוא ניתך והוי נולד, ואנן קיי"ל שאין בזה נולד, אך אסור משום מוליד כשהוא מרסק בידיים עכ"פ, אבל משום נולד שרי. ואף לפי"ד האוסרים, הנה במקום צורך מקילים, וכמשנ"ב בסי' ש"ח בסופו ובסי' ש"ב, ואכמ"ל.
 1138. שו"ע (סעיף מ"ח).
 1139. הנה יש אומרים שביותר יש להזהר בבגד אדום, וכיעוין במשנ"ב (ס"ק קמ"ז) בשם המג"א. וכ"ה בכה"ח (אות רס"ד), אמנם לעיל בסימן ש"ב בכה"ח (אות קכ"ב) הביא מהא"ר שכתב דארובה אדום קיל טפי, וחלק ע"ד המג"א. (וכן כתב גם המו"ק). וכבר נחלקו בזה הראשונים, וכמו שנתבאר במלאכת צובע, שיש אומרים שבאדום אסור טפי משאר צבעים, וז"א שבאדום קיל טפי (וכעת ראיתי בצ"א ח"ח סט"ו פ"ד מש"כ בזה). ועמש"כ שם. ולכן כתבנו דמ"מ לדינא בכל אופן אסור.
 1140. בשו"ע כאן כתב שירחץ תחלה במים "או ביי"ן, ופירש בכה"ח (אות רס"ט) משם האחרונים דהכוונה ביי"ן לבן, עיי"ש, שאם היין אדום שוב אסור מצד היין עצמו שצובע, וכדרך שכתב בשו"ע (ס"ס ש"כ) שהאוכל פירות הצובעים לא יקנה ידיו וכו'. ושמא י"ל באו"א שאין דרך אף אדם לצבוע ביי"ן (ורק כיבוס מצאנו ביי"ן כמש"כ בפ' ויחי, וע"ע בסימן ש"כ מש"כ בזה בענין כיבוס, וע"ע בקצוה"ש סי' קמ"ט סט"ו הערה י"ג). והרי כתבנו בסו"ס ש"כ שבז"א לכ"ע אין איסור אלא בדברים שדרך לצבוע בהם, דאל"ה כל ניקוי מכל מאכל שהוא יחשב צובע, וזה ודאי אינו, ועל כרחך כאמור.
 1141. משנ"ב (סוס"ק קמ"ז), וכן ציין בכה"ח כאן אות רס"ד לדבריו דלעיל (בסימן ש"כ אות קכ"ב) שדעת האחרונים להקל כשא"א בענין אחר.
 1142. ושם נתבאר שבדבר שאין לו חשיבות כלל, כגון נייר טואלט ותחבושת וכדו', מותר לכתחילה. וע"ע שם.
 1143. שו"ע (סמ"ד), וכפירוש המשנ"ב דהוי אב מלאכה. [ועיין לעיל בסימן שט"ז אי משום מפרק, או משום נטילת נשמה]. אמנם כבר נתבאר לעיל בסימן שט"ז שאין חיוב מדאורייתא אלא רק באופן שהוא צריך לגוף הדם. אבל בעלמא הוי מלאכה שאצל"ג דקיי"ל שפטור.
 1144. משנ"ב (ס"ק קמ"ז), וכן הביא בכה"ח (אות רס"ה) בשם הפו". ועיין עוד לעיל בסעיף כ"ח גבי המפיס מורסא וכו' כמה אופנים שמותר להוציא דם הכנוס, אך לא דם הבלוע.
 ויש לדיקדק בלשון המשנ"ב שנקט שאסור לעשות כן "כדי להוציא דם", "כדי שיצא דם", עיי"ש. דודאי אף אם אינו מתכוון שיצא הדם גם כן אסור, כל דהוי פסיק רישא, ומה שנקט כן שמתכוון לכך, צ"ל דקאי על מה שכתב אח"כ דהוי אב מלאכה, ואה"נ שאף אם אינו מתכוון אסור, אך שאינו אב מלאכה כיון שאינו מתכוון. ואי"נ יש לדחוק דמש"כ כדי שיצא, היינו "בכדי" שיצא דם, ור"ל באופן שיצא דם והוי פסי"ד, וא"ה אין איסור.

וכנ"ל). ויותר י"ל אם אין דרך לעשות כן בסממנים. וש"ר גם בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פט"ו שכתב לצדד כן גבי אדם הנחבל בידו שמותר ליתנה במים ולשתותה שם, עיי"ש. [וע"ע בצ"א ח"י"ב סימן מ"ה, עיי"שה]. ונת' עוד לעיל במקומו, וצ"ע.
 ויש לבאר שכל נידונינו הוא כשאין במים תערובת של חומר ריפוי, אבל אם יש בו חומר ריפוי, ה"ז אסור ככל רפואה, אא"כ מצטער כל גופו, וכדן חולה שאיב"ס.
 1123. כל זה מלשון הרמב"ם (פכ"א הכ"ט), וה"ד במשנ"ב ובכה"ח כאן (סעיף מ"ד), והוסיף הרמב"ם שאם לא נשתהה ועלה מיד, מותר אע"פ שיש לו חטטין בראשו, ע"כ. והעתקנו לשונו בעיקר לזה שאסור משום צער, אבל מעצם דיני רחיצה לרפואה כבר נתבאר צער, וכהא דמבואר בסי' רפ"ח.
 1124. משנ"ב (ס"ק ק"מ) וכה"ח (אות רמ"ח). וכן כתבנו לעיל בסוף סעיף ל"ט. ועיין שם בהערה כמה פרטים בענין, אם נאסר מחשש צער גם כשמועיל לו לכסוף, ובסברא פשוטה נראה דבכה"ג ודאי מותר, שנמנע ממנו צער גדול. וזו הערה חשובה בכ"כ דינים בהלכות רפואה, הגם שכתבו הפו' להתיר, מ"מ יש דברים שעיקר ההיתר הוא מצד הלכות רפואה, אבל אכתי יש לחוש בזה לדין וקראת לשבת עונג, אא"כ צער החולי גדול ביותר ונצרך. (והוא דין כללי שיוצא הרמב"ם כבר נתבאר צער, וכהא דמבואר בסי' רפ"ח).
 אמנם יש לבאר, דכל הקפידיא הוא כנראה באופן מיוחד שיש צער גדול, אולם הא ודאי שצער מועט אינו בכלל האיסור (ועיין שבש"ט הלוי ח"ח סימן ס"ד, ונראה דל"ד, וכל שאינו מורגש צער לבני אדם לא חשיב). וממילא אין ללמוד לכל פרט והנהגה לאיסור משום צער [וגם יש לשקול בכל דבר אם לפי הענין אין לזה חשיבות, וכהא דכתב השו"ע סו"ס רפ"ח], ודוק.
 1125. שו"ע (סעיף מ"ה) וכפירוש המשנ"ב, עיי"ש. וע"ע בדברינו בסי' שט"ז. [וע"ע בדרך אמונה ב"ה מהל' שמיטה ויובל ה"ז בביה"ל ד"ה סוקרין שדן בנידונינו, והביא עוד דוגמאות בענינים שאינם בדרך טבעית, עיי"ש. ויש להוסיף בזאת מש"כ להלן בסי' שכ"ט גבי מעשה שבת, ע"י שם. וע"ע בשו"ת ח"צ ובפו"י בה"ל חפילה גבי הנברא בספר יצירה. וע"ע משנ"ב בזה בסי' שט"ז].
 1126. משנ"ב (ס"ק קמ"ז), דאם באים להזיקו מותר אפילו צידה גמורה, וכנוכר בסימן שט"ז ס"ז. ובעי"ז תירץ בכה"ח (אות רנ"ח) שהחידוש הוא שמותר לצודן אפילו כשלא רצין אחריו, אלא שחושש שלא יזיקו אחרים, ע"כ. (ומה שכתב בכה"ח לעיל אות רנ"ו בשם הב"ח דמירי שבאין להזיק, יש לפרש ע"ז, ודוק).
 1127. כה"ח (אות רנ"ז) בשם הגמ"י, שאין בזה גזירה דשחיקת סממנים. [ועיין לעיל בהקדמה לסעיף כ' בדין רפואה סגולית בשבת].
 1128. כה"ח (שם) כמש"כ בסימן ש"ו ס"ז בכה"ח שם אות ס"ו, ובמשנ"ב שם. [ועיין לעיל בסימן שט"ז סוף סעיף ז' בענין הלחשים ומהותם].
 1129. שו"ע (סעיף מ"ו).
 1130. משנ"ב (ס"ק קמ"ד) וכה"ח (אות ר"ס). וע"ע בשעה"צ אות ק"ד.
 1131. כנ"ל בהערה הקודמת. ואמנם בה"ז לכא"ו יש לאסור, כיון שהאידינא שמענו שיש תרופה לזה, ושוב נאסור ככל דבר ששייך בו שחיקת סממנים שאסור לעשותו בשום אופן. אולם ע"י להלן מה שכתבנו לגבי קרח, וה"ה כאן.
 1132. שו"ע (שם). ועיין בכה"ח (אות רס"א) שהביא מהפמ"ג שכלי שאין ניטל כי אם לצורך גופו (היינו כלי שמלאכתו לאיסור) אסור, משום שנראה כרפואה, ע"כ.
 1133. הנה ליתן מים קרים, ה"ז מותר ככל שטיפה שמוותרת, ובמקומו ביארנו שמותר לרחוץ בקרים לרפואה, דלא מוכחא מילתא דלרפואה. וכ"כ צ"א ועוד. ודלא כמש"כ במג"א. וה"נ החמיר המג"א לשתות.
 אולם לגבי נתינת קרח לכאורה יש לאסור, דמוכחא מילתא לרפואה, וכעין שאסר המשנ"ב בסי' שכו"ז סק"ד לגבי סיכת שמן, עיי"ש. וגם יש לחוש שיקח סממנים אחרים לרפואה, ומן הסתם שיש סממנים לדברים אלה, ואין זה כדבר שאין דרך לעשותו בסממנים. וש"ר שבשש"כ פל"ה בהערה צ"א הביא מהגרש"א לאסור, ומטעם דמוכחא מילתא לרפואה, ואח"כ בהערה צ"ב כתב מהגרש"א שנתברר שאין תרופה לזה, ועל כן מותר. ומאידך בנשמת שבת סימן שט"ז כתב ששמע שיש רפואה לזה. וא"כ לכא"ו אסור. אלא ששוב כתב שיש סברא בשם האו נדברו דכיון שהאידינא בלא"ה אין דרך לשחוק סממנים, אין להחמיר כולי האי, עיי"ש. וכבר כתבנו במק"א שלא הסכימו הפו"ע עם ההיתר של הקצה"ש שהאידינא שאין רגילים לשחוק סממנים קל יותר, ומ"מ נ"ל שכאן יש להקל טפי משום שאף אם יש סממנים, מ"מ כיון שהדבר רחוק, והא קמן

מותר¹¹⁵⁸. וכן מותר לעשות כן על ידי אחר שיוזר שלא להשיך נימין¹¹⁵⁹.

ופתילות שלנו שמכניסין אותן לגוף פעם אחת, ושוב אינם יוצאות אלא הם נמסות במעי, מותר להכניסן בעצמו אף בלא שינוי¹¹⁶⁰, אמנם מאחר שהפתילות שבזמנינו עשויות עם חומר מרפא, אין להתיר אלא רק לחולה שאין בו סכנה, וככל דיני רפואה בשבת שנתבאר לעיל¹¹⁶¹.

קפ"ז. כל האמור לעיל להשתמש בפתילה, היינו באופן שהפתילה מוכנה כבר מערב שבת, אבל לעשות פתילה בשבת אסור משום מכה בפטיש, ואפילו אם הוא עושה מחתיכת נייר כדי שיוכל להכניס ולהוציא בו, אסור, אלא אם כן הוא חולה שיש בו סכנה¹¹⁶².

ואם הוא עושה מדבר מאכל כמו חתיכת לפת, מותר, שמאחר שהוא מאכל בהמה אין בו משום מתקן כל¹¹⁶³.

קפ"ח. ופתילה העשויה להכניסה לגוף ונמסה בה¹¹⁶⁴, וכן גולה, מותר לחתכה לשני חצאים שוים, ואין בזה שום איסור¹¹⁶⁵.

קפ"ח. "חוקן" אסור בשבת, ואפילו אם הוא מוכן מערב שבת, ודווקא אם יש לו מוחש בעלמא אסור ואפילו בשינוי, אבל אם הוא חולה אף על פי שאין בו סכנה, מותר על ידי שינוי¹¹⁶⁶, ויוזר שלא יבא לידי מלאכה דאורייתא, ולא יערב המים והשמן יחד אלא ישפוך הכל לכלי¹¹⁶⁷, ועיין בהערה¹¹⁶⁸.

וחולה שצריך לעשות חוקן טרם טיפול בו, וכן יולדת, מותר בשבת¹¹⁶⁹.

קפ"ט. הסובל משלשול חזק או מקלקול קיבה, מותר לעשות לו חוקן במי מלח, או בתה¹¹⁷⁰, ומותר להכין את המי מלח בשבת¹¹⁷¹, וכן מותר לשפוך תמצית תה במים או להיפך, ואין בכך משום צביעה¹¹⁷², וגם מותר לו לקחת תרופות אחרות¹¹⁷³. [ובכל אופן יש להזהר שלא להרכיב את המכשיר של החוקן בשבת]¹¹⁷⁴.

ותניק הסובל משלשול חזק, הרי הוא נחשב לחולה שיש בו סכנה, ויש להיוועץ מיד ברופא¹¹⁷⁵.

ק"צ. אדם שיש לו עצירות, ורוצה לעשות חוקן, נתבאר לעיל. ודין לקיחת משקה המשלשל, נתבאר לעיל בסוף סעיף מ"ד.

ובזה נשלמו בעזרי" דיני רפואה בשבת על סדר השו"ע והפוסקים - ולהלן יבוארו עוד דינים כלליים בעניני רפואה להלכה, וכמו"כ להשלמת הענין יבוארו דינים כלליים כרפואה בפסח וביום הכיפורים, הקשורים הרבה לדיני רפואה בשבת.

שער כא

פרטי דינים כלליים בשבת וביום טוב

קצ"א. א. חולה שצריך לאכול בשבת בבוקר לפני התפילה, אע"פ שמותר לו לאכול, מ"מ לכתחילה יעשה קידוש לפני שיאכל, ועיין בהערה¹¹⁷⁷, וראוי לומר ברכת התורה וקריאת שמע לפני שאוכל¹¹⁷⁷, ותרופות מותר לכתחילה לקחתן קודם התפילה, ואף אם אין לו רק מוחש בעלמא, ומותר לשתות עימם מעט משקה בלא קידוש¹¹⁷⁸, ועיין בהערה¹¹⁷⁹.

ב. וכשעושה קידוש¹¹⁸⁰ יש להקפיד על הלכות קידוש¹¹⁸¹, ועל הלכות קידוש במקום סעודה¹¹⁸², ואם אינו יכול לקדש, יקדשו לו אחרים¹¹⁸³.

ג. וחולה שאינו יכול לקדש ואין מי שיקדש לו, יכוון לקיים מצות קידוש של שבת בתפלת העמידה של ליל שבת¹¹⁸⁴, ויאכל את ארוחתו בלא לקדש¹¹⁸⁵, ולמחרת בבוקר אם יוכל לקדש לפני אכילתו, יקדש כמו קידוש הלילה, בלא ויכול¹¹⁸⁶.

ד. חולה הרוצה ללכת לבית הכנסת בשבת, אבל כתוצאה מכך יגרם לו החמרה במצבו, ויצטרך ליטול תרופות, אזי: אם הוא חולה שאין בו סכנה ויצטרך רק לקחת תרופות, מותר. אולם אם יש חשש שיגרם לו חולי שיש בו סכנה, אסור לעשות כן בשום אופן¹¹⁸⁷.

ה. מותר ומצוה לבקר חולים בשבת ויום טוב¹¹⁸⁸, ואומר לו "שבת היא מלועוק ורפואה קרובה לבא, ורחמי מרובים ושבתו בשלום"¹¹⁸⁹, ומותר לזעוק ולהתחנן בשבת עבור חולה שיש בו סכנה, אבל חולה שאין בו סכנה לא¹¹⁹⁰, ומותר להתפלל

קידוש בתפלה, ועיין בחי' החת"ס שבשבת יום הכיפורים שאין קידוש על היין כיוון לצאת י"ח קידוש בתפלה, וכן כתב כבר בשע"ת (סימן ע"ב סק"ז) בשם החיד"א משם ספר המכריע, עיין שם. וה"ה כאן.

1185. ובלא קידוש על היין או על הפת אין לברך ברכת הקידוש, כמבואר בפר' בסימן ע"ב, ואכ"מ.

1186. שו"ע סימן רע"א ס"ח. ועי' באחרונים שם.

1187. הנה מצוי בחולים שאם מתאמצים יותר מחמיר מצבם והם זקוקים ליטול תרופות, ושוב מתייצב מצבם. ויש לדון אם מותר לו בשבת להתאמץ באופן שמחמת כן יוכל לבא לידי החמרה במצבו ויצטרך ליטול תרופות וכו', האסורים בשבת מדרבנן משום שחיקת סממנים, וכיוצא.

ויש לדון בזה לפי סוגי האיסורים: אם מחמת כן יבא לידי דחיית שבת באיסור דא"ו (וכגון שיבא לידי חולי שיב"ס), או שיבא לידי צורך בלקיחת תרופות (שאסורים מדרבנן משום שחיקת סממנים) או שיבא לידי שאר איסורי דרבנן (וכגון באופן שא"א לעשות בשינוי וכדו' שהתירו הפו' בסעיף י"ז), ושאר איסורי דרבנן חמירי מגזירת שחיקת סממנים, שהתירו בהם כמה דברים.

והנה אם הוא דבר שאינו בודאי שיקרה, ואין זה פסיק רישא, היה אפשר לומר שמתוך הכל, שהרי הוא אינו מתכוון לאיסור, אלא ממילא יצטרך להיות. אולם ז"א, שכל הפטור בדבר שאינו פסי"ח הוא משום שאינו מתכוון, וכאן הרי הוא מכניס עצמו לדבר שיצטרך לעשותו בכונה, ובאותו עת שיעשנו הרי הוא עושהו בכונה, וממילא אין זה שייך לכל הנידון אי פסי"ח בדרבנן מותר או לא, וכן אם זה בכלל דבר שאי"מ.

אלא גדר הנידון בזה הוא מה שמכניס עצמו לאונס, שמחמת האונס הוא יצטרך לעבור איסור, ובהו יש לדון אי שרי, ויש לבאר ולהקדים עוד, דאין זה שייך למחלוקת הפו' אי הו' הותרה או דחיה (ובפרט בדרבנן שלדעת רבים הו' הותרה לכ"ז), ואף החולקים באיסור דא"ו יודו בדרבנן, וכמו שהבאנו בס"י¹¹⁹¹), שהרי אף למ"ד הותרה אין היתר להכניס עצמו לכך, אמנם אם היה באותו כיון שאינו דאי שיצטרך לכך, אי"כ בדרבנן י"ל דשרי דספיקא דרבנן לקולא (ודעת רבים דספיקא דרבנן לקולא מותר לכתחילה ובידיים, ונת' במק"א), ודו"ק.

זאת ועוד יש לדון כאן שאף אם הוא בודאי יצטרך לכך לקחת תרופות, מ"מ אין לאסור, כיון שאינו עושה כן בידיים אלא כעין גרמא. ואף שאינו כדו"ק פסי"ח הני"ל, מ"מ זה דומה לזה, ובקל וחומר שאם פסי"ח בדרבנן מותר, אע"פ שבעלמא פסי"ח הוא כמו מתכוון, כמשנ"ת במקומו, כ"ש בה שכעת עושה מעשה היתר, ואח"כ ממילא יצטרך לבא לידי כך (ולסוברים שהיתרה הרי באותו עת היה מותר הדבר, ואף לסוברים שדחיה מ"מ היתרה, וכל שכן למשנ"ת שרבים ס"ל שבדרבנן הו' הותרה לכ"ז, ודו"ק). ועי"ל מפני שכעת הוא נוהג לפי טבעו, ואדרבה גם זו מצוה היא ללכת לכהנ"ס, ומצאנו כע"ז שדנו האחרונים בחולה שאם ילך לבית הכנסת יצטרך לאכול ולשתות, שיש מי שמחיר, אבל האחרונים כתבו שאסור אלא צריך לשבת בבית במנוחה, ונת' במק"א. ואמנם באיסור דא"ו אה"נ שיש להחמיר, אולם בנידו"ד דאיסור נטילת תרופות שפיר יש להקל, וגם באיסור דרבנן בעלמא יש לומר כן.

ושר"ד אח"כ שכבר עמדו בנידונינו בצי"א ח"ז ס"ג ועוד באחרוני זמנינו, ובצי"א דן מצד דהוי כדבר שאינו פסי"ח, ואף אם הוא פסי"ח הרי יש מתירים בדרבנן, ובפרט בדרבנן שהוא משום גזירה (וכמש"כ המקנה, והבאנוהו לעיל ברי"ם שיי"ד בענין), אך ביאר שפיר הצי"א שכאן הוא נידון אחר וקיל טפי, שכיון שהפעולה הזו אינה גוף האיסור, ויכול רק לגרום שיצטרכו בגלל זה לעשות האיסור (ברבנן) אמנם כתב גם לשונות של דשא"מ, עיין שם בדי"ה לדעתי ודי"ה הזכרתי בסופו), ועי' שם ואין להאריך. ובפשוטו הוא רק דימוי בעלמא, שבדרבנן יש להקל ככל דא שלא נתכוון לאיסור, וכאן הוא מעיקרו לא מתכוון, ומה שיהיה אח"כ ה"ו כמעשה היתר שנגרם לאונס.

ובכל אופן כן זה לגבי חולה שאי"ס, אולם בחולה שיש בו סכנה אסור בתרתי, חדא שעשוי לבא לידי חילול שבת בדאורייתא [וה"ו שנוי בפולוגא דקמאי, וגם מצאנו בס"י רמ"ח לילך בספינה באופן שיבא לידי חילול שבת, ואף שאסור בקרוב לשבת בדבר מצוה היתרו, ואכ"מ]. ואפילו את"ל שיהיה מספיק לו לרפואתו בנטילת תרופות, מ"מ אסור לאדם להכניס את עצמו לספק סכנה, שהרי הוא פיק"ו, וחי בהם כתבי.

1188. שו"ע (סימן רפ"ז) שמותר לבקר חולים וכו', ועיין בדברינו שם כמה פרטים בדין זה.

ובספר סדר היום (סדר תפילת מוסף בשבת ויו"ט) כתב: ויצא מבהכ"ס ולא במרוצה, וקודם שילך לביתו אם יש איהו חולה לבקר ילך אליו אחר צאתו, ע"כ. וכבר הבאנו שם בכה"ג מצאנו בסוכה (דף מא): וברמב"ם בה"ל לולב (פ"ז הכ"ד) שכן היה המנהג בירושלים שאחר התפילה יצאו לבקר חולים ולנחם אבלים, עי"ש. וכד"ל כתב עוד הרמב"ם בה"ל יו"ט (פ"ו ה"ט), וכנראה זה מקורו של סדה"י, ועי' בדברינו בס"י רפ"ו.

1189. שו"ע שם, אולם הרמ"א שם כתב שלא נהגו לומר ורחמי מרובים וכו'.

1170. עיין במשנ"ב להלן (ס"ק ק"ג) שאסור לשום קריסטור (חוקן) אף שהוכנה מאתמול, ואפילו ע"י שינוי אסור, גזירה משום שחיקת סממנים, אבל בחולה אף שאין בו סכנה מותר, ע"כ. והיה אפ"ל שמותר בכה"ג רק בשינוי. (ויבאר לפמש"כ לעיל שבדברים שאינם ע"י אכילה כמו תרופות, אין להקל אלא בשינוי, עפמש"כ בשו"ע סעיף י"ז, עי"ש. וכה"ג הבאנו בהערה לעיל בסעיף ל"ז, עיין שם). אולם בשש"כ (פל"ג הערה נ"א) כתב שכל שא"א על ידי שינוי מותר אף בלא שינוי, וכה"ג כתבנו בס"י.

1171. עיין לעיל בסימן שכ"א בענין עשיית מלח, עי"ש. ועי' לעיל בסימן ש"כ לענין מיחוי המלח במים, ועמש"כ שם בס"ד.

1172. שאין צביעה במשקין, וכמשנ"ת לעיל סו"ס ש"כ.

1173. כדן חולה שאין בו סכנה, ועי' לעיל בסוף סעיף ח' בעניני חולי במערכת העיכול.

1174. שש"כ שם בהערה נ"א בשם האחרונים.

1175. שש"כ שם בשם החזו"א. ומותר לסחוט לו רימונים המועילים לזה, וכן כתבנו בס"י ש"כ.

1176. ביה"ל (סימן רפ"ט) ד"ה חובת, כדבר פשוט, אלא שבאמת אינו פשוט כלל, וכיעוין בכה"ח שם אות ט"ו בשם הפו', וכבר כתבנו שם בהלכה ד' שהמיקל בזה שלא לקדש כלל יש לו ע"מ לסמוך, ומ"מ לכתחילה ראוי לקדש לצאת לכ"ז.

וכל האמור שצריך לקדש, הוא דווקא באכילה, אבל בשתיה א"צ לקדש (ביום), וכמבואר בשו"ע שם. ואף באכילה כל זה דווקא במיני מזונות, ולא בפירות וכדו', וכמש"כ בשש"כ (פנ"ב ס"ב) בשם הגרש"ז, עי"ש. וכן דעת בי"א הגר"ח"ק. ואף במזונות מבואר באגר"מ (ח"ב סו"ס כ"ו) שזה רק במיני מאפה שיש עליהם שם סעודה, ולא במזונות מבושלים (ועמש"כ ע"ז בשש"כ שם בהערה ל"ז). [וכל זה בבוקר, אבל בלילה חל עליו חובת קידוש בכל אופן מיד בכניסת הל"ל].

1177. כ"ז מבואר במשנ"ב סימן פ"ט סקכ"ב, וביה"ל שם ד"ה ולא.

1178. משום שאינו אוכל, ואין שייך בו דין איסור אכילה ושתייה המבואר בשו"ע ס"י פ"ט, ואין שייך בו גאווה כלל, ופשוט. ואף אם שותה מעט משקה כדי להבליע התרופה א"צ קידוש. אמנם אם יש לזה טעם וניחא ליה בזה, הרי צריך ברכה, ויש לזה חשיבות, וממילא גם צריך לקדש כשעושה כן בלילה [אבל אם טועם עם זה מים ואינו צמא, אין לזה חשיבות כלל, ומותר אף בלילה קודם קידוש]. אבל ביום יש מקום להקל שא"צ קידוש בשביל משקה, אפילו כשניח"ל בזה, ואינו מוכרח, דאין זה כמטעמת, שהרי ניח"ל בזה, ומה"ט הוא צריך לברך ע"ז, ואסור גם קודם קידוש, ומ"מ א"א לו לעשות קידוש אין להתעכב משום כך, אלא יטול התרופה משם עם המשקה. - ובשו"ע (שם ס"ג) מבואר שמותר אוכלין ומשקין לרפואה, עי"ש. וזה המור טפי מנטילת כדורים הני"ל. ומ"מ גם הם מותרים, אלא שלפעמים יש עליהם שם מאכל ומשקה, ובדברינו בה"ל ברכות נתבאר דין מאכלים ומשקים העשויים לחולים.

1179. יש לציין לגבי מי נוצרץ לאכול, וכמבואר בשו"ע שם (סעיף ד') שהצמא והרעב הרי הם בכלל חולים, ומותר להם לאכול קודם התפילה, שאעפ"כ כתב בביה"ל (שם ד"ה וכן) שאם אפשר להתפלל ביחידות ולאכול אחר התפילה עדיף לעשות כן, מאשר לאכול קודם התפילה (וכי"מ בגמרא דברכות כז:), ובכל אופן אם התפלל ביחידות כדי שיוכל לאכול, ילך אח"כ לביהכ"נס לשמוע קריש וקדושה וברכו וקה"ת (כמש"כ בביה"ל שם).

1180. ועיין בסימן רע"א שאם לא קידש בלילה, יקדש ביום כל נוסח הברכה. ועי' שם עוד פרטים. ובאופנים אלו שמקדש בברכת הקידוש (כגון בלילה, או ביום כשלא קידש בלילה) יש להזהר יותר בכל הפרטים הללו מחמת ספק ברכה לבטלה.

1181. כמבואר בסימן רע"א, שצריך לטעום כשיעור לכתחילה וכו'. ועי' שם שאר האפשרויות, אולם לגבי עמידה בקידוש ושאר ענינים שאינם מעכבים אין להקפיד בחולה, ופשוט.

1182. כמבואר בסימן רע"ג, כיעו"ש. אמנם בבוקר יש להקל טפי, ובפרט לחולה. [ואם אינו יכול לאכול, לא יוכל לברך ברכת הקידוש, וכמשנ"ת בס"י רע"א. ועי' שם אם הדבר תלוי עם התפלל או לא].

1183. הנה אם החולה אינו יכול לשתות יין, או שאסור לו לשתות יין, לכתחילה לא יקדש על דעת שאחד המסובים ישתה במקומו מן היין, אלא יקדש אחד מן המסובים (ואפילו אשתו), ויוציא את כולם י"ח (כמובא במשנ"ב סימן ע"ב סקל"ג בשם המג"א, אמנם עי' בשו"ע ס"י רע"א ויבארוהו). או יקדש הוא על היין ויטעם לפחות משהו, ואח"כ יתן לאחד המסובים לשתות כשיעור (כמובא בשו"ע ס"י רע"א ס"ד) והוא יצא יחיד. או יקדש על הלחם, והמסובים יקדשו על היין, ובדע"ב אף הם יוצאים בקידוש שלו על הפת, וכמבואר כ"ז בפ"י בס"י ע"א וע"ב, והובא בשש"כ פ"מ סמ"ו.

1184. כיעוין במשנ"ב וביה"ל בס"י רע"א ס"א שלדעת רבים יוצאים י"ח

דמילתא, שלכאורה היה לנו להתיר, דהא אינו מכוון להשרת נימין, וגם בד"כ אינו פסיק רישא, וסיים בצי"ע. ועי' בסיומן ש"ב גבי קינוח בצרור, ושם בסעיף ז' כגון הנידו"ד. ובמשנ"ב שם סק"כ דהוי פסי"ח. ועי' בשעה"צ שם אות כ"ג, ושייך גם לכאן.

1158. שו"ע שם. [ועי' בקצוה"ש ס"י קל"ח סקל"א, ויבאר שם שאפשר להכניסה מהצד הרחב ולא מהצד הצר, והוי ג"כ שינוי, ועדיף מלהכניסה בב' אצבעותיו, ועי' שם. וכן הובא בצי"א דלהלן שעדיף שאחר יכניס הפתילה ולא החולה].

1159. כ"כ קצוה"ש ס"י קל"ח בבדה"ש סק"ג שבכה"ג אפשר להזהר.

1160. כן כתב בשש"כ פל"ג הערה מ"ט בשם הגרש"ז מהאחרונים, שבפתילות שלנו שנמסות אין חשש השרת נימין, עי"ש. ועי' בצי"א (ח"ח סט"ו פט"ו), ועוד ועיין בצי"א ח"ט ס"ז ס"ב אות מ"א. אמנם מה שחשש שם מאיסור ממרח, אינו מוכרח כלל שאין זה מחליק פניו, וגם אין כוונתו לכך, עיין בדברינו סו"ס שכ"א, וכן בס"י ש"כ לענין סבון ועוד.

1161. כן נראה פשוט ככל דיני רפואה. ולפ"ז אין להתיר במיחוש בעלמא. ואמנם במקום צורך לכא"ו יש מקום להקל, כמש"כ באז נדברו (ח"ד סימן כ' אות ג') מאחר שצריכין לזה הרבה לנקיות ואינו בהול וכו', עי"ש. אולם במיחוש אי אפשר להתיי, דמאי שחא מכל רפואה, ואמנם יש לומר דסתם עצירות יש בו צורך גדול, וככ"מ הנשכחוהו כסכנה כמשנ"ת במק"א (עיין לעיל בסל"ט בהערה), אלא שבמשנ"ב כאן סק"ג מבואר שיש בזה איסור רפואה ככל מיל'. [ועי' שם במשנ"ב שצריך לעשות בשינוי אף בחולה שאין בו סכנה, וק"ק שהשש"כ ושי"א השמיטו פרט זה לגבי פתילה בומנינו, והתירו בפשטות לחולה שאי"ס, ומשמע אף בלא שינוי מותר. וכבר עמדנו בזה לעיל בסעיף י"ז במה שהצריכו באיסור דרבנן שינוי באופן שיש חולה שאי"ס, אם זה נא' גם לגבי איסור רפואה, או בדזה קיל טפי, וכעין אכילת ושתיית רפואה המבואר במשנ"ב ס"ק קכ"א דא"צ שינוי, או בגלל שא"א לעשות בשינוי, ובכה"ג כתב המשנ"ב בס"י דא"צ שינוי, ועמש"ש. אולם הדבר קשה, אחר שהמשנ"ב הצריך לעשות בשינוי, ובפשוטו ה"ו ל"ש].

ומכל מקום נראה שאם אין דעתו על הרפואה שבוה כלל, יש להקל טפי, וכדרך שכתבנו לעיל בהקדמה לסעיף כ'.

1162. כ"ז במשנ"ב (ס"ק קנ"ב) וכה"ח (אות ע"ב).

והנה כן זה דווקא כשעושה תבנית פתילה העומדת היטב, אולם אם מגלגל איהו נייר ואוחזו בינו, וכשעוהו הוא נסתה, ה"ז גרע מבנין לשעה, ועי' בדברינו בס"י ש"ב בענין קיפול ניירות.

וביארנו בפנים שהנידון כאן הוא בפתילה העשויה להכניס ולהוציא, אבל בפתילה שלנו שמכניסה לגוף לכאורה אין בזה מתקן כלי, שהרי אינו עשוי לשימוש בו כלל, אלא הוא חתיכה בעלמא להכניסה לגופו, אבל שייך בזה מחתך וכדו'. (שר"ר בשש"כ פל"ג ס"א שכתב לאסור הכנת פתילה בשבת גם בשלנו, ועיין למשנ"ב הני"ל, וצי"ג, ואולי ר"ל שזה כוונתה ולא מטעמיה). עיין להלן בהלכה הבאה.

1163. משנ"ב וכה"ח שם. ועי' לעיל בסימן שכ"ב. ודון לנידו"ד.

1164. הדגשנו כאן שנידונינו הוא בפתילה העשויה ליכנס לגוף, שאילו פתילה הנוכרת לעיל העשויה להכניס ולהוציא שייך בזה גם איסור מחתך, וגם חשש מתקן כלי, כקוטם קיסם, וכיעוין לעיל בסימן שכ"ב כל הפרטים.

1165. משום שאינו מקפיד על המדה, ואע"פ שרוצה לקחת ב' חצאים דווקא, מ"מ אין זו קפידא על המדה" דווקא, וכמו שנתבאר לעיל בסימן שכ"ב בגרדי מחתך ובהערות שם. וראיתי בשש"כ (פל"ג ס"ד) שהתיר בזה, אך הוא נקט דחשיב מקפיד על המדה, ומ"מ כתב להתיר מטעם אחר שנבלע בגוף ואינו צריך להשתמש בו, ושוב ראיתי אח"כ שצידד אכן ש"ל שאינו נחשב מקפיד על המדה, כיון שכוונתו על הכמות של התרופה ולא על המדה, ואילו היה יודע שיש לו את הכמות לא היה אכפת לו שיחתך לבי' או ג' חלקים ג"כ וכיוצא.

1166. משנ"ב (ס"ק ק"ג). ועי' בכה"ח אות רע"א. ועי' בשו"ת צ"א ח"ח סט"ו פט"ו. וצי"ל שאין בזה משום כבוד הבריות, דאל"ה היה לנו להתיר.

1167. שם, ועיין בזה בסימן שלי"א ס"ז במשנ"ב וביה"ל ומ"ש שם.

1168. עיין במשנ"ב שם שסיים שטוב לעשות הכל על ידי גוי אם אפשר, ע"כ.

ועיין בכה"ח (אות רע"א) שסיים בשם האחרונים שכל האמור הוא דווקא כשנותן לתוכה דברים המסוגלים לרפואה, אבל במים לבד לצורך פתיחת נקבים במקום צער יש להקל, ובמקום כאב בבטן שקורין קרעמפין בכל גוונא יש להקל, ע"כ. (וכ"ה בדע"ת כאן). ועיין בהלכה הבאה אופן הדבר למעשה בומנינו, והוא עפ"ד השש"כ פל"ג.

1169. דודחה איסור דרבנן בעשיית חוקן. ולפעמים אפשר לחלל שבת לצורך זה, כדן צרכי חולה המבואר בסעיף ד'. ופשוט. ומה גם שכשעושים כן לצורך טיפול אצ"ו רפואה בעצם, אלא כדי שלא יהיה איהו ממשול וקלקול בזמן הטיפול.

עליו אף אם אינו יודע אם הוא חי¹¹⁹¹, אבל מותר לקרוא פרקי תהילים לרפואתו¹¹⁹², וכימים הנוראים מותר לבקש עליו רחמים לכל הדיעות, כיון שהם ימים המיוחדים לתשובה ותפילה¹¹⁹³. טוב לשנות את שם החולה כדי לקרוע רוע גזר דינו. ואפשר לעשות כן גם בשבת, ועיין בהערה¹¹⁹⁴. ורופא המטפל בחולה בשבת, מותר לו ליקח שכר, וכמו שנתבאר לעיל בסימן ש"ק¹¹⁹⁵.

שער כב

חולה ביום הכיפורים

קצ"ב. א. כשם שמותר ומצוה לחלל שבת להצלת חיי האדם בכל מקרה שקיימת סכנה או ספק סכנה, כך הדין ביום הכיפורים, וכל שיש חשש סכנה אפילו אם קצת אין חשש, גם כן מותר ומצוה לחלל עליו את היום¹¹⁹⁶. וחולה שצריך לאכול או לשנות ויש בו חשש סכנה, הרי הוא חייב בכך, ואסור לו להחמיר על עצמו¹¹⁹⁷. וכן ישנן מחלות ותופעות, למשל מחלת הריאות או חום גבוה שלדעת הרופאים הרי הם חייבים לשנות הרבה, ומניעת מאכל ומשקה מהם עלולה לסכן את חייהם, ולכן כחולה שיש בו סכנה, ולפעמים מותר לאכול אף לבריא לפי ציווי הרופא, אם יש בו חשש סכרי שמניעת המאכל ממנו תביא לידי חולשה ורגישות למחלה שיש בה סכנה, כגון הסובל ממחלת העצבים, אולם כל אלו יאכלו לשיעורים, וכדלהלן¹¹⁹⁸.

כדין חולה שיש בו סכנה, שנאמנים הרופאים או החולה בעצמו לומר שיש צורך לחלל עליו שבת, וכן נאמן כל אדם הבקי במקצת באותו חולי, כך נאמנים לומר שהוא צריך לאכול ביום הכיפורים¹¹⁹⁹, ולעיל בסימן שכ"ח סעיף י' כתבנו פרטי הדינים בזה, והוא הדין כאן¹²⁰⁰. ובאופן ההחלטה אומר שצריך לאכול מאכילין אותו, אף אם דעת הרופא מנוגדת לו, אך מזכירים לו מקודם שהיום יום הכיפורים, שמה שכח¹²⁰¹. ובכילל יש ליעץ לכל חולה או מי שיש לו עבר בריאותי לא תקין, שיתיעץ לפני הצום עם רופא מומחה וירא שמים, ועם מורה הוראה, שינחה אותו היאך לעבור את הצום¹²⁰², וכמו כן ידאגו לסדר לעצמם מקום נח וממוזג, כדי להקל על הצום, וכל כיצוב¹²⁰³. [וישנם הרבה סוגי מחלות ומאורעות שבהם אסור לצום, והזכרונם בקצרה בהערה¹²⁰⁴. וגם בהם יש דרגות שונות¹²⁰⁵].

ב. מעוברת - מתענה ומשלימה ביום הכיפורים¹²⁰⁶, אבל אם נתעורר אצלה תאוה למאכל מסוים, והיא מבקשת לאכול, או שניכר בפניה שהיא צריכה לאכול, מאכילים אותה ממאכל זה לשיעורים עד שתתיישב דעתה¹²⁰⁷. וכן אם אירעה אצלה תופעה חריגה¹²⁰⁸, כגון דימום, הרי זה חשש סכנה, וכל דימום שהריון אפילו הקל ביותר מחייב שתיה ולעיתים גם אכילה¹²⁰⁹, וכן באופן שאחווה צירים מוקדמים¹²¹⁰, וכן בשאר מאורעות למיניהם. וראוי להתייעץ לפני יום הכיפורים, לפי מצב בריאותה, אצל רופא ומורה הוראה¹²¹¹.

וע"ע ביו"ד בהל' ביקור חולים ובאחרונים שם. וכבר ביארנו הדברים בסי' רפ"ז, עיין שם. [ולענין יו"ט אין אומרים יו"ט הוא מלזעוק, ע"י בדברינו בסי' רפ"ז שם משי"כ בזה, וכעת ראיתי שהזכיר קצת מזה בס' שבת שבתון סעיף ג'ד].

1190. ש"ע סימן רפ"ח ס"י ובמשני"ב שם, ויש לומר שדווקא לזעוק ולהתחנן אסור בחולה שאי"ס, אבל לברכו בעלמא מותר, וכ"כ המשני"ב שם שעושים לו משי"כ ביו"ט, וע"ע בדבריו שם שכתבנו עוד שכל הקפידא הוא כשמתפלל בדרך חול, אבל אם אומר שבת היא מלזעוק שפיר דמי, עי"ש. אמנם אפשר שכו"כ בתפילה קצרה, אולם בתפילה ארוכה, הרי בכל עיקרה אינו ניכר השינוי. [ואשה המקשה לילד הרי היא בכלל סכנה, וזועקין ומתחננים בעבורה, ואפילו כל שבעה ימים ללידתה, כמש"כ המשני"ב שם, וע"ע בדברינו שם בסו"ס רפ"ח]. וכתב הגרש"א בשולחן שלמה ערכי רפואה ע' רל"ד שחולה שאי"ס יכול לומר תהילים ביחידות, אבל לא בציבור, עי"ש. אבל לחולה שיי"ס מותר בציבור [וע"ע השו"ע הג"ל והפ"ו]. ואפילו כשאין סכנה מיידיה, אם ביקש שיתפללו עליו.

1191. מותר לבקש על חולה בשבת, ואף שהחולה אינו בעירו, אין לו לחוש שמה מת. כן ראיתי בשו"ת נחלת שבעה (סי' ל"ט), אמנם בליקוטי מהרי"ל (ריש הל' שמחות) לא כתב כן, אולם הנחלת שבעה כתב שלא השיגו בו מאחר דאית לו חזקת חי, עי"ש. ונראה שכו"כ להתפלל עליו בינו לבין עצמו או בבית הכנסת (כגליונדי שם הני"ש שם), וטעמו דאינו אלא ספק תפילה הוא וספק נפשות להקל, והדגיש שם שאין בזה בעיה בטלה, כיעו"ש, אולם ב"אמצע" תפילת המעודה אפשר שלא יעשה כן. והיו חשש הפסק כשמתפלל על חולה שאינו בעולם, ובוה יש לומר שאין להתפלל אלא כשיודע שהוא חי, כנלענ"ד.

ודרך אגב, מבואר בספר חסידים (סימן תשצ"ד) שלא יתפלל אדם תפלה שאי אפשר לעשות בקשתו, ואע"פ שהיכולת ביד הקב"ה, אין לבקש דבר שלא כדרך הטבע, עי"ש. וראיתי להגה"צ ר"א רוט ז"ל שהיה חולה במחלה בסוג חמור, ואמר כן מדעתו שאינו מתפלל שיתרפא, וכיון לסי"ה הג"ל (אמנם אמר שאולי מתחילה, ומי"מ ק"ד דעתו), אך הוסיף שיתפלל שהקב"ה יאריך את ימיו למרות המחלה, ע"כ. ולענ"ד אף שה"ח לא מיייר אלא כשאין שום סיכוי טבע, כמו נולד לבן ח' בזמן קדום, עי"ש. אולם דבר שיכול להיות סיכוי אפילו לאחד מאלף שיתרפא, יש להתפלל ע"ז, דכבר אפשר לנס להסתתר בטבע (והרי כל הפאות הוא נס שבדרך הטבע, כעולה לגרודם וניצול ממנו כמשחז"ל), ובד"כ הוא כן, ושפיר דמי.

1192. בשש"כ (פ"מ סמ"ט) כתב שחולה שאי"ס מותר לומר עליו פרקי תהילים ביחידות, ולא בציבור, אבל לחולה שיי"ס מותר לומר גם בציבור. (ואפילו אם אין בו סכנה מיידיה, אנ"מ ס"י ק"ה).

ובפוסקים דנו אודות קריאת תהילים בלילה, דע"פ הקבלה אין לקרוא תנ"ך בלילה (וכבר מבואר במדרשים אצל מרע"ה במ' היום שעלה לשמים, שלמד בלילה תושבע"פ וכו'), ואף לחולה במשמע, עיין בשו"ת רב פעלים ח"ב סי"ב, וכמוזמה שעמדו ע"ז בשו"ת יצחק ירנן ח"א ועוד באחרונים, אמנם י"א שמותר על חולה, וכיעוין בשו"ת באר משה ח"ד סי' כ"ב ובצל החכמה ח"ד סמ"ו. ובפרט כשהוא בדרך תפילה ותחנונים. וכמו"כ בליל שבת, ואף בכל הלילות מחזות הלילה בודא אין חשש (הגם שיש שחששו אף אחר חצות), ואכמ"ל.

1193. כ"כ בשש"כ שם ע"פ סידור הגר"א, וכן דעת החזו"א שמותר לבקש בקשות פרטיות בימים הנוראים, ואפילו אם הם חלים בשבת, וכבר עמדנו בזה בסי' רפ"ח, כיעו"ש. ואכמ"ל. וממילא אי"צ לומר יו"ט הוא מלזעוק וכדומה.

1194. עיין ברמ"א (יו"ד סו"ס של"ה) שמשנים לחולה שם חדש, עי"ש (וכ"ה בראשונים ר"י ואר"ח), והוא עפ"מ ש"כ ברה" (דף טו): ששינוי השם מקרע גזר דינו של האדם, וכ"ה בד"מ שם ובלבוש, עי"ש. וע"ע ברין ברה" שם ובחזו"נ (סי' ש"א), וע"ג בזה"ק פ' חיי שרה (דף קל"ג ע"ב), והובא ב"ח באחרונם להלכה. וכן מבואר בפשוט שכן נהגו בשו"ע או"ח (סו"ס רפ"ח) תפילת מצלאים, ובפ"ו [ומצאנו עוד שמשנים שם למי שלא זכו לבנים, וכמש"כ בפסיקא פ' מ"ב אברם אינו מוליד אבל אברהם מוליד וכו'. (ומסתבר דהיינו רק אחר עשר שנים). וכן במי שלא זכו להנשא (ובפרט כשהשם שלו אינו נראה), וכן משום צוואת ר"י החסיד בצוואה כ"ג, ויש בזה הרבה פרטים בפר', ובלא"ה כתבנו להלן שיש להתייעץ עם גדולי ישראל בענין שינוי השם].

ומותר לעשות כן גם בשבת, דבר פשוט לא גרע מתפילות על חולים, וכ"ה בשו"ע (סו"ס רפ"ח) שנהגו לומר תפילת מצלאים (והיינו תפילה לשינוי השם), וכ"כ רבים באחרונים, ודלא כמהר"י בתשו' (סי' קט"ו), עיין בשו"ת בית אב חמישאה סו"ס שד"מ ועוד.

ויש להעיר בזה כמה פרטים:

א. שתפילה זו לשינוי השם אומרים בעשרה (כמש"כ בגשה"ח פ"א סי' ד', ועוד באחרונים טובא, ואם עולה לסי"ט משנים גם במי שבירך), ואפשר לעשות כן גם בשבת.

ב. אומרים יו"ט וי"ג מידות, ויה"ר לשינוי השם (כמבואר שם). ונראה שגם זה מותר בשבת.

ג. כל הנ"ל הוא לחולה שיש בו סכנה (וכ"כ בספר התדיר מחכמי איטליה הראשונים, וכ"כ עוד רבים. ובפרט למבואר בארז"ל בשעה"ג ועוד בסה"ק ששם האדם מורה על שורשו ונשמתו, וכ"כ באחרונים).

ד. גם לחולה מסוכן נכון להתייעץ עם גדולי הדור, שיהיה ת"ח ויר"ש ובכונה גדולה (עיין להחיד"א בעבוה"ק ועוד). והיינו זוננפלד נמנע כל ימיו משנות שמה (עיין בספר שמה גרים). וכן בבחינת השם י"א שלא לקרוא בסוגי שמת שהם, וכמו שהובא בדבש לפי (מערכת הש' אות י"ד), וכמו"כ י"א לקרוא

בשמות מסוימים (כגון חיים רפאל חזקיהו שלום וכדו'). ודע עוד, שחולה שהוא צלול בדעתו צריך גם לשאול בהסכמתו לשנות השם, ואם לא עשו כן אינו כלום (עיין הליכות שלמה תפילה פ"ח ה"ו הערה 67), ואף החולה עצמו שקם מחוליו, י"א שרשאי להפסיק השם (כן ראיתי בספר אורחות רבינו ח"א ע' של"ח מהגרח"ק בשם החזו"א, עי"ש). וי"ל דלא דמי לקטן שאינו יכול לשנות שמו כיון שהחוקק בו בקטנותו, משא"כ בזה, ובפרט לפמ"ש"כ האר"י שיש רוח קדושה מיוחדת לקריאת שם הקטן לפי שורש נשמתו, ואי"נ דשאני גדול דבר דעת הוא, אף שניתן בעת שלא היתה בדעתו].

1195. ובעצם נטילת שכר בחולה, כבר מבואר בפ"ו דשכר בטלה הוא וכו'. ובאחרונים כתבו שהאידיא יש ליתן להם שכרם מושלם, ואכמ"ל.

1196. כ"ז פשוט ומבואר בפ"ו בסימן תר"ח. ונפ"מ בזה שכל האמור לעיל מריש סימן שכ"ח גבי שבת, שייך גם בזה.

1197. ככל מה שנתבאר לעיל בסימן שכ"ח ס"ב, ועיין גם להלן בהקדמה לסימן שכ"ט מה שכתבנו שם ובהערות, ושייך גם לכאן.

1198. שש"כ פל"ט ס"ו.

1199. כמבואר בפ"ו בסימן תר"ח.

1200. עיין שם לענין רופא נכיר, או מומר, וכבר נתבאר שאם דבריו נאמרים ברצינות בודאי יש לחוש לדבריו, וע"ע שם בענין חילוקי דיעות בין הרופאים.

1201. משני"ב בסימן תר"ח ס"א. [ועיין לעיל בסימן שכ"ח ס"ב בענין חילוקי דעות בין הרופאים, עי"ש. וע"ע שם בהערה בענין אדם האומר שהוא צריך לאכול או לשנות, מפני שמרגיש ברע וכדו', שאסור למונעו, והבאנו בזה מעשה נורא מן הירושלמי].

1202. שבוה ימנעו מעצמם כמה בעיות הן בהלכה, והן בבריאות גופן. ומהנטיין מצוי מאד שביחד עם התופעה שעליה שואלים יש עוד תופעות, והרופא הרואה את מכלול הדברים מורה שלא לצום רק בגלל מכלול הבעיות, ולכן יש לפרט לרופא את כל הרקע הרפואי, וכן יש לברר איך עברו עליו צומות קודמים, וגם נכון שישאל החולה בכל שנה מחדש, ולא יסתמך על תשובה שקיבל בשנה שעברה (מכמה סיבות).

1203. דברים ברורים, ויש להוציא ממון לזה, ואם לא הדליק את המזון כתב בספר שבת שבתון ע"פ החת"ס בסימן רע"ו שמותר לומר לגוי להדליק את המזון, עי"ש. ופשוט מכ"א. ועוד העיר שם שביולדות ומעוברת יש לבעל לדאוג לסדר את הילדים עם שומרת שתשמור עליהם, כדי שהאשה תוכל לצום בנקל.

1204. נציין בזאת בקצרה ממש סוגי דברים ששייך בהם חשש סכנה, יש פחות ויש יותר, ותלוי לפי המצב והמחלה, ויש דברים שאין בהם סכנה לצום, אך עכ"פ יש בו ריעותא, וראוי להתייעץ עם רופא. ואציין לספר שבת שבתון לפי סעיפי הספר שפירט סוגי מחלות וההדרכות לצום, ובאמת שיש דברים שעדיין שנויים במחלוקת, וכמו ששמעתי מרופאים מומחים בכ"כ ענינים, מי"מ לפי הדברים נוכל לדעת את עיקרי הדברים, והכל לפי הענין.

וישנם מחלות שבדאי כל רפואתה הוא ע"י אכילה ושתייה, וכגון שחפת (בסעיף ה'). וע"ע בעני"ב בסעיף כ"ד), וכן דלקת ריאות עם חום גבוה, מחלות דרכי נשימה (סעיף ה'). ונוכרי עוד תופעות ומחלות ששייך בהם מצבי סכנה, ולפי ענינים הרי הם צריכים לאכול ולשנות, כגון מחלת הקצרת, ומחלות עין (שם). ודין עין שמרדה, ושכנת עיוורון (סעיף ו'). בעיות בלב (סעיף ד'), ונתבאר בקצרה לעיל בדברינו בסימן שכ"ח ס"ח). מצבי תת תזונה, מחלת הגרון, אבני כיס מרה, הקאות מרובות, אבני כליות (כ"ז בסעיף ט'), אולקוס (עיין שבה"ל ח"ב סל"ב), שלשול מסוכן (סעיף י'), וע"ע בסעיף ע"ג גבי המשלשל ו' ימים וכו'). צהבת ופרטיו (סעיף י"א), סכרת (סעיף י"ג). חולי סרטן וטיפוליו (סעיף ט"ו), חולי המופיליה, ואיבוד דם (סעיף כ"א), שכר ברגל לפעמים סכנה, אנמיה איבוד דם (סעיף י"ד), כוית קשות (סעיף י"ב), הכשת נחש (סעיף י"ח), חולי גפש שוטים (סעיף ט"ז), נכפה (סעיף י"ז), דלקת גרון חום כאב ראש, זקן רגיש לחום (סעיף ח'), זקנים וקטנים (סעיף ט"ז), ע"כ. ועוד פרטי דינים ניתן ללמוד מדברינו לעיל בסימן שכ"ח בסעיפים ג', ז', ח', ט', ועוד.

ולענין מי שעבר ניתוח עד מתי נחשב מסוכן לגבי הצום, עיין שם בסעיף כ'. ומי שעבר קטיעת אצבע כמה זמן אח"כ הוא מסוכן, שם בסעיף קפ"ה, ואם עבר ניתוח בעין, או קצרו מעוין, או עברה מונו ולידה קשה, אף קפ"ה. תרם דם, סעיף ס"ח.

וע"ע שם בענין אחזו בולמוס, נשתנו פניו, חשכו עיניו, החויר מחמת הצום, באופן שנראה לרוב בנ"א שצריך לאכול, דמאכילין אותו, וכן בנחלש הרבה ונראה מסוכן.

וישנם עוד מקרים שהאדם כבירא גמור, ומ"מ צריך לאכול כדי שיהיה עירני בהצלת נפשות, וכגון אחות העוברת בפגיה, כ"כ בספר הג"ל, וכן רופאים העוסקים עם חולים מסוכנים, וכן מנתחים וכדו', וכן ההולכים בדרך, וחיילים שנמצאים במדבר וכדו', אבל אלו יאכלו וישתו לשיעורים.

1205. כגון סכרת, יש בה כמה וכמה דרגות חמורות וקלות. וכן אירועי לב וכליות, ולחץ דם, ובעיות פסיכיאטריות. וכן מחלות פנימיות. - וכמו"כ יש דברים שאסור לצום אפילו כשעברה המחלה, כגון המחלה הממארת (ו"א עד חמש שנים אין לצום, ותלוי בעוד פרטים). וכן אם עברו אירוע מוחי וכדו', יש להתייעץ עם רופאים.

1206. שו"ע סימן תר"ח ס"א.

1207. שו"ע שם ס"ב. וע"ע שם בפ"ו כמה פרטים (ועיין בספר שבת שבתון סעיף ס"ו מה שיערה בעני"ב), וקצירנו.

1208. מלבד מה שביבאר להלן בסמוך, יש ליתן את הדעת גם בדוגמאות

להלן: א. אם מרגישה חולשה יותר מהרגיל (כגון שאינה מתפקדת בבית כרגיל), או שישנה משך היום יותר מהרגיל, תשתה לשיעורים. אמנם כאבי ראש הרגילים בצום בד"כ א"צ שתייה. ב. מתעוררת בלילה כמה פעמים מחמת רעבון, או התקף פתאומי של רעבון, תשתה לשיעורים. ג. הקאות ושלשולים (לא הקאה בודדת), אחר שאוכלת תשתה לשיעורים. ד. אם הפסיקה להרגיש את העובר במשך כמה שעות, וניסתה שכביה על צד שמאל ובריכוז דעת כשעה ולא הרגישה העובר, תשתה לשיעורים, ובד"כ צריך ליסע לביה"ח.

1209. ע"פ דעת רופא, הובאו דבריו בספר שבת ע' צ"א, וככל שהדימום קשה יותר, נשקפת סכנה להריון, והשתיה והאכילה חשובים יותר. אמנם לענין נסיעה לביה"ח כתב שם, שכאשר הוא דימום פחות מוסת, ניתן לחכות עד מוצאי היום הקדוש, ע"כ. ולענ"ד יש מקום להקל בזה, ועכ"פ בחשש סכנה. ועכ"פ יכולה להתקשר לשאול רופא.

[דין זה הוא גם בתחלת ההריון, ואדרבה כתב בשעה"צ (סימן תק"נ אות ב) שבראשית ימי העיבור העובר חלש ביותר, ועינו או סינוף קל מפסידו בודאי, ומסכן גם המעוברת וכו', עי"ש. ואמנם שמעתי מג"א שבדימום קל לפעמים הוא מחוסר השרשה בג"ח ראשונים, ובכה"ג לפעמים יכולה לצום, אולם כפי הנראה אין לסמוך ע"ז, דהיא גופא חשש המצריך שתיה שלא יארע כן. ומכלל ספק פיקו"נ לא יצאנו. ושוב בירדתי ע"פ רופאים וגד"ה שכל דימום, ואפילו כל שהוא, ואפילו קודם מ' יום, תשתה לשיעורים, ואם מרגישה חולשה מותר גם לאכול לשיעורים. וכשיש דימום חזק צריכה גם ליסע לבית חולים. ודע עוד, שבמקרה שהיה דימום אפילו שבועיים שלש לפני כיפור, הרבה פעמים שמורים לשנות לשיעורים]. וע"ע בספר הג"ל בסעיף ע"ג בהערה.

1210. שידוע שהצום גורם לצירים ועוללה ללדת מוקדם, ובאופן זה הולד עלול לפגר בשכלו ח"ו (ויכול לבא לידי סכנה לו או לאחירם), ועוד דברים המורים רח"ל, וע"ע בספר שבת שבתון ס"א בהערה שאפילו אשה שלא הפילה בעבר, אך אחווה צירים מוקדמים, והביאה לבית החולים והפסיקו את הצירים, יתכן שמוותר לה לאכול ולשנות פחות מכשיעור (ועיין בהערה באי"ה). ועוד כתב שם בסעיף י"ט בהערה ג"ב מעוברת בחודש שמיני שתקפוה צירים לפני יה"כ והפסיקו, ואין רופא לפנייה, תקבל עירוי נזילים, ואם אין אפשרות לכך תשתה חצי שיעור, ואם תרגיש סחרחורת גם תאכל חצאי שיעור, ע"כ. ועוד דנו הפ"י בחודש התשיעי במי שאם לא תאכל יבואו הצירים ותצטרך לחלל יהו"כ, אם עדיף לאכול פחות מכשיעור, ויש בזה אריכות רבה. ותעשה שאלת חכם.

ומאד ראוי להתייעץ ע"ז לפני היום הקדוש, מפני שענין זה של צירים מוקדמים כתב הרבה פרטים כמו שנתברר לי מרופאים, שהוא תלוי אם זה סדיר או לא (י"א ארבע פעמים בשעה, וי"א שלש פעמים, וכן קטבלו להיראה). וכמו"כ אם היה אפשר לברר את סגנון ואופי הציר (אך בד"כ א"א לאמוד זאת בבירור, ויש להקל. ואדרבה אם זה ציר חזק, אפילו אחד, תשתה לשיעורים. וכן באופן שהיה ציר עד שנשתנו פניה וכדו'). וכן תלוי באיזה חודש להריון (שיתור יש חשש הגדול מתחילת חודש רביעי עד שבוע 37, והשכח הלוי שליט"א חושש עד שבוע 39), ולפ"ז תלוי גם לפי אופי הצירים (שבחודשים האמצעיים שחמורים יותר, אפילו רק בשני צירים שבועיים שלש לפני יהו"כ תשתה לשיעורים, ובחודש שמיני אפילו בציר אחד קודם). וכן אם יש קטבלו ללידה מוקדמת וכדו', ובכל חשש או ספק תשתה מיד שלא בשיעורים כשני ליטר לעצור את הצירים, והרבה פעמים במצבים כאלה צריכה ליסוע לבית חולים. ואם נפסקו הצירים בבית או בביה"ח תאכל ותשתה לשיעורים.

1211. שפעמים בזה יחסכו הרבה בעיות, הן מבחינה הלכתית, והן מבחינה רפואית (כעין מש"כ לעיל), ובפרט כשהיה לה איזה עבר שלילי.

וכן אם עברה פעם אפלה או פתאים (וע"י שבת שבתון סעיף א' מש"כ בזה). וכל כיצוב. ולענין המפלת ב' פעמים, הורו כמה פ"ו לתצום שוב כשתהיה מעוברת, כיעוין שם, ובסעיף ה' בהערה. (ועיין יבמות דף סה: חזקה בפיקו"נ בתרי). וגם קודם ארבעים יום דינה כמעוברת (עי' בראשונים ביומא פה: וכ"כ הפ"ו). וכן הדין אם היו לה בעבר לידות מוקדמות, אך אם היו בעבר רק צירים מוקדמים יש דעות בין הרופאים, ותלוי במה היה ומתי ואיך, ולכן מן הנכון להתייעץ עם רופא קודם לכן, ואם גם עתה יש לה צירים מוקדמים ה"ז חמור יותר, וחיבת לשנות (ולפעמים מספיק בשיעורים).

ויש עוד דברים רבים שיש ליתן עליהם את הדעת במעוברת. ונוכרי כמה פרטים שבד"כ אין האשה המעוברת צריכה בכיפור: א. חום בהריון. נתבאר לעיל בסעיף ז' בענין מחלת החום בסופ"ב. ב. דלקת בהריון, בדרכי השתן, ברחם וכו', נתבאר שם בהערה. ג. כאבי בטן או גב, וכן סחרחורות והתכווצויות, שותה לשיעורים. ד. לחץ דם נמוך, מוגלובין נמוך (ומרופאים שמעתי שאפילו במספר 8 יכולה לצום, אולם רבותינו מורים למעשה בפשיטות שצריכה לשנות, וי"א אף ביותר מזה). ה. רעלת הריון. ו. סכרת הריון (ויש דרגות קלות שבהם מספיק לשיעורים, ועכ"פ להתחיל בציום).

וכן יש עוד תופעות מיוחדות שיש ליתן הדעת עליהם. כגון: ז. הריון רב עוברי, וזה תלוי כמה (תאומים או שלישיה), ובאיזה חודש היא (שמחודש חמישי הוא חשש גדול). ח. תינוק שנולד בהפריה מלאכותית יש חשש גדול יותר מחוסר השרשה, ויש בזה כמה פרטים שתלוי איך נעשתה ההפריה ובמצבה של האשה (ואף בזה יש דיעות חלוקות בין הרופאים), ואם זה תאומים חמור יותר. ט. התפרדות שלאי, או שליית פתח, תשתה לשיעורים. י. רחם שתפרוהו לחשש הפלה, ואי ספיקת צואר, תשתה לשיעורים.

ואחר כל זה יש להתייעץ עם מורה הוראה, הן מבחינת הרפואה, משום שראינו הרבה פעמים שגדולי הדור אומרים שלא לצום למרות שהרופאים אמרו לצום.

יולדת שילדה

יולדת שילדה

ויולדת שילדה ולד חי או מת, וכן המפלת^[121], יש בהם ג' דרוגות^[121ב]: א). מתחילת הלידה עד סוף ע"ב שעות אחר גמר לידת הילד לא תתענה כלל, אולם יש חילוק בדבר, שאם היא מבקשת לאכול, או שהיא שותקת או אומרת שאינה יודעת, או שהרופא אומר שהיא צריכה לאכול, אפילו שהיא אומרת שאינה צריכה, מאכילים אותה כבימות החול. אבל אם גם היולדת אומרת שאינה צריכה לאכול וגם הרופא אינו דורש שתאכל, מאכילים אותה לשיעורים. ב). אחר ע"ב שעות מגמר הלידה עד גמר שבע יממות מתום הלידה, הדבר תלוי, שאם היא מבקשת לאכול, ואין דעת הרופא מתנגדת לה, או שהרופא אומר שהיא צריכה לאכול, אפילו שהיא אומרת שאינה צריכה לאכול, מאכילין אותה כבימות החול. אבל אם היא מבקשת לאכול, והרופא אומר שאינה צריכה, או שהיא שותקת או אומרת איני יודעת, ואין כאן מי שאומר שצריכה לאכול, מאכילין אותה לשיעורים. ובאופן שהיולדת אומרת שאינה צריכה לאכול, ואין כאן מי שמתנגד לכך שתצום, הרי היא חייבת לצום. ג). מגמר יום השביעי ואילך דינה כחולה שאין בו סכנה, וחייבת לצום, אולם אם כתוצאה מהלידה חלה הרעה במצבה, והיולדת אומרת שהיא צריכה לאכול, או אם הרופא אומר כן, דינה כחולה שיש בו סכנה^[121א]. [ודע, שכל הזמנים הנוכרים, הם בשיעור מעת לעת, והמעבר בין הזמנים הללו חל גם באמצע יום הכיפורים]^[121ב]. ויולדת בניתוח קיסרי, עד ז' ימים היא כמו יולדת רגילה תוך ז' ימים, וגם לאחר ז' בדרך כלל עד שבועיים הוא כמו תוך ^[121ב].

מינקת - מן הסתם הרי היא מתענה ומשלימה^[121ג], אמנם באופן שאם היא לא תשתה לא תהיה כמות מספקת של חלב, וכל הזנת התינוק הוא רק מן החלב שלה ותלוי בכך, ואם האם תתענה יסתכן התינוק, מותר לה לשתות^[121ב] (ולא לאכול)^[121ג]. ותשתה לשיעורים^[122]. ומן הראוי יותר שתשתה האם מבעוד יום כמות גדולה של נוזלים כדי שיספיק לה להזנת התינוק ביום הכיפורים^[122]. ויש לדעת, שכיום שיש תחליפי חלב טובים מאד אין להקל בזה כל כך, אא"כ התינוק רגיש, ובפרט שהוא קטן מאד, ותעשה שאלת חכם^[122]. ובדרך כלל עם הכנה טובה לפני הצום אין צורך בשתייה כלל^[122ב].

ג]. כל מה שנזכר אכילה לשיעורים, היינו באכילה שיאכל פחות משיעור ככותבת^[122א], שהוא נפח כ-30 סמ"ק^[122ב], ולא יחזור לאכול עד אחר שיעור המתנת זמן כדי אכילת פרס^[122ב], ונחלקו האחרונים מהו שיעור הזמן שצריך להמתין, ולכתחילה יש להרחיק תשע דקות, ואם אי אפשר להמתין כל כך, ימתין שמונה דקות, או שבע או שש או חמש, או ארבע דקות, כפי האפשר, ועל כל פנים ישתדל להפסיק שתי דקות, כל אחד לפי מצב בריאותו^[122ג]. ובשתייה - היינו שישתה פחות ממלא לוגמי^[122ב], ושיעורו משתנה לפי כל אדם גדול או קטן^[122ג], ולכן לכתחילה יבדוק האדם בעצמו מערב יום הכיפורים מהו השיעור שלו, והיינו שימלא אחת מלחייזי משקה ויוציאנו לתוך כלי, ויראה מהו הכמות, וביום כיפור ישתה בכל פעם קצת פחות מכשיעור זה^[1230], וגם בזה יזהר לכתחילה להמתין כשיעור הזמן הנזכר לעיל גבי אכילה^[1231]. ודע, שכל האוכלי מצטרפין לשיעור אכילה, וכל המשקין מצטרפים לשיעור השתייה, אבל אכילה ושתייה עצמם אינם מצטרפים זה לזה, ולכן אחר שאכל פחות משיעור אכילה יכול מיד לשתות פחות מכשיעור שתייה^[1232]. [ודע, שמותר למדוד שיעורים אלו ביום הכיפורים גם כן^[1233] (במשקל שאינו חשמלי)^[1234], והאוכל ושותה פחות מכשיעור אינו מברך ברכה אחרונה^[1235], אבל מברך ברכה ראשונה ופוטר כל מה שיאכל אחר כך, אם אינו מסיח דעתו בנתיים]^[1236].

כל השיעורים הנ"ל אינם אלא לחולה שיש בו סכנה, אבל חולה שאין בו סכנה לא הותר כלל, ומאיך חולה שיש בו סכנה אינו אוכל לשיעורים אלא אם כן ברור הדבר שזה מספיק לו, אבל בספק יאכל כדי צורכו^[1237]. ויש לדעת, שהרבה סוגי חולים מספיק להם שתייה, ואסור להם האכילה^[1238]. חולה שהותר לו לאכול כרגיל פעם אחת, אם לאחר מכן הרי הוא מרגיש שאינו צריך לאכול כ"כ כהרגלו, ודי לו בשיעורים, שוב יש להזהר שלא להאכילו אלא פחות מכשיעור, אם הוא עדיין צריך לכך^[1239], וכמו כן יש לדעת שאם על ידי ההליכה לבית הכנסת יגרם לו צורך באכילה ושתייה מחשש סכנה, אסור לו ללכת לבית הכנסת, אלא ישאר כל היום שוכב במיטה, ואפילו אם יש חשש שיבא בכך לידי אכילה לשיעורים^[1240] [שאר העינינים, דהיינו רחיצה, סיכה, ונעילת הסנדל, מותרים לחולה שאין בו סכנה כשצריך להם, וכן יש להקל ליולדת כל שלושים יום]^[1241]. ד]. תרופות מותרות ביום הכיפורים לחולה שאין בו סכנה^[1242], אך יזהר שלא ישתה עימה מים כדי להקל את בליעת הגלולה, ואם אינו יכול לבלוע את הגלולה ללא מים, יערב במים דבר מר עד שיפסל מהנאת החיך^[1243]. חולה אינו צריך להמתין להבדלה במוצאי יום הכיפורים, ומותר לו לאכול ולשתות קודם הבדלה^[1244], וכן יש להקל לשאר בני אדם חלשים, וכן באופן שהם תשושים ביותר, עיין בהערה^[1245]. ושאר בני אדם שמרגישים בסוף הצום בזמן מנחה שעומדים להתעלף, ישכבו מיד, שבשכיבה לא מתעלפים, ואם ההרגשה היא שהמצב לא נסבל, מותר לאכול^[1246]. ואדם שאיבד את ההכרה, ה"ז בכלל סכנה, בין לענין יום הכיפור ובין לענין שבת^[1247]. ולפעמים גם כשמרגיש שעומד להתעלף.

 קצי"ג. תרופות המכילות חמץ בפסח1248, יש להבחין בכמה דברים: א]. אם המדובר בחולה שיש בו סכנה אם לא יקח את התרופות, או שהוא חולה שאין בו סכנה, או מיחוש בעלמא (כאותם פרטים שנתבארו לעיל בר"ס שכ"ח ובסעיף י"ז)^[1249]. ב]. אם התרופה היא חמץ גמור או בתערובת, וטעם פגום וכיוצא^[1250]. ג]. אם נטילת התרופה בבליעת כדור, או שהיא בשתייה או במציצה ולעיסה^[1251].

ויש לדעת, שאם התרופה היא חמץ גמור או בתערובת, וטעם פגום וכיוצא1250, ג]. אם נטילת התרופה בבליעת כדור, או שהיא בשתייה או במציצה ולעיסה1251.

- ועי' בספר שבת שבתוך סעיף קמ"ד שהעיר לנכון שבזה"ז שיש נעלי גומי טובות, אין להקל ליולדת וחולה ללבוש נעלי עור בכדי.
1242. שד"ח מערכת יהו"כ סימן ג' אות ח' בשם הפו', וע"ע בשש"כ פל"ט סעיף ח' מש"כ בזה [ושם הביא משם הגרש"א שאם היא גלולה שטעמה אינה מר, יעטנה בנייר דק וכך יבלענה, עיי"ש. אמנם משום מוקצה עי' בדברינו ר"ס ש"ח דין מוקצה בנייר, ואפשר לקחת בנייר טישו].
1243. שם, ושמעתי מרופא אחד מופלג בחכמה בשם ג"א שאמר שאפשר ליתן במים תמצית תה מרוכזת מאד שבזה טעמה מר, אולם יש לבאר שכ"ז באופן שהוא מר ביותר שאין בני אדם שותים אותו כלל, שהרי מצאנו ברמב"ם (כפי"ד מהל' מאכ"א ה"א) שכתב דוגמא לפטור, והוא באופן שעירב המאכל "ראש ולענה", עיי"ש. וראיתי הלום בספר שבת שבתוך סעיף קנ"ה בשם הסטייפלר שבישל קליפות רימונים במים כדי שיהיה מר, וע"ע שם לגבי תערובת אפר. אבל בתה וקפה אפילו מרים יש אומרים להנמנו לכתחילה, שפעמים ששותים אותם גם מרים, אולם יש מקילים. וע"ע בשב"ש שם בשם הגריש"א שכל שבני אדם מחשיבים אותו מר מותר. וכמו"כ אין ראהי ממה שלפעמים כשרעבים אוכלים גם דבר מר, וזמן רעב אינו ראהי כלל. ושור'ר באול"צ הנד"מ ח"ג פכ"ט סי"א שכתב כע"ז לגבי ט' בלב, שהצריך לטילת תרופה יערב במים תמצית תה מרוכזת, או אבקת סודה, באופן שבנ"א נמנעים מלשתותה, וה"נ בנידונינו. [ויש שפוגמים המשקה ע"י שמן, ואינו נכון, מפני שהשמן פוגם רק את החלק העליון של התחתון, שהרי הוא צף, וזה מלבד ששמן עשוי לגרום הרגשה לא טובה בצום].
- ובעיקר הדין נ"ל שיותר טוב להנמנו מלקחת את התרופה ע"י מים אף כשהם פגומים [ובדרך כלל אפשר לבלוע את כדור התרופה על ידי שיאסוף הרבה רוק בפיו (ולא כהחוששים לפולטו אחר שנאסף ונעשה כמשקה), וכך יבלע את התרופה], אמנם יש תרופות שמוכרח להעבירם עם מים, הן מבחינה רפואית, והן מבחינה מציאותית בפועל.
1244. פשוט ככל איסור דרבנן דשרי במקום חולי, וק"ו בזה דקיל טפי.
1245. שפעמים שאף הצום קשה ביותר לאנשים חלשים (ופעמים שמהוה סכנה, ובפרט בסוף הצום). והכל לפי הענין, ויש להאריך בזה טובא, ואכמ"ל.
- ועי' בספר שבת שבתוך סעיף קנ"ב שלנשים בכלל יש להקל לאכול קודם הבדלה, ושכ"כ בשו"ת עמק תשובה, עיי"ש. [איברא שיש להודיעם להזהר שלא יטעו להקדים הזמן, וימתינו כמה דקות בכדי שיצא הספק מליבם].
1246. כ"ז ראיתי בספר שבת שבתוך בהערה שבסוף סעיף ד', וע"ע שם בענין אדם שהתעלף בעבר בצום. ויש בזה עוד פרטים. [וכפי שבידירתי אצל רופאים יש בזה עוד חילוקי דעות בענין התעלפות, והרגשת שחור בעיניים ועוד, ואכמ"ל].
1247. מרופאים, וכ"כ בחוט שני ועוד. ואמנם יש רופאים שאמרו לי שאינו נחוץ לחלל שבת ויוה"כ בפעם אחת שקרה כן, ואולי תלוי לפי הענין והרגשת האדם. ומ"מ רבותינו הורו להקל בזה מחשש סכנה.
1248. ויש לדעת שכפי שנתברר רוב התרופות מכילות עמילן (שמטרתו לדבק), אלא שלא ברור שהעמילן מחמץ או קטניות, ומ"מ הוא מועט ובטל ברוב, אבל בשישים אינו ברור שבטל אא"כ יערב אותו בעוד מאכל, ורוב התרופות המצויות כיום הינן כשרות לפסח, רק בחלק מסוים מצוי שהחומר המגבש ומקשה את התרופה הוא חמץ, או שהציופי הוא ממוחק וחמץ, או בסוגי ויטמינים (כמו E, C), מופקים מחמץ, ובפרט בתרופות הומאפטיות מצוי חמץ, או ע"י הכוהל שבתוכו, ומשנה לשנה מתפרסם ידיעון כשרות תרופות, וכמו שכתבנו להלן.
- ובדבר נאמנות הרופא אם יש בתרופה חמץ או לא, עיין בדברינו לעיל בסימן שש"ח סעיף י' בדין נאמנות רופאים, עיי"ש. ובנידונינו אפשר להקל יותר מאחר שבד"כ הרכיבים כתובים על התרופה, וגם הוא מילתא דעבידא לאגלויי (עיין בשו"ת לבושי מרדכי ספ"ו ובספר שערים המצויינים בהלכה סימן קי"ז סקט"ו), ומ"מ ראוי להתבונן ולשמוע איך נאמרים הדברים, אם ברצינות או בקלות דעת.
1249. ובכלל חולה שיש בו סכנה או שאיב"ס, הוא גם אם עלול לכא לידי כך אם לא יקח התרופות, ואפילו בספק. וכמו"כ בהגדרת החולים כמשנ"ת לעיל, ה"ה גם בזה. [וכמו כן בענין נאמנות רופאים וכן חילוקי דעות בין הרופאים, נתבאר לעיל בסעיף י', וה"ה כאן].
1250. שכאשר הוא פגום הוי שלא כדרך הנאה, שמבואר ברמב"ם (פ"ה מיסוה"ת ה"ח) דשרי, ואפילו שלא במקום סכנה, כיון שאין הנאה, עיי"ש. וע"ע במ"מ ועוד באחרונים שם וככ"ז מש"כ בזה. וע"ע בשו"ת מהרי"א ח"ב סי' רנ"ח אות ד', ושואל ומשיב בכ"ז ועוד. (אך צריך לדעת שבאמת הוא פגום). ורק

ושני שלישי ממנה הוא 30 גרם. ועי' בשש"כ פל"ט סי"ח. ופס"ת ע' רפ"ד. [ויש לדעת שכל שיעורים אלו הם בנפח ולא משקל, ומה שנקטו הפו' משקל הוא לסימן בעלמא, ויש בזה כו"כ פרטים בשיעור הנפח. ועי' בשש"כ שם]. וגודל קופסת גפרורים מצויה יש בו שיעור זה של 30 סמ"ק, כידוע.

1226. כמבואר בשי"ע סי' תרי"ח שם.

1227. הנה גם בזה נחלקו האחרונים טובא בשיעור כדי אכילת פרס, וכמצוין בשש"כ פל"ט הערה ע"א. (וכן בפס"ת בסימן תרי"ח בהערה 53 ציין לדברי האחרונים בזה עד שתי דקות כיעו"ש, ובמק"א עמדנו בזה). ועפ"ז כתב שם בסעיף י"ח לשער כפי האפשר, והיינו לשער לכתחילה בהרחקה כל 9 דקות, ואם אי אפשר להרחיק כ"כ, ימעטו בהדרגה עוד דקה ועוד דקה, כפי האפשר. [ורבים נקטו לעיקר הדין בין 4-7 דקות, ומ"מ העתקתי שיטות הנ"ל אם אפשר]. 1228. שהוא שיעור שתייה שחייב ע"ז, כמבואר בסימן תרי"ב ס"ט. וע"ע בסימן תרי"ח ס"ז ח'.

ויש לציין, שישנם כמה דברים שדנו בהם הפו' אם הם כמאכל או כמשקה (ועי' פס"ת עי' תרי"ח אות י"א), ויעשה שאלת חכם.

1229. עי' בשו"ע סימן תרי"ב שם. ובאחרונים שם. וכפי הידוע באדם בינוני הוא, קרוב ל-40 סמ"ק, ובאדם קטן 35, 37 סמ"ק.

1230. ובספר שולחן שלמה (ערכי רפואה ע' רל"ו) כתב שימלא כל הפה מים ככל יכולתו, והחצי מזה הוא בודאי פחות ממלא לוגמינו, ע"כ. ויל"ב. וע"ע בשש"כ בהערה שהסתפק הגרש"א אם שיינים ותוחבות ממעט השיעור וכו', עיי"ש.

1231. עיין בשו"ע סימן תרי"ח סי"ח. ולפחות ימתינו כדי שיעור שתיית רביעית, כיעוי"ש. (וע"ע בשו"ע סו"ס תרי"ב).

1232. כ"ז ע"פ המבואר בשו"ע סימן תרי"ב ס"ב. (ושם בס"ט לענין משקין).

1233. עי' שש"כ פל"ט סי"ט שמותר למדוד, אך יותר טוב לעשות זאת מבעו"י, ועיי"ש בהערה. וע"ע בדברינו בסימן ש"ו בענין איסור מדידה.

1234. פשוט. ויל"ע באופן שיש חשש שיאכל שיעור האסור מדאו', האם עדיף להשתמש במשקל חשמלי, ומתנה הפו' שאף אם נתעכל המאכל הראשון, מ"מ וכמשנ"ת במקומו, ובפרט כשאין בו נורות הנדלקות שאינו אלא מדרבנן, ועדיף מאשר חשש דאו', שהרי אפילו ספק דאו' חמור מודאי דרבנן (וכמש"כ ב"ה דף לז:). ואף שגם חצי שיעור אסור מה"ת, מ"מ הרי הוא מוסיף בחשש איסור תורה, ונימא שיעבור אדרבנן דחשמל. אולם נראה שאין לאדם לעבור איסור שבביל להנמנו מאיסורי שבת [וכדרך שהבאנו לעיל בסי' שכ"ח שאין להתקשר בטלפון כדי לנמנוע חילול שבת]. ובפרט שגם בחשמל אינו איסור קל. וגם מצוי במשקל חשמלי שיש אותיות ומספרים, והוי בחשש כותב. אך יש לדחות, שהרי גם זה אינו אלא זה מדרבנן, כיון שאינו מלאכה המתקיימת, ועל כל זה שבד"כ אפשר לשער באומד, וגם אינו מוכרח כ"כ לעשות בצמצום בכדי שיכנס בספק, ויל"ב.

1235. כיון שלא אכל כשיעור, ואה"נ אם אכל אוכל בשיעור המתנה מועט של שתי דקות עד ארבע דקות יברך, וי"א ביותר מזה, אבל בשתייה לעולם אינו מברך ברכה אחרונה בפחות מכשיעור. ועי' בשש"כ פל"ט הערה פ"ה.

1236. כמבואר בהל' ברכות, וכתבו הפו' שאף אם נתעכל המאכל הראשון, מ"מ בדיעבד אינו חוזר ומברך שנית אם לא הסיח דעתו בנתיים.

ועיין בשו"ע סו"ס תרי"ח לענין חולה שאכל כשיעור שחייב ברכת המזון, וע"ע בשש"כ פל"ט סל"א כמה פרטים בענין נטילת ידיים לסעודה וברהמ"ז וכו'. וע"ע שם בסל"ו גבי עליה לתורה למי שאוכל, ואכמ"ל.

1237. כל אלו דברים שפטים שכל האמור הוא בכלליות, ותלוי לפי המצב של כל חולה, שאם יש בו ספק סכנה הכל מותר (וכמש"כ בשו"ע שם). וכמו"כ אם די לו באכילת שיעורים אסור להאכילו כשיעור, ואף אם הוצרך לאכול כרגיל, ושוב באמצע האכילה מרגיש שדי לו בשיעורים, שוב יש להזהר שלא להאכילו כרגיל, וכמו שהעיר בזה בביה"ל סוף סימן תרי"ח ד"ה ואם משם הבנין ציון, וכתב שקשה מאד לשער כן, וצריך לזה זריזות וזהירות, ע"כ.

1238. ידוע, (וזולת בחולה אולקוס, מעיים, סכרת, פסיכיאטריה), וממילא אין לאכול ללא צורך, וקעיין האמור בהערה הקודמת. וע"ע באלף המגן סי' תרי"ח משו"ת חת"ס או"ח סי' קנ"ז.

1239. עיין בהערה שלפני הקודמת.

1240. שו"ת חת"ס ח"ו סי' כ"ג ועו"א, ה"ד בשש"כ פל"ט סכ"ח. וע"ע שם בהערה. [וע"ע שם בסעיפים כ"ט-ל' לענין הזנה מלאכותית, שאין לעשותה באופן שמותר לו לאכול כרגיל].

1241. מבואר בפו' בסימן תרי"ג תרי"ד, ועי' בשש"כ פל"ט סעיפים ל"ב-ל"ד,

וכן לדעת אם זקוק אכילה או רק שתייה או להיפך, ואם מספיק לשיעורים. וכשיש ספיקות לפעמים מורים לפגום בדבר מר או מאוס, והאם צריך להתחיל כבר בלילה או רק ביום, וכן עזה"ד.

1212. שדין המפלת כדין היולדת, כמובא בביה"ל סימן תרי"ז ד"ה יולדת, בשם השדי חכם.

אולם כתבו הפוסקים (בשד"ח שם, מערכת יהו"כ סימן ג' בשם הפו', וכ"ה בכה"ח סימן ש"ל סק"ב) שכל זה רק אחר שעברו מי יום ההריונה, אבל בפחות מזה צריכה לצום, אא"כ רופא אומר שסכנה לה לצום, וכן כתבנו להלן בסימן ש"ל ריש סעיף א', ובהערה שם. ולכן יש לשאול רופא, דפעמים נצרך לשתות (לשיעורים) בתוך ג' להפלה.

1213. ופרטי הדינים בחילול שבת ליולדת נתבאר להלן בסימן ש"ל סעיף ד', ועיין שם באיזה אופן מחשבים את הזמנים וכו'.

1214. כל זה מבואר במשנ"ב ופו' בסימן תרי"ז ס"ד, ובספר שש"כ פל"ט סידר הדברים בבהירות, וכדרך שהבאנו בפנים.

1215. כן כתב בספר שש"כ פל"ט סט"ו להוכיח כן מדברי הפו' (וא"כ ג' ימים היינו 72 שעות, וז' ימים היינו 168 שעות), וכתב שם דוגמא לדבר אם ילדה ביום ז' בתשרי בשעה עשר בבוקר, אזי גם ג' ימי הלידה שלה מסתיימים בבוקרו של יוה"כ בשעה עשר, ומכאן ואילך דינה כמאחר ג' ימים, וכיוצא. וע"ע שם בהערה שהביא משם הגרש"א שאפילו אם נגמרים הג' ימים שעה אחת לאחר תחילת חול'ב, ולא תוכל לאכול כל צורכה לפני יוה"כ, ולא תצטרך לעבור איסור כרת בשעה הראשונה, מ"מ מעיקר הדין שפיר מותר לה לאכול ולשתות כמה שתרצה בשעה זו, שהכתוב מסר שיעורים אלו לחכמים, ויש בזה היתר גמור, ע"כ. אולם יש להעיר שדעת הפוסקים שבאופן זה הרי היא חייבת לאכול היטב לפני כניסת היום, ואז באותה שעה הרי אינה צריכה כלל, שהרי כריסה מלאה, ושוב אסור לה לאכול באותה שעה. (אא"כ נתעורר צורך מיוחד). וע"ע בספר שבת שבתוך סעיף קי"ז מה שדן בדברי הגרש"א במנחת שלמה בענ"ו. ובפרט נראה דיש להזהר בזה לדעת מרן השו"ע (בסימן תרי"ח ס"ד ובסי' ש"ל) שסובר שזמנים הללו אינו מניין אותם מעת לעת, והגם שאנו מקילים בספק נפשות כדעת המתירים, מ"מ בנידון זה יש להזהר טפי. [ומבואר ששיעורים הנ"ל מעל"ע, מונים אותם מגמר הלידה, ולא מהצירים או הדימום וכו']. 1216. וראוי להתייעץ עם רופא עד כמה אפשר להקל מחמת שמצוי איבוד דם או זיהום.

1217. עיין שו"ע סי' תרי"ז.

1218. ביה"ל ר"ס תרי"ז.

1219. בשש"כ פל"ט סי"ז ע"פ דעת רופא.

1220. כה"ח שם אות ב', וה"ד בשש"כ שם.

1221. שהרי היתר אכילה לחולה ביוה"כ דחווה ולא הותרה, והרי אפשר לעשות הכל בהיתר. (וכ"כ בשש"כ שם שטוב לעשות כן).

1222. הנה ידועים דברי החו"א שהתיר לאם לשתות מחשש שיפסק חלבה, וכן התיר מחשש שיהיה לתינוק הפרעות במעיים, כמו הקאות או שלשולים (והזכרנו דבריו לעיל בסעיף י"ז בהערה), אמנם י"ל שכ"ז בזמנו שלא היו כ"כ תחליפי חלב, משא"כ כיום שיש תחליפים המועילים ממש כחלב אם, ועשויים במדה ובדקדוק שיהיו ראויים לכל, אפשר שאסור מן הסתם, ולכן רק אם התינוק רגיש שיגרם לו שלשולים או הקאות וכדו' בזה יש להתיר. ויש לציין בזה למש"כ בספר תורת היולדת פכ"א וז"ל: שמסתבר שאם התינוק (הרגיש) כבר בן ששה חדשים הסכנה מועטה, שגם אם יפסק החלב ימצא לו תחליף מזון, אבל אם היה התינוק פג או שסובל בדרכי העיכול מהקאות ושלשולים או מירידה ומשקל, והאם סובלת ממיעוט בחלב, ככה"ג מותר לה לשתות, והכל לפי הענין, ואלו להקל בזה בלא הוראת חכם, עכ"ל. וע"ע בספר אור לציון ח"ג. וע"ע בדברינו לעיל בסעיף ל"ב והלאה ובהערות שם. ואמנם ידוע לי גדולים המקילים בכל אופן אף בזה"ז, לעני"ד אינו פשוט כלל, ובפרט אם לפעמים גם היא נותנת לו תחליפים כשלא מסתדר לה לפי הזמן, ומי"מ זה תלוי לפי מצבה ומצב התינוק.

1223. ידוע, ואופן ההכנה שתשתה הרבה (4-5 ליטר) לפני הצום, מעט מעט כפי האפשר.

1224. שהוא שיעור האכילה שחייב ע"ז, כמבואר בסי' תרי"ב ס"א. וממילא יש לשער בפחות מזה, וכמו שמבואר בשו"ע סימן תרי"ח ס"ז, וע"ע בסי' תרי"ב בשו"ע ופו'.

1225. הנה נחלקו בזה האחרונים אם נתקטנו הביצים או לא, ויש ללכת לחומרא לומר שלא נתקטנו, וכמש"כ החת"ס סי' קכ"ז, וא"כ משקל הביצה כ-50-45 גרם,

אלינא

אלינא

אלינא

אלינא

אלינא

אלינא

עוד יש להקדים שכיום אשר דרא, ומשנה לשנה מתפרסמת רשימה מעודכנת של תרופות שאינן מכילות חמץ. ותע"ב. אך יש להזהר שלא לעשות כן על דעת עצמו ללא הסכמה מרופא, מאחר שיש שאינם מועילות למקרה שלו הפרטי, וכן לפעמים יכול להיגרם נזק ע"י שינוי מתרופה לתרופה. ובפרט יש להזהר בזה בחולים שיש בהם סכנה, וכמו כן יש להזהר שלא לסמוך על רשימה מארץ אחת לארץ אחרת, ומחברה לחברה, גם נכון שיהיה מעודכן לשנת¹²⁵⁵. ונזכיר בקצרה פרטי הדינים:

- א. אם התרופה חמץ גמור, אזי לחולה שיש בו סכנה מותר משום פיקוח נפש¹²⁵³. וחס ושלום להחמיר בזה, ואפילו מספק¹²⁵⁴. אמנם אם אפשר להשיג תרופה כשרה וראויה למחלתו, נכון לעשות כן¹²⁵⁵. וחולה שאין בו סכנה אסור בזה¹²⁵⁶.
- ב. תרופות שיש בהם תערובת חמץ, אם התרופה ראויה לאכילה ובדרך אכילה, דינה כאמור לעיל, מפני שחמץ גמור בפסח אסור במשהו.
- ג. תרופות שבזמנינו, גם אם מעורב בהם חמץ בדרך כלל אינו ראוי לאכילה מפני שטעמו פגום, מותר לקחתם אף חולה שאין בו סכנה (ומכל מקום יבלע אותם ולא ימסן במים). אמנם אם יש תחליף כשר לגמרי, כמו שמצוי ברשימת התרופות המתעדכנת משנה לשנה, עדיף לקחת מהתחליף הכשר¹²⁵⁷. אמנם בחולי שיש בו סכנה אין עדיפות זו¹²⁵⁸.
- ד. כל האמור, בתרופות הנלקחות בדרך בליעה, ובהן אף אם הכדור מצופה בסוכר, כדי להפיג את המריירות של התרופה, מותר. אולם אם הם נלקחים בדרך של מציצה, אכילה, לעיסה, או שתיה בסירוף וכדומה, אין לקחתם כלל אם הם בתערובת חמץ וממותקות, ואף להשהותם אסור. אמנם הרבה פעמים אף שממותק הרי הוא פגום, ויותר טוב לעוטפו בנייר דק ולבלוע¹²⁵⁹.
- ה. יוטמינים, ברזל, וכדומה, שמעורב בהם חמץ, כיון שעשוי לבריאים לחיזוק מזגם, אסור לטלם בפסח. וכן תרופות הומאופתיות דינם כיוטמינים, וחמומים יותר, אלא אם כן הוחזקו שהם מרפאים דינם כתרופות¹²⁶⁰.
- ו. דע, שבכל אופן כשצריכים לקחת תרופה בפסח שיש בה תערובת חמץ, נכון לנהוג באחד משני האופנים דלהלן: א. שיקנה הכל מלפני פסח, ויחשוב בדעתו שאינו מתכוון לזכות בחמץ. ב. שיקנה מגוי, ויתכוון שאינו זוכה בחמץ¹²⁶¹. וכמו כן נכון לשאול שאלת חכם לפי הצורך.
- ז. וגולות המצופות חמץ אסור לבלוע בכל אופן, וגם להחזיקן ברשותו אסור, משום שציפוי החמץ בעין, וטעמו לא נתקלקל. אבל אם השתמשו בהכנתן על ידי עמילן תירס או בקמח מצה, מותר¹²⁶². וקפסולות שבתרופה עצמה אין חמץ, ורק בקפסולה יש חמץ, עיין בהערה¹²⁶³.
- ח. רפואה חיצונית, כגון משחות, טיפות עינים ואזניים, פתילות, זריקות, אין בהם איסור חמץ (ואם יש אפשרות לטלם, ה"ז עדיף מרפואה בדרך אכילה, אף באופנים המותרים)¹²⁶⁴.
- ט. מותר לקנות אחרי הפסח עבור חולה, כל תרופה אפילו שהיא מכילה חמץ, אף ממי שלא מכר את חמצו כדן, ואפילו הוא חולה שאין בו סכנה, מותר¹²⁶⁵. וכל זה ברפואה חיצונית, אולם ברפואה על ידי אכילה, אפשר שאסור אף בחולה שאין בו סכנה¹²⁶⁶. אמנם אם אין החמץ עומד בפני עצמו, אלא מעורב, וכדרך התרופות בזמנינו, מותר לכתחילה, ואף להשהותם בפסח בביתו¹²⁶⁷.
- י. קטניות מותרים בפסח, ואף בני אשכנז שנהוגים שלא לאכול קטניות בפסח, ובכלל זה אורז וקורנפלוור, מכל מקום לצורך חולה שאין בו סכנה, מותר. וכן לקטנים הצריכים לכך מותר¹²⁶⁸. ולכן תרופות המכילות קטניות מותרות לחולה שאיב"ס¹²⁶⁹. תחליפי חלב אם ומוזן לתינוקות ברובם אין בהם חמץ, ויש סוגים בודדים שיש בהם ספק חמץ ביוטמינים מסוימים, אך הכמות מזערית, ובמקום צורך יש להקל לתינוק שהדבר נצרך לה¹²⁷⁰. ועוד בענין חמץ לחולים הצריכים לזה באכילתם או ברפואתם וכן קטנים, מבואר בהל' פסח¹²⁷¹.
- יא. מצות אכילת מצה בליל פסח, אם הוא חולה שאינו יכול לאכול כזית מצה תוך כדי שיעור אכילת פרס (עד כ-4 דקות, ו"א ביותר מזה), יאכל כמה שיוכל, אבל לא יברך על זה ברכת על אכילת מצה, וישתדל כפי שאפשר לאכול את הכזית תוך תשע דקות¹²⁷², ומותר לפרר את המצה לפירורים קטנים מאד כדי להקל על האכילה¹²⁷³, וכן מותר להרטיבה מעט במים קרים בלא שתאבד צורתה¹²⁷⁴, ובדיעבד מותר ליתן עליה גם שאר משקין¹²⁷⁵, עיין בהערה¹²⁷⁶.

שער כד

דינים כלליים ברפואה

קצ"ד. תרופות שעשויות מחומר האסור באכילה, כמו כדורי ברזל, מותרות לחולה אף שאין בו סכנה, ובלבד שיבלע אותן ולא ימצוץ אותן¹²⁷⁷, ויש עוד פרטים רבים בענין כשרות התרופות, ויש להתייעץ עם מורה הוראה, ועיין בהערה¹²⁷⁸.

[ומה שאין עליהם חותם כשר לפסח, הוא מפני שבפועל אינם מכשירים את המפעל]. והדבר תלוי לפי סוג התחליף, וכן לפי הנחיצות הצורך. ובמקרים מיוחדים לתינוקות רגישים, יש מזון שמעורב בו חמץ, אך מעורב בו גם נבילות וטריפות, ובלית ברירה מותר מחשש סכנה.

1271. עיין שם במשנ"ב בסימן ת"ג סק"ח כמה פרטים בזה. וכן לקמיה בסימן תנ"ד סק"ד עשיית חליטה, וסימן תס"ו סק"א-ב.

1272. כ"ז בשש"כ שם סעיף צ"ג, וע"ע לעיל גבי חולה ביה"כ שאוכל לשיעורים, עיי"ש. והנה שם כתב עוד שאינו מברך ברכת המזון א"כ אכל תוך 4 דקות, עיי"ש. אולם יש להעיר ע"ז שהרבה פוסקים סוברים שאף אם אכל תוך 7 דקות נמי דינה הכי, ומברך ברכה אחרונה, (ובפרט בברמה"ז דאו').

1273. כן יעץ בביה"ל סימן תס"א ס"ד בשם האחרונים. (ואף שיש שהחמירו שלא יוצא בקמח, למעשה מותר בכה"ג, ובפרט שאינו ממש כקמח). ויש לציין שמוחר לעשות כן אף בשבת, ואין בזה טוהר אחר טוהר, וכמשנ"ת בס"י ש"כ.

1274. ש"ע סימן תס"א ס"ד יוצאין במצה שרויה שלא נימוחה, וכתב המשנ"ב שהיינו בדיעבד, ולחולה ולוקן מותר לכתחילה, אך יזהר שלא תהא שרויה מעת לעת. (ומה שכתבו במים קרים, ע"י להלן בהערה שאחרי הסמוכה). ולכתחילה גם בזמן מועט יש להזהר שלא לשרותה עד שתהא נימוחה, וכמש"כ בש"ע במצה שנימוחה (ועיין בביה"ל שם, ולדעת הבי"ח חמור יותר). ורק בדרך העברה בעלמא, ומיד לאוכלו. וכן מותר לכל אדם אחר שהיא בפיו לקחת קצת מים, אך יזהר שגם בפיה לא ישכח לא ישהה עד שתהיה נימוחה.

1275. עיין משנ"ב שם (סק"ח) שחולה וזקן שא"א להם לאכול מצה השרויה במים, מותר לשרותה ביין או שאר משקין, אולם כ"ז רק בדיעבד, ואדם אחר שעשה כן צריך לחזור ולאכול מצה אחרת.

1276. הנה יעוין בשש"כ שם בסו"ד שכתב שבכל אופן יש להזהר שלא לשרותה במשקה חם מכלי ראשון או שני, וביאר דכיון שנקרא בשם בישול, ממילא נתבטל ממנה שם של מצה אפיה, ע"כ. ויש לציין שכו"ל לדעת האחרונים האוסרים פת בכלי שני, כמבואר בסימן שי"ח ס"ה, אבל לפי מה שכתבנו שם לדעת השו"ע שאין איסור בכלי שני, ה"ה כאן. אמנם לכתחילה ראוי לחוש, ויל"ב.

1277. שש"כ פ"מ ספ"ה. ואמנם אין זה פשוט להקל בדברים שהם בבליעה, עיין פת"ש י"ד ס"י ק"ה, והזכרנוהו לעיל בהל' פסח. מ"מ באינו ראוי בפ"ע ודאי מותר.

ובאופן שאינו ראוי יש להחיר אפילו במציצה, מאחר דמ"מ הוא פגום ואינו כדוך. [גם יש לדון לצרף דברי מהר"ח אבולעפיה במקראי קודש דף קפ"ו, שחצי שיעור א"ע"פ שאסור מן התורה מותר לחולה שאיב"ס, וכ"כ בדרכ"ת ס"י קנה"ה סק"ח בשם הגר"ש קלוגר בחכמת שלמה, וכ"כ עוד באחרונים. וכבר נחלקו הפוסקים גם כן באיסור דרבנן אם חצי שיעור שרי לחולה שאיב"ס, ואכמ"ל. אך א"צ לכל זה, וסגי במה שאינו דרך הנאה].

1278. עיין בדברינו לעיל לענין תרופות בפסח, ודון מינה לנידוד. ובדרך כלל נזכיר כמה פרטים באופן שיש בתרופה חשש איסור, א. באופן שהיא ראויה לאכילה, וטעמו ראוי, אסור להשתמש בו בחולה שאיב"ס ככל איסור [ורק במקום צורך יש להקל ע"י בליעה כשהיא עטופה בנייר דק וכדומה, שלא כדרך אכילה]. ולחולה שיש בו סכנה מותר משום פיקוח נפש. ב. באופן שטעמו פגום, ה"ז מותר לחולה שאיב"ס, וכן הוא בדי"כ התרופות בזמנינו, וכמו שהבאנו לעיל בפסח. ונתבאר שם דעת הגר"ש"א שאף שממתיקים אותם, עדיין בדרך כלל נחשב שלא כדרך הנאה, וכן אם עברו תהליך כימי שפגם אותם, מותר לחולה שאיב"ס. אמנם כ"ז דווקא כשהם מרים כאמור, אולם כאשר יש בהם טעם טוב, כגון סירופ, כדורי מציצה וליעסה וכדו', אסור לחולה שאיב"ס. ג. יוטמינים וכדו' הדבר חמור טפי, ומ"מ אם אה במקום חולי ניתן ע"י רופא, מותר, בתנאי שאין בולעם, וכנ"ל בדיון תרופות.

ובענין הגילטין האריכו הפו', ובדי"כ כתבו האחרונים להחיר לחולה שאיב"ס ככל דבר פגום שאינו ראוי. ויש בזה כמה פרטים באופן יצורו, ואמנם לכתחילה אין הדבר פשוט, ובפרט במה שמצוי בשר נבילות וטריפות שיימישים אותם וטוחנים דק כעפר ומכניסים חומרים וכו', שיש לפקפק בהיתרים שכתבו באחרונים, ולכאן מאיסור דרבנן לא פלט, ועיין בספר דרכי הלכה פכ"ח הערה מ"א שצייד להקל מכ"א, ואכמ"ל. וכן דנו הפו' לגבי תרופות שבהם גליצין, עיין שו"ת מנח"י ח"א סי' נ"ב וצ"ח ח"ו סי' ט"ז וח"י סי' כ"ה, ואכמ"ל. וראיתי הלוט שיצאו ספרים שלמים על נושא כשרות התרופות, ואכמ"ל.

1279. שם בסעיף פ"ו ובהערות הביא בזה מחלוקת האחרונים שרובם מתירים, ויש שאוסרים, ומסיק דיעשה שאלת חכם. והיינו שתלוי לפי הצורך ולפי הענין, ואם אפשר ראוי להמנע כדי שלא יטמטם את ליבו של הילד ח"ו, וכעין מה שכתב הרמ"א בי"ד סימן פ"א ס"ז שזיק לילד בזקנותו.

בכל זמן ובכל מקום בדעת מומחים, אם החומר המקשה את הגלולה נעשה מקמח חיטה או מדבר אחר (וע"ע שם בהערה קס"ה אם בעל בית המרקחת נאמן), ובכלל זה כל כדורים למציצה וליעסה, וכן סירופים ממותקים וכיוצא. ויש להעיר, שכ"ז בגווני שלא נתבטל לפני פסח, אבל אם נתבטל לפני מותר (וכמו שכתב הש"ע בס"י תמ"ז ו"א שאינו חוזר וניעור בפסח, איברא שבמק"א ל"מ כן, ואכמ"ל, וע"ע במשנ"ב שם סק"א), אלא שבדי"כ הוא עשוי לטעמא ומעמיד, וכהאי גוונא דלא בטיל, ועיין בזה בש"ע סימן תמ"ב וסימן תמ"ז ובפ"ו שם, ודו"ק. אמנם ראיתי בשש"כ פל"ג הערה י"ט שהביא מהגר"ש"א שתורפות שבזמנינו בדי"כ אין זה דרך אכילתו ומותר, ומה שממתיקים ע"י סוכר אין זה כלום. וגם ע"פ רוב נפסל כבר מאכילת כלב, ומותר גם בפסח. וכ"כ עוד באחרוני זמנינו. אמנם מאידך יעוין בדבריו במנח"ש ח"א ס"ז שיש לחוש שהדבר ראוי, ומפני שאנו מפונקים לא ניחא לן, ויל"ב. ומ"מ גם באופן שיש חשש, אם יטפנו בנייר היו שלא כדרך אכילה, וכה"ג כתב בשש"כ פל"ט ס"ח.

1260. עיין שו"ת כתב סופר או"ח סי' ק"א, וכ"כ ע"א להחמיר בזה [אמנם בחולי שיש בו סכנה, כגון חולי אנמיה בדרגה חמורה, אין להחמיר]. ומש"כ שהיו מוחזקים, עיין שבת הלוי ח"ב סי' נ"ה ועוד.

ויש להזהר ביותר בתרופות הומואפסיות שמצוי שהצמח המרכיב בהם הוא מחמשת מיני דגן, או האלכוהול שבהם מופק מחמץ (ובפרט בתוצרת חו"ל), ועיין שו"ת מנח"י ח"א ס"ח ס"ח. ובספר אשרי האיש מהגר"ש"א כתב שיש לעשות שאלת רב מובהק.

1261. עיין ערוה"ש כאן ס"ב, וכן בנשמת אברהם בשם הגר"ש"א, ועוד [ועיין מעין זה בספר צרור החיים לתלמיד הרשב"א ע' קכ"ז]. וקודם לפסח ימכרם לגוי, ויקח מהם מעט מעט לפי הצורך. ובאופן שקונה קודם פסח ומכוון שלא לקנות את החמץ, מותר לקנות כרצונו, וא"צ לצמצם בכמות, ויכול להשתמש בזה גם אחר פסח, אך יצניעם ויקח בכל פעם מעט (נשמ"א שם). וכל זה בתערובת חמץ גמור, אבל כשיש בו חמץ נוקשה קיל טפי. [עוד כתב בשש"כ שם סע"ה, שהחשש בכאבים קלים נזקק לתרופה, יקחנה בצורת אבקה שאין בה תערובת חמץ, אבל לא בצורת גלולה אם יש בה חשש חמץ, ישגיח שהרוקח המכין את התרופה לא יערב בה חמץ, ושישתמש בכלים נקיים מחמץ]. וע"ע להלן בהלכות ד"ה ועוד בענין, ובמצוין בהערה שם.

1262. שש"כ פ"מ סע"ו.

1263. הנה אם אפשר להוציא הקפסולה ולקחת רק האבקה, עדיף. [אמנם ע"פ הרפואה ש צורך שהרפואה תיספג בגוף לאט, ולכן יש אפשרות לעוטפה בנייר דק, ולא לקחתה כמו שהיא רק האבקה]. אמנם מן הדין אין זה דרך אכילה כלל, ולכן מותר כמות שהוא.

1264. שש"כ שם סע"ח. ויש להעיר שמשחות וזריקות בלאו הכי אין בהם חשש חמץ, שהרי נפסלו מאכילת כלב (וכ"ש שבלקחתן אין איסור שאינו דרך אכילה), וכבר כתב בש"ע (סימן תמ"ב ס"א) שהקילו והרטיה והאספלינת והתריאה שנתן לתוכן חמץ, מותר לקיימן בפסח, שהרי נפסד צורת החמץ, ע"כ. וע"ע שם בסעיף ב' מלוגמא שנסרחה (והיינו מאכילת כלב), אינו חייב לבער, ע"כ. ומהו נגמור לכל מיני משחות וסכונים למיניהם, שאף שיש בהם חמץ מותרים שישמוש בפסח, כיון שנפסלו מאכילת כלב (ואין לאסור בזה מצד סיכה כשתיה, וכמש"כ באג"מ ח"ג סי' ס"ב, וע"ע בדברינו לעיל ס"ס שכ"ו בענין רחיצה בסכונ מחלב, עיי"ש. ומ"מ בפגום בודאי מותר). אך יש נפ"מ אם נעשה בפסח גופא, שבכה"ג אם היה חמץ ואח"כ הסריח חייב לבער, וכמש"כ הפו' שם. ולכן למעשה מותר להשתמש בהם, ואין להחמיר בזה. אך יש להזהר שייצורם לא נעשה בפסח עצמו.

1265. שעה"צ (סימן תס"ו סק"ד) בשם האחרונים שמותר להתרפא בחמץ שעבר עליו הפסח, אפילו לחולה שאיב"ס, כיון שאינו אלא מדרבנן.

1266. כן העיר בכה"ח (כשה אות ח') משם ח"י בשם כמה פו', עיין שם, דבאכילה אפשר שהחמירו בו כשל תורה [וזה דלא כסתימת השעה"צ להחיר בכל אופן], וע"ע.

1267. דהתרופות שלנו שבדי"כ פגומים או שאינם כדרך, פשיטא דשרי. ואף בתערובות חמץ בעלמא יש אופנים שמותר, ואכמ"ל.

1268. עיין במשנ"ב סימן תנ"ג סק"ו וחזו"א סי' קט"ו סק"ח ובצ"א ועוד. וביותר יעוין במנחת שלמה ס"ז. וכן פסק בספר שש"כ פ"מ סעיף פ' בשם האחרונים. (וע"ע שם שמי"מ ראוי לייחד להם כלים מיוחדים לתבשיל זה, וכן להטילם לתוך רותחים שהרתחים תחלה, וכ"ז לאחר בדיקה היטב).

1269. ואף אם דרכו להחמיר, מ"מ כיון שאינו רוצה לבטל מנהגו לגמרי א"צ התרה, וכדרך שכתבנו להלן בפרק כ"ד, עיין שם, ודו"ק.

1270. כידוע ברובם אין חמץ כלל, ובסוגים בודדים יש תקופה מדגן, אך אינו ברור כלל שהוא חמץ. ויש שהוא מעורב ביותר מאחד מאלף, ויש בטל בשישים.

אם אוכלם אסור משום דאחשביה, אולם כאשר כל סיבתו הוא בגלל הרפואה שלא בגלל החמץ בפשטות, אין נראה לומר דאחשביה ושרי. וכ"ה ביד אברהם סי' פ"ד ס"ז וביד יהודה סי' ק"ג בפיה"א רסק"ח ועוד. וע"ע בזה בכת"ס או"ח סי' ק"א, ובדרכ"ת י"ד סי' קנה"ה סק"ח, וכן בחזו"א סי' קט"ו ס"ק ח', וכן היה מורה ובא כמש"כ בשמו באר"ח פסח, וכה"כ באגרות משה ח"ב סי' צ"ב וח"ג סי' ס"ב ויחז"ח ח"ב סי' ס', וכן דעת הגר"ש"א והגר"ש"א ועוד. ועיין בזה בשש"כ פ"מ סע"ד, ושם בהערה קס"ד ציין לפוסקי זמנינו שעמדו בזה והתירו. וע"ע גם בשו"ת תפלה למשה ח"ב שהאר"ך בזה להיתירא, ועוד באחרונים. וע"ע באול"צ ח"ג בהקדמה להל' פסח, ואכמ"ל. וכמו"כ מה שהעיר הדברי מלכאל לאסור בכיוצ"ב, כגון משחת שנינים שאפשר להפריד ממנה החמץ, אין זה מחזור, ובודאי ל"ח כלל. (ואף אם יש לחוש הוא דווקא באופן כזה שלאחר שטוץ הפה נאמר טעם טוב מהתמציות אביר, וה"ז כבגד או עץ שספג טעם, שאסור ללועסו), אמנם יש החוששים לדבר האוסרים, וכן מצוי שרבים נוהגים להזהר בזה לחומר איסור חמץ. ועיין גם בשו"ת קנין תורה ח"ד סמ"ד ובצ"א ח"י סכ"ה שחששו דנחשב אחשביה, וכדמשמע בדברי כמה אחרונים, עיין שאג"א סי' ע"ד-ע"ה, ושם בסופו החמיר בזה, ובג"מ סי' תמ"ב סכ"ב ובקו"א שם.

1251. שיש אמורים שתורפה בדרך בליעה לא חשיב דרך אכילה, עיין להגר"ש"א בשש"כ פ"מ הערה קס"ג, וכן בספר נשמת אברהם ח"א סי' תס"ו. אולם לדינא קשה להקל בזה כדרך שכתב בנובייק י"ד סי' ל"ה, והובא בפת"ש סי' קנה"ה ס"ו, וכתב וולא כלפי ת"ח שהתיר בזה, וכ"כ באול"צ ח"ג פ"ח תשו"ב בעניינו. אמנם בשם הגר"פ שיינברג כ' שבתרופות הוא קיל טפי, שהרי בולע אותה כדי שלא להרגיש טעם מר או קושי, וכונתו להיפך שלא ליהנות ממנה. - אמנם אם עוטף את התרופה בנייר ובולעה כן, ה"ז נחשב שלא כדרך אכילה. ומ"מ הורו גדולים שאם יש אפשרות יש לו להעדיף כדורים או קפסולות מאשר סירוף נוזלי.

1252. ולענין תשלום עבור תרופות שמתפרסמות ככשרות, נראה שאם מותר מן הדין לקחתם (כגון תרופה בטעם פגום, אף לחולה שאיב"ס), א"צ להוציא ממון, אמנם בדבר הראוי לאכילה ואינו פגום, אף שמותר לחולה שיב"ס, מ"מ אם אפשר להשיג כשר, יש לעשות כן, אף שכרוך הדבר בתשלום.

1253. כגון: תרופות לסכרת, לב, לחץ דם, מחלה ממאירה, ויהומית, דלקת גרון עם חום גבוה, נשימה אטומה, פרקינסון, מחלות מעיים, אירועי מוח, חולי נפש, מעורבות בסיכון, וכדומה.

1254. עיין משנ"ב (סימן תס"ו סק"ב).

ויש להזהר ולפרסם הדבר, כי הרבה ההמירו בחשבם שכעת הם בריאים, ויכולים לוותר על התרופה, ונסתכנו, רח"ל - ולהלן יבואר שבתרופות שטעמן פגום, או שאינן כדרך אכילה וכדו', אין להעדיף כלל את התרופה הזו על פני אחרת בחולי שיב"ס.

1255. עיין משנ"ב שם, שאם אפשר "בקל" לעשות בדרך היתר וכו', עיי"ש. אך יש להזהר כאמור לשאול רופא מומחה המכיר את ענין החולה, וכן אם התחליף הוא טוב כמו הקודם אינו עשוי לגרום לקלקול.

עוד יש לציין בזה משנ"ב בשו"ת שמות יעקב (ח"ב סי' ט"ו), שהצריך ליתן חמץ לחולה שאיב"ס, לא יתנו יחיד שבו יאכל ממנו, עיי"ש. (וע"ע בנשמת אברהם ח"א סי' ת"ג מש"כ בזה בשם הגר"ש"א), אולם יש להעיר בזה: א. דכל זה כשאין שום חשש עיכוב ברפואת החולה. והרבה פעמים עשוי להיות עיכוב, ואין לעשות כן. וגם יל"ד דאמאי לא נחוש כמו שחששו לעיל בסעיף י"ב שלא לעשות בשינוי וע"י גוי, שמא יטעו וכו', ויל"ל. ומ"מ בעיקר דבריו לא אשחכן בפו' שחששו לזה. ב. ועכ"פ כל זה שייך בחמץ רגיל, אולם כשהוא עשוי בצורת תרופה וכדו' שאין דרך בריאים לאכול, נראה פשוט שאין לחוש, ומותר לכתחילה להאכילו ביחידות.

1256. ככל נטילת חמץ שאסור ככל איסורי תורה, ואפילו במשהו אסור, כדן חצי שיעור אסור מה"ת (שעה"צ סימן תס"ו אות ו').

1257. עיין לעיל בביאור הענין שבפגום מותר דאינו כדרך הנאתן, ומן הדין לא היו אחשביה. אך כיון שיש מחמירים, א"כ למיחוש בעלמא ראוי להמנע [אמנם משכ"כ כאבים המצויים בא"י רובם ככולם נקיים מחשש חמץ], ורק בחולה שאיב"ס או חשש שיבא לכך, שרי. ובפרט שכיום יש כמעט לכל דבר תחליף כשר לגמרי, אבל מדינא הדבר מותר. [וכל שכן שמוחר להחזיק תרופות אלו ברשותו].

1258. נראה פשוט שעד כאן לא כתב במשנ"ב סי' תס"ו שם שאם "בקל" לקחת כשר יש לעשות כן אלא בחמץ הראוי, ולא בתרופות כאלה הפגומים או בבליעה (כדרך), שבוה אין להחמיר כלל, ורק בחולה שאיב"ס יש עדיפות בזה.

1259. עיין בשש"כ פ"מ סע"ד ועוד. והוסיף בהערה קס"ד שיש להוועץ תמיד

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

ושמן דג העשוי מדגים טמאים, נחלקו האחרונים אם יש להתיר את שתיותו לילדים, ויעשה שאלת חכם¹²⁷⁹. "דבש מלכות" (טוני רויאל) מותר ליתנו לחולה שאין בו סכנה¹²⁸⁰. וכן יש להקל בחלב גויים ללא תערובת איסור אחר¹²⁸¹. ועיין בהערה¹²⁸². ותרופות מגידולי הארץ שטעמן מר, פטורות מתרומות ומעשרות, אולם אם לא נפסלו מאכילת אדם, כלומר שאפשר לאכול ולא רק לבלוען, חייבין לעשרן¹²⁸³.

חולה שיש בו סכנה מותר לו אף איסורי תורה מחשש סכנה, ואפילו באיסורי הנאה, חוץ מעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים (י"ד סימן קנ"ה). ואף באיסורי אכילה שמותר לו, אם אפשר לשהות מעט, עד שיגיע לו מזון כשר, ולא יגרם שום חשש סכנה, יש לעשות כן. וכן אם צריך להוציא ממון לשם כך, יש לעשות כן, ולא לאכול מהמזון האסור. [ובכל אופן אין מתרפאים אלא בדבר שהוא בדוק וידוע על ידי הנסיון או ע"י רופא, והדבר תלוי לפי הענין. וכן הדין ברפואה סגולית, וכמו שכתבו הפוסקים ב"י"ד שם. וכן הזכרנו מזה לעיל בהקדמה לסעיף כ'].

וחולה שאין בו סכנה, אם הדבר אסור מן התורה מותר רק שלא כדרך הנאתו, ואם האיסור מדרבנן מותר אפילו כדרך הנאתו. ואם זה באכילה מותר רק שלא כדרך אכילה, כגון חלב (בצירי) חי, או בדרכים שאינם דרך אכילה, וכיוצא¹²⁸⁴. האוכל תרופות, אם הם מרות אינו מברך עליהן כלל, ואם אינם מרות נחלקו הפוסקים אם מברך עליהם¹²⁸⁵, ואם הוא בולע אותם, כגון גלולות, לכ"ע אינו מברך¹²⁸⁶, והשוטה מים להקל את בליעת התרופה אינו מברך כיון שאינו צמא, אבל אם כוונתו גם להרוות צמאונו מברך עליהם, ושאר משקים מברך עליהם בכל אופן¹²⁸⁷.

חולה שאסור לו לאכול בשר מלוח, וגם בשר צלוי קשה לו, יש להקל לו בשיעור זמן המליחה¹²⁸⁸, ואף מותר למלוח את הבשר במלח דיאטט¹²⁸⁹. ואם הרופא אוסר את המליחה לגמרי, יש להכשיר את הבשר על ידי חליטה, דהיינו שאחר שמדיחו היטב במים מוכינסו למים רותחים העומדים על האש¹²⁹⁰.

חולה שאכל בשר והוא צריך לשתות חלב, אף שכשהוא בריא ממתין שש שעות, מכל מקום בחוליו די בהמתנת שעה אחת, ויש לעשות גם קינוח והדחה לפני שתיית החלב¹²⁹¹, ומן הדין אין צריך לעשות התרה על מנהגו, כיון שדעתו לחזור למנהגו ולהמתין שש שעות כשיבריא¹²⁹².

וחולה שמכניסים לו מזון דרך צינור לתוך הקיבה, מותר להכניס בשר ומיד אחר כך חלב¹²⁹³, וכן כל אדם הבולע כדורי ויטמינים או תרופות המיוצרות מבשר, מותר לאכלם מיד אחר גבינה ואפילו אחר גבינה קשה, וכמו כן אין צריך להמתין אחר אכילתם לאכילת חלב¹²⁹⁴.

וכן חולה שדרכו לאכול בהשגחה מהודרת ומדוקדקת, וכעת בהיותו בבית החולים אין השגחה כזו, ולא השגחה פשוטה יותר, מותר לו לאכול שם, ואין צריך התרה, כיון שדעתו לחזור למנהגו הראשון, וכאמור. ויש שאבוי או אמו זקוקים לטיפול רפואי, כגון להזריק להם זריקה, או להוציא את הקוץ מבשרם, וכדומה, אסור לו לעשות להם את הטיפול הזה, שמא יבא לעשות בו חבורה. אולם כל זה כשיש שם אדם אחר שיכול לעשות את הטיפול, אבל אם אין שם אחר שיכול לעשות את הדרוש, ואבוי או אמו מסכימים, מותר לו לטפל בהם¹²⁹⁵.

ואדם שאבוי חולה, ומבקש מבנו שיתן לו דבר העשוי להזיק לו, אין לבן לשמוע לאביו, בין בדבר שיש בו סכנה, ובין בדבר שאין בו סכנה¹²⁹⁶. ועיין בהערה¹²⁹⁷. העושה טיפול רפואי כל שהוא, או הלוקח תרופה כלשהי, יתפלל אל ה' שירפאהו ממחלתו, ויאמר י"ה"ד מלפניך ה' אלקי שיהא עסק זה לי לרפואה, כי רופא חנים אתה¹²⁹⁸, ולאחר מכן יודה לה' ויאמר "ברוך רופא חולים"¹²⁹⁹, וכן הרופא לפני שמתחיל את עבודתו הרפואית בבוקר, יתפלל אל ה' שיהיה בעזרו כדי שיוכל לעשות את עבודתו באמונה, לרפא את בריותיו של הקב"ה¹³⁰⁰, והעיקר הוא שישים האדם את בטחונו בה' יתברך, שהוא הרופא¹³⁰¹. ותפילות אלו הם אפילו בשבת¹³⁰². מצות ביקור חולים מצוה רבה היא¹³⁰³, ופרטיה מבוארים ביורה דעה סימן של"ה¹³⁰⁴, ועיקר המצוה הוא לכבד ולרבץ לפניו, ולעשות לו את צרכיו הצריכים לחוליו, וימצא נחת רוח עם חיבריו¹³⁰⁵, וכן לבקש עליו רחמים¹³⁰⁶.

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

אריאל סטרייט

ביני עמודי

הרה"ג רבי משה עובדיה שליט"א
ראש כולל עטרת שלמה - מעלות

בשיטת רבי יהודה בדבר שאינו מתכוין דאסור, אי הוה דאורייתא או דרבנן בשבת ובשאר איסורים

ענף א'

איתא במס' שבת קל"ג ע"א: "תניא בשר ואף על פי שיש שם בהרת ימול, דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר אינו צריך, שבת חמורה דוחה צרעת לא כל שכן. אמר רב בשר אף על פי שיש שם בהרת ימול, דברי רבי יאשיה. הא למה לי קרא, דבר שאין מתכוין הוא, ודבר שאין מתכוין מותר. אמר אביי לא נצרכא אלא לרבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור". ומשמע דאיסור דבר שאינו מתכוין לרבי יהודה הוא מדאורייתא, לכל הפחות בשאר איסורי תורה. וכ"כ הריטב"א בשבת קכ"א ע"ב וביומא ל"ד ע"ב, וכ"כ הרשב"א כאן והמאירי בשבת צ"ה ע"א.

והתוס' בשבת מ"א ע"ב ד"ה "מיחם" ובדף צ"ה ע"א ד"ה "מכבד ומרבץ" וביומא ל"ד ע"א ד"ה "הנ"מ" ובסנהדרין פ"ה ע"א ד"ה "ור" שמעון" כתבו, דלא אסר רבי יהודה דבר שאינו מתכוין באיסורי שבת אלא מדרבנן, משום דבעינן "מלאכת מחשבת". וכ"כ רש"י במס' שבת קכ"א סוף ע"ב ד"ה "דילמא לפי תומו" (ויש מהאחרונים שכתבו דלדעת רש"י פליגי אמוראי בדעת רבי יהודה אי דבר שאינו מתכוין במלאכה דאורייתא אסור מדאורייתא או מדרבנן, דלאביי ורבא איסורו מדאורייתא, ולשמואל איסורו מדרבנן. ועי' עוד "ט ק"ב, כ"ב ק"כ. וכ"כ בגליון הש"ס לתוס' שבת מ"א: דרש"י ותוס' אזלי בזה בחד שיטתא, אכן מרש"י מס' כריתות דף כ"א ע"ב ד"ה רב אשי משמע דר' יהודה קאסר מדאורייתא). והביאו ראיה לדבריהם מהא דאיתא ביומא ל"ד ע"ב: "תניא אמר ר' יהודה עששיות של ברזל היו מחמין מערב יום הכפורים, ומטילין לתוך צונן כדי שתפיג צינתן, והלא מצרף, אמר רב ביבי שלא הגיע לצירוף, אביי אמר אפילו תימא שהגיע לצירוף, דבר שאין מתכוין מותר, ומי אמר אביי הכי, והתניא בשר ערלתו אפילו במקום שיש שם בהרת יקוף, דברי רבי יאשיה, והוינן בה קרא למה לי, ואמר אביי לרבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור, הני מילי בכל התורה כולה, אבל הכא צירוף דרבנן הוא", ע"כ. ומפרשי לה התוס' ביומא ד"ה הנ"מ דבשאר איסורי תורה אסור רבי יהודה מדאורייתא דבר שאינו מתכוין, אבל באיסורי שבת לא אסר לדבר שאינו מתכוין אלא מדרבנן, משום דבעינן בהו מלאכת מחשבת, והתוס' גרסי התם אבל הכא צירוף דרבנן ואין שבות במקדש, ולענין עששיות ביום הכפורים דאיירי במקדש לא אסרו שבות.

ובחידושי הרשב"א כתובות ה' ע"ב (והובא גם בש"מ שם) כתב: "ואפשר דשאנו מתכוין לר' יהודה אינו אלא מדרבנן, ובמקום מצוה התירו, ומשום כך שרי לבעול בשבת, וכן דעת מקצת רבותינו הצרפתים ז"ל דשאנו מתכוין לר' יהודה אינה תורה אלא של דבריהם, ומיהו אינו מחזור, דבהדיא מוכח בשבת פ' ר' אליעזר דמילה (קל"א א') דלר' יהודה שאינו מתכוין דאורייתא הוא, ואפילו במקום מצוה אסור, דאמרין התם בשר אע"פ שיש שם בהרת, ואקשינן הא למה לי קרא, דבר שאין מתכוין הוא, ודבר שאין מתכוין מותר, ופריק אביי הא מני ר' יהודה היא דאמר דבר שאין מתכוין אסור, ואי אסור משום שבות קאמר ר' יהודה איצטריך קרא למשרי שבות דרבנן", עכ"ל.

ודברי הרשב"א צ"ע, דהא בגמ' זו בפ' ר"א דמילה שממנה הוכיח הרשב"א דלא כרבותינו הצרפתים, איירי לענין שאר איסורי תורה, ושם הו' שפיר דבר תורה, ואילו רבותינו הצרפתים איירי באיסורי שבת. וכן יש לתמוה על הריטב"א בשבת קכ"א ע"ב ד"ה "דילמא לפי תומו", שכתב: "פירש"י לא שיעמוד ויהרגנו להדיא במתכוין, אלא כשהוא הולך לתומו ונחש או עקרב לפניו, אינו צריך לישטמ ממנו אלא דורסו והולך, ואם מת בדריסתו ימות הואיל ולא לכך נתכוין, דדבר שאין מתכוין אפילו לרבי יהודה אסור מדרבנן, ולענין מוזיקין לא גזרו. ומה שכתב מרן דלר"י אסור מדרבנן, זה אינו, דהרי אינו מתכוין כמתכוין כדאיתא בכל דוכתא, וחזא מינייהו שבת קל"ג ע"א והבשר לרבות מילה בצרעת, חזינן דדבר תורה הוא לרבי יהודה", עכ"ל. והיינו

כשיטת הרשב"א. וצ"ע היכי מדמה איסורי שבת לשאר איסורי תורה. וצ"ל דהרשב"א והריטב"א ס"ל דאין לחלק ביניהם, ומדאסר רבי יהודה דבר שאינו מתכוין בשאר איסורים מדאורייתא, הוא הדין והוא הטעם גם לענין מלאכות שבת, ולא ניחא ליה במש"כ תוס' להדיא דשאנו מלאכות שבת דכיון דבעינן בהו "מלאכת מחשבת", אף רבי יהודה לא אסר בהן דבר שאינו מתכוין אלא מדרבנן. (וסברתם תבואר לקמן). ובודאי אף רבותינו הצרפתים מודים דבשאר איסורים ס"ל לר"י דדבר שאינו מתכוין אסור מדאורייתא, וכדכתבו להדיא בשבת מ"א ע"ב וביומא ל"ד ע"ב ע"פ הגמ' ביומא הנ"ל. (וזה דלא כדברי המגיהים בשטמ"ק כתובות הנ"ל שכתבו דלש"י רבותינו הצרפתים דבין באיסורי שבת בין בשאר איסורים לא אסר רבי יהודה דבר שאינו מתכוין אלא מדרבנן. וכן הבין במלא הרועים (בערך "דבר שאינו מתכוין") דלרבותינו הצרפתים אין חילוק בין איסורי שבת לשאר איסורים, מדכתב לתרץ קושיית הרשב"א הנ"ל מפ' ר"א דמילה על רבותינו הצרפתים, דאף דאיסור דבר שאינו מתכוין אינו אלא מדרבנן, איצטריך קרא להתיר קציצת בהרת כדי שלא יוכלו רבנן לאסרו, וכדברי הס"ז דדבר שהתירתו תורה

בפירוש אין כח ביד חכמים לאסרו). ובאמת בדברי התוס' עצמם מבואר החילוק בין איסורי שבת לשאר איסורים, וכדהכריחו דבריהם מסוגיא דיומא וכנ"ל. וכן כתב המאירי במס' שבת צ"ה ע"א בדעת חכמים, שאמרו דכיבוד וריכוף בשבת אסור משום שבות, דאף דרבי יהודה אסר דבר שאינו מתכוין כדאיתא בשבת קל"ג ע"א, מ"מ בשבת לא אסר אלא מדרבנן, עיי"ש. ודברי המלא הרועים צע"ג.

ובחידושי הריטב"א יומא ל"ד ע"ב הקשה ע"ד התוס', וז"ל: "גם מה שאומר רבינו ז"ל דבשאר איסורי תורה דבר שאין מתכוין אסור, משום דלא כתיב ביה מלאכת מחשבת, לא משמע הכי מהא דאמרין גבי מוכרי כסות דכלאים דמוכרין כדרבן, דאוקימנא בפרק כל שעה (פסחים כ"ו ע"ב) בפלוגתא דרבי שמעון ורבי יהודה דאפילו דבר שאין מתכוין דשבת, דאלמא דין שאר איסורין דבבר שאין מתכוין כדן שבת וכו', אלא ודאי דשבת בנין אב לכל התורה". וכוונתו להקשות דאי נימא כדברי התוס' דלא אסר רבי יהודה בשבת דבר שאינו מתכוין אלא מדרבנן, מנלן דרבי שמעון מתיר דבר שאינו מתכוין אף בשאר איסורים, דילמא לא התיר אלא בשבת משום דבעינן בה מלאכת מחשבת. וע"כ דרבי יהודה אסר מדאורייתא בין בשבת בין בשאר איסורין, ור"ש מתיר בכלן, וזהו שכתב הריטב"א דשבת הוי בנין אב לכל האיסורין.

ובסברת הרשב"א והריטב"א נראה, דהנה יש לעיין בטעמו של רבי יהודה דאסר דבר שאינו מתכוין, דסו"ס הרי הוא עוסק בדבר היתר, אלא דאפשר שתהא תולדתו מעשה איסור, וכיון דאין כוונתו למעשה האיסור למה נאסר, הרי לא נעשה האיסור אלא ממילא, ולמה יחשב כמעשה האדם לאסרו. וצ"ל דס"ל לרבי יהודה דמ"מ כיון שאפשר שיעשה מעשה איסור, חשיב כמתכוין למעשה זה, ולית ביה חסרון "מלאכת מחשבת", ובהא הוא דפליגי עליה רבי שמעון דס"ל דחשיב חסרון כוונה. ובהו מבוארים דברי הגמ' בשבת דף מ"ו ע"ב דרב יוסף ס"ל דר"ש מתיר דבר שאינו מתכוין רק באיסור דרבנן, אבל באיסור תורה קאסר ר"ש, וסברתו כמשנ"ל דאינו מתכוין גם חשיב מתכוין, ומשום זה דאפשר שתיעשה המלאכה, ולכן קאסר ר"ש באיסור תורה, אבל באיסור דרבנן דאיסור משום סיג, קאסרין רק בכוונה ממש, אבל בלא כוונה לא קאסרין. וזו כוונת הראשונים במה שכתבו דרבי יהודה חשיב לאינו מתכוין כמתכוין, ואין כוונתם רק לתוצאת הדין דתרווייהו אסורין, אלא לענין הכוונה עצמה, דאף אינו מתכוין חשיב כמתכוין. ולהכי ס"ל להרשב"א והריטב"א דאין לחלק בין שבת לשאר איסורים, אלא שבת הוי בנין אב לכל התורה כולה, וכי היכי דלענין שבת חשיב כוונה ומלאכת מחשבת, ה"ה לענין שאר איסורין חשיב כמתכוין. ותוס' ס"ל דהך כוונה לא חשיבה מלאכת מחשבת באיסורי שבת.

ונראה דזהו הביאור בהא דאמר עולא בשבת כ"ט ע"ב בענין פלוגתא דרבי יהודה ורבי שמעון בדבר שאינו מתכוין: "מחלוקת בקטנים, אבל בגדולים דברי הכל מותר". והיינו דכיון דבקטנים אפשר לטלטלם בלא לגרם דע"ז לא יעשה חריץ, ואעפ"כ לא נמנע מלגורם, ס"ל לרבי יהודה דחשיב כוונה ולפיכך אסור, והא דקרי ליה "דבר שאין מתכוין" אין רצונו לומר דלא בעי כוונה בכדי לאסרו, אלא אידי דנקט רבי שמעון דבר שאינו מתכוין, דלדידיה לא חשיב כוונה ומשום הכי מתיר, נקט גם רבי יהודה הך לישנא, ומיהו באמת לדידיה חשיב כוונה ולהכי הוא דאסר. ומהאי טעמא מודה רבי יהודה בספסל גדול, דכיון דאינו יכול לטלטלו ומוכרח לגוררו, לא חשיב כוונה לעשות חריץ, ואף רבי יהודה מודה דבלא כוונה מותר.

ויסוד לזה מצאנו בדברי המאירי, דהנה בסוכה ל"ג ע"ב איתא: "תנו רבנן אין ממעטין (כלומר ענבי ההדס) ביום טוב, משום רבי אליעזר רבי שמעון אמרו ממעטין, והא קא מתקן מנא ביום טוב, אמר רב אשי כגון שלקטן לאכילה, ורבי אליעזר רבי שמעון סבר לה כאובה דאמר דבר שאין מתכוין מותר, והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות, הכא במאי עסקינן דאית ליה הושענא אחרית". וכתב רש"י: "לא צריכא דאית ליה הושענא אחרית - ולא צריך להאי, הלכך אין כאן תיקון כלי, דלא צריכא ליה לאכשורה, ולא דמי השתא לפסיק רישיה, דהתם איכא נטילת נשמה ממה נפשך, והכא ליכא תיקון כלי, אבל אי לא הוי אחרית, משוי ליה מנא, דהא צריך להכי, ואף על גב דלא מתכוין להכי, אסור, דהוי פסיק רישיה ולא ימות".

והקשה המאירי (בשבת ק"ג ע"א ד"ה זה) דא"כ לרבי יהודה אמאי אסור כדמשמע בגמ', הא לא מתקן כלל. ותירץ דכיון דס"ל דדבר שאינו מתכוין כמתכוין דמי, הרי הוא כמתכוין להכשיר ולהכי אסור. ור"ל דהא היכא דאית ליה הושענא אחרית הוי החסרון משום דאינו צריך לתיקון זה, אבל אם היה צריך ומתכוין לתיקון זה היה חייב, ומשום דכיון דאפשר שיצטרך חשיב אינו מתכוין כמתכוין דמי לרבי יהודה, ואף באינו מתכוין חייב. כן נראה בביאור כוונתו. ויעוי' בקהילות יעקב שבת ס"י ב' שכתב בדברי המאירי שמעין רבותא נוספת, דלא רק היכא דהוי "מלאכה" ואין חסר אלא כוונה, הוא דס"ל לרבי יהודה דאינו מתכוין כמתכוין דמי, אלא אף בכהאי גונא דבלא כוונה ליכא עלה שם "מלאכה" כלל, כגון בממעט ענבי הושענא היכא דאית ליה הושענא אחרית, דלכאורה אין בזה תיקון כלל, מ"מ כיון דס"ל לר"י דאינו מתכוין כמתכוין דמי, אף באינו מתכוין חשיב "מלאכה". ומבואר מדברי המאירי דלר"י אינו מתכוין כמתכוין דמי לא רק בתוצאות הדין, אלא דחשיב מכוון בפועל ממש.

ומצאתי דיסוד זה מפורש הוא בדברי הגרע"א, דהנה בתוס' סנהדרין פ"ה ע"א ד"ה ור"ש הוכיח דאף רבי יהודה לא אסר דבר שאינו מתכוין

מאמרים שונים שנתלכנו ביני עמודי

דכוללי "אליבא דהלכתא"

במלאכות שבת אלא מדרבנן, דהא מתעסק שאין מתכוין למלאכה פטור כדאיתא בכריתות כ' ע"א, כ"ש זה שאינו מתכוין אלא לגרירה. והקשה הגרע"א דהא אף תוס' מודו דבשאר איסורים אסר רבי יהודה מדאורייתא דבר שאינו מתכוין, ואע"ג דמתעסק פטור, ועל כרחין היינו משום דס"ל דבדבר שאינו מתכוין, כיון שידוע דאפשר שתעשה מלאכה, חשיב מתכוין וכמשנ"ל לעיל.

ולפי הנ"ל יש ליישב הא דקשה לכא' לשי' תוס', דאף רבי יהודה לא אסר דבר שאינו מתכוין אלא מדרבנן, דכיון דאין הדבר ודאי שתיעשה מלאכה אלא הוי בגדר ספק, אמאי לא התירו משום ספיקא דרבנן לקולא. [נפשטו שאיסור גרירת מטה כסא וספסל אינו אלא משום דאפשר שיעשה חריץ, ואי"ז מעשה איסור ומלאכה בפני עצמו]. ולפי משנ"ל יש לומר דכיון דסבירא ליה לרבי יהודה דדבר שאינו מתכוין הוי כמתכוין למלאכה, אף דספק אם תוצאת פעולתו תהא בגדר "מלאכה", אין להתירו משום ספיקא דרבנן לקולא.

ענף ב'

שיטת רש"י ביומא ל"ד ע"ב דלא אסר רבי יהודה דבר שאינו מתכוין אלא היכא דמתכוין עבר על איסור דאורייתא, אבל בגוונא דאפי" א הוה מתכוין ליכא איסורא דאורייתא, כי לא מיכוין לא גזרו ביה רבנן, ולפיכך הותר לחמם מתכות כדי להשליכם למקוה לחממו ואף דאפשר דמצרף, משום דצירוף מתכות אינו אסור אלא מדרבנן, והקשו עליו התוס' ביומא שם ד"ה הני מילי ובשבת מ"א ע"ב ד"ה מיחם, וז"ל: "קשה דבס"פ כירה (מ"ו ע"ב) אמרי' כל היכא דכי קא מיכוין איכא איסורא דאורייתא, כי לא מיכוין גזר ר"ש, וכל היכא דכי קא מיכוין ליכא איסורא דאורייתא, כי לא מיכוין לא גזר, פ"י כגון גזר מטה וספסל וכסא דהויא חורש כלאחר יד, א"כ ר' יהודה דפליגי עליה (בביצה כ"ג ע"ב) אסר אפי" בכי האי גוונא דכי מיכוין ליכא איסורא דאורייתא". וזו קושיא עצומה על שיטת רש"י.

והנה בכל מקום שהזכיר רש"י דינא דחריץ, כתב לשון חיוב, יעוי' בביצה כ"ג ע"ב ד"ה אלא ע"ג כלים שכתב בדעת רבי יהודה: "שעושה חריץ בקרקע וחופר חייב משום חורש". וכ"כ הרע"ב שם (במתני' דביצה). ובשבת כ"ב ע"א כתב רש"י ד"ה הלכה כר"ש: "דאמר דבר שאין מתכוין מותר, ואע"ג דקעביד חריץ והוה תולדה דחורש או בונה". ומבואר דעשיית חריץ הויא מלאכה גמורה דאורייתא. וא"כ רש"י ביומא הנ"ל דס"ל דלא אסר רבי יהודה אלא באיסורי דאורייתא, אזיל לשיטתו. אלא דצע"ג, דלכא' דבריו (שהזכיר בחריץ לשון חיוב) נסתרים מהך גמ' דשבת שהביאו תוס', דאיתא שם דבגרירת מטה כסא וספסל ליכא איסורא דאורייתא. ואף שיש לדחוק בכוונת רש"י והרע"ב דר"ל דמדרבנן הוא דחשיב כחופר, וחופר גמור איסורו מדאורייתא משום תולדה דחורש או תולדה דבונה, ועל דרך שכתב במ"ב סי' של"ז ס"ק ג' וז"ל: "הלכך גזר דאע"ג דבגרירתו מצוי שיעשו חריצים בקרקע, ואיכא בזה משום חשש חופר דהוא תולדה דחורש", וכתב ע"ז בשעה"צ אות א': "אבל חופר גמור לית בזה, דאינו חופר כדרכו אלא כלאחר יד, ומדרבנן הוא דאסור".

מיהו ברש"י במס' סוכה ל"ג ע"ב ד"ה והא מודי ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות, לא משמע הכי, שכתב (אליבא דר' שמעון, ומיניה נלמד לר' יהודה): "גזר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ, ואף על גב דאיכא למיחש דלמא עביד חריץ, כיון דלא מתכוין להכי ואפשר לגרירה בלא חריץ, כי עביד נמי חריץ הוה מלאכה גמורה לא מיחייב, אבל היכא דודאי עביד מודי". הרי מבואר מדבריו דעשיית חריץ הויא מלאכה גמורה, וא"כ לרבי יהודה דלית ליה פטורא דדבר שאינו מתכוין, הויא מלאכה דאורייתא. [וכבר עמד ע"ז הרש"י שם דבברי רש"י הללו נסתרים לכא' מהגמ' בשבת מ"ו ע"ב]. וכן מוכח מדברי רש"י שעל הר"ף במס' ביצה שם שכתב: "לפי שעושה חריץ בקרקע והוי חופר, וחייב משום חורש". וכן הוא בלשון המאירי בביצה כ"ג ע"ב שכתב: "ואינה נגרת ע"ג קרקע אלא ע"ג כלים, שאילו גוררים אותה ע"ג קרקע הרי היא עושה חריץ, והרי הוא חופר וחייב משום חורש". ומבואר דבעשיית חריץ ע"י גרירה חייב משום חורש. והיינו דעשיית חריץ ע"י גרירה הויא מלאכה דאורייתא, וצ"ע.

ולאחר זמן מצאתי בחי' חת"ס ליומא ל"ד ע"ב (הוצ' מכוון חתם סופר) שכתב בישוב קושיית תוס' שם ד"ה הני מילי הנ"ל על רש"י מהגמ' בשבת מ"ו ע"ב, דמבואר שם דגרירת ספסל הוי איסור דרבנן, ואפי"ה פליגי רבי יהודה ואסר, וכתב החת"ס דסבירא ליה לרש"י דמה שאמרו בשבת שם דהגזר הוי חופר כלאחר יד, היינו למא' דס"ד דלא התיר ר"ש דבר שאינו מתכוין אלא באיסור דרבנן ולא באיסור דאורייתא, אבל למסקנא דרבא שם דר"ש מתיר דבר שאינו מתכוין אף באיסור דאורייתא, נקטינן דעשיית חריץ ע"י גרירת מטה כסא וספסל הויא מלאכה גמורה דאורייתא, ולא חשיב חופר כלאחר יד כיון שאין בזה שינוי גדול בצורת המלאכה.

ולפי דברי החת"ס איש מש"כ רש"י במס' ביצה דגזר הוי תולדה דחורש או בונה, ומש"כ במס' סוכה דגרירה הויא מלאכה גמורה, ולא קשה עליו מסוגיא דשבת.

וכדברי החת"ס מצאתי מבואר בתשו' ר' אברהם בן הרמב"ם (המבואר בס' שביבת השבת בהקדמתו, דף ז' ע"ב) שכתב וז"ל: "וישאמרת שלא התיר ז"ל (הרמב"ם פ"א מהל' שבת ה"ה - ה"ז) באותם הכללות אלא איסורא דרבנן, מדאמר כיצד גזר אדם וכו', היאך למדת מסוף ההלכה ולא למדת מתחלתה שהיא העיקר, שאמר בדריס המותרים לעשותם בשבת, ובשעת עשייתן אפשר שתיעשה בגללן מלאכה וכו', איסורא דרבנן מלאכה קרי ליה. ועוד למה אם נתכוין יהיה פטור כדאמרת, וכי

ודבריו תמוהים, דהר"ן לא כתב כלל הוכחה זו כדמוכח למעין, ועוד שסוף סוף בברייתא כתוב שמחזירין, אי"כ למ"ד שהוכיח משתי כירות מוכח שגם סומכים בשהייה וגם מחזירין, ואיך כתב שהוכחת הגמ' רק על שהייה כדמוכח בשתי כירות. וכבר תמה עליו בביאור הלכה בטענה קשה זו.

ונראה ליישב הקושיות הנ"ל, דהנה הר"ף כתב ראה דפסקינן כחכמים דחנניה, מבחינת הגמ' מהו לסמוך מהצד, גבה ותוכה הוא דאסור אבל לסמוך שפיר, או דילמא לא שנא, מוכח כחכמים ודלא כחנניה, וביאר הר"ן דברי הר"ף דאם ספק הגמ' לחזרה, איך אמרינן תוכה וגבה הוא דאסור, הרי תוכה אסור אף בגרופה כמו שס"ל לר' חלבו.

כן ביאר הר"ן כוונת הר"ף, ולפ"ז יוצא דכל ספק הגמ' הוא לדין שהייה מהצד מע"ש, אבל לדין חזרה מהצד ודאי אסור. אי"כ לכאורה למ"ד שמוכיח מהברייתא דשתי כירות שמותר לסמוך מהצד, הרי באותה ברייתא כתוב שמותר להחזיר, וא"כ קשים דברי הר"ן בביאור דברי הר"ף דספק הגמ' היא רק על שהייה, אבל חזרה אסור, הרי למ"ד שמוכיח משתי כירות חזרין דמותר גם להחזיר מהצד, ובע"כ צריכים אנו לומר דמה שנאמר בברייתא דשתי כירות אינה ראייה לסמיכה מהצד, כמו שיבאר להלן, וזו כוונת רע"א במה שכתב שהר"ן ביאר דברי הר"ף דהראיה מברייתא דשתי כירות הוא רק לשהייה ולא לחזרה, וא"כ אדרבה דברי הביאור הלכה תמוהים שתמה על תמיית רע"א על הדגול מרבבה, שהרי מביאור הר"ן בדברי הר"ף מוכח דכל הנידון שייך רק על שהייה, ומה שכתוב מחזירין בברייתא בע"כ אין זה כלל ראייה לדין סמיכה מהצד, כמו שנבאר, ואם כדברי הביאור הלכה לא היה נעלם כל זה מדברי הר"ן.

והביאור בדברי הר"ן הוא, דהנה בדין שהייה על כירה שאינה גרופה, הטעם דאסור משום דחיישינן שמא יחתה בגחלים. ובדין חזרה על שאינה גרופה איכא תרי טעמי, כמו שכתב בשער הציון סי' רנ"ג אות ל"ו, א. משום מחזי כמבשל. וטעם זה לכאורה מוכרח, דהרי אם מחזיר קדרה שנטלה מכירה שאינה גרופה, בע"כ איירי בקדירה שמותר לשהותה בלי גרופה וקטומה, דאל"כ אסור בכלל להשהות, ואיירי בקדירה שנתבשלה כל צורכה ומצטמק ורע לו, ולכן אין חשש שמא יחתה, וא"כ גם בחזרה לא נחשש לשמא יחתה, ורק שייך טעמא משום דמחזי כמבשל.

ולחך טעמא דמחזי כמבשל לכאורה אין שום ראייה מברייתא דשתי כירות שמותר לסמוך בחזרה מן הצד לכירה מבחוץ, ומשום דבשתי כירות מחזיר על גבי הכירה למעלה על גבה, והגם שמגיע הבל מהגחלים שנמצאים בכירה השניה מותר, משום דאין דרך לבשל כך, ואין מחזי כמבשל, אבל אין זה מוכיח למקרה שסומך בחזרה לצד הכירה למטה ליד הגחלים, שגם ככה"ג אין מחזי כמבשל, דכיון שהם מקרים שונים לגמרי אין ראייה מאחד לשני, ורק לדין חשש חיתוי אתי שפיר, דכיון דסליק הבלא מהגחלים לכירה, ובכל אופן מותר, ולא חיישינן שמא יחתה כיון שעשה היכר שלא השהה על הכירה שאינה גרופה כ"כ, לא חיישינן מן הצד של הכירה כיון שעשה היכר שהניח מהצד, דלענין זה אף שהמקרים שונים לדין דחשש חיתוי שווים הם. אבל לגבי דין מחזי כמבשל אין ראייה ממקרה אחד למקרה שני שאין מחזיר, ומשום כך הר"ן ס"ל בדעת הר"ף דכל הספק הוא רק על שהייה ולא על חזרה, אף שבברייתא מוזכר מחזירין, דמחזירין דברייתא אין לו שייכות לדין מחזירין מהצד.

וזו כוונת רע"א במה שכתב דמהברייתא מוכח רק דין שהייה ולא חזרה כמש"כ הר"ן, עכ"ל. וזה נראה אמת ופשוט ככוונתו, ודברי הביאור הלכה והדגול מרבבה צריכים עיון.

ואדרבה לשיטת הראשונים בעל המאור וסיעתו דפסקו כחנניה, דסוברים דהספק הוא לענין חזרה, תמוה מה ראייה איכא מברייתא דשתי כירות, וכן מה שכתבו למסקנא דילפינן חזרה משהייה, מה שייך למילף חד מחבריה כאשר הטעמים שונים, דבשהייה החשש שמא יחתה, ובחזרה משום מחזי, וצ"ע.

וכן מפורש בח"י הריטב"א ד"ה ת"ש דתניא כירה שהסיקה וכו', וז"ל: ובעינן אפשיט למ"ד לשהות בסמיכה, אבל לסמוך בחזרה דילמא שאני חזרה דנראה כמבשל, ואסור אפילו בסמיכה. תדע דאפילו בקטומה אסור להחזיר בתוכה, ולשהות מותר, עכ"ל. חזינן מפורש דלהחזיר אם טעמו משום מחזי, אי"ל ללמוד חד מחבריה, וזו דעת הר"ף.

ונראה ליישב דבריהם דס"ל דטעמא דאין מחזירין ע"ג כירה שאינה גרופה, אינו מטעם מחזי כמבשל, אלא כטעם שכתב בשער הציון שם בשם ספר הישר דחיישינן כאשר נטל הקדירה נצטננה, וכאשר יחזיר חיישינן שמא יחתה.

ולפ"ז שפיר ס"ל לבעל המאור ולתוס' שכתבו דהספק לרבנן הוא גם לענין חזרה, דבאמת משום מחזי אין נידון ואין ראייה כלל, אמנם לטעמא דשמא יחתה איכא שפיר לספוקי משום דאיתו חשש דאיכא בשהייה מהצד דשמא יחתה, ינחוש בחזרה.

ואם מוכח מברייתא דשתי כירות דמותר לשהות, ולא חיישינן שמא יחתה, אף דסליק הבלא, ומשום דעצם זה דסמך על הגרופה גילה בדעתו דאינו חפץ בגחלים כ"כ לא יחתה בסמיכה מהצד מחמת אותו היכר, א"כ גם לענין חזרה היינו חך דשניהם חד טעמא.

וכן מבואר בעל המאור דס"ל טעמא דשמא יחתה, וז"ל: וכן אם גרף כל הגחלים והוציאם לחוץ, לא שנא כירה ולא שנא תנור מותר להשהות ולהחזיר, דליכא חשש שמא יחתה, עכ"ל. משמע דטעם שמא יחתה קאי גם על שהיה וגם על חזרה, וכמש"ל.

ודברינו כפי שנתבאר לכאורה הם מפורשים בדברי בעל המאור עצמו (וכן בדברי רא"ש בפרק כירה), וז"ל בעל המאור: ודקא מיייתנן עלה מברייתא דשתי כירות המתאימות משהיין ע"ג גרופה וקטומה, ודחינן דילמא שאני התם דכיון דמדידליה שליט בה אוריא, וכן הא דתניא כירה שהסיקה בגפת ובעצים סומכין לה ואין מקיימין עליה אלא א"כ גרופה וקטומה, סתמא כו' יהודה (כוונתו שאף שלכאורה מוכח משתי הברייתות דהלכה דלא כחנניה אלא כרבנן, על זה כתב בעל המאור סתמא כו' יהודה), וממשיך בעל המאור וכתוב: ומדריי יהודה בלשהות

וחזינן דרש"י ס"ל לאסור עשיית אוהל עראי שאיסורו מדרבנן אף לר' יהודה, וסותר לדבריו ביומא דף ל"ד ע"ב, וצ"ל דשם הוה פסיק רישיה דלא ניחא ליה, ולדעת ר"ש פסיק רישיה דלא ניחא ליה שרי. וכדעת הערוך כן כתב בספר אור זרוע הלכות שבת סי' ע"ח ליישב שיטת רש"י. ולפ"ז מיושב דעת רש"י, דבגוונא דהוה פסיק רישיה דלא ניחא ליה אף בדרבנן אסור לדעת ר' יהודה, ואין סותר לדבריו ביומא ל"ד ע"ב. ואף בדמסתכת שבת קל"ג ע"א מבואר מדברי רש"י בד"ה ואי איכא אחר לעביד אחר, שס"ל כשיטת הראשונים דפליגי על הערוך, וס"ל דפסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור, אין זה סותר לדברי האור זרוע, משום דשם איירי בשאר איסורים, ובה ס"ל לאסור, אבל באיסורי שבת ס"ל לרש"י דפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר, וכמו שכתבו הראשונים בשבת דף קי"א ע"ב בסוגיא דסריס, דדברי הערוך נאמרו בשבת ולא בשאר איסורים.

***

ביאור דברי רע"א בדין חזרה מן הצד התמוהים מקושיית הביאור הלכה ד"ה מותר לסמוך

איתא בגמ' ל"ז ע"א: איבעיא להו מהו לסמוך מהצד, תוכה וגבה הוא דאסור, אבל מן הצד שרי, או דילמא לא שנא. ת"ש שתי כירות המתאימות וכו' משהיין ע"ג גרופה ולא ע"ג שאינה גרופה, אע"ג דסליק הבלא, ש"מ דמותר לסמוך. ודוחה הגמ' דילמא שאני התם דשליט בה אוריה, ואין חשש חיתוי דלא יועיל.

ת"ש כירה שהסיקה בגפת ובעצים סומכין לה, ואין מקיימין אלא א"כ גרופה וקטומה, ש"מ שמותר לסמוך מהצד בלא גריפה וקטימה. וכתבו התוס' דספק הגמ' לרבנן לסמוך מהצד הוא בין לשהייה בין לחזרה, ולחנניה הספק בחזרה או בשהייה בפחות ממאכל בן דרוסאי.

וכתב הר"ף דמשמע מספק הגמ' מהו לסמוך, דפסקינן דלא כחנניה, ממה שאמרה הגמ' תוכה וגבה הוא דאסור, והרי לענין חזרה גם בתוכה בגרופה אסור, ואנן מסתפקינן בלא גרופה, ש"מ דאסור לשהות בלא גרופה דלא כחנניה. והר"ן על הר"ף דחה ראייה זו, דתלמודא נקט לבעיא בכלהו, וקושטה דמילתא דכולהו תוכה וגבה באינה קטומה דאסור, עיי"ש.

עוד הביא הר"ף ראייה ת"ש כירה שהסיקה סומכין לה ואין מקיימין עליה אלא א"כ גרופה וקטומה, משמע דשהייה מותר בגרופה וקטומה ובלא זה אסור, ומוכח דלא כחנניה.

וכתב הר"ן בשם בעל המאור לדחות ראייה זו, דבאמת חך ברייתא דר' יהודה היא דס"ל כחכמים דחנניה, ומ"מ ספק הגמ' לסמוך הוא גם לחנניה לענין חזרה, ופשטינן מהך ברייתא דין חזרה כי היכי דלרבנן שהייה בתוכה אסור ומן הצד מותר, ה"ה לחנניה חזרה בפנים אסור, מן הצד מותר, עיי"ש.

והר"ף לא ניחא ליה בדברי בעל המאור, שהגמ' פושטת לענין חזרה משהייה בסמיכה משום דחזרה חמירי טפי, דחזינן מדברי ר' חלבו דלהחזיר בתוכה אסור אף בגרופה וקטום, ולשהות בתוכה מותר בגרופה, עיי"ש בדברי הר"ן. וכ"כ בח"י הריטב"א עיי"ש. וצ"ע במאי פליגי.

ובחי' הר"ן כתב בשם הרא"ה דאין לפשוט דין חזרה מדין שהייה משום דחזרה חמירי, וכ"כ הריטב"א, ורק משום דספק דרבנן לקולא שרי, עיי"ש.

ולענין הלכה כתב בשו"ע סי' רנ"ג סעיף א' דמותר לסמוך לכירה שאינה גרופה, וכתב שם במג"א ס"ק ה' דכל היתר השו"ע הוא לענין שהייה מע"ש, אבל לענין חזרה בשבת דין זה תלוי במחלוקת, דלפוסקים כרבנן דחנניה אסור להחזיר, ולחנניה ולפוסקים כמותו שרי להחזיר. וכתב הדגול מרבבה בביאור דברי המג"א דחזרה שכתב המג"א דתלי בפלוגתא, היינו שהייה לכתחילה, כלומר קדייה שלא היתה מנוחת כלל בצד הכירה מע"ש, ורוצה להניחה בשבת, בזה תלי המג"א במחלוקת חכמים וחנוניה, אמנם קדייה שהיתה מע"ש בצד הכירה לכו"ע מותר לנוטלה ולהחזירה בשבת, כמבואר בברייתא דשתי כירות, עכ"ד.

ובחי' רע"א שם בשו"ע חלק עליו בביאור דברי המג"א, וס"ל דחזרה שכתב המג"א שתלוי בפלוגתא חכמים וחנוניה הוא דין חזרה הרגיל בקדייה שהיתה מנוחת מע"ש, ונטלה בשבת ורוצה להחזירה בשבת, ועל זה כתב המג"א שתלי במחלוקת הפוסקים, וכתב על הדגול מרבבה וז"ל: ובמחילת כבוד תורתו אינו כן, אלא דלדעה דקיי"ל כחכמים וזו שיטת הר"ף אסור להחזיר, כדמוכח מדבעי לן מהו לסמוך, הרי דחזרה אסורה, וביאר הר"ן דס"ל להר"ף דאם איתא דהאיבעיא בלהחזיר, איך פשטה מהברייתא דשתי כירות, הא התם מיירי בשהייה, ודילמא חזרה חמירי טפי, עיי"ש. א"כ קיימא הדין דחזרה אסורה בסמיכה. ובה מובן מש"כ הגאון דגול מרבבה כדמוכח משתי כירות, הוא שגיא, דהא התם מיירי בשהייה ולא בחזרה וכו', עיי"ש בדברי קודשו.

וכדי לבאר דבריהם נסכם העולה מדבריהם.

מש"כ הדגול מרבבה דחזרה שרי כדמוכח מברייתא דשתי כירות, כוונתו דבאותה ברייתא בסופא מביט ר' יהודה דנוטלין ומחזירין ע"ג כירה הגרופה והקטומה, וא"כ למ"ד שמוכיח סמיכה מהצד משתי כירות, ס"ל דשתי כירות הוה ממש סמיכה מהצד, ובכל זאת כתוב בברייתא לר' יהודה שהלכה כמותו דנוטלין ומחזירין, ומוכח דחזרה שרי. ואף שדחתה הגמ' שאני התם דשליט בה אוריא, מ"מ למסקנא שמוכיחים סמיכה מין הצד מותר, תו לא צריכים לתירוץ דשאני התם דשליט בה אוריא, והדרינן לדברי המ"ד שהוכיח משתי כירות דין סמיכה מהצד, וא"כ מוכח שגם מחזירין. כך ביאר הביאור הלכה דברי הדגול מרבבה בד"ה מותר לסמוך.

הגם שדבריו לכאורה אינם מוכרחים, דאם סברין דשליט בה אוריא ואין זה דומה לסמיכה מהצד, מהיכי תיתי לומר דלמסקנא תו לא צריכין להאי שינוי. והראיה מדברי הר"ן והריטב"א ועוד ראשונים שכתבו למסקנא דאין ראייה כלל להתיר חזרה לדעת חכמים, חזינן מדבריהם דלא הדרינן למ"ד שהוכיח משתי כירות, ונשארים בדחיית הגמ' דשאני התם דשליט בה אוריא.

אמנם מה שצריך ביאור הם דברי רע"א שכתב שדברי הדגול מרבבה תמוהים, שהגמ' הוכיחה משתי כירות רק דין שהייה, וכמו שכתב הר"ן.

אין חפירה אלא בקרדום, אם יחפור ככוונה דרך חפירה בין בקרדום בין בכלי אחר הוא, ולא אמרי' חפירה כלאחר יד אלא כהיא דאמרינן ביו"ט שיחפור בדקר ויכסה, ואוקימנא בשהייה לו דקר נעוץ מבעוד יום, היאך אע"ג דהיא חפירה בדקר שהוא כלי הידוע לחפירה, הואיל והוא שלא כדרך החופרין חפירה כלאחר יד היא, וכן החפירה כדרך החופרין ברגל המיטה או בכלי אחר, חפירה מעליא היא, ואם יש הנפש לומר אין דרך החופרין בגרייה, הנה דבר ידוע ונראה בכל עת שהרבה מן בני האדם חופרים בגרירת הרגל או הקורה ע"י צמד הבקר. ומפורש בדבריו דעשיית חריץ ברגל המיטה היא חפירה גמורה ולא חפירה כלאחר יד, וחייב עליה מדאורייתא.

ולפ"ז ע"כ צ"ל דמה שאמרו בשבת מ"ו ע"ב דעשיית חריץ ברגל המיטה היא חפירה דרבנן, לא קאי למסקנא וכשיטת החת"ס. וזו ראייה גדולה לשיטת החת"ס הנ"ל. וכן מבואר בספר הישר לר"ת סי' רל"ג שכתב: "ואינו נראה כפי' הקונטרס שפי' חריץ כלאחר יד הוא, וליכא איסורא דאורייתא וכו', עיי"ש. ואחי הרה"ג ר' פנחס הראני שכן ס"ל להרב גינת ורדים א"ח כלל ג' סי' י"ט בפשיטות, דגורר מיטה וספסל חיובו דאורייתא, ובע"כ צריך לומר כדברי החת"ס.

ונראה עוד ליישב שרי רש"י, דמה שכתב דבאיסור דרבנן לא אסר רבי יהודה דבר שאינו מתכווין, היינו כבגון ההיא דיומא דאיירי בצירוף מתכות, שהוא גדר מלאכה מחודשת שחידשו חכמים, ואיסורה משום סייג וגזירה אטו איסור דאורייתא, דבזה הוא דס"ל דכשאנו מתכווין אין סברא לאסור משום סייג וגזירה, משא"כ בחורש כלאחר יד כגון גרייה וכיו"ב, דעצם מלאכת חורש היא מלאכה דאורייתא, ורק משום שעושה אותה שלא כדרך ליכא איסור דאורייתא. ומכל מקום כשאסור רבנן כלאחר יד, השאירו את כל הדינים הנוהגים באיסור תורה, דכוונת חכמים להרחיב את גדר המלאכה, ובכה"ג מודה רש"י דס"ל לרבי יהודה דאף כשאנו מתכווין אסור, ומשו"ה לא קשה קושיית תוס' מגמ' דילן.

ויש להביא סמך לדבר ממש"כ רש"י בשבת כ"ב ע"א הנ"ל דגורר שעושה חריץ "הוי תולדה דחורש או בונה". ומבואר דאף דהוי איסור דרבנן כדאמרו בגמ' דילן (אי לא נקטינן כחת"ס הנ"ל דלא קאי הך מילתא למסקנא), קרי ליה תולדה דחורש או בונה. ולפמשנת' כוונתו לפרש בזה דלהכי הוא דאסר בה רבי יהודה אף דהוי איסור דרבנן, ומשום דחכמים הרחיבו את האיסור גם באופן של כלאחר יד. ולא דמי למצוה דס"ל לרש"י דמודה ביה רבי יהודה דכשאנו מתכווין מותר, משום דהוי איסור דרבנן.

ועי' תרוה"ד סי' ס"ד שכתב בשם מהר"ם דהא דמודה רבי שמעון בפסיק רישיה דאסור, היינו דוקא באיסור תורה, ולא באיסור דרבנן. ועי' מאירי בשבת כ"ט ע"ב שכתב: "יש מוספינן דבאיסור דרבנן אף בפסיק רישיה מתיר רבי שמעון". וכן כתב בשבת מ"א ע"א. ונראה דסברתם היא כמשנת' לעיל בביאור שרי רש"י לענין צירוף, דהיכא דכל איסורו משום סייג, לא אסרו רבנן כשאנו מתכווין. ויש לעיין אי באיסור דרבנן כגורר כלאחר יד, נמי ס"ל לתרוה"ד ודעימיה דלא אסר ר"ש אפי' בפסיק רישיה.

והנה מצאתי בספר ההשלמה לשבת מ"א ע"א דס"ל לתרוה"ד דפסיק רישיה באיסור דרבנן שרי לרבי שמעון, והקשה מהא דבשבת מ"ו ע"ב אמר רב יוסף דלא התיר ר"ש דבר שאין מתכווין אלא באיסור דרבנן, ולא באיסור תורה, וא"כ מוכח דמה שאמרו דמודה ר"ש בפסיק רישיה דאסור היינו אפי' באיסור דרבנן, דאי באיסור דרבנן לא אסר אפי' בפסיק רישיה, היכי משכחת לה דשרי דבר שאינו מתכווין ולא אסרו אלא בפסיק רישיה, הא באיסור דאורייתא אסור אפי' בלא פסיק רישיה, ובאיסור דרבנן אפי' בפסיק רישיה לא אסר. ותירץ דשאני גורר שעושה חריץ כלאחר יד, דחמיר טפי משום שעיקרו איסור דאורייתא, דבכה"ג הוא דאסר ר"ש אף דהוי איסור דרבנן, משא"כ באיסורים כגון צירוף מתכות שכל עיקרן הוא מדרבנן. והוא ראייה גדולה לדברינו לחלק בין איסור כלאחר יד לשאר איסורי דרבנן.

ובזה יש ליישב גם סתירת דברי רש"י, דבשבת צ"ה ע"א אהא דתניא דמכבד ומרבץ לרבי אליעזר חייב חטאת, ולחכמים אסור משום שבות, איתא בגמ' דהאינדא דקיי"ל כרבי שמעון שרי אפי' לכתחלה. וכתב רש"י ד"ה כר"ש דלר"ש שרי לרבץ כיון דאינו מתכווין, ומשמע דדוקא לרבץ שרי, אבל לכבד אסור. ובדף קכ"ד ע"ב ד"ה מכבדות של תמרה פירש הדברים דבמכבד מודה רבי שמעון דאסור משום פסיק רישיה. והנה בפסחים ס"ה ע"א אהא דאמרי רבנן דרבי אליעזר: "אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות", כתב רש"י בד"ה אחד זה דאיסור מכבד ומרבץ הוא משום שבות. [ועי' שעה"צ סי' של"ז אות ד' שכתב דמש"כ דלא הוי דאורייתא, הוא משום דס"ל כשי' הרמב"ן דהוי בונה כלאחר יד]. והנה ממש"כ רש"י בשבת קכ"ד ע"ב דבמכבד מודה ר"ש דאסור משום פסיק רישיה, משמע דמרבץ לא הוי פסיק רישיה, וא"כ חכמים שאסרו מכבד ומרבץ משום שבות, לא אזלי בשיטת רבי שמעון, דלר"ש מרבץ שרי משום שאינו מתכווין, אלא ודאי אזלי בשיטת רבי יהודה, ואפילו הכי אסרו ריבוצ' מדרבנן. ולכא"ו זה סותר למש"כ רש"י ביומא ל"ד ע"ב הנ"ל דלא אסר רבי יהודה דבר שאינו מתכווין אלא היכא דבמתכווין עבר על איסור דאורייתא, אבל בגוונא דאפי' אי הוה מתכווין ליכא איסורא דאורייתא, כי לא מיכווין לא גזרו ביה רבנן.

ואמנם לפמשנת' אתי שפיר, דמש"כ רש"י דלא אסר רבי יהודה דבר שאינו מתכווין באיסור דרבנן, היינו דוקא בצירוף מתכות שהוא איסור מחודש, אבל ריבוצ' דהוי בונה כלאחר יד [כדברי שעה"צ הנ"ל] מודה דרבי יהודה אסר אף כשאנו מתכווין, ואע"ג דאיסורו רק מדרבנן.

ודוק. אמנם יש לעיין דרש"י סותר משנתו במס' ביצה דף ל"ג ע"א בד"ה והלכתא, דכתב: אבל אנן קיי"ל כר"ש בין במוקצה בין בדבר שאינו מתכווין, ולכן שרי מדורתא מלמטה למעלה אף שבונה אוהל, וכן בחביתה דשרי משום דהוה דבר שאינו מתכווין, ורק לר' יהודה אסור, אבל לר"ש מותר. ותוד"ה מלמטה תמוה על דברי רש"י, דאפילו לר"ש הכא אסור, דהוא מתכווין לעשות מה שהוא עושה, עיי"ש.

נשמע לתנא דמתניתין לסמוך בלהחזיר, עכ"ל. ודבריו צ"ב, מדוע על הראיה הראשונה מברייטא דשתי כירות כותב הוא דסתמא כר' יהודה, ונשמע לדין מלשהות לדין חזרה, הרי מפורש בברייטא דמחזירין, וכמו שתמה הדגול מרבבה. ובאמת שהמלחמות העיר על בעל המאור קושיא זו, וז"ל: אבל היה לו לבעל המאור בזו לומר דמסיפא דמילתא ראיא דקתני אף מחזירין, עכ"ל המלחמות.

ובביאור דברי בעל המאור צריכים אנו לומר דס"ל דאם הך ברייתא מתירה שהייה רק בגרופה, וס"ל כרבנן דחנניה, בע"כ דאיסור חזרה בשאינה גרופה הוא משום מחזי כמבשל, כמו שנתבאר, אבל הבעל המאור דפסק כחנניה ס"ל דטעמא דאין מחזירין על שאינה גרופה הוא גם מטעם שמא יחתה בגחלים, אי"כ סובר בעל המאור דאם הך ברייתא ס"ל כרבנן, בע"כ מה שמותר להחזיר בשתי כירות הוא מטעם דאין מחזי כמבשל, ואם זה הטעם אין ראיא כלל לשיטתו לדין חזרה שמתר, משום דאין חשש שמא יחתה, ורק יכול להוכיח את דינו מדין שהייה, דאם בשהייה מותר ואין חשש שמא יחתה, כן הדין בחזרה, ודו"ק.

חזינן דבעל המאור עצמו שחולק על הר"ף, גם הוא עצמו לומד דמחזירין דברייטא לדעת ר' יהודה הוא מטעם דאין מחזי כמבשל, ולכן שרי, ומתורצת קושיית המלחמות על בעל המאור. וממילא שפיר ס"ל לרע"א בהבנת דברי הר"ן דאין להוכיח ממחזירין דברייטא דאין מחזי כמבשל, לבין מחזירין בסמיכה מהצד. ודו"ק. ואתי שפיר דברי בעל המאור דילפינן חזרה משהייה. וזוה מיושבים דברי רע"א, וסרה תמיהת הביאור הלכה מעלי.

העולה מהנ"ל דמחלוקת הר"ף ובעל המאור בדין חזרה תלוי בתרי טעמי המוכחים בשער הציון, דלר"ף הטעם הוא משום מחזי, ולבעל המאור משום שמא יחתה, וזוה תלוי כל המסתעף בהבנת ספק הגמ' בסמיכה מהצד, ודוק. כך נראה לבאר דברי מחלוקתם.

רק דבזה פליגי בעל המאור והר"ף, דהר"ף ס"ל דאולי בחזרה מהצד לכירה יש מחזי, ובעל המאור ס"ל דאין מחזי, דאם ס"ל דיש מחזי כמבשל היינו אוסרים לסמוך מן הצד אף דאין חשש שמא יחתה.

ד"ת אלו נכתבו לעילי נשמת אמו"ר הגאון כמוהר"ר דוד עובדיה זצ"ל
אחרון הרבנים בעי"ת צפרו שבמרוקו
חלי"ש יום ח"י אייר תש"ע
תנצב"ה

הרב אליהו ברכה
כולל "אליבא דהלכתא" נוה יעקב

בירורים וחקירות בעניני פיקוח נפש בשבת ובשאר איסורים
 תקציר הנידונים

- א. דעת מרן והרמ"א גבי חילול שבת להצלת בתו משמד.
- ב. ספיקת המשנה למלך ברודף אחר נערה מאורסה אי מחללים שבת להצילו מן העבירה.
- ג. בירור מקור הדין ברודף אחר חבירו להורגו שמחללין שבת להצילו.
- ד. שקו"ח אי דמי להא דאין ב"ד עונשין בשבת.
- ה. בהוכחת המשל"מ מדי' הראשונים בסוגיא דעם הארץ מותר לנוחרו ביהו"כ שחל להיות בשבת.
- ו. פלוגתת ר' יהודה ורבנן מתי הורגין רודף אחר נערה מאורסה, ושקו"ט עפ"י לספיקת המשל"מ.
- ז. שקו"ט לפשוט הספק מדין קלב"מ בבא על אחותו, ומדין יכול להצילו באחד מאביריו.
- ח. הכרעת ההלכה בספק המשל"מ.
- ט. שקו"ט בספק המשל"מ ע"פ הנידון אי אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך.
- י. דברי המשנ"ב בענין מי שכופין אותו לעבור א' מג' עבירות חמורות, אם צריך לחלל כדי שלא להצילו.
- יא. ביאור דברי המשנ"ב בזה.
- יב. בירור בדעת המשנ"ב בהנ"ל כשמשער שהנאנס יעבור על א' מג' עבירות חמורות.
- יג. בדעת המשנ"ב לגבי הנאנס עצמו אם יכול לחלל שבת להצלת עצמו.
- יד. שיטות הראשונים בדין "הותרה או דחוייה" בשבת.
- טו. כמה נפ"מ היוצאות מהחקירה אם שבת הותרה או דחוייה.
- טז. "ייבוי בשיעורים" ו"מאכילין אותו הקל הקל" אי הוו מדאורייתא או מדרבנן.
- יז. פרטי דינים בגדר החיוב לטרוח בשביל להימנע מחילול שבת בפיקו"נ.
- יח. לשונות הראשונים בנידון חולה שיב"ס האם לשחוט לו או להאכילו נבילה.
- יט. ביאור חילוק הראשונים ששבת הותרה יותר מאיסורי אכילה.
- כ. בירור הטעם דחיישי' שהחולה יקוץ באכילת איסור ויסתכן, וכמה נפ"מ בזה.
- כא. סברת הר"ן שבנבילה איכא חומרא יותר מאיסור שבת לפי שהאוכלה עובר בלאו על כל זית וזית שבה.
- כב. האם יש חילוק בהיתר איסורים בפיקו"נ בין הצלת עצמו להצלת חברו.
- כג. דברי הפוסקים בהיתר חילול שבת להצלת נכרי מטעם חשש סכנה עתידית על ישראל.
- כד. דין מצור על עיירות עכו"ם, ועכו"ם שצרו על עיירות ישראל בשבת.
- כה. בירור מתי הותר חילול שבת ושאר איסורים לצורך פיקו"נ עתידית ומתי לו.
- כו. נידונים אקטואלים בהיתר חילולי שבת בלחימה צבאית.
- כז. האם מוכח שהותר לחלל שבת לצורך סכנה עתידית ממה

שמחללים ע"י ישראל ולא ע"י גוי.
 כח. בהיתר חילול שבת להצלת נפשות אף באופן שלא ישמרו שבת ויקיימו מצוות.

כט. דברי האוה"ח שאין לחלל שבת אלא על מי שיוכל אח"כ לשמור שבת.

ל. ח' נפ"מ מהלימוד של "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה".

לא. חילול שבת על מי שנגמר דינו למיתה בבי"ד ועל שאר עבריינים.
 לב. חיוב הצלת מאבד עצמו לדעת וחילול שבת עליו, ודין זקן ואינה לפי כבודו בהצלת נפשות.

לג. ביאור לימוד ר' ישמעאל להיתר חילול שבת לצורך פיקו"נ מדין הריגת בא במחתרת.

ענף א

הריגת רודף אחר נערה מאורסה בשבת וחילול שבת להצלה משמד

א] בשולחן ערוך סי' שכ"ח סעיף י' כתב הרמ"א: מי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה, אין מחללין עליו השבת כדי להצילו. ובמוסגר הוסיף: עיין לעיל סי' ש"ו. והנה שם בשו"ע סעיף י"ד נפסק: מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל, מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה. ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות, ואי לא בעי, כייפינן ליה. ובמשנה ברורה שם (ס"ק נ"ח) הביא למה שכתב כאן בהג"ה דמי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה, אין מחללין עליו שבת כדי להצילו, וכתב דאין זה סתירה לשם, והכא מיירי שרוצים לאונסו שיעבור עבירה פעם אחת, ולהכי אפילו אם היא עבירה גדולה כגון לעבוד ע"ז אין צריך לחלל שבת כדי להצילו, דמחלל שבת ג"כ כעובד ע"ז, משא"כ שם שתשאר מומרת ותחלל שבת לעולם. והנה מקור הדין הוא מדברי הבית יוסף (שם) שהביא לתשובת הרשב"א (ח"ו סי' רס"ז) ששם נשאל הרשב"א על נידון זה, והשיב שדעתו נוטה שאין דוחין שבת על הצלה מהעבירות, אך הביא הב"י מהתוס' שכתבו דבפריה ורביה דמצוה רבה היא או היכא דלא פשע, שרי למיעבד איסורא וזטא כי היכי דלא ליעביד חבירה איסורא רבה, והוכיחו כן מכמה מקומות, ועל פי זה כתב הב"י דהכא לתירוצא דמצוה רבה הדבר ברור שאין לך מצוה רבה מלהצילה שלא יפחידה עד שתשתמד, ואם לתירוצא דמחלק בין פשע ללא פשע הכא נמי לא פשעה, ולכן שרי לחלל עליה את השבת ומצוה נמי איכא, עיי"ש. וראה במלבושי יו"ט כאן (ס"ק ג') שכתב דנראה דט"ס הוא ברמ"א, וצריך לגרוס: **אם** מחללין עליו השבת כו' - עיין לעיל סי' ש"ו, והיינו דהרמ"א רק בא לציין לשם דאיכא בזה חילוקי דינים (ומש"כ עיין וכו', במקור אינו במוסגר), וכמו שציין להלן סי' שכ"ט (סעיף ח') לעיין בס"י ש"ו אם מחללין שבת על מי שרוצים לאנסו, עיי"ש. ולפי"ז הרמ"א לא פליג על הב"י, וכמוכח. אך גם אם נגרוס "אין" ברמ"א, אפשר דלא איירי בהמרת דת, דבזה מודה לשו"ע, ודו"ק.

ב] ומצאנו במשנה למלך בהל' שבת (פרק כ"ד הל' ז') עמש"כ הרמב"ם (שם) דאין עונשין בשבת אף על פי שהעונש מ"ע אינה דוחה את השבת, שנסתפק בהא דפסק הרמב"ם בהל' רוצח (פרק א' הל' ו') שהרודף אחר חבירו ניתן להצילו בנפשו, ויש בזה עשה דכתיב וקצותה את אפך, ולא תעשה דכתיב לא תחוס עינך. וכן הורדף אחר אחת מכל העריות חוץ מן הבהמה, ניתן להצילו מן העבירה בנפשו. [ומקור הדבר במשנה סנהדרין (עג).] ואלו הן שמצילין אותן בנפשן: הרודף אחר חבירו להרגו, ואחר הזכר, ואחר הנערה המאורסה. ובגמרא (שם) תנו רבנן: מניין לרודף אחר חבירו להרגו שניתן להצילו בנפשו, אתאי בהקישא מנערה המאורסה וכו', מה נערה מאורסה ניתן להצילה בנפשו - אף רוצח ניתן להצילו בנפשו, ונערה מאורסה גופה מנלן, כדתנא דבי רבי ישמעאל "ואין מושיע לה", הא יש מושיע לה - בכל דבר שיכול להושיע. ועיי"ש דת"ר דאף אחד הרודף אחר חייבי מיתות בית דין ואחר חייבי כריתות, מצילין אותן בנפשן]. אם היה זה בשבת, מהו שנחלל שבת בשביל הצלתו מן העבירה.

וכתב דהנה ברודף אחר חבירו להורגו פשיטא דמחללין שבת כדי להצילו, דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש, ודמו של רודף כבר התירתו תורה, ובשביל שהוא שבת פשיטא שלא נניחנו להורגו. אך מאי דמספקא הוא ברודף אחר אחת מכל העריות, דאף שהתורה התירה דמו אפשר שלא נחלל שבת. ויש דוגמא לזה, שהרי אף שהוא מצות עשה להרוג מחוייבי מיתת ב"ד, מ"מ הוזהרנו שלא לעונש בשבת, וא"כ ה"נ ברודף אחר הערוה שניתן רשות להורגו הוא אחד מדיני העונשים, ואפשר שלא נחלל שבת בשביל זה. וכי תימא דלא חשיב חילול שבת משום דהוי מקלקל בחבורה, הא ליתא, שהרי כתבו התוס' בסנהדרין (לה. ד"ה אין רציחה דוחה שבת) דהרציחה חשיב תיקון משום דיש לו כפרה, וה"נ חשיב תיקון כיון שמצילו מן העבירה, וכי"כ התוס' (שם עג): ד"ה חד למעוטי ע"ז, יע"ש. ומההיא דאמרין (שם עד.) דר"א בר ר"ש אומר המחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו, אלמא שרי לחלל שבת בשביל להצילו מן העבירה, אף דאנן לא קי"ל כוותיה, היינו משום דס"ל דשבת אינה מן העבירות דניתן להצילו בנפשו וכמבואר שם, מ"מ נראה דליכא ראייה מהתם לנ"ד, משום דע"כ התם גזרת הכתוב הוא, דאין יתכן דבשביל שלא יחלל זה שבת שנחלל אנחנו, וכמו שתמהו שם התוס' (הנ"ל), וא"כ איכא למימר דאף לר"א בר"ש שאני חילול שבת שהתורה התירה חילול שבת כדי שלא יחלל זה שבת, אבל משום עבירה אחרת מנין לנו שנחלל שבת.

אך כתב דשוב ראה להר"ף דאוקמה לההיא דאמר בגמרא פסחים (מט): אמר ר"א עם הארץ מותר לנוחרו ביהו"כ שחל להיות בשבת, דמיירי כגון שהיה רץ אחר הזכור או אחר נערה המאורסה ביום הכפורים כיון שמתר להצילו בנפשו, כדתנן ואלו שמצילין אותם בנפשם, ע"כ. הרי לך מבואר דס"ל דכל אותם שמצילין אותם בנפשם הוא אפילו בשבת, וכן מדברי רב שריא גאון שהביא הר"ן שם בפירושו דברי ר"א הללו, יש ללמוד כן דרודף אחר אחת מכל העריות מותר להורגו

בשבת. אך כפי מ"ש התוס' (שם ד"ה ויש) דאוקמוה לההיא דר"א בע"ה שכופר להכעיס, דהו"ל הריגתו כמו פיקוח נפש, שהוא לסטים וחשוד על הדמים, דאי לא הכי היאך מותר להורגו ביהו"כ שחל להיות בשבת וכו', אין ללמוד דין זה משום דשאני פיקוח נפש דהא קי"ל דדוחה את השבת, וכיון שהתורה התירה דמו של רודף פשיטא דנהרג אף בשבת, אך ברודף אחר אחת מכל העריות עדין אפשר שאין מצילין אותו בנפשו בשבת, שלא הותר לנו לחלל שבת בשביל להצילו מן העבירה, והדבר צריך תלמוד. ודע דאליבא דר' יהודה דאית ליה דהאומר הניחו לו שלא ירגני דאין הורגין אותו, ואמרין התם דר"י ס"ל דהא דקאמר רחמנא קטליה משום דמסר נפשיה לקטלא, ואמרה תורה הצל דמה בדמו, נראה דפשיטא דאף בשבת הורגין אותו משום דחשיב רודף, אבל לרבנן דאית להו דאפגימתה קפיד רחמנא, יש להסתפק אם הורגין אותו בשבת, וצ"ע, עכ"ד המשל"מ.

ג] ויש לעמוד הרבה על כל דברי המשל"מ הללו, וראיתי שכבר עמדו בהם רבותינו הפוסקים זצוק"ל, ובס"ד נסדר הדברים דבר דבור על אופניו. ראשית במה שכתב שברודף אחר חבירו להורגו "פשיטא ל"י דמחללין שבת כדי להצילו, דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש וכו', יעוין למרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן ע"ז אות ב') שהביא מספר שביתת יו"ט, שהק' הא הוא דין מפורש ברמב"ם בהל' שבת (פרק ב' הל' כ"ג וכ"ד) דרודף אחר חבירו מחללין שבת להצילו אפילו בכמה מלאכות וכו', והשיבו החיד"א שהרמב"ם לא הזכיר רודף אחר חבירו, רק לשון הרמב"ם יחיד הנרדף מפני העכו"ם. ואולם בקושטא דהחיד"א גופיה במחזיק ברכה (סי' של"ט אות ה') כתב להק' על המשל"מ היאך כתב זאת מסבא דנפשיה, הא מפורש הוא גבי בא במחתרת בש"ס [דאיתא בברייטא (סנהדרין עב): הורגין אותו בין בחול בין בשבת] וברמב"ם בהל' גביה (פרק ט' הל' ז') שכתב ורשות יש לכל להורגו בין בחול בין בשבת. והביא שכע"ז הק' על השיירי כנה"ג (דלהלן), עיי"ש מש"ת עליו, אך על המשל"מ נשאר בצ"ע. וכה"ק המנחת חינוך (מצוה ת"ר אות ד'), עיי"ש. ועי"ש להגאון ר' אליהו חאקו זצ"ל בספר 'מצא חן' על הרמב"ם בהל' שבת (כאן) שהק' על המשל"מ הא מפו" כן במדרש רבה (ריש פ' מסעי), דמי שהיה נרדף מן הגויים וכו' מחלל את השבת, עיי"ש מש"ת. וראה בהגהות תשואות חן (למצא חן הנדמ"ח) מה שהביא בזה.

ד] ומה שהביא המשל"מ דוגמא דשייך איסור הריגה בשבת אף היכא דההירגה היא מצות עשה, מהא דהוזהרנו שלא לעונש בשבת, ובכלל זה שלהורג מחוייבי מיתת ב"ד, כתב החיד"א בברכי יוסף שם (סי' של"ט אות ד') דיש לחלק בין דין ד' מיתות לרץ אחר הערוה, דאף דד' מיתות מצ"ע, יכולין להתקיים שתייהן שמירת שבת ודיניה, דההוא גברא דבאפוקי שבתא יבא יומו לעשות משפט כתוב, אך בהצלה זו מצוה עוברת. אכן במרכבת המשנה (כאן) אחר שכתב חילוק זה דמיתת ב"ד לא דחי שבת משום שאפשר לקיים העשה אחר השבת, משא"כ ברודף דחשיב כעשה שזמנו קבוע וחובות שקבוע להם זמן, כתב דמ"מ איכא ראייה, דהנה בבן סורר ומורה שכל ימיו ג' חדשים, ואם לא נגמר דינו עד אחר ג' חדשים פטור, ומי לא משכחת ליה שבאו עדים בערב שבת, ואין הבי"ד דנין בערב שבת, ואחר השבת יעברו ג' חדשים, וכה"ג נמי בכלל לא תבערו אף על פי שהשעה עוברת. אך כתב ע"ז דיש לדחות, ולא ביאר טעמו, ולכאן כוונתו דאולי אה"נ כבה"ג דנין אותו בשבת, או דמ"מ שאני רודף דתמיד א"א להמתין בהריגתו, ולכן אמרין דאפשר להורגו בשבת, משא"כ מיתת ב"ד דעל פי רוב אפשר להמתין, ולכן נקבע דינה דאין לעשותה בשבת.

ואמנם סיים שם המרכבה"מ דכיון דבסנהדרין (לה.) מפיך ליה מגזירה שוה דמושבותיכם אוהרה לבי"ד, מסתבר דהיכי דגלי קרא גלי, אבל דין ניתן להצילו בנפשו שנסורה לכל אדם אינו בכלל הלא, עכ"ל. ואולם לכאן אין כוונת המשל"מ להכריח מדין חייבי מיתות ב"ד דאסור להרוג רודף אחר עריות בשבת, אלא אדרבא מעיקרא אמרין דאין לנו מקור להיתר הריגתו בשבת, ורק כתב להביא דוגמא ששייך כזה דבר שבחול זה מצ"ע להרוג, ובשבת לא הותר, וא"כ לא אכפ"ל דהתם זה גזה"כ, דמ"מ איכא בזה דוגמא לדבר. ועוד י"ל דהתם בעי קרא (כמבואר בסנהדרין שם עמוד ב') כדי שלא נלמד מעבודה שדוחה שבת, והריגת הנידון דוחה לעבודה וק"ו שתדחה שבת [אמנם לכאן גם הכא י"ל ק"ו, דהא ודאי ברודף להרוג חבירו אמרין דעבודה נדחית מפניו, אכן ילד"ח דזה 'סברא', משא"כ התם זה 'קרא' ד"מעם מזבחי תיקחנו למות', וצ"ע בזה. ומ"מ באמת י"ל דרודף אחר נערה מאורסה אין הריגתו דוחה עבודה, ודו"ק]. וכעת מצאתי שהחיד"א שנה פרקו בספרו כסא דוד (דרוש ג' דף י'), ושם כתב ע"ד המרכבה"מ דלא ידע מה הכרעה היא זו, דהא שפיר מצינן למימר דגלי קרא אוהרה לבי"ד וק"ו ליחיד, עיי"ש.

ה] ומה שכתב המשל"מ שלפי פ"י הר"ף ורב שריא גאון בהא דעם הארץ מותר לנוחרו ביהו"כ שחל להיות בשבת, דמיירי כגון שהיה רץ אחר הזכור או אחר נערה המאורסה ביום הכפורים כו', מוכח דכל אותם שמצילין אותם בנפשם הוא אפילו בשבת, משא"כ לפי התוס' אין ראייה, כיון דמיירי בכופר להכעיס שהריגתו כמו פיקוח נפש, שהוא לסטים וחשוד על הדמים, יעוין להחיד"א בברכי יוסף (שם) שהעיר דהמשל"מ לא הזכיר לדברי הרא"ש בפסקיו שם, דנראה שמודה לדינו של הר"ף, שהקשה עליו דלפי דבריו מאי איירא עם הארץ. אפי' תלמיד חכם נמי, ומשום הכי פירש כפירושו ר"י דכופר, אלמא מודה לדינו, אלא דלא ניחא ליה לפרש דר' אלעזר איירי בהכי, אלא כדפירש ר"י, והשתא מסתמא אית לן למימר דגם התוס' מודים לדינו של הגאון והר"ף, אלא דלא משמע להו דבהכי איירי ר' אלעזר, עכ"ד החיד"א. והנה המשל"מ לא כתב שלפי תוס' מוכח שאסור, אלא כתב שלפי התוס' אין הוכחה מהסוגיא שם, ומאי"ד נראה דאין כוונת החיד"א שכעת גם מהתוס' מוכח נידו"ד ברודף אחר עריות שיש להורגו בשבת, אלא כוונתו היא רק דמאחר שברא"ש חזינא שנייד מפי הר"ף מטעם של אחר, אך מודה לעצם דינו, אי"כ שפיר עדיפא למימר דזהו טעמם של

התוס', דל"ל למימר דפליגי אכולהו רבוחא הנוזכרים, ודו"ק. ו] ובמה שתלה המשל"מ לדין זה בפלוגתא ר' יהודה ורבנן, דלר' יהודה בכל נידון של רודף אחר עריות איכא דין רודף דנפשות, ופשיטא דאף בשבת הורגין אותו משום דחשיב רודף, אבל לרבנן אין ראייה, דאית ליה דהאומר הניחו לו שלא יהרגין דאין הורגין אותו, ואמרינן התם דר"י ס"ל דהא דקאמר רחמנא קטליה משום דמסר נפשיה לקטלא, ואמרה תורה הצל דמה בדמו. הנה יש להקדים סוגיית הגמ' (סנהדרין עג): בזה, דאיתא שם [בביאור דברי רבי יהודה אומר הסוכר דאף האומרת הניחו לו שלא יהרגהו אין מצילין אותה בנפשו]. "במאי קמפילגי, אמר רבא: במקפדת על פיגמה, ומניחתו שלא יהרגהו. רבנן סברי: איפיגמה קפיד רחמנא, והרי מקפדת על פיגמה. ורבי יהודה: האי דקאמר רחמנא קטליה - משום דמסרה נפשה לקטלא, הא - לא מסרה נפשה לקטלא". ופירש דלר"י [מדוע העמידו דווקא במקפדת על פגמה] דאי בשאינה מקפדת לא קאמרי רבנן למיקטליה משום עבירה, דלא חמיר מעבודה זרה ושבת, ע"כ.

ובפרי מגדים (משבצות זהב סימן שכ"ח ס"ק א') הביא לראיית המשל"מ מפלוגתא ר' יהודה ורבנן, וכתב ע"ז דיש לומר דגם רבנן מודים דמסרה נפשה, וסבורים דאפגמה גם כן קפדה, עכ"ל. והיינו דרבנן באו להוסיף סיבה להורגו מתי שאינה מוסרת נפשה, אך אה"נ אם לא אומרת הניחו לו וכו', שפיר היה אפשר להורגו גם מחמת דמסרה נפשה. אמנם הפמ"ג כתב כן רק בדרך אפשר, וי"ל דגם המשל"מ ידע שאפש"ל כן, אך כיון שאינו מוכרח, לכן כתב דאליבא דרבנן עדיין יש להסתפק, ודו"ק. אולם בשו"ת אבני שיש (ח"א) בקונטרס נפש שלמה (סי' ז), כתב דמוכרח לומר דלר"י נמי אי"ז ודאי שיהרגה, ואפילו ספק שקול אינו, דא"ל כ"צ היקש ללמוד רוצח מנערה המאורסה, הא נערה המאורסה גופא הוא משום פיקוח נפש, אלא מסתמא לא יהרגה, דאמנם בראיית המחמת אמרינן דחוקה שבה להורגו, היינו משום דאם לא יהרגהו הלא לא יניחנו בעל הבית ליטול ממונו, משא"כ בעריות אדרבא אם יהרגה לא יפיק זממו ותאוותו, אלא דמי"מ יש איזה צד קטן שמא מחמת כעסו על מה שאינה מניחתו - יהרגה, ואולם זה פשוט דגם מחמת צד זה יש היתר פיקוח נפש, דחיישינן ביה למיעוטא, אלא דכיון שדנים פה להרוג את הרודף, בזה בעינן לקרא דנערה המאורסה, ורבנן ע"כ שלא חלקו במציאות, אלא דסברי דמ"מ אין הספק והחשש הזה מוציא את הרודף להריגה, ולכן הרכיחו דמשום פגמה הוא דמצילין אותה, ואפילו באומרת הניחו לו וכו' מצילין אותה.

ומעתה לענין רודף בשבת, מכיון שהכרחנו דלכו"ע איכא חשש פיקו"נ, א"כ ודאי שיש להצילו מחמת זה, דכל המחלוקת היא לענין דחייית נפש הרודף, אבל אחר דחיינו לנפש הרודף, בין אם זה מצד חשש פיקו"נ בין אם זה מצד פגם דידה, ממילא לענין אם מותר הדבר בשבת יש להתיר מצד הספק פיקו"נ שלה, שהוא ודאי דוחה שבת. וכתב האבני"ש דעכצ"ל דספק המשל"מ הוא באומרת הניחוהו שלא יהרגה, דאז לגמרי ליכא חשש פיקו"נ, ורק בחול מותר להצילה לפי רבנן מצד פגמה, ומסתפק המשל"מ איך הדין בשבת. ועל כן תמה האבני"ש, איך פשט המשל"מ דין זה מדברי הרי"ף ורש"ג, הא הם מייירו בסתם רודף, ולא הזכירו כלל באומרת הניחוהו, וא"כ התם איכא היתרא דפיקו"נ, ואין ראייה להיכא דאומרת הניחוהו, דבזה ליכא פיקו"נ. ועל כן העלה שם, דבסתם רודף אחר נערה מאורסה וכיוצא ב מצילין בשבת משום חשש פיקו"נ, ובאומרת הניחוהו וכו' דליכא חשש פיקו"נ, אלא רק חשש פגם ועבירה, בהא לכא"ו אסור לחלל שבת בשביל זה, עיי"ש.

והנראה ברור בדברי המשל"מ שהסתפק בכל רודף אחר נערה מאורסה, ומה שהק' האבני"ש א"כ לכו"ע איכא בזה ספק פיקו"נ, דע"כ ר' יהודה ורבנן לא פליגי במציאות, הנה י"ל כמו שעורר איהו דהכא שאני דמצד עצמו אין פיקו"נ, אלא החשש הוא שמחמת שהיא מתנגדת אז הוא יהרגה, וא"כ אפשר דבכה"ג אפילו מצד פיקו"נ לא הותר, דכיון שאינו אלא חשש רחוק, וגם זה דבר שהאדם מביא עליו, לא אמרינן ביה היתר פיקו"נ, וראה עוד להלן (אות ל"ב) בענין מאבד עצמו לדעת אם מצילין אותו בנפשו. וע"ע במרגליות הים (סנהדרין עב: אות י"ט) שהיה מספר בית ובול (ח"ב סי' א' אות י"ג) שהעיר דלכא"ו כיון שאינה מחוייבת למסו"נ, נגיד לה דלא תמסו"נ (וכדאמרינן בכתובות ג:), ועוד הרי לשי' הרמב"ם (כדלהלן אות י"א) כל מי שאינו מצווה למסו"נ ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו, וא"כ איך יתכן דמשום זו שעשתה שלא כדן יהיה מותר להרוג את זה, ע"כ. ולפי דבריו א"כ י"ל דכך גופא סברי רבנן, ומשו"ה אמרו דניתן להצילה רק משום פגמה. אמנם אכתי צודק האבני"ש דהכא אין נידון מצד היתר דם הרודף - כיון דמשום פגמה הותר דם הרודף, וממילא גבי שבת הנידון הוא רק מצד פיקו"נ דידה, ובזה אפילו ספק בעלמא דוחה שבת, ומה שתירצנו דאפי' היתר פיקו"נ ליכא בכה"ג, אכתי דוחק הוא וכמבואר למעין.

אולם באמת כל הענין שבה כאן מצד פיקו"נ, תלוי הוא בשני הפירושים שכתב הרמ"ה בסוגיא דסנהדרין, דבפירוש השני אכן פירש "דר' יהודה סבר מאי דאמר רחמנא ליקטליה משום דמסרה איהי נפשה לקטלא, הילכך אמר רחמנא ליקטליה לדיליה כי היכי דלא ליקטלה איהו לדיליה", אך בתחילה פירש "דר' יהודה סבר האי דקאמר רחמנא ליקטליה היכא דקא ערקא מקמיה וקא מסרה נפשה לקטלא כדי שלא תיבעל לו, אמרה תורה הואיל והיא מוסרת עצמה למות כדי שלא תפגם מצילין אותה אפי' בנפשו של רודף, אבל הכא דלא קפדה אפגמה כולי האי דהא לא מסרה נפשה לקטלא, לא חס רחמנא אפגמה", הרי לנו דאף לר' יהודה לא אתינא מצד פיקו"נ, אלא מצד הסימן שיש במה שמוכנה למסו"נ, וא"כ אפשר דבאמת ס"ל דליכא חשש דפיקו"נ, ועל כן אפילו מצד דין פיקו"נ (אלא הבעיה של היתר דם הרודף) לא היה חיוב להצילה, ומעתה לענין שבת, נמי אין היתר להציל דליכא חשש פיקו"נ. אולם בקושטא דע"כ המשל"מ ס"ל הכי, דהא כתב דאליבא דר' יהודה פשיטא דאף בשבת הורגין אותו משום דחשיב רודף, ולהג"ל הרי באמת אף לר' יהודה ליכא הכא נפשות ממש, ודו"ק. וא"כ מוכרח דאזיל כהביאור השני של הרמ"ה, וצטרף לדחוק כהג"ל דבחשש קלוש שתיבא על עצמה מצב מיתה ליכא

היתר פיקו"נ (ועי' להלן ענף ד' בענין חילול שבת על סכנה עתידית), או לומר דרבנן פליגי ע"ז גופא וסברי דליכא פיקו"נ [כיון שאם יהרגה לא יממש את זממו ותאוותו], ואכתי דברי המשל"מ צ"ת. וע"ע במשך חכמה בפרשת כי תצא (דברים פרק כ"ב פסוק כ"ה) מה שכתב בפלוגתא ר' יהודה ורבנן, ודו"ק להכא, וצ"ע.

ז] והנה בשער המלך (כאן) כתב להביא ראייה דאפילו בשבת ניתן להצילו, מהא דפרכינן בסנהדרין (עג): אברייתא דקתני דעל חייבי כריתות ניתן להצילו בנפשו, ממתני' דקתני אלו נערות שיש להם קנס הבא על אחותו, ודחקו אמוראי לאוקומא בגוויי רחיקי עיי"ש, והשתא הו"ל בפשיטות לאוקומא בבא עליה בשבת דלא ניתן להצילו בנפשו, וע"כ דלא שניא. אך דחה דאין מכאן ראייה, דנראה ודאי דעד כאן לא נסתפק המשל"מ אלא דוקא גבי אחרים אם מותר לחלל שבת כדי להצילו מן העבירה, אבל גבי נרדף עצמו, פשיטא ודאי דמותר לחלל את השבת כדי שלא יעבידנו על דת, וכיון שכן פריך התם שפיר, ולא מצי לאוקומא בבא עליה בשבת, משום דכיון דלגבי נרדף ניתן להציל את עצמו בנפשו, חשיבין ליה שפיר מיתה ותשלומין, ואין אדם מת ומשלם. אלא דהק' לפי זה מהא דמשני התם (עד). אביי דמתני' מיירי ביכול להצילו באחד מאבריו, ורבי יונתן בן שאול היא דאמר רודף שיכול להצילו באחד מאבריו והורגו נהרג עליו, ולפי מה שכתב הרא"ם בפרשת וישלח (בראשית לב, ח) דלגבי נרדף עצמו אין לחלק בין יכול להצילו באחד מאבריו או לא, אם כן מאי משני, הא אכתי כיון דלגבי נרדף עצמו ניתן להצילו בנפשו, אין אדם מת ומשלם קרינן ביה, אלא מוכרח כיון דלגבי אחרים לא ניתן להצילו בנפשו, לא אמרינן בכי האי אדם מת ומשלם, ומעתה חזרה ראייה למקומה. אולם אכתי יש מקום לדחות, דעד כאן לא כתב הרא"ם דגבי נרדף אין לחלק אלא דוקא ברודף אחר חבירו להורגו, וכמעשה שהיה גבי יעקב אבינו, דאיכא למימר שפיר דמתוך שאדם בהול להציל את נפשו ממוות לאו מידק די"ק, וסבור שאינו יכול להצילו באבריו, משא"כ ברודף אחר העריות, דלא בהיל כולי האי, כיון שלא בא על עסקי נפשות. ועוד תי' השעה"מ, דבשבת נמי כיון שניתן להצילו בנפשו ע"ז גוי חשיב שפיר אין אדם מת ומשלם, עיי"ש.

ויש לדון בדבריו, בעיקר ראייתו דלא אוקמינא בשבת, י"ל דלא צריך שתהיה אפשרות בעצם שיוכלו להרוג הרודף (כבתירוצו האחרון דאפשר להורגו ע"ז גוי), אלא באמת מכיון שבעיקר דינו הותר דמו ומחוייב מיתה, אע"פ שמחמת השבת לא ניתן להורגו, אי"ז אלא כאריה דרביעי עליה, ולא גרע מחייב מיתות שוגגין שפטורין מתשלומין, וכתי' בספר חלקת משה (גורן, עמ"ס ר"ה סוף סי' י"ג), וצ"ע בזה. ובמה שת" דהרא"מ איירי דוקא ברודף להרוג, דאז אין הנרדף צריך לדקדק, משא"כ ברודף אחר עריות, לכא"ו א"כ גם לענין מה שכתב בתחילה דבנרדף עצמו פשיטא דיכול לחלל שבת כדי להניצל, היה לו לדחות דלענין עריות לא אמרינן הכי, ודו"ק. ובאמת יעוין בשו"ת יביע אומר (חלק ד' חו"מ סי' ה') שדן בדין רודף שיכולים להצילו באחד מאבריו, והאריך בדברי הרא"מ והשעה"מ הנ"ל, והביא דברש"י סנהדרין (עד. וכן נו.) והרמ"ה (נו.) מפו' דלא כהרא"מ, אלא גם הנרדף צריך לדקדק להציל בא' מאבריו, וביסס שם החילוק האמור דאף הרא"מ מודה ברודף אחר עריות, אך במש"ל השעה"מ דספק המשל"מ לא שייך אלא לגבי אחרים, משא"כ לגבי האשה הנרדפת פשיטא שמוותר לחלל השבת כדי שלא יעבידנה על דת, כתב דלדידו מספקא טובא, ומאן פליג לן בהכי, והרי אין האשה נבעלת אלא באונס, ומשום פגמא דידה אמר רחמנא שניתן להצילו בנפשו, וא"כ מה לי האשה עצמה ומה לי אנשים אחרים דעלמא. וציין שכ"כ בספר אגורה באהלך (דף כ"ו עמ' ג') שכל לדחות ד' השעה"מ בזה, וכ"כ המנחת חינוך (סוף מצוה ת"ר), עיי"ש. ובמה שדן אולי מה שלנרדף מותר להרוג הרודף אי"ז פותר מתשלומין בקלב"מ, יעוין בחי' מרן ר"ז הלוי על הרמב"ם בהל' רוצח, שנקט דההיתר לנרדף הוא מצד דין הבא להורגו, ומשו"ה לא נעשה הרודף ע"ז לגברא קטילא, דאי"ז אלא רשות ולא חובה (והבאתיו בתולדות נח עמ' רמ"ד), עיי"ש ודו"ק מזה לדין קלב"מ, ועי' בזה באפיקי ים (ח"ב סי' מ'), ואכמ"ל.

ח] ולמעשה הביא לנו החיד"א במחזיק ברכה (שם) שמצא בחידושי רבינו יונה לסנהדרין (עב): שכתב להדיא "כל אותן שמצילין אותן בנפשו משמע דלא מפלגינן בין חול לשבת, כי היכי דגבי בא במחנתות לא מפלגינן בין חול לשבת". והביא עוד דכזה מצינו להכנה"ג בחלק חו"מ (סימן תכ"ה הגהת הטור אות כ"ו) שהביא דברי המאירי, שהרודף אחר חבירו להורגו יראה שניתן להצילו אפי' בשבת, וכתב עליו "ויראה שהוא הדין בכל רודף שניתן להצילו בנפשו", הרי דמאי דמביעיא להרב משנה למלך אם יש לחלק בין רודף אחר חבירו להורגו לרודף אחר העריות לענין להורגו בשבת, להרב כנה"ג פשיטא ליה דאין לחלק, ושרי בכלהו להרגן בשבת. וציין החיד"א עוד להגאון ר' אליהו מלובלין בשו"ת יד אליהו (סי' י"א) שכתב בפירוש דרודף אחר העריות מותר להרגו בשבת, ושכן כתב הרב תוספת שבת (ס"ק ו'), עיי"ש. והנה כאן החיד"א רק ציין להתוספת שבת, אך בספרו כסא דוד (הני"ל) עמד וימודד אר"ש על דברי התו"ש, שנקט כיון שהקושה נערה מאורסה לרוצח - א"כ אין היקש לחצאין, ופלפל בזה החיד"א ברוחב מבינתו לבנות ולסתור הנחה זו, עיי"ש בכל דבריו. ומ"מ איך שיהיה, אחר שיש לנו דברים מפורשים בחד מקמאי - הוא רבינו יונה, ובנוסף יש לנו פשוטות של כמה אחרונים בזה, ודאי הכי נקטינן.

[ויש לדון דאף אילו היה לנו ספק בהכרעת הענין, מ"מ היה לנו לנקוט לקולא, משום דספק נפשות לקולא. (ובודאי אין לומר דאיכא נפשות לאידך גיסא, מצד נפש הרודף, ז"א דהא בלא"ה הותר דמו, ודו"ק). אולם זה אינו, דהא הכא דנים על רודף אחר נערה המאורסה וכדו', שזה ענין של עריות ולא של פיקו"נ. אכן יל"ד דזה גופא מספקא לן, שמא בהיקש לרוצח נאמר שיש לזה דין של פיקו"נ, וא"כ יש למיול ביה לקולא, אולם לכא"ו נ"מ כיון דזה גופא מספק"ל, א"כ עד כמה שמבצאות אין אלא דיני נפשות, אין לנו לומר מספק דהוי כדיני נפשות ולקולא. ובפרט שבדיני נפשות עצמן מצינו לפעמים דלא מחשיבים הדבר כפיקו"נ, וכגון ברפואה שאינה ידועה, דאין מחללין עליה את השבת, ודו"ק. ובאמת אין

לכחד ממה שהבאנו לעיל דברי האבני שיש שהכריח דבסתם רודף אחר עריות יש לכו"ע חשש פיקו"נ, ולפי זה א"כ יש למיול לקולא, אולם מכל דברי הפוסקים חזינן דלא סברי הכי, אלא סברי דבסתמא ל"ח שיהיה כאן דיני נפשות. ומ"מ במה שנקט האבני"ש שבאומרת הניחוהו וכו' אסור להורגו בשבת, לכא"ו גם על זה איכא פשיטותא מרבינו יונה, דהורגין אותו בשבת, ודו"ק].

ט] ואתינא הכא לדברי השו"ע הניצבים בפתח דברינו, דיעוין בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת חו"מ סוף סימן ס') בהגה"ה מבין המחבר, שכתב דלכאורה אין מקום לספק המשל"מ, דהרי הרשב"א בתשובה (הני"ל) פסק דאין אומרים לאדם חטא בשביל שזוכה חבירו, וכן פסק הרמ"א באו"ח סימן שכ"ח (א"ה), עי' מה שהבאתי מהג' המלבושי יו"ט, ולפיהם ליתא לדבריו (אלו), ואף שהב"י שם כתב דהתוס' חולקים ע"ז, היינו מטעם דאומרים לאדם חטא איסורא זוטא, דמוטב שיחלל זה שבת אחד כדי שתשמור זו שבתות הרבה, שאם תמיר תעביד כל ימיה חילול, וגם ע"ז חמיר, אבל כשהאיסורין שוים בודאי ליכא שום הו"א שזה יעבור על איסור כדי שיציל את חבירו מלעשות איסור. ובתחילה כתב בן הנו"ב לתרץ דהא ספיקו של המשנה למלך הוא בענין גילוי עריות, וזה חמור מאיסור שבת, דהא בגילוי עריות הדין הוא שיהרג ואל יעבור, משא"כ בחילול שבת, וא"כ איסור שבת הוא איסורא זוטא לגבי נערה מאורסה, ואמרינן ביה חטא באיסורא זוטא להציל את חבירו מאיסורא רבא. אך שוב דן מהא דאמרינן ברוצה לחלל שבת גופא, דלראב"ש ניתן להצילו בנפשו, ולרבנן בעי קרא לגלויי דלא מצילין אותו בנפשו, וקשה היאך נימא דיעבור המציל עצמו על איסור שבת בהריגה זו. ולכן כתב ד"ל ברודף לא שייך לומר דאין אומרים לאדם חטא בשביל שזוכה חבירו, דהרי בגוף דין הרודף אמרה התורה להכות נפש שבביל שזוכה חבירו זה הרודף שלא להכות נפש הנרדף, א"כ בפירוש אמרה התורה בדין זה חטא בשביל שזוכה חבירו.

וראה שם שסיים דכל זה הוא אי טעמא דניתן להצילו בנפשו הוא משום הצלה כדי להציל את זה מלעבור על איסור, אבל אי אמרינן דהריגתו של זה הרודף הוא מטעם עונש, א"כ קשה וכי עדיף זה מכל הורגין ב"ד דאסור להענישם בשבת, ולפי זה כתב דזה גופא ספיקתו של המשנה למלך, אי הריגתו של הרודף אחר נערה המאורסה הוא משום הצלה, ומותר להרגו אף בשבת, או טעמא הוא משום עונש ואסור בשבת, עיי"ש מה שכתב עוד בזה. [והנה בענין אי הוי מדין הצלה או מדין עונש, כיון דאיירי גבי חילול שבת ע"כ להצלה פי' להציל אותו שלא יעבור עבירה, אך בעריות י"ל דהיינו להציל אותה שלא תיפגם, וראה במה שכתבתי בזה בס"ד בתולדות נח (עמ' רל"ג-רל"ה), ואכמ"ל]. ואולם לא הזכיר לדברי המשל"מ גופיה שכתב דאין להוכיח מדין הריגת מי שרוצה לחלל שבת, ד"ל דשאני חילול שבת שהתורה התירה חילול שבת כדי שלא יחלל זה שבת, אבל משום עבירה אחרת מנין לנו שנחלל שבת, ומשמע לכא"ו דס"ל למשל"מ דממה שהתירה התורה רציחה גופא בשביל הצלה מעריות, אין ראייה שמתירין גם איסור אחר, דרציחה שאני דאמרינן דהותר דמו. ועכ"פ שפיר כתב בן הנו"ב דהנידון גבי עריות הוא אי הוי מדין הצלה או מדין עונש, אך בשי' המשל"מ י"ל דמספקא ליה לצד שזה הצלה, האם הותרה שבת גם בשביל דברים אחרים או רק לצורך מניעת חילול שבת, ודו"ק בזה.

ענף ב

חילול שבת להצלת מי שכוּפין אותו לעבור עבירה שדינה יורג ואל יעבור
 ז] והנה במשנה ברורה (כאן ס"ק ל"א) על משי"כ הרמ"א שאין מחללין עליו השבת כדי להציל את מי שרוצים לאונסו שיעבור עבירה גדולה, כתב בזה"ל: "דאין אומרים לו לאדם חטא בשביל שזוכה חבירו, אך אם הכפיה היה באחד מג' עבירות, עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, והוא משער שהנאנס ימסור עצמו למיתה בשביל זה, אפשר דצריך לחלל כדי שלא יבוא לזה". ולכא"ו צ"ב מדוע כתב המשנ"ב דין זה בלשון "אפשר", הא עד כמה שמשער שהלה ימסו"נ, א"כ יש כאן הצלת נפשות, ובודאי שהיא דוחה שבת, וכמו"כ קשה מדוע הצריך המשנ"ב לאוקמי ש"הוא משער" שהלה ימסו"נ, הא עד כמה שזה ענין של פיקו"נ, א"כ אפי' ספק בעלמא ואף בשביל ספק ספיקא וכו', יש לו להצילו ומחללים עליו שבת. ובאמת ראה בלבוש לעיל סוף סימן ש"ו, שאחר שכתב לדין דבהמת דת וכו' צריך להציל, כתב דה"ה בעבירות דהוי דינא בהו יהרג ואל יעבור, והרי יצטרך זה הנאנס למסור עצמו למיתה, והוי המצילו מצילו ממות לחיים, עיי"ש. הרי דפשיטא ליה דיש להציל את הנאנס מחמת שיצטרך למסו"נ ויהרג [ועי' בפמ"ג שם (מש"ז ס"ק ה')] מה שכתב בדעת הלבוש]. וא"כ שיטת המשנ"ב צריכה ביאור.

יא] והנראה בזה דמוכרח בדעת המשנ"ב דהכא שאני מסתם פיקו"נ, והיינו משום דיש כאן ציווי למסו"נ, ולבאר הענין יש להקדים כמה נקודות, וראשית יש לדון בכל נאנס לעבור ג' עבירות חמורות, האם מותר לו לברוח, או צריך הוא לברוח, או שמה באמת אין לו לברוח אלא יש עליו חיוב למסו"נ, ובפשטות ודאי שצריך לברוח, ואע"פ שנחלקו הראשונים לגבי שאר עבירות שדינם דיעבור ואל יהרג - האם מותר לו להחמיר ולמסור נפשו, דדעת הרמב"ם (יסוד התורה פ"ה ה"ד) והרמב"ן בספר תורת האדם (שער הסכנה ד"ה ולענין ע"א) דאסור לו להחמיר, ודעת התוס' ושאר ראשונים שאם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג - רשאי, והובאו בבית יוסף בהלכות עבודת כוכבים (י"ד סי' קנ"ז), ופסק בשולחן ערוך (שם סעיף א') כוותיהו [ובנמוקי יוסף בסנהדרין יח]. מדפי הרי"ף) אף שכתב כהרמב"ם, מ"מ כתב שאם הוא אדם גדול חסיד וירא שמים, ורואה שהדור פרוץ בכך, רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה כדי שיראו העם ליראה השם ולאהבו בכל לבם, עיי"ש. ועי' בכס"מ המשל"מ (שם), ועי' בקובה"ע (סי' מ"ח אות י"ז, וסי' מ"ט אות ט"ו-י"א), ושדי חמד ח"ג (עמ' 50 אות ו'), ושיעורי ר' שמואל פסחים (יב. ד"ה ונראה). ולענין ב"ג בזה, עי' מה שכתבתי בתולדות נח, ואכמ"ל]. מ"מ כאן יש לומר דלכו"ע חייב לברוח, דהא אם בורח לא יהיה כאן שום איסור, משא"כ בשאר עבירות שיהיה עכ"פ איסור, ומשו"ה יש

מהראשונים שכתבו דרשאי להחמיר ולמסור נפש, ויתירה מזו מבואר בש"ח (שם אות ח') דבאיסור דרבנן לכו"ע אסור לו למסור, ודו"ק. ויש להוסיף בזה, דהנה עין ראתה במשנה ברורה בהל' יום הכיפורים (סימן תרי"ח ס"ק ה') שכתב בשם הפוסקים, שאם החולה רוצה להחמיר אחר צריך לכך, עליו נאמר אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש. ולכא' הכריע כהרמב"ם, ודלא כפסק השו"ע שכתב דרשאי להחמיר על עצמו ולמסור נפש אף במקום שאינו חייב. אכן נראה דאין כאן מחלוקת, דבנידון של המשנ"ב שם לא איירי שמישהו כופהו לעבור איסור, אלא במציאות הוא רעב ומסוכן וחייב לאכול, ובוה אה אינו אוכל אין כאן כלל קידוש השם, דבאופן שחייב לאכול בשביל להחיות נפשו אין ציווי כלל לצום, ולא דמי למי שמחוייב בדבר, ורק יש איהו אנס שכופהו לעבור על ציווי הקב"ה [וזה היפך החילוק הידוע של גדולי המפרשים בדעת הרמב"ם (פ"ה מיסודי התורה ה"ו) דדין מתרפא באיסורין חמיר ולא חשיב כאונס, ומשו"ה חולה מסוכן שעבר ונתרפא באחת מג' עבירות החמורות, עונשין אותו בית דין עונש הראוי לו, משא"כ במי שאנסו אותו לעבור על אחת מג' עבירות החמורות, עיי"ש. ומי"ב' הסברות יתכנו יחד ואינם סתירה זו לזו, דו"ק ותשכח כי אכמ"ל].

אכן באמת מצינו שנחלקו הפוסקים בזה, דהנה בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן ק"ו) נשאל בעיר שגורו עליהם העברת דת, ודינם ביהרג ואל יעבור, ומקצתם יכולים לברוח, האם מחוייבים בזה להציל נפשם כדי שלא יהיו מאבד עצמו לדעת, או נימא שלא יפרשו מן הציבור שמחוייבים למסור נפשם. ומתחילה כתב לצדד דפשוט שאין להם לברוח, אלא ימסרו נפשם על קידוש השם, והוכיח כן מחנניה מישאל ועזריה שהיו יכולים לברוח ואפ"כ מסרו נפשם, ואח"כ דחה זאת והוכיח מכמה מקומות שברחו והצילו נפשם ממיתה, והיינו משום דבדואי היכא דאפשר לקיים שניהם שלא לעבור על המצוה וגם לקיים וחי בהם - עדיף, אך כתב דמי"מ אם רוצה להחמיר ולמסור נפשו לקדש השם ברבים שממנו ילמדו אחרים, זכור הוא לטוב, ודאי שאינו נחשב מאבד עצמו לדעת, עיי"ש. אולם השל"ה בשער האותיות (אות א' ס"ק נ"א) כתב לבאר שלכאורה יש לצדד שלא לברך על מצות קידוש השם, דלא דמי לשאר המצוות שחייב לחזר אחריהם, שהרי במצות קידוש השם אינו מחוייב לבוא לידי זה, ואדרבה אם יכול לברוח יברח, או אם יוכל לפדות עצמו בכל אשר לו יתן את כל הון ביתו ולא יהרג, א"כ אפשר שלא יברך ע"ז, ואח"כ כתב דמי"מ נראה שיש לברך ע"ז, והביא בדגמי ברכות (סא): איתא דרבי עקיבא אמר כל ימי הייתי מצטער על פסוק בכל נפשך מתי יבא לידי ואקיימו, וביאר דאף דמי"מ ודאי אין לו להביא עצמו לידי מיתה, ואם יכול לברוח יברח, מי"מ יש כבר סברא שאפשר לברך ע"ז כיון דחזינן שנפשו של ר"ע היתה חושקת שתבוא מצוה זו לידו באופן שיהא מוכרח לקיימה, עיי"ש. וע"ע בענף יוסף על עין יעקב ברכות (שם אות קל"ו ד"ה אמרת) מה שהביא בשם השל"ה כע"ז, ולפנינו ליתא אלא כמו שהבאתי כאן. ועכ"פ מבו' דפליגי רבותינו בדבר זה אם חייב לברוח ממסירו"נ על קידוש ה', או אפשר להישאר ולמסור"נ.

[וראיתי בספר יגהה חכמה שהביא מהשפת אמת (על שו"ע י"ד סימן קנ"ו) שכתב על מה דפשיטא להשל"ה דצריך לברוח, דלדידו לא ברירא הא מילתא, דבשלמא בג' עבירות ליכא ביטול מצוה במה שבורח כיון דהוא בצינעא, ואין זו מצות קידוש השם, אבל בפרהסיא כיון דמצ"ע היא זו, ובמצ"ע זו אין הנפש חשוב כלל, למה יברח לבטל המצוה, אם לא דנימא דכל החיוב למסור נפשו הוא בשביל ולא יחללו, אבל אם ליכא חילול אין מוטל עליו למסור נפשו בעבור מצות ונקדשת, וזה צריך ראייה, ומשמע לכא' דמצדד דבקידוש ה' בפרהסיא עדיף לא לברוח. ויש לעיין אליבא דהש"א, באופן שלא רואים בריחתו דבכה"ג ליכא פרהסיא, ורק נמנע מלמסור"נ בפרהסיא, ודו"ק. והנה ביהגה חכמה שם כתב דידוע המעשה עם הגר צדק פוטוקי שנידון למות על קידוש השם, ומפורסם שהגרי"א אמר לו שיש ביכלתו ע"י רמזה דרכים להלטו ולא יוכרח למסור נפשו, והגר צדק סירב לזה ורצה למסור נפשו, ומשמע דהגרי"א הסכים עמו והניח לו, ולכא' פוטוקי מזה דס"ל להגרי"א כהשבות יעקב והשפת אמת וזלא כהשל"ה. אכן ב"דרך שיחה" (ח"ב עמ' קמ"ח) נשאל בזה רבינו הגר"ק שליט"א, והשיב דהתם כיון שרצה הגרי"א להצילו ע"י מעשה ניסים דוקא, ובוה שפיר סירב, משא"כ בהצלה בדרך הטבע].

ועינא דשפיר חזי בספר אבני שיש (הנ"ל בענף הקודם), שעמד על דברי המשנ"ב, ומכח הקושיות הנ"ל כתב לחלוק עליו, דבדואי דכל שיש ספק קל לפיקו"נ צריך לחלל שבת בשביל להציל את הנאנס, ובסוף דבריו הביא שכאשר נקרה עם חתנו של המשנ"ב, הלא הוא הרה"צ הגאון ר' צבי לוינסון זצ"ל, השיב לו שסברת הספק של מר חתנו היא, מפני שעל פי דין מחוייב למסור עצמו על ג' עבירות אלו, וא"כ לא הקפידה התורה במקום זה על איבוד נפש, ואין כאן משום פיקו"נ לחלל עליו שבת. והוסיף המתבר סמך לזה מדברי תרומת הדשן (סי' קצ"ט) הובא בש"ד (י"ד שם) שכתב "דבקידוש השם שלא הקפידה התורה על איבוד נפשות, לא ילפינן משאר ספיקות לומר ספק נפשות להקל".

אולם הקשה ע"ז שם דאינו דומה לדברי התורה"ד, דהתם אמרינן דהעבירה חמורה מנפשו במקום שיהיה חילול השם, אבל במקום שיכול להיות ניצול משהיה וליכא חילול השם, אינו רשאי להמציא עצמו כדי שיכפוהו ויקדש השם, והביא דברי השבו"י (הנ"ל) שכתב דאם אפשר לקיים שניהם עדיף, וביאר דמה שהביא הפ"י (י"ד שם ס"ק ח') דאפילו יכולים להימלט אין להם לברוח, היינו בגדולי המ"מ וכמשי"כ החינוך (בסוף מצוה רצ"ו, ולעיל הבאתי כן מהנמוקי"י), ודו"ק כל זה דוקא אם הוא עצמו נדבה אותו רוחו לקדש השם, אבל אחרים להכניסו לזה אם הוא אינו מתרצה, ודאי אינם רשאים, וממילא נחשב פיקו"נ גמור, דאל"כ מי שיכוף את חברו לעבור אחד מג' עבירות אלו שהדין שיהרג עליהם, והנאנס עשה כדן ונהרג על ידו, האם לא יתחייב

הרוצח מיתה, מטענה זו שהרי קידש ה' על ידו, וע"כ ברור דשרי לחלל שבת כדי להצילו, עכת"ד.

ולעניות דעתי אין בדבריו קושיא כל כך, דנראה דאמנם ודאי שאין אחרים יכולים לנדב את הנאנס לומר שהוא ימסור נפש כאשר אינו מצווה, אבל הכא הרי אדרבא מצווה הוא למסור נפש, אלא דאתינא עליה מצד שהוא יכול להינצל ולברוח, ובוה יש לומר דאף אם נקוט כהשל"ה דבמנאנס על ג' עבירות, ויש לו אפשרות לברוח ולא לעבור וגם לא ליהרג, חייב הוא לברוח, וממילא כל אחד ואחד מחוייב להשתדל בזה ולהצילו שלא יגיע למצב זה שיצטרך למסור נפשו להריגה, מי"מ הכא שאני, דהא אי"ז סתם הימלטות ממצב של מסירות נפש על קידוש השם, אלא יש כאן גם חילול שבת, ואע"פ שסתם כך נדחית השבת בפני פיקו"נ, מי"מ הכא דאיירי בג' עבירות שצריך למסור עליהם, שפיר קאמר הגר"צ לוינסון זצ"ל דלא הקפידה תורה על איבוד נפשות, והיינו ביחס למצוות התורה, דהיתר של "וחי בהם" לדחות איסורים, לא נאמר באופן זה, שהרי מה שימות הוא כדון, ומקיים בזה לעשה ד"ונקדשת" [ואמנם עצם הדין של "וחי בהם" קיים הוא, דאל"כ מדוע כשאין חילול שבת וכדו' מחוייב לברוח, אלא דלא אמרינן ביה הכא שמחמתו נדחו איסורים]. וכן ראיתי שביאר בספר משנת פיקוח נפש (סי' ל"א אות א'), וע"י באגרות משה (י"ד ח"ג ס"ס צ"ג) מש"כ בביאור דברי המשנ"ב, ומה שתמה עליו בשו"ת משנה הלכות (חלק י"ג סימן נ"ד), ועיי"ש במשנה"ה מש"כ בדברי המשנ"ב, וזה כעין דברינו כאן.

[והנה היה אפשר לדרוך במהלך אחר בביאור דברי המשנ"ב, והוא כמעט היפך המהלך הנזכר, דיש לומר סברא דהכא לא חשיב פיקו"נ, דבאמת חברו לא היה במצב דסכנה, אלא יכול לעבור את העבירה ולהינצל, וממילא לא שייך בזה ההיתר של "וחי בהם", ולכן אין לחלל עליו שבת. וכבר עוררתי בדרך זו לעיל (אות ו' ד"ה והנראה ברור) בביאור דברי המשנ"ב, שהחשש שהנערה המאורסה תתנגד ואז האנס יהרגנה אינו חשיב ספק פיקו"נ, אך הערתי דא"כ בכל מאבד עצמו לדעת אין דין להציל אותו, וזה דלא כהכרעת גדולי הפוסקים, וכדלהלן (אות ל"ב), עיי"ש. ושוב מצאתי בשו"ת משנ"ה (שם) שדרך במהלך האמור (בד"ה ועל ארבעה), וכן ראיתי במשנת פיקו"נ (שם אות ג') שתי' כאמור, והעיר אף הוא דא"כ כ"ש שבמאבד עצמו לדעת ברצון שלא יהיה חיוב להציל אותו, וממילא בשבת יהיה אסור לחלל שבת כדי להצילו, ואח"כ דן בדברי המפרשים בענין זה, עיי"ש. אכן אפשר להיכנס בפרצה דחוקה ולומר דאדרבא סתם מאבד עצמו לדעת, כיון שנכנסה בו רוח שטות ויאוש, הרי זה כמחלה שרוצה לאבדו, דמי לנאנס בידי אחר, משא"כ הכא שלא עושה כן אלא משום המצוה, א"כ שפיר דנים דלא אותה עבירה מג' העבירות אינו בפיקו"נ, ולכן לא נדחית השבת בעבורו. אכן באמת אי"ז מסתבר כלל (בפרט דאיירינן בדעת המשנ"ב שאין דרכו בחילוקים כאלה), ואדרבא י"ל דכאן יש יותר ציווי של "וחי בהם" דהיינו במצוות הקב"ה, גם מכח מצות השבת וגם מכח אותה מצוה מג' העבירות החמורות "אא"כ נימא כהדרך הקודמת, דבאותן מצוות לא נאמר דין "וחי בהם" וכמשנ"ת), ודו"ק].

[ב] ואכתי קשיא מה שתמהנו בתחילה על נקיטת המשנ"ב דדוקא אם "משער" שיהא ימסור"נ, ל"ל הך, הא כל שיש ספק קל הרי זה חשש פיקו"נ להצד דאיכא הכא דינא ד"וחי בהם", וא"כ מדוע אף לצד שצריך להצילו סייג זאת המשנ"ב דזה דוקא באופן שהוא משער וכו' [והנה המשנ"ה הנ"ל בא מצד הדין של "חלל עליו שבת אחת - כדי שישמור שבתות הרבה", עיין בדבריו, ולפי זה י"ל דהיינו דוקא היכא דמשער, משא"כ בספק בעלמא, וכמו שנכתוב להלן (ענף ה'), אכן לפי זה יוצא דהיה פשוט למשנ"ב דליכא דין וחי בהם, אלא רק דין של חלל עליו שבת וכו', וזה חידוש גדול], וצריך לדחוק דהכא אף אי איכא דין וחי בהם, היינו באופן שמסתבר שיגיע לספק נפשות, ומי"מ הא גופא צ"ב וטעם. ועוד יש לתמוה בזה במה שנקט המשנ"ב דאיירי ב"משער", וכמו שכבר תמה האבנ"ש (שם בהערה) דהא הזכיר לג' העבירות, והיינו גם שפיכות דמים, והרי בזה עד כמה שהנאנס לא ימסור"נ אלא יקיים ציווי המאנס, א"כ יהרג את מי שהלה ציווהו, ויש כאן לפנינו הצלת נפש של אותו אחד. ולכא' יש ליישב דאדרבא משו"ה כתב המשנ"ב דאיירי שמשער וכו', דאל"כ אפילו יש חשש קל שיעבור העבירה, ממילא יש חיוב להציל את אותו אחד שהנאנס יהרוג אותו, ולפי"ז יוצא דמש"כ "משער" - לצדדים קנתי, דכלפי שפיכות דמים היינו דאל"כ ודאי חייב להצילו, וכלפי עבודה זרה וג"ע היינו דאל"כ אין לו לחלל שבת [אולם בג"ע יהיה תלוי בספיקא דהמשנ"מ (דלעיל ענף א') לגבי נערה המאורסה, ודו"ק]. ש"ר במשנת פיקו"נ (שם בהערה) שעמד בזה, וכתב לבאר דכל מה שנקט המשנ"ב שהוא משער שהלה ימסור"נ, היינו משום הך דשפיכות דמים, דבוה אם יש לו צד שיעבור א"כ יש כאן פיקו"נ של ישראל שיהרג על ידו, עיי"ש, ולפי"ז א"כ ניחא גם קושייתנו הראשונה, דאכן בע"ז וג"ע לצד שצריך לחלל שבת זה גם אם יש ספק קל. אמנם באמת מחמת הקושיא גבי שפיכות דמים של ישראל שיהרג ע"י הנאנס, י"ל באופ"א וכמ"כ באבנ"ש, דאיירי שהשני תפוס אצלם ואין אפשרות להצילו, ואם הנאנס לא יהרגוה הם ייהרגוהו, ועל כן כל הגידון הוא רק על הצלת הנאנס, ולהכי בע"י שמשער שימסור"נ, ודו"ק.

[ג] אמנם התעוררתי בדברי המשנ"ב, דמשמע דאיירי דוקא לענין אם אחרים יכולים להציל את הנאנס, אבל לא איירי לגבי הנאנס עצמו אם יכול לחלל שבת, ולכא' בזה לא מספקא ליה, אלא פשיטא ליה דיכול להציל את עצמו על אף דאיכא בזה חילול שבת [ודחוק לומר דאין חילוק, והמשנ"ב דיבר במצוי יתור, דמאי פסקא לומר דמצוי יתור שאחר יכול להצילו, אדרבא מצוי יתור שיכול לברוח ולהינצל בכוחות עצמו, דאדם קרוב אצל עצמו ולב יודע מרת נפשו]. וצ"ל דכלפי עצמו תמיד יש חשיבות של נפש, אמנם צ"ב מהמת מזה, דהא כאמור מצד "וחי בהם" ליתא הכא כח לדחות איסורים, ולא נראה לומר דאיכא "וחי בהם", ורק שכלפי אחרים תמיד ההיתר הוא מצד "לא תעמוד על דם רעך", דהא "וחי בהם" הוא ציווי כללי, וצ"ע. וע"ע להלן (אות כ"ב),

ודו"ק, והנה לעיל (אות ז') הבאתי דהשעה"מ כתב בדעת המשל"מ דלגבי הנדרף עצמו פשיטא ודאי דמותר לחלל את השבת כדי שלא יעביירו על דת, ומאידך הבאנו שיש שפקקו דאין לחלל בזה. ומי"מ לכא' זה לא שייכא הכא, דהתם לא באים מצד פיקו"נ אלא מצד שרוצה שלא לעבור את העבירה החמורה, ושפיר ס"ל לשעה"מ דהשבת שלו נדחית מפני העבירה הזו (ורק דאחרים אולי אין להם לעבור עבירה "בשבילו"), משא"כ הכא שבאים לדון מצד פיקוח נפש, א"כ עד כמה דליתא, הרי זה בין לאחרים בין לנאנס עצמו, וקושיא במקומה עומדת. והלום מצאתי שעמד בזה במשנת פיקו"נ (שם אות ב'), וכתב דיתכן לומר דכבר יסודו לנו רבותינו דהיתר דפיקו"נ שייכא בזה בתרי פנים, דלאדם עצמו י"ל דחשיבא כאונס דרמנא פטריה, ול"ה מעשה עבירה, אולם לחלל שבת כדי להציל חברו, בזה בעינן להיתרא ד"וחי בהם" [האר"ך בזה בזכרון שמואל (סי' סה), עיי"ש], ולפי זה י"ל דהגם דבמקום שאונסים אותו לעבור בג' עבירות חמורות, כיון שצריך למסור נפשו אז לא שייך בזה היתר ד"וחי בהם" (ולכן נסתפק המשנ"ב אם מותר לחלל שבת כדי להצילו), אבל לו עצמו שייכא בזה היתרא דאונס, דמה שמחלל שבת לברוח מהעכו"ם הוא מחמת אונס מיתה (א"ה): יל"ד דאף אם נגדירו כבורח מהאפשרות לעבור על ג' עבירות, הרי זה נחשב אונס, ודו"ק בזה בדברי השעה"מ הנ"ל), ולכן פשיטא ליה למשנ"ב דשרי ליה לעבור איסור לצורך הצלה דידיה, ולא הסתפק אלא לגבי חברו אי שרי לחלל שבת להצילו, עכ"ד [ועיי"ש מה שכתב דאמנם מי שנתחייב מיתת בית דין, ודאי דגם לו עצמו אסור לעבור איסור כדי לברוח, ולא אמרינן דחשיבא אונס, דאדרבא נראה דמוטל עליו להמציא עצמו למיתה לקיים מצות התורה שיהרגוהו, וצ"ע לגליון רע"א במכות (ה). דמשמע שם דאף מחוייב להמית את עצמו, עיי"ש], ודפח"ח.

ענף ג

שבת בפיקוח נפש "הותרה" או "דחיה", ודינא ד"הקל הקל תחילה"

[ד] ואמנם מצאנו דאף במצב של פיקוח נפש ממש, ישנם הגבלות בהיתר של חילול השבת, ויש בזה כמה וכמה נידונים וחלקם שנויים במחלוקת, וכמו שיתבאר לפנינו בס"ד. והנה מודעת זאת בישראל מחלוקת הראשונים כמלאכים, אם שבת "הותרה" אצל פיקו"נ, או אינו אלא רק "דחיה" היא אצל פיקו"נ, והזכרה פלוגתא זו במשנה ברורה כאן (ס"ק ל"ה) בענין מה שפסק השולחן ערוך בסעיף י"ד, שאם היה חולה שיש בו סכנה וצריך בשר - שוחטים לו, ואין אומרים נאכילנו נבילה, וביאר עליה הכהן במשנ"ב דבטעם הטעם י"א שהוא משום דשבת הותרה אצל פיקו"נ, ולכן שוחטין לו כדרך ששוחטין ביום טוב, ואפילו איסור דרבנן אין מאכילין אותו במקום שאפשר לו לשחוט מטעם זה, אך המש"כ המשנ"ב וכתב שהרבה ראשונים כתבו דשבת רק דחיה היא, ולדבריהם צ"ל טעמים אחרים בביאור הלכה זו, עיי"ש. ולהלן (אות י"ח והלאה) נבאר הלכה זו וטעמיה בפרטות, אך קודם לכן נעמוד כאן בבירור הך דינא דפיקו"נ בשבת אי הוי הותרה או דחיה, וכמו שיבואר.

[והנה הרשב"א בשו"ת (חלק א' סימן תרפ"ט) כתב דנידון זה אם שבת הותרה או דחיה תלוי הוא בפלוגתא שבגמ' (יומא ו'): לגבי טומאה האם הותרה בציבור או רק דחיה בציבור. וכן בבית יוסף (כאן) כתב ללמוד דדעת הרמב"ם היא דשבת דחיה היא אצל פיקו"נ, שהרי פסק (פ"ד מביאת המקדש ה"טו ו"ט"ז) כמאן דאמר טומאה דחיה היא בצבור. והמפרשים יצאו לתמוה בזה מה הדמיו וההכרח מטומאה לשבת, הא יתכן שטומאה דחיה ושבת הותרה, וכן להיפך שטומאה הותרה ושבת דחיה, ראה בשו"ת חתם סופר (סי' פ"ה) ושו"ת אגרות משה (ח"ו ח"ב סי' ע"ט אות ב') שביארו מה שיש לחלק בין טומאה לשבת, ונשאר בזה בקושיא. וראה במה שהק' בשו"ת התשב"ץ (ח"ג סי' ל"ו) על הרשב"א, מהא דאמרינן (יומא מו'): ששבת הותרה לענין הקרבת קרבן ציבור, אף שטומאה דחיה בציבור, וא"כ ה"ה לענין פיקו"נ, שהרי בגמ' (יומא פה.) למד ר' עקיבא שפיקו"נ דוחה שבת בקו" מעבודה. והוסיף הרשב"ץ להק' כע"ז מהא דמילה דוחה את השבת, כמבואר בתלמוד בכל דוכתא, וא"כ ה"ה לענין פיקו"נ, שהרי בגמ' (שם) למד ר' אלעזר שפיקו"נ דוחה שבת בקו" ממילה, עיי"ש. ובראיתו מעבודה, יעוין מה שכתב בשו"ת בית יצחק (סי' נ"ג אות ו') ושו"ת אבני נזר (סי' תנ"ה אות ו'-ח) ושו"ת עטרת חכמים (סי' ד'). ובראיתו ממילה, יעוין בחזו"ע (שבת ח"ג עמ' ר"ס) שכתב להעיר דאין הדבר פשוט ששבת הותרה אצל מילה, עיי"ש. ובעיקר הדבר דיליף התשב"ץ מהלימודים שהוזכרו בגמ' יומא, יעוין בחזו"ע (שם עמ' ר"ט במוסגר) שכתב לדחות דאמרינן התם דלכולהו לימודים אית להו פירכא וכו', אמנם ע"י בספר זרע אמת (בחי' הש"ס סי' מ"ו) ושו"ת חת"ס (שם) שכתבו הטעם דשבת 'הותרה' משום שיש בה לימוד נוסף מלבד הלימוד של "וחי בהם", עיי"ש, וראה בזה עוד להלן בענף ה', ויש יתבאר].

ובדעת הרמב"ם כמאן ס"ל, יעוין בבית יוסף (כאן) שנקט בפשיטות דממה שכתב הרמב"ם (בפרק ב' הלכה א') "דחיה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצוות", חזינן דס"ל דדחיה היא ולא הותרה. וכן כתב הרמ"א בדרכי משה להלן (סי' ש"ל אות א'). וכן נקט בביאור הגרי"א לי"ד (סי' רס"ו ס"ק כ"ה). וכן נקט בעל המשנ"ב בשעה"צ (ס"ק י"ט). אולם יש להקשות ממה שכתב הרמב"ם בסמוך (שם סוף הלכה ב') "כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להי', ומשמע לכא' דס"ל דשבת הותרה לגמרי אצל חולה שיש בו סכנה. וכן נראה שדמ"ה הרמ"א (סימן ע"ו ד"ה ועוד ראייה), והוכיח מזה למילה דאף היא הותרה בשבת, עיי"ש וצ"ב א"כ מש"כ הרמב"ם לעיל דשבת דחיה אצל סכ"נ. אכן כבר עמדו הפוסקים על לשון זו של הרמב"ם, וכתבו דזה לאו דוקא, אלא כוונתו לומר שאיסור שבת נדחה לגמרי לגבי סכ"נ [וכמבואר בשו"ת התשב"ץ (הנ"ל) ליישב כמה מקומות שהוזכר בתלמוד לשון "דחיה",

דאין הכוונה בו לאפוקי "הותרה", אבל באמת השבת הותרה היא אצל פיקו"ג, וכמש"כ דהשבת הרי היא כחול וכו'. וכ"כ בשו"ת חסד לאברהם (תאומים, מהדו"ת סי' ס"ז) ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' ט"ו) ובצפנת פענח (על הר"מ כאן) ובערוך השולחן (יו"ד סי' רס"ו סעיף כ"ה) ובשו"ת אבני נזר (סי' תנ"ה אות ה') ובספר חמדת ישראל (קונ' דרך חיים, ריש סי' ט"ו ב), והובאו בחזו"ע (עמ' רס"ב), עיי"ש [ומה שתמה בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' מ"ב ד"ה וראיתי) על האבנ"ז, להאמור לק"מ], ודו"ק.

והנה השולחן ערוך לעיל סעיף י"ב, פסק שכשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י א"י וקטנים ונשים, אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת. וכתב מהרש"ק בשו"ת האלה לך שלמה (סי' רצ"ז) דמוכח מאכן שהשבת הותרה אצל פיקו"ג, דאי הוי רק דחוויה אי"כ היינו צריכים לחזר אחרי אופן שלא יהיה בו חילול שבת, עיי"ש. אך בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קנ"ד) כתב, שלפי הטעם שכתב הרא"ש (יומא פרק ח' סי' י"ד) שאין מחללין שבת עבור החולה ע"י אינו יהודי, משום דזימנין דליתנייהו, ואתי ג"כ לאהדורי בתרייהו, ומתוך כך יבוא לידי סכנה, אי"כ שפיר י"ל דזה שייך אף להסוברים דשבת דחוויה, כיון שיש בענין זה חשש של פיקו"ג, וקיי"ל שמחללים שבת אף בספק ספיקא של פיקו"ג (אמנם כאן זה חשש עתידי, וראה להלן ענף ד'). אולם מ"מ כתב הקל"ט לתמוה לשיטת הרמב"ם (פ"ב ה"ג) שהטעם הוא שמא יבואו להקל בדבר ולחלל שבת במקום אחר, אי"כ ק' איך מחמת חשש כזה דחו את האיסור שבת בקום ועשה, עיי"ש. ולכא"ו אי"כ נכריח מזה דהרמב"ם ס"ל דפיקו"ג הותרה שבת וכנ"ל. אך באמת אינו מוכרח, ויש ליישב עפמשי"כ המ"מ והכס"מ (שם) שטעם הרמב"ם "שלא תהיה השבת קלה בעיניהם" אינו אלא לגבי נשים ועבדים החייבים בשמירת שבת, אבל לגבי גוי וקטן אי"ז טעם, אלא הטעם הוא שמא יאמרו הרואים בקושי התירו פיקו"ג וכו', וכשלא ימצאו גויים או קטנים לא ירצו לחלל את השבת, עיי"ש. ולפי זה לק"מ, דהא בגויים וקטנים שאין בהם חילול שבת, מה שעושים ע"י ישראלים גדולים, זה משום חשש פיקו"ג, וכנ"ל.

[וראיתי להביא בזה מילתא חדתא דחזינא להגאון חקרי לב (חיו"ד סי' קמ"ה)] שהביא טעמי הראשונים בהא דאין עושין חילול שבת בפיקו"ג ע"י קטנים, וכתב להקשות ל"ל לכל אלו הטעמים שהם מחמת חששות בעלמא, הא י"ל דמעיקר הדין אסור לחלל שבת ע"י קטן, שהרי שבת דחוויה היא אצל פיקו"ג, דאתי עשה דלא תעמוד על דם רעך ודחי לאו דשבת, ואי"כ גדול דאיתיה בעשה (א"ה, פירושו: בציווי) ד"לל "תעמוד" הותר לו לחלל שבת, אבל קטנים דליתניהו במצוות עשה כלה, ובחילול שבת אנו מזהרים עליו, כדכתיב "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך", אי"כ איך נתיר לו שיחלל שבת בלא שיקיים העשה כלל, ומזה הוכיח כהיסוד שהאר"ך בו שם, דכל דלדין שרי ממילא שרי גם לקטן, דכי אסיר לן לספויי איסור היינו שלא במקום מצוה, אבל במקום מצוה לא, שלא עשה הכתוב להקטן חמור מן הגדולים, עיי"ש. ויל"ד בדבריו דמוכח שלא הק' זאת אלא אי נקטי' ששבת דחוויה, אך לא אם שבת הותרה, ואפש"ל דאף אי שבת דחוויה, אין זה מחמת המצוה של לא תעמוד על דם רעך, אלא זהו דינא ד"דחי בהם", והיינו שהתורה לא רוצה שמחמת קיום מצוות ימות האדם, ועל כן אף אם הקטן אינו בר מצוות, מ"מ אין שום בעיה שהוא מחלל שבת בשביל הצלת נפש (וכן יל"ד עוד מחמת סברת "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה" כדלהלן ענף ה'), ואי"כ אין כלל ראייה לשאר איסורים דאתי עלייהו מדין עדלות, ודברי החק"ל צ"ע.]

טו וצריך לברר מה נפקא מינה ממחלוקת זו אי שבת הותרה או דחוויה בפיקו"ג. ולכא"ו כבר הוזכרה כאן נפ"מ, לגבי הא דמחללים שבת ושוחטים לחולה בהמה, ולא אומרים נאכלנו נבילה, ואמנם גם הסוברים דשבת דחוויה היא - סברי דיש לשחוט ולא לאכלו נבילה, והיינו מחמת טעמים אחרים, מ"מ תהיה נפ"מ היכא דלא שייכי הנך טעמים (ע"י במשנ"ב, וע"ע להלן). אולם יש לציין למה שכתב בשו"ת זכור ליצחק (הררי, סי' צ"ה), שנקט בדעת הרמב"ם שהשבת דחוויה היא, ואף על פי כן שוחטים עבור החולה, דכיון שהוא צריך בשר - השבת הרי היא כחול לכל דבריו. ואי"כ לדבריו יאתא לנפ"מ הנזכרת, אך כתב דנפ"מ במה שכתב הרמב"ם שהשבת דחוויה היא לענין ריבוי שיעורים שאינו צריך לחולה, כגון שצריך לו שתי תאנים, דאז יש לתלוש לו שתי תאנים בעוקץ אחד, ולא לתלוש לו שלשה תאנים המחוברים בעוקץ אחד, עיי"ש. וכן מובאר בשו"ת הלק"ט (הנ"ל) שכתב דאפי' למ"ד הותרה היינו דוקא כל שהוא לצורך החולה, כגון שאין צריך אלא לגרוגרת א' והביא שנים, אבל לא שהותרה לגמרי וכו', עיי"ש.

עוד נפ"מ מ"ל, דהנה כתב בשולחן ערוך בסעיף ד' לגבי מכה של חלל, דעושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול, ובמשנה ברורה (ס"ק י"ד) הביא מהמגיד משנה (פ"ב ה"י) שכתב דמשמע אע"פ שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא, כיון שהחולי יש בו סכנה ויש בהדבר צורך קצת, ורגילין לעשות לו בחול מאותן מאכלים ורפואות, עושין גם בשבת, אך בביאור הלכה (ד"ה כל) האריך בעל המשנ"ב בדברי הפוסקים בזה, דיש דסברי שאפילו במקום שצריך חילול אין מחללין ע"י ישראל, אלא בדבר שיש לחוש בו שאם לא יעשהו לו יכבד עליו ויוכל להסתכן, אבל כל שברור שאין במניעת אותו דבר חשש סכנה, אף על פי שמ"מ צריך הוא לו ורגילין לעשות לו, אין עושין אותו בשבת אלא ע"י א"י כדין צרכי חולה שאין בו סכנה, ועי"כ הסיק במשנ"ב שמן הנכון להחמיר בזה דהוי איסור של תורה, אלא שנראה דבאופן שעי" פעולת החילול שבת זה יתחזקו אברי החולה, צידד כדעת המאירי (שבת קכח:): שאין למנוע ממנו דבר זה כיון שהוא חולה שיש בו סכנה, עיי"ש.

אולם בשו"ת יחוד דעת (חלק ד' סי' ל') עמד בהרחבה בנידון זה, וכ"ה בספר חזו"ע הנדפ"ח (שבת ח"ב) בדיני חולה שיש בו סכנה (אות י"ג), וכתב להשיב על המשנ"ב דאין להחמיר ע"פ הראשונים שהוכיח בביאור"ה ששיטתם לאסור בזה, מכיון שהרשב"א והר"ן המחמירים אזלי לשיטתם ששבת דחוויה אצל פיקו"ג, אבל אגן נקטי' דשבת הותרה אצל פיקו"ג, ושכ"כ כמה פוסקים דלשיטת ששבת הותרה אצל פיקו"ג מותר לעשות גם דברים שאינם לצורך הפיקו"ג של החולה, ואף מרן השו"ע

אע"פ שבב"י נקט בדעת הרמב"ם ששבת דחוויה היא אצל פיקו"ג, מ"מ אפשר שבשו"ע הדר הוא לכל חסידיו, ונקיט דאף לרמב"ם שבת הותרה אצל פיקו"ג, וכמש"כ שהרי היא כחול לכל דבריו, ואי"כ שפיר יש לנקוט כדברי המגיד משנה שכל שהחולי יש בו סכנה ויש בהדבר צורך קצת, ורגילין לעשות לו בחול, עושין גם בשבת אע"פ שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא, והביא שכן היה מורה ובא הגאון רבי חיים סולובייצקי זצוק"ל לחולים שיש בהם סכנה לאכול ביום הכפורים כל צרכם, ואין צריך לאכול פחות פחות מכשיעור בכדי אכילת פרס, ובנו הגאון רבי יצחק זאב מבריסק זצוק"ל הסביר טעמו ונימוקו היסודי של אביו על פי הרמב"ם והרב המגיד כאן, עיי"ש. והשתא יש לנו עוד נפ"מ התלויה במחלוקת זו.

ובפסטות שתי הנפ"מ הנזכרות שוות הן בטעמים ועניינים, דתרווייהו עסקי בחולה שיש בו סכנה שהותר לחלל שבת בעבורו, והנידון הוא האם הותר להוסיף על זה, הן אם זה בצורך החולה בדברים שאין במניעתם פיקו"ג, והן אם זה בריבוי בשיעורים במלאכות שלצורך הפיקו"ג. אולם בקושטא שיש לחלק בזה לתרי צדדי, דיש לומר דריבוי בשיעורים כיון שהוא באותן מלאכות שהן לצורך הפיקו"ג, אי"כ אף אם עשה זאת באופן שיש בו שיעור יותר גדול, מ"מ כיון שממלאכה זו נעשה צורך פיקו"ג, לכן מותר הדבר, משא"כ בדברים שאין בהם תועלת בשביל הפיקו"ג אלא צורך בעלמא של החולה. ומאיך גיסא יש לומר, דבדברים שהם לצורך החולה, אע"פ שאינם בשביל פיקו"ג, מ"מ כיון שהם לצורכו, אמרינן דהותר חילול שבת בשביל זה, אבל כאשר עושה מלאכה [אפי' שהיא לצורך פיקו"ג], ויש אפשרות לעשותה בשיעור פחות, והוא עושה אותה לחינם בשיעור הגדול, אותה תוספת כיון שאין בה צורך ומיותרת היא, ממילא לא הותרה בשביל החולה [וכן יש לצדד בדעת הרב"ז שכתב בשו"ת חלק ד' (סי' ק"ל וסי' ס"ו) ששבת דחוויה היא אצל סכנת נפשות, ואפ"ה הותר שם לעשות לחולה אפילו דברים שאין בהם צורך כל כך. אכן שוב בינתי דאדברא טעמו שם הוא "שאפשר שאם לא תעשה לו דברים שיש בהם קצת צורך - יבא להמנע גם מדברים שיש בהם צורך הרבה", עיי"שה, ושור"י מש"כ בחוט שני (ח"ד סי' פ"ט ס"ק ט'), עיי"ש]. ודו"ק.

טז והנה בר"ן במסכת יומא (ד: מדפי הרי"ף) בנידון אי עדיף לשחוט שבת או להאכיל לחולה נבילה, משמע דס"ל דשבת דחוויה היא אצל פיקו"ג (וכדלהלן אות י"ט), ובאמת כן מפורש בדבריו במסכת ביצה (ט: מדפי הרי"ף) שם כתב ששבת דחוויה היא מהתורה, ובמשי"ה ריבוי בשיעורים בשבת אסור הוא מהתורה, וכתב להוכיח זאת מהא דאיתא במנחות (סד). בעי רבא: חולה שאמדהו לשתי גרוגרות, ויש שתי גרוגרות בשתי עוקצין ושלש בעוקץ אחת, הי מיניהו מייתנין, שתיים מייתנין דחזו ליה, או דלמא שלש מייתנין דקא ממעטא קצירה, עיי"ש, ואי נימא דריבוי בשיעורא לא מיתסר אלא מדרבנן אי"כ מה הספק, הא ריבוי בצירה מיתסר מדאורייתא, ובודאי דעדיף לעשות מה שאסור רק מדרבנן, עיי"ש. ולכא"ו צ"ל דהחולקים פליגי בזה גופא, וסברי ששבת הותרה אצל פיקו"ג. אולם ע"כ דלא תלי זה בזה, דהא הרשב"א (חולין טו: ד"ה המבשל לחולה) ס"ל דריבוי בשיעורים אינו אלא איסור דרבנן (ועליו קאי הר"ן להוכיח נגדו), והרי הרשב"א (חלק א' סימן תרפ"ט) צידד דשבת דחוויה אצל פיקו"ג, ואי"כ שוב צ"ב מה ישיב לראי"ה הר"ן. וחזינא בשפת אמות במנחות (ד"ה דהכא ליכא) שהביא להוכיח הר"ן, וכתב דאין זה ראייה, דלעולם ריבוי בשיעורים מדרבנן, מיהו הכא בצריך לחולה ב' גרוגרות, אפי' יש ב' בעוקץ אחד וב' בשני עוקצין, והלך וקצץ אלו הב' בשני עוקצין, לא עבר איסור תורה, כיון דעכ"פ בב' אלו נתרפא החולה, אף על גב דהוי יכולין לקוץ הני ב' שבעוקץ אחד, מ"מ כיון דכל הקציצות בעבור החולה לא הוי רק איסור דרבנן ג"כ, ולהכי מיבעיא לרבא הי עדיף. ואף על גב דלולי החולה מרבה בתלישה מה"ת ומרבה בשיעורין דרבנן, מ"מ עתה דתרווייהו דרבנן שפיר מספקא ליה דאפשר דעדיף ב' בב' עוקצין כיון דכל המעשה נצרך לחולה, אבל ג' בעוקץ אחד הא יש בתוכו מקצת שאינו לצורך החולה, עכ"ד. וכן הוא בשפת אמת בבב"ה (יז. ד"ה באמת) שכתמה על הר"ן דמה דמיון הוא זה, הא כיון דצריך ב' גרוגרת ויש ב' בעוקץ אחד, והוא לקח ב' בשני עוקצין, נראה דאינו לוקה ואינו חייב חטאת. עיי"ש מה שביאר עפ"י"ז לספק הגמ', ונשאר בצע"ג על הר"ן. ושוב ראיתי שכן תירצו מרנן הגרש"א (בחי' לביצה דלהלן) והגרשי"א (הובא בספר "קב ונקי" סי' צ"ז) זצוק"ל. וע"ע מש"ת בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סימן ל"ו אות ג') עיי"ש.

ואתינא בזה לדברי המב"ט בקרית ספר (הל' מאכלות אסורות סוף פרק י"ז), שכתב "ונראה דהא דאמרינן מאכילין הקל הקל תחילה לא הוי אלא מדרבנן, דמדאורייתא אין לך דבר חמור שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע"ז ג"ע ש"ד, הא שאר איסורין כולהו אין עומדין בפני פיקוח נפש". ובשו"ת מנחת שלמה (חלק א' סימן ז') במוסגר שבד"ה (גם) כתב דדברי הקרי"ס הם חידוש גדול, כי מצד הסברא נראה דאם הקל והחמור הם לפנינו, למה יהא מותר להאכיל את החמור ללא דאם צורך, עיי"ש. ולהאמור בדברי השפ"א שפיר קאמר הקרי"ס דאע"פ שבאמת אין צורך לאכול את החמור, מ"מ סוכ"ס הרי היה מוכרח החולה לאכול איסור, וכעת שאכל את החמור הרי זה סייע לו בהצלת נפשו, וע"כ מדאורייתא אין כאן איסור, [ודו"ק דב' גרוגרות בשני עוקצים כלפי ב' בעוקץ אחד, הרי זה דין "הקל הקל תחילה", דמי לאיסור חמור מול איסור קל יותר, וכמו איסור שיש בו ב' לאוין כלפי איסור שיש בו לאו אחד, וכמשנת' דאף אחר שקצץ לגרוגרת אחת עדיין יש לחולה צורך בשניה, ואי"כ אין כאן טענה אלא מצד שהיה צריך להגיע לאותה תוצאה ע"י פעולה שיש בה פחות איסור, והיינו דין הקל לקל].

וכן בקודש חזיתי בחזו"ע (שם, עמ' רס"ג בע"ה) שכתב להשיב ע"ד המנח"ש, דסברת המב"ט לא נפלאה ולא רחוקה היא, ושכן נקט בשו"ת חיים וחסד (מוספ"א, סוף סי' י"ז) דהאי מילתא דמאכילין אותו הקל הקל תחילה, היינו רק מדרבנן, דמדאורייתא כל האיסורים הותרו לחולה אפילו החמור במקום הקל, ובשבת אוקמוה רבנן אדינא דאורייתא, ובשאר איסורים בלבד החמירו חכמים לומר דמאכילין אותו הקל הקל

תחילה, והביא עוד שכן סברו עוד מפרשים (אמנם מה שהביא מהגאון שו"מ, ילה"ע דארבא כ' שם להיפך, ורק לגבי החולה עצמו כ' דא"צ לדקדק, וכדלהלן אות כ"ב), ומבואר שם דתלי בהנ"ל דשבת הותרה בפיקו"ג, עיי"ש. וראה בחוט שני (הל' י"כ, פרק ז' ענף ה') שג"כ כתב מדנפשיה, דהא דמאכילין אותו הקל הקל תחילה, אינו אלא מדרבנן, דמהתורה כיון שצריך לעבור אמירא דרחמנא משום פיקו"ג, מה לי איזה איסור עובר (ושוב הביא כן מהקרי"ס), אמנם כתב דאם יש לפניו היתר, אסור מדאורייתא לאכול איסור, דבכה"ג לא הותר לו איסור כלל. אכן מדברי השפ"א הנזכרים נראה דגם כשיש היתר לפניו, מ"מ כל שלבסוף נשתמש באיסור לצורך פיקו"ג של החולה, אין בזה חיוב מדאורייתא, וכן מפורש בשו"ת מהרש"ג (ח"ב או"ח סי' י"ד) שאפילו היתה תאנה תלושה לפנינו, והלך אחד וקצר לחולה תאנה מהמחובר, לא עשה איסור דאורייתא, כיון שסוף סוף הציל במעשיו את החולה מן הסכנה. אולם שוב בינתי בביאור"ה לעיל סי' רע"ח (ד"ה מותר) דס"ל שכל שהיה יכול להציל החולה בלא חילול שבת, והלך וחילל שבת עבורו, חייב חטאת, עיי"ש, וצ"ע.

ואמנם בחזו"ע שם ציין שבשו"ת קול אליהו (ח"א חאו"ח סי' י"ז) כתב דלולי דברי המב"ט היה אומר דזהו דין דאורייתא, וכמו שמוכח בר"ן וכו', והיינו כהגרש"א במנח"ש הנ"ל, וכן דייק החזו"ע מדברי הקובץ שיעורים (כתובות אות י"ג), עיי"ש. [היינו ממה שכתב הקוב"ש בהא דחולה מסוכן מאכילין אותו הקל הקל, נראה דזהו רק כשההיתר מוזמן לפניו אסור לו לאכול את החמור, אבל להזמין לו את הקל ליכא חיובא **מדאורייתא** משום לאפרושי מאיסורא, דהא בשעה שיאכל החמור אכילתו מותרת כיון שלא הזמינו את הקל, ע"כ. ובעיקר דברי הקוב"ש ע"י תורת היולדת (פרק מ"ב הערה א') שהאר"ך בגדר הענין כמה צריך להתאמץ למצוא הקל הקל תחילה, ואכמ"ל]. שוב ראיתי שהגרש"א סתר משנתו בחידושי לביצה (יז), ונדפס גם בשולחן שלמה (כאן אות כ"א-י"ב), ששם כתב דמסתברא דחיוב הקל הקל תחילה הוא רק מדרבנן [וראיינו ממה דקיי"ל דפיקוח נפש גדול שבישראל עושהו כדרכו אף במקום שאפשר ע"י קטן או נכרי, עיי"ש, אכן לעיל (אות י"ד) כתבנו לדחות הראיה מהתם דאין הוכחה ל"הותרה", וה"נ אין הוכחה דהקל הקל הוא רק דרבנן, האמנם דע"כ חלוקים זמ"ז, דהא הרשב"א ס"ל דהוי "דחוויה", ואפ"ה אמרינן ביה דריבוי בשיעורין והקל הקל אינם מדאורייתא, אך מ"מ לענין הראיה כאן שפיר שוו אהדדי, דאי נימא כהדחיה דמה שעושים ע"י קטן או נכרי זה משום חשש פיקו"ג עתידי, אין ראייה גם לדין הקל הקל שהוא דרבנן, ודו"ק]. וצ"ע.

והנה יצא לנו בדעת הר"ן דס"ל דדין הקל הקל תחילה הוא מדאורייתא, וכדנקיט בפשיטות דריבוי בצירה מיתסר מדאורייתא, וכגון בבוצר ב' גרוגרות בשני עוקצין במקום מעוקץ אחד, וזה אף באופן שהחולה צריך לב' גרוגרות, וכדחזינא שהשיב עליו השפ"א דהרשב"א ס"ל דאין כאן איסור דאורייתא משום שסוכ"ס החולה התרפא בב' הגרוגרות. אולם אחי וראש הרה"ג יוסף נר"ו השיב לי בזה בדבר מחודש, ד"ל בדעת הר"ן כהבנת השפ"א דבודאי עד כמה שהשתמשו בב' הגרוגרות לצורך החולה ובשביל זה נעקצו, לכן אין כאן חיוב דאורייתא, אולם כיון שעכ"פ איכא חיוב דרבנן של הקל תחילה, אי"כ דנה הגמ' מה נחשב הקל יותר, וטעמ' הר"ן דאע"פ שלמעשה שבעוקץ מב' עוקצין לא יתייב ע"ז וכאמור, מ"מ כיון דאילו לא היה משתמש עם זה לחולה היה מתחייב על ריבוי זה, משא"כ בריבוי בשיעורים דאינו אלא דרבנן, אי"כ ודאי שיש לנו לעשות את הקל, דהיינו את מה שבלי היתר פיקו"ג היה מותר מדאורייתא, דהוא הקל מחבירו, ומזה הכריח הר"ן דאף ריבוי בשיעורים הוא מדאורייתא, ודו"ק [וזה כעין דברי המחזיק ברכה להלן (אות כ"א ד"ה והנה בשו"ת) בדעת הר"ן גופיה לענין אחר, עיי"ש והבן], ודפח"ח.

[ויש לציין שבספר יהנה חכמה (עמ' רמ"ו) כתב שמברי החת"ס ביו"ד סימן ע' נראה שנוקט שהוא דין דאורייתא, שכתב שם שכן נח שהוא מסוכן ורפואתו ע"י בשר, ויש לפניו אבר מן החי ובשר מן החי, אם אכל את האבר מן החי הרי"ז נהרג עליו מפני שהוא חמור יותר ואינו צריך לו, ומבואר דס"ל שהוא דין דאורייתא, ע"כ. והיינו דפשיטא ליה דלא שייך איסור דרבנן על ב"נ, ועי' מה שכתבתי בזה בתולדות נח (ריש פרק י"ג), ואכ"מ. ויל"ד דהתם באבר מה"ח יש גם איסור בשר מה"ח, אלא שיש איסור נוסף, ואי"כ יש לומר דהאיסור הנוסף נעשה בחינם, ובכה"ג דוקא הוי דאורייתא, ולא דמי לסתם "הקל הקל" בעלמא, אכן דו"ק דלפי"ז הו"א בקוצר ב' גרוגרות בשני עוקצין, וזה אולי לא קשור להקל הקל. עוד יל"ד בראיה זו, שכבר דנתי בתולדות נח (עמ' רנ"א ועמ' תצ"ו) להק' ע"ד החת"ס ממש"כ המפרשים דבב"ב אין היתר להתרפאות באיסורים, וכתבתי ליישב דמ"מ איכא לאוקמי דינו של החת"ס באופן שאונסים לב"נ לאכול אחד משתי החתיכות, דבזה גם בב"נ איכא פטור אונס, ושפיר דנים שיאכל לבשר מה"ח ולא לאבר מה"ח, והבאתי שכן אמר הגרע"א, עיי"ש. ומעתה שפיר י"ל דהנידון הוא על ישראל שבי"נ אונס אותו ליתן לו לאכול אחת מה' החתיכות, דאז יביא לו החתיכה הקלה, ואי"כ אין ראייה מזה, דהא ישראל מצווה בדין הקל הקל, ואע"פ שזה כלפי הב"נ, מ"מ שפיר שייך לחייב את ישראל, מצד שמצווה בלפני"ע (וביותר דהב"נ גופא אינו אונס), ודו"ק. ומ"מ מסתימת דברי החת"ס משמע דס"ל דהוי דאורייתא. אולם הלום ראיתי שמקור הראיה הנזכרת היא מהגאון ר' אלימלך וינטר שליט"א, ונדפס בספר תורת היולדת (פרק מ"ב סוף הע' א'), ושם כתב המחבר שליט"א ליישב, דיש לחלק בין נכרי לישראל, דבנכרי הותרו האיסורים מדין אונס, ולכן כשהיה יכול להינצל ע"י עבירה קטנה ועבר על החמורה - חייב, דעל החמורה אינו אונס, משא"כ בישראל דחייב נפשו דוחא איסורים, ואי"כ מה לי איסורא זוטא ומה לי איסורא רבה, עכ"ת"ו, ודפח"ח. ומבואר דנקט דגם במתרפאין איכא פטור אונס, ודלא כהאחרונים, ואכמ"ל בזה].

[י' והנה בשו"ת דברי מלכיאל (שם) אף שנקט שהעיקר לדינא דפקו"ג "הותרה", בכל זאת כתב בפשיטות במי שצריך לשחוט בשבת עבור חולה, דאם אפשר להשיג בשר כשר מחויב ודאי להוציא ממון על זה ולא לשחוט בשבת, וטעמו הוא דכיון שיש חיוב על כל אדם להוציא

ממון להציל חברו מסכנה, לכן גם מחויב לקנות משלו בשר כשר, דלא גרע מהא דמאכילין הקל הקל תחילה אף אם הוא ביוקר גדול, וה"ז חשיב כאילו יש בשר מוכן לפניו דודאי אסור לחלל שבת, ורק כשאין להחולה שום דבר רק דבר איסור ומותר לו לאכול, שוב אין חיוב על אחר להוציא ממונו להספיק לו היתר, רק מצד מצות צדקה, דאין זה בכלל הצלה מסכנה כיון שהותר לו לאכול את האיסור, עיי"ש. [אמנם ע"י היטב בקרית מלך רב (שבת פרק ב' הלכה א') דתלה הנידון של חיוב אחרים בפלוגתא הדותרה או דחוייה]. אולם במנחת שלמה (שם ד"ה גם צ"ע) פליג עליו, דאף אם נקוט דשבת בפיקו"ג דחוייה היא, מ"מ רק החולה עצמו חייב לבזבז ממונו עבור בשר כשר שנמצא לפניו, ולא לאכול נבילה או לשחוט בשבת, אבל אחרים לא חייבים בכך, משום שלא חל מעיקרא חיוב על ממונם אלא על גופם, וכיון שכן ממילא הרי זה כהיתר גמור, ואין חיוב להוציא ממון על דבר שהוא היתר גמור, ודוקא כלפי החולה כל שיש לו היתר הרי אין האיסור נדחה מצד הפיקו"ג, וה"ה באופן שיש לאחרים את ההיתר ביד, וכגון שיש להם כעת אוכל כשר (דאז אסור להם לשחוט וכדו'), וכן כשיש לו נר ביד (דאז אסור לו להדליק נר בשביל החולה), כיון שבזה חל חיוב ישירות על אותו דבר שבידם.

ועיין בדבריו (בכל ענף א') מה שהאריך לבאר בעומק הענין, שעל פיהם הוציא כמה וכמה הלכות, וכגון: "מותר להדליק את האור בשביל החולה שבסכנה, אף אם אצל שכנו ישנה מנורה דלוקה, אלא שהעמדתה לרשות החולה תגרום לשכן צער וסבל גדול, כגון ששכנו ישן ויש לו צורך להעיר אותו". וכן: "מותר לבשל עבור חולה שבסכנה שדרושו לו אוכל חם או שתיה חמה, אף אם אצל שכנו ישנו אוכל חם ושתיה חמה, אלא שהעמדתם לרשות החולה תגרום לשכן צער וסבל גדול, כגון ששכנו ישן ויש צורך להעיר אותו, או שהלה יישאר ללא אוכל ושתיה חמים בשבת, וגם אין השכן או כל אדם אחר חייבים מעיקר הדין למסור בשבת את האוכל שהכינו לעצמם, כדי למנוע ביטול עבור החולה שבסכנה, אם ע"י מסירתם לחולה יישארו הם ללא אוכל חם בשבת". וכן: "חטי חשמל שנפלו ברחוב ויש חשש שישגיע בהם אדם, מותר להזיק את חברת החשמל על מנת להפסיק את הזרם, ואין חיוב מעיקר הדין לעמוד שם במשך כל השבת כדי להתרות בבני אדם לבל יגעו בחוטמים ויבואו לידי סכנה", והביא שם שהגאון ר' פנחס אפשטיין חלק עליו, והשיב עליו לתרץ תמימותו, ועיקר סמיכת המנח"ש היא מדין טומאת כהן לקבורת מת מצווה, שפסק הרמ"א בשי"ע י"ד ס"י שע"ד סעף ב', שאם אינו מוצא שיקברוהו רק בשכר אינו חייב לשכור משלו, אלא מטמא אם ירצה, עיי"ש. וע"ע בשולחן שלמה (סי' ש"ל ס"ק י"ב אות ב'). אך הגר"ק שליט"א בחוט שני (שבת ח"ד פרק פ"ט, עמ' קנ"ט והלאה) כתב לדחות, דטומאת קרובים שהתירה התורה לקרוב כהן - הוא חיוב ומצוה על גופו לטפל בקבורתו, וכל שהחיוב מוטל על גופו אי"צ להוציא ממון ע"ז, משא"כ במצות לא תעמוד על דם רעך, דהתם גדר המצוה מעיקרא הוא, שאדם מצווה לעשות כל שביכולתו להציל את חברו, הן בגופו בטורח, הן ע"י צערו, הן ע"י ממונו, עיי"ש בכל דבריו, ויש להאריך בזה וכאן אקצר.

[ח] ובגוף הנידון בחולה שבי"ם האם לשחוט לו או להאכילו נבילה, יש להעתיק לשונות הראשונים קודם שנדון בדבריהם: וז"ל הרמ"א (יומא פרק ח' סימן י"ד) וז"ל שאלו את הראב"ד ז"ל חולה שיש בו סכנה אם לא יאכל בשר, אם יש לפניו נבילה ואין שחוט אם לא שנשחט בשבת, כי יש אומרים מוטב שיעבור הוא על לאו דנבילה משיעברו אחרים על איסור סקילה. והשיב דברי יש אומרים מכוונים הם, אבל יש לומר כי איסור שבת כבר ניתן לדחות בהבערה ובביטול ובמחמתין לו חמין. אי נמי שאי אפשר שלא יהא קטן אחד בסוף העולם, ורבינו מאיר השיב בתשובה על זה, והביא דמיון מאוכל נפש ביום טוב דשוחטין ביום טוב, דאיכא עשה ולא תעשה באיסור מלאכה ומאכל נבילה דאין בה אלא לאו, או לומר לנכרי לנחור עופות דליכא אלא איסור דרבנן, דאין שחיטה לעוף מן התורה, אלא כיון דהתורה התירה לנו אוכל נפש ביום טוב הוה לדידן פיקוח נפש ביום טוב כמו בחול. ובכ"ז נמי כיון שהתירה תורה פיקוח נפש, הוה כל מלאכה שעושה בשבת כיון שיש בה איסור סקילה, והשיב שזה החולה איזוה איסור עומד ומעכבו, וישא איסור שבת לא איסור נבילה, תדע שאילו לא היה שבת לא היינו מבקשים לו נבילה אלא שחטה, וכיון שכן האיסור העומד עליו ומעכבו הוא ששב היתר גמור לא איסור אחר, ולפיכך אין מתירין לו איסור נבילה, עכ"ל, ותמהני שא"כ מצא תרנגולת נחורה נאכילנה אותו ולא נשחוט לו, שכשם שאתה אומר שאיסור שבת מעכבו מלשחוט, כך איסור נבילה מעכבו מלאכול נבילה זו, שאם לא היה איסור נבילה מעכבו היה אוכל אותה, ולמה עומד לפניו איסור שבת יותר מאיסור נבילה, ועוד שאפי"ן היה כן למה לא נאכיל אותו האיסור שהוא קל ביותר. אבל נ"ל דלגבי חולה אין איסור נבילה קל מאיסור שבת, דנהי דנבילה איסור לאו ושבת איסור סקילה, איכא חומרא אחרינא בנבילה לפי שהאוכלה עובר בלאו על כל זית זית שבה, כדאמרי' לגבי נזיר שהיה שותה יין (נזיר מב.), אמרו לו אל תשתה אל תשתה הוא שותה, חייב על כל אחת ואחת, אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה, וחד לאו הוא דאיכא, דמעשה שבת מותרין, דק"ל (ב"ק ע"א). היא קודש ואין מעשיה קודש, ומש"ה לאוין הרבה דנבילה לא מיקרי איסור קל לגבי חד לאו דשבת, ואף על גב דהוי איסור סקילה, עכ"ל הר"ן.

[ט] והבוא נבוא לדון בטעמים הנזכרים. הנה מה שהביא הרא"ש בשם רבינו מאיר, מקור הדברים נמצא בשו"ת מהר"ם מרטנבורג (קרימונה סימן ר', ברלין סי' מ"א) ששם כתב דכיון דהתורה התירה לנו אוכל נפש, הוה לדידן אוכל נפש ביום טוב כמו חול שמותר בו כל מלאכה, והשתא נמי נימא כיון דפיקוח נפש יליפין ביומא (פה). דשרי, הוה כל מלאכה לחולה שיש בו סכנה מותרת כמו בחול, והיכא דאיכא היתרא ואיסורא קמיה מאכילין אותו הקל, דשחטה המאכל עצמו מותר, ולא נבילות שהמאכל עצמו אסור ואריא רביע עלייהו, ע"כ, וזה לכא"ו כדברי הראב"ד שהובאו בר"ן, שנקט דאיסור שבת עומד ומעכבו ולא איסור נבילה, והיינו משום ששבת הותרה אצל פיקוח נפש. והר"ן שתמה על דבריו, אויל לשיטתו במסכת ביצה (ט: מדפי הרי"ף) שכתב שם לענין ריבוי שיעורים בשבת דהוא מדאורייתא מיתסר, שהשבת דחוייה היא אצל חולה ולא הותרה, ולפיכך כל שהעיקר מלאכה אסור אף תוספתו כמוהו ומיתסר מדאורייתא, אבל יום טוב שאוכל נפש הותר בה, דאפי' אפשר מעי"ט שרי כל שהוא מרבה על העיקר, עיי"ש, ועי' בתוס' פסחים (מו: ד"ה רבה) שהשוו שבת ליו"ט לענין דין "הואיל", וזה כדברי מהר"ם כאן, ודו"ק.

אמנם לכא"ו אכתי לא נתבאר זה גופא מדוע לא נימא גם כלפי איסור נבילה וכדו' דהותר אצל פיקוח נפש. ולשון מהר"ם שחילק דשחטה המאכל עצמו מותר, ונבילות המאכל עצמו אסור, נראה כמו שכתבו לבאר בשו"ת דבר משה (תאומים, ח"א סי' ל"ד) ובשו"ת בית יצחק (סי' צ"ד אות ו') ובשו"ת חסד לאברהם (תאומים, מהדו"ת סי' ס"ז) ובשו"ת בית שער (סי' ק"יב וסי' ש"ח), שיש חילוק בין שבת שהיא מצוה התלויה בזמן, ולכן האיסור הוא על האדם, וכשהוא חולה הרי זה כיום חול ממש לגביו, לבין נבילה שהדבר עצמו אסור, ועי"כ שאין הדבר אלא דחוי לגביו, ולכן יש להעדיף לשחוט לו ולא להאכילו נבילה [אמנם ידוע דעת הריטב"א בנדרים (ג). המחודשת, שכל איסורי תורה הם איסורי גברא, ואכמ"ל, והנה בתשו' המהר"ם וברא"ש מפו' דלהאמור אפי' איסור דרבנן אין להאכילו, אלא יש לשחוט לו בשבת (כנ"ל, וכמוכא במשנ"ב ס"ק ל"ט), וצ"ע לפי המבואר בבתיבות המשפט (סי' רל"ד) דכל איסורי דרבנן אינם איסור גברא אלא רק איסור חפצא, וי"ל, ועי' מה שהארכתי בספרי הקטן תולדות נח (עמ' תרכ"ח והלאה) ואכמ"ל, וכע"ז ילה"ק עמ"ש"כ באבני נזר (סי' ק"ח אות ה') דלענין איסורי שבת דרבנן פשיטא דשבת הותרה ולא דחוייה, והבן, ובלא"ה דין זה דמהר"ם צ"ע, ע"י במחצית השקל (סי' ט'), ודו"ק]. וע"ע למהר"י ענגיל צוק"ל ב"ציונים לתורה (כלל כ"ד) מש"ב באופ"א ע"ד המחשבה, וע"ע בדבריו באתון דאורייתא (כלל י').

אכן בראב"ד שהובא בר"ן לא נתפרש כ"כ טעמו, ולכא"ו צריך לדחוק שנתכוין לחלק כאמור דשבת הוה איסור גברא, ונבילה הוה איסור חפצא, אבל אפשר"ל דהחילוק אינו מצד עצם האיסורים, אלא מחמת שנבילה זה איסור שהיה עליו בתחילה, שהבהמה היתה אסורה לו באכילה שלא ע"י שחיטה כראוי, משא"כ איסור שבת חל עליו רק כשקידש היום, ולכן אמרינן דכיון שכבר נאסר לו לאכול נבילה, וחייב לאכול בשר כשר, ממילא כאשר נכנסת השבת ובאנו לאסור עליו להכין מאכל המצריך לחלל את השבת, על זה אמרינן דאין לעכב עליו לאכול מאכלים המותרים לו מעיקרא, ולחייבו לאכול נבילות וכדו' שכבר חל עליו איסורם מקודם. וזה כוונת הראב"ד במה שכתב דאיסור שבת עומד ומעכבו ולא איסור נבילה, שאילו לא היה שבת לא היינו מבקשים לו נבילה אלא שחטה, ולכן איסור שבת העומד עליו ומעכבו הוא ששב היתר גמור לא איסור אחר, ולפיכך אין מתירין לו איסור נבילה, ודו"ק.

אולם באמת בתשובת הראב"ד המקורית [שהועתקה בהג' על שו"ת הרשב"א (חלק א' סימן תרפ"ט)], ונדרסה בספר הזכרון למרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל (עמ' רפ"ב), וכ"ה בקצרה ברא"ש (וכדעתקתי לעיל) וברבינו ירוחם (גי"ב ח"ט)], מבואר בה חילוק אחר מהאמור, וז"ל: ואני אומר, כי השבת ניתנה לדחות אצלו בהבערה וביטול והחם לו חמין, גם א"א שלא יהיה קטן נימול בשבת, וניתנה לדחות אצלו במילה ובשחיטת סממנים ובהם לו חמין, אבל לאו דנבילה לא ניתנה לדחות, עכ"ל, ועי' בשו"ת התשב"ץ (חלק ג' סימן ל"ז) שנראה דכיון לזה מדנפשיה, שהביא קו' הר"ן על הראב"ד שאיסור נבילה עומד לפניו כמו איסור שבת, וכתב עליו דאינו כן, שזה החולה לכל צרכיו מחללין שבת, שאפילו מצינו נבילה צריכין אנו לחלל שבת לבשלה, וכן כשהתירה התורה פיקוח נפש בשבת לא לענין להאכילו בלבד התירה, אלא לכל צרכיו כגון להברותו ולהדליק לו את הנר, וא"כ שבת היא שהותרה לו והיא עומדת לפניו, וכיון שבמקצת צרכיו אנו צריכין לחלל שבת, א"כ חזרה שבת כחול, ואין אנו צריכין לחזור אחר איסורין אחרים כדי שלא תתחלל שבת, שהרי לכל פיקוח נפש סלקה תורה קדושת שבת והחזירתה חול גמור, ומיגו דהותרה שבת לשאר צרכיו הותרה לענין שחיטה, דומה למ"ש במ"ס סוכה (ז). דמיגו דהויא דופן לענין סוכה הויא דופן לענין שבת וכו', ועוד דאיסור נבילה אינו עומד בפניו, שהרי כמה דברים הם עומדים לרפואתו, והשבת עכ"פ צריכין אנו לחללה והיא העומדת לפניו, עכ"ל.

ונראה בראב"ד שבא מחמת ב' נקודות, חדא - שהשבת הותרה בפועל אצל אותו חולה, שהרי יצטרכו לחללה בשביל לבשל ולהחם לו וכו', שנית - שהשבת בכללותה הותרה אצל שאר העולם משום שמוכרח שיש איזה תינוק שצריך למול אותו וכדו' [וביאר הענין הוא דבכל שבת ושבת הרי יש מציאות שהיא מתחללת (בהיתר), וא"כ כאשר מתירים לעוד אחד לחלל אותה אי"ז פוגם בשלימותה, כיון שבלא"ה היא באופן שבאופן קבוע עושים בה מלאכות לצורך פיקו"ג ומילה, משא"כ נבילה וכדו' אף שבודאי יש בעולם חולים שהותר להם לאכול נבילה, מ"מ זו הותרה זו לא הותרה, ודו"ק]. וכן נראה ברשב"ץ שבא מצד מיגו וכו', והיינו משום שבפועל יש כאן היתר, ויל"ע לפי"ז היכא שהחולה לא צריך שום דבר אחר אלא רק לאכול, דבאופן זה ליכא הותרה, ואמנם עכ"פ שייך הטעם שהוסיף הראב"ד דשבת הותרה אצל

שאר העולם, ודו"ק, ובמה שהוסיף הרשב"ץ שאיסור נבילה אינו עומד בפניו כיון שיש שאר רפואות ומאכלים, כוונתו דא"כ לא רק ששבת הותרה לגביו בשאר דברים ונבילה לו - אלא מאידך נבילה גופא לא כ"כ הותרה לאכילה כלפיו שהרי יש שאר דברים, ואמנם צ"ב, הא ע"כ דאין יכול להשיג שאר דברים כעת, דא"כ היה לו לאוכלם, וא"כ מאי נפ"מ בהו, וצ"ל דמ"מ זה מורה על החפצא שהוא פחות הותר', עוד יל"ע דא"כ גם גבי שבת איכא שאר דברים אלו, וצ"ל דזהו טעם בתוספת למש"כ דשבת הותרה בשאר דברים כחיימום וכו', ואמנם היא גופא קשיא דגם להם יש תחליף וכגון לעשות מער"ש (ולטעם ב' דהראב"ד א"ש), וצ"ע ודו"ק.

[ובהיותי בזה מצאתי במנחת חינוך (מצוה רצ"ו אות י"א) שכתב להסתפק דרך משל, מי שאנסו אנס לעבור על איסור בצנעה, ויש איסור קל מנבילה כגון שביעית, ואם הישראל יאכל האיסור קל גם כן יתפייס האנס כיון שיראה שעובר על דת, מה דינו: אי נימא דיעבור על הקל ויציל נפשו באיסור הקל, או דילמא דוקא באחזו בולמוס שייך שפיר כיון דנסתכן לאכילה סתם בודאי צריכין להאכילו הקל, אבל כאן האנס לא אנסו על הקל רק על איסור החמור, א"כ זה שאנסו נדחה, אבל לא איסור שלא אנסו על כך. וכתב לפשוט דדין זה תלוי בפלוגתא הראב"ד והר"ן בנידו"ד אי שוחטין לחולה בשבת או מאכילין אותו נבילה, דלדעת הראב"ד דישחוט לו ואל יאכל נבילה דאיזוה איסור עומד ומעכבו איסור שבת וכו', ודבר זה נעשה לו כהיתר אבל לא איסור אחר שקל ממנו, א"כ גם כאן איסור הזה שהאנס אנסו בנפשו נהפך לו להיתר, ולא יוכל להציל נפשו באיסור קל שאין האנס אנסו, אבל לפי הר"ן שכ' בקושייתו השניה שאפי' נימא כהראב"ד דאיסור שבת עומד ומעכבו ולא איסור נבילה, מ"מ למה לא נאכיל אותו האיסור שהוא קל ביותר, מוכח שלא סבירא ליה כסברת הראב"ד בזה, וא"כ הכא נמי יציל נפשו באיסור הקל, עכ"ל. ויש לציין שבפרש"ד (דרוש י"ט) כתב, דאסור לעבור על איסור קל של ביטול איסורים כדי שהחולה לא יעבור על איסור חמור של טבל וכדו', משום שמעשה זה אין בו צורך לחולה כלל, עיי"ש, ולפי זה י"ל לגבי חקירת המנ"ח דאסור לו לעבור על איסור הקל, אכן אדרבא נראה דהכא שאני שעובר על איסור קל, וממילא ניצול על ידו מהאנס, ולא דמי לביטול איסור וכדו' שאינו צורך הפיקו"ג כלל, ודו"ק, ועי' בספר בני ראם (סי' ז' ס"ק ז', סי' י"א ס"ק ב'), ואכמ"ל. וכ"ז ע"פ מה שהביא הר"ן מהראב"ד, ולא ע"פ ד' הראב"ד במקורם].

[כ] ומש"ה הרא"ש מפי השמועה שהטעם הוא משום דחיישי' שמה יהא החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן [והובא בב"י ובמשנ"ב כאן, והדרכי משה ציין שכו"ה בהג' מרדכי סי' תס"ג], מקור הדבר נראה שהוא מתשובת ריצב"א שהובאה בספר אור זרוע (ח"ב סימן ק"ח) לגבי יולדת, ששם התיר לשחוט ולא להאכילה נבילה, וכתב הטעם "כיון שיש לחוש שמא יודע לה הדבר ותמנע מלאכול ותבא לידי סכנה". ומשמעות הלשון היא שהחשש הוא שמא יהא החולה קץ במאכל, ויפרוש ולא יאכל אותו ואז יסתכן, וכן מפורש במשנ"ב [והגאון רבי יצחק לאמפרונטי בספרו פחד יצחק (ערך פ'קוח נפש דוחה כל התורה) הביא שהקשה לו הרב אביעד שר שלום באזילא ממנטובה, מדוע לא ניתן את הבשר לחולה, ורק אם יקוץ ולא יאכל אז נחלל שבת, והשיבו הפחד יצחק שאם נבשל לו הנבילה ואח"כ לא ירצה לאוכלה, הרי נצטרך עוד לשחוט לו ולבשל השחטה, ויש לחוש שבנתיים יסתכן החולה. ועיי"ש שביאר דהחשש הוא שמא אחד העומדים שם יגיד לחולה שזה נבילה, ובפרט נשים שרוב סיוע החולה מוטל עליהם]. אולם הרדב"ז (חלק ד' סי' ק"ל) כתב בביאור החשש, דילמא ידע שהיה נבילה ויקוץ ויסתכן, וכ"כ בספר קיצור שו"ע (סי' צ"ב סעיף ח'), עיי"ש. ולפי"ז אין החשש רק מצד שמא לא יאכל, אלא אף אחר שיאכל יש לחוש לסכנה [ולפי"ז ל"ק קו' מהר"ר אביעד ש"ש שהביא הפחד יצחק הנזכר], ודו"ק.

ומאידך כתב הרדב"ז (חלק ג' סימן תקצ"א, חלק ד' סימן ק"ל) שלטעם זה אם החולה יודע בעצמו שאין קץ באכילת איסור, ויש נבילה מזומנת, מוטב שיאכל נבילה ולא ישחוט הוא בידו. אולם הפמ"ג (ס"ק י') אחר שציין לרדב"ז, הביא דין זה, ואח"כ כתב לעיין בלבוש (סעיף י"ד), וכתבו ב"פרי הגן" (על הפמ"ג) ובביאור "עוז והדר" למשנ"ב (ציון ר"צ) שכונת הפמ"ג היא דממש"כ הלבוש "שמא יהיה החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן", משמע שיש לחוש שתוך כדי האכילה יקוץ באכילת האיסור ויפרוש ויסתכן, וצ"ב, דהא ברדב"ז מפו' שהחשש הוא גם שמא ידע למפרע ויסתכן, ואפי"ה התיר להדיא, וא"כ כ"ש דנימא הכי בלבוש שלא מפו' בדבריו שהכוונה שיפרוש אחר אכילה, ואפשר לומר דלא חיישינן אלא שיפרוש קודם האכילה, ואילו אח"כ לא חיישינן כלל, אכן באמת אי"ז קו', אלא היא הנותנת דכיון שהלבוש ביאר החשש שמא יפרוש, ולא הדגיש שהחשש הוא קודם שיאכל, א"כ החשש הוא גם בשעת אכילה, ולא מחמת שיסתכן בעצם מה שהוא קץ, אלא מחמת שאז יפרוש, ועד שיכינו לו אוכל אחר הוא יסתכן (וכמ"ב הפחד יצחק הנ"ל), ודו"ק, ובמשנ"ב כתב בדין זה לעיין באחרונים, ולא ציין למי כוונתו, ואולי כוונתו להאמור.

וראה בשו"ת אמרי בינה (השמטות לסי' כ"ח) ובספר צרור החיים (דרך ג' סי' י"ב) שכתבו, דלפי הטעם דחיישינן שתהא הנבילה נמאסת בעיניו, א"כ כל שלא ראה החולה מי שחוט - ליכא טעם זה. אכן להמבואר ליתא לדבריהם, דהא גם הרדב"ז וגם הריצב"א כתבו דהחשש שמא החולה ידע שהריצב"א חשש שמא לא יאכל, ואילו הרדב"ז חשש דאף אם כבר יאכל, מ"מ יסתכן במה שיקוץ באכילה ע"י ידיעה זו, וזה ברור. ועוד בזה יעוין בשולחן שלמה (ס"ק י"ט) שכתב דיש לעיין במי שידוע לקל דעת, ואינו מפקיד כראוי על אוכל כשר, אי שייך דין זה. ולכא"ו הדבר מוכרע ממקורו כאמור, דבזה אמרינן לאידך גיסא דכיון שבאמת לא שייך כאן שום חשש, ממילא ליכא להך טעמא, ויש להאכילו נבילה, אכן נראה דאף אם אינו נוהר בכשרות כראוי, אם עכ"פ נוהר הוא מאכילת פיגולים של נבילות וטרופות וכדו', שפיר יש לחוש שמא יקוץ במאכל, והכל לפי מה שהוא, וע"ע בשש"כ החדש

(פרק מ' הערה נ"ד) מה שהביא משמיה דהגרשז"א, וצרף להאמור.

כא] ובסברת הר"ן י"דלגבי חולה אין איסור נבילה קל מאיסור שבת, דנהי דנבילה איסור לאו ושבת איסור סקילה, איכא חומרא אחרינא נבילה לפי שהאוכלה עובר בלאו על כל זית וזית שבה, אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה, וחד לאו הוא, יש להסתפק כמו שכבר עלה, ונסתפק מהר"י נבון זצוק"ל בקריית מלך רב (שבת פ"ב ה"א) אם כונתו לומר דשוחטים לו משום דנבילה איכא כמה לאוין והוי חמור יותר, או דילמא כיון דבשחיטה איכא איסור סקילה, ובנבילה איכא איסור לאוין, ויש בזה מה שאין בזה, א"כ לא מיקרי נבילה איסור קל לגבי חד לאו בשבת, ואף על גב דהוי איסור סקילה והוי כשני איסורין שוין, ויעשה מה שירצה. ובמג"א (ס"ק ט') ובט"ז (ס"ק ו') מבואר דנקטו שהר"ן הכריע שיש לשחוט עובר החולה ולא להאכילו נבילה, וכן מפוי במשנ"ב (כאן) שאכילת נבילה חמיר מאיסור לאו דשבת. אולם ראב"ד חבורא מוהרא"י זאבי זצוק"ל בספרו אורים גדולים (לימוד ע"ד) כתב לחלוק על המג"א והט"ז, דהר"ן לא בא להכריע אלא רק לדחות מאמר השואל לפני הראב"ד שנקט דיותר טוב ונקל להאכילו איסור נבילה ולא לשחוט דחמיר טפי, ועי' קאמר הר"ן דאינו נראה שאיסור נבילה קל, אלא בכל אחד יש חומרא וקולא, דבשחיטה איכא חומרא בשחיטה שהיא במיתה, ובנבילה איכא חומרא באכילה, דאיכא לאו על כל כזית וכזית, וראיתי מציינים שכדבריו כתבו בפתח הבית (סי' י"ח) ובשו"ת הר"ש איגר (כתבים סי' י"ד) ובשו"ת מחנה חיים (ח"א סי' פ"ה), וצל"ע שם.

והנה בשו"ת תשב"ץ (שם) הקשה על סברת הר"ן דיוצא שנתן דבריו לשיעורין, שאם החולה הוא א"צ אלא לכזית או למשקין ברביעית דלא עבר אלא חד לאו, היינו מתירין לו איסור נבילה ולא מחללין עליה שבת, ורוב חולים מסוכנים כך הוא ענינם, שהרופאים מצווים להשקותו מרק תרנגולת מעט מעט אפילו פחות מרביעית, ושיהיה שיעור רב בין שתייה לשתייה יותר מכדי אכילת פרס כדי שיוכל כח המסוכן לסבלו, ע"כ. וכן הק' בקצרה בשו"ת הרדב"ז (שם), דאם אמדוהו לכזית אמאי מותר לחלל שבת. ולכא' להמבואר לעיל דעת המפ' שהר"ן לא הכריע, אלא בא לפקפק על פשיטת השואל והרב"ז, א"כ ניחא קצת דאה"ג שיש אופן שעדיף להאכילו נבילה, אך מ"מ העיר הר"ן שיש אופן שאכילת נבילה אינה קלה משחיטה בשבת, ושוב מצאתי למרן החיד"א במחזיק ברכה (ס"ק א') שתי' כן, דהר"ן רק בא לומר דאיסור נבילה לא חשיב אסור קל לגבי שבת, אך אין כוונתו לומר דנבילה חשיב איסור חמור. אולם החיד"א אינה הסתפק בזה ולא הגיע בזה לכללי יישוב, אלא הוסיף דכוונת הר"ן לא היתה מצד מה שבעל פה הרבה כזיתות באכילת הנבילה, אלא כוונתו היא דכיון דבעלמא האוכל נבילה עובר על כל כזית וכזית, א"כ יש כאן צד חומרא ולא מקרי איסור קל לגבי שבת. ומה שהקדים החיד"א שהר"ן לא בא להכריע דנבילה חמור, היינו משום דבדואי א"י סברא מוכרעת לומר דלכן יהיה חמור טפי מאיסור סקילה, אלא זה רק סברא שיש כאן צד חומרא, וממילא ל"א דאיסור שבת חמיר, ודו"ק.

[ובמג"א (שם) נראה תי' אחר לקו' הנזכרת, שכתב "דנבילה עובר על כל כזית ממנה, ובפחות מזכית איכא נמי איסור דאורייתא", ויותר מפורש בפמ"ג (א"א שם) שכתב "דנבילה יש כמה לאוין אף בחד זית, בכל משהו כפי שאוכל, שיש שיעור אסור מן התורה". האמנם דלכא' מסברא תמוה הוא לומר שכל משהו ומהוה איכא איסור, דא"כ אין לזה שיעור וגבול, וכבר הבאתי בסה"ק תולדות חנ' (עמ' רצ"א) משמיה דמרן הגרא"מ שך זצוק"ל שביאר דעל כן לא שייך לומר גבי ב"ג שחייב בגזל גם על פחות משהו פשוטה, שיצא דיעבור בגזילת חפץ אחד באיסורים אין מספר על כל משהו ומשהו, ז"א, אלא אמרינן דהיכא דאיכא שיעורים אם גזל כמה שיעורים חייב לפי מנין השיעורים, אבל ב"ג הרי חייב על כל שהוא, וכל שהוא לא הוי "שיעור", אלא פירושו דחייב על מה שלקח, ואם לקח משהו גדול הרי זה "המשהו", עיי"ש, וה"נ י"ל דעד כמה שאכל כזית אין עליו אלא חיוב אחד, אע"פ שהיה מתחייב גם על פחות מזכית, ודו"ק, אולם אפשר"ל בכוונת המג"א על דרך הנזכרת במחזיק ברכה, דהיינו דכיון שיכול להתחייב על כל פחות מזכית, הרי זה "סימן" שהוא איסור חמור, וגם בפמ"ג יש לדחוק דכוונתו דטמון באותה אכילה אפשרות להרבה לאוין, וצ"ע, שו"ר משי"כ בספר ויש לומר (שאלה נ"א), עיי"ש.

וראיתי בהג' מעשה בצלאל (על הריקאנטי סי' ק"ה) שהביא דברי הפמ"ג, וכתב בכוונתו כאמור דבא ליישב קו' המפרשים על הר"ן דהניחא באוכל כמה זתים, אך מה יענה בחד זית, ועי' קאמר דגם בזה איכא כמה לאוין. אולם הק' דתינח להר"ן שכתב בחידושו לחולין (יד. ד"ה השוחט) דשוחט בשבת שחיטתו כשירה, דלא נעשה מומר אלא בגמר השחיטה, דאז עובר על איסור שבת, אבל לפי הרמב"ם בפיה"מ לחולין (פרק א' משנה א') שכתב שממתי שיעשה חבורה בצואר הנשחט או בעת ששחט מקצת הסימנין לפני שיגמר השחיטה נעשה מחלל שבת, א"כ גם בשחיטה יש הרבה לאוין אכל פורתא ופורתא שחית ולא עדיף מאכילת כזית נבילה, עיי"ש. והנה קושייתו כנונה ע"ד הפמ"ג דס"ל דאיכא הרבה לאוין בכזית אחד, אך לולי דברי הפמ"ג י"ל דלא שייך הרבה איסורים על שיעור אחד וכנ"ל, וממילא גם לפי הרמב"ם דחייב על תחילת שחיטה, מ"מ לא שייך הרבה איסורים על שחיטה שלימה, ודו"ק. ואמנם אף לדברי הפמ"ג יש לדון לחלק בין אכילה לשחיטה, ועיין בזה. שוב בינותי דתליא בפלוגתת המנ"ח (מוסד השבת אות ל"ט) והאור"ש (פ"ח משבת) גבי ריבוי בשיעורים בשחיטה, ועי' ברב פעלים (ח"א או"ח סי' כ"א) ובמנח"י (ח"ה סי' ל"ו אות ו'), ושור' במחזה אליהו (סי' ל"ו אות י"ט) כדברינו. ומ"מ מה שנקט המעשה בצלאל שיש כאן קו' על הר"ן, לכא' י"ל בפשיטתו דהר"ן לשיטתו, והא"ש שאין כן דעת הרמב"ם, וגברא לגברא לא קא רמינן.]

והנה יש להקשות על הר"ן מגוף הסוגיא ביומא (פג.) דאמרינן, מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל הקל תחילה, טבל ונבילה מאכילין אותו נבילה, כי פליגי בדלא אפשר, מר סבר טבל חמור ומר סבר תרומה חמורה וכו', עיי"ש, ולפי דעת הר"ן קשה למ"ד דמאכילין אותו טבל, הא על כל זית וזית חייב, וא"כ מוטב שיפריש ממנו תרומה ויאכילנו חולין

בפני עצמו ותרומה בפני עצמה, דממעט באיסור עדיף טפי, וגם למ"ד דמאכילין אותו תרומה אמאי הוצרך לתת טעם דטבל חמור ותרומה חזיא לכהן, תיפוק ליה דאפי' דנימא דטבל ותרומה שוים, מ"מ מוטב שיאכילנו תרומה משום דקא ממעט באיסור, ממה שיאכילנו טבל דמפיש באיסור, דעל כל זית וזית חייב. וכבר הקשה כן אדונינו בעל המשל"מ בספרו פרשת דרכים (דרך חיים דרוש י"ט), ופלפל בזה בחריפות דרכו, וכה"ק מהר"ם בן חביב בתוספת יו"ה"כ (יומא פג. ד"ה תניא), וכה"ק מדנפשיה בבאר היטב (ס"ק ז'), ושוב הביא כן מהפרש"ד, וצייין עוד לספר יד אהרן (הגב"י) כאן שתי' זאת, ועי' בפמ"ג (שם) שצייין גם הוא לפרש"ד, ועי' בק"נ (על הרא"ש ביומא, ס"ק ג') שג"כ פקפק מדנפשיה על הר"ן מכה קו' זו, וראה בשו"ת בית שערים (סי' ק"ב וסי' י"ז) ובתורת היולדת (פרק נ' הע' ט"ו) מש"כ בזה, ואכמ"ל. ומ"מ לעניננו יש לציין דבאורים גדולים (הנ"ל) מבואר דאי נקטי' דהר"ן לא הכריע שאיסור נבילה חמיר אלא רק דשקול, א"כ א"ש, עיי"ש, וחזינא דנחלקו גדולי המפרשים בכוונת הר"ן, ויש בזה כמה וכמה נפ"מ כאמור. וראה בשו"ת קול אליהו (ח"א סי' י"ז) שהאר"ך בזה ע"ד הקרית מלך רב (הנ"ל), וא"א לעמוד כאן בכל דבריו. ובכללות יסוד הר"ן, ראה מה שהרחיב הגר"י ענגיל זצוק"ל בספרו לקח טוב (כלל ט"ו), וציינתיו בתולדות נח (עמ' תתכ"ד), ושם צייין עוד לדברי הגר"א גנחובסקי זצוק"ל בספר בני רא"ם שהאר"ך בחכמתו בהרבה עניינים בזה, ומראה מקום אני לך.

כב] ובעיקר הנידון כאן, העירני גיסי חביבי הרה"ג חיים אזולאי שליט"א, דלכא' לא שייך לומר שיבשלו בשבת כדי שהחולה לא יאכל נבילות, דהא אם יאכל נבילה א"כ זה מעשה שהוא עושה ואיסורו הותר לו, ואילו אם אנו נבשל לו א"כ אנו עוברים על איסור שבבילו. ובאמת כבר קדמו בזה הרשב"ץ (שם), שכתב על סברת הר"ן דמוטב לדחות איסור סקילה מהרבה איסורין במלקות, דזה דוקא אילו נעשה הכל באיש אחד, משא"כ בנידו"ד שאיסור נבילה החולה עצמו דוחה אותו, ואיסור שבת אנו דוחין אותו בשבילו, ומוטב ה"י שידחה הוא איסור נבילה בעצמו לפיקוח נפש, ולא נדחה אחריו איסור שבת בשבילו. וכתב הרשב"ץ דהא דאמרינן "ניחא ליה לחבר דלעביד איסורא זוטא, ולא ילעביד עם הארץ איסורא רבא" דוקא כי האי גוונא, אבל דלעביד חבר איסורא רבא בחללו שבת, כי היכי דלא ילעביד חולה איסורא זוטא באכילת נבילה ליכא מאן דאמר. ועי' בחי' תלמיד הרשב"א (יומא, ענינים שונים סי' א') שג"כ הכריע בנידון זה דבדואי לא אמרינן דיעברו איסורא רבא להציל השני מאיסור זוטא. אמנם עכ"פ לפי הר"ן הרבה לאוין של אכילה חמירי טפי מאיסור סקילה (או עכ"פ שוין, וכנ"ל באות הקודמת), וא"כ ל"ק עליו, אך הרשב"ץ הוסיף להק' דכל מה דאמרינן ניחא ליה לחבר וכו', היינו דוקא בדבר שבא האיסור לע"ה ע"י החבר, אבל בענין אחר אין אומרינן לו לאדם חטוא אפילו באיסורא זוטא כדי שיוכה חבריך, עיי"ש. אכן כבר הבאנו בריש אמיר שכי"ה שיטת הרשב"א בתשובה, אבל התוס' הסיקו דהיכא דלא פשע שפיר אמרינן ליעביד וכו' כדי שיוכה, וכ"פ הב"י, ולפ"י א"ש.

אולם באמת השבתי בזה, דהכא לא חשיב כלל דאנו עוברים איסור בשביל שיוכה השני, דהכא שדנים לענין פיקוח נפש של השני, א"כ יש חיוב של "וחי בהם" שכל ישראל מחוייבים להציל את החולה [ועי' למהר"ם בן חביב זצוק"ל בתוספת יום הכיפורים (יומא פה: ד"ה אמר שמואל, שביאר איך ידעי' דקרא "וחי בהם" קאי גם על אחרים, ולא רק על הצלת עצמו)], וא"כ אין חילוק מי עובר על האיסור כדי להציל את הנפש שנמצאת כאן בסכנה. שוב ראיתי בפרשת דרכים (שם) שעמד על קו' זה, וכתב דמוכרח שאין הפרש בין אם נעשה האיסור ע"י החולה או ע"י אחרים כל שהוא לצורך החולה חשיב כגוף אחד, ובשו"ת בית שערים (או"ח סימן ק"ב) הביאו וכתב בביאור דבריו, דכל ישראל מחוייבים להציל החולה מסכנה אפי' בחילול שבת שהוא בסקילה משום וחי בהם, כמו החולה בעצמו, ואם אפשר להצילו באיסור קל אין כאן פ"נ באיסור חמור ולא הותר ולא הודחה כלל, וא"כ לדעת הר"ן דנבילה חמור טפי אם החולה יכול לשחוט, ודאי צריך לשחוט ואינו רשאי לאכול נבילה, א"כ גם אם החולה א"י לשחוט, מ"מ אנו יכולים להצילו באיסור קל של חילול שבת פעם אחת, והחולה עצמו יכול להציל עצמו באיסור חמור של אכילת נבילה כמה פעמים, ממילא מי שיכול להציל באיסור קל מחוייב בזה, עיי"ש. ואמנם עצם מה שנקט דאם איכא אפשרות לעבור איסור קל - ממילא האיסור החמור לא הותר ולא נדחה, דבר זה אינו פשוט, וכנ"ל (אות ט"ז) דלדעת הקר"י ודעימיה דין "הקל הקל תחילה" אינו אלא מדרבנן, אך מ"מ כללות סברתו ברורה היא וכמשנ"ת, ועי' בשו"ת חת"ס (או"ח סי' פ"ה), ודו"ק.

ויתירה מזו חזינן בשו"ת הרדב"ז (חלק ד' סימן ק"ל) שכתב בזה הלשון, "כי אין ידחוי שבת מוטל על החולה אלא על כל ישראל העומדים עליו, וכיון שכן אינן רשאים להאכילו בידיים דבר איסור כדי להקל חילול שבת מעליהם, שאין אומרים לאדם חטא כדי שיוכה חבריך". ומבואר דנקט דאדרבא יש על אחרים חיוב לחלל שבת מחמת סברא זו דאסור להם להחטיא את החולה באכילת נבילה. אולם באמת סברתו קשה מאוד, דאיך שייך לומר על זה שבהאכלת החולה נחשב שהוא חוטא כדי שיזכו הם, הא גם אם נימא כאמור בפרש"ד דכולם כגוף אחד, א"כ עכ"פ שוין הם, ומדוע נחשב שהחולה חוטא כדי שיזכו הם, שהרי החולה אוכל בשביל הצלת נפשו, וכי החיוב מוטל על אחרים יותר מעל החולה, ובמשי"ם חפשי חזיתי בפחד יצחק (הנ"ל אות כ') ובאורים גדולים (הנ"ל באות הקודמת) ובשרשי הים (ח"א, דף מ"ד עמ' ג') שהמה ראו גם תמהו על דברי הרדב"ז הנזכרים, עיי"ש. והיה אפשר לדחוק בכוונת הרדב"ז דכל דבריו הם אחר ששבת הותרה וכדו', דגבי פיקו"נ היא קלה מאיסור נבילה, אך א"א לומר כן, דהא סיים שם דלפי טעם זה, אם החולה בעצמו בא לפקוח על עצמו, כגון שאין שם אחרים מוטב שיאכל הנבילה ולא ישחוט על בידו, דהכא איסור לאו והכא איסור סקילה, עיי"ש, וא"כ ע"כ שכוונתו בתחילה היא דאיכא חיוב דוקא לאחרים יותר מהחולה עצמו, ודבר זה לא נתגלה טעמו, וצ"ע.

ובנותן טעם להביא כאן, מה שמצאנו שני נביאים שנתנבאו בסגנון אחד,

הלא הם השואל ומשיב (רביעאה ח"א סי' מ"ב) והאור שמח (מאכ"א ס' פרק י"ד ה"ל י"ד), שכתבו דכל הדין ד"מאכילין אותו הקל הקל תחילה" הוא רק על המאכיל, אבל האוכל דהיינו המסוכן בעצמו אינו צריך לדקדק בזה. ודימו זאת למה שכתבו המפרשים (עי' לעיל אות ז') גבי רודף דניתן להצילו בנפשו, דאם יכול להצילו באחד מאיבריו דאסור להרוג אותו, ובכ"ז הנרדף בעצמו אינו צריך לדקדק בזה. ובוזה ביארו לשון המשנה ביומא (פב.) שנקטה מאכילין כו', ולא דיברה על החולה עצמו [ובאור"ש כתב לפרש בזה לשון הגמרא (ברכות ט.) מכאן שניתנה רשות לרופא כו', ולא אמרו דנתנה רשות לחולה להתרפאות עצמו, דהחולה עצמו אינו מצווה שלא להתרפאות במה שאין לו רשות, אך ציין לרמב"ן בפ' בחוקותי (ויקרא פרק כ"ו פסוק י"א), ושם מבואר איפכא, דלא אמרו שניתנה רשות לחולה להתרפאות, משום שלכתחילה יש לסמוך על נס הבורא רופא כל בשר, אלא רק אחר שהחולה בא להתרפאות כי נהג ברפואות, והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אז אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו וכו', עיי"ש], ובשו"מ משמע שדן רק לענין בדיעבד שהחולה פטור, אך באור"ש דן להתיר זאת לכתחילה, עיי"ש.

ולכא' יש לדון לפי זה, דלכן יש להעדיף שהחולה עצמו יעבור איסור ולא אחרים, כיון שאצל החולה הותר הכל, משא"כ אצל אחרים אמרינן הקל הקל תחילה, וא"כ אחרים כלפי החולה זה גופא חשיב הקל תחילה שיעבור הוא, אולם באמת א"י מוכרח, וי"ל דמה שיש היתר מיוחד לחולה א"י משנה את ההיתר שיש כלפי אחרים, ועוד י"ל בזה בעצם ההיתר של הנרדף (וכבר דנתי בזה לעיל שם), וממילא בהיתר של החולה, ורק ארמונו למה שהבאתי לעיל (סוף אות י"ג) דלאדם עצמו בפיקו"נ איכא פטורא דאונס מלבד היתרא ד"וחי בהם", משא"כ לאחרים ליכא דין אונס, ועוד הבאתי לעיל (סוף אות ט"ז) למה שכתבו בדנכרי אדרבא ליכא דין "וחי בהם", אלא רק פטורא דאונס, אולם הערתי שם שהרבה מפרשים כתבו דבחולה המתרפא ליכא פטור אונס אלא רק היתרא ד"וחי בהם", עיי"ש ודון מינה לנידו"ד, ועוד י"ל גבי חולה הבא להתרפאות באיסורים, דבו לא שייך הטעם שבנרדף לא צריך לדקדק וכו', כיון שהוא פחות בהול ממי שנרדף על נפשו ע"י אדם אחר, וכמו שחילקו המפרשים בין נערה המאורסה הנרדפת לבין נרדף ממי שרוצה להורגו, וכמו שחילק בביעי אומר (חלק ד' חו"מ סי' ה') בין נרדף שהרודף רוצה לחבול בו, לבין מי שהרודף רוצה להורגו, אולם נראה דגם במי שהולך למות מאיזה מיתה משונה, שייך שיהיה בהול כמו נרדף ע"י רוצח, ואמנם יש אופנים שאינו בהול כ"כ, אך כבר לא חילקו בזה, וכמו שלא חילקו בנרדף ע"י רוצח. ושור' בשו"ת להורות נתן (ח"ט, קונטרס 'וחי בהם' פרק ד' סי' י"א) מה שדן בדברות האור"ש, עיי"ש. ויש לפלפל] ותן לחכם ויחכם עוד.

[הלום בא לידי בשבת קודש ספר שיעורי רבי נפתלי (קופשיץ שליט"א, ישיבת בימ"ד עליון ב"ב) למס' כתובות, ושם ראיתי שהביא מבעל הח"ח זצוק"ל בספרו מתנה ישראל, שדן באנשי הצבא שאנוסים לעשות מלאכות בשבת, מה יהיה הדין כשיש ב' חיילים, וכל אחד אנוס לעשות ג' מלאכות בשבת זו, וג' מלאכות בשבת הבאה, האם נימא דמוטב שיעשה אחד ו' מלאכות שלו ושל חברו בשבת זו, והשני יעשה ו' מלאכות בשבת הבאה, ואז יצא שכל אחד חילל רק שבת אחת, והשיב דעדיף שכל אחד יחלל בשבילו, וביאר שם סברת הח"ח דכלפי מה שהוה מצווה מצד הצבא מלבד ההיתר של פיקו"נ בשבת יש לו גם פטור של אונס (כדעיל אות י"ג), משא"כ כלפי המלאכות שמוטלות על חברו ליכא אלא פטורא של פיקו"נ, ולכן אמרינן דמדין הקל הקל תחילה יש לו לעשות דבר שמותר גם ללא הלימוד של "וחי בהם", והיינו מה שמוטל עליו דבו הוא אנוס, עכת"ד כפי זכרוני (ואתח"י כעת). והנה זה דלא כמו שנתבאר עד עתה דאין חילוק בין חילול שבת לצורך עצמו לבין חילול שבת לצורך אחרים, אכן יש לחלק בנקל, דהתם איירי שאנוס בידי אחרים, משא"כ הכא שהוא חולה ובא להתרפאות, ובוזה כבר כתבו המפרשים דליכא פטור אונס (כדלעיל אות י"א ד"ה ויש להוסיף, וסוף אות ט"ז). האמנם שבעיקר מה שנקט דמשה"ה חילול שבת על עצמו חשיב יותר קל מחילול לצורך חברו, יש לדחות דלא אמרינן כן אלא דוקא כאשר האיסור שמתירם אותו הוא בעצם יותר קל מחבירו, משא"כ כאן שזה אותו איסור, ורק שיש לו סיבת היתר נוספת, ועי' אמרינן דכיון שגם השני מותר משום פיקו"נ, א"כ אין חילוק ביניהם, אכן נ"ל דכיון דדין אונס אינו היתר גרידא, אלא הוא מצאיות שהמעשה אינו מתייחס לעושה, שפיר נראה דנעשה קל יותר, ודוק היטב.

ואמנם דבעצם מה שהביא דברים אלו ממרנא הח"ח זצוק"ל, יגעתי ולא מצאתי דבר זה בספר מתנה ישראל, ורק מצאתי נידון כע"ז, והוא מה שדן שם (פרק ל"ב [ובחדשים הוא בחלק הדינים פרק ה'] אות ו') בענין איש צבא שלא הכין עצמו לעשות המלאכות הנזכרות קודם השבת, וכעת עומד בבין השמשות של ערב שבת, האם יעשה בו את המלאכות שחייבו אותו לעשותם אחר ששבת, דמצד אחד כעת זה רק ספק איסור מלאכה, ולמחר יהיה איסור מלאכה ודאי, אך מאידך הלא עתה עושה זאת ברצונו, משא"כ כשיעשה זאת למחר יהיה זה חילול שבת באונס, עיי"ש מה שהכריע, וראה שם בהג"ה מה שהביא מבנו להוכיח בזה מהתוס' (כתובות ג: ד"ה ולדרוש), ודחאו הח"ח דהתם הוא נידון על שני ימים נפרדים, משא"כ כאן שדנים על אותה שבת, עיי"ש. ובאמת כיוצא בזה מצאנו להח"ח בביאור הלכה להלן סימן שמ"ד (ד"ה מצומצמת) שכתב להוכיח ד"י מדברי השו"ע, ודחה כהנ"ל, עיי"ש. ויוצא א"כ דעיקר הנידון של הח"ח לא שייכא לנידון שהזכיר בשיעורי ר"נ הנ"ל, אך מ"מ הדחיה הנזכרת בין ב' ימים ליום א' - קשורה היא לספק שם, דהצד שיעשו כל אחד ו' מלאכות בשבת בתורנות, הוא דעיי"כ יחלל כ"א רק שבת א' מב' שבתות, ואמנם א"י אותו נידון ממש, דהתם הנידון הוא מצד ריבוי בגברא, והכא הנידון פיריבי ויחא השבת המתחללים, ודו"ק. ובענין ריבוי גברא, ע"כ בשא"ג (סי' נ"ט) ובבא"ה"ל כאן (סי' שפ"ח סעיף ט"ז) ד"ה ויש, ובענין ריבוי בימים ע"י בשו"ע סעיף י"א ובית מאיר (שם) והגר"ז (סי"ג) ושלמי יהונתן (ס"ק כ'), ובאג"מ (או"ח ח"ג סי' ס"ט), והדברים ארוכים, ותן לחכם ויחכם.]

ענף ד

חילול שבת על "סכנה עתידית" שאינה בהווה לפנינו

כג והנה יש לחקור בעיקר דין פיקוח נפש בשבת, האם הוא דוקא על סכנה או עכ"פ חשש סכנה המונח לפנינו, או שמא לא שנא, ואפילו אם יש רק ספק על סכנה עתידית, ג"כ אמרינן ביה היתר פיקוח נפש. ויל"ד לפשוט ספק זה, בהקדים דמצאנו מפורש בכמה מקומות שאין מחללין שבת להצלת גוי, וכמבואר במתני' יומא (פג.) לענין מי שנפלה עליו מפולת, ודסקפ נכרי ספק ישראל - מפקחין עליו את הגל, והיינו רק מצד שמא הוא ישראל, אך נכרי ודאי - אסור, וכן מב' ברמב"ם (פ"ב משבת ה"כ) ובטור וש"ע (סי' שכ"ט סעיף ב'). וע"ע במשנה ע"ז (כו.) לענין הולדת נכרית בשבת, ובתוס' שם (ד"ה סבר) דמבואר שם דלא הותר איסור דאורייתא משום איבה, ובש"ע (סי' ש"ל סעיף ב') ספק דאין מילדין כותית עכו"ם בשבת אפי' בדבר שאין בו משום חילול שבת, ובמשנ"ב (ס"ק ח') ביאר דהיינו ע"פ הגמ' הנ"ל דכל ההיתר הוא משום איבה, ובשבת יכול להשתמש ולומר דאין מחללין שבת אלא על מי ששומר שבת. ועיי"ש שאם יש חשש איבה יש להתיר במקום שאין חילול שבת, וכתב המשנ"ב לעורר על הרופאים בזמנינו שאינם נוהרים בזה כלל, ונוסעים כמה פרסאות לרפאות עכו"ם בשבת, וכותבין ושוחקין סממנים בעצמן, ואין להם על מה שיסמכו, דאיסור דא"ל לא הותר מפני איבה, ומחללי שבת גמורים הם במזיד, השם ישמרנו.

אולם בשו"ת חתם סופר (חו"מ סימן קצ"ד) כתב דכל הדברים לא נאמרו היכא דליכא אלא איבה בעלמא ויכול להתנצל וכו', אבל היכא דאיכא למיחש לסכנתא שאנחנו דרים ביניהם ויסיפו שנאה ותחרות, ויאמרו כי דמו של עובד כוכבים קל בעינינו, ולא יקבלו תי' דמנטרא שבתא, ועוד ברוב המקומות הרופאים הם גוים, ויותר בעינינו דמן של ישראל, שפיר יש להתיר איסורא דרבנן, עיי"ש. והנה חזינא דלא התיר איסור דאורייתא, אכן כתב עוד (יו"ד סוף סימן קל"א) "ואם יש באיבה זו חשש סכנת נפשות יש להתיר אפילו מלאכה דאורייתא", עיי"ש (וראיתי מעירים שתשובה זו נכתבה אחר התשובה שבחלק חו"מ), וחזינא א"כ דלמעשה התיר אף חילול שבת באיסורי דאורייתא. אולם לכא' עדיין יש לפקפק, דהתם לא פירש איזו סכנה איכא, וי"ל דאירי דוקא בסכנה מיידית, משא"כ בסכנה עתידית שעליה דיבר בתשובה הקודמת, שבה לא התיר אלא מלאכה דרבנן. ועי' בתפארת ישראל במשנה כאן (ע"ז פ"ב מ"א) יכין אות ו', שכתב דבזמנינו שהמלכות מענש מאוד למילך או לרופא שלא ילך כשיקראוהו לעכו"ם, או לרופא שאינו ישראל כשלא ילך אצל ישראל, אפשר שיש להקל אף בדבר שיש בו חשש איסור דאורייתא, אולם אכתי י"ל דבמצב שהמלכות מענישה היינו כבר מצב של פיקוח, ואין מזה ראייה לחשש עתיד, ובלא"ה דו"ק בתפא"י שהתיר רק בצירוף שאפשר דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וצ"ע.

אמנם עין ראתה לפוסקי זמנינו שנקטו להלכה להקל בזה, וכמש"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סי' ל"ח) שבזמנינו שיש חשש ליותר מאיבה בעלמא, ואם ימנעו רופאי ישראל מלטפל בחולים נכרים בשבת, ויניחום למוות בחוליים, יש בזה אף פיקוח נפש של ישראל, כי בהיוודע הדבר לרופאים גוים, יחדלו אף הם מלטפל בחולים יהודים, ותרבה השנאה והקנאה בישראל, עד כדי סכנת נפשות, ובדאי שהתירוץ שאמרו בגמרא לדידין דמינטרן שבתא מחללינן, בזמנינו לא יתקבל על דעתם כלל, ונמצא שעיקר כוונת הרופא בעת שמחלל שבת במלאכה דאורייתא בטיפולו בחולה נכרי, היא בשביל פיקוח נפש של ישראל שנמצא בטיפולם של רופאים נכרים, כי בזמנינו כלי התקשורת משוכללים ביותר, וברגע אחד בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם. וכ"כ הגרש"א זצוק"ל, הוב"ד בשש"כ (פרק מ' הע' מ"ב, ובחדש הע' מ"ז), וכע"ז כתב הגר"מ פ"ד זצוק"ל בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ע"ט), וכיצ"ב כי בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' ט"ו פרק ו'), וכולו הזכירו לדברי החת"ס [אמנם מה שהעתיק ביבי"א שהחת"ס בחו"מ התיר אף איסור דאורייתא, לענ"ד צ"ע דהא כאמור לא התיר שם אלא איסור דרבנן], ועיין בדבריהם בפרטי דין זה למעשה, ואכמ"ל. ומ"מ בפשטות אי"כ יוצא לנו להלכה דאף בסכנה עתידית שאינה מונחת כלל לפנינו, אלא רק יכולה להתפתח ע"י כמה וכמה גורמים, אפי"ה חשיב פיקוח נפש.

כד ולכאורה יש להביא עוד מקור להיתר פיקוח על סכנה עתידית, דמבואר בגמ' עירובין (מה.), ונפסק בשולחן ערוך להלן סי' שכ"ט (סעיף ו'), עכו"ם שצרו על עירות ישראל, אם באו על עסקי מומן אין מחללין עליהם את השבת. באו על עסקי נפשות, ואפי' סתם, וצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת. [ההוסף הרמ"א (בשם האור ורוע ח"ב סי' פ"ד) דאפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבא, וע"כ במשנ"ב (ס"ק ט"ו) דקאי נמי ארישא, וזה כהאר"י (ס"ק ד') והגר"ז (סעיף ו') ודלא כהלבוש, עיי' בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ג סי' ט' אות ו'), ועכ"פ לכי"ע קאי אסיפא בני עיר ספר]. והטעם שבעיר הסמוכה לספר מחללין עליהם את השבת בכל אופן, מבואר ברש"י (שם ד"ה לספר) והובא במשנ"ב (ס"ק י"ד) דחיישנן שאם ילכודה משם תהא הארץ נוחה ליכבש לפנינה. ויוצא לנו א"כ דגם על חשש של התפתחות סכנה בשלבים ע"ג שלבים, בכל זאת מחללין את השבת. וכן מבואר לכא' מהדין שכתב במשנ"ב שם (ס"ק י"ז), והוא דמי לנידון דריפו נכרי, עיין והבן.

[והנה הדין המובא בגמ' שבת (יט.) ובטור (סי' רמ"ט) דאין צרין במלחמת הרשות על עירות של עכו"ם, אא"כ התחילו ג' ימים קודם השבת, ואם התחילו אין מפסיקין, אבל מלחמת מצוה מתחילין אפילו בשבת. נראה דאינו שייך לכאן, דלענין הא דאם התחילו אין מפסיקין, ודאי שיש לומר פשוט דאחר שהתחילו כבר יש סכנת נפשות להפסיק, ולענין הא דבמלחמת מצוה מתחילין אפילו בשבת, הנה מבואר בבית יוסף (שם) שכל הבעיה היא מצד ביטול עונג שבת, דכתב שם דדין זה נלמד ממה שנתבאר בסימן שקודם זה (סי' רמ"ח) דאע"ג דאין מפליגין

בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת משום ביטול עונג שבת לדבר מצוה מותר, עיי"ש. ולפי"ז צ"ל דלא איירינן באופן שמחללין שבת בזה, אלא רק צרין על העיר ומבטלין עונג שבת, אולם היה יותר נראה לומר דמצד המלאכות שיתכן שיעשו לצורך פיקוח נפש, לא דן הב"י, משום דהם ודאי מותרות, אכן אכתי קשיא דהיה לו לדון בזה, ע"פ דברי הראשונים שכתבו לאסור הפלגה בספינה מצד שמכניס עצמו להיתר פיקוח, כמובא בס' רמ"ח, וצ"ע. ועי' להגר"ז בקונטרס אחרון לסימן רמ"ח (הערה א') ובשלמי יהונתן (סי' רמ"ח ס"ק ט'), ואכ"מ. אמנם צ"ע דבשלטי הגיבורים (דלהלן) נראה שהוכיח מדין זה לענין חילול שבת על סכנה עתידית, עיי"ש בדבריו, וי"ל, ודו"ק].

ומצאנו עוד בהגהת הרמ"א לשולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת הל'ן סי' של"ד סעיף כ"ו, שכתב דזמן שאנו שרויין בין עובדי כוכבים והיה חשש סכנת נפשות, כתבו הראשונים והאחרונים שמוותר לכבות דליקה בשבת משום דיש בה סכנת נפשות, והזריז הרי זה משובח. ומ"מ הכל לפי הענין, דאם היו בטוחים ודאי שלא יהיה להם סכנה בדבר, אסור לכבות. אבל בחשש סכנת ספק מותר לכבות, אפילו הדליקה בביתו של כותי, וכן נוהגין [תרוה"ד (סימן נ"ח) והג' אשירי (עירובין פרק ד' סי' ו') בשם או"ז (ח"ב סי' ל"ח)]. ודוקא לכבות הדליקה דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ויש סכנה אם לא יכבה, אבל אסור לחלל שבת כדי להציל ממוק, ע"כ. ומבואר דהרמ"א נקט להתיר משום סכנה עתידית, אכן בקושטא מוכח איפכא דלא התיר אלא במלאכה שאצ"ל, וכמשמעות לשונו דבעינן ב' תנאים להיתר, חדא שיהיה סכנת נפשות ולא ממוק גרידא, ושנית שלא תהא מלאכה גמורה מדאורייתא. ובינותי בשו"ת חת"ס (בחלק יו"ד) הנ"ל, וראיתי שבהוכחה להתיר מלאכה דאורייתא בחשש איבה שתביא לידי סכנת נפשות, כתב דאע"ג דמלשון המג"א בס' של"ד משמע דוקא כיבוי דהוה מלאכה שאצ"ל הותר, ולא מלאכה גמורה (א"ה, צ"ב מה מצא במג"א יותר מהמפורש ברמ"א), מיהו בעירובין (מד:) במתניתין ובשלטי הגיבורים שם נראה להדיא אפילו מלאכה דאורייתא הותר אם א"א בלעדיה, עכ"ל. ונראה כוונתו שהש"ג דימה ד"ז דשריפה (במקום שדרין בין העכו"ם) לדין עיר הסמוכה לכפר, שמחללין עליה שבת בכל גוונא (כנ"ל), עיי"ש.

כה אולם זאת מצאנו בבית יוסף ריש סימנא דידן (סימן שכ"ח) שהביא מה שכתב רבינו ירוחם בחלק ט' (נתיב י"ב, עח:) וזה לשונו: "יש מי שכתב שחל דבר שאין בו סכנה עתה, אף על פי שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין אלא שבות דרבנן, אבל לא איסור דאורייתא", ע"כ. ולכא' מבואר מזה היפך מכל הנ"ל, דהא קאמר דבעינן שתהיה סכנה עכשיו, ולא אכפת לן מוסכנה שתוכל לבוא כאשר כעת אין בו סכנה. אולם יל"ד דר"י הביא זאת רק בשם "יש מי שכתב, וכמו"כ מרן השו"ע השמיט זאת בשולחן הטהור, וצ"ע בזה. ולפי זה צ"ב א"כ מהי סכנה עתידית שאין מחללין עליה את השבת, דלכא' עד כמה שיש חשש שתבוא מהמקרה שלפנינו סכנה - נחשיב זאת כסכנה מיידית, ועד כמה שאי"ז אלא דמיונות בעלמא, ודאי דלא חשיב סכנה כלל.

ועינא דשפיר חזי להגאון "חזון איש" (אהלות סי' כ"ב אות ל"ב ד"ה בפ"ת) שדן לענין היתר ניוול מת לצורך פיקוח נפש, והביא דברי הנו"ב (תנינא, יו"ד סי' ר"ה) והחת"ס (יו"ד סי' ש"ל) שכתבו דאם יש חולה קמן מותר לנוולו משום פיקוח, אבל אם אין החולה קמן אסור, וכתב לחלוק על הגדרה זו, דאין החילוק בין איתא קמן לליטא קמן, אלא אם מצוי הדבר דבזמן שמתריעין עלה [אף שאין בשעה זו חולה קמן] משום חולי מהלכת, הו"ל כאויבים שצרו בעיר הסמוכה לספר, כדאיתא בעירובין (מה.) ובתענית (כא:), ומיהו בשעת שלום לא חשיבין ליה פיקוח, אע"ג דשכיח בזמן מן הזמנים שיצטרכו לזה, כמו שאין עושין כלי זיין בשבת בשעת שלום, דא"כ בטלת כל המצוות, אלא לא מיקרי ספק פיקוח בדברים עתידים שבהוה אין להם זכר, ובאמת שאין אנו בקיאים בעתידות, ופעמים שמה שחשבונום להצלה מתהפך לרועץ, והלכך אין דנים בשביל עתידות רחוקות, וגם משום צורך רבים אפשר דלא הותר אלא שזמיק את הרבים, עכ"ד.

ועולה מדברות החזו"ט דהענין תלוי היאך מחשיבים מצב זה בעלמא, דיש מקרים שאין רואים את הסכנה כלל לפנינו, אבל מבינים שמצב זה עלול להוביל לסכנה, וכמו שהביא דוגמא מעיר הסמוכה לספר, שבה אע"פ שעצם מה שיכבשוה עתה אי"ז סכנה לזמן זה, מ"מ דבר זה בכללותו נחשב מצב פיקוח, כיון שכבישת מקום זה מסכנת את כל הארץ, וזה מה שציין לגמ' בתענית ששם מבואר על חרב ושאר פגעים כדי שלא יבואו ואף שאינם לפנינו, אלא דמהלכים ועלולים להגיע. ומאידך בשעת שלום לא נחשב פיקוח, כל מיני דברים שיכולים לעזור באיזו צורה לצורך פיקוח, דא"כ ביטלת כל המצוות וכו', אבל כשעכו"ם צרין וכו' אף אם זה חשש רחוק, מ"מ כבר לא חשיב "שעת שלום", אלא כבר נכנס בגדר חשש פיקוח, ודו"ק. ולפי זה יש לבאר דע"ז קאמר רי"ז שכל דבר שאין בו סכנה עתה, אע"פ שיוכל לבוא לידי סכנה, אין מחללין עליו שבת באיסור דאורייתא, והיינו באופן שכתב אין שום סכנה לפנינו אלא שיש מצבים יוצאי דופן של פיקוח שנגרמים ממצב זה, אך כיון שגם ביום חול אף אחד לא רואה בזה מצב של פיקוח, ממילא לא דנים בזה דין פיקוח [ואולם לא נראה לומר שרבינו ירוחם איירי על עשיית כלי זיין וכדו' או על התנסות בפרואות וכדו', אלא כאמור איירי על חולה מסוים, ורק שאין מצב של חשש פיקוח לפנינו אף על העתיד], אכן צ"ב דר"י התיר לחלל עליו בשבתים דרבנן, וע"כ צ"ל שיש כאן בזה חשש מסוים, וא"כ צ"ע היכן הגדר והגבול, דמחללין שבת באיסורי דרבנן ולא באיסורי דאורייתא, ועיין.

ומה שנקטתי בלשוני שהחזו"ט פליג על הנו"ב, הנה אי"ז מפורש בדבריו, והיא אפש"ל דהחזו"ט אלא לפרש דבריו, אבל לא נראה כן, משום שהנו"ב אחר שכתב "דכאשר אין כאן שום חולה הצריך לזה, רק שרוצים ללמוד חכמה זו, אולי יודמן חולה שיהיה צריך לזה, ודאי דלא דחינן משום חשש קלה זו שום איסור תורה או אפילו איסור דרבנן, שאם אתה קורא לחשש זה ספק נפשות, א"כ יהיה כל מלאכת הרפואות שחיקת ובישול סמנים והכנת כלי איזמל להקזה

מותר בשבת, שמא יזדמן היום או בלילה חולה שיהיה צורך לזה", הוסיף ושרטט וכתב "ולחלק בין חשש לזמן קרוב לחשש לזמן רחוק קשה לחלק" עיי"ש, הרי שלא חילק בין החששות, ואילו החזו"ט חילק בין אם זה חשש רחוק לחשש קרוב, וכאמור דזה החילוק בין מצב שמתריעים וכו' למצב שנחשב שעת שלום. וכן ראיתי בשו"ת משנה הלכות (חלק ג' סימן מ"ב) שהרב השואל רצה לחלק בדברות הנו"ב, והמחבר צוק"ל דחאו כאמור דהנו"ב כתב להדיא דאין לחלק בזה [אך כתב שם לתלות דבר זה בדין "הותרה או דחוייה", וילד"ח], עיי"ש.

אך הלוטם בא לידי קובץ "אור עמרם", ושם ראיתי להרה"ג אהרן ליברמן שליט"א, שדן "האם רשאים אנשי ההצלה לטלטל את מכשירי הקשר בשבת", והאריך (מאות ו' והלאה) בענין פיקוח כשעדיין אין הסכנה קיימת, עיי"ש בכל דבריו. וכתב לחלק בדברי הנו"ב דכל מה שכתב שאין לחלק בין חשש לזמן קרוב לחשש לזמן רחוק, היינו משום שאין להתיר איסורים על סמך שמא יזדמן חולה, הא לא הכי אילו היה הוי דבר המצוי שפיר היה מתיר, ושוב הביא לדברי המשנ"ה הנ"ל שהכריע דאין לחלק בזה, ונתרע לאחריו, ולכא' שפיר ביטל חילוקו האמור, דהא גם אם מצוי הדבר הרי זה חשש לזמן קרוב, שע"ז קאמר הנו"ב דאין לחלק בזה, אולם עדיין יש לחלק דלענין איש הצלה שזו מלאכתו היומיומית להציל אנשים מסכנה, א"כ הוי כאילו מצב זה מונח לפנינו, כיון שעוסק בזה והוא דבר המצוי אצלו, והנו"ב איירי שנתיר איזו פעולה בגלל חששות בעלמא שכעת אינן "נושא" כלל, וההגדרה בזה עדינה, ודוק בה, ומה שרצה לחלק שם דהנו"ב איירי דוקא בדברים שהיה אפשר לעשותם מערב שבת, משא"כ בחשש לסכנת שיתפתח בשבת יודה הנו"ב להתיר, הנה אף אנוכי הקטן רציתי לחלק זה בדברות הנו"ב והחזו"ט, אך בינותי דזה אינו, דהא איירי לענין נחוסי מתים דלא שייך לעשותם בהיתר, ואעפ"כ אסרו, וע"כ שלא חילקו בזה, ודו"ק. ובעיקר נידון דהנו"ב להתיר איסורים בשביל לימוד רפואה שיחשב הדבר כפיקוח, יעוי' בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב ריש סי' קנ"א) מה שהעיר לחלק בזה בדברים נכונים מאוד, ואכמ"ל.

כו ובהיותי בזה הנה שמעתי מפי ידידי הרה"ג מיכאל טנגי שליט"א בשם הגאון ר' יעקב יוסף שליט"א ולרפואתו בתושחי, שהורו (כנראה: הרה"ר לישראל) שיש ליקח גופות חללים משטח הלחימה, משום שאם ישאירום יש חשש מצוי שילקחו בידי האויבים ימ"ש, וידרשו שחרור מחבלים רוצחים תמורת אלו הגופות, ושחרור זה הוי סכנה מצויה ומחשית, שבדאי אותם משוחחרים שבים הם לכסלם ורעתם לנסות לרצוח ולפגע בעם ישראל [ולא מיביעא במסוק גדול שבו אין משמעות לתוספת כמה עשרות קילוגרמים, אלא אף במסוק קטן שע"ז לקיחת גופת חלל נוצר צורך בהפעלת מנועים נוספים והבערות נוספות וכו', באופן שאינו ריבוי בשיעורים בעלמא אלא הוא מלאכות דאורייתא גמורות]. וכן אמר משמו שהורו באחד הלחימות האחרונות, שהיתה אפשרות ליקח חיילים בדרך קצרה, אך מכיון שבאותו מקום היו שרועות גופות חיילים שגרצו בידי המחבלים, ואם יראו החיילים את אותם גופות, יפול מורד בלבבם ויאחו בהם פיק ברכיים, שזה דבר מסוכן מאוד במלחמה, כמפורש בכמה פסוקים בתורתנו הקדושה כידוע, ולכן התירו ליקח אותם מדרך אחרת, אף שהדבר כרוך בתוספת חילולי שבת במלאכות דאורייתא, ע"כ תוכן דבריו.

ואמרו לזון בדברים אלו, דהנה בנידון דהשאת חללים בשטח, שפיר יש לדמות זאת לעיר הקרובה לספר וכו', דזה הסיטואציה שמתפתחת ממצב זה, אכן לכא' אינו מובן, דהא עד כמה שחשיב סכנת נפשות, א"כ אדרבא אסור לשחרר מחבלים בשביל הצלת גופות, דהא הצלת המת מניוול ודאגה לקבורתו אינה דוחה סכנת נפשות, וכ"ש סכ"ז של אחרים, ואולי י"ל דמ"מ כך היא המציאות מחמת לחץ משפחות החללים וכו', וצ"ע. ובמה שהתירו חילול שבת מפני חשש מורד לבב וירידת מורל החיילים במלחמה, אפשר שלא התירו לעשות סתם חילולי שבת בשביל זה, אלא כל מה שהתירו זה באופן שבלא"ה היו חייבים לחלל שבת לעבור ממקום למקום בשביל הלחימה, ורק השאלה היא מאיזה דרך לעבור, וע"ז הקילו לעבור בדרך ארוכה מחמת החשש האמור, ונידון זה יותר קל, כיון שעוסקים בחילול שבת לצורך הלחימה עצמה, ורק שעושים זאת בדרך שבה מרבים יותר במלאכות, וזה נידון של ריבוי בשיעורים, או אפילו לא הוי ריבוי בשיעורים, כיון דסוכ"ס ע"י פעולה זו הגיעו לאן שהיו צריכם להגיע, והוי רק נידון של "הקל הקל תחילה", וכמו שהתבאר בדברינו לעיל בארוכה, וע"ע בשולחן שלמה (סי' י"ח אות ג'), ודון מינה לנידוננו. [ועוד יש לחלק דשירי לעשות דברים שלא תישבר רוחם, אבל א"א להתיר לעשות דברים לחזק רוחם, ומ"מ נראה כאמור דזה וזה אסור, ורק הותר לעשות את חילולי שבת של המלחמה עצמה באופן שלא יבוא מורד בלבבם], ודו"ק.

וכעת מצאתי בזה להגר"י זילברשטיין שליט"א בספר שעורי תורה לרופאים (סי' צ"ה), ונדפס גם בספרו קב ונקי (סי' צ"ג), שנשאל בה"ל: חיילים הנלחמים באויבנו, והנה מוטלים לפנינו חברים שנפלו חללים לפני אויב, הי"ד. וכשרואים אותם במצב זה, הרי הם נתקפים ברוח נכאה ובשברון לב, ובקושי יכולים להלחם. האם מותר לחלל שבת לפנותם. וכתב שהציע את השאלה קמי מו"ח מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, ולא התיר, עכ"ל. ולכא' זה דלא כהוראה שהבאנו לעיל, אך להאמור שפיר י"ל דהתם לא התירו אלא ליקח את החיילים בדרך אחרת, ובהו שירי כיון שזו בלא"ה פעולה של הלחימה עצמה, ואילו הנידון ששאלו להגר"ש היה האם מותר לפנות את החללים, וזה מעשה שאין בו תועלת אלא לענין שלא יתקפו החיילים בשברון לב, ובהו לא התיר הגר"ש. ומ"מ ודאי שאי"ז דומה לנידון של פינזי מצד חשש שיחטפו ע"י המחבלים, דהכא גרע שכל החשש הוא חללם משום נפשי, משא"כ חשש של שחרור מחבלים שהוא סכ"ז פיזית [וידוע מה שדנו פוסקי זמנינו לענין מנתח שרוצה לעשן או חולה שרוצה שייביאו לו עיתון, וכל זה הוא ממין הענין כאן], ודו"ק בזה. וכמובן שכל זה אינו למעשה, אלא לעורר לב המעיין בנקודות ההלכה של עניינים אלו.

הקראים מקרי ישראל מומר, ולהרמב"ם נחשבים תינוק שנשבה, ועכ"פ אותו ולד ודאי חשיב תינוק שנשבה, וא"כ ישראל מעליא הוא לחלל עליו שבת. והשיבו הבית מאיר, דמה בכך שאין דינו כגוי גמור, הא מ"מ עיקר היתר חילול הוא כדי שישמור שבתות הרבה, ותינוק שנשבה אדרבא הרי הוא בחזקת ודאי שלא ישמור שבתות הרבה, ולכן אין לחלל עליו שבת. והגרע"א החזיר לו, דליבו מהסס בזה הרבה, דהא הגמ' הביאה הרבה טעמים להיתר פיקו"ג, ולכולהו לא תלי בקיום מצוות, ואף לטעם דישמור שבתות הרבה, אין הכוונה דווקא שישמור בפועל, אלא הכוונה שהותר חילול שבת לצורך נפש ישראל שהתורה חסה עליה, עיי"ש, וזה כדברי הביאור"ל הנ"ל (אות כ"ח). ובאמת דברי הב"מ צ"ב, דהא הוכיח הביאור"ל דמחללים שבת גם על תינוק שנשבה שלא ישמור שבתות הרבה, וכדחזינון באסופי שנמצא בעיר שרובה עכו"ם שדינו להיות כאינו יהודי (וכבר ציינתי שם שכן כתב החת"ס), וצ"ע.

אכן יש לקיים דברי הבית מאיר, דהא הכא איירינן לענין סכנת ולד שעדיין לא נולד, ומצאנו להרמב"ן בספר תורת האדם (שער הסכנה ד"ה ובהלכות) [הובא בר"ן (יומא פב.) ובדברי הגרע"א עצמו (שם)] לגבי עוברת שהריחה, שהטעם שמחללים שבת על עובר אפי' שהוא פחות מארבעים יום, אפי' שאינו נחשב נפש, היינו משום דמ"מ אמרינן חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, וכ"כ בחי' הרמב"ן והרשב"א והר"ן למס' נדה (מד:), עיי"ש. ומעתה י"ל דכיון שמצד דין 'וחי בהם' לא שייך לבוא להתיר חילול שבת לצורך עובר כיון שאינו איש, אלא כל מה שמותר זה משום סברת חלל עליו שבת כדי שישמור שבתות הרבה, א"כ שפיר טוען הבית מאיר דהיכא דלא ישמור שבתות הרבה, לא אמרינן להיתר זה. וכן מצאתי להנצי"ב בהעמק שאלה (שאלת קס"ז ס"ק י"ז) שכתב כן בדעת הבה"ג (שהוא מקו"ד הרמב"ן והראשונים הנזכרים), עיי"ש. ואין לומר דהיינו דוקא בתינוק שלא מלא לו מ' יום, משא"כ בעובר שעומד להיולד, ז"א, דהא הראשונים הנו' איירו להדיא גבי תינוק שעומד להיולד, עיין עליהם [וע"ע במשנ"ב סי' ש"ל (ס"ק י"ח) ושם בביאור"ל (ד"ה או ספק) ובקובץ תשובות להגר"ש"א (ח"א סי' מ"ב)], ודו"ק. וראה עוד מש"כ במשנת פיקוח נפש (סי' ט"ו), והן הן הדברים.

וכיוצ"ב מציינו בתוס' בב"מ (קיד: ד"ה אמר) היאך טימא אליהו את עצמו להחיות בן האלמנה, הרי היה כהן, ותיצו שהיה ברור לו שייחיהו, ולכך היה מותר לו משום פיקו"ג, והקשו האחרונים תיפול דאף בספק שרי, ותיצו הנצי"ב (שם) ע"פ דרכו הנזכרת, דכיון שמת אין היתר של וחי בהם להחיותו, ואך דמ"מ יש היתר של חלל עליו שבת וכו', וא"כ היינו דוקא בודאי הצלה, ועל כן כתבו התוס' דרק משום שברור לו שייחיהו שרי, עיי"ש [והרבה מחברים נמשכו אחר דרך זו, וכעת זכורני שכ"כ בחי' הגרב"ד פוברסקי שליט"א למס' סנהדרין (ח"ב אות ק"א), עיי"ש]. ואמנם כבר כתבתי בתולדות נח (שם), שיש לחלק בין עובר ובין מי שכבר מת, לטוב ולמוטב, והיינו: דבעובר איכא מעליותא שהוא אמור להיולד כדרכו של עולם, וצריך לדאוג לזה, משא"כ במי שכבר נפטר והוא "בדרך חזור", ומאידך במי שמת איכא מעליותא שכבר התחייב במצוות, ועל כן אם אפשר למנוע מצב שבו ישאר מת ויפקע מהמצוות יש לעשות כן, משא"כ במי שעדיין לא נולד ד"ל דאין עלינו לדאוג כלל שיגיע לכלל מצוות, ודו"ק.

[אך התעוררתי להק' מדאיאת בשבת (קנא):] "תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: תינוק בן יומו חי - מחללין עליו את השבת, דוד מלך ישראל מת - אין מחללין עליו את השבת. תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת, אמרה תורה: חלל עליו שבת אחד, כדי שישמור שבתות הרבה. דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו - כיון שמת אדם, בטל מן המצוות. והיינו דאמר רבי יוחנן: במתים חפשי, כיון שמת אדם - נעשה חפשי מן המצוות." וחזינון לכא' אפכא בתרתי מהאמור לעיל, דהא אמרינן דבמי שנפטר כבר לא שייך לחלל עליו שבת, אף מצד סברא של חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, וכמו"כ כשנקטו דוגמא למי שיש לחלל עליו שבת מצד הך סברא, לא מצאו יותר חידוש מתינוק בן יומו, ומשמע קודם שנולד אין לחלל עליו שבת מטעם זה. וכדי ליישב הטיעות הנ"ל ששורשן בראשונים, מוכרחים לומר דלא דוקא נקט, דתינוק בן יומו - ה"ה עובר שלא נולד, ודוד מלך ישראל מת - היינו דאין לחלל שבת בשביל גופתו, אך לו יצויר שהיה אפשר לחלל עליו שבת בשביל להחיותו, שפיר אמרינן כן מטעם שישמור שבתות הרבה, כנלע"ד. ולא ראיתי מי שהעיר בזה. שוב מצאתי במאירי (יומא פה:): שכתב "דרך הערה אמרו ושמרו בני ישראל את השבת, חלל עליו שבת זו כדי שישמור שבתות הרבה, וכלל הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם", ונראה דנקט דלהלכה דרשת חלל עליו כו' אסמכתא בעלמא היא].

ועוד מצינו בנידון דמחללין שבת להציל בת ישראל שנתפסה לשמד (הנזכר בריש מאמר זה), שהסתפק המגן אברהם שם (סימן ש"ו ס"ק כ"ט) מה הדין כשהבת קטנה, האם יעשה הגדול חטא בשביל הקטן, דהא אין מצווין להפרישו, או דילמא מיני דהוי אפיקו"ב שמחללין על הקטן, דאומרים חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה - ה"נ כן, והובא במשנ"ב (ס"ק נ"ז), ומבואר דבא להתיר חילול שבת אף לצורך דבר שאינו פיקוח נפש, מכא סברא דחלל עליו שבת וכו'. והנה (כמצוין במשנ"ב) האליה רבה (ס"ק ל"ג) פשיטא ליה להיתרא, דהא גם בגדלותה תישאר באיסורה, עיי"ש ראייתו, וחזינון א"כ דקיימא סברא זו להלכה [ולכא' כבר מפו' הוא בב"י (שם) דיסוד ההיתר לחלל שבת בדברים האסורים מן התורה כדי להציל בת משמד, הוא מהדין הכללי דמוטב לעבור איסורא זוטא לצורך מניעת השני מאיסורא רבה, אכן כמדוקדק במג"א יש לחלק דכל זה דווקא במי שאנו מצווים להפרישו, משא"כ בקטנה, ורק מדין המיוחד של חלל עליו שבת וכו' שאינה מצד הערבות של עכשיו, אלא מצד הרווח שבטעמי, אז שייך לבוא ולהתיר, (אח דו"ק בזה ברייתא הא"ר, שו"ר באג"מ (אורח ח"ה סי' י"י) שתמה על המג"א, ולהאמור ניהא קצת. וע"ע באג"מ (שם) שכתב דלגבי אבי הבת לא הסתפק המג"א, דהא אביה מחוייב להשיאה, וכ"ש שחייב לדאוג לה שתהיה כשירה לדת ישראל, ויל"ד בזה ואכ"מ].

דין יהיה א"י גמור ולא יקיים שום מצוה, אעפ"כ כיון דבפיקו"ג אין הולכין אחר הרוב חיישינן שמא מישראל הוא (א"ה): וכ"כ החת"ס בשו"ת יו"ד סי' רמ"ה, ועי' בשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קמ"א, וע"ע בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ס' אות י"ט, ודו"ק). וכתב דלפי זה ברור דאפילו קטן מרוצץ נמי מחללין, אעפ"י דלא ישמור שבתות, גם לא יתודה ולא יבוא לכלל גדול, אעפ"כ מחללין.

והוסיף עוד הביאור"ל וז"ל: "ומלבד זה גבי חרש ושוטה פשיטא דמחללין עליהם שבת, דהא אפילו נהרגין עליהם, דגם הם בכלל איש כי יכה כל נפש, כל שהוא נפש כמו קטן, וגם הם בכלל לא תעמוד על דם רעך כשאר ישראל, ובפירוש אמרה תורה לא תקלל חרש, ומלקין עליהן, ומלקות נמי ממיני מיתה הם כמבואר בסנהדרין דף י'. ולא ידעתי מה היה לו לבעל הלכות קטנות (ח"ב סי' ל"ח) שנסתפק בזה אם מחללין ואם הורגין עליו, ודבריו תמוהים מאד, עיי"ש היטב", עכ"ל. [והנה בעל הלק"ט לשיטתו שם (סי' ל"ז) שכתב שההורג חרש ושוטה פטור, כיון שאינן בני מצוות, וכבר העירו עליו מתשו' מהרי"ל (סי' קצ"ו), הובאה בפתיחה כוללת לפמ"ג (ריש חלק שני), ששוטה הוא בר מצוות (וקיים בו פו"ר), וכיוצא בזה תמה המנ"ח (ל"ד-ג') על הלק"ט, והרב א.א.א. בביאורו לפמ"ג (שם) ציין לבי"ק (לט). דחייבים על גניחת שור לשור של חשו, אפי' שבגוי פטור מטעם ר'עוהו, עיי"ש. ועי' בשו"ת פרי השדה (ח"ב סי' ט'), ואכמ"ל]. והמהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול (סי' ע"ו) עמד ג"כ בשאלה זו, וכתב בתחילה דכיון שיכולים לחזור לשפיותם, וגם אם לא יחזרו לשפיות עכ"פ יכולים להוליד בנים ובנות פיקחים, א"כ צריך לחלל בשביל זה שבת [ועוד כתב בסו"ד ראה שמחללים עליהם שבת ממה שנהרגים עליהם, עיי"ש והוכחה לזה, וזה כדברי הפוסקים במוסגר הקודם], אך בטעם השני כ' שם דיש לחלל שבת כמו שמחללים על חיי שעה, אפי' שלא יספיק לעשות שום מצוות, עיי"ש, והיינו כמסקנת הביאור"ל [וצ"ל דמש"כ הרמב"ח בחי' ליומא, היינו דוקא לדברי רשב"מ דדריש מ"וחי בהם", אך להלכה ל"צ לזה], ודו"ק.

כטו ומפורסמים דברי רבינו הא"ור החיים" הקדוש בפרשת כי תשא, בפסוק ושמרו בני ישראל את השבת - לעשות להם את השבת (שמות פרק ל"א פסוק ט"ז), שכתב "או ירצה על זה הדרך אימתי אמרתי לך לשמור איש ישראל אפילו בערך כבוד שבת, דוקא לעשות, פירוש באדם שישנו בגדר עמוד לעשות, אבל מי שודאי לא יקום ולא יגיע לשבת לשומרו, הגם שפארות אלו יועילו לשעות או לימים לא יחלל עליו שבת", עכ"ל. ותמהו המפרשים הא הלכה פסוקה היא שמחללים עליהם שבת גם על חיי שעה, ובמנחת חינוך (מצוה ל"ב) במוסגר השבת (פיקוח נפש אות ג') הביא בשם חכם אחד שאמר ליישב, דהא דמחללין שבת על חיי שעה זה דוקא בחילול דרבנן, דהיינו לפקח הגל דהוי דרבנן טלטול אבנים, אבל חילול דאורייתא אין מחללין לחיי שעה, דלא נשמע מקרא דחיי שעה יהיה חשוב לחלל עליו האיסור תורה, ונכונים דברי האוה"ח דלענין חילול תורה אסור לחלל לחיי שעה. והנה יישב הקו' מהגמ', אך לא ממה שנספק בטור ובשו"ע, וכן ברמב"ם (פ"ב הי"ח), ושו"ר בחזו"ע (שבת ג' עמ' רצ"ו) שהאריך לדחות תי' זה. והמנ"ח כתב לתרץ דלמאן דיליף דפיקוח נפש דוחה שבת מושמרו וכו', א"כ מפסוק זה נשמע דוקא כדי שישמור שבתות הרבה, אבל למסקנא דקיימא לן כשמואל דיליף מוחי בהם ולא שימות בהם, א"כ אפילו לחיי שעה מחללין, דעכ"פ איכא צד מיתה, עיי"ש, ולדבריו צ"ל דהאוה"ח פירש מה לומדים מהפסוק, אף על פי שלהלכה יש לימוד אחר.

אולם חזי הוית להגאון פתח הדביר (סי' שכ"ט אות ה') שעמד מרעיד על דברי האוה"ח, וכתב דהן אמת דמצד הלימוד עצמו שלומדים מושמרו וכו', לא ידעינן חילול שבת אלא על ודאי ולא על הספק, וכנזכר בסוגיא: דכולהו אשכחן ודאי - ספק מנא לן, ופירש"י דלא ידעינן לחלל עליו שבת אלא כדי שישמור ודאי שבתות הרבה ולא ספק, מ"מ מאחר דילפינן מוחי בהם דמחללין שבת אפילו על הספק, ומפקחין אפילו על חיי שעה, א"כ תו ליכא למדחי דקרא דושמרו איירי דוקא בודאי, דיגיד עליו רעו - קרא דוחי בהם שמחללים אפי' על הספק. אכן בשו"ת שערי רחמים (פראנק, ח"ב סי' י"ט ד"ה ולענד"ן) כתב לחלוק על הנחת הפתה"ד הנזכרת, דגם אחרי אוקימתת שמואל אמרינן ששאר קראי דתנא שהבואו בסוגיא, אינם אלא על הודאי ולא על הספק, ובפרט לר"ש בן מנסיא דטעמא טעים כדי שישמור שבתות הרבה, איך הפה יכול לדבר לדידיה, דאם ברור לנו שלא ישמור אפלו שבת אחת שנחלל עליו שבת, עיי"ש. וכיוצא בזה יש להעיר על שו"ת בכורי יעקב (זריהו, סי' ו') שהק' על המנ"ח הנ"ל, דלאחר האמת גם המ"ד דיליף מושמרו מודה דחיישינן לחיי שעה, דא"כ קשו קראי אהודי, עיי"ש. וכן ראיתי במאור ישראל להגרע"י שליט"א (בסוגיא יומא כאן), שהעיר כן על הפתה"ד והבכור"י הנז', וא"כ חזר הישוב למקומו.

ל ובקושטא דמציינו הך דרשה של "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה" קיימא אליבא דהלכתא, וכמש"כ בשו"ת שבט הלוי (חלק ג' סימן ל"ז) דנראה דשתי היסודות אמת, הן היסוד דושמרו בני"י את השבת לעשות את השבת דמותר לחלל שבת כדי להביא נפש ישראל לשמירת מצות כל ימי, אף על פי שאין בו גדר פקו"ג דוחי בהם, והן היסוד דוחי בהם ולא שימות בהם, דמצות התורה הם סיבת החיים ולא עיכוב החיים, ומזה היסוד מותר לחלל שבת מטעם פקו"ג, הגם שאין בו כלל דכדי שישמור שבתות הרבה, והיינו דדרשינן ב' הדרשות להקל, דכל טעם בפ"ע כדאי לחלל עליו שבת, וכן כתב בספר לית חן (סי' צ"ג) ובחזו"ע (שבת ח"ג עמ' ש') עיי"ש, וכן כתב במנחת אשר (שמות סי' ט'), וכמו שהבאתי בספר תולדות נח (עמ' קצ"ג-קצ"ד) שמצאנו בזה כמה וכמה דוגמאות של מקרים, דילפינן בהו להיתר פיקוח נפש מכא הלימוד של חלל עליו וכו', וע"פ דלא שייך בהו היתרא דוחי בהם, ונערוך כן הדברים בקצרה.

הנה במגן אברהם (סי' ש"ל ס"ק ד') בהא דאין מילדין עכו"ם, כתב בשם הכנה"ג (בהגה"ט, ועי' דינא דחיי ל"ת מ"ה) שמותר לילד אשה קראית, כיון דמנטרי שבתא, והבית מאיר (על השו"ע שם) הביא מה שהק' לו הגרע"א דמשמע במג"א דהיכא דיש חילול שבת גמור, אסור, וצ"ב הא

כוז ובסיום נידון זה, צריך להזכיר למה שכבר רמזתי לעיל (אות י"ד ד"ה והנה השולחן) דממה שפסק השולחן ערוך שכשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י א"י וקטנים ונשים, אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת מהטעם דזימנין דליתנייהו ואתי ג"כ לאהדורי בתרייהו, ומתוך כך יבוא לידי סכנה, אם ננקוט ששבת דחוויה אצל פיקו"ג, א"כ מוכח שיש לחלל שבת גם על סכנה עתידית שאינה מונחת לפנינו כלל. אכן יש לחלק בזה (כעין מה שחילקתי לעיל בסמוך), דאפשר דלחלל שבת רק בשביל סכנה עתידית גרידא לא התירו, וכל מה שהתירו היינו כאשר יש לפנינו חולה מסוכן, אלא שאפשר להצילו ע"י נכרי וכדו', בזה אמרינן דלא יעשו זאת אלא ע"י ישראל, ויוצא א"כ שחילל שבת למען פיקוח נפש עכשיו, ודו"ק. שוב ראיתי להגר"א ליברמן (הנ"ל) שהעיר להוכיח כאמור, והביא כן מפורש מדברי הגר"ז בשו"ע ידידה (סעיף י"ב) דלמ"ד "דחוויה" התירו חכמים איסורא דאורייתא מחמת סכנה עתידית, וכתב לדחות כמשנ"ת דסוכ"ס כעת עוסק בפיקוח נפש ממש, משא"כ בסתם סכנה עתידית.

ואפשר לומר עוד בעיקר הנידון דלעולם אין לחלל שבת על סתם סכנה עתידית, אבל חז"ל יכולים לתקן באופן יוצא מהכלל בכל מקום שנראה להם שיכולה להתפתח ממנו סכנה, דהוי כדין פיקוח נפש ומותר לחלל על זה שבת, ובזה מבואר הן הענין האמור שהתירו והצריכו לחלל שבת ע"י ישראל ולא ע"י גוי, והן הדין של גוים שצרו על עיירות וכו' ועל עיר ספר וכו', וזהו מהדברים שמסרה התורה לחכמים שבכל דור שיוכלו לקבוע הדין והגדר בענינים אלו. ואפשר להוסיף דהנה החזו"א כתב שאין אנו בקיאים בעתידות, ופעמים שמה שחשבונום להצלה מתהפך לרועץ, והלכך אין דנים בשביל עתידות רחוקות (כנ"ל אות כ"ה), ויש לומר לפי זה דסתם כן א"א לרון ע"פ עתידות, אבל כהוראת שעה או תיקון העולם יכולים חכמי ישראל לקבוע דהוי סכנה. אכן מדברי הש"ג שהביא החת"ס (כנ"ל אות כ"ג) שהוכיח מדין אחד למשנהו, ומעוד פוסקים, משמע שזה דינים מעיקר גרדי פיקוח נפש, ולא תקנות לכל מקרה בפני עצמו, וצ"ע ודו"ק.

ענף ה

בירור דין 'וחי בהם' ודין 'חלל עליו שבת כדי שישמור שבתות'

כח ובגמ' יומא (פה-פה): איתא, נשאלה שאלה וכו', מניין לפיקוח נפש שדוחה את השבת. נענה רבי ישמעאל אומר: אם במחלת ימצא הגנב. ומה זה, שספק על ממון בא ספק על נפשות בא, ושפיות דמים מטמא את הארץ וגורם לשכינה שתסתלק מישראל - ניתן להצילו בנפשו, קל וחומר לפיקו"ג שדוחה את השבת. נענה רבי עקיבא ואמר: וכי יזיד איש על רעהו וגוי מעם מזבחי תקחנו למות. מעם מזבחי - ולא מעל מזבחי. ואמר רבב"ח אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא להמית, אבל להחיות - אפילו מעל מזבחי. ומה זה, שספק יש ממש בדבריו ספק אין ממש בדבריו, ועבודה דוחה שבת - קל וחומר לפיקו"ג שדוחה את השבת. נענה רבי אלעזר ואמר: ומה מילה, שהיא אחד ממאמתי וארבעים ושמונה איברים שבאדם - דוחה את השבת, קל וחומר לכל גופו - שדוחה את השבת. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: את שבתותי תשמרו, יכול לכל - תלמוד לומר אך - חלק. רבי יונתן בן יוסף אומר: כי קדש היא לכם - היא מסורה ביכם, ולא אתם מסורים בידה. רבי שמעון בן מנסיא אומר: ושמרו בני ישראל את השבת, אמרה תורה: חלל עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה. אמר רב יהודה אמר שמואל: אי הואי התם הוה אמינא: דידי עדיפא מדידהו, וחי בהם - ולא שימות בהם. אמר רבא: לכולהו אית להו פירכא, בר מדשמואל דלית ליה פרכא. דרבי ישמעאל - דילמא כדרכא, דאמר רבא: מאי טעמא דמחלת - חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו, והאי מידע ידע דקאי לאפיה, ואמר: אי קאי לאפאי - קטילנא ליה, והתורה אמרה: בא להרג - השכם להרגו. ואשכחן ודאי, ספק מנלן. דרבי עקיבא נמי, דילמא כדאביי, דאמר אביי: מסרינן ליה זוגא דרבנן, לידע אם ממש בדבריו. ואשכחן ודאי, ספק מנא לן, וכולהו אשכחן ודאי, ספק מנא לן, ודשמואל ודאי לית ליה פירכא. אמר רבינא ואיתימא רבב"י: טבא חזא פלפלקא דחריפא ממלא צנא דקרי, ע"כ.

והנה ק"ל להלכה דאפילו על חיי שעה מחללין את השבת, כמבואר בגמ' שם עמ' א', וכנפסק בשולחן ערוך סימן שכ"ט סעיף ד' לענין מי שנפלה עליו מפולת, שמפקחין עליו את הגל, ואפי' מצאוהו מרוצץ שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה. והגאון מהר"ם בן חביב בתוספת יום הכיפורים (יומא שם) עמד על דרשת ר"ש בן מנסיא דיליף לה מדכת"ב ושמרו כו', חלל שבת אחת, דלכא' קשה היאך אמר "כדי לשמור שבתות הרבה", והלא אפי' לחיי שעה חיישינן ומחללין עליו את השבת, וכתב ליישב ד"ל שישמור שבתות הרבה לאו דוקא, אלא ר"ל ציוויים הרבה, דה' ציוונו, ובחיי שעה דאדם הוא חי עושה כמה מצוות, והם הנקראים שבתות הרבה, ע"כ. ומצאנו למאירי בסוגיין שכתב בנידון זה גופא של מי שנפלה עליו מפולת שמפקחין עליו את הגל, בזה"ל: "אף על פי שנתברר שאי אפשר לו לחיות אפי' שעה אחת, שבאותה שעה ישוב בלבו ויתודה", ומבואר דלאו דווקא שמירת שבת, אלא יש לפקח מצד האפשרות לחזרה בתשובה (אמנם לא כתב זאת בדעת ר"ש בן מנסיא, וי"ל), וראה בגליוני הש"ס (יומא שם ד"ה לא) שהוסיף טעם בזה, כיון שע"י התשובה יוכל לתקן כל מה שקלקל במשך ימי חייו, ולכן עדיף לחלל שבת אחת כדי שיתקן קלקולים הרבה, עיי"ש.

אולם רבינו בעל המשנ"ב בביאור הלכה כאן (ד"ה אלא) אחר שהביא דברי המאירי דמש"כ כדי שישמור שבתות זה לאו, דווקא אלא ה"ה שאר מצוות, שב וכתב דבאמת נראה דכל זה הוא לטעמא בעלמא, אבל לדינא לא תלוי כלל במצוות, דאין הטעם דדחינן מצוה אחת בשביל הרבה מצוות, אלא דחינן כל המצוות בשביל חיים של ישראל, וכדיליף לה משמואל מ"וחי בהם", דכתב הרמב"ם (שבת פ"ב ה"ג) שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושולם בעולם, וכמו כן לכל הני תנאי דילפי לה ממוזב וממילה וממחלת, מוכרח דאחיים של אדם קפיד רחמנא (בר מההיא דחלל שבת אחת וכו'), וכן מוכרח לשמואל דאמר גבי תינוק מושלך ברוב אינם יהודים דמפקחין עליו, אע"פ דעל פי

ומצאתי קעת בחלקת יואב (תנינא סי' ח') שכתב עוד נפ"מ בזה (אחר שהזכיר לדינים הנ"ל של עובר ומי שכבר מת והצלה מהמרת דת), לענין חילול שבת להצלת גר שמל ולא טבל, דאף אם ננקוט דעדיין לא חשיב גר גמור, מ"מ יש להצילו מטעם שישמור שבתות הרבה, עיי"ש [ועי' בחבצלת השרון (שמות עמ' ק"צ) דהא כיון שדין דחלל עליו וכו' אינו אלא בודאי הצלה, אי"כ אין להצילו, דיש לחוש שמא יחזור לסורו, וע"ע במה שציינתי בתולדות נח (עמ' תקכ"ג-תקכ"ד ובמילואים עמ' תתכ"ו), ואכ"מ]. עוד נמצא בזה בשו"ת בית יצחק אהע"ז (ח"א סי' ל"ט) שפסק לגבי ילד שוטה דמותר להכניסו למוסד מיוחד לרפאותו ולהחכימו אף אם יאכילוהו ונבילות, דחלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ועד כאן לא כתב החת"ס בשו"ת (או"ח סי' פ"ג) דמוטב שיהיה שוטה כל ימיו ולא יא ראשע שעה אחת לפני המקום, אלא במוסד טיפולי, אבל במוסד רפואי שיש בו סיכוי לרפאותו ולהוציאו מדי שטותו מותר, וכע"ז דן הרה"ר הגר"י אונטרמאן זצ"ל בספרו שבט מיהודה (עמ' מ"ט), עיי"ש. ועוד חידוש חזינן בחכמת שלמה להגרש"ק (בסימן כאן סעיף מ"ח), שכתב דמותר לחלל שבת כדי להציל מאור עיניו של אדם, משום דס"ל לר' יהודה דסומא פטור מן המצוות, ואמרינן חלל עליו שבת כדי שלא יפטר מכל המצוות, עיי"ש. ולסיום נביא דמצאנו עוד ב"נ דאע"פ שאין בו דין "וחי בהם", מ"מ כתב הרא"מ (שמות ד, כד) דאמרינן ביה שיתור טוב לבטל מצוה אחת במקום סכנה ויקיים כל המצוות, ממה שיקיים מצוה אחת ויבטל כל המצוות, עיי"ש. אולם בתולדות נח (עמ' ר"ג) ביארתי דהרא"מ קאי דוק על האבות הקדושים ולא על שאר ב"נ, עיי"ש כי אכ"מ. ואחרון חביב אתן בזה, דנהגה ידוע הנידון בענין רפואה שאינה טבעית אלא סגולית, האם מותר לחלל בה שבת להצלת נפש מישראל, ונחלקו בזה הפוסקים, וכדהאריך בשו"ת יביע אומר (ח"א או"ח סי' ל"ז), עיי"ש. ועי' במשנ"ב (סי' ש"ל ס"ק כ"ה) וביאורו (שם ד"ה הולד) ובאגרות משה (או"ח ח"ה סי' י"ח) בהערותיו לשו"ע (או"ח סי' ש"א סעיף כ"ה) [וכמו"כ דנו הפוסקים בענין לכתוב ולשלוח בשבת מברק לצדיק שיחפץ על החולה, עי' בפתח הדבר (סי' ש"ו ס"ק ט"ב), ובשו"ת ובחרת בחיים (סי' פ"ז) להגרש"ק, ובשו"ת מהרש"ם (ח"ג ס"ו ס"ק רכ"ה), ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סי' ד' אות י"ז; ח"ה עמ' ק"ד; ח"ט עמ' פ"ב), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"י ס"ו ס"ק ל"א), וכמצויין כל זה ביבי"א (שם אות י"ד, בהערה). ועי' בשבט מיהודה (שער א' סי' ט"ז) הנ"ל, ובנשמת אברהם (מהדו"ב ח"א סי' ש"א ס"ק ט"ו) משמיה דהגרש"ק זצוק"ל, ובספר משנת פיקוח נפש (סי' י"ב). ושוב נדפס ספר 'חזון עובדיה' (שבת ח"ג) ושם (עמ' ש"ה והלאה) שנה פרקו ביתר שאת, עיי"ש, ואכמ"ל בכל זה]. והיה מקום לדון בזה, דאף אי נמא דמצד היתר "וחי בהם" אמרינן דהוא דוקא ברפואה טבעית ולא ברפואה סגולית, מ"מ לענין לימוד של חלל עליו שבת כדי שישמור שבתות, אפשר דשייך זה גם ברפואה סגולית, וכמו שהעיר בזה בחבצלת השרון לפרשת קרח (במדבר עמ' תקס"ט ואילך), אכן כבר התבאר דלהיתר דחלל עליו וכו' בעינן שיהיה ודאי שיוכל לשמור שבתות הרבה, ולא סגי בספק, וא"כ צריך שתהיה סגולה בדוקה ומוסדה. ובהו"ה יש ליישב דברי התוס' בב"מ (קיד: הני"ל בהא דביארו בהיתר דאליהו לטמא עצמו להחיות בן האלמנה, משום שהיה ברור לו שיחיהו, ולא כתבו דסגי שהיה מטוסף בזה, ולהאמרו ניהא דרפואה סגולית שאני, וכ"כ בחבצלת השרון (שם עמ' תקע"א), וכבר רמזתי לתי' זה בתולדות נח (עמ' קצ"ד) הנ"ל. הרי לנו שמונה דינים היוצאים מהך לימוד דחלל עליו שבת כדי שישמור שבתות הרבה.

ואחר שראינו לכל הדינים הנזכרים שיש בהם נפ"מ מעשית של היתר פיקוח נפש מצד הלימוד של חלל עליו שבת וכו', א"כ שפיר י"ל בכל אופנים אלו דהיתר הוא דוקא כאשר בודאי יבוא ע"י חילול שבת זה לשמור שבתות הרבה, משא"כ בספק, ומאירים לנו דברות האור החיים הקדוש, שאם בודאי לא יקום ולא יגיע לשבת לשומרו, הגם שרפואות אלו יועילו לשעות או לימים לא יחלל עליו שבת, והיינו היכא דהיתר הוא מצד לימוד זה, וליכא היתר של וחי בהם, וכגון עובר ברי שמת ואפשר להחיותו. [שוב נזכרתי למש"כ בשו"ת חתם סופר (סי' פ"ה) דמ"וחי בהם" ידעין רק לדין "דחיה", וכ"ה בכל התורה, אבל בשבת הוי "הותרה", משום שיש גם לימוד של חלל עליו שבת וכו', עי' עליו, ודו"ק]. והנה המפרשים הרבו לטרוח ליישב דברי האוה"ח בכל מיני אופנים ופירוקים, וא"א להביאם ולדון בהם במסגרת זו, ורק אציין לתועלת המעיין, לראות בכל מה שהביאו בפרדס יוסף (פרשת כי תשא אות מ"ט בנדמ"ח) ובמנחת אשר (שם ענף ב') ובחזו"ע (שם), וראה עוד בהג' קרית ספר על פתח הדביר הנדמ"ח (כאן, בסוף הע' ג') ציונים לספרים רבים שדנו בדברי האוה"ח, ואנו לא באנו אלא לעיקר הנידון בגדר הלימוד של חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, וכמשנ"ת בזה בס"ד.

לא] והנה בפרי מגדים (סי' שכ"ט א"א ס"ק ד') כתב דמי שנגמר דינו למיתה בבית דין, מפקחין הגל בשבת, דאין מיתת בית דין דוחה שבת, וחיי שעה מפקחין. אולם הביאור הלכה (הנ"ל) כתב ע"ד דלא נהירא כלל, דהתורה חסה על חיי שעה היינו למי שחסה על חיים שלו, לאפוקי בזה דגברא קטילא הוא מחמת רשעתו, ולא עדיף מרועי בהמה דקה קדי"ל ביו"ד סי' קנ"ח (סעיף א') דאין מעלין אותו מן הבור. והנה יל"ע, דבמשנ"ב (שם ס"ק ט') כתב דישאל בעל עבירות לתיאבון מחללין עליו שבת כדי להצילו, ורק אם הוא להכעיס אין לחלל עליו שבת, וא"כ צ"ב מדוע רועי בהמה דקה אין מעלין אותם מן הבור אפילו ביום חול, אכן החילוק מפורש בשו"ע יו"ד (שם) שרועי בהמה דקה שפקרו בגזול והם הולכים באוילתם, לכן אין מעלין אותם, אבל ישאל בעל עבירות שאינו עומד ברשעו תמיד, אלא עושה עבירות להנאת עצמו, כגון אוכל נבלות לתיאבון, מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו. ומעתה יל"ד ליישב קו' הביאור"ל על הפמ"ג, ד"ל דאף מי שחייב מיתת ב"ד, מ"מ עדין לא הגיע לכלל "רועי בהמה דקה" שפקרו בגזול, וצ"ל דסבר הביאור"ל דכיון שאין מתחייב מיתה אלא אי"כ מתרין בו

במיתה ומקבל ההתראה וכו', שפיר חשיב כפוקר. אכן עדיין יש ליישב דברי הפמ"ג, וכמו שראיתי להגרש"א בשולחן שלמה (ס"ק ח' אות ד') שהקשה על הביאור"ל דאינו דומה לרועי בהמה דקה שהם עומדים במרדם וברשעתם, משא"כ בנגמר דינו למיתה שהוא עשה תשובה, וכן השיב בשו"ת שבט הלוי (חלק ה' סימן מ"ח) דהפמ"ג איירי כאשר הנשפט שב בכל לבו לאלוקיו ביודיו ובחרטו, והרי הוא בעל תשובה גמור לפנינו, וכ"כ בספר קב ונקי (סי' ק"י) משמיה דהגרש"א זצוק"ל, שדברי הפמ"ג נאמרו בידוע שחזר בתשובה, או כשיש להניח שחזר בתשובה, שאז אינו בגדר "רשע" כלפי שמים. והוסיפו השב"ל והגרש"א לברך דאע"פ שהתשובה אינה מועילה לבטל עונשו בבית דין של מטה, כמוכא במכות (ג:), שמוטל על בית דין להורגו, וכמבואר בתשובת הנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סי' ל"ה), אבל על חיי שעה שלו חסה התורה, מאחר ואחרי תשובתו חזר דינו להיות כישראל. וע"ע בשו"ת משנה הלכות (חלק ג' ס"ו ס"מ) שתמה על הביאור"ל מדברי היד רמה (סנהדרין עב: ד"ה תנו) שמחלק בין רועי בהמה דקה דעברו תדיר, לבין הבא במחירתו, אכן כבר ביארתי דהביאור"ל ס"ל דמחוייב מיתת ב"ד גרע מבא במחירתו. ושור"ר בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' קנ"ה אות ב') שבתחילה תי' דהפמ"ג איירי במחוייב מיתת ב"ד שעבר במקרה, ולא דמי לרועי בהמה דקה, אך שוב דחה עפ"י דהרא"ש במס' מו"ק (סי' ג"ט) והדרכי משה (יו"ד סי' שמ"ה) דיוצא מהם שהרוגי ב"ד דמו לע"ע להכעיס, עיי"ש, אכן מ"מ י"ל כנ"ל דמייירי בידוע או שמסתבר דחזרו בתשובה, וא"ש דברי הפמ"ג.

והלום ראיתי להגאון פתח הדביר (סי' ש"ל אות ב') שהביא לתשובת החוות יאיר (סימן קמ"ו) באחד שנתקוטט עם חברו, ומתוך כעסו שלף סכיניו ותחבו בלב חברו ומת, וברח הרוצח לארץ אחרת מחמת מרדיו, ובתחילה נתעורר לעשות תשובה, ובאשר קצב לו אחד מן הגדולים תשובה הראוי לו, פרק עול ונעשה ריש בריוני וחברי גנבים, ונתפסו למלכות על גניבה, ודן החו"י"א אם יש להשתדל להצילו, והסיק דכיון שלא נתפס בשביל הרציחה עצמה, כל שאינו ברשעו תמיד, מצוה להצילו, אבל אם נתפס בשביל הרציחה עצמה יש צדדים, ושב ואל תעשה עדיף. ועפ"י דן הגאון בית עובד (על או"ח שם) בענין אשת איש שהרתה לזנונים, באו לה חבלי לידה בשבת, אי מחוייבים לחלל שבת בעבורה מפני ספק נפשות. וביאר הפתה"ד דכוונת הבית עובד היא דאין להצילה, דהא כיון שנסנסה בסכנת הלידה מחמת הזנות אמרינן שב ואל תעשה עדיף כדברי החו"י"א. והפתה"ד לפלל בחכמה בדימויים ובחילוקים בין מקרה זה, להדין המוכא בגמ' של הבא במחירתו, והעלה דכיון שלא התרו בה לא דמיא לבא במחירתו דנהרג בלא התראה, ועוד דבא במחירתו לא נהרג אלא בשעת מעשה העבירה, משא"כ אותה אשת איש שכבר זינתה מומן, וכעת חזר דינה כאחד האדם, ולא חשיבא גברא קטילא.

וכתב הפתה"ד דאין ספק דלזה כיון הגאון פמ"ג, שהוכיח שיש לחלל שבת להציל מחוייב מיתת ב"ד, וביאר דראיית הפמ"ג היא ממה שאמרה הגמ' (סנהדרין עב:) גבי בא במחירתו: סד"א מידי דהוי אהרוגי ב"ד דבשבת לא קטלינן ליה, קמ"ל דקטלינן ליה, ומבואר דדוקא בא במחירתו אמרינן שנהרג בשבת, משא"כ נגמר דינו למיתה, וא"כ ממילא יש להצילו בשביל חיי שעה. והנה לכא"ל לא ביאר עכ"פ מנ"ל דצריך להצילו, הא דילמא רק אסור להורגו בשבת [וע"ע להגאון מקוטנא בישועות מלכו (קרית ארבע, שבת פ"ה ה"א) משה"ק בזה]. אך באמת בסיום דבריו כתב לענין נידון האשת איש שזינתה "שאפשר לה לשוב בתשובה שלימה לפני הבורא המכיר צפוני לבה, ויקבלנה חוקר לב בוחן כליות", עיי"ש. ומשמע לכא"ל דס"ל דתמיד אמרינן שיכול לשוב בתשובה, אכן נראה יותר דנקט כמו שהביא מהח"י דדווקא משום "שאינו ברשעו תמיד" לכן יש להצילו, אך מי שברשעו תמיד, הרי הוא בכלל רועי בהמה דקה וגרע מהם, ודו"ק. [אכן צריך להדגיש כאן, דגם אם מעיקר הדין אסור לחלל שבת על רשע להכעיס, מ"מ למעשה יל"ד לחלל עליו שבת מטעם סכנה לשומרי מצוות, וכמשנ"ת לעיל (אות כ"ח) דבזמנינו דין הפוקרים כתינוקות שנשבו, וע"ע להרה"ר הגר"י מצגר שליט"א בספרו מים ההלכה (ח"ג עמ' ק"י) מה שהביא משמיה דרבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל, וראה גם בתשובת הגרע"י שליט"א שנדפסה בקובץ מאור ישראל (שבת א', עמ' כ'), ואכמ"ל].

לב] והנה זה המקום להביא מה שדנו האחרונים לענין מאבד עצמו לדעת אם יש חיוב להצילו, ונפ"מ הן בחול הן בשבת. ועין ראיה להגאון המנחת חינוך (מצוה רל"ז אות ב') בקומץ מנחה, שכתב דנראה לכאורה, דאם אחד מאבד עצמו לדעת ויכול אחד להצילו, אפשר דאינו מוזהר על הלאו דלא תעמוד ע"ד רעך, דעל העשה דהשבתות לרבות אבידת גופו ודאי אינו מצווה, כי העשה דהשבת אבידה אינה נוהגת במנוח באבידה מדעת, ואף על הלאו הזה אינו מוזהר, והוכיח זאת דהא הגמ' בסנהדרין (עג:) מקשה למה לי הלאו על טובע בנהר, הא מוהשבותו לו נפקא ליה לרבות אבידת גופו, ולא תי' הגמ' דנפקא מינה במאבד עצמו לדעת, דאינו מצווה על אבידת גופו כמו דאינו מצווה על אבידת ממונו מדעת, ולכן כתבה התורה הלאו הזה, אלא על כרחך דגם בלאו הזה אינו מוזהר ומצווה. וכיוצא"ב חזינא להגרש"ק בחכמת שלמה (סי' שכ"ט) שכתב להסתפק במי שהביא עצמו לידו סכנה, אם מותר לחלל עליו שבת, ולבסוף צידד לומר דאין לחלל עליו שבת, והוכחתו מהגמ' שבת (מה). דחזינן דאפילו הוי סכנה אין לחלל שבת בטלטול הנר, אלא משום שכדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק, וע"כ דייינו טעמא משום דמייירי שפשע בזה, ולכן אין פיקוח נפשו דוחה שבת, עיי"ש.

אולם האחרונים דחו בתוקף חידוש זה, והביאו להמפורש בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סי' ל"ט) שדבר פשוט הוא דחיוב להציל חברו מסכנה הוא אף אם הלה צווח אך תצילוני, וכן הביאו להמבואר בדברי מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' ש"א ס"ק ו') שמחללים שבת על מי

שמנסה לאבד עצמו לדעת, עיין בכלי חמדה (פרשת כי תצא, סי' ו') ובמשנה הלכות (ח"ה סי' נ"ה אות ג') ובחזו"ע (שבת ח"ג עמ' רפ"ט-רצ"ה). ובמה שדימה המנ"ח אבידת ממון לאבידת הנפש, הנה אזיל לשיטתו (מצוה ל"ד אות ח') שמאבד עצמו לדעת אינו בכל הלאו דלא תרצח עיי"ש, אך באמת בפסיקתא מבואר דעובר על לא תרצח, וכמו שהבאתי להק' בתולדות נח (עמ' ר"ה), ויסוד הדבר הוא משום שאדם בעלים על ממונו, אך אינו בעלים על נפשו, וכמבואר בשו"ת מהר"י בן מיגש (סי' קפ"ו) לענין האיטור לצער עצמו, ובפירוש הרדב"ז על הרמב"ם (פי"ח מסנהדרין ה"ז) בטעם הדבר שאין אדם נאמן לחייב עצמו מיתה בהודאת פיו. ועל ראיית המנ"ח מהגמ' בסנהדרין, הנה איהו גופיה בסו"ד כתב ליישב לענין קושיא אחרת, דאפשר דהש"ס משני טפי עדיף דאפילו למיטרח ולמיגר, עיי"ש. ואמנם צ"ל דמ"מ ס"ל דלתרץ דאתא למאבד עצמו לדעת טפי עדיף מהתי' דלמיטרח ולמיגר, אכן עדיין י"ל דגם זה כלול בתי' הגמ', וביתר ביאור יעוין בשיעורי הגרש"ר (ב"מ סי' ס"ה) ושיעורי הגר"ד פוברסקי (סנהדרין ח"ב אות ק"ח), דבתי' דחייב למיטרח ומיגר התחדש דאי"ז מצוה לחבירו, אלא מצוה לשמים, ולכן חייב להוציא ע"ז ממון, וממילא ידעינן נמי דלא שייך מחילה, ולכן גם במאבד עצמו לדעת יש חיוב הצלה, עיי"ש. ובראיית הגרש"ק מהגמ' שבת, עי' בחזו"ע שדחאה הוכיח דאין הכוונה לסכנת נפשות, וממילא לק"מ.

והגרש"ק אזיל לשיטתו שכתב (בהג' לחו"מ סי' תכ"ו) לחדש שכל החיוב להציל חברו, היינו דווקא אם אינו דרך בזיון להמציל, אך אם הוא מתבזה, אי"כ אמרינן ביה פטורא דזקן ואינה לפי כבודו, וכדמוכח בסנהדרין (שם) דבלא תעמוד ע"ד רעך, הדין הוא כמו בחיוב דהשבתות לו דממון, עיי"ש. ולהאמור נדחית ראייה זו וכנ"ל לענין מאבד עצמו לדעת (ועל הגרש"ק ילה"ע דלא הביא ראייה זו בבידונו הנ"ל), ודו"ק. ובלא"ה כתבו הגר"ש אלישיב (הוב"ד בס' הזכרון להגר"ב זולטי) והגר"מ פיינשטיין (הוב"ד בשו"ת משנה הלכות ח"ט סי' שצ"ט) דלא שייך "זקן ואינה לפי כבודו" בפיקוח נפש, דהא אמרינן בגמ' (ב"מ ל:) כל שבשלו מחזיר - בשל חברו נמי מחזיר, וא"כ ודאי שאם הוא עצמו היה טובע בנהר לא היה חס על כבוד עצמו, וכן אם בנו היה טובע בנהר ודאי היה מצילו בכל אופן, והבאתי סברא זו בתולדות נח (עמ' רל"ז), עיי"ש. ועי' בכלי חמדה מה שהאריך לדון בנקודה זו. וראה עוד שם גבי מאבד עצמו לדעת דחוקק דין הצלתו היכא שכעת חוזר בו ורוצה לחיות, לבין היכא שעדיין עומד בסורו, ויל"ד ע"ד, עי' בס' לאור ההלכה (זו"ן, עמ' שכ"ב) ובתולדות נח (עמ' רל"ח) במשה"ק מהמנ"ח במצוה רל"ט, ודו"ק. וע"ע בחזו"ע שם (עמ' רצ"ד) שכתב סברא דלא שייך להחשיבו "אבידה מדעת", אלא אמרינן דאגב מוריה וצערו עביד, והביא מקור הדבר מהרמ"ה בסנהדרין (מח.), עיי"ש (ועי' חו"ש ח"ד סי' פ"ט ס"ק ה'), וראה עוד במה שהאריך שם ובמש"כ בתולדות נח, ואכמ"ל.

והנוגע לענינו זה מה שחשבתי לדון גבי מאבד עצמו לדעת, דאף למטונייה דהמנ"ח והגרש"ק שהחליטו דליכא ביה חיוב דלא תעמוד ע"ד רעך, ואפילו אי נמא דליכא עליו ציווי של "וחי בהם" משום שהוי כאבידה מדעת, מכל מקום יש לומר דאפילו בשבת מותר צורין להצילו מטעם של "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה", והיינו באופן שחוזר בו ורוצה לחיות ולא להתאבד, ואפשר אף באופן שעדיין הוא בשגיגונו, עכ"פ יש להצילו על סמך שאח"כ יספלו בו נפשית ויעלוהו על דרך המלך להכיר ביקרת החיים שהעניק הקב"ה, ואמנם כאמור בעינן שיהיה זה באופן ודאי או קרוב לוודאי, דאלי"כ לא מתירים מטעם דחלל עליו וכו' [אמנם י"ל דלא בעי' שנדע שאכן ישמור מצוות וכו', אלא בעי' רק שניתן לו ודאי את האפשרות לזה, ודוק בזה]. כנלע"ד בזה, דדוחק לומר דהחלטת המאבד עצמו משליכה גם על לימוד זה דלא נאמר דנחלל על שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, אלא נראה כדארמך.

לא] ובחתימת הענין אגב דאירינן בסוגיא דיומא במקורות דפיקוח נפש דוחה שבת, יש להביא נידון בקצ"ר אמיץ בדרשת ר' ישמעאל שנוגע הוא לספיאת המשל"מ שרחבנו בה בריש דבריו, ובהו"ה היא מאמרינו בחבנית "נעוץ סופו בתחילתו". הנה דרשת ר' ישמעאל היא מבא במחירתו שנהרג, אף שספק על ממון בא ספק על נפשות בא, ואע"פ ששפיכות דמים מטמא את הארץ וגורם לשכינה שתסתלק מישראל, קל וחומר לפיקו"נ שדוחה את השבת. וכתב הגאון שרשי הים (ח"א דף מ"ד ע"ב) דיש לפשוט מכאן לספק המשל"מ גבי רודף אחר הערוה בשבת, דמוכח מדרשה זו דניתן להצילו בנפשו, דהא אם לא הותר בשבת, א"כ איכא למיפרך על האי ק"ו שאיסור שבת חמיר טפי מהריגת נפש, שהרודף אחר הערוה בחול ניתן להורגו ולהצילו בנפשו, ואילו בשבת לא ניתן להצילו בשבת, ועכ"ל דגם בשבת ניתן להצילו בנפשו. ואין לדחות דשאני הרודף אחר הערוה בשבת שלא ניתן להצילו בנפשו משום דאיכא תרתי איסורי - איסור הריגה ואיסור ערוה, אבל איסור אחד של חילול שבת הותר בפיקוח נפש, הא בורכא, כמו שהוא מבואר, עכ"ד.

והנה לא ביאר מדוע הוי בורכא, יעוין בספר וישב משה (אסרוסי, ח"ג סי' כ"ח) שהביא לברך דהכא קאימנא בדעת ר' ישמעאל, ואיהו סבר במס' נזיר (דף נ"ח) "מה לי לאו אחד מה לי תרי לאוין", וא"כ אי"ש דלר' ישמעאל אין לחלק בזה [עיי"ש מה שיישב בזה סתירת דברי השרשי הים במקו"א (שם דף מ"ח ע"ד). ואכ"מ]. אולם הק' הרב וישב משה על השרשי הים, הא כבריינא בסנהדרין מפו' דהבא במחירתו מותר להורגו בין בחול בין בשבת, וא"כ שפיר יליף ר' ישמעאל מזה דפיקוח נפש הותר בשבת, דהא אפשר ללמוד זאת מועצם דין פיקוח נפש שהותר בבת במחירתו בשבת, ולעולם י"ל דהרודף אחר הערוה בשבת דליכא פיקוח נפש אין להצילו בשבת, ואין לומר רודף אחר הערוה יוכיח שלא הותר איסור שבת, שהרי בהדיא התירה תורה להרוג את הבא במחירתו אפילו בשבת, עיי"ש שנשאר בצ"ע. אכן באמת נראה דלא על הגאון שרשי הים תלונתו, אלא ר' ישמעאל גופא דאיהו לא

ליתן לו דבר איסור מדין פיקו"נ דוחה, מ"מ יש ליתן לו את האיסור הקל שביניהם. ולמ"ד דחוייה מובן דין זה היטב, שכמו שיש להימנע בכלל להשתמש עם דחייה זו, אחר שהאיסור לא מסולק לגמרי, כמו"כ אם יש אפשרות רק לאיסור קטן יותר ודאי עדיף. אבל למ"ד הותרה, הרי כנזכר דיש מ"ד גבי טומאה, שאפילו כשיש לפנינו כהן טהור א"צ. ולשי' ודאי קשה. ולמ"ד השני היה מתיישב דמאי לטהור לפנינו, כ"ז שהאיסור הקל יותר לפנינו. אלא שלד' הגבוי"א הנ"ל שזהו דין דרבנן גם לדידיה, ומעיקר הדין כיון שהותרה א"צ כלל. ודע שאמנם בקרית ספר סו"פ י"ד ממאכ"א כתב שהקל הקל הוא דין דרבנן. כך שצד זה אפשר ליישב, אבל זה חידוש גדול ולא הוזכר דבר זה (וראייתו בשולחן שלמה סי' שכ"ח ציטוט מהגרש"ז שה"ד הק"ס המחודשים, ובפשוטו חולקים עליו). ועיין שו"ת הרשב"א ח"ג סי' ר"ד שלמ"ד הותרה אפילו שני האוכלים לפנינו אין עדיפות, וז"ל: ועוד דאפילו תדין את כל הקדחות כשעת הסכנה, אין אומרין שהותרו כל האיסורין אצל חולי שיש בו סכנה, שא"כ אפילו יש דברים אסורים ומותרים נאכיל אותו אפילו מן האסורין, שהם הותרו אצלו, אלא דחויין הן אצלו. וכיון שכן כל שאפשר להביא לו מן ההיתר, אין נותנין לו מן האיסור, עכ"ל, וצ"ע. גם עיין בהמשך בדי' הגאון בזה. והשאלה על מ"ד הותרה אינה בסברא, דזה ודאי אפשר להבין שגם אם הותרה יהיה דין הקל הקל, בין אם הגדרתו תהיה הגבלה בהותרה, או סברא צדדית שיש לנו לחפש לא להשתמש עם ההיתר, אחר שסו"ס סיבת האיסור קיימת בזה (אמנם צ"ע בצד זה), אלא מכח הסוגיא הנ"ל שמבואר כן שלמ"ד הותרה א"צ להימנע מלהשתמש עם ההיתר.

צד שדוקא פיקו"נ בשבת הוי הותרה ולא בכה"ת

הנה יש הרוצים לחדש חידוש גדול, שחלוק פיקו"נ בשבת משאר איסורים, דבשבת יש יותר סיבה לומר הותרה. בקובה"ע ס"ח אות ט' העמיד ברור צד כזה (ע"ש כלפי יו"כ), ובנה את דבריו על שו"ת התשב"ץ ח"ג סי' ל"ז שכתב שהאפשרות של הסוגיא ביומא פ"ה ע"ב (הנ"ל) ללמוד מקו" מעבודה הותרה לשבת הותרה, קיימת גם למסקנא, והוציא מזה שפיקו"נ בשבת הוי הותרה. ונראה שם בדבריו דזהו רק גבי שבת. (אמנם לא מפורש, רק מה שביאר את המהר"ם וכדלקמן). ויצא מזה דחוי בהם יש בו ללמוד לכה"ת כולה ורק דחוייה, משא"כ הקו" מעבודה ילמד הותרה, אבל לא שמענו, וצ"ע. (אמנם בהמשך ניסונו כן לקיים צד כזה). וראייתו לצד כזה ששבת הותרה טפי משאר איסורי תורה, נביא בהמשך מ"ד המהר"ם מרוטנבורג שהוא מקור ש"י הותרה בפיקו"נ, באפשרות לצד כזה. וכן מהראב"ד (ולמען הסדר הטוב יובא עיקר דבריו בהמשך), ועולה מדבריו אפשרות אחרת להבין מ"ט שבת עדיפא, ד"ל ששבת אינה מפגש מקרי עם פיקו"נ, דאין לך שבת שאין בה צורך פיקו"נ לדחותה, ולכן מובן יותר לומר בה הותרה. וזה היפך הסברא הנ"ל בדי' הב"י ששבת דחוייה כיון שהיא מפגש מקרי, ואע"פ שהוא מוכרח, אבל א"ו הכרח בעצם.

ובצד זה היה אפשר ליישב, דאה"נ אם נאמר ששבת הותרה אצל פיקו"נ, לא יהיה בזה כלל האי דינא דהקל הקל תחילה, ורק גבי מאכלות אסורות כטבל ונבילה וכדומה, דהפיקו"נ אצלם הוי דחוייה, בזה הקל הקל עדיף, ואין לנו להשוות כלל דינים הכתובים בהל' פיקו"נ בשבת לכה"ת.

הסוגיא במנחות ס"ד ע"א דמיעוט בבצירה בשבת עדיף

אלא שדבר זה בפשטות נסתר מהסוגיא מנחות הנ"ל גבי תאנים, שמבואר שעדיף לקצוץ את העוקץ עם שלש, ולא לרבות בבצירות, ומדובר על שבת, ואם הותרה מהוה סיבה לא לחפש את הקל מ"ט כך עדיף, והרי זה על חשבון האיסור דריבוי בשיעורין (וע"כ נצטרך לומר דהסוברים הותרה פליגי על הר"ן הנ"ל, וסברו דגם בזה שייך האיסור דריבוי בשיעורים, דיש לדון את הקצירה כלפי התאנה הנוספת דאין בה היתר, אולם עיין בהמשך).

ובאמת סוגיא זו עומדת מצד עצמה בהגדרת הותרה בשבת, כנגד העולה מהסוגיא דטומאה הותרה. וגם אם לא יהיה בה סתירה לומר צד שאין דין הקל הקל בהותרה, כיון שכאן השאלה לעשות עוד מלאכה שלא נצרכת, ולא רק להסתפק באיסור קל יותר. אבל גבי טומאה הוי ג"כ שאלה של לעשות בהיתר גמור או באיסור, ואם הותרה מתיר גם בכה"ג, כן "ל גבי תאנים, וצ"ע.

ואפשר ביישוב קושיא גדולה זו, שודאי סברה הל"ב שהותרה מתיר גם כשיש אפשרות המותרת, וא"צ דוקא לחזור אחריה, ומ"מ מדרבנן יש דין להעדיף המותר, וזהו דין תאנים מדרבנן, וכן הקל הקל (לצד דהותרה לכה"פ). ומה שגבי טומאה אין דין זה, צ"ל שבמקום צורך ציבור לא אמרו דבריהם, ולדברים אלו יש סמך בתוס' ז' ע"א ד"ה כיון, שבקרבן יחיד הקבוע לו זמן, גם מ"ד הותרה יסבור שהוי מדרבנן דחוייה וצריך לאהדורי.

ורויח יש בנקודה זו לומר שלצד דשבת הותרה, היא בתאנים שמעדיפים את מיעוט הבצירות הוי דרבנן, דלפ"ז בהכרח גם איסור ריבוי בשיעורים רק דרבנן, ולכן מובן צד להעדיף זה על זה. וא"ש שהסכים עם הר"ן בעיקר הסברא שאם הותרה אין איסור ריבוי בשיעורין, והוי רק איסור מדרבנן.

(ובעיקר סברא זו שפשוט יותר שצריך לחפש את האופן המותר, מאשר הקל הקל, יש לה מקור ברמב"ן מלחמות יומא פ"ג ע"א מ"ט הר"ף לא הזכיר את הסוגיא מנחות, שזה הלכה פשוטה יותר מהקל הקל (ועיין בבעה"מ), ויש בה ליישב את ד' הק"ס שהקל הקל איסורו רק מדרבנן, מ"ד הר"ן בסוגיא זו, שבר"ן כתב שאיסור ריבוי בשיעורין הוא איסור תורה, מה דס"ד להעדיף ריבוי בצירות, וע"כ שהבין שלמסקנא שעדיף מיעוט הבצירות, אע"פ שזה על חשבון ריבוי בשיעורין דאורייתא, כי בריבוי הבצירה יש סקילה, ויאמר הק"ס שאין בזה סתירה לדבריו, דשאני מהקל הקל, ופשוט).

ועיין רמ"א יור"ד סוף סי' קנ"ה שכ' ואין מתירין שום דבר איסור לחולה, אם יוכל לעשות הרפואה בהיתר כמו באיסור, אע"פ שצריך לשהות קצת קודם שימצא ההיתר, מאחר שאין סכנה בדבר. ובגאון שם דקי"ל

הנפק"מ בזה

גבי טומאה שם מבואר שהנפק"מ האם לאהדורי ולאווי טהורין מבית אב אחרינא, דלמ"ד דחוייה יש לטרוח ולחזור בשביל שלא להשתמש עם הדחיה, משא"כ למ"ד הותרה כיון דא"ז בקושי א"צ לחזור. ואיכא ב' לשונות, האם אפילו כשיש לפנינו באותו בית אב כהנים טהורים, אין להעדיף אותם, דעד כדי כך אין הבדל בין המותר מחוסר טומאה, או המותר מדין הותרה, או שרק אין צריך לחזור, אבל כשיש לפנינו ודאי אין להשתמש עם הותרה. ובגבורת ארי שם כתב דגם ללישנא זו שבאותו בית אב אסור, זהו דין דרבנן, כיון שבדאורייתא אין חילוק זה דבתי אב, וע"כ שגם באותו בית אב יהיה מותר בדאורייתא.

ויש להסתפק בזה, האם למ"ד דחוייה אין כלל דחיה בכה"ג, ואם ילך ויקריב בטומאה במקום שיש טהורים בבית אב אחר, יענש כמקריב בטומאה בעלמא. או שגם לדידיה קיימת הדחיה, רק בפועל אם יש לו אפשרות לא להשתמש איתה צריך להימנע, אחר שבקושי הותרה. משא"כ למ"ד הותרה, שאפשר לכתחילה להשתמש איתה, ואה"נ גם לצד דדחוייה לא יהיה עונש כמקריב בטומאה. (או שנחדש לצד זה דמ"מ כיון שדינו להימנע, זה כבר סיבה שחשיב מקריב בטומאה, אמנם זה מהיכי תיתי).

והצד הראשון נראה יותר מחודש, שלמ"ד הותרה בגלל שזה ההגדרה, התורה נתנה את דין העדיפות להקרבה על הטומאה, בצורה יותר רחבה, ולמ"ד דחוייה ההיתר מוגבל. ופשוט יותר לכאורה לומר, שהדין נאמר לכו"ע על אותו מצב, אלא שבלמעשה כיון שיש ב' צדדים בגדר הדין, כתולדה מזה נובע השאלה האם יש להימנע מלהשתמש בזה או לא, וצ"ע. [ובאמת בסוגיות ריש יבמות נראה דבר זה, שחילול"ע לא ידחו ב"ש, משא"כ א"א יותר בהם. ומבארים בזה שענין היבום קיים בב"ש, רק לא עיקרו של יבום, והמצוה שדוחה בחילול"ע אינה קיימת, אבל ההותרה ד"א"א הוא מורחב בגלל דהוי הותרה דמצותו בכך, עיין קובה"ע סי' ט' וצ"ע, ואכ"מ]. ומ"מ בעיקר הדבר אם מעתיקים את השאלה הותרה או דחוייה גם גבי פיקו"נ, יש בזה ליתן נפק"מ גדולות על דרך הנפק"מ שם, כמה משתמשים עם דין הדחיה.

עוד נפק"מ מבוארת בר"ן ביצה ט' ע"ב מדפי הר"ף, ושם האריך לומר דחלוק היתר אוכל נפש ביו"ט דהוי הותרה, מפיקו"נ בשבת דהוי דחוייה, ולכן רק ביו"ט מותר לרבות בשיעורין, כמבואר שם דמלאה אשה קדרה בשר, אבל גבי שבת אסור. והוכיח מהסוגיא מנחות ס"ד ע"א גבי חולה שאמדהו לשתי גרוגרות, ואיכא ב' גרוגרות בב' עוקצין ושלש בעוקץ אחד, ע"ש בסוגיא שהיה ס"ד להעדיף את הב', בשביל שלא יהיה ריבוי בשיעורין, על האחד שאינו צריך, והסיקה דמ"מ עדיף למעט במלאכה. ומבואר שזה פשוט שאסור לרבות בשיעורין, וביאור הדבר שתלוי בהותרה ודחוייה, שאם המעשה הותר קשה יותר לדון ולומר שהותר רק כלפי תאנה זו ולא אחרת. אבל אם הוי דחוייה, יש כאן מעשה איסור, אלא שא"א לתבעו על כך שעשה לפיקו"נ. אבל כלפי מה שאינו צריך אפשר לתבעו, אחר שעשה מעשה איסור.

עוד נפק"מ כתב שם, דביו"ט מבואר שאפילו אם יכל קודם יו"ט, יכול לכתחילה לדחות את המלאכה ליו"ט, כיון שאז הוי הותרה גמור. ואין ענין לדאוג מעיו"ט, להימנע מלהצטרך להיתר. משא"כ בדחוייה, שבקושי הותר, ודאי צריך לדאוג ולעשות המעשים שעל ידיהם ירויח לא להצטרך לדחיה.

דעות הראשונים בזה

בר"ן כתב כדבר פשוט שפיקו"נ בשבת הוי דחוייה ולא הותרה, וכן בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תרפ"ט, והביאו הב"י סי' שכ"ח, כתב כמדומה לי שהלכה דחוייה היא ולא הותרה. (ועיקר דבריו נביא בהמשך). ובב"י דקדק את לשון הרמב"ם רפ"ב דחוייה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצוות, ובהמשך נביא את ד' המהר"ם מרוטנבורג שפשטות הבנת דבריו עולה ששבת הותרה, ועליו מתבססת שי' זו בעיקר.

הדימוי בין טומאה לפיקו"נ

הנה הב"י כתב שהרמב"ם לשי' גבי טומאה דדחוייה, ה"ה גם בשבת דפיקו"נ, דשם פ"ד מביאת מקדש ה"טו" כ' וז"ל: ומפני מה מחזרין על הטהורים מבית אב אחר, מפני שהטומאה לא הותרה בצבור, אלא באיסורה עומדת ודחוייה היא עתה מפני הדחק, ואין דוחין כל דבר הנדחה אלא במקום שאי אפשר, ומפני זה צריכה ציץ לרצות עליה, עכ"ל. והבין הב"י שהסוגיות שוות, וכבר הקשו האחרונים (מהרצ"ח ועוד) מהסוגיא יומא מ"ו ע"ב שמבואר דברי ר' חסדא שם, שקרבן תמיד בשבת הותרה בצבור, וטומאה דחוייה בצבור. ומוכח שאין בהכרח להשוות בין הסוגיות, ואפילו ב' דברים שנלמדים מאותו פסוק "במועדו", שייך חילוק הגדרה ביניהם, ומה"ת להשוות בין טומאה לפיקו"נ (ואמנם ר"ח לא נפסק שם, אבל עיקרון הדבר רואים).

וליישב ד' הב"י נראה, בביאור ד' ר"ח המחודשים לחלק בין טומאה לשבת, וכנזכר אע"פ ששניהם ילפי' מבמועדו. ומה טעם בחילוק הגדרותיהם, י"ל שתמיד בשבת אינו מפגש מקרי, שצריך לדון מה עדיף, אלא כך היא צורת התמיד להקרב כל יום, וכן בשבת. בשונה מהקרבה בטומאה, דאין הקרבה כלל מחוייבת מצב של טומאה, אלא שאם קרה היכ"ת כזה, בזה חידשה תורה שעדיפא הקרבה, והוי רק דין הנהגת דחיה. (וזהו היסוד של מצותו בכך שמבואר ריש יבמות. ועיין בקובה"ע ס"ט שהביא את הרמב"ן בתורת האדם שדימה ממש כדברינו את היתר א"א להקרבה בשבת דהוי הותרה, ולא דימה כלל להקרבה בטומאה, ופשוט). וזה ביאור ד' הב"י שכשנבוא לדמות פיקו"נ בשבת, האם נדמה לטומאה או לשבת דהקרבה, פשוט שיש לדמותו לטומאה, אחר שהוא מפגש מקרי. ואמנם בהמשך נביא צד אחר בזה.

הקל הקל תחילה

הנה ביומא פ"ג ע"א ת"ר מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל הקל, טבל ונבילה מאכילין נבילה וכו'. ומבואר שאפילו אם כבר מוכרחים

קאמר דילפי' לפיקו"נ מהא דהותר להרוג בא במחותרת בשבת, אלא מקו" דהותר לשפוך דמו, וכבר התקשה בזה במצפה איתן (ביומא) כאן, עיי"ש מה שכתב ג' תירוצים בזה, ועכ"פ יוצא לפיהם דאכן א"א ללמוד היתר פיקוח נפש מעצם היתר הריגת הבא במחותרת בשבת, וא"כ ל"ק כלל על השרשי הים שהוא דן רק מצד עצם הקו" שאמר ר' ישמעאל.

ובאמת דבלא"ה גוף דרשת ר' ישמעאל תמוהה טובא, וכמו שכבר הק' בגבורת ארי (כאן), שהרי היתר הריגת הבא במחותרת לאו מטעמא דפיקוח נפש דוחה רציחה הוי, דהא אמרינן אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש חוץ מעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים [והוסיף דאע"ג דפליג ר' ישמעאל אעבודה זרה, וס"ל דאף בה יעבור ואל יהרג, מ"מ אשפיכות דמים ודאי לא פליג, דהא סברא היא מאי חזית דדמא דידך סומק טפי, ע"כ. ובהו נדחה ת"י השפ"א בסוגיין, ודו"ק], אלא משום שהותרה אמרה הבא להרגן השכם להרגו, דהוה ליה רודף, משו"ה ניתן להצילו בנפשו, עיי"ש בדבריו, וקושיא זו צע"ג, וכנראה הכיוון ליישבה הוא דלדעת ר' ישמעאל אין לדון בבא במחותרת דין רודף גמור כיון שהוא בא לגנוב ולא להרוג, ורק בעה"ב הוא הגורם שיבוא מזה סכנת נפשות, אלא דמ"מ כיון שחזקה שאינו עומד על ממונו וכו' ממילא יש כאן ענין של פיקו"נ שדוחה איסור רציחה. וע"י היטב בחי' הר"ן ובחי' יד רמ"ה במתני' דהבא במחותרת (טנהורין עב), וע"ע במנחת שלמה (ח"א סי' ז' ענף ב'), ודו"ק בזה, ואכתי צ"ע [שוב ראיתי שכבר עמד בקו" זו בחי' רבי שלמה היימן (כתובות סי' ג'), והכריח מזה דגם שפיכות דמים מותרת מצד פיקו"נ, ורק דבסתם אדם אמר' מאי חזית, משא"כ בבא במחותרת, וכן מבואר בגליונות החזו"א על חי' הגר"ח בהל' רוצח, עיי"ש. וע"ע מש"כ הגר"י קול"ץ זצוק"ל במנחת אליהו (ח"ג סי' ל' אות ד)]. וה' יאר עניניו ויראנו נפלאות בתורתו.

הרב שמואל צבי ברנר כולל "אליבא דהלכתא" בית וגן

פיקו"נ בשבת - הותרה או דחוייה והמסתעף

הנה יש כמה וכמה סוגיות ונידונים בראשונים ובפוסקים, שעולה מהם עד כמה יש להרחיב את האי דינא דנדחה כה"ת כולה (חוץ מג' חמורות) מפני פיקו"נ, או להיפך להגביל ולצמצם רק מה שמוכרח להצלת הנפש, ובפשוטו יש מהסוגיות הנראות סותרות, ומ"מ יש שיוצא מהם שיש בכח הפיקו"נ להתיר בצורה רחבה יותר, בלא לחפש את האופן המותר, ועי"ן לא להזדקק להיתר דפיקו"נ, ומאיידך יש סוגיות המגבילות את ההיתר. וכן בדי' הראשונים בפשוטו יש הבנות סותרות, ונסה בעז"ה לעמוד על הדברים ולבררם.

מקור הדין דפיקו"נ דוחה

הנה מקור הדין דפיקו"נ דוחה, בסוגיא יומא פ"ה ע"א שהרחיבה בזה בכמה אופנים, או קו" מעבודה דדוחה שבת, ופיקו"נ דוחה עבודה, קו" שידחה שבת, או ממילה שדוחה שבת, או שבשבת יש מקור שנדחה מפני פיקו"נ. וג' אפשרויות שם, והאחרון מ'ושמרו בני" את השבת", אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ועיין ביאור"ל סי' שכ"ט ד"ה אלא לפי שעה שגם לטעם זה מחללים על חי' שעה, דשבת לאו דוקא אלא שיקיים מצוות הרבה. והביא מאירי שם שחיי שעה דוחה, שבאותה שעה ישוב בלבו ויתודה.

ומסקנת הסוגיא שם דילפי' מ'וחי בהם" ולא שימות בהם, ומבואר שבטעם זה יש גם מקור לספק פיקו"נ שדוחה, בשונה משאר הטעמים שיש בהם ללמוד רק על ודאי. ועיין בביאור"ל הנ"ל שהרחיב דלדינא אין השיקול כלל שיקיים מצוות, רק העיקר לקיים חיים של ישראל, ואפילו תינוק מרוצץ, וה"ה חרש ושוטה. וכן הוכיח מיומא פ"ה ע"א מתינוק המושלך ברוב א"י דמפקחין, אע"פ שלענין להאכילו נבילות אזלי' בתר רוב ודינים אותו כנוי, וכנראה אף יורו לו שאסור לו לשמור שבת, ומ"מ גבי פיקו"נ לא אזלי' בתר רוב.

ודבר זה צ"ב הוא, מה שברמב"ן בתורת האדם כתב שיש דין פיקו"נ דוחה, גם גבי עובר מצד עצמו, בלא הטעם שהוי סכנה לאמו, ואע"פ שלא שייך בו וחי בהם דאין בו חיות, דההורגו אינו חייב מיתה, אפ"ה שייך בו הא דאמרה תורה חלל עליו שבת אחת, כדי שיקיים שבתות הרבה. ומבואר שטעם זה לא נדחה לגמרי, ומ"מ צ"ב, הרי הביא שם קודם מערכין ז' ע"א דעובר חשיב ספק, שהקשתה הגמ' מאי קמ"ל דמספיקא מחללין, והא על ספק אין ללמוד כמבואר בסוגיא (וע"ע משנ"ב סי' ש"ו ס"ק נ"ו). ובהמשך נביא א"י"ה עוד אפשרות לנפק"מ בלימודים האחרים שם, מלבד הוחי בהם.

פיקו"נ בשבת הותרה או דחוייה

ונקדים לצורך העמדת הסוגיות, והחילוקי דינים דלקמן, ומשמעות דבריהם, את מה שדנו הרחיבו בו הראשונים, האם האי דינא דפיקו"נ עדיף על איסורי שבת, הוא היתר או דחיה. והמקור להעמיד צדדים כאלו, הוא הסוגיא ביומא ו' ע"ב גבי טומאה בקרבן צבור, שהדין שמקריבים בטומאה, וילפי' מבמועדו דכתיב בתמיד ואפילו בטומאה (וכן שמקריבים קרבנות בשבת). ופליגי בה אמוראים, ר"נ אמר הותרה, ורב ששת אמר דחוייה, וע"ש ברש"י בביאור הצדדים, דדחוייה היינו שבקושי הותרה ולא היתר גמור, ובפשטות כוונת הדברים שאם הותרה ההיתחוסת לדבר כדבר לכתחילה, ואין לפנינו את האיסור. אבל בדחוייה זה הוראה שאמנם יש את האיסור, אבל ההנהגה בפועל היא להעדיף קיום זה ולעבור על איסור זה. ומתבאר שם שלצד דדחוייה בעי ציץ לרצות. ועפ"י"ו דנו הראשונים, בהא דפיקו"נ עדיף משבת, אם הוי דין היתר או דחיה ובקושי.

דשבת דחוויה היא אצל פיקו"ג ולא הותרה, כמ"ש הרמב"ם ברפ"ב דשבת, וכמ"ש מנחות ס"ד ע"א וכמ"ש יומא פ"ג ע"א מאכילין אותו הקל הקל. ומבואר שהיה פשוט לו ששבת וכה"ת זה אותו גידון, ואגב רואים גם בדבריו שהותרה זה סתירה להקל הקל, ולדין שכתב הרמ"א, וגם לסוגיא דמנחות (אלא שאפשר שמצד הריבוי בשיעורין וכהוכחת הר"ן), וכמו שהבאנו משר"ת הרשב"א. ואע"פ שגבי טומאה יש לישראל שעדיף את הטהור, אפשר שזה דין דרבנן כד' הגבוי"א, ואין לנו להעתיקו לסוגיות אחרות, מלבד קרבן שמעלה היא לא לעשותו בטומאה.

הסוגיא ביומא פ"ד: שפיקו"ג עדיף שיעשה ע"י גדולי ישראל

והנה ביומא פ"ד ע"ב מחמין חמין לחולה בשבת וכו', ואין עושין דברים הללו לו ע"י נכרים ולא ע"י כותיים (קטנים לגי' הגאון), אלא ע"י גדולי ישראל (ע"י בש"ע שכי' גדולים שבירושל, ועיין ב"י). ובתוס' פירשו ואפילו היכא דאפשר בנכרי מצוה בישראל, שמא יתעצל הנכרי ולא יעשה ויבוא לדידי סכנה. ובשלטי גבורים הביא מהרי"א בטעם הדבר, דשמא עד שנחזור אחריהן יסתכן החולה, ואה"נ אם נמצאים שם עושין על ידם ולא ע"י גדולי ישראל, הואיל ואפשר לעשות הדבר בהיתר, אין לנו לעשות באיסור.

אולם בר"ן הרא"ש והרמב"ן בתורת האדם פירשו שגם כשיש קטנים לפנינו מעדיפים אנו לעשות ע"י גדולי ישראל, שמא יאמרו הבאים בקושי התירו פיקו"ג, ואין מתירים אותו לכתחילה ע"י המוחייבים במצוות, שמא יבוא הדבר כשכלא ימצאו עכ"ו וקטנים לא ירצו לחלל את השבת ע"י גדולי ישראל.

ודבר זה צ"ב רב, הרי שפיקו"ג העתידי אינו לפנינו כלל, ובפשוטו אין לדון מחמתו להתיר, ובפרט שהוא שמא יאמרו, ובשלמא אם שבת הותרה בפיקו"ג, א"כ אין עדיפות כלל לנכרי על ישראל, והטעם שהוצרכו הראשונים לפי"ז, י"ל דאינו להתיר ע"י ישראל, אלא להעדיף דוקא ע"י ישראל, או שגם אי שייך הקל הקל כדן דרבנן (לכה"פ למ"ד הותרה, כגבוי"א לעיל) יש לנו עדיפות אחרת, אבל אם שבת דחוויה, וכך הרי ש"י הר"ן גופא בביצה, היכן נתפס סברות אלו, אחר שהפיקו"ג שלפנינו אינו מצריך דחיה זו. וגם ד' הק"ס לא בהכרח יועילו, אחר שכאן האפשרויות הם אסור או מותר וכנ"ל, שבזה אפשר שלא דיבר, וכמו שהוכחנו מד' הר"ן עצמו בסוגיא דתאנים ששם האפשרות עוד מלאכה והיא דאורייתא. אלא שיש לדון כאן בקטנים מצד ספיה דזה איסור דאורייתא לרוב הפוסקים, ושמעתי צד שודאי לא מתחיל איסור ספיה במקום פיקו"ג. ואולי סברת הדבר דומיא דתוס' פסחים פ"א ע"א ד"ה שה דאין ספיה במקום חינוך, כ"ל דומיא לזה כאן. וגבי עכ"ו שיש בזה איסור דרבנן דאמירה לעכ"ו (ואפשר שיש בזה לא תסור), אמנם בפשוטו אין דרבנן עומד במקום דאורייתא. וקושיא זו העמיד העמק ברכה בהל' יוה"כ.

[ולהבין את הקושיא יש לזמות למה שלא התירו ניתוחי מתים לצורך מידע עתידי, וכן בניית בית חולים גם בשבת שע"כ יתקצר זמן בנייתו ויהיה בזה פיקו"ג וכדומה, והוא משום שא"ז פיקו"ג לפנינו].

ולשי' הרמב"ן הקושיא גם קיימת ששי' שכל פיקו"ג אם אפשר בלי שיהיו לעשות את המלאכה ע"י שינוי ברות לעשות, שלא יהיה חילול שבת בדאורייתא, ובפשוטו זה תליא בהותרה או דחוויה. והרמב"ם שלא הצריך לשנות, צ"ל שחשש שיבוא לאיחור בצרכי החולה (כ"כ העמק ברכה). והבין ששבת דחוויה אצל פיקו"ג, ומ"ס בגדולי ישראל התירו.

[ומד' העמק ברכה למדתי (ע"ש בדבריו דאינו בירר מספיק) ליישב כך, וקודם נעמוד על ההבדל בין גדולי ישראל לשינוי במלאכה. בגדולי ישראל הפעולה צריכה להעשות, אלא שיש ב' אפשרויות מי יעשה, מי שאסור לו או מי שמותר לו. משא"כ בשינוי א"צ כלל לפעולה זו, דאפשר לעשות בלא פעולה רק שיעשה הדבר כממילא. וי"ל דלעולם איכא דחיה כלפי פעולה הנצרכת לחולה, אבל פעולה שכלל לא נצרכת אין ע"ז דחיה כלל. וזה הביאור בד' הרמב"ן, והגדרה זו מתאימה עם ההבנה הראשונה שהבאנו בתחילת הדברים, שהותרה ודחיה זה שאלה עד כמה התירה תורה, ולא שלכו"ע קיימת הדחיה. ורק הדין נותן שאם בקושי יש להמנע מלהשתמש איתה, אם אפשר בדרך אחרת, דא"כ גם כאן ס"ס תלך לדרך הקלה.

ודין הקל הקל גם שייך בכגון טבל ונבילה, שכשנדון על אכילת הטבל החמור, כ"ז שיש אפשרות לקל ממנו, א"כ אכילה זו לא נצרכת כלל, וכלפיה אין כלל דין דחיה דפיקו"ג. וא"ש שגדולי ישראל שאני מסוגיא דתאנים שהאפשרות שם לעשות עוד מלאכה, וכן מדין הקל הקל, ודין שינוי דמי לתאנים.

ובזה א"ש היטב לצד דשבת הותרה בפיקו"ג, יישוב הסוגיא דטומאה הותרה, שעולה ממנה ללישנא אחת שאפילו כשיש לפנינו כהן טהור אפשר להקריב ע"י הטמא. וגם ללישנא האחרת הבאנו את הגבוי"א שזהו רק דין דרבנן, ומאידך הסוגיא דמנחות דתאנים, ודין הקל הקל, ששם דמי לגדולי ישראל, שהרי הפעולה בהכרח צריכה להעשות - הקרבת הקרבן, וכל השאלה ע"י המותר או האסור, א"כ ההותרה קיים. משא"כ בתאנים וכנזכר שעושים עוד מלאכה, וכן בהקל הקל, בזה גם מ"ד הותרה יודה שודאי אין שום היתר. ובעמק ברכה כתב דלפ"ז גם למ"ד דחוויה, מה שמחפשים ומחדרים אחר כהנים בבית אב אחר, זהו למצוה, ודייק את הלשון מהדרין. וזה אין שייך לדין הכללי של הקל הקל, ששם חסר בעיקר הדין דחיה. ובנוסחא שלנו זהו הדין להבנה השניה בתחילת הדברים, דאמנם קיים דין דחיה, אבל אחר שבקושי עדיף לא להשתמש איתה בפועל. ובאמת גם בגדולי ישראל אפשר שיהיה מצוה זו, אלא שכאן נמצאת העדיפות של הפיקו"ג דמחר כשלא יהיה לפנינו עכ"ו וקטנים, והדברים נפלאים, ועדיין צ"ע.

ועיקר דבריו נסתרים מד' השו"ת הרשב"א הנ"ל, שכתב דלצד דהותרה אפילו ב' מאכלים לפנינו אין עדיפות למותר, וכנ"ל שכן נראה מד' הגאון. וגם דבריו קשים לכאורה מהסוגיא דטומאה שלא דיברה רק על כהנים טהורים וטמאים, גם על אברים טמאים וטהורים, ע"ש ז'. מנחת העומר, ודומה לנבילה וטבל, וצ"ע].

בנידון הרחב האם להעדיף שחיטה בשבת או נבילה

והנה הראשונים האריכו רבות, ועיקר דבריהם ביומא פ"ג ע"א בסוגיא דהקל הקל, אחר הנחת יסוד (לרוב הראשונים) שחולה הצריך בשבת בשבת שוחטים לו בהמה, ולא אומרים לנכרי לנחור לו ונאכילנו נבילה, ודנו בטעם הדבר, דהא איסור נבילה הוי רק לאו, ומ"ט אין בזה דין הקל הקל תחילה, לא לשחוט שיש בזה איסור מלאכה בסקילה. ויש בזה כמה דרכים בראשונים, שיש בהם נפק"מ לדינא, וגם יש ללמוד מהם עד כמה להרחיב את דין הדחיה או להפך.

מהלך הראב"ד - הובא בר"ן וז"ל: שזה החולה איזה איסור עומד ומעכבו ודאי איסור שבת, לא איסור נבילה. תדע שאילו לא היה שבת, לא היינו מבקשים לו נבילה אלא שחוויה, וכיון שכן האיסור העומד עליו ומעכבו, הוא ששב היתר גמור, לא איסור אחר, ולפיכך אין מתירין לו איסור נבילה, עכ"ל. ובר"ן הקשה עליו דניחא אם אין נבילה לפנינו, י"ל שהעומד לפנינו זה האיסור שחיטה בשבת, אבל אם כבר יש נבילה לפנינו, האיסור נבילה עומד ומונעו מלאכול, ועוד, שאפילו היה כן למה לא נאכיל אותו האיסור שהוא קל ביותר.

ונראה גבי השאלה השניה, שנחלקו הראב"ד והר"ן בבי' הצדדים שהעלו בתחילת הדברים, שהראב"ד הבין שהבוקשי הותרה זה סיבה שלא דחתה תורה כשאפשר בענין המותר, אבל במקום שיש דין דחיה י"ל דאין עוד דין להמנע להשתמש בדחיה, ולזה סבר הראב"ד שכיון שהנבילה לא לפנינו, והדבר הרגיל שעושה ככה"ג זה לשחוט, ודאי לא ליצור נבילה, א"כ הנבילה נחשבת כמין רעיון לפתרון, וכבר אמרה תורה דין דחיה לפיקו"ג זה. והר"ן מקשה עליו דגם אם כך הוא שיש דין דחיה, סו"ס למה לא נאכיל אותו האיסור שהוא קל ביותר. והיינו שהבין שמה שאמר"י שצריך להדר זה אע"פ שקיים הדין דחיה, סו"ס יש דין להימנע מלהזדקק אליו. [ובשאלה הראשונה אפשר דאה"נ יסבור הראב"ד דבכה"ג יש להעדיף את הנבילה, אולם עיין שו"ת התשב"ץ ח"ג סי' ל"ז].

ישוב לדבריו בסוגיא של גדולי ישראל ובעיקר דבריו

והנה מד' הראב"ד עולה לנו יסוד גדול, שהדחיה קיימת ביחס לצורה הרגילה שהדבר נעשה. ובה נראה שיש ליישב את הסוגיא של גדולי ישראל, מ"ט לא אמר"י בה הקל הקל, ד"ל שעכ"ו וקטנים זה פתרון, ולא ההתנהגות הרגילה, ושבו איכא דין דחיה כבר על הישראל, וי"ל שה"ה בשינוי א"צ לעשות, ודין הקל הוא בדוקא כשיש לפנינו ב' מאכלים, ומ"ל להעדיף זה מזה, בזה אמר"י ליתן לו הקל, וכן בסוגיא דתאנים, אמנם כ"ז נסתר, ובאמת זה קושיא גדולה על ד' הראב"ד מ"ש מהאי דינא דטומאה דחוויה, ומהדר"י אחר כהן מבית אב אחריני, שזה ודאי חיפוש אחר פתרון רחוק, וע"כ שדחוויה מחייב דבר זה. (ולומר בכונת הראב"ד שסבר הותרה, ולשונו היתר גמור יוכיח לזה, זהו דבר הצ"ע).

וע"כ נראה שגם בדבריו צריך לומר (את ד' העמק ברכה הנ"ל בנקודה זו) שדין המהדרין שם בסוגיא אינו מעיקר הדין, ולעולם הדין דחיה קיימת, וא"צ כלל לחזר אחר אפשרויות מחודשות כאלו, דסו"ס כהנים אלו אמורים לעשות עבודה זו, והוי רק למצוה בעלמא, ודאי אין מקום למצוה זו בשביל להאכילו נבילה, ואולי אף אין דין דחיה כלפי הנבילה כלל.

וכן י"ל גם גבי גדולי ישראל, שביחס למצוה בעלמא להעדיף בדרך המותרת כאן, יש מקום לסברת הראשונים שיבואו לטעות למחר. ואולי בשינוי אה"נ יהיה מצוה כזאת, אבל ודאי לא מעיקר הדין, ובה יהיה פשוט שאם לא יעשה בשינוי, אין עונשו בסקילה. (וכן שמעתי בשם הגרש"א). ובהמשך הדברים א"ה נביא הרחבה בסברות אלו.

ובסברות אלו יש גם יישוב לצד דהותרה מ"ש הקל הקל והסוגיא דתאנים, מההיא דטומאה ל"ב. (וכן ל"ק עד כמה דהוי רק דין דרבנן). והיא קושיא אלימתא כנ"ל, ונראה לחדש שגם כשיש לפנינו ב' כהנים הטהור והטמא, להעדיף את הטהור בדוקא, חשיב מציאת פתרון ולא אפשרות מתבקשת, וטעם הדבר דמה"ת להפקיע ממנו קיום מצות הקרבה. ולסבר את האון, ועדיין אופן של כהן שרחל להגיע מרחוק, וזהו סו"ס בפייס לשחוט את התמידי, ואחר הכנות רבות, תיכף לפני השחיטה נטמא, מה"ת להפקיע ממנו מצוה זו, כי יש אפשרות ליקח כהן אחר, שלא יועד לזה. ובאמת כן הוא גם בלא"ה, להפקיע מאחד קיום מצות הקרבה, א"ז אפשרות מתבקשת רק פתרון, ולזה סבר מ"ד הותרה ל"ב שאין דין כזה לחפש פתרון, אחר שהותרה. ול"ק סברה שככה"ג כן יש לעשות פתרון כזה, בשונה מלהביא מבית אב אחריני. ולעולם בהקל הקל וכ"ש בכההיא דתאנים, אפשר שדין הלעשות את המותר הוא אפילו דאורייתא. (והדברים מובנים גם גבי אברים או מנחה שנטמאה, ששם זה ודאי פתרון מחודש לשחוט וכדומה).

ויצא לפי"ז דמה דהוי דרבנן, א"ז מאות סברא של הגבוי"א, דגבוי"א הכריח כיון שבדאורייתא אין חילוק בין איה בית אב. אבל לדברינו י"ל שזה שיש חילוק בלמעשה, זהו הסיבה שיהיה מותר, דגם בדאורייתא נתפס הדבר כפתרון, אחר שזה סדר העבודה. וא"כ י"ל דבאותו בית אב הוי דאורייתא, דומיא דהקל הקל או תאנים, אלא שאפשר שאינו חולק כלל בדאורייתא עם הלי"ב בסברא זו דמהיכ"ת להפקיע ממנו המצוה, ורק מדרבנן מחזרים אחר הטהור, בשונה מבית אב אחריני.

ונראה לומר כן גם בד' תוס' שבת ק"ל. שהקשה לר"א שהתיר מכשירין, ולכן מביאים את הסכין לתניוק דרך רה"ר. מ"ט לא יביאו את התניוק לסכין דחי נושא והוי דרבנן. ות"י בת"י השני שלמהר המצוה מותר בכה"ג, והוכיח מהא דלר"א א"צ דרך גגות וחצרות, וע"כ דלמהר המצוה מותר, ובפשוטו היינו למעלת זריזין מקדימין. והוא פלא בשביל מעלה זו עוברים על איסור דאורייתא. וי"ל שאחר שבפתרונות עסקי' שהצורה הנורמלית ודאי לא לסחוק התניוק לסכין, וכן לילך דרך רה"ר, א"כ גם במצוה בעלמא עסקי', ובה יש להעדיף זריזין מקדימין.

מהלך הר"ן - שהקל הקל בשאלה זו של שחוויה ונבילה, זה אדרבה להעדיף את השחוויה, דבנבילה עובר איסור לאו על כל אכילה ואכילה

דכזית, משא"כ בשחיטה שעובר אמנם על איסור חמור דסקילה, אבל זהו איסור אחד, ועדיף איסור חמור אחד מכמה איסורים קלים. ולפי"ז יצא שאם נצרך רק לכזית אחד, ודאי שנעדיף את האיסור נבילה. ובעיקר הנחתו דנו הרבה האם בהכרח שיש עדיפות לזה, גם פשוט הסוגיא שם דהקל הקל מוכח לא כדבריו, אלא שבפרשת דרכים ביאר את הסוגיא לשי' הר"ן אחרת.

מהלך הרא"ש בשם הראב"ד - ד"ל כיון שאיסור שבת כבר מילא ידחה בהבערה ובישול, שוב ידחה גם בשחיטה. וסברא זו צ"ב רב, ואולי שייכת למה שהביא הר"ן בשם הראב"ד שהדחיה מתייחסת לשבת יותר, וגם אם הנבילה לפנינו, מ"מ כבר התעסקנו עם דחיה שבת בכמה מלאכות, ואפשר שזו כוונת התשב"ץ שם לבאר את ד' הראב"ד אך שהביאו הר"ן. והן הן ד' הרא"ש בשם הראב"ד. עוד יש לבאר לצד דהותרה, וע"ד ש"י ר"ת מנחות מ' ע"ב ד"ה תכלת, דכלאיים בציצית הותרה אפילו בלילה ואפילו לאשה, וע"ד הסוגיות ריש יבמות, וכעין דבריו ממש מבואר ברשב"א ריש פ' ר"א דמילה. ונביא בהמשך עוד דינים כע"ז שמרחיבים את ההותרה.

מהלך שני ברא"ש בשמו - וז"ל: אי"א א"א שלא יהא קטן אחד בסוף העולם, ודבריו תתמומים. ושמעתי לבאר דבריו בדרך שכבר הזכרנו למעלה, שכונתו ששבת בהכרח הותרה היא אצל פיקו"ג, דמוכרח בכל שבת שיהיה פיקו"ג, וא"ז מפגש מקרי, וי"ל כנ"ל שרק שבת הותרה ולא נבילה, ולכן מעדיפים דוקא את השחיטה.

ד' המהר"ם מרוטנבורג - הביאו הרא"ש שדימה לאוכל נפש ביו"ט, ששוחטין ביו"ט אע"פ שיש בזה עשה ול"ת גם וכו' גם אם יש לפנינו נבילה, או אפשרות לומר לנכרי לנחור עוף שזהו רק איסור דרבנן באכילתו, והוא משום דהותרה, והוי כמו בחול. וה"ה פיקו"ג בשבת בשביל חולה הוי כחול. והוסף עוד וז"ל: והיכא דאיכא תרי איסורי מאכילין אותו הקל, ושחוויה המאכל מותר, אבל הנבילה המאכל עצמו אסור, ואריה רביע עלה, עכ"ל.

והנה דבריו לא מבוארים דיו, מ"ט להעדיף את השחיטה כפי שנראה בסוף דבריו, והרי כשם ששבת הותרה, כן י"ל גבי נבילה. ויש הרוצים לומר שרק שבת הותרה ולא נבילה, וככל הנ"ל צד כזה. ויהיה ד' המרדכי שהוא הצד שעליו מתבסס שי' הותרה, גם מקור לצד זה. ואפשר שבתשב"ץ שם כך נראה, וכמ"ש בקב"ע הנ"ל. אלא שא"ז מתאים עם מה שהבאנו להעמיס כן בד' הרא"ש קודם לכן בשי' הראב"ד. ויש הרוצים לומר שהותרה אמר"י רק באיסורי גברא כשבת, ולא באיסורי חפצא כנבילה, וזה כוונת המשך דבריו, אלא שא"ז נראה, דלפי"ז היה צ"ל ושחיטה הוי היתר, וכתב ושחוויה המאכל מותר.

ונראה ביאור דבריו דודאי הכל הותרה, ואה"נ בעיקר הדבר כשם שמותר לשחוט, ודאי מותר להאכילו נבילה. אלא שיש עדיפות צדדית ליתן לו במסגרת הקל תחילה, לאכול את המאכל המותר, ולא את המאכל שבחפצא אסור ורק אריה רביע עליה. היינו דין היתר פיקו"ג, דסו"ס המאכל יש בו את הטמטום כידוע. ואע"פ שהוצרך לאכול מצד פיקו"ג, מ"מ מבואר ברמ"א יור"ד סי' פ"א ס"ז, לפי איך שביארו הש"ך והט"ז, שאשה שאכלה דברים האסורים לצורך פיקו"ג, לא תניק את בנה, כי יש בזה לטמטום את הלב ולהוליד טבע רע. (אולם א"ז ראה ברורה, דאפשר שהבין שהוא דחוויה ולכן כן הוא).

והדברים מבוארים במרדכי שבת אות תס"ז על שאלה זו מ"ט להעדיף את השחיטה, דתקלה דאכילת איסור מונגה כדאמר"י צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם, ומביא תקלה אפילו באיסור סקילה, כההיא דר' ישמעאל קרא והטו, ע"כ. וזהו ענין הטמטום שיש במאכלות האסורות בחפצא. וי"ל שכונתו אחר שהותרה, מ"ט להעדיף זה מזה מצד ענין הטמטום.

אלא שצ"ב היכן תופסים שיקולים אלו, סו"ס איכא דין הקל הקל, ודאי שמבחינת האיסור איסור שחיטה בשבת חמור יותר, מ"ל לשקול דבר זה של טמטום, ועכ"צ שלמ"ד הותרה דין הקל הקל הוא למצוה בעלמא מדרבנן, ולכן לא יכל לומר שיקול זה עד כמה ששבת דחוויה, דא"כ הקל הקל הוא דין חמור מדאורייתא (ודלא כק"ס).

והנה המהר"ם כתב את דבריו גם ביחס לאיסור דרבנן כנבילת עוף, ומ"מ מעדיפים לעבור על איסור שחיטה דאורייתא, ובה בפשטות הוי איסור גברא דלא תסור, ואין ע"ז כלל שם איסור דנבילה. וגם אם נאמר שרבנן הגדירוהו כנבילה, עיין בכ"ז בקונטרס דברי סופרים להגר"א, מ"מ קשה להבין שיש את ענין הטמטום שבמציאותו כרע. (אולם שוב מצאתי מציאה גדולה, בד' הש"ך יור"ד סי' פ"א סק"ו שכתב שאפילו באיסור דרבנן איכא טמטום, והוא ח"י נורא, וצ"ע. ושוב עיינתי בהערות מלואי משפט ע"ד הנתיבות הידועים סי' ל"ד, ושם הביא ב' סוגיות שכך מבואר, חולין ה' ע"א גבי שחיטת כותים דהוי רק איסור דרבנן, וכן שם ז' ע"א לענין דמאי, הא אין הקב"ה מביא תקלה על צדיקים).

ונצטרך לומר שכיון שבשיקולים דרבנן עסקי' דהקל הקל, רבנן כעין דאורייתא אמרו, ויש להתנהג עם הדבר כעין נבילה דאורייתא. ועדיפות הקל הקל יהיה דוקא בשחוויה, שאין באכילתה בעצם שום סרך איסור, בשונה מאכילת נבילה דרבנן. (ולשי' יבואר היטב מה שעולה בסוגיא שם שמעדיפים לעבור על איסור תיקון דמעשר בשבת, ולא על איסור תרומה דרבנן, אע"פ ששניהם דרבנן, דהא אפילו בדאורייתא מעדיפים את האיסור שבת. וע"ש רש"י שח"י בזה. ומי"מ מד' הגמ' לרבי שם עולה להיפך, שבמעשר ייק מדרבנן נעדיף לא לעבור על איסור שבת, וקשה מאוד לדבריו טעם הדבר).

אלא שכשהאפשרויות איסור דאורייתא או איסור דרבנן, א"ז רק הקל הקל אלא אפשרות מותרת או אסורה. וגם אם שייך להבין ולשמוע שלמ"ד הותרה העדיפות בקל בכה"ג הוי דרבנן, אבל כאן עסקי' בדומיא דתאנים, ונצטרך על כרחינו להרחיב את החידוש. ועיין במחזה"ש שעמד בזה שכשם שדבר פשוט שכשיש לפנינו מאכל אסור ומותר אין לאכול את האסור, כן הוא דרבנן ביחס לדאורייתא. ובד' המהר"ם ע"ע בתשב"ץ שם ובעמק ברכה ובמרומי שדה.

זה, די"ל דטעם ה"ה על דרך ד' הבית מאיר הנ"ל בביאור סוגיא דמחללין ב' שבתות, שחולה עצם היותו במצב סכנה זה סיבה לחלל שבת לדאוג להוציאו ממצב זה מוקדם ככל האפשר, והן הן ד' ה"ה שכל צרכיו מותר כיון שיש בזה למהר רפואתו. והדברים מבוארים נפלא במאירי שהביא הביאורה"ל, וז"ל: שמ"מ ממחרת היא בחיזוק אבריו, ואין משהיה לה שום דבר תועלת לגמור רפואת החולה, עכ"ל. וא"ש היטב ליישב מה שהתקשה הביאורה"ל מד' המאירי גבי יולדת, די"ל שאני יולדת שאין היא כבר במצב סכנה וכנ"ל. וי"ל שזה ביאור ד' הגר"ח שרק בחולה שכבר נמצא במצב הסכנה אין דין שיעורים, ופשוט לפי"ז.

מכניס עצמו לפיקו"נ

בגמ' שבת י"ט ע"א: ת"ר אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת, בד"א לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי. ע"ש היטב בהמשך וביאור הסוגיא, ובבעה"מ למד את הסוגיא שמדובר שידועים שיגיעו לכלל חילול שבת, ולכן תוך ג' ימים נחשב שמכניס עצמו בידיים לעשות מלאכה בשבת לצורך פיקו"נ, ואסור לדבר הרשות. אבל קודם ג' ימים אין שבת כרגע בחשבון, וכשהתחדש מצב הפיקו"נ ידחה. ופסק כך השו"ע סי' רמ"ח ס"ד. ועיין במשנ"ב שם ס"ק כ"ו שהביא מהאחרונים שאם יודע בודאי שיצטרך לחלל שבת, אסור אף בג' ימים ראשונים. (וצ"ע שם אם כוונתם לחלוק על השו"ע). ומבואר דין דאין להיכנס למצב של פיקו"נ, ועיי"כ תדחה שבת, ובפשוטות הוא דין דרבנן, גם מהחילוקים בין ג' ראשונים לאחרונים, וגם שלדבר מצוה מותר.

וכן מצאנו פלוגתא בראשונים ברי"ף שבת נ"ג ע"א מדפיו, אם נשתפכו המים חמים שהוכנו לצורך מילת התינוק, דאחר מילתו סכנה היא לו בלא המים, האם אמר"י נעשה מילה ושוב הוא פיקו"נ, או שאחר שידעין שנצטרך לחלל שבת (לצורך מכשירין שאין בכחם לדחות), אין לנו להכניס עצמינו לזה, דעת הרמב"ן להתיר, והבעה"מ ועוד ראשונים ס"ל לאסור. [וכבר עמדו ע"ז דבעה"מ לשי" הא הוא דבר מצוה, ואולי בודאי שאני כנ"ל מהאחרונים, או שבשבת עצמה חמיר]. ונוקטים לאסור, עיין משנ"ב סי' של"א ס"ק כ"ד. ושוב בפשוטות הוא דין דרבנן. וכן ראיתי מביאים מהגרש"ז, דהא כשם שדוחה מילה איסור חמור דשבת, ודאי דוחה איסור מכניס עצמו. וע"ע במשנ"ב סי' של"א ס"ק ל"ג מה שהביא מהתשב"ץ לאסור מילה שלא בזמנה ביום ה', כי היום השלישי למילה יחול בשבת, ויבואו לחלל שבת לצורך פיקו"נ נפשו. והאחרונים פליגי מטעם שזהו דבר רחוק שיצטרך.

יש לתלות דין זה בהותרה ודחוייה

ובפשוטו איסור דרבנן זה לא להכניס עצמו יובן עד כמה ששבת דחוייה גבי פיקו"נ, דכיון שבקושי הותרה אסור מלהיכנס למצב שיזדקק לדחיה זו. אבל אם הותרה, מה חסרון יש בהזדקקות עם היתר זה, הרי הוא היתר גמור. ואמנם מצאנו דין הקל הקל, וכן גבי תאנים שודאי יש לו דין למעט במלאכות. אלא שזה תלוי בהרחבת הדברים הנ"ל, מה שמיישבים מגדולי ישראל, לדל' העמק ברכה ליכא הותרה כלל כשיש אפשרות לא להיזקק לפעולה זו, וזה לא שייך כאן דסו"ס בשבת יהיה הותרה. אולם גם לדרך זו אפשר שיש דין דרבנן להקל, ולכן הוצרכו בגדולי ישראל לטעם המחיר וכנ"ל. ולדרך אחרת שהזכרנו דדין הקל הקל הוא מדרבנן למי"ד הותרה, א"כ גם לשיטתו רואים שיש ענין מסויים להימנע מזה (ואפשר משום דסו"ס סיבת האיסור קיימת), ולפי"ז נבין שדין האין מכניסין לפיקו"נ שהוא דין דרבנן כנזכר, כבר מצאנו בסוגיין כע"ז. אלא שהמהר"ם הרי דימה ליו"ט, וביו"ט כמש"כ הרי"ן ביצה כיון דהוי הותרה, א"צ לשחוט קודם יו"ט, שבביל שלא יצטרך לשחוט ביו"ט. ובאמת בזה יש ליישב מה שהביא הרשב"א ראייה לדעה זו שאין מכניסין, מירש ביצה ל"ד בה"א שלא ישחט א"כ היה לו דקר נעוץ, ואם שחט יחפור בדקר ויכסה, והוא מדין עדל"ת (ע"ש היטב). והוכיח שרואים שאין נכנסים למצב זה של דחוייה. ויש ליישב אי נימא דהותרה, אלא שהרשב"א לשי" א"י יישוב. ומ"מ אחר שהתבאר שדין זה מדרבנן כבר אין קושיא, ומלבד מה שהביא הרמ"א שיש גם גבי יו"ט דין דרבנן, וע"ש טעם הדבר.

לדאוג לפני השבת שלא יוצר מצב דדחייית פיקו"נ

הנה נושא נוסף איכא, האם צריך לדאוג בטצדקי למנוע את החילול שבת שיווצר ע"י מצב של פיקו"נ בשבת, ע"י סידורים מערי"ש, דבמשנ"ב ריש סי' ש"ל הביא מס' חסידים דראוי לכל אשה שהגיעה לחדוש תשיעי, להזמין בכל ער"ש כל הדברים הנצרכים לה, דשמא יזדמן ליתה בשבת ולא תצטרך לחלל שבת, ע"כ. וכאן זהו דין יותר מחודש ממכניס עצמו, ויש כאן הוראה שראוי לעשות מעשים להימנע מלהזדקק לדין פיקו"נ דוחה שבת, ושוב אם הוי דין הותרה זה חידוש גדול להצריך לזה עד כדי טצדקי, ורק אם הוי דין דחיייה יש לזה יותר הבנה.

אפשרות לחלק בין יולדת לחולה שיב"ס

ואחר המתבאר צד לומר שרק יולדת הוי דחוייה, ולכן בה טפי נאמר דין שינוי, וטעם הדבר או דהוי ספק כד' ה"ה, או ע"פ יסוד ר' חיים שזה לא מצב של פיקו"נ, ורק למנוע מלהכנס לפיקו"נ, כך שבזה אין הותרה גמור כפיקו"נ ודאי לפניך ורק דחוייה, י"ל שאה"נ הוראה זו שראוי זה דוקא ביולדת, אבל בחולה היינו שכשיודע שיש אפשרות שיגיע למצב של חשיב"ס בפועל, או שיגיע לודאי סכנה, כיון שבמצב זה יהיה לו דין הותרה, אין דין לטרוח בזה כלל.

אולם ראיתי (בארחות שבת) מביאים את השעה"צ סי' שד"מ סק"ט שכתב שאם נתנה הממשלה הרוממה מלאכה לאיש הצבא שתהיה עשויה מתוקנת ליום השבת בצהר"ם, מחוייב להכין המלאכה מקודם כדי שלא יצטרך לחלל השבת, דהרי הממשלה לא צותה שיעשה דוקא ביום השבת, עכ"ל. ודייק בדבריו שכתב חייב, בשונה מהלשון שכתב גבי יולדת ראוי. ומבארים בזה שיוולדת הוי ספק אם תצטרך, משא"כ כאן מיירי דודאי יבוא למצב של פיקו"נ, ובוזה חייב.

שצריך להצלתו, וצ"ע), כך שאפשר שיש לנו ללמוד מד' השו"ע דשבת הותרה, ונרחיב בזה בהמשך.

הסתירה מדין שיעורים ביה"כ

ידוע להקשות מד' ה"ה בפ"ב משביתת עשור ה"ח, שהסכים לדין שיעורים ביה"כ, דמאכילין את החולה שיב"ס פחות פחות מכשיעור (אע"פ שהרמב"ם לא הביאו), כמו שהביא הרא"ש מהסוגיא בכריתות י"ג ע"א שבביל להקל עליו שלא יעבור על איסור כרת, רק על איסור ח"ש שהוא דאורייתא אמנם אבל קל. וה"ה לשי' שחולה שיב"ס עושים לו כל צרכיו, זה ודאי וודאי דבר הנצרך לו לאכול אכילותיו בשלימות. ואם השו"ע אזיל בשי"י, גם הוא פסק את דין השיעורים.

חילוק ששבת הותרה ויה"כ דחוייה

ובקובה"ע הנ"ל מכח קושיא אחרת על ה"ה, מהמבואר דגם חולה שיב"ס צריך אומד ביה"כ האם יכול להתענות, קושיא שהביאורה"ל העמיד, יישב שאחר שדין ה"ה תלוי בהבנה ששבת הותרה אצל פיקו"נ ולא דחוייה, זה הכל בשבת, אבל יו"כ כלפי דין אכילה (ולא מלאכה) הוי דחוייה, וזה ע"פ דבריו שהבאנו למעלה מד' התשב"ץ שיש פסוק מיוחד גבי פיקו"נ בשבת, שלומדים מעבודה הותרה בשבת, וכן הוא בפיקו"נ.

אולם כנ"ל שזהו חידוש גדול, וגם טעם הדבר ע"פ התשב"ץ מחודש, ולמעלה הבאנו אפשרות להבין את החילוק בין שבת לנבילה, דשבת הפיקו"נ שבה מוכרח ודמי למצותו בכך, משא"כ נבילה, אלא שא"כ יהו"כ דומה יותר לשבת ולא לנבילה, וכנזכר שחילוק זה לא מוכרח כלל בד' המהר"ם גופא. גם שא"י"ז מוכרח שד' ה"ה בנויים על הותרה, וכנזכר.

חידושו הגדול של הגר"ח מבריסק בדין שיעורים

והנה הגר"ח בהל' שביתת עשור כתב, שאמור"ר היה מורה ובא בכל חולה שיב"ס, כגון מכה של חלל וכדומה, שיאכילו אותו ביה"כ כל צרכו, ולא פחות מכשיעור, דכל ד' השו"ע דמאכילין אותו פחות פחות מכשיעור, זהו רק על חולה שעדיין אין בו סכנה, רק שהרופא אומר שאם לא יאכילו אותו ביה"כ יכבד עליו החולי ויסתכן, בזה אם די בפחות עושים, אבל אם כבר יש בו סכננו עושים כל מה שמועיל לרפואתו ולחיוזוק גופו.

ובעצם דברי הגר"ח מבוססים על שי' ה"ה, ובחילוקו יש לנו ת"י לדין פחות פחות מכשיעור, כמש"כ שנאמר דוקא בחולה שעדיין אין בו סכנה, ורק מניעת אכילתו תביאנה לסכנה, ובוזה אין עליו את ההיתר המורחב של כל צרכיו כבחול. ואה"נ בחולה שיב"ס כחלק מהדין של כל צרכיו, גם אכילתו הרגילה בכלל, וכמו שסבר הגר"ח.

וטעם דבריו צ"ב רב, הרי זה ודאי שמה שמאכילים את החולה הזה פחות מכשיעור, אע"פ שגם בזה יש איסור דאורייתא של ח"ש, זהו מדין פיקו"נ, וע"כ שכבר יש כלפיו דינים והנהגה של פיקו"נ, א"כ מ"ל חולה שיב"ס, שהיתר הפיקו"נ רחב, למי שיבוא לכלל סכנה, ממ"נ אם פיקו"נ יש בכחו להתיר היתר מורחב, כן הוא בזה כבוה. וצריך לחדד שכיון שאי אכילתו זה נתן לו שם חולה, א"כ זה שיש אפשרות לפחות מכשיעור, זה כבר מבטל ממנו של חולה ע"י אפשרות זו, וצ"ע.

ואפשר (לחדש בדוחק) לחזור ולקיים את מה שהביא הקובה"ע מהתשב"ץ, אמנם לא לגמרי, די"ל שהלימודים הראשונים של הגמ' נשארו קיימים על פיקו"נ ודאי, ולכה"פ נתמקד על הלימוד מעבודה, והגדרתו הותרה כעבודה, ומ"ל שבת מ"ל שאר פיקו"נ. ומהוחי בהם ילפי" גם על ספק, ולא רק דין שלנו ספק לחומרא, אלא יש כאן התייחסות של דחייית ודאי גם לספק פיקו"נ. אמנם אין מקור לחדש הותרה, וחשבי"י ליה רק דין דחוייה, וממילא י"ל שאה"נ כל הנפק"מ של הותרה לא יהיו בספק, וכגון ד' המהר"ם דשחוטה ונבילה. וכן י"ל גם לנידון דידן שרק פיקו"נ לפניך כעבודה נאמר בזה הותרה. אבל כשהנושא להימנע מלהגיע לפיקו"נ, בזה לא הוי דומיא דעבודה, ורק מצד הוחי בהם יש לנו ללמוד לדחוייה ולא להותרה.

ואולי אף ללימוד של וחי בהם יש לחדש ולחלקו לחצאין, דאמנם מקור אחד הוא שהותרה מעדיפה את נפש האדם, גם על חשבון איסורים. אמנם יש לחלק שכשיש לפנינו ודאי הצלת נפש, צורך גמור זה מתיר, אבל אם זה רק ספק, אמנם ההנהגה גם בזה צריכה להיות של וחי בהם, אבל האיסור יותר עומד וקיים ובקושי הותרה, וכעין שמצאנו שהבמועדו מתחלק לטומאה ולשבת הותרה ודחוייה. אלא שא"י"ז לגמרי דומה, וכן י"ל שחלוק אם הפיקו"נ כבר לפנינו ומתעסקים בדברים להזיקו, לבין למנוע מזה.

ואפשר שיש בסיס לדברים בדין יולדת, שהמקור לדין שינוי נאמר גבי יולדת בשבת קכ"ח ע"א, והמחבר העתיקו רק שם בריש סי' ש"ל, ולא בחולה שיב"ס בסי' שכ"ח ס"ב (רק הרמ"א), וכן ברמב"ם. וביאר ה"ה הטעם מפני שכאב היולדת דבר טבעי הוא, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה, לכן החמירו בה לשנות. וביאור הדברים י"ל שהן הן הדברים הנ"ל, ששייך פיקו"נ ברמה פחותה, וההתייחסות בזה אחרת ומצרכים שינוי. ולפי"ז גם היתר זה שכל צרכיו לא יהיה ביולדת, שמתייחסים לזה כדחוייה, ויתיישב בזה כמה מקושיות הביאורה"ל שם. (ומלבד מה שראיתי בספר הלכות חג בחג להגרמ"מ קארפ שליט"א שיוולדת אין בה סכנה כעת, רק שתגיע לידי סכנה, כך שד' הגר"ח מצד עצמו יאמרו גם גבי יולדת). שו"ר קזאת בשש"כ פרק ל"ב הערה פ"ו בשם החלקת יואב אור"ח ס"ד, ע"ש.

אלא שהנושא של שינוי לא בהכרח שייך להוכיח ממנו, אחר שהרמב"ם ששי' דחוייה גם לא הזכיר שינוי, וביולדת הזכיר. ונצטרך לומר שגם בדחוייה יש רמות, וצ"ע. ובמחבר אפשר לקיים דברים אלו, ולומר שסבר הותרה, ונרחיב בשי' בהמשך. ובעמק ברכה כתב שמה שלא עושים בשנינו לרמב"ם, כי חוששים שיתעכב. וצ"ע א"כ מ"ש יולדת. (וזה מזכיר מה שיש להקשות בדומה לזה להגרש"ז שהבאנו בסוגיו למעלה, שביאור ה"ה הוא מחשש שלא יתנו את הצרכים המחוייבים לחולה, א"כ איך נבין את יסוד הגר"ח).

שוב שמעתי דברים נפלאים מידידי הרה"ג ר' מרדכי רונפלד לבאר בכל

עוד ב' מהלכים וצד שבאמת נבילה עדיף

ברא"ש הביא בסו"ד: ואני שמעתי משום דחיישינן שמא יהא החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן, ולפי"ז אם נדע שאינו כן ע"י שנשאל אותו, או שלא נודיע לו כלל מה מקור בשר זה, נראה שודאי יש ליתן לו נבילה ולא לעבור על איסור חמור דשחיטה, או שכונתו אחר ההותרה שלכן קבעו להתיר תמיד, וצ"ע.

ובשלטי גבורים הביא מהרי"ז דודאי עדיף ליתן נבילה אם אין שיהוי זמן, והוסיף טעם מענין דמוטב יעבור החולה על עצמו ואל יעבור אחר בשבילו, וצ"ב בזה.

בסוגיא דמחללין ב' שבתות

והנה יש עוד סוגיא ששייכת להרחבת או הגדלת דחייית שבת מפיקו"נ. הגמ' ביומא פ"ד ע"ב א"ר יהודה א"ר לא ספק שבת זו בלבד אמרו, אלא אפילו ספק שבת אחרת, ה"ד, כגון דאמדה לתמניא יומי ויומא קמא שבתא, מהו דתימא ליעכב עד לאורתא כי היכי דלא ניחול עליה תרי שבתא, קמ"ל. ועיין מש"כ רש"י, וצ"ע. ועיין ברש"ש שהאריך (באריכות עצומה) לבאר את הסוגיא שנאמר בה חידוש עצום, דמיירי בחולה שצריך ח' ימים תרופה מסויימת, ואין שום עדיפות שיתחיל כבר בשבת הזאת. ומ"מ כיון שבהכרח נצטרך לחלל לרפואה זו שבת אחת, אמרינן מ"ל שבת אחת או שתיים.

ומקור להיתר כזה הביא מהסוגיא מנחות ע"ב ע"ב שביארה שם מ"ט הקטרת חלבים ואברים נעשית אפילו בשבת, הרי כשרה בערב, ואחד התי" שם שכיון ששחיטה דחמה את השבת, שוב גם ההקטרה נדחית. וכן הביא את ד' הרא"ש בשם הראב"ד הנ"ל שמתוך שהוצרכו לדחות לבישול, נדחה גם את השחיטה. וכן הביא מד' הרשב"א שבת ק"ל ע"א שדיבר בשי"י ר"א שמכשירי מילה דוחים שבת, ואפשר להביא את הסכין דרך רה"ר, והקשה שיביא את התינוק לסכין, דע"י"ז הוי איסור דרבנן דחי נושא, ותי" דלר"א כיון שהותרה היתרה מכשירין לא טרחי"י ולא משנינן. ועדיין הקשה הרי אפשר לקיים שניהם, וכתב דשאני הכא דא"א שלא לדחות מיהא לגבי מילה עצמה, והלכך אף היא ומכשיריה כמילה אריכתא דמיא.

ומכח זה העלה הרש"ש שכשם שמצאנו שמרחיבים את ההיתר למלאכות אחרות שלא בהכרח מחוייבות, כן י"ל גם גבי ב' שבתות. והדגיש שם שודאי אין מרחיבים על מלאכות סתם, רק על דברים שצריכים להידחות, רק שלחפש להימנע ע"י אפשרויות אחרות, זה לא אמרי"י אחר שכבר נדחה בדבר אחר.

אולם בפשוטו הכל מובן רק לצד דשבת הותרה אצל פיקו"נ, דבדחוייה זה חידוש גדול מאוד להרחיב את הדחיייה, ובפרט שסו"ס יש להמנע. וראייתו מהרשב"א, אפשר שסבר הרשב"א דבמילה הוי הותרה (כד' הרי"ן שם), והבין שעדיין יש לעשות הקל ומ"מ תירץ, אבל גבי פיקו"נ דלשי' דחוייה לא יהיה כן, וכן מה שהוכיח מעבודה בשבת, כנ"ל דבוה פשוט יותר לומר הותרה, ואין בזה להוכיח שגם פיקו"נ בשבת הותרה. ומה שהביא מהראב"ד, כנ"ל שאפשר שלמד הותרה, אבל לדעת רוב הראשונים שדחוייה אין בזה בכדי לבאר את הסוגיא.

ובגליונות קה"י וכן באבי עזרי כתבו לבאר את הסוגיא אחרת, ולדבריהם החידוש בהוי"א (וזה יותר מיקל) דלעולם מיירי בתרופה שחייב להתחיל היום, ולא תוסיף כלום לולי שגם יקח בשבת הבאה, כך שמונח בתחילת לקיחתה החלטה בהכרח לחלל ב' שבתות, ואפשר שזה לא אמרי"י. ויש בזה חידוש, שהרי כמה מלאכות בשבת אחת זה לא היה ס"ד, ומ"ל ב' שבתות. ואולי ההותרה מתייחס לשבת, וא"כ גם בסברא הם הפוכים מהרש"ש, שדימה בין כמה מלאכות לב' שבתות.

ועיין ל' השו"ע סי' שכ"ח ס"א: חולה שיב"ס שאמדהו ביום שבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת ח' ימים, אין אומרים נמתין עד הלילה ונמצא שלא נחלל עליו אלא שבת אחת, אלא יעשו מיד אע"פ שמחללין עליו ב' שבתות, עכ"ל. ולשונו מוכיחה כדרך הרש"ש, ולדרך האחרונה היה לו לומר אין אומרים דאין לחלל רק שבת אחת. אולם עיין משנ"ב שכתב שמדובר שיהיה ריעותא לתינוק מאיחור הדבר.

שו"ר בחו"ש שמביא מהבית מאיר ביאור נפלא בסוגיא, דמיירי שצריך לעשות רפואה ח' ימים, וידעין ביה שלא יכנס יותר לסכנה בזה שיתחיל מיום א' את הח' ימים, ומ"מ מחללינן ב' שבתות שמתחילים מעכשיו, והוא משום שיש ענין להוציאו מלהיות במצב סכנה אפילו יום אחד קודם.

בחידוש של הרב המגיד גבי חולה שיב"ס

הנה הרב המגיד פ"ב הי"ד מהל' שבת כתב יסוד גדול, שחולה שיב"ס עושים לו כל צרכיו כבחול, ואפילו דבר שאין במניעתו חשש סכנה, ומקור לדברים ד' הרמב"ן בתורת האדם, שעושיין לו כל שרגילין לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות, שהם יפים לחולה. והשו"ע סי' שכ"ח ס"ד הביא את לשון הרמב"ן עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול, כך שלפי איך שלמד ה"ה בדבריו, יש ללמוד שגם לשו"ע כן הוא. אלא שבביאורה"ל הרחיב בענין זה, די"ל שכונת הרמב"ן דכיון שאין שם בקיאין, א"כ יעשו מה שלפי הבנתם יש בו למנוע את הסכנה, ואה"נ ודאי שאין להתיר מעשים שלא מצילים את הנפש. והמעייין בד' הבי"י גם יראה שלא חיבר בין ד' הרמב"ן לה"ה, והביא כב' שיטות את רש"י וה"ה ולא סתם, וצ"ע. וע"ע בד' הביאורה"ל שהרחיב להוכיח דלא כה"ה מכמה סוגיות וראשונים, והסיק המשנ"ב דיש להחמיר בשל תורה. (ועיין בתוס' יוה"כ יומא פ"ד ע"ב שביאר את בין להשקותו בין להברותו, שנקודת החידוש כד' ה"ה, אולם ברש"י ובר"ן כתבו בזה אפשרויות אחרות).

ומ"מ הבנת דין מחודש זה מסתברת רק לצד דשבת הותרה אצל פיקו"נ, ולכן שייך להרחיב את ההיתר כ"ז שיש איזשהו צורך לחולה, אבל אם דחוייה זהו חידוש גדול. וכן מבואר בקובה"ע סי' י"ח שתלה את הדברים בהותרה ודחוייה (אולם ראיתי מביאים מהגרש"ז שגם לצד דדחוייה, מ"מ קבעו חז"ל שמותר בשביל שלא יבואו לטעות ולהימנע לעשות מה

וא"כ סברות הפוכות קוזנו, דספק פיקו"נ יהיה טוב יותר מאשר ודאי, אלא שפשוט שיש כאן הסתכלות מצד אחר, דבספק פחות מחוייב לעשות הטצדקי כי אינו בהכרח שיצטרך לזה. ואע"פ שאפשר שדין הדחיה בפועל יהיה פחות חזק לדברינו, משא"כ בודאי יש לו לדאוג יותר. ושוב כנ"ל שזה חידוש ובפרט לומר חייב, לעשות טצדקי עד כמה שהיה הותרה לבסוף, ובפשוטו הוראה זו היא לדין דנקטי דחיה כדלקמן.

ובעיקר הראיה מהשעה"צ שם יש לדון, דשאני שם שיש לו כמה אפשרויות, לדוגמא יום ה' ו' ושבת, א"כ חשיב יותר כמכניס עצמו לפיקו"נ, דלמה לו לדחות לשבת. אבל בנידון דין הפיקו"נ מתחדש בשבת, ורק מחפשים פתרונות לא להזדקק אליו, ומיהי"כ שיש דין זה, ואולי אף לצד של דחיה, דמ"ל עתה עם המצב שיהיה מחוץ, כשיהיה איכא דין דחיה. ושם הביאו עוד לדמות להאי דין שאם אפשר לדחות למוצ"ש יש לדחות, ובפשוטו יש חילוק גדול, דכ"ז שאפשר לדחות לא מתחיל ענין הפיקו"נ, אבל כשיש לפניך פיקו"נ ודאי או ספק מהי"כ שצריך למנוע.

מה נחשב אפשרות בשביל למנוע להזדקק לדחיה

הנה גם לצד דשבת דחיה אצל פיקו"נ, ובקושי הותרה, וצריך לטרוח אחר האופן המותר בשביל להמנע מלהזדקק להיתר זה, יש כמה ראיות שאי"ז מחייב לחזור ולטרוח ולעשות כל טצדקי שבעולם, ויש אופנים שאין מחשיבים את האפשרות המותרת כאפשרות מתבקשת ומחייבת, אלא כפתרון מחודש שא"צ לדון אותו, ואפשר לכתחילה לקיים את דין דחיה שאמרה תורה. וכבר הבאנו למעלה בסגנון כזה מד' הראב"ד, אך שהביאו הר"ן גבי עדיפות שחוסה מנבילה, שליצור נבילה אי"ז אפשרות נורמלית ומתבקשת רק כפתרון. וזוהו יישבנו את הסוגיא של גדולי ישראל, אלא שהתקשינו הרי לחזור אחר בית אב אחרינו זהו גם לא האפשרות הנורמלית, ויישבנו שע"כ לפי"ז הו"ל למצוה בעלמא. והו"ל יסוד גדול שגם אי נימא שבתאנים ואפילו בהקל הקל, העובר ע"ז ועושה החמור והאסור יעבור על דין דאורייתא, זה הכל בכעין שם שב' האפשרויות קיימות ומתבקשות, משא"כ כשהמותר נחשב בגדר פתרון, הו"ל רק מצוה בעלמא, והכל כנ"ל.

עוד ראיתי מביאים (בארחות שבת מס' תורת היולדת) לדייק מד' הרמב"ם ה"ל ביאת מקדש פ"ד הי"ד גבי טומאה דחיה בצבור, שכתב את הדין שצריך לחזור אחר כהן מבית אב אחרינו, ויותר מזה אפילו ממשמרת אחרת, אבל סיים: אם היו רוב הכהנים הנמצאים שם בירושלים בזמן הקבוע טמאים, יעשו בטומאה. ומדויק שזה כבר אין דין עד כדי להביא כהנים טהורים מחוץ לירושלים, ומזה רצה ללמוד שם גם לדין דפיקו"נ דחיה, שאין דין לעשות מעשים חריגים.

עוד ראיתי בשולחן שלמה (סי' שכ"ט) מהגרש"ז זצ"ל, שהוציא יסוד זה מד' הרשב"א ביבמות פ"ט ע"ב גבי כהן שמיטמא למת מצוה, שש"ה הרשב"א דזה דין דחיה, ודבריו שם בכה"ג שיכול לשכור אחרים שיטפלו במת רק בשכר, וז"ל: הרי זו כמת מצוה שטומאה דחיה ומותרת אצלו, ואינו זקוק לשכור אחרים לקבור, אלא הרי הוא ככהן אצל מת מצוה כשאין אחרים רוצין לקבור אלא בשכר, שאין אתה מחייב את הכהן לשכור שלא יטמא, אלא מטמא הוא ואצ"ל לשכור, עכ"ל. וכ"פ הרמ"א יור"ד סי' שע"ד ס"ב. ומבואר שזה לא אפשרות קיימת להוציא ממונן, וקיימת הדחיה, ולא חשיב עובר על הל"ת. (וע"ש הרחבה מתי אמרי' כך, ומ"ט ל"א שצריך ליתן כל ממונו לא לעבור על ל"ת, שאחר שאי"ז אפשרות אי"ז ל"ת, ע"ש).

עוד הביא מהא דסו"ס של"ד דגחלת המונחת ברה"ר יכול לכבותה, כיון דהוי הזיקא דרבים התירו איסור דרבנן דמשאצ"ג, ולא מצאנו מי שיזכיר שאם יכול לעמוד שם כל השבת ולהזהיר העוברים מחוייב בזה, בשביל לא לעבור על איסור נורא של כיבוי, איסור שבשביל לא לעבור אותו יכול אדם להפסיד כל נכסיו בדליקת ביתו, וכן י"ל לעניינינו, וא"ש להנ"ל דזהו דין למצוה בעלמא כאפשרות אחרת, וזה לא הטרחה בכה"ג. והוסיף עוד להוכיח שאפילו איסור דאורייתא עוברים בכה"ג, לשי' הר"ח והגאונים שבת מ"ב ע"א שגם לר"י דמחייב במשאצ"ג מותר לכבות גחלת אדומה, ולא אמרי' שצריך שיעמוד ויזהיר.

וכן מבואר בפשוטו בד' המשנ"ב סי' שכ"ח ס"ק ל"ט, גבי תינוק שננעל עליו הדלת ששובר הדלת ומוציאו, שמא יבעת התינוק וימות, ולא אמרי' שאפשר לקרקש להתינוק באגוזים מבחוץ עד שיביאו המפתח. ונראה בדבריו שאע"פ שזה פתרון מושלם, ועי"ז שוב לא יצטרכו כלל לחלל את השבת, מ"מ אי"ז אפשרות המתבקשת, אלא כפתרון להרגיעו ולמנוע ממנו את הבעתה. (ובמקור דין זה מהסוגיא יומא פ"ד ע"ב אין ראיה, ששם נזכרת סברת מקרקש לומר שאי"ז בהול, ואפשר לשאול את הב"ד, אבל אי"ז פתרון מושלם).

יש לחלק בין אפשרויות מחודשות לרגילות

ושאלה זו יש לה הרבה השלכות מעשיות, גם כשהו בגדר פתרון, מתי כן יש להשתדל בפתרונות אלו, שהרי כנ"ל הרמ"א פסק לכתחילה לעשות בשינוי ועי' עכו"ם. וכן גבי טומאה מבואר שמחפשים פתרונות, לילך לבית אב אחר, ואפילו משמרת אחרת כמבואר ברמב"ם, ומאידך לא עד כדי להביא כהנים מחוץ לירושלים, ויש לדון על כל מקרה למה לדמותו, ואם הנושא הוא טיחא, לכאורה זה אמור ליתן נפק"מ בתחילת שבת או בסוף שבת גבי לקרקש לתינוק, או לשמור על הגחלת. וכנראה זה שאלה כמה הפתרון רחוק ומחודש. והנה לדוגמא בסי' רע"ח בדין שמוותר לכבות הנר בשביל שיישן החולה שיב"ס, הביא המשנ"ב מפיהמ"ש להרמב"ם דדוקא בשא"א להוציא החולה למקום אחר, או להסתיר האור ממנו ע"י כפיית כלי וכדומה, ובשלא כפיית כלי אמנם זה אפשרות, אבל אפשר להבין שהיא רגילה וגם בלי טורח גדול, אבל להוציאו לכאורה נראה שזה פתרון מחודש, ומ"מ כתב שצריך לעשותו, וצ"ע, וצריך לזה שאלת חכם.

העובר ואינו עושה את האפשרות המותרת

ושוב נשנן שזה נראה לכאורה פשוט, שכל זמן שאין לפנינו ב' אפשרויות שוות מבחינת רגילות עשייתם בעלמא, אלא הצורה הרגילה יש בה איסור, ורק הצורה המחודשת יש בה למנוע איסור, ודאי שקיים דין הדחיה, ורק מצוה בעלמא להמנע מלהזדקק אליה, ובפשוטו הוא מדרבנן, וכנ"ל שאי"ז בהכרח שייך לדין הקל הקל, וגם אם שם כשכח באיסור החמור, כלפי כלל אין דין דחיה, ויקבל את העונש השלם (או אם זה דין דאורייתא חמור), וכ"ש באופנים שלמ"ד הותרה מותר כאותו בית אב. ומ"ד דחיה יסבור שאין כלל את הדחיה בכה"ג, כמו שביארנו ממש בתחילת הדברים צד כזה, בנידון דין פשוט שזה קל יותר, וי"ל שאין את העונש כלל.

וכן מבואר בחזו"א סי' נ"ט ס"ק ג' גבי לשחוט לקטן, ולא ליתן לו נבילה כ"ז שאין נבילה לפנינו, ורק בתורת פתרון (דלא כהמשנ"ב סי' שכ"ח ס"ק ל"ט), שכתב בתוך הדברים, דאמנם כתב הרמ"א שעדיף גוי, אבל ודאי אם יעשה ישראל אין איסור. וכן מביא בשש"כ פרק ל"ב הערה כ' מהגרש"ז, שאם לא עשה ע"י שינוי אין כאן את האיסור. וכן שמעתי שכתב בשו"ת מהרש"ג, והבנתי שהרחיב לכל מצב שנעשה לשם פיקו"נ (וכנ"ל אפשרות כזו).

אולם יש קושיא גדולה על כ"ז, מד' הביאוה"ל סי' רע"ח שכתב ע"ד הרמב"ם הנ"ל, דנראה דאם אפשר לעשות עצה אחרת, לבד דאיסורא איכא גם חיוב חטאת איכא, ע"ש הוכחתו (והמשיך שאפשר שזה הכל כשעבר על דאורייתא כשי' הרמב"ם דמשאצ"ג דאורייתא, אבל דרבנן אפשר שאפילו אי"צ לחפש אפשרות הקלה). וכנ"ל שבשלמא בלכונן כלי, עוד חידש גם באפשרות מחודשת של להעבירו לחזר אחר, ומ"מ כתב שמי שלא עשה כן י"ל שחייב חטאת. ועי"ש בשם הגרש"ז מה שניסה ליישב שלא יסתור לדבריו גבי שינוי, וצ"ע.

בדעת המחבר והרמ"א גבי שבת הותרה או דחיה

הנה הבי"ו סי' שכ"ח גבי שחוסה ונבילה הביא את ד' הראשונים והבנותיהם מ"ט להעדיף שחוסה, ואחרון הביא את ד' הרשב"א בשו"ת שנקט שהשאלה תלויה אי שבת הותרה או דחיה (והיינו שנקט את הבנת המהר"ם לעיקר, ולא קיבל סיבות אחרות), וכתב וכדומה לי שהיא הלכה דחיה, ולפי"ז כששיניהם לפנינו יש ליתן הנבילה. רק כתב שאם אין הנבילה לפנינו אין אומרים לגוי לשחוט, מהאי דינא דגדולי ישראל, והמשיך הבי"ו אחר ציטוט ד' הרשב"א להביא שגם הרמב"ם פוסק דחיה, וכן הר"ן, וסתימת קריאת הדברים נראה מדבריו שכן י"ל לעיקר.

ובשו"ע כתב וז"ל: היה חולה שיב"ס צריך בשר שוחטים לו, ואין אומרים נאכלנו נבילה, אבל אם היה החולה צריך לאכילה לאלתר, והנבילה מוכנת מיד, והשחיטה מתאחרת לו, מאכילין אותו הנבילה, עכ"ל. ובאר המג"א טעם הלכה זו דשבת הותרה אצל פיקו"נ, והמשיך: אבל הר"ן כתב טעם דנבילה כמה כזיתים, ועי"ן בב"י עוד טעמים, וכן בגאון כתב כמו ביו"ט שמוותר שחיטה אע"ג שהוא עשה ול"ת, ע"כ, והיינו ד' מהר"ם. וצ"ב מ"ט יותר היה נראה להם לומר בכונת השו"ע מצד הבנת המהר"ם, בפרט שבב"י הביא מהרמב"ם והרשב"א והר"ן שדחיה.

וצ"ל שלומר את ד' הרשב"א בשו"ע אין נראה כלל, שהרי כתב שאם צריך לאכילה לאלתר, והנבילה מוכנת לו והשחיטה מתאחרת, מאכילין אותו נבילה. ומשמע שבלא"ה אע"פ שהנבילה מוכנת אפשר לשחוט בשבילו, ולומר שכונתו מדין הר"ן י"ל שאינו, כיון שכספר פסק היה לו לחלק שתלוי כמה צריך החולה, דזהו דוקא כשצריך לכמה כזיתים, ולא היה לו לסתום שבכל אופן שחוסה עדיף, ותי' הקץ י"ל שכבר ציטט מהרשב"א שהוא טעם חלוש, וגם שיש לחלק אם קץ או לאו (אלא שעי"ן משנ"ב שהביא בזה נידון), ולכן הבינו בדבריו שזה כהבנה דשבת הותרה אצל פיקו"נ.

ואם כן הוא א"ש דבריו בכמה דינים, וככל הנ"ל שבפשוטו תלויים בשאלה זו דהותרה או דחיה, גם בסעי' י"א שלמד את הסוגיא דגדולי ישראל כפשוטו כדעת הר"ן הרמב"ן והרא"ש, וזה מתאים יותר להותרה. גם שלא הזכיר דין שינוי, והרמ"א שהזכיר שם את ב' הדינים י"ל שסבר דחיה, וכמו שהאר"ך הגאון ע"ד הרמ"א יור"ד סי' קנ"ה. אלא שצ"ע ממשיכ"ש בשו"ת סי' ע"ש. וכן א"ש מה שנראה שהשו"ע פסק את דברי ה"ה בסעי' ד', בזה שכתב כל שרגילים.

הרב משה אלחדד

כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

סיכום דיני חולה

הקדמה

סימן זה עוסק בעשיית מלאכות האסורות בשבת לצורך רפואת חולה והצלתו, ויש בזה כמה נידונים, יש רפואות שיש בעשייתם מלאכה דאורייתא, כגון הוצאת דם בכה"ג שיש בהוצאה זו תיקון, כגון שמוציא לצורך בדיקת דם [ביאוה"ל סימן שט"ז סעי' ח' ד"ה והחובל], או חימום מים באופן שמחממו כשיעור מאכל בן דרוסאי, ש"א שהוא שיעור חצי בישול ו"א שלישי בישול (משנ"ב סימן רנ"ג ס"ק ל"ח). ויש רפואות שיש בעשייתם מלאכה דרבנן כגון טלטול מוקצה או העברה דרך כרמלית, כדי שלא יבוא להתייר ע"י זה להוציא מרה"י לרה"ר, וכן איסור דרבנן לומר לאינו יהודי לעשות דבר האסור ומצינו חמשה מיני חולים החלוקים ביניהם:

א) חולה שיש סכנה או ספק סכנה לחייו, ובכלל זה מכה בחלל הגוף, כמבואר בשו"ע סעיף ג'. אמנם אם יודעים ומכירים באותו חולי שאפשר לדחות את רפואתו למוצ"ש, אסור לעשותו בשבת

אף שהוא מכה של חלל. וכן יולדת בשלשת הימים שאחר הלידה, כמבואר בשו"ע סימן של"א סעיף ד', מחללים עליהם את השבת אף ע"י ישראל, ואף במלאכות דאורייתא.

ב) חולה שיש בו סכנת איבר שמחמת חליו עלול אחד מאבריו להזקק באופן שלא יוכל להשתמש בו כלל, או שהוא עלול לינוק באופן שלא יהיה ראוי למלאכתו כדרך העולם, כגון שיצלע על ירכו, מותר לעשות עבורו ע"י אינו יהודי אף מלאכות דאורייתא, וע"י ישראל מותר לעשות מלאכות דרבנן, וכך היא הכרעת השו"ע סעי' י"ז.

ג) חולה שאין בו סכנה, היינו שאין חשש סכנה לחייו, אך מחמת חליו נפל למשכב, או שמצטער ונחלש כל גופו, ובכלל זה קטן הצריך לאיזה דבר צורך הרבה, ע"פ הרמ"א סעיף י"ז ובסימן רע"ו סעיף א', ובמשנ"ב שם כתב דדווקא כשהקטן צריך לדבר צורך הרבה, מותר לעשות עבורו ע"י אינו יהודי אף מלאכות דאורייתא, וע"י ישראל מותר לעשות עבורו מלאכות דרבנן בשינוי, וכ"ה הכרעת השו"ע סעי' י"ז.

ד) חולה במקצת היינו שלא נפל למשכב מחמת חליו, ולא חלה בכל גופו, וגם אין סכנה לאחד מאבריו, מותר לעשות עבורו ע"י אינו יהודי רק מלאכות האסורות מדרבנן, וע"י ישראל אסור לעשות עבורו אפילו מלאכות דרבנן, ועיקרו של דין חולה במקצת מבואר בסימן ש"ז סעיף ה'.

ה) אדם שיש לו מיחושים וכאבים בלבד, והוא מתחזק והולך כאדם בריא בשוק, אסור לעשות עבורו מלאכות אף ע"י אינו יהודי, ואף מלאכות דרבנן.

סוג נוסף של רפואה

רפואות שאין בעשייתם מלאכה כלל, וכן באכילת ושתיית תרופות בשבת אין עשיית מלאכה אסורה, ומ"מ אסרו חכמים רפואות אלו בשבת מפני גזירת שחיקת סממנין, שחששו שאם יהיה מותר לעסוק ברפואות אלו בשבת, מתוך שאדם בהול על רפואתו, כן משמע בר"ף כ"ד ע"ב, יבוא גם לטחון עשבי רפואה וסממנים במכתשת לצורך הרפואה, ויתחייב משום מלאכת טחון. ובאגלי טל (טוחן סט"ז וס"ק ל"ו) כתב דמדברי רש"י (נ"ג ע"ב ד"ה גזירה) לא משמע כן, אלא שהחשש הוא שילמדו מהיתר רפואה להיתר גם שחיקת סממנים, ותמה על כך, דאם נאמר דהטעם משום שבהול על רפואתו מובן טעם הגזירה, אך לפי דברי רש"י מדוע ילמדו מהיתר רפואה להיתר גם שחיקת סממנים.

חילוקי דינים בסוג רפואה זו

לענין חולה שיש בו סכנה וחולה שיש בו סכנת איבר, רפואות אלו מותרות, שהרי מותר לעשות עבורו ע"י ישראל אף רפואה שיש בה מלאכה, וכן לחולה שאין בו סכנה אף שלא הותר לעשות עבורו מלאכות דרבנן אלא בשינוי, מ"מ בחולה גמור כזה לא גזרו משום שחיקת סממנים, ומבואר במשנ"ב ס"ק פ"ה דמותר לעשות מלאכות אלו בשינוי, אולם מהרמ"א סעיף ל"ז מבואר דמותר לאכול ולשתות מאכלים ומשקים של רפואה אף בלא שינוי, ובשונה הלכות (ס"כ בהוספות) ביאר דרפואות שיש בהם מעשה צריכות שינוי, והם הרפואות המוזכרים במשנ"ב, ורק רפואות של אכילה ושתייה אין צריכות שינוי, וזוהו איירי הרמ"א, אך בשאר חולים ובעלי מיחושים ובאדם בריא יש חילוקי דינים:

א) רפואה העשויה ע"י סממנים אסור להשתמש בה בשבת, אף אם הוכנה מע"ש, ואף אם רפואה זו עצמה אינה נעשית ע"י סממנים שחוקים, משום שחששו שיבואו לשחוק סממנים לצורך רפואה.

ב) רפואה שאינה נעשית ע"י סממנים, אך לפעמים מרפאים חולי זה על ידם, אסור להתרפאות בה, כגון לדחוק את הכרס לתינוק שיש לו עצירות כדי שיצא הרעי, ומשום שפעמים נותנים לו לשתות סממנים המשלשלים (ע"פ שו"ע סעיף מ"ב), אבל אם הרפואה אינה נעשית ע"י סממנים, וגם אין מרפאים חולי זה על ידם, מותר להתרפאות בה (ע"פ שו"ע סעיף מ"ג).

ג) יש רפואות שאינם עשויות ע"י סממנים, ואין מתרפאים ממחלה זו על ידם, ומ"מ אסור לעשותם בשבת משום עובדין דחול, כגון להניח כוס חם על הטבור, אולם אם יש לו צער ללא רפואה זו מותר (ע"פ משנ"ב ס"ק קל"ו).

ד) מאכל ומשקה של אנשים בריאים מותר לאוכלו ולשתותו אף לרפואה, ובתנאי שהאכילה והשתיה הם באותו אופן שהבריאים אוכלים ושותים, אולם אם ניכר שהדבר נעשה לצורך ריפוי שאין דרך בריאים לעשות כן אסור (ע"פ שו"ע סעיף ל"ב וסעיף ל"ז).

ה) מאכל ומשקה שאינו של אנשים בריאים שנוהגים לאוכלו ולשתותו לצורך רפואה, מותר לבריא לאכלו ולשתותו לרעבונו וצמאונו (ע"פ שו"ע סעיף ל"ו ומשנ"ב ושעה"צ). אך לרפואה לצורך חיזוק מזגו אסור (משנ"ב ס"ק ק"כ).

ו) לחולה במקצת ולאדם שיש לו מיחושים וכאבים בלבד, אסור לאוכלם ולשתותם אף לרעבונו וצמאונו, לפי שיאמרו שעושה לרפואתו (משנ"ב ס"ק י"ט, ובביאוה"ל סל"ז ד"ה אבל אם הביא בזה מחלוקת ראשונים, ונשאר בצ"ע למעשה).

ז) דבר שיש בו איזה תועלת לאדם, אך לא לרפואתו או חיזוק מזגו, כגון גמיעת ביצה חיה כדי להנעים את הקול, מותר להשתמש בו אף שאין דרך בריאים לעשות כן, כיון שאין זה רפואה (שו"ע סל"ו וסל"ח).

מקור דין חולה במקצת

הנה בדברי הראשונים מצינו שכתבו רק ארבעה מיני חולים (יש בו סכנה סכנת איבר, אין בו סכנה, מיחושים וכאבים, ולא הזכירו דין החולה במקצת, וגם בב"י ד"ה כל רפואה לא הזכיר דבר זה כלל).

ומקור דין זה הוא מגמ' (עירובין ס"ז ע"ב) דאיתא דמותר לומר לאינו

יהודי להעביר מים חמים מבית לבית שלא עירבו ביניהם לצורך תינוק, א. דעת רוב הראשונים שהיינו לצורך מצות מילת התינוק, שבזמנם היו רוחצים התינוק קודם המילה, ואם לא היו עושים כן היה סכנה בעבורו, ולכן כתבו להתיר שבות דשבות לצורך מצוה בכל מקום.

ב. אולם הרמב"ם פרק ו' הלכה ט' כתב דשבות דשבות מותר גם במקום שיש מקצת חולי, וביאר המגיד משנה שההיתר הנאמר בגמ' לא היה לצורך מצות מילה אלא לצורך צער התינוק, שמים חמים מועילים לו, ומוזה למד להתיר בכל מקום שיש מקצת חולי.

ג. דעה ג' בראשונים שאין ללמוד מדברי הגמרא שם להתיר אמירה לאינו יהודי במקום מצוה, שההיתר נאמר דווקא לגבי מצות מילה לפי שניתנה שבת להדחות אצלה, ולכן גם צרכיה דוחים את השבת, אבל לא לצורך שאר מצוות.

בשו"ע סימן ש"ז סעי' ה' הביא בתחילה את דברי הרמב"ם שמתיר שבות דשבות במקום מצוה וקצת חולי וכדומה, ואח"כ הביא דעת האוסרים, וכתב המשנ"ב שם ס"ק כ"ג בשם הלבוש והא"ר הדלכה כדעה ראשונה.

ובראב"ד השיג על הרמב"ם שהתיר שבות דשבות במקצת חולי, שאם היה מקצת חולי מותר לו עצמו לעשות מלאכה דרבנן בשבת, ואין צריך לעשותה ע"י א"י.

והנה המגיד משנה ליישב דעת הרמב"ם, שאין כוונתו לחולי כל הגוף או שיש בו סכנת איבר, אלא מיירי במי שיש לו קצת צער, ולכן מותר רק ע"י א"י, ומבואר בדבריו שיש חולי שאינו חולה שאין בו סכנה, ובזה כתב הרמב"ם שמוותר לישראל לומר לאינו יהודי לעשות עבורו דבר האסור מדרבנן.

חולה שאין בו סכנה וחולה שיש בו סכנת אבר

סעיף זה הוא חשוב בהיותו שימושי מאוד ברוב המקרים בשבת, הנה בדברי הראשונים יש שתי דרגות בחולה שאין בו סכנה, יש חולה שנפל למשכב ואין בו סכנה, ויש חולה דיותר מתחשבים בו, דחוץ ממה שנפל למשכב יש במחלתו סכנת אבר, אך לא מהוה סכנה זו סכנת נפשות. והנה פשוט דע"י גוי מותר לעשות כל מלאכה לצורך שני החולים הנ"ל, וזה מימרא בשבת בפרק מפנין (דף קכ"ט ע"א) וכדבר המנוגא, דאמר רב המנוגא דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה.

אך לעשות איסור לצורך החולים הנ"ל ע"י ישראל, הרא"ש הסתפק האם מותר לעשות כל השבותים ע"י ישראל נמי, והיינו שבות ע"י מעשה, דשבות שאינה ע"י מעשה פירושה אמירה לגוי מותרת, ונחלקו הראשונים בענין זה, ויש ארבע שיטות בדבר:

א. הרשב"א פשט ספק זה לקולא, ולכן בין יש סכנת איבר או לא מותר לעשות שבות ע"י ישראל.

ב. הר"ן לא התיר שבות ע"י ישראל רק אם יש סכנת אבר, שעיקר הקובע זה סכנת אבר, ולא משנה אם נפל למשכב או לא.

ג. הרמב"ן ביש סכנת אבר מתיר שבות אף בלא שינוי ע"י ישראל, ובאין סכנת אבר אינו מתיר ע"י ישראל אלא בשינוי.

ד. הרמב"ם: לפי הרב המגיד אם זה חולי כולל כל הגוף, מותר אף באין סכנת אבר לעשות שבות ע"י ישראל, אך אם יש רק סכנת אבר ואין חולי כל הגוף, אינו מותר מעשה ע"י ישראל.

לפי הב"י אין חילוק בין חלה כל הגוף או סכנת אבר בלא חולי כל הגוף, ובכולם התיר הרמב"ם שבות ע"י ישראל, אבל לא התיר רק בשבות שאינו תלוי במלאכה דאורייתא, דהא לכוהן עיניים דאסור משום גזירה אטו כותב, היות ויש לאיסור זה עיקר מדאורייתא לכן לא התיר הרמב"ם אלא ע"י גוי, ולכן כל דבר הדומה למלאכה או מידי דאיכא למיגזר ביה משום שחיקת סממנין, אסור לעשות ע"י ישראל, ולא הותר אלא דבר שאינו דומה למלאכה ואינו נעשה ע"י סממנים (בשו"ע סעיף י"ז הביא ד' שיטות על סדר הרשב"א הר"ן הרמב"ן הרמב"ם, ע"פ פירושו בב"י ודלא כהרב המגיד, וכתב דדברי הסברא השלישית נראים).

אדם שיש לו מיחושים וכאבים בלבד

כל רפואה אסורה בשבת גזירה משום שחיקת סממנין, וכתב הב"י ופשיטא דלא מיירי בחולה שיש בו סכנה דמותר לחלל שבת עבורו, וגם לא מיירי ביש סכנת אבר שהרי מותר לעשות לו מלאכות דרבנן ע"י ישראל, אלא על כרחק גזירה זו נועדה למי שיש לו מיחוש בעלמא דאסרו לעשות לו כל רפואה, והטעם משום גזירת שחיקת סממנים נגעו בה, דכתב רש"י בשבת דף נ"ג ע"א וז"ל: במידי דרפואה גזרו רבנן, דאי שרית שום רפואה אתי למשרי שחיקת סממנים, והוא איסורא דאורייתא משום טוחן.

וכן פסק בשו"ע סעיף א' וז"ל: "מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה ואפילו ע"י עכו"ם, גזירה משום שחיקת סממנים". וכתב המשנ"ב הטעם דאסור ע"י גוי, אף שהוא שבות דשבות, משום שהוא רק מיחוש בעלמא.

דין חולה שיש בו סכנה

א. כתב הטור דדבר שיש בו סכנה מותר לחלל עליו שבת, והדגיש הב"י דלאו דווקא מותר, אלא מצוה נמי איכא, ואיתא ביומא (פ"ד ע"ב) ת"ר מפקחין פיקוח נפש בשבת, והזריז הרי זה משובה, ואין צריך ליטול רשות מב"ד. הא כיצד, ראה תינוק שנפל לים פורש מצודה ומעלה, ואע"פ שהוא צד דגים, וברירושלמי איתא הנשאל הרי זה מגונה, והשואל הרי זה שופך דמים, פירוש השואל שופך דמים כגון שמחמיר ואינו רוצה לעשות שום דבר זולת ולת המורה (פרישה), דהרי הוא מאחר הדבר, והרי הכתוב אומר וחי בהם ולא שימות בהם, וטעם הדנשאל הרי זה מגונה פירש תרומת הדשן (ס"י נ"ח) דהיה לו להודיע דין לו לבני עיריין קודם שיצטרכו לזה, והפרישה (סק"ד) כתב דנראה שהטור לא ס"ל כביאור זה, שאזי היה לו לכתוב וללמדנו שצריך להודיע ולדרוש הדין ברבים, ולכן ביאר כוונת הירושלמי באופן אחר, שמי שמקפיד מפני כבודו על מי שמתיר לעצמו ואינו בא לשאול, הרי זה מגונה.

ובשו"ת התשב"ץ (ח"א סימן נ"ד) כתב ביאור אחר, שמי שאינו זריז בעצמו לעטוק בפיקוח נפש, אלא מתיר לאחרים השואלים אותו לעשות, הרי זה מגונה, שאף שהוא מתיר לאחרים כשהוא נשאל, מגונה שהוא עצמו אינו מתעסק בזריזות במצוה זו.

ובתורת שבת (סק"ב) כתב שיפה עשה השו"ע שלא הזכיר שהנשאל הרי זה מגונה, שהרי כמה וכמה דינים אינם מבוררים בענין זה, כגון מה שנזכר במשנ"ב (סק"ה) שבעינן רפואה ידועה.

וכן פסק בשו"ע סעיף ב': "מי שיש לו חולי של סכנה מצוה לחלל עליו את השבת, והזריז הרי זה משובה, והשואל הרי זה שופך דמים". וכתב המשנ"ב דאם החולה מתיירא שיחללו עליו את השבת, כופין אותו ומדברים על לבו שהוא חסידות של שטות.

ומבואר במשנ"ב סימן תרי"ח ס"ק כ"ד שצריך כל מורה להיות דינים אלו שגורים בפיו, כי יוכל להיות שבשהיה מועטת יהיה סכנת נפשות, ואם יש שאלה שהמורה צריך לעיין בדינה, ויש שם אחר בקי שידוע להשיב מיד, אין חולקים בזה כבוד לרב.

היצוא למעשה

רחיצת התינוק לאחר המילה

בשו"ת בנין ציון (סימן כ"ד) כתב דהטעם דבזמנינו אין מחללים שבת ברחיצה עבור הנוולד, ואנו אומרים שנשתנו הטבעים, הוא משום דבגמ' (שבת קל"ד ע"ב) מצינו מחלוקת אם יש צורך להרחיץ את הנוולד גם ביום שלישי או לא, וממה שנחלקו אמוראים אם רוחצים או מזלפים, ואם מותר הרחצת כל גופו או הרחצת המילה לבד, נראה שבענין הרחיצה לא היה דבר פשוט ומקובל אצלם, אלא שדנו בה ע"פ שהיה נראה להם צורך לפי שינוי הטבעים, ולכן אחר שידוע אצלינו שאין סכנה בביטול הרחיצה אסור לחלל שבת עליה, שהרי גם בזמן המשנה והגמרא לא היתה הרחיצה רפואה המקויימת וברורה בכל אופניה.

כאבי שיניים

בשו"ת שבת הלוי (סימן ע"ו אות א-ג) דן במחלת בשר השיניים, דנראה דיש בזה כמה דרגות: אם כואב לו ע"י שיש חור בשן ואין דלקת, ולא נתקלקל העצב וגם אין נפיחות סביב השן, והרפואה היא רק לסתום החור, בזה דינו כסעיף ל"ב דאין מחללין שבת, ויעשה פעולות המותרות והנצרכות שם, דהיינו לגמע החומץ ולבלוע אותו, ולא יגמע ויפלוט, וגם להשהות החומץ ולבלוע אסור. ואם יש נפיחות בפנים או הרבה מוגלא סביב השן בחניכים, יראה שמוותר לחלל שבת, מלבד אם הרופא אומר דרך ודאי שאין צריך. ואם נחלה העצב שבתוך השן, ובפרט אם הוא מגולה וגורם יסורים גדולים, יראה מרהיטת הפוסקים שהרי הוא כמכה של חלל ומחללין שבת.

הוצאת השן

בכף החיים (ס"ק ט"ו) ציין לגמ' בפסחים (ק"ג ע"א) שאמר רב לחייה בנו "אל תעקור ככא" [שיניים הפנימיות שטוחנים האוכל], וכתב הר"ח כלומר אם יכאב לך אל תעקרוהו שמא תכחש עיניך, וזהו כוונת האיסור והיתר במה שכתב דכאב השיניים יש בו ג"כ סכנה, שתלוי בהן העין. ובמשנ"ב התיר לומר לאינו יהודי לעקור השן, דבמקום צער לא גזרו, ולא מחמת סכנה, דאדרבה תלישת שן סכנה היא. ופשטות כוונתו כדברי הא"ר סק"ג שהוצאת השן היא רפואה שאינה ידועה, ולכן מותר ע"י אינו יהודי, דאם כוונתו כדברי האיסור והיתר מדוע מותר ע"י אינו יהודי, הרי יש בזה סכנה.

ובשולחן שלמה סק"ז כתב דנראה דבזמנינו מותר להוציא ע"י רופא ישראל אם לדעת הרופא יש בזה הצלה, ואף אם זה רק ספק הצלה, כיון שבזמנינו אין סכנה בהוצאת השן, שהרופאים בקיאים בדרכי החיטוי. וכעין זה כתב בשו"ת אבני נזר (יו"ד סימן ר"ס) שבזמן הזה אין סכנה בהוצאת השן.

ובשו"ת שבת הלוי סימן ע' אות ו' כתב דבזמן הזה קשה להחמיר במקום סכנה משום האיסור והיתר, דגם הוצאת שן סכנתא היא, דאנו רואים שאם נעשים בזהירות כחוק הרפואה היא רפואה בדוקה, ומקרים לא טובים שייכים גם בשאר רפואות, ולא גרע הוצאת השן מהם במקום דאיכא היתר פיקוח נפש.

כאבים פנימיים

מבואר בבאוה"ל ס"ג ד"ה ודווקא שנתקלקל, וכ"ה בשו"ע הגר"ז יו"ד (סימן קי"ז קו"א ס"ק י"א), שכל שכואב לו הרבה באיברים הפנימיים, אף שאין אנו יודעים בודאי שיש לו שם מכה או בועה, מחללים עבורו שבת, שכיון שכואב לו הרבה אנו משערים שיש לו מכה או בועה. ובשו"ת שבת הלוי (ח"א סימן ע' אות ה') כתב דבלא"ה ע"פ רוב כשיש כאב גדול בכליות ומרה ובבני מעיים, ואין זה מחמת נפיחות המאכלים, הנסיון מורה שיש שם איזה מכה של דלקת או אבן כליות וכיוצא בזה, והוא ספק פיקוח נפש.

ארבע דרגות במהירות הרפואה

מדברי שו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ז' אות א', ח"ב סימן ס"ט אות א') עולה דיש ארבע דרגות בענין המהירות לעשיית רפואה עבור חולה שיש בו סכנה: א. דברים שיש סכנה אם ישהה, עושה אותם מיד. ב. דברים שיצטרכו לעשותם בשבת, אלא שאין מוכרחים לעשותם מיד, ואפשר להמתין כמה שעות, יש לשהות רק בכה"ג שאם יהיה לא יצטרכו כלל לחלל שבת, כגון שהוא סמוך ליציאת השבת, ואין שום סכנה להמתין עד מוצ"ש, שאז חייבים להמתין עד מוצ"ש. אבל אם יצטרכו לחלל שבת, אלא שרוצים לשהות קצת כדי להמתין לאינו יהודי שיעשה את המלאכה, או כדי לעשות כן בשינוי, שאז אין זה אלא איסור דרבנן, אין להמתין ומחללים שבת מיד. ג. חולה שעסוקים ברפואתו בשבת, עושים לו כל דבר שיש לו בו צורך, ואף דברים שאין במניעתם סכנה. וכך מבואר במשנ"ב סק"ד. אך כל דבר שאפשר

לעשותו בהיתר אחר שהיה מועט, כגון שהשבת יוצאת עוד זמן מעט, יש לשהות ולעשותו בהיתר, אף אם יש במניעתו סכנה, אלא שאין סכנה אם יהיה את הדבר מועט. ד. חולה שאין צריך כלל לעסוק ברפואתו בשבת, שידועים בודאי שלא יתגבר החולי ע"י ההמתנה עד מוצ"ש, אין לעשות לו בשבת רפואה כלל ע"י ישראל.

ניתוח

מובא בשולחן שלמה סק"ט במחלה חריפה מסוכנת שבהולים בגללה ומצריכה ניתוח, חייבים לטפל ולנתח בשבת אם אפשר לעשותו מיד, ואף אם ביום חול אילו היו כל חדרי הניתוח תפוסים מחמת ניתוחים אחרים דחופים יותר וכדומה, היו דוחים משום כך את הניתוח ליום או יומיים, משא"כ אם אין נבהלים ממנה לנתח מיד ואפשר לנתח אחר השבת, ינתחו אחר השבת.

חמש דרגות ברפואתו של חולה שיב"ס

מבואר בדברי הביאוה"ל והשעה"צ דהם חמש דרגות: א. עשיית רפואה המצילה ממיתה בודאי או בספק שהיא מותרת בודאי. ב. עשיית דבר כדי שלא יחלש ויכבד עליו החולי מותר לכו"ע. ג. עשיית דבר שמחזק את אברי החולה, אך במניעתו לא יחלש ויכבד עליו החולי, ויש בו צורך הרבה, מותר לכו"ע. ד. כנ"ל אלא שיש בו צורך קצת נחלקו בו הראשונים, והכריע המשנ"ב שבאיסורים דרבנן מותר לעשותו, ובאיסורים דאורייתא אין לעשותו ע"י ישראל אלא ע"י אינו יהודי, שאז אין בזה אלא איסור דרבנן. ה. דבר שאין בו צורך כלל, ואינו בא אלא לעונג החולה וכדומה, אסור לכו"ע, אף שאין בו אלא איסור דרבנן.

שיעור החום שמחללים שבת

בתהלה לדוד כתב שצ"ע מה השיעור של חם ביותר שעליו מחללים שבת, ובברכי יוסף (סק"ג) כתב בשם מהר"י מולכו (שו"ת כת"י סימן קי"ט) שכדי לחלל שבת על חולה בקדחת, צריך רופא בקי שידע אם זה קדחת חם ביותר אם לאו, ובזמנינו שאפשר לדעת כמה חום יש לחולה, ויודעים איזה חום נחשב לספק סכנה, א"צ לזה רופא בקי.

ובשו"ת אגרות משה (ח"א סימן קכ"ט) כתב דחום הבא מחמת מחלה הנמצאת בריאה או בשאר אברים פנימיים, הרי זה בכלל מכה של חלל, ומחללים עליו שבת אף אם יש לו רק מעט חום.

אך בחום הבא מחמת ציונו או מחמת מחלה באבר שבחוץ, כגון מידו ורגלו, אין בזה שיעור ברור, אבל כשהאדם חושש שמא הוא חם ביותר מחללים שבת, ורק כשברור לו שזהו מעט חום אין מחללים, וסתם בני אדם חוששים לחום של 38.9 מעלות צלזיוס, ומחללים עליו את השבת. ואם אחד חושש ב-38.3, ורוצה שיחללו עליו את השבת, מחללים, כמבואר בשו"ע סעיף ה'. ובתינוק שרואים שמצטער ביותר, מחללים עליו את השבת אף ב-37.8.

ובשו"ת באר משה ח"ו סימן נ"ז הביא דבריו, וכתב שחלילה להקל בזה, ועוד שהאגרות משה כתב ע"פ הסברא שאצל קטן יש לחוש יותר אף בחום נמוך, אך ידוע ומפורסם לכל העוסק ברפואת קטנים שאצלם חום של 39.4 יותר קל מחום של 38.9 אצל גדול, ופשוט שאין כוונתו לקטנים ביותר שאדם אף מעט חום מסוכן הוא.

וכן השיג ע"ז הגר"פ עפשטיין שבחום גבוה אינו נקרא כהיום עדיין חולה שיש בו סכנה, ויש היום רפואות שמורידות החום אחר זמן קצר. ובשו"ת שבת הלוי (ח"ג סימן ל"ו) כתב שחום יותר מ-40 מעלות הוא ודאי ספק סכנה, ולרוב יש לו סיבה ממחלה פנימית.

ובארחות שבת (פרק כ' הערה ס"ד) כתב שנראה שהשו"ע מדבר במי שיש לו חום גבוה, ולא נבדק ע"י רופא, ולא נתברר מה חום גבוה לענין זה, ודעת הרופאים שכל מקרה נדון לגופו, ופעמים חום גבוה של 40 מעלות אינו בגדר סכנה, כגון שאובחן אצלו שפעת, ומאידך חום של 38 מעלות יכול להיות מסוכן בדלקת ריאות, ולכן רשאי לנהוג בזה כפי שהיה נוהג בימות החול בשעה שאין באפשרותו לילך ליבדק אצל רופא.

תפירת פצע בשבת

בספר אור ההלכה סיכם דין זה, וכך הוא, דיש חמש אפשרויות לסגירת החתך אף שהפסיק לדמם כדי למנוע זיהום: א. ע"י פלסטר רגיל. ב. ע"י פרפר. ג. ע"י נוזל מדביק. ד. ע"י תפירה. ה. ע"י מהדקים להלכה מותר לחבר את שתי שפות החתך עם פלסטר פרפר או דבק, כי אין כאן מעשה תפירה ורק מונעים את ההפרדה, ובלבד שחתך מע"ש למידה שצריכים, דאל"כ יש כאן איסור מחתך.

מבחינה רפואית הדרך הטובה ביותר למנוע זיהום הוא ע"י הידוק היטב של שפות החתך, הן ע"י תפירה הן ע"י מהדקים מתכתיים. סגירה ע"י תפירה או מהדקים גם נותנת תוצאה טובה ביותר מבחינת דלקת.

נחלקו גדולי הפוסקים אם יש בזה איסור תורה: א. אם יש איסור בתפירה משום קושר, כי חייבים לקשור בקשר כפול כל תפירה ותפירה. ב. אם יש איסור תופר או בונה בגוף האדם. ג. אם יש לאסור משום מחתך בחוט התפירה, ומשמעות המשנ"ב בסימן תכ"ט להתיר. להלכה במקום חשש סכנה מותר הכל, ואם אין חשש סכנה יש להשתמש באמצעים אחרים אם הדבר נעשה ע"י ישראל, ויש לדעת שמבחינה רפואית במקרים כאלו אפשר לחכות עד 3-כ שעות לפני תפירת החתך, כשלפני כן חייבים גם לנקות את מקום החתך ולכסותו עם גזה סטרילית.

ולכן אם נחתך בשבת אחר הצהריים, ואין סיכון לחכות לרופא כמה שעות עד מוצ"ש, יש להמתין, אך אין לפצוע לחכות כמה שעות עד מוצ"ש לפני שהולך לחדר מיון, שמא עקב העומס שם לא יתפנה הרופא מיד. ועיין בזה באור לציון ח"ב עמוד רנ"ט. ויה"ר שרופא כל בשר ישלח רפואה שלימה לכל חולי עמו ישראל, אמן.

הערות והארות

סימן שכ"א

בדין ליתן לתוך מים מלח ושמן לבסוף

במשנ"ב סי' שכ"א סק"י כ' בטעמא דמילתא כשנותן שמן לבסוף, אחר עשיית מים ומלח דאסור, משום דבשעה שהוא נותן מים ומלח כבר נראה כמעבד, ומה לנו הא דנותן שמן אח"כ.

וצ"ב, דהא לעיל בסק"ט הביא פלוגתת התוספת שבת והא"ח, לענין עשיית מים מלח הרבה, ליתנו לתוך התבשיל, שלדעת התו"ש מותר, דכיון שהוא נותן לתוך התבשיל לבסוף אינו נראה כמעבד, הרי לן דלא חיישינן לשעת מעשה העשייה דווקא, כיון שלבסוף מוכח שאינו מעבד, והכא כתב דחיישינן לשעת מעשה העשייה.

ישראל סיגור - חיפה

סימן שכ"ו

איסור רחיצה במים שהוחמו מערב יו"ט

סי' שכ"ו סעי' ג': אם משך סילון מעי"ט דינו כחמין שהוחמו ביו"ט דאסורין ברחיצת כל גופו, ומותרין בשתייה וברחיצת פניו ידיו ורגליו, ומבואר בבי"ד היינו אף מים שנכנסו מעי"ט, וצ"ב טעם האיסור, דהאם אסור להטמין בדבר המוסיף הבל מעי"ט, ובמ"ב בהוצאת עז והדר כ' דמבואר מזה דאסור להטמין בדבר המוסיף הבל לצורך רחיצה, ולא הביאו מקור לדבריהם.

ישראל ששון - אשדוד

רחיצה במים שהופשרו בשבת

במ"ב סי' שכ"ו סעי' ד' כ' דאפי' מים שרק הופשרו בשבת ואין היס"ב, ג"כ אסור לרחוץ בהן אפי' אבר אחד, ויל"ע לדינא האם המ"ב איירי בהפסיד ע"י שהניחם סמוך לאש (במקום שלא יגיעו ליס"ב), או דאיירי אפי' במערב חמין בהרבה צונן שע"ז מתחמם הצונן ולא מגיעים ליס"ב, וכמו באמבטי בסי' ש"ח סעי' י"א, ולפי"ז צ"ל דדין דאמבטי איירי בעושה כן לצורך שתייה.

ישראל ששון - אשדוד

סימן שכ"ח

ההבדל בין תנייה לקדירה בשבת לאיסור סתם יינם

במ"ב סי' שכ"ח סק"י נ"ח הביא ד' הח"א דצריך ליהדר שלא יתן המאכל בעצמו לקדירה, כיון דא' נותן המים וא' שופת את הקדירה, הראשון פטור אבל אסור. ויל"ע אמאי ביי"כ ה' הדגמ"ר דימלא ישראל ויחם הגוי, הא עדיף שהגוי יעשה הכל, ואף ד"ל דלענין יי"ג גוי השופך יין חמיר טפי מגוי המולך, וא"כ הוי דרבנן כנגד דרבנן, מ"מ הא איסור סתם יינם הוי איסור קל מחילול שבת דרבנן. ויל"ע בזה, דאולי מה שהזכיר איסור קל, ר"ל דביחס לאיסור נבילה הוא איסור קל, ולא קץ החולה בזה.

ישראל ששון - אשדוד

סכנת אבר בשבת

בשו"ע סימן שכ"ח סעיף י"ז מבואר כל הפרטים שמוותר לעשות למי שיש סכנת אבר בשבת. יעו"ש. והסתפקתי, אם שיצטרך למשקפיים אם לא יטפול לו בעיניו בשבת, האם זה נקרא סכנת אבר.

גמליאל הכהן רבינוביץ - מח"ס "גם אני אודך"

בני ברק

ישיבה בכלי עם מים לרפואת חולי הטחורים

כתב מרן בשולחן ערוך סימן שכ"ח סעיף מ"ד: רוחצין במי גרר, ובמי חמתן, ובמי טבריא, ובמים היפים שבים הגדול אף על פי שהם מלוחים, שכן דרך לרחוץ בהם, וליכא הוכחה דלרפואה קא עביד. אבל לא במים הרעים שבים הגדול, ובמי משרה שהם מאוסין ואין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה. ודוקא ששוהה בהם, אבל אם אינו שוהה בהם, מותר, שאינו נראה אלא כמיקר, ע"כ. וחזיתי בזה בשו"ת צ"ץ אליעזר (חלק י"ב סימן מ"ד) שנשאל בענין סובלי טחורים אשר רפואתם להקל מעליהם סבלם הרב היא לשבת כמה פעמים ביום עם ענבותם לחוד בכלי מים חמים, אם מותר להם לשבת כן גם בשבת, והשיב דנראה פשוט שמוותר להם לעשות כן בשופי, דהא הלכה פסוקה היא באו"ח סימן שכ"ו סעיף א', דהגם שאסור לרחוץ כל גופו אפי' במים שהוחמו מעו"ש וכו', אבל מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו או שאר אברים כל שאינו רוחץ כל גופו. ומכיון שמוותר גם לבריא לרחוץ במים חמים שהוחמו מעו"ש איזה אבר מאבריו, א"כ גם כשעושה כן לרפואה ג"כ מותר בהיות דליכא הוכחה דלרפואה קא עביד זאת. וסיעע זאת מהמבואר בשו"ע כאן דרוחצין במי גרר ובמי חמתן ובמי טבריה וכו' שכן דרך לרחוץ בהם,

ולכא הוכחה דלרפואה קא עביד, ומבאר המ"ב ס"ק קל"ז דאף שכונתו לרפואה, כיון שרוחצין בו בריאים מותר. ודון מינה בבנין אב ובגזירה שוה, עכ"ד.

ולדידי הך מילתא צריכה עיונא, דאדורבא אין דרך בריאים לישב כך בתוך כלי של מים, וא"כ מוכח שעושה כן לרפואה ויש לאסור. וכן ראיתי בספר נשמת אברהם כאן (סוף ס"ק כ"ג) שהביא דברי הצ"ח והעיר עליו כאמור. [ואע"פ שהצ"ח בהמשך דבריו צידד להקל ג"כ מטעם דחשיב כחלה כל גופו וכו', מ"מ נראה דלא בכל חולי טחורים נימא הכי, וא"כ אכתי נפי"מ באופן שלא חלה כל גופו מחמת הטחורים]. וא"כ אין לנו מקור להיתרא בדבר זה.

אמנם יש לדון להיתרא בזה, כמש"כ בשו"ת באר משה (ח"א סי' ל"ג אות י"ב-י"ג) ובספר חזו"ע (שבת ח"ג עמ' ש"ע) דכיון שרפואה זו אין דרך לעשותה ע"י סמנים, לא אסורה מחמת חשש שחיקת סמנים, וכמבואר להדיא בשו"ע לעיל בסמוך (סעיף מ"ג) שמוותר לכפות כוס חם על הטבור ולהעלותו, ולהעלות אונים בין ביד בין בכלי, ולהעלות אונקלי, שכל אחד מאלו אין עושים בסמנים כדי שנחוש לשחיקה, ויש לו צער מהם. וכן הוא בשו"ע להלן (סעיף מ"ו) שנותנין כלי על גבי העין להקר, וכתב המשנ"ב בשעה"צ (ס"ק ק"ד) דהטעם הוא משום דאין דרך לעשות דברים אלו בסמנים, ולכך אין לגזור משום שחיקת סמנים. וכן מצינו לגבי מש"כ השו"ע לעיל (סעיף מ"א) שמי שנשחכר, שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח, שמוותר לסוכם בשבת, שכתב המגן אברהם שם (ס"ק מ"ה) דהטעם הוא משום שדברים אלו אין עושים בסמנים (אמנם במשנ"ב ס"ק קכ"ז נקט טעמא אחרת וכה"ט והא"ר, ואכמ"ל), ודו"ק.

והנה יש להקשות בזה גופא היאך נתיר מצד שלא עושים רפואה זו בסמנים, הא עכ"פ כמו שהעירו לעיל אי"ז דרך הבריאים לישב כך בתוך כלי של מים, ומאי שנא מהמבואר בשו"ע שאסור לשהות במים הרעים ובמי משרה וכדו' משום שאין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה. והנראה לבאר בס"ד, דאה"נ שיש גזירה מיוחדת על כל אותם מימות שאינם מים רגילים ומיחזו כרפואה, ולכן אע"פ שיש דברים שאין דרך רפואתם כלל בסמנים, מ"מ אסור להתרפאות מהם ע"י שהיה באותם מים, דאסור בעצם את כל המימות הללו. אולם כאן שאנו דנים על מים רגילים, ורק שצורת השהיה היא שונה, שיושב עם פניו של מטה בתוך המים, בזה אע"פ שכן היא דרך רפואת חולי הטחורים, מ"מ אמרינן דכיון שאין דרך רפואה הדבר ע"י סמנים, שפיר שרי, וכשאר רפואות שאין דרכן ע"י סמנים, ודו"ק.

האמנם דבבש"ט עצם הדבר אינו נראה לי במציאות, דבדואי (עד כמה שידוע לי) יש משחות מיוחדות לחולי הטחורים, וא"כ רפואה זו שייכא ע"י סמנים, ואיך נתיר אותה מהאי טעמא. וכן מצאתי בקצות השולחן ח"ו (סי' קל"ח בדי השולחן ס"ק ל"א) שדן בענין לתת על הטחורים כ"ס עם מים חמין שקורין "ווארים פלאש", או לישב עליו. והסתעף לדון בדברי השו"ע (סעיף מ' וסעיף מ"ג) שהתיר לכפות כוס חם על המעיים ועל הטבור, ולבסוף כתב דהכא לענין חולי של טחורים יש לאסור לשים "ווארים פלאש", כיון דניכר הרפואה וגם עושים רפואה בסמנים, עיי"ש. והיינו כאמור.

והלום ראיתי בספר חוט שני (ח"ד פרק פ"ט ס"ק נ"ד) שכתב "בני אדם הסובלים מטחורים, ורפואתם ששוהים עצמם בתוך מים חמים באמבטיה, נראה דמותר לשהות בהם גם בשבת בחמין שהוחמו מערב שבת (ולא רוב גופן) כמש"כ בסי' שכ"ו, דאף דעושהו לרפואה מ"מ ליכא הוכחה דהוא לרפואה", ע"כ. הרי דנקיט בהא מילתא לקולא, אף שדרכו להחמיר וכידוע. אולם נראה דבדוקא נקט "ששוהים עצמם בתוך מים חמים באמבטיה", והיינו שנותנים באמבטיה מעט מים באופן שאין רוב גופם שוהה בתוך המים, וא"כ מצד אחד אין כאן בעיה של שהיית רוב גופו במים, ומצד שני אין בזה מעשה שנראה שנעשה לרפואה, שהרי דרך אינשי בעלמא לשהות לפעמים באמבטיה כאשר אין כל גופם בתוך המים, וא"כ אין לנו מדבריו ראיה להקל בשהיה בתוך כלי מיוחד (כמו שאיירי הבאר משה), ואפילו בכלי שאינו מיוחד (דבזה איירי הציץ אליעזר), דמ"מ בהם אין דרך בריאים לישב, וא"כ מיחזו כרפואה ואסור, כנלע"ד, ולמעשה צ"ע.

אליהו ברכה - נוה יעקב

נטילת תרופות בשבת

בשו"ע סי' שכ"ח סל"ז התיר ליקח תרופות בלא שינוי, והביא במ"ב טעם הרמב"ם "כיון דלבריא מותר". עוד ציין המ"ב לשיטת הרד"ב שכל שאסרו משום שחיקת

סמנים, לא גזרו כלל בחולה שאין בו סכנה. אלא שהוסיף עוד סברא להתיר התרופות, "דשאני התם שמייירי במלאכות דרבנן או בדברים דמיחזו כעין מלאכה, אבל הכא דאין בזה משום סרך מלאכה וכו", עכ"ל. ונראה שהיה צריך להוספה זו למהלך נוסף בנושא זה שהתווה המ"ב, דהנה בעיקר שיטת הרד"ב והרמב"ם כמו שהן מצאנו סתירות במ"ב, דהנה בס"ק פ"ה כ' בפירוש דברי הרמ"א שאפילו ליתן אפר מקלה שאסור רק משום שחיקת סמנים, אע"כ אסרוהו אלא בשינוי, ובס"ק ק"א לענין גימוע ליקר בפה כשאינו בולעו "דוקא ע"י שינוי, אך הח"א מסיק שם דכשאי אפשר בשינוי מותר בלא שינוי", והוא כעין פשרה בענין הזה בדבר שנאסר רק משום שחיקת סמנים, ואילו בס"ק ק"ל כ' לענין התעמלות אף שאיסורו רק משום שחיקת סמנים, "אין עושין דבר זה אלא ע"י שינוי", ואחרון חביב בס"ק ק"ג לענין לשום פתילה "אם לא בחולה אף שאין בו סכנה וכמו שכתוב בסעיף י"ז, דאז מותר ע"י שינוי" [מיהו יש לדחות דשם אסור גם משום תלישה דרבנן, ולא רק משום שחיקת סמנים, ועיין בסוף דבריו].

ומאידך מצאנו שהתיר המ"ב בדי מקומות באכילה ושתייה, הרי התיר כאן בתרופה, ואילו בס"ק א' התיר בסכיה, וז"ל: אף שאין בו סכנה מותר לעשות בשבילו רפואה שאין בו מלאכה, כההיא דסימן שכ"ז [דמייירי בסכיה] וכה"ג, עכ"ל. וכן ברחיצה התיר בס"ק מ' שנאסר רק משום שחיקת סמנים, וז"ל: אם לא שהוא בא לכלל חולה שאין בו סכנה דאז מותר, כנ"ל בסעיף ל'. וכן מוכח מבה"ל כאן שהקשה משבת ק"ט מרחיצת חולה, והקשה על המתירים בתרופות, הרי שהיה שווה לו רחיצה לתרופות [דאל"כ מה מקשה מרחיצה לתרופות].

ונראה להקדים מלשון הבה"ל כאן "ולכא למידחי דאפר מקלה גרע דדמי למלאכה, דהא מביא גם מסיכת שמן וכו'", הרי דחילק דגם להאוסרים י"ל דידוד באפר מקלה משום דדמי למלאכה, והטעם דלא סגי רק משום דלבריא מותר, ומה שהאזן רק משום שחיקת סמנים, אלא שצ"כ שלא יהיה נראה כעושה טיפול מסוים דזה נראה כמלאכה, אלא רק כעושה צרכי אדם בריא, היינו א. אכילה, ב. שתייה, ג. רחיצה, ד. סיכה, דק או סמנין להקל על סברת הרמב"ם והרד"ב, וצ"ע אע"פ שהם לא חילקו בזה. ואפשר שהכריחו דאפילו שהתיר הרמ"א תרופות, סו"ס לא התיר אפר מקלה שמשמעות נ"כ השו"ע שלא הותר אלא ע"י שינוי, לכך נתחדש נתיב חדש בהיתר שלא להתיר בכל מקום בשחיקת סמנים בדמי לבעין מלאכה, לכך לא התיר באפר אלא ע"י שינוי, וגם בהתעמלות ופתילה, וכבר נזכר ב"שונה הלכות" שורש חילוק זה דיש לחלק בין אכילה לשאר דברים.

ונפק"מ מאוד לדינא לענין פתילה שכ' במ"ב דוקא ע"י שינוי, ובמינוי שאין חשש השרת נימין נחלקו פוסקי זמנינו אי מותר בלא שינוי, ונפק"מ ליתן לקטן אקמול ע"י פתילה, ולהניח יש לאסור כיון שאינו בצורת אכילה ושתייה או רחיצה וסיכה אלא דרך טיפול, ויכול להכניס "בשינוי" באצבע קטנה וכו"ב, וכ"כ בחוט שני בזה.

י. ש. - בית שמש

ביאור דישי ב' עניני לא מוכחא מילתא

הנה המשנ"ב בסי' שכ"ח כבר העמיד את השאלה במה חלוק סעי' כ' מסעי' כ"א, דבסעי' כ' מותר ליתן ע"ג העין כ"ז שלא פותח וסוגר, ובסעי' כ"א הוצרך להיכר ע"י השרייה בע"ש, ות"י דבסעי' כ' כיון שדרך לרחוץ ביין לתענוג בעלמא ליכא חשש כלל, אבל הכא שאין עושים כן אלא לרפואה צריך היכרא. וביאור הדבר שהדין כל האוכלין אוכל אדם לרפואה, והיינו שאע"פ שודאי כונתו לרפואה, מ"מ הגזירה היתה על עשיית רפואה ולא שלא להתרפאות, וכל זמן ששייך להגדיר את הדבר כאוכל, אין עליה שם רפואה ומותר. וכן הוא ברחיצה ע"ג העין, ואין תחילת הגזירה כלל. משא"כ בקילורין הרי יש כאן רפואה גמורה, ומ"מ אתינן מצד היתר אחר, שכיון דאית ליה היכרא לא אתי לשחוק.

וזהו גם החילוק ביניהם בכלפי אחרים, דבסעי' ל"ז מבואר שכל אוכלים ומשקים מותר לרפואה, אע"פ שמוכחא מילתא דלרפואה עביד, וכאן צריך שיראה כרוחץ (כך מבואר פשוט). והיינו במקום דהוי אוכל וכן בסעי' כ' גם אם כולם יבינו שמה ששם ע"ג העין לרפואה מותר, דמוגדר כרחיצה. ויסוד ההיתר דאמרי לרחיצה, והיינו שלכן הוא מוגדר כרחיצה. אבל למעשה אחר שכן הוא, אפילו מוכחא מילתא מותר, משא"כ בקילורין דעסקי ברפואה, כאן אם כלפי אחרים נראה למעשה רחיצה מותר.

אברני רובני הכוללים "אליבא דהלכתא"

בהיתר לשרות מער"ש

ובעיקר היתר זה דשרייה בער"ש, ברש"י כתב לבאר כך בפשטות את הסוגיא בדף ק"ח ע"ב וז"ל: לדלידיה כיון דאצרכוה לשרותה מער"ש איכא היכרא וליכא למיגזר, ומאן דחזינהו סבר דרחיצה בעלמא היא, דקסבר שהוא יין, עכ"ל. ועיין תוס' י"ח ע"א שהקשה לסתירת הסוגיות, דשם מבואר שמניחין קילור ע"ג העין מער"ש ומתרפאת והולכת כל היום כולו, ומבואר שכל ההיתר דוקא אם הניח מער"ש. ומאידך בדף ק"ח ע"א מבואר שדי בשרייה מער"ש, ואז מותר להניח בשבת. ות"י בדף ק"ח ע"א מדובר באדם בריא ושם לתענוג, משא"כ בחולה אין היתרא דשרייה, ולשי' אין כלל מקור להיתר שרייה בבריא. [וצ"ע לדבריהם מ"ט צריך לשרייה בער"ש].

ובתו"י שם כתבו וז"ל: התם אינו משום קילור עצמו בתחבושת אלא שורה הקילור במים, ולגבי ידיה ליכא למגזר שידוע כי לא התירו לו אלא ע"י שרייה, ואחרי ש סבורין שלרוחץ מים הוא צריך, עכ"ל. ודבריו אין כלל לרש"י (אם כי בשינוי מועט כדלקמן), ולפי"ז יש הכרח ליסוד היתר השרייה מיישוב הסוגיות.

והנה פליגו האגר"מ ח"ב סי' פ"ו והגר"ש שהובא בשש"כ, האם היתר השרייה הוא דוקא בדבר שאין דרך לשרותו כלל, ולכן אם שראו בער"ש יש בזה היכר, דאם דרך לשרותו אין בזה די היכר שהקדים את השרייה, או אדרבה כל ההיתר דוקא בתרופה שדרך לשרותה, אבל אם אין דרך אין משמעות להיכר זה. באגר"מ הרחיב לנקוט בדרך אחרונה, ע"ש טעמיו, ולדבריו אין כלל מקור לתרופות שאין צורך בשרייתם, והגר"ש נקט בדרך ראשונה, וטעם מחלוקתם שהאגר"מ מתבסס על הנראה ברש"י שההיכר הוא מה שצריך לשרותו דוקא מער"ש, והגר"ש דייק את לשון התו"י שהצרכו שרייה, והיינו שהוא דבר שאין דרך לשרותו. וצ"ע לשי' מ"ט צריך דוקא לשרות מער"ש, הרי די בהיכר ששורה. וצ"ל שהרואים יראו את שרייתו ואח"כ את שתייתו. ובארחות שבת הביא מהשש"כ בתיקונים שנראה שהגר"ש חזר בו מהגבלה זו.

שריית תרופה מער"ש לצורך לקחתה בשבת

ולדידיה עולה לן היתר גדול, ברוצה לטול תרופה בשבת, יכול תמיד לפורר או לערב עד שלא תיראה כלל, ושוב יטול אותה לפי צרכו. וזהו קולא גדולה. וכך נקט לעיקר להורות בארחות שבת, וזה דלא כהאגר"מ (בא"צ לשרות). ובאמת כל ההיתר הזה מתבסס על רש"י ותו"י, אבל לתוס' כנ"ל אין ראיה לזה. והמג"א הזכיר את ד' תוס'. שו"ר שכן נקט בחוט שני, והוסיף שם עוד נקודה שאם חולה שורה תרופה שלא טובה לבריא, צריך לשרות באופן שלא יהיה ניכר כלל, אבל אם היא לא בעייתית בשבילו, שוב יש לזה את הכללים של אוכל, ומותר אע"פ שרואים את התרופה. ובמשנ"ב מהדו' דרשו הביאו משו"ת שבט הלוי שבמקום צורך יש להקל אפילו בשרייה בשבת, ע"ש.

הערה בד' הביאווה"ל גבי חולה השותה לצמא

בסי' שכ"ח סעי' ל"ז הביא המשנ"ב מהא"ר שחולה אסור אפילו אוכל ושותה לרענון וצמאון, ובביאווה"ל הביא שיש לזה מקור ברש"י שפי' לצמאון אם אינו חולה, והרחיב ש"ל שרש"י למד את ד' אביי בברכות ל"ח ע"א דגברא לאכילה קמיכוין, ורפואה ממילא הוי, כפשוטו, שכל ההיתר כשמתכוין באמת לאכילה, ועי' סינימה המשנה חוץ ממי דקלים, היינו שאם כל זה במתכוין לאכילה אסור. והחולקים מבארים שכן אנשים מפרשים שהוא לאכילה, וזה ככל הנ"ל. והעירוני דלפי"ז אין כלל מקום להורות השו"ע שם שכל אוכלים ומשקים מותרים אע"פ שמוכחא מילתא, ולא נראה בביאווה"ל שיש בזה סתירה לדברים, מלבד שגם לא כתב להחמיר כשיטה זו, אחר שמחמירים את רש"י בהבנת ד' המשנה בסיפא, כן י"ל ברישא. ובפשוטו הוא פלא. ושמעתי לבאר שגם לרש"י אין הכוונה שזה כוונתו ממש, אלא כך מוגדר הדבר, ולכן למד מהסיפא של המשנה דיברה גם בכה"ג שהוא ממש חשב כן. והחולקים לומדים שאי"ז הגדרה בעשייתו, אלא בהסתכלות אחרים, וצ"ע.

שמואל צבי ברנר - בית וגן

בדין חולה שאין בו סכנה בשבת

סימן שכ"ח סעיף ל"ז: "כל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכלו ולשתותו לרפואה, ודווקא מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אבל אם אין לו מיחוש מותר". וכתב בהג"ה "וכן אם נפל למשכב שרי", הרי שהתיר לחולה שאי"ס לקחת תרופה, וכך

מי גובר על מי, השבת או החיים, ואז י"ל דרך במקום מיתה ודאית עדיפה שבת, אבל כאשר הלימוד הוא לימוד כללי בכל המצוות כולם, הרי שמבואר כאן ענין יסודי שהתורה לא העמידה דבריה במקום חיים, ומינה שאפילו במקום חשש לחיים ג"כ.

רק ע"פ הבנה זו שהתורה לא העמידה את דבריה במקום ציווי החיים, ניתן להבין את ההגדרה הנ"ל, שכן אם היה זה הלכה בהלכות מי גובר על מי, הרי שהיה צריך גדר מבורר של 'ממות' חיים על מנת לדחות את הדין דשמירת שבת, אבל כיון שהגדר לא התורה לא העמידה דבריה במקום חיים, ממילא ניתן להבין שאין זה נתון לגדר מדויק של רמת סיכון, אלא כל שנראה לבני אדם שבדבר זה מסתכנים בחיי נפש, תו

לא העמידה התורה את דבריה במקום זה.

והנה יש להביא ראיה ליסוד זה שגדר פיקו"נ הוא ע"פ המקובל אצל האנשים לחשוש במצב כזה (אשר הביאה מ"ר הגרמ"מ פרבשטיין שליט"א), מן ההלכה המבוארת בשו"ע סי' שכ"ח ס"ד שלצורך חושיב"ס מחללין את השבת גם בדברים שאין בהם צורך ישיר לרפואתו של החולה, אלא כל שרגילין לעשות לו בחול עושהו. (ועי' מ"ב שם שיש חולקין בזה, ובמקנתו להחמיר בדאורייתא). ובאיור ההלכה הזו איתא בשו"ת הרדב"ז חלק ד' סימן ק"ל ז"ל: שאלה. שאלת אם מותר לעשות לחולה שיש בו סכנה בשבת דברים שאין בהם צורך כל כך. תשובה. דבר זה מחלוקת בין הפוסקים, ואני מן המקילין, מדיקאמינן דחוויה היא שבת אצל סכנת נפשות, ואם כן יהיה מותר לעשות לו אפי' דברים שאין בהם צורך. הא ליתא, ודאי דאין כאן צד סכנת נפשות, אבל בדברים שיש בהם קצת צורך אפשר שאם לא תעשה לו הדברים שיש בהם קצת צורך, יבוא לדברים שיש בהם צורך הרבה, והדבר ידוע דאפילו ספק ספיקא דוחה את השבת. ומבואר דכיון דחיישינן לרפואתו טובא, לכן מותר לעשות לרפואתו גם דבר שאין בו צורך ישיר להצלה מן הסכנה, ויתכן שאין כל מדעי מדויק למדוד את אחוזי הסיכון שאין, ומי"מ נכלל בגדר ספק פיקו"נ שדוחה את השבת.

ובזה יש ליישב מה דנראה לכאורה כסתירה בדברי רבנו הח"ח, דהנה מחד פסק באופן פשוט דאין לדבר רכילות אף במקום חשש אכזר הפרנסה, וז"ל בהל' רכילות כלל א' בבמ"ח מקי"ג: **איבד פשוט הוא לכל יודעי דת ודין שדבר זה אינו נכנס בכלל סכנת נפשות, שיהא מותר לעבור עבור זה על לאו דאורייתא.**

מאיך איתא בספר חוט שני להגר"ק ח"ד עמ' קמ"ו עובדה שהיתה עם הח"ח, והבואה לפני החזו"א, ונעתק הדברים כלשונם: תחת הכותרת "גדר פיקוח נפש אינו שווה בכל אדם": מעשה בעיירה אחת בחו"ל, שהיה בה מפעל של גויים שהעסיק כשלוש מאות יהודים, והם עבדו שם בתנאי שלא יעבדו בשבת. לימים חזרו בהם בעלי המפעל הגויים מן התנאי, והצריכו אותם לעבוד גם בשבתות, והיתה אסיפת רבנים, והכריזו רב אחד שיש להורות לפועלים שיעזבו את העבודה כדי שלא יחללו את השבת. ועמד הגאון רבי שמעון שקופ זצוק"ל ואמר: בשאלה כזו רק החפץ חיים יכול להכריע. וכשנשאל על כך החפץ חיים, השיב שאינו יודע.

והנה לימים היה ח"א שאמר למרן החזון איש, שבאמת היו צריכים הפועלים להפסיק לעבוד שם - וכדברי אותו הרב - אלא שהיה זה להם נסיון גדול, ועל כן לא רצה הח"ח למחות בהם.

ואמר לו החזו"א שאינו כן, אלא שע"פ דין היה מותר להם לעבוד בשבת, כיון שלפי הענין במצב ההוא שלא היה פרנסה ליהודים, ולא היה להם מה לאכול והיו מושלכים ברעב, שישארו שלש מאות משפחות בבת אחת בלא פרנסה הוא ענין של פיקוח נפש [שלא היה ביד הצבור להחזיק בהם], ואע"פ שכלפי יחידים לא היה ענין זה נחשב לפיקוח נפש, מ"מ לגבי מאות משפחות שישארו בלא פרנסה והיו מושלכים ברעב במצב ההוא נחשב הדבר לענין של פיקוח נפש, אלא שלהתיר להם להדיא לא היה אפשר במצב ההוא, מפני שהיה עלול לגרום לפירצה גדולה שבעלי מפעלים גויים ידרשו מהפועלים היהודים לעבוד בשבת, ועל כן לא השיב להם הח"ח, עכ"ל המעשה שהובא שם. והשתא ניחוי אנו מה היתה המציאות שם, שאם היה זה פיקוח נפש בוודאי א"כ כיצד נמנע הח"ח מלהורות היתר, הלא בהמנעות זו יתכן ועובר ח"ו על לא תעמוד על דם רעך, ונראה דוחק לומר דהיה מוגדר הדבר כשעת השמד, דאי"כ היה לו להורות להדיא למסור נפשם, ולמה נמנע. אלא נראה ברור דגדר הדבר היה כספק פיקוח נפש, ומ"מ לא היה אפשר אצל הח"ח להתיר בכה"ג מחמת החשש הנזכר.

והנה אי"כ עולה דוחקת הסתירה בדברי הח"ח, שבספרו סתם באופן פשוט ביותר שהעדר פרנסה אינו נכלל כלל בהגדרת ספק פיקו"נ, ואילו התם נראה שחשש לספק כזה, והנראה לבאר דמעבר לחילוק המציאותי שיתכן שהמצב שם היה חמור יותר, נראה יותר שיש כאן חילוק מהותי, דבספר ח"ח מדבר על איבוד פרנסה יחידי, במצב כזה טבע העולם לא לראות בדבר שאלה של חיי נפש, כיון שגם אם יפטר מעבודה זו סופו

הצורך יש להאכילו תבשיל שזהו מזונו הטוב, וגם בזה מתירין שבות של אמירה לנכרי, אבל גם בזה בזמינו הוי חסרון התבשיל גורם לקלוקל מעיים, ואם יודעים בנסיון או ע"פ הרופאים שגורם לקלוקל במעיים, יש לחשוב לספק סכנה, ומי שמיקל בדבר אין מוניחין אותו, ומי שבוטח בד' וקובע מוונות בנו באופן שאין מבשלין בשבילו בשבת וכבר הורגלו בכך, אין מוניחין אותו".

והנה דברי החזו"א צריכים ביאור רחב, דמאי שיאטי" דשם בה' מבטחו' לענין ספק פיקו"נ, דאם באמת המצב מוגדר כספק פיקו"נ מהיכ"ת שיהיה מותר לו לטבוח בה' ולהכנס לחשש סכנה, ובפרט שהסכנה היא של בנו ולא שלו, והרי הוא כבר נכחי בציווי' לא תעמוד על דם רעך'.

ונראה מבואר מדברי החזו"א שגדר ההיתר דספק פיקו"נ לא נקבע ע"פ כללים מדויקים של רמת ספק וסיכון הנבחתת בכלים מדעיים, אלא גדר ספק פיקו"נ הוא דמסרה התורה לפי טבע בני האדם דבדבר שחוששים לחיי נפש, ממילא נדחים איסורי תורה בפניו, ויתכן מקרים שגם הדבר תלוי ברמת בטחונו של כל אחד ואחד, שאם הוא ירא אחרת וחושש לפיקוח נפש יש לו לחלל את השבת, ואין לחכות ולדרוש ברופאים האם המצב באמת מוגדר כספק פיקו"נ, דאם נראה לו כן הרי שרצון התורה הוא שיחלל את השבת ע"פ דאגתו, אך אם באמת אינו חושש כל כך, ואינו דואג במצב זה, גם אם הסיבה היא כי בטחונו בצורו חזק, ואינו נוטה להבהל ולפחד מכל סיכון רחוק, הרי שלו לא התירה התורה במצב זה לחלל את השבת.

ונראה ליתן טעם בדבר ע"פ הצעת הסוגיא ביומא פ"ה, ז"ל: וכבר היה רבי ישמעאל ורבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה מהלכין בדרך, ולוי הסדר וכל ששמעאל בנו של רבי אלעזר בן עזריה מהלכין אחריהן. ונשאלה שאלה זו בפניהם: מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת. ונענה רבי ישמעאל ואמר: אם במחצת ימצא הגנב, ומה זה שספק על ממון בא ספק על נפשות בא, ושפיכות דמים מטמא את הארץ וגורם לשכינה שתסתלק מישראל - ניתן להצילו בנפשו, קל וחומר לפיקוח נפש שדוחה את השבת. ונענה רבי עקיבא ואמר: וכי יזיד איש על רעהו וגו' מעם מזבחי תקחנו למות, מעם מזבחי - ולא מעל מזבחי. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ולא שנו אלא להמית, אבל בר החיות - אפילו מעל מזבחי. ומה זה שספק יש ממש בדבריו ספק אין ממש בדבריו, ועבודה דוחה שבת - קל וחומר לפיקוח נפש שדוחה את השבת. ונענה רבי אלעזר ואמר: ומה מילה שהיא אחד ממאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם - דוחה את השבת, קל וחומר לכל גופו שדוחה את השבת. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: את שבתותי תשמרו, יכול לכל - תלמוד לומר אך - חלק, רבי יונתן בן יוסף אומר: כי קדש היא לכם - היא מסורה בידיכם, ולא אתם סוררים בידה. רבי שמעון בן מנסיא אומר: ומה בני ישראל את השבת, אמרה תורה: חלל עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה, אמר רב יהודה אמר שמואל: אי הואי התם הוה אמינא ידידי עדיפא מדידהו, וחי בהם - ולא שימות בהם. אמר רבא: לכולהו אית להו פירכא, בר מדשמואל דלית ליה פירכא.

והנה שיטת הגמרא צ"ב, דמבואר שהיו התנאים מהלכים בדרך וכל אחד דרש דרשה משלו, והם לא אמרו את דברי שמואל, וא"כ משמע דלא סבירא להו כשמואל, וביתר דאי הווי סברי כשמואל הרי"ז כלל גדול בכל התורה כולה, והם לא הביאו אלא שפיקו"נ דוחה שבת בלבד, ומבואר איפוא שהם חיפשו מקור מיוחד לפיקו"נ שדוחה שבת, ובאמת מה דהביאו היוא סברא שלא נאמר בכלל ציווי של שבת במקום פיקו"נ, וזה מקור לכך שהותרה, אלא דשמואל אמר דאי"צ להגיע לחידוש מיוחד זה בשבת, כיון דאית לי" פירכא, ואעפ"כ למעשה דוחה שבת מחמת הדין הכללי של כל התורה כולה שהוא דחוייה.

ובהמשך דברי הגמרא נתבאר שיש חילוק מהותי בין דברי שמואל להגדר העולה ע"פ שאר התנאים, דז"ל הגמ' שם: ואשכחן ודאי, ספק מנא לן. וכולהו אשכחן ודאי, ספק מנא לן, ודשמואל ודאי לית ליה פירכא, וביאר שם רש"י: ואשכחן - מהכא דאודאי פיקוח נפש מחללין, אבל ספק לא שמעינן מינה, וכולהו נמי, כגון אך - חלק, איכא למימר דודאי פיקוח נפש קא ממעט ולא ספק, וכן ולא אתם מסורין בידה למות - ודאי, וכן חלל עליו כדי שישמור ודאי שבתות הרבה. דשמואל לית ליה פירכא - אשעשה האדם המצות שיהיה בהם ודאי, ולא שיבא בערשיה לידו ספק מיתה - אלא מחללין על הספק.

ובאמת דברי רש"י צ"ב, דמה ההבדל המהותי בין הלימוד דשמואל ללימוד דשאר האמוראים, הלא גם בשמואל היה ניתן לומר דוחי בהם היינו דוקא באופן שיש העדר ודאי של חיים, והנראה בביאור דברי רש"י שהבין דכיון שהיוחי בהם' הינו ציווי כללי, א"כ הנאמר כאן הוא הגדרה חיובית דכל דברי התורה לא נדרשים להתקיים אלא באופן של חיים, ואם יש חשש כל בשלום לחיים, הרי שכהי"ת כולה לא נאמרה באופן זה, ושהוא אדם הנושא היה רק שבת אז היתה השאלה

הני גוויי שהבאנו לעיל מהמשנ"ב, דהיינו נתינת אפר מקלה על מכה, ודבר המרפא על השן, והתעמלות ועשיית קריסט"ר, שהם רק מעשה רפואה, ואין לתת בהם שום תוכן אחר, נראה פשוט שגם לבריא יהא אסור לעשות מעשים אלו.

מעתה אם נזדקק לק"ו של הגר"א כדי להתיר לקיחת תרופה בשבת, שוב אין לנו סתירה במשנ"ב, דבכל הני גוויי שהבאנו מהמשנ"ב שהצריך שינוי בחולה שאיב"ס, אף שאין בהם סרך מלאכה, היינו גוויי שאין בהם באמת איתר לבריא כיון שהם מעשה רפואה בעצם וכנ"ל, ובהם אין ק"ו מבריא להתירם בחולה שאיב"ס.

אלא שבאמת היא גופא צריכה ביאור, דאם נכונה ההגדרה שהבאנו בריש דברינו מהרדב"ז, שבחולה שאיב"ס לא גזרו חז"ל גזירת שחיכת סממנים, אי"כ לשם מה זקוקים אנו לק"ו זה של הגר"א מבריא, ואדרבה נראים הדברים כסותרים, דאם הוצרך הגר"א לק"ו מבואר שבעצם שייכת גזירת שחיכת סממנים גם בחולה שאיב"ס.

ונעמיק תחילה בעצם הק"ו שהעמיד לנו הגר"א, דיש לעמוד בדבריו היאך אפשר ללמוד מהיתר בריא דבר שאינו מאכל ומשקה בריאים, להתיר לו גם בחולה שאיב"ס, הלא כל ההיתר בבריא הוא משום שלא חשיב כלל כמעשה רפואה אלא באכילה ושתייה בעלמא, ואילו חולה שאיב"ס ודאי שזה מוגדר אצלו כמעשה רפואה, ומנ"ן לנו להתיר מעשה רפואה. וע"כ צ"ל דאתי האי ק"ו ללמדנו על עצם גזירת חז"ל בחולה שאיב"ס, וילפינן מיניה שע"כ לא גזרו חז"ל כלל ברפואה כה"ג בחולה שאיב"ס, וכך הוא פירושו דהאי ק"ו, דאם מצינו שחשו חז"ל לתקנת חולה שאיב"ס, עד שאפילו דבר שנאסר לבריא כגון אמירה לנכרי התירו לחולה שאיב"ס, אי"כ דברים שאצל בריא אין בהם איסור (מאיזה טעם שיהיה), ובאנו לדון שיגורו בהם איסור בחולה שאיב"ס, ודאי שיחושו חז"ל לתקנתו, ולא יגזרו עליו איסור אף ששייך בו טעם הגזירה, אלא ישאירו את הדבר על היתרו.

מעתה החילוק שהעמדנו לעיל בין דברים שיש בהם היתר בבריא, לבין דברים שאין בהם היתר בבריא, יעמוד כחילוק מהותי בעצם גזירת חז"ל משום שחיכת סממנים, ובדברים שיש בהם היתר בבריא, הנהו לגבי גזירת חז"ל הוא האם בחולה שאיב"ס יגזרו איסור דברה זה או לא, וע"ז עבדינן ק"ו לדעיל וכנ"ל, אבל בדברים שאין בהם היתר בבריא, אין הנהו נעמד כלל דווקא על חולה שאין בו סכנה, אלא הנהו על המעשה הזה בכללותו האם הוא מעשה היתר, או שיגורו עליו ויהא מעשה איסור, וכיון שיש בו טעם לגזירת שחיכת סממנים אסרו דבר זה, ושוב קם איסור זה גם לגבי חולה שאיב"ס כיון שלא היה עליו נזון בפני עצמו, ואדרבה כיון ששכר נאסר מעשה זה משום גזירת שחיכת סממנים, שוב הפך למעשה איסור בחפצא דיש בו איסור שבות, ושוב הדרינן שלא הותר שבות ע"י ישראל בחולה שאיב"ס.

מעתה שוב אין דברי הגר"א סותרים בעצם את חידושו של הרדב"ז, ושגם דברי הגר"א אתו למימר שלא גזרו חז"ל גזירת שחיכת סממנים בחולה שאיב"ס כמו שביארנו שזהו ק"ו ידידיה, אלא שלפי דבריו חידוש זה מוסיג דווקא לאופן שהגדון הוא על גזירה דווקא בחולה שאיב"ס, אבל באופן שהגדון הוא לאסור את המעשה בכללותו, שוב הוא נאסר גם בחולה שאיב"ס וכמו שביארנו. ואף אם דברי הרדב"ז גופיה אינם כן, מ"מ יכול המשנ"ב להרכיב את הדברים כמו שביארנו, ולהוליד מזה את הדינים הנ"ל שבדברים שאין בהם היתר לבריא, גם חולה שאיב"ס אסור בהם.

וגם דברי הרמב"ן שמהם נולד חידושו של הרדב"ז יתפרשו על דרך זו, שודאי דברים של רפואה שנאסרו לכולם הוו בכלל שאר שבותים שדן עליהם הרמב"ן, ומש"כ הרמב"ן במי שיש לו מיחוש ואינו חולה - "ולא עוד אלא דברים שאין בהם סרך מלאכה ולא בשלום בעולם גזרו משום שחיכת סממנים" וכו', היינו דברים שלא נאסרו לבריא, וחידי הרמב"ן ש"מ"מ במי שיש לו מיחוש נאסרו, וזהו באמת חידוש במי שיש לו מיחוש, ובחולה שאיב"ס לא נאסר (אמנם הרמב"ן שם הביא גם דוגמא של רטיה, וצ"ע).

מרדכי רוזנפלד - בית וגן

בגדר 'ספק' פיקוח נפש המותר בשבת

בגדר הענין הנכלל בכלל ספק סכנה מצינו דבר שנראה לכאורה כחידוש מופלג בדברי החזו"א בכ"מ, דז"ל החזו"א א"ח סי' נ"ט אות ד': "שו"ע סי' שכ"ח סי"ז בהנה מותר לומר לא"י לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול כו', נראה דאיידי ברעבון של שעה מועטת דודאי לית בו סכנה, ומי"מ מותר שבות, אבל רעבון של זמן שרגילין להקפיד עליו חשיבא סכנה, ובומנינו שמצוי מאד חלאים מתרגשות בתינוקות נראה דכל שיש ספק שיגורו לו קלקול מעיים לעצור או לשלשל, או גרם כאב מעיים, או חום כל שהוא, הוא בכלל ספק סכנה, שכל קלקול אפשר שיגורו חולי, וכל חולי ספק סכנה, ואפשר דכונת השו"ע כשיש לו מה להאכילו, אבל כפי

היא משמעות השו"ע עצמו. והב"ח והט"ז פליגי עלייהו לדינא, ואסרו לקיחת תרופה בחולה שאיב"ס, וטעמם מחמת שנפסק בשו"ע סעיף י"ז שכל השבותים אסורים ע"י ישראל בחולה שאיב"ס, ורק ע"י שינוי שרי, והרי גם לקיחת תרופה נאסרה בגזירת חז"ל משום חשש שחיכת סממנים, וא"כ יש לאוסרה משום דהוי איסור שבות.

ובמשנ"ב שם ס"ק קכ"א כתב בזה חז"ל: "ואע"ג דפסקינן לעיל סעיף י"ז כדעה ג' דשבות שיש בו מעשה אסור ע"י ישראל, ואינו מותר כל אם ע"י שינוי, צריך לומר דשאני התם דמיירי במלאכות דרבנן, או בדברים שמחוי ענין מלאכה, אבל הכא דאין בזה משום סרך מלאכה דהא לבריא מותר, ורק למי שיש לו מיחוש גזרו משום שחיכת סממנים, בחולה גמור לא גזרו". ודברים אלו הם בשם הרדב"ז שכתב כן בתשובה, וכתב שם בבירור דשאני שבות בשחיכת סממנים משאר שבותים, וקל הוא אף משבות דאמירה לנכרי שהיא שבות קלה, וכיון שהותרה שבות באמירה לנכרי בחולה שאיב"ס, כ"ש שהותרה אצלו שבות בשחיכת סממנים, ולא נאמרה כלל גזירה זו בחולה שאיב"ס.

ולמד כן מדברי הרמב"ן בספר תורת האדם שער המיחוש, שכתב בתו"ד ז"ל: "אבל מיחוש שאין בו חולי, ואין אדם חולה ממנו אלא מתחזק והולך כבריא בשוק, בזה לא התירו שבות כלל ואפילו ע"י גוי, ולא עוד אלא דברים שאין בהם משום מלאכה וכי' גזרו משום שחיכת סממנים" וכו', עיי"ש. משמע להדיא שגזירה זו קיימת דווקא משום שאינו חולה, אבל בחולה שרי, וגם מדכתב "ולא עוד" משמע דבאמת קיל הוא משבות דאמירה לנכרי, ולכך כיון דבחולה שרי שבות באמירה לנכרי, כ"ש דשרי שבות בשחיכת סממנים.

אלא שכבר עמדו רבים שבמשנ"ב בכמה מקומות כתב גבי חולה שאיב"ס שעושה רפואות אף שאין בהם שום סרך איסור אחר, שיעשם ע"י שינוי, כמבואר בסעיף י"ז גבי שבות ע"י ישראל בחולה שאיב"ס, בס"ק פ"ה גבי נתינת אפר מקלה על מכה דמרפא כתב "מי"מ ע"י ישראל עצמו אסור בלא שינוי אפילו אם חלה כל גופו, כיון שהוא חולה שאין בו סכנה וכדלעיל בסעיף י"ז, ובס"ק ק"ב גבי נתינת דבר המרפא ע"ג שן כואבת כתב נמי שמוותר רבי לחולה ורק ע"י שינוי כדלעיל סעי' י"ז, ובס"ק ק"ל גבי האיסור להתעמל כתב "ודע דלפי מה דפסקינן לעיל בסעיף י"ז דע"י ישראל אין עושים שבות דרבנן לחולה שאיב"ס, כי אם ע"י שינוי, ה"נ בענייננו אפילו הגיע לכלל חולה שאיב"ס אין עושים דבר זה כי אם ע"י שינוי" וכו', ובס"ק ק"ג גבי עשיית קריסט"ר כתב "אם לא בחולה שאיב"ס, וכמו שכתוב בסעיף י"ז דאז מותר ע"י שינוי" וכו', והרי כל הני דינים לכאורה אין בהם שום סרך מלאכה, אלא רק איסור שחיכת סממנים לחוד, ואפ"ה אסר המשנ"ב בהם אפילו בחולה שאיב"ס אם לא ע"י שינוי, כדון שאר השבותים המבואר בסעיף י"ז. וסתר משנתו שכתב כאן בשם הרדב"ז שחולה שאיב"ס לא גזרו עליו אסור שחיכת סממנים, וכבר עמד בזה בשונה הלכות בהערות שהוסיף בסוף הספר, וחילק שם בקוצר לשון, ואף אנו ננסה לעמוד כעין חלוקו ולהרחיב הענין.

ונראה דנקודת החילוק בין המקרים מרומזת בלשונו של המשנ"ב "אבל הכא דאין בזה סרך מלאכה, דהא לבריא מותר, ורק למי שיש לו מיחוש גזרו", והנה מש"כ שלבריא מותר היה נראה שזו ראייה שאין בזה מלאכה שם שכן היתה שחיכת סממנים, ולכן בבריא שאין בו גזירה זו שרי, אך בביאור הגר"א (שהמשנ"ב שם הביאו באחד ממקורות הדין) מבואר שההיתר לבריא הוא חלק מעצם הדין, שכתב על דברי הרמ"א הללו שהתיר לחולה שאיב"ס לקחת תרופה, וז"ל: "דאף דברים האסורים לבריא מותר לו, כגון מלאכה גמורה ע"י אינו יהודי, כ"ש דבר המותר לבריא, דהיינו שעביד לן ק"ו, אם דבר האסור לבריא הותר לחולה שאיב"ס, דבר המותר לבריא כ"ש שיתור לחולה שאיב"ס. (והנה) הגר"א סיים שם שכן הוא בתורת האדם, ואני לא מצאתי בתורת האדם שהדברים מובאים בצורה כזו, ונראה שכונתו לפרש מש"כ הרמב"ן הנ"ל "ולא עוד" וכו', דהיינו שלא רק אמירה לעכו"ם אסורה במיחוש בעלמא, אלא אף גזירת שחיכת סממנים, ומהו למד הרדב"ז ששבות זו קלה משבות באמירה לעכו"ם, ומנא ליה לרמב"ן הא, לזה פירש הגר"א שהמקור הוא מבריא, שהרי אמירה לעכו"ם אסורה בבריא, ולקיחת תרופה מותרת, וזה גופא המקור להתיר לקיחת תרופה בחולה שאיב"ס שהותר גביו גם אמירה לעכו"ם. ועדיין צ"ע בכונת הגר"א בזה).

והנה הדין שלבריא מותר לשתות אף דברים שאינם מאכל ומשקה בריאים, מבואר במשנה בשבת ק"ט ע"ב "אבל שותה הוא מי דקלים לצמא", והיינו במקום שלעצם השתייה יש גם תוכן של סתם שתייה להורות צמאונו, וגם שאר המקומות שמצאנו היתר זה הכי הוא במשנ"ב ס"ק ע' גבי סיכה, ובסעיף מ"ד בביאהו"ל ד"ה אלא גבי רחיצה, שיש על מעשהו גם שם סיכה ושם רחיצה סתם, ולכך בבריא לא חשיב כמעשה רפואה אלא כמעשה אכילה סיכה ורחיצה סתם ושרי, אך בכל

שימצא עבודה אחרת, ואין הרגילות אצל בני אדם לראות כאן מצב של ספק פק"ו, משא"כ כאשר הדבר נוגע לרבים (שלש מאות משפחות), כאן טבע העולם לחשוש לספק פק"ו, וכיון שזו צורת ההסתכלות בטבע העולם, הרי שעל זה דברה תורה שהתירה מצב של ספק פק"ו, ודחתה איסורי תורה מפניו.

***

הגדרת שעת המיתה

הנה סוגיא זו רחבה מאד, וכבר נשנתה הרבה בדברי רבותינו, ולא באנו כאן אלא לעירר הערה יסודית אחת בסוגיית הגמ' ביזמא פ"ה הנוגע לער"ד, ועוד חזון למועד. הנה הנפק"מ בהגדרת שעת המיתה רבות הן, ומ"מ בזמנינו שניים עיקריים הנה:

האחת - עד איזה שלב חובת הטירחא בהצלת החולה. **השניה** - לענין תרומת איברים, אשר רוב האיברים לא ניתן לתרום מגוף אחד לגוף אחר אלא בשלב מאד מסויים בתהליך המיתה [דהיינו - אחר מיתת המח קודם מיתת הלב, והוא המכונה בעגת העמים "מות מוח"]. ויש לידע כיצד מגדירה התורה את האדם בשלב זה, דאם הוא מוגדר כחי אסור לגרום את מיתתו ע"י הוצאת האבר ממנו, ואם הוא מת הרי שמצוה גדולה להוציא ממנו את האבר ע"מ להציל נפשו של אדם חי אשר חייו תלויים בהשתלת האבר הזה.

כאשר דנים מהי הגדרת שעת המות יש ליתן את הדעת להבדל הגישה שיש בדבר בין חכמת התורה, ולהבדיל בין גישת חכמי האומות, והוא שלשיטת חכמי האומות אין צורך לידע 'באמת' מהי שעת המות, עיקר חקירתם היא כלפי 'רגש ההומניזם', והיינו יכולת ההצדקה המוסרית למעשי השתלת האיברים, ובעיקר ההצטרפות בפני משפחות התורמים [או לצרכי שכנוע התורמים הפוטנציאליים]. לפיכך עיקר הנידון לשיטתם איננו מהי מהות המות ע"פ האמת, כי אם כיצד להתמודד עם השאלות הנסיביות מחמת המות, ולפיכך מוקד הנידון שלהם הינו האם ישנו סיכוי קלוש שיחזור המת לתחיה, ואם טובל יסורים וכדו'.

אמנם לפי חכמת התורה - להבדיל - הרי שהנידון הוא עצמי, כיצד מוגדר מצב האדם בכל פרק זמן נתון, אם כחיים או כמתה, והוא הנידון דלהלן.

ב' סוגיות בש"ס שעוסקות בשאלתנו, האחת סוגית הגמרא יזמא דף פ"ה עמוד א': מי שנפל עליו מפולת וכו'... תנו רבנן עד היכן הוא בודק, עד חוטמו, ויש אומרים עד לבו... הני תנאי כי הני תנאי, דתנאי מהיכן הולך נוצר - מראשו, שנאמר ממעי אמי אתה גוזי, ואומר גזי נודך והשליכי. אבא שאול אומר מטיבורו, ומשלח שרשיו איך ואיך. אפילו תימא אבא שאול, עד כאן לא קא אמר אבא שאול התם אלא לענין יצירה, דכל מידי ממציעתיה מיתצר, אבל לענין פקוח נפש אפילו אבא שאול מודי דעיקר חיותא באפיה הוא, דכתיב לא אשר נשמת רוח חיים באפיו. אמר רב פפא מחלוקת ממטה למעלה, אבל ממעלה למטה, כיון דבדק ליה עד חוטמו - שוב אינו צריך, דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו.

הנה מפשטות דברי הגמ' מבואר דכו"ע מודו שכשבדק מלעלה למטה ואינו רואה סימן חיות בנשימתו, דדיינינו ל"י כמת ואין צריך להצילו. וגם באופן שבודקין מלמטה למעלה, נפסק להלכה (א"ח ס"י שכ"ט ס"ד) שבודקין עד חוטמו, ולא סגי לן בכך שלא ניכרת דפיקה בלב. היו שרצו ללמוד דברים כפשוטו, שמבואר בדברי הגמ' שעיקר החיות תלויה בנשימה, ובהעדר הנשימה דיינינו לאדם כמת. [ורצו עפ"י לחדש ולומר דכשהתבטלה פעילות המח, ואפילו בביטולו של גזע המח המופקד על הפעילות הנשימתית העצמאית של האדם, די בזה להגדיר את האדם כמת, ואף שעדיין הוא מונשם ע"י מכונות הנשימה, מ"מ כיון שהחיים תולים במציאות הנשימה, הרי שנשימה מלאכותית אינה מנשימת אפיו, וממילא איננה מוגדרת כחיים].

הנה זו נפרכת מהבנת רש"י בסוגיא, דז"ל רש"י שם: **עדין הוא בודק -** אם דומה למת שאינו מוזי איבריו, עד היכן הוא מפקח לדעת האמת. **עד חוטמו** - ואם אין חיות בחוטמו, שאינו מוציא רוח - ודאי מת, ויניחוהו. **הכי גרסינו: אמר רב פפא מחלוקת מלמטה למעלה** - מחלוקת דהנך תנאי, דמר אמר עד לבו, ומר אמר עד חוטמו, מלמטה למעלה שמוצאו דרך מרגלותיו תחלה, ובודק והולך כלפי ראשו, דמר אמר בלבו יש להבחין אם יש בו חיות, שנשמתו דופקת שם, ומר אמר עד חוטמו, דזימנין דאין חיות ניכר בלבו, וניכר בחוטמו. הנה המשמעות עקרונית בהגדרת מצב שאין המחלוקת בגמ' מחלוקת עקרונית בהגדרת מצב המיתה, האם היא העדר הנשימה או העדר פעילות הלב, וכל הנידון בגמרא אינו אלא כיצד לבדוק ולהבחין האם הוא מת, דה'חיות' ניכרת פעמים כאן ופעמים כאן. ויש מ"ד שגם אם לא ניכרת החיות בלב, מ"מ עדיין היא ניכרת בחוטם.

מהי אפוא המיתה עצמה, ד"ז לא נתבאר בהדיא ברש"י, ומ"מ כתב לן רש"י שכשאנו מוזי אבריו ה"ה 'דומה למת', ומסדר הדברים ברש"י גם נראה שהנידון הוא אם

ניכרת חיות בנופו, והנשימה ודפיקת הלב אינם עצם סיבת החיים, אלא הם היכ"ת לידע שיש בו חיות, והיא המגדירה אותו כחי.

ונראה לבאר שהחיות היינו הנשמה - דהיינו הכח הרוחני המחיה את האדם, והיא ניכרת בגוף האדם בכל מקום שאינו דומם כמת. וכך היה נראה לענ"ד ללמוד את לשונו של רש"י שכתב אודות בדיקת הלב שנשמתו דופקת שם, והיינו שעצם החיות היא הנשימה המחיה אותו, והיא **ניכרת** ע"י דפיקתה בלב.

ואמנם בחכם צבי תשובה ע"ז דייק מלשון רש"י ש'הנשימה דופקת בלב, היינו שעיקר החיות תלויה בלב, והנשימה לשיטתו אינו אלא מודד אם הלב דופק, ומה שלא מינכר הדפיקה בלבו היינו שחיישינו שהלב באמת דופק, אלא שאנו איננו שומעים הדפיקה כיון שהוא תחת החזה, וע"י הנשימה אנו יודעים בוודאי שהלב דופק, וז"ל: רש"י ז"ל דייק וכתב ז"ל דמר אמר בלבו יש להבחין אם יש בו חיות שנשמתו דופקת שם, ומר אמר עד חוטמו דזמנין דאין חיות ניכר בלבו וניכר בחוטמו, הרי הסכים רש"י ז"ל לדברינו שהנשימה משכנה בלב, אלא דלפעמים אף שהנשימה עדיין תוך הלב אין הדפיקה ניכרת בלבו, ר"ל מבחוץ על החזה מחמת רוב חולשה, והלב הוא חבוי תחת החזה, ואין הדפיקה נראית מבחוץ ע"ג החזה כיון שהדפיקה חלושה היא מבפנים, אבל הנשימה היוצאה מן הלב דרך הריאה היא ניכרת כל עוד שהלב חי, ודבר ברור מאוד שאין נשימה אלא כשיש חיות בלב, שממנו ולצורכו היא הנשימה.

מבואר בחכ"צ דלא כהבנתנו ברש"י, וסובר שעיקר החיות הוא דפיקת הלב, ולשיטתו מבואר דאם ברי לן שהלב הפסיק את דפיקתו, די לנו בזה כדי להגדיר את מצב האדם כמת. ואמנם להלן נוכיח בס"ד שכהבנתנו ברש"י כן הבינו כמה פוסקים, ודלא כהחכ"צ, והנפק"מ בזה תהיה שגם אם הדפיקה של הלב נפסקה, מ"מ כל שיש עוד סימני חיות באדם די לנו בזה בכדי לחשוש להגדירו כחי.

ומ"מ מבואר גם בדברי החכ"צ שלא כהבנת הללו שרצו ללמוד את הגמרא כביכול כפשוטה, שכאלו החיים תלויים בנשימה לבדה.

להפיק מדעתם שנשימה היא סיבת החיים, כן נמצא גם בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן קמ"ו, ז"ל: אבל ברור ופשוט שאין החוטם האבר שהוא נותן החיות בהאדם, וגם אינו מאברים שהנשימה תלויה בו כלל, אלא דהמוח והלב הם אלו הנותנים חיות להאדם, וגם שיהיה לו שייך לנשום ע"י חוטמו, ורק הוא האבר שדרך שם נעשה מעשה הנשימה שבאין ע"י המוח והלב, ואית לנו הסימן חיות רק ע"י החוטם, אף שלא הוא הנותן ענין הנשימה, משום שאין אנו מכיריים היטב בלב ובטבור, וכ"ש שאין מכירין במוח, וכוננת הקרא דנשמת רוח חיים באפיו לא על עצם רוח החיים שזה ודאי ליכא בחוטם, אלא הרוח חיים שאנו רואין איכא באפיו, אף שלא נראה באברים הגדולים אברי התנועה, וגם אחר שלא ניכר גם בדפיקת הלב ולא ניכר בטבור, שלכן נמצא שלענין פיקוח הגל בשבת תלוי רק בחוטם, עכ"ל.

וכן גם פסק להלכה ביו"ד ח"ג ס"י קל"ב שאין עצם החיות תלויה בנשימה, אלא שהנשימה היא רק סימן אם הוא מת, וכך כתב אודות מי 'שאיננו שיעי' התכווצות העצבים באיזה מקומות המסומכים להריאה ולכלי הנשימה, אינם יכולין לנשום, וכשיעבור איזה זמן שינשמו אף רק ע"י המכונה יתפשטו מקומות הנכווצים ויתחילו לנשום בעצמם, וכתב בעניינם: "שאלו אף שאין יכולין לנשום בעצמם, וגם לא ניכרין בהם עניני חיות אחרים, אפשר שאינם עדיין מתים".

כמו כן מבוארים הדברים בשו"ת מהרש"ם חלק ו' סימן קכ"ד אודות מת שבבדיקת חוטמו לא מצאו נשימה, ומ"מ ששמיע קול, וז"ל: אבל מ"מ צדק דבריו, דודאי ק"ל דעיקר חיותא באפיו כיון דממעלה למטה לא יכ"א לבדוק רק עד חוטמו, אבל היינו בסתמא אם ליכא הוכחה להיפוך, סמכ"י על בדיקת חוטמו הדיו רוב גמור, ואפ"י מיעוטא ליכא א"כ על צד א' מאלף הדיו מיעוטא דמיעוטא, דאין לחוש לכך גם בפ"ג, כמ"ש... וה"נ בזה א"צ לבדוק יותר, אבל אם רואים איזו סימן של חיות בשאר איברים, ואיתרע רובא לפנינו, י"ל דלא סמכינו אבדיקת חוטם, וכדאמרנו כ"ה"ג בבכורות מ"ב הואיל ואשתני אשתני, וה"נ בנ"ד שנשמע קול הברה מה דלא שכיח בשאר מתים, י"ל דככה"ג אין לסמוך על בדיקת חוטם.

ועינינו עוד בשבט הלוי שכ' באופן אחר, לפני בדיקת 'עד החוטם' אין ענינה בדיקת הנשימה לחודה, אלא בדיקת הצדעים וכי שניכרת בהם דפיקת הלב, עיין בדבריו בח"ז ס"י רל"ה.

***

הותרה או דחיה בפיקוח דשבת

כתב הרשב"א בתשובה שהובאה בב"י ס"י שכ"ח, לחלק בין אם שבת הותרה או דחיה במקום פיקוח נפש, לענין אם שרי לשחוט לחולה בשבת על מנת להצילו

מלאכול נבילה [דאם רק הותרה הרי שצריכים לשחוט]. ויש שהקשו ע"ד, שאם שבת הותרה אצל פיקוח נפש, א"כ גם איסור נבילה הותר, ומאי שנא.

נראה לענ"ד שהתשובה לשאלה זו נמצאת בלשונו של הרא"ש ביזמא פ"ח סי' י"ד בשם מהר"ם מרוטנבורג וז"ל: "כיון שהתירה תורה פיקוח נפש, הוי כל מלאכה שעושה בשבת בשביל חולה שיש בו סכנה כאילו עשאה בחול. והיכא דאיכא תרי איסורי מאכלין אותו הקל, ושחוטא המאכל מותר, אבל הנבילה המאכל עצמו אסור, ואריה רביע דאף", עד כאן.

ומתבאר מדברי הרא"ש דאף אם נימא ש"וחי בהם" הוי הותרה, הרי זה נכון לענין המצוות המצוות על האדם, דהיינו מצוות הגברא, שמוטל עליו לחיות במצוות ולא למות בהם, ובמקום שמסוכן הדבר לחייו כלל לא נאמר לו הדין לנהוג באופן זה, אבל אותם האיסורים שנאמרו בחפצא, בודאי לא נשתנה דין החפצא שלהם בגלל מאורע זמני, שמחמתו השמירה על המצוה מסוכנת לחיי האדם, ובזה בוודאי גדר הדבר הוא "דחיה", דהיינו שלמרות שהדבר אסור, בכל אופן גדול ערך חיי הנפש הישראלית לדחות את הנהגת האיסור שבדבר. וממילא א"ש היטב דצריך לשחוט בשבת להוציא מכלל האיסור חפצא דרביע עליה.

אמנם יעויין בחת"ס (סי' ע"ט) שביאר ברא"ש גופי שזוהו סברא מיוחדת לענין שבת, והרעיון הוא ששבת שונה משאר איסורים שבו פיקוח הותרה. ודבר זה צ"ב, מדוע ישנו חילוק בין שבת לשאר איסורים, שבשבת נאמר חידוש שפיקוח הותרה.

העולה מדברי החת"ס שם שבאמת הדבר מתבאר מדקדוק סוגית הגמ' ביזמא דף פ"ה, וז"ל: וכבר היה רבי ישמעאל רובי עקיבא רובי אלעזר בן עזריה מהלכין בדרך, ולוי הסדר רובי ישמעאל בנו של רבי אלעזר בן עזריה מהלכין אחריהן. נשאלה שאלה זו בפניהם: מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת. נענה רבי ישמעאל ואמר: אם במחירת ימצא הגב, ומה זה, שספק על ממון בא ספק על נפשות בא, ושפיכות דמים מטמא את הארץ וגורם לשכינה שתסתלק מישראל - ניתן להצילו בנפשו, קל וחומר לפיקוח נפש שדוחה את השבת. נענה רבי עקיבא ואמר: וכי יזיד איש על רעהו וגו' מעם מובחי תכונן למות, מעם מובחי - ולא מעל מובחי. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא להמית, אבל להחיות - אפילו מעל מובחי. ומה זה שספק יש ממש בדבריו ספק אין ממש בדבריו, ועבודה דוחה שבת - קל וחומר לפיקוח נפש שדוחה את השבת. נענה רבי אלעזר ואמר: ומה מילה שהיא אחד ממאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם - דוחה את השבת, קל וחומר לכל גופו שדוחה את השבת. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: את שבתותי תשמרו, יכול לכל - תלמוד לומר אך - חלק. רבי יוחנן ב"ר יוסף אומר: כי קודש היא לכם - היא מסורה בידיכם, ולא אתם מסורים בידיה. רבי שמעון בן מנסיא אומר: ושמרו בני ישראל את השבת, אמרה תורה: חלל עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה. אמר רב יהודה אמר שמואל: אי הואי התם הוה אמינא דידי עדיפא מדידהו, וחי בהם - ולא שימות בהם. אמר רבא: לכולהו אית להו פירכא, בר מדשמואל דלית ליה פרכא.

והנה שיטת הגמרא צ"ב, דמבואר שהיו התנאים מהלכים בדרך וכל אחד דרש דרשה משלו, והם לא אמרו את דברי שמואל, וא"כ משמע דלא סבירא להו כשמואל, וביותר דא הוה סביר כשמואל הרי"ז כלל גדול בכל התורה כולה, והם לא הביאו אלא שפיקוח דוחה שבת בלבד, ומבואר אפוא שהם חיפשו מקור מיוחד לפיקוח דוחה שבת, ובאמת מה דהביאו הוא סברא שלא נאמר בכלל ציווי של שבת במקום פיקוח, וזה מקור לכך שהותרה, אלא דשמואל אמר דא"צ להגיע לחידוש מיוחד זה בשבת כיון דאית לי פירכא, ואעפ"כ למעשה דוחה שבת מחמת הדין הכללי של כל התורה כולה דהוא דחיה.

ואמנם השתא דאתנין להכי י"ל דבאמת ממקור דברי שמואל נלמד גם על שאר הלימודים של התנאים, שיסוד ההיתר מתחיל בכך שהתורה אמרה וחי בהם, אלא דנתחדש חידוש מיוחד של היתר לענין שבת, וממילא אין להקשות ולפרוץ עיקר דין הדחיה כדמצאתה הגמרא לפרוץ, שכן הפירכא התם (אשכחן ודאי ספק מנלן) היא על עיקר דין הדחיה, אבל אחר שמצינו שדוחה שפיר י"ל דנתחדש גדר מיוחד בשבת, שבשבת גם הותרה.

וכן מדוקדקים דברי המאירי שם וז"ל: עבודה ומילה בזמנה דשבת את השבת, וכן פיקוח נפש דוחה את השבת, דרך הערה אמרו ושמרו בני ישראל את השבת, חלל עליו שבת זו כדי שישמור שבתות הרבה, וכן אמרו קודש היא לכם, היא מסורה בידיכם ואין אתם מסורים בידיה, **וכלל הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם.**

הרי שגם דברי התנאים יסודם בדברי שמואל, דיסוד ההיתר הוא משום וחי בהם, אלא שהוסיפו שבשבת הוא גם גדר של 'הותרה'.

נאמנות בספק פיקוח נפש

הסתפק הגרש"ז בשש"כ מדוע שלא יהא חשש פיקוח ב' אדם שמאבר את נכסיו בשריפה, כדמצינו שאסרו כיבוי הדליקה גם במקום איבוד נכסיו, והביאו בס' שולחן שלמה מדברי הגר"א בנבצאל שאמר משמו שאכן באחרית ימיו נטה להקל באופנים מסוימים בזה. ולכאורה צ"ע מאי שנא מפיקוח עתידי דאמרין בעלמא שאין חוששים לו. וי"ל שכל שרואים הסיבה לפיקוח לפנינו, לא דיינינו לה כעתידי.

ולגוף הדבר אם נאמן שיביאו לפיקוח או עכ"פ לספק פיקוח, הנה לכאורה היה נראה מהמג"א בס"י תרי"ז סק"א שאין לאדם נאמנות על עצמו, שכ' שמי שתאב לאכילה ביוכ"פ, אם לא רואים שנשתנו פניו אין היתר להאכילו, וכן כ' החת"ס בתשובה באה"ע ח"ב סי' פ"ב אודות יבמה שממתנת לקטן, וטוענת שיש בעיכוב הנישואין שלה חשש פיקוח, ואומר החת"ס שאין להאמינה, והגרש"ז במנח"ש נטה לומר שיש חילוק בין מקום שאומר שחולה מחמת תאוה, שהוא דבר שאינו סכנה אצל כל העולם, לבין מקום שאומר על דבר שהוא באמת סכנה אצל כל העולם, דפשיטא דחיישינן לספק פיקוח.

ונלע"ד דודאי לא פליגי החת"ס והמג"א ע"ד הגרש"ז, ואם היה מקום לחשש פיקוח הרי שאינו ענין כלל לסוגיא של נאמנות, דאף אם אין לו דין נאמנות, מ"מ אם נוצר אצל האדם ספק פיקוח פשיטא דמותר לו לחלל שבת, אלא דשם מיירי באופן שאין לנו אפילו צד שהיא לא משקרת, ופשיטא לן שהדבר שקר, ולכך אסור לנו להצליה על סמך דבריה כיון שאין לה נאמנות.

[ובאמת שמעתי בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל דאדם נאמן ויר"ש חוששים לדבריו לענין סכנה שמוגיש באכילה ביוכ"פ, גם אם לא נשתנו פניו, והם הם הדברים, ופשוט].

***

בענין פיקוח דבר עתידי ופיקוח דברים

בגדרי היתר חילול שבת במקום פיקוח מצינו קולות מופלגות, שחששו לספק נפשות ואפילו באופן רחוק, כעין שמצינו במ"ב סי' של"ד סק"ג: להתיר לכבות דליקה הפרוצת בבית בזה"ז בלי שום חשש סכנת ספק, וז"ל: ומזה יצא ההיתר לכבות הדליקה בכל מקום, כיון דאפשר אם לא יכבה אל יחסר מהיות שם בעיר זקן או חולה שאין יכול לברוח, ותבוא הדליקה עליו [אי"ר בשם שכנה"ג].

והנה בבית יוסף בסוף הסימן הביא סברא כעין זו בשם המרדכי (סי' שצ"ג), וז"ל: ועכשיו נהגו ברוב הארצות לכבות דליקה בשבת, ואין להם על מה שיסמכו, אלא שאומרים שחוששים שבעבור הדליקה **ישרפו בה תינוקות שלא יוכלו לברוח**, ועוד שיש חשש ספק נפשות מאימת המלכות והגוים אם יראו שמניחין הדליקה להיות דולקת והולכת, ולפיכך מכבין אליבא דרבי שמעון דקיימא לן כוותיה, **ואין היתר ברור בדבר זה**, אלא שזה כאותה שאמרו חכמים (ביצה ל), הנח להם לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין, עכ"ל.

ובטור דהמאור הביא בהערות בשם מור וקציעה (ול"מ בפנים - אולי צענוור) שתמה ע"ד המרדכי, דאם יש לחוש לתינוקות אי"כ אמאי ל"ה בכלל כל הזריז הרי"ז משוכח. ובאמת צ"ב מה נשתנה מזמן המרדכי לזמן השכנה"ג וזמנינו, ומדוע בזמנינו היתרו.

ובאמת כד מעיינינו במקור הדין, ה"ה בספר שכנה"ג, נמצא פלא עצום, דכתב שם באמת להתיר משום חשש פיקוח דיש תינוק שלא יוכל לברוח, וכתב טעם נוסף משום חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו אם יכנס לבזוז אצלו, ואח"כ מסיים: ומיהו אין לפרסם היתר זה בפני ע"ה, והוא תימה עצומה דאם באמת יש בדבר משום פיקוח, א"כ מדוע אין לפרסם היתר בפני ע"ה, הלא מצוה להזדרז דבר משום פיקוח, והוא פלא עצום. ועכ"פ כלפי היתר דאין אדם מעמיד עצמו, נראה דניתן אולי להבין את הסתייגותו של השכנה"ג בשני אופנים, עפ"י המגן אברהם סימן שכ"ט וז"ל: שאם לא יניחנו - וצ"ע דיניחנו ליקח הממון ולא יחלל שבת, ואפשר כיון דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו חיישי' שמה יעמוד אחד נגדם ויהרג, ולכן מחללין, אבל באדם יחיד יניח ליקח ממונו ולא יחלל שבת.

ואמנם יעויין ב'ד' המו"ק שכתב וז"ל: והיינו דוקא בדברים המוקצים וחשובים ביותר, ככיס מעות סך מסויים שבהול עליו, ואצ"ל אם ירא הוא שיעני לגמרי דהו"ל קרוב לפקוח, שם פשיטא דשרי איסור מוקצה במקום חזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, עכ"ל.

***

פיקוח בחשש עתידי

מטו משמיה דמורן הגר"ס דמה דמצינו דפיקוח דוחה חובת תענית ביוכ"פ, אי"ז רק אם סיבת הפיקוח לפנינו דלא מתירינן רק אם יש כבר חולה מסוכן לפנינו שהתענית היא פיקוח עבורו, אלא גם לבריא מותר לאכול ביוכ"פ אם יש חשש שיע"י שיצום יחלה במחלה מסוכנת.

לפ"ר, וגם זה אסור, וכי הביה"ל דלפי"ז מובן הלשון "שמא" יכבנו, אף שבגמ' מבואר שהוא פ"ר. וכן במאמר מרדכי שם כתב שהוא קרוב לודאי שתכבנו, והוי כעין פ"ר, דנהי דאפשר להיות שלא תכבנו, מ"מ קרוב לודאי הוא, ומש"ה אסרוהו אף לר"ש ויל"ד האם מדאו' או מדרבנן, והלשון אסרוהו יתכן דרבנן]. **ובסי ש"ד** לגבי סכין שתחוב בכותל של עץ מבעו"י, דאסור להוציא בשבת מתרחב הסדק, והוי קודח תולדה דבונה, וכי המ"ב ואף דאין מתכוין לזה, כמעט פ"ר הוא, ומקורו מתרוה"ד. וכן בסי" **ש"כ סט"ז** לגבי הידוק מוכין בפי פך, כי המ"ב דאפי' לסוברין דבשאר משקין אין ליבון, מ"מ הוי דש, ואף שאינו מתכוין לזה מ"מ פ"ר הוא, ובשעה"צ שם כי ואף דבגמרא איתא דלמא אתי לידי חסיטה, אפשר דכונת המרדכי דהוא קרוב לפ"ר [וכי שם עוד תירוץ בשעה"צ, וסיים דמצא כן בתו"ש - שני התירוצים כתובים שם]. **ובסי ת"ט ס"ג** נתנו בראש הקנה או הקונדס הצומחים מן הארץ אינו עירוב, מפני שמאחר שהם רכים ונוחים לקטום ויתחייב חטאת גזרו בהם, וכי המ"ב שם סקי"ב דקרוב וזיבוי לאו קטימה ולכן גזרו, דבשבות הקרוב גזרו גם בבין השמשות, ובשעה"צ שם כי דברש"י בעירובין כי **דודאי** יבוא לידי קטימה, וכי השעה"צ ואפשר דלאו דוקא הוא, אלא רוצה לומר **קרוב**, ומבואר דקרוב לפ"ר נאסר.

ובסי שכ"ח סמ"ט לגבי לשום פתילה בפי הטבעת דאסור אא"כ בשינוי ונחת, כי המ"ב וטעם איסורן משום דאידיד דממשמש שם כמה פעמים להכניס ולהוציא, קרוב לודאי שישיר השער שם [ובביה"ל מבואר שיישוב זה דחוק, ועדיין צ"ע].

ומאידיך בכמה לשונות בראשונים רואים שאי"ז נחשב כפ"ר, הריטב"א ביומא ל"ד כי דיש דקושר בשום צד בלא מלאכה לא חשיב פ"ר, וכן בריטב"א בכתובות דף ה'. דכל שאפשר שלא יעשה איסור ואפי' על צד הרחוק לא הוי פס"ר, ולשון פס"ר ולא ימות מוכיח כן, וכן ברמב"ן ורשב"א בכתובות משמע כן.

ולגבי פתיחת הדלת כנגד הנר, הר"א בן הרמב"ם כתב בתשובה שאינו דאי שתכבה אלא ברוב המקרים, **ודמי לפ"ר**, ומפני זה הוציא בלשון ל"ל עליה, ויל"ד אם סובר שלא נאסר מעיקר הדין אלא רק אסרוהו.

ובאמת הגר"ז בשו"ע שלו כתב בסי" רע"ז בקונט"א ביאור אחר באיסור לפתוח הדלת, דאין זה מדין קרוב לפ"ר שדונוהו כפ"ר, אלא כתב שם לבאר דהספק הוא שמא ברגע זה שיתחיל לפתוח ינשב רוח בחזקה, וא"א שלא תכבה כשיפתח, ונמצא עושה איסור דאו' במה שפותח, שע"י כן הרוח מכבה בודאי כיון שכבר יש רוח, והוא לא ידע ואשם שסבור כשמתחיל שאין שם רוח, ושייך שפיר בענין שיהא בו פ"ר, וכי הגר"ז ואף כמה וכמה מקומות על דרך זה הידוק מוכין בפי פך שהגמ' אומרת דלמא אתי לידי חסיטה [ובאמת בזה השעה"צ שכי' תחילה קרוב לפ"ר לגבי זה, כי אח"כ אינ' שמא יהדק היטב בענין שיהא בו פ"ר], וכי הגר"ז ואף שכי' הטי"ז דס' פס"ר שרי, היינו להחזיר בשעת הס' בלבד כשאין שם חשש ודאי כלל, אבל אם יש לחוש שמא יהיה ודאי, ואעפ"כ יעשה מה שיעשה, הרי זה דומה לשאר חששות וגזירות שחששו חכמים, ואינו בכלל ס' פס"ר, כמבוי בהדיא בתוס' סנהדרין פ"ה, סוף ד"ה ורבי. וגבי פתיחת הדלת מני י"ל כה"ג, דאם היה פתוח ברוחב טפח על דרך משל, חיישין שם דאם יד כשפשת ידו לדלת לפתוח, ברגע זו בתחילת הפתיחה ינשב רוח בחזק, ונמצא שפתיחה ברחב טפח היא אחר שכבר נשב בתחילת הפתיחה רוח חזק כל כך שא"א שלא יכבה כשיפתח טפח או פחות, ונמצא עושה איסור אחר שהוא ודאי פ"ר.

ובתי"ט ביצה פ"ב מ"ז כתב בטעמא דאסור לכבד את הבית בדעת הרמב"ם, משום דקרוב ביותר דאתי לידי אשוויי גומות, הלכך החמירו גזרו. וראיתי בספר הלכות שבת בשבת ח"ג עמ' ר"ג בדין דניעור נר שנפל ע"ג השלחן, דהביא מש"כ המשנה ברורה בדין דנר שע"ג טבלא מנער הטבלא והיא נופלת, בשם המאירי, דדוקא באופן שמטה הטבלא בנחת דבזה לא הוי פ"ר שיכבה, והבין המ"ב בדבריו דהכונה **שמטהו עד סמוך לארץ ומנערו**, ותמה בזה ההלכות שבת בשבת דלהדיא מבואר בכל הפוסקים דגם בנר שע"ג השלחן הוא כן, שמנער השלחן בנר שעומד, ובה לא שייך לנער עד סמוך לארץ, דמי שטטהו מעט נופל, ולכאו' פשוט דכונת המאירי שיעננו בנחת ולא יפלטו בחזק על הארץ, שבהו פס"ר שיכבה הנר, אבל לעולם גם כשמנערו בנחת אף שאינו מטהו סמוך לארץ אין כאן פס"ר שיכבה הנר, כמ"ש הפוסקים בנר שע"ג השולחן. והוסיף שם דראה שיש שביארו את המ"ב דאם לא מנערו עד סמוך לארץ הוי קרוב לודאי שיכבה, ותמה על זה דגם בקרוב לודאי אין זה פס"ר, וכלשון הריטב"א הנ"ל דאפי' על צד הרחוק לא הוי פ"ר, וכן בריב"ש סי' שצ"ד כי דכל שאפשר שלא יזדמן לו פס"ר לא הוי פס"ר. ומש"כ המהרש"א בדין פ"ר, דפעמים פותח הדלת באופן דהוי פס"ר, ומש"כ דאם הוי פס"ר, דפעמים פותח הדלת באופן דהוי פס"ר ממש. וכן שמעתי מהגריש"א זצ"ל דקרוב לפס"ר אינו אסור אלא בודאי, עכתו"ד. ונראה

מדינא, דלאו כלום קעביד, וסברת צערא זה רק סיבה למה לא גזרו וכו']. וראיתי שנשאל בזה מן הגרמ"ק שליט"א אם יש היתר לנקב מורסא להוציא הליחה במקום שאין כאב (ושכן נראה סתימת השי"ע וכו'), והשיב בזה"ל: **זה מפריע**, ע"כ. וכונתו נראה דאף אם אמנם נקוט לטעמא דמשום צערא התירו, מ"מ א"צ דוקא צער כאב גמור, אלא כל שמפריע לו וכיוצ"ב (כאחד הדוגמאות שהזכרנו בתחילת הדברים) בכלל צער הוא, ויתכן שזהו ביאור נוסף בסתימת השי"ע והמ"ב שלא חילקו באיזה אופן בא להוציא הליחה, משום שבד"כ אין מוציא אם לא שיש לו איזה צער או הפרעה.

אמנם לענין מעשה צ"ע בזה מצד לשונות האחרונים שהזכרנו, שמשמע בפשיטות שנקטו דדוקא כשיש צער, גם צריך לדון כל מקרה לגופו, דאף שיש מקרים שזה ממש מפריע ומרגיש זאת, אך פעמים שאינו מפריע אלא סתם ממעך המורסא מתוך הרגל, או בתור תעסוקה לשעת הפנאי וכיוצ"ב [ופעמים אף ללא שימת לב, כגון תוך כדי קריאה בספר], והאידן נקראנו למקום צערא. אלא שיתכן עכ"פ בספיקות וכדו' לצרף את כל הנך שיטות ראשונים שמבואר מדבריהם שההיתר הוא לאו דוקא במקום צערא, אלא גם בלא"ה התירו, ושכן נראה שנוקטים הרמב"ם והטו"ש"ע.

ב, במ"ב סקפ"ח כתב [על דין זה של היתר הוצאת ליחה] וטוב לעשות ע"י אינו יהודי, ע"כ, והוא מהמג"א בשם האגודה, וצ"ע בדב"ז שנקטו המ"א והמ"ב את דברי האגודה בזה, בזמן שבכל הראשונים שהזכירו דין זה [וחלקם כתבוהו בתור הלכה] לא הזכירו מידי מדבר זה מלבד האגודה, וגם עצם דבריו צ"ע שהחמיר להביא א"י, דהלא ההיתר בזה מפו' בגמ' בבירור, ונקטוהו כל הראשונים לדינא. ואולי ס"ל לאגודה שההיתר מצד צערא, וכונתו במקומות שאין ברור שהוא בכלל צערא, או י"ל מצד דחיישין שיפסי גם שלא במקום צער, וצ"ע, אך בלא"ה אין הענין כה חמור, דהלא הלשון בזה רק "טוב" ולא חיוב.

שו"ר בקצשו"ע שביאר: כיון שיש לחוש שמא יתכוין שתישאר פתוחה כדי שתוציא ליחה גם אח"כ, אם אפשר יש לעשות ע"י נכרי, ע"כ, ומבו' מדבריו הטעם, וגם מדגיש שהוא היכא דאפשר.

ג, כתב המ"ב סקפ"ט (בשם האחרונים): ואפי' אם יש דם ג"כ שמה עם הליחה מותר, דאותו הדם והליחה שכוונתו שם אין בו משום חבורה, ורק יזהר שלא ידחוק המכה להוציא דם מחדש, ע"כ.

והנה המ"ב פירש על "מפיס" - היינו שמבקע אותה (וכן משמע בהרבה ראשונים), ויש להסתפק באופן המצוי שאין מנקבים המורסא אלא מפוצצים אותה ע"י לחיצה על ב' הצדדים, ואז נפתחת המורסא ויוצא המוגלה ופעמים אף הדם - האם הוא בכלל שלא ידחוק המכה הנ"ל, או שכה"ג יוצא רק דם הכנוס, ומסתבר שבלחיצה הראשונה עדיין מותר (ופעמים שאף בשני וכיוצ"ב), אך כשמוסיף בלחיצות מוציא דם נוסף הכנוס בפנים ואסור, שו"ר שכן המשמעות בדברי הגרש"א בשולחן שלמה (רפואה), גם בשש"כ (פ"ה ס"ז): אבל אין ללחוץ על המורסא אחרי שהמוגלה יצאה, והוא מחמת הדם שישחט, ע"כ. ויש לזהר מאד בזה.

ד, כתב בספר מורסא וסופת שבת (סי' שכ"ח סקמ"ז): ונראה דכשמפיס מורסא להוציא ליחה, יזהר לפתוחה ע"י נקיבת מחט, אבל לא יפתחנו ע"י ציפורניו, דשמא יתלוש קצת מעור המורסא ויש בו משום גזוז כמ"ש בסעיף ל"א, מיהו לדעת התוס' בריש סי' ש"מ דס"ל דגזוז מלאכה שאצ"ל. א"כ אם א"א בענין אחר שרי אף לתלוש מקצת עור משום צערא, אבל להריב"ש אסור בכל ענין, דלדידיה אית ביה איסורא דאורייתא כמ"ש סו"ס ש"ג, עכ"ל. והביאו בכה"ח ס"ק קס"ו, וכתב ע"ז: אמנם המכבי"ז אות ס"א כתב דאם גזוז העור מע"ג המכה ליכא חיוב חטא, דהוי כצפורן שפירשה רובה דתו לא יניק מהגוף יעו"ש, עכ"ל. ונראה דכוונתו שבפמ"ג מבו' שאינו אלא איסור דרבנן, וממילא במקום צערא יש להתיר.

ובקיצושי"ע (סי' צ"א ס"ב) סתם בזה כדעת התוספת שבת זו"ל: ודוקא לנקבה ע"י מחט וכדו', אבל לא בציפורניו, משום דתולש קצת מעור המורסא ויש בזה חיוב. וכן סתמו בשש"כ (שם) ובשולחן שלמה (להגרש"א זצוק"ל).

אמנם נראה דכל דבריהם אמורים באופן שמושך את המורסא ע"י צפורניו, ומשיכה זו יכולה אף לתלוש חתיכת עור, אבל כאשר מוציא ע"י דחיקה ולחיצה (כנ"ל), נראה דאין נפק"מ אם דוחקו ע"י אצבעו או ע"י צפורניו, דהא אין לזה שום שייכות עם תלישת עור.

משה אהרן ארלנגר - ברכפולד

בדין קרוב לפס"ר

בכמה מקומות רואים שגם דבר שהוא כמעט פ"ר או קרוב לפ"ר נאסר, וכפי שציננים בארצות שבת ח"ג עמ' רנ"א [וכבר בספרו נתיבות שלום], בביה"ל **בסי" רע"ז** על השי"ע דאסור לפתוח הדלת "שמא" יכבנו הרוח, הביא מהמהרש"א בשבת ק"כ דאי"ז פ"ר אלא קרוב

מפותיהם וסדיניהם ובגדי לבושיהם. וכן אדם שחתך אצבעו יזהר שלא יתן עליו שום דבר מפני שצובע, שאע"פ שהוא מקלקל וכל המקלקלין פטורין, איסורא דרבנן איכא, עכ"ל. הרי שהיראים כתב שני דינים הנ"ל בלשון יזהר. אכן היראים בסי' הנ"ל מפרט את ל"ט מלאכות שבת, וכותב שם כמה פעמים לשון יזהר על איסורי דאורייתא גמורים, עיי"ש. וא"כ יתכן שהיראים ס"ל לאיסור גם לגבי צביעת בגדים מפירות הצובעים. ובכל אופן חומר ענין צביעה ע"י פירות שווה לדם הצובע בגד בדברי היראים שם.

ובשבלי הלקט סי' פ"ו כתב: זו"ל היראים: ראוי לבר ישראל שאוכל תותים או שאר פירות שצובעין וכו' שיהיה שלא יגע בידים צבועות בבגדיו או במפה, דהוה ליה תולדות צובע. וכן אם יצא דם מהמכה אסור לתת עליה בגד, בין מצמר ובין מפשתן, עכ"ל. הרי שהביא דברי היראים בשינוי לשון בזה. וי"ל שהמחבר העתיק דינים אלו משבלי הלקט, ולכן שינה בלשון כנ"ל. אך מ"מ עדיין צ"ב למה בסי' ש"כ כתב רק בשם יש מי שאומר, וכאן סתם לכוי"ע.

אילן גרינוולד - ברכפולד

בדין פתיחת מוגלה שאינה מצערת

א, בדין מפסי מורסה מחלקת הגמ' (שבת ג. קז. קז): בין היכא שנתכוין להרחיב פי המכה דאסור, לבין נתכוין להוציא ליחה דשרי, וכו"ש דמשאצ"ל פטור, וכן נפסק להלכה בשר"ע סי' שכ"ח סעיף כ"ח: "המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאים עושים, שהם מתכוונים ברפואה להרחיב פי המכה, הרי"ז חייב משום מכה בפטיש, שזו היא מלאכת הרופא, ואם הפיסה כדי להוציא ממנה הליחה שבה הרי"ז מותר".

ויש להסתפק בזה ספק גדול לדינא, דהוית וביארו רש"י והראשונים שטעם ההיתר הוא דכיון שהוא משאצ"ל, ע"כ הוא אסור רק מדרבנן, ובצירוף זה שהוא במקום צערא ע"כ התירו חכמים, א"כ יש מקום לשאול ולדון באופן המצוי שיש לאדם מוגלה שאינה כואבת, אך רוצה לפתחה ולהוציא המוגלה מאיזה טעם (אם מחמת הרגלו ואם מחמת שזה לא יפה, או שסתם מפריע לו עצם מציאות בלוטת המוגלה), דלכאו' בכל כה"ג לא יהא לטעמא דצערא, ויהא אסור עכ"פ מדרבנן.

ואמנם אף שכך נראה בחשבון, אך כאשר נבדוק בהלכה נחזי שברמב"ם וכן בטור ובשר"ע לא נזכר חילוק בין אם המורסא מצערתו או לא, ומשמע לכאו' מסתימת הפוסקים שאין חילוק בזה ושירי בכל אופן, ואף המ"ב שהזכיר זה בסק"צ וכתב "הרי זה מותר" - ואע"ג דממילא נעשה פתח - מלאכה שאצ"ל היא והוי דרבנן, ובמקום צער לא גזרו, עכ"ל. מ"מ דבריו אלו באו בתור ביאור הטעם ולא בתור גדר הדין (והגבולתו), דהא חזינן שממשך ומביא עוד טעמי היתר (והכל מהמג"א) - "ואפי' למ"ד מלשאצ"ל חייב, ג"כ י"ל דכשעושה רק להוציא הליחה אינה גמור מלאכה, וא"א לבא לידי חיוב מכה בפטיש". עוד הוסיף בשעה"צ סקס"ה להביא מהמג"א - "אי"ז דהוי דבר שאינו מתכוין [מג"מ]", וביאר השעה"צ שכונתו למה שהובא בסוף המגיד משנה מספר הבתים שמבאר הטעם באופן זה - "ור"ל שכל שאינו מתכוין לעשות פה אין ע"ז שם מלאכה כלל, ול"ש לומר ע"ז פס"ר הוא", ע"כ. ועכ"פ חזינן שהטעם גופא אינו מבורר כהתוס' שמשמע משאצ"ל ובצירוף צער, אלא יש עוד בי' טעמים שלפי דרכם יש להתיר אף בלא צערא.

ובאמת שבחשבון הסוגיא והראשונים יצא לכאו' שיהא הדבר תלוי בפלוגתת הראשונים בטעמא דמילתא דהתירו מפסי להוציא ליחה, וקצת הזכרנו לעיל בתוך דברי המ"ב ושעה"צ, וביתר אריכות ביארנו במאמרינו במקו"א ביסוד ההיתר דמפיס מורסא והמסתתף, ושם נתבאר ד' שיטות בראשונים בביאור ההיתר, ומבואר עכ"פ שהלרבה ראשונים אין הטעם כרש"י ותוס' דמשאצ"ל הוא, ומשום צערא התירו, אלא דההיתר מצד פס"ר דלא ניח"ל (להערוך ודעימיה), או מטעם דחשיב "אינו מתכוין" גמור, או מטעם "דלאו מלאכה היא כלל", ואשר עולה לפי שיטתם שאין חילוק בזה, וא"ש הרמב"ם שלא חילק בזה, דנתבאר כבר שיטתו שמתיר מטעמים אחרים, כנז' במג"מ ועוד. וא"ש גם דברי השי"ע שלא חילק בזה, ומשום שתפס בזה כשיטת הרמב"ם (שמעתיקו כאן בב"ב) וכדרכו בקודש. וא"כ יש כאן צדדים רבים לסמוך עליהם, ולנקוט שההיתר בכל גוונ' וכסתימת הרמב"ם וטור והשו"ע.

ואמנם מאידך מצאתי בכמה מהאחרונים שמדבריהם נראה שההיתר מוגבל דוקא למקום צערא, ראשית בלבוש בסי' שכ"ח סתם כטעם דמשום צערא התירו, וביותר מבואר כן בחי"א וכן בבן איש חי (פ' תצוה) שכשכותבים את הלכה זו מדגישים ומוסיפים "אם יש לו צער מזה", וכן בקיצושי"ע סי' צ"א ס"ב מוסיף "ומצערו...", וכן מדגיש זאת שוב בהמשך, ומשמע דנקטי דדוקא בכה"ג התירו [שו"ר דבלבוש אין ראוי שההיתר דוקא במקום צער, דלשונו הוא "הרי"ז מותר לתחילה שאין כאן תיקון, ורבנן נמי ל"ג בה שבות משום צערא", ומשמע כהראשונים שבעצם מותר

ועיין אג"מ או"ח ח"ג סימן צ"א שהתיר עפ"י הגר"ם לחולה במחלה שאינה מסוכנת ליקח כדור בלא מים, במכ"ש מפסק הגר"ם דמיידי בבריא לגמרי. אמנם עיין בתשובות והנהגות חלק ב' סימן רצ"ב שכתב: גאוני ויולנא בראשות הגאון רבי בצלאל זצ"ל התנגדו בשנת תרכ"א לפסק הגאון וצדיק רבי ישראל סלנטר זצ"ל, שהתיר לכל בני העיר לאכול שמא הם מנוגעים רח"ל במחלה שהתפשטה, דיש פיקוח נפש, וטענתם שההיתר דפק"ן הוא מרווח, רק בתנאי שהסיבה לפנינו בכל אחד, וזה חסר, ולכן לא הסכימו לפסקו.

הרי שעל אף שהשמיעה ע"פ התשו"ה בשם הגר"ם פחות מחודשת, כיון דלדבריו מיידי שיש חשש שהם כבר מנוגעים במחלה, מ"מ כתב שגאוני ויולנא לא הסכימו לפסקו כיון שאין לפנינו סיבה ברורה לחשש, וכ"ש שלדברי האג"מ דברי הגר"ם מחודשים אף יותר, כיון שהוא כ' דהתיר אף לבריא לגמרי ע"מ שלא ידבק במחלה.

ולכאורה היה נראה לתלות את הנידון בזה בנידון הפוסקים, דבפס"ת יו"ד סי' שס"ג אות ה' הביא מדברי החת"ס והגו"ב (תנינא סימן ר"י) שיסודו דאין דחיה של פיקו"ג היכא שסיבת הפיקו"ג אינה לפנינו.

ונראה לקיים דברי הגר"ם ע"פ ביאורו של החזו"א באהלות (סי' כ"ב אות ל"ב) שביאר דברי החת"ס והגו"ב דאין לחשוש לפיקו"ג עתידי בדבר ש'בהוה אין לו זכר. ועפ"י נראה דכאן אינו דבר עתידי לגמרי, דהא החולים לפנינו, והעובדה שהמחלה מדבקת גם היא לפנינו, ומי שעלול לידבק גם נמצא לפנינו, וכל כהאי בודאי שיש בהוזה זכר' לחשש סכנה, ויש להתיר לו כפיקו"ג לפנינו.

מרדכי רוטנברג - קרית יובל

הערתו לסימן שכ"ח

סי' שכ"ח סעי' ג' ביה"ל ד"ה ומצטער: יש לעיין במש"כ המג"א [סק"ג] דהוצאת שן הוא מלאכה דאורייתא דהא חובל לרפואה, ור"ל דבזה חייב אפי' למ"ד מקלקל בחבורה פטור, דזה מתקן הוא, הא הוא אינו מוכין רק להוציא השן, והדם ממיאל קאתי. ואף דהוי פסיק רישא הא הוי עכ"פ פסיק רישא דלא איכפת ליה ואין איסורו אלא מדרבנן - י"ל דברי המג"א, דבהוצאת שן ניחא ליה גם בהוצאת הדם, משום שהוא חלק מהרפואה בזה. וכפי שביררתי המציאות אצל רופא שיניים, אם לא יוצא דם בעת הוצאת השן, נגרם עיי"ז חוסר זרימת דם במקום העקירה, שיכול להביא לדלקת ולכאבים חזקים שם. ובמקרה שעשית עקירה ומשום מה לא יוצא דם אח"כ, עושים פעולה לזעזע את מקום העקירה על מנת להוציא דם משם. וא"כ הוי פסיק רישא דאיכפת ליה דאיסורו מדאורייתא, וא"ש דברי המג"א.

סי' שכ"ח סעי' י"ז: חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה וכו' - יש לדקדק למה הביא המחבר סעי' זה בתוך דיני חולה שיש בו סכנה, ולא הביאו אחרי סעי' י"ח שבו מסתיימים דינים אלו [כמבואר שם במ"ב ס"ק ס"ב], ואח"כ מתחילים דיני חולה שאין בו סכנה, וצ"ע.

סי' שכ"ח סעי' ל"ב מ"ב ס"ק ק"ב: כתב [החיי אדם כלל סי' ס"ג] דה"ה דאסור ליתן על השן נעגעלי"ך או שפיריטו"ם וסובינן חמין, דכ"ז מוכח שהוא לרפואה, אם לא דכאבי ליה טובא שמצטער כל גופו, וכדלעיל בסי"ז [ח"א]. ועיי"ש לעיל דע"י ישראל מותר דוקא ע"י שינוי, אך הח"א מסיק שם [סעי' י"ב] דאם א"א בשינוי מותר שלא בשינוי - לפ"ד הח"א יוצא שגם במלאכה דאורייתא בלי סכנת אבר יהיה מותר לעשותה בשינוי כשא"א בלעדיה, ע"י סעי' י"ז שם, ודו"ק.

ויש לדקדק למה המ"ב לא הזכיר לעיל שם היתר זה של הח"א, דאם א"א בשינוי מותר בלא שינוי, דשם הוא עיקר המקום לדיני חולה שאין בו סכנה ע"י ישראל, וצ"ע.

סי' שכ"ח סעי' ל"ז מ"ב ס"ק ק"ט: היכא דיש לו שום מיוחד, אפילו הוא אוכל ושותה לרעבון ולצמאון אסור [א"י וכ"מ בטור]. והטעם דכיון דהוא חולה זה הוא רפואתו, יאמרו שלרפואה עושה זה - יש לציין למש"כ המ"ב לעיל סי' ש"א ס"ק קס"ה, דבדבר שהוא איסור דרבנן לא החמירו לאסור במראית עין אלא בפרהסיא ולא בחדרי חדרים, עיי"ש. ולפ"ו יהיה מותר לחולה לאכול באופן זה בחדרי חדרים.

סי' שכ"ח סעי' מ"ה: אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנו דם, מפני שהדם יצבע אותו - יש להעיר דלעיל סי' ש"כ ס"כ כתב המחבר, וז"ל: יש מי שאומר שהאוכל תותים או שאר פירות הצבועים, צריך לזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה משום צובע, עכ"ל. וצ"ב למה לעיל כתב כן רק בשם יש מי שאומר ובלשון זהירות בעלמא, וכאן סתם דבריו לכוי"ע ובלשון איסור גמור.

והנה מקור דברי המחבר בזה הוא מהיראים סי' רע"ד, שכתב זו"ל: הצובע וכו', הלכך נדיבי עם אלקינו אם שותים בשבת משקין צבועין וכו', יזהרו שלא יצבעו

מדבריו שהבין במהרה שא"ד כיון שיכול להיות שזה יהיה ודאי פ"ר אסור, ולא כמו שיש שלומדים מהלשון של המהרש"א ורב מחשיב ליה פס"ר, שכל קרוב לפס"ר נחשב לפס"ר ואסור, אלא רק במקום שעלול לבוא לודאי פס"ר אסור, וצ"ב אם אפשר לפרש כן במהרש"א. וגם יש לדון האם גם בדברי המאמר מרדכי ש"כ גם כמהרש"א אפשר לפרש כן, שהרי המאמר כ"י דהוי כעין פ"ר, ונהי דאפשר להיות שלא תכבנו, מ"מ קרוב לודאי הוא. ולגבי ניעור נר סובר ההלכות שבת בשבת דמותר לנער את הנר מהטבלא בנחת, גם בלי להטות עד סמוך לארץ, וכמו בשלחן [ובאמת שהמ"ב עצמו שם בס"י רע"ז לגבי שלחן, אלא כתב לאסור אלא אם יטה סמוך לארץ, ושם א"א באמת לעשות כן, אך כתב להתייר, ועמד בזה בנשמת שבת ח"ו ס"י ס"ה, ובקובץ אור ישראל קובץ ל"ב עמ' פ"ג כתב הרב חיים אבערלאנדער שליט"א דמש"כ המ"ב דכשנפל נר על השלחן מנער השולחן, מייירי ג"כ באופן שאפשר לקרב השולחן סמוך לארץ ואז אפשר לנער, ובאמת אם זה הפ"י במ"ב לא יהיה סתירה במ"ב, אך כאמור קשה לפרש כן שבהכי מייירי, דהיה למ"ב לכתוב כן שיקרב השלחן עד סמוך לארץ].

ובמדור בינת שמחה להגאון רבי שמחה בונם ולדנברג זצ"ל באליבא דהלכתא גליון נ' כ': ומלשון המהרש"א בפסקא השנייה שעל התוס' אפשר לומר דכונתו דרב סבר דהוי פסיק רישא ממש, ואם נאמר כהביה"ל יל"ע דאולי בכל המלאכות כן היא הפלוגתא אי קרוב לפס"ר אסור או לא, ונפסקו דאסור, וצ"ע.

וראיתי בשש"כ ח"ב פמ"ג הע' קע"ט שהביא דהגרש"א זצ"ל אמר לו דבתורת רפאל להגאון מוולאזין זצ"ל הוכיח בהלכות שבת פ"ג מהרבה פוסקים וגם מהשו"ע שגם לבה"א הקבלה של שבת היא ע"י הברכה, ולכן אמר הגרש"ז דנראה שהמנהג לכבות את הגפרור או את הפתילה הוא מנהג טוב, כי אם יקבלו השבת לפני הברכה יצטרכו להזהר מאוד בהנחת הפתילה באופן שלא יכבה את הנר, וגם לא יהא קרוב לפ"ר שיכבה, עכ"ד. ולהג"ל יל"ד דלא אסרינן בכל מקום קרוב לפ"ר [ובביאורים על התו"ש מנכד המחבר הרב אשר אנשיל עקשטיין שליט"א, כתב על דברי התו"ש בס"י ש"כ לגבי הידוק מוכין בפי פה, דהבאתי לעיל שהשעה"צ כ"י דרך אחת לבאר דהוי קרוב לפ"ר, התו"ש ג"כ דן בענין זה דקרוב לפ"ר בכמה וכמה מקומות, וכתב על קושיית תוס' בדף קי"א שהקשו למה לגבי מסוכריא דנזייתא הגמ' אומרת דהוי פ"ר, ואילו לגבי להדק מוכין בפי פה כ"י רק דילמא אתי ליד"י סחיטה, ולא אמרה הגמ' דהוי פ"ר, ות"י התוס' דבמסוכריא דנזייתא שהוא בצד הגיגית בולע הרבה, וגם מהדקו בחזק שלא יצא והוי פ"ר, אבל בהידוק אודרא אפואם דשישק מיירי בכיסוי, דלא בולע כ"כ, וגם לא סותמו כ"כ בחזק דרק רוצה שיהיה מכוסה, ועל זה כ"י התו"ש דלפי דברי רבינו המהרש"א לא הוי התוס' צריכים לחלק בין השווים, דשפיר איכא למימר דשניהם איירי באופן אחד שמהדק באופן דהוי קרוב לפ"ר, ולכן כאן כתבו דלמא אתי ליד"י סחיטה, ומש"כ במסוכריא דנזייתא דהוי פ"ר הכונה ג"כ קרוב לפ"ר, כמו ש"כ המהרש"א לגבי נר שאחורי הדלת, ועל קושיא זו כ"י הרב המגיה שם דנראה לומר שדברי המהרש"א שאוסר קרוב לפ"ר הוא רק בענין שאינו תלוי בדעת האדם, כגון בס"י רע"ז שפותח חלון סמוך לנר, וקרוב לודאי שנישם הרוח, ככה"ג אסור דאינו בידו למנוע, אבל בענין דהאיסור נעשה ע"י פעולתו ולא ע"י כח אחר, כגון בגורר ספסל או בהידוק הסודר, כיון דתלוי לגמרי בדעת האדם אין לאסור בקרוב לפ"ר, דהאדם יכול לשמור את עצמו שלא יבוא ליד"י אסור, ולכן לא ת"י התוס' דכאן מייירי בקרוב לפ"ר, אלא שלגבי השלכת גפרור דולק או ניעור נר לכאן א"א לומר סברא זו ובידי האדם למונוע, ואולי כן דאולי תלוי ברמת החלישות שמנוער או משליך הגפרור, ולגבי הלכות יו"ט להשליך הגפרור הדולק כ"י בשש"כ פ"ג ס"ה: ועל כן יזהר שלא לזרוק גפרור בוער, אלא יניחנה בהיותה באופן שיכבה מאליו, וגם כאשר מניחו יזהר להניחו באופן שלא יכבה מידי, ובהלכות חג בחג על יו"ט כ"י דצ"ע אי השלכת הגפרור הוי פ"ר, וצ"יין לביה"ל ס"י תקי"א.

והתו"ש שם ביאר ע"פ המהרש"א גם את הסעיף הבא בשו"ע שם, דספוג אין מקנחין בו א"כ יש לו בית אחיזה שמא יסחוט, וביאר הלשון שמא יסחוט דהוי קרוב לפ"ר, וכנ"ר למד דמש"כ המהרש"א בדף קי"א דבשעת הידוק חיישי טפי שמא יסחוט, והמהרש"א בדף קי"ב דקרוב לפ"ר אסור, הם ענין א' כפי שהפ"י המגיה בתו"ש וצ"ע וממילא רוצה המגיה שם לפרש דלדברי התו"ש יוצא דגם באיסור דרבנן אסור בקרוב לפ"ר, וש"ר שגם הנהר שלום שם פ"י דלטור היה קשה קושיית הראב"ד, דאם איתא דא"א לקנח בלי סחיטה כי יש לו בית אחיזה, מאי הוי פ"ר הוא, ולכן מפרשי דלאו פ"ר ממש קאמר אלא דמי לפ"ר, שקרוב הוא שיבוא ליד"י סחיטה, וביש לו עור בית אחיזה מדכר ולא אתי למסחט, אך המג"א והגר"א כ"י דט"ס בשו"ע, וצ"ל דהוי פ"ר ולא גזירה.

ובמה ש"כ המגיה לתו"ש, דלתו"ש יצא דגם באיסור

דרבנן אסרינן בקרוב לפ"ר, יש לציין שראיתי בהלכות שבת בשבת ח"ג עמ' פ' שהביא דבבן איש חי פ"י כי תשא כתב דהואיל ושכיח שערות יקנח בנחת ולא בחזק שמא יתלוש שערות, וכן כשמקנח בשבת צרכיו יקנח ברפיון שלא יתלוש נימין, והובא ככה"ח ס"י ש"מ סק"ט, וכ"י ע"ז בהלכות שבת בשבת: ומהגרש"א זצ"ל שמעתי שאין לחוש לזה, דאין זה פס"ר כלל, דאין כאן אלא ספק, ואף אם קרוב לודאי שיתלוש אין זה בגדר פס"ר [א.ה.]. וכן ראיתי בהערות להגרש"א זצ"ל שבת פ"א: ש"כ בסוגריים מרובעות ובמקום דהוי קרוב לפס"ר כתבו התוס' כאן דמ"מ חשיב אין מתכוין ול"ח פס"ר], ובפס"ר דלא נח"ל באיסור דרבנן אין להחמיר רק דאי פס"ר, וגם יש כאן כבוד הבריות וצער שלכן א"צ להחמיר בכ"ז.

עוד בד"ן קרוב לפ"ר בס"י של"ו ס"ד: יש לזוהר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים שסופן להצמיח, ואם ישליך לתרנגולים לא ישליך אלא כשיעור שיאכלו בו ביום או ליומיים, ומשמע ביראים שטעם דין זה משום דהוא קרוב לפ"ר שבסוף יזרע אם יהני ליותר מיומיים (אף שא"י"ז ודאי פ"ר, דיתכן שיעור או שיאכלו את זה), וכ"כ באג"ט זרע סק"ה. אלא שהאג"ט עצמו במלאכת חורש כ"י לגבי גרירת מטה כסא וספסל דהיראים כ"י לאסור בגדולים, וכ"י האג"ט דיתכן דקרוב לפ"ר הוא מדאי כפ"ר, דמה"ת אולינן בתר רובא, ובפרט קרוב לודאי דלמיעוטא דמיעוטא לא חש ר"מ, ולכן ר"א מחייב חטאת במכבד ומרובץ, ורבנן שחולקים סוברים דאינו אלא שבות, דסוברים דלא חשיב פס"ר, וקיימא לן כוותיהו. וכאן האג"ט כן אוסר השלכת זרעים מדרבנן כיראים דקרוב לפ"ר.

ובא"ח פ"ג מהלכות שבת הי"א פ"י בדעת הרמב"ם בטעם האיסור להכניס מגרפה להוציא מע"ג האש, אע"פ שאינו מכוון לבשל אלא רק להוציא את התבשיל בכ"ז אסור, הואיל והוא ע"ג האש קרוב לפ"ר שיגיס ויתבשל ע"י ההגסה. וש"ר בספר מנוחת אהבה ח"ב עמ' כ"ח שדן בד"ן קרוב לפ"ר האם אסרינן בכל מקום, וכ"י שם דהוא איסור דרבנן ולא דאין, וכ"י דאסור רק בדברים שכיחים כמו פתיחת דלת כנגד נר הדולק, ולמד כן מדברי המאירי בדף ק"כ ש"כ שההיתר מצוי ושהדבר מצוי, ובוזה יישב את הקושיא הגדולה שהרי מתיר לר"ש לגרור מטה כסא וספסל, וכ"י התוס' פסחים ק"א דקרוב הוא שיעשה חריץ ואפ"ה שרי, ולהג"ל יישב דרק בדברים שכיחים לכל העושים בכל שבת ושבת כמו פתיחת דלת כנגד נר דולק אסור, ולכן בגרירת ספסל מותר. וע"י שו"ת הרמ"ע מפאנו סוף ס"י ל"ג.

ובספר שלמי יהונתן בס"י ש"כ סט"ז כתב: אמנם יש לדעת שלא נמסר לנו מה הגדר של קרוב לפס"ר, שכל בר לבב מחי שבאופן שלפ"י ההסתברות הוא כותשעים ותשעה אוחז שאכן תהא תוצאת המלאכה, הוא בגדר קרוב לפס"ר, ואף בכמה אוחזים פחות הוא בגדר קרוב, אך מה השיעור למטה שכבר יצא מכלל קרוב לפס"ר לא נתברר לנו, וכ"י גם דיתכן שבמקומות רבים שנחלקו על אופנים מסוימים האם הם פס"ר, לא נחלקו במציאות, אלא מאחר וגם קרוב לפס"ר נאסר נחלקו אם על פי דין יש להכלילה בקרוב לפס"ר.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קריית ספר

בענין שחיטה לחולה בשמאל וע"י קטן או שנים שעשאוהו

כתב השו"ע (סי' שכ"ח ס"י"ד): היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטים לו, ואין אומרים נאכילנו נבילה, עכ"ל. וכתב המ"ב (סק"ט) הרבה טעמים נאמרו ע"ז, י"א משום דשבת הותרה אצל פיקו"נ וכו', אלא הטעם הוא דשמא יהיה קץ באכילת נבילה ולא יאכל ויסתכן, ובכ"י הביא עוד טעם בשם הר"ן דנבילה עובר על כל כוית, וחמור מאיסור לאו דשבת וכו'. עכ"פ לענין קטן כוודאי נראה דטוב להאכילו בשר נבילה, ולא ישחוט אדם עבורו בשבת, עכ"ל.

א ולכא"ו צ"ע למה לא קטן דטוב להאכילו נבילה מלשחוט לו, הלא נתבאר דנחלקו הראשונים האם פיקו"נ בשבת דחווה או הותרה, ודעת הרא"ש בשם מהר"ם דשבת הותרה אצל פיקו"נ, ואף שדעת הרבה ראשונים שהיא רק דחווה, מ"מ לא סמך עליהם המ"ב לאסור, והתיר משום עוד טעמים דשמא יהיה קץ דנבילה, וכן משום דחמיר איסור נבילה מאיסור שבת, דנבילה עובר על כל כוית וכוית.

וא"כ לדעת מהר"ם אין חילוק בין חולה קטן לחולה גדול, ואף בקטן עדיף לשחוט עבורו ולא להאכילו בשר נבילה דחמיר טפי, ואף אם נימא דטעמא דקץ לא שייך בקטן, מ"מ שייך ביה שאר הטעמים, וע"כ צריך לומר דלא סמך המ"ב לחלל שבת אלא רק עבור גדול, ולא עבור קטן דאסור במאכ"א רק מדרבנן, אף שפוגם נפשו מ"מ אין היתר לגדול לחלל שבת עבור קטן, כיון דעיקר הלכה כראשונים דפיקו"נ דחווה אצל שבת.

ב ומיהו יש לדון האם עדיף שקטן ישחוט עבורו באופן שגדול עומד על גבו, דקיי"ל דשחיטתו כשרה כדאיתא

בשו"ע (י"ד סי' א' ס"ה), וז"ל: ואם הקטן יודע לאמן ידיו, אם אחרים עומדים ע"ג שוחט לכתחילה, ומותר לאכול משחיטתו, עכ"ל. וא"כ אליבא דהשו"ע לחולה קטן עדיף שישחט קטן עבורו ולא גדול, מאשר להאכילו נבילה, ואפשר דהטעם דלא נקטו השו"ע משום דקטן היודע לאמן ידיו אינו מצוי כ"כ, ועד שיחזרו אחריו אפשר שיבוא החולה לידו סכנה, והזרזו ה"ז משובח כדאיתא בס"ב. אבל אה"נ אם יש קטן כזה לפנינו, וא"צ להשתאות כלל, אפשר דאה"נ עדיף שהקטן ישחוט עבורו.

ואין לומר דסתירת השו"ע משום דנקט כדעת מהר"ם דשבת הותרה אצל פיקו"נ, לא שגא חולה גדול לא שגא חולה קטן, ואפ"י קטן מרובץ מחללין עליו את השבת (כמבואר בבה"ל סי' שכ"ט ס"ד ד"ה אלא), והוא ראייה מסתמת השו"ע בס"ב דמחללין שבת לצורך חולה שיב"ס בלא שינוי, אך זה אינו, דמפורש בב"י (שם ד"ה היה החולה) דנטה לעיקר כדעת הראשונים הר"ן והרשב"א ועוד דפיקו"נ הוא רק דחווה, וכן נקט בדעת הרמב"ם דכשם שלענין טומאה פסק כמ"ד דחווה היא בציבור, אף לענין שבת יסבור כן, ודו"ק. אלא דלענין שחיטה חשש לטעם הרשב"א ש"כ וז"ל: מ"מ כל שאין שם נבילה אין אומרים לגוי לשחוט כיון שהיא דחווה אצלו, ותדע לך שהרי שנינו אין עושין דברים הללו ע"י גויים ולא ע"י קטנים אלא ע"י גדולי ישראל, עכ"ל. ומעתה ה"ה שא"צ לחזר אחר קטן כזה.

מיהו בדעת הרמ"א שפסק (שם) וז"ל: וי"א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי עושה ע"י שינוי, ואם אפשר לעשות ע"י א"י בלא איחור כלל עושין ע"י א"י, וכן נוהגים, וביאר המ"ב (ס"ק ל"ה) דכל כמה דנוכח לעשות בהיתר לא שבקי היתרא ועושה באיסור, והוסיף להטות דה"ה א"י ע"י השינוי מתאחר הדבר מעט, רק דאין החולי בהול, נמי מתאחרים מעט כדי לעשות ע"י שינוי, דאינו אלא איסור דרבנן, עכ"ל. ואפשר שאם יש קטן לפנינו, עדיף שהקטן ישחוט עבורו ולא יחלל הגדול.

ואף שכתב הרמ"א (ביו"ד שם בשם הגה"מ) ד"מ שלא ליתן קבלה למי שהוא פחות מבן י"ח, דאז גברא בן דעת הוא ויודע לזוהר, עכ"ד, מ"מ אפשר דכ"ז באין גדול עומד ע"ג, ותו כבר כתבו הט"ז והש"ך בשם המהרש"ל דהכל לפום חורפיה וידיעתו של הנער, וכ"י הט"ז דכן נוהגים שלא להקפיד על יותר מ"ג שנה, כל שרואין בו שהוא בקי חרזי באימון ידיים בכח גברא, ואף שהם מייירי על בן י"ג, מ"מ כו"ע מודו דלענין שבת אם יש קטן היודע לאמן ידיו עדיף לתת לו לשחוט, דכ"ז הוא בכלל השינוי דאין החולה בהול כ"כ, ולא כתבו הרמ"א או משום דסמך עמש"כ למעלה, או משום דאינו מצוי כ"כ לפנינו קטן היודע לאמן ידיו, וא"צ לחזר ע"ז, ואה"נ אם מצוי לפנינו עדיף למסור לקטן לשחוט.

א ואכתי יש לדון למה לא כתבו הפוסקים שעדיף לכתחילה לשחוט בשמאל, דאיסורו רק מדרבנן דהוה כלאח"י, ועיקר הקו"י היא על הרמ"א ש"כ בס"י"ב דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי עושה ע"י שינוי, והוסיף המ"ב דאף אם ע"י השינוי מתאחר הדבר מעט, רק דאין החולי בהול, ג"כ מתאחרים מעט לעשות ע"י שינוי, דאינו אלא איסור דרבנן, ואין לך דבר הסובל שינוי כשחיטה דלא מתאחר הדבר כלל. אלא מוכח מסתמת הפוסקים ששחיטה בשמאל ל"ח כלאח"י, וכדעת הח"י"א ש"כ בה"ל שבת (כלל ט' ס"ב) וז"ל: כל אלו המלאכות אינו חייב עד שיעשה כדרך שעושין אותה מלאכה, אבל אם עשה ע"י שינוי זה נקרא כלאח"י ופטור וכו', מ"מ נ"ל דבין שעשה בימינו או בשמאלו חייב, חוץ מכותב דפטור בשמאל, וראיה מתוספתא שבת פ"י התולש בין בימינו ובין בשמאלו ה"ז חייב, עכ"ל. והיינו טעמא כמבואר באג"ט בפתיחה שיש מלאכות שיעיקר חיובם הוא על התוצאה, ויש מלאכות שחיובם הוא על גוף המלאכה, ובכתובה עיקר החיוב הוא על גוף הכתיבה, ולכן כתיבה בשמאל לאו שמהי כתיבה, דלאו אורחיה לכתוב בשמאל כלל (והא ראייה לענין סת"ם דאם כתב בשמאל כתיבתו פסולה, וכ"מ בראשונים דכתיבה ע"י חק תוכות לאו שמהי כתיבה), משא"כ שאר המלאכות עיקרן הוא התוצאה, ומצד התוצאה אין חילוק אם עשאה בימין או בשמאל, וכן לענין שחיטה עיקר המלאכה הוא נטילת הנשמה, ומדינא בשמאל שחיטתו כשרה [וכ"כ מהר"ח א"ו"ז סי' ל"א, שהנותן קדירה על האש לאח"י חייב, דאין שום שינוי בתוצאה].

וכן הכריע המ"ב להלכה כוותיה (סי' ש"מ ס"ק כ"ב) וז"ל: כ"י הח"י"א כל המלאכות חוץ מכותב חייב בין בימינו ובין בשמאלו, והביא ראייה לזה מתוס', אך ברגלו בפיו במרפקו משמע שם דפטור ואסור, עכ"ל. ומסתמת הרמ"א מוכח נמי כוותיהו, דאל"ה היה לו להגיה דיעשנו בשינוי.

ומיהו מדברי הב"י (א"ח"ח סי' ל"ב ס"ה ד"ה וצריך שיכתוב בימינו) בשם בעל התרומה אין להוכיח דשחיטה בשמאל חשיב שחיטה כלאח"י, ש"כ וז"ל: צריך שיכתוב סת"ם בימינו, כ"כ בסה"ת סי' ר"ה מדאמר"י 'וקשרתם

וכתבתם" - מה כתיבה בימין אף קשירה בימין וכו', דאין לומר דוקא בשבת דגמרי' ממשכן אינו מועיל כלאח"י, אבל בעלמא כשר, אין סברא לומר כן שיכתוב סת"מ כהלכתן בשבת ולא יהיה חייב, אמנם גבי שחיטה כתיב "ובחבת", ותנן נפלה סכין ושחטה פסולה, הא הפילה כשרה אפ"י כלאח"י, ואפ"ה פטור בשבת משום דהוי כלאח"י, עכ"ל. ואין להוציא מדבריו דה"ה שחיטה בשמאל יחשב שינוי, דאפשר דדוקא הפיל סכין חשיב כלאח"י דלא הוה אורחא כלל, ודמי לתולש בפיו דהוי שינוי גמור לכר"ע, משא"כ בשמאל דאינו שינוי גמור.

ד אמנם דעת הגאון רא"מ הרובץ (פסחים דף סו.) דהשוטט בשמאל בשבת חשיב כלאח"י פטור, וז"ל: נ"ל דלא מספק"ל דמה"ת לא יעשו פסח בשבת וכו', אלא דאפשר בגוונא דליכא מלאכה מה"ת, כגון שישחוט בשמאל או בשנים למאי דקיי"ל דכשר, אך לדידן דאסור מדרבנן קמבע"ל, עכ"ל. וכן צידד הרע"ק"א בחולין (דף טו: ד"ה כגון) בתו"ר וז"ל: ואפשר דאף בשמאל מקרי כלאח"י כמו בכותב בפרק הבונה, עכ"ל.

וקצת סייעתא לדבריהם מדברי השיטה לר"ן, דאע"פ ש"כ בשבת (דף קג.) לחלק בין כתיבה דפטור בשמאל להוצאה דחייב, כ"י בזה"ל: וי"ל דהוצאה מילתא דשכיחא היא לשמאל כמו לימין, אבל כתיבה שהיא מלאכה דקה לאו אורח ארעא למיכתב בשמאל, עכ"ל. מ"מ איהו גופי' כתב בדף ק"ל. וז"ל: ואע"ג דלעיל בפיקו"נ אמרי' דכל היכא דאפשר לשינוי משנינו, שאני פיקו"נ דלא הותרה שבת לידחות אצלו היכא דאפשר בלא חילול, והילכך לא מחללינן, אבל גבי מילה דניתנה שבת לידחות אצלה, אפ"י אפשר בלא חילול מהדרין במילה לעשותו בשמאלו לא לשנות בה, משום דלא חשבינן מילה דחווה לשבת אלא היתר גמור אצלו, שהתורה התיירא בפירוש למול בשבת, עכ"ל. ומעתה כשם שמילה בשמאל חשיב שינוי וכלאח"י, ה"נ נימא גבי שחיטה. ודוחק לחלק בין מילה דלאו אורחיה טפי למול בשמאל, משום דהמולה חושש ופחד להזיקו ולעשותו כרות שפכה, משא"כ שחיטה דאינו חושש כ"כ, דזה אינו, דגם בשחיטה חושש השוחט להטריפו ולהאכיל נבילות (וכל חילוק הר"ן היה רק גבי הוצאה).

ומעתה לדבריהם ה"נ בשחיטה לכתחילה יעשנו שוחטו, ואדרבה מקור הרמ"א הוא מהתוס' והר"ן, ואפשר שכלל כן הר"ן במש"כ דבפיקו"נ כ"מ דאפשר לשינוי משנינו, וסמך הרמ"א עמש"כ בס"י"ב, ולא ראה לנכון לחזור ולהגיה כן בשאר מקומות. כך נראה ליישב דעת הרמ"א לסכרת הרע"ק"א ורא"מ הורביץ [ויש שרצו לומר שבדוקא לא הגיה הרמ"א גבי שחיטה, דכיון דלא אימנן ידיו לשחוט בשמאל יש לחשוש שמא לא ישחוט כראוי ולא ירגיש, ולא תהיה שחיטתו חלקה לגמרי, ובפרט לטעם דחיישי שמא יהיה קץ באכילתו ויסתכן, וגם ככה"ג יחשוש שמא לא נשחטה כראוי ולא יאכלנו, אך אהו דוחק, דאם אינו כלאח"י לא מתבאר שיועיל רק בדיעבד, ודו"ק]. ומיהו בדעת המחבר לק"מ, דאי נימא דסבר דשחיטה בשמאל חשיב שינוי, מ"מ איהו לשיטתו אזיל דא"צ לחלל השבת בשינוי כסתירתו בס"י"ב.

ה ומיהו לענין שנים שעשאוהו לכר"ע פטור, כדרדש"י "בעשותה" - העושה את כולה ולא העושה את מקצתה [ונפסק להלכה בס"י שט"ז ס"ה, גבי צידה בשנים שנעלו את הצבי פטורים, ושם במ"ב ס"ק כ"א נתבאר הטעם דכיון שכ"א בפ"ע יכול לנעלו הרי כ"א עשה רק מקצתן], וה"נ שנים האוחזין בסכין ושוחטין חשיב שנים שעשאוהו ופטורין, וקתני במתני' חולין (דף ל:): שנים אוחזין בסכין ושוחטים שחיטתן כשרה, ואף עמד ע"ז רא"מ הורביץ שם, וגם ע"ז צ"ל דלשו"ע א"צ להגיע לזה, דפעמים עד שיימצא עוד אדם אחר יסתכן החולה, והרמ"א סמך עמש"כ למעלה.

ו עד דבר אחד יש לדון, ובוה קנצי למילין, האם מותר לשקר לחולה לומר לו שמאכילו בשר שחוטתו, ובאמת מאכילו בשר נבילה, וחילי ידידי הוא קושיית המ"א בס"י שיל סק"ה וז"ל: וקשה אמרו בפניה שהדליקו הנר ותתישב (ועי"ש בתירוציו ובא"ש, והכא לא שייך כ"כ), ולכא"ו ה"נ נימא שיעשה כן לכתחילה [אם לא באופן שנותן מאכ"א שיועד להבחין בטעמו שהוא דבר איסור, ודמי לת"י הא"ר שיוודעת להבחין]. מיהו היה מקום לומר לטעם הרא"ש דחיישי שלא יהיה קץ באכילתו, וה"נ אם יתברר לו לבסוף שהאכילו אותו נבילה יסתכן, ומצאתי שכ"ה דעת הגרש"א בשש"כ (פ"מ הערה מ"ח) דאסור להטעות את החולה ולומר לו שהמאכל כשר, שמא יוודע שאין הדבר אמת ויקוץ במאכלו אחר שאכלו, ע"ש. אבל מרן הגר"ח"ק השיבני דאה"נ אם יכול להטעותו ולהאכילו נבילה בתורת שחוטתו יעשה כן, ולא יחלל שבת עבורו, וקמ"ל דא"צ לחוש לטעם דאיסור נבילה חמור מלאו דשבת.

בענין נתינת כלי עם מים חמים על בטנו

כתב השו"ע (סי' שכ"ח ס"מ) וז"ל: החושש במעיו מותר ליתן עליהם כוס שעירו ממנו חמין, אע"פ שעדיין יש בו הבל, עכ"ל. וכ"י המ"ב (ס"ק קכ"ו) מש"כ השו"ע אע"פ הוא מלשון הטור, וכונתו דלא נימא כמו דאסור לרחוץ

דלית להו פירכא, דלר"ש בן מנסיא איכא פירכא דדוקא ודאי אשכחן, ספק מנלן, אך לשמואל דיליף וחי בהם, אפילו על ספק פיקוי'נ מחללין. ופירש"י דדרשא א' דחלל עליו שבת אחת, זהו דוקא כדי שישמור ודאי שבתות הרבה ולא בספק, אך דשמואל ל"ל פירכא דה"ק שיש לנו לעשות המצוות דילפינן מקרא "דאשר יעשה אותם האדם", הוא דוקא שיחיה בהם ודאי, ולא שיבוא ע"י עשיית המצוות לספק פיקוי'נ.

ולכאורה ממסקנת הגמ' משמע דכלל לא ילפינן מהנך קראי דמייתי התם אלא רק ומוחי בהם, דנפק"מ לענין ספק פיקוי'נ. ולהלן נביא עוד נפק"מ לענין דינא. אכן יש להעיר דבגמ' שבת קנ"א ע"ב מייתי בגמרא תנאי רשב"ג אומר תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת, דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת, ופירש"י אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ולא מייתי הגמרא הדרשה דוחי בהם, ויל"ע האם פליגי הסוגיות בזה.

ב. חילול שבת לחיי שעה וחייוש האור החיים בזה

והנה בגמ' שם פ"ה ע"א מצאוהו חי מפקחין, מקשה הגמ' פשיטא, ותירצה הגמ' ל"צ דאפילו לחיי שעה. וכן מבואר בשו"ע סי' שכ"ט סעיף ד' אפילו מצאוהו מרוצץ שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה מפקחין. ובפשוטות י"ל דכיון דילפינן דפיקוי'נ דוחה שבת מוחי בהם, ע"כ אף על חיי שעה מחללין. אכן לר"ש בן מנסיא דיליף מושמרו בני ישראל את השבת, כדי שישמור שבתות הרבה, א"כ היכא דאין יכול לשמור שבת מהיכ"ת דשרי. ומצאתי באור החיים על הפסוק ושמרו בני ישראל את השבת שכתב: "עוד ירצה דאימתי שרי לחלל שבת בשביל פיקוי'נ דוקא, לעשות במי שיקום וישמור שבת, אך מי שודאי לא יקום לשבת הבאה, הגם שיקום לכמה שעות או כמה ימים אין מחללין שבת". ומשמע נמי דסבר דלדרשה דמוטב שתחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, שרי לחלל שבת דוקא למי שידוע שישמור עוד שבת.

ואולם ודאי דברי האה"ח מוקשים, דהא בסוגיא דיומא פ"ה ע"א מסיק דאף על חיי שעה מחללין, ובפרט דהרי למסקנא בסוגיא דיומא יליף מ"וחי בהם", וע"כ שרי אף היכא שלא ישמור עוד שבתות, וא"כ תמוה מש"כ דאין לחלל שבת למי שיחיה כמה שעות. וכבר עמד בזה המנ"ח, ויעויין בזה להלן בס"ד.

ג. העולה מבאיורה"ל והמנ"ח דעיקר הילפותא מ"וחי בהם", ולא ממוטב שישמור שבתות הרבה, והנפק"מ

ועיין במאירי בסוגיא דשם דהא דמחללין על חיי שעה, אע"פ שנתברר שא"א לו לחיות אפילו שעה אחת, שבאותה שעה ישוב בליבו ויתודה, ומבואר בדבריו לכאורה דלולא טעם זה אין לחלל שבת. ונראה ביאור דריו, דכיון דילפינן חילול שבת בפיקוי'נ מקרא דושמרו בני ישראל את השבת, א"כ כל סיבת החילול שבת הוא כדי שישמור מצוות, אך אם ידוע שלא יקיים אין לחלל שבת. אולם אי ילפינן מוחי בהם א"צ לטעמא דהמאירי כלל, אלא כיון שישמור הוא מחללין אפילו על חיי שעה. ואמנם בבאיורה"ל ביאר דדברי המאירי הם לטעמא בעלמא, אך אף בלי זה מחללין שבת משום דוחי בהם.

והעלה הביאורה"ל דלכל הטעמים שם בגמרא מוכח דעיקר הקפידא דעל חיי של אדם קפיד רחמנא, מלבד הדרשה דחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, וכיון דהרמב"ם ביאר דהטעם דמחלל שבת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם, וכן מהך דס"ל לשמואל דמחללין שבת על תינוק הנמצא בעיר שרובה עכו"ם, ומשום דאין הולכין בפיקוי'נ אחר הרוב, והגם דידעינן דודאי לא ישמור שבתות כלל מ"מ מחללין שבת, ואשר ע"כ אף בקטן מרוצץ דאפשר להצילו רק למעט זמן, וכן בחרש ושוטה דלא יבואו לכלל מצוות, ודאי מחללין, דעיקר הילפותא היא מ"וחי בהם" ולא שימות בהם. וכן ראיתי במנ"ח שהוכיח מהך מימרא דשמואל לענין אסופי, ומהך דלמסקנא ילפינן מוחי בהם, דודאי דלא כהאור"ח, ומחללין אפילו על חיי שעה. והעולה מדבריהם דלא ילפינן כלל מושמרו, דמוטב שתחלל שבת כדי שישמור שבתות הרבה.

ד. הוכחה מיוצאת לשמור דהילפותא משום מוטב ודלא כמש"כ לעיל

והנה לעיל סו"י ש"ו כתב השו"ע: מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל, מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה, ויוצא אפילו חוץ לג' פרסאות, ויעו"ש בפוסקים דאף בשאר מלאכות דאורייתא שרי. ועיין במג"א שם דכתב דמיירי דיוצאת לשמור לגמרי, ולא שאנסוה לעבור עבידה פעם אחת דבזה אסור, והטעם דכאן שרי דכדי שתשמור היא שבתות הרבה מוטב שתחלל שבת אחת.

בענין ציפורן שפירשה רובה אי שרי לטלה בשבת

בשבת (צ"ד ע"ב) גרסינן, תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, ציפורן שפירש רובה וציצין שפירשו רובן, ביד מותר, בכלי פטור אבל אסור. לא פירשו רובן, ביד פטור אבל אסור, בכלי חייב חטאת. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, והוא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו. ופירש רש"י כלפי מעלה, לצד הציפורן התחילו לפרוש דקא מצערו ליה טפי. וכן העתיק הר"ן. אבל התוספות כתבו, שרבינו תם פירש שכלפי הגוף קרי כלפי מעלה. והטור (בסי' שכ"ח) כתב שצריך לחוש לשני הפירושים, וכן פסק מרן בשלחן ערוך (שם סעיף ל"א).

ואיבעיא לן, מאי דאמר רי"ח והוא שפירשו כלפי מעלה, אי קאי אתרווייהו בין אציצין ובין אציפורן, או דילמא לא קאי אלא אציצין, אבל ציפורן בכל גוונא שרי (ואיפכא לא שייך למימר, דהא קאמר והוא שפירשו בלשון רבים, וכן מוכח מכל הפוסקים, ופשוט). ומדברי רש"י והר"ן הנ"ל משמע קצת דקאי רק אציצין. דאי קאי נמי אציפורן, מאי לצד הציפורן דקאמרי, הא בציפורן גופה עסקינן, והוה להו למימר לראש האצבע, וכמו שהעתיקו התוס' ושאר פוסקים. אם לא שנדחוק לפרש דרצונם לומר לצד מקום הציפורן (ועל כרחך לפרושי הכי בדברי האור זרוע שנציץ בסמוך, שהעתיק לשון רש"י, ומ"מ סבירא ליה דקאי נמי אציפורן). וזה לשון המאירי, ציפורן שפירשה רובה וקרובה לינתק וכן ציצין וכו' ופירשו רובן וקרובים לינתק, אם פירשו הציצין כלפי מעלה וכו', וע"כ. ומוכח דלא קאי אלא אציצין. וכן בקיצור פסקי הרא"ש כתב: הנוטל שער וציפורניים ביד וכו' פטור אבל אסור ובכלי חייב וכו', וציצין שפירשו רובן כלפי מעלה וכו', וע"כ. וכן נראה מפירוש רבינו עובדיה במרטנורא (בפ"י מ"ו), וע"ש היטב בתוספות חדשים. אבל מדברי הרמב"ם (בפ"ט ה"ט) יש להוכיח דקאי אתרווייהו, שכתב זה לשונו: ציפורן שפירשה רובה וציצין של עור שפירשו רובן, אם פירשו כלפי מעלה ומצערות אותו מותר לטול אותן בידו וכו', ואם אינן מצערות אותו אפילו ביד אסור וכו', עכ"ל. ולפום ריהטא נראה דסיפא קאי אתרווייהו, ואם כן רישא נמי דקאמר ומצערות אותו קאי אתרווייהו, וממילא הכי נמי כלפי מעלה. וכן כתבו היראים (ר"ס רע"ד) ואור זרוע (סימן ס"ג אות ב') ואגודה (כ"י תשא ה"ט"ו) ובקצות השלחן (סי' קמ"ג ס"ד) ועוד מאחרוני זמנינו (ודע דצ"ל דמש"כ הפוסקים הנז' דשרי בציפורן כשמצערות אותו, היינו מצערות קצת, דאל"ה קשיא מרי"ח דקאמר כלפי מעלה ומצערות אותו, ולשיטתיהו היינו בציצין, ואמאי לא אמר דגם בציפורן בעינן דמצערות אותו, ובפרט לשיטת הרמב"ם דשני ענינים הם כמש"כ הטור. אלא עכצ"ל דבציצין דקאמר ומצערות אותו, היינו מצערות הרבה, אבל בציפורן שרי כשמצערות קצת, ועיין במאירי הנ"ל). אולם הב"ח (בר"ם ש"מ) כתב בפשיטות דקאי נמי אציפורן, וכן מצאתי בספר שלחן שלמה דאמר גם בציפורן. וכ"כ האשל אברהם מבוטשאטש, וכ"ג מדברי ערוך השלחן (סעיף מ"א) ואגלי טל (במלאכת טוחן סקל"ו). וע"ע בשלחן שלמה (אויערבאך, אות נ"ג) ובס' פסקי תשובות (אות כ"ח).

ולפענ"ד יש להוכיח מלשון מרן בשלחן ערוך דסבירא ליה דקאי אתרווייהו, והא לך לשון מרן: ציפורן שפירשה וציצין שהם כמין קצות דקות שפירשו מעור האצבע סביב הציפורן, אם פירשו רובן כלפי מעלה ומצערות אותו, להסיק ביד מותר וכו', וכו' וכתב שבר"ש דבריו שכתב ציפורן שפירשה, אכתי לא הזכיר רובה (כמש"כ הטור), על כרחך לומר דמש"כ אחר כך אם פירשו רובן, קאי נמי אציפורן, וא"כ גם מה שכתב כלפי מעלה קאי נמי אציפורן, כי משפט אחד הוא. וממילא גם בציפורן צריך לחוש לשני הפירושים. ואנן בדין כמון נקטינן, ואין להקל בזה. והנלע"ד כתבתי.

יוסף משדיאן - רמת בית שמש

**בענין פיקוח נפש דוחה שבת
א. הילפותא דפיקוי'נ דוחה שבת**

בגמ' יומא פ"ה ע"א ע"ב מייתי כמה ילפותות דילפינן מינייהו דפיקוי'נ דוחה שבת, דר"ש בן מנסיא יליף ושמרו בני ישראל את השבת, אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה. ויעו"ש עוד ילפותות, וקאמר הגמ' שם א"ר אמר שמואל אי הואי התם הוא"א דידי עדיפא מדידהו, וחי בהם ולא שימות בהם. אמר רבא לכולהו אית להו פירכא בר מדשמואל

דעתא], או שהבעל יעשה כן באיסור הסתכלות במקומות המכוסים בשעת נדתה [שהו אינו בכלל אביווייהו, אולם כה"ג יש לדון גם מצד שהוא איסור דרבנן, עיין משנ"ב לענין יין נסך, ועוד צריך לברר שהרי יולדת אין שייך בה הותרה כלל, שלכן כל מה שאפשר לעשות ע"י גוי עושים כמבואר בסיומ"ש ש"ל].

והנה שני דעות הללו אינם יכולים להשתלב בלשון הראב"ד כלל, שמלשונו משמע טעם אחר לגמרי, שזה לשונו: כיון שכבר הותר לו בבישול ובחימום מים, עכ"ל, ולא מחמת שחלוקים האיסורים זה מזה בגדרים, אלא מסיבה טכנית ששבת בלא"ה כבר מחללים, וצריך להבין טעם זה של הראב"ד. ונ"ל יסוד גדול בדין הותרה דוחיה, שעד שבה הסכנה והוכרחנו לעבור על האיסור, ההיתר הוא רק דחוויה, אולם בזמן שכבר הסכנה לפנינו, והוא מוכרח לעשות מלאכה באותה שעה, הוא כבר הותרה, כי שבת הותרה אצל חולה, וכשהחולה לפניך והוא מוכרח עשייה בחילול שבת, הרי השבת הותרה לגמרי, משא"כ האיסור השני שלא הוכרחנו להתירו עדיין הוא לא בכלל הותר. והנה הרשב"א (הובא בב"י) כתב ששאלה זו אם לשחוט או לאכול נבלה היא תלויה בשאלה אם שבת הותרה אצל חולה או דחוויה אצל חולה, ולכן הכריע שכיון שנראה לו שדחוויה, ממילא אם יש נבילה שיאכל את הנבילה.

וצריך להבין לפי הרשב"א מדוע קי"ל שיעשה ע"י גדולי ישראל, הלא שבת דחוויה אצל חולה, ולמה לא נמנע מזה [הטעם שכתב הרא"ש שאם נעשה ע"י גוי יחשבו שאינו היתר גמור ואתי למיננע, אינו סברא להתיר איסור דאורייתא, כמו שהתירו סופו משום תחילתו אינו היתר באיסורים מה"ת, וכוונת הרא"ש היא רק סברא אחר שכבר הותר מעיקר הדין, מדוע לא נאמר שמהיית טוב נמנע לעשות ע"י ישראל, אבל לא סברא בעצם להתיר, וכמבואר זה בחזו"א שגם לרמ"א שלכתחילה יעשה ע"י גוי אינו מדינא].

ותמוה שהרשב"א כאן בב"י כתב שאם אין נבילה לפנינו, והשאלה היא אם לשחוט נבילה ע"י גוי או לשחוט ע"י ישראל, בזה גם לשיטתו מותר לעשות ע"י ישראל, ולמה לא נאמר שכיון שעדיף לעבור על איסור נבילה מלעבור על איסור שבת, ממילא עדיף שהגוי יחזור לו בהמה מאשר שהישראל ישחט ויעבור איסור שבת [ומה שביאר בזה החזו"א, הלא דבריו צריכים פירוש לפירושו].

ונראה לומר כדלהלן, שעד שבה הסכנה הוא דחוויה, אולם בזמן שכבר הסכנה לפנינו, והוא מוכרח לעשות מלאכה, באותה שעה הוא כבר הותרה, כי שבת הותרה אצל חולה, וכשהחולה לפניך והוא מוכרח עשייה בחילול שבת הרי השבת הותרה לגמרי. וממילא כה"ג שאין נבילה ומוטל עלינו לשחוט בשר, הרי הפיקוי'נ מוטל עלינו להצילו ע"י מעשה, וממילא הוא עדיף על איסור נבילה, משא"כ כשהנבילה לפנינו ואין כאן צורך כלל לדאוג לפיקוי'נ, שיכול לאכול את הנבילה, כה"ג לא הוטל עלינו כלל הפיקוי'נ, וא"כ הוא רק דחוויה, ועדיף לעבור על נבילה שהיא איסור הקל. אמנם יש להדגיש כי אין הגדר לשני התירוצים ממש דומה, שהרי הסברא שהשבת כבר הותרה אומרת שרק כשכבר מוכרחים לעבור על איסור בפועל אז הותרה, ואילו הסברא לחלק בין נבילה לפנינו היא חילוק בעצם המוטלות שלנו לדאוג לו, וד"ל.

זה הביאור ביסוד המפורסם מבית רבותינו הגר"ח והגר"ז מברסק זצ"ל, שכל הדין שחולה אוכל לשיעורים ביו"כ הוא קודם שנעשה חולה, אבל אחרי שנעשה חולה הוא היתר גמור אפילו ללא שיעורים, והביאור הוא כנ"ל שכל שהפיקוי'נ הוא לפניך הוא הותרה, ואין דין לאכול לשיעורים, ורק קודם שהחולה לפניך ורק עלול לבוא לידי פיקוי'נ הוא דחוויה.

והנה יש לדון מה הדין בספק פיקוי'נ, האם על כל צד הוא הותרה או רק על צד אחד. והנה ה"טז כתב שמחללים שבת ע"י ישראל גם ביכול לעשות ע"י שני סכנה ברורה, ואפילו בספק הצלה [ולכן לגבי חימום מים לחולה או למקזי דם שהוא רק סתם חולה מסוכן אצל חמים, כתב המשנ"ב שיעשה ע"י גוי אם אפשר, שבוה אינו תלוי במחלוקת ה"טז והרמ"א], וצריך להבין מאי שנא ספק מודאי, וגם אחר שבספק הוא אסור מאי שנא בספק הצלה.

ונראה הביאור פשוט, דכיון שההיתר של פיקוי'נ בספק על הצד שבאמת הוא אינו סכנה, הוא מחמת הציווי להתעסק במעשה הצלה מחמת צד הספק שהוא מסוכן, וציווי הוא דוחה ציווי אחר [ולא מתירן], אולם על צד שהוא חולה שיש בו סכנה הוא הותרה, שהרי במקום חולה שיש בו סכנה לא נאמרה שבת כלל, ולכן בספק סכנה אסור לכו"ע לעשות ע"י ישראל כשיכול לעשות ע"י גוי, ורק כשהוא ודאי סכנה או לדעת השו"ע וה"טז הוא הותרה, ויכול לעשות ע"י ישראל אפילו יכול לעשות ע"י גוי.

**חיים קוגל
הקריה החרדית בית שמש**

בחמין, כמו כן כל חמים אסור לגופו, לפיכך אשמועי' דמותו, וכעין דאיתא בברייתא שבת (דף מ:): מיחם אדם אלוטית ומניח על בני מעיו בשבת, והעתיקו הטור והרמ"א לעיל בסי' שכ"ו ס"ו בהגה, עכ"ל. וז"ל הרמ"א שם: מותר להחם בגד ולינתו על בטנו, עכ"ל.

ועתה נבוא לעמוד על דעת המ"ב, דהנה כתב השו"ע (שם ס"ו) וז"ל: אסור ליתן ע"ג בטנו כלי שיש בו מים חמים ואפי' בחול מפני הסכנה, שפעמים שהם רותחים, עכ"ל. והביא המ"ב (סק"ט) מחלוקת ראשונים בסיבת האיסור, וז"ל: וכ"ש דאסור בשבת שמא ישפכו עליו, ונמצא כרוחץ בשבת, כ"כ רש"י והר"ן, לפי"ז אם החמין בכלל סגור שפיקוי'ן [וארם פלאש] שרי, אבל לפי התוס' הדטעם משום דמנכר שהוא לרפואה, וגזירה משום שחיקת סממנים, גם בזה אסור, ולצורך גדול יש להתיר, עכ"ל. ולכאוי קשה למה חשש המ"ב לטעם התוס', הלא ממה שהביא שו"ע הלכה זו בדיני רחיצה בשבת, ולא בסי' שכ"ח העוסק בדיני חולה בשבת, ע"כ דלא חשש כלל לטעם התוס', אלא רק לדעת רש"י והר"ן דעיקר הטעם הוא משום איסור רחיצה ולא משום שחיקת סממנים, ולדעתם מים חמים בכלל סגור מותר לכתחילה, והכי מוכח מהמחבר לפנינו שהתיר לחושש במעיו ליתן על מעיו כוס שיערו ממנו חמין, והי"ו לישתרי מים חמים בכלל סגור, ואם היה דעת השו"ע לאוסרו למה לא שנאו כאן. דוחק לומר דלא שנאו משום שלא היה מצוי בימיהם ולא נזכר בראשונים, וקצת תימה על המ"ב שלא התיר אלא רק לצורך גדול. ברם בשעה"צ לפנינו (ס"ק צ"ד) כ' בדרך אחר וז"ל: או אפשר דהרבותא הוא דלא נימא דההבדל הוא כמו ענין רפואה, ונגזור משום שחיקת סממנים, עכ"ל. והיינו כסברת התוס' הנ"ל, ומכל מקום בדעת המחבר לא איש, דאפשר דהוא סבר דהעיקר כדעת רש"י והר"ן, ומותר להתחמם במים חמים בכלל סגור.

בענין הפסד אוכלים

כ' השו"ע (סי' שכ"ח סל"ט): אין עושין אפיקטיוזין, דהיינו גרמת קיא, אפי' בחול משום הפסד אוכלים וכו', עכ"ל. ויש לחקור מהי סיבת האיסור דהפסד אוכלים, האם משום הפסד האוכלים שאכל כבר, דעתה ע"י שמקיא גורם הפסד לאוכלים שאכל שלא יבואו לתכליתם, או"ד האיסור הפסד האוכלים שיצטרך לאכול עתה. והנה המ"ב (סי' קנ"ג) הביא מפירש"י וז"ל: והיינו כדי שיהיה רעב ויחזור אח"כ לאכול הרבה, עכ"ל. משמע דהאיסור משום הפסד האוכלים שיצטרך לאכול, ולא על האוכל שכבר אכל. ואמנם בפירש"י לפנינו (דף קמו: ד"ה מפני) כ' בזה"ל: מפני הפסד אוכלין שבמעיו, ומתוך כך הוא רעב וחוזר ואוכל, עכ"ל. ולכאוי משמע דהפסד אוכלים קאי על תרווייהו, הן על האוכל שאכל כבר והן על האוכל שעתידי לאכול. ואין לומר דהמאכל שבמעיו אין עליו איסור בחולין קמ: משום דאין על אוכל עליו, זה אינו, דבגמ' בחולין קמ: מבואר שלא נחית מיניה תורת אוכל עד שנתעכל, ויש הנאה אם חזר ואכל, עיי"ש.

ועכ"פ יש ללמוד מכאן דכל האוכל דבר שלא היה צריך לאוכלו חשיב הפסד אוכלים, כדמוכח בגמ' שבת קי"מ ע"ב ועוד (ועיי"ש ברש"א וברש"ש), אבל באופן שמצטער מותר בחול בסם לכתחילה, וא"צ לחוש לבל תשחית כלל, דבל תשחית דגופא עדיף כדאמר"י שם בגמ' ובדף קטס. יעו"ש, ופשוט.

אברהם שקלאר - מודיעין עילית

בדין שבת אם הותרה אצל חולה או דחוויה

בסימן שכ"ח סעיף י"ד מבואר שחולה שיש בו סכנה [הזקוק לבשר] שיש לו נבלה, שוחטין לו בשבת כדי שיאכל בשר כשרה. ונאמרו כמה טעמים בראשונים בסברא זו מדוע עדיף לעבור איסור שבת החמור מאיסור נבלה הקל, וטעם הראב"ד הובא בב"י כיון ששבת הותרה אצל חולה בבישול ולחמם לו מים, משא"כ נבלה, ובביאור טעם הראב"ד נאמרו שני ביאורים, א. באפיקי ים [ח"ב סימן ל"ב] כתב הטעם בשם החת"ס כיון שבשבת ישנו פסוק מיוחד בגמרא ביזמא [אך את שבתותי תשמרו - אך חילק, ועוד מקור זכור את יום השבת לעשות את השבת - מוטב שתחלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ביאר הכפות תמרים שתזכור את יום השבת בתנאי שעי"ז תעשה את השבת, היינו תעשה הרבה שבתות] שמוותרת מפני פיקוי'נ, ופסוק זה מגלה שהותרה. ב. באתון דאורייתא כתב באופן אחר, שכיון שנבלה היא איסור אכילה, א"כ היא איסור חפצא, ואיסור חפצא אין שייך בה הותרה, שלעולם הוא ישרא איסור רק שייך בו דחוויה, נמצא א"כ נפק"מ בין שני הביאורים הנ"ל מה הדין בשאר איסורים, אם יש משהו ייחודי בשבת שהוא הותרה, או שהפוך יש משהו ייחודי במאכלות אסורות שהם לא הותרה לעולם.

ויש בזה נפק"מ למעשה באופן שישנה אפשרות או להביא תומכת לידה בשבת ע"י חילול שבת [ליתובי

ה. סתירה בשו"ע הרב בהני"ל

יועיון בשו"ע הרב שם שכתב שענין זה הוא כפיקוח נפש שמחללין השבת אפילו בספק הצלה, שאין לך פיקוח נפש יותר מזה שלא תצא מכלל ישראל ותחלל שבתות כל ימיה, ומוטב לחלל עליה שבת אחת משתחלל היא שבתות הרבה, שמטעם זה ג"כ מחללין שבת בשביל פיקו"נ. שאמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ולפיכך אף אם הבת היא קטנה שאינה מחוייבת עדיין במצוות, יחלל עליה להצילה שלא תחלל שבתות הרבה כשתגדל, שמטעם זה מחללין שבת בשביל הקטנים. ואמנם במג"א גופא נתפסק האם ניתן לעבור גם על איסור תורה בשביל קטן, ובודאי אי הטעם משום מוטב שרי, אך נראה דזהו גופא ספק המג"א דשמא יש מקור אחר וכדלהלן. ומבואר בדברי שו"ע הרב א. בהטעם דשרי לחלל שבת בפיקו"נ הוא משום מוטב שתחלל שבת אחת, ולא הזכיר וחי בהם. ב. והטעם דשרי לחלל שבת ביוצאת לשמך הוא משום מוטב, ולכן אף היכא שאין פיקו"נ כגון הכא שרוצים להמיר דתה, שרי לחלל שבת. ג. והטעם דמחלל שבת לקטן הוא משום שעתיד לשמור שבתות הרבה.

יש להעיר ע"ד, א. דלדבריו אמאי מחללים שבת על חיי שעה, והרי אין כאן מוטב שישמור שבת. ואפשר ד"ל כהמאירי דיתודה ויעשה תשובה. אך אין לומר כן. דהא שו"ע הרב כתב להדיא בסימן שכ"ט ס"ג בהטעם דמחלל שבת של חיי שעה הוא משום וחי בהם. ב. דבסימן שכ"ח ס"ב הביא רק את הלימוד אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ראה שיהא חי ודאי בעשיית המצוות, ולא שיבוא על ידי כך לדין ספק סכנה. ג. אמאי בקטנים הוצרך לומר דמחללין שבת משום שישמור שבתות, והא איכא וחי בהם. ולכאורה לדברי המשנ"ב והמנ"ח דס"ל דילפינן רק מוחי בהם, אי"כ צ"ע טובא אמאי הותר לחלל שבת בהיא דיוצאת לשמך, והא לא ילפינן ממוטב כמש"כ הביאוו"ל באריכות, וראיתי בשבת היל"ג שכתב דלעולם איכא להנך ב' טעמים שמחללים שבת, ומשום כל טעם בלחוד אפשר לחלל שבת, וע"כ כאשר יש פיקו"נ ילפינן מוחי בהם כמש"כ הביאוו"ל, אך כאשר אין פיקו"נ אלא שיכולה להמיר דתה בעינן לילפותא דמוטב.

אכן נראה באופ"א, דהא מדברי המשנ"ב והמנ"ח דהוכיחו דלמסקנא לא ילפינן כלל, מהנך נראה דלעולם פיקו"נ דוחה רק משום וחי בהם. ורק דיש לימוד נוסף מסברא דמוטב שיעשה איסור זוטא משחבירו יעשה

איסורא רבא, ודין זה אין קשור כלל לשבת אלא לכל המצוות, וכדמבואר בראשונים בסוגיא דשבת, ועוד דיש לימוד כללי דמוטב שידחה איסור אחד מאשר שידחה איסור יותר רב, ואפשר דדבר זה נלמד מסברא. ולפי"ז אי"ש מה שנסתפק המג"א אי שרי לחלל שבת בשביל קטן היוצא לשמך באיסור דאורייתא נמי, דכיון דכל המקור הוא שאיסור זוטא עדיף שיעבור הוא כדי שחבירו לא יעבור על איסור חמור, יתכן דכל זה דוקא היכא שהניצול עתה בר חיובא, אך אם עתה אינו בר חיובא אי"כ נמצא דאדרבה יתכן דהאיסור רבה זה אצל המציל, ועדיף שלא יצייל.

וליישב ד' שו"ע הרב מוכרחים לומר דס"ל דלעולם תרוייהו אינתייהו, וכמש"כ בשבט הלוי, ולשונו שכתב שזהו הטעם לאו בדוקא שרק מחמת טעם זה, דהא קטנים כיון דישאלו הו"א אי"כ וחי בהם נמי גבייהו הוא דאיתמר. ובפרט דהא השו"ע הרב כתב להלן לענין פיקו"נ וחי שעה רק את הטעם דוחי בהם, אלא שלענין פיקו"נ אין נפק"מ בדרשה דמוטב, דהא איתא לקרא דוחי בהם, ורק לענין יוצאת לשמך דמצד פיקו"נ אי"כ לחלל שבת, שפיר מחללינן מצד מוטב.

אולם יש להקשות ע"ז, דהנה לענין קראים כתב המג"א דכיון דכאן הוי איבה אם לא יילד בשבת, שרי לילד קראים בשבת, דבשלמא בגוי מבואר בגמרא דכיון דאמרינן להו דלמי ששומר שבת אנו מצילים, ולמי שלא שומר שבת אין אנו מצילים, ע"כ ליכא איבה, אבל קראים דלדידהו חשיב ששומרים שבת, אי"כ הוי איבה, וע"כ מותר לילדם בשכר בשבת היכא שאין חילול שבת, כגון שנעקר הולד לצאת שאין הוצאתו משום עוקר דבר מגידולו. כן ביאר את דברי המג"א במחצה"ש שם וש"ע הרב. ויועיון ברע"א שהתמיה טובא בזה מ"ט לא להציל ולילד העובר של הקראים בשבת, והא הוי תינוק שנשבה וישראל גמור הוא, וכיון דחילול שבת ילפינן מוחי בהם, אי"כ אף עליו נאמר. ובבית מאיר האריך להוכיח דכל מאי דמחללין שבת הוא רק משום מוטב שתחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ורק היכא שישמור שבתות הרבה מחללינן, ואין מחללין שבת אפילו משום וחי בהם גרידא אלא רק לצורך קיום המצוות, וע"כ לדבריו צ"ל דלא מחללין שבת ודאי לצורך חיי שעה אלא רק משום שיעשה תשובה או שישמור כמה מצוות, וכן לענין גוסס צ"ל כמו שהביא הביאוו"ל סי' שכ"ט בשם תוס' נדה דף מ"ד, דהטעם דמחללין שבת על עובר הוא משום דמיעוט גוססים לחיים, ואין הולכים בפיקו"נ אחר הרוב, ואמנם

הביאוו"ל לשיטתו דחה זאת, אכן לשיטת המאירי והבית מאיר ע"כ דרק מהאי טעמא הוא דמחללין שבת על גוסס, דכיון דמיעוט לחיים, ויתכן וימשיך לחיות ולקיים מצוות, ממילא מחללים שבת עליו.

אכן לענין קראים כתב להדיא דלא מחללים שבת, כיון דלא ישמור שבת, וכן לענין מומר לתיאבון דמבואר במשנ"ב סק"ט דמחללין עליו שבת, צ"ל דלדעת הבית מאיר אין מחללין שבת אחר דלא ישמור שבתות הרבה, אולם המשנ"ב לשיטתו דכיון דרק מוחי בהם ילפינן, והוא ישראל גמור, ודאי מחללין עליו שבת.

ולדברי הבית מאיר יש להקשות לכאורה מהזכחת המנ"ח והביאוו"ל, דהא תינוק הנמצא בעיר שרובה גויים ברור שלא ישמור שבת, ובכ"ז קאמר שמואל דאין הולכין בפיקו"נ אחר הרוב. ואפשר דלדבריו אה"נ אף ככה"ג לא מחללים שבת, ומשום דס"ל להלכה כדעת השו"ע באבן העזר סי' ד' דאין מחללים שבת ככה"ג, ודלא כהרמ"א שם.

והנה בדברי האוה"ח נתקשו בזה הרבה, וכמש"כ לעיל, ואפשר ד"ל ככוונתו דחיי שעה דמבואר בגמ' דמצילים, היינו לכה"פ שיהיה שבת אחת, ולא סגי שיקיים קצת מצוות, אלא דדבר זה נגד ההלכה הוא, דהא מחללים שבת אף על גוסס. ואולי י"ל דהטעם הוא משום שמיעוט גוססים לחיים, ואין הולכין בפיקו"נ אחר הרוב, ולפי"ז על חיי שעה צ"ל דמחללים לדבריו, ורק היכא אך יש ליישב בפשיטות בדבריו, דהנה בגמ' קאמר דלכולהו דרשות אית להו פירכא דדוקא ודאי פיקו"נ שמענו דדוחה, ספק פיקו"נ מנין, אלא ע"כ משום וחי בהם, ולא שיבוא לילד ספק פיקו"נ ע"י עשיית המצוות, והיינו שאחר הגילוי של וחי בהם ממילא אף אם כשולדמים ממוטב זהו אף על ספק, דכבר גלי לן בוחי בהם, וא"כ י"ל דהאוה"ח רק דורש הפסוק ושמרו לולא הוחי בהם, דאז ודאי היינו לומדים דרק היכא דישמור שבת מחללין דמוטב וכו' כפשוטו, ולא דרש זאת להלכה למעשה, דלהלכה אחר דגלי לן דלא בעי שישמור שבתות הרבה, ממילא מחללין אף על חיי שעה וגוסס וכו'.

ולפי"ז י"ל דאף לדין באמת ילפינן מתרי הדרשות, אלא שוחי בהם מגלה לנו דהיכא דיש פיקו"נ אי"כ דוקא לחלל שבת בכדי שישמור ויקיים עוד מצוות, אלא אפילו בלי זה, וע"כ שפיר ביוצאת לשמך מחללים שבת מהדרשה דמוטב. ואף אי"כ כמש"כ לעיל דלענין יוצא לשמך לא בעי להך קרא, ואכן דבעינן להאי קרא כמש"כ החת"ס,

דהנה בסימן שכ"ח מבואר דשרי לשחוט בשבת עבור חולה שישב"ס למרות שיש נבילה, וביארו הראשונים דהוא משום הותרה. והקשה החת"ס דעד כמה דהותרה שבת הותר נמי איסור נבילה, ע"ש. ובנצי"ב ביאר דמאכלות אסורות חמיר, אכן החת"ס יישב דרק שבת ילפינן דהותרה מ"מוטב", משא"כ "וחי בהם" זהו דחוויה, והוא לימוד לכל המצוות. וממילא איסור נבילה הוא רק דחוויה, אך איסור שבת הותרה. והוא חידוש.

והנה לענין גוי שמל ולא טבל, דלכאורה הוא גוי, כדקיי"ל דגוי שמל ולא טבל אין מחללין עליו שבת, אכן עיין בשו"ת אמרי יושר חלק ב' סימן ק"ל דנראה לו דשרי לחלל שבת ככה"ג, משום דכיון דהוריו כבר מקיימים מצוות שפיר י"ל דמוטב שתחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, אך בפשוטו דבריו תמוהים, דעתה הוא גוי, ואיך שייך לחלל שבת על גוי.

ועיין בשו"ת מחזה אברהם שטיינברג סי' נ"ד שנחלק עליו, ויש ליישב דס"ל לאמרי יושר דהיכא דהגוי בתהליך של גיור, נהי דליכא וחי בהם, אך מוטב יש, וס"ל דלמסקנא שפיר יש ללמוד אף ממוטב אף לענין פיקו"נ, אלא דוחי בהם מגלה לנו רק שאפילו בספק, והנה לענין גירות שהתגירה אחר שילדה, ובנה נולד בשבת, דבגמרא מבואר דהטעם דאין מלים בשבת משום דאין אמו טמאה לידה, כן פירש רש"י בשבת דף קל"ה ע"א ד"ה כל, ולכאורה תיפ"ל דהיאך נחלל שבת עליה, והרי הוא גוי גמור כל שלא מל.

והכא לא יהני למימר מוטב, דאי"ז פיקו"נ או הצלתו משמך, וא"כ צ"ב אמאי בעי להך ילפותא, ובאמת שבגמ' גופא יש לפרש בפשיטות כמש"כ רש"י דקא רק איוצא דופן, דקמ"ל מהך דרשה דאין מלין בשבת כיון שאין אמו טמאה לידה.

וידידי הרב חזק הקשה לשיטת שמחללים שבת על עובר אף פחות ממ' יום, ולכאורה הוא מים בעלמא, ומ"ש מגוי שמל ולא טבל. ולכאורה צ"ל דאף דהוי מים בעלמא, מ"מ אין כאן גוי, וע"כ שפיר כתב הבה"ג כמש"כ הרמב"ן דמחללין שבת משום מוטב.

(ועיין בתשובות והנהגות חלק ב' שדן לענין יהודי שנולדו לו בנים מגויה, ואח"כ שילחה וגייר ילדו, ורצה להבריחם בשבת כדי שישארו יהודים ולא יהיו כגויים כל ימיהם, והתיר לו משום מוטב דתחלל שבת אחת, ודן שם לענין גדר הגירות, יעו"ש).

יהושע גלעדי - אלעד

תשובות מהגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א

החילוק שבין הוצאת שן להוצאת קוץ

שאלה: כ' הבה"ל (סי' שכ"ח ס"ג ד"ה ומצטער) דלמ"ד מקלקל בחבורה חייב, חייב גם על הוצאת שן בשבת. ויש מקשים מאי שנא מהא דאיתא בסנהדרין (דף פד:) דאף דלר"ש מקלקל בחבורה חייב, בכל זאת מותר להוציא את הקוץ בשבת אף אם יוצא דם, והוא משום דפס"ד דלא איכפ"ל פטור, וא"כ מ"ש הוצאת שן מהוצאת קוץ דמותר. **תשובה: כמדומה שהערנו ע"ז.**

כהן ליכנס לביה"ח בחשש טומאה לבקר חולה שיש בו סכנה

שאלה: איתא בשו"ע (סי' שכ"ח ס"ד) כל שרגילים לעשות לחולה בחול עושים לו בשבת, וכ' המ"ב עושים אפי' מאכלים ורפואות שאין סכנה במניעתן, אלא כיון שהחולי יש בו סכנה שרי, עכ"ד. וראיתי לח"א שרצה להתיר מכח זה לכהן ליכנס לביה"ח שיש שם חשש טומאת מת לבקר חולה שיש בו סכנה, משום שביקור החולה מיקל עליו את החולי [ואין לחלק דשבת הותרה וטומאת כהנים דחוויה, דהא דעת השו"ע דגם חילול שבת לחולה הוא דחוויה]. **תשובה: קשה להקל.**

למעט בנטילת נשמה לצורך חולה שיש בו סכנה

שאלה: כתב השו"ע (סי' שכ"ח ס"ד) היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטים לו וכו', ואין אומרים נאכילנו נבילה, ויל"ד האם צריך לשחוט בהמה דקה ורוזה, או לחשוט עוף במקום בהמה למעט בנטילת נשמה. **תשובה: אין נפקא מיניה.**

[א.ה. כן הוא דעת האור שמח פ"א מהלכות שבת שהשוחט בהמה גדולה כשדי לו בעוף קטן, אינו עובר על ריבוי בשיעורים. אבל דעת המנ"ח סוף קו' מוסך השבת דיש בשחיטה משום ריבוי בשיעורים].

עדיפות שקר לחולה שיש בו סכנה מלשחוט בשבת

שאלה: כתב השו"ע (סי' שכ"ח ס"ד) היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטים לו, ואין אומרים נאכילנו נבילה. וכ' המ"ב (ס"ק ל"ט) הטעם דשמא יהיה קץ באכילת נבילה ולא יאכל ויסתכן, עכ"ל.

ול"ע אם מותר להטותו ולומר לו שנתן לו בשר שחטה, כמו שמצינו במ"א סי' של"א סק"ב גבי יולדת סומא דהקשה דיאמרו בפניה שהדליקו הנר ותתיישב דעתה. **תשובה (בע"פ): אה"נ אם יועיל לשקר ישקר, ולא ישחוט בשבת.** (ומתחילה א"ל שתלוי בדעות אם פיקו"נ הותרה או דחוויה, וכל בעיין הוא רק למ"ד דחוויה).

שיטת כל סימני הבהמה לצורך חולה שיש בו סכנה

שאלה: באותו ענין, האם צריך לשחוט רק מה שמעכב מניגא, או שיכול לשחוט כל הסימנים. **תשובה: כולו.**

מנהג רחיצת העין ביין

שאלה: כ' השו"ע (סי' שכ"ח ס"ב) אין נותנים יין לתוך העין, וליתנו על גביו אם פותח וסוגר העין אסור, אבל בלא"ה מותר, וכ' המ"ב (ס"ק ס"ו) והאינדא שאין דרך לרחוץ ביין אסור, עכ"ד. וק"ק מדברי הרמ"א (סי' רצ"ו ס"א) שכ' גבי יין הבדלה שאחר הבדלה רוחצים בו עיניו משום חיבוב המצוה, וא"כ חזינו שיש מנהג לרחוץ העיניים ביין. **תשובה: שם אין מתכוין לרחיצה.**

היתר ריצה בשבת לכר"ע

שאלה: כ' השו"ע (סי' שכ"ח ס"ט) אין עושין אפיקטוזין דהיינו גרימת קיא וכו' אפי' בחול משום הפסד אוכלים, ואם מצטער מרוב מאכל בחול מותר אפי' בסם, ובשבת אסור בסם ומותר ביד, עכ"ל. וכ' המ"ב (ס"ק קנ"ה) משום דמי לרפואה, וגזירה משום שחיקת סממנים, עכ"ל. ושמעתי להקשות מכאן על ספיקו של השעה"צ בסי' שי"א (סק"ט) שכ' דמי שרץ בשבת וכונתו שיהיה תאב לאכול, דמהמ"א משמע קצת דשרי, ובט"ז נקט בהדיא דאסור, וא"כ לפי מה דסוברים הרבה אחרונים דלא כט"ז ממילא שרי לרוץ. מ"מ אינו מבורר להיתר, דאפשר דמה שהוא עושה פעולות כדי שיהיה תאב לאכול הוא בכלל רפואה שגורו חכמים שלא לעשותו, עכ"ד. ולכאן קשה מ"ש הכא דשרי ביד ואסור בסם, וא"כ ריצה נחשב נמי כמו ביד דצריך להיות מותר לכר"ע, וצ"ע.

תשובה (בע"פ): יש לחלק ביניהם דאינו דומה ריצה לכאן, דריצה חשיב עשייה טפי.

לסלק ערלת הגרון בתינוק

שאלה: כתב השו"ע (סי' שכ"ח ס"ט) אין עושין אפיקטוזין

וכו', ובשבת אסור בסם ומותר ביד, עכ"ל. ועולה מהשו"ע שאדם המצטער מותר ביד לכתחילה, וצ"ע אי"כ מאי קמ"ל השו"ע בסו"ס שיל"א של וז"ל: אם נפלה ערלת גרון הולד מותר לשום אצבע לתוך פיו ולסלק הערלה ממקומו, אע"פ שפעמים שמקיא, עכ"ל. וכ' המ"ב בשם הראשונים דהטעם דלא גזרו בזה משום רפואה, דאורחיה דתינוק ליפול ערלת לשונו ולא מחזו כרפואה, עכ"ל. והשתא אם מותר לגרום בידיים לכתחילה, אי"כ פשיטא דשרי לסלק ערלת הגרון דרק פעמים מקיא, ומאי ס"ד לגזור עליו משום רפואה הלא עביד בידיים.

תשובה (בע"פ): משום שהו"א דינא חזר ושנאו המחבר להלכה אע"פ שאין בה חידוש.

[א.ה. והיינו מימרא דרב ששת בשבת דף קכ"ג וכפ"י ר"ת].

בטעם האיסור לדחוק כריסו של תינוק

שאלה: כ' השו"ע (סי' שכ"ח סמ"ב) וז"ל: ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי, עכ"ל. וכ' המ"ב בטעם שמא יבוא להשקות לו סממנים המשלשלים, עכ"ל. ולכאן קשה, הלא קי"ל כל צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה, ולא גזרו בו משום שחיקת סממנים (כמבואר שם סי"ז).

תשובה (בע"פ): אין הקטן צריך לכך אלא אחרים צריכים לכך, והא"נ אם מצטער מותר (כמבואר בסל"ט).

מדידה לצורך החולה בשבת

שאלה: כ' המ"ב (שם ס"ק מ"ד) אסור לבשל ולעשות בשאר מלאכות לחולה, רק מה שצריך עכשיו בצמצום. ויל"ע האם מותר משום כן למדוד, אע"פ שאסור למדוד בשבת משום עובדין דחול (כמבואר במ"ב סי' ש"ו ס"ק ל"ד).

תשובה: מותר.

[א.ה. וכתבי יל"ע האם מותר לשקול, דחמיר טפי דאסרו גם לדבר מצוה].

בטעם שצידה שאינה טבעית לא מקרי צידה

שאלה: כתב השו"ע (סי' שכ"ח סמ"ה) לוחשים על נחשים ועקרים בשביל שלא יזיקו, ואין בהם משום צידה, עכ"ל. וכ' המ"ב וז"ל: אע"ג דע"י הלחש אינו יכול לזוז ממקומו עד שנוכל לתפסו, מ"מ מותר דאין זה צידה טבעית, עכ"ל.

ובטעם הרבר דבצידה שאינה טבעית אין בה מלאכת

צידה, כתב הקה"י (ב"ק סי' מ"ה) שכל מעשה הנעשה בדרך שאינה טבעית נחשב כמעשה לאח"י, ובאופן זה לא גזרו רבנן, אבל בדרך אמונה (פ"א משמיטה ויובל ה"ז) נקט טעם אחר, דכיון דציווי התורה לנוח בשבת ולא לעשות מלאכה, מותר ללחוש שזו אינה מלאכה, יעו"ש. ולכאן קשה, נהי דאינו מלאכה מה"ת או מדרבנן, מ"מ אם היה דרכם ללחוש ולצוד כן בחול, אי"כ יש מקום לאסורו משום עובדין דחול, וכדאשכחן טובא בהל' שבת שאסרו הרבה דברים משום עובדין דחול.

תשובה (בע"פ): לא אסרו משום עובדין דחול אלא רק מלי שיש בהם עשייה, ולא כה"ג שלא עביד מידי, והכי קרי ליה "עובדין דחול".

היתר הוצאת קורי עכביש מן הכותל לצורך כריכת המכה

שאלה: כ' השו"ע (סו"ס שכ"ח) י"א שמותר לכרוך קורי עכביש על המכה, וכך מצדדים הא"ר והתו"ש להקל, ויל"ע האם יש איסור סותר או תולש כשמנתקם מן הכותל בשבת. **תשובה: לכאן לא.**

בענין הני"ל

שאלה: ואם נימא דאין סרך איסור בתלישתו, יל"ד אם מהני יחוד על אותם קורי עכביש כדן חול המונח בקרן זוית, להסיר ממנו, או שצריך שיעשה מעשה להסיר מהם תורת מוקצה. **תשובה: למה צריך אותו.**

איסור נולד בהשתמשות בקורי עכביש

שאלה: ותו יל"ע אם נימא דמהני יחוד, יל"ע אם יש לחוש לאיסור נולד על אותם קורי עכביש שעשאם עכביש בשבת, או כיון שלא ניכר אותם הקורים שעשאם בשבת לא חשיב נולד, ונ"מ באופן שלא היה כלל קורים קודם השבת. **תשובה: לא חשוב.**

בהיתר טבילה בשבת

שאלה: על מה סמכו הרבה מגדולי ישראל לטבול בשבת רק בשביל תוספת קדושה. **תשובה: האריז"ל התייר.**

אברהם שקלאר - מודיעין עילית

מכתבים ותגובות

למע"כ מערכת "אליבא דהלכתא" בעיה"ק ירושלים תוביא, שלום וברכה וכו"ס.

זרח והופיע לנגד עינינו גליון ס"ה מלא וגדוש מתנבות עמלם דרבנן ותלמידיהון, צא ולמד עד כמה חשיב הוא ענין הדפסת חידושי שכלאו מאשר כתב הגאון המפורסם רבי מלכיאל צבי הלוי טנברום זלה"ה הגאב"ד דלומזה בהקדמתו לשו"ת דברי מלכיאל, וז"ל: "הנה בעיתים הללו ידוע עד כמה מושפל קרן התורה, ורבים מפוזרים הון עתק על הדפסת ספרים אשר קלקולם יותר מתיקונם, ולתורה הקדושה ולומדיה אין משים על לב בעוונותינו הרבים, ואף בעלי בתים יראי ד' יחשבו אשר חיבורים חדשים בדבר הלכה כדבר אשר הוא למותר, ובאמת הוא עיקר חיווק תורתנו הקדושה, ואלו היה תרובה הדעת בישראל, וידוע מאמר החכם שכל דבר שיש מוסף ועולה למעלה הרי זה גורע והולך אחורנית", עכ"ל.

על כן לעת כזאת אשר חושך יכסה ארץ וערפל לאומים, והכמת סופרי עמי ארצות תסרו, תריע אף תצריח לדבר עתק בגאווה ובזו נגד ה' ונגד משיחו, מתנוסס לו לתפארה מידי חודש בחדשו גליונם - לגיונם של מולי התורה לאסוקי שמעתתא "אליבא דהלכתא" להיות מוסף ועולה למעלה, כי הוא "עיקר חיווק תורתנו הקדושה" כלשונו הדברי מלכיאל, לגלוי לעלמא כי לא תשכח מפני זרעו, וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ.

ידון בדעתיהו דהר"מ ז"ל והטור בהא דמצוה על האדם לרחוץ בערב שבת

כתב הטור סי' ר"ט: מצוה על כל אדם שירחץ בערב שבת לכבוד שבת, ואם אי אפשר לו לרחוץ כל גופו, ירחץ פניו ידיו ורגליו בחמין, דאמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אילעאי, ערב שבת היו מביאין לו עריבה מלאה מים חמין, ורוחץ בה פניו ידיו ורגליו, ע"כ. וע"ש בכ"ד.

מבואר בטור דמעיקרא דדינא מצוה לרחוץ כל גופו לכבוד שבת, והיינו לאו דוקא בחמין, אמנם אם אינו יכול לרחוץ כל גופו ירחץ פניו ידיו ורגליו בחמין דייקא.

אמנם הרמב"ם בהלכות שבת (פרק ל' ה"ב) כתב וז"ל: איזהו כבוד שבת שאמרו חכמים שמצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד שבת, עכ"ל. הרי דלשיטת הה"מ ז"ל לקיום מצות החיצייה לכבוד שבת סגי ברחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין, והנה בשו"ע כתב וז"ל: מצוה לרחוץ: הגה: כל גופו, ואם אי אפשר לו ירחץ: פניו ידיו ורגליו בשו"ע בערב שבת, עכ"ל. ובדואר דבהא הוא דאפילו בחמין ורמ"א ז"ל, דהשו"ע אויל לדעת"ה דהר"מ ז"ל דמצוה הרחיצה דע"ש הוא רק בפניו ידיו ורגליו, ואילו הרמ"א ז"ל קאזיל לדעת"ה דהטור דקסבר דלכתחילה מצוה הרחיצה לכבוד שבת הוא בכל גופו, ולא דוקא בחמין, רק דאם א"א לו לרחוץ כל גופו ירחץ פי"ר, ובחמין דייקא.

ולקושטא דמילתא צ"ע מנין להו לטור והרמ"א ז"ל דאיכא מצוה לכתחילה לרחוץ כל גופו, ובמצוה בביאור"ה דמיתתי דקמקשי הכי הא"ר, וז"ל: עיין דאליעזר רבה שמפקפק בדין הטור, ונראה לי דאם לא השיג בבית המרחץ מים חמין רק מועטין, מוטב שירחץ בהן פניו ידיו ורגליו, דהוא מבואר בגמרא בהיא, עכ"ל. וע"ע בא"ד דמיתתי מהראב"ן (סימן שמ"ג) דכתב לפרש דעובדא דר"י בר אילעאי מיירי בדלא היה לו מרחץ, ובא"ד תמה אהא דהוא דחוק, ע"ש בדבריו. ואשר נראה בביאור פלוגתתו, דהנה בשבת (כ"ה ע"ב) מריש נתייה גמי עובדא דר"י בר אילעאי דהוי מביאין אפ"ו עריבה דמים חמין, והי רוחץ בה פי"ר, והדר מיתתי גמי פלוגתא דאמוראי דפליגין בביאור קרא דאיכה (ג', י"ז) ותזנה משלום נפשי נשיתי טובה, דלרבי ירמיה היינו בית המרחץ, ורבי יוחנן קסבר זו רחיצת ידים ורגלים בחמין.

ומעתה נראה דהר"מ והשו"ע קסברי להלכתא כרבי יוחנן וכעובדא דר"י בר"א, והטור ורמ"א אזלו לדעת"ה דרבי ירמיה, ונראה כן ברור מהא דקצטין רבינו הגר"א ז"ל בביאוריו ע"ד רמ"א דכתב כל גופו ז"ל (שבת כ"ה ע"ב) נשיתי טובה (איכה ג', י"ז), ע"כ, ופשוט.

אלא שיש לעיין בכל זה דבמדרש איכה (פרשה ג' סימן ו') א"י: נשיתי טובה, ארשב"ג זו רחיצת ידים ורגלים אחר המרחץ, עכ"ל. ופירש העץ יוסף ז"ל: היינו בצונן, כי טוב לביראות הגוף, כדאמר בפרק כירה רחץ בחמין ולא נשתוף בצונן, דומה לברזל שהכניסוהו לאור ולא הכניסוהו בצונן, ופירש"י שהו מחזקין את הברזל, ונקט הכא ידים ורגלים, דברחיצתם מיהא סגי, ואפשר שחסר כאן וצ"ל כדאי בפרק במה מדליקין נשיתי טובה, אר"י זו בית המרחץ, ר' יוחנן אמר רחיצת ידים ורגלים בחמין, ופירש"י שם שהנביא היה מתאונן על שנמנע מהן טובה, עכ"ל. (ועמש"כ בפ"י מהר"ז). ולפום מאי דביאר העץ יוסף מירש דבריו בפ"י דברי המדרש, משמע דהא דרוחצין ידים ורגלים אחר המרחץ הוי בצונן, לכאורה ראיית רבינו הגר"א ז"ל להא דכתב רמ"א ז"ל "כל גופו", ראייה מזה דאי נשיתי טובה וכו' ארחיצת ידים ורגלים דאחר המרחץ, ומהא נקיש דעאכ"כ רחיצת בית המרחץ גופי דהויא העיקר, ולזה כתב הטור והרמ"א ז"ל דמצוה לרחוץ כל גופו, והבן.

ג. בגליון מ"ג עמוד נ"ד האריך בדין שביתת בהמתו בנשים מדוע שלא יהא פטור, דהוה עשה הזמן גרמא, י"ל לפי מה שכתב בחי' הרשב"א חי' אגדות ברכות י"ב ע"ב [בהוצאת מוסד הרב קוק עמ' ל'] דטעם דאיסור שביתת בהמתו הוא גזירה דאי שורו יעשה מלאכה יבוא גם הוא לעשות מלאכה, וזהו דכתיב למען ינוח שורך, היינו דבשביל שהאדם ינוח לכן נצטווה שגם שורו ינוח, ולפי"ז י"ל דכה"ג אין פטור דזמן גרמא כיון דייסודו משום גזירה.

ד. בגליון מ"ד במדור שי"ח הלכה הובא נידון האם צריך טבילה במקוה דווקא אחר חצות - נראה שיש לחלק זאת לג' נושאים, א. דין רחיצה שיהא גוף נקי, זה אי"צ מקוה, ואף בביתו, וזה אפשר מהבוקר. ב. ענין מקוה לתוספת קדושה ולתשובה לקראת שבת מלכתא, זה ג"כ אפשר מהבוקר. ג. ענין מקוה להמשיך על עצמו תוספת נשמה דשבת קודש, זה אפשר רק מחצות או סמוך לחצות, וכן שמעתי מהגה"צ רבי שריה דבליצקי שליט"א בשם האר"ז"ל.

ה. בגליון מ"ה עמוד ע"ז הובא סיכום דרך טבילה כל דיני טבילה וחזרה. מצוה לצלם זאת ולהפיצו ברבים לתועלת הכלל.

ו. בגליון מ"ו במדור שי"ח הלכה דן לגבי מש"כ המשנ"ב דטוב לומר על כל דבר שקונה זהו לכבוד שבת, כי הדיבור פועל הרבה בקדושה, האם פועל קדושה על האוכל, או על האדם - הנה כע"ז מציינו במשנ"ב סי' ל"ב סי' קל"ו דצריך להוציא התיבה מפיו קודם שיכתבנה, ופי"ה בה"ח משום דקדושת הבל קריאת כל תיבה היוצא מפיה הקורא, נמשכת על האותיות כשכותב אותן בקלף, וה"נ מסתבר דנמשך הקדושה על האוכל.

ז. בגליון מ"ז במדור שי"ח הלכה כ' בשם מרן הגר"ח שליט"א דהמקור להדליק נרות כפי מספר הילדים הוא מנהג הנשים, ומשמע דאין לזה טעם ברור. וראיתי מובא טעם נפלא כיון שכ' בגמ' דהזוהר בנר זוכה לבנים ת"ח וחתנים ת"ח, לכן מוסף נר נגד כל בן או בת כדי שיזכה שהבן יחא ת"ח, והבת תינשא לבעל ת"ח, ועיין לקמן אות ח.

ח. בגליון מ"ח במדור שי"ח הלכה כ' בשם מרן הגר"ח שליט"א מדוע הגר"א הרבה בנרות שבת משום תוספת מצוה, והכותב הביא ד"מ משום הזוהר בנר זוכה וכו', והזוהר היינו שמרבה בנרות, וזה מאמץ לטעם שכתבתי קודם מדוע להדליק עבור כל ילד, ומרן הגר"ח בב' התשובות הנ"ל אויל לשיטתו דלא י"ז דהזוהר היינו מרבה. ט. בגליון מ"ט במדור שי"ח הלכה כ' בשם מרן הגר"ח שליט"א דנוהגים עפ"י הגר"א לעשות עיטור בקידוש בששה כוסות, ולא ממלאים את הכוסות - עיין מעשה רב מהדורת תשס"ט, במקורות וביאורים על מעש"ד סי' פ"ו, דייק מהגר"א בתיקוניו וזהו שצריך שיהיו הכוסות מלאים. ועוד ראיתי מובא דהגר"ח שליט"א אמר דבאמת צריך מלאים, אלא דאביו מרן הקה"י זצ"ל היה חסר לו יין, ולכן לא נהג למלאות, ועיין לק' אות י"ב.

י. בגליון נ"ב במדור שי"ח הלכה דן למנהג הגר"א דלחם משנה בוצע שניהם, האם גם בסעודה שלישית כן - הנה טעם הגר"א הוא עפ"י הרשב"א דפי"ה בגמ' דבוצע שניהם, וגם ביו"ט שאין סעודה ג' צריך לבצוע שניהם, והגר"א הוסיף עפ"י"ז לפרש מש"כ בוזהר דבצוע על י"ב לחמים, דהיינו בצירוף ג' הסעודות, ובכל סעודה יש ד' צצאים. וזהו לזוהר לשיטתו דסעודה ג' צריך פת, אך למאי דק"ל ידש מקום להקל דסעודה ג' אי"צ פת, ה"ה דא"צ לחם משנה, ולהכי אף שלכתחילה מחמירים לעשות סעודה ג' בפת, אך לענין החומרא לבצוע שניהם יש מקום להקל.

יא. בגליון נ"א במדור שי"ח הלכה הביא שיש מעידים שהחזו"א כשהיה אצלו הפטרה מחומש לא קרא יחד עם הש"ץ, הנה כן העיד הגה"צ רבי שריה דבליצקי שליט"א, ושמה יש לבאר דלא פליג החזו"א על המשנ"ב, אלא דהטעם ע"כ הגר"א שאם קוראים מחומש שיקראו כולם עם הש"ץ, וזהו משום דהגר"א לשיטתו דדברים שבכתב א"א רשאי לאמרם בע"פ, היינו רק במוציא אחרים, וכל שאינו כהכשר ס"ת חשיב בע"פ, והוא איסור לכתחילה על הש"ץ ואינו נוגע לצאת ידי חובה, ולא רצה החזו"א להעיר לכל הציבור שיקראו, ומשו"ה אילו רק הוא יקרא עם הש"ץ לא תיקן כלום.

יב. בגליון נ"ב במדור שי"ח הלכה כ' ממרן הגר"ח שליט"א דבהבדלה לא נוהגים לעשות עיטור כוסות - צ"ע הטעם לחלק בין קידוש להבדלה, ושמה על הענין ששה כוסות לרמז דשבת הוא יום השביעי, והששה כוסות יחד עם הגביע באמצע הוא ז', אך בהבדלה אין ענין לרמז מספר שבע, אך העורך ציין דהגר"א גופא כ' גם גבי הבדלה, וע"כ דיש ענין נוסף בעיטור דשש כוסות, ושמה י"ל דבזה תליא נידון דלעיל אות ט' האם הכוסות מלאים, דאי הוי רק רמז למספר שבע סגי בכוסות ריקים, ואי יש ענין נוסף צריך מלאים, ונמצא דב' הנהגות הגר"ח דכוסות ריקים, ורק בקידוש ולא בהבדלה, הוא מאותו שורש.

מנחם שציגל - בני ברק

[בס"ק י"ד] הביא המשנ"ב דין זה שלא ליתן מטפחת תחת התינוק, וציין לדבריו שכתב כאן בביאור"ה, עיי"ש).

ב. בקושיא המובאת שם בסימן ט"ו, לכאורה לא מיבעי לשיטת שו"ת הר צבי (סימן קצ"ז, הובא במקור הלכה הערה 313) שמים הבלועים בבגד אף כי רבים הם, בטלים לבגד, דודאי גם כאן בנשורו כליו בטלים הם לבגד (ורק בנהר איכא חשש בטלול, דאינם בלועים בגופו), אלא אפילו אי נימא דאין בטלים לבגד, מ"מ הטעם שכתב הט"ז גבי ההולך במטר דלא הקפידו כיון דא"א ליוזרה, שייך נמי כאן, דהא כבר מיירי לאחר מעשה שכבר נשור, והיאך ילך עכשיו בלעדיהם (ואין לומר שישארים שם, דהא גם בגשמים לא אמרין שיפשוט חלוקו העליון וישאירו ברה"ר), ורק לכתחילה אסור להשרות כליו במים, וכדאיתא לעיל בסימן שי"א סעיף ב'. (וגם שם התירו לצורך מצוה בא"א בענין אחר, עיי"ש), וגם הגר"א כאן דימה דין כליו שנשורו לההולך ברה"ר, עיי"ש.

ג. במחצית השקל סימן שכ"ו סק"ו כתב "דמיירי במקום שיש"כ, ומשום איסור בישול, ולפי"ז גם הרמב"ם מודה לאסור", ולא הבנתי דבריו הקדושים, דהא הרמב"ם בפרק כ"ב הלכה ד' ס"ל כדעת רש"י (מ' ע"ב ד"ה לא שיחמו) דמותר להניח המים במקום שהיס"ב, רק שיטלנו קודם שתהיה היס"ב, וכדכתב הרב המגיד שם, ודלא כהתוס' מ"ח ע"א ד"ה מ"ט, דס"ל דאסור להניח במקום שהיס"ב אף שנטלו קודם שהיס"ב, וא"כ אין הכרח למ"ש המחצית השקל, דשפיר י"ל דפליגי הרמב"ם והרא"ש כאן, דשניהם מיירי שמתחמם במקום שהיס"ב, והרמב"ם לשיטתו דס"ל דאין איסור בזה אם ילך משם קודם שהיס"ב, ולכן מותר, והרא"ש ס"ל דאסור, וכדעת התוס', וצ"ע.

ד. במה שהובא בבני עמודי בענין "עובדין דחול" (מהרב צוריאל אוחיון), בכותרת ייחוד כלי לשבת, באות ב' בסוף הענין.

נהייתי מאוד ממאמר זה, כי סוגיא זו היתה אצלי מאוד מעורפלת קודם שקראתי מאמר זה. אולם פרט אחד עדיין לא זכיתי להבין, שהובא שם מהכלכלת שבת ג' אופנים בעובדין דחול, ואחד מהם הוא "דבר המביא למלאכה" (וכתב שם דבכה"ג נמי מהני ייחוד כלי לשבת), ולא הבנתי לאשורו אופן זה, דהא בהרבה מקומות אסור חז"ל לעשות דבר המותר שמא יבוא לעשות דבר האסור, ושם הם נקראים בשם "גזירה" ולא "עובדין דחול" (כגון מיטה של פריקים שאין דרכה להיות רפה, דאסור להחזירה שמא יתקע, בסימן שי"ג סעיף ו', ועוד הרבה אופנים), ולא מהני בהו ייחוד כלי מלאכה, ואמאי באופנים מסוימים כגון כאן בגירוד נקרא "עובדין דחול" ומהני בהו ייחוד כלי, אף שגם כאן שורש האיסור הוא שמא יבוא לעשות מלאכה, ואודה לכם מאוד אם תוכלו להאיר עיני אף בענין זה.

(ואולי הביאור הוא, ד"עובדין דחול" הם פעולות שרגיל לעשות כן בחול, ופעמים עושה כן באופן האסור, ורק מחמת כן חיישין שמא יבוא לעשות מלאכה, אבל אין קרוב לעשות מלאכה ע"י פעולה זו, ולכן מהני מה שמייחד כלי לשבת, שלא ירא רגיל לעשותו באופן שמועשהו בחול, משא"כ בשאר כל הגזירות, אינו קשור למה שרגיל לעשות בחול, אלא דפעולה זו קרובה להביא מלאכת איסור, וא"כ לא מהני ייחוד כלי, דע"י ייחוד כלי אין משתנה חששנו שיבוא לעשות מלאכה, כיון דעדיין קרוב למלאכת איסור, ועדיין צ"ע).

בברכה

צבי וויינברגר - ירושלים

לכבוד מערכת הגליון "אליבא דהלכתא"!

בהקים הודאה על התועלת הגדולה בגליונות אליבא דהלכתא, רצוני לכתוב כמה הערות על הגליונות הקודמים מתחילת הלכות שבת לפי סדר הגליונות, ובפרט על מדור שי"ח הלכה.

א. בגליון מ"א במדור שיח הלכה הובא מנהג החזו"א שהיו לו נעלים מיוחדות לשבת - הנה במשנ"ב סי' רס"ב סק"ה מבואר דמצד ההלכה סגי שיעקר המלבושים מיוחדים לשבת, ומצד קבלת האר"ז"ל שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחול, ויש להספק בהנהגת החזו"א גבי נעלים האם הוא מצד ההלכה, או מצד הנהגת האר"ז"ל הנ"ל.

ב. בגליון מ"ב עמוד ט' הובא לגבי שליחות בשבת, ד"יא דכיון דהאיסור הטרחה ל"ש ע"ז שליחות, והובא להקשות מדברי הנמוקי" דהקשה דכיון דאשו משום חיציו היא אסור להדליק נר מערב שבת. הנה בביאור תירוץ הנמוקי" כ' הקצוה"ח סי' שי"צ סק"א דתוס' פליג ע"ז, ולד' תוס' היא מוכרח כסברא הנ"ל דתלוי בטרחה. ועוד י"ל גדר אמצעי, דבשבת האיסור גוף המעשה ולא התוצאה, ומשו"ה בשליחות מותר כיון ד"יא דמתייחס רק התוצאה, משא"כ אשו משום חיצו מתייחס גוף המעשה, ומשו"ה הקשה הנמוקי" שפיר, וכע"ז כ' החזו"א במכתב הנדפס בס' אהול ישעיהו ב"ק עמ' תקנ"ו, ובחזו"א המלוקט על מס' שבת קכ"ב לגבי מעמיד דחשיב אדם המזיק כיון דמתייחס התוצאה, אך מותר בשבת כיון דתלוי בגוף המעשה, ואינו סותר לקושיית הנמוקי" ע"ש.

לכבוד מערכת הגליון החשוב אליבא דהלכתא! ראיתי ההתייחסויות הרבות בגליון ס"ה בענין טבילה בשבת לאנשים, וראיתי דברים מענינים בנידון זה בספר "דעת יהודה" - תשובות הלכה והנהגה ממרן הגר"י שפירא זצוק"ל ש"י"ל לאחרונה, עמ' צ"ח, והושבני שכדאי לפרסמם.

שאלה: לדעת הגר"א שאין לטבול בשבת לטומאתו משום מיחיו כמתקן, האם יש מקום לדון בזמנינו שרבים נוהגים עפ"י האר"י ז"ל לטבול בשבת לתוספת קדושה, דגם לדעתו יהיה מותר כשיודע ליהור מסחיטה.

תשובה: לדעתי לא.

שאלה: בהמשך לתשובה הקודמת - מה טעמו בזה.

תשובה: אנו קבלנו החשש הוא שמא יסחוט, וכבר תמה הראב"ד היאך התירו טבילת אשה בשבת ולא חששו לסחיטה, והדברים ק"ו, גם לא כל הכתוב בשם האר"י ז"ל מוחזק, וזכרנו שהמקובלים הספרדים בירושלים העתיקה לא טבלו.

משה יצחק ברמן - בני ברק

לכבוד הגליון החשוב אליבא דהלכתא!

סעודת מלוה מלכה

בקובץ ס"ד בעמוד ק"ח ראיתי להרב משה חליוה שליט"א שכתב בענין סעודת מלוה מלכה, והביא דעות לכאן ולכאן אי אמרין גם בזה דחשיב הוצאות שבת, והאריך כדי ה' הטובה עליו, עיי"ש. ראיתי להעיר דמנהג תימן שמאריכים בסעודה שלישית עד תוך מוצאי שבת, וסוברים שזה עולה ג"כ בשביל סעודת מלוה מלכה, וכ"כ רבינו מאור גולת תימן בספרו הבהיר "שתילי זתים" סימן ש': ושמעתי שאם ממשיך הסעודה שלישית עד אחר חשיכה, א"צ לאכול עוד סעודה רביעית במוצאי שבת (אז"ו), ע"כ. ולכאורה נראה דבזה כו"ע יודו דהוי כחלק מהוצאת שבת, אלא ד"כ העושה סעודת מלוה מלכה במוצאי שבת יגרע חלקו שלא יחשב כהוצאת שבת, ונמצא המהדר ומקיים עיקר דינא מפסיד, ובמכרחו שגם הו חשיב בכלל הוצאת שבת, או עדיין יש לומר דגם אם ממשיך סעודה שלישית אחר חשיכה, מה שעושה אחר חשיכה לא חשיב הוצאת שבת, אבל זה נראה דוחק.

גם נראה עוד דהנה נחלקו הפוסקים אם אומרים בברכת המזון שלאחר מלוה מלכה מגדיל או מגדול, ואפשר דגם בזה מיהא תליא אי חשיב סעודת מלוה מלכה כהוצאות שבת או לא, וי"ל.

וראיתי להביא עוד כאן מה שנשאלתי מידיד נפשי הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך, על מנהג תימן שעושים המילה מיושב, דגם המוהל יושב, דלכאורה זה נגד ההלכה דיש גז"ש לכם לכם מעומר, ומילה בעי מעומר, וכבר הארכתי בזה בסידורינו תכלאל עם "שתילי זתים" עם פירוש "באר מרים" לפסח, ועיקר הדברים דגז"ש אין ברורה כלל ועיקר, ומסיעי לן דהרי גם קידוש החודש צריך מעומד מגז"ש דלכם, ובמסכת מנחות איתא תניא רבי שמעאל אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים פעם אחת בחודש דיים, אמר אביי הלכך נימרינהו מעומר, ולכאורה מה חידש אביי, הרי ש גז"ש, וכבר עמד בזה רש"י בספרו הפרדס, וע"ז סמכו בני תימן שעושים המילה מיושב.

ביקרא דאורייתא

הרב חזקיה דחבש - רב ק"ק "שתילי זתים" ראש העין, ומח"ס "שתילי זתים" עם פירוש באר מרים ג' חלקים

הפחה שאינה מורגשת

בעבר נכתב במדור שיח הלכה בשם הגר"ח ק שליט"א שאדם שהפ"ח דק"ל שאסור בד"ת ותפילה, גם אם הוא לבוש בהרבה בגדים ועדיין אינו מריח, אסור מיד בד"ת. וכעת בעוסקי בנושא חשבתי לדון בדבר להתייר, דהנה בשו"ע סי' ע"ו סעי' ד' יש מחלוקת האם כל רמ"ח אברי האדם צריכים להיות במצב נקי, א"י רק הפה והחוטם. והכרעת השו"ע והמשנ"ב שלכתחילה יש להחמיר, ובשעה"ד אפשר להקל. מואידך בסי' ע"ח סעי' א' מבואר בשו"ע ובמשנ"ב שאם היו מ"ר על רגליו והם מכוסים בבגד, מותר לכתחילה לקרות. ובפשוטו החילוק, שכיון ומ"ר איסורם רק מדרבנן, סמכנין להקל לכתחילה כמאן דשרי, או שבהם כו"ע מווד דשרי, ולפי"ז ה"ה בנדו"ד דהפחה דאיסורו מדרבנן, די לכתחילה במה שפיו ואפו במצב נקי.

א. ד. - בני ברק

לכבוד מערכת הגליון "אליבא דהלכתא" מוזי הרבים.

בכל הנושאים הנוגעים לסימנים עליהם נסוב הגליון, ויה"ר שתוכו להפיץ דבר ה' זו הלכה עד ביאת גואל צדק, אמן. ברצוני להעיר כמה הערות על הנכתב בגליון.

א. בקושיא שהובאה במרפסן איגרי סימן י"ד בענין רחיצת קטן, לכאורה לא קשה מידי, דהביאור"ה שם כתב "ביו"ט", וביו"ט מבואר במשנ"ב סימן תקי"א סק"ק "י"ח דלכו"ע אין שום חשש ברחיצת תינוק אף שרוחצו כל גופו. (וגם שם

דהרטיב"א ז"ל בשבת (ק"י ע"ב) דלחם משנה שנתר מסעודה קודמת יבצע עליו לסעודה הבאה, דהואיל ואיתעביד בה מצוה חזתא וכו', א"כ י"ע דהי' לו ליקח ככר שנתר מסעודה שלישיית ולבצע עלה במלוה מלכה, ואי תמצזי לומר דלא נותר, מ"מ י"ע אי יש ענין ליעביד כן, ואפשר דשאני שיירי מצוה מהך דהואיל ואתעביד וכו', ושיירי מצוה חביבין טפי, וממילא נהמא דבצע עלי' בש"ק חשיבא טפי ממכר דאית בי' רק הואיל וכו', והוא חידוש גדול, ויל"ע.

והראנו הג"ר אורי גוטמן שליט"א בירושלמי סנהדרין (פרק ח' ה"ב) דאי' שם ר' יוחנן הוה עליל לכנישתא בצפרא ומלקט פירוורין ואכיל, ואמר יהי חלקי עם מאן דקדש ירחא הכא רומשית, ע"כ. ופי' הפני משה (ד"ה ומלקט פירוורין) וז"ל: מהנשאר בסעודת קידוש החדש שאכלו אמש בבית הכנסת, ואכלן, וכל זה כדי לחבב ולייקר להמאספים בחבורת סעודת מצוה זו, ואמר יהי חלקי עם אלו שאכלו כאן בלילה זו, ע"כ. ודומני דעפ"י יר' זה ה"י נוהג מרן הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זלה"ה לאכול רק משיירי סעודת מצוה [וכידוע על איזה מגדולי עמינו שהיו נוהגים לסיים איזה מסכתא קודם סעודתם, לאחשובי כסעודת מצוה, ודוק]. ועיין בסוכה (דף ל"ו) שיירי מצוה מעכבין את הפורענות, ע"ש היטב ברש"י, ודמות א"ה דירו' לא להביא מהא דכתב הרמב"ם, ז"ל הלכות שבת (סי רצ"ו ס"א) גבי יין הנותר מהבדלה, וז"ל: גם שופכין מן הכוס לאחר הבדלה ומכבין בו הנר, ורוחצים בו עיניו משום חיבוב המצוה, ע"כ.

אמנם מנהג מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דמקפיד לבצוע על לחמניה או חלה שלימה במלוה מלכה, ופי"א אף שהיתה קפואה חיכה שילכו לחממה מעט.

וכשחתיי למו"ר מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א את העובדא בהגה"ק בעל חידושי הרי"ם זלה"ה, ושאלתיי אם מוכח מינה דשיירי מצוה חשיבו טפי משלם, אמר לי מו"ר מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א "אפשר לבצוע על השלם, ולאכול את השיירי מצוה אחר כך".

ואמנם כשדברתי עם הגאון הגדול רבי ברוך ויסבקר שליט"א ר"י בית מתתיהו, אמר לי בריש מילין דלכאורה המקור להא דשיירי מצוה הוא ממי"ש דנטולין לידים משיירי רביעית, עיין שו"ע (סי' ק"ט ס"ג) [והעיינו הרה"ג ר"מ קרן - אינהורן שליט"א דלכאורה שם הוא שיירי טהרה, ואפ"ל דהוכחתו מהא דחזו"ן דהנך שיירי דחשיבו, ועו"ל דסו"ס ג' איכא בזה מצוה, וכדמברכין וציונו על נטילת ידים, ועיין ערוכין (כ"א ע"א), ויש לפלפל, וצ"ע]. ובעיקר הענין חזית לן הגר"ב ויסבקר שליט"א דאפשר דכל הידור בשלם הוא כשיש לו (לפניו), אך כשאין לו הוי כחלה קטנה וגדולה דאיכא הידור בגדולה, אך אין ענין לחפש גדולה, וה"נ הכא, וזה בצע על הפרוסה (שנשארה משבת). ודוק, [וכששאלתיי ממו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א לטעמו דהחידו"ה, אמר לי דאינו יודע, אמנם הדגיש דהעיקר זה לאכול פת]. ועתה כתב לן הג"ר אברהם ישעיהו קניבסקי שליט"א מקור נפלא להא דשיירי מצוה חביבין, וז"ל: עיין רש"י פרשת בא (הביא דברי המהר"ם ש"פ פל"ד משארתם שיירי מצה ומרור וכו', מחבבין ליה את מצוה, עכ"ל.

ומצאתי דעל המכילתא דשם (בא פרשה י"ג ד"ה צרורות וכו') פירש היות רענן (להגאון מג"א זלה"ה) וז"ל: ואית כיון דעברה לילה הראשונה כבר עברה מצות מצה ומרור, וי"ל דמ"מ שירי מצוה הם, כמ"ש דאין להאכיל מפרוסת המוציא לגוי או לכלב, עכ"ל (בעיקר הא דאין להאכיל מפרוסת המוציא לעכו"ם או כלב, עיין מג"א שלהי סימן קס"ז, ומקור דבריו מהאבודיהם, ע"ש בזה במק"א טובא).

באה דאחז"ל פת חמה במוצ"ש מלוגמא, אי יש לאפות או דסגי בלחמם, ואם הוצאות מלוה מלכה הוו בכלל הוצאות שבת

בגליון ס"ה כתבנו לדון אם יש לאפות פת חמה במוצ"ש או דסגי לחמם הפת, הן עתה קבלתי בזה מכתב תשובה מ"כ אדמו"ר מצאנז הגה"צ רבי צבי אלימלך הלברשטאן שליט"א ביד הגי"ר אלחנן ביום שליט"א, ותו"ד העלה דמאי דכתיבנא דמהמהרש"א בשבת (ק"י ע"ב) מוכח שדי בחימום הפת, הן אמת דל' המהרש"א הוא "שיש לכבד השבת בדבר חדש שנתחמם אחר השבת" וכו', ומוכח דדי בחימום, וכן מורה טעמו ונימוקו דמהמהרש"א, אולם הא הלא כתב המהרש"א ז"ל נמי בדבר חדש, ועיין בברכ"י (סימן ש') דדייק מלישניה דבעי סעודה באפי נפשה ולא משייריים, ולפי"ז בעי אפיה מיוחדת. אולם לכאורה מוכח דא"צ אפיה, וסגי בפת שנתחממה, דבלאו הכי תמהו הא פת חמה מוקת, כמ"ש ביומא (דף פ"ד ע"א), ות"י ביפה ללב (סימן ש') ובספר ילקוט הגרשוני (סימן רנ"ד) דהכא מיירי בפת שרק נתחממה אחר אפייתא, ובהכי אין מזיק, וכמה צדיקים נהגו לטבול הפת במשקה חם בכדי לצאת ידי"ח פת חמה, וש"מ דס"ל דסגי בפת שנתחממה, וכן עיקר. עכ"ד.

ובהא דחקרנו בגליון ס"ד אם הוצאות מלו"מ הוו בכלל הוצאות שבת, וכתבנו לדון מ"ל רש"י בשבת (ק"י ע"ב ד"ה במוצ"ש) וכתב וז"ל: נמי כבוד שבת ללוות ביציאתו וכו', השיבנו כ"ק אדמו"ר מצאנז שליט"א במכתבו הנזכר, ותו"ד דמלתא דמסתברא דבכלל הוצאות שבת הוא וכדכתיבנא, וכדי להוכיח מהא דאי' בשבת (שם) דאכלה ארי' לעגלא תילתא, והיינו כיון דהעגלא הגיעו שלא מצד

כליהן במו"ש, ותמהנו מה בין דא להא, ויישבנו דכוונתו דהמג"א לאוכוחי ארישא דדבריו דלמהר"ל ה"י טלית לש"ק, ואהא הוכיח דכן ה"י באנשי ציפורי שה"י להו בגדין מיוחדין לש"ק וכו', ע"ש דהארננו. אמנם עתה עמדתי ואראה דתירוצנו דחיקא וקלישא, דהא הא דבגדי שבת נלמד מכ"מ להדיא, ועיין בס' בגדי שבת ליד"ן ר"א אפשטיין שליט"א (פרק א') דהאר"ך בזה, אולם לפום מ"ש מו"ר הגר"י ליברמן שליט"א במשנ"י אפ"ל בפשיטות דכוונת המג"א ז"ל דנשי ציפורי ג"כ נהגו והידרו מלהיות מאותן אלו המחארים לצאת מן השבת (ומיד) וממהרים לבוא, ר"ל דמיד במוצ"ש עשו הכנה וגימרו הבגדים שיה"י לשבת הבאה, וא"ש בעזה"י.

ועיין בשו"ת מנהג חיים להגאון רבי חיים סופר זלה"ה (חלק ג' חא"ח סימן כ"ד) דכתב בשלהי דבריו וז"ל: וזה יובן מה שהעיר מעלתו נ"י על המהר"ל, הובא במג"א סי' ש', דה"י נוהג לקפל טליתו במוצ"ש, משמע שבש"ק לא ה"י רשאי לקפלו, והאי כסדר קיפול ראשון מותר, ונדחק מעלתו נ"י שהניח כן כדי להתעסק במוצ"ש במוצהר מיד, עכ"ל. חלילה לומר כן אם ה"י רשאי לקפל בש"ק ה"י זרזי במוצהר, דחביבה מצוה בשעתא. אמנם פתרון הדברים בשבת לא ה"י רשאי לקפלו אפילו שלא כסדר קיפולו הראשון, וה"י ס"ד להניחו כך עד אור בוקר ביום א' קודם לבטיח הטלית, ונהג המהר"ל לקפלו במוצ"ש כדי להתעסק במוצהר מיד, ודוק, כנלע"ד בעזה"י, עכ"ל, וע"ש בכל דבריו.

שוב מצאתי בספר ארחות חיים להגה"צ רבי נחמן כהנא זלה"ה מספיקא (סימן ש') דכתב וז"ל: במג"א הביא בשם מהר"ל, וסיים שכן היו עושים אנשי ציפורי, ועיין ברכות י"ג סו"ע"א ברש"י ותלמידו ר"י שם. ועיין שו"ת גא"י חא"ח סימן י"ג בשם אגודה בשם י"מ, דהא דארי"י היא חלקי ממוציאי שבת בציפורי, ולא שהם היו מכבדים שבת בבגדים ביציאת שבת במוצ"ש, וע"ש שהביא מנדרים ע"ז דמנהג לפשוט בגדים ותכשיטין סמוך לחשיכה, ודחה מזה דברי הבי"ש, ע"ש. אבל י"ל דהוא רק בתכשיטין, גם י"ל דשלא ברצון חכמים עשו כן, כדאיכא כה"ג בגיטין מ"ה ע"א. ועיין מהר"ט ח"א סו"ס"י פ"ג בזה. ועי' מג"א סימן רס"ב סק"ב דלא יפשוט בגדי שבת עד אחר הבדלה, עכ"ל. ואמיתי לקפלה א' אחר ערבית קודם הבדלה או אחר הבדלה, עמ"ש בספר פסקי תשובות הנדמ"ח (ס"י רצ"ט סק"ט ד"ה נחלקו וכו', ע"ש. ועמ"ש בספר שיבת ציון (חלק ב' עמוד ר"ט), ואכמ"ל כעת).

אחר כתבי כל זה מצאתי בספר בירורי משנה להאר"ך המופלג רבי אברהם שקלאר שליט"א דשאל מקמי מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (עמוד צ"ח, שאלה י"ט) וז"ל: כתב המש"ב (סי' רצ"ט סק"מ) בשם מהר"ל שהיה מקפל הטלית שלו כל מוצ"ש כדי להתעסק במוצהר מיד, ונתקשיתי מאד בדבריו, הלא כבר קיים הרבה מצוות קודם לכן, כגון תפילת מעריב ומצות הבדלה וברכה על הנר והבשמים ועוד, ומהו המצוה שמקימים בקיפול הטלית, והשיבו מו"ר מרן הגר"ח שליט"א (בע"פ): העסק בהבדלה הוא מכלל צרכי השבת, משא"כ קיפול הטלית הוא עסק בחביבות המצוה מעניני חול, עכ"ל, וע"ש.

וכששאלתי מהגאון הצדיק רבי שריה דבליצקי שליט"א איזה מצוה איכא בקיפול הטלית, השיבני דאי"ז מצוה גמורה, רק מצוה "בהרגשה", ודוק בזה. ואפשר דאית בזה גם משום הידור מצוה, דאי לא יקפל לא תהא הטלית נאה ומהודרת, ובקיפולו מקיים זה אלי ואנוהו, ואכמ"ל. ושוב שאלתי זה מקמי מו"ר הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ושאי"ס, ואמר לי כעין דברינו דהא זו טלית מיוחדת לש"ק, והמצוה להכינה לשבת הבאה שתה"י טלית נאה, ולא באופן שאינו מסודר. [ובענין קיפול בגדים וטליתות בש"ק, עיין מאי דהאר"ך בהא מילתא הג"ר גרעון עטייה שליט"א בספרו עצי הגפן (סימן ו'), והרחיב בזה היירעה טובא משבת (ק"יג ע"א), ודן א' שרי לקפל משבת זו לשבת הבאה, ומייתי מהתהלי"ז (סי' ש"ב סק"ו) דאסר, ואנן בעניתינן כתבנו במק"א ממרן הגר"ח זוננפלד זלה"ה דפליגי אסברתו, וס"ל דשרי להכין משבת לשבת, ועמ"ש בשו"ת מחנה חיים דנקיטנא לעיל, ואכמ"ל כעת. וע"ע בענין קיפול בגדים בש"ק בשו"ת רבבות אפרים (חלק א' סימן וכו"ט, וחלק ב' סימן ק"ו), ע"ש].

באה הדיה החידושי הרי"ם בוצע בסעודת מלוה מלכה על פרוסת חלה

בספר יינה של תורה עניני שבת קודש להגר"ב אדלר שליט"א (עמוד קל"ב) כתב אודות פת דמלוה מלכה, וז"ל: לחם משה ה"י סוברים שראוי לשים על השולחן בסעודת מלוה מלכה (משנת חסידים פ"ג), ואינו מחזיק בידו אלא לחם אחד (פע"ח שער י"ח פ"ו), וכ"כ בשל"ה מסכת שבת), ועיין מש"כ בזה בשם משמעון (להגר"ש פאלאק אורח"י ס"י ז"ח), ויש מי שסובר שעדיף לאכול מן חלה פרוסה שנשתיירה מסעודת שבת, ולא על חלה שלימה (חידושי הרי"ם עה"ת, עמוד רצ"ד), עכ"ל. ועיינתי בחידושי הרי"ם עה"ת [הנדמ"ח, עמוד סש"ה], ומצאתי דמקור הדברים מספר שפתי צדיק פרשת וירא, ובמוסגר ביאר דכנראה טעמו דהחידושי הרי"ם ז"ל דשיירי שבת ויל"ע במנהגו דהחידושי הרי"ם זלה"ה לפום חידושו

הבדלה, אכתוב בזה בקצירת האומר. יעויין בספר בית הרואה להגאון רבי שמואל פלורינטין זלה"ה (הלכות שבת אות ל"ה) דכתב וז"ל: לשתות עשן הטיטון קודם הבדלה אין להקפיד בכך, דהוי כשאר מלאכות קטנות שעושין קודם הבדלה, ומכל מקום ראוי שלא לדחות ולאחר מצות הבדלה. הרב גינת ורדים חלק א"ח כלל ג' סימן כ"ה (ועיין בספר פרח שושן כלל ג' סימן ב'), עכ"ל. ולפום פשטי' משמע מדברי הגינת ורדים דמיירי דכבר הבדיל בתפילה (ופשטא דמילתא בשאמר ברוך המבדיל וכו'), רק דכתב דמ"מ ראוי שלא לדחות ולאחר מצות הבדלה.

שו"ר בספר כף החיים להגר"ח סופר זלה"ה (סי' רצ"ט ס"ה) דכתב וז"ל: כתב בתשו' גי"ח כלל ג' סי' כ"ה דמותר לשתות טיטון קודם הבדלה, דלאו מלאכה הוא, יעו"ש. וכ"כ בס' עיון תפילה בתפלת ש"ע לשלש רגלים דמותר לעשן טיטון קודם הבדלה רק באופן אם הבדיל בתפילה, היינו שאמר ותודיענו, יעו"ש. וכ"כ הוכ"ל ח"ג ערך הבדלה דבשתיית הטיטון ליכא איסור משום נהנה מן האור, ושרי קודם ברכת מאורי האש, יעו"ש. אמנם עיין בס' כף החיים להר"פ ז"ל סי' ל"א אות ז' שכתב דאין למחות ביד המקלין מאחר שיש להם ע"מ שיסמוכו, ובעל נפש יחוס לעצמו שלא לשתות טיטון עד שיבדיל ג"כ על הכוס, וע"ש. ויל"ע בטעמא דהגר"ח פלאק זלה"ה דהחמיר דלא לעשן עד אחר ששומע הבדלה (הגם שהבדיל בתפילה), ואפשר דאזיל לטעמי' דהגינת ורדים דנקיטנא לעיל דכתב דמ"מ ראוי שלא לדחות ולאחר מצות הבדלה, ויל"ע.

אולם שו"ר כה"ח להגר"פ ז"ל דמנמק טעמו עפ"י דקנו זלה"ה בס' אהלי יעקב (מערכת ה' אות י"ג) דהסכים דכעת בה"ג יע"מ והרא"ש דאין לעשות מלאכה קודם שיבדיל על הכוס, ודכ"מ בזה"ה, ע"ש בדבריו. על כל פנים נראה לכאורה דהגם דיש לצדד להיתרא, מ"מ כיון שהגינת ורדים כתב דראוי שלא לדחות ולאחר מצות הבדלה, וכן כה"ח למהר"פ זלה"ה כתב דבעל נפש יחוש לעצמו, לפיכך החמיר בזה תע"ב, אע"פ דאין למחות במקלין. אולם בודאי דאף המקלין בזה ראוי להם להזדור ולהבדיל על הכוס, ובפרט שלא יתאספו אנודות אנודות לעשן בצוותא, דבזה דוחזין ומאחרין מצות הבדלה בשופי.

שוב ראיתי דעמד בענין עשיית מלאכה לפני הבדלה על הכוס בשו"ת משנת יוסף למו"ר הגר"י ליברמן שליט"א הנדפס עתה (חלק י"א סימן ס"ג) ע"ש. ובעמדינו בזה הנני להביא דלפני זמן מה ראיתי נדפס במוסף ש"ק דשח הרהגה"צ רבי נטע פריינד שליט"א בא' מייקרי ירושלים ת"ו שבנו חלה וחמום הילד, ולמרות כל האמצעים לכה הצליחו להורידו, במר נפשם נסעו הוריו למרן החזו"א זלה"ה לבקש ברכתו על בנם שיבריא וישוב לאיתנו, ומשהציגו לפניו את חומרת הענין נענה ואמר להם שיחזרו ירושלימה להגה"ק מזוועהיל ויתיעצו עמו בזה, משהגיעו ההורים להגה"ק מזוועהיל זלה"ה ושטחו בפניו את יגונם, נודרו הגה"ק זלה"ה ופנה לבית הטבילה, לאחר שחזר השיבם שאבי הילד היה רגיל לדקקת מצות הבדלה במוצ"ש, ולאחרונה הוא מולז בזה, הוא שומע הבדלה בבית המדרש והולך לו, ופעמים מדלג על מצות בשמים במוצ"ש, אם יקבל ע"ע מכאן ואלך לדקקת מצות הבדלה יתרפא הילד, ואח"כ התבטא הגה"ק מזוועהיל זלה"ה דראה בעת טבילתו מצוות קלות שאדם דש בעקביו, וכן ראה תיבת אותיות "הבדלה", ע"ש, ישמע חכם ויוסיף לקח. [שו"מ בספר וחרון יבועא, מנהגי מהר"ם א"ש זלה"ה (אות ק"ב), דכתב וז"ל: גם היתה שהיה מעשן עשב הטאבאק לא היה מעשן קודם סעודת מלוה דמלכה, עכ"ל].

באה הדיה מהר"ל מקפל מצוה בכל מוצ"ש כדי להתעסק במוצהר מיד

כתב המש"ב (סי' רצ"ט) ומקורו מהמג"א וז"ל: מהר"ל היה מקפל הטלית שלו בכל מוצ"ש שבת כדי להתעסק במוצהר מיד, עכ"ל. ומצאתי בשו"ת משנת יוסף למו"ר הגאון האדיר רבי יוסף ליברמן שליט"א (חלק י"א סימן ס"ד) דכתב וז"ל: ולפי"ז גם קיפול טלית הוא לצורך שבת, שלא תהי' הטלית מלאה קמטים, אלא תהי' ישרה וניכרים קיפולים המקוריים עליה יפה, ובהו בנין דברי המג"א הנ"ל שבמוצ"ש יתעסק במצוה תחילה, לכן יקפל טליתו, שלכאורה בלתי מוכן, הרי מיד במוצ"ש המצוה הראשונה היא קריאת שמע דאורייתא, ואח"כ להבדיל בין קודש לחול בתפילה ועל הכוס, ומה הענין לקפל טליתו דוקא, יותר הוי ל"י ללמוד תורה מיד במוצ"ש, דתלמוד תורה כנגד כולן וכמו שעושים הרבה מתמידים, אולם הכונה שיעשה מיד ההכנה הראשונה לשבת הבאה, בחי' "המאחרים לצאת מן השבת (ומיד) וממהרים לבוא", והאי קיפול הטלית של שבת שהיתה מקוממת, דבשבת אי אפשר לקפלה כראוי, ומכינה לשבת הבאה, וזו ההכנה שעושה מיד אחרי שהבדיל שכבר מתכוון לשבת הבאה, עכ"ל. ועיי"ש.

ולפום דברי מו"ר שליט"א במשנת יוסף, נלע"ד ליישב הא דהקשינו בגליון נ"ה, דבמג"א הנזכר כתב אמנהגא דמהר"ל ז"ל "וכן היו עושין אנשי ציפורי", עכ"ל. ופי' בספר דעת תורה למהרש"ם ז"ל דכוונתו דהמג"א להא דאמרו בברכות (נ"ג ע"ב) דאנשי ציפורי היו מגמריין

עכ"ל. ושם הרב"ז כתב וז"ל: ואפילו אמר כלום, דהו"א דאסר נפשיה אכל שהוא, אפ"ה פטור הואיל והזכיר לשון אכילה, עכ"ל. חזו"ן דאף שאמר כלום אפ"ה פטור, "דכלום" אית ליה שיעורא משמע, וה"נ י"ל כן גבי טעימה קודם הבדלה, וליכא למימר דאם לא היה מוכיר לשון אכילה הדיה אסור בכ"ש כיון דאמר "כלום", דגבי הבדלה נמי נקטו "אסור לאדם שיאכל כלום", הרי לשון אכילה וכלום כאחד. ומיהו צ"ל דלשון בני אדם לחוד ולשון תורה לחוד, אי"נ י"ל דה"נ גבי שבועה אף פטור כשאמר "כלום", מ"מ אסור כדן ח"ש, ויש להעיר עוד מנמ" דשבת ל"ז ע"א גבי שתי כירות המתאימות, דב"ש אומרים "ולא כלום", ומדנקטי לשון "ולא כלום" משמע "דכלום" משהו מיהא הוי, וצריך שוב בזה, מיהו מאי דסיים רבינו י"ל דלשון "כלום" לגמרי הוא, הנה פסק מרן בשו"ע סי' רצ"ט ס"א וז"ל: אסור לאדם לאכול "שום דבר" קודם שיבדיל, עכ"ל. ונקט לשון שום דבר כדי לצאת מידי כל ספק בלשונות, ובעיקר דין טעימה ושיעורה עיין באחרונים ז"ל גבי טעימה קודם נטילת לולב, ראה ביכורי יעקב סי' תרנ"ב סק"ה, וע"ע שיירי ערך השלחן [למהר"י טייב זלה"ה] חא"ח סי' ר"י ד"ה אם, וכן בשדי חמד במערכה זו, ואכמ"ל. עכ"ל הנחמדים.

הנה בהגהות שבת השלחן (סימן רצ"ט) העיר אלישנא דנקיט השו"ע גבי איסור אכילה ושתי' קודם הבדלה - "אסור לאכול שום דבר" וכו', וז"ל: לעיל סימן ער"א (סעיף ד') גבי קידוש כתב אסור לטעום, עכ"ל. ועיין שם.

ואשר יראה לענ"ד בביאור הא דשינה רבינו השו"ע ז"ל בלישני', דגבי קידוש כתב (סי' רע"א ס"ד) אסור לטעום וכו' (וכ"ה ל' ה"טור), והכא גבי הבדלה כתב אסור לאכול שום דבר וכו', דהכא איכא היתרא למיא, ולזה ל"ש לישנא דאסור "לטעום", דלקושטא מים מותרין, אולם בקידוש דאף מים אסור שישתה מקדם שיקדש, שפיר שדיך האי לישנא דאסור לטעום דמשמע לגמרי (וקצת יש לעיין מ"ל המג"א סי' רל"ה (סק"ד) דכתב בתו"ד וז"ל: ולא דמי לקידוש ולהבדלה דאסור לטעום, דהנהו אתקן דוקא בתחילת הלילה בכניסתו וביציאתו, עכ"ל, הרי דהשו"ם לענין איסור טעימה, וי"ל דהשו"ן בעיקר לענין טעימה דאכילה, וכמשמעות הדברים איירי השו"ע ע"ש).

וביתור דהא אדברי ה"טור דסי' רצ"ט גבי הבדלה (דכן העתיק השו"ע בכאן) כתב השו"ע גופי' בבי', וז"ל: (בפרק) ערבי פסחים (דף ק"ה ע"א) כל הטועם כלום קודם שיבדיל מיתתו באסכרה, ומה שכתב או אפילו לשתות יין וכו', פשוט שם. ומה שכתב ומים מותר לשתות, פשוט שם, ודלא כרב הונא דאסר לשתות מים וכו', ע"ש בכל דבריו. ולפי מאו' דכתיבנא מבואר שפיר ל' ה"טור והשו"ע גבי הבדלה דכתבו "אסור לאכול" וכו', כיון דאוקמינן שם להא דכל הדינים וכו' למסקנא באכילה ושתיית יין וכי"ב, אך לא במים, ודלא כרב הונא דאסר מים, ול"ש למקרי באופן כללי אסור לטעום כאשר ישנו היתר למים, על כן כתבו בלישנייהו אסור לאכול וכו' או אפילו וכו', וא"ש.

והא דבקיידוש אסור לטעום אף מים מקודם שיקדש, עיין בשו"ת הרא"ש (כלל כ"ה ס"ב) דכתב וז"ל: וששאלת אם מותר לשתות מים בלילי שבתות ובלילי ימים טובים קודם שיקדש, דע שהוא אסור, ולא דמי להבדלה דאמרינן דבי רב אשי לא קפדי אמיא, דשאני אפוקי שבתא מעיילי יומא, דשבת קובעת, ואסור ליהנות בכל מיני הנאות של אכילה ושתייה עד שיקדש, והכי אמרינן בפרק ערבי פסחים סבור מינה כשם שקובעת לקידושא כך קובעת להבדלה, אמר לי רב נחמן הכי אמר רב להבדיל אינה קובעת, ואין צריך להפסיק אם התחילו לאכול, אבל לשתייה דשכרא וחמרא מפסיקין אבל לא בשתיית מים, ומשמע אבל שבת דחמירא מפסיקין אם התחילו לאכול, וצריך לפרוש מפה ולקדש, גם אסור לשתות מים, עכ"ל. ודוק בלישני' דהרא"ש ז"ל דכתב גבי קידוש "ואסור ליהנות בכל מיני הנאות של אכילה ושתייה" וכו', דמבואר מינה דמים ג"כ מיקרו הנאה, ובהבדלה אקילינן דשאני אפוקי שבתא מעיילי יומא, וכמ"ש הרא"ש ז"ל, וזה דמקלין רק במים, יעויין בערוך השלחן (סי' רצ"ט ס"א) דכתב לבד ממים שאין בו חשיבות כלל מותר מדינא, ע"ש. ועל כרחין דהא דאסור לטעום אף מים קודם שמקדש, הוא כמבואר דסו"ס חשיב מין הנאה וטעימה לענין זה דאין להכניס מאומה לפיו עד שיקדש מפני כבוד השבת דקבעה נפשו וכו' (ועיין ערוה"ש סי' רע"א ס"ב), ואכמ"ל.

[וע"ע בבי' סי' רע"א מ"ש מהמגיד משנה הלכות שבת (פרק כ"ט ה"ה) דכתב דנראה מהר"מ ז"ל דשרי לשתות מים קודם קידוש כמו הבדלה, ומיהו כתב שם המ"מ מהרשב"א בתשובותיו (חלק ג' סימן רס"ד) דפליגי וס"ל דאסור, וכ"ה בהג"מ (אות ה') וה"טור סי' רע"א, וכתב הבי' דגם י"ל דמ"ש הרי"מ ז"ל שם קאי אהבדלה ולא אקידושא, ע"ש ה"טב, ודוק, וכל וכל דכתיבנא דשרי לשתות מים קודם הבדלה, הוא כמובן עפ"י התנלות לנו, אולם לפום סודן של דברים אף מים אסור. עיין כה"ח (סי' רצ"ט אות ו') וערוה"ש (סי' רצ"ט ס"א) ובפסקי תשובות הנדפס מחדש סי' רצ"ט, ומ"ש שם לענין שתיית משקאות מתוקין וכו', ואכמ"ל].

אם מותר לעשן קודם הבדלה

דבר השאלה אם מותר לעשן סיגריות וכי"ב קודם

מוזונוטיו, רק מחמת דהוסיף והוסיפו לו, וכיון דנגרע מכבוד השבת ופחת, פחתו לו, ועוד הוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א בהא איזה מילין, ואכמ"ל, ודפח"ח. ועיין במהרש"א דפי' האי עובדא דאתא אריא וכו', וז"ל: גם כי הוה קושטא דהוה סגי ליה בכל מ"ש בסעודת לויית מלכא בכוליא א', אין זה כבוד סעודת הלויית מלכא שתהא מכוליא א' שנתותרה מסעודת שבת, אבל בעי סעודה באנפי נפשיה, כדקאמר לעולם יסדר אדם כו', כמ"ש לעיל, עכ"ל, ודוק לדבריו היטב דיש חידות כ"ק אדמו"ר שליט"א לדליל בהא דכתב המהרש"א ז"ל גבי פת חמה "דבר חדש" וכו', דר"ל באפי נפשיה, ואזיל לשיטתי, וקאמר דהכא הו' שוחט בכל מוצ"ש עגלא וכו', הגם דהי' סגי ליה בכולייתא, ולפי דאינו כבוד ליעביד מהא דנותר מש"ק, ובעיני דבר חדש, והוא חידוש לדינא.

וכשהצעת' דברי המהרש"א ז"ל קמי' הגה"צ רבי שריה דבליצקי שליט"א, השיבני דכותבים דיש בזה מידת חסידות (ליעביד דבר חדש למלומ'), וכששאלתיו איך איהו גופי' נוהג, השיבני דעושה במאי דאית ליה, וכששאלתיו אם יש לעשות מלומ' בבשר דייקא, אמר לי דאם יש לו יעשה בבשר (ומור' מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אינו נוהג לעשות מלומ' בדבר חדש, רק במאי דנשאר מש"ק, ועיין מה שכתבנו בזה בגליון ס"ד. גם בדבריו בהא ע"ה הגאון רבי מאיר שמחה איערבאך שליט"א אמר לי ע"ד המהרש"א דאין למדן הלכה מדרוש, ואפשר דיש בזה ענין והידור, אך לא מצאנו דין בפוסקים, ומר אבוח הגרש"ז איערבאך זלה"ה ה' אוכל מלומ' בדגים שנתור לו מש"ק, וכנהגה האריך בהא מילתא. ואחר זמן העירני דבכה"ח כתב דיש להכין דבר חדש עפימ"ש המהרש"א הנ"ל, ואכמ"ל, וע"ע מה שכתבנו בס"ד בגליון נ"ד, ובספרינו זבח משה, ואכמ"ל). גם כשדברתי עם הגאון הגדול רבי אפרים גרינבלט שליט"א בעמח"ס שו"ת רבבות אפרים, ושאלתיו אם כמ"ש המהרש"א איפסק להלכתא, אמר לי דאינו חושב. (והי' פשיטא לי' דמה שאוכלים הוא טוב למלומ'). כמ"כ אמר לי הגאון רבי סיני אדלר שליט"א בעמח"ס דבר סיני, דבד"כ משאירין לסעודת מלומ' ממאי דנשאר בסעודה שלישית. אמנם אי' דיש לעיבד דבר חדש למלומ'. ובכלל עורר על כך שישנם שאין מקפידין אהא, ועבידו במיני תרגימא (ועפ"ז אמרתי דודאי הא דמשאירין מסעודה שלישית הו' טפי הידורא מליעביד במיני תרגימא, ופשוט, ועיין מה שכתבנו בס"ד בגליון ס"ד).

קיפול עלונים בשבת

דבר השאלה אי שרי לקפל בשבת עלונים, הנה איכא בזה ב' פרטים, חדא דישנם עלונים המגיעים לביהכ"ס היישר מבית הדפוס הכוללים ארבעה עמודים, כך שעל הלוקחם לביתו לקפלם באמצעם ובצורה הולמת, וישנם עלונים רגילים המכילים דף א' כתוב משני עבריו, או ב' דפים המוקפלין באמצעם, ויש לעיין אם מותר לקפלו יפה להכניסו לכיסו.

יעיין בספר מאור השבת להג"ר משה מאיר אידלר שליט"א (ביני המאור, עמוד תקנ"ה) דשאל מקמי הגה"צ רבי ישראל יעקב פישר זלה"ה, ח"ל: בזמנינו מצויים עלוני תורה (על פרשת השבוע וכדומה), ולפעמים מביאים אותם בבתי הכנסת כשעדיין אינם מקופלים כראוי במקום המיועד שיהיו בצורת ב' דפים, והם כמו גליון אחד ארוך, וכמו כן ישנם שמחנות שמחלקים ברכונים ומיירות שבת כדומה שהיו חודשים עדיין ולא קופלו, האם מותר לקפלם בשבת שיהיו בצורתם הראוי (וע"ש באור הפנים) (ס"ק כ') מ"ש לפרש צדדי האי שאילתא ממתני' וגמ' דשבת (דף ק"ג ע"א) מדינא דקיפול בגדים בשבת, ע"ש וש"ע (סי' ש"ב ס"ג) ע"ש). והשיבו הגר"י פישר זלה"ה (בע"פ) אסור לקפל עלונים הנ"ל וכדומה, כשמקמטם קימט חזק על ידי לחיצה ביד במקום המיועד, אבל קיפול בעלמא כדי להכניסם לכיסו מותר, ע"כ.

ובאור הפנים יש ס"ק כ"א) מייתי דאמר לו רשכבה"ג מרן הגר"י אלישיב זלה"ה בזה"ל: ברכונים ועלונים וכדומה (כגון צילומי הזמנות) שהם חדשים, ויש צורך לקפלם במקום המיועד, אסור לקפלם בפעם הראשונה בשבת, וכמו שאין מקפלין כלים בשבת, אלא שאין בזה איסור תורה, עכ"ל.

הרי מבואר מהא דלקפל הגליון במקום המיועד אסור, אלא שיש לדענין קיפול העלון כבדי להכניסו לכיסו, שממע מד' מרן הגר"י זלה"ה דשרי, דל"ה במקום המיועד כלא, אולם מדברי הגר"י פישר זלה"ה דקאמר דקיפול בעלמא יש להסתפק אם כוונתו ג"כ כנהגו לקפל העלון באופן יפה (א"י) דאף הא מקרי קיפול בעלמא, ר"ל כל שאינו מכוון לקיפול מסויים רק כדרך העולם ושיכנס לכיסו בשבת מפורז, ובפרט דאית לי כ"כ עלונים וכו').

שרי' בשמית שבת כהלכתה (הנדומ"ח פרק כ"ח ס"יז) דכתב ח"ל: מותר לקפל מכתבים וניירות וכדו' אם לפי קיפולם הראשון ואם קיפול חדש, אבל אין לעשות צעצועים וכדו' על ידי קיפול הנייר, וכפי שנתבאר לעיל פרק ט"ו סעיף כ"א, עכ"ל. ובהערות דשם (ס"ק מ) כתב ח"ל: ואין בזה משום איסור תיקון כלי, סי' ש"ב סעי' ג', דדוקא בבגד שייך לומר כן, משא"כ במכתב, שאין המקפל מעוניין ודקא בצורה זאת ולא באחרת, אלא בכך שלא להקלקל המכתב. ומהגרש"ז איערבאך זצ"ל שמעתי דאף אם מקפיד על קיפול מיוחד, מ"מ אין זה אלא למנוע

לקלול, ולא דמי לבגד שמשמשין בו תדיר ורוצה בקיפולו לתקנת הבגד, ע"כ. ולפום פשטי' מטין הדברים דבקיפול עלון אין הוא חפץ בקיפול שכוה דייקא, רק דאינו חפץ בקלקול העלון, ותו שיכנס יפה לכיסו, על כן נלע"ז דשרי לקפלו בשבת, ודכן הוכיח הרה"ג ר"מ קרן - אינהורן שליט"א מהא דכתב מרן הגר"ג קרליץ שליט"א בחוט שני (שבת ח"ב, עמוד ר"ב) דכתב דקיפול ותיקון איכא רק בנייר חשוב שמקפיד שישאר ישר, ע"ש היטב. והו' עתה מצאתי בשו"ת אדני פו לר"ח אבידר שליט"א (חלק ב' סימן מ"ד) דמייתי משו"ת רבבות אפרים (חלק א' סימן רכ"ג אות ח', עמוד ק"פ) דכתב ממרן הגר"מ זלה"ה דמותר לקפל בשבת מפיות נייר שמסדרים על השלון, דכיון דהולך לאיבוד ל"ש בזה מתקן מנא. ותו דהגה"צ רבי בנימין יהושע זילבר זלה"ה ס"ל שאין קיפול בנייר, ע"ש. ולסברת מרן הגר"מ זלה"ה יש לצדד דהכא רוב העלונים הולכין בוספ' של דבר למתקן הגניזה, ומעטין האוספין אותן למשמרת, ואף אותן השומרים אותן הלא כשבאים לביתם מסדרין אותן מקיפולן, ולפי"ז י"ל דהוי כהולך לאיבוד, ודוק היטב (דאין מסתבר דדייקא מפיות הנזירות לאשפה חשיב הולך לאיבוד, וכשנש"ת), כנלע"ד.

מיהו יש לעיין בכל זה, דחזי הוית בגליון אליבא דהלכתא (גליון נ"ד) במדור ש"יח הלכה דמייתי ממור' מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (ס' הוכרז דורו יקרא, עמוד תקנ"ג) דנשאל גבי קיפול עלון תורני להכניסו לכיסו, והשיב מור' שליט"א ח"ל: אם מקפלו בצורה מדוייקת לשניים או לארבע כדי להכניסו לכיסו, אסור שנחשב תיקון מנא, אבל אם מקפלו בצורה לא מדוייקת, ואין מקפיד על אופן הקיפול רק מקפלו שלא יתקמט, מותר, שאינו תיקון מנא רק מניעת לקלול, עכ"ל. והוא לכאורה להיפך ממאי דכתובנא, ד"ל דלא חשיב הקיפול להכניסו לכיסו כמתקן מנא, וצ"ע.

וכששאלתי מהגאון רבי סיני אדלר שליט"א מלפנים רב דאשדוד ומח"ס דבר סיני, אי שרי לקפל עלון תורני להכניסו לכיסו, אמר לי דכתוב מפורש דאין גיהוץ בנייר, והתיר זה בשופי (ועיין מ"ש בשו"ת באר משה להגר"מ שטערן זלה"ה מדעברצין (חלק ח' סימן ק"ל), ואכמ"ל). וכן אמר לי הגרמ"ש איערבאך שליט"א דלא שמענו לאסור בזה, וכשרבתי בזה עם הגאון הגדול רבי אפרים גרינבלט שליט"א בעמח"ס שו"ת רבבות אפרים, ושאלתי אם לפי מאי דכתב בספרו הנ"ל ממרן הגר"מ זלה"ה להתיר קיפול מפיות, דכיון דהולך לאיבוד ל"ש בזה מתקן מנא, איכ' אף כשמקפל עלון תורני ישתרי דאינו לזמן, וכמש"ז לעיל, הסכים עמדי בהאי סברא, ואמר לי דהוא חושב שמותר, שהרי אין זה קיפול שעומד לזמן, וכן אמר לי הגה"צ רבי שריה דבליצקי שליט"א דמותר לקפל עלון דהוי נייר וכו'.

שו"ת בשו"ת קול מנחם להרה"צ אדמו"ר מקאליב שליט"א (חלק ב' עמוד קט"ז) דנשאל גבי קיפול בנייר, והשיב ח"ל: יש לחלק בין קיפולי נייר קלים שדרך לפרקם ואין להם קיום, ובני אדם אינם מקיימים אותם, לבין קיפולי נייר (כגון "אורגמ" מקצועי) שהיצירה נשארת לאורך זמן לקישוט בבית או לתלחה על הקיר, שבה יש לאסור, עכ"ל. ולדבריו לכאורה קיפול עלונים פשיטא דשרי בש"ק, ודוק.

אודות קיפול קרטון בשבת

נשאלתי בענין קיפול קרטון בשבת, וכתבתי בהשיב ח"ל: ע"ד שאלתו אי שרי ליעביד צורה של קופסא קרטון, ע"י שמכניס חלק בתוך חבירו, וכן אי שרי לפרק הקופסא לגמרי, ואי שייך בהא תיקון מנא וכו', יעויין בספר בירורי משנה להאברך המו"מ ר"א שקלאר שליט"א (קובץ תשובות ממרן רשכבה"ג הגר"ש אלישיב זלה"ה, עמוד נ' אות ז"ד) דשאל הו' למרן ז"ל, והשיבו בזה"ל: אין בזה משום תיקון מנא, ע"כ. הרי דשרי.

ויש לדון בכונתו אמרוי אי מיירי בקרטון שיש בו סימונים כנהוג היכן להכניס ולהכיר וכו', או דאפילו במשטח קרטון גרידא, דהא איכא דס"ל דאין לעשות צורות במפיות נייר וכו', והכא נראה לדעתיה ג"כ לכאורה אסור, ויש לעיין בזה, ואין הו"ג להאריך. ע"כ מה שהשיבתי בזמנ.

ועתה מצאתי בשו"ת באר משה להגאון רבי משה שטערן זלה"ה מדעברצין (חלק ח' סימן קל"ד) דכתב בשלהי דבריו, ח"ל: וראיתי בספר שש"כ (פ"א אות מ) שאוסר לקפל מפיות נייר בצורה מיוחדת כדו' שרגילים לעשות לכבוד אורחים, ע"י ש שאוסר שרוב בונה, ואין לאסור זה יסוד בהלכה, וגם איך יעלה על הדעת שבנייר רק כרוק בעלמא יהי' שייך דין בונה, והוא רחוק מהשכל, וכבר כתבתי בספרי באר משה שמנייר רך שרי לעשות כל צורה שהוא, רק בנייר קשה אסור, וכנ"ל ברור להלכה ולמעשה, עכ"ל, וע"ש בדבריו.

הרי לדעת' הצורה משה יעלה לדינא דאסור לקפל קרטונים בשום בואר שהיא בשבת, ד"ל דחשיב נייר קשה, ופשט. ובדעתי דמרן הגר"י זלה"ה צ"ע אי מיירי בקופסא דאית בה סימני קיפול או לאו. ובעיקר דינא דקיפול מפיות נייר, עיין מה שכתבנו בעוה"י בגליון זה, ושם הבאנו ממרן הגר"י ז"ל דאסור לקפל ברכונים וכו', ולפי"ז אף הכא בקרטונים יל"ע מאי גרע, ובעכצ"ל דמיירי בדאית להו סימני קיפול ולזה שרי, אך בלא זה לכאורה אסור, ויל"ע.

הלום שאלתי מהגאון הגדול רבי אפרים גרינבלט

שליט"א בעמח"ס שו"ת רבבות אפרים, אי שרי לקפל קרטון בשבת, ואמר לי דהא קיפול קרטון גורם שזה נקרע, ונומייתי ד"ל בקרטון שאינו כ"כ קשה (כהקרטונים דמיני מאפה וכיו"ב), והשיבני דאם זה לא כ"כ קשה מותר (והגאון רבי סיני אדלר שליט"א בעמח"ס דבר סיני דן עמי בהא עפמ"ש בשש"כ גבי קיפול ניירות, דל"ש בזה איסור, וכמדו' גם הסכים לענין קרטונים שפורקו דליהדריייהו הוי שאלה דתיקון מנא, ויל"ע בזה).

אחר זמן קבלתי מכתב תשובה בהאי ענינא מגיסי הרה"ג הח"וב רבי משה פינטו שליט"א בעמח"ס פרי משה, והאריך בהא טובא (והדגיש שלא לסמוך ע"ז למעשה), וסו"ד כתב דאין ברור אצלו המציאות אי מיירי בקרטונים המגיעין מהמפעל שטוחים ופתוחים מלמטה, והוא מחברו, דיש לחוש בזה לעשיית כלי בש"ק (ול"ד לכסא טרסקל דשרי), ומסתבר לאסור אף להמ"ד מתיר קיפול נייר בש"ק.

ואי מיירי בקרטון כזה שמקפלין אותו, וכשרוצין להשתמש בו מפשיטין אותו בחזרה, אך לעולם אינו נפתח מלמטה, ותמיד נשאר שלם, דבזה יש לדמות לכסא טרסקל וחופה ועגלה הדתיור הפוסקים בש"ק דאין בזה עשיית כלי. (ומה דהבאנו מהבירורי משנה, כתב לי גיסי הרה"ג שליט"א דקשה לסמוך אהא, ובפרט בענינים אלו דאין ברור המציאות על מה דיברו וכו').

שימוש במגבונים לחים בשבת

זה כמה שראיתי בגליונות האחרונים להנך צורבי מדרבנן דדנו באורך מעיין שימוש במגבונים לחים בשבת קודש, זה בונה וזה סותר, ואין בכונתנו ח"ו להכניס ראשינו בין ההרים הגדולים הללו דפליגי אהדדי, וכ"א יעשה כאשר יורהו רבי המלמדו להועיל. האמנם אדון בזה בקרקע לתרי גבי באומר הבא מן החדש.

בשו"ת מנחת אשר להגאון המפורסם רבי אשר זעליג וייס שליט"א (סימנים י"ד ט"ו ו"ז) העלה להקל בזה, ובתו"ד (אחר שהביא דברי השש"כ והארח"ש) כתב ח"ל: ומה אעשה ולענ"ד הלכה כמשנה ראשונה דבבדיקות רבות שערכתי הראתי לדעת דבשימוש מקובל במגבונים המצויים כיום בשוק אין סחיטה כלל, ואין ניכר הדבר כלל בכמות הנזולים המפורשת מן המגבון בין ניגוב קל לניגוב רגיל, אף שהניגוב נעשה בהפעלת לחץ מסויים, וסיבת הדבר היא משום שמגבונים אלה מיוצרים באופן שהנזול טופח עליהם ואינו נבלע בהם, כי כל תועלת מגבונים אלה היא שכמות מועטה של נזולים מופרשת מהם ע"ג הגוף ומתאדה מאליה, רק שאין צורך בניגוב נוסף לאחר השימוש בהם, דהלא ידוע שאם מתחלים תינוק בעודו רטוב גירם לו גירוי וזיהום, ע"כ מיוצרים מגבונים אלה באופן מיוחד כך שבליעתן מועטה, ועיקר הנזול טופח על פניהם.

אך אילו היו בולעים את הנזול, היתה כמות הנזולים גדולה, והיו צריכים ניגוב לאחר השימוש במגבונים, ועוד התברר לי ע"י בעל מפעל לייצור מגבונים שבודקים שהחומר יהיה בלתי סופג כדי שלא יתפורה ואלו יתפח, וכ"ו ברור ופשט.

ובבדיקות שערכתי נוכחתי לדעת דאף שאם מקפלים מגבון לתוך כף היד וסוחטים אותו יש כאן סחיטה גמורה, וכך גם אם מקפלים מגבונים אלה כמה פעמים ומשפשפים חזק את גוף התינוק יש חשש סחיטה, מ"מ בין בשימוש בהם ע"י ניגוב קל ובין בשימוש בהם בלחץ מסויים, כגון תינוק שהתלכלך, אין הבדל בכמות הנזולים המופרשים מהם, וא"כ לא הוי פס"ה, וכן פשוט לענ"ד דאין האדם מתכוון לסחיטה שהרי אין לו ענין בכמות גדולה של נזולים, שהרי אינו רוצה לנגב את התינוק במגבת לאחר מכן, והסיבה שהוא מנגב בלחץ מסויים אינה כדי להפריש נוזל, אלא כדי לסלק היטב את הלכלוך מגוף התינוק ע"י עצם הקינוח, וא"כ יש להתיר משני טעמים, א. קרוב לודאי שאין כאן סחיטה כלל. ב. אף אם יש כאן סחיטה, דבר שא"מ הו' וגם פסירי רישא אין כאן. וראיתי בארוחת שבת שם (בבירורי הלכה, סימן ז) שכתב שנתברר ע"י בדיקה מדעית של מומחים שיש סחיטה במגבונים אלה, וממילא הוי פס"ה, והנה כבר ביארתי פעמים רבות שלענ"ד אין דיני התורה בכלל והלכות שבת בפרט נקבעים ע"י המבחן המדעי, אלא ע"י המציאות הנראית לעינינו והתייחסות בני האדם, והלא ברור כשמש שמבחינה מדעית גם בקינוח קל ללא דוחק של סמטרוט רטוב יש סחיטה מסוימת, ואע"פ אין בזה איסור סחיטה כמבואר לקמן, כיון שלמראה עין לא רואים כל סחיטה, ואין במים הנסחטים כל חשיבות בעיני בני"א, עכ"ל. וע"ש הרהיב עוד היייעה בהא טובא.

ועיין עוד בשו"ת ודברת במ להג"ר ברוך מאסקוויץ שליט"א (סימן ק"י) דהעלה דאין לחוש בשימוש במגבונים לחים בשבת, אם לא דמיוש ממש להוציא הרטיבות, אבל מן הסתם לא חיישינן. ע"ש בכל נמוקוי, והוא כמ"ש המנחת אשר, ודוק, גם מייתי שם מהגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א דהעיד דדעת אביו מרן האג"מ זלה"ה היתה להיתיר.

הנה בשו"ת מנחת אשר הנזכר מייתי מס' שמירת שבת כהלכתה אנדומ"ח (פרק י"ד סל"ו) דכתב להיתיר ממרן הגר"ש"ז איערבאך זלה"ה, וז"ל השש"כ שם: יש מקום להקל ולקנח תינוק, או לנגב הפנים או הידים בממחות לחות (אלו העשויות מנייר - ולא מבד), ובלבד שלא יחסת

בידים את הממחטה, ואף לא יקנח בחזוק, כי אז במעשהו לא יחסו הנזולים, ולכן אין בזה משום איסור סחיטה, עכ"ל. ובהערה דשם (ס"ק צ"ט) כתב דכן שמע ממרן הגרש"ז זלה"ה, ע"ש בדבריו. והעירני ת"ח א' שליט"א דמהא דנקט השש"כ דדבריו דייקא במגבוני נייר, איכ' ליכא היתרא במגבונים דמצויין בשוק, וכפי שהחברות כותבות עלייהו מגבוני בד.

איברא דדברתי בזה עם הג"ר נתנאל עקיבא גויבירט שליט"א בר"י דהגר"י שליט"א בעמח"ס שש"כ, ואמר לי להדיא דכוונתו דאביו הגאון שליט"א על המגבונים המצויים בינינו, רק שינגב בנחת ולא בחזק, עוד אמר לי שאביו הגאון שליט"א קיבל בזה מאמר ארוך ממומחים וחוקרים, דהמגבונים המצויים בינינו עשויין מנייר, זה שהחברות כותבות עליהם מגבוני בד הוא משום שהם (חוקים) כעין בד, וכשהי' אביו הגאון שליט"א בחור"ל ראה מגבוני בד, אך שנתן מדילן, וכל אחד ואחד נתון בראיה נפרדת. וגם עיקר מ"ש בשו"ת שבט הלוי (חלק ח' סימן נ"ט) דעלינו להחמיר בהא עד שנדע שהמציאות נשתנתה לגמרי, הוא כמ"ש שם "ובפרט למסור דבר כזה להמונים ולנשים", ע"ש היטב, והאריך בזה עוד כנהג וכנהג.

וכששאלתי מהגאון הגדול רבי אפרים גרינבלט שליט"א בעמח"ס לחים בשבת, אמר לי אני כתבתי שמותר, אבל במגבונים לחים בשבת, אמר לי אני כתבתי שמותר, אבל יש הרבה שאוסרים (ושאלתי אם אפשר לפרסם בשמו שדעתו להיתיר, והשיבני שכן), ועיין ברבב"א (חלק ו' סימן קצ"ד אות ג') דכתב בהא להיתיר, ומייתי משו"ת דברי חכמים (הארו"ח סימן שצ"א) דכתב מהכ"א דשמע ממרן הגר"מ זלה"ה דכל מיני מגבונים שרי, ול"ש סחיטה ואין לחוש, והוסיף הרבב"א (חלק ז' סימן ק"יח) דשרי, רק שיהיה שלא ידחוק הרבה (ועיין ב"שלהי דבריו דנתן עיצה להוציא המגבונים קודם ש"ק ולסחוט המים, ר"ל רוב המים, וישאיר מעט באופן דאין טופח ע"מ להטפיה, ושכן התיר בנשמת שבת (ח"א סימן רל"ג) ושו"ת ויברך דוד (ח"א סימן מ"א), ע"ש, ועיין ברבב"א (חלק ח' סימן תנ"ו).

האמנם דע דכשדברתי בזה עם הגאון רבי מאיר שמחה איערבאך שליט"א בר"י דמרן הגר"ש זלה"ה, אמר לי בסופן של דברים כהאי לישאנ: "למעשה, דברתי אתו [=עם אביו מרן הגר"ש זלה"ה] על זה, בתחילה היה לו צדדים להתיר, אמנם למעשה הוא לא הורה להיתר, כמובן היה לו צדדים להתיר, אך אין ולא ופיא בידיה" (ואולי הוא גם לא אמר להשש"כ בסכינא חריפא לאיסורא), עכ"ד.

והגה"צ רבי שריה דבליצקי שליט"א השיבני: "לא, זה אסור", ועיין בספר חוט שני למרן הגר"ג קרליץ שליט"א (חלק ב' עמוד ע"ט) דאוסר זה, וכ"ה בארוחת שבת (חלק א', בירורי הלכה, סימן ז), וכן שמעתי ממורינו הגאון רבי יהודא טשנר שליט"א לאיסורא בזה. ומור' הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ושא"ס, השיבני דאם זה יגיע לסחיטה או לא, אך ישנם מגבונים שאי"צ להניע בהם לסחיטה ומותר, עכ"פ נתבאר דמידי פלוגתא לא נפקא, ויעביד כ"א כאשר וירוחו עניני ברם מצאתי חוב קדוש לעצמי בסיום האי ענינא להעתיק בזה איזה גריגיני הנוגעין לשעה ולדורות, כתב הגה"צ רבי בנימין יהושע זילבר זלה"ה בהקדמתו לשו"ת אז דברו (חלק ב'), ח"ל: דרכינו ושיטתנו בחיבור הספרים אז דברו כבר כתוב בחלקים הקודמים, וכאן עלי להוסיף עוד כמה מילים שאני כותב לפעמים ומכרועי בדברים שתלוי בשניו הפדות והמנהיגים, ולפעמים אני מביע דעתי כנגד המוסכמות אשר אפשר לשאול את עצמי בשביל מה אני צריך זה, שיכול להיות שיתר בריא בשבילי למנוע מזה, אבל לעומת זה אני תמיד במחשבה שאם אהי' מוכרח לא להביע רגשת לבבי מפני ה"מה יאמרו", מי בכלל ביקש זאת ממני להיות בעל מחבר, ולכל הפחות צריכים ללכת בנתיב של אמת, ואם אני כושב ומונע את עצמי לפרסם מה שנקרא זאת בעיני לאמת, זה בניגוד להמהות של תורה שנקראת קנין אמת, עכ"ל.

והוסיף וכתב בהקדמתו לשו"ת אז דברו (חלק י"ד), ח"ל בשלהי דבריו: אנו נמצאים בתקופה שהפירוד מתגבר מיום ליום, ובכל פינה שאנו פונים הוא רק פירוד, או לי אם לא אומר ואוי לי אם אומר, תפוס לשון אחרון, זה מחזק בהבטחה "כי קרובה ישועתנו לבוא וצדקתינו להגלות", ועצת חז"ל הוא מה שאמרו בשבת (ס"ג ע"א) שני ת"ח הנוחין זה לזה בהלכה, הקב"ה מקשיב להן שנאמר אז דברו וכו', אמר ר' אבא אמר ר"ש בן לקיש שני ת"ח המקשיבים זה לזה בהלכה הקב"ה שומע לקולן וכו' (יע"ש"ה פירש"י), והיינו שכל יחיד או חוג ועדה ישתדל להבין גם את החוג השני, בבחי' אלו ואלו דברי אלקים חיים, עכ"ל.

ובשו"ת רבבות אפרים להגאון הגדול רבי אפרים גרינבלט שליט"א (חלק ג' סימן רע"ח) דן בענין תנור גז ב"ט אי שרי לסגרו מבחוץ, ע"ש כל הענין, ובתו"ד כתב ח"ל: ועלי להעיד נאמנה שגדול אחד שביקש שלא אפרסם שמו, אמר לי וטען בראיית ברורות לפני כמו שכתב הנצר מטעי שמותר לעשות כך, וכשהראתי לו הדברים הוא נהנה, ואמר לי שאין הוא נותן לי רשות לפרסם שמו, כי הוא דייק בסביבה חרדית, ויגרמו לו צרות, כידוע שכך עושים היום למקילים, ודרך שאני ג"כ מקבל על הראש מרבנים ות"ח הסוברים שאני מיקל, אבל אני קבלתי

דאביו מרן זה"ה נתן במוצ"ש מזון לצפורים, לפי דמוצ"ש הולך אחר השבת, הא ק"ל הדיום מתחיל מהלילה, ולפי"ז חשיב דנתן ביום א, וצ"ע. ואפשר דמוצ"ש שאני, וכדאית ב"י סעודה רביעית וכו', וגריר אחר שבתא לכוכ"כ דברים וכו'. והג"ר אברהם ישעיהו קניבסקי שליט"א כתב לי אהא ח"ל: עיין גיטין ע"ז ע"ז חד בשבא תרי ותלתא בתר שבתא. ועיין פסחים ק"ו ע"א מבדיל והולך עד רבעי, עי"ש. ועיין רש"י שבת ק"ט ע"ב ד"ה במוצ"ש, נמי כבוד שבת ללוותו ביציאת דרך כבוד וכו', עי"ש. עכ"ל. וא"ש.

הכנת מאכלים שנהוג לאכול בש"ק לימות החול

כתב בספר חמדת ימים (על שבת קודש, הנדמ"ח, פרק א', עמוד כ) בתר"ד ח"ל: ומורי זה"ה היה מקפיד מאד שלא לעשות שום בתשיל הנהוג לעשות בשבת, כגון פשטידי"א וכיוצא. בימות החול, וכן בענין המלבושים שלא ללבוש שום בגד שבת בחול, עכ"ל.

ולפי"ז יש להסתפק אם יש מקום להחמיר שלא לאכול בכלי ישישי שטולנט, כפי דמוצי דמוכרין בדוכתין סגיאין (הגם דלעיתים ישנו הברדל מועט בינו לשל ש"ק), וכששאלתי מהגה"צ רבי שריה דבליצקי שליט"א אם מותר, אמר לי "זה אפשרי" (וכן עוררני מהענין דיש לטעום בער"ש ממאכלי השבת). וכן מוגישין בחתונות ושמחות קוגלים פשטידות וטשולנט וכיו"ב, ואפשר דבשמחות שאני, ויל"ע.

מיהו מאכלים הנשארים מש"ק נהוג חסידיים ואנשי מעשה לאכול בשופי בימי החול, ואדרבה להניח ברכה מיומא דשבתא (וכע"ז) שח ל' הג"ר יצחק הדיאה שליט"א שסיפר לו הגאון רבי פראל דוד אויערבאך זלה"ה (אחיו דמרן הגרש"ז זה"ה) דמנהגו לשמור מהלחם דש"ק ולאכול (במשך השבוע).

וביותר מצאתי בספר מצודת דוד להגר"ד שפרבר זה"ה עמ"ס כריתות (פ"ו מ"א) דמייית מספר בגדי יו"ט "דיעיקר כונת שמואי ישיה שהיה חושש פן יריבי אכילה ושתייה זיק לזעבודתה, לכן לא אכל רק כשהיה מוכן המאכל תחילה לכבוד שר"י, ונתקדש המאכל כיון שחולל דבר מצוה, ושוב אף כשאכלו בחול שוב אין בו טומאה רק קדושה, ואין אכילה כזו מוקת לו כלל", עכ"ל. ודוק.

ואפשר דיש להביא רא"י למ"ש התמדת ימים, מהא דא"י בתיקוני זוה"ק (שלהי תיקון מ"ח) חל"ק: ובגין דא צריך בר ששבת לשנוי בלבושין בשרגא במאכלין וכו', ע"ש. הרי להדי שיש לשנות מאכליו דשבת מדחול, ויש לעיין במאי דראיתי מביא בס' אוצר השבת להגרא"א כ"ץ שליט"א (עמוד ר"ג) מספר דבר אליהו (סימן ז), דנשאל בעיר שרצו לעשות תקנה שלא לקנות דגים על שבת וי"ט, ביותר ממה שקצבו להם בני העיר, וכן רצו לעשות תקנה על כ"ש מחמת שמייקרון ומעלין אותן בדמים, וכתב דלעשות ב"ר תקנות ביחד על בשר דגים אין דעתו נוחה, דאמרין בשבת דף ק"ץ צריך לשנוי סעודתא דשבת מסעודתא דחול, היינו להרבות במינים וכו', ע"ש בכל דבריו. ובענייתין לא מצאנו בשבת גמי זו כלל, רק דא"י שם אמרו ליה בני רב פפא בר אבא לרב פפא, כגון אנן דשכיח לן בישראל אחורא כל יומא במאי נישנייה, א"ל אי רגיליתו לאקדומי דהוא, אי רגיליתו לאחורא אקדומה וכו', ועיין ה"טב. הרי דלא מייירי לשנוי בנפא סעודתא דשבת מדחול, וגם לא במינים שונים, וצ"ע ודי יראנו נפלאות מתורתו. (ועמ"ש באוצר השבת הנוכר (עמוד קמ"ט ואילך) בהענין דיש להוסיף מאכל בשבת על הרגול בחול, ע"ש).

שוב כתב לי מור"ד הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ואב"ש, ח"ל: הכונה בודאי בשלכתחילה לא יבטול לחול, אבל בשניתיר משבת, אדרבא חביבות לאוכלו עד כדי כך שיש שבנו אם להקל לאכול שיירי בשר משבת לתשעת הימים [וכבר נתבאר אצלנו בס"ד שעכשו שיש קיור חלילה אפילו לחשוב על זה], וצדיקים נתנו במשך השבוע לחולים לאכול שיירי פשטידיא שלהם משבת.

והנה לא היו מאכלי שבת חמורים ממלבושי שבת, וכתב הגוף החיים (ס' רס"ב אות כ"ה) שיחליף לשבת כל בגדיו אפילו הנעלים והכובע ששוכב בו "אם אפשר" (ורק מידת חסידות) - אבל לא כתב שלשמחה יזהר לא ללבוש בגדי שבת, ואצל גאו"ב לא ראינו שיקפידו על כך שהיה לשבת וליו"ט ולר"ח ולשמחה בנפרד, אדרבא לבשו בגדי שבת כרגיל, ואהא שלבשו בגדי לבן בשבת, לכבוש גם לשמחה בימי החול - והנח להם לישראל, כמינים לסעודות מצוה בחול גם ממאכלים שאוכלים בשבת - ואצלנו אוכלים בש"ק בבוקר אחרי הדגים, ביצה עם בצל, וזה מיוחד לש"ק בדוקא, עכ"ל. (ומ"ש מור"ד שליט"א בהמוסר וכבר נתבאר אצלנו וכו', כוונתו למ"ש בשו"ת משנ"י חלק י"א (סימן צ"ד), ע"ש בדבריו).

ספיקות בתמידין בעניני מכת דם לפלפולא ולחידודא

מספקא לן במכת דם כשביקש מצרי מיהודי מים, והי מבאי לו בלא תשלום, דנהפך בידי של המצרי לדם, כמ"ש במדרש חז"ל אי איכא בזה צובע או נולד בשבת, וכן אי הי מותר ליהודי ליקח כוס מלאה דם מן המצרי, דהא היתה נהפכת בידי למים [והא הא דם לא היה אוכל, דנימא ביה דליכא צביעה באוכלין, כמ"ש המש"ע ז"ל שלהי סימן ש"כ, ותו דגם הופכו למציאות חדשה משהיתה, ול"ה כצביעה גרידא, גם דבמשקין יש דחשו לצובע כדהבאנו באורך בגליון ס"א, עיין עליון], וכן ליה"ט אם הי מותר ליהודי לשפוך על מצרי מים דהוי הנפכין לדם, והרי צבעו. ואי תמצא לומר דאין דרך צביעה בכך, מהו לשפוך אעציו ואבניו דמצרי, וצ"ע.

עודני מהרהר בספיקות האמורים, וה' אינה לידי ספר אם הבנים שמחה להגאון הקדוש רבי יששכר שלמה טייטל זלה"ה הי"ד, ראב"ד פישטיאן, וראיתי לו (פ"ג מאמר מקדש ה, אות פ"ב) דמייית מתוס' סוכה (דף ל' ע"א) דכתבו דבנין שלעתיד שיהי בידי שמים יכול להיות בלילה ויכול להיות ביום טוב, וכתב הגר"ש זלה"ה הי"ד דהא ניחא ביו"ט אפשר דיתבני ביהמ"ק, עפמי"ש בשבת (דף ע"ד ע"ב) גבי טוויית השער ע"ג העיזים דלית בה חילול שבת משום דחכמה יתירה שאני, ואין דרך מלאכה בכך. ומהו למד החת"ס בתשובותיו (חלק ו' סימן כ"ט) דכל מלאכה דהוי ע"י נס אין בה חילול שבת, ובוה יישב דברי הרא"ש פרק ערבי פסחים (סימן י"ג) דהק' היאך כי משה רבנו י"ג ס"ת ביום שנסתלק, הא זה בש"ק, לפי דהוי דך נס לית בה חילול שבת, דאין דרך מלאכה בכך, וה"נ י"ל גבי ביהמ"ק דלעת"ל דאין דרך מלאכה בכך, ואין בהא משום חילול יו"ט (וע"ש דהק' ע"ד התוס' דאין יתכן דיבנה בלילה, הא לילה פסול למבני ב"י, כמ"ש דילפינן לה מביום הקים וגו', ע"ש בדבריו).

ועל כל פנים להאמור י"ל דכיון דכל ענין המכות הי' דרך נס מופלא, כמ"ש למען שייתי אותותי אלה בקרבך ולמען תספר וגו', י"ל דל"ש בזה חילול שבת.

עוד יש לפלפל בזה בקריב הא דמצאתי בספר חשוךי חמד להגר"י זילברשטיין שליט"א עמ"ס שבת (דף ע"ד ע"ב), דמייית מודעת זקנים לבעלי התוס' ז"ל (בראשית כ"ז, ט"ו) דכתבו על בגדי עשו החמודות, ח"ל: והמודין היו שהיו מצוירין עליהם כל החיות ועופות שבעולם, ונראין כאילו הם חיים, וכשהיה בשדה היו החיות והעופות שאין אצלו ונצודין מאליו, עכ"ל. וחקר בחשוךי חמד אי שרי ללבוש בגד כזה בש"ק, וצידד להיתרא עפמי"ש הבאה"ט (סי' שט"ז אות ב) מתשו' מהר"ש"ץ (סימן רמ"ה), ע"ש היטב, והיינו לפי שאינו נוגע בהחי, ע"ש דהאר"ך. אך יש לצדד דכ"ז במלאכת צידה דעיקרה במה דהוא צד, ולזה התם י"ל דשרי, אך בנד"ד הקפידי דלא יוצר על ידו ענין חדש בשבת (אב"א משום נולד או צובע וכו'), ובהא אף אם רק נוגע ועי"ו נוצר משום חדש אפשר דאסור, וצ"ע.

והלום מצאתי בספר פלאות עדותיך האיר יוסף להגאון רבי יוסף אריה לורינץ שליט"א, דהפליא והאר"ך (סימן ה) בעניני עשה ע"י שמות בפרטים רבים, ושם (עמוד קצ"ה) דן לענין עשיית מלאכה בשבת בדרך סגולה, ומיייתי מסנהדרין (דף ק"א ע"א) ולוחשין לחיטת נחשים ועקרבים (מבנה, ופרש"י בשביל שלא יזיקו אין בכך משום צידה, ומדפירש"י דאין בכל משום צידה, משמע דבהך לחישה הוא דצד את הנחש, ונפסק זה להלכתא בשו"ע (סי' שכ"ח סמ"ה), ובמשנ"ב שם (ס"ק קמ"ג) כתב אע"ג דע"י הלחש אינו יכול לזוז ממקומו עד שנוכל לתפסו, מ"מ מותר דאין זה צידה בטעיה, ומבואר מהא דכיון דצידה זו נעשית שלא בדרך טבעית ר"ל טגולית שרי. וע"ש דהאר"ך בעור בריתא בזה, ושם (עמוד קצ"ז) כתב בתר"ד ח"ל: והוא מה שכתב רש"י דלחוש לחישה נחשים אין בזה משום צידה, וביאר המשנ"ב כיון דהוי שלא בדרך טבעי, דאין הכונה בזה דכיון דלא הוי בדרך טבעי לא הוי עשה ידיה, אלא הוי היתר רק לענין מלאכה בשבת, שכל כה"ג שאינו בדרך טבעי אינו בדרך המלאכה, כ"כ. וע"ש היטב. ועיין גם בשו"ת חת"ס דקניסנא גבי דכתב בלשני דאין דרך חגיבה בכך, ע"ש. ואיפלגו גלי ההורג בשבת ע"י הזכרת השם אי חייב, דלהמעשה רוקח (על הר"מ הלכות שבת פכ"ד הי"ז) חייב, דהגם דאין דרך המלאכה בכך אסור לעביד כן בש"ק, והגזע ישי (מערכת א' אות ע"ו) פליג וס"ל דאין כאן חילול ש"ק, ופטור דהוי כלאחר יד דל"ה דאין ההורגים, דאין דרך הריגה בכך.

וחילי דהגזע ישי מהא דשרי לצוד נחשים בשבת ע"י לחש, ע"ש. ומהא יש לדון בהא דנסתפקנו דמשמע דודאי איכא צד למימר דכיון דלא הוי דרך עשיית המלאכה שרי, ודוק. ועיין בספר יוצר האדם ליידינו הרה"ג רבי יצחק נחמן אשכולי שליט"א בעמח"ס צער בעלי חיים (חלק ב), שער רביעי) דהאר"ך באופן מופלא בכל ענין בריאת גולם וכיו"ב בשבת מוכותין סגיאין, לא עלת האסק, ע"ש ותורה רוב נחת, ובתו"ד מייית משו"ת כרם חמר (או"ח סימן ג) דכתב: ואם תרצה לאסור מפני מראית העין, הרי דבר זה לא שכיח, ולא חל עליו הגזירה דפנפי מראית העין, עכ"ל.

ומדבריו נלמד לנידונו דל"ש למיגזר מפני מה"ע לפי דהוי נס עצום ול"ש שכיח, וראיתי בס' יוצר האדם הנוכר דמייית מש"כ הודו יוסף למרן הגר"י זלה"ה דכתב דליכא בבריאת גולם משום עובדין דחול ומוליד, חל"ק: "דיש לומר היינו דוקא אם מוליד זאת הבריה ועביד לה ע"י מעשה, אבל הכא דעביד לה ע"י דיבור ואינו ניכר דאיהו עביד לה, כיון דאינו עוסק שום עסק בידו וברגלו כלל, אלא יושב ומחשב ומצרף כפיו צירוף אותיות שנבראו שמים וארץ, ואז נראית הבריאה מעובדין לעיני כל אדם, ולכן אין בזה שום טעם לאסור משום עובדין דחול ולא משום מוליד", עכ"ל.

ולדברי מרן הגר"י זלה"ה יש לעיין הכא דהא היהודי מקבל או נותן בידו הכוס, ומיהו הגם דמקבלה בידו יש לצדד דלא לזה כיוון מרן הגר"י זלה"ה דחשיב מעשה, דנראה דרק היכא דיוצר בידו חשיב מעשה, והכא הוי בדרך נס מופלא מאת ה' ויתר איתו, על כן אפשר דלא הוי איסורא, וצריך עיין בזה, וקוב"ה חדי לפלפולא דאורייתא.

שו"ד בספר הגהות מנחת סולת מהגאון הצדיק רבי דוד צבי זעהמאן זלה"ה הי"ד ראב"ד דוקלא (בסוה"ס ליקוטי תשו' חתי' מיני סימן מ'), דדן מענין שאלה באורים ותומים בשבת, וצייץ למעשה רוקח עה"ת פרשת מטות משם ס' נחלת בנימין דאסור ע"ש, ובתו"ד כתב הגרדצ"ז זלה"ה הי"ד דבגוף הדבר אין נראה שהיה ע"י חילול שבת, דלא

חמיר מגורם דאמרינן בשבת (דף ק"כ ע"ב) דגרמא שרי מדאורייתא, ומייית למ"ש החת"ס הנ"ל, ולדבריו י"ל דה"נ באו"ת שרי, ע"ש בכל דבריו.

לסימא דמילתא אודה בזה להגר"ר יוסף משדי שליט"א אשר העיר והאיר בגליון ס"ה כיד ד' הטובה עליו על דבריו הדלים בגליונות קודמים הערות יקרות ומופלאות, איברא דוחקא דזימנא מנעני קעת מבא בכתובים, ובל"ג אי"ה בגליון הבא אבוא אעירה ועזר פה זעיר שם בדבריו החביבין.

ובזה הנני משימ קנצי למילין וכופל הוקרתי להמוכין אותונו תמידין כסדרן בהלכתא רבתא לשבתא (עיין פירוש הענין בשבת י"ב ע"א, ואוה"ח הק' עה"פ ושמרו בני ישראל את השבת, וע"ע בשו"ת צננת פענח החדשות או"ח סימן כ"א, ובספר לנפש תדרשנו להגה"צ רבי שריה דבליצקי שליט"א עמודים צ"ג וצ"ד, ומשם בארה), יהא רעווא קדם אבהון דבשמיא שתוספו להאיר עיני רבנן ותלמידיהון דבבר ה' זו הלכה עד ביאת גו"צ ועד בכלל, אכ"ר.

משה חליה - מח"ס ענפי משה ושא"ס - אופקים

לכבוד מערכת הגליון המקיף לכירוריי הלכה ומנהג "אליבא דהלכתא", שלום רב וישע יקרבו, יישר כוחכם על הגליונות הנפלאים מלאים זיו ומפיקים, ואחרון חביב גליון ס"ה, בעזה"י באתי לנגוע בכמה נקודות שעלו בו ובזולתו.

לחם משנה

כתוב בפסוק (שמות טז, כב) ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העמר לאחד, אבל בכל יום היו לוקטים עמור לגלגלת, כמו שכתוב לעיל (פס' טז), וחר לזה שהיו לוקטים מן המן שני העמר לאחד ביום ששי לכבוד שבת, אנו בוצעים בשבת על שתי ככרות, וכנוכר בטור ובשו"ע סימן רע"ד.

יש עוד דברים שאנו עושים וזכר למן, עי' ברמ"א סימן רמ"ב "בקצת מקומות אוכלים מוליתא" (פשטידיא) זכר למן שהיה מכוסה למעט ולמטה בטל.

ועוד בסימן רע"א ס"ט: צריך שתהיה מפה על השולחן תחת הפת, ומפה אחרת פרוסה על גביו, ובטור כתב הטעם זכר למן שהיה מכוסה מלמעלה ומלמטה בטל (אמנם יש טעם אחר בירושלמי, עי' משנ"ב ס"ק מ"א).

היפה ללב' (ח"ג קונטרס אחרון אור"ח סי' רמ"ב) כתב: "מנהג איהו אנשים שמושחים הלחמים על שבת ויום טוב במי דבש או בסוקאר, והכל זכר למן", והובא להגאון רבינו יוסף בן נאים בס' 'נוהג בחכמה' מנהגי שבת קודש אות ה'. ובס"ד בליל שבת קודש ס' ויקרא שנה זו, עלה בדעתי שאם יש לפנינו שני לחמניות וחלה אחת גדולה, שלא יטול ללחם משנה את החלה עם לחמניה קטנה, דכיון שעושיין לחם משנה זכר למן ראוי שהיהו שני הלחמים שוים בגודלם, כמו מנהג שריה בכל יום נלקט עמור לגלגלת, ולכבוד שבת לקטו שני העמר' דהיינו כפול בדיוק, ולכן באופן ששני הלחמים שנטול ללחם משנה שוים בגודלם, יש באופן זה יותר זכר למן, ודוק' כי נחמד, וזה אע"פ שכתב מרן בסימן קס"ח (סעיף ב') דלברך על פת גדולה עדיף, הכא חביבות דלחם משנה זכר למן ממש עדיף, ואפשר להביא לזה כמה ראיות מסמ"פ הגאון רבינו הר"א, ואכמ"ל.

ועי' אורח נאמן אויערבאך (סי' קס"ח אות ח') דבשני לחמים מאותו סוג ממש, ואחד גדול והשני קטן, וחביב עליו הקטן, שיכול לברך עליו, ולא דמי לשניהם נקיות וזו לבנה יותר, דמברך על הלבנה, אע"פ שאומר דשאינו לכן חביב עליו, דהתם משום דבטלה דעתו אצל כל אדם (עי' מג"א סק"ז), כי הכל יודעים דיותר לכן יוצר חביב, אבל בסתם גדול וקטן הריבא ב"א חביב עליהם הקטן משום דנאפה טוב יותר, ועי"ש עוד.

אי"כ לא מבעיא אם הקטן חביב עליו מהטעם דנאפה טוב יותר, הרי חביבות המצוה לקיים לחם משנה זכר למן ביתר שאת מעלה גדולה היא, ונלע"ד דיברך על השנים הקטנים וכנ"ל.

אלא שיש להרגיש על זה מהא דסי' רע"ד ס"ב 'מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה', ודבר זה הרי יתכן כשמברך על חלה גדולה ולא על לחמניה קטנה, אלא שבמקורן של דברים מבואר דהיתר שנו כאן, דאע"פ דבימות החול אי עביד הכי מחוי כרעבתנותא, בשבת שרי ולא מחוי כרעבתנותא, אלא כמחבב סעודת שבת, כיון דבחול לא עביד הכי, עיין בטור (ועיין ב"י וב"ח), ועדיין לבי מהסס, דכיון דהטור ושו"ע כתבוהו בלשון ומצוה וכו', אולי לפי"ז ראוי לקחת מעיקרא לכל שבת חלות גדולת (ולא לחמניות) שיוכל לקיים 'ומצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה', ברם כשיש לפניו ב' לחמניות וחלה גדולה, ב"ל עדיף לברך על שני לחמניות השוים בגודלם דזמיא דמן ממש וכנ"ל, פוק חזי דהנטולין י"ב ככרות ע"פ הסוד בדרך כלל נטולין י"ב לחמניות, ולא מקיימים ומצוה לבצוע וכו' אלא דווקא כהנבת רב האי גאון במעשה דר' זירא (עיין ב"י וב"ח דרישה שם), ואולי לא חיישינן לזה מטעם הנ"ל, דגם להנבת רש"י ז"ל במעשה דר' זירא היינו דווקא היתר, קמ"ל דאין כאן רעבתנותא, אבל לא שצריך לעשות כן. אלא דלשון 'מצוה' דהטור ושו"ע חוזר וניעור, ואי"ה אשבו אשנה פרק זה.

[ונראה דגם הטור והשו"ע שכתבו בלשון 'ומצוה', היינו דווקא היכא שבכל השבוע אוכל מככר גדול, שאז בוצע ממנו חתיכה קטנה, וממילא בשבת כשבוצע חתיכה גדולה מינכר דעושה כן לכבוד שבת, דהשינוי מוכיח, אבל כשבאל"ה בכל השבוע אוכל מלחם פרוס או לחמניה ופיתה וכיו"ב, אי"כ אין בשבת שינוי שיוכיח דעושה כן

לכבוד שבת דייקא, ודוק, ולפי"ז הנוטל י"ב לחמניות קטנות לא מפסיד מיד].

בענין לימוד מקרא בלילה

הרה"ג ר"מ חליה שליט"א עמד בזה בגליון ס"ה עמוד צ"ז, אלא שקיצר הרבה ושלא דכרכו בקודש, ומפני שהביא ראיה אחת מהש"ס (חגיגה י"ג), שלכאורה משמע דאפשר לקרוא מקרא בלילה, ואח"כ הביא לדחות ראיה זו משם הגר"ח ק שליט"א, עי"ש, אמרתי אשנה פרק זה, ונראה שאפשר להצביע על כמה וכמה ראיות מהתלמוד דרואים שלא חששו חז"ל שלא לקרוא מקרא בלילה, ונמצא שיש בזה מחלוקת הפשט והקבלה 'לכאורה' (וראה לקמן).

וקודם זה לא אמנע מלהציע הערה אחת בדברי השער הציון סי' רל"ח אות א' שהביא דעת הדה"ט שאין לקרוא מקרא בלילה, ושמהפמ"ג משמע דיכולין לקרוא מקרא בלילה, וסיים בזה"ל: **"ונראה דגם להמחמירין לית בזה איסורא, אלא שלכתחילה יותר טוב ללמוד מקרא ביום, ונובע דין זה ממה דאיתא במדרש שהיה הקב"ה לומד עם משה מקרא ביום ומשנה בלילה", עכ"ל.** והריני דן לפני רבינו הגדול בעל המשנ"ב כתלמיד הון בקרקע, דלכאורה מה שכתב דגם המחמירין לא נתכוונו דעת הדה"ט שאין לקרוא מקרא ביום, הלא אלו המחמירין הם רבותינו המקובלים דהחמירו בענין זה מאד שלא ללמוד מקרא בלילה, ולא עדיפות גרידא נקטו כאן.

וגם מה שכתב דהמקור הוא ממה שהיה הקב"ה לומד עם משה מקרא ביום ומשנה בלילה, לקמן נראה דיש עוד כמה מקורות לזה, עיין בפירוש הריקנטי פרשת יתרו ובס' אמת לעינקב ניניו קונטרס שפת אמת דף ק"ז והגאון חיד"א בברכ"י אור"ח סי' א' אות י"ג כתב [משער המצוות פר' ואתחנן]: ע"ד האמת אין לקרוא מקרא בלילה קודם היום, וזלת באור הששי כמ"ש גורי האר"י. וע"ע בדבריו בסמ"ג רל"ח ובספרו יוסף ארנץ סימן נ"ד.

וראה עוד בשו"ת ז'ל פ"א סי' רמ"ב דאפילו מי שאשתו כורעת ללדת אין לו לומר תהלים, אלא ילמד משניות ושאר לימודים לתועלתה, אבל לא מקרא בשום פוי"א, וכן בס' יין הטוב ח"א סימן נ"ד. מכל המקורות הנ"ל ויותר מהמה רואים בעליל דדברי קבלה אלו ממרן האר"י נאמרו באזהרה, ולא כעדיפות גרידא.

וע"ע למהר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים (ח"א סימן י"ב) דקראת קרבנות קודם שאיר היום אין בו מעלה של כאילו הקריב, "וגם אין נכון על פי הסוד לקרוא סדר קרבנות בלילה, דאין קורין מקרא בלילה". ועוד בענין זה ראה בשו"ת אור ל' [לבעל השיי חמד] סימן מ', ובליקוטי דינים לתפילה שבספר ויאמר יצחק למהר"י בן וואלד יע"א, ובס' מטה יהודה עי"אש על דברי מרן השו"ע (סי' א' ס"ז).

ובענין המקרא שהביא שריה"צ מהא דהקב"ה היה לומד עם משה מקרא ביום ומשנה בלילה, הנה יש ברבותינו האחרונים עוד כמה מקורות שמהם נראה כי לימוד מקרא זמנו ביום, ולימוד משנה ותושבע"פ זמנו בלילה. התרגום על פסוק (איכה ב, ב) "קומי רוני בלילה דראש אשמורות", מתרגם עסוקו במשנה וכו' עי"ש, וכן יש עוד משמעות כיו"ב בוה"ק פרשת ויקרא ע"פ אשר נשיא יחטא, ועוד בוה"ק ב"י דף לך, עי"ש. ויבשרש לתחומא על פסוק אם לא בריתי יומם וליילה חוקות שמים וארץ לא שמת, דרשו איהו ברית שנוהגת בין ביום ובין בלילה, זו תורה שבע"פ, מבואר שתורה שבע"פ זמנה ביום ובלילה, אבל מקרא זמנו ביום דווקא. וראה עוד תנא דבי אליהו רבה (פ"ב) יום ליום יביע אומר זה תורה נביאים כתובים, וליילה ללילה יחיהו דעות אלו משניות. וע"ע בתרגום שיר השירים על פסוק "דודי צח ואדום".

[ואפשר שגם זוהו"ק והמדרש תנחומא התרגום הנ"ל וכו' לא למדו ענין זה אלא דווקא ממש רבינו ע"ה, שכשעלה למרום לימודו השי"ת מקרא ביום ומשנה בלילה, ונמצא שההמקור הגדול ממנו למדו כולם, ועליו התבססו, ולכן השעה"צ די לו במה שציין מקור זה].

עתה נבוא למקורות מהתלמוד מה נראה לכאורה היפך דברי קבלה הנ"ל, הנה בשו"ת ים הגדול להגר"מ טולדיאנו זצ"ל (אור"ח סימן ח') כתב: נשאלתי מחד צורבא מרבנן על מה שיצא אחד מגדולי הת"ח למנוע בעירו מלומר מזמורי תהלים בליל מוצאי שבת קודש, אם יש לזה על מה לסמוך.

ואחר שהביא דעת המקובלים, ושיש מהם מחלקים בין חצי הלילה הראשון לחצי האחרון, שבחצי האחרון שרי [עיין מנחת אהרן פארדו כלל י"ט], כתב: דע דכלל גדול בדינו שכשפשט חולק על הקבלה הלכה כהפשט, ולכן אין לחוש לדברי המקובלים בזה, דמכמה מקורות בתלמוד ומדרש רואים דשפיר קורין מקרא בלילה, ומתחיל למנות דהנה בברכות ג', בעירובין י"ח, בתמיד ל"ב, חגיגה י"ב, מנחות ק"י, ע"ז י"ט, אימא על שבח לימוד התורה בלילה, ודחוק לומר דכולהו איירי על תורה שבע"פ, שהרי בברכות ה' דרשינן תורה זו מקרא, ובקידושין ל' מקרא זו תורה, ע"ש בפ"י רש"י, ועי' קידושין מ"ט, ע"כ.

ולעני"ד ראיה זו בקל תדחה, דלשון תורה לחוד ולשון חז"ל לחוד, ומה דחוק הוא זה לומר דשבת המגיע לטוסק בתורה בלילה, על העוסק בתורה שבע"פ קאי.

ושוב הביא ראיה אחרת מקידושין ל' [וכן הוא במסכת ע"ז דף י"ט]: אמר רב ספרא משום רבי יהושע בן חנניא, אל תקרי 'ושנתם' אלא 'ושלשתם', לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד, ומקשינן מי יודע כמה חיי, ומתריצין לא צריכא אלא ליומי. ופירש רש"י לא צריכא אלא ליומי - שני ימים מקרא, שני

ימים משנה, שני ימים תלמוד. והתוס' הקשו ע"פ רש"י דאכתי קשה מי יודע כמה חיי, ותיצו דאת היום עצמו ישלש.

והנה לפי תוס' נוחא, דיש לומר דהמשנה או הגמרא יקבע זמנה ללילה, אבל המקרא ילמדנו ביום, אבל לפי רש"י שמחלקים ימי השבוע שנים למקרא שנים למשנה שנים לתלמוד, נמצא באלו השנים של המקרא יום ולילה לא ישבות בהם מוסק המקרא. הרי שמקרא זמנו גם בלילה. וגם ראה זו אפשר לדחות ולומר דבאותם שני ימים של מקרא, בלילות שבהם יהיה עוסק בפירוש המקראות ובדרשות חז"ל שעליהם, אבל הקריאה הרצופה יהיה קורא דווקא בימים ולא בלילות, כי בכה"ג שלומד הפירושים, ואינו רק קורא בעלמא, לית לן בה (עיי' בצל החכמה ח"ד סימן מ"ו מש"כ בענין זה).

וגם יש לדחות ולומר עוד דאלו השני ימים מקרא אינו בדין שיהיו דווקא רצופין וסמוכין זה לזה, דלא דרשינן סמוכין, ואתם הדבקים לא קרינן בהו, וא"כ ככה יעשה המשלש לילמוד בסדר ימי השבוע, יום ראשון מקרא יום שני מקרא, ראשון מתחיל במוצאי שבת, ועד חצות עדיין ישנה להארט שבת, ואין שם מניעה מלימוד המקרא, ומחצות ואילך ראיה לעיל דעת המנחת אהרן פארדו דאין קפידא, ויום שני גם יעשהו דעת המנחת אהרן פארדו דאין האון חיד"א (בברכי" אור"ח סי' א' אות י"ג) דבאר ליום השישי אין קפידא על קריאת מקרא, וגם ירויה בזה דיעביר הסדרא שמירת ביום השישי שחריה, כי אז עיקר הזמן.

וגם את"ל דרשינן סמוכים, יוכל לעשות שישי ושבת במקרא, או שבת ואחד בשבת, והיום הנותר בשבוע יהיה לחרות הלימוד כולו בג' חלקים שבו לקיים מצוה בחזרת, חזור בך ואני ואתה נטייל בגן עדן בהאי עלמא, ה' יזכנו אכ"ר.

ושבו בא הרב ים הגדול והביא ראיה שלישית ממסכתא דכלה, דאיתא (שם פ"א) והקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם, והיכי דמי פסוק שלא בזמנו, דאמר ליה בקינותא, ופירש בעל המנהיג בפירושו למסכת כלה [הנדפס מכת"י ע"י הרה"ב הר"ר טולידאנו וצ"ל אחיו של בעל הים הגדול] דלהכי פריך "והיכי דמי וכו", משום דבאמת כל שעתא זמנו הוא, דכתיב והגית בו יומם ולילה, ואם איתא להא דהמקובלים שאין לקרוא מקרא בלילה, יאמר שלא בזמנו הוא כשקורא הפסוקים בלילה, וצ"ע עוד לדברי הירושלמי (ספ"ק דברכות) והגית בו יומם ולילה שתאה הגיתן שוין. וכתב גם כן שהגאון יעב"ץ בספרו [מספחת ספרים] הביא ראיה מעירובין (סה), אמרי ליה לר' זירא מחדדן שמעתך, אמר להו דיממי ניהו. משמע דהשמועות ועסק המשנה והגמרא זמנם טוב ביום מבליילה, א"כ המקרא נמצא זמנו בלילה, באופן שהוא עושה בזה מחלוקת ריהטא דתלמודין עם דברי קבלה, ומסיק דקנטין כהפשט. ואם כי גם ראיתי השלישית נוכל לדחות בקל, וגם ראה שהביא מהגאון יעב"ץ נוכל לדחות ולומר דר' זירא לא נתכוין אלא לומר שאלה השמועות שאתם אומרים עליהם שהם מחודדות, הם מלימוד שלמדתי ביום, אבל לעולם היה עוסק במשנה וגמרא גם בלילה, וגם הלשון שהשיב להם "דיממי ניהו" מורה ע"ז, שלא אמר להם מפני שאני עוסק בשמועות ביום, אלא אמר דאלו הם מן היום, ולעולם היה עוסק ביום בבלילה בשמועותיו.

אלא שמלבד כל זה לענ"ד אין נכון לומר בסוגיא זו מחלוקת פשט ודברי קבלה, כאשר אין גילוי מפורש בתלמוד הפך מדברי קבלה, אלא רק כמין ראיות שאפשר להוליך אותם ימין ושמאל, ואין בהם ראיה חותכת לידע דעת התלמוד מהם, וכשנעמיד אותם כנגד מדרשים בורים האומרים דמקרא תנ"ך זמנו ביום, ועסק המשנה זמנה בלילה, א"כ לא מחלוקת יקרא לה לזו.

עוד בענין זה לצ"ע דברי הגר"ח בספרו 'עטרת תפארת' בקונטרס כתר מלכות עמ' 187, שכתב בזה"ל: טוב שילמד אדם בתורה שבע"פ לישור הלבנה לקיים מ"ש לא איברי שהיא אלא לגירסא, ואי שוד דבר, ואפילו שבע"פ מעט מחמת מיעוט האור וכו', ע"ש. ודברים אלו מתאימים עם מה שכתב בס' בן איש חי [שנה ראשונה פ' פקודי ס"ו] דאין לקרוא מקרא בלילות של חול, דהמקרא בעשיה והלילה בחינת עשיה, והכל הוא דינין ואין לעורר הדינין, ואפילו ע"ה יקרא פתח אליהו או פרק איהוה מקומן, ויחזור אותם כמ"פ, אבל לא יעסוק בתנ"ך רק בתורה שבע"פ, ולכן כתב בעטרת תפארת שהסגולה ללמוד לאור הירח תורה שבע"פ דווקא. והחוט המשולש בדברי הגר"ח מה שהבאנו לעיל משר"ת רב פעלים דאפי' על חולה ועל הכורעת ללדת לא יקרא מקרא, רק משניות ושאר לימודים, כי המקרא מעורר הדינים.

וידידי הגר"י ויינשטין שליט"א העירני מדברי השו"ע (סי' רל"ח ס"ב) שכתב: אם יש לו חק קבוע ללמוד כך וכך ליום, והיה טרוד ביום ולא השלימו, ישלימו בלילה מיד. דמשמע דמשלים בלילה מה שהיה צריך ללמוד ביום, וא"כ ה"ה מקרא. והנה לולי שכתב מרן תיבת "מיד", הייתי אומר דיוכל להשלים אחר חצות, וכדהמנחת אהרן דאחר חצות אין קפידא, אבל עכשיו שכתב תיבת "מיד", מורה מיד בתחילת הלילה, ולפי השע"ה צ"ל הנ"ל דגם להמתקין היינו בשלחתחילה יותר טוב לקרוא מקרא ביום, א"כ אתי שפיר דהרי הוא במצב של 'בדיעבד', שלא השלים חק קבוע המוטל עליו, ובכונן דא אנהו רואים דמוטב שיקרא מקרא, ובלבד שלא יפר סדר לימודו, ולא יתבטל מחק קבוע שקיבל ע"ע.

אלא שכבר כתבתי לעיל דמדברי המקובלים משמע דמניעת המקרא בלילה אינו משום סדר עדיפות זה על פני זה, אלא קפידא דווקא, וביותר מבואר כן בדברי הגר"ח ברב פעלים הנ"ל ובבא"ח הנ"ל דאפי' לע"ה כתב דלא יקראו מקרא, רק ישנו וישלשו איהוה מקומן או פתח אליהו ואפי' על חולה וכו', וא"כ שוב קשה דמשמע מהשו"ע דישלים חוק לימודיו בלילה אף המקרא, ואף שאפשר לדחוק ולומר דמש"י יחד"ל היינו מיד בכניסת הלילה יתחיל להשלים חוק לימודיו, ויתחיל במשנה וגמרא, אך המקרא יניח לאחר חצות, ועוד אפ"ל "מיד" דהיינו מיד בלילה הסמוך, ולא ידחה ללילה אחרת ולעולם אחר חצות, מ"מ כ"ז נראה לי דוחק, והמכוון יותר נ"ל דאע"ג דמהש"ס אין ראיה היפך דברי קבלה וכו"ל, מ"מ כמו כן גם אין שום ראיה מהש"ס למנוע מקרא בלילה, ולכן השו"ע עתה לא חש למניעה זו [מה גם דאפ"ל דלא רמיא אדעתיה דמרן מניעה זו עתה, ופשט דאומרים כו"ב בכ"כ מקומות], אלא שבהגלות נגלות דברי המקובלים נתברר לנו שדעתם דעת עליון למנוע מקרא בלילה, וגם שדברי המדרשים והתרגום ותנב"א וכו' אומרים כן מפורש, וכן ראוי לעשות, ועי"ע מש"ז (סי' רל"ח סק"א) בזה"ל: וראוי לשלש בלילה כמו ביום מקרא משנה וגמרא, ע"כ. מכל מקום היות למנוע אחרת המקובלים כ"ל, ואכמ"ל לעת עתה [ומה שכתבתי תוך דברי לגבי מניעת מקרא במוצ"ש, דמסתברא כיון דיש הארת שבת עד חצות אין מניעה, עדיין לא מצאתי גילוי בזה בספרים, כי כתבו רק על ליל שישי וליל שבת, ולא השלושה לא באו, ועוד חזון למועד לפשפש אם נכון].

קריאת תהלים בלילה

באשל אברהם מהגאון מבזשטאט סי' רל"ח כתב מדנפשיה דיש לומר שאין שום קפידא על אמירת תהלים בלילה לכ"ע, כיון שקבע השי"ת שאמירת תהלים היא חשוב כנגעים ואהלות, א"כ הרי זה כלימוד משניות שזמנו בתחילת הלילה, וכתב עוד שאולי אין קפידא שאומרים בעשרה, גם עיקר הקפידא על לימוד המקרא, עכ"ל. והגרא"ק שליט"א מחו"ר טבריה א"ל דגם בס' שמו אברהם קריספין מביא כו"ב, דכיון דתהלים חשיב כנגעים ואהלות, א"כ אין מניעה על מקרא תהלים בלילה. וס' שמו אברהם אמ"א, ואולי אחר שהביא סברא זו שוב דאמת. ואני בער קשה עלי סברא זו לומר מפני דנחשב לדבר תהלים במעלה כלימוד נגעים ואהלות, מפני זה דין משנה יש לתהלים, דבר זה תמוה אצלי, וקורב ללכי דהגאון אשל אברהם ס"ל דאין נכון למנוע אמירת תהלים כל הלילות, וצרכי עמך מרובים, וגם רבו כמו רבו השופכים נפשם ע"י ספר תהלים דודו מלאכ, ואין כמוהו לפתוח לבם ליראה את ה' ולעובדו באמונה ודביקות, וזה עיקר אמרת הסברא, אלא שהמליץ ע"ז דמפני דנחשב כנגעים ואהלות א"כ יהיה דינו כמותם שיזכלו להגות בו כל הימים לרבות הלילות.

ומיהו אגן בדידן שלא מצינו במקובלים שהזכירו אזהרה זו שיחלקו בין תהלים לשאר מקראות, וגם הבא"ח הנ"ל כתב דע"ה יקרא איהוה מקומן או פתח אליהו, ולא המליץ לו דיקרא תהלים, כיון דלא יבא דאמת אין חילוק ביניהם (וגם אין חילוק בין יחיד לעשרה), וכל מה שמכח הבא"ח על דעת אותו אדם גדול ומקובל שהביא הגאון חיד"א שמחלק בין תהלים לשאר מקראות דווקא לאחר חצות, אבל לא קודם חצות. ועי"ע בענין זה בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סימנים מ"ד מ"ה), וביביע אומר (ח"ו סימן ל).

וידידי עוז הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מפ"ה ב"ב, אמר לי שכתב בזה בספרו גם אני אודך (ענינים שונים) ח"א סי' ב', ע"ש.

שתיית ד' כוסות לחולה סכרת

כתב בשו"ע (סי' תע"ב ס"ו): "מי שאינו שותה יין מפני שמויקו או שונאו, צריך לדחוק עצמו ולשתות לקיים מצות ארבע כוסות", ומקורו מתשובת הרשב"א מהא דנדרים מ"ט ומיהירושלמי, וכ' המשנ"ב דהא שאע"פ שמצטער מחוייב אין בכלל זה אם יפול למשכב ע"י שתייתו, דבכה"ג פטור מד' כוסות, ובשעה"צ (אות נ"ב) כתב "כן נראה לי פשוט דאין זה דרך חירות".

ובס' פסקי תשובות הביא משו"ת מהר"ם שיק (אור"ח סימן ס') ושו"ת דברי מליאל (ח"ג סימן ל"ב) דסבירא להו דאם יפול למשכב ויהיה בגדר חולי שאין בו סכנה, צריך לדחוק עצמו ולשתות ד' כוסות, אך אם יש חשש סכנה ודאי שפטור, וזה דלא כהמשנ"ב דס"ל כדבר פשוט דאם ע"י שתייתו יפול למשכב אין זה דרך חירות, ואינו מחוייב בד' כוסות באופן זה.

ופשוט שכל הנ"ל מירר שאף אינו יכול לשתות מיץ ענבים, דהלא יוכל לשתות מיץ ענבים שאינו מזיק ודאי שמחוייב בדבר, דאף דהרבה פוסקים ס"ל דלכתחילה עדיף יין ממש, מ"מ ס"ל גם כן דמ"מ יוצאין אף במיץ ענבים יד"ח דד' כוסות, ועי' בס' פסקי תשובות (סימן תע"ב הע' 45) שהביא שמרן הגר"ח מבריסק וגאב"ד טשיבין והחזון איש כל הגדולים הללו זיע"א אותם שמקיימים מצות ד' כוסות במיץ ענבים, והנה המצב במי שיש לו חולי סכרת ה"ו דאדרבה מיץ ענבים אינו טוב לו, ויותר טוב לו יין יבש שאין בו סוכר ואינו מתוק, אך הרי רוב העולם קשה עליהם שתיית היין, בפרט יבש, והוא כמו חרבות בפיו ובלשונו, ומאידך זה הסוכרתי המיץ המתוק אינו טוב לו, לכן אם מדובר באדם שיכול לדחוק עצמו ולשתות יין

יבש כך יעשה, וכמו שכתב השו"ע שצריך לדחוק עצמו ולשתות לקיים מצות ארבע כוסות, ועכ"פ יוכל לשתות בכל פעם רוב רביעית, כמו שכתב מרן בסעיף הקודם (סי' תע"ב ס"ט) "וישתה כולו או רובו", ועי' באה"ט ס"ק י"א. ואם לא יוכל לדחוק עצמו, אזי אם הוא סוכרתי ברמה כזאת שיכול לשתות 164 גרם מיץ ענבים ולא יזיק לו, כך יעשה, שישתה בכל פעם רוב רביעית מיץ ענבים, דהיינו 41 גרם בכל פעם, וידקוק לקחת כוס קטנה המכילה רביעית בדיק, שאז יצא רוב רביעית רובו של הכוס גם כן, ואם צריך לקחת תרופת האינסולין בכמות גבוהה יותר לפני החג יקח בכמות גבוהה יותר, וזה יעזור לו שלא יחלש בחג הקדוש, ויכול לספר בניסי האל ונפלאותיו כיד ה' הטובה עליו כנפשו וחפצו.

ועיין אור לציון ח"ג (פ"טו) תשובה ד') דגם מי שקשה לו ושותה מיץ ענבים, ראוי שכוס אחת תהיה משל יין, וגם אותה יוכל לערב מחצה יין ומחצה מיץ ענבים. וכ"ז בגברים, ובנשים אין להחמיר עליהם, ואינם צריכות לערב יין במיץ ענבים וכו"ב.

וכמוכן כ"א שאל אצל הרופא שמכירו. ונשים מעוברות שיכולות בשתייתן להזיק לעוברן ח"ו, אין להם להקל במה שלא שייך להם, וצריך שחמירו במקו"ב. ובשו"ת מהר"ם שיק (הנ"ל) כתב דמי שיש לו סכנה בקיום המצוה, אין זה "מצוה הבאה בעבירה" אלא עבירה בלבד, והשי"ת יזכנו לעשות רצונו כרצונו.

מלאכה שהגוי צריך לעשותה לישראל לפני שבת ונתעצל ועשה בשבת

בשו"ת דברי שלום למרנא הגאון רבי שלום משאש (זקינו של רבינו שלום משאש רבה של ירושלים) אור"ח סי' א', נשאל על מעשה שהיה בזמנו שהיה גוי שהיה ממונה על חדר התנור להכניס הקדרות של הישראלים לתוך התנור, כדי שיהיה מוכן לשבת בבוקר, והנה בעורבם בליל שבת אחר שחשיכה מצאו אותו שהוא משרב עציים ומכניסים לתנור, ועוסק ג"כ בהטמנת הקדרות בתנור, מפני שבאותו יום היה טרוד במלאכתו, והשאיר מלאכת הסקת התנור והטמנת הקדרות עד אחר שחשיכה, והשאלה העולה מאלה האם מאכל הקדרות הללו מותר לאוכלם בשבת זו או אסור.

וכתב שדבר זה יש לו שני מלמדים בשני מקומות בשו"ע, אחד להתיר ואחד לאסור, ואחר העיון נראה שהוא דומה לדבר האסור, ואלו הן: כתב מרן בשו"ע סי' רנ"ב ס"ב ח"ל: "ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי, ועורות לעבדן סמוך לחשיכה, אם קצץ לו דמים או שעושה אותם בטובת האה, והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת, וגם שיעשה הנכרי המלאכה בביתו", ובסעיף ד' כתב עוד בשו"ע: "כל שקצץ אע"פ שיעשה הנכרי מלאכה בשבת מותר לישראל ללבוש הכל בשבת עצמה, דכל שקצץ אדעתיה דנפשיה קא עביד", ע"כ. ומקור דברי מרן שכתב כל שקצץ אע"פ וכו', הם מהר"ן פ"ק דשבת, הביאם מרן ב"י.

והנה הרמ"א כתב ע"ד השו"ע האלו ח"ל: "ויש אוסרין ללובוש כל שידוע שהנכרי גמרו בשבת, וצריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשה". ומקור דברי רמ"א הללו מהגהות אשרי פ"ק דשבת, שלמדן כן מדברי ספר העתים (וגם הירוק, ובידן בב"י).

מ"מ אגן בדידן כהכרעת מרן השו"ע קים לן שתפס כדעת הר"ן דכל שקצץ מותר לישראל ללובוש אפי' בשבת עצמה, ולפ"ז יכולנו לומר שזה הגוי שהכניס הקדרות והתעסק בהסקת התנור אחר כניסת שבת, הרי שכרו קצוץ לו כמפורסם לכל באי שער העיר, וא"כ אדעתא דנפשיה קא עביד לבשלם בשבת, ויהא הדין דמותר לאכלם בשבת עצמה.

אלא כתב דלפי האמת אין זה מספיק להתיר, דיש לומר דעד כאן לא אמר הר"ן דע"י קציצה מותר ללובושם בשבת, אלא דווקא בסוג דבר כזה, כגון כלים לכובס שאין מוטל על הגוי לגמור המלאכה שתאה מוכנה ביום השבת, לרשות נתונה בידו להניחה עד לאחר השבת, שבשעת נתינת המכירה ביד הנכרי לא היה שום מושג הוכחה שהישראל צריך להם בשבת, שכן דרך העולם אע"פ שיש להם בגדים מכובסים נותנין הבגדים לכובס, אע"פ שאינם צריכים להם אלא לאחר כמה ימים ג' או ד' ויותר.

אשר על כן אמר הר"ן אי אתרמי וכבסם הגוי בשבת, מותר ללובושם באותו שבת, דבכה"ג אמרינן מסתמא דכי עביד הגוי להזדרז לכבסם ליום מחר, אדעתא דנפשיה קעביד להשלים מלאכתו ביפה שעה אחת קודם, להיות פנוי לעסקיו האחרים.

משא"כ זה הגוי הממונה על חדר התנור, הלא ידוע ומפורסם לכל, וגם הגוי בכלל ידיעה זו, שאין הקדרות הללו נצרכים כל עיקר כי אם לצורך שבת זו עצמה כדי לאכול חמין בשבת, ויש קפידא רבה מהבעלים אם יאחר הגוי בישולם לאחר השבת כנודע, א"כ איבא למימר דלא שייך בזה לומר אדעתא דנפשיה קעביד, דאין לנו מקור מדברי הר"ן על ענין זה, כי יש חילוק גדול בין הדברים בין כלים לכובס שדיבר בהם הר"ן להני קדירות, ועוד שצריך לו שבת עצמה, והוא כואמו לו הישראל לבשל לו בשבת דאסור במלאכה, ולא די בזה, אלא שכתב הרב הדמעיין בדברי הר"ן ימצא חילוק זה תוך דבריו, ח"ל הר"ן: "ומסתברא לי דכל שקצץ אע"פ שעשה הגוי מלאכה בשבת מותר לישראל ללובוש הכלים (בגדים) בשבת עצמה, ולא דמי לההיא דאמרינן בפרק כל כתבי

גוי שהדליק את הנר שאם בשביל ישראל אסור להשתמש לאורו, דהתם משום דנכרי אדעתא דישאל קעביד, אבל כל שקצץ אדעתא דנפשיה קעביד, ושרי ישראל להשתמש אפילו בשבת", עכ"ל.

ודברי הר"ן צריכים ביאור, דבתחילה כתב ו'לא דמי לגוי שהדליק הנר', משמע דאירי נמי אפי' בקצץ, שהרי לא שייך לומר לשון ו'לא דמי' אלא כששני הנושאים שוים באופניהם וחלוקים בדניהם, ולכן צריך ליתן שום טעם לחלק ביניהם, דאלו בגוי שהדליק מיירי בלא קצץ, א"כ מהיכא תיסק אדעתין לדמותם, ודקארי לה מאי קארי לה עד שהוא בא לחלק ביניהם, דאם זה החילוק שבכלים איירי בקצץ, ובנר איירי בלא קצץ, הלא דבר זה ניתן לחלק בכלים לכובס גופא שבקצץ מותר ובלא קצץ אסור, וא"כ קשה מה הלשון אומרת ו'לא דמי'.

מוכרח אפוא לומר בדעת הר"ן דהאי נר מיירי אפי' בקצץ דגם כן אסור, וכסברת ספר העתים שהביא ההגהות אשרי, וכפ"ז לשון הר"ן שכתב ו'לא דמי' שפיר דמי, ולגבי מה שמסיים הר"ן ו'אבל כל שקצץ', דמזה הלשון משמע דעד עתה דיבר רק על שלא קצץ, ע"ז אומר הרב דאולי צ"ל דט"ס נפלה וכך צ"ל - אבל ו'הא' כל שקצץ, וזהו שפיר דמי, וקצץ לא נכתב כנכתב דמי, ואין אנו משגיחין בלשון רק בעיקר הוונתה כפי שהענין מוכח מתוכו, נמצא שבדברי הר"ן גופא מצינו חילוק זה דאפי' בקצץ עם הנכרי יש אופן שפעולתו שעשה בשבת אסורה, כגון כשמדליק לו נר להשתמש לאורו, דבזה אין לומר דאדעתא דנפשיה קעביד, כיון דידוע הגוי שהוא נצרך לזה בשבת עצמה, וזה שונה שינוי גמור מכלים לכבסן.

וכתב הגאון הנ"ל דלחילוק זה נחמין המג"א (סי' רנ"ב ס"ק י"א) ביישבו סתירת ד' השו"ע (מסימן רנ"ב לסי' רע"ו) אהדדי, דגבי נר אסור אפי' קצץ משום שמדליקו כדי שישתמש בו הישראל עכשיו, משא"כ בבגדים לכובס הגוי עושה להשלים פעולתו ביפה שעה אחת קודם.

וכן נראה גם כן בדברי שו"ע הרב בסימן רנ"ב ובסימן רע"ו שהאריך לבאר החילוק בין כלים לכובס ובין נר, ודבריו תואמים עם דברי המג"א, וכן הוא במשנ"ב (סי' רנ"ב ס"ק כ"ז) ובחיי אדם (כלל סי"ג ס"ה), ועוד הרבה אחרונים כתבו החילוק הנ"ל.

אלא שראיתי להגאון ישמ"ח עובדיה זצוק"ל (ראב"ד מקודש בעי"ת צפרו - מרוקו), בספרו שו"ת ישמח לבב סימן ט', שכתב להליץ בעד המנהג שמביאים הדייסות לתנור בערב שבת קודם לחשיכה, והגוי הטרוד במלאכתו אינו מכניסין עד אחר שחשיכה, וכתב דחילוק שחילק המג"א בין כלים לכובס לנר א"א להעמיס אותו בדעת מרן בשום פנים, יען דהפוסקים האוסרים והמתירים המובאים בבית יוסף אינם מחלקים כלל בין הנושאים, וס"ל שכלים לכובס נר שהדליק גוי ענינם אחד, וההג"א מדין דנר למד לאסור כל מפליא הנעשית בשבת, וכן מבואר בדברי הערוך השולחן (סי' רנ"ב אות ג') ח"ל: וכבר תמזה על מרן ז"ל דפסק כאן כהר"ן, דהרי ההג"א למד מדין הנר לאסור בגד שנגמר בשבת ואפי' קצץ, וכי"כ ריא"ו ע"ש, עכ"ל. הרי דס"ל דההיא דנר וההיא דבגד שקולים אפי' בקצץ, וכתב עוד הדפמ"ג סי' רנ"ב שפירש בלשון הר"ן דיש חילוק בין נר לבגד, אסחננו לא נדע מי הוויקי לוה, והוסיף לסייע שיטתו ומא"ר סי' רנ"ב אות ט' ומדברי הבית יהודה (אור"ח סימן מ"ד).

סו"ד הישמח לבב כותב דלדעת מרן יש להתיר כל שקוצצים שכר עם הגוי, ולרווחא דמילתא שיסגור הדלת בעדו וישקף מלאכתו (כמ"ש מרן סי' רנ"ב ס"ג, ובשו"ת דברי יוסף אירגאס סימן ט' כתב דבסגירת הדלת סג), אלא שכתובת דהיאכא דאפשר טוב להחמיר כיון דנפיק מפומיה דהמג"א.

והגר"ש משאש זצוק"ל רבה של ירושלים בתשובתו שנדפסה בסו"ס 'גבול בנימין' לכרייף (קזבלנקה תשט"ו), האריך לחזק ולבסס שיטת מור זקינו בעל הדברי שלום לאסור איסר בדין זה דאם עשה הגוי מלאכתו להכניס הבצק לתנור, או הקדירות חשיה לתנור, אחר שחשיכה, המאכל נאסר, דכיון דידוע שהישראל צריך זאת לשבת הזאת, אפי' בקצץ אין לומר אדעתא דנפשיה קעביד, והוי כאומר לו הישראל לבשל לו בשבת דאסור המאכל, והאריך ליישב כל הקושיות שהקשה בשו"ת ישמח לבב הנ"ל, ולהביא ראיות חדשות משו"ע בכמה מקומות דנראה להדיא דבכה"ג אסורה התוצאה בהנאה בשבת.

שו"ר להגאון רבי אברהם ריח זצוק"ל מסטאט בשו"ת ויען אברהם (גירבה תש"י) אור"ח סי' ז' שנשאל בשאלה זו, על דבר שאירע שהולוכו הפת לתנור בעוד היום גדול, והגוי נתעצל לאיזה סיבה ולא אפה עד שחשיכה, וסוף דבר העלה להתיר מטעם שהיה ביד הגוי לגמור מלאכת הפת בעוד היום גדול, וכמ"ש המג"א סימן רנ"ב (והבי"ד באה"ט שם סק"ד) דמ"ש הרמ"א דאם לא קצץ לו שכר אסור, היינו דווקא בלא נתן לו שהות מבעו"י, אבל אם נתן לו שהות לסיים מלאכתו מבעו"י מותר, ואפי' לא קצץ לו שכר.

ואם לא נתן לו שהות לסיים מבעו"י אבל קצץ לו שכר, אין לומר בכה"ג דמ"י לכלים לכובס - דאם גמור לכבסן בשבת דמותרים, דיש חילוק גדול בין כלים לכובס דודאי לא יקפיד הישראל אם יניחם עד אחר השבת, אבל בפת וקדירה ודאי קפיד כיון שחפצו בהם בשבת.

וא"כ אין לומר כאן אדעתא דנפשיה קעביד, וכמו שחילק המג"א גופיה [וכוננו כ"ז בדברי שלום הנ"ל], אבל בנתן לו שהות לסיים מלאכתו בער"ש לא שנה קצץ או לא קצץ,

לא נאסר, ועי"ש עוד מה שהתפלא על הגאון ויאמר יצחק בליקוטי אור"ח (אות כ"א) בציטוט שציטט שם. סו"ד מעלה הגאון ויען אברהם דאם הוליכו מבעו"י דאיכא שהות לאפותו [ועוד דדרכס לקצוץ, ובוזה ארוחאנא גם דעת הבית יהודה אור"ח סי' כ"ה דאף שמ"מ מפורסם שהפת נעשית בשביל ישראל, כיון שמפורסם שקוצצים עמו שכר לא יאמרו שלוחו של ישראל הוא רק מלאכתו הוא שעושה], הפת מותרת, וזולת זה אסור לאכול עד מוצ"ש בכדי שיעשו.

הרחת טבק קודם התפילה

ראיתי בדרי הגר"י משדי שליט"א בגליון ס"ה עמ' פ"ד שכתב דיש בהרחת טבק קודם תפילה משום עיסוק בחפציו, וזולת למי שרגיל וקשה לו דשרי, והנה לשון השו"ע (ס"ט ס"ג) אסור לו "**להתעסק בצרכיו**" או לילך לדרך קודם שיתפלל תפילת י"ח, ומלשון להתעסק משמע עיסוק ממש, וכמובא הטעם בלבוש כדי שלא יעכב תפילתו. ועי' פסקי תשובות שהביא מכ"כ פוסקים שמלאכה עראית ופשוטה הנעשית כבודך אגב, אין אסור לעשותה קודם תפילה, כגון סידור מצעיו וסילוק האשפה מן הבית, ואף להכניס בכיסה למכונה וכל כיו"ב, עי"ש.

ומזה נראה דאף למי שלא רגיל בהרחת טבק וכעת נפשו איוטה להריחו, שפיר יוכל להריח טבק קודם התפילה, שאין זה עיסוק ממש רק מלאכה קלה ונקמה וברוך אגב. ובפרט שזה לצורך מצוה שיהיה לו יותר יישוב הדעת בתפילתו, ולא אסור אכילה ושתייה אלא משום לא תאכלו על הדמם, דאין ראוי לבקש על נפשו אחר שמילא כריסו, עיין בכף החיים שמאר"ך בזה מדברי הוזה"פ ויקהל דף רט"ו ע"ב, וזה רק בדברים הסועדים את הלב, ולכן מים שרי (עי"ש בכף החיים אות ל'), אלא שהפ"ח כ' דדעת הרמב"ם דגם מים אין לשותות קודם התפילה, וכ"כ החסד לאלפים אות ד', אבל העולם אין נוהגים כן ושותים מים, ואף מקילים העולם בעוד איהו משמק"ל ליישוב הדעת, עי' פסקי תשובות (הע' 213) רשימה שלימה.

ועי' להגאון ר"י משאש זצ"ל בס' אוצר המכתבים (ח"ב סי' אלף רמ"ה) על שתיית קפה עם חלב קודם התפילה, שאסור מטעם דמוסיף דם, ושולל דעת המשיג שכתב דאסור חלב קודם התפילה מפני שהוא דבר המשכר, והוכיח דמסריז או אין בה בנותן טעם לאסור בשבילה, דרק באופן סביר ביותר יש בחלב להכביד ולהביא תרדמה, אך לא באופן רגיל ובדרך כלל. ועי' בספרו שו"ת מים חיים (סימן פ"ד).

בענין חלוח עגולות

הרה"ג ר"מ חליוה שליט"א הביא משדי דבר ועו"ס, כ' בזה (בגליון ס"ה עמ' צ"ה), והביא מפ"י ספרים וסופרים, ויש לצייין בזה דברי גי' הגר"ח בס' בן איש חי דרשות (פרשת לך לך) ע"פ מהרי"ט שלש סאים, וז"ל הוזהב: ואמר לוי ועשי עוגות, כלומר שלא תעשה הלחם מרובע אלא עגול כדי לתקן בזה עולמות העיגולים שהם גבורות, ונחשבים סוד נוקבא, משא"כ עולמות הישר, ושרה שהיא נוקבא בסוד גבורה יאות לה לתקן העיגולים שה"ס גבורה, על ידי עסקה במצוה האות.

ועוד נ"ל שצוה לעשות הלחם עגול, והיינו עוגה ולא מרובע, לרמוז לה מוסר גדול שהעשיר אל יתגאה במה שמביא לפני האורח או נותן לעניים שאין להם מה שיאכלו, כי צריך לחשוב לגלגל הוא שחזור בעולם, וכמ"ש ר"ח לדביתו אקדימי קלניא כדי דליקדמו לבניך, א"ל מילת קא לייטור (כלומר קלניא אתה מקללני חי'), א"ל גלגל הוא שחזור בעולם, וכל צורת עגול רומזת לגלגל שהוא עגול, ומסיים הבא"ח: "ויזמה למדו העולם לעשות כל הככרות עגולים, גם עושים כל כלי סעודה עגולים כדי שיהיה להם מזכרת לגלגל החזור בעולם", עי"כ.

והגר"ח זיע"א כתב כן עוד בספרו "בניהו" (שבת קנא): וז"ל: בכל מיני מלאכה שחתני לו, הקדים לו במתנת המאכל וירפואה, מפני כי בלחם יש רמז תוכחת מוסר שלא יתגאה העשיר על העני במתנת יד שיתן לו, כי ירגיש גלגל הוא שחזור בעולם, "וזה נרמז בתכונת הלחם שעושים אותו עגול ולא מרובע כאשר היה בלחם הפנים", כי העגול דומה לגלגל, עכ"ל.

והנה הרי"ט הביא מס' טעמי המנהגים שעושים המצה עגולה להשריש האמונה בה, יתברך שאין לו לא תחילה עגולה סוף, וענין זה יזכיר צורת העגול, ויש לרמוז כי תיבת עגול עולה ק"ט, כחשבון "אמונה בה", דיש בזה תרתי, גם להשריש האמונה בה' שאין לו לא תחילה ולא סוף, וגם שיאמין אדם שכל מה שיש לו ממנו יתברך, ולא יתגאה לבו בתתו לעני כי פקדון הוא שהופקד אצלו כדי לזכותו במצות נתינה, ומן השמים ראו בו שליח הגון.

עוד יש לרמוז טבעם שעושין הפת עגול, עם דברי השבט מוסר זיע"א (פ"כ אות ל"ו), וז"ל: וכן יאמר בפה מלא כשיושם לפניו לאכול: "אין אני אוכל להנאת גופי רק לבריאות גופי לעבודת בוראיי, ואע"פ שהקב"ה יודע מחשבות, מ"מ בזה הדיבור בורא מלאך חדש, גם מסלק מעלי מדת הדין, וזהו (דברים כג, ט') 'ונשמרת מכל דבר רע', והכלל י"כל מעשך יהיו לשם שמים" (אבות ב, יב), טוב לך, עכ"ל.

ועי' צורת הפת שהיא עגולה יזכיר לנפשו שלא תהא מטרט אכילתו אלא לבריאות גופו, כדי שיוכל לעבוד עבודת הבו"ת שאין לו התחלה ולא תכלית, והוא ראשון והוא אחרון.

ועוד יש לרמוז עם מה שהב"ה השבט מוסר זיע"א (פרק

ל"ו אות כ"ב ואות מ"ב) משם המדרש (שמות רבה פמ"א סי' א') דבר מועזע ונוקב עד היסוד, דבמעשה העגל שהיו ישראל בשלום ביניהם, לא נפסק המן (עד שהקריבו ממנה לפני העגל רח"ל), אמנם במחלוקתו של קרח ועדתו לא ירד באותו יום מן.

והנה צורת העיגול מרמזת על אחדות ושלוש בין איש לרעהו, שכשיושבין בעיגול כאו"א רואה פני רעהו ושמוח בו, עי"ד מ"ש בסוף תענית עתני הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן, ולזה ירמוז צורת הפת עגולה לומר דאם יהיו בשלום ואחוה לא תחסר הפת, ומכלל הן אש"ל, השי"ת יזכנו להיות בשלום לנצח נצחים, אכ"ר.

וראה עוד בענין מצות עגולות ופת עגולה בס' נדוהג בחכמה' למורינא ורבינו גי'ע רבי יוסף בן נאים זיע"א, מנהיג פסח את י"א, ובסוף דבריו שולח עוד לס' אוצר מנהגי ישרון סי' נ"א אות ה'.

וידידי עוז הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס "גם אני אודך", הראני בס' שיר מעון לבעל ההתעוררות תשובה שכתב בעניני ר"ה הטעם שעושין פת עגולה מר"ה ועד הושע"ה, מפני כי העיגול אין לו קץ וסוף, וכמו כן אנו בטוחים שהשי"ת יגזור לנו בימים אלו חיים טובים וארוכים, ועפ"י ביאר הרב הגי"ל מה שיש עושין כן בכל שב"כ, כי על שבת אריו"ח בשם רבי יוסי (שבת קיח), דכל המענגה נותנין לו נחלה בלי מצרים, והיינו בלי קץ וגבול כדוגמת העיגול, ודו"ק ודפ"ח.

טלטול קערות ליל הסדר

נשאלתי מאת ידידי הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מפה ב"ב המחכימו רבות מעל גבי הגליונות של "אליבא דהלכתא", על הקערה של המצות שאדם מקפיד עליה להשתמש בה רק בליל פסח, האם יש עליה שם של מוקצה מחמת חסרון כוונה, ונפק"מ שלא יוכל להשתמש בזה בשאר שבתות, ולפ"י"ו גם בליל הסדר אחר שהשתמש בה אסור לו לטלטלה, כי כלי המוקצה מחמת חסרון כוונה אסור לטלטלו אפי' לצורך אור או מקומו.

ונלענ"ד שלא אמרו מוקצה מחמת חס"כ רק בכלי כזה שהוא מלאכתו לאסור, דהנה השו"ע בריש סימן ש"ח נקט כמה דוגמאות של כלים המוקצים מחמת חס"כ, וכולם אינם אלא כאלה המיועדים למלאכה אסורה, כגון סכין של שחיטה, ושל מילה, ושל ספרים, ושל סופרים, שכל אלו הארבעה הם מלאכות האסורות בשבת, וגם הדבר החמישי קורנס של בשמים גם הוא עשוי למלאכת אסור - איסור טוחן, וגם הרמ"א כתב שם וה"ה כלים המיוחדים לסחורה, וסחורה הרי אסורה בשבת, ועי' במשנ"ב שם סק"ג שהביא עוד ג' דוגמאות, וכולם אינם רק כאלה שמלאכתן לאסור, גם בגמרא בשבת פ' כל הכלים דף קכ"ג ע"ב אמרו בראשונה היו אומרים שלשה כלים נטילים בשבת, התירו וחוזו והתירו וחוזו והתירו, על שזאמרו כל הכלים נטילין חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה, אלו השניים שאמר רבי יוסי במשנה, שהם לבדם אינם נטילין בשבת, ופירש רש"י מסר הגדול - מגירה גדולה שעשויה לקצוץ קורות, יתד של מחרישה - עשוי כסכין ועושה תלם בלקרע, "דאלו קפיד עליהו ומייחד להם מקום דלא חזו למלאכה אחרת", עכ"ל רש"א, והיינו מוקצה מחמת חס"כ, והרי לנו שני דוגמאות אלו שהביאה המשנה למוקצה מחמת חס"כ, דווקא כאלה שהם כלים שמלאכתן לאסור, דכיון שמלאכתן לאסור, ובנוסף לזה אדם מקפיד עליהם שלא לעשות בהם שימוש אחר, לכן אין אלה בגדר כלי שמלאכתו לאסור סתם שלצורך גסור ומקומו מותר, אלא אלה הוו כלי שמלאכתו לאסור דאסור לטלטל לצורך גופן ומקומם, כיון דאדור מקפיד עליהם שלא לעשות בהם שימושים אחרים שאינם מיועדים לכך, ולכן הם מוקצים, ולפ"י"ו קערה של מצות שהוא בעצמותו כלי שמלאכתו להיתר, בזה לא שייך כלל שם של מוקצה מחמת חס"כ.

ושו"ד בשו"ע הרב (בסעיף ד') דמפורש בדבריו שאין שם מוקצה מחמת חסרון כוונה, כיס אלא על כלי שמלאכתו לאסור דווקא, ולא וולתו, עיין בלשון הקדוש שם ותודה ל' אמנם מצאתי בכף החיים (אות ט"ו) ע"ד הרמ"א "והיה כלים המיוחדים לסחורה", שהביא מהחיי אדם כלל ס"ה אות ג' שכתב בכלל מוקצה מחמת חס"כ אפילו כלי סעודה, כגון קערות וכלי זכוכית וסכינים, עי"ש. מבואר דשייך מוקצה מחמת חס"כ גם בכלי שמלאכתו להיתר, ומ"מ מהשו"ע והרמ"א והמשנ"ב משמע דווקא מלאכתו לאסור וכנ"ל, וביותר דבר זה מפורש להדיא בדברי השו"ע הרב כנ"ל.

ובדברי החיי אדם שכתב וה"ה כלי סעודה וכו', יש לומר דלעולם דווקא במה שעומד לסחורה, שמעשה סחורה נאסר בשבת, א"כ חזר הדין דיש עליהם דימוי למהות כלי שמלאכתו לאסור, וגם קפיד עליהו, והוו מוקצה מחמת חס"כ, וא"כ אין שום ראייה מהחיי אדם שאמרינן מוקצה מחמת חס"כ גם בכלים שמלאכתן להיתר.

והנה בגמ' בשבת שם הביאו עוד ד' דוגמאות של מוקצה מחמת חסרון כוונה, ואלו הן: 'אוכלא דקצרי', 'חרבא דאושפכ', 'סכינא דאשכבתא', 'חצינא דנגרי'. שלושה מתוכם ברור שהם כלים שמלאכתן לאסור, אוכלא דקצרי הוא כלי המשמש את הכובסים, "א כי דלף על ידו מים על הנגדים, וי"א שמגמריין בשמים תחתיו לתת ריח טוב בנגדים, חרבא דאושפכי הוא סכין של רצענין, חצינא דנגרי הוא סכין של נגרים.

אלא דלגבי סכינא דאשכבתא מצינו מחלוקת בין רש"י והתוס', התוס' הביאו י"מ שהוא סכין של שחיטה שמקפיד עליו שלא יפגם, וא"כ הו"נ נמי כלי שמלאכתו לאסור, אלא שרש"י פירש שם משתמשים בו הקצבים לחיתוך בשר,

וא"כ לפי רש"י הו"נ כלי שמלאכתו להיתר, ובכל זאת יש עליו שם של מוקצה מחמת חסרון כוונה. אלא דלפי המבואר בחיי אדם הגי"ל יש לומר דלזה דקדק רש"י לומר 'משתמשים בו הקצבים', דווקא זה המיועד לסחורה דיש לו דימוי למהות כלי שמלאכתו לאסור משום איסור סחורה (ונמצא השימוש שלו הוא בדבר איסור), בזה שייך גדר מוקצה מחמת חס"כ, משא"כ כלי המיועד לחיתוך בשר בבית הדין בשר חי אינו מוקצה, דראוי לכוס, ולא הו"נ כלי שמלאכתו לאסור [עיין שו"ע סי' ש"ח סל"א ובמג"א שם כתב דווקא במין הרך כגון יונה ובר אוזא, אבל בשר בהמה לא, מ"מ לדינא מרן השו"ע לא חילק, ואפי' בשר בהמה, ועיין בט"ז ובאליה רבה וביאור הגר"א ומשנ"ב ס"ק קכ"ה].

א"כ למעשה אין ראייה מרש"י דאמרינן מוקצה מחמת חס"כ גם בכלי שמלאכתו להיתר, דשאני סכין של קצבים דעומד לסחורה, והו"נ נמי בכלי שמלאכתו לאסור, ואף דיש חילוק בין הציור של הח"א לסכין של קצבים, דבנידון הח"א הכלים עצמם עומדים לסחורה, דאלו הצלחות והמלגות עומדים למכירה, ואדם מקפיד עליהם לא להשתמש בהם, דאם ישתמש בהם אח"כ אין מן הראוי שימכרם, משא"כ סכין של קצבים הוא משתמש בו, רק דמקפיד עליו שלא להשתמש בו שאר שימושים, אעפ"י ל"ל חסרון כוונה הרי יש כאן, דלרש"י זה הכלי שנתכוין אליו השי"ת באומרו 'סכינא דאשכבתא' - מוקצה מחמת חס"כ, וגם כיון שעומד בתורתו של קצב הרי הוא מיועד לשימוש מקח וממכר, והו"נ נמי ככלי שמלאכתו לאסור, וא"כ אין ראייה מרש"י וכנ"ל.

גם הפני יחושע בשבת דף נמו. (ד"ה א') הוכיח מדברי הטור והשו"ע ריש סי' ש"ח דאין מוקצה מחמת חס"כ בכלי שמלאכתו להיתר, מדלא מנו בדין הדברים המוקצים מחמת חס"כ אלא כלים שמלאכתן לאסור, ומשמע שכלים שמלאכתן להיתר, אף אם מייחדים להם מקום אינם מוקצה, וכמו שכתבתי לעיל.

והפנ"י תמה ע"ד רשב"א הנזכר בתוס' (שם ד"ה אין) שהשוה בין סיכי יזרי ומזורי למגורה וכלית חתנים, הלא סיכי יזרי ומזורי הינם כלים שמלאכתן לאסור, דמיוחדים הם לבית הברד ולאריגה וכו', ולכן אינם ראויים בשבת לשום תשמיש, כיון דאדם מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם לשום מלאכה אחרת, ונמצא הללו מוקצים לגמרי, משא"כ מגורה וכלית חתנים הם כלים שמלאכתן להיתר, ואף שאדם קובע להם מקום ואין רגילות לטלטלם, אכתי א"י"ז סיבה שיהיו מוקצים.

והביא ראייה דקביעות מקום לא עושה את החפץ מוקצה אם הוא כלי שמלאכתו להיתר, שכן מוכח גבי פמוטות של בית רבי (בדף קכא): שמתורתו בטלטול, אף שהם גדולים וכבדים שאדם מייחד להם מקום, הרי דדבר כבד שקובע מקום לעצמו לא חשיב מוקצה בגלל כן.

וכן בעירובין (קב.) איתא דקורה כבדיה שצריכים עשרה בנ"א לשאת אותה אינה מוקצה בשבת, בגלל זה שאין הכלי נעשה מוקצה מחמת כובדו, ומכח סוגיא זו דחו התוספות (לה. ד"ה ואפילו) והרא"ש (פ"ב סי' כ"ב) את שיטת רבה רב יוסף בגמרא (לה.), שאסור לטלטל כלים כבדים שקובעים להם מקום, דמפורש ראינו גבי קורה שאע"פ שצריך ל' בנ"א לשאתה, דלמעשה מוקצה מחמת כן.

אמנם מה שהביא הפנ"י ראייה מפמוטות של רבי, הנה רש"י ור"ח שם פירשו דהיינו דווקא בפמוטות קטנות, אבל בפמוטות גדולות שמייחדין להם מקום אסורים בטלטול, ומבואר בדבריהם דס"ל דכלי נעשה מוקצה מחמת ייחוד מקום גרידא, אלא דקשה לרש"י ור"ח איך יפרנסו דברי הגמ' (קכג.) דכל הכלים נטילין אפי' נטילין בשני בני אדם, וכן לא דעירובין (קב.) דקורה שצריך לה' ב' בנ"א אינה מוקצה.

אלא דכתב הרמב"ן בדף קכב. (ד"ה א"ל) דרש"י והר"ח ס"ל דמחמת כובדו אינם מוקצים א"כ מייחדים להם מקום, אבל אם אין מקפידין עליהם לקבוע להם מקום, אפי' הם כבדים הרבה אינם מוקצה, אבל פמוטות דמקפידים עליהם הוו מוקצה, אלא שלמעשה הרמב"ן גופיה לא ס"ל הכי, וס"ל דאין כלי נעשה מוקצה מחמת כובדו, ואפי' מייחד לו מקום, והביא שכן איתא בירושלמי (פי"ז ה"א ע"ש).

ושיטת הרמב"ן תורה דרכה גם בנידון דידן דכלי שמלאכתו להיתר, אע"פ שמקפיד עליו ומייחד לו מקום, א"י"ז מספיק כדי לעשותו מוקצה. והפנ"ג בספרו ראש חושף בשבת (מו.) הביא ראייה מדברי התוס' בשם רשב"א (הג"ל בדברי הפנ"י) דאמרינן מוקצה מחמת חס"כ גם בכלי שמלאכתו להיתר, והוסיף להביא ראייה מדברי הרמב"ם (שבת פכ"ה ה"ט) שכתב בזה"ל: "כל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיו, כגון כלים המוקצים לסחורה וכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהם שמא יפסדו, אסור לטלטלן בשבת", עכ"ל. אומר הראש יוסף מדלא הזכיר הרמב"ם תנאי שצריך שהא כל שמלאכתו לאסור, משמע גם אם הוא כזה שמלאכתו להיתר שייך בו מוקצה מחמת חס"כ, עכ"ד.

והנה אם נבוא לדייק בדברי הרמב"ם נוכל לדייק איפכא, שהרי כתב כלים המוקצים לסחורה, ואח"כ כתב 'וכלים היקרים', והביא להם ששה דוגמאות כולם מסוג כלי שמלאכתו לאסור, ומה שכתב בתחילת דבריו בלשון כל כלי שמקפיד עליו, עיין אור שמח דבא לאפוקי מידי דמיכל, עי"ש. באופן שאין הכרח בדעת הרמב"ם. ומה שלא הזכיר להדיא דהיינו דווקא בכלי שמלאכתו לאסור, אפשר משום דפשיטא ליה, לכן לא דק לפרש בלשונו, מה גם שכל הדוגמאות שזכר השי"ת כלים שמלאכתן לאסור הוו, וגם הוא טרח והביא ששה משמותם, ודי' בזה.

וגם יש להביא ראייה משו"ת הרא"ש (כלל כ"ב סימן י"ח), שהרי כשמדבר על כלי שמלאכתו לאסור כותב כן "המין הרביעי דבר המוקצה מחמת מלאכתו, כלומר שיש עליו מלאכת אסור כקורנס הנפחים וכיו"ב", ואח"כ כותב "ויש דבר המוקצה מחמת מלאכתו, והוא כמוקצה מחמת גופו, והוא מוקצה מחמת חסרון כוונה", שפתיו ברור מללו דמוקצה מחמת חס"כ מלבד כן הוא ג"כ מוקצה מחמת מלאכתו, דהיינו כלי שמלאכתו לאסור. וכן הוכיח מדברי הרא"ש בס' תוספת שבת סימן ש"י ס"ק י"ג, אלא שמוסיף שני מילים בלשון הרא"ש, וכבר העיר עליו בתהלה לדוד (ס' ש"ח אות א') שאלו השני מילים ליתא ברא"ש, אבל גם ללא אלו השני מילים יש ראייה חזקה בלשון הרא"ש וכנ"ל. וכן מבואר להדיא בחידושי הרא"ה לביצה (דף יא.) דלולי יאה הכלי כזה שמלאכתו לאסור, לא יאה נידון לעולם כמוקצה מחמת חסרון כוונה.

למעשה בס' ארחות שבת (פרק י"ט אות פ"ט) פוסק דאין מוקצה מחמת חסרון כוונה בכלי שמלאכתו להיתר, ומותר בטלטול אף אם הוא עלול להפגם ומקפידים עליו ומייחדים לו מקום, וכותב דלכן אדם שראיתו חלשה ונוקב להשתמש בזכוכית מגולת שהשימוש בה מותר בשבת, דמותר לטלטל הזכוכית מגולת שהיא כלי שרגילים להקפיד הרבה על שמירתו, והטעם שהרי מוכן הוא לשימוש, ואין אדם מקצה דעתו ממנו.

ובהערה (קט"ו) מביא דוגמא בקנן יין יקר מאד שאין אדם משתמש בו אלא לעתים רחוקות, שמסתבר שאין זה מוקצה מחמת חס"כ אף בשבת כזאת שלא היתה דעתו להשתמש בקנן זה בשבת זו כלל, דסו"ס אין זה הקצאה גמורה, ואפשר שימלך בדעתו להשתמש בו, אלא דאם יש לו קנן שאינו מייעד אותו לשימוש כלל, רק לנוי בלבד, בזה כותב להסתפק האם יחשב מוקצה מחמת חס"כ, ומדוח י"ל שכבר הסיח דעתו לגמרי מכלי זה שאינו עומד עוד למלאכתו רק לנוי בלבד, ומאידך יש לומר דגם בתורת כלי לאו אכתי לאו מוקצה הוא, הואיל ואין נמנעים מלהזיחו ולטלטלו בתוך הארון עצמו בו הוא מונח לנוי, וא"כ חשיב כלי שמלאכתו להיתר מחמת מלאכת נוי שלו [ואין לדמות זה לתמונה העומדת לנוי, דהתם קובעת מקום לעצמה לגמרי, ואין רגילות להזיחה, ולכן אם עלולה להפגם ולהישבר חשיבא מוקצה מחמת חס"כ, ואם אינה עלולה להישבר מקום יש בראש לרזן שאינה מוקצה, ולדעת החו"א עצם הקביעות הגמורה שלה מחילה עליה שם 'מוקצה', אף שאינה עלולה להיפגם בהזוטה].

וא"כ לפי"ד הארחות שבת גם קערות ליל הסדר, כיון דהויא כלי שמלאכתו להיתר אין בה שם מוקצה מחמת חס"כ, אלא די"ל דחמורה היא זו משאר כלים של היתר, שאע"פ שאין בדעתו להשתמש בהם בשבת זו, מ"מ אפשר שימלך בדעתו, כבר משא"כ קערות ליל הסדר ודאי אין ל' ימלך בדעתו להשתמש בה עם חמץ.

אלא שא"צ לכל זה, שכבר הבאנו מאיזה ראשונים ואחרונים דס"ל ככלל גמור שאין אומרים מוקצה מחמת חס"כ בכלי שמלאכתו להיתר, ומה שכתב בס' ארחות שבת בהקדמתו לפרק י"ט דמצינו כלים שמלאכתן להיתר שהם בכלל מוקצה מחמת חס"כ, כגון קערות וסכות והעומדות לסחורה, כבר כתבנו לעיל דאין זה עומד בתורה כלל עם אותם הראשונים ואחרונים דס"ל דמוקצה מחמת חס"כ ישנו רק בכלי שמלאכתו לאסור, מפני דכלים העומדים לסחורה כלים שמלאכתן לאסור נקראים, הרי עומדים הם למלאכת המסחר האסורה בשבת.

אלא שאני מרגיש בדין זה מדברי השו"ע בסעיף ב' שכתב 'כל כלי אפילו הוא גדול וכבד הרבה, לא נתבטל שם כלי ממנו לא מפני גדלו ולא מפני כבדו', ע"כ. ובמשנ"ב כתב: ונראה דאם בימות החול הוא נוהר שלא להניע זה הכלי הגדול ממקומו כדי שלא יתפסד ויתקלקל, ממילא הוא בכלל מוקצה מחמת חס"כ ואסור בטלטול [ובשעה"צ הוסיף דהיינו שנוהר אפילו בגוונא דלא הו"י פסיק רישיה דיתקלקל ע"י הזוטה].

ולא בריא לי א"כ המשנ"ב כותב דין זה גם לדעת השו"ע, דכל מה שכתב דאפי' גדול הרבה וכו', היינו דווקא כשאין מקפיד עליו, או דהמשנ"ב ס"ל לדעת מרן השו"ע אין לומר חילוק זה, ולעולם אפי' מקפיד עליו שלא להזיחו לא נעשה מפני זה מוקצה, אלא דלמעשה אומר המשנ"ב דכל שמקפיד עליו שאלו להזיחו יש לרזן אותו כמוקצה מחמת חס"כ, אבל זה אינו בדעת מרן השו"ע, זה לא בריא לי. ואם נימא דגם לדעת מרן השו"ע כל שמקפיד על זה הכלי הגדול שלא להזיחו שמא יפסד הו"י בכלל מוקצה דחסרון כוונה, ומשום דמוקצהו בטלטול לגמרי, א"כ מאי שנא זה מקערת ליל הסדר דאף גם זאת מוקצה אותה לגמרי מכל שימוש כל השנה כולה, ומצד דמלאכתה להיתר הרי גם כלים הכלים הכבדים מלאכתן להיתר, ומרן אסר מצד שמקצהם לגמרי מטלטול, אלא שעדיין יש לחלק בין כלי כבד וגם נוהר עליו שלא להזיחו, לקערת ליל הסדר זו, כיון דעדיין במקומה שמונתת שם לפעמים מזיז אותה ממקום למקום מויתר זו לזוית זו.

ומה שברור דגם אם נימא שד' המשנ"ב הג"ל נאמרו אף בדעת מרן, מ"מ אין ללמוד מזה לסתם כלים יקרי ערך כגון גביע יקר מאד, וא"כ כיון דא"י"ז הקצאה לגמרי, ואפשר שימלך בו, וכנ"ל בד' הארחות שבת, ולגבי יו"ט של פסח גופא גם אי נימא דיש על קערה זו שם מוקצה מחמת חס"כ, הנה אחר שהשתמש בה יוכל להזיחה ולהחזירה למקומה, וכמו שכתב הרמ"א גבי איזמל של מילה (יור"ד סי' רס"ו ס"ב) דמותר לטלטלו אחר המילה, אפי' אינו צריך לו באותו שבת, כיון דלא הקצאה בין השמשות, וכ"כ רש"ל בתשובה

כדברי הרמ"א, וטעמו מפני דלא הוקצה ביה"ש של שבת זו, וק"ל אין מוקצה לחצי שבת, וכן הביא הב"י בשם רבינו ירוחם (שהוא מקור דברי הרמ"א).

אלא שהט"ז (שם בהלכות מילה סי' רס"ו סק"א) הביא דעת מהר"ל שכתב, שצוה מהר"י סגל שתיכף אחר המילה יסרו מידם כל צרכי המילה חדושים מוקצה, וגם המוהל לא יחזור ליטול האיזמל מן החול, והט"ז אחרי שהביא דעת הרמ"א אולם פסק הרש"ל, ושהמהר"ל חלוק עמהם ואמר, כיב דעתה ראויה הוא אינו מוקצה (וכההיא ראיית מהש"ס לדבריו, דאע"פ שהותר שום כלי בטלטול משום צורך שבו, מ"מ אחר שעשה בו הצורך עצמו, נאסר בטלטול, ולא אמרינן כיון דלא הוקצה ביה"ש שוב אין חל עליו שם מוקצה [וחולק על הרש"ל והרמ"א בביאור הכלל "אין מוקצה לחצי שבת", וראה לקמן].

ואלו שני ראיותיו, א. טוגא דביצה דף י"א. עלי שמלאכתו לאיסור לכתוש עליו במכתשת, התירו חז"ל לקצב עליו כשר לצורך יו"ט, ואמרו שם בגמ' דאחר שעשה בו צורך יו"ט אסור לטלטלו עוד. ב. ביצה דף כ"ח: אמר רב יהודה אמר שמואל שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו ביו"ט, ופירש רש"י אסור לטלטלו אחר שנצלה הצלי, לפי שנמאס ומוקצה וכבר נעשה צורך יו"ט, וזה האיזמל שמלחין בו ממש דומה לאלו (עלי שופד), ויהיה דינו שאיננו שנעשה בו המצוה יחזור להיות מוקצה.

ולגבי הכלל דאין מוקצה לחצי שבת, ס"ל להט"ז דכל כלל זה נאמר רק באופן שיהיה ראוי בין השמשות לגמרי, וביום השבת נדחה וחזר ונעשה ראוי, דאין אומרים כיון שנדחה ימשיך איסורו כל השבת, אלא כיון שיהיה ראוי ביה"ש אע"פ שנדחה, כיב דעתה ראויה הוא אינו מוקצה (וכההיא דשבת דף כ"ו), משא"כ עלי ושפוד מעיקרא לא היה להם שם ראוי רק לעשות צורך יו"ט ולא יותר, וכן איזמל מעיקרא היה לו שם ראוי רק לצורך מצותו ולא יותר, וכל כיו"ב אינו נכלל בהגדרה של "אין מוקצה לחצי שבת". ומסקנת הט"ז דלא מותר לטלטל האיזמל אחר המילה אלא כדי להצניעו ותו לא, וזה נכלל בדברי עולא בפ"ק דביצה על סוגי דברים שהתירו סופו משום תחילתו, וגם כאן אילו יהיה הדין שיצטרך להשליך האיזמל ויהיה אבוד, ודאי מימנע ולא מהיל, ולכן התירו סופו משום תחילתו, אך ורק להצניעו ותו לא, וגם לפני המילה אין לטלטלו אם לא לצורך המילה.

בענין לכם - משלכם במצוה, ובענין לכם - משלכם

למפרע

א -

בגמרא פסחים (דף לח), מתקיף לה רב פפא בשלמא עישה דכתיב (במדבר טו) עריסותיכם משלכם, אתרוגו נמי דכתיב (ויקרא כג) ולקחתם לכם, לכם משלכם יאה, אלא מצוה מי תרבה מצותכם, אמר רבא ואיתמא רב יימר בר שלמיא אתיא לחם לחם, כתיב הכא (דברים טז) לחם עוני, וכתיב התם (במדבר טו) והיה באכלכם מלחם הארץ, מה להלן משלכם אף כאן משלכם, ע"כ.

מדברי הגמ' הללו למד הרא"ש (פסחים פ"ב סי' י"ח) דאין יוצאין במצוה גזולה, דרבנן אית להו שפיר גזירה שוה, דגזירה שוה זו מקובלת בפי רבי ישמעאל (מנחות דף ע"ב) על מה שהשנה הדחיתין להשערי הכוסותין וכי חייבין בחלה, ואמרו בגמ' מה"מ, אתיא לחם לחם ממצוה, כתיב הכא והיה באכלכם מלחם הארץ, וכתיב התם לחם עוני וכי, ע"ש.

והביא הרא"ש ג"כ דעת הרמב"ם (פ"ו מהל' מצוה פ"ו ה"ו) יראה אדם יוצא במצוה גזולה, ועוד הביא הרא"ש דמהירושלמי משמע דמצוה גזולה אדם יוצא בה יד"ח בפסח, אלא דאסור לברך עליה משום ובוצע בך נאץ ה', אלא שאח"כ מביא הירושלמי מחלוקת ר' יונה ור' יוסי לגבי מצוה גזולה, ואומר הרא"ש דלדעת שניהם מצוה גזולה אין אדם יוצא בה יד"ח בפסח.

אלא שהמעיקין בלשון הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ו ה"ו) יראה דדוקא היכא דעביד איסורא, כל כה"ג אינו יוצא יד"ח במצוה זו, הנה טבל או גול וכיו"ב, אבל אין דין במצוה שיהא מצתכם דומיא דאתרוג לכם משלכם, ויש כמה נפק"מ בזה וכדלקמן, אבל בהרא"ש הנ"ל חזינן דס"ל דאית לן גזירה שוה לחם עוני ולחם הארץ, מה להלן משלכם אף כאן משלכם, א"כ צריך במצוה שתהיה ממונו ממש מדאורייתא, כמו שבעינן באתרוג. ויודעים דבריו של הגאון בעל מחנה אפרים (הל' קנין משיכה סימן ב') שכל מצוה שיש בה דין לכם, שצריך שתהיה שלו, ובלא"ה אין יוצא בה, א"כ צריך לקנותה דווקא בקנין כסף שהוא קנין המועיל מן התורה, אבל שאר קנינים שהם מדרבנן כקנין משיכה וכיו"ב לא יועילו לקיים מצות התורה.

ולפי דבריו צריך לקנות המצוה של ליל הסדר בקנין מעות, ולא תועיל כאן משיכה מה שפרטה ימשוך ויקנה והמעות יתן אחר החג, ומ"מ ד שיתן פרוטה אחת עכשיו, ויעשה בה קנין לקנות המצוה, והשאר יודקף עליו במלוה, ועיין פתחי החושן (קנינים פ"ג סי' ק"א) דיועיל לזה ג"כ צ"ק מוזמן, אבל צ"ק דחוי יש להסתפק בו אי חשיב קנין כסף. אלא דכתב המשגיב דיני לולב (סי' תרנ"ח ס"ק י') בזה"ל: הני דקני אתרוג ופרעי אחר החג, לא יאות עבדי, דכל כמה דלא אייב דמי לא קני אלא מדרבנן, ואנן בעינן לכם מדאורייתא. ועי' שעה"צ אות י"ג דמקורו מהמחנה אפרים הנ"ל, אלא דכתב המשגיב שם עוד דאם הביאו לרשותו וקנאו בתורת חצר סגי בהכי, ומ"מ נכון לכתחילה להזהר ולפרוע קודם החג, עכ"ל. מבואר במשגיב דסגי לזה קנין

חצר גם כן, וא"כ ה"ה במצה דסגי במה שמכניסה לרשותו וקונה אותה בקנין חצר. [ולגבי ידירה שכורה שמעתי מהגאון רבי יהודה צארום שליט"א דלמעשה מורין דיכול לקנות בקנין חצר בדירה שאינה שלו, אלא ע"י שכירות].

ולגבי הסברא שאומרים בכ"מ דניחא ליה לאיניש דתתעביד מצוה בממוניה, א"כ לפי"ז לכאורה גם כשלקח מחבירו בלא ידיעה סגי, דניח"ל לאיניש וכו', מיהו עיין משגיב (שם סי' ח) דא"א לומר זה במקום שצריך לכם מדאורייתא, אחר זמן רב מצאתי בעזה"י בחידושי הר"טב"א (סוכה דף ל"ה) ש"כ"כ לקושטא דמילתא דיוצאין יד"ח במצה גזולה, כיון דלעסיה קנייה.

ולפי"ז הר"טב"א הללו לא יהיה אורח המיסב על שולחן בעה"ב גרוע מגולן, שתהיה המצה קנייה כל בעליסה לצאת בה יד"ח. אלא שיש לדקדק בדעת השו"ע אי ס"ל דכיון דקנאה בשינוי סגי בהכי [שהרי כותב בגול חטים או קמח קנאה בשינוי מעשה]. שמעתי דמים לבד הוא חייב לו, א"כ גם בגול מצוה ממש יקנה אותה בשינוי ע"י לעיסתו, דגם זה הו"י קנין ודמים הוא חייב, וכשיטת הר"טב"א הנ"ל, ומה חילוק יש בין זה לזה.

ויש ליישב דעת מרן לפי מה שכתבו תוס' בסוכה (דף ל. ד"ה הא קנייה) דרך היכא שהעבירה והמצוה באים ביחד, אזי אמרינן פסול דמצוה הבאה בעבירה, אבל כאשר העבירה הסתיימה קודם קיום המצוה, במקרה זה אין פסול דמצוה הבכ"ע, ועי' להגאון שד"ח מע' מהבב"ע שהאריך בכלל זה.

ולפי"ז י"ל התייב דבלעיסתו קנאה למצה, ודמים הוא ולפי"ז, ברם מסיבה אחרת אינו יוצא יד"ח, והוא משום דהו"י מהבב"ע, דבמצוה דאורייתא לכ"ע העבירה פוסלת המצוה. ועוד יש חילוק אחר בין מצוה גזולה למצה שנעשתה בה עבירה - כגון הוציא מצוה מרה"י לרה"י ביו"ט של פסח שחל בשבת, דאע"פ שנקשתה בה עבירה שפיר יוצא בה יד"ח (ובג' ברכך עליה), כיון שאין המצוה עצמה (המצוה) באה ע"י איסור, אלא הוא עבר עבירה, ולא המצוה עצמה בעבירה, וחילוק זה נכון לגבי כל המצוות שאין אומרים בהם פסול מהבב"ע, רק היכא שהמצוה גופא באה בעבירה ולא היכא הדוא עבר עבירה, וכמו שכתב בב"ה"ל גבי מצוה (סי' תנ"ד ד"ה ולענין ברכה), וגם כלל זה הובא באוצרו של הגאון שד"ח (שם).

אלא שלענין מצוה שהוציא אותה מרה"י לרה"י, א"צ להגיע לחילוק שכתב הביה"ל, דדל מהכא חילוק זה הלא כבר כתבו התוס' בסוכה הנ"ל דהיכא דמעשה העבירה הסתיים קודם קיום המצוה, כל כה"ג אין אומרים פסול דמצוה הבכ"ע.

ודע דמקור החילוק שכתב הביה"ל (בין גול מצוה להוציא מצוה מרה"י לרה"י), הוא בירושלמי דשבת (פרק י"ג ה"א), ע"ש. ובאחרונים ז"ל יש חילוקי דעות איך להבין דברי הירושלמי, עיין בפר"ח (סי' תנ"ד ס"ד) שהביא סברא זו בשם ס' בית מועד, וכתב וכן מבואר בלבוש יור"ד סי' ש"מ דין כ"ח, וזה פשוט שמצה שהוציאה מרה"י לרה"י יוצא בה וא"צ לפנים, ושבו מצאתי הדין הזה בירושלמי פ' אהרן, וצ"ע, עכ"ל. וכוונתו להירושלמי הנ"ל, ומבואר דהבין בירושלמי כהביה"ל, שהרי כתב בפר"ח הדין הזה מפורש בירושלמי דיוצא במצה כוז (שהוציאה מרה"י לרה"י) ידי חובתו.

אלא דהגאון חקת הפסח (מהר"י טייב זע"א) אחר שהביא ד' הפר"ח עליונים למעלה, הביא משני גאונים אחרים דס"ל דדעת הירושלמי להיפך, שמצה שהוציאה מרה"י לרה"י אין יוצא בה יד"ח, והם גורסים בלשון הירושלמי בניחותא, ושני הגאונים הללו הם שבולי הלקט סי' שס"ט בד"ן ערבה שנקצצה ע"י גויים בשבת, והרב שמחת יו"ט סימן מ"ב, והחקת הפסח מסיים דבריו שני הגדולים הללו, ואינו מכריע הדין ולא ההנהגה בד' הירושלמי. ועי' בספרו ערך השלחן בסי' הנ"ל.

אלא שאחרי כל הנ"ל עומדת לפנינו קושיא בדעת היר"טב"א שכתב ה"ה גרעקיא, דס"ל דיוצאין יד"ח במצה גזולה דכיון דלעסיה קנייה, דהתייב דניצל הגולן מבעיא דלכם"מ במצה כיון דקנייה בלעיסה, אלא שבעיא אחרת עומדת לנגדו איך יצא יד"ח באכילה זו, ויש בה מהבב"ע, דלכאורה המצוה וקנין המצה באים כאחד בחדא מחתא, ובאופן זה לכ"ע יש פסול דמהבב"ע, אלא דהיר"טב"א ס"ל כיון דקני"ל בלע מצוה יצא, א"כ אין קנין המצה והמצוה באים כאחד, דבלעיסתו קנאה, ובבליעתו קיים מצוותו בה, ובוזה אין פסול דמהבב"ע.

ועי"ל דהנה השו"ע (סי' תנ"ד ס"ד) פסק דדווקא מצוה גזולה אין יוצא בה, אבל אם גול חטים או קמח ועשאן מצוה יוצא בה, מפני שקנאה בשינוי מעשה ודמים לבד הוא שחי"ב, והקשה בהגהות רעק"א (שם) וז"ל: קשיא לי כיון דלעסיה קנייה בשינוי מעשה, וא"כ גם בגול ממש הרי סוף סוף לועסה ותהיה קנייה לו בלעיסה, וכתב דרעק"א: אחר זמן רב מצאתי בעזה"י בחידושי הר"טב"א (סוכה דף ל"ה) ש"כ"כ לקושטא דמילתא דיוצאין יד"ח במצה גזולה, כיון דלעסיה קנייה.

ולפי"ז הר"טב"א הללו לא יהיה אורח המיסב על שולחן בעה"ב גרוע מגולן, שתהיה המצה קנייה כל בעליסה לצאת בה יד"ח. אלא שיש לדקדק בדעת השו"ע אי ס"ל דכיון דקנאה בשינוי סגי בהכי [שהרי כותב בגול חטים או קמח קנאה בשינוי מעשה]. שמעתי דמים לבד הוא חייב לו, א"כ גם בגול מצוה ממש יקנה אותה בשינוי ע"י לעיסתו, דגם זה הו"י קנין ודמים הוא חייב, וכשיטת הר"טב"א הנ"ל, ומה חילוק יש בין זה לזה.

ויש ליישב דעת מרן לפי מה שכתבו תוס' בסוכה (דף ל. ד"ה הא קנייה) דרך היכא שהעבירה והמצוה באים ביחד, אזי אמרינן פסול דמצוה הבאה בעבירה, אבל כאשר העבירה הסתיימה קודם קיום המצוה, במקרה זה אין פסול דמצוה הבכ"ע, ועי' להגאון שד"ח מע' מהבב"ע שהאריך בכלל זה.

ולפי"ז י"ל התייב דבלעיסתו קנאה למצה, ודמים הוא ולפי"ז, ברם מסיבה אחרת אינו יוצא יד"ח, והוא משום דהו"י מהבב"ע, דבמצוה דאורייתא לכ"ע העבירה פוסלת המצוה. ועוד יש חילוק אחר בין מצוה גזולה למצה שנעשתה בה עבירה - כגון הוציא מצוה מרה"י לרה"י ביו"ט של פסח שחל בשבת, דאע"פ שנקשתה בה עבירה שפיר יוצא בה יד"ח (ובג' ברכך עליה), כיון שאין המצוה עצמה (המצוה) באה ע"י איסור, אלא הוא עבר עבירה, ולא המצוה עצמה בעבירה, וחילוק זה נכון לגבי כל המצוות שאין אומרים בהם פסול מהבב"ע, רק היכא שהמצוה גופא באה בעבירה ולא היכא הדוא עבר עבירה, וכמו שכתב בב"ה"ל גבי מצוה (סי' תנ"ד ד"ה ולענין ברכה), וגם כלל זה הובא באוצרו של הגאון שד"ח (שם).

אלא שלענין מצוה שהוציא אותה מרה"י לרה"י, א"צ להגיע לחילוק שכתב הביה"ל, דדל מהכא חילוק זה הלא כבר כתבו התוס' בסוכה הנ"ל דהיכא דמעשה העבירה הסתיים קודם קיום המצוה, כל כה"ג אין אומרים פסול דמצוה הבכ"ע. ודע דמקור החילוק שכתב הביה"ל (בין גול מצוה להוציא מצוה מרה"י לרה"י), הוא בירושלמי דשבת (פרק י"ג ה"א), ע"ש. ובאחרונים ז"ל יש חילוקי דעות איך להבין דברי הירושלמי, עיין בפר"ח (סי' תנ"ד ס"ד) שהביא סברא זו בשם ס' בית מועד, וכתב וכן מבואר בלבוש יור"ד סי' ש"מ דין כ"ח, וזה פשוט שמצה שהוציאה מרה"י לרה"י יוצא בה וא"צ לפנים, ושבו מצאתי הדין הזה בירושלמי פ' אהרן, וצ"ע, עכ"ל. וכוונתו להירושלמי הנ"ל, ומבואר דהבין בירושלמי כהביה"ל, שהרי כתב בפר"ח הדין הזה מפורש בירושלמי דיוצא במצה כוז (שהוציאה מרה"י לרה"י) ידי חובתו.

אלא דהגאון חקת הפסח (מהר"י טייב זע"א) אחר שהביא ד' הפר"ח עליונים למעלה, הביא משני גאונים אחרים דס"ל דדעת הירושלמי להיפך, שמצה שהוציאה מרה"י לרה"י אין יוצא בה יד"ח, והם גורסים בלשון הירושלמי בניחותא, ושני הגאונים הללו הם שבולי הלקט סי' שס"ט בד"ן ערבה שנקצצה ע"י גויים בשבת, והרב שמחת יו"ט סימן מ"ב, והחקת הפסח מסיים דבריו שני הגדולים הללו, ואינו מכריע הדין ולא ההנהגה בד' הירושלמי. ועי' בספרו ערך השלחן בסי' הנ"ל.

אלא שאחרי כל הנ"ל עומדת לפנינו קושיא בדעת היר"טב"א שכתב ה"ה גרעקיא, דס"ל דיוצאין יד"ח במצה גזולה דכיון דלעסיה קנייה, דהתייב דניצל הגולן מבעיא דלכם"מ במצה כיון דקנייה בלעיסה, אלא שבעיא אחרת עומדת לנגדו איך יצא יד"ח באכילה זו, ויש בה מהבב"ע, דלכאורה המצוה וקנין המצה באים כאחד בחדא מחתא, ובאופן זה לכ"ע יש פסול דמהבב"ע, אלא דהיר"טב"א ס"ל כיון דקני"ל בלע מצוה יצא, א"כ אין קנין המצה והמצוה באים כאחד, דבלעיסתו קנאה, ובבליעתו קיים מצוותו בה, ובוזה אין פסול דמהבב"ע.

ועיין ביה"ל (סי' תנ"ד ד"ה אין אדם) דהשו"ע שפסק שאינו יוצא בגזולה, ס"ל דזה מקרי שקנין המצה בא על ידי המצוה גופא בחדא מחתא דלא מהני (וכמו שכ' שו"ע גבי ד' מינים בסי' תנ"ד), דאף שאם בלע בלע לעיסה יצא, הלא לכתחילה אופן המצוה הוא שילעס מקודם - כדי שיהא טעם מצוה בפיו, א"כ הלעיסה היא חלק מהמצוה, ומה שקנה המצה בשעת הלעיסה הו"י העבירה עם המצוה בחדא מחתא, ואינו יוצא יד"ח, מדין מצוה הבכ"ע.

ונפק"מ היכא דגול מצוה **זבלעה**, דגם הר"טב"א יודה דלא נפיק בה יד"ח כיון דלא היתה לה שעת הכושר שתהיה קנינו, דכל השינוי היה בה בשעת בליעה, ובוה הרגע הוא מקיים מצוותו, והדרין לפסול מהבב"ע. אמנם ראיתי שנחלקו בזה המקור חיים והישועות יעקב, המקור חיים כ' ד"ל דבמה שנמאסה המצה בפיו הו"י שינוי, ומאותה

עת קנייה לו, והישועות יעקב כתב דכתיבנא דזה לא מיקרי שינוי שקונה אלא הלעיסה, ונוכל לעשות משני דעות הללו ספק בד"ן גול מצוה ובלעה אם יצא יד"ח או לא, ונפק"מ דאף שלמעשה מורין לו כדעת מרן שחזר ואוכל, מ"מ לא יברך כיון דיש להסתפק שמא יצא יד"ח באכילה ראשונה וסב"ל.

[ואף שיש כאן ס"ס, ספק הלכה כדעת הראשונים שמצה גזולה אין יוצאין בה יד"ח, ספק הלכה כהר"טב"א דיוצאין בה, ועל זה לא יוצאין בה שמא בכ"כ מקומות הביא כלל זה, וצ"ע בלעיסתו וכדכתב הישווע"י, אבל בלא לעיסה אין יוצא בה להר"טב"א, כבר כתבו הרבה אחרונים שאף בס"ס לא יצאנו מידי ספק ברכות להקל, ולא משנה כמה ספיקות יש, ומתוכם שו"ת מכתם לדוד פארדו (סי' י"ג), לחם חמודות (ריש ה' ציצית), זכרונות אליהו מני' (מע' ס' אות ב'), והגאון יביע אומר בכ"כ מקומות הביא כלל זה, וצ"ע לאחרונים רבים שכתבוהו, ראה ח"ג אור"ח סי' כ"ח אות י"ז ובחלק ז' אור"ח סי' ז' אותיות א' ה', ועוד. והסברא בזה דמידי ספק לא יצאנו, ולכן אין נכון לחזור ולברך מחשש הזכרת ש"ש לבטלה, ולא דומה זה לסתם ספק דרבנן, דבאיכא ס"ס הדין שונה, וראה עוד להמלאך רפאל אקווה בספרו שו"ת תועפות ראם סימן פ"ג].

ב -

בס' קהלת יעקב אלגאזי (מהר"ט"א), בנו של מרן הארעא דרבנן (זע"א) תוספת דרבנן מע' ס' אות רל"ג דף צז, מסתפק במאי דק"ל גבי אתרוג דבעינן ראוי לאכילה, משום דלכם"מ משמע דבר הראוי לאכילה, ומשו"ה אתרוג של ערלה או תרומה טמאה פסול כיון דאינו ראוי לאכילה, ומסתפק הרב מה יהיה הדין באתרוג כזה שאינו ראוי לאכילה שנתערב עם אתרוג אחר הראוי לאכילה, ואין ניכר מי משניהם כשר, האם יצא יד"ח כשיטול שניהם בזה אחר זה, כיון דממ"נ יוצא בכשר שבהם, ואע"פ שהוא אינו יודע איזה מהם כשר ויוצא בו, הלא קמי שמאי גליא, ודומה זה להוציא רש"י ור"ת שכתבו הפוסקים דניחא שניהם בזא"ז, וממ"נ יצא במה שהוה הסדר הנכון שנמסר למשה, ועוד מדמה זה לשני גיטין שאם יפרש להדיא שמגרש בכשר שבשניהם, ואנו יודעים שאחד משניהם כשר, הרי זו מגורשת, וא"כ ה"ה הכא גבי אתרוג שנתערב מאידך אומר הקה"י י"ל דשאני הכא שעיקר הפסול משום דבעינן ראוי לאכילה וליכא, כיון דמן התורה אסור לאכול שניהם מספק, דהא הוקבע איסוריה, ובהוקבע לכ"ע דבר תורה ספיקא דאורייתא ואסורים שניהם.

ועי' שד"ח (מע' ל' אות ל"ח) שהתפלל על הקה"י בנוף הספק למה כתב שיטלם בזא"ז, ולא כתב שיטלם בבת אחת, שהרי לענין תפילין כתבו הפוסקים סי' ל"ד שיניח שניהם בבת אחת, ויכוין שיוצא יד"ח באותם שהם כהלכה, והשאר לא כרצונות, אלא שאם אינו יודע לכוין להניח שניהם יניחם בזא"ז, ומובן שיותר טוב להניחם ביחד, וכן מנהג הספרדים להניחם ביחד, והאשכנזים מניחים בזא"ז. א"כ תנא דידן מהר"ט"א בעל הקה"י למה תפס השיטה ליקח בזה אחר זה [וגם שהביא דוגמא דתפילין כתב האופן של בזא"ז].

וכתב השד"ח דרב אחד השיב לו דבבת אחת אם יטול שני אתרוגים יחד יש חשש משום בל תוסיף, ועי"ל אתרוג אחד אמר רחמנא ולא שנים [וכדאמרינן גבי שופר וגי' גט].

והרב שד"ח לא ניח"ל באלו התירוצים, משום דאין בהם כדי שביעה, דאם בתפילין לא חיישינן לבל תוסיף, ותפילין אחד אמר רחמנא, א"כ למה נחששו באתרוג, הלא הוא מכונן לצאת רק במה שהוא אסור יותר ע"פ הדין, ומ"ש בגמרא (סוכה לה), פרי אחד אמר רחמנא וכו', כבר כתב הרא"ש (פ' הנ"ל סי' י"ד) דכל הני שיעורין היינו שלא לפחות, אבל יכול להוסיף עליהן, ואין בזה משום בל תוסיף וכו', ע"ש ברא"ש. ואם הרא"ש כתב כן בשני אתרוגים כשרים והוגינים, כ"ש כשאחד מהם אינו כשר והגון, דאין כאן שנים כי אם אחד, דמה שאינו ראוי כמאן דליתא ומיא, וכ' דדברי הרא"ש הללו נעלמו מעיני הגאון שאגת אריה בסי' טורי אבן (מסכת ר"ה פ' ראוהו ב"ד דף כז:), שאילו חזה צדיק ד' הרא"ש הללו היה שש לקראתם שכיון לדבריו מועתו ע"י פלפול, וגם הגאון מהר"א תאומים בשו"ת דבר משה תניא סי' צ"ו נעלמו ממנו ד' הרא"ש הנ"ל, וסו"ד מסכים השד"ח דיש חשש בנטילת שתי אתרוגים יחד, אלא דעדיין קשה למה לא חיישינן כן בתפילין.

ולמעשה הקה"י פושת ספיקו ממשנה בפסחים (פח:): "שכח מה אמר לו רבו כיצד יעשה, ישחט טלה וגדי, ויאמר אם גדי אמר לי רבי גדי שלו וטלה שלי, ואם טלה א"ל רבי טלה שלו וגדי שלי, שכח רבו מה א"ל, שניהן יצאו לבית השריפה ופסולין מלעשות פסח שני", ובגמ' אמר אביי ל"ש שפטורין מפסח שני אלא ששכח רבו אחרי זריקת הדם, דבשעת זריקת הדם היה ראוי לאכילה, אבל שכח רבו קודם זריקת הדם ונמצא שבוזיקת הדם לא היה ראוי לאכילה, חייבין לעשות פסח שני, ע"כ.

מוכח מסוגיא זו דלא מהני מאי דקמי שמאי גליא דאחד מהם ראוי לאכילה, וחשיבין כודאי אין ראויים לאכילה, כיון דמצד הספק אין ראויין, וה"ה גבי אתרוג דאינו יוצא אפי' נטל שניהן, כיון דסו"ס מספק שניהם אסורים באכילה, ולא קרינן בהו לכם. ובשד"ח (מע' ד' מינים אות ה') הביא דהח"ק"ל (יור"ד סי' צ"ז) דחה ראייה זו, והביא ראייה ממק"א דלא מהני, ובסי'

בית השואבה ס"ל דמנהי, אלא דלענין ברכה כותב דאין לברך אפי" בשאר ימים.

והנה הגרי"ח בר"ב פעלים" ח"א חלק אור"ח בסופו (סימן ל"ה) הביא ראייה לפשוט ספקיו של המהרי"ט מנגמ' דיבמות (מא): גבי שתי אחיות וכו', דאמרינן אם יבוא אליהו יאמר מי ראיה ליבום, והוה נקרא ראייה ליבום כבר עכשיו, וכתב שזו ראייה חזקה לפשוט ספקיו של המהרי"ט גבי שני אתרוגים, דשפיר אמרינן קמי שמיא גליא יוצא בזה, וכתב דמסקנת הרב בית השואבה דע כי האמת אתו.

ושבו בר"ב פעלים" ח"ג חלק אור"ח בסופו (סימן מ"ד) חזר בו מראיה זו, וכתב דיש לחלק דשאני גבי שתי אחיות דגוף החליצה מעליא, והיא חליצה גמורה, אלא אריא הוא דרביע עליה מבחוץ, ואינו נוגע בגוף החליצה, ולזה סגי בטעם קלוש לומר אם יבא אליהו, אבל אתרוג אם אינו ראוי לאכילה הוי חסרון בגוף האתרוג, וקפיד עליה רחמנא, וחסרון זה אינו נשלם בטעם קלוש דשמא יבא אליהו, כיון דבאשר הוא שם אינו ראוי באכילה.

והנה כד נדייק שפיר בשמנתו האחרונה של רבינו הגרי"ח, נזכר לדעת דעתו דעליו בענין חשוב מאד שדנו בו האחרונים, האם אמרינן 'לכם משלכם' למפרע, ונפק"מ בגזול לולב מחבירו, ואחרי שנטלו משלם לו דמיו, האם קיים מצותו למפרע ולכם משלכם קרינן ביה, או דילמא לא.

והגאון חיד"א בברכ"י ס" תרנ"ח (אות ז') הביא משם מהרשד"ם (אור"ח סי' כ"א) דאם מכר לולב לחבירו ע"ד שלא יטלו הקהל, ונטלו, הוא והקהל כולם לא יצאו, ואם הלווקח חזר פשיט למוכרו בדמים יצאו, ומהו למד הרב משאת משה (ראשון סי' ד') במי שגזל אתרוג מגינת חבירו ונטלו ביו"ט, ובתוך המועד שב ורפא לו ופייס לבעל הגינה ומחל לו, אם תהני ליה מחילה למפרע ויצא יד"ח ביו"ט ראשון, ופשיט ליה מהוראת מהרשד"ם הני' דלמפרע קרינן ביה משלכם ויצא יד"ח, והגאון חיד"א הוסיף להביא ראיות למסקנת המשאת משה מדברי ההלכה (סימן ע"א) והאחרות חיים (הל' לולב אות ל"א).

והניף ידו שנית ב'שירי ברכה' (שם) להביא ראיה למסקנת המשאת משה מספר הפרדס לרבינו אשר בר חיים (שער ט' פ"א אור"ח) שגם הוא הביא מנהגו של הראב"ד המובא בכל בו הגי'ל, וכתב ומנהג נכון הוא. ושוב הביא החיד"א מי שרצה לטחור ראיית המשאת משה, וכתב עליו הגאון חיד"א: כמעט שעברתי על כל דבריו ולא מצאתי ראייה לסתור, ע"כ.

והנה ממשנתו האחרונה של רבינו הגרי"ח כנ"ל, ניכר דלא יועיל 'לכם משלכם' למפרע מה שיתברר אח"כ איהו אתרוג הוא כשר, והרי נענע בו, אלא אהנוו לעולם מסתכלים באשר הוא שם, ובשעת נענוע צריך להיות כשר והגון מכל הבחינות, מצד שיהיה ראוי לאכילה, ומצד שיהיה לכם משלכם. ממונו שלו.

וש"ר בברכי יוסף החדש שנדפס בו הגהות בשם 'פאת דוד' [מהרה"ר ר' דוד אביטן שליט"א], ושם מציינן שרבינו החיד"א בליקוט'ם שבו"ס מראית העין (ס' ז"א אות ט"ו) חזר בו מדיון זה, ומסקנתו דאין יוצאין 'לכם משלכם' למפרע, וזה כפה"נ ממשנה אחרונה דרבינו הגרי"ח וכנ"ל. [הערת הגרי"ח הכתן רבינו צ"ח שליט"א: בספרי 'פרדס יוסף החדש על הגדה של פסח' (סימן תקפ"ט) ציינתי בס"ד כמה מ"מ בענין זה אם צריך להיות המצה קנוי לו או לא].

[לאור זאת נתקשיתי איך יוצאין יד"ח ב' מינים במתנה ע"מ להחזיר, הלא לא יתברר שהיתה כאן מתנה רק כשיחזיר, דלולי כן אין כאן מתנה, דזה פירושי 'על מת' בתנאי, וא"כ הלי"ז מיקרי שלכם רק למפרע ולא מלכתחילה, ועוד חזון למועד דלקדק בזה בעז"ה].

ניגוב במגבת שבצוארו לאחר המקוה האם קשה לשכחה
ראיתי הערת הגרי"ח משיי מפה בני ברק יע"א באליבא הדלכתא [גליון ס"ה, עמוד פ"ז] דמסקי דכיון שהוא עוטף עצמו במגבת, יש להחשיב אותה כמלוכש ולא להתנגב בה, שקשה לשכחה.

אלא שכתב דכ"ז דווקא כשהיא עליו, אבל כשהוריד אותה מצוארו וכ"ש כשהגיע לביתו והורידה לגמרי, ושוב אין דעתו ללבושה, בזה אין לקדקק ויכול להתנגב. ומבואר בדבריו דכל מה שיש להקפיד דווקא כשהיא עליו שלא יגנב בה ידיו וכיו"ב, אבל כשאניו עליו הרי אינה מלוכש וא"כ אין קפידא. והנה מלבד מה שהסתפק הפמ"ג בדברי התשב"ץ האם דווקא חלוק העליון או כל הבגדים בכלל, והגרי"ח פלאגי ומר בריה היפה ללב פשיט"ל דה"ה כל בגד, וכ"ה בערוך השולחן סי' קנ"ח סעיף י"ח, ע"ש. הנה עוד יש להסתפק האם הקפידא של התשב"ץ הוא דווקא במי נטילת ידים הטמאים או בכל ניגוב איירי, וכבר עלה ונתספק בזה הגאון ר' ראובן סרגליות מספרו נפש חיה (סי' ב' אות ג'), ונשאר בצ"ע. וכן מסתפק בזה עוד בשו"ת והרים הכהן (ח"ב סי' א'). ובספר זכר עשה לידידי הגרא"ק שליט"א מחז"ר טבריה לתורה יע"א (עמ' שס"א) ציין לדברי פתח הדביר (סי' ר"ט אות ב') שכתב דנראה דה"ה בכל ניגוב, ולא דווקא מי הנטילה, וחיליה ממה שהביא לנו מהר"ח'ו הנהגת הרב האר"י ז"ל בשעה"כ (דס"ב ע"ד) דהיה מנגב ידיו במטפת (שלא אחר הנטילה), ומאי אתא לאשמעינן, ומאי נפק"מ אם לא אתא לאפוקי חלוקו, והגאון זכר עשה שליט"א מפקפק בפשיטות זו, ומסקי דמי"מ אין לנו אלא מה שמבואר בתשב"ץ דהיינו ניגוב הידים ותו לא, והרוצה להחמיר יחמיר כי טוב וראוי להחמיר בשכחת התורה, ה' ישמרנו.

ואם אמרתי אבוא אע"י, נ"ל שהתשב"ץ אורחא דמילתא

נקט שמצוי בבני"א שמנגבים ידיהם אחר נטילה בבגדיהם, מפני שאין מוצאים מטפחת להסיר הרטיבות, אבל לעולם כל ניגוב בכלל, והרב הגי"ל שליט"א הוא גופיה כתב סברא זו דאין לחלק בין חלוק לשאר בגדים, מפני שהתשב"ץ אורחא דמילתא נקט שאדם מנגב בחלוקו, וא"כ ה"ה כאן נימא אורחא דמילתא נקט ואזיל, ואישתימתייה לעלות סברא זו ופברט זה.

ועתה נבוא לחקירה שלישית בד' התשב"ץ האם כל הקפידא בבגד שלבוש בו עתה, או גם בבגד שאינו עליו העומד לכביסה וכיו"ב, ולא ראיתי אני למי שידון בזה, אלא כשקראתי דברי הגרי"ח משדי הגי"ל ראיתי שכתב דהגאון רבבות אפרים (ח"א סי' קכ"ו) מסתפק בזה, ואמ"א.

וכתב עוד דגדול אחד ציין מקור למניעת הניגוב בבגדים, מהא דב"מ (דף כ"ד), וכונתו (כנראה) להג דמר זוטרא חסידא איגיבי ליה כסא דכספא מאושפיזא, חזיא ליהוה בר בי רב דמשי ידיה ונגיב בגלימא דחבריה, וכנראה דאותו גדול נתכוין דרך צחות ודרוש דכיון שמנגב ידיו בבגדים, ולא איכפת לו שמשכח תורה שבקרבו, כנראה תלמיד זה אינו בן תורה בתוכיותו, והוא זה שגנב הכסא דכספא, אלא דרעיין זה רחוק הוא, דעד שאתה דן אותו שמולל בדברים עבריים, תיפקד ליה שעובר על גזל מנגנב בבגד שאינו שלו, וכלשון הש"ס "ולא איכפת ליה אממונא דחבריה", לא על שכחת התורה. ואין לומר דמר זוטרא ידע שחבירו מרשהו, וא"כ כל הבעיא היתה שמנגב בבגדים, דהלשון ממונא דחבריה מורה לא כן.

ופשוט שראיה זו נאמרה דרך חריפות, ולא לאמיתיה של חזקת נתכוין האומר רק לחודו, ולדרכו י"ל דאם משם ראייה א"כ אפשר להוכיח משם עוד דה"ה בבגד שאינו לבוש בו, וה"ה בבגד שאינו שלו, דהקפידא קיימת בכלם. ולמעשה נלענ"ד בהמגבת שאדם נוטל עמו להתנגב בה אחר המקוה, אין שום חשש שיתנגב בה ואף בעודה עליו, כיון דעד דעת כן נוטלה כדי להתנגב בה, ואף שיש לה שם בגד לענין הוצאה (דרך הערמה) לאיזה פוסקים, היינו דווקא לענין זה לא לענין אחר, ובפרט שכשהטרה היא הפוכה.

ובכה"ג אמרינן מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, ולענין שתהא נחשבת בגד ויכול להוציאה, שפיר מקרי בגד ומועילה מחשבתו, אך לענין שאם יגנב בה ישכח תלמודו לא תועיל מחשבתו.

ומצינו כיו"ב בקדושה תוך שמו"ע, דהמתפלל ששומע ש"צ אומר קדושה שותק ויוצא יד"ח מדין שומע כעונה, אך הפסקה בתפילה לא חשיב, עיין תוספות ברכות (דף כא: ד"ה עד שלא) שאחר שהביא דעת ר"ת ור"י דס"ל אי שומע כעונה, א"כ הוי הפסקה כמה ששותק בתפילתו, סיימו וכתבו ב"מ' נהגו העם לשתוק ולשמוע, וגדול המנהג, והסברא ממנהג העולם בזה במה ששותקין כדי לצאת יד"ח קדושה, ולא חוששים להפסקה, ראיתי בשם הגאון הקדוש רבי מאיר אביחצירא זיע"א [בס' גאונים אביחצירא להגר"ש מאירא שליט"א ככל הנראה בפ' מאיר עיני חכמים, משם אחד שמע מר"מ זלה"ה] דבזה אמרינן מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, ולכן לענין שישחשבו על שעתה קדושה שפיר הוי מחשבה טובה ומצטרפת, והרי היא כמעשה ממש, אבל לענין שיהיה הפסק הוי מחשבה רעה ואינה מצטרפת למעשה, עכ"ל הגה"ק הגי"ל ודפח"ח.

אלא שהביא שם [בס' גאונים אביחצירא] מחכ"א אי"ו שמו שאמר שהרב לא נתכוין אלא דרך חידוד ולא דרך אמיתי, ולענ"ד חידושי זה הוא אמיתי וראוי הוא, ונכון מאד ליישב מנהגם של ישראל בזה.

ודע שגם הגאון מלא הרועים כתב ליישב מנהג ישראל גבי שתיקה לקדושה בשמו"ע, כיו"ב ממש. עיין בספרו מע' מחשבה וכו' או שומע כעונה, וזה מהלך אמיתי אין בו נפתל ועיקש, וה"ה כאן דמגבת זו דין בגד לה לענין הוצאה, לא כן לענין מניעת הניגוב, וכסברא הגי"ל.

למה לא חיישינן במצה שמא יעבידנה ד"א ברה"ד
בחוה"מ פסח אשתקד שנת תשע"ב שאלתי למורנו הגאון האדיר רבי אברהם גניחובסקי זצוק"ל אם ראינו שחז"ל ביטלו מצות שופר ולולב ומגילה בשבת משום שמא יעבידנה ד' אמות ברה"ד (כדאיתא ברי"ה כ"ט: ובסוכה מב'), א"כ למה לא ביטלו מהא טעמא גם אכילת שבא ביו"ט ראשון של פסח שחל להיות בשבת מחשבת שמא יעבידנה ד"א.

וביותר לפי מש"כ רש"י בסוכה שם דבלולב חיישינן שמא ילך אצל בקי שילמדנו 'נענועו או ברכתו' של לולב, א"כ אם דבר קל כזה שהוא נענוע הלולב או ברכתו חיישינן דלא ידע אדם וילך אצל היודע, כ"ש במצה שצריכה היסבה ויש בזה כמה פרטים, ומ"ר אמר שזו שאלה טובה שצריך להתיישב בה, ואמר איזה צד, ושוב אמר שלפי רש"י הגי"ל זה נסתר.

ואחר זמן רב מצאתי בשדי חמד מערכת חמץ ומצה (סי' י"ד אות ו') שהביא משם הנצי"ב בהעמק שאלה' על השאליות (פ' ויקהל שאילתא לפורים אות כ"א) שהקשה קושא זו, ותרץ דמה שלא גזרו גזירה דרבה שמא יעבידנו במצה, משום שאין דרך לצאת בלילה, ומה שאסרו קריאת מגילה הוא משום קריאת דימנא.

והשד"ח כתב להקשות על תירוץ זה וז"ל: "דהא עיקר טעמא דרבה הוא משום דאין הכל בקיאין, וחיישינן שילך אצל בקי, וזה אינו שייך במצה ומורו דאין בהם חסרון בקיאות, ולא שייכא הגזירה כלל", ע"כ.

ואחר נשיקת עפ"י של הגה"ק שדי חמד זלה"ה, הרי אם רש"י ע"ה כתב גבי לולב דאין הכל בקיאין בנענועו או בברכתו, ולזה חששו חז"ל, א"כ כ"ש במצה שבועי היסבה, וגם סוף סוף שייך בה ברכה, ואף שאין ברכת המצות לעיכובא, הרי גם בד' מינים אין הברכה לעיכובא, ובכל זאת חששו חז"ל שאדם יטלטל ד"א ברה"ד לילך אצל בקי שילמדנו נוסח הברכה, א"כ לא זו בלבד שחז"ל חלקו בין לולב למצה, עוד בה שמצאו יש סיבה שהיו גאון משום חובת היסבה. [הוספה מאוחרת: ידידי הגר"ש שמש שליט"א אמר לי דבר חריף, שאפשר דמש"כ רש"י גבי לולב "שאין הכל בקיאין בנענועו או בברכתו", היינו בצירוף שניהם, שיש כאלה שאין בקיאין 'בנענוע', ויש כאלה שאין בקיאין ב'ברכה', לכן חששו חז"ל שמא יעבידנו, אבל מצד ברכה לבד או נענוע לבד לא היו חוששים, ורק בצירוף חסרון בקיאות בזה ובוזה חיישינן, וזה פי' חריף, ואולי יועיל במערכה אחרת, אבל לתרץ הקושיא ממצה אינו יכול, כיון דיש בה גם ברכה וגם היסבה וכו"ל].

ולענין תירוץ של הנצי"ב, הנה השדי חמד הזכיר לא מקשה שום קושיא על עצם תירוץ של הנצי"ב, אלא דכותב דמעיקרא אין להקשות למה לא גזרו במצה שמא יעבידנה, והנה אחרי שראינו לפי"ד רש"י דשפיר קשה ממצה מאי שנא מלולב, א"כ צריכין אנו לתירוץ, ויש לנו תירוץ הנצי"ב.

וראה עוד להגאון בעל הכלי חמדה' בהקדמת ספרו 'חמדת ישראל' שכתב מהלך מחודש לתרץ קושיא זו, ותורף דבריו שבכל מצוה ומצוה יש את חלק המצוה, היינו המעשה, וחלק התורה דהיינו תלמודו את ענינה ודיניה ולפלפל ושופר, וא"כ לא עקרו חז"ל את המצוה מיום זה לגמרי אלא החלק המעשי, אבל החלק התוריי עדיין קיים, משא"כ אכילת מצה דגם הזכרים וגם הנקבות חייבים בו, א"כ אם יעקרו מצוה זו ביו"ט א' של פסח שחל בשבת, נמצא שהם עוקרים מן הנשים את המצוה לגמרי על שני חלקיה, המעשי והתוריי, כיון דהתוריי בלא"ה לא שייך בהם, ומה ששייך בהם הוא רק החלק המעשי, וכיון שנעקרו זה נעקרה כל המצוה לגבם, וכן לא יעשה לעקור כל המצוה לגמרי, וזו הסיבה שאין אומרים במצה גזירה 'שמא יעבידנה', דבאמת חששו זה, והנה רק שחל ביו"ט א' של פסח שחל בשבת, אבל כאשר עשה מה"ת לגמרי, ולגבי מצות קריאת מגילה שגם היא שייכת בנשים כמו בגברים, לא קשה ולא מידי, כיון דכל המצוה היא מדרבנן, והם אמרו והם אמרו, דמעיקרא לא תיקנו במקום חשש שיעברו על דאורייתא בטלטול ד"א ברה"ד.

מהלך זה של הגאון בעל הכלי חמדה' זצוק"ל שמעתי מידי"ר הגאון רבי אברהם יקותיאל אוהב ציון שליט"א, ואמר לי שבשאלה זו נגעו גם הגאון הרב צבי ב"ס מקראי קודש (ח"ב סימן י"ג), ובשו"ת מקדשי שש (סימן י"ב). ועוד חשבתו כ"ד' דהנחיא שופר ולולב שפילטום חז"ל ביו"ט שחל בשבת, עדיין לא ביטלום ועקרום לגמרי, כיון דלולב במקדש חובתו כל שבועה, וכן שופר יש יו"ט שני, משא"כ מצה חיובה ביום א' דפסח, ואם יבטלוהו חז"ל נמצא עוקרים מצוה מצוה לגמרי, וזה לא יתכן. ושוב פגשתי בידידי הגרי"ג רבינוב"ץ שליט"א מפה ב"ב, ואמר לי שהאריך בזה בחיבורו 'פרדס יוסף החדש על הגדה של פסח'.

בברכת התורה
אברהם דבדה - מחו"ס "ביכורי אביב" - כולל חזון איש בני ברק

הנני להציג קצת הערות במדור הוראת הלכה - מחז"ר אהבת שלום.

א. בטבילה חמין שחוזמו בערב שבת - במה שדן להקל כשליכא צוננים או במצטער, ודן גבי מספר הטבילות המותרות בכה"ג - צ"ע היטב כל הציונים שציין (בקטע זה ובקטע שבהמשך תחת הכותרת "טבילה במים חמים בשבת"), אשר שם האריך בציונים לכל מיני שמות של (שות' - האם מיירי בטבילת אביב או בטבילת נשים דחילוק גדול ביניהם.

ולמשל מה שציין (בקטע הראשון) לשו"ת חוות יאיר סי' קפ"א שטיבלו רק ב' פעמים - הנה מביא זאת לגבי טבילת אנשים, ואילו התם התשובה מוסכת על טבילת נשים (מה גם שלא דן שם על טבילת חמין אלא על עצם הטבילה), ופצתיו לענין בעוד תשובות, אך רבים לא מצאתי בסביבתי, ואין אני מפקפק אלא מעורר תשומת הלב.

ב. במה שדן על כשרות סבונים לכל השנה - ומסקי בפשיטות להתיר השימוש גם בסבונים עם חששות כשרות וכו' - תמהוני כיצד מתעלם לגמרי מדברי הבה"ל (שהביא השואל) דמיית' להגר"ח שמחמיר, ומסקי הבה"ל שאם מצוי בורית כשרה נכון להחמיר, וכן הוא בימינו שיש להשיג כל מיני סבונים בכשרויות שונות ובמחיר רגיל, ולמה לא נוהש להאוסרים ונקפיד על כשרות הסבונים, ואמנם שיש בודאי מקום להקל יותר ב'כשרות כשרות' מאשר באוכל, אבל עכ"פ חותם הכשרות יתנוסס גם על מוצרים אלו.

משה אהרן ארלנגר - ברפכל

א. בגליון האחרון הבאתי את דברי הבן פורת שדן באריכות לנסות להסביר בכמה טעמים את דברי הרמ"ע מפאנו שכ

שלא היו מושחים בשמן המשחה בשבת. ואציין בזה עוד כמה דברים, הבן פורת האריך מאוד לנסות לבאר את דברי הרמ"ע מפאנו, למרות שהבאר שבע בשו"ת שלו סי' מ"ב כתב: ואשר שאלת ממני ליישב מה שהקשית בברייתא דבסוף הוריות משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים וכו', דע שגם אני נתקשתי בזאת הברייתא זה כמה שנים, ויגעתי ומצאתי אחר זמן רב טעם התוס' במסכת זויר ריש פרק כ"ג הרגישו בכל מה שהקשית בזאת הברייתא, ותיצרו מה שתירצו, ואני בתוספות שלי על מסכת הוריות שדיתי נרגא בתירוץ שלהם שאין לו קיום והעמדה כלל, וגם הת"י של הרמ"ע וכו' בטל מעיקרו כמוץ אשר תדפנו הרוח, והארכתי שם, והוא דבר שראוי לשית לב אליו אשר לזה לשכנו תדרשו ובאת שמה, עכ"ד. למרות שדחה את תי' הרמ"ע מכל וכל, אך הבן פורת יוסף כתב הרבה אפשרויות אפי' רחוקות לנסות ליישבו, כפי שהבאתי בגליון הקודם.

ב. במה שהבאתי שם לדון בענין כה"ג מתמנה בפה, יש לציין בזה שבחידושי הגרי"ח זכחים י"ח מובא בשם הגרי"ח דמה שכל התוס' דכה"ג מתמנה בפה אין הכונה שסגי בזה, דהרי צריך משיחה וריבוי בגדים, אלא קודם צריך מינוי, ומלבד זה יש עליו קדושה יתירה מכהן הדיוט, והיא קדושה בגופו, ועל זה מעלי המשיחה. דע"י המשיחה לשם כה"ג נתקדש גופו בקדושה יתירה כמו כלי שרת, וכשנתקדש גופו מהני אז המינוי למיחל עליו קדושת כה"ג.

ובנדון האם משיחה מעכבת, יש לציין גם לדברי הח"ח בזבח תודה ביומא שכי' דדוקא ביה"כ עבודתו מחנכתו, אבל בעלמא צריך משיחה, וכ' שם דמשמע דבלא זה פסול, ובריעבד א"צ משיחה ימים, אך יום א' מעכב, וטעם דביו"ב א"צ משיחה משום דאין ממנין שני כה"ג כא', כך הביא שם מהראב"ד בתוי"כ על הדרשא מנין לרבות כהן אחר המתמנה, ת"ל וכפר הכהן, ומשמע דאין לו שום מעלה אלא שנתמנה. ומה שכי' עבודתו מחנכתו, פי' הזבח תודה דהקביעות שלו לכה"ג לעולם הוא ע"י עבודה, והמינוי לפני כן הוא רק שא"צ משיחה. ועוד פי' הזבח תודה דסגי במינוי ליו"כ, ומה שהגמ"צ משיחה. דע"י המשיחה פשוט בירושים ניכר שהוא כה"ג שלא יהא נר' שכהן הדיוט משמש ביה"כ.

בענין טבילה בשב"ק לתוספת קדושה

בספר קיצור הלכות מועדים הגר"ר שריה דבליצקי שליט"א, שבוועת עמ' כ"ב, כ"ז: ודע דהגם שהגר"ח ממעשה רב אות קכ"ה כ' דאין לטבול בשבת (וה"ה ביו"ט), מ"מ בירושים עיה"ק ובארה"ק גם האשכנזים פרושים הוולכים בכל עקבות הנהגות הגר"א, בזה לא נהגו כוהיתו וטובלים בשבת ויו"ט (ועיין בספר בית ישראל השלם להגר"ח טויסיג זצ"ל ח"ח מהדו"ת ע' קס"ט שגם את הגר"ש סלטן זצ"ל פגשו במקוה בירושלים באשמורת שבת, וכאן נמצא וכאן היה, ואכמ"ל). וכן העיד בגדלו גם הגרי"ח נאה זצ"ל בספרו קצות השולחן ח"ו דף קמ"ב ע"א דכן המנהג פשוט בירושים בין ת"ח מכל העדות, חסידים פרושים וספרדים, עכ"ד.

ומי"מ למעשה יש גם רבים שלא הולכים בשבת בבוקר לטבול לתוספת קדושה, דחוששים לדברי המ"ב שכי' דרק בע"ק יקל, ויש לציין כאן מש"כ הכה"ח בסי' ר"ס סק"ו: ונראה דמני דאין לו עונה בליל שבת, וגם אינו יכול לטבול בבוקר מפני הצניזא או דבר אחר, יש לכונן בעני' בה' טבילות האחרונות שהם כנגד נרנח"י דנר"ן דליל שבת, וכנגד נרנח"י דנר"ן דיום שבת, עכ"ל. וא"כ כל מי שמחמיר לא לטבול בשבת בבוקר לתוספת קדושה מחשש סחיטה, וכדברי המ"ב, יש לו קצת עיצה לעשות כדברי הכה"ח לכוון מעי"ש (וגם אלו שלא הולכים למקוה בשבועות לפני עה"ש, לכא"ו יכוננו בערב בשבועות, ואולי בשבועות אין זה שייך, ועכ"פ המ"ב הביא את התענין להשאר ע"כ בליל שבועות, אף שסובר שאין לטבול לתוספת קדושה, ואין חסרון הטבילה מעכב את עיקר הענין להשאר ער, מאידך אע"פ שלמ"ב אסור בשביל תוספת קדושה לטבול, כבר כ' השליה דמנהג אי"י שטובלים בשבועות, וכן ביוסף אומץ מבואר שהיה אבל).

ואגב דאירייהו בהא מילתא, אביא כאן שפעם שאלתי את הגר"ש דבליצקי שליט"א אם אפשר לטבול לתוספת קדושה דשבת בבוקר לפני עלות השחר, ואמר לי שהמנהג שכן, ושירי' בשו"ת משנת יוסף ח"ד סי' ל"ו שכ' תשובה בענין זה דפשוט שמהני גם לפני עלות השחר מכמה טעמים, **א.** זמן תפילה לכתחילה הוא כוותיקין [וגם האריז"ל משמע משיחה"כ שהתפלל כוותיקין, וגם גשיתא (פע"ח שער השבת פ"ט)]. ועלזה"ש הוא בדרך כלל כשעה וחצי לפני הנץ, וא"כ הרוצה להתפלל בנחת עם הנץ מוכרח לטבול קודם עלוה"ש, בפרט אם צריך עוד זמן להליכה מהמקוה לביה"כ. **ב.** דכמו שבע"ש טובל ביום חול לקראת קדושת שבת שתחול בשבת, כן בליל שבי"ק יכול לטבול לפני עה"ש לקראת הקדושה היתירה שתחול ביום. ובסידור ר' שבתי ז"ל כ' שהטבילה בשבת בבוקר היא כדוגמת כה"ג לפני כל עבודה. וא"כ הטבילה הוא טרם עשותו העבודה, וכמו"כ בדין, והאריך שם עוד המשני"י בזה. עוד כ' דכל זה לרווחא דמילתא, אבל כבר אמרו חז"ל פוק חזי מאי עמא דבר, וראינו בכל תפוצות ישראל בדורינו ובדור שלפנינו שרוב הטובלים טובלים ביום אחרי עה"ש, אבל גם הרבה המשכימים קום כגון ללמוד או לומר תהילים בציבור, טובלים לפני עה"ש, ומעולם לא רפרף אדם בזה, א"כ הנח להם לישראל שמנהג אבותיהם בידיהם, וכבר ראינו לרבותינו הפוסקים שתמיד טרוחים להעמיד וליישב מנהגן של ישראל גם במקום שהיה מקום עפ"י הלכה להחמיר, כש"כ בכגון אז דעביד לפני עה"ש או אח"כ שפיר עביד.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

